

www.iqra.afilamontada.com

منندی اقرأ الثقافي

فقه السنة

به کوردی

سید سابق

وهرگیرانی

حه مه شه مین شه حمده بهررتجی

پیشه کی و تعلیق

محمد ناصر الدین الالبانی

تمام المنة في تعلیق علی فقه السنة

شه هید حه سه ن به ننا پیشه کی بو نوسیه

چاپی سیه م

۲۰۱۳

توانه کان

دشتی نه نیلامدا

کرین و نریشتن

دادودری

له شه لارو و کان

فقه السنة

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

فقہ السنۃ

بہ کوردی

سید سابق

وہرگیّرانی

حہمہ ئہمین ئہ حمہد بہ رزنجی

پیشہ کی و تعلیق

محمد ناصرالدین الالبانی

تمام المنة في تعلیق علي فقہ السنۃ

شہید حسہن بہننا پیشہ کی بو نویوہ

بہرگی یہ کہم

چاپی سیہم

۲۰۱۳

بسم الله الرحمن الرحيم

ناسنامه‌ی کتیب

- ناوی کتیب : فقه السنة به کوردی
- نویسنی : سید سابق
- وەرگیرنی : حه‌مه‌ئه‌مین ئه‌حمه‌د به‌رزنجی
- نۆره‌ی چاپ: سییه‌م ۲۰۱۳
- تیراژ : ۲۰۰۰ دهوره

له‌به‌ریوه‌به‌رایه‌تی کتیب‌خانه گشتیه‌کان ژماره‌ی سپاردنی
(۷۷۴)ی سالی ۲۰۰۷ ی پیدراوه

ناوه‌ندی روۆشنبیر بوۆ چاپ و بلاوکردنه‌وه

پیشه‌کی:

له نویسنی ئیمامی شهید حسنه به‌نا

سویاس و ستایشی بی‌پایان بۆ خوی گه‌وره ،صلات و سه‌لام له‌سه‌ر گیانی پاکی پیغه‌مبه‌رمان (موحه‌مه‌د) — دروودی خوی له‌سه‌ر بیټ —، وه له‌سه‌ر نالویه‌یتوو هاوه‌لانی..

خوی مه‌زن ده‌فرمویټ: (وما كان المؤمنون لينفروا كافة ، ولولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا في الدين ولينفروا قومهم اذا رجعوا اليهم لعلهم يحذرون) التوبة — ٢٢

واته: پتیست ناکات هه‌موو موسولمانان وه ده‌رکه‌ون، با له‌ناو هه‌ر کۆمه‌لگایه‌ کدا ده‌سته‌یه‌کیان به‌جیته‌ ده‌ری، هه‌تا له‌ ئاینه‌که‌یان شاره‌زا ببن، که‌ گه‌رانه‌وه‌ ناو هۆزه‌که‌یان، بیان ترسیټن به‌لکو خۆیان بیاریزن..

له‌پاشان: له‌مه‌زنترین ئه‌و کارانه‌ی که‌ له‌خودا نێزیکمان ده‌کاته‌وه‌، بریتییه‌ له‌ بلاوکردنه‌وه‌ی بانگه‌وازی نیسه‌لام و، زانسته‌ شه‌ریه‌کان، هه‌تا خه‌لکی له‌سه‌ر زانست و زانیاری و به‌رچاو پروونی په‌رسته‌شه‌کان و کرده‌وه‌کانیان جیبه‌جی بکه‌ن، پیغه‌مبه‌ر — دروودی خوی له‌سه‌ر بیټ — ده‌فرمویټ: (من یرید الله به‌ خیرا یفقه فی الدین)

واته: هه‌رکس خوا بیه‌ویټ توشی خه‌یری بکات شاره‌زای ده‌کات له‌ زانسته‌ شه‌ریه‌کاندا، زانستیش به‌ فێربوون ده‌بیټ، پیغه‌مبه‌رانی خودا دینارو دره‌میان جینه‌هێشته‌وه‌، به‌لکو زانست و زانیاریان جیه‌هێشته‌وه‌، جا هه‌ر کس به‌و زانستانه‌ به‌هه‌رمه‌ند بیټ، ئه‌وه‌ به‌خته‌وه‌ره‌..

ناسکترین شیوازو به‌سوودترینیان و نێزیکترینیان له‌ دڵ و ئاوه‌زه‌وه‌، شاره‌زابونه‌ له‌ زانسته‌ شه‌ریه‌کان به‌ تاییه‌ت له‌ حوکمی په‌رسته‌شه‌کان و، پیشکه‌شکردنیه‌تی به‌گه‌ل و نه‌ته‌وه‌ی نیسه‌لام، وه‌ دوور که‌وتنه‌وه‌یه‌ له‌ زاراوه‌ هونه‌ریه‌ وشکه‌کان، که‌ لق و پۆیه‌کی زۆریان لێده‌بیته‌وه‌، گه‌یاندنی نه‌وانه‌ به‌ گوێره‌ی توانا به‌و به‌لگانه‌ی حوکم و سووده‌کانی، به‌وه‌نده‌ی که‌ بۆیان ده‌لوێ جیبه‌جی بکه‌ن، هه‌تا خۆینه‌ران و تێگه‌یشته‌وان هه‌ست بکه‌ن که‌ له‌خواو پیغه‌مبه‌ر نێزیک بونه‌ته‌وه‌و، سوودمه‌ند بن له‌ دنیاو قیامه‌تدا، چونکه‌ له‌وه‌دا گه‌وره‌ترین پالنه‌ر هه‌یه‌ بۆ زیادکردنی زانیاری و پۆیشتن به‌ره‌و زانست..

خوی گه‌وره‌مان یارمه‌تی پالپشتی برای به‌رێزمان مامۆستا شیخ (سه‌ید سابق)ی کرد بۆ گرتنه‌به‌ری ئهم شیوازه‌ رێه‌، به‌وه‌ی که‌ ئهم کتێبه‌ ناسانه‌ی داناوه‌، که‌ ده‌توانیټ به‌سانایی زانستی لیوه‌ریگیریټو که‌لک و سوودیشی زۆره‌، وه‌ هه‌موو زانسته‌ شه‌ریه‌کانی تیا پوون کرده‌ته‌وه‌ به‌و شیوازه‌ جوانه‌، به‌وه‌ پاداشتی خوی گه‌وره‌ی بۆ خۆی ده‌سته‌به‌ر کرده‌ به‌ئومیدی خوا، هه‌روه‌ها خۆشه‌ویستی نه‌وانه‌ی به‌لایخۆیدا راکێشاهه‌ که‌خاوه‌نی غیره‌تن به‌رامبه‌ر ئایینه‌که‌یان، خوی گه‌وره‌ له‌ بری ئایینه‌که‌ی و نه‌ته‌وه‌ی نیسه‌لام و بانگه‌وازه‌که‌ی . پاداشتی به‌ چاکترین شیوه‌ بداته‌وه‌، وه‌ سوود بگه‌یه‌نیټ و له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌ودا خێر بۆ خۆی و خه‌لکانی تر به‌رده‌وام بکات.

ئیمزا: حسنه به‌نا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ، وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ
أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا
هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا
عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ:

حزم نہ کرد وہ ک موسلمانیک خزمیتیک ہم نایسنہ پیڑزی نیسلام بکم، به
شیوہیک کوردی موسلمان سودی لی وریگریت، وہ بییتہ خیریکی بمردهوام کہ له
دوای مردن سودی لی وریگرم، بڑیہ دہستم دایہ نم کتیبہ پر سود و ناسانو لمبارو
وہم گپرایہ سر زمانی کوردی بڑ نموی برا کورده موسلمانہکانم به زمانی کوردی
شیرین له یاسا پیڑزہ کمی نایسنہ کہیان بگمن.

جا نم کتیبہ: (فقہ السنۃ) ی (سید سابق) ہ (خوا پاداشی بہخیری باتموہ) ہتا
خوتنمری موسلمان ندی خوتنیتموہ و لیتی تی نگات نازانیت چمنده به نرخہ.
داواکارم له خوای گمورہ نم کارہم بڑ بکات به کاریک تمنہا له ریگای نمودا بیت.

حمہ نمین نہ محمد برزنجی

سلیمانی / چوار شہمہ / ۴ / ۵ / ۱۹۹۵ ز

۴ / ذی الحجۃ / ۱۴۱۵ ک

پیشه‌کی زانای پایبهرز ماموستا (محمد ناصر الدین الألبانی) له کتیبی (تمام المنة) دا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیشه‌کی چاپی دوه‌م:

سوپاس و ستایش بۆ پوره‌ردگاری جیهانیان، وه صلات و سلام لسمر گموره‌ی پیغمبران بیت که فرمودتی -همروک له «صحيحين» دا هاتوه- (مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ). واته: نه‌گم خوای گموره بی‌موت خیر به کسیتک بگه‌یمنت له دیندا شاره‌زای نه‌کات.

وه همروها صلات و سلام لسمر خاندان و یاره پی‌وژه‌کانی بیت، وه همروها لسمر نه‌وکسانمی که شوین توان کومتون لسمر شاره‌زایی‌یه‌کیان و ری و ره‌وشته‌کیان هتا رۆزی دوا‌یی.

پاشان: نهمه چاپی دوه‌می کتیبه‌کهمه (تمام المنة في التعليق على فقه السنة) نه‌و نزیکی چاره‌که سده‌یه‌ک بسمر چاپی یه‌کهمدا تی‌پریوه که بۆم ری نه‌کوتوه چاوی پیتدا بخشینموه و ناماده‌ی بکهموه بۆ چاپ کردنی جارتیکی تر، هتا نهم دوا‌یی‌یه که له (عہمان - پایتختی نهم‌دهن) نیشته‌جی بوم، وه سوپاس بۆ خوا له‌وئ بۆم ری کوتوه که هندی‌ک له دانراوه‌کانم چاپ بکهم و له‌ژیر چاوه‌دیری خۆمدا بیت و هه‌له‌کانی راست بکهموه له‌گه‌ل یارمعتی دانی هندی‌ک له کارمندان (المکتبة الإسلامية).

بهم کاره‌شم هه‌ول نهمه که کم یان زۆرتک هه‌لئ گموره‌ی تیتدا نهمیت، یان له‌کاتی هه‌له‌ راست کردنوه‌که‌یدا بھبی چاوه‌دیری ورد هندی‌ک دیری لی بکومت، جا تا نیستا توانیومانه -له‌ژیر چاوه‌دیری خۆمدا- هندی‌ک دانراو چاپ بکھین، بۆ نمونه: به‌رگی س‌ی‌ی‌می (سلسلة الأحاديث الضعيفة) و همروها چواره‌میش له‌ژیر چاپدا‌یه، همروها به‌رگی چواره‌می (سلسلة الأحاديث الصحيحة) له‌ژیر چاپدا‌یه، جا سوپاس بۆ نمو خوا‌یی که به‌هوی نهمته‌کانی نه‌وه‌و کاره چاکه‌کان به‌جی دین.

وه بۆ نهم چاپی دوه‌می (تمام المنة) چمند تمواو‌کردنیک هه‌یه که زۆر گرینگن، له‌ ههموشیان گرینگتر نه‌ویه که هندی‌ک له‌و «تعليق» انی لام مابو پیم زیاد کردوه، که نه‌ویش «تعليق»

کردنه لسمر برگی سیهم لمو برگه بچوکانی که یه کم جار (فقه السنة) لسمری چاپ کرابو که نمیش به یه کم بشی زه کات دهست پښ نه کات و به ناخري بشی پژو کوتایی پښ دیت، بم زیاد کردنش نیمه «تعليق» مان لسمر چواریه کی (فقه السنة) داوه به فزلی خوی گوره.

نومیده وارم له خوی بمرز و بمریز که همو «تعليق» ه که تمواو بکم، نه گمر خوا تممن دوا بخات و بمره کمت بخاته ناو کاتموه، یان به لاینی کمموه نموی که ماوه توه له حدیسه زه عیف و «منکر» ه کانی لی دهره یتم، بۆ نموی خوتنمره کان ناگادار بن بمریدا، همروه ها ناگادارین بمر به نرخي نمو مسهلانی که لسمری نوسراون، همروه کو نمو حدیسی که له بشی یه کممی «جناز» دا هدیه له دواي بشی پژوهوه که نموده: (اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِي...) هتد.

چونکه نم حدیسه هرچمنده بمنابانگه لمار کتیبه کانی بمرهات و سیره دا، به لام زه عیفه، جا هر لمبر نمو بمنابانگی بی دانر به هدلدا چوه، جا من نم حدیسم ته خرچ کردوه لاوازی یه که شیم رون کردو توه له کتیبی ته خرچی (فقه السيرة) دا (۱۳۱) پاشان له (الضعيفة) دا به ژماره (۲۹۳۳).

وه همروه ها حدیسی: (الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ، وَمَا سِوَى ذَلِكَ فَضْلٌ: آيَةٌ مُحْكَمَةٌ، أَوْ سُنَّةٌ قَائِمَةٌ، أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ)، دیسان نمیش زه عیفه، له (تخریج المشكاة ۲۳۹) دا روم کردو توه، همروه ها له (الإرواء) دا به ژماره (۱۶۶۴)، همروه ها له (ضعيف أبي داود) دا به ژماره (۴۹۶)، که له دواترین بشی (فقه السنة) دا هاتوه که (فرائض) ه.

وه لمنیوان نم به شو بشی «جناز» دا چند بشیکی تر هدیه که دهیان -نه گمر نه لیم سدان- حدیسی لاوازی تیدایه.

رهنگه نهینی بلاو کردنوهش نمیت نه گمر نم بمرهاته بگيرموره:

یه کیک له برا زانکوی یه کاتمان نموی پیشنیار کرد که له پیش چاپدا پیشه کی نم کتیبه له گمل بشی یه کممیدا بنیرم بۆ (شیخ سید سابق)، بۆ نموی بیته هاوکاری کردنیک له گه لی لسمر چاکو زانست و گمران به شورین راستی یه کاند.

منیش وه‌لامی پیتشیناره‌که‌یم دایموه و پیتشه‌کی‌یه‌کی و بمشی یه‌کمی کتیبه‌کم نارد بۆ لای شیخ (سید سابق) وه زیاتر له یه‌ک سال له‌لای مایموه ، پاشان له ریڭای یه‌کیتک له براکامانموه که دانیشتوی قاهره بو بمشی یه‌کمی بۆ نارد‌مموه، به‌لام پیتشه‌کی‌یه‌کی بۆ نماردمموه! وه سوپاس بۆ خوا لمبر نیحیاتیات نوسخه‌یه‌کم لمبر گرتبۆوه پیتش ئه‌وی بۆی بنیرم.

بمشی یه‌کمم بۆ هاتموه بێ ئه‌وی هیچ وه‌لامینکم بۆ بیتموه له مامۆستای به‌ریزه‌وه که رای خۆیم پێ بلیت لمباری ئه‌و بمشی بۆم ناردوو لمباری پیتشه‌کی‌یه‌که‌یموه.

هر بۆیه ده‌ستم کرد به چاپ کردنی ئه‌و پیتشه‌کی‌یه و بمشی یه‌کم و دوهمی کتیبه‌که له ئه‌وه‌ڵ فرسەتا که بۆم رێ کۆت له‌و پۆژه‌دا به ده‌ستگای کاتییه نویسموه لمپاشاندا به ستانسل پام کیتشا.

وه له به‌راورد کردنی هه‌ندیک مه‌سه‌له له چاپه‌ کۆنه‌کی (فقه السنه) که (تمام المنه) ی له‌سر نوسراوه له‌گه‌ڵ هه‌ندیک له چاپه‌ تازه‌کانی به تایبەت چاپی (دار الکتاب العربی) که سێ به‌رگه بۆم ده‌رکۆت که شیخ هیچ سودیکی وای له‌م کتیبهم وه‌رنه‌گرتوه که شایه‌نی باس کردن بیت، چ ئه‌و بمشی که خۆم بوم و چ ئه‌و به‌شانه‌ی که دوا‌یی له‌گه‌ڵ کتیبه‌که‌دا چاپ کرا.

چونکه من سه‌رنج‌م داوه ئه‌و هه‌له‌ حه‌دیسی و فیه‌قی‌یا نه‌ هه‌روه‌ک خۆی ماونه‌تموه بێ ئه‌وی هیچ ده‌ستکاری بکری‌ن یان چاک بکری‌ن، مه‌گه‌ر له هه‌ندیک مه‌سه‌له‌ی ژۆر که‌مدا، جا نازا‌م لمبر ئه‌وه بوه که سه‌رنه‌په‌رژاوه بیان خۆتیتموه، یان لمبر ئه‌وه بوه که قه‌ناعه‌تی به‌و سه‌رنج و په‌خه‌ زانسته‌یانه‌ نه‌بو؟ له‌وانه‌شه‌ خالی یه‌کم و نێچوتر بیت، چونکه ئه‌م کتیبی من قاعیده‌ی وای تێدا‌یه که پێ‌سته له‌سر هه‌مو زانایه‌ک پابهند بیت پتوه‌ی، وه هه‌روه‌ها چهند مه‌سه‌له‌و حه‌دیسی وه‌های تێدا‌یه که پیاوی زانا نه‌گه‌ر توشیان ببیت هه‌ر ئه‌بیت هه‌لو‌تستی خۆی به‌رامبه‌ریان پون به‌کاته‌وه، جا چ په‌خه‌ بیت یان پشتگیری، وه چ به‌ لاواز گێ‌ران بیت یان به «صحیح» دانان بیت، له‌و جێ‌گایانه‌دا که هه‌لو‌تستی‌یان له‌سر نه‌کری، هه‌روه‌ک خۆتانه‌ران ژۆر له‌و مه‌سه‌لانه‌ ده‌بینن

به‌لام ئه‌وی که ناهێ‌لی ئه‌و وه‌گه‌ره ته‌نکید بکم ئه‌وه‌یه که بیه‌نیومه شیخ له هه‌ندیک شو‌ندا سودی له‌م په‌خه‌یه‌ی من وه‌رگرتوه، که له هه‌ندیکیدا ناگاداریم له‌سر داناوه، له (لا‌په‌ره‌کانی ٤٤ و ٦٢ و ١٠٤ و ١٣٧ و ١٤٥) دا، له‌وانه هه‌لو‌تستی شیخه به‌رامبه‌ر مه‌سه‌له‌ی ده‌ست نوێژ گرتنه‌وه له‌ گوشتی ووشتر، چونکه له‌و چاپه‌دا که من «تعليق» م له‌سر داوه، له‌سر پارسه‌نگ

کردنی نیمام نموهی بۆ واجییتی دهست نوژ گرتنموه له خواردنی گوشتی ووشتر، ئالۆزییه‌کی وه‌های هیناوه که نموانمی لاوازن له زانستدا و نموانمی تهقلیدی مزه‌مه‌به‌کان نه‌کمن پیتی نه‌گه‌رتنموه له کارکردن بمو حم‌دیس، جا به شوین قسه‌کی نموه‌یدا ووتویهتی:

به‌لام نموه‌نده هه‌یه که نموت‌رت: حم‌دیس‌ه‌کی «جابر» و «براء» چۆن شاراو به لمسر خوله‌فای راشیدین ... هتد.

جا من وه‌لام‌میک‌ی وه‌هام داوه‌تموه که نم ئالۆزییه‌ ناھیلن له بنه‌ره‌تا، هه‌روه‌ک له شوینی خۆیدا نه‌ییینی، وه‌ نممه‌ کاریگه‌ری نموه‌ی هه‌بو که دانهر ملکه‌چ بو بۆ حق —خوا پاداشتی خیری بداته‌وه— وه‌ نمو ئالۆزی‌یمش که ئیددعای کردبو لای برد، به‌لام ناما‌وه‌ی بۆ نموه‌ نه‌کرده که کنی بۆته هۆ بۆ نم کاره‌!

نمونه‌یه‌کی تریش هه‌یه، نمویش نموه‌یه که من ره‌خنم لی گرتوه کاتیک حم‌دیس (أَحَبُّ الدِّينِ إِلَى اللَّهِ الْحَنِيفِيُّ السَّمْحَةُ) ی به‌زاراوه‌ی (عریض) هیناوه که لاوازی حم‌دیس‌ه‌که نه‌گه‌یفنیت، وه‌ روغم کردۆتموه که نمو حم‌دیس (حسن لغیره‌)یه، و مولزه‌میشم کردبو که دان بمو قسه‌یدا بنیت هه‌روه‌ک له (٣٨) دا نه‌ییینیت، که‌چی کاتن نهم‌زین نه‌کمو‌رتنه ناو هه‌له‌یه‌کی تره‌وه که لم هه‌له‌ی پینشو گموره‌تره، نمویش نموه‌یه حم‌دیس‌ه‌کی به‌هی موس‌لیم داناوه، له کاتیکدا نم حم‌دیس نمصلی نیه‌یه لای موس‌لیم! به‌لام له‌گه‌ل نموه‌شدا نموه به‌لگمی نموه‌یه که دانهر لمسر نمو ره‌خنه‌یم وه‌ستاوه لهو حم‌دیس‌دا، و یستویهتی نمو هه‌لو‌ست‌ه‌ی خۆی راست بکاته‌وه، نیت ناوای لی هات که بینیت. کورتیه‌کی: من هیوام وابوو له دانهر (خوا بیپارتزی) وه‌لامی نمو خواستم بداته‌وه، و نمو هیوایم به‌دی به‌ینیت که له پیشه‌کی چاپی یه‌که‌مدا نویسبوم و پیشتر نیشانم دابو —وه‌ک باس کرا— نمویش نموه‌یه که (چار به‌سر نمو نوسراوه‌ندا بخشینیت‌موه که تا ئیتستا نویسیویهتی، وه‌ نمو هه‌لانه‌ش راست بکاته‌وه که بۆی ده‌رکمو‌توه په‌له‌ نه‌کات له ده‌رکردنی به‌شه‌کانی تری کتیه‌که).

نومیدی نموم هه‌بو لی به‌لام ناومید بوم، وه‌ کابراش به‌رده‌وام بو له ده‌رکردنی پاشماوه‌ی کتیه‌که هه‌ر بمو شیوه ره‌خنه لی گه‌راوه‌ی که له به‌شه‌کانی یه‌که‌مدا لمسری رۆش‌ت‌بو، به‌بنی نموه‌ی پابه‌ند بنی بمو قاعیده زانستی‌بانه که ناردبوم بۆی، وه‌ به‌بنی هیچ راست کردنموه یان گۆر‌انکاری‌یه‌ک له مهنه‌جه‌که‌یدا.

زانستيش -همروهك ناسراوه- له پيشكهوتنىكى بهره‌ومدايه كه ماناى وهستان نازانىت، وه هممو رۆژىك چاپخانه‌كان چهندين سمرچاوهى زانستى تازه دىتنه ده‌روه كه لمموبهر نوزاندراوه، و نهم كاره يارمىتى توژهره لىكۆلهره‌كانى داوه كه دانراوه‌كانيان باشت بكمن و پوختمى بكمن لمه‌ته، و چهندين سودى ترى پى زياد بكمن، وه چهندين لىكۆلىنموه بكمن كه بۆ زۆر له كهسانى ترى پيش نهمان نهره‌خساوه!

جا لمبهر نموه كاتىك بينيم (فقه السنه) بمو شىويه وشكهو به درىژاى چهنده‌ها ساڻ همر وا ماوه‌تموه كه دانهر دايناوه پيش نرىكهى نىو سعه، له گهل نموه‌شدا كه چهندين جار چاپ كراوه‌تموه، وام به باش زانى چار بخشيتنموه بمسهر (تمام المنه فى التعليق على فقه السنه) دا كه له‌لام بوو، جا پوختهم كرده‌وه وچهند مسه‌له‌يهك و چهند سودىكى زۆرىشم لى زياد كرد، كه باسى گرىنگ‌ترىنيانم كرده له سهره‌تاى نهم قسه‌يدا، نىتر نهموانه هممو بون به هۆى نموهى لمبهرگه تازه‌كه‌يدا دوباره چاپ بىتتموه له‌ناو خه‌لكدا بلاو بىتتموه.

له خواى گموره‌و پاك و بى‌گمرد داواكارم نهم دانراوهم و هممو دانراوه‌كانى ترم بكات به كرده‌ويه‌كى چاك، و تمنا لمبهر ره‌زامه‌ندى نمو بىت و بمشى كهسى ترى تىدا نهمىت جگه له‌و.

وَسُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

عه‌مان / يه‌كى ره‌جىبى سالى (١٤٠٨) كۆچى.

محمد ناصر الدين الألباني

باوكى عبدالرحمن

پیشه کی زانای پایببرز ماموستا (محمد ناصر الدین الالبانی) له چاپی یه کمدا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیشه کی چاپی یه کم:

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ، وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾^(۱).

(۱) نعمه (خطبة الحاجه) که پیغمبر ﷺ فترى یاره کانی نه کرد، و سه لعیش روتار و دهرس و کتیه کانیان بهر دهست پین نه کرد، وه لور باره یوه نامیلکه یه کی زور جوانم هیه که رینگاکانی حدیسه کی و زارواه کانیم تیندا کز کردوتوه، و چمند سودیکم تیندا باس کردوه که له گئل باسه کدا یلک دیتوه، جا لم ماوه یی پیشودا لمر نمرکی (جمعية التمدن الإسلامی) له دیمشق چاپ کراوه، پاشان (المکتب الإسلامی) بز جاری دوم چاپینکی جوانی کردوتوه، که زیاد کراور پوخته کراویشه.

بهراستی کتیبی (فقه السنة)ی ماموستا سید سابق باشرین کتیبه که من بینیبیتم لو بایتمدا دانراییت.

له جوانی بهش بهش کردنی و پهوانی و شیرینی (أسلوب) دارشتنی، له گهل دوری کردنی له ووشمو رستمی نالوزو گران که کم کتیبی فیهی هیه تییدا نهییت.

جا نهمه هانی گهغه موسلماننهکانی داوه روی تن بکمن و خوړانی پښ شارهزا بکمن له دینی خوا، وه ناسوی تورژنموی سوننمتی پیغمبر ﷺ ی لمبرده میاندا کردوبو ههلی نان بو دهرهینانی نموی که تیایمتی لو گهغینمو زانستانمی که هر موسلمانیک خوی گموره رستیتتی چاکمی پښ بگهینیت لی بی نیاز ناییت.

همروه پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (مَنْ يُدْرِ اللَّهَ بِهِ خَيْرًا يُفْقَهُهُ فِي الدِّينِ) واته: نه گمور خوی گموره بیهویت سود به کمسک بگهینیت، له دیندا شارهزای نهکات، ثم حدیسه (متفق علیه)یه و له (سلسلة الأحادیث الصحيحة) دا ته خریج کراوه به ژماره (۱۱۹۴).

وه دهرچونی ثم کتیبه بهرای من پیوستی به که له پیوستی بهکانی ثم سردهمه، چونکه لو کتیبمدا بو زوریک له موسلمانان دهرکوتوه که پژگاریونیان نریه له لادان و دوبره کی و همره سینان و زال بونی یی باوهران و گومرایان بهسمریانا، نیلا به گورانوه نهییت بو کتیبی خواو سوننمتی پیغمبره کی ﷺ. بو نموی تنها لو دوانه کاروباری دینه کیان و پیوستی بهکانی فیهه کیان وهریگرن.

جا هر بویه پیوست بو بو عاممی خه لک سرچاوه کیان هیت که به ناسانی دهستیان پتی بگات و بتوانن پستی پښ بیستن و موراجعه می بکمن له کاتی پیوستدا.

وه نمو سرچاوه به شیهه لیک بیت که بی نیازان بکات له موراجعه می زور بو سرچاوه به فراوانه کان تنها لمبر چمند مسه له لیک زور بن یان کم.

نیر نموبو خوی گموره ماموستا (سید سابق)ی رننمونی کرد که ثم کتیبه بو خه لک دهریکات، جا بموه رڼگای بو پوناک و نریک کردنمو، خوی گموره پاداشتی به خیری بداتمو.

لمبر نموه من له زموه له کاتی دهرچونی بهرگی به کممی له قماره بچوکه کونه کیدا و نیستاش هانی همو نمو کسانم داوه که نارهمندی سوننمتن و یارمه تیدری حقن که نمو کتیبه یان هیت و سود وهریگرن لو سوننمت و حقه که تیایمتی.

تا وای لی هات نوسخه‌کانی لمانا وریزی برا سه‌له‌نی‌یه‌کامنان و جگه لمانیش له دیمشق و شاره‌کانی تری وولاتی سوریا و جگه لمریش بلاو بۆوه. وه له ئه‌غجاسی ئه‌وه‌وه پرسیارتکی زۆر لهو برایانه‌مانه‌وه به‌ره‌و روی من کرایه‌وه له‌باره‌ی چهنده‌ها مه‌سه‌له و همدیس که لهو کتیبیدا هاتون.

منیش به‌گۆره‌ی ئه‌وه‌ی که ئه‌مه‌زانی وه‌لام ئه‌دانه‌وه‌و زۆر جاریش وه‌لامه‌که‌ی من پێچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌ ئه‌بو که له کتیبه‌که‌دا هاتوه، چونکه زۆر له همدیسه‌کانیم به‌لاواز دانه‌ئا و زۆر له مه‌سه‌له‌کانیم به‌هه‌له‌ دانه‌ئا، جا کاتیک هه‌ندیک لهو که‌سانه‌ی که به‌په‌روشن بۆ شاره‌زا بون له سوننه‌ت و سورن له‌سه‌ر بلاو‌بونه‌وه‌ی له‌نیوان ئوممه‌تی ئیسلامیدا به‌شیوه‌یه‌کی راست ئه‌مه‌یان یینی، پێشنیاری ئه‌وه‌یان کردم که ئه‌و په‌خانه‌ی هه‌مه‌ له‌سه‌ر کتیبه‌که‌ بیان نوسم و له‌نیوان خه‌لکیدا بلاویان بکه‌مه‌وه، جا له‌سه‌ره‌تاره‌ به‌هانم هه‌تایه‌وه له‌سه‌ر ئه‌غجام دانی ئه‌و کاره، به‌لام کاتیک ئه‌م داواکاری‌یه‌ چهنده‌ جار به‌وه‌ له‌ لایهن چهن‌دین که‌سی تهره‌ جه‌خت کرا له‌سه‌ری، پێم وابو که هه‌ر ئه‌یه‌ت داواکاری‌یه‌که‌یان به‌جێ به‌یتیم و ئاراته‌که‌یان به‌یتیمه‌ دی، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌م کاره خه‌زمه‌تیکه‌ بۆ کتیبه‌که‌، به‌لکو هه‌ر خودی ئه‌و بۆ چونه‌یه‌ که دانه‌ر بانگه‌وازی خه‌لکی بۆ کردوه ئه‌ویش: (کۆکردنه‌وه‌یانه له‌سه‌ر کیتاب و سوننه‌ت و له‌ناو‌بردنی نا‌کۆکی و بیدعه‌ی ده‌مارگه‌یی مه‌زه‌به‌یه‌...)، وه‌کو خۆی له‌ پێشه‌کی کتیبه‌که‌یدا دانی به‌مه‌دا ناوه.

زیاد له‌سه‌ر ئه‌وه‌ش ئه‌و‌کاره‌ پوخته‌ کردنی کتیبه‌که‌یه لهو هه‌له‌ فیه‌قه‌یانه‌ی که تیا‌یه‌تی، هه‌روه‌ها لهو همدیسه‌ زه‌عیفانه‌ی که بونیان لهو کتیبیدا دژایه‌تی‌یه‌ له‌گه‌ڵ (فقه‌ السنه‌)دا.

به‌م کاره‌شم هه‌ندیک لهو ئاره‌زه‌و به‌دی دێت که یه‌کێک له‌ برا‌کامنان بۆ هه‌ردو لامانی ده‌رخسته‌بو کاتیک چو‌بو بۆ میسر، که ئه‌و‌یش هاوکاری کردنه له‌ نزیکه‌وه له‌ پێناوی ئه‌و یه‌و بۆ‌چونه‌ی باس کرا، به‌لام چهنده‌ هۆیه‌ک بو به‌ رێگری ئه‌وه‌ی ئه‌و هاوکاری‌یه‌ بکری‌ت، گرینگترینیان: دوری شو‌تن، و گرانی به‌ یه‌ک گه‌یشتن بو، جا کاتیک ئه‌وه‌م له‌ده‌ست چو، له‌وه‌دا که‌مه‌ترخه‌می نا‌که‌م که له‌ دوره‌وه هاوکاری بکه‌م، چونکه هه‌روه‌ک ووتاره‌وه: (ما لا یدرک کله لا یت‌رک جله‌) واته‌: ئه‌وه‌ی که ده‌ست به‌ هه‌مو‌ی نا‌گات به‌ یه‌که‌جاری وازی لی ناهه‌یت‌ری‌ت.

نیه‌ر کاتیک خوای گه‌وره‌ سینهمی بۆ ئه‌و کاره‌ فراوان کرد و دله‌یا بوم په‌ی، ده‌ستم کرد به‌ خو‌ندنه‌وه‌ی ئه‌وه‌ به‌شانه‌ی که ده‌رچوبون له‌ کتیبه‌که‌، به‌شیوه‌یه‌کی ورد و بیرکردنه‌وه‌وه.

وه هه‌رکاتیک شتیکم بۆ ده‌ریکه‌وتایه‌ که شایه‌نی باس و ئا‌گادار کردنه‌وه‌ یه‌ت له‌سه‌ری لای خۆم له‌ چهنده‌ کاغه‌زێکه‌دا ئه‌م نوسی و ته‌علیق‌م له‌سه‌ر ئه‌دا.

وه هه‌ر ئه‌وه‌نده که ته‌وا‌ر بوم له‌ ته‌علیق دانه‌که‌م له‌سه‌ری، په‌تریستی ئه‌و کاره‌م بۆ ده‌رکه‌وت، چونکه له‌ دوا‌ی ئه‌و لی‌کۆلینه‌وه‌یه‌ چهنده‌ هه‌له‌یه‌کی زۆرم بۆ ده‌رکه‌وت که هه‌ندیکیان زۆر گرینگن و

به بیرمدا نده هات که لمو کتیبدها هېښ، جا لمېر نموه پېم واپو که پتوښته روڼ بکړنمونه، وه
خوای گمورهش یارمېتی دام بۆ نمو کاره، و سوپاس و ستایش هر بۆ نمو.

لموانه یه که بمسود بیت ته گمر باسی جوړی نمو هه لانه بکم بمشپوه یه کی کورت، بۆ نموه ی
خوښم به شپوه یه کی گشتی لی ی تی بگات و گرڼگی نمو ره خانم ی بۆ دهریکوړت، جا ده لیم:
ته قریبمن نه کړت نمو هه لانه کو بکړنمونه بم جوړه ی خواره وه:

۱- چمند حمدیسیکی زور هدی به که دانم بۆ دهنگی لمسر کردن که چی لاوازشن.

۲- چمند حمدیسیکی تر هدی به که به (قوي) داناون، به لام ته گمر لیکولینمونه یان لمسر بکړت
(قوي) نین به لکو (واهي) ان.

۳- چمند حمدیسیکی به لاواز داناون، که چی «صحیح» ین، یان چمند سمندیکي تریان هدی به که
(صحیح) ۸.

۴- چمند حمدیسیکی تر هدی به که دانم نه یان گپرتنمونه بۆ جگه له «صحیحین» (واته: بوخاری و
موسلم) به لام نمو حمدیسانه یان له هر دوکیاندا هدی به یان له یه کیکیاندا.

۵- چمند حمدیسیک هدی به که نه یان گپرتنمونه بۆ یه کیک له «صحیحین» و جگه له «صحیحین»
یش که چی نسلنیکیان نی به لمو دوانمدا.

۶- چمند حمدیسیک دینیت که هر نین له کتیبه کانی «سنة» دا.

۷- حمدیسیک دینیت لمړتگی «صحابی» یه کموه که ناوی ثبات به ربوایمېتی کومه لیک له
زانایانې حمدیس، به لام نمو حمدیسه لای همندیکیان له رتگی «صحابی» یه کی تره وده، یان
زیاتر.

۸- حمدیس نمداته پال نموکسمی که ته خرېجی کردوهو بۆ دهنګ نمې لمسری، له گمل نموه شدا
ته خرېج کمري حمدیسه که دواي ته خرېج شتیکی هیناوه که «صحة» ی حمدیسه کمی عه بیدار کردوه.

۹- له مسه له کانیدا شوین به لکه نه کموتوه، چونکه زور جار مسه له یه کاس نه کات و
به لکه یه کیشی نی به که پالېشتی بکات، وه همندیک جارېش «قیاس» ی بۆ نه کات به به لکه،
له گمل نموه شدا حمدیسیکی «صحیح» ی لمباروه هاتوه، وه همندیک جارېش به «عموم» به لکه
نمھینیتنمونه له گمل نموه شدا که به لکه یه کی «خاص» هدی لمباروه یوه.

۱۰- نه گه یشتن بموېرې مسه له کانی (فصل) هر وه کو (الأغسال المستحبة) و وینمې نمو.

۱۱- له يک مسهله‌دا چندين ړاو بڼچونى هيناره که بمره‌لستى يه‌کتر نه‌کمن بهيى نووى يه‌کتيکيان پمسه‌ند بکات.

۱۲- دودلى کردنى له همدىک مسهله له يک جينگادا، جا رايک هلدېږتريت له نوولې باسه‌کدا، به‌لام له کوټايى باسه‌کدا هه‌لى نوو‌شينيتموه.

۱۳- لمو ړاو بڼچوناندا که بمره‌لستى يه‌کتر نه‌کمن رايک پارسنگ ندادتموه که شايمنى پارسنگ دانوه‌نى‌يه، لمبر لاوازي به‌لگه‌کى، و بهيىزى به‌لگى بمرامبره‌کى.

۱۴- موخاله‌فہ کردنى بڼ حديسى (صحيح) له چندين شوټندا، له‌گډل نوو‌شدا نو حديسه هيچ حديستکى تر (معارض) ى نى‌يه.

نم جوړه‌شيان ناشيرينترينيانه که دانمر تىى کومتوه، چونکه له هيچ شتيکدا نايتموه له‌گډل رينمايى‌يه‌کى دانمر بڼ خه‌لکى که ده‌ست به سونمتموه بگرن. به تاييمتى که زانيت لمو موخاله‌فہ کردن‌يا به‌هانى دانمر لمو جياوازي کردندا تنها نوويه که جومهور له همدىک مسهله‌دا کاريان بهو حديسه نه‌کردوه، يان دانمر نه‌يزانيوه که کسانيتکى تر له مسهله‌يه‌کى تردا کاريان پى کردوه، جا نمميه (شبهه) گومان و سرلى‌تيکچونى نووکسانى که تعقيد نه‌کمن و پرددى سونمته‌کان نده‌نموو بمرامبريان نووستن، وه لممودوا قسمى نيمام شافيعى ديت که نم شوبه‌يه پوچدل نه‌کاتموه ږه‌گ و بيخى دهرثمه‌يتيت، خواى گوره پاداشتى خيى بداتموه.

لوانه‌يه باش بيت باسى نوو بکم که من ناموى به ږخه‌گرتنه‌کم لمسر نم کتيبمو دهرخستنى هه‌له‌کانى شتيک له نرخى کتيببه‌که دابزتم، يان له حقى کم بکمموه، به‌لکو تنها نمموى حق به حق سمرختم، وه (فقه السنة) بپاريزم له هه‌له نوو‌ندهى که بکړى، چونکه نوو زياتر هڅه بڼ نووى خه‌لک ږوى تى بکمن و سودى لى وهرىگرن، وه همروها شياوتره بڼ برينى زمانى دوشمنانى نم پيو بڼچونه، لموى که قسمى لمباروه بکمن، به حق يان به باتل، به‌لکو دانمر خوا زياتر شاره‌زاي بکات- چاوټک بخشيتنيتموه بهودا که تا نيتستا نوسيويمتى‌يه‌وو نوو هه‌لانه راست بکاتموه که بڼى ږون بڼتموه په‌له نه‌کات له دهرکردنى بمشه‌کانى ترى نم کتيببه، تاوه‌کو بڼى ږون نميتموه که راست و بى هه‌له‌يه، وه همروها حديسه زه‌عيفه‌کانيشى تيدا نمه‌يليت، چونکه نوو‌نده حديسى صه‌حيح هديه که بى‌نياز بين له حديسى زه‌عيف.

نم نوو، وه من کاتيتک ده‌ستم کرد به تعليق دان لمسر کتيببه‌که له چونيمتى هينانى قسمى دانمردا دو دل بوم، نايا هممو قسه‌کى باس بکم، يا زوريمى باس بکم که قسه‌که نه‌گيمنى، يان تنها سره‌تاکمى باس بکم که ناماژه بڼ کوټايى‌يه‌کى نه‌کات همروک باوه له تعليق دان لمسر کتيب؟

تا له دواييدا شتوازی يه‌که‌مهم وه‌رگرت. ئمو شتوازه‌ش هه‌رچه‌نده هه‌ندیک دوپات کردنوهی تیدایه به نیسبته ئموکسهی که ئه‌سلی کتیبه‌کی لا هه‌یه (فقه السنة)، به‌لام سودمندر و ناشکراتره بۆ ئموکسهی ئه‌سله‌کی لا نیه، چونکه ئه‌توانیت هه‌م له‌و قسه‌یه تی بگات که نه‌قدی له‌سر کراوه، و هه‌م له‌ حه‌دیه لاوازکراوه‌که‌و وینهی ئه‌وانه‌ش، به‌بی ئه‌وهی بگه‌ریتوه بۆ ئه‌سله‌که، وه‌ ناویشم نا: (تَمَامُ الْمَنَّةِ فِي التَّعْلِيْقِ عَلَى فَهْمِ السُّنَّةِ) له‌ خوای گه‌وره‌ داواکارم که ئه‌م کارم ته‌نها له‌به‌ر ره‌زامه‌ندی ئمو بیته، و سودیکی گشتی بگه‌یه‌نیت، چونکه به‌راستی خوای گه‌وره‌ بیسهری دوعایمو وه‌لام ده‌ره‌ویه.

پیشه‌کی‌یه‌کی زانستی گرینگ:

پیش ئه‌وهی ده‌ست به‌کم به‌ مه‌به‌سته‌که‌ پتویسته له‌میانمی ئه‌وه‌دا هه‌ندیک له‌و قاعیده‌ به‌نه‌ره‌تی‌یه‌انه‌ باس به‌کم که هه‌رکسینک شاره‌زا بون له‌ سونمه‌تی به‌لاوه‌ گرینگ بیته لی‌یان بی‌نیاز نابیت، به‌تایبه‌ت که شتوازی (تالیف) وا پتویسته ته‌کات. وه‌ بۆ ئه‌وهی به‌توانین بۆیان بگه‌ریتوه کاتیک که بۆنه‌یان هات.

به‌مه‌ش بۆ خۆم و بۆ خوێنه‌ره‌کان وه‌ختیک ته‌گه‌رپه‌وه‌ که کم نیه، وه‌ خۆمان له‌ زۆرێک دوپات کردنوه‌ لانه‌ه‌ین که پتویسته نیه هه‌روه‌کو خوێنه‌ری به‌رێز ده‌یه‌یین.

قاعیده‌ی یه‌کم

ره‌د کردنوه‌ی حه‌دیه‌ی (شاذ)

بزانه‌ که یه‌کێک له‌ مه‌رجه‌کانی حه‌دیه‌ی (صحیح) ئه‌وه‌یه که (شاذ) نه‌بیت، چونکه پێناسه‌ کردنی حه‌دیه‌ی (صحیح) لای زانایانی حه‌دیس به‌م شتویه:

ئمو حه‌دیه‌ خاوه‌ن سه‌نده‌یه‌ که سه‌نده‌کی (متصل) نه‌په‌چراوه‌ و به‌ گه‌رانه‌وه‌ی کسینکی عا‌دلی (ضابط) به‌هۆش له‌ کسینکی عا‌دلی به‌هۆشوه‌ تا ته‌گات به‌ کۆتایی‌یه‌کی.

وه‌ مه‌رجه‌ که ئمو حه‌دیه‌ نه‌ (شاذ) بیته و نه‌ (معلل) عیلمه‌تدار بیته، جا له‌م سیفتمانه‌دا که باس کرا خۆ پاراستنی تیدایه‌ له‌ حه‌دیه‌ی (مرسل) (واته: ناخه‌ری ئیسه‌نده‌کی که‌وتبیت)، وه‌ له‌ حه‌دیه‌ی (منقطع) (واته: سه‌نده‌کی په‌چرانی تیدا بیته) و له‌ (شاذ) (واته: نامۆ)، هه‌روه‌ها له‌ حه‌دیه‌ی که عیلمه‌تیکێ وه‌های تیدا بیته له‌ به‌نه‌ره‌ته‌کی بدات، له‌و حه‌دیه‌ی که له‌ ریه‌یه‌ته‌که‌یانه‌دا جوورێک عه‌یه‌ی تیدایه‌.

حدیسی (شاذ) یش نمویه کمسیکی سیقی قبول کرار ریوایمتی بکات و پیچموانی نموکسه بیت که لمو باشتره، بهپی‌ی نموی زانایانی حدیس پستی پی نمبستن.

(ابن الصلاح) له (المقدمة) دا (۸۶ل) نموی پون کردۆتموه و فرمویمتی: نه‌گمر (راوی) (واته: گیره‌ده‌ی حدیس) به تمنها شتیکی ریوایمت کرد سهیری نه‌کرت، جا نه‌گمر نموی که به تمنیا هیناویمتی پیچموانی نموه بو که کمسیکی باشتر لمو له لایمن (حفظ و ضبط) هوه هیناویمتی، نموه نموی که نموکسه به تمنیا هیناویمتی به (شاذ) و رهد کراوه دائنریت.

وه نه‌گمر پیچموانی نموه نمبو که کمسیکی تر جگه لمو هیناویمتی به‌لکو همر نمو به‌تمنیا هینابوی و کمسی تریش نه‌هینابو، نموه سهیری نمو (راوی) یه تمنیا به نه‌کرت، جا نه‌گمر دادوه‌رو (حافظ) بو وه سیه به لمبرکردن و هوشیاری‌یه‌کی کرا لمو شتانددا که هیناویمتی، نموه نمو به‌تمنیا هینانه‌ی لی قبول نه‌کرت، و تمنهایی‌یه‌کی عه‌یداری ناکات، وه نه‌گمر نمو (راوی) یه لمو کسانه نمبو که سیه به لمبرکردن و هوشیاری‌یه‌کی بکرت لمو حدیسدا که هیناویمتی، نموه به‌تمنیا هینانه‌کی لای نندا و دوری نه‌خاتمه له جیگی (صحیح).

پاشان نمو (راوی) یه به‌تمنیا به نه‌گمرت لنینوان چمند پله‌یه‌کی جیاوازا به‌پی‌ی حالتی، جا نه‌گمر دور نمبو له پلمی (حافظ) ی (ضابط) که تمنهایی‌یه‌کی قبول کراوه، نموه حدیسه‌کی به حسمن دا نمنین و ناخه‌ینه ریزی حدیسی زه‌عیفوه.

به‌لام نه‌گمر له پلمی نمو (حافظ) ه دور بو، نموه نموی که به تمنیا هیناویمتی رهدی نه‌که‌نمیه و له ریزی حدیسی (شاذ) ی (منکر) دا نعییت...

(شاذ) یعتیش له سمنددا نعییت و له ممتیشدا وه بز همریک لمانه نمونی زور هیده که لمموردوا لمسر همدیکیان ناگادار کردنمیه دیت له جی‌ی خویاندا (إن شاء الله تعالی).

قاعیدی دوه‌م

رهد کردنمیه حدیسی (مضطرب) -واته: تیکمّل و پیکمّل-

لنموی که کممی لمموبهر رابورد زاندرا که مهرجی حدیسی صحیح نمویه که عیلممتی تیدا نعییت، جا بزانه یه‌کیتک له عیلممتی حدیس (اضطراب) ه.

وه له پیناسی حدیسی (مضطرب) دا ووتویه:

نمو حدیسه‌یه که گیرانه‌کی جیاوازی تیدایه، چونکه همدیکیان به شیوه‌یک ریوایمتی نه‌کمن و همنده‌کی تریان به شیوه‌یه‌کی تر که جیاوازه له‌گمّل نمودا، کاتیکیش ناوی نمنین (مضطرب) که پلمی در ریوایتمه‌که یه‌کسان بن، به‌لام نه‌گمر یه‌کیتکیان به‌هیزتر بوو، به شیوه‌یک

که ریوایته کې تر بېرامبېرې نه بو، بهرې که نو (راوی) یه (حافظ) تر بو یان زوړتر هاوړې یمتی نو کسې کړدبو که ریوایته کې لټوه وەرگرتوه، یان به هر شتو په کی تر بو له شتو ګانی (ترجیح) (بهیتر بون) که پستی پې نه بستې، نوو حوکم کړدن بۆ نو ریوایته یانه که (راجح) بهیتره، وه ناوی (مضطرب) ی به سردا نادرې و حوکمی نویسی نړیه.

پاشان پې نه کوریت (اضطراب) له مدتی حدیسا ثبیت، وه پې نه کوریت له نېسناده کېدا ثبیت، وه جاری وا هیه له یهک (راوی) دا ثبیت، و جاری واش هیه له کومه لیک (راوی) نو حدیسا ثبیت، وه (اضطراب) یش هویه بۆ لاواز کړدن حدیس، چونکه هستی نوو لې نه کړې که چاک لمبر نه کړاوه.

پاشان (ابن الصلاح) نمونه کی بۆ نوو باس کړده، نوویش حدیسی ختمه کېه که دانر به بهیترې داناوه، جا په دی نوو قسه یش له بشی سوتره دا دیت (إن شاء الله).

قاعیدې سیم

په کړدنوې حدیسی (مدلس)

(تدلیس) (واته شاردنوه و ښل کړدن) سې جوړه:

۱- (تدلیس الإسناد): نوویش نوو په کسېک حدیسیک بگېرېتوه له کسېکوه که بینویمتی به لآم نو حدیسی لټوه نه بیستوه که چی وا درېخت لهووه بیستویمتی، وه پې نه کوریت له نیتوانیا ناو فریک یان دو نفر هیه، جا عاده تمن نوو راوی یی نووکاره نه کات نالیت: (أخبرنا فلان) هروها نالیت: (حدثنا) -واته: بوی باس کړدین- و وینې نوو، به لکو نه لیت: فلان کس ووتی، یان له فلان کسموه... و نوو جوړه قسانه کوا نشان نمدات لټوې بیستیت.

۲- (تدلیس الشیوخ): نوویش نوو په کسېک له شتخیکوه حدیسیک بیستیت و ریوایتمی بکات جا ناوی ثبات به ناوړیک یان به (کنیه) یتک یان باسی بنماله کې نه کات، یان به شتیک وه سفی نه کات که بهو نانا سرت، نمدش بویه نه کات تا نغاسرتوه.

۳- (تدلیس التسویه): نوو په که نوو (مدلس) حدیسیک له شتخیکو سیکوه نه بیستیت، که نوو شتخه سیکه یش له شتخیکو زه عیفوه بیستویمتی، نوو شتخه زه عیفش له شتخیکو سیکوه، جا نوو (مدلس) هی که حدیسه کې له سیکوې نوو لهووه بیستوه به قست نوو شتخه زه عیفه له نیتوان نوو دو شتخه سیکه یدا لاثبات و ریوایته که راستوخو نه کات له شتخه سیکه کې یه کمموه بۆ شتخه سیکه کې تریان، به لآم به ووشه یهک نه بیستیت که نیتمالی تیدا بیت، وه که نوو به (عنعنه) و شتی وا باسی بکات. نیتر نېسناده که همووی سیکه درنه چیت، وه نوو

(مدلس) هش به صراحت باسى په‌يوه‌ندى نيوان خوى و شيخه‌کى باس نه‌کات، چونکه بۆ خوى نمو شيخه سيقه‌يموه بيستويتمى، نيتر نه‌وکاته هيچى وا له نيسناده‌کيدا ده‌رناکويتمى که قبول نه‌کرت و رهد بگريتموه، مه‌گه‌ر بۆ نه‌وکسانى که نه‌هلې نه‌قدن و شاره‌زان له عيلله‌ته‌کانى حمديس، جا له‌بهر نموه خراپترين جوړه‌کانى (تدليس) نم جوړويه، پاشان يه‌کم پاشان دوه‌م.

حوکمی نمو کمسه‌ش که (تدليس) ليوه سابت بوه، نه‌گه‌ر عادل بو، نموه ريوايتمى ليوه وهرناگريئ مه‌گه‌ر نمو ريوايتمى که به صراحت بلتت (حدثنا)، وه همدېک له زانايان به هيچ شتويه‌ک حمديسى لى وهرناگرن، وه راى راستر يه‌کمه‌همروه (حافظ) نيبنوحه‌جر ووتويتمى، وه زانايان وون کردنه‌ويان هديه له‌وباره‌وه جا هم‌رکس پټى خوش بوو با بگريتموه بۆ کتبه‌کانى (مصطلح الحديث).

قاعيدې چوارهم

رهد کردنه‌وى حمديسى (مجهول)

(خطيب) له (الكفاية) دا (۸۸) فرمويتمى:

(مجهول) لای زانايانى حمديس به هممو نمو کسانه نه‌وتريت که بۆخويان نه‌ناسراون به فتيرونى زانست و زانايانېش بموه نه‌يان ناسيون، وه همروه‌ها بمو کمسه‌ش نه‌وتريت که حمديسه‌کى ناسراو نى‌يه تمنها له لايمنى يه‌ک (راوى) يموه نه‌بيت.

کمترين شتېش که (جهالة) ى پټى لابيچت نمويه که دوو نه‌فرو به‌ره‌وژورتر نمو پياووه ريوايتميان کردبيت و نمو کسانه بن که به زانست ناوبانگيان ده‌رکړدوه.

منېش نه‌لتم: به‌لام نمو پياوه حوکمى عدالتمى بۆ سابت ناييت بموى که نمو دو نه‌فرو ناسراوه ريوايتميان ليوه کړدوه، کومه‌لټکېش نيددعاى نمويان کړدوه که عدالته‌کى بموه سابت نه‌بيت.

پاشان (خطيب) باسى خراپى نمو قسه‌يه‌يان نه‌کات له باسکى تايبتميدا، جا هم‌رکس پټى خوش بو با بگريتموه بۆ.

منېش ده‌لتم: نمو مه‌جهولمى که تمنها يه‌ک کمس ريوايتمى ليوه نه‌کات نموه ناسراوه به (مجهول العين) و نمو (جهالة) ش لانه‌چيت به ريوايتمى کردنى دوان و زياتر لييموه.

وه همروه‌ها (مجهول الحال) و (مستور) وه جماعه‌متيک ريوايتمى نمو مه‌جهوله‌يان قبول کړدوه بمېن مرج.

به‌لام جومهورى زانايان رهديان کړدوتموه وه له (شرح النخبة) (۲۴) دا نه‌لتم:

ئەوێ که لیکۆلێنەوێ لەسەر کرایت ئەوێه که رێوایت کردنی (مستور) ئەو کەسێ حالی شاراوێه ئەوێ وەک ئەو وایه ئەو رێوایتانێ که ئیحتیمالی تێدا یه، ئەو به مۆتلهقی حوکم به رەد کردنەوێ یان به قبول کردنی نادریت، بەلکو ئوتریت: ئەو سێندری رانه گیرێ هتا حالی رۆن ئەیتەو، هەر وەک ئیمامی تهئکیدێ کردو.

منیش دەئیم: کاتێک حالی بۆ ئیمه رۆن ئەیتەو که ئیمامیکی (مُعْتَمَد) پشت پێ بسترێ به سێقی دابنیت.

وێک بلی (حافظ) یان ناماژێ بۆ ئەو کردو که فرمویتم: (مجهول الحال) ئەو کەسێه که دوان و بەره ژورتر رێوایتیان لێو کردبیت و به سێقمش دانمرایت.

بۆیه دەئیم: (ئیمامیکی) (مُعْتَمَد) له به سێقه دانانه کیدا) لێر ئەوێ هەندیک (محدث) هەن که پشت به (توثیق) کردنه کەیان نابەستریت، چونکه خۆیان له جومهور جیا کردۆتەو مەجهولیان به سێقه داناره، ئەوانه ئیبنو حیببانه که له قاعیدە داییدا باسم کردو.

بەلێ ئەکریت رێوایتی ئەو مەجهوله وەرگیریت به مەرجیک کۆمەلێک سێقه لێوێ رێوایت بکەن و له حدیسه کشدا شتیکی وا دەر نه کەوت که ئینکاری لێ بکریت، وە زانیانی دوایینه له (حفاظ) کاریان بوه کردو، وەکو (ابن کثیر) و (عراقی) و (عسقلانی) و جگه ئەوان، وە سەیری هەندیک نۆمش بکه لەم لاپەراندە: (٢٠٤-٢٠٧).

قاعیدە پێنجەم

پشت ئەبەستق به (توثیق) ی ئیبنو حیببان

ئەوێه که کەمێک لەم پێش رابورد زانیت که مەجهول به هەردو جۆره کەبوه لای جومهوری زانیان حدیسی لێ قبول ناکریت، بەلام ئیبنو حیببان ئەو زانیانه خۆی جیا کردۆتەو و حدیسی مەجهولی قبول کردو، وە به بەلگی داناهو له (صحیح) کیدا هیناریتم.

(حافظ) ئیبنو حەجر له (لسان المیزان) دا ووتیتم:

ئیبنو حیببان ئەلێت: هەر کەس حدیسه کە (منکر) بوو لێر کەمی (راوی) یە کەئێ ئەو دروست نییه به عادل دابنریت مەگەر دوا ئەوێ هەلبەسن گێندریت، وە ئەگەر ئەو کسانه بو که حدیسی مۆنکەر رێوایت نه کات به لام له گەل راییه سێقه کاندایه هاتو له (أخبار) دا، ئەو به عادل دانمریت و رێوایتە کە وەر نه گیریت. چونکه خەلکی قسه کانیان به باش و داد وەرانه دانمریت تاوه کو شتیکی وایان لێو دەر نه کەوت که ئیبتە هۆی عەبیدار کردنی (ئەو کاته عیلمەت دار ئیبت بەهۆی ئەو عیلمەتو که لێ دەر کەوتو) ئەمە حوکمی ئەو (راوی) انهیه که

بغاوبانگن، به‌لّام ئمو کسانى نenasراون و تمنها ئمو کسانه ريوایمتيان ليوه کردون که پله‌يان لاوازه، ئموانه له ههمو حاله‌ته‌کانا تهرک نه‌کړين. (الضعفاء ۲/ ۱۹۲-۱۹۳) وه زياته‌کمش له ترجممى (عائذ الله المجاشعي) يموه هاتوه.

پاشان (حافظ) ده‌فرمويت:

ئموى که ئيبنوحيببان بوى چوه لموه‌دا که (ئه‌گمر کسيک (جهالة العين) ى تيدا نهما، به (عادل) دائمرت همتاره‌کو عديبىکى ليوه ده‌ره‌که‌مريت)، بۆچونىکى سه‌يره، و جومهورى زانايان پينجوانى ئموه، وه نهمه بۆچونى ئيبنوحيببان له (كتاب الثقات) دا که دايناره، چونکه باسى کومه‌لنک نه‌کات که ئمو حاتم و جگه لمو دانيان بموه‌دا ناوه که مه‌جهولن، وه ده‌لنى لاي ئيبنو حيببان (جهالة العين) به ريوایت کردنى يک کسى مشهور لانه‌چيت، نهمش مه‌زه‌بى ماموستا که يمتى که ئيبنوخوزه‌يميه، به‌لّام جهالمتى حالى ئمو (جهول العين) لاي کسانى تر همروا ده‌مينيتموه. (قسه‌کى حافظ تمواو بو).

وه ئموى سهرسوپه‌ينمه له ئيبنو حيبباندا ئمويه که لمو کتيبدا که باس کرا بمپى ئمو قاعيده بى‌هيزه کومه‌لنک باس نه‌کات و له ژياننامه‌که‌شياندا دان بموه‌دا ئعنيت (که نه خويان نenasيت و نه باوکیان)!

ئموتا له (طبقة) ى سى‌يمدا نه‌لّيت: (سهل)، ريوایت نه‌کات له شمدادى کورى هادهوه، وه نمويده‌غفور له سه‌هلمره ريوایمتى کردوه، جا من (نه سهل نenasم و نه نزام باوکی کړيه). وه همرکسش حمزى له نمونى زياتره با بگيرتموه بۆ (الصارم المنکي) (۹۲-۹۳).

جا لمدواى ئموى ئمو نمونانى باس کردوه ووتويتى:

ئيبنو حيببان لمو کتيبدا چمند کسيکى زۆرى لمو جوړه باس کردوه، شتوازه‌کشى لموه‌دا ئمويه که همرکسيک (جرح) ى لى نزانيبيت باسى نه‌کات، با ئمو کسه مه‌جهولش بيت و حالى نزاندرى.

جا پتويسته ناگادارى لاسر ئموه بکريت و بزاندريت که به سيقمدانانى ئيبنوحيببان بۆ کسيک تمنها لمبر ئموى لم کتيبدا باسى کردوه له نرم‌ترین پله‌کانى به سيقه دائمنا.

هر لمبر ئموه ئمين زانايانى ليکۆلمره‌وى (حديث) همروه‌ک (ذهبي) و (عسقلاني) و جگه لموان کسانىک به سيقه نازانن که تمنها ئيبنوحيببان به سيقى داناون و مه‌جهولن، وه لمدودوا نمونى زۆر ديت لاسر ئموه له‌کاتى قسه‌کردن لمو حمديسه زه‌عيفانه‌ى که دانر -يان ئموکسى

لیوې نه قلّ کړدوه - پیاوه کانی به سیکه داناوه له گڼلّ ثوهدا که لمو حدیساندا مجهولی وایان تیایه که تمنها ئیبنوحیبان به سیکمی داناوه.

وه ثوهدی که پیوسته ناگاداری لسمر بکړتتوه ثوهدیه که:

قسمی (ابن عبدالهادي) دانمړی (الصارم المنکي) که ووتی: (با ثوکسمی که ئیبنوحیبان به سیکمی داناوه مجهولیش بیت و حالی نمناسراو بیت) قسهیه کی ورد نړیه، چونکه ثمو قسهیه ثوهدی که له پیچوانه کیوه بزاندرت ثوهدیه که شتوازی ئیبنوحیبان له باوړ پی کراوه کانیدا ثوهدیه ثوکسمی (مجهول العین) بیت باسی ناکات، ثم قسهیش وا نړیه، بمپنی ثوهدی که لمباری سهلموه ووتی: (نه ئهیناسم و نه ئزائم باوکی کړیه) وتنی ثوهدش بم نړیکانه دیت.

وه همروه ها قسه کی (حافظ) که ده لیت: (جهالة العین) به ریوایتی یه کیکی مشهور لانه چیت، وا نشان ثمدات که ئیبنوحیبان تمنها کسیت به سیکه دانمیت که کسینکی بمنابانگ ریوایتی لیوه بکا، چونکه نه گمر مبهستی به سیکه ثوهدیت که بمنابانگ بیت. وه کو لیوې دهره کویت، ثمو پیچوانمی ثوهدیه که له سیکه پی کراوه کانیدا بعدی نه کړت، وه نه گمر مبهستی جگه لموهدش بیت ثمو نرخیکی نړیه، چونکه ثوکسمه که ریوایتیه کی لیوه نه کړت یان زه عیقه یان مجهوله، وه همریک لمو دوانمش راوی یان هدی له کتیبی (الثقات) دا، ثمدش همدیک نمونه له چینی تاییه یه کان که لای ئیبنوحیبان هدی:

۱- ئیراهیمی کوری عبدالرحمن ی (عذري) : که ئیبنوحیبان له (۱۰/۴) دا ووتی:

حدیسی مورسل ریوایت نه کات، که چی موعانی کوری روفاعه لیوې نه گپرتتوه.

پاشان ئیبنوحیبان مورسلک تهیتن له ئیراهیموه به ئیسنادی خو: (يَرْتُ هَذَا الْعِلْمَ مِنْ كُلِّ خَلْفٍ عُدُولُهُ...) حدیسه که.

جا منیش ده لیم: ثم موعانه خودی (حافظ) لمباریهوه ده لیت: (لین الحديث) ه، وه (ذهبي) ده لیت: (ليس بعمدة) بتاییت که کسینکی باس کړدوه که نازاندري کړیه؟.

مبهستی ئیراهیمه چونکه ثمو (مجهول العین) ه ئیبنو حیبانیش ثامازدی بۆ ثمو کړدوه له ژباننامی ثم موعاندا له (الضعفاء ۳/۳۶) دا ووتی: (منکر الحديث) ه، مراسیلی زور ریوایت نه کات، همروه ها له کومه لیک مجهلوه ریوایت تهیتت که له حدیسی ثمو کسانه ناچیت که (ثبت) ن.

۲- ئیراهیمی کوری ئیسماعیل، ئیبنوحیبان له (۱۵-۱۴/۴) دا ده لیت:

خۆی له ئمبو هورده‌په‌وه رى‌وايەت نه‌کات، که‌چى هه‌ججاجى کورپى يەسار لى‌وى رى‌وايەت نه‌کات.

منيش ده‌لێم: ئهم هه‌ججاجه که پێى ده‌وترى ئىبنوعوبەيد، (حافظ) له‌باره‌يه‌وه نه‌لێت: مه‌جهوله.

هه‌روه‌ها له پيش (حافظ) يەشمه‌و ئمبو حاتم و جگه له‌ویش ئاوه‌يان ووتوه، وه‌كو له (ميزان) ى (ذه‌بى) دا هاتوه و روينيشى كردۆتوه له چ رويه‌كه‌وه مه‌جهوله‌و ووتويەتى: تەنها (ليث) ى كورپى ئمبو سوله‌يم له (ه‌جج) هه‌وه رى‌وايەت نه‌کات.

ئهم (ليث) هه‌ش لاوازه‌و (اختلاط) ى تيدا هه‌يه هه‌روه‌ك زانده‌راوه تەنانەت لاى ئىبنوحبيبانيش (٢٣١/٢).

٣- ئىبراهيمى ئەنصارى. ئىبنوحبيب (١٥/٤) نه‌لێت: له مسله‌مى كورپى مه‌خلده‌وه رى‌وايەت نه‌کات که‌چى كورده‌كەى كه ئىسماعىلى كورپى ئىبراهيمه لى‌وى رى‌وايەت نه‌کات.

منيش ده‌لێم: ئهم ئىسماعيله مه‌جهوله هه‌روه‌ك (حافظ) ووتويەتى و پيش له‌ویش ئمبو حاتم. جا لهم ليكۆلێنه‌وه ده‌رته‌كه‌وت كه لاى ئىبنو حبيب (جهالة العين) به رى‌وايەتى يك نەفریش لانه‌چیت، با ئمو يك نه‌فهره زه‌عيفيش يیت يان مه‌جهول، ئهمش پێچوانەى ر‌وايتى قسەى (حافظ) ه كه له‌مه‌پيش باس كرا، هه‌رچنده ته‌ئكیدی لاسر ئمو قسەيه‌ى نه‌كردوه، چونكه (حافظ) ووتويەتى: ده‌لێى (ئىبنوحبيب) ئهم قسەيه‌شى له خودى قسەى ئىبنوحبيبانه‌وه وه‌رگرتوه كه تۆزى له‌مه‌وبەر هێناى: (ئهمه حوكمى ئمو راوى‌يانەيه كه مه‌شه‌ورن، ئەما مه‌جهوله‌كان...) هتد، جا ئهم قسەيه وه‌ك ئاشكرایه به نمونه‌ى دوهم هه‌له‌وه‌شاه‌تەوه.

وه به گه‌شتى (جهالة العين) به تەنيا به‌لاى ئىبنوحبيبانه‌وه به جەرح دانانريت، وه‌من زياتر يەقینم په‌يدا كرد كاتيك ژياننامەى ئمو راويانەم خوێنده‌وه له كتيبه‌كه‌يدا (الضعفاء) كه ژماره‌يان گه‌شتۆته نزیکەى (١٤٠٠) راوى، جا من كەسيكيا‌نم لى نه‌يينى كه ئىبنوحبيب به جەهالەت تانەى لى دايت، تەنها چوار كەس نه‌يیت، ئيتر نه‌وانى تر هه‌مويان به‌وه تانەى لى داوێ كه حەديسى مونكه‌ر رى‌وايەت نه‌كەن، ئەك به جەهالەت، ئهمش نارى ئمو راويانەو قسەى ئىبنو حبيب له‌باره‌يانەوه:

١- حومه‌يدى كورپى عدلى كورپى هارونى قەيسى (٢٦٣/١-٢٦٤) كه هه‌نديك رى‌وايەتى مونكه‌رى لى‌وه باس كرده‌وه پاشان ووتويەتى:

(دروست نریه به‌لگهی پئی بیتمه له دواى ئه‌وهى ئهم جوړه شتانهى لمو سيقانمه ريوایت کردوه.. ئهمه‌ش شیخیکه که کم کس نایناسن.

۲- عبداللای کورپی ئه‌بو له‌یلای ئه‌نصارى. ئیبنوحیببان ئەلئیت (۵/۲) :

ئهمه پیاوړیکى مه‌جهوله، هیچ شتیکم لێوه نه‌یستوه که ريوایتهى کردییت جگه لم قسه مونکهره که ئیجماعى موسلمانان به گشتى شایتهى پوچهل بونی قسه‌کى ئه‌دهن.

۳- عبداللای کورپی زیادی کورپی سوله‌یم، له (۷/۲) دا ئەلئیت:

شیخیکى مه‌جهوله، به‌قییمى کورپی وه‌لید لێمه‌وه ريوایتهى کردوه، وه هیچ راوی‌یه‌کى تر نانا‌سم جگه له به‌قییه که ريوایتهى لێوه کردبێ، ئهم به‌قییش با‌سى لاوازی‌یه‌که‌یمان کردوه له‌سه‌ره‌تای کتێبه‌که‌دا، ئیستاش بۆم ئالوێت تانهى لێ بدهم، به‌لام به هه‌رحال ئه‌وهى ئه‌و ريوایتهى کردوه پێوسته وازی لێ به‌یتندری.

۴- ئه‌بوزه‌ید، له (۱۵۸/۳) دا ئەلئیت:

ئه‌بو زه‌ید له ئیبنو مسعوده‌وه شتیک ريوایت نه‌کات که لێوه‌ى نه‌زاندراده، وه ئهم ئه‌بوزه‌یده نه‌ خۆی ناسراوه، نه‌ باوکی ناسراوه‌و نه‌ وولاته‌کى، جا نه‌گهر که‌ستیک له‌سه‌ر ئهم سیفته‌ییت و ته‌نها یه‌ک خه‌به‌ر ريوایت بکات و ئه‌و خه‌به‌ره‌ش موخاله‌فه‌ی کیتاب و سوننه‌ت و ئیجماع و قیاس و راو بۆچون بکات، ئه‌وه‌ شایسته‌ی ئه‌وه‌یه‌ خۆی لێ لابه‌دریته‌ى نه‌کریته‌ به‌ه‌لگه‌.

جا هه‌ر له‌م باره‌یه‌ بوو که (ابن عبده‌له‌ادى) له پێشه‌وه‌ ووتی:

(شتوازی ئیبنوحیببان وه‌هایه که هه‌رکه‌ستیک نه‌زانیت (جرح‌ى تێدایه‌ با‌سى نه‌کات با مه‌جهولیش ییت و حالى نه‌زاندریته‌).

به‌لام راست ئه‌وه‌یه که بو‌ترئ: (خوددی خو‌شى نه‌زاندرایی نه‌ک هه‌ر حالى) به‌پێ‌ی ئه‌و غه‌وانه‌ی پێشه‌وه‌، وه‌ خواش زاناره‌.

به‌ کورتى پێوسته به‌ سيقه‌ دانانى ئیبنوحیببان زۆر به‌ ووتو‌وریایی‌یه‌وه‌ وه‌ریگیریت، چونکه‌ پێنج‌ه‌وانه‌ی زانایانى کردوه له‌وه‌دا که مه‌جهوله‌کانى به‌ سيقه‌ داناه، به‌لام ئهم قسه‌یه به‌ مو‌تله‌قى ناوتریت، هه‌روه‌ک (العُلَّامَةُ مُعَلِّمِي) پونى کردۆته‌وه له (التنکیل) (۱/۴۳۷-۴۳۸) دا له‌گه‌ڵ ته‌علیق دانه‌که‌م به‌سه‌ریه‌وه. وه‌ بۆ ئهم با‌سه‌ش بگه‌ڕێه‌وه‌ بۆ په‌ده‌دانمه‌وه‌ له‌سه‌ر شیخ حه‌به‌شى، چونکه‌ شیخ حه‌به‌شى زۆر پشت به‌وکه‌سانه‌ ئه‌به‌سته‌یت که ئیبنوحیببان به‌ سيقه‌ی داناون و مه‌جهولیشن (۱۸J-۲۱).

وه همروه‌ها لمو شتانه‌ی که پیوسته ناگاداری لمر بکریت، نهویه که پیوسته نهوی (معلمی) باسی کرده شتیکی کمی گرنگیشی پی زیاد بکریت، که بهوی خمریک بوم بم زانستهو پیم زانیوه، و کم کمیش هدی ناگاداری لمر کردیت، وه جماره‌ی قوتاییانش لی‌ی بی‌ناگا بون، نهوی نهویه هم‌کسک ئینوحیبیان به سیه دای بنی و کومه‌لنیکش له سیه پی‌کراوه‌کان ریوایتمی لیه بکن، وه شتیکی واشی نه‌ینایت که ینکاری بکری لمری نهو نمکسه راست‌گژیو نه‌کریت به به‌لکه.

جا به‌پی‌ی نهو همدیک حدیس که لمو شیوه‌ین به قویم دانان، همروه حدیسی (عجن) له باسی نوژدا، که‌چی همدیک له تازه پی‌گه‌شته‌کان لم زانستدا وایان زانیوه که من له‌خزما توشی (تناقض) بوم و له‌گه‌ل ئینوحیبیاندا یک کومتوم لمو (شدو) هیدا، وه ئینوحیبیانیش حدیسی (عجن) ی به لاواز داناوه، په‌دی نهوش به شی کراوه‌یی دیت (إن شاء الله). له‌گه‌ل باس کردنی ده نمونه لمو راویانه‌ی که تمنها ئینوحیبیان به سیه دانان، وه همروه (حافظ) (ذهبی) و عسقلانیش شونی کومتون، جا شون نهو مسه‌له‌یه بکوه له باسی (چونی‌یتمی همستانه له سجود) (۱۹۷-۲۰۷).

قاعیده‌ی ششم

نهوی که زانیان نه‌لین: (رجال رجال الصحیح) واته: پیاره‌کانی نم حدیسه پیوانی

صحیح،

نهو به (صحیح) دانان نی‌یه بۆ نهو حدیسه

له قاعیده‌ی یه‌که‌مه‌یه پیناسی حدیسی صحیحت زانی، وه زانیت که له مرجه‌کانی (صحته) نهویه سه‌لامت بیت له عیلمه‌ته‌کان که همدیک له‌وانه (شدو) و (إضطراب) و (تدلیس) وهک باس کرا، جا هم لمر نهوه قسه‌ی همدیک له (محدثین) زانیانی حدیس که لمباری حدیسی‌کوه نه‌لین: پیاره‌کانی پیوانی صحیح، یان پیاره‌کانی سیه‌ین، یان ورنه‌ی تمنه، وه نهو نی‌یه که بلین: نیسناده‌کی صحیحه، چونکه نم قسه‌یان همو مرجه‌کانی (صحته) سابت نه‌کات، که یه‌کیت لمو مرجانه سه‌لامت بونه له عیلمه‌ته‌کان، به پیچوانه‌ی قسه‌ی یه‌که‌مه‌یه، که همو مرجه‌کان سابت ناکات، به‌لکو تمنها یک مرج سابت نه‌کات نه‌وی عداالتمی پیاره‌کان و سیه بونیانه، به‌ممش (صحته) سابت نایت وهک ناشکرایه.

لی‌ره‌دا تی‌بینی‌یه‌کی تریش هدی نه‌وی نهویه: جاری وا هدی نهو حدیسی نهو قسه‌یی لمباروه نه‌وتریت سه‌لامت نی‌یت لمو عیلمه‌تانه به‌لام له‌گه‌ل نه‌وشدا صحیح نایت، چونکه جاری وا هدی له سه‌نده‌که‌یدا پیاریک هدی که له پیوانی صحیحه به‌لام نه‌کراوه به (حجة)

به‌لگه، وه هر بۆیه ته‌خریجی بۆ کراوه لمبر شایمتی پی‌هینانوه، یان له‌گه‌ل کسیتیکی تردا هیندراییت لمبر لاواز بونی (حفظی)، یان ئو کسه لو کسانیه که ئیبنو حیبان به تمنیا (توثیق)ی کردوه. وه زۆر جاریش هندیك له لی‌کۆ‌ل‌ره‌وه‌کان ئاماژه بۆ ئوه نه‌کن به‌وه که نه‌لین: (ورج‌اله موثقون) واته: پیاره‌کانی کراون به‌ثقه. تا ئاماژه بۆ ئوه بکن که له به سیه کردنی هندیکیاندا نهمی ئه‌بندریت، جا ئهمانه ههموی پتگرن له‌وی که (صحة) بزاندریت لو قسه‌یی ئه‌وانوه که باسمان کرد.

وه‌کو ئوه‌ی دانهر ئاگای له هیچ کام له‌مانه نه‌بوی، بۆیه له زۆر همدیدا تمنا به‌وه‌ی هندیك ئو قسه‌یان له‌باره کردوه به‌صه‌حیحی داناوه، وه له دوباره بونه‌وی ته‌علیقه‌که‌دا ئاگادار کردنوه له‌سهر ئوه ئه‌بینیت.

پاشان ئه‌م قاعیده‌یم زیاتر پون کردۆتوه له پیشه‌کی کتیه‌که‌دا (صحيح الترغيب والترهيب) (٤٦-٣٩١) جا بۆی بگه‌ڕێوه چونکه گه‌ڕنگه.

قاعیده‌ی هه‌وتم

پشت نه‌بستن به‌ بێ ده‌نگ بونی ئه‌بوداوه

وا به‌ناوبانگه که ئه‌بوداوه ده‌رحق به‌ کتیه‌که‌ی (السنن) ووتیه‌تی:

له‌م کتیه‌که‌دا هه‌رچی همدیسک که لاوازی‌یه‌کی به‌هیزی تیدا بیت پونم کردۆتوه، وه هر همدیسک هه‌چم له‌باره‌یه‌وه نه‌وتیت ئوه (صالح)ه.

زانایان جیاوازیان هه‌یه له تینگه‌یشتنی مه‌بست لو قسه‌یه که ووتیه‌تی: (صالح)ه، هندیکیان بۆ ئوه چون که مه‌بستی ئوه بوه (حسن)ه و نه‌که‌رتته (حجة).

هه‌ندیکیان بۆ ئوه چون که مه‌بسته‌که‌ی له‌وه گشتی تر بوه، که‌واته ئو همدیسانه نه‌که‌رتتوه که نه‌که‌رن به (حجة)، وه ئه‌وانه‌ی که نه‌که‌رن به‌ شاهی که ئه‌ویش ئو همدیسانه لاوازی‌یه‌که‌ی زۆر به‌هیز نه‌بیت.

وه ئه‌م قسه‌یان راسته به‌پی ئوه‌ی که نه‌لین: ئوه‌ی همدیسکی که لاوازی‌یه‌کی به‌هیزی تیدا بیت پونم کردۆتوه. چونکه ئه‌م قسه‌یه ئوه نه‌که‌ی نه‌یت ئوه‌ی که لاوازی‌یه‌کی به‌هیزی تیدا نه‌بیت رونی ناکاتوه. که‌واته ئه‌مه به‌لگه‌یه له‌سهر ئوه‌ی که هر همدیسک ئو لی بێ‌ده‌نگ بوه، (حسن) نی‌یه به‌لایوه، وه ئوه‌ی که شایسته بۆ ئه‌مه بونی چهند همدیسکی زۆره له‌لای (أبو‌داود) که هه‌چ زانایك گومانی له‌وه‌دا نی‌یه که لاوازن، که‌چی لو همدیسانه‌ن که بێ‌ده‌نگی له‌سهر

کردن، تمنانت نهوی لمباری هندیکیانوه ئه‌لّیت: بۆیه ئه‌بوداد دانی نه‌ناوه به لاوازی‌یه‌که‌یاندا چونکه لاوازی‌یه‌که‌یان ئاشکرایه.

که‌چی له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا نه‌وه‌ی ره‌جمتی خوی لی بیّت زۆر له‌و حدیسانه‌ی کردوه به (حجة) و لای نه‌کردۆتوه بۆ سه‌ر پیاچونه‌وه‌ی سه‌نده‌کانیان، ئیتر به‌هۆی ئه‌وه‌وه که‌وتۆته ناو هه‌له‌یه‌کی زۆره‌وه.

وه ئه‌وه‌ی که ئیمه لی‌ی تی‌گه‌یشتوین لمباری ئه‌بوداده‌وه، زانایانی لی‌کۆله‌روه‌ش دو‌پاتیان کردۆتوه، وه‌کو (ابن منده) و (ذهبی) و (ابن عبد الهادی) و (ابن کثیر)، جا قسه‌کانیانم هیناوه له‌ پیشه‌کی کتیبه‌که‌مدا (صحیح أبي داود).

پاشان له‌سه‌ر قسمی (حافظ) ابن حجر له‌م مه‌سه‌له‌یدا هه‌لو‌ستهم کرد، بینیم ئه‌ویش هه‌ر بۆ ئه‌وه چوه که ئیمه باسه‌مان کردو، وه به‌جۆرێک شی کردۆتوه‌و به‌لگه‌ی بۆ هیناوه‌توه که له‌لای که‌سیکی تر ئه‌وه نایینیت. نه‌گه‌ر مه‌ترسی درژه پیدان نه‌بوايه لی‌رده‌ا باسه‌م نه‌کرد، بۆیه ته‌نها ناماژه بۆ سه‌رچاوه‌که‌ی نه‌که‌م ئه‌ویش (توضیح الأفكار لمعاني تنقيح الأنظار) ۱/ ۱۹۶- ۱۹۹ للإمام الصنعاني).

قاعیده‌ی هه‌شتم

ئو ره‌مز و نیشانه‌ی (سیوطی) له (المجامع الصغیر) دا دایناوه پشتی پێ نابه‌ستری.

هه‌روه‌ها لای زۆرێک له‌ زانایان وا به‌ناوبانگه که پشت به‌ ره‌مز دانانی (سیوطی) ئه‌به‌ستن به (صحّة) یا به (حُسن) یا به (ضَعْف)، (شیخ سید سابق) یش به‌ شوێن ئه‌واندا ره‌یشتوه، جا ئیمه پامان وایه که ئه‌وه دروست نی‌یه له‌به‌ر دو هۆ:

۱- رودانی ده‌ستکاری کردنی ره‌مه‌زه‌کانی کتیبه‌که‌ی له‌لاین نوسه‌خانه‌وه، چونکه زۆر جار حدیسم بینوه له‌و کتیبه‌دا جۆرێک ره‌مزی بۆ دانراوه که پێچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌یه که شه‌رح که‌وه‌که‌ی (المنای) له‌ خودی (سیوطی) یه‌وه هیناوه‌یت، چونکه (منای) له (جامع) وه ئه‌یه‌یتیت که ده‌ستنوسی (سیوطی) یه، هه‌روه‌ک دانی به‌وه‌دا ناره له‌ سه‌ره‌تای شه‌رحه‌که‌یدا وه ده‌فه‌رمووت:

ئهما ئو ره‌مزانه‌ی له‌ هه‌ندێک نوسه‌خه‌دا هه‌یه که نیشانه‌ن بۆ (صحیح) و (حسن) و (ضعیف) به‌ شێوه‌ی سه‌ری پیتی (صاد و حاء و ضاد) ئه‌وه ناییت پشتی پێ ببه‌ستری له‌به‌ر زۆری ده‌ستکاری کردنی نوسه‌خانه‌کان. له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا (منای) خۆشی ئه‌وکاره‌ی کردوه له‌ هه‌ندیکیدا، هه‌روه‌ک له‌ ده‌ستنوسه‌که‌ی خۆیدا بینومه.

۲- (سیوطی) به‌ناوبانگه لموده‌ا که کم‌تر خمی نه‌کات له به صحیح دانان و به لاواز دانان (تصحیح و تضعیف)، وه نمو حدیسانی که نمو به صحیح یان به حسنی دانان لمو کتیب‌دا به‌شیکی زوریان له‌لایمن شاربعده‌کیوه که (مناوی) به رده دراوده‌نوه، وه ژماره‌شیان به سدان نه‌گات نه‌گمر نه‌لّین زورتره.

همروه‌ها زور حدیسی (موضوع) ی تی کموته، له‌گه‌ل نموده‌ا که له پیشه‌کی به‌که‌یدا ووتوبیتی: (من نمو کتیبم پاراستوه لمو حدیسانی که تنها نموانی حدیس هه‌لّنبستن هیتاوریانه، یان نموانی که دروزن).

جا من به شیویه‌کی خیرایی موتابه‌عیانم کرده، که ژماره‌یان نزیکه‌ی هزاره، وه نومیده‌وارم که بتوام دوباره سه‌یرتکیان بکهموه و قه‌لمی لیکولینموه به‌سریانا بینموه و تهرجیان بکم بۆ خه‌لک، وه نموی سمرسور هینمه نمویه که به‌شیکی تیدایو کمیش نی‌به که خودی (سیوطی) شایه‌تی نمو ئعدات له غه‌یری نمو کتیب‌دا که (موضوع)ن، نیر نموانه هموی سیه کردن بو کتیبه لاواز نه‌کات. دارا له خوا نه‌که‌ین له هه‌له بمان پارتر.

له‌پاشاندا خوی گموره بۆی ناسان کردم، (الجامع الصغير) و زیاده‌کی که ناوی (الفتح الكبير في ضم الزيادة إلى الجامع الصغير)ه کردم به دو به‌شوه: (صحیح الجامع) و (ضعیف الجامع...). و ژماره‌ی صحیحه‌کان (۶۴۶۹) حدیسه، و ژماره‌ی (موضوع)ه‌کان نزیکه‌ی (۹۸۰) حدیسه، که نه‌میش همروه‌ک صحیحه‌که چاپ بوه سوپاس بۆ خوا.

قاعیده‌ی نۆیم

بن ده‌نگ بونی (منذري) لسمر حدیس له (الترغیب) دا نایسته به هیز کردن بۆ نمو حدیسه نسل نمویه که دروست نی‌به حدیسی زعیف باس بکرت مه‌گمر بۆ پون کردنموی حالی حدیسه‌که، وه‌ک لممودوا ده‌رته‌کویت، جا لمبر نمو همدیک وا ئعزان نمو که (منذري) له (الترغیب والترهیب) دا لسمری بن ده‌نگ بوه نمو نه‌گه‌یمینت که نمو حدیسه لای نمو لاواز نی‌به، وه (سید سابق)یش هر لسمر نمو شیوازه رۆشته‌وه له زیاتر له حدیسی‌کدا، نهمش لادانه له زاراهوی (منذري) که له پیشه‌کی کتیبه‌که‌یدا دانی پینا ناوه، چونکه (منذري) ره‌حمتی خوی لی بیت له (ل) دا ده‌فهرموت:

جا نه‌گمر نیسنادی حدیسه‌که صحیح بیت یان حسن یان نزیک بیت لمو دوانموه، نمو به زاراهوی (عن) هینامه، وه همروه‌ها نه‌گمر (مرسل) بیت یان (منقطع) یان (معضل) یان له‌سندده‌که‌یدا روایه‌کی نماسراو هبیت، یان (ضعیف) هبیت و کرابیت به (ثقة) یان (ثقة)

هیت و به (ضعیف) دانرا بیت و باقی راوی‌یه‌کانی نیسناده که سیه بن، یان قسه‌یه‌کیان لمباروه کرا بیت که زبانی نیه، یان به (مرفوع)ی ریوایت کرا بیت و راستیش نموه بیت که (موقوف) بیت، یان به (متصل)ی ریوایت کرا بیت و راستیش نموه بیت که (مرسل) بیت، یان نیسناده‌کی (ضعیف) بیت به‌لام همدیک لموانی تهریجیان کرده یان هیناویانه به صحیح یان به حسن دایان نابیت، له هممو نماندا دیسان به زاراه‌ی (عن) نه‌یه‌تنم، پاشان ناماره نه‌کم بو نموی که (مرسل)ه، یان (منقطع)ه، یان (معضل)ه، یان نمو راوی‌یه جیاوازی لمباروه‌یه‌یه، جا نلیم: (رَوَاهُ فُلَانٌ مِنْ رِوَايَةِ فُلَانٍ، أَوْ مِنْ طَرِيقِ فُلَانٍ، أَوْ فِي إِسْنَادِهِ فُلَانٌ) یان ونمی نمو پرستانه.

وه نه‌گمر له نیسناده‌کدا کسانیک هببون که پی‌یان ووترا بو: (كَذَّابٌ) یان (وَضَّاعٌ) یان (مُتَّهَمٌ) یان (مُجْمَعٌ عَلَى تَرْكِهِ) یان (ضَعْفُهُ) یان (ذَاهِبُ الْحَدِيثِ) یان (هَالِكٌ) یان (سَاقِطٌ) یان (لَيْسَ بِشَيْءٍ) یان (ضَعِيفٌ جِدًّا) یان (ضَعِيفٌ فَقَطْ) یان نم بینی که (توثیق) کرا بیت، وه به جورنیک بیت که ری‌ی تی نه‌چی نیحتمالی به (حسن) دانانی هیت، نموه به زاراه‌ی (رُوي) هیناومه، وه هرگیز باسی نمو راوی‌یه و باسی نمو قسه‌یه ناکم که له باره‌یه‌وه کراوه.

کواته بو نیسنادی (ضعیف) دو نیشانه هیه: له پیشمونه به زاراه‌ی (رُوي) ده‌ست پی نه‌کات و له دوایشمونه هیچ قسمی لسمو ناکرت.

وه من له پیشه‌کی (صحیح الترغیب) دا نم قسه‌یه‌ی نموم شی کردۆتوه همدوه‌ها نم کورتی و شاراه‌یه‌یه‌و نمو ره‌خنانش که تیایمتی جا بو‌ی بگم‌یره‌وه چونکه زۆر گرینگه.

قاعیده‌ی ده‌یم

به‌هیز کردنی حدیس به‌هۆی زۆری (طرق) رینگاکانی‌یه‌وه، به‌شیه‌یه‌کی گشتی نیه

نموی که بنواویانگه لای نه‌هلی زانستی حدیس نمویه نه‌گمر حدیسنیک له چمند رینگایه‌کی جیا جیاوه هات نموه به‌هۆی نمو چمند رینگایه‌وه به‌هیز نییت و نییته (حجة)، با همدیه‌که لمو رینگایانمش نه‌گمر به‌تعیایی بیت لاواز بیت، به‌لام نم قسه‌یه به‌شیه‌یه‌کی گشتی ناوتریت، به‌لکو له‌لای لیکۆل‌هره‌وه‌کانی حدیس بموه نمبستریتوه که نه‌گمر نمو لاوازی‌یه‌ی راوی‌یه‌کان که له چمند رینگایه‌کوه هیه له‌لایمن (سوء حفظ)ی نموانمه بیت، نک لمبر تۆمه‌تیک بیت له راستگۆری‌ی‌اندا یان له دینیاندا، نه‌گینا نه‌گمر لمبر نمو هۆیه بو نموه به‌هیز نابیت همرچنده رینگاکانیشی زۆر بیت، جا نممه همر نمویه که (منای) لیکۆل‌هره‌وه هیناویمتی له (فیض القدیر) دا له زانایانمه، فرمویانه:

ته‌گړ لاوازي‌ده‌که بهيژ بو، ټوه هاتني ټو حديسه له چنډ ريځايه‌کي تروه ټو لاوازي‌ده پر ناکاتموه با ټو ريځايانه زوړيش بن، جا هر لمبر ټوه لاسر لاوازي ټم حديسه ريځوتون که ټمه ده‌که‌مي‌تي: (من حفظ علي امتي اربعين حديثاً)^(۱) واته: هرکسي له ټم‌وه‌کم چل حديسي لمبر کړبي. له‌گډل ټوه‌شدا که ريځاکاني زوړن، چونکه لاوازي‌ده‌کي بهيژو زوړي ريځاکاني ټو لاوازي‌ده پر ناکاتموه، به پيچوانمي ټو حديسي که لاوازي‌ده‌کي کمه، چونکه لاوازي‌ده‌کي پر ټميټموه بهيژ ټميټ. بو ټم‌ش بگړتروه بو (قواعد التحديث) (ل ۹۰) و (شرح النخبة) (ل ۲۵).

جا لاسر ټم ټساسه پيويسته لاسر هرکسيځ بيوي حديسيک بهيژ بکات بهوي زوړي ريځاکاني‌موه، که لاسر پياواني هيريک لو ريځايانه ده‌لو‌سته بکات تاوه‌کو بو دهرکوي‌ت تا چ راده‌يک لاوازن، وه جي داخه که زوړ کم له زانايان ټم کاره ټکن، بتايبت زانا دوايښه‌کان، چونکه ټوان حديس بهيژ ټکن ټمها لمبر ټوه له کساني تروه ټه‌پيټن و چنډ ريځايه‌کي هديه، ببي ټوه لاسر ټو ريځايانه بوستن و راده‌ي ټو لاوازي‌ده بزائن! ټومش لاسر ټوه زوړه، و هرکسي بيوي‌ت له کتيبه‌کاني ته‌خريدا ټه‌يانبيټموه، به تايبت له کتيبه‌کم (سلسلة الأحاديث الضعيفة).

قاعيدې يانزه‌هم

دروست نريه حديسي لاواز باس بکريټ مه‌گړ له‌گډل پون کړد‌نوي لاوازي‌ده‌کي

ژماره‌ي‌کي زوړ له دانره‌کان به تايبت لم چاخي ټيستا‌دا هرچنده که بوچونيان جياوازه و تايبه‌ټمنديان جياوازه، ټو حديسانمي که نيسبت دراون بولاي پيغمبر ﷺ باس ټکن، بي ټوه خه‌لکي ناگادار بکن له لاوازه‌کانيان، جا لمبر نزانايان بيت برامبر به سونمت، يان لمبر ويستو ناره‌زيان، يان لمبر تمبه‌ليان له گرانوه بو کتيبي ټو کسانمي که له حديسدا شاه‌زان، وه هندیک لو شاه‌زايانه خوشيان کمترخمي ټکن لمددا، بتايبت له حديسه‌کاني (فضائل الأعمال) دا.

ټبو شامه ټليټ:

ټو کاره له‌لای ليکول‌تروه‌کان له ټه‌لي حديس و لای زاناياني (أصول) و (فقه) هه‌ليه، به‌لکو پيويسته حالي ټو حديسه پون بکريټموه ټگړ زاندا، وه‌گړ نا ټه‌چيټه ژيړ ټو هره‌شوه

(۱) ټم حديسه ته‌خريج کراوه له (الضعيفة) دا (۴۵۸۹).

که پیغمبر ﷺ فرمودیتی: (مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ) رواه مسلم.

واته: هرکس حدیسیک لممنوه باس بکات و پیشی رابگه‌یندری که درۆیه، ثنوه یه‌کیتکه له دوو درۆزنه‌کان.

جا ئهمه حوکمی ئمو کهمه‌یه که لاسر حدیسه زه‌عیفه‌کان بی ده‌نگی نه‌کات له (فضائل الأعمال) دا، جا ئهی له نه‌حکام و تواندا نه‌ییت چۆن بیته؟

ره بشزانه که ئموکسه‌ی کاری وا نه‌کات له دوو پیاو به‌ده‌ر نه‌یه:

۱- یان لاوازی ئمو حدیسانه ئه‌زانیت و ئاگاداری لاسر ناکاتمه، که ئه‌وش موسلمانان فریو نه‌دات و حه‌قمن نه‌چیتته ناو ئمو هه‌ره‌شه‌یه‌وه که باس کرا، ئیبنوحیبان له کتیه‌که‌یدا (الضعفاء) روتوتیتی (۸-۷/۱) :

لهم حدیسه‌دا به‌لگهی ئه‌وه هه‌یه که نه‌گهر (مُحَدَّث) حدیسیکی ریاویت کرد له پیغمبره‌وه ﷺ که صحیح نه‌بوو له‌وانه‌ی که هه‌لبه‌ستاون به‌ده‌م پیغمبره‌وه ﷺ، وه ئمو (مُحَدَّث) ه‌ش ئه‌یزانی، ئه‌وه هه‌روه‌ک یه‌کیتکه له دوو درۆزنه‌کی لی دیت، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا روالتمی مانای حدیسه‌که له‌وش توندتره، چونکه پیغمبر ﷺ فرمودیتی: (مَنْ رَوَى عَنِّي حَدِيثًا وَهُوَ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ..). واته: هرکس حدیسیک لممنوه ریاویت بکات و پیشی رابگه‌یندری که درۆیه، وه نه‌یفه‌رموه: نه‌گهر یه‌قینی هه‌ییت که درۆیه، که‌واته هه‌رکس حدیسیک ریاویت بکات و دوو دل بیته له‌وه‌دا که صحیحه‌ یان نا، ئه‌وه نه‌چیتته ناو روالتمی ئهم حدیسه‌وه.

(ابن عبدالحادی) ئهمی هه‌ناوه له (الصارم المنکی) (ل ۱۶۵-۱۶۶) دا و سابتیشی کردوه.

۲- یان نازانیت که لاوازه، ئه‌وه دیسانه‌وه هه‌ر گوناهاکه له‌بهر ئه‌وی به‌بی زانین نیسه‌بتی داوه بۆ پیغمبر ﷺ، پیغمبریش ﷺ فرمودیتی: (كُفَى بِالْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يَحْدُثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ)^(۱) واته: به‌سه بۆ پیاو که به درۆزن ده‌رچیت، ئه‌وه که هه‌رچی بیست باسی بکات.

جا ئموکسه به‌شی هه‌یه له گوناها‌ی درۆ هه‌لبه‌ستن به‌ده‌م پیغمبره‌وه ﷺ، چونکه پیغمبر ﷺ ناماژه‌ی بۆ ئه‌وه کردوه که هه‌رکسیتکه هه‌رچی به‌کی بیست باسی بکات وه هه‌ر به‌و شتیه‌یه نه‌گهر بینوسی- ئه‌وه بی‌گومان نه‌که‌وتته ناو درۆ هه‌لبه‌ستنمه به‌ده‌م پیغمبره‌وه ﷺ جا به هه‌ی ئه‌وه‌وه نه‌ییت به یه‌کیتکه له دوو درۆزنه‌کان، یه‌که‌م: ئه‌وی که درۆکی هه‌لبه‌ستوه، دوهم: ئه‌وی که به‌لای کردۆتیه‌وه.

(۱) موسلیم ریاویتتی کردوه له پیشه‌کی صحیحه‌که‌یدا، هه‌روه‌ها له (الصحیحه) یشدا ته‌خریج کراوه.

همروه‌ها ئیبنو حیبان و تویمتی (۹/۱) :

لهم حدیسیدا سمرزەنشتی تیدایه بۆ ئاده‌میزاد که ناییت هەرچی بییستی باسی بکات تاوه‌کو به یه‌قین نمرانیت که راسته.

وه نه‌وه‌ی دانی به‌وه‌دا ناوه که هەرکەستێک لاوازی حدیسیک نمرانیت دروست نیه‌یه‌ بۆی بیکاته به‌لگه‌ به‌بێ گه‌ڕان و پشکنین لێی نه‌گه‌ڕ شاره‌زا بوو، یان به‌بێ پرسیار کردن له‌ نه‌ه‌لی عیلم نه‌گه‌ڕ بۆ خۆی شاره‌زایی نه‌بو، به‌گه‌ڕێه‌وه‌ بۆ پیشه‌کی (الضعیفه) (ل ۱۰-۱۲).

قاعیدی دوازه‌ههم

وازه‌یتان له‌ کار کردن به‌ حدیسی زه‌عیف له‌ (فضائل الأعمال) دا

له‌نیوان زۆر له‌ نه‌ه‌لی عیلم و قوتاییاندا وا به‌ناوبانگه‌ که دروسته‌ کار به‌ حدیسی لاواز بکرت له‌ (فضائل الأعمال) دا، و پیشیان وایه‌ که هیچ جیاوازی‌یک نیه‌یه‌ له‌وه‌دا، جا چۆن پێریان وانابیت له‌کاتی‌یکدا نه‌وه‌ی ره‌حمته‌ی خۆی لێ بیت له‌ چن‌دین کتیبیدا ئیجماعی زانایانی لاسر نه‌وه‌ هه‌تاوه‌؟ وه‌ له‌ هه‌تنانی نه‌وه‌دا تێروانی‌یکێ ناشرکه‌ هه‌یه‌، چونکه‌ جیاوازی تیدایه‌ ناسراوه‌، وه‌ به‌راستی هه‌ندیک له‌ زانا لێکۆلنه‌وه‌کان لاسر نه‌وه‌ بۆچونه‌ن که حدیسی زه‌عیف دروست نیه‌یه‌ کاری پێ بکری به‌ هیچ شتیه‌یک، نه‌ له‌ (أحكام) و نه‌ له‌ (فضائل) دا. (شیخ قاسمی) ره‌حمته‌ی خۆی لێ بیت له‌ (قواعد التحديث) دا (ل ۹۴) فرمویه‌تی:

(ابن سید الناس) نه‌م قسه‌یه‌ی له‌ (عیون الأثر) دا باس کردوه‌ له‌ یه‌حیای کوپی مه‌عینه‌وه‌، وه‌ له‌ (فتح المغیث) دا نیسه‌بته‌ی داوه‌ بۆ (ابن العربی) و له‌ ر‌وا‌له‌تیشدا بۆچونی بوخاری و موسلیمیش هه‌ر وایه‌.. وه‌ همروه‌ها مه‌زه‌به‌ی ئیبنو حه‌زمیشه‌...

منیش ده‌لیم: حق هه‌ر نه‌مه‌یه‌ که به‌لای منه‌وه‌ هیچ گومان‌یکێ تیدایه‌ نیه‌یه‌، لاسر چن‌د هه‌ژیک:

یه‌که‌م: حدیسی زه‌عیف به‌ه‌واوه‌ری لاواز نه‌گه‌یه‌نی، وه‌ دروست نیه‌یه‌ کاری پێ بکرت به‌ ر‌یکه‌وتنی زانایان، جا هه‌ر کەستێک کارکردن به‌ حدیسی زه‌عیف له‌ (فضائل الأعمال) دا له‌وه‌ ده‌ریکات، نه‌وه‌ پێورسته‌ به‌لگه‌ به‌ی‌نیته‌وه‌، که نه‌مه‌ش دوه‌!

دوه‌م: من وا له‌ قسه‌که‌یان تی نه‌گه‌م که نه‌لین: له‌ (...فضائل الأعمال) دا واته‌: نه‌وه‌ کرده‌وانه‌ی که به‌ به‌لگه‌یه‌کی شرعی سابت به‌وه‌ که مشروعه‌ن، وه‌ حدیسیکی زه‌عیف‌شان له‌گه‌لدا نه‌یت، و پاداشتیکی تایبته‌ ناوبراوه‌ بۆ هه‌رکەستێک کاریان پێ بکات، جا له‌ وێنێ نه‌وه‌دا کار به‌ حدیسی زه‌عیف نه‌کرت له‌ (فضائل) دا، چونکه‌ دانانی نه‌وه‌ کاره‌وه‌ به‌ه‌ۆی حدیسه‌که‌وه‌ نیه‌یه‌ له‌وتدا، به‌لکو

بون کردنه‌وی (فضل) یکی تایبته‌ی تیدایه که نومید نه‌کرت نمو کسمی نه‌غامی نهدات بو پاداشته بگات، وه همدیک له زانایانیش نمو قسه نابراوه‌یان هر بوم جوره لیک داوه‌نموه، وه‌ک: (شیخ علي القاري) ره‌حمته‌ی خوی لی بی که له (المراقبة) (۲/۳۸۱) دا ده‌فرمویت:

نوه که نه‌لئت: حدیسی زه‌عیف کاری پی نه‌کرت له (فضائل الأعمال) دا به نیجماع، با به هزی حدیسی تریشمونه به‌هیز نه‌کراییت، وه‌ک نوه‌وی وای فرمونه، نموه شوتنی کار پی کردنه‌کمی (فضائل) ه‌کانه که سابت بون له قورئاندا یان له سوننمتدا.

جا به‌پی‌ی نممه کارکردن بو حدیسه لاوازه دروسته، نه‌گمر نموکاری که لمو حدیسه زه‌عیف‌دایه سابت بوبی به حدیسی‌کی تر که بو به‌لگه هیتانمونه ده‌ست بدات.

به‌لام من یتیم وایه جومهوری نموانی که نمو قسه‌یه نه‌لتن، مبه‌ستیان نم لی‌کداندویه نیه هرچنده ناشکراشه، چونکه نیمه نه‌یان بینین کار به چند حدیسی‌کی لاواز نه‌کن که نموه لمماندایه سابت نمونه له حدیسی تری سابتا، بو نمونه: نوه‌وی به موسته‌حبیبی داناه (و دانعیش شوتنی کموتوه) که نیشته‌جی له وه‌لامی (قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ) دا بلئت: (أَقَامَهَا اللَّهُ وَأَدَامَهَا) له‌گمل نموه‌شدا نمو حدیسی لموباره‌یمونه هاتوه زه‌عیفه همره‌ک باسی دیت، جا نممه قسه‌یه‌که که مشروعی‌یه‌ته‌کمی به حدیسی تر جگه لم حدیسه زه‌عیفه سابت نمونه، له‌گمل نموه‌شدا به موسته‌حبیبان داناه، هرچنده (استحباب) حوکیکه له پینج حوکه‌کان که پیوسته له سابت کردیندا به‌لگه‌یه‌ک هبیت بو (حجة) ده‌ست بدات. جا چندین مسله هیده که بو خه‌لکیان داناون و به پسمندیان زانیوه که‌چی هر به چند حدیسی‌کی لاواز دایان ناون که هیچ بنمایه‌ک نیه بو نمو کاری که تیایاندایه له سوننمتی صحیحدا، وه لی‌ره‌ش مه‌جال نیه بو نموه نمونه‌ی زوری لمسر به‌یتینمونه، وه نم نمونه‌یی باس کرد به‌سمانه، له کتیه‌که‌شدا چندین نمونه هیده که له شوتنی خویدا ناگادار کردنمونه لمسرین دیت (إن شاء الله).

تنها نموه که گرینگه لی‌ره‌دا نمویه نموکسانمی مخالفه نه‌کن بزائن کار کردن به حدیسی زه‌عیف لای نموانی وا نه‌لتن له (فضائل الأعمال) دا همروا به شیویه‌کی گشتی و ره‌ها نیه، چونکه (حافظ ابن حجر) له (تبيين العجب) دا (۳-۴) ده‌فرمویت:

وا بلاوه که نه‌لی عیلم کمترخمی نه‌کن له هیتانی حدیس له (فضائل الأعمال) دا با نم حدیسه لاوازی‌تی تیدا بیت، مادام (موضوع) نه‌ییت، وه پیوسته مصرجی نموه دابنن نمو کسمی کار بو حدیسه نه‌کات باوه‌ری واییت که لاوازه، وه ناییت بلاوی بکاتمونه نموه کسمیک به حدیسی زه‌عیف کار بکات و شتیک بکات به شرع که شرع نه‌ییت. یان همدیک نزان چاریان پی‌ی بکویت و وا بزائن که سوننمتیکی صحیحه.

ماموستا (أبو محمد) ی کورې (عبد السلام) و جگه لمړش دانيان بهم مانايدا ناره، وه بڼه
نموي ناده‌میزاد هوشيار بيټ لموي که بچيته ژر ماناي فرموده‌کي پيغمبر ﷺ که
فرموده‌مې: هرکس حدیسیک لممنوه باس بکات و پيشی رابگه‌مندرې که لاوازه، نموي يه‌کيکه
له دو دروژنه‌کان.

نهي نموي که کاری پي بکات نمې چوڼ بيټ؟! وه هيچ جياوازيش نيه له کارکردن به
حدیس له نه‌حکامدا بيټ يان له (فضائل) دا، چونکه هموي هر شرعه.

جا نمه سي مرجی گرینگن بڼه دروستی کار کردن به حدیسی لاواز له (فضائل) دا.

۱- (موضوع) نه‌بيټ.

۲- نموي کسې کاری پي نه‌کات بزانيت که زه‌عيفه.

۳- کار پي کرده‌کي بلاو نه‌کاتمه.

وه جوی داخه که نمينين زور له زانايان چ جای خه‌لکي عوام کمترخمی نه‌کمن لم
مهرجانه‌دا، چونکه نموان کار به حدیس نه‌کمن بې‌نموي صحيحه‌ت و لاوازی نموي حدیسه بزائن،
خو نه‌گمر لاوازی‌ده‌کشي بزائن نموي نه‌ندازه‌کي نازائن، وه نایا نموي لاوازی‌ده‌کمه يان زوره و
پيگريه لموي که کاری پي بکري. پاشان نموان کار پي کرده‌کي ناشکرا نه‌کمن همدروک چوڼ
حدیسه‌که صحیح بيټ! هر بڼه نموي عياده‌تانه‌ی که دروست نين لم‌نيوان موسلماناندا زور بون،
و موسلمانانې وه‌رگيپراوه لموي عياده‌ته صحیحانه‌ی که به سمندي سابتوه هاتون.

پاشان نموي مهرجانه نموي به‌هيز نه‌کات که نيمه بڼی چوڼ لموي که جومهور مېبستی نموي
مانايه نيه که کمينک لمموبور باسماں کرد. چونکه نموي مانايه هيچ کام لموي مهرجانه‌ی تيدا
نه‌گيپراوه همدروک شاراوه نيه.

پيم وابت (حافظ) په‌حمې خواي لي بيټ مه‌يلي هديه به‌لای نموي که کارکردن به حدیسی
لاواز دروست نه‌بيټ بموي مانايه‌ی پيشو، به‌پي قسه‌کي که لمموبيش باس کرا: (هيچ
جياوازی‌یک نيه له کارکردن به حدیسی زه‌عيف چ له نه‌حکام دا بيټ يان له (فضائل) دا
چونکه هموي هر شرعه).

نموي قسه‌يش هغه چونکه نموي حدیسه لاوازی که حدیسیکي تر نه‌بيټ پشتگيري بکات، وي
ده‌چيت که درو بيټ، به‌لکو به زوری درويو (موضوع)، وه همدیک له زانايان نمويان ته‌کید
کرده، چونکه نموي کسې کار بموي حدیسه نه‌کات فرموده‌کي پيغمبر ﷺ ده‌يگريتموه (پري
أنه‌کذب) واته ناشکرا بکريت که وايه، جا هر لمبر نموي (حافظ) به شو‌تيدا ووتوبه‌مې: جا نهي

حالی نموکسه چۆنه که کاری پئی نه‌کات؟، وه نموی پشتگیری ثم قسه‌یه نه‌کات نمویه که لمموبهر له نیبنوحیببانهه باسمان کرد له قاعیده‌ی یانزه‌همدا که ووتوبیتی: همرکسینک گومانی هبیت له‌ودا که ربوایتی نه‌کات ناخۆ صدیححه یان نا، نموه نمچیتته ناو نمو همره‌شیهوه.

نیتمش همره‌ک (حافظ) نه‌لین: جا تبعی حالی نموکسه چۆن بیت که کاری پینوه نه‌کات..؟! نممش رون کرد نموی مهبستی (حافظ) له قسه‌کی پیشه‌وی، نه‌ما لیکدانموی قسمی (حافظ) به‌وی که مهبستی حمدیسی (موضوع) بو، وه حمدیسه (موضوع) ه که له کار پئی کردنیا جیاوازی نیه له‌میتوان نه‌حکام و (فضائل) دا، وه‌کو همدی له ماموستایانی هاوچهرخی (حلب) پئی‌یان وایه، نموه زۆر دوره له شیوه‌ی قسمی (حافظ) هوه، چونکه قسمی (حافظ) دهرحق به حمدیسی لاوازه نه‌ک (موضوع) همره‌ک شاراهه نیه.

جا ثم قسه‌یه‌ش که باسمان کرد دژایتی ناکات له‌گه‌ل نموده‌ا که (حافظ) باسی چمند مهرجینکی کردوه بۆ کار کردن به حمدیسی زه‌عیف، همره‌ک (شیخ سید سابق) پئی وابه‌وه، چونکه نیمه نه‌لین: (حافظ) نمو مهرجانی تمنها لمبر نموکسه‌نه داناهه که لی‌یانوه باس نه‌کات که نه‌وان که‌مترخمی نه‌کمن له هینانی حمدیسی لاواز له (فضائل) دا همرنمونه‌ده که (موضوع) نه‌بیت، جا وه‌ک نموی پئی‌یان بلیت: نه‌گهر پیتان وایه که وایت، نموه پئوسته بهم مهرجانهوه بیبستنه‌وه، نممش همره‌ک نمو کاره وایه که من کردومه لم قاعیده‌یدا، وه (حافظ) یش دانی به‌وده‌ا نه‌ناهه که له‌گه‌لیاندا بیت له‌وده‌ا که بمو مهرجانهوه دروست بیت، به‌تایبیت له‌کۆتایی قسه‌که‌یدا وای نوانده‌وه که پئچوانمی نمویه همره‌ک روئمان کردوه.

کورتی قسه‌ش نمویه : کار کردن به حمدیسی زه‌عیف له (فضائل الأعمال) دا دروست نیه گه‌تی پئی بدریت بمو شیوه‌یی که باسمان کرد، چونکه پئچوانمی نه‌صلو هیچ به‌لگه‌یه‌کی لسمر نیه، وه پئوسته لسمر همرکسینک که گه‌تی پئی نه‌دات به‌چاری گرنگی و ئیعتیباروه ناگاداری نمو مهرجه باس کراوانه بکات و پابمند بیت پئیانه‌وه له‌کاره‌که‌یدا، ئیر خواش یارمیتی دهره.

پاشان زهره‌ری نمو قسه‌یه که پئچوانمی نمو رایه‌یه که نیمه هه‌لمان بژاردوهو پارسه‌نگان داوه‌توه نمویه، که کارکردن به حمدیسی زه‌عیف له (فضائل) دا موخالیفه‌کان بۆ نموه رانه‌کیشی که گه‌ت به‌کار پئی کردنی بدن له نه‌حکامی شرعیشدا، به‌لکو له عه‌قائیدیشدا، وه نمونی زۆرم له‌لایه لسمر نموه به‌لام من تمنها به‌یک نمونه به‌سی لی نه‌کم:

حمدیسینک هدییه فرمان به‌نوژکر نه‌دات خمتیک بکیشیت لمبر ده‌میدا نه‌گهر سوتره‌ی ده‌ست نه‌کوت، وه له‌گه‌ل نموه‌شدا که به‌یه‌قی و نموه‌ی همدوکیان لمو کسه‌نه‌ن که دانیان به

لاوازی‌یه‌که‌یدا ناوه، که‌چی به دروستیان داناوه کاره‌ان پی بکرت، به پیچه‌وانی نیمه‌مه‌که‌یان که شافیعی‌یه. وه لممودوا موناقمشی قسه‌که‌یان دیت له کاتی قسه کردن لسمر نمو حدیسه باس کراوه.

وه هرکس پی خوش بیت زیاتر نم باسه گرینگی بۆ رون بیتوه با بگرتتوه بۆ پیشه‌کی (صحیح الترغیب (۱/۱۶-۳۶).

قاعیدی سیانزه‌هم

کاتیک باسی حدیسی لاواز نه‌کرت ناوترت: (قال عليه السلام)، یان: (وَرَدَ عَنْهُ)، و رتشی نمانه

نموی له (المجموع شرح المذهب) (۱/۶۳) دا ده‌فرموت:

زانا لیکۆلره‌وه‌کان له نه‌لی حدیس و جگه لوان ده‌لین: نه‌گر حدیس زه‌عیف بو له گتیرانه‌که‌یدا ناوترت: پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمویتی، یان: کردویتی، یان: فرمانی داوه، یان: نه‌ی کرده، یان: حوکی داوه و رتشی نمانه له زاراوه‌کانی (جزم) براندنوه، هه‌روه‌ها ناوترت: نمو هوره‌یره ریوایتی کرده، یان: ووتویتی، یان: باسی کرده... و وهک نمو جوړه قسانه، هه‌روه‌ها نمو قسه‌یه ده‌رحق به تابعین و نوانی دواي توانیش ناوترت نه‌گر حدیسه‌که لاواز بو، نیت له هیچ کام له جوړاندا به زاراوه‌ی (جزم) ناوترت، به‌لکو له هه‌موو نماندا ناوترت: (رُوي عَنْهُ) له‌وه‌ه ریوایت کراوه، یان: (نُقِلَ عَنْهُ) له‌وه‌ه نقل کراوه، یان: (حُكِيَ عَنْهُ) له‌وه‌ه گتیردراوه‌توه، یان: باس نه‌کرت، یان: نه‌گتیردرتتوه، یان: ریوایت نه‌کرت، و رتشی نمانه له زاراوه‌کانی (تمریض) به لاواز دانان، نه‌ک زاراوه‌کانی (جزم).

ووتویانه: چونکه زاراوه‌کانی جزم بۆ صحیح یان بۆ حسن دانراوه، وه زاراوه‌کانی (تمریض) یش بۆ جگه له‌و دوانیه، نهمش لمبر نه‌ویه زاراوه‌ی جزم وا داوا نه‌کات نه‌وی دواي نمو زاراوه‌یه دیت صحیح بیت، که‌واته نایت به‌کاریت مه‌گر له‌و حدیساندا که صحیحه، وه‌گه‌رنا ناده‌میزاد ده‌چیته نار مانای درۆ هه‌لبه‌ست بده‌م پیغمبره‌وه صلی الله علیه و آله. جا نم نده‌به دانر^(۱) و جومهوری زانایان له هاوه‌له‌کامان و جگه له‌وانیش که‌مترخمیان تیدا کرده، به‌لکو جومهوری خاوه‌ن زانسته‌کان به گشتی جگه له (مُحَدَّث)ه کارمه‌کان نه‌یت، نهمش که‌مترخمی‌یه‌کی ناشیرینه له‌وانوه، چونکه زۆر جار ده‌رحق به حدیسی صحیح نه‌لین: (رُوي عَنْهُ) واته: لیوه‌ی ریوایت کراوه، وه ده‌رحق به زه‌عیفیش نه‌لین: (قال) یان: (روی فلان) واته: ووتویتی، یان: فلان کس ریوایتی کرده، وه نهمش لادانه له راستی.

(۱) واته شیرازی که خاوه‌نی (المذهب)ه.

منیش ده‌لیم: دانره‌کی نیمش -خوا پاداشتی به‌خیری بداتمه- هرچنده له راستی لای داره له‌گئل نمو کساندا که لایان داره -وه که له شورتی خویدا رون کردنه‌کی دیت کاتیک تمعلیقی لاسر ندریت-، به‌لام من رایه‌کی تایبیتیم هیه له‌وه‌دا که نه‌وی باسی کرده له زانایانه‌وه، که پیوسته بهم بۆنه‌یوه باسی بکم، جا ده‌لیم:

نه‌گئر نه‌وی سملیندراوه له‌لایمن شرعووه نه‌وه بیت که پیوسته له‌گئل خه‌لکدا به‌ینی توانا به‌ گۆره‌ی تی گه‌یشتیان قسه‌یان له‌گه‌لدا بکریت، وه نمو زاراوه‌یی که لای لیکۆلره‌وه‌کان هیه زۆریه‌ی خه‌لک نایزان، چونکه نموان جیاوازی ناخمه نیوان نمو کسی که نه‌لیت: پیغمبر ﷺ فرمویته و لمنیوان نه‌وی که نه‌لیت: له پیغمبره‌وه ﷺ ریوایت کراوه، به‌هۆی کمی نمو کسانه‌ی که به زانستی سونه‌توه خیریکن، نه‌وه من پیم که رایه پیوسته دان به‌ صهیحی حدیس یان به‌ زعیفیدا به‌یتدریت لمبر لادانی گومان، هروه‌که پیغمبر ﷺ نامازه بۆ نه‌وه نه‌کات به‌وه که ده‌فرمویته: (دَعَا مَا يَرْبُكَ إِلَى مَا لَا يَرْبُكَ) رواه النسائي والترمذي، وهو عرج في إرواء الغلیل (۲۰۷۴) وغیره.

واته: واز له‌و شته به‌ینه که نه‌تخاته گومانه‌وه بۆ نمو شتی که له‌ گومان لات نه‌بات.

قاعیدی چواره‌هم

واجبیتی کارکردن به‌ حدیسی صهیح با کمیش کاری پین نه‌کات

نیام شافیعی ره‌حمیتی خوی لی بیت له‌ رساله‌ بناوبانگه‌که‌یدا ده‌فرمویته:

عومری کوری (خطاب) ﷺ له‌ سزای قرتاندنی په‌نجه‌ که‌لدا به‌ پانزه‌ ووشتر حوکی دا، به‌لام کاتیک نامه‌کی خاندانی عومری کوری حمزی بینی و تییدا هاتبو که پیغمبر ﷺ فرمویته: (وَفِي كُلِّ أَصْبَحٍ مِّمَّا هُنَالِكَ عَشْرٌ مِنَ الْإِبِلِ) واته: له‌ هر په‌نجه‌یه‌کی دستدا ده‌ ووشتر هیه، عومر و صه‌ابه‌ چونه‌ سر نمو حوکه.

شافیعی ده‌فرمویته: نامه‌کی خاندانی عومری کوری حمزیان قبول نه‌کرد - والله أعلم - تا بۆیان ده‌نه‌کوت که هی پیغمبری خواجه ﷺ.

له‌م حدیسه‌دا دوو به‌لگه‌ هیه:

یه‌کمیان قبول کردنی نمو خبره، دوه‌میان قبول کردنی خبر کاتیک که سابت نبیت، با کاری هیچ کام له‌ نیامه‌کانیش وه نمو خبره‌ نبویته که عومر ﷺ وهری گرتوه، هروه‌ها به‌لگه‌یه لاسر نه‌وی که نه‌گئر کاریک جی‌به‌جی بوو له‌لایمن یه‌کیت که نیامه‌کانه‌وه لمپاشان خبرنک له‌ پیغمبره‌وه ﷺ په‌یدا بوو که پیچوانه‌ی کاری نمو نیامه بیت نه‌وه واز له‌ کاری

ئو نيمامه نهيئندري لىبر خبره‌کى پيغمبەر ﷺ. وه هروها به‌لگى نموده که حدیسی پيغمبەر ﷺ به خودی خودی سابت نمیت نک به کرده‌وی کسانى تر له دواى ئو^(۱).

قاعیدی پانزهم

فرمان کردنى یاسادانەر به يك تاكه‌کس فرمان کرده به ههمو تاكه‌کانى نومت

نه‌گەر یاسادانەری هه‌کیم گفتوگۆی له‌گه‌ل يك کسدا کرد له‌ نمتوده‌دا یان حوکمیکى به‌سردا کرد، نایا ئهم حوکمه‌ گشتى نمیت له‌ناو نمتوده‌کدا مه‌گەر به‌لگه‌يك هه‌بیت که تایبەتى بکات؟ یان تایبەت نمیت به‌و کسده‌؟

زانایانى نوصول له‌وه‌دا جیاوازیان هه‌یه، وه‌ قسەى حەقیقش نموی یه‌کمیانه، وه‌ هەر نموده‌ که شوکانى و جگه‌ لمو له‌ لی‌کۆ‌ل‌ره‌کان^(۲) پارسه‌نگیان داوه‌توه‌.

نیبنو حەزم له‌ (أصول الأحكام) (۸۹-۸۸/۳) دا ده‌فرمویت:

جا ئیمه‌ یه‌قینمان هه‌یه‌ که پيغمبەر ﷺ نیردراوه‌ بۆ‌لای هه‌رکسێک که زیندو بوه‌ له‌ سهرده‌مى خزیدا له‌ ئاوه‌دانى سهرزه‌وى چ ئینسان چ جنۆکه، هه‌روه‌ها بۆ ئو کسەى که له‌ دواى ئو له‌ دایک نمیت هه‌تا پۆ‌وى دواى، تاوه‌کو حوکم بکات له‌ ههمو دیار و نادیارێکدا که خواى گموره‌ دروستى نه‌کات هه‌تا پۆ‌وى دواى، جا کاتێک ئو قسه‌یه‌ راست بو به‌ ئیجماعى ههمو نومت که بێ‌گومان و براوه‌یه‌ و پاگه‌یه‌نراوه‌ به‌هۆى پيغمبهره‌وه ﷺ، هه‌روه‌ها به‌و ده‌قانه‌ى سابت له‌سەر نموی باسمان کرد که دین هه‌تا پۆ‌وى دواى نمینیتتموه‌و پتوسته‌ له‌سەر ئینسان و جنۆکه، وه‌ زانیشمان به‌ زه‌روره‌تى هه‌ست کردن که پێ‌گانه‌ى بۆ بینى پيغمبەر ﷺ بۆ ئو کسانەى که له‌ دواى ئو دین؟ ئو کاته‌ فرمان کردنى پيغمبەر ﷺ بۆ یه‌کێک له‌ جۆرێک و بۆ یه‌کێکى تر له‌ جۆرێکى تر فرمانه‌ بۆ ههمو جۆره‌کان، وه‌ نموده‌ش روون کراوه‌توه‌ که هه‌رچى له‌ شریعتدا تایبەت بو به‌ کسێکه‌وه‌ به‌ کۆمه‌‌لێکه‌وه‌ نموه‌ پيغمبەر ﷺ به‌ ده‌ق پونى کردۆتوه‌و رایگه‌یانده‌وه‌ که تایبەته‌، هه‌روه‌ک له‌ گیسکه‌کدا حوکمى کرد بۆ ئه‌بو بورده‌ى کوپى نیار، وه‌ پيغمبەر ﷺ هه‌والی پێ‌دا که بۆ هه‌چ کسێک له‌ دواى ئو برى ناکوی.

وه‌ فرمان کردنى پيغمبەر ﷺ بۆ ئو ئافره‌ته‌ى که هه‌میشه‌ له‌حه‌یزدا بو، فرمان بو بۆ ههمو ئافره‌تێک که هه‌میشه‌ له‌ هه‌یزدايه‌.

(۱) (الرسالة ۴۳۳) تحقیق احمد شاکر.

(۲) بگه‌ڕه‌وه‌ بۆ (أصول الفقه للشيخ محمد الحضرى)، (۲۰۸-۲۰۹).

وہ دانائی جابر و ثینوعہ عباس لہلای راستی یوہ حوکم کردنہ بۆ ہمو موسلمانیکہ نیرو من کہ بہ تمنیا لہ گمل نیمامہ کیدا نوژنہ کات، وہ لہلای ہیچ کسیتک جیاوازی لہوہا نیرہ کہ فرمان کردنی پیغمبر بہ یارہ کانی رہزای خویان لی بیت لہ کاتیکدا کہ حازر بون، فرمانہ بۆ ہمو نموانی کہ لہمودرا دین ہتا رۆژی دواہی۔

پاشان ثینوحزم دستہ کردوہ بہ رہد دانوہی ہرکسیتک کہ جیاوازی نہکات لہ نینوان نصل و فرعدا، جا بۆی بگہریرہوہ۔

نعمہ دواہی نموہ بو کہ ہمرؤہوہندی پیوستی کرد لیرہدا بیہینم لہ قاعیدہ کانی حدیسی و فیقی، وہ زۆر جوی داخہ کہ دانہری (فقہ السنۃ) پابند نمبوہ پییانموہ، یان -بہ لایمنی کعموہ- بمو شیوہی کہ شایستہ چاودیری نہکردن، لہ گمل نموہدا کہ پیوہندیہ کی بتینیان ہدیہ لہ گمل موضوعی کتیبہ کدا ہمروک بینیت، وہ پون کردنموہی ہمو نممانہ لہ جینگای خویاندا دیت لہم تعلیقہ ہسودہدا (إن شاء اللہ)۔

داوا لہ خوی گورہ نہکم کہ راستی بکاتہ پیوہستی نمو تعلیقو بہووی نموہوہ سود بہ برا موسلمانہ کام بگہیمیت لہ ہمو ولاتہ کاندا، ہراستی نمو بیسمرو ولام دہرہوی پارانموہیہ۔

محمد ناصر الدین الألبانی

دیمشق ۳ / شہوالی / ۱۳۷۳ کوچی۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَمَنْ
اهْتَدَى بِهِدْيِهِ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ.

لمپاشاندا:

ثم كُتِبَ چندها باس و بابمتی له فیهی ئیسلامی گرتوته خو له گمڵ بەلگەکانیان به پوونی
و ناشکراییی له قورئان و سوننەتی صحیح و ئەوی ئهم ئوممەتە لەسەری کۆ بوون^(۱). وه به
شیوهیهکی سووک و ئاسان خراوته بەردەم موسلمانان، وه زۆر لەو شتانی گرتوتەوه که موسلمانان
پێویستیان پێی هەیه، له گمڵ خۆلادان له باسی جیاوازی بیر و بۆچونی زانایان مەگەر جیاوازی یەک
نەبێ که شایستەیی باس کردنه ئەوه ناماژەیی بۆ ئەکەین.

بەم شیوه‌یش وێنەیه‌کی راست و دروستی فیهی ئیسلامی ئەبەخشییت که خوای گەوره به
(عەمەد) ی ^{سەید} پەروانەیی کردووه، وه دەرگای تێگەشتن لەسەر فرمودەکانی خوا و پێغەمبەرەکانی
والتا دەرگات، وه کۆشیان دەرگاتەوه لەسەر کیتاب و سوننەت، وه خێلاف و بیدعه و دەرمارگیری
مەزەهەبی لەبەین دەرگات، هەروەها ئەو ووتە پوچه له نێو دەرگات که دەرگای هەولێدان
(الإجتهااد) داخراوه.

ئەم کارەش چەند هەولێدانێکە مەبەستمان پێی خزمەت کردنی ئایینەکەمانە، و سوود گەیانێدنه
به برا موسلمانەکانمان، داواکارین له خوا که سوود بەخش بێت بۆیان، وه ئهم کردەوه‌یەمان بکاتە
کردەوه‌یه‌کی خاوەن بۆ پەزای خوا، که هەر ئەوه پشت و پەنامان.

دانەر: السید سابق.

(۱) ئهم ووتەیه بەشی زۆری ئەو بابەتەنە ئەگرتەوه ئەکە هەموویان، چونکە له کتێبه‌که‌دا زۆر فرمودەیی لاواز
هەیه هەندێکیان بێ دەرگە لەسەری و هەندێکیان یا به صحیح یا به حسەنی زانیوه، لەمەشدا لاسایی کسانێ
تری کردۆتەوه، وه هەروەها چەند مەسەلەیک هەن که کم نین بەلگەیی لەسەر نەهێناوتەوه، بەلکو هەندێکیان به
پێچەوانەیی بەلگەکانەوه‌یه ئەمەش له شۆتێ خۆیدا پوون ئەگرتەوه (تمام المنه، عەمەد ناصر الدین الألبانی).

سمرہ تا

(رسالة) پیامی نیسلام و گشتیمتی ٹو پیامو مہبست لیتی۔

خوای گہورہ موحممدی ﷺ ناردوہہ بۆ سر تادہ میزاد بہ نایینکی راست و ہر فراوانوہ، وہ بہ شریعت و یاسایہ کی تیکرایی و کزگرہہ، کہ ژیانیکی پاک و پر ریز بۆ نہوہ کانی نادم علیہ السلام دابین دہکات و نہیانگہ یینیتہ ہمرزترین پلہ کانی پیش کومتن و کمال۔

لہ ماوہی نزیکمی بیست و سی سال دا کہ پیغمبر ﷺ ہسری بردوہہ بۆ بانگہواز کردنی خہلک بۆلای خوا و ناینہ کی، ٹوہی کہ ویستی لہ راگہباندنی ٹو نایینو کۆ کردنہوی خہلک لہسری بۆی جی بہ جی ہو۔

گشتگیری پیامہ کہ:

پیامی نیسلام پیامیکی کاتی و سنوردار نہبو کہ تایبعت بیت بہ نہوہ کہوہ بیتجگہ لہ نہوہ کی تر و بہ ہوزیکوہ بیتجگہ لہ ہوزیکی تر، وہ کہ پیامہ کانی پیش خوی، بہ لکو پیامیکی گشتی ہو بۆ ہموو تادہ میزاد ہمتا ژیان لہسر زوی دا ہیبت، وہ تایبعت نیہ بہ وولاتیکوہ بیتجگہ لہ وولاتیکی تر و بہ سمرہ مینکوہ بیتجگہ لہ سمرہ مینکی تر، خوای گہورہ دہ فرمویت: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَلَمِينَ نَذِيرًا﴾ (الفرقان / ۱)۔

واتہ: گہورہ و پیوزہ ٹو زاتمی کہ قورنانی ناردوہہ خواروہہ بۆسر ہندہ کی خوی کہ موحممدہ ﷺ بۆ ٹوہی بۆ ہموو جیہانیان تر سینر بیت۔

وہ ہروہا فرمویت: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾ (سبا / ۲۸)۔

واتہ: نیمہ تۆمان نہاردہہ - ٹی محمد - تمنہا بۆ ٹوہ نمبی کہ بۆ ہموو خہلک مزگینی دہر و تر سینر بی۔

وہ ہروہا فرمویت: ﴿قُلْ يَٰأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ

فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَتِهِ
وَاتَّبَعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ (اعراف / ١٥٨).

واتہ: - نبی محمد - بلی نبی خدائیکہ من نیراوی خوام بز سر نبیوہ بہ گشتی، نبو خواہی کہ
خاوندی ناسمانہ کان و زہوی یہ ، هیچ پرستراویکی بہ حق نیہ جگہ لبو، ہر نبو توانای ژباندن و
مرانندن و زیندو کردنوی ہدیہ، کواتہ نبیوہش باور بہ خوا و نیراود نہخوندوارہ کمی بہینن،
نبو نیراوی باور بہ خوا و ووشہ کانی ہدیہ، وہ شوتنی بکمون و پابند بن نبوی فرمانتان پین
نمدات، بہ نومیدی نبوی پئی راست بگرن.

وہ لہ فرمودہی صحیح دا ہاتوہ، پیغمبر ﷺ فرمودہی: (كَانَ كُلُّ نَبِيٍّ يُبْعَثُ فِي
قَوْمِهِ خَاصَّةً، وَيُبْعَثُ إِلَى كُلِّ أُمَّةٍ وَأَسَدٍ) واتہ: ہموو پیغمبران تمنہا بز سر نبیوہی خویان
نمیران، بہ لام من بزسر ہموو رہش و سپیک نیراووم.

وہ نبوی تہئیدی گشتیمتی نم پہیامہ نکات نمانی خاوردہیہ:

۱- شتیکی تیدا نیہ کہ باور پین کردنی، خدائیکہ گران بیت یا کار پین کردنی گران بیت
لہسریان، خوی گمورہ نمفرمودت: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ (البقرة /
۲۸۶).

واتہ: خوا لہ هیچ کس داوی بہجن ہینانی کارنک ناکات کہ لہ توانای زیاتر بیت.

ہمروہا نمفرمودت: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ (البقرة /
۱۸۵).

واتہ: خوا ناسانی دہوت بز نبیوہ وہ گرانی ناوی بوتان.

ہمروہا نمفرمودت: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ (الحج / ۷۸).

واته: خوا له نایینی ئیسلامدا شتیکی دانناوه گران بیت لهسرتان.

وه له صهیحی بوخاریدا هاتوه له ئه‌بی سعیدی مه‌قبوری یه‌وه که پیغمبر ﷺ فرمویه‌تی: (إِنَّ هَذَا الدِّينَ يُسْرَ وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا غَلَبَهُ) ^(١) واته: ئه‌م ناینه سووک و ناسانه، هه‌رکس له‌سر خۆی گران کرد به‌سهریا ژال ئه‌یت.

وه له صهیحی موسلیم دا به‌ مرفوعی هاتوه: (أَحَبُّ الدِّينِ إِلَى اللَّهِ الْخَنِيفَةُ السَّمْحَةُ) ^(٢) واته: خۆشویست ترینی نایین لای خوا نایینی راست و ناسانه.

٢- ئه‌و شتانه‌ی که به‌ پێی سه‌رده‌م و شوێن ناگۆڕیت، وه‌ک: به‌یو‌با‌وه‌رو عیبادات، ئه‌وه به‌ ته‌واوه‌تی روون کراونه‌ته‌وه به‌ ده‌قه‌کان، که‌وابو بۆ کس نیه‌ لێی زیاد یا که‌م بکات، وه‌ ئه‌و شتانه‌ی که به‌ پێی کات و شوێن نه‌گۆڕین، وه‌ک به‌ره‌وه‌ندی‌یه‌ شارستانیه‌کان و کاروباری پامیاری و جنگی، ئه‌وه به‌ شێوه‌یه‌کی گشتی هاتون، و بۆ ئه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ به‌ره‌وه‌ندی‌یه‌کانی خه‌لک به‌گو‌نجیت، له‌ هه‌موو کات و سه‌رده‌می‌که‌دا، وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی کاربه‌ده‌سته‌کان بیه‌کمه‌ چرای رووناکی ڕه‌نگایان بۆ به‌ریا کردنی راستی و دادپه‌روه‌ری.

٣- هه‌موو ئه‌و (ته‌عالیم) ئامۆژگاری و ڕه‌نومه‌یی‌یه‌ی که تیا‌یه‌تی مه‌به‌ست لێیان ته‌نها پاراستنی نایین و پاراستنی گیان و پاراستنی عه‌قل و پاراستنی وه‌چه‌ و پاراستنی سامانه، وه‌ ناشکراشه‌ که ئه‌وان نه‌گو‌نجین له‌گه‌ڵ سه‌روشت و عه‌قڵی ئاده‌میزادا و سازگاری له‌گه‌ڵ گۆ‌زانکاری و پێشکه‌وتنی شارستانیه‌تیدا، وه‌ بۆ هه‌موو کات و شوێنیک ده‌ست نه‌ده‌ن.

(١) هه‌ینانی ئه‌م فرمووده‌یه‌ دوو شتی تێدا‌یه‌:

یه‌که‌م: (حه‌دیث) ی ئه‌بی سعیدی مه‌قبوری، نه‌ لای بوخاری‌یه‌ و نه‌ لای که‌سانی ته‌ر به‌لکو له‌ (حه‌دیث) ی سعیدی کوری ئه‌بی مه‌قبه‌ری یه‌وه‌یه‌ له‌ ئه‌بی هوریه‌ره‌وه‌. – ته‌بیینی! وا دیاره‌ له‌ نوسه‌که‌انی ته‌ردا ئه‌م هه‌له‌یه‌ چاک کراوه‌، چونکه‌ له‌و نوسه‌که‌یدا که به‌ ده‌ستی شیخ ئه‌لبانی‌یه‌وه‌ بوه‌ ئه‌بو سعیدی خۆدی نوسراوه‌. وه‌رگێ‌ر –

دوهم: ووشمی (ه‌ذا) له‌ بوخاری‌یه‌وه‌ نیه‌ به‌لکو ته‌لێت: (إِنَّ الدِّينَ يُسْرُ...).

(٢) دانهر بۆ ئه‌وه‌ چوه‌ که فرمووده‌که‌ لاواز بیت له‌به‌ر هه‌ینانی به‌ شێوه‌ی نه‌گێ‌رنه‌وه‌ (رُوی) به‌لام فرمووده‌که‌ پاسته‌، ئه‌بوا‌یه‌ دانهر سه‌ندی فرمووده‌که‌ی به‌ راست و ڕه‌کی به‌یتایه‌ وه‌ک (حافظ) له‌ (الفتح) دا هه‌ینا‌یه‌تی، وه‌ هه‌روه‌ها رێوا‌یه‌تی دانه‌ پال موسلیم هه‌له‌یه‌کی ته‌ره‌ چونکه‌ ته‌صلی نیه‌ له‌ موسلیم دا به‌لکو بوخاری به‌ موعه‌لله‌قی هه‌ینا‌یه‌تی و له‌ (الص‌حیحه‌) دا ته‌خریم کرده‌. (ته‌مام المنه‌ / الالبانی).

خوای گمورہ نہ فرمویست: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ
وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةٌ يَوْمَ
الْقِيَمَةِ كَذَلِكَ نَفْصِلُ الْأَيَّاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾﴾ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي
الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا
بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَنًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ (الأعراف
۳۲، ۳۳).

واتہ: - نہی عہد! - بلئی: کنی حرامی کردہ لمسرتان جل و بمرگی جوان کہ خوا کردیستی به
جوانی و پازاندنوه بۆ بمنده کانی، همروا چیتۆ وەرگرتن له رزق و پۆزی پاک؟ بلئی: نهو خواردن و جل
و بمرگه ههتال کراوانه مافی پرواداران و کسانى تریشه له ژيانى دنیادا، به لام له پۆزی دواى دا
تمنها بۆ پروادارانه. نا بهم جوړه نیشانه کان بۆ کسانى که نمران و تن نهگن پون ده کهینهوه.
بلئی: خوا کار و کردهوى ناشیرینی حرام کردوه، همروه ها گوناح و ستم کردنی به ناهق و نهوى
که شتیك بکمنه هاوبمشى خوا له عیبادت کردندا که هیچ به لگههيك لمسرى نههاتوه، وه
حرامى کردوه نهوى که نایزان بۆ خوا ههلیبستن. - وه نهوه که خوا کوپی ههیه ، و وه حمران
کردنی ههندیک خواردن . -

همروه ها فرمویستی: ﴿وَرَحِمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾﴾ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ
النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ
بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ
الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَاَلَّذِينَ
ءَامَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُوَلِّيكَ هُمْ
الْمُقْلِحُونَ﴾ (الأعراف / ۱۵۶، ۱۵۷).

واته: ره‌حمت و میهره‌بانیم فراوانه و همموو شتیک ته‌گرتتوه، جا له دوا پیدا نم ره‌حمتم بۆ کسانئ ده‌نوسم که خۆ له کوفرو گوناح ده‌پارزن و زه‌کات نهدن، وه به تایبعت بۆ کسانئ که به نیشانه‌کانئ نیتمه برپا دینن. وه توانئی که له ناردراوی (خوا) پیغممبیری نه‌خوتندهوار ﷺ په‌پره‌وی ده‌کمن، ئمو پیغممبهری که نیشانه‌کانئ لای خزیان له تمورات و تینجیل دا نوسراوه په‌یای ده‌کمن، به چاکه و یه‌کتا‌پرستی فرمانیان پئ نهدا و له خراپو هاوبه‌ش دانان به‌رگری‌یان ده‌کا، شته پاکه‌کانیان بۆ حلال ده‌کا و شته پیسه‌کانیان لی حرام ده‌کا، وه ئمو باره گران و قورسانئ که پیته‌ی گرفتار بوبون لسمریان لاده‌با، جا ئمو کسانئ که بمو برپایان هیتاو پشتیوانی و کۆمه‌کیان کرد، وه له نوورتک که له‌گه‌لی دا نازل کرابو، په‌پره‌ویان کرد، همر نعمانه رزگارن.

مه‌به‌ست له (رسالة) ی ئیسلام

ئمو مه‌به‌ستئ که په‌یامی ئیسلام په‌لی بۆ ده‌هاوێژی، پاقر کردنه‌وی ده‌روونه‌کانه له ڕێگه‌ی ناسینی خوداو پرستشئ، وه به‌تین کردنی په‌یوه‌ندی‌یه مرو‌فایه‌تی‌یه‌کان و دام‌سزاندنیانه لسمر بناغی خۆش‌مهرستی و به‌زه‌یی و برایه‌تی و یه‌کسانئ و داد‌په‌روه‌ری، جا به‌مه‌ش ناده‌میزاد به‌ختمه‌ر نه‌بیت هم له دنیا و هم له پۆژی دوا‌یی، خوا‌ی گه‌وره نه‌فهرمووت: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ (الجمعة / ۲).

واته: خوا‌ی پاک و بی‌گه‌رده که لئاو نه‌خوتنده‌واراندا کسێکی هه‌لبێژاردوه به نێردراوی خۆی و ناردووه‌تی بۆ ئه‌وه‌ی ئایه‌ته‌کانئ ئمو به‌سهریاندا بخوێنئ و له تاوان پاکیان بکاتوه و فێری کتیب و حیکمه‌تیان بکات، ههرچنده لوه پێش ئه‌وان له گو‌م‌رایه‌کی پوون و ناشکرادا بوون.

وه هه‌روه‌ها نه‌فهرمووت: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (الانبیاء / ۱۰۷).

واته: نیتمه تۆمان نه‌ناردوه مه‌گه‌ر به ره‌حمت بۆ ههمو خه‌لکی.

وه له فهرمووده‌دا هاتوه ده‌فهرمووت: (أَنَا رَحْمَةٌ مَّهْدَاةٌ). واته: من ره‌حه‌تێکی به‌خشاوم به نه‌تمه‌وی ئیسلام.

(تشریح) ی نیسلامی یان فیهی نیسلام

یاسای نیسلام لایمنیکه له لایمنه هره گرینگه کان که په یامی نیسلام دایرشته و ړتک و پینکی کردوه، نم لایمنش لایمنه عمه لی به که یه لم په یامدا.

یاسای نایینی پروت -ړه ک حوکه کانی عیبادات- له وحی خواوه نمیت بز پیغمبر ﷺ که کیتاب و سونمنه له هیچ لایه کی ترده در نه نه چو، یا به هوی تیجهادیکی پیغمبره وه ﷺ که خواش پی پی رازی نمبو، وه نمرکی پیغمبرش ﷺ له چوارچپوی راگه یاندن و پوون کردنه بددر نمبو، خوی گوره نمرمویت: ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ (النجم / ۳، ۴).

واته: نو به ناروزوی خوی قسه ناکات. وه نو قورنانش بېجگه لمو که وحی بز ده کری شتیکی تر نیه.

به لام نو یاسایانی که په یوهندی به کاروباری دنیاوه هیه، وه کیتشه رامیاری به کان و جنگی به کان و قزائیه کان، نو پیغمبر ﷺ فرمانی پی درابو به راوژکاری نو کارانه به جی بگه یمنیت، وه جاری وا بوو پایه کی درپړیو لمر کیتشه یه پاشان لیتی پشیمان بوو ته وه لمبر پای هاوه له کانی، وه له جنگی بدر و نوحودا نمه پووی دا، وه هاوه له کانی (خوا لیتان رازی بیت) له همرو کارو باریکدا نه گهرانه بولای پیغمبر ﷺ و پرسپاریان نه کرد دهریاری نو شتانی لایان شارراوه بوو، وه همروها دهریاری دهقه قورنانه شارراوه کان پرسپاریان لی نه کرد، وه نو دهقانه خزیان لیتی تی نه گیشتن بز پیغمبران ﷺ باس نه کرد جاری وا نمبو پریار (اقرار) ی لمر نو تیگیشته یان نندا، وه جاری وابو لایمنی بز چونه هده کانیانی پوون نه کرده وه .

وه نو بنما گشتیانی که نیسلام دای ناوون بز نو هی موسلمانان لمبر پو شانی به کهیدا پوون نمانن:-

۱- قدهغه کردنی گهران به شوین نو شتانی که پووی ننداره هتا پو نندات، خوی گوره نمرمویت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبَدَّ لَكُمْ

تَسْأَلُكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبَدِّلْ لَكُمْ عَفَاَ اللَّهُ عَنْهَا
وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ (المائدة / ۱۰۱).

واته: نهي نمي كسانمي كه باو دوتان هيتاوه له شت گه‌لي مپرسن كه نه‌گير بؤتان دهرکوي ناره‌حمتتان بکا، وه نه‌گير له‌کاتي ژباني پيغمبردا و کاتي هاتنه خوارده‌ي قورئاندا له‌وانه پرسيار بکمن بؤ نيوه ناشکرا نمي، خوا وازي لهو شتانه هيتاوه و ثواني به‌خشيوه له‌وانه، وه خوا غمفور و ره‌حيمه.

وه له (حديث) دا هاتوه كه پيغمبر ﷺ قنده‌غهي كردبوو پرسيار لهو شتانه بکريت كه هيتا پروي نهداره.

۲- دور کومتنوه له پرسيارى زؤر و کيشه تالوزو گرانه‌کان: له (حديث) دا هاتوه (إِنَّ اللَّهَ كَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ).

واته خواي گموره ووتى ووتى و پرسيارى زؤر و مال به‌فيژه داني پي ناخوشه.
همروه فرمويەتى: (إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ فَرَائِضَ فَلَا تُضَيِّعُوهَا وَحَدَّ حُدُودًا فَلَا تَعْتُدُوهَا وَحَرَّمَ أَشْيَاءَ فَلَا تَنْتَهِكُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ رَحْمَةً بِكُمْ مِنْ غَيْرِ نَسْيَانٍ فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا).

واته: خوا کۆمه‌ليک شتى داناه به‌فريز لىسرتان مديان فوتينن، وه چمند سنوورتيكى داناه مديان بزيئن، وه چمند شتيكى حرام کردوه مەچن به‌لاياندا، وه بيمى له بير چوونوه بئ دهنگي له چمند شتيك کردوه، جا بؤيان مه‌گيرين چونكه خوا ميهره‌باني له‌گه‌لدا کردون.

وه هر له پيغمبره‌وه ﷺ هاتوه فرمويەتى: (أَعْظَمُ النَّاسِ جُرْماً مَنْ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يُحَرِّمْ فَحُرِّمَ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ).

واته: تاوانبارترين کس نمي كسه‌يه كه دهريارى شتيك پرسيار نه‌کات حرام نه‌کراوه به‌لام به‌مۆي پرسياره‌کمي نه‌وه حرام نه‌کريت.

۳- دور کومتنوه له ناکۆکي و پهرتموازه بون له ناين دا، خواي گموره نه‌فرمويەتى: ﴿وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ (المؤمنون / ۵۲).

واته: به‌راستی ناينى نيوه - نهي کۆمه‌لي پيغمبران - يەك ناينه كه ئيسلامه.

وہ ہمدردی نہ فرمویں: ﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ (آل عمران / ۱۰۳)۔

واتہ: ہمدردی بہ جارِیک دہست بگرن بہ کتیب و نایینی خواہ و پیرت و بلاؤ مہبن۔

وہ نہ فرمویں: ﴿وَلَا تَنَزَعُوا فِتَفَشَلُوا وَتَذْهَبَ رَحُكُمُ﴾ (الأنفال / ۴۶)۔

واتہ: لمنار یہ کدا ناکوک مہبن بہ جورِیک دلہ کانتان پیرت و بلاؤ بیی، و لاواز بین و ہیتو دہسہ لاتان لمدہس بجیت۔

وہ نہ فرمویں: ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ﴾ (الأنعام / ۱۵۹)۔

واتہ: نعو کسانہی کہ نایینہ کہیان پیرت و بلاؤ کردوہ و کومل کومل بوون، دواۓ نعوہی کہ کؤ بوون لمسر تموچیدی خواہ کارکردن بہ شعرعی خوا، نعوہ تو - نعی عمد! - لعوان ہیرت۔

ہمدردی نہ فرمویں: ﴿وَكَانُوا شِيعًا﴾ (الروم / ۳۲)۔

واتہ: پارچہ پارچہ و دہستہ دہستہ بوون۔

ہمدردی نہ فرمویں: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (آل عمران / ۱۰۵)۔

واتہ: نیتوش - نعی نیمان داران - وک نعو خواہن کتیبانہ مہبن کہ پارچہ پارچہ بوون و جیاوازی کموہ نیوانیان دواۓ نعوہی کہ نایین و ریتماییان بزہات، وہ نعوانہ سزای سمخت و توندیان بزہدہ۔

۴- گپرانعوہی نعو مسہلانہی کہ ناکوکیان لمسرہ بزلاۓ کیتاب و سوننت لمبر نعوہی خواۓ گمورہ نہ فرمویں: ﴿فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ (النساء / ۵۹)۔

واته: نه گمر له شتی‌کدا جیاوازی و ناکۆکی کموته نیتوانتان، نهوه هوکمه‌کی بگێرنهوه بۆلای کتییی خواو سوننمتی پیتغمبهره‌کی ﷺ.

وه نه‌فرمووت: ﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ﴾ (الشوری / ۱۰۰).

واته: له ههر شتی‌کدا جیاوازی‌تان تێیدا هه‌بێ له کاروباری ئایینه‌که‌تان، نهوه هوکمه‌کی بگێرنهوه بۆلای خواي گموره.

چونکه ئهم ئایینه کتییی خوا که قورئانه روونی کردۆته‌وه، وه‌ك خواي گموره نه‌فرمووت: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيِينًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾ (النحل / ۸۹).

واته: ئێمه ئهم قورئانه‌مان ناردۆته خواره‌وه بۆسهر تۆ بۆ روون کردنه‌وه‌ی ههموو ئهو شتانه‌ی که پێوستیان به روون کردنه‌وه هه‌یه، وه‌ك ئه‌حکامی هه‌لال و هه‌رام و پاداشت و سزاو جگه له‌مانه.

وه نه‌فرمووت: ﴿مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾ (الأنعام / ۳۸).

واته هه‌چمان له‌بهر نه‌کردوه‌وه ههموو شتی‌کی گموره‌وه به‌چوکه‌مان سابت کردوه له (لوح المحفوظ) دا.

هه‌روه‌ها ئهم ئایینه سوننمتی عه‌مه‌لی پیتغمبهر ﷺ روونی کردۆته‌وه، خواي گموره فرمووتی: ﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾ (النحل / ۴۴).

واته: ئێمه ئهم قورئانه‌مان ناردۆته خواره‌وه بۆ تۆ - ئه‌ی محمد - بۆ ئه‌وه‌ی ئهو ماناو ئه‌حکامانه که تیا‌یه‌تی روونی به‌که‌یتمه‌وه بۆ خه‌لك.

هه‌روه‌ها نه‌فرمووت: ﴿إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ﴾ (النساء / ۱۰۵).

واته: ئێمه به‌هق ئهو قورئانه‌مان ناردوه‌وه بۆ تۆ تا له‌نیوان خه‌لكدا به‌و شتیه‌یه هوکم به‌که‌یت که خوا نیشانی دا‌وی.

بعمش فرمانی خوی گموره جی بهجی بوو، وه نیشانو دروشه‌کانی پون بووه، وه خوی گموره نه‌فرمویت: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ (المائدة / ۳).

واته: نمرۆ کار و فرمانی تاینه‌کمتان که ئیسلامه بۆم توار کردن و نيعمه‌کانی خۆم به توارى بسمردا پڑاندن و پازی بووم به‌وی که ئیسلام بیته تاینستان.

جا مادام مسنه‌له تاینیه‌کان بوو شیویه پوون کراونه‌توه، وه مادام نوو بنمایی که ئه‌بی له‌کاتی کیشدا بۆی بگه‌رتینه‌وه دیارییه، ئیتر ئیختلاف و چمند به‌ره‌کی تییدا مانای نیه و پئی پئی نهدراوه، خوی گموره نه‌فرمویت: ﴿وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾ (البقرة / ۱۷۶).

واته: به‌راستی ئه‌و کسانى له فرمانه‌کانی ئه‌م قورئاندا ئیختلاف و جیاوازیان کرد له لادان و دژایه‌تی‌یه‌کی دوور له ههق و راستین.

وه هه‌روه‌ها فرمویت: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (النساء / ۶۶).

واته: نا سوتند به په‌روه‌دگارت ئه‌وانه باوه‌ردار نابن به راستی هه‌تا تۆ نه‌کمنه حه‌کم له کیشی نێوانیاندا، پاشان له‌و حوکمی که تۆ کردوته هه‌چ گری و ناره‌حتی‌یه‌ک له دلیاندا هه‌ست پئی نه‌کمن، وه به توارى تسلیمی دادوه‌ری تۆ نه‌بن.

له‌ژێر پۆشایی ئه‌م بنماییاندا هاره‌له‌کانی پیغمبهر ﷺ و ئه‌هلی ئه‌و سهدانی که دوای ئه‌وان هاتوون و پیغمبهر ﷺ شایه‌تی داوه له‌سهر چاکی‌یان به‌ریدا پزیشتون، وه هه‌چ ناکۆکی و جیاوازی نه‌که‌وتۆته نێوانیان له چمند کیشیه‌کی دیاری دا نه‌بیته، ئه‌ویش به هۆی جیاوازی‌یان له تیگه‌یه‌شتنی ده‌قه‌کانی قورئان و ئه‌وی که هه‌ندیکیان شتیکی ئه‌زانی و ئه‌وی تریان نه‌ی ئه‌زانی.

پاشان کاتی پێش‌ه‌وای هه‌ر چوار (مذهب)ه‌کان هاتن، شوێن به‌رنامه‌ی ئه‌وانه‌ی پێش خۆیان که‌وتن، به‌لام هه‌ندیکیان نزیکتر بوون له سونه‌توه له هه‌ندیکی تریان، وه‌ک حه‌جازه‌یه‌کان که

پیشہ کی

بەشى زۆريان ھەلگىرى سوننەت و گىيەھى گوشتارى ھاۋەلان و شوئىنكوتووانيان بوون، وە ھەندىكى تريان نزيكت بوون بەلاى رەئىيمو ەك: عراقىيەكان كە كەمىيان تيا بوو (حديث) يان لەمىر بىت، لەمىر دوورى وولاتە كەيان لە شوئى ھاتنە خواروھى (وحى).

نمو پيشموايانه رډه‌ممتي خوايان لسمر بيټ همځي له توانايانا بوو كړديان و كوشان بډ ناساندني ثم نايينه به خه‌لك و ږي نمايي كړديان، وه قه‌ده‌غم‌شيان نه‌كرد كه كس (تقليد) لاسايي‌يان بكا‌تموه، وه نه‌يان ووت: (دروست نيه كس نمو قسانه‌ي ئيمه بكا‌ت ه‌م‌تا به‌لگي راسيتي‌يان نه‌زاني)، وه به راشكاوي ووتوويانه: (مذهب‌ي ئيمه (حديث‌ي صحيحه لمبر نموې نموان مېبستي‌يان نموو كس (تقليد) يان بكاو شوئي‌يان بكموي وه‌ك شوټنكوتوني پيغمبر ﷺ به‌لكو هممو مېبستي‌يان نمو بووه يارممتي خه‌لك بدن بډ نموې له نه‌حكا‌مه‌كاني ثم ناسنه تي بگمن.

بەلام دووای ئىمان خەلگ سارد بونموه ووره‌يان لاواز بوو، وه غەيريزى لاسايى کردنوه و (تقليد) يان جوولا، هەر بۆيه هەر کۆمه‌لێ (مذهب) يکى ديارى کراوى بۆ خۆى هەلبژارد، که تەنى پرواننى و ئىعتىقاد بکاته سەرى، وه دەمارگيرى بکا بۆى، و بە هەموو توانای سەرى بخت، و قەسمى پيشمواکى وه ک فرموده‌ى خوا و پيشمبەر ﷺ لى بکات، وه بۆ خۆى به پەرواى داناننى که فەتوايەک بەدات پيشموانەى ئه‌وه بێت که پيشمواکى دەرى هێناوه و (استنباط) ى کردووه، وه نوه‌نده زياده‌پەرويان نه‌کرد له‌ متمانە کردن به پيشمواکانيان تا گەيشتنه ئه‌و پاده‌يمى (کەرخى) بلى: هەر ئايەت و (حديث) ى پيشموانەى ئه‌و بێر و پايه بێ که هاوه‌له‌کامان هەيانە، ئه‌وه ئه‌و ئايەت و (حديث) ه یا ته‌ئويل کراوه یا مەنسوخه.

وہ بے‌ہوی تقلید و دامارگری بۆ معزہ‌بہ‌کان نومنتی نیسلام پینمایمی وەرگرتنی له قورئان و سوننت لعدەست دا، وە ئمو قسەیه سەری هەڵدا کە گوايه دەرگای تۆ کۆشان (الاجتهاد) داخراوه، بۆ شێوهیه شەریعت بوو بە خودی قسەکانی پێشوا (مذهب) ی‌پەکان و پێشوا (مذهبی) یەکانیش قسەکانیان بوو بە خودی شەریعت، وە هەرکس ئمو قسانه دەرپەیت بە (مبتدع) دانمەرت و کەس باوهری یێ ناکات و نرخ بۆ فتواکانی دانائین.

وه ئىمەى يارمىتى بلار بونىمەى ئىمەى بىر و بۆچونە خراپى دا ئىمەى بوو كە كارىمەستان و دولەتمەندەكان قوتاجانەيان دائىمىزانە، وه ئىمەىبە تەنھا (مەذەب) يىكى ديارى كراو تىيدا بۆتەنرايە، ئىمەش بوو ھەيكەل ھەيكەلى بىرەو چوونى خەلگ بۆ ئىمەى (مەذەب) انە و دوور كەتتەنەيان لە تىكۆشان (الاجتەھاد)، لەمىر ياراستىنى ئىمەى موچانەى بۆيان دانرايو!

نمبر زورعه له بهلقينی ماموستای پرسى: هوۍ چريه (تقي الدين السبكي) نيجهاد ناکات خؤ هممو پيړيستی بهکانی نيجهاد کردنی تمواوه؟ بهلقينی بن دنگ بو، نمبر زورعش خؤی وهلامی خؤی دایموه و ووتی: من وا تنی نهگم نم مووچانمی دانراون بز زانایانی چوار (مذهب) که ریئی لی گرتوه، چونکه هرکس لموه درچوو مووچمی نادرتنی و بن بش نهکرت له دادوهی (القضاء)، وه خهک لیی دوور نهکمونوه و پرسى پي ناکمن و به بیدعچی نماسن، بهلقينی ماموستای دهستی کرده پي کنين و لسر نموه يهکړا بوون.

وه بههوۍ خوېستق به تعقیدهوه لدهست دانی رېتمایی به کتاب و سونمت و قول کردن بهوی که درگای نيجهاد بسراوه، نوممت کموته گيژاوی شر و بهلاوه - له لاسایی کردنوی گاوو جوله کېدا - چوه نار کونی سوس ماروه که پيغمبر ﷺ نوممتهکمی لی ناگادار کردبوه.

له نغامي نموده نامتوهی نيسلام پارچه پارچه بو وه بوو به کومل کومل، همتا نيختيلاف و جياوازی گهيشته نم رادهيه که نایا حنمفی (مذهب) ماره نهکرت له شافيعی (مذهب)، جا هندیکيان فتوايان داوه که دروست نيه، چونکه نافرتهی شافيعی (مذهب) گومانی هديه له نيमानهکمی خؤی - لمبر نموی که شافيعی بهکان به رهای نزانن موسلمان بلن: من نيماندارم (ان شاء الله) واته: (ان شاء الله) بهکار بهتنن لمو قسهيدا - وه هندیکيان فتواي دروستيان داوه به پي قیاس لسر نافرتهی (ذمي) واته: هروک چؤن دروسته نافرتهی (ذمي) بهپنري هروها نافرتهی شافيعی (مذهب) يش دروسته، هروها له نغامي نمواندا بیدعه بلاو بووهوه، و شونموار و مشخهلی سونمت شاررايوه و بير و هوش له جوله کومت و چالاکی فکری راوهستا، و سرېدخؤی زانستی فموتا، نممش بووه هوۍ لاراز بوونی کسایمتی نمتموه لدهس دانی رؤحی برهم هينري، وه ریی بره پيش چونی له نوممت گرت، نير بههوۍ نمتموه دوژمنانی نيسلام کهليتيان دیموه بؤ هاتنه نار کروکی نيسلاموه.

سالن تن پيرين و سدهکان کوټايي يان هات، بهلام خواي گوره له هر سردهميک دا تازه کرمويهکی ناردوه تاوهکو نايينهکيان بؤ تازه بکاتوه و له خموی بن ناگايی بيداريان بکاتوه، و بره ریی راستيان رهوانه بکات، بهلام نوممت نهتهگهيشته نموی به ناگا يينموه جاريکی تر دهگپانموه بؤ سر دؤخی جاران، بهلکو خراپتر لموهش.

له کوټايی دا کار سري کيشا بؤ نموی که ياسادانان و تشريعی نيسلامی که خوا ژبانی هممو خهلکی پي دامهزاندبوو، وه کردبويه چهکيک بؤ ژبانی رؤژانو دووا رؤژيان، شؤر يينموه بره کمندهلانيک که بن ويته بن له سامناکی دا، وه سر بره خوار يينموه بره شيوکی

تیکشکینەر، همتا وای لی هاتووہ خو خەریک کردن پیووی تیک دەری عەقل و دڵو بەفەرژ دەری کاتە، کە نە سود بەخشە بۆ دینی خواو نە پێکخەر، بۆ ژبانی خەلکی.

وہ ئەمەش نمونەیکە لەوێ زانیانی دواپی نووسیویانە: (ابن عَرَفَة) پێناسەی ئیجارە کردووہ ووتیەتی: فرۆشتنی سودی ئەر شتانەیکە کە بتوانرێت بگۆزرێتەوہ، جگە لە کەشتی و ناوێل کە بەشتیکی تر بریتی نادرێتەوہ لە خۆی نەیت، هەندیکی وەک هەندیکی دیکەیتە ئەرگەر لێک جیا کرانەوہ، یەکن لە قوتابی یەکانی پەخنی لی گرت و پێی ووت: پێوست بە ووتنی هەندیک ناکات، چونکە ئەر ووشەیکە لێرەدا لەگەڵ کورتی و پوختی دا نایاتەوہ، مامۆستاش دوو پۆژ وەستا لە پاشاندا بە ووشەیکە بێ سود وەلامی داوەوہ.

بەر شیوەیکە یاسادانان (تشریح) لەر ئاستەدا وەستا و زانیان تەنها (مەتون) ناوێکیان دەرنەبڕی، جگە لە پەرەیز و ئەر پەخنی و مەتەلۆکانە نەبی کە تێیدا یەر ئەر تەقریرانە نەبی کە لەسەری نوسراوەتەوہ هیچی تریان نەدەزانی.

هەتا ئەوروپا هەلی کوتایە سەر پۆژەهەلات، بە دەستی شەپلاغە لی ئەدا و بە قاچیشی پێلەقی پێدا ئەدا. ئێتر ئەر بوو بە لێدانانە راست بۆو، وە کە ئاوی داوە بەلای راستی و بەلای چەپیدا خۆی بینی ئەر دوو کەوتووہ لەکاروانی ژبانی کە بەرەر پێش دەروا، وە خۆی بینی یەر کەوا دانیشتووہ و کاروانەکش بەرەر پێش دەروات، لەناکاو خۆی بینی لەبەردەم جیہانیکی نوێدا کە هەرەمەووی پرە لە ژبان و توانایی و بەرەمە هێنان، جا بۆیە ئەر دیمەنە پای چەکاند و سەری سۆرمەند، پاشان ئەر کەسانەیکە سەپلە بوون لەناست مێژووی خۆیان و بەدکار بوون لەگەڵ باو و باپیریان و دین و پەوشتی خۆیان وێڵ کردبوو هاواریان کرد! ئەرەو وولاتانی ئەوروپایە ئەر خەلکی پۆژەهەلات، دە ئێرەش رێگەیکە ئەر بگرن و لاسایی ئەر بکەنەوہ لە خێر و شەر و باوەرو بێ باوەریدا و لە تالی و شیرینی دا.

وہ مێشک ووشکەکانیشیان هەلۆتستییکی سەلبی پارەستان، هەر (لاحول ولا قوۃ إلا باللہ و إنا لله..) یان بوو، وە سەری خۆیان کز کردبوو و مالەکانی خۆیان بەجێ نەتەهێشت، جا ئەمەش لای هەلخەلتاوەکان بەلگەیکە تریو لەسەر ئەرە کە شەرعی ئیسلام لەگەڵ پێشکەوتنی شارستانیەتیدا ناپارە بێرێوہ، و لەگەڵ پۆژگارا نایەتەوہ، پاشان ئەجماعی حەقی ئەمەش ئەرەبوو کە یاسای نامۆی بێگانە زالی بوو بەسەر ژبانی خەلکی پۆژەهەلاتدا، هەرچەندیش پێچەوانەی ئاین و نەری و خوێوەوشتی یانە، ئێتر بەر شیوەیکە خوێوەوشتی پۆژئاوایی یەکان مالەکان و کۆلان و شەقامەکان و یانەکان و قوتابخانە و خوێندنگاکانی گرتەوہ، بەجۆرێک توژم و شەپۆلی بەتینتر دەبی و زالی دەبی بەسەر هەموو گۆشە و کەناریکدا، هەتا خەریک بوو خەلکی پۆژەهەلات دین و نەری

خَویان لمیر بجیتمه و په یوه ندى بچړنن لښتوان نیتا و رابوردویان، به لام نم زوی به چول نابیت لومکسانه کی به لگه کانی نایینی خوا روڼ نه کمنوه، هر یو به بانگواز چیانى (اصلاح) چاکه کارى راست بوونوه و بانگوازی نو کسانه یان کرد که به روژناوایی به کان هه لڅه لمتاون: ووشیار بن، ده ست برادر بن له پړو پاگنده کردنتان، چونکه برآستی نو فساد په ووشتی یی که روژناوایی به کان هدیانه هر نمى سریان پی بکیشی بو سره نجامی کی پیس و خراب، وه مادام نمون خو په ووشتی خویان چاک نه کمن به بیر و باوړی راسته قینه و په ووشتی برز و پمسنده، زانسته کانیان هم نه گمړیتمه و نیتته نامیری ویران کارى، و شارستانیم ته کیان نیتته ناگر و به نیتجگاری هدیان نه لوشی: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦١﴾ إِرْمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٦٢﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٦٣﴾ وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٦٤﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿٦٥﴾ الَّذِينَ طَعَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿٦٦﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفُسَادَ ﴿٦٧﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿٦٨﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿٦٩﴾﴾ (الفجر / ۶-۱۴).

واته: نایا نمتبینی و نمتزانی پمروهر دگارت چی له گه لی عاد - هوی ارم - کرد؟ (تیره په کی ناسراون له یممن) که به هیرو له خو بایی بوون و خاوه نی کوڅکی ستوندار بوون، کوا ورنه نی نمون له هیچ شارتکدا ساز ندرابوو. وه چی کرد له سمود که له دژلدا که تیا نژبان بروریان هه لڅه کوڅی و خانویان لی نعتاشی، هروها فرعونى خاوه سوپا که وهک سنگ ملک و دهسه لاتیان راگرتبو. نا نموانه - عادو سمودو فرعون - که ستمکاریان کرد له شاره کانی خوا، و فسادى زوریان تیدا کرد، جا پمروهر دگارت سزایه کی سهختی بسرا باراندن، برآستی پمروهر دگارت له کمین دایه و چاودیری نموانه نه کا که نافرمانی نه کمن.

هر وها نو بانگواز چپانه هاوار نه کمن لهو میتشک ووشکانه، ورن سرچاوی پوون و زولال و رینمایى جوان لمیر ده متانایه، ورن برهو سرچاوی قورنات و رینمایى سونمت، نایینی خوتان لهو دوانه وهریگرن، وه مژده یی نو دوانه بدن به کسانى تریش، نموکاته نم دنیا سر لی شتواوه بهوی نیه وه نه گمړیتمه سر پیی راست، و نم مرؤقایمتی به چوساویه بهختیار نه کمن، ﴿لَقَدْ

كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ
وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا (الأحزاب / ۲۱).

واتہ: ہر راستی بڑی نیوہ - نئی ٹیمانداران! - لہ - ووتارو کرداری - رسولی خوادا ﷺ نمونی
چاک ہدیہ، بڑی نمونی کہ ہیوایان بہ رہ جمتی خوا و پڑی دوی ہدیو یادی خوا زور دہ کمن۔
وہ لہ فزلی خواوہ کومہ لیک پیوانی چاک بہرو پیری نم بانگوازه هاتن و دلانیکی پاک و
دلسوز و دریان گرت، وہ لارانیکی پیری وریان لی کرد کہ نازیز ترین شتیک کہ ہیانہ لہ مال و لہ
گیان لہ پیناویدا بہختیان کرد۔

جا نایا خوا پری دارہ کہ نورہ کمی سہرلمنوی لیسر زوی ہلپیتوہ؟ وہ نایا مہبستی ریتی
کہ نادرہ میزاد بہ ژیانیکی ناسودہی بڑی، ژیانیک کہ ٹیمان و خوشویستی و چاکو داد پورہی
بالی ہسردا بکیشی؟ نم چند نایمتہ شایمتن لیسر توہ: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ
بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾
(فتح / ۲۸).

واتہ: خوی پاک و بی گمرہ کہ پیغمبری خوی بہ پینمایی و دینی ہمقورہ ناردوہ تا نو دینہ
ہسرد ہممو دینیکدا سہر بخا، وہ ہسہ کہ خوا شایمدی نمہ بی۔

ہمروہا: ﴿سَنُرِيهِمْ ءَايَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ
الْحَقُّ أَوَّلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (فصلت / ۵۳).

واتہ: بہ زویی نشانہ کانی خومان لہ ناسوکانی ناسمانہ کان و زوی داو نو روداوہ گمورانہی
تیایانا رو نمدات نشان نعدہین، ہمروہا لہ دہرون و گیانی خوشیانا، تا بویان دہریکوی بہ
شیرہیک کہ گومانی تیدا نمبی کہ ہر راستی نو قورٹانہ ہمقورہ نموی ہیناویمتی راستگورہ۔ نایا
شایتی پورہردگارت بڑی نمہ ہسیان نیہ، لہ کاتیکدا کہ خوا ناگادارہ ہسرد ہممو شتیکداو
ہیچ شتیک لہ شایمتی نو گمورہ تر نیہ۔

(الطهارة) پاك و خاوينى

ئاوه كان و بمشه كانى

بمى يه كم له ئاوه كان: ئاوى (مطلق).

حوكمى ئىم ئاوه ئىوه يه كه خاوين كىرموه يه، واته: خوى له خويدا خاوتنه و شته پىسه كانىش پاك ده كاتمه، كه ئىم جوړه ئاوانه نه گىرتمه:

۱- ئاوى باران، و بهفر، و تىرمزه-

به پى فىرموده خاوى گىره كه نه فرموي: ﴿وَيُنْزِلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَ كُمْ بِهِ﴾ (الأنفال / ۱۱).

واته: خاوى گىره له هموره كانمونه ئا (باران) يكي بۆ ئىتوه نارد (باراند) تا بموه پاكتان بىكاتمه.

هموره ها نه فرموي: ﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا﴾ (الفرقان / ۴۸).

واته: له ئاسمانمونه ئاويكى خاوين و خاوين كىرموه مان بۆ ناردون.

وه به پى ئىوه يه كه (أبو هريرة) ئىي گىرتمه كه پىغمبىر ﷺ دوواى دابىستنى نوژ پىش خويندنى سوږه تى فاتىحه ماوه يه بى دهنگ ئىبوو منىش پىم ووت: (ئىي پىغمبىرى خوا! ﷺ دايك و باوكم به قورىانت بن ئىو ماوه يه دهه ستىت لىتوان نوژ دابىست و خويندندا چىره و چى تىدا نه فرموي: نه لىم (اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنَ خَطَايَايَ كَمَا يُنْقَى الثُّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنَ خَطَايَايَ بِالْثَّلَجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرَدِ) رواه الجماعة إلا الترمذي.

واته: نه لىم: خوايه نىتوان من و تاوانه كانم ئىوه ندى نىتوان خوره لآت و خورنارا دور بخرموه، خوايه چۆن جل و بىرگى سى له چلك و پىسى پاك نه كىرتمه بمو شىتو يىش من له تاوانه كانم پاك بىكرموه، خوايه به بهفر و ئا و تىرمزه بمشوره له تاوانه كانم.

۲- ئاوى ده رىا.

بمېنى ئومىي كه (أبو هريرة) نه گېرېتتوم: پياوړك پرسیاری له پېغمبر ﷺ ووتى: ئمى نېرراوى خوا ! نېمه بېسر دهرېادا هاتوچۆ ده كېن له گمّل خۆمان ئاو كم هملّ نه گرېن نه گمر ده ستونزى پى بشۆزېن تېنومان ئمېت و بى ئاو ده كېوېن، ئايا به ئاوى دهرېا دېس نوژ بگرېن؟ پېغمبر ﷺ فرمودى: (هُوَ الظُّهُورُ مَا زُوَّهَ الْحُلُ مَيْتُهُ) رواه الحمسة.

واته: ئاوى دهرېا پاكه و پاك كمره وېه، وه خواردنى مردار وېه بوه كانى حلاله (ترمذى) ده فرمودت: ئم (حديث) ه (حسن صحيح) ه وه پرسیارېشم له موحه ممدى كورې ئېسماعېلى بوخارى كردوه دهرېاره ئم (حديث) ه ؟ فرمودى: (حديث) يكي صحيحه.

۳- ئاوى زهمزم.

به پى ئومىي كه له عهلى يوه ﷺ گېرېدراوه توم فرمودت: پېغمبر ﷺ داواى دۆلچېه كى كرد له ئاوى زهمزم و لىي خواردوه و دېس نوژېشى پى گرت. (نعمد گېراوېتى- يوه)^(۱).

۴- ئم ئاوهى به زۆر مانوم ده گۆرېت، يا بمېنى رېنگى ئم شوئدى تېيدايه رېنگى نه گۆرېت يا شتېكى تېكهل ئمېت بمزورېش لىي جيا نايېتوم و رېنگه كى نه گۆرېت وهك قوموزه و گهلای درهخت، ئم جوړه ئاوانمش ئاوى ئاوى رېها ئېان گرتوم، به رېكوتنى زانايان.

وه ئمصل لم باسدا ئوميه كه هرچى ئاوى پى بووترت (مطلقاً) به گشتى بى بېستوم (تقييد)، ئم دروسته خوى پى پاك بكرېتوم، وهك خواى گومر نه فرمودت: ﴿فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا﴾ (المائدة / ۶).

(۱) له دوو لاره رېخنمى لى نه گېرېت، يه كميان: له گېرانومى نعمد نيه بهلكو له زېاده كانى عبد الله ى كورې نعمد (۷۶/۱) الزوائد).

دووه ميان: هينانى بو سيغيه هست بوه ده كريت لازا بيت، پېچوانمى (بنمى سىانزه همه) لمبر ئومى فرموده كه ئېسناده كى (جيد) وهك له (إرواء الغليل) دا هاتوره ژماره (۱۳)، وه نعمد شاك رېجمتى خواى لى بيت به صحيحى داناه له تعليقه كيدا لمسر (المسند) (۵۶۴/۱۹/۲) وه دانى بوه دا نانوه كه ئم فرموده به له (الزوائد) (تمام المنه).

دووم له نار - نارى به كار هاتوو:

نارى به كار هاتوو نو نارويه له نندامه كانى لمشى دس نوټز گر يا خوشور جيا نعيتموه له كاتى دس نوټز گرتن و خوشوردندا.

حوكمى ندم ناوهش نهمويه كه پاكو پاك كهمويه وه نارى رها (مطلق)، يه كسانن به پټى (اصل)، چونكه نعيمش پاك و پاك كهمويه بووه، وه هيچ به لگه يهك نيه ندم جوړه ناوه له خاوينى و خاوين كهمويه يي دهرېكات.

وه لم باره يوه حديدسه كمى (ربيع) ي كچى (معوذ) هديه كه باسى چوښتى دس نوټز گرتنى پيغمبر ﷺ نه كات ده فرمووټ: (پيغمبر ﷺ مسحى سري كرد بو ناروى به همدوو دهستى يوه مابووه) نه حمد و نهموداد گيړاويانتموه. وه (لفظ) ي نهمو داود بهم شيويه: پيغمبر ﷺ مسحى سري كرد به ناروى كه به دهستى يوه بووه.

وه له (ابى هريرة) وه هاتوو كه جاريكيان له يه كنى له ريځاكانى مدينه به لمش گرانيوه نه كات به پيغمبر ﷺ، خوى نشارتموه، پاشان نهميت خوى نمشوات و ديتمو، پيغمبر ﷺ پټى نه فرمووټ: (ابو هريرة) نهمو له كوئى بووى، نعيمش نه لټت: لشم گران بوو حزم نه كرد به پيسى له گه لټا دابنېشم، پيغمبر ﷺ فرموو: (سُبْحَانَ اللَّهِ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجَسُ) رواه الجماعة.

واته: پاك و بى گمردى بز خوا، بمراستى ناده ميزادى باوهردار پيس نابيت.

جا نهمو لم فرموده يه وه نه گريټ نهمويه نه گمر باوهردار نه گمر پيس نعيټ، كهواته له چ پوريه كهوه نو ناروه وا لى نه كات له خاوينى و خاوين كهمويه يي بكموت، همر لمبر نهمو بهر لاشى كموتوو، چونكه نو پمري نهمويه پاكيك به پاكيك گه شتوو، و نعيمش زيانى نيه.

(ابن منذر) ده فرمووټ: له عهلى و نيينو عومر و نهمى نومامه و (عطاء) و حسن و مده كحول و (خعي) يوه گيړدراوه تموه فرمويانه: نه گمر كمسيك مسحى سري لمبر چوو تپرى به ريشى يوه مابوو، نو تپرى يى بسه بز مسحى سري، نعيمش نعيټه به لگى نهمو نهمو رايان لمسر نهمو بووه كه نارى به كار هاتوو پاكه و پاك كهموده، وه منيش نو راييم هديه، ندم بزچونمش يه كيكه لمو ريوايتمانى له ماليك و شافعى يوه هاتون، وه نيينو حزم داويتى يه پال سوفيانى (ثوري) و نهمى (ثور) و هممو نهمو لسمر مزمه بى (ظاهر) ين.

بمشى سيټهم: نو ناروى شتى پاكي تينكل بووه

ئەم شتە پاكنامەش وەك: سابون و زەعفەران و ئارد و ئەم شتانەى بەزۆرى لە ئاوەكە جیا نەكەرنەمە.

حوكمى ئەم جۆرە ئاوەش ئەوەیە كە خاوينە و خاوين كەرەو، بە مەرجىك ناوى ئاوى (مطلق)ى بەسەرەو بێننى، بەلام كاتى ئەم گشتى بەتەى دەرجوو وای لى ھات ناوى ئاوى رەھا (مطلق) ى پتوہ نەما ئەو خۆى لە خۆیدا پاك ئەبێت، بەلام شتانى تەرى پى پاك ناییتەو، لە (أم عطية) وە ھاتوہ كە فەرەمۆیتى: پىغەمبەر ﷺ كاتى زەینبى كچى كۆچى دراوى كە ھات بۆلامان و فەرەمۆى: سى جار یا پىنج جار یا زیاتەر، ھەرچەندە خۆتان بە باشى ئەزانن بيشۆرن بە ئاو و سیدر، لە دوواناودا كافورى تى بكن یا شتىك لە كافورى تى بكن، وە كاتى لى بوونەو پىم رابگەيەنن، نەفەرەمۆیت: كاتى لى بوونەو پىمان راگەياند، ھات ئىزارەكەى خۆى داينى و فەرەمۆى: (أشعرنھا إياھ) واتە بىكەنە كراس و یەكەم جار ئەو بۆ لەبەر بكن (رواه الجماعة).

مەردووش بە شتىك ئەبێت كە دروستە زیندوى پى بشۆرىت ناشرۆرىت.

وہ لای ئەحمەد و نەسائى و ئىبنو خوزەيمە ھاتوہ لە (حديث)ى ئوموھانىنەو كە: پىغەمبەر ﷺ و مەيمونەى خێزانى بە ئاوى تەشتىكى ھەمراوى خۆيان شۆردوہ.

ئەم دوو باسەدا ئار بە تىكەلى ناوى ھاتوہ، بەلام ئەم تىكەلى بە نەى گەياندۆتە پلەيەك ناوى ئاوتى لەسەر لا بردبێت.

بەشى چوارەم: ئەم ئاوى پىسى بەركوتبێت

ئەویش دوو ھالەتى ھەيە:

یەكەم: ئەم پىسى بە تام یان رەنگ یان بۆنى ئەم ئاوى گۆزى بێت ئەم ھالەتەدا دروست نەى شتى پى پاك بکەرنەمە بە راي ھەمەو زانايان، (ابن منذر) و (ابن ملقن) ئەمەيان نەقل کردوہ.

دووەم: ئاوەكە بە ئاوى رەھا (مطلق) بێنیتەو بەو كە تام یا رەنگ یا بۆنى نەگۆزى. حوكمى ئەم جۆرە ئاوەش ئەوەیە خاوين و خاوين كەرەو بە زۆر بێت یا كەم، بەلگەى ئەمەش ھەيسەكەى ئەبى ھورەيرە خوا لى رازى بێت دەفەرەمۆیت: پيارىكى دەشتەكى ھەلسا لەناو مزگوتدا مەيزى کرد. خەلەكە بۆ ھەلسان لى بەن پىغەمبەر ﷺ فەرەمۆى: (ادعوه وأريقوا على بوله سحلاً من ماء، فإنما بعثتم ميسرين ولم تبعثوا معسرين) رواه الجماعة إلا مسلماً.

واتە: وازى لى بەينن و دۆلجەيەك ئاو بكن بەسەر مەيزەكەيدا، ئیوہ بۆ ئەو نەتیراوان كە شت گران بكن، بەلكو بۆ ئەو نەتیراوان شت ئاسان بكن لەسەر خەلك.

وه (حدیث) ی ثعبی سعیدی خودری رهزای خوی لی بیت که نفرموویت: ووترا: نئی پیغمبری خوا ﷺ! له ناوی بیری (بضاعة) دهست نوژ بگرین؟ پیغمبر ﷺ فرموی: (الماء طهور لا ینجسه شیء) رواه أحمد والشافعی وأبو داود والنسائی والترمذی وحسنه.

واته: ناو خاوتن و خاوتن کهرهویه هیچ شتیک پیسی ناکات.

نیامی نه محمد ده فرموویت (حدیث) هکمی بیری (بضاعة) صحیحه، وه یحیای کوری معین و ثعبی موحهمدی کوری حمزم به صحیحیان داناوه، نیبنو عباس و ثبو هورپره و حسنی بهصری و نیبنو موسهیب و عیکریمو نیبنو ثعبی له یلا و (ثوری) و داودی (ظاهرای و نهضمی و مالیک و چند زانیه کی تر نم رهئی بهیان هیه، وه غزالی و توویتی: زورم حمز نه کرد (مذهب) ی شافعی له ناوه کانداهک (مذهب) ی مالیک بویه. بهلام حدیسه کمی عبدوللای کوری عومر خوا لییان رازی بیت که نفرموویت: پیغمبر ﷺ فرموی: (إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلْتَيْنِ لَمْ يَحْمِلِ الْحَبَثَ) رواه الخمسة.

واته: نه گمر ناو گهشته رادهی قولتهین پیسی ههئاگرئ.

نم (حدیث) ه سمنده و ممتنه کمی (مضطرب) ه^(۱).

ابن عبدالر له تمهیددا نفرموویت: نهوی شافعی بوی چوره له فرمودهی قوللتهیندا (مذهب) ینکی (ضعیف) ه له رووی تیرووانین و لیکولینموه، وه له رووی (أثر) یشموه (ثابت) نیه.

بهرماوه - السور

بهرماوه: نمو ناوهیه له ده فره کانداه تمینیتموه دوای خواردنموه تمیش چند جوړه ینکه:-

۱- بهرماوهی ناده میزاد:

(۱) منیش نه لیم: وا نریه به لکو (حدیث) ینکی صحیحه، کومه لیک به صحیحیان داناوه لهوانه ثبو جمعفری (طحاری) حنفیه، وه نمو (اضطراب) تیکمل و ینکه لیمی نیشارهتی پی کردوه له هندیک یتگای لاوازی- یوهیتمی، وهک له صحیحی ثبو داود دا (۵۶-۵۸) رووم کردوتموه، وه له (إرواء الغلیل) دا (۲۳-۱۷۲) نیشاره تم بژ کردوه، به لئی واتای فرموده که پیچوانی گشتی رمتی فرموده کمی ثعبی سعیده که نفرموویت: (الماء طهور لا ینجسه شیء)، وه نم بمشدا پشتی پی نمسترت وهک نیبنو قهیم شرعی کردوه له (تهذیب سنن أبي داود) دا، با نمو کسی راستی نویت بگمیرتموه بوی چونکه باسیکی کم وینه و گرنگه، وه هروها با بگمیرتموه بۆ (السیل الجرار) ی شوکانی (۵۵/۱). (تمام المنه).

نم جوړه بمرماویدش پاکه، چ هی موسلمان بیت یا کافر یا لمش گران یا ثافره تی بئ نوږت، بهلام نموی که خوی گوره فرمویمتی دهریاری بن باوهران: «إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ» واته: بمرستی بئ باوهره کان پوخلن، مېست لمو پوخلی په پوخلی دهرونی له رووی نموده که باوهرتکی پوچیان هدی و له رووی نموده که خو له پیس و په لوخی ناپارتن، نکل لمبر نموده خویان و لاشیان پیسه، چونکه بئ باوهره کان لسمره تای نیسلاموه ټیکل به موسلمانان نمبون و نیررویان نهاتنه لای پیغمبر ﷺ، وه نهچونه نار مزگوته کشریوه، هرگزیش پیغمبر ﷺ فرمای نهته کرد به شوردنی نمو شتانی لاشی بئ باوهره کان بمری کتوتون، وه له عانشوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: (کات بووه بئ نوږت بوم نام خوارده نموده له قاپنکدا دواپی داومته دس پیغمبر ﷺ لیتی نه خوارده و دهمی تننا به شون دهمی منوه) (موسلم گتپاویمتی یوه).

۲- بمرماوی نمو شتانی گوشتیان نه خوریت:

بمرماوی نمانش پاکه چونکه لیکه کانیان له گوشتی خاورنموده پیدای نمبئ و حوکی نمو ورنه گرت، نموبه کری کوری (منذر) ده فرمویت: زانایان هممو لسمر نموده کون که بمرماوی نمو شتانی گوشتیان نه خوریت دروسته بخورنموده و دست نوږتی پی بگریت.

۳- بمرماوی هیستر و گوی درن و بالنده گوشت خوړه کان:

بمرماوی نمانش پاکه به پی پی نمو حدیسی که جایر رهزای خوی لی بیت نه گپرتنموده: پرسیار کرا له پیغمبر ﷺ نایا دس نوږت بگرین بمو ناووی که لمبر گوی درن نمینیتنموده؟ فرموی: (نَعَمْ، وَإِنَّمَا أَفْضَلُ السَّبَاعِ كُلُّهَا) أخرجه الشافعي والدارقطني والبيهقي^(۱).

(۱) نم (حدیث) ه لاوازه وک نموی له مجموع (۱/۱۷۳) دا فرمویمتی: من نم (حدیث) هم بزیه هیناوه هرچنده لاوازه چونکه مشهوره له کتیبی هاره له کاندای، لوانیه هندیکیان پشتیان پی بستیت، جا منیش ناگدارم کردنوه لسمری. بهلام قسه کی بیهقی که باس کراوه دیاره له (السنن الکبری) دایه (۱/۲۴۹ - ۲۵۰)، که حدیسه کی تخریج کرده، مېستی لمو سمندانم دایه که نمچیتنموده سر داوودی کوری حوصین له بلوکی یوه، هرچنده هموشیان لاوازن وک قسه کی بیهقی خوشی نمیکه یمنیت، چونکه لم داووده ناو برلوه یوه. پاشان نم حدیسه ممتنه کشری مونکره چونکه پیچوانی (حدیث) ی قولتهینه که نه فرموی: «نه گمر نلو گیشته قولتهینه پیسی هه لنگرئ». (ابن الترمذی) له (الموهر النقی) دا (۱/۲۵۰) ورویت: پروالمتی نم به لگیه لسمر نموی که بمرماوی درنده پیسه، چونکه نه گمر وانمبئ نمو مریجه سودی نایت. (تمام المنه).

واته: بهلئی وه بهر ناوای لمبر هموو درنده کان نمینیتتوه، بهیهقی ئه فرموویت: ئم فرموده یه چند سندیکی هیه تهگر هموویان بخرته پال یلک بهیتز نمیت.

وه له ئیبنو عومره وه خوا لییان رازی بیت هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ شورتک درچوو له یه کیتک له سه فره کانیدا و بهلای کابرایه کدا تیپیری که دانیشتوو لهلای دۆلۆتکی خۆیه، عومر رهزای خوی لسمر بیت فرمووی: ئممشو درنده ده می نه خستۆته دۆلۆه کمتوه؟ پیغمبر ﷺ فرمووی: ئمی خاوهن دۆلۆر پیی مهلتی ئمه خۆ ماندووکره! ئهوی درنده کردوویته یه زگی یوه بۆ خزیته و ئهوشی لمبری ماوه توه بۆ تیمه خواردنوه یه کی خاوتنه. (دارقطنی) گێراویته یوه^(۱). وه له یه حیای کورپی سه عیده وه هاتوه که (عومر له گهل کۆمه له سوارتک که عومری کورپی عاصیشی تیدا بوو رزیشن هتا گه یشتنه سر دۆلۆتک، عومر ووتی، ئمی خاوهن دۆلۆر نایا درنده دیته سر دۆلۆه کمت؟ عومر به کابرای فرموو: پیمان مهلتی، چونکه تیمه ده چین بهسر درنده دا و ئهوانیش دین بهسر تیمه دا) مالیک له (الموطأ) دا گێراویته یوه^(۲).

۴- بهرماوهی پشیله:-

بهرماوهی پشیله پاکه، به پیی ئم فرموده ی کبشی کچی کعبی ژنی ئمی قمتاده، ده فرموویت: ئبو قمتاده هاته مالممان ناوم بۆ کرده قاپنکوه، لهولاوه پشیله یلک هات ده می تی

(۱) ههروه ها ئممش لاوازه، له ریاوته کدا که لهلای (دارقطنی) یه (۲۶/۱) تهییوی کورپی خالیدی ههروانی تیدایه، (حافظ ابن حجر) ده فرموویت (ضعیف)، وه ئم تهییویه له گهل لاوازی یه کی (اضطراب) یشی له سنده کی کردوه...، وه (حافظ ابن حجر) له (التلخیص) دا ئاماژی بۆ لاوازی ئم (حدیث) کردوه، شوکانیش به دوایدا له (السیل الجرار) (۶۰/۱) دا، (تمام المنه).

(۲) ئم (اثر) ه له (الموطأ) دا (۴۶/۱) بم جزویه: له یه حیای کورپی سعید له موحممدی کورپی نیپاهیمی کورپی حاریسی تهیمی یوه له یه حیای کورپی (عبدالرحمن) ی کورپی (حاطب) وه که عومر... هتد. کواته ئسره که له یه حیای کورپی (عبدالرحمن) وه یه نلک یه حیای کورپی سعید ههروه که کتیه کدا هاتوه، رهنکه ئمه ههلتی پیتوس بیت له دانروه، یان ههلتی چاپ بیت. ههروه ها بهیهقی (۲۵۰/۱) له رینگای مالیکوه ده گیتیتوه، وه (دارقطنی) (۲۲/۱) له رینگای ههملادی کورپی زهید له یه حیای کورپی سعیده. پاشان ئم ئسره لاوازه (ثابت) نریه له عومروه، لمبر ئهوی ئم کورپی (حاطب) نه گه یشتوه به یینی عومر رهزای خوی لی بۆ، چونکه لسمرده می خیلافتی (عثمان) دا خوا لیتی رازی بیت، له دایک بووه. هر بزیه ئهوی له (المجموع) دا (۱۷۴/۱) ته نکیدی کردوه که ئم ئسره مورسه لیککی (منقطع)، بروانه (تمام المنه).

خست، نمبو قمتادهش قاپه كى بۆ لار كرده وه همتا تيرى خوارده وه، ده فرمويٲت: نمبو قمتاده منى بينى تماشاى نه كم، ووتى: نموه لات سهيره برازا ؟ ووتم: به لى، ووتى: پيغمبر ﷺ فرمويٲتى: (پشيله پيس نيه، پشيله لموانن كه زؤر هاتوچؤتان نه كنن) رواه الخمسة، وه (ترمذى) ووتويٲتى: (حديث حسن صحيح) وه بوخارى و جگه لعيش به صحيحيان داناوه.

۵- بهرماوى سگ و بهراز:-

نم جزانه بهرماوهيان پيسن، پتويسته دووره پيرتزيان لى بكري. نهما بهرماوى سگ، نموه بهيئى نمو (حديث) هى كه بوخارى و موسليم نه يگيٲر نموه له نمبى هورده يروه، كه پيغمبر ﷺ فرمويٲتى (اِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعًا).

واته: نه گمر سگ ده مى خسته قاپى كسيٲكتانه وه با حوت جار بيشوات، وه لاي نه حمد و موسليم تاوا هاتوه: (طَهُورُ إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوْ لَاهُنَّ بِالْثَّرَابِ).

واته: (نه گمر سه گيتك ده مى خسته قاپى كسيٲكتانه وه، پاك كردنوه كى نمويه حوت جار بيشوات يه كم جاريان به قوراو).

نهما بهرماوى بهراز، نموه لمبر پيس و په لوخى خويٲتى.

النجاسة (پيسى)

(النجاسة) نمو شته پيسى بهيه كه پتويسته لمبر موسلمان خوى لى بپارزنى، و نه گمر بهر شويٲكى كوت نمبى بيشوات و شويٲنه كى پاك بكاتوه، خواى گوره نه فرمويٲت: ﴿وَتِيَابَكَ فَطَهِّرْ﴾ (المدر ٤) واته: جل و بهر كه كشت خاوين رابگره.

همروه ها نه فرمويٲت: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (البقره ٢٢٢) واته: بهراستى خوا توبه كاران و خو خاوين كهروه كاني خوش نمويٲت، وه پيغمبر ﷺ فرمويٲتى: (الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ). واته: خو به خاوين راگرتن نيوى باوره. وه (نجاسة) چمند باسيٲكى لمبره وا له خواره وه نامازيهيان بۆ نه كهين:

جزره كاني پيسى (انواع النجاسات) :

۱- مرداره وه بوو:

مرداروه‌بوو نه‌ویه خوی گیانی لده‌س داییت بی نه‌وی سر برایت به سرپرینی شرعی،
نمه نو پارچانش نه‌گریتموه که له ناژه‌لی زیندوو لی نه‌گریتموه، واته نو پارچانش هر به
مرداروه‌بوو داتمریت، بمپی نه‌وی نمبی واقیدی (لیشی) نه‌گریتموه که پیغمبر ﷺ
فرمویمتی: (مَا قُطِعَ مِنَ الْبَهِيمَةِ وَهِيَ حَيَّةٌ فَهُوَ مَيْتَةٌ) رواه أبوداود والترمذی وحسنه.

واته: هرچی له ناژه‌لی زیندوو بپریت نو براره مرداروه بووه.

(ترمذی) نه‌لی: زانیانیش هر لسه‌ر نه‌و نه‌وین.

به‌لام نمانی خواره له مرداروه‌بوو جیا نه‌گریتموه حوکی مرداروه‌بوویان نیه، وه‌ک:-

أ- ماسی و کوللی مرداروه‌بوو، نم دووانه پاکن و گۆشته‌کیان نه‌خوین بمپی
فرموده‌کی نیبنو عومر خویان لی رازی بیت که نه‌فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویمتی:
(أَحِلُّ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانٍ؛ أَمَّا الْمَيْتَتَانِ فَالْحَوْتُ وَالْجَرَادُ، وَأَمَّا الدَّمَانُ فَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ) رواه أحمد
والشافعی وابن ماجة والبيهقي والدارقطني، والحديث ضعيف.

واته: دوو جوړ مرداروه‌بوومان بۆ حه‌لال کراوه له‌گه‌ل دوو جوړ خوین، دوو مرداروه‌بووه‌که
ماسی و کوللن، دوو خوینه‌کش جگمر و سپلن، نم (حدیث)ه (ضعیف)ه به‌لام نیام نه‌حمد
وه‌قفه‌کی به صحیح داناره وه‌ک: نمبو زورعه و نمبو حاتیم و توویانه، وه نم شیوه وه‌قفش
حوکی ره‌فی ه‌یه لمبر نه‌وی کاتی صه‌حابه بلیت: نه‌وه‌مان بۆ حه‌لال کرا یا نه‌وه‌مان لی حرام
کرا، وه‌ک نه‌وه وایه بلتی: فرماتمان بموه پی کراوه یا نه‌وه‌مان لی قه‌ده‌غه کراوه، وه له پیشوه
لسر ناوی ده‌ریا بای نو (حدیث)ه‌مان کرد که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (هُوَ الظُّهُورُ مَاؤُهُ
الْحِلُّ مَيْتَتُهُ) واته: ده‌ریا ناوه‌کی پاکه و خواردنی گۆشتی مرداروه‌بووی حه‌لاله.

ب- مرداروه‌بووی نو شتانی خوینیان نیه وه‌ک: میروله و هنگ و رینی نه‌وانه، نه‌وانه
پاکن و نه‌گر کموتنه ناو شتی‌کوه و تییدا مردار بوونه‌وه نو شته پس ناکن، (ابن منذر)
فرمویمتی: نم بیستوه خیلاف ه‌بیت لعیوان زانیاندا لسه‌ر پاکی نو شتانی باسما کرد،
جگه له‌وی له شافیعی‌بوه گیراوه‌توه، وه نه‌وی به ناوبانگ بیت له (مذهب)ه‌کیدا نه‌ویه که
نه‌وانه کاتی کموتنه ناو شلممنی‌بوه پس و (عفو) یان لسه‌ره، به مرجی ره‌نگی نو شلممنیه
نه‌گۆری.

ج- ئيسك و شاخ و سم و نينۆك و توك و پير و پيستى مردارهو بوو وه همرچى به كيش له جينسى نوانه بوو نوا همر هممورىان پاك، چونكه نصل له هممو نواندا پاكى به، وه به لكش لىسر پيسىيان نى به^(۱).

زوهرى دهريارهى ئيسكى مردارهو بوو وهك: ئيسكى فيل و شتى تر ده فرمويت: (كسانىكم له زانايانى سلف بينينه بو ئيسكانه سر و پيشيان داهيتاوه و چورىيان پى له خو داوه به پى نوى شتىكى تيا بينن) بوخارى گيتر اويىته يوه.

وه له ئيبنو عبباسوه خوا لىيان رازى بيت هاتوه فرمويتى: (ميرك به خير درابوو به كاره كى ميمونى خيژانى پيغمبير ﷺ، پاش مارويهك مردار بووه، پيغمبير ﷺ به لاي لاهه كيدا تى پير بوو فرموي: (هَلَّا اخَذْتُمْ اِهَابَهَا فَدَبَعْتُمُوهُ فَانْتَفَعْتُمْ بِهِ؟) رواه الجماعة.

واته: نه تمبوو كولى بكن و كوله كى خوش بكن و كهلكى لى وهرىگرن؟ ووتيان: مردار بوتموه، فرموي: (همر خواردنى گوشته كى حرام كراوه).

ئيبنوماجه نه فرمويت: ميره كه ميري ميمونه بووه، وه له بوخارى و نسانى دا باسى خوش كردنى تيدا نى به.

وه له ئيبنو عبباسوه هاتوه كه نم نايىتى خوتندوتوهوه: ﴿قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ﴾ (الأنعام / ۱۴۵). تا كوتايى نايته كه.

واته: - ئى محمد! - بلئ: لهو دا كه بۆ من هاتوه به وه حى هيج شتىكى حرام كراو شك نابم بۆ كسىنك كه بيخوا لهو ناؤه لانهى كه ئيوه ئه لىن حرام كراوه، مهگر نوى كه مردارهو بويى، يان خوينى رزاو بى، يان گوشتى بهراز بى نهوه - نهو سى شته - پيسن.

(۱) نهخير به لكه هاتوه لىسر پيسى پستى مردارهو بوو له چنند فرمووده به كى ناسراوى زۆر، وهك فرمودى پيغمبير ﷺ: (إِذَا دُبِغَ الْإِهَابُ فَقَدْ طَهِّرَ) واته: «پستى مردارهو بوو تهگر خوش كرا نهوه پاك دهيتوه» (مسلّم) و جگه لهو يش دهگير نهوه... جا نازانم بۆچى دانر خوى لىمه لاداره؟! وه به راستى سدير لهو دايه كه همر لم بابدا حدسه كى ئيبنو عبباسى باس كردوه، كه به راشكارى باس لهو دهكات كه سووى لى زهر ناگيريت له دواى خوش كردن نبيت... به لام دانر له كوتايى نم باب دهگير نهوه بۆ نهو راستى به له ژىر ناویشانى «پاك كردنوى پستى مردارهو بوو» دا. پروانه (تمام المنه).

خراپ نه نهمزانی له نوژدا^(۱). به لām خوینی کینچ و نمو خوین و ناودی که له دومبه له کانوه دینه دهموه عهفریان لسمره به پیتی نمو (آثار) انه. وه پرسیار له نمبی میجلمز کرا دهریاری نمو کیم و

(۱) لم فمصلدا چمند شتیک هدیه دانمر لیتی نه کۆلاوه توه نه له رووی (حدیث) ییموه وه نه له رووی فیهقییموه: له رووی (حدیث) ییموه نم شتانی تیدایه:

یه کم: قسمی دانمر له باری لسمره کی حسنهوه که نه لیت: (ذکره البخاری) به هه لدا چووو وا نه زانیت (موصول) له لای بوخاری، له کاتیکدا نمو به (معلق) ی روایمتی کرده بئ سمند، به لām نیینو نمبی شهیه به سمندیک (صحیح) وه صلی کرده، همره که له (الفتح) دا (۲۸۱/۱) هاتوه.

دوم: دانمر که نه لیت: «نمبی هوریره دلۆپ و دو دلۆپی به خراپ نه نهمزانی له نوژدا» بئ دهنگ بووه لسمری و رای زانیوه که (ثابت) له نمو هوریره بووه، به لām وا نیه، له بمر نمو سمنده کی (ضعیف) ه شوریه کی کوری عبیدوللای (قاضي) تیدایه (ضعیف) ه له بمر (سوء حفظه)، وه همره ها شتیه کی لم سمنده عیرانی کوری موسلیمه. پاشان جگه لهوی نم (حدیث) ه (ضعیف) ه پتچوانی نمو حدیدیه که به صحیحی هاتوه له نمو هوریره: (لا وَضوءَ إِلَّا مِنْ حَدَثٍ) واته: ده ستوژ تنها به شت هانه دهموه له پتش و پاش ده شکیت. (رواه البخاری معلقاً ووصله إسماعیل القاضي بإسناد صحيح). همره که (حافظ) ده فرمویت وه به مرفوعیش هاتوه به (لفظ) (إِلَّا مِنْ صَوْتٍ أَوْ رِيحٍ) واته ناشکیت مه گمر به دهنگ یان بۆن، (وهو مخرج في المشكاة ۳۱۰/التحقيق الثاني) و (الإرواء ۱/۴۵ و ۱۵۳). همره ها پتچوانی (حدیث) ی نمصاری به کیمه که هستا بۆ شونوژ، موشرکینک تیرکی تن گرت، نمیش تیره کی ده ریتنا، بهردوام بوو تا سئ تیری لی دا، پاشان رکوعی بردو سجدی بردو بهردوام بوو لسمر نوژده کی و خوتنه کچی به شمپۆل نهعات. بروانه (صحیح ابی داود ۱۹۳) وه نم رووداره هوکی مرفوعی هدیه، چونکه عاده تن دوروه که پتغمبیر ^{صوات} ناگای له شتی وا نمبووین، جا نه گمر خوینی زۆر هۆ بیت بۆ به تال بوونهوی ده ست نوژ نمو پتغمبیر ^{صوات} پوونی ده کردهوه چونکه دوا خستنی بۆن کردنهوه دروست نیه وه که معلومه له (علم الأصول) دا. وه له فریزیکدا شاراهش بووایه له پتغمبیر ^{صوات}، خۆ شاراهه نه نمو لهو خوایی که هیچ شتی لیتی وون ناییت له نمرزو ناسمان، جا نه گمر به تال کهموه بووایه یان پیس بووایه نمو وهی ده کرد بۆ پتغمبیر ^{صوات} همره که پوون و ناشکرایه. نممه راو بۆ چوونی بوخاری و نیینو حمزه (۲۵۵/۱).

نهما له لایمی فیهقییموه، نمعی تیدایه:

یه کم: یه کسانی کردنی له نیوان خوتنی (حیض) و خوتنه کانی تر، وه خوتنی نینسان و خوتنی ناژه که گوشتی بخورت، نممش هه له یه کی ناشکرایه له بمر دوو شت:

۱- به لگه نیه لسمر نمو له سونمتدا، له قورناتا نمو هیچ که نیه، تمعلیش (براءة الذمة) یه مه گمر دهق بییت.

پیسۍ یې له برینموه بر لمش و جل و بمرگ نه کویټ ؟ فرمووی: ثوانه هیچ نین، خوا باسی خوینی کردوه نکل کیم، نیبنو تهیمیږه ده فرموویټ: پیوسته جل و بمرگ له زهرداوو کینماوی برین بشوړین، ده شفرموویټ: به لکه نیه له سر پیسیتیان، تموار.

وه باشر وایه ناده میزاد به پټی توانا خویان لی بیاریزی.

۳- گوشتی بهراز.

خوای گوره نه فرموویټ ﴿لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ﴾ (الأنعام / ۱۴۵).

واټه: نهی موحه محمد ﷺ بلقی به باورداران: لموی به وهی بۆ من هاتوه نابینم شتیکی تیدا بیت خواردنی حرام بیت له سمرتان، جگه له گوشتی مرداره ووهو، یا خوینی پژاو یا گوشتی بهراز که بهراستی ثوانه پیسن.

واټه: ثوانه هلمو پیسنو ناده می دهر وون خاوین لی یان دور نه کویټموه، وه (ضمیم) ی (انه) بۆ هرسئ جوړه که نه گویټموه، وه دروسته هودا و دوزو به توکی بهراز بکریټ به پټی راست ترین رای زانایان.

۲- پنچموانی نهویه که له سونمتدا سابت بوه، نهما لهباری خوینی نینسانی موسلمانوه حدیسی نمنصاری- یه که هدیه که توژی له مېرېش رابورد.

وه له باره خوینی حدیوانوه به صحیحی له نیبنو مسعودیه هاتوه ﷺ که حدیوانی قوریانی سر پرېوهو گیانی تیوه چوه له خوینو ریځه کی، پاشان نوژی کرده یعنی نهوی دستنویژ بگریټموه.

دوهم: جیاوازی کردنی لغیټوان خوینی زلرو خوینی کمد، نعه هیچ به لکه یه کی له سر نیږه له سونمتدا! به لکو حدیسی نمنصاری یه که پوچه لی ده کاتوه وک ناشکرایه. وه دانر تنها به لگی به نسره کی نېوه وېره هیټاوه توه که له پېشموه باس کړاو لازای یه که یت زانی.

سیر له وده که دانر لیټره خویټه گانی یه کسان کرده له پیسۍ یټی دار خوینی نو ناو لاندی جیا نه کردو توه که گوشتیان نه خوری، کچی له مودو جیاوازی کرده له نیوان میزی ناده میزاد که پیسو له نیوان میزی نو ناو لاندی که گوشتیان نه خوری، جا حوکی کرده به پاکۍ یټی میزی نو ناو لاندی له بر پیه ونی به نصله که یانوه، دی بۆ لیټره شدا رای نه نه کرد خو به لکه که لیټرو لویش هر یه که؟! (تمام المنه).

زانايان همموو پټك هاتوون لسمړ پيسيتى تم شتانه، جگه لموه نديت كه پشانموه كم لى
 بوردنى لسمړه^(١)، همروه ها ميزى مندالى بچوك نموى كه هيتشا شيره خوره و خواردنى
 نه خواردوه، ناسانى تيا كراوه و جگاكى به پرژاندنى ناو بسمريدا پاك ده پيتموه بپيى نو
 (حديث) هى نوموقهيس خوا لتي رازى بيت كه ده فرمويت: (نوموقهيس هات بولاى پيغمبر
 ﷺ كورنكى شيره خوروى خوى پى بوو هيتشا نه گه يشتبووه نموى خواردن بخوات، تم كوروى
 ميزى كرد به كوشى پيغمبردا ﷺ جا پيغمبر ﷺ داواى ناوى كردو پرژاندنى بسمر
 جلوبه رگه كمى و نديشت به ماناى شتن (بوخارى و موسليم گيړاويانتموه).

وه له عه لى يوه خوا لتي رازى بيت هاتووه فرمويتى، پيغمبر ﷺ ده فرمويت: (بول
 الْغُلَامُ يُنْضَحُ عَلَيْهِ، وَبَوْلُ الْجَارِيَةِ يُفْسَلُ) واته: جينگه ميزى كوروى كورپه ناوى پى نپيژننريت، و
 ميزى كچى كورپه نمشوريت.

قمتاده ده فرمويت: كاتيك بمو شتويه نه كريت كه همدروكيان همر شيره خوره بن و
 خواردنيان نه خوارد بيت، به لام نه گمر خواردنيان خوارد ميزى همدروكيان نمشوريت (نه حمد و
 خاوهن سونمنه كان ريوايتميان كردوه، جگه له نسانى (نموى سمدوه زاراوى نه حمد). (حافظ)
 له (الفتح) دا ده فرمويت: نيسنده كمى صديحه، له پاشاندا ناو لى پرژاندن كاتيك نديت كه
 منداله كوره كه تنها شير بخوات. به لام نه گمر خواردنى تريشى خوارد نموه نمى جينگه كمى
 بشوريت، زانايان لسمړ نممه (خلاف) يان نيه.

(١) دانر به لگى نه هيتاوه نموه لسمړ نموه، تنها نموه نديت ووتويتى: (زانايان پټك هاتوون لسمړ پيسيتى)
 تم ده عوايش هه لوه شاوره، چونكه نيينو حزم پيچوانمى نمويه، وه بپراست و رنكى دانى ناوه به پاكيته
 پشانموه موسلماندا، پروانه (المحلى / ١ / ١٨٣)، وه همروه ها شوكانى له (الدرر البهيّة) دا، وه (صديق خان)
 له شرحه كيدا (١٨/٢٠) نمانه به هيچ شتويه كم لغار شته پيسه كاندا باسى پشانموه ئادهميزاديان
 نه كردوه، نموش همقمو راسته. پاشان نمو دوانه باسى نمويان كردوه كه له پيسيتى پشانموه ئادهميزاددا خلاف
 هديه، وه نمان پاكيته يان پيش خستوو ووتوانه: نصل پاكي رمتيه، وه به شتيكى صحيح نديت لمو نصله
 لانادريت. دانر ش له زور مسه لمى تردا پشتى بم نصله بستموه، وه پاكي رمتى ميزى نمو ناوه لانهى كه
 گوشتيان نمخوړى، وه پاكي رمتى (خر) نارهق كه لسمودوا باسيان ديت، وه نمو نصله بنممايه كى گمويه له
 بنمماكانى (فقه)، جا نازام چى واى لى كردوه ليته وازى لى هيتاوه، له گمل نموشدا له بابه كيدا ده قنكى تايبيت
 نيه (معارض) ي بيت. (تمام المنّة).

وهدی تاونکی سپی خسته دووای میز کردن دیته در، ثم تاوش پیسه بپرای هممو زانایان
بئ جیوازی و خیلاف، عائیشه خوی لئ رازی بیت دفرموویت: وهدی تویه دووای میز کردن
دیته درهوه، ثبئ تموکسه نامیری خوی و همدوو گونی بشوات و پاشان دست نوژ بگریت،
خوی بئ نشوات، (ابن منذر) روایتی کردوه.

وه له ئيبنو عبباسه هاتوه كه ده فرمويت: (سى جۆر ئاو ههيه: منى و وهى و (مذى). هاتنه دهى منى خوشوردنى لىسه، بهلام وهى و (مذى) باش خۇياك كردنوى ئىويت، (اثرم) و بهيهقى رىوايتىيان كردوه، زاراوهمى بهيهقى بىم شىويه هاتوه: (بهلام وهى و (مذى) ئوه گمّل و گونت بشوره دهس نوژنك بگره چۆن دهس نوژن ئه گرى بۆ نوژن).

(مذی) ناوټکی سپی لینجه کاتی بیر کردنوه له جیماص یا دس بازی کردن له گڼل خیزاندا دیته دهر، وه جاری وا هدیة ناده میزاد ههست به هاتنه دهرهوی ناکات، له پیاور وندا هدیة به لآم له وندا زووتره، (مذی) یش پیسه بهرای ههموو زانایان، به لآم نهوی تیدایه کاتیک بهر لمش بکمریت تبیی جینگه کمی بشوړریت به لآم نه گهر بهر جلو بهرگ بکمریت ناوی لی ئی ئیپرژنریت چونکه پیسی- یه که خو لی پاراستنی گرانه لمبر نهوی به زوری جلو بهرگی نهوانه تیهو ئیچیت که ژنیان نههیناوه، وه ئم له میزی منداډ شایستهتره ناسان کاری بۆ بکرت - له عهلی یوه خوا لیتی پازی بیت هاتوه دهفرموویت: (من پیاوټکی (مذی) زور بووم به پیاوټکم ووت: پرسیار بکه له پیغمبر ﷺ ده رباره ی (مذی) من خۆم لمبر جتی کچه کمی لام نعمتوانی پرسیاری لی بکم) کابراش پرسیاری لی کرد نهویش فرمووی: (دهس نوټرک بگره و نامیرت بشۆ) بوخاری جگه لهو گیراوبانهوه.

له سهلی کورې حونه یفوه خوا لټی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: (من بهوی (مذی) یوه ماندو بوبوم، چونکه خرم زړه بڼه شوری، پاشان نوموږ بڼه پیغمبر ﷺ گټرایوه، نورش فرموی: (بڼه تمها دهس نوږت گرتن بسه، ووم: ئی پیغمبری خوا ئی نه گمر بر جله کام کوم؟ فرموی: مشتیک ناوت بسه بی پرژینه بهو شوئنه بمری کومووه) نغو داود و نیبنوماجه و (ترمذی) گټراویانتموه و (ترمذی) ده فرموویت: تم (حدیث)ه (حدیث) یکی (حسن

و صحيح)ه، وه له (حديث)ه كندا موحه ممدى كورى نيسحاقى تيدايه، نعرش (ضعيف) ه نه گمر (عننه)ى كرديت چونكه موده لليس. به لام ليدهدا به (حديث) هيتاويتمى.

(أثرم) بهم (لفظ)ه رپوايتمى كردوه: (زور بيزار بوم بعدهس زورى (مذي)يهو بۆ پيغمبهرم ﷺ باس كرد فرمووى: (مستيك تاوت بهسه بپوژنيته جيگاكى).

٩- مهنى ، (المني).

همندي له زانايان بۆ نهوه چوون كه مهنى پيسه، وه وا دياره پاكه، به لام (مستحب) وايه بشورت نه گمر تهر بيت، وه بپورت نه گمر وشك بوو. عانيشه خواى لى پازى بيت ده فرمويت: (من مهنيم به جله كانى پيغمبهره وه ﷺ نه پرواند نه گمر وشك بووايه، وه نهمشورى نه گمر تهر بووايه) (دارقطني)و نهبو عوانو به ززار گيپراويانتموه. وه له نيبنو عبباسوه هاتوه ده فرمويت: ده باره مهنى كه بهر جل و بهرگ نه كموئ پرسيارم كرد له پيغمبهر ﷺ فرمووى: (مهنى همرهك چلم و تفه به پارچه يهك پهرۆ يا به (إذخر)يك بيسره) - (إذخر) گيايه كى بۆن خوشه - (دارقطني)و به يهه قى و (طحاوى) گيپراويانتموه وه لهم (حديث)ه دا نيختلاف هديه لباره مهنى رهف و وه قفى يهوه،

١٠- ميز و تهرسى نهوشتانه م گوشتيان ناخورت.

نهم دووانمش پيسن، به پيى نهو (حديث)ه نيبنو مسعود گيپراويتمى يهوه كه ده فرمويت: پيغمبهر ﷺ چوو دهست به تاو بگه يه نيت، جا داواى لى كردم سى بهردى بۆ بهرم، خوى پى پاك بكا توه منيش دوو بهردم دوزى يهوه گرام بۆ سى يهم دهستم نه كمو، تهرسيكم دوزى يهوه بۆم برد، نعرش ﷺ دوو بهرده كى لى وه رگرم و تهرسه كى فرى دا و فرمووى: (هذا رجس) واته: (نهمه پيسه) بوخارى و نيبنو ماجة و نيبنو خوزه يه گيپراويانتموه، وه نيبنو خوزه يه له رپوايتي كندا نهمى هيتاوه (إنها ركس إنها روثه حمار) واته: (نهمه پيسه نهمه تهرسى كره).

به لام له بهر نهوى گرانه خو لى پاراستنى، عفو نه كرى له كميكي.

وه ليدى كورى موسليم ده فرمويت: به نهوزاعيم ووت: ميزى نهو وولاغانى گوشتيان ناخورت وهك نيستر و كمر و نهمپ، چونه ؟ نعرش ووتى: صهابه له جهنگه كاندا گرفتارى نهم شته نه برون و بهريان نه كمو نه له شيان بۆ نهشورى و نه جلكه كانيان.

به لام ميزو شياكمى نهو ناژه لانه م گوشتيان نه خوريت، ماليكو نه حمدهو كومه ليك له شافيعى - يه كان بۆ نهوه چوون كه پاكه، نيبنو تهيمى به ده فرمويت: كميك له ياره كانى پيغمبهر ﷺ

نه‌یفرموه: ثمانه پیسن، به‌لکو گفت به پیسی ثمانه ووته‌یه‌کی داهیتراوه، له صحابه و پیشینه‌کانموه نه‌هاتروه -تواو-.

ئمنس خوی لی رازی بیت ده‌فرموویت: (کۆمه‌لێک له تیرهی عوکل یان عوره‌ینه هاتنه مدینه و مدینه‌یان پی نه‌کوت، تووشی ژانه سک بوون، پیغمبر ﷺ فرمانی پی دان بچنه لای ووشتره‌کان و له میز و شیره‌که‌یان بخۆنوه) نه‌حمد و (شیخین) بوخاری و موسلیم گێڕایانه‌تموه.

نعم (حدیث) هه‌ش به‌لگه‌یه له‌سهر ئه‌وه‌ی که میزی ووشتر پاکه، وه میزی هه‌ر گیاندارێک گۆشته‌کی بخوژی (قیاس) نه‌کرته سه‌ر میزی ووشتر، (ابن منذر) ده‌فرموویت: هه‌رکس بلیت: ئه‌وه تایبته‌ بووه به‌وانموه ئه‌وه نه‌پیتکاوه، چونکه تایبه‌تمندی به‌ به‌لگه نه‌بیت ناچسپیت، وه ئه‌وه که زانایان په‌خه‌یان نه‌گرتوه ئه‌وه پشقلی مه‌ر بفروشریت له بازاره‌کانیادا و میزی ووشتر به‌کار بیت له داوو ده‌رماندا له کۆن و نویدا، به‌لگه‌یه له‌سهر پاکی ئه‌م شتانه.

شوکانی ده‌فرموویت: ئه‌وه‌ی ناشکرایه میز و په‌ینی هه‌موو ئه‌و ناژه‌لانی گۆشتیان نه‌خوژیت پاکن له‌مه‌ر په‌یه‌ندی به‌ ته‌صله‌که‌وه جیا نه‌بوئوه له (البراء الأصلية)، وه پیسی‌یه‌تی هوکمیکی شه‌رعی‌یه‌و گۆزهره‌وه‌یه له‌و هوکمی که ته‌صل و به‌رائته‌ نه‌گه‌یه‌نی، که‌واته قسه‌ی ئه‌و کسه‌ی که ته‌لیت پیسه‌ وه‌رناگه‌ی، مه‌گه‌ر به‌ به‌لگه‌یه‌کی واوه که بگۆجیت بۆ گواستنوه له‌و دوانه (الأصل والبراء). وه بۆ ئه‌وانه‌ی ته‌لین: پیسه‌ به‌لگه‌ی له‌و شتیه‌یه‌مان ده‌س نه‌کوتوه.

١١- پیسای خۆر - (الجلالة) :

له سوار بوونی پیسای خۆر و خواردنی گۆشته‌کی و خواردنه‌وه‌ی شیره‌کی نه‌هی هاتوه ؟

له ئیبنو عبباسه‌وه خوا لی‌یان رازی بیت هاتوه که ده‌فرموویت: (پیغمبر ﷺ نه‌هی کردوه له خواردنه‌وه‌ی شیرێ ناژه‌لی پیس خۆر) رواه‌ الخمسة إلا ابن‌ ماجة. وه (ترمذی) به‌ صحیحی داناره.

له ریوایتیکی ترده‌ هاتوه: (سوار بوونی ناژه‌لی پیسای خۆر نه‌هی لی کراوه). ئه‌بو داود ریوایتی کردوه.

له عمه‌ری کوری شوعه‌یه‌وه له باوکی‌یه‌وه له باپیری‌یه‌وه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده‌فرموویت: (پیغمبر ﷺ نه‌هی کردوه له خواردنی گۆشتی که‌ری مالی و سواری‌بوونی ناژه‌لی پیسای خۆر و خواردنی گۆشته‌کی) نه‌حمد و نسائی و ئه‌بو داود گێڕایانه‌تموه.

ناژه‌لی (جلالە) ش ئو ناژه‌لانەن که پیسای ته‌خۆن له ووشتر و مانگا و مەر و مریشک و سۆنه و قازو جگه لمانه، به جۆرنیک که بۆنه‌که‌یان گۆراییت، جا ته‌گەر ئو ناژه‌له بوند بکرت و ماوه‌یه‌ک ئالقی خاویزی بدرتت، و دوور بخریتوه له پیسای و گۆشته‌کی خوش بیتموه ناوی ناژه‌لی پیسای خۆری لاسر نهمیتت، ئوه‌هه‌لال ئه‌یتتوه، چونکه هۆی نه‌می کردن له که‌لک لی وەرگرتنی ئو گۆرانکاری‌یه‌یه که تووشی بووه به‌هۆی خواردنی پیسای‌یه‌وه، وه ئو هۆیه‌ش لاجووه.

۱۲- ناره‌ق - (الخمیر) :

ناره‌ق لای جهماره‌ری زانیان پیسه به پێی فرموده‌ی خۆی گه‌وره که ئه‌فرمودت: ﴿إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ﴾ (المائدة/ ۹۰) واته: به‌راستی شه‌راب و قمار و بت و ئه‌زلام - که جۆرنیک له به‌خت تاقی کردنوه - پیسن و له کرده‌وه‌ی شه‌یتانن .

به‌لام کۆمه‌لیک بۆ پاکیتی چون و ئه‌لین: ناره‌ق پاکه^(۱) وه ئو پیسی‌یه‌ی که له نایته‌که‌دا باس کراوه به پیسی مه‌عنوی دایان ناوه چونکه ووشی (رجس) له نایته‌که‌دا نه‌وه‌مان پێ رانه‌گه‌یمینت ناره‌ق و نه‌وانی دوای ناره‌ق هاتوون له نایته‌که‌دا پیسن، وه ناره‌ق بێ گومان وه‌صف ناکرێ به پیسی‌یه‌کی هه‌ستی، خۆی گه‌وره ئه‌فرودت: ﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِّنْ

(۱) وا باشه ناوی هه‌ندێ لێو پێشوا‌یانو شتیکی کم له ژبان نامه‌یان باس بکم که ئو قسه‌یان کردوه، چونکه زانی ناودارو به‌رز بوون:

۱- ره‌یعی کوری عبد الرحمن ناسراو به: (ریعة الرأي)، خاوه‌نی (التهذیب) ووتیعتی: گه‌یه‌وه به هه‌ندیک له سه‌حابه و گه‌وره‌پیاوان له تابه‌یین، وه خاوه‌نی فه‌توا بوه له مه‌دینه‌دا، مالیکیش زانستی لی وەرگرتوه.

۲- (لیث)ی کوری سه‌عیدی میسری، که نیمامیکی به‌ناوبانگه، پێشوا گه‌وره‌کان دانیان ناوه به فه‌زلی ئه‌ودا، له‌وانه نیمامی مالیک و نیمامی شافیعی.

۳- نیسه‌اعیلی کوری یه‌حیای موزه‌نی هاوه‌لی نیمامی شافیعی، جگه له‌مانش زانیانی دوا‌یش له به‌غدا‌دی- یه‌کان زۆرن که هه‌موویان رایان وایه عاره‌ق پاکو نه‌وی حه‌رامه خواردنوه‌یعتی، وه‌ک له ته‌فسیری (قرطبی) دا هاتوه (۸/ ۸)، وه نه‌وه‌ش به‌هێزتره. (تمام‌المنة).

اَلْاَوْثَنُ (الحج/ ۳۰) واته: دورر بكمونموه له پيسى كه بته كانن. وه بت پيسىكى معنومويه نموي دهستى لى دا دهستى پيس ناييت.

همروه ها بزيه نمو كومه له به پيسى معنوميان داناوه، چونكه نمو پيسى به بموه تفسير كراوه نموه لمار نايتمه كدا كه كرده وي شهيتانه و دوژمنايتمى و ناكوكى نمخاته نيوانتانه و له يادى خوا و نويز كردن دوررتان نمخاتموه.

وه له كتيبى (سبل السلام) دا هاتووه: (له راستى دا نصل له شته كان پاكي يمتى به، وه حراميتى هارشان نيه له گمل پيسى به تيدا، چونكى حشيش حراميش كراوه كه چى پاكيشه، به لام پيسيمتى هارشانه له گمل حرامى به تيدا، كواته هممو پيسيك حرامه نك به پيچوانموه، نموش بزيه وايه چونكه حوكم دان به پيسى شتيك دهست ليدانيمشى به هممو شيويهيك حرام دهكات، كواته حوكم دان به پيسيمتى شت حوكم دانه به حرامى به تيشى، به پيچوانمى حوكم دان به حراميمتى چونكه نمبيني لمبر كردنى حزرير و زير حرامه له گمل نموشدا خاوينن به (ضرورة)ى شرعى و به ئيجماع، جا نه گمر نموت زانى، نمرانى كه حرام بوونى هممو جوړه نارعتيك و نمو نارعتى دهقه كان ناماژويان بز كرووه نموه ناگه يمنى كه نمو نارقه پيس بيت، به لكو نمييت به لگى تر هبييت لمبرى، نه گينا لمبر نصللى خويان نمميتنموه كه زانايان كون لمبر نمو نصله كه پاكي يمتى به، هر كه سيش پيچوانمى نموه ده ليت: نمييت به لگى هبييت).

۱۳- سهگ - (الكلب) :

سه گيش پيسه، وه كه دهم بخاته هر شتيكموه پتويسته نمو شته حوت جار بشورت، يه كم جاريان به قوروا بيت، بمپى (حديث) كه مى نمى هوړه يره خوا لى پازى بيت كه نمفرموويت: پيغمبر ﷺ فرمويتمى: (طهورُ اِنَاءِ اَحَدِكُمْ اِذَا وَلَعَ فِيهِ الْكَلْبُ اَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ اَوَّلَاهُنَّ بِالْتَرَابِ) رواه مسلم و احمد و ابو داود و البيهقي و اته: (نه گمر سهگ دهمى نايه قاپى كمسيكتان، بموه پاك نميتموه كه حوت جار بيشورن و يه كم جاريشيان به قوروا بيت).

وه نه گمر سه گيك دهمى خسته نار قاپيكموه شتى ميبوى تيدا بو، نموه جى دهمه كه و دهورو پشتى فري ندرت و سورد نموي ماوه نموه ورنه گيرت، چونكه پاكي به پيشووه كمى پتوه ماوه.

به لام تووكى سهگ پاى ديارتر وايه كه پاكه و لمبر پيسيتى به لگه ييك نيه.

پاك كردنموى لمش و جل و برك:

جلوبهرگ و لمش نه گمر پيسى به كيان بهر كموت پتويسته به ئاو بشورتين همتا ئو پيسى به يان لى نىيتموه نه گمر پيسى به كه به چاو نهينرا وهك: خورتن، جا نه گمر دوواى شوردنيشى جينگه كى همر ديار بوو وه گران بوو لى كردنموى نموه لى بوردنى لمسره (عفو) ه.

به لام نه گمر به چاو نه نهينرا وهك ميز نموه تمنها شوردنى بمسه تمنانمت جارنكيش بى.

له نه سمانى كچى نمبو به كرى صديقموه خوا لى يان رازى بيت هاتوه ده فرمويت: (نافره تيك هاته لاي پتغممبر ﷺ ووتى: نه گمر نافره تيك له نيمه كراسه كى خورتنى بى نوژى تيوه چوو چى بكات؟ پتغممبر ﷺ فرمووى: بپروتنيت، پاشان ئارى پيدا بكات، نينجا بيشورت لمپاشان نوژى پتوه بكات) متفق عليه.

وه نه گمر داوئى كراسى نافرهت له زهوى خشاو پيسى تيوه چوو زهوى به كه پاكي نه كاتموه، به پى نموى گيتر اوه تموه و نه لىتن: ژنيك به ئوموسه لممى ووت: (من داوئى كراسه كم درژو به زهويدا نه خشى و به شوئى پيسيشدا تى نمپرم چى بكهم؟ ئويش پى فرموو: پتغممبر ﷺ ده فرمويت: (يُطَهَّرُ مَا بَعْدَهُ) رواه احمد و ابوداود.

واته: زهوى به پاكه كى دوواى زهوى به پيسه كه پاكي نه كاتموه.

پاك كردنموى زهوى:

نه گمر پيسى كموته سمر شوئى تىكى زهوى به ئاو كردن بمسره ئو شوئندا پاك نىيتموه به پى (حديث) هكه كى نمبو هورپره خوا لى رازى بيت كه نه فرمويت: عهده بىكى دهشته كى ههلسا لهناو مزگوتدا ميسى كرد، خهلكه كه بوى ههلسان لى بدن، پتغممبر ﷺ فرمووى: (دَعُوهُ وَأَرِقُوا عَلَى بَوْلِهِ سَجْلًا مِنْ مَاءٍ أَوْ ذُنُوبًا مِنْ مَاءٍ، فَإِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُسْرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعْسِرِينَ) رواه الجماعة إلا مسلماً واته: وازى لى بهينن، دژلچهيك ئاو بكمن بمسره شوئى ميزه كهيدا، چونكه بهراستى تيوه بۆ ئاسان كارى نيتر اوون نك گران كارى.

ههروه ها زهوى و نموى به هميشه بى پتوى لكاره وهك درهخت و خانوو، نه گمر پيس بوون به روشك بوونموه پاك نهينموه، نمبو قولابه ده فرمويت: روشك بوونموى زهوى پاك كهروه يمتى، وه عايشه خواى لى رازى بيت ده فرمويت: (خاوين بوونموى زهوى به روشك بوونموى يمتى) نيبونمى شديبه گيتر اويتمى يموه.

نعمه نه گمر پيسى به كه شلممنى بوو، به لام نه گمر جمستمى ههبوو نموه خاوين نايتتموه همتا خودى ئو شته پيسه لانه برت يان گوزانكارى بمسره نهيات.

پاك كردنموى بۆن و ورتنى بۆن:

پاك و خاوينى

له ئىبنو عبباس و (مىمون) ۋە خوا لىيان پازى بىت ھاتو ۋە فرمويت: له پىغمبىريان
پرسى ﷺ ئەگەر مشكىك كەوتىتە ناو پۆنىكەو چى بگەين ؟ ئەمىش ﷺ فرمويت: (أَلْقَوْهَا
وَمَا حَوْلَهَا فَاطْرَحُوهُ وَكُلُوا سَمْنَكُمْ) بوخارى گىراۋىتەيۋە

ۋاتە: مشكەكە و ئو بەشى بە چوار دەۋرى مشكەكەدايە فرى بدن و پۆنى خوتان بخۆن.

(حافظ) ۋە فرمويت: (ابن عبد البر) ئىتتىفاقى زانايان نەقل ئەكات لەسر ئەمى كە شتى
مەيۋو ئەگەر شتىكى مردار ۋە بوۋى تى كەوت، شۆنى مردار ۋە بوۋەكە و چوار دەۋرەكى فرى
ئەدرى، بە مەرجىك (ثابت) بىت كە ھىچ پارچەيك لە پارچەكانى ئو مردار ۋە بوۋە نەپىر ۋە تە
شۆنەكانى ترى ئو مەيۋە، بەلام لەبارە شتى شلەو ئىختلافيان ھەيە جەماۋەرى زانايان
ئەلتىن ھەموو ئو شلەمەنىە پىس ئەبى لەبەر ئەمى پىسىتى پىنگەيشتە، بەلام دەستەيك لەوان
كە زوھرى و ئوزاعى لەو دەستەيە، موخالەفى جەمھورىان كەردو و ئەلتىن: ھوكمى شلەمەنى ۋەك
ھوكمى ئاۋ ۋايە، ئەگەر بەھۆى پىسىۋە گۆرپا پىس ئەبى، ۋە ئەگەر ئەگۆرپا ئەو پاكە، ئەمەش
(مەزھب) ى ئىبنو عبباس و ئىبنو مەسعود و بوخارىيە، ۋە ئەمەش صەحىحە.

پاك كەردنەمى پىستى مردار ۋە بوۋە:

پىستى مردار ۋە بوۋە پىس ناۋە ۋە دەۋرى بە خۆش كەردن پاك ئەيىتە، بەپى ئەمى
ئىبنو عبباس خوا لىيان پازى بىت ئەى گىرپتە ۋە پىغمبەر ﷺ فرمويتە: (إِذَا دُبِغَ
الْإِهَابُ فَقَدْ طَهُرَ) بوخارى و مۇسلىم گىراۋىانەتە ۋاتە: ئەگەر پىستە خۆش كرا ئەو پاك بۆتە.

خاۋىن كەردنەمى ئاۋنە و شتى بىرسكەدار:

ئاۋنە و تىغ و شمشىر و نىنۆك و ئىسقان و شوشە و قاپ و قاچاغى پۆناۋى و ھەموو ئو
شتانە سافن و كۈنى ووردىان تىدا نىرە بە سىرپن پاك ئەبەنە بە مەرجى شۆنەۋارى پىسى-
يەكەيان پىتە نەمىتى، يارەكانى پىغمبەر ﷺ نوژيان ئەكرد و شمشىرەكانيان پىتە بوۋ
لەكاتىكدا كە خۆنى بىر ئەكەوت ۋە لە پاك كەردنەيدا تەنھا بە سىرپن ۋازيان لى ئەيىتا.

پاك كەردنەمى سۆل:

نەمل و خوفى پىس بوۋ بە خشاندىيان بەسر زەۋىدا پاك ئەيىتە بە مەرجى شۆنەۋارى
پىسىيەكەيان پىتە نەمىتى، بەپى (حديث) ى ئەبوھورەيرە كە ئەگىرپتە پىغمبەر ﷺ
فرمويتە: (إِذَا وَطِئَ أَحَدُكُمْ بِنَعْلِهِ الْأَذَى فَإِنَّ التُّرَابَ لَهُ طَهُورٌ) روۋە أبو داود. ۋاتە: ئەگەر
يەكەكتان بە نەملە پىتان نا بەسر پىسى دا، ئەو زەۋى پاك كەردەيتە. ۋە لە رىۋايەتىكى تردا

هاتوره فرموييمتى: (إِذَا وَطِئَ الْأَذَى بِخُفَيْهِ فَطُهِرْهُمَا الشَّرَابُ) واته: نه گمر به سۆلتهو پىنى نا به پيسى دا ثموه خاك پاك كمرهويهيمتى.

وه له نى سعيدهوه هاتوره كه پىغمبر ﷺ فرموييمتى: (إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَقْلِبْ نَعْلَيْهِ فَلْيَنْظُرْ فِيهِمَا فَإِنْ رَأَى خَبْثًا فَلْيَمْسَحْهُ بِالْأَرْضِ ثُمَّ لِيُصَلِّ فِيهِمَا) رواه أحمد وأبو داود.

واته: نه گمر كسيكتان هات بۆ مزگوت با نعله كاني همل بگيرتتهوه و سهريان بكات نه گمر پيسى پىنانموه يىنى، بيان سړى به زهوى دا و نوڅريان پتوه بكات.

وه لمبر ثموه نعل شتيكه به زۆرى بمر پيسى نه كموى همبويه سړى به شتى رهقو ووشك (جامد) بمسه بۆ پاك بوونهوى. همروهك شوئنى خو پاك كړدنهوه، پيش و پاش كه پيسايى پيدا دى، كه به شتى رهقو ووشك بيسړى بمسيتمى، بهلكو نعل لمپش تره له شوئنى خو پاك كړدنهوه، چونكى شوئنى خو پاك كړدنهوه رۆژى دووچار يا سىچار پيسى لى دپته دهر و پتويستى به پاك كړدنهويه، بهلام نعل زياتر بمر پيسى نه كموى.

چند شتيكى بمسود كه ناده ميزاد زور پتويستى پىنان هديه:

۱- پمتى تمناف كاتى جل و برگى پيسى پتوه هه لخوا و بار تيشكى خوړ ووشكى كړدوه، قهيناكه دوواى ثموه پوڅاكى خاوينى بمسردا هه لخوا.

۲- كسيك به شوئنيكدا تن پمى شتيك بكوريت بمسريا نمرانى ثاوه يا ميزه، پتويست نيه لمسرى پرسيار بكات نه گمر پرسيارشى كړد پتويست نيه لمسر پرسيار لى كراوه كه وهلامى بداتوه با بش زانئ ثموه شته پيسه، وه پتويست نيه لمسر ثموه كسه شوئنه كى بشوا.

۳- نه گمر قاچ يا داوڼ بمشو بمر شتيكى تپ كوت نمرانرا چيه پتويست نيه بۆنى بكات همتا بزانيت ثموه شته چى بووه، بمپى ثموه گيرپراوه توه كه عومر خوا لى رازى بيت رۆژك نمرپشت بمرپوه له پلوسكى مالانموه شتيكى بمر كوت، ثموه له گه ليا بوو هاواري كړد: خاون مال ناوه كمت پاك بوو يا پيس، عومر فرموى: خاون مال! پيمان مه لى؛ پاشان عومر رويشت.

۴- كسيك قورې جادهو كۆلانى بمر كوت لمسرى پتويست نيه بيشواتهوه، كومه يلى كورې زياد ده فرمويست، چاوم به عهلى كوت رهزاي خواى لى بى بمنار قورې بارانا نمرپشت پاشان چوه نار مزگوت و نوڅرى كړد و قاچى نمشورى.

۵- نه گمر كسيك له نوڅر بۆوه و لمپاشاندا پيسى به كى يىنى به جله كانيوه يان به لمشويهوه كه پىنى نمرانى بوو، يان پىنى زانئ بوو بهلام بمرى نمبوو لى بكاتوه، يان بمرى بوو بهلام تواناى

لی کردنوهی نمبوو، نموه نویژده کمی دروستو دوباره کردنوهی لسمر نیه^(۱)، بپیتی فرموده‌ی
خوای گموره که فرموده‌ی: ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ﴾
(الأحزاب/۵) واته: تاوانتان لسمر نیه لموده که به هله کردوتانه.

نممش زور له صحابه و تابعین فتوایان لسمر داوه.

۶- هرکس شوینی پیسی به کمی به جله کانیموه لی تیک چوو نمبی همموو جله کانی بشوات،
چونکه رنگا نیه بۆ دلتیا بوون له پاکی به شتنی هممووی نمبیت. نممش لمو بشهیه که نه‌لین:
(مَا لَا يَتِمُّ الْوَاجِبُ إِلَّا بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ) واته: هرشتی واجب بوو نمبی نه‌یمته دی، نموه نمو شته
واجبه.

۷- نه‌گمر جله خاوتنه کانت لی تیک چوو لمناو جله پیسه کاندانعت زانی پاکه که کامهیه نمبی
هوتی دۆزینموی بدهیت، نه‌گمر هر بۆن دهرنه کتوت یه کئی له جله کان لمبر بکمو نویژنکی پیته
بکه جا جله پاکه کان کم بن یا زور فرقی نیه، وهک مسهلمی (قبلة) پروگه.

چونه سمر ناو:

بۆ چونه سمر ناو چمند ره‌وشتی ههیه کورت نمبنموه لم خالانمی خواره‌وده:

۱- هرچی شتیک ناوی خوای پیته بوو نابیت له گهل خۆیدا بیبات بۆ سمر پیتشاو مه‌گمر ترسی
لمناو چوونی نمو شتمی هبیت، یا لمناو شتیکدا پارزراو بیت، به پیتی نمو حدیثی نممس خوا
لیتی رازی بیت که نه‌فرمودیت: (یتغممبر ﷺ) ننگوستیله‌یه‌کی له په‌نجدا بوو لسمری
نوسرابوو (محمد رسول الله) کاتی بجوایه سمر ناوده‌ست دای نمنا) رواه الأربعة. (حافظ) لمباری
نم (حدیث) وه ده‌فرمودیت: (معلول)ه، نمبو داود ده‌فرمودیت: نمو حدیسه (منکر)ه، به‌لام
بمش یه کمی حدیسه که صحیحه.

(۱) به‌لگی لسمر نممه حدیسه کمی نمبی سعیدی خودری به که ده‌فرمودیت: یتغممبر ﷺ له نویژدا
سۆله‌کانی داکندو لای چپی‌مده دای نا، صحابه که نوریان بینی سۆله‌کانیان داکند، یتغممبر ﷺ که له
نویژ بۆوه، پرسى: چی پالی پیته نان سۆله‌کانتان فری بدن؟ روتیان: بینمان تو سۆله‌کانت فری دا بۆیه نیمش
فریمان دا، یتغممبر ﷺ فرمودی جویرائیل علیه السلام پیتی راگه‌یاندم پیسی‌یان پیته‌یه، وه فرمودی: نه‌گمر
کسیکتان هات بۆ مزگوت با سه‌یری پتلاوه‌کانی بکات نه‌گمر پیسی پیته بینن با بیان سرت و نویژیان پیته
بکات. نمبو داود و نه‌حمدو جگه لموان به سمندیکی صحیح گپراویانمده، وه له (الإرواء / ۲۸۴) دا تمخیرج
کراوه، دانعریش کممی پیتش نم بشه باسی کردوه به‌لام بن دنگی لی کردوه! (تمام المنه).

۲- خو وون کردن و دور کومتونه له چاو به تایبمتی نه گمر پیسی بکات، بو نموی دهنکی لیتوه نمیسری و بونی نه چیت بمسر کسدا، بمپی نموی حدیسه کمی جابر خوا لیتی رازی بیت که ده فرمویت: (له گمل پیغمبردا ﷺ ده رچوم له سه فریکدا، کاتیک بچوایه بو دست به ناو گه یاندن دور نه کومتوه به شیوه یک که نه نمینرا) نیبو ماجة گیتراویمتی یوه.

وه لای نمبو داود هاتوه: کاتی بچوایه بو سر پیتشاو دور نه کومتوه تاوه کو هیچ کسی به چاو نه یینی، هروها هاتوه: که پیغمبر ﷺ کاتی بچوایه بو پیتشاو دور نه کومتوه.

۳- ووتنی (بسم الله) و (أعوذ بالله) به دهنکی برز^(۱) کاتی چونه سر پیتشاو یان کاتی خو هلمالین له شوتنی چولدا بوکاری پیتشاو، بمپی نموی که نمس نه گیتیموه ده فرمویت: کاتی پیغمبر ﷺ بیوستایه بچیته سر پیتشاو نموی فرمو: (بسم الله اللهم إني أعوذ بك من الحبث والخبائث) رواه الجماعة، واته: بمناری خوا، خواجه من پنا نه گرم به تو له شیتانی نیر و می^(۲).

۴- به تمواری واز له قسه کردن بهیتیت، زیکر کردن بیت یا شتی تر، وه ناییت وه لایمی سلوا و بانگ بیژ بداتمه، مه گمر نمو شته زور پیوست بیت، وه نموی کورتیک خمریک بیت بکویته خواره وه نمیش هاواری لی بکات و ری پیشان بدات، جا نه گمر لمو کاتدا که لمسر پیتشاوه بیژمیت نمیت له دلی خویدا (الحمد لله) بلو زمانی نه جوتینیت بو، بمپی حدیسی نیبنوعومر ره زای خویان لی بنی که ده فرمویت: (لمو کاتدا که پیغمبر ﷺ میزی نه کرد پیاوریک به لایدا تیپری سلوی لی کرد، نمیش وه لایمی ندایمه) (جماعة) گیتراویمتوه جگه له بوخاری.

وه هروها به پی نموی حدیسی نمبو سعید خوی لی رازی بیت که ده فرمویت: (گرم لی بووه پیغمبر ﷺ نموی فرمو: (لا يَخْرُجُ الرَّجُلَانِ يَضْرِبَانِ الْغَائِطَ كَاشِفَيْنِ عَنْ عَوْرَتَيْهِمَا يَتَحَدَّثَانِ فَإِنَّ اللَّهَ يَمَقُّ عَلَى ذَلِكَ) رواه أحمد وأبو داود وابن ماجه. واته: ناییت دو کس بچن بو

(۱) بزانه که هیچ فرموده یک لم فرمودانه و جگه لممانش به لگه نریه لمسر ووتنی (بسم الله) به دهنکی برز وه دانر لیتهدا ناماژی بو ده کات (تمام المنه).

(۲) نمو فرمودانه لمو باره یوه هاتون که به ناشکرا ووتنی (بسم الله) ی تیدا بیت (ضعیف)ن جگه له (حدیث)ه کمی علی خوا لیتی رازی بیت که به معروفی هیناویمتی، نه فرمویت (برستی نتوان چاری جنتی و ناده میزاد نمویه نه گمر کسیکتان چوه سر ناده دست بلیت: (بسم الله) به لام بزانه له هیچ کامیک لم (حدیث) اندا نمو ناشکرا کردنه به (بسم الله) نریه.. لمبر نموه پیوسته ناگادار بن. (تمام المنه).

سر پیشاز له نزيك يه كمه خوږيان هه لمان و قسه به يه كمه بكن، چونكه خوا قيني لمر جوړه كاريه.

وه (ظاهري) تم حديسه قسه كردن حرام نه كات له كاتي كاري سر پيشاو، به لام (اجماع) كزي زانايان نو نه يه له حراميه تيو وه رنه چرخيتت بهرو كپاهت^(۱).

۵- ثبتي (قبلة) به گوره دابتي لمر كاتدا، نه پيشي تي بكا و نه پاشي، به پتي نو (حديث) هې ثبتي هورده خوا لتي رازي بيت كه ده فرمويت: يَتَغْمَبِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمويدي: (اذا جَلَسَ أَحَدُكُمْ لِحَاجَتِهِ فَلَا يَسْتَقِيلُ الْقِبْلَةَ وَلَا يَسْتَدْبِرُهَا) رواه أحمد ومسلم. واته: نه گمر كسيك ويستي ده ست به ناو بگهيديت با نه پيش و نه پاشي نه كاته قبيله.

نو نه يه يمش لمر كپاهت دائريت به پتي حديسي ثبتي عومر خوا لي يان رازي بيت نه گيرتو وه ده فرمويت: (رَوَيْتُكَ) چومه سر باني ماله كي حفصه پتغمبرم عليه السلام ييني لمر پيشاو روي كردبو وه شام و پستي كردبو وه كمعه (جماعة) گيرايانو وه.

يان بو كو كړنو له لمنيوان همدوو حديسه كه ده ورتي: حرام بوونه كه بو بيابانو دروستي به كه بو ناو خانوه^(۲).

(۱) (حديث) كه (ضعيف) نه سنده كي صحيح نه و دو عيلمتي تيدايه: يه كم (اضطراب) دروه: له سنده كي دا هيلالي كوي (عياضي) تيدايه. (ذهبي) ده فرمويت ناسرت، وه (حافظ) له (التقريب) دا ده فرمويت: (مجهول). وه من وا له (حديث) كه تي نه كم كه قسه كردن هر كاتي خو هه لمان قدهغه بيت، به لام بن خو هه لمان پيم وايه حرام نعت، جا با باش سرنج بدری. (تمام المنه).

(۲) وه تم روه راستره لمر پيشو. (سيد سابق)

شيخ نه لباني ده فرمويت: به لكو قسمي راستر نه ويه كه به رو كړنه قبيلو پشت تي كړني له كاتي كاري سريشاودا حرام به گشتي چ له بيابان و چ له ناو خانودا، وه دوو وومي شوكانيش لمر تم بوچونه به له (نيل الاوطار) و (سيل الجرار) (۶۹/۱) تييدا ده فرمويت:

(حقيقتي نه يه كه قدهغه كړنه، وه نعه لاندريت بهوي كه ريويت كراوه پتغمبر عليه السلام واي كړوه، چونكه نيمه شار زمان كړيت بهوي كه فيعل و كړوه پتغمبر عليه السلام پنچوانوي وومي تاييت به نو مته كي نريه، نيللا مه گمر به لگه يه بيت ده لالت بكاته سر نهوي نو مبستي پي نهو بوو كه چاري لي بكرت، نه گينا فيعله كي تاييت ده بيت به خزي، وه تم مسنه له به (الأصول) دا برياري لمر دروه و به جواترين شيوه توژيندهوي لمر كراوه، وه نعه حقه هروك شاروه نريه له لاي خاوه و نينصاف، وه نه گمر دامان نا كه ومني تم كاره به لگه هاتوه لمر نهوي كه ثقتداي پتو بكرت، نهو تاييت ده بوو به ناو خانو، چونكه نو بينويمي له مالي حفصه له نيوان دوو خشت.

چونکه له مهروانی نه صغیره هاتوه ووتویمتی: ئیبنو عومرم بینوه ووشتره کوی پال داوه خوی بهره قیبله میزی کردوه، منیش ووتم: ئهی ثوبا عبد الرحمن نایا بهو شیویه میز کردن نهی لی نه کراوه؟ فرموی: بهائی نهی لی کراوه.. بهلام ئهو نهی به بۆ دهشت و چۆله، وه نه گهر شتیک ههیت له نیوانتا و له نیوان قیبله دا بهریمست بیت نهوه قهیناکه. ئهوه داود و ئیبنو خوزهیمه و حاکم گیتراویانتموه و ئیسناده کوی حسنه وهك له (الفتح) دا هاتوه.

۶- له شونیتکی نهرم و نهویدا کاره کوی نهجام بدا، بۆ نهوی خوی بیارتزی له پژی پیسای بهی پی ئهو (حدیث) هی (أبو موسی) خوا لیتی پازی بیت نه گیترتوه نه فرمویت: (پیغمبر ﷺ) چوه شونیتکی نهرمه لآن له بن دیوارنکدا میزی کرد) له پاشاندا فرموی: (إِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرْتَدَّ لِبَوْلِهِ) رواه أحمد وأبو داود. واته: نه گهر کسیتکان رستی میز بکات با شونیتکی باش هه لبرتری بۆ میزه کوی، وه ئهم (حدیث) هه چهنده ئیسناده کوی کسیتکی نادیا ری تیدایه، بهلام واتاکوی راسته.

۷- میز نه کاته ناو کونی زهوی یوه نهك ده عبایه کوی تیدا بن نازاری بدا، به پی پی (حدیث) ی قمتاده که نه گیترتوه له عبدالله ی کوری (سرجس) وه که ده فرمویت: (پیغمبر ﷺ) نهی کردوه لهوی که میز بکرتته ناو کونی زهوی یوه، به قمتاده یان روت: لهبر چی خراپه میز

منیش ده لیم (واته شیخ نهلبانی): شوکانی مهبستی نهویه که ئهو به لکه نامازه بۆ کراوه نه هاتوه، کهواته حوکه که لهر گشتی یمتی ده میتیتوه، وه فیعله که تاییمته به پیغمبر ﷺ خزیوه.

نهما ووته کوی ئیبنو عومر له (حدیث) ی (مروان الأصفر) که دانهر پاش (حدیث) ه کوی پینشو باسی لیهو کردوه که نه فرموی: (قدهغه کردنه که بۆ دهشت و چۆله...) نهوه صریح و ناشکرا نی به که (رفع) (واته له پیغمبر وه بیت ﷺ)، به لکو لهوانه به ئهه تیگه یشتنی خوی بیت بۆ فیعلی پیغمبر ﷺ له مالی حهفصه، کهواته ناشیت بۆ به لگی تاییمت کردنی به بیابانهوه، ههروه شوکانی روونی کردۆتوه جا هه کسیتک ده یویت با بگه رتوه بۆ (۷۳/۱).

وه نهوی پشتیوانی ئهو گشتی یمتی به ده کات فرموودانه به که هاتوه له بارهی تف کردن به پوی قیبلهوه لهناوهوه دهروهی مزگوت. لهوانه: «مَنْ ثَقَلَ تَجَاةَ الْقِبْلَةِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَثَقُلَتْهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ» که تهریج کراوه له (الصحيحه ۲۲۲ و ۲۲۳) دا. واته هه کس پوهو قیبله تف بکات له پۆزی قیامتدا کاتنی دیت تفه که بهناو چاویوه یمتی. وه نهوهی ره همتی خوی لی بیت ته نکیدی کردوه که دروست نی به له ههوهو حالنکدا، لهناو نوژ و دهروهی نوژ، له مزگوت یا جگه له مزگوت، وهك لهویدا لیوهیم نهقل کردوه، وه صنعانش ههروا ده فرمویت، جا نه گهر تف کردن به پوی قیبله له خانودا قدهغهو حرام کرایت، دهی ناییت میز کردن و پیسی کردن به رویدا له پیش تریش بیت له ههرامی دا؟ (فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ) (آقام المنه).

بكرېته ناو كونه؟ فېرمووى: (لېبر نېوى جېنگاي جنزكهيه) نه حمد و نسانى و نېوداود و حاكم و بهيهقى گېراويانتموه و نېينو خوزهيمه و نېينو سهكمن به صھيحيان داناه^(۱).

۸- خو بپارزى له سېبېرى كه خه لك لىي دانميشن وه له رېنگا بان و شوتنى گفټ و گوى خه لك، به پېى نېوى نېبى هورېره خوا لىي پازى بېت نه گېرېتموه، كه پېغمبر ﷺ فېرموويټى: (إِتَّقُوا اللَّاعِنِينَ، قَالُوا وَمَا اللَّاعِنَانِ يَا رَسُولَ اللَّهِ: قَالَ الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ ظَلَمْتَهُمْ) رواه أحمد ومسلم (۱/۲۶۹/۲۶۹) وأبوداود (۱/۴۱/۲۵).

واته خوتان لمو دووشته بپارزى كه نېبېه هوى نېفرين لى كردنتان، ووتيان: نېو دووشته چي به نېى نېرراوى خوا ؟ فېرمووى: نېوى لېسېر رېنگا و سېبېرى خه لكدا پېسى نه كات.

۹- ميز نه كاته نېو شوتنې خوى لى نېشورېت، وه همروه ها ناوى وه ستاو يا رېشتو، به پېى نېوى نېينو موغه ففل خوا لىي پازى بېت نه گېرېتموه كه پېغمبر ﷺ فېرموويټى: (لَا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي مُسْتَحْمَةٍ، ثُمَّ يَتَوَضَّأُ فِيهِ فَإِنَّ عَامَّةَ الْوَسْوَاسِ مِنْهُ)، رواه الخمسة. واته: با كېستان ميز لمو شوتندا نه كات كه خوى لى نېشورېت، نېنجا دېس نوټى تېدا بگېرېت، چونكه گشت وه سوه سى شېتان لېوه وه دروست نېبېت^(۲).

به لام نېوى كه نېفېرموويټى: (نېنجا دېس نوټى تېدا بگېرې) لاي نه حمد و نېوداود هېه. له جابېروه خوا لىي پازى بېت هاتوه كه پېغمبر ﷺ (نېى كردوه لېوى كه له ناوى رېشتو دا ميز بگېرې) نه حمد و موسليم و نسانى و نېينوماجه گېراويانتموه. وه هر له جابېروه هاتوه كه نېفېرموويټى: (پېغمبر ﷺ ميز كردنه ناو ناوى رېشتوى قده غه كردبو) وه له

(۱) حديثه كه (ضعيف) نه توانى كه به صھيحيان داناه يان ناسانكارى يان كردوه يان هه له. بؤ زياتر بېروانه (ضعيف أبى داود ۷) وه (إرواء الغليل ۱/۹۳/۵۵) (تمام المنّة).

(۲) حديثه كه بېو شېويه (ضعيف) وه كه نېمامى (ترمذى) نېشاره تى بؤ كردوه و نه لېت: (حديث غريب)، به لام به (لفظ) يكي تر هاتوه صھيحه كه نېفېرموويټى: (پېغمبر ﷺ قده غى كردبوو كسېكمان همرو رۆژنك سر شانه بكات، يا ميز بكات شوتنى خوشوردنى) (عسقلاني) و جگه لمو به صھيحيان داناه، وه له صھيحي (أبى داود) دا تېخريج كراوه (۲۱)، جا نه كمر دانېر به لگى بېم حديثه به نېنمايتموه نېيكا!

(جمع الزوائد) دا هاتوه: که نهمه (طبرانی) نهم حدیسه‌ی ریوایت کردوهو پیاوه‌کانی جنی باورن، به‌لام نه‌گمر له شرتنی خوشتنه‌که‌یدا گوچنیک هه‌بن نهمه دروسته میزی لی بکا^(۱).

۱۰- نابی به پتوه میز بکرت، لمبر نه‌وی له ریزو ره‌وشت جوانیموه دوروه، وه پرژوی میزه‌که نمپرته میزکمر خوی، به‌لام نه‌گمر بتوانیت خوی بیاریزنی له پرژوی میزه‌که‌ی دروسته به پتوه میز بکات، عایشه خوا لیتی رازی بیت نه‌فرموویت: (هرکس پی‌ی ووتن: پیغمبر ﷺ به پتوه میزی کردوه باورپی پی مه‌کمن، چونکه به دانیشتنه‌وه نمیت میزی نه‌ه‌کرد) خاوه‌نی پینج سونمه‌کان گیراویانتموه جگه له نه‌بوداود.

(ترمذی) ده‌فرموویت: (نهمه چاک ترین و راسترینه لم بابعدا).

وه نهم قسه‌ی عایشه‌ش به‌پی‌ی زانیاری خوی بووه ده‌ریاره‌ی پیغمبر ﷺ^(۲) وه پیچوانمی نه‌وه نی‌یه که ریوایت کراوه له (حذیفه) وه خوا لیتی رازی بیت که پیغمبر ﷺ^(۳) چوه سر سرانگوتلکیتک و به پتوه میزی کرد، منیش لیتی دور کومتهموه، فرمووی: نریک به‌روه، منیش لیتی نریک بووموه همتا شوتنی پاژنه‌کانی، له پاشاندا هاته نملاهوه دهن نوژی گرت و مسحی کاله‌کانی کرد) (جماعة) گیراویانتموه. نه‌وی ده‌فرموویت: به دانیشتنه‌وه میز کردن لای من چاکتره وه به پتوه‌ش ره‌وایو همدووکیان له پیغمبره‌وه ﷺ^(۴) (ثابت)ه^(۳).

۱۱- واجبه هرچی پیسی‌یه‌ک به پاش و پتشی‌یه‌وه هه‌بیت لیتی بکاتوه، به ببرد یان شتیک که وه‌ک ببرد وایی له هر شتیک‌ی ره‌ق و ووشک که پاک بیت و پیسی لی بکاتوهو حورمته‌ی نه‌بن، یان هر به ناو لی‌ی بکاتوه، یان به همدووکیان به یه‌که‌وه، به‌پی‌ی نه‌وی عایشه ره‌زای خوی لی بی نه‌فرموویت: پیغمبر ﷺ^(۵) فرمویمتی: (إِذَا ذَهَبَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْغَائِطِ فَلْيَسْتَبْ بِثَلَاثَةِ

(۱) بۆ ناوی وه‌ستاو راسته چونکه حدیسه‌که‌ی صحیحه‌ موسلیم و جگه لهو ریوایتیان کردوه، به‌لام بۆ ناوی ریزشتوو، نه‌خیر، چونکه (لفظ) ی (الجاری) که تیایمتی (منکراه)، هرکس لهو باره‌یه‌وه زیاده‌ی ده‌وت با سیری (الضعیفه) ژماره (۵۲۲۷) بکات، (تمام‌المنه).

(۲) نه‌و قسه‌یه‌ی نهمه‌که‌ی له عایشه‌وه (خوا لی‌ی رازی بیت) (ضعیف)ه چونکه شوره‌یکی کوری عبد الله ی (قاضي) تیدایه که (ضعیف)ه و حدیسیک که نه‌و به تنیا ریوایتی کردبێ ناکرێ به به‌لکه، (حافظ) له (التقریب) دا فرمویمتی: راستگوزیه‌وه له زور نه‌کات، چونکه (مثبت) زانستی زیاده‌ی له‌که‌لدايه، وه نه‌گمر نهموی سیری (الإرواء / ۱ / ۹۵) بکه وه (الصحيحه) ژماره (۲۰۱). جا به‌پی‌ی نه‌وه به همدوو شتیه‌که میز کردن دروسته نه‌گمر خۆ بیاریزنی له پرژوی میز (تمام‌المنه).

(۳) حدیسه‌که صحیحه‌ بن گومان، به‌لام به شتیه‌ی (رُوي) (واته ریوایت کراوه) هیناویمتی وا ده‌رئخات (ضعیف) بیت، نه‌بوایه به شتیه‌ی (وُرد) یان ویتنی نه‌وه بیهیتایه (تمام‌المنه).

أحجار فإنها تُجزئُ عنه) رواه أحمد والنسائي وأبوداود والدارقطني. واته: نه گهر كسيكتان چوه سر پيشاو با خوی به سڼ برود پاك بكاتوه، چونكه بهو شيويه بری پاك كردنوه نه كمریت).

وه له نهغهسوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه فرمویتمی: (پیغمبر ﷺ که نهچوه سر پيشاو من و غولامیکی وهك خوم مسینه کی پر له ناومان هل نهگرت له گمل حریه کی بچکولدا، پیغمبر ﷺ خوی به ناوه که پاك نه کرده) متفق علیه^(۱).

وه له ثینو عبباسوه خوا لیان رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ به لای دور گزدا تی پیری فرموی: (إِنَّهُمَا يُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَيْبٍ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَنْزَهُ مِنَ الْبَوْلِ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ) رواه الجماعة.

واته: نه دووانه نیستا سزا ندرتن سزادانه کشیان لبر تاوانی گوره نه، یه کیکیان خوی له میز پاك نه نه کرده، نهی تریان دور زمانی نه کرد لئاو خه لکدا.

له نهغهسوه خوا لیتی رازی بیت به (مرفوع) ی هاتوه: (خوتان له میز پاك بکمنوه، چونكه بهشی زوری سزای گز بهوئی نه ووه).

۱۲- ناییت به دهستی راست خو پاك بكاتوه تاوه كو دهستی راستی خاوين راگري لوهی که بر شتی پیس بکوی، به پنی نهی که (عبدالرحمن)ی کوی زید نه گتریتوه نه فرمویتم: (به سلمانیان ووت: پیغمبره کتان هموو شتیکی فیر کردن، هتا شتوی دهست به ناو گه یاندیش، نهیش فرموی: به تی، نهی لی کردبورین لوهی بهرو قیله میز و پیسای بکین، وه هروه ها نهی لی کردبورین لوهی که به دهستی راست خومان پاك بکینوه، وه نابی

(۱) خو پاك كردنوه به ناو و برود به یه كوه صحیح نه له پیغمبره ﷺ، جا نه رسم ووتن به هره دوکیان زیاده روی بیت له ناین دا، چونكه رنمای پیغمبر ﷺ نهویه تنها به یه کیکیان خو پاك نه کرتوه، وه چاکترین رنمای رنمای پیغمبره ﷺ، وه خراپترین شتیش تازه داهیتراوه کانه... وه نهو (حدیث)ی که نه فرمویتم: خه لکی قریا به ناو برود خویان پاك نه کرده و خوی گوره نهو نایتمی که نه فرمویتم: ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُجِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا﴾ لمر نهوانی نارذته خواره نهسناوه کی (ضعیف) و کاری پنی ناکرت، نهوی و (حافظ) و کسان تریه (ضعیف)یان داناوه، وه نهصلی فرموده که لای نهو داود و کسان تریه له نهی هوره یوه بن نهوی باسی برودی تیدا بیت، لبر نهوی نهو داود له بهشی (الإستنجاء بالماء) دا هیناویتمی، وه شایتمی تری زورو له هیچ کامیاند باسی برود نه کراوه، وه له (صحیح سنن أبي داود) دا به ژماره (۳۶) یوونم کردوتوه. (تمام المنه).

كسنيكمان به سڻ بورد كهمتر خۆى پاك بكاتوه، يا به پيسى يا به ئىسقان خۆى پاك بكاتوه) موسليم و ئمبو داود (ترمذي) گيتراويانمتوه.

وه له حهفصوه خوا لىي رازى بيت هاتوه دهفرموويت: (پيغمبهر ﷺ دهستى راستى دانابوو بۆ خواردن و خواردنوه و جل و بمرگ لمبر كردن و بهخشينو وەرگرتن، وه دهستى چمپيشى بۆ شتى تر) نهحمد و ئمبو داود و ئيبنو ماجه و ئيبنو حبيب و حاكم و بهيهقى گيتراويانمتوه.

١٣- ئمبن دوواى خۆ پاك كردنوه دهست له زهوى بخشيتيت، يا به صابون و وىنى صابون بيشوات بۆ ئهوى همرچى بۆنيكى ناخۆشى تيهو چوويت لىي بيتتوه، به پىي ئهوى ئمبن هورديه خوا لىي رازى بيت نهگيترتوه و دهفرموويت: (پيغمبهر ﷺ كاتى نهچوه سهر پيشاو، له جاميكد يا له جمونهيه كدا ئاوم بۆ ئمبو خۆى پىي پاك نهكردوه لمپاشاندا دهستى له زهوى نهخشاندا) ئمبو داود و نسائى و بهيهقى و ئيبنو ماجه گيتراويانمتوه.

١٤- نهگهر ميسى كرد دوواى تمواو بوون ئاو له زهكرى و نافهكهكى پپرؤنتيت بۆ ئهوى و سوسه له خۆى دورور بخاتوه، وه همركاتيك همستى به تهرىيك كرد بلى: ئهوه شوئنهوارى ئاو لى پپرؤاندنهكهيه، بهپىي ئهوه (حديث) هى كهكمى كورى سوفيان يان سوفيانى كورى كهكم كه دهفرموويت: (پيغمبهر ﷺ كاتى ميسى بكردايه دس نوژى نهگرت و ئاوى ئمپرؤاندنه شرمگى) (١).

وه له ريوايهتيكى تردا دهفرموويت: (پيغمبهر ﷺ بينيه ميسى كردوه له پاشاندا ئاوى پپرؤاندۆته شرمگى).

١٥- كاتى چونه ناو پيشاو ئمبن قاچى چمپى پيش بخات، وه قاچى راستى كاتى هاتنه دهرهوه، لمپاشاندا بليت: (غفرانك). واته: خوايه لىم ببوره. له عايشميه خوا لىي رازى بيت هاتوه دهفرموويت: (پيغمبهر ﷺ كاتى له ئاودهست نههاته دهر ئهوى فرموو: (غفرانك) خاوهنى پينج سونهكان گيتراويانمتوه جگه له نسائى، وه حديسى عائشه صهيحترين شته كه لم

(١) ئهوه حديسه ممتنهكى صهيح نيه، چونكه (اضطراب) تيكمل و پيكهلى زۆر تىدايه (حافظ) له (التهذيب) دا له ده روهوه به كورتى روىي كردۆتوه، وه لهوى كه كهكمى كورى سوفيان صهابه بوويت خيلاف هديه، بهلام حديسهكه چهند شايمتى هديه، لهوانه حديسهكى ئيبنوعبباسه خوا لىي رازى بيت كه دهفرموويت: (جارنكيان پيغمبهر ﷺ دس نوژى گرت و ئاوى پپرؤاندنه شرمگى)، داره مى و بهيهقى تخرىيان كردوو سندهكى صهيحه لسهر مرجى هردوو شىخهين، جا نهگهر دانر ئهوه (حديث) هى بهيتايه باشت بوو. (تمام المنه).

بابدا هاتوه، وه ئبو حاتم ده فرمويت: وه له چمند رڼگايه كى لاوازه وه ريوایت كراوه كه نه گيرنوه پيغمبر ﷺ نى فرموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذَقَنِي لَذَّتَهُ، وَأَبْقَى فِيَّ قُوَّتَهُ وَأَذْهَبَ عَنِّي أَذَاهُ). واته: سوپاس و ستايش بۆ ئبو خوايمى چوڻى خوڻى ئو شتى كه كردومه پى به خشم و توانا كى له جستمدا هيتتموه و نازاره كى له كۆل خستم^(۱).

رهفتاره سروشتى به كان - (سنن الفطرة)

خواى گموره چمند رهفتارىكى بۆ نيتراوه كانى (درودى خويان لىسر بيت) هه لېژاردوه و فرمانى به نيمش كردوه لىو رهفتارانددا شوڻيان بكمين، وه ئبو رهفتارانى وه چمند دروشتىك لى كردوه كه به زۆرى روو ئه دهن تا شوڻ كوتووانى پى بناسرتموه له كسانى تر جيا بگرتنوه، وه ئبو رهفتارانم پىيان نموتى: رهفتاره سروشتى به كانى - ئاده ميزاد (سنن الفطرة).

وا له خواره وه باسيان نه كين:

۱- ختمنه كردن، ئويش برينى ئبو پارچه گوشته به كه سىرى ذه كى ئاده ميزاد داده پوڻى، بۆ ئوهى چلك و پيسى كۆ نميتتموه به تمواوتى له ميز پاك بيتتموه، وه بۆ ئوهى خوڻى جيماعى كم نمى. نيمش سبارت به پياوه. به لام سبارت به ئافرت بهشى سىرى شىر مگه ئىبريت. ئم رهفتارهش رهفتارىكى كۆنه. به لام ئبو حديسانى كه دىبارى ختمنى ئافرتمه هاتون هيچيان (صحيح) نين^(۲).

(۱) ئبو قسبهى دانر كه ئه لىت (له چمند رڼگايه كى (ضعيف) وه) وورد نى به له دىبرينى حالى ئبو حديسه، چونكه به كميان له حديسى (ابى زر) و نيمسه هردو كيان له (الإرواء) دا تخرىج كراون به ژمارى (۵۳) به دوو سندهى (ضعيف). ئوى تريان له حديسى ئيبنو عومره ئويش له (الضعيفة) دا تخرىج كراوه به ژمارى (۴۱۸۷). پاشان ئوهى ئه لىت: (له چمند رڼگاي لاوازه) وا هست نه كرت هريك لىو دوو حديسه له رڼگايك زياترى هيت، چونكه ئبو قسبه دىت به بى خوتندا كه ووتراوه: حديسى (ضعيف) بهو رڼگايى به بهت نيت، جا وا ئزانى دانر ميبستى ئه به كه ئه لىت: (له چمند رڼگايه كى (ضعيف) وه) هيوام وا به ميبستى ئوه نيت؛ لىبر ئوى كه روون كرايموه. (تمام المنه).

(۲) ئوه به گشتى وا نى به، چونكه فرمودى پيغمبر ﷺ به صحيحى هاتوه كه به ختمنه كره ئافرته كانى مدينى فرموو: (لبنى بى به لام زۆر نا چونكه جواتره روخسار گشاوه تر نه كات و بۆ ميره كمشى باشته). ئبو داود (طبراني و بزار) و جگه لىمانيش گيرايمانتموه، وه چمند رڼگا چمند شاهيدى هيه له كۆمه لىك صحابه وه كه له (الصحيحه) دا تخرىج كردوه (۳۵۸/۳۵۳/۲) به دوو درىزى كه له شوڻى تر ناي بىنى، و تيدا رووم كردتموه كه ختمنه كردنى ئافرت شتىكى زانرا بووه له لى سلف، به پيچوانى ئوانى كه زانباريان نى به

له نبعى هورپړه هاتوه كه پيغمبر ﷺ فرمويېتى: (تبراهيمي خليل عليه الصلاة والسلام) كاتى تممنى گېشته همشتا سال له قدوم شونيكه له شام. يان به قدوم كه نامرازكي دارتاشي به خوى ختمنه كرد) بوخارى گپراويېتى ده.

وه (مذهبى) جمهورى زانايان نوه به ختمنه كردن واجب. وه شافيعي به كان به (مستحب) نوزان مندا له حوتهم روى لدايك بوونى دا ختمنه بكرت، شوكانى ده فرمويت دهرپارې ديارى كړدى كاته كى هيچ نه هاتوه و شتيكى واش نه هاتوه واجب بوونى بگه ينيټ^(۱).

۲، ۳- تاشينى بهر و هلكتيشانى تووكى بن بال: نهمش دوو سونمتن. به تاشين بن يا به هلكتندن بن يا به قرتاندن بن به مقست يا به لى كړدنه به دهرمان بن برى نه كوي.

۴، ۵ - نينوك كردن و قرتاندن سيمل يان زياده روى له كورت كړدنه وي.

دهرپارې همدووكيان رپوايتى صحيح هاتوه، له حديسى نيبنو عومردا هاتوه كه پيغمبر ﷺ ده فرمويت: (خالفوا المشركين؛ وقرؤا اللّٰه، وأخفوا الشارب) رواه الشيخان. واته: پيچموانى بى باوه روه كان بكن، ريشتان بهيلنوه و سيملتان تيجگار كورت بكنه وه.

(آثاره) كان، وه نوى پشتگيرى هممو نوه نه كات حديسه بنوايانگه كيه كه نه فرمويت: (نه كمر همدو شوننه ختمنه كراوه كان گېشتن به يك خوشوردن پتويست نعتيت) كه له (الإرواء) دا به ژماره (۸۰) تخريج كراوه. نيمامى نه محمد رهمتى خوى لسر بيت ده فرمويت: (نور حديسه به لكه به لسر نوى كه نافر تانيس لور كاتاندا ختمنه نه كران)، بپوانه (تحفة المودود في أحكام المولود ص/ ٦٤)، دانراوى نيبنو قديم. (تمام المنه).

(۱) وه همدو ها نه تيت: (لور باره يوه كات ديارى نه كراوه و هيچيش نه هاتوه به لكى پتويست بوون بيت).

منيش نه تيم: نه ما دهرپارې كات ديارى كردن دوو حديس هاتوه:

يه كم له جاپړه هاتوه: (پيغمبر ﷺ عقيقى بى حسن و حوسين كړدوه و له روى حوتهمدا ختمنى كړدوون) (طبراني) له (المعجم الصغير) دا هيناويېتى به سمنديك كه پياوه كانى سيقن.

دووه: له نيبنو عباسه هاتوه ده فرمويت: (حوت شت سونمته له مندا لدا؛ روى حوتهمى ناو نغزيت، وه ختمنه نه كريت... حديسه كه) (طبراني) له (الأوسط / ١ / ٣٣٤ / ٥٦٢) گپراويېتى ده، وه (هشمى) له (المجمع) (٩٥ / ٤) دا ووتويېتى: پياوه كانى جنى باوه بن، نيمامى شافيعى كارى پى كړدوه به موسته حبیبى دانامو كه ختمنه كردن له روى حوتهمدا بيت، وه كه له (المجموع) (٣٠٧ / ١) هاتوه.

به لام حوكمى ختمنه كردن نوى لاي تيمه لپيشه واجب بوونى يېتى، وه نوهش (مذهب) ي (جمهور) وه كه (مالك و شافعي و أحمد) وه (ابن قيم) يش هلى بزاردوه بى به لكه هيتانوه لسرى پانزه روى هيتاوه (تمام المنه).

وه له حمدىسى ئىبوھورېرېدا ھاتوۋە كە پىغەمبەر ﷺ فرمىمۇيىتى: (خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ؛ الاستِحْدَادُ، وَالْخِثَانُ، وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَتَنْفُ الْإِبْطِ، وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ) رواه الجماعة. واتە: پىنج شت لە سروشتى ئادەمىزادىن، بىر تاشىن و خىتمەنە كۆردن و سىمىل كورت كۆردنەو و مووى بن بال ھەلگەندىن و نىنۆك كۆردن. لىرەدا سىمىل كورت كۆردنەو يا زىادەپەوى لە كورت كۆردنەویدا دىارى نەكراۋە بە كامىيان سونىمەت بەجى ئەگات، چونكە مەبەست ئەوئە سىمىل ئەوئە درىژ نەكەرت خواردن و خواردنەوى پىو بەگىرستىمەو چلك و پىسى تىدا كۆ بىتتەو.

وه له زەيدى كۆرى ئەرەمىوۋە خوا لىي رازى بىت ھاتوۋە كە پىغەمبەر ﷺ فرمىمۇيىتى: (مَنْ لَمْ يَأْخُذْ مِنْ شَارِبِهِ فَلَيْسَ مِنَّا) رواه أحمد والنسائي والترمذي وصححه. واتە: ھەركەس لە سىمىل نەگەرت لە ئىمە نىە.

وه ھەموو ھەفتەيەك بەرتاشىن و مووى بن بال ھەلگەندىن و نىنۆك كۆردن و سىمىل قىرتاندىن يان زىادەپەوى لە كورت كۆردنەویدا (مستحب)ە پەسەند كراۋە، ئەوئەش بۆ خاوينى تەواۋەتى و ھەموو ھەفتەيەك دەروڭ، چونكە مانەوى ھەندى موو بە لەشەو ئادەمىزاد دلتەنگ و خەفتەبار ئەگات، وه پى دراۋە ئەم شتانە ھەتا چل پۆژ دوۋا بخرىن، نىر دوۋا چل پۆژ ھىچ بەھانە نامىنى بۆ ھىشتەنەويان، بەپىي ئەوى ئەمەس خوا لىي رازى بىت دەفرمىمۇيىتى: (پىغەمبەر ﷺ كاتى بۆ سىمىل گرتن و نىنۆك كۆردن و مووى بن بال لاۋردن و بەرتاشىن بۆ دىارى كۆرەويىن كە ئەبوايە لە چل پۆژ زىاتەر نەمانايەو) ئەھمەد و ئىبو داۋد و كەسانى تەرىش گىپارايانەتەو.

٦- ھىشتەنەوى رىش و دەست لى نەدانى تاۋەكو زۆر ئىبىت، بۆ ئەوى بىتتە دىمەنىك لە دىمەنەكانى پىژو شەكۆدارى، جا نە ئەوئەندە كورت بىت نەكە بىت لە تاشىن، نە ئەوئەندەش درىژ بى كە دىمەنى نەشەرىن بىت، بەلكو مام ناۋەندىي چونكە ميانەپەوى لە ھەموو شەتەكدا چاكە لەپاشاندا ھىشتەنەوى رىش نىشانەى تەواى پىاۋەتى و نىرەتەيە، ئە ئىبىنە عومەروە خوا لىيان رازى بىت ھاتوۋە كە پىغەمبەر ﷺ دەفرمىمۇيىتى: (خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ؛ وَقُرُوا اللَّحَى، وَأَخْفُوا الشَّوَارِبَ) متفق عليه. واتە: پىچەوانەى بى باۋەرەن بن ئىو رىش بەتەنەو و زىادەپەوى بەكەن لە كورت كۆردنەوى سىمىل.

وه لە بوخارى دا ئەم زىادەيەى لەگەلدایە دەفرمىمۇيىتى: ئىبىنە عومەر ئەگەر ھەج يا عەمرەى بەكرەيە بە دەستى رىشى ئەگرت ھەرچى لە مەشتە دەستى زىاد بوۋايە ئەى قىرتانەد.

وه زانايان ئەر فرمانەى كە پىغەمبەر ﷺ داۋىمىتى ئەيگەنە سەر (واجب) بوون و ئەلەين: تاشىنى رىش ھەرامە بەپىي ئەر فرمانەى پىغەمبەر ﷺ.

۷- رېژ گرتن له موو كاتې هېلرايوو زوړ بوو، لموى كه شاندى بكات و چمورى بكات و بونى خوشى لى بدات، بېمېنى لموى لمې هوږه يره خوا لى رازى بيت نه گيرېتموه كه پېغمبر ﷺ فرمووېتى: (مَنْ كَانَ لَهُ شَعْرٌ فَلْيُكْرِمْهُ) رواه أبوداود. واته: هر كس خاوندى مووى سمر و رېش بوو با رېزى لى بگړيت.

وه له (عطاء) ى كورې يمساره وه هاتوه خوا لى رازى بيت نه فرمووېتى: (بِإِذَاكَ هَاتِهِ لَئِي پېغمبر ﷺ مووى سمر و رېشى دېزو شيواو بوو، پېغمبر ﷺ ناماژى بڼ كړد وهك لموى فرمانى پې بكات كه سمر و رېشى رېك و پېك بكات، لموش رېشت خوې رېك خست و هاتوه، پېغمبر ﷺ فرمووې: (أَلَيْسَ هَذَا خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدُكُمْ ثَائِرَ الرَّأْسِ كَأَنَّهُ شَيْطَانٌ) رواه مالك. واته: نهم شيويه چا كتر نيه لموى كسيكتان بيت و سمر و قزى شيواو بيت وينى شيطان^(۱).

له لمې قمتاده وه خوا لى رازى بيت هاتوه ده فرمووېتى: (مويه كى پرو درېژم هېوو دېراري پړسيم له پېغمبر ﷺ لموش فرمانى پې دام كه خرمېتى بكېم و هممو رېژك شاندى بكېم) نمسانى گېراوېمېتې يوه.

وه ماليك به زاراويه كى تر له (الموطأ) دا هېناوېمېتى ده فرمووېتى: (وتم: لمى نېراوى خوا مويه كى پرو درېژم هېه نايأ شاندى بكېم؟ فرمووې: به لى. وه رېزى لى بگړه)^(۲) هر بويه لمې قمتاده لوانه بوو كه رېژى دوو چمور بگردايه لمې نهم فرمايشتې پېغمبر ﷺ كه فرمووې: (وه رېزى لى بگړه).

وه تاشينى مو سمر په وايه هروها هېشتنموشى بڼ كسانيك كه رېزى لى نه گړن، بېمېنى لموى كه نېبنو عومر خوا لى رازى بيت ده فرمووېتى: پېغمبر ﷺ لمى فرموو: (أَحْلِقُوا

(۱) لمو دوو حدېسى دانر باسى كړدون له لمې قمتادو جابېره (منكران له پووى سمندو ممتنوه، كواته پشيان پې نابستريت، وه دروست نيه كاربان پې بگړت لمې نهمو كه پېچوانى دوو فرمووې صحېحن:

يه كم: پېغمبر ﷺ لمى كړوه له قز دا هېتان و چمور كړدى لېلا رېژ نارېژك لمې.

دوهم: پېغمبر ﷺ لى قدهغه كړدبووېن كه هممو رېژك مومان پاك كه ينموو شاندى كهين رېكى خمين.

نهم دوو حدېسه له (الصحيحه) دا به ژماره (۵۰۱، ۵۰۲) تخرج كړاون. (تمام المنه).

(۲) (عطاء) ى كورې يمسار تاييى يو ناسراوه، جا حدېسه كه (مرسل) ىكى (ضعيف)، وه به موصولى هاتوه له حدېسى جابېره به (لفظ) ىكى تر كه تمواو تره لمو، به لام باسى (لحيه) رېشى تېدا نېره. لمې داود و جگه لمو رېوايتيان كړدوه. وه له (الصحيحه ۴۹۳) دا تخرج كړاوه. (تمام المنه).

كُلُّهُ أَوْ ذُرُّوْا كُلَّهُ) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والنسائي. واته: یا همموی بتاشن یا همموی بهیتلنوه.

ئەما تاشینی لایەکی سەر و هیشتنووی بەشیکی کەراھەتی ھەبە بە کەراھەتی تەنزەبی، بەپی ئەموی نافیع لە ئیبنو عومەرەو ئەگێرتنۆه کە فرموویەتی: (پیغمبەر ﷺ نەمی کردبوو لە قەزەح، بە نافعیان ووت: (قزع) چیه؟ ووتی تاشینی بەشیکی سەری منداڵ و هیشتنووی بەشەکی تری) متفق علیه، وە لەبەر ھەدیسهکی پێشوو ئیبنو عومەر رەزای خویان لەسەر بێ.

۸- هیشتنووی مووی سپی جا چ لە ریشدا بێ یا لەسەردا بێ، وە ژن و پیار لەمەدا یە کسانن، بەپی ئەموی عەمری کۆری شوەیب لە بارکی یەو لە باپیری یەو ئەگێرتنۆه خوا لینی رازی بیت کە پیغمبەر ﷺ فرموویەتی: (لَا تَتَّبِعِ الشَّيْبَ فَإِنَّهُ نَوْرُ الْمُسْلِمِ، مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيبُ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً وَرَفَعَهُ بِهَا دَرَجَةً وَحَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ) رواه أحمد وأبو داود والترمذي والنسائي وابن ماجه. واته: مووی سپی سەر و ریش ھەڵ مەکنن چونکە رۆشنایی موسلمانە، ھیچ موسلمانێک نەبێ موسووی سپی کردبێت لە ئیسلامدا ئیلاا خوا چاکەبەکی بوو موسووی سپی یە بۆ ئەنوو سی و پلەبەکی پێ بەرز ئەکاتو و تاوانیکی لەسەر ئەکوژنیتو.

لە ئەنەسەو خوا لینی رازی بیت ھاتو دەر موویت: (بیمان ناخۆش بوو پیارێک موسووی سپی لەسەر یا لە ریشیدا ھەبیت و ھەڵی بکەیت) موسلیم گێراویەتی یەو.

۹- گۆڕینی مووی سپی بە خەنە و شتی زەرد و سوورو ورنەمی ئەوانە.

بە پی ئەموی ئەبی ھوڕەیرە خوا لینی رازی بیت ئەگێرتنۆه ئەفرموویت: پیغمبەر ﷺ فرموویەتی: (إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا يَصْبِقُونَ فَحَالَفُوهُمْ) رواه الجماعة. واته: جوولەکو گاورەکان سەر و ریشیان کاتی کە سپی بوو، رەنگ ناکن، ئێو پێچوانی ئەوان بکەن، وە بەپی ھەدیسی (أبوذر) خوا لینی رازی بیت ئەفرموویت: پیغمبەر ﷺ فرموویەتی: (إِنَّ أَحْسَنَ مَا غَيْرْتُمْ بِهِ هَذَا الشَّيْبَ الْحِنَاءَ وَالْكَثْمَ) رواه الخمسة. واته: بەراستی باشترین شتی موسووی سپی پێ بگۆڕن خەنە و روسمەبە.

وە رەوایەتی وا ھاتو کە کەراھەتی رەنگ کردن ئەگەبەنی^(۱)، ئەمیش وا دەر ئەکەوێت بە پی تەمەن و عورف و عادات بگۆڕیت، چونکە لە ھەندێ صحابەو ئەگێرنۆه کە رەنگ نەکردن

(۱) ئەم دەعوایە داتەر ئەصلی نەبە، وە ئەوانەبە مەبەستیشی ئەو بیت کە لە صحابەو ھاتو، وە ئەموی شوکانی ھیناویەتی لە صحابەو لە (النیل ۱/۱۰۳) دا، ئەو تەنھا جیاوازی یە لەبارە ئەمۆه کە کامە چاکترە،

باشتره، وه له هندیکی تریانموه نه گێرپنموه که رهنگ کردن باشتره، هندیکیان به زورد رهنگی نه کرد و هندیکیان به خمنه و روسمه و هندیکیان به زه عفمران^(۱). وه هندیکیان به رهش رهنگیان

نمک کپراهت، وه له فرزنکا ربوایتی وا هاتبیتیش له یه کنی له صحابهوه، بۆ به لگی کراهت ناگونجیت. (تمام المنه).

(۱) له راستی دا رهنگ کردن به خمنه شتی تر سونمتیکی (ثابت)، و پشیننهکان کاریان پین کردوه وه لهو بارهیهوه چندهها فرموده ی صحیح هاتوه، که دروست نیه (معارضه) و بهره لستیان بکرت به چمند حدیسیکی (ضعیف)، خۆ نه گهر شتیکیش لهوان صحیح بیت پتوسته ریکخست له نیوانیاندا بکرت به رینگهیک له رینگاکانی کۆ کردنوه ی نیوان حدیسهکان، چمند زۆریشن لهو رینگایانه، وه دروست نیه بۆ موسلمان خوو نهریتیک دابهینیت پتچوانی ئهوه بیت، به تایبعتی که هۆی رهنگ کردن ههر ماوه دهقی لهر هاتوه لهو حدیسهدا که (جماعه) ربوایتیان کردوه، نهفرموی: (جولهکه و گاور قژیان رهنگ ناکمن، جا ئیهو پتچوانی نیوان بکمن). نم فرمودهیه له (غایه المرام فی تفریح احادیث الحلال والمحرّم ۱۰۴) دا تخریج کراوه. وه نهوهی که دانهر فرمائی رهنگ کردن نه گێرپنموه بۆ عورف و عادهت نه لێن: ئهوه ههلهیهکی ناشکرایه ناییت پتی ههلههلتین. پاشان شیخ نهلبانی دهفرموی: من پیم وایه که دانهر - خوا من و نهویش عفوکات - بم بۆچونی ده رگایهکی فراوانی کردۆتموه له خراپه، که داناخری مه گهر به ریزگرتن و گرینگ پین دان به فرمانهکانی پیغمبر ﷺ و سونمته عیبادهتییهکانی بهو جۆرهی که شایستهیه، چونکه وهختیک لهو پتی واییت که تهرکی به کارهیتانی رهنگ بکرت بۆ سهرو ریش تنها لهبر ئهوهی که لهگهڵ عادهت و نهرتی موسلمانانی ئهمرۆدا جیاوازی هیه، ههرچنده سابت بهو که پیغمبر ﷺ کردوبیتی و فرمانیشی پین داوه، جا نهر چ شتیک پین له دانهر نه گرت - که به قهدر نهویش شارهزاییان نیه له سونمت و پلهو پایهی سونمتیان به قهد لهو بهلاوه گرینگ نیه - که تهرکی چنن سونمتی تر بکمن، ههر تنها لهبر ئهوه که جیاوازه لهگهڵ عادهتی موسلمانان و ئارهزویاندا؟! وه کام موسلمانانمش؟ موسلمانانی چاخی بیستم؟!

ئیمه جاران و ئیستاش سکاالامان له دهست زۆری موسلمانان ههبر لهسر دوره پهریزیان لهسر کارکردن به حدیس به هۆی ده مارگیریان بۆ پتشمواکانیان.

ههروهها سکاالامان له سه پیتی کردنی هندیکی صۆفی ههبر بۆ فرمانه شعرییهکان، چونکه لهو فرمانانه به قسی خۆیان لهگهڵ زوق و ئارهزویان نایتموه، بهلام ئهوهتا ئهمرۆ لهگهڵ ئهوهشدا که ئیمه ئیددعای غیرهت و پهروشی نه کهمین لهسر ئیسلام، و ئیددعای کار کردن به سونمت نه کهمین، لهبردهم ده مارگیرییهکی تازه صۆفی - یهتییهکی نوێ دا وهستاوین، که عادهت و ئارهزوی خۆمان پتیش سونمت و پهوشی پیغمبر ﷺ نهخهین و ده مارگیریان بۆی هیه، بپن ئهوهی پتشمنگ و پتشموایه کمان ههبر لهم کارهدا که متمانه به زانست و خووپهوشی بکرت!

کردوه. (حافظ) له (الفتح) دا باسی نموه نكات كه ئیبنو شیهابی زوهری دهفرموویت: هتا پرومان گنج بوو به ریش رهنګمان نهكرد، كاتې ددان و پرومان داكموت وازمان لی هینا.

نما حدیسهكی جابو خوا لیتی پازی بیت كه نهفرموویت: نمو قوحافعی باوكی نبوبهكریان هینا بولای پیغمبر ﷺ له رژی فتهی مهككدا سړی نمت ووت (ثغامة) یه، (ثغامة) جوره

لم چند رژی پشودا كتیبتكم خرتندوه به ناوی (الإسلام المصفی) كه هی یكې له نوسره به پموشهكانی نیسلام بوو - وهك له كتیبهكیموه دهر نهكوی - لوانهی كه سورن لسمر مانموی نیسلام به پاك و بنګوردی هروك له سدرهپی پیغمبردا ﷺ بو جوره بوو، كچی سیر نه كم - له دواي نموی كه چند حدیسی صهیحی هیناوه له بارهی فرمان به هیشتنموی ریش لمبر جیاوازی كردن لهگل موشریكهكان - نهیت:

فرمان كردنی پیغمبر ﷺ به هیشتنموی ریش تنها له پوی پسمندی یوه بوو وه ریش هروك پواتهكانی تر وایه كه نیسلام گرنگی پې نادات، و نایكات به پیوست لسمر شړن كوتوانی، بهلكو وازی لی نهیتن بۆ زوق و ناروزوی خوځان، وه به پې نموی كه بارودوخ و سدرهپیان داواي نكات.

جا سیری نم خم خوری فرمانهكانی نیسلام بكه چوڼ ریگا خوش نكات بۆ لئاو بردنی فرمانی ریش هیشتنموه بوی كه هر له سدرهتاره فرمانهكه لسمر پسمندی دانغی، پاشانیش نهیت كه نیسلام نم شته پسمندی وازی لی هیناوه بۆ ناروزوی موسلمانان و بارو دڅیان، جا نهگر ناروزیان كرد نموه نهغامی نمدن، نك لمبر نموی كه پیغمبر ﷺ فرمانی پې كرده، بهلكو لمبر نموی ريك و گونجاوه لهگل ناروزو سدرهپیاندا، وه نهگر ناروزیان نهكرد، وازی لی دینن و هر گوتش نادن بوی كه سربچی پیغمبریان كرده ﷺ، با له فموزكدا نمو فرمانه بۆ پسمندیش بیت!

وه من نترسم كه پای دانریش نريك بیت لم رایوه، نهگینا نم بۆ حوكمی هیشتنموی ریشی پون نهكردتوه لهگل نموشدا كه دهقی زور لمباریهه هاتوه هروك باسی دیت، له كاتيكدا ئیبنین جغت نكات لسمر پون كردنموی حوكمی ختمنه كردن هرچمنده كه دهق لمباریهانمونه نیه وهكو له پشوه نیشارهتی بۆ كردو رددیش درایوه. تنها نموه نهیت كه لسمر فرمودهكی پیغمبر ﷺ : (وَقُرُوا اللَّهَ...) قسمی زانایانی هیناوه، نمیش ناشكرا نیه له دهرپړنی پای شخیصی خوی، به تایبیت نمو نزانن كه سربچی كردن له هیشتنموی ریش زیاترو دیارتره له سربچی كردنی ختمنه كردن، چونكه زور له زانایان و شیخهكان كوتونته نمو سربچی یوه، بهلكو خوشیانی پې نوازتنمونه، بهلكو همدیكیان فتوا نمدن به دروستی ریش تاشن، به تایبیتی له میسردا كه سید سابق و دانموی كتیبهكی پشوی تیدا نمون بویه هر نموه بس بوو بۆ نموی حوكمی نمو سربچی یه پون بكاتوه.

پاشان شیخ نلبانی به حدیس و بهلگه رددی دانموی كتیسی (الإسلام المصفی) ی داوهتوه، و باسی حوكمی ریش هیشتنموی كرده، بۆ زیاتر شاهزا پون بگریرهوه بۆ (تمام المنه).

گیاهه کی سپیره. پیغمبر ﷺ فرمودی: (اذْهَبُوا بِهِ إِلَى بَعْضِ نِسَائِهِ فَلْتُفْرِغْهُ بَشِيءً وَجَنَّبُوهُ السَّوَادَ) رواه الجماعة إلا البخاري والترمذي. واته: بیسنوه بۆلای یه کی له ژنه کانی با ئو سپیایمی یه قژی سمری بگوزیت، به ئام به رهنگی رهش نا، ئوه روداوژیکی تایبته، وه روداوه تایبته یه کان گشتی نین^(۱).

پاشان همر جوان نیه بۆ پیاوژیکی وهک ئبو قوحافه که سمری مووی رهشی تیدا نمابوو، سمری به رهش رهنگ بکرت، چونکه ئوه شیواو نییه بۆ هی وه کو ئو.

۱۰ - بۆنی خوش له خۆدان به میسک و شتی تری بۆن خوش، به تایبته ئو بۆنانی دهرون نهحویننوه و دل خوشی نهکن و سنگ فراوان نهکن و گیان نههژتنن و گورج و گۆلی و توانا نهدهن به لمش، به پیی ئوهی ئهنس خوا لیتی رازی بیت نهگیزتنوه که پیغمبر ﷺ فرمودی: (حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَتْ قَرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ) رواه احمد

(۱) رهنگ کردنی سمر و ریش به جگه له رهنگی رهش (ثابت) به وه له صحابهوه، وه ریکشه له گهل ووتو کردی پیغمبر ﷺ. وه ئوهی دانر نه لیت: کۆمه لیکیان به رهش رهنگیان نه کرد، نه لیم: نه گهر (ثابت) بویت لهوانوه، ئوه به لگه نییه لهوه، چونکه دانر پیچوانی سونمتی (ثابت) له پیغمبروه ﷺ به کردوه به ووته، له کاتیکدا خوی گهوه فرمودی: (فَإِنْ تَنَزَّعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ) (نساء/۵۹)، وه سابت به له پیوانی گهوه صحابهوه که به خمنو به ووسمه رهنگیان کردوه، همر بۆیه ئوهی نه لیت: صحابه ههمو ریکن لسمر ئوهی مووی سمر و ریش رهش کردن خراپه، وه رووالمتی عیبارتی هاوه له کامان که نه لیت: کهراهمتی ههیه، کهراهمتی تمزیهه، به لام راستی ئوهیه که ئو کاره حرامه، وه به لگی حرامی به کشی (حدیث) کی جابره، وه ئوهی که دراوته پال زوهری نه گهر راستیش بیت ناکرتته به لگه چونکه پچر پچره، وه وهستاره لسمر زوهری، وه نه گهر بهرزیشی بکاتوه بۆلای پیغمبر ﷺ همر کاری پی ناکرتت چونکه هینانی بهو شیوهیه نه بیته (مرسل).

وه ئوهی که دانر نه لیت حدیسه کی ئبو قوحافه روداوژیکی تایبته روداوه تایبته کانش گشتی یه تیای نییه، منیش نه لیم: من وا نازام که نم حدیسه لهو تایبته یانه بیت که گشتی یه تیای ناکرتتوه، به لکو لهو به شهیه (که فرمان کردن به تاکیک فرمانه به گشت نتموه). وه ئوهی پشت گهری قسه کامان نه کات لهباری حرامی یه تیای به کارهینانی رهنگی رهش، چوار فرمودهیه له ئیبنو عبیاس و (أبی الدرداء) و ئهنس و عبد الله ی کوپی عومر. نه توان بگهرین به شونیناندا (تمام المنة).

والنسائي. واته: له دنیادا ئافرهت و بۆنی خوښم لا خوښویست کراوه، وه پۆشنایی چاوه کانیشم له نوێژدایه.

وه به پێی حمدیسه کئی ئه بوهو پیره که ئه فرموویت: پێغمبهر ﷺ فرموویتی: (مَنْ عَرَضَ عَلَيْهِ طِيبٌ فَلَا يَرُدُّهُ، فَإِنَّهُ خَفِيفُ الْمَحْمَلِ طِيبُ الرَّائِحَةِ) رواه مسلم والنسائي وأبو داود. واته: ههركهس بۆنی خوښی پێشكش كرا با نهی گێڕێتتهوه، چونكه هه لگرتنی ئاسانهو بۆنهكشی خوښه.

وه له ئهبی سه عیدهوه خوا لیتی پازی بیت هاتوه ئه فرموویت: پێغمبهر ﷺ دهبارهی میسك فرموویتی: (هُوَ أَطْيَبُ الطِّيبِ) رواه الجماعة إلا البخاري وابن ماجه. واته: میسك له بۆنه هههه خوښه گانه.

وه له نافیعده هاتوه ده فرموویت: (تیبنو عومر داری عوودی تنیای بهکار نههینا، یا به کافورهوه نهیخسته سهر دارعووده کهو ئهی فرموو: پێغمبهر ﷺ بهو شتیه هه لمی بۆن خوښی دروست نه کرد). موسلیم و نهسانی گێڕاویانهتتهوه.

دهست نويز - (الوضوء)

دهست نويز ناسراوه بهوي: خاوين کردنهويه کي ناوي به پيهوندهي به دم و چاو و همدرو دهست و سر و همدرو قاچمويه.

وا له خواره به باسه کاني روون نه کهينهوه.

۱- مشروعييتي دهست نويز:

مشروعييتي دهست نويز به سي به لگه سابت بووه.

(به لگي يه کهم) قورثاني پيرز :

خوای گموره نه فرمويي: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ** (المائدة/ ۶). واته: نهي نهو کهساني که باوه پتان هيتاوه

کاتي ريستان نويز بکن، دم و چاو و دهستان له گمل نيشکا بشورن، وه دهستي تر بهين به سرتاندا، همدروها پيکانتان له گمل قولمي بشورن.

(به لگي دووه) سوننت:

نمبو هو پيه خوا لني رازي بيت ده گيرتتهوه که پيغمبر ﷺ فرمويي: **(لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَّأَ)** رواه الشيخان وأبو داود والترمذي. واته: نه گمر کهسيک له نيوه دهست نويزي شکا، خوا نويزي لي وه ناگري هتا دهست نويزيکي تر نه گرتتهوه.

(به لگي سي يه) (إجماع):

نيجماعي هموو موسلمانان لمر شرعيتي دهست نويز پيک هاتوه له لايني پيغمبرهوه ﷺ هتا نمري، همدويه دهست نويز له ديندا شتيکه که به زهرورت معلومه.

فزل و گمورهي دهست نويز:

دهربارهي (فضل) و گمورهي دهست نويز که ليک فرموده له پيغمبرهوه ﷺ هاتون ليره دهست نيشاني همدنيکيان نه کهين.

أ- له عبدالله صوناچي يموه خوا لتي رازی بيت هاتوه که پيغمبر ﷺ فرموويتمی: (کاتی بندهی خوا دهست نوژی گرت و ثوی له دهمی وهدا ثوه ثو تاوانانی که کردویمتی له دهمی یموه در نهچن، کاتی ناو له لوتی راندنا تاوانه کانی له لوتی یموه در نهچن، پاشان کاتی روخساری نمشا تاوانه کانی له رووی یموه در نهچن هتا له ژیر پیلوی چاوه کانیشی یموه، وه کاتی دهسته کانی مشورت تاوانه کانی له دهستی یموه در نهچیت، هتا له ژیر نینوکه کانی پهغه کانی دهستی یموه در نهچیت، کاتی مسخی سدی نهکا تاوانه کانی لهسری یموه در نهچن، هتا له هردو کونه گوی یموه، کاتی پی یه کانی مشورت تاوانه کانی له هردو پی یموه در نهچیت هتا له ژیر نینوکه کانی پهغه کانی قاچه کانیه، هتا وای لی دیت ریشتنی بۆ مزگوت و نوژه کمی به زیاده بۆی ثمنوسریت) مالیک و نسائی و ثینو ماجه و حاکم گیرایانتموه.

ب- له ثمنسوه خوا لتي رازی بيت هاتوه که پيغمبر ﷺ فرموويتمی: (إِنَّ الْخَصْلَةَ الصَّالِحَةَ تَكُونُ فِي الرَّجُلِ يُصْلِحُ اللَّهُ بِهَا عَمَلَهُ كُلَّهُ، وَطَهْرُ الرَّجُلِ لِصَلَاتِهِ يُكَفِّرُ اللَّهُ بِطُحُورِهِ ذُنُوبَهُ وَتَبْقَى صَلَاتُهُ لَهُ نَافِلَةً) رواه أبو يعلى والطبراني والبخاري في الأوسط. واته: بوونی رهوشتیکی چاک له پیادا خوا همدو کرده کانی پی چاک دهکات، وه دهست نوژ گرتنی پیاد بۆ نوژه کانی، خوا بهو دهست نوژه تاوانه کانی ثمریت یموه و نوژه کمی به زیاده بۆ ثمینیت یموه^(۱).

ج - له ثبی هویره یوه خوا لتي رازی بيت هاتوه که پيغمبر ﷺ فرموويتمی: (أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَذَلِكَ الرِّبَاطُ، فَذَلِكَ الرِّبَاطُ، فَذَلِكَ الرِّبَاطُ) رواه مالك ومسلم والترمذي والنسائي. واته: نایا رینمای تان

(۱) ثم حدیسه (منکر) ه هروک ثینوعدی و ثینو حیبیان فرموویانه، وه دانر به هتانی ثو حدیسه دوو ههلی کرده.

یه کمیان: تخریجی کردوو بۆ دهنگی لهسری کرده، بهوش خوتنر و اتی نهگهینیت که سابه.

دوه میان: ثم تخریجه هی خوی نیه - هروک تخریجه کانی تر - بهلکو ثعمی نقل کردوو له (ترغیب المنزری) (۹۵/۱) و (لمع الهیثمی) (۲۲۵/۱)، وه ثممان روون کردوتموه که ثو حدیسه (معلول) چونکه له روایمتی بششاری کوپی هکمه، ثویش نیجمای لهسره که (منکر الحدیث) هو روایمتی ناگرتته بهلکه کاتیک به تمنها بیهینیت، هروک رووم کردوتموه له (الأحادیث الضعیفة ۲۹۹۹)، وه لهویدا رووم کردوتموه که بهشی دوه می حدیسه که صحیحه به هوی شوایده کانی یموه، لهو شایه دانه حدیسی صوناچي یه ثوی له کتیه کدایه بر لعه، جا نهگه دانر خوی لی لادایه ثوه دهپیتکا، نهگینا پیوست بوو عیلمته کمی ناشکرا بکات و نه یشاریت یموه (تمام المنه).

نه کم بۆ ئمو کردوهی می که تاوانی پێ ئهسرپرتهوه و پلهی پێ بهرز نهیهتوه ؟ ووتیان: به لێ ئهی نهراری خوا پهنماییمان بکه، فرموی: باش دهست نوێژ گرتن له کاتی سههماو سوڵ و ناخۆشی دا، و زۆر ههنگاو نان بهرو مرگهوتان و چارهروان کردنی نوێژ به دوای نوێژدا، ئا ئهوهیه جیهاد له رێی خوادا (واته وهک جیهاد وایه)، سێ جار ئهمهی فرموو.

د- وه همر له ئه‌مى هورده‌يره‌وه خوا لى‌ى پازى يىت هاتوه كه پىغمبەر ﷺ هاته سهر گورستان و فرموى: (سلاوتان لى يىت مالى گه‌لى باورداران، ئىمش به‌ ويستى خوا به‌م نزىكانه پىتان نه‌گه‌ين، پىم خوش بو ئىمش براكانمان بىنىياه، صه‌ابه‌كان ووتيان: ئى بۆ ئىمه برات نىن ئى نىرراوى خوا ؟ فرموى: ئىوه‌ هاوه‌لى منن، براكانمان ئه‌وانن هىشتا نه‌هاتونه دنياوه، ووتيان: ئى نىرراوى خوا چۆن كه‌سانىك ئه‌ناسى له‌ ئه‌مه‌ته‌كه‌ت كه‌ هىشتا نه‌هاتونه دنياوه؟ فرموى: پىم بلين نه‌گهر پياويك كۆمه‌لىك ئه‌سپى ده‌ست و پى و ناوچاوان سپى هه‌مىت له‌ناو كۆمه‌لىك ئه‌سپى ره‌شدا ناى ناسىتموه ؟ ووتيان: به‌لى ئى ناسىتموه‌ ئى نىرراوى خوا، فرموى: ئه‌وانىش كه‌ دىن ده‌ست و پى و ناوچاوان سپىن به‌ هۆى ده‌ست نو‌يزه‌وه، من پىشان ده‌كه‌وم له‌ پۆزى دوايىدا بۆسهر حموزه‌كه‌م، ئاگادارىن كه‌ پىاوانىك ده‌ره‌كه‌رىن له‌سهر حموزه‌كه‌م وه‌ك چۆن ووشترى سه‌رلى شىواو ده‌ره‌كه‌رى، منىش بانگيان نه‌كه‌م نه‌لىم: ئاده‌ى وه‌رن، پىم ئه‌وترى: تۆ نازانى ئه‌وانه‌ دوواى تۆ گۆرانكارىان كرده‌وه؟ منىش نه‌لىم ده‌ دوورىان به‌خه‌مه‌وه ده‌ دوورىان به‌خه‌مه‌وه) موسليم گىراوىمى به‌وه.

فرزادگانی دست نویر

بۆ دەست نوێژ چەند پایەو فەرزەك هەبە كە حەقیقەتی دەست نوێژیان لی پێك دیت، بە شیوەیەك ئەگەر یەكێك لەو فەرزەنە بەجێ نەهات دەست نوێژەكەش بەجێ ناگات، و بەپێی شەریعی ئیسلام بە دەست نوێژ دانانرێت.

وا له خواروه روونيان نه که ينمړه :

فەرزى يەكەم: نىمەتە، ھەقىقەتى نىمەتىش ئىمۇ وىستەيە كە بىرەو كارتەك ئاراستە ئەكەرى، لىبەر رەزامەندى خواو سەر دانماندن بۆ بەجى ھىتەنى فرمانەكانى، كىواتە نىمەت كارتەك تەنھا ھى دىلە يەيەندى بە زمانەوہ نىہ، وە ووتنى بە دەم شەوعى نىہ.

به‌لگهی فرزندتی نیست ثمر حدیسه که عومر خوا لیتی رازی بیت نه‌گیریتوه ده‌فرمویت:
 پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى...) رواه الجماعة.
 واته: دروستی کرده‌وه‌کان تمنها به نیمته‌کانه، وه همرکسیک نیعتی چی هیبت پاداشی ثووی بز
 نمست... حدیسه‌که.

فرېزی دووهم: دهم و چاوشن يلك جار، واته ناوی پېندا بېته خواروه چونكه واتای شتن ناو پېندا هاتنه خوارويه به گشتی. سنووری دهم و چاوش لسمووی نيوچاوانويه هتا ژر چناگي به درېژي، به پانېش له نرمدی گوتچکوه هتا نرمدی گوتچکه.

فرېزی سترېم: شورېدنې همدو دهست له گڼل ثنیشك، ثنیشك نر جومگه يه بال و بازو له يلك جيا نه کاتوه، ثنیشك واجبه بشوړي چونكه پيغمبر ﷺ بهو شيوه هاتوه له رېنمایي پيغمبروه ﷺ، وه نه هاتوه له پيغمبروه ﷺ كه تنها جارنك ثنیشكه كانی نشورېدن.

فرېزی چواره: مسحی سر، مېست له مسحی سر دهست پېندا هېتانه به تېرې، وه نر مسحش بهجې ناگات تا نندامی مسح كړه كه له گڼل جوولدا نفروستې به نندامه مسح كړاوه كوه، كواته دهستی تېر يا پېغه خستنه سر سر يا شونځي تر به مسح دانانريت، وه پټی ناووتریت (مسح). لپاشان (ظاهر) ی فرموده كی خوا ﴿وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ﴾ ثوه دهر نه خات كه پټوست ناكات هممو سر مسح بكریت، بهلكو ثوهی لیتی تنی نه گین ثوهیه: مسح كړدنې همدیكي سر بهسه بؤ ثوهی فرمانه كه بهجې بگه يفری، وه ثوهی لم باره يوه له پيغمبروه ﷺ لمبر كړاوه ستر شيوه:

أ- مسح كړدنې هممو سري، له حدیسه كی عبداللهی كورې زیددا هاتوه: (پيغمبر ﷺ مسحی سري كړد به همدو دهستی نې بردن بؤ دواوه نه يه پېتانهوه، له پيش سري يوه دوو دهستی نه پېتا هتا پاشی سري، لپاشاندا دهستی نه گتړا يوه هتا نه گه يشته ثوه شونځي مسحه كی ليوه دهست پټ كړدبو) (جماعة) گتړاويانتموه.

ب- مسح كړدنې تنها بهسر مېزه كه يوه، له حدیسی عمری كورې نومېيدا خوا لیتی رازی بېت هاتوه ده فرمووت: (پيغمبر ﷺ بينوه مسحی كړدوه بهسر مېزه و همدو خوفه كی) نه حمد و بوخاری و ئينو ماحه گتړاويانتموه، وه له بيلالوه هاتوه رېزای خواي لی بی كه پيغمبر ﷺ فرمووتی: (مسح بكن بهسر خوف و خيماردا) نه حمد رېوايتی كړدوه^(۱).

وه عومر خوا لیتی رازی بېت نه فرمووت: (هر كس مسح كړدنې مېزه پاكی نه كاتوه دهك خوا پاكی نه كاتوه).

(۱) خيمار نر پزاشكه يه كه ندرې بهسردا وهك مېزهو شتی تر.

وه لم بارهيموه فرموده‌ی زور هاتوه، بوخاری و موسليم و پيشوايانی تر ريوایتيان کردن. هروه‌ها هاتوه که زوریهی زانایان کاریان پی کردوه.

ج - مسح کردنی ناوچاران و میزهر، له حدیسه‌کی موغیره‌ی کوری شوعبدا هاتوه خوا لیتی رازی بیت که پیغمبر ﷺ دهست نوڙی گرتوه مسحی ناوچاران و میزهر و خوفي کردوه) موسليم گنراویستی‌یوه.

نوهی له پیغمبرهوه ﷺ لمبر کراوه نوانیه، وه نه‌هاتوه لی‌یوه ﷺ که تمنها هندیکي لی مسح کردیبت، هرچنده (ظاهری) نایته‌که وا پیوست نه‌کات وه له پيشموه باسماں کرد، لمپاشاندا دهست هیټان بمسر نمر قژه زیاده‌ی نمر لاوای سر بس نیه بز مسح کردن (وه) پرچ).

فهرزی پینجهم:

شوردنی همدرو پی له‌گمل قولمپی، نمر شیوه‌یش به (ثابت)ه و (متواتر)ه و بزوری هاتوه که پیغمبر ﷺ به کردهوه کردویستی و فرمانیشی داه به کردنی.

نیبنو عومر خوا لیتی رازی بیت نه‌فرمودیت: (جاریکیان پیغمبر ﷺ له سه‌فرنگدا لیټمان دوواکوت، کاتیک پیټمان گه‌یشت نوڙی عسر زوری نمابوو بجیت، نیمش کومینه په‌له بز دهست نوڙ گرتن و مسحی پی‌کاتمان نه‌کرد، نمرش ﷺ به دهنگی بمرز هاواری کرد و فرمودی: (ناگری دوزهخ بز پاژنه پیکان) نهمی دوو یا سی جار فرموو). متفق علیه.

عبدالرحمن ی کوری نمبی له‌یلا ده‌فرمودیت: هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ نیجماعیان کردهوه و کون لمسر نوهی که نمبی پاژنمی پی بشوری.

وه نمر فهرزانی له پيشموه باسماں کردن نوهیه که لم نایته قورناییدا بریاری لمسر دراوه نه‌فرمودیت: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ** (المائدة/٦). واته: نمری نمر کسانمی که باوه‌رتان هیټاوه، کاتی ویستان نوڙ

بکمن، دم و چاوتان و همدرو دهستان له‌گمل نمیشکه‌کانتان بشورن، لمپاشاندا مسحی سمرتان بکمن، نینجا همدرو پیتان له‌گمل قولمپی‌کانتان بشورن.

فرزی ششم: ریز کردنی فرزه‌کان، چونکه خوی گوره له نایته‌کدا به ریز باسی فرزه‌کانی دهست نویژی کردوه، وه مسیحی سوری خستوته نیوان شۆردنی هردوو دهست و هردوو پی، وه عه‌رب دووشتی له‌یه‌ک چو دانابریت بۆ سوودی‌ک نه‌ییت، ئهو سووده‌ش لی‌رده‌ا تهریب و یه‌ک له دوای یه‌ک هاتنه، نایته‌کش هه‌ر بۆ ئه‌وه هاتوه که واجب روون بکاته‌وه، وه له‌به‌ر گشتی‌یه‌تی فرموده‌ی پی‌غمبه‌ر ﷺ له حه‌دیسێکی صحیحه‌دا که ده‌فرمویت: (إِذَاوَا بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ). واته: به‌وه دهست پی بکه‌ن که خوا دهستی پی کردوه^(۱).

وه سوننه‌تی عه‌مه‌لیش له‌سه‌ر ئه‌و ته‌رتیبه‌ رویشتوه له پوکنه‌کانی دهست نویژدا، وه نه‌قل نه‌کراوه له پی‌غمبه‌ری خواوه ﷺ که دهست نویژی گرتییت ئیلا به ته‌رتیب نه‌ییت.

وه دهست نویژ عیبا‌ده‌تی‌که و ته‌وه‌ری فرمان له عیبا‌ده‌ته‌کانا له‌سه‌ر شوین که‌وته، که‌واته بۆ کس نه‌یه موخاله‌فی ئه‌وه بکات، که له پی‌غمبه‌روه ﷺ هاتوه ده‌رباره‌ی چۆنی‌یه‌تی دهست نویژگرتنی، به تاییه‌تی موخاله‌فه کردنی ئه‌و شتانه‌ی که پی‌غمبه‌ر ﷺ به‌رده‌وام له‌سه‌ری بووه^(۲).
سوننه‌ته‌کانی دهست نویژ:

مه‌به‌ست له سوننه‌ته‌کانی دهست نویژ: ئه‌وانه‌ن که له پی‌غمبه‌روه ﷺ هاتوون به (ثابت) ی چ به‌قسه و چ به‌کرده‌وه، بی ئه‌وه‌ی واجبی کردین له‌سه‌ر کس و بی ئه‌وه‌ی ئینکاری کردییت له‌سه‌ر که‌سی‌ک که ته‌رکی کردین.

وا له خواره‌وه ئه‌و سوننه‌تانه روون ئه‌که‌ینه‌وه:

۱- ووتنی (بسم الله) له‌سه‌ره‌تای ده‌ست‌نویژه‌وه:

(۱) حه‌دیه‌که به‌و زاراوه‌یه (شاذه) و صحیح نه‌یه، وه ئه‌وه‌ی زانراییت ئه‌وه‌یه که زاراوه‌که به شێوه‌ی خه‌به‌ری هاتوه، نه‌ک به شێوه‌ی فرمان، موسلیم و کسانێ تر گێژاویانه‌ته‌وه هه‌روه‌ک ته‌حقیق کردوه له (إرواء الغلیل ۳۱۶/۴ - ۱۱۲۰/۳۱۹) جا بۆی بگه‌ڕێوه.

(۲) دانهر له‌مه‌دا شوین ئیبنو‌قه‌سیم که‌وتوه په‌حه‌متی خوی لی ییت که له (زاد المعاد) دا ووتو‌یه‌تی، منیش له (التعلیقات الجیاد) دا روونم کردۆته‌وه به‌وه‌ی که ئه‌حمه‌د ته‌خریجی کردوه، وه له یه‌نگای ئه‌وه‌ی ئه‌به‌وداد له میقدامی کوری مه‌عه‌دی که‌ریبه‌وه فرمو‌یه‌تی: (ناوی دهست نویژیان هه‌تا بۆ پی‌غمبه‌ر ﷺ که دهست نویژی پی بگه‌ڕێ، سێ جار ده‌سته‌کانی شۆری، و له‌پاشاندا سێ جار روخساری، پاشان هه‌ردوو قۆلی سێ جار شۆری، ئینجا سێ جار ناوی له دم و لوتی وه‌ردار مسیحی سه‌رو هه‌ردوو گوته‌چکه‌ی کرد ناوه‌یان و ده‌رویان، له‌پاشاندا قاچه‌کانی سێ جار شۆری) ئه‌م فرموده‌یه سه‌نده‌کی صحیحه. شه‌وکانی ده‌فرمویت: سه‌نده‌کی (صالح)، ئه‌مه‌ش نه‌ییت به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی که ته‌رتیب له دهست نویژدا واجب نه‌یه. (تمام المنه).

دهرباره‌ی ووتنی بسم الله لسمروتای دهست نوژگرتنوه چمند (حدیث) یکی (ضعیف) هاتوه به‌لام به هموربان (هیز) به یه‌کتری نمبه‌خشن و نمبه به‌لگمی نموی که ووتنی (بسم الله) بنمایه‌کی هبیت، وه ووتنی (بسم الله) خوی له خویدا شتیکی باشه و درسته به شیویه‌کی گشتی^(۱).

۲- سیواک کردن.

سیواک بمو داره نمورتی که سیواکی پی نه‌کری و به خودی سیواک کردنه‌کمش نمورتی، نموش هیتانی داری سیواکه به داند یا وینمی نمو له هر شتیکی زیر که دانی پی پاک بکرتنوه، وه چاکترین شت بز سیواک کردن داری نمراکه که له خاکی حیجازوه دهینری، چونکه سیفمتی نم داره به‌هیزکردنی پوکمو نایه‌لنت دانه‌کان تووشی نه‌خوشی بین، وه یارمندی کرداری همرس کردن نمدات و بز گورچيله‌کانیش باشه.

همچنده سونمت به‌جی دیت به هموو نمو شتانی که زهردی ددان لاده‌بن و دم پاک نه‌کمنوه وه فلچه و وینمی فلچه.

له نمبی هوره‌یره‌خوا لیتی پازی بیت هاتوه ده‌فمرویت: پیغمبر ﷺ فمرویت: (لَوْ أَنَا أَن أَشَقُّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُم بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ) رواه مالك والبيهقي والشافعي والحاكم^(۲). واته: نه‌گمر نمبوایه به نمرك وزه‌حمت لسمر نومته‌کم، فرمام پی نه‌کردن بز هموو دهست نوژتیک سیواک بکمن.

له عانیشوه خوا لیتی پازی بیت هاتوه ده‌فمرویت: پیغمبر ﷺ فمرویت: (السَّوَاكُ مَطَهْرَةٌ لِلْفَمِّ مَرْضَاءٌ لِلرَّبِّ) رواه أحمد والنسائي والترمذي. واته: سیواک کردن کاریکه که دم و ددان پاک نه‌کاتوه و په‌روردگار پازی نه‌کات.

(۱) صحیح ترین فمرووده لمو باره‌یموه فمرووده‌کی نمبی هوره‌یره‌که به مرفوعی هیناومتی به زاراوی: (نوژ بز کمیتک نیه دهست نوژی نمیت، کمیتکیش لسمروتاره (بسم الله) ی نه‌کردیت دهست نوژی نیه). نم فمرووده‌یه سن رینگا و شایمتی زوری هدیه نمبوایه دانر به پروالمتی حمایسه‌کی بگردایه و به واجبی دابنایه، وه به‌لگه نیه بز درچون له پروالمتی حمایسه‌که تاره‌کو بوترت نمو فرمانه بز پسندلییه و بس، کمواته واجب بوونه‌که سابه، وه نموه مزه‌مبی (ظاهری)‌یه‌کان و نیسحاق و یه‌کیتک له دو ریوایته‌کانه له نه‌حمدوه، بگرتنوه بز (السیل الجرار ۱/ ۷۶-۷۷). (تمام المنة).

(۲) صحیح الجامع الصغیر (۵۳۱۶).

وہ سیواک کردن ھەموو کات (مستحب) ە، بەلام لە پینج کاتدا زیاتر (مستحب)ە، ئەر کاتانەش ئەمانەن:

(١) کاتی دەس نوێژ گرتن.

(٢) کاتی نوێژ کردن.

(٣) کاتی خۆتەندنی قورئان.

(٤) کاتی ھەلسان لە خو.

(٥) کاتی گۆرانی تامی دەم.

وہ پۆژووان و غەیری پۆژووان وەکو یەکە لە بەکار ھێنانی سیواکدا چ لەسەرتای پۆژووە وە ییت یان لەکۆتایی پۆژدا.

بەپێی ئەوەی کە عامیری کۆری ڕەبیعە خوا لێی ڕازی ییت دەفرموویت: (پێغەمبەر ﷺ ئەوەندە بێنیوہ ناتوانم بیزمێرم، سیواکی دەکرد لە ھالێکدا کە بەپۆژو بوو) ڕواھ أحمد و أبوداود والترمذی^(١).

وہ ئەگەر سیواک بەکار ھێنرا سوننەت وایە دوای بەکار ھێنانەکە بەشۆرت بۆ ئەوەی خاوتن ییت، بەپێی ئەوەی عایشە خاوی لێ ڕازی ییت ئەفرموویت: (پێغەمبەر ﷺ سیواکی ئەکرد، سیواکەکە ئەدایە دەستم بێشۆرم، منیش خۆم سیواکم پێ ئەکرد پاشان ئینجا ئەمشۆری و ئەم دایمۆ دەستی) ڕواھ أبو داود والبیھقی^(٢).

(١) ھێنانی ئەم فرمودە بە وەک بەلگە بۆ دەنگ بوون لەسەری وادەرنەخات کە (ثابت) ییت، بەلام بەو شێوەیە نیە، چونکە سەندەکە ئەگەر ئەوە بۆ سەر عاصمی کۆری عبداللہ، کە ئەویش (ضعیف) وەک (حافظ) لە (التقریب)دا فرمویت، وە بوخاری لە صحیحەکەیدا ئیشارەتی کردووە بۆ (ضعیف) ی ئەر فرمودە بە روتویتی: (لە عامیری کۆری ڕەبیعە ئەگەر ئەوە... کە ھێنانی بەو سیغە (ضعیف) ئەیت) و قسە (حافظ) لە (التلخیص) دا جیاوازی تێدا بەبارەبەر، چونکە لە شۆتیک بە ھەسەنی داناو و لە شۆتیک بە (ضعیف)، کە ھەر ئەمەیان راستە (إن شاء اللہ)، چونکە لە کتیی یەکەمدا ڕیاری داوہ لەسەر لاوازی ھەیسەکە، بۆیە ئەمە ھیوادار بوین کە دانەر بەلگە لەسەر بەتەنایمۆ لەسەر ئەوەی کە بۆی چوہ لە پەستەلی ییت سیواک کردن بۆ پۆژووان لە سەرەتاو کۆتایی پۆژووە بە (البراءة الأصلية)، وە لاوازی ھەیسەکەشی پون بگرەدایمۆ (تمام المنه).

(٢) دانەر بۆ دەنگی کردووە لەسەر فرمودەکە شۆتێ ئەبی داود کەوتووە لەودا، لەپاشاندا (متنزی) لە (مختصر)کەیدا، وە لە نەسنادی ھەیسەکەدا (کثیر)ی کۆری عەبید ھەبە، شەری خواردووە لەگەڵ عایشەدا، بێجگە لە نەبەنوحیبان کەس بەجێی باوەری دانناو، کۆمەلێک لێیەو ڕیوایەتیان کردووە، وە لە (التقریب) دا بە

وه سوننمه بۆ ئوکسانى که دانيان نهماوه له دهيدا به پهنه سيواک بکمن، بپيى ئهوى عانيشه خوا لى پازى بيت نهفرمووت: (وتم: ئى نيرراوى خوا نهگرم کسيک دانى لهديدا نهمابوو، نايا نبيت سيواک بکات؟ فرمووى: بهلى، وتم: چون چۆنى بکات؟ فرمووى پهنه بخاته دهى يوه) (طبراني) گيتراوړيتى يوه^(۱).

۳- شۆردنى همدو دهست سى جار لهديدا دهست نوژ گرتنهوه: بپيى ئهوى ئهوى کورى ئهوى (ثقفى) نهفرمووت: (بينومه پيغمبەر ﷺ دس نوژى گرتوه لپيشهوه سى جار دهستى ئهشورى) رواه أحمد والنسائي.

وه له ئهوى هورده يوه خوا لى پازى بيت هاتوه که ووتويى: پيغمبەر ﷺ فرموويى: (إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ، فَلَا يَغْسِ يَدَهُ فِي إِنَاءٍ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثًا، فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ) رواه الجماعة. واته: کاتىک کسيکتان له خو ههلهستيت با دهست نهخاته ئه قاپى ئاوى دهست نوژى تيدا به هتا سى جار دهستهکانى نهشوات، چونکه نازانى شو دهستى له کويدا پۆزى کردۆتوه.

بهلام بوخارى کاتى که ئه فرمودهيه نهگيرتتوه باسى ژماره شۆردنهکى تيدا نهکردوه.

۴- سى جار ئاو له دم پادان:

بپيى ئهوى (لقيطى) کورى صبره خوا لى پازى بيت نهگيرتتوه که پيغمبەر ﷺ فرموويى: (إِذَا تَوَضَّأْتَ فَمَضْمَضْ) رواه أبو داود والبيهقي. واته: نهگرم دهست نوژت گرت ئاو له دهست پابده.

۵- ئاو له لوت کردن و فم کردنهوى سى جار^(۲):

(مقبول) هاتوه... کهواته حدیسه که نهگرم (تسین) ی هديه ، نیمامى نهوى به حسنى داناوه، (حافظ) بهیزي کردوه و بهلگى پى وهک له صحیحى ئهوى داود دا به ژماره (۴۱) پوڤم کردۆتوه، والله أعلم (تمام المنه).

(۱) له (معجم الأوسط) دا ، وه له سندهکى دا عيسای کورى عبدالله ی نهصارى تيدا به ئهوش (ضعيف)، وهک (هيشمى) له (المجمع) دا (۲/۱۰۰) دهفرمووت.

(۲) نهوى که دانهر نهليت: ئاو له دم و لوت پادان سى جار سوننمه، نهگرم مبهستى سى جاره که بيت که سوننمه ئهوه قبهوله، بهلام نهگرم مبهستى نهوى باس کراوانه بيت - وهک دهرنهکوت - ئهوه وهرناگيرت، چونکه ئاو له دم و لوت پادان خوێ واجبه ، وه له چهند حدیسی صحیحا فرمانى پى کراوه ، وه سابت به که

بمپی نوی نوی هوریره نهگیرتتهوه که پیغمبر ﷺ فرمودی: (إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِي أَنْفِهِ مَاءً ثُمَّ لِيَسْتَنْشِرْ) رواه الشيخان وأبو داود. واته: نهگر کسیتک له نیه دهست نویژی گرت با ناو بکاته لوتیهوه و پاشان فم بکا .

وه سوننمت وایه بدهستی راست ناو له لوتی بکات و به دهستی چپ فمی بکاتهوه ؛ بمپی نوی له عدلییهوه هاتوه: که داوای ناوی دهست نویژی کرد، جا ناوی له دم رادا و به لوت ناوی ههلمزی و به دهستی چپی فمی کردهوه، سی جار نهمی کرد پاشان فرمودی: نهمه شیوازی دهست نویژی پیغمبره ﷺ) نهحمد و نسائی گپراویانهتهوه.

وه ناو له دم و لوت رادان بهناو گهاندن به دم لوت بههرشیویهک بیت بمپی نهگات. بهلام نوی صحیح و (ثابت) له پیغمبرهوه ﷺ نویه ناو له دم لوت رادانی بهیهکهوه کردوه، عبد الله ی کوری زهید دهفرمودی: (پیغمبری خوا ﷺ ناوی له دم و لوتی وهدا به سی مست) بوخاری و موسلیم گپراویانهتهوه. وه له ربوایهتیکی تری بوخاری و موسلیم دا ناوا هاتوه: (به سی لویج ناوی له دم و لوتی وهدا).

وه سوننمت وهایه دهستنویژگر زیادهپوهی بکات لهم ناو راداندا جگه له پژوهوان نبیت، بمپی نوی (لقیط) نهگیرتتهوه نهفرمودی: (وتم: نمی نیروای خوا ﷺ دهیارهی دهست نویژ فیرم بکه فرمودی: (أَسْبَغِ الْوُضوءَ، وَخَلَّلْ بَيْنَ الْأَصَابِعِ وَبَالَغْ فِي الْأَسْتِنْشَاقِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَائِمًا) رواه الخمسة وصححه الترمذي. واته بمبایی دهست نویژ بگره پهغه بجه نیوان پهغهکانت و به زیادهوه ناو له لوتت رابده مهگر بهرژوهو بیت.

۶- پهغه خستنه نیوان مووهکانی ریش:

بمپی نوی که (عثمان) خوا لیتی رازی بیت نهگیرتتهوه نهفرمودی: (پیغمبر ﷺ کاتی دهست نویژی نهگرت پهغهکانی به تهری نهخسته نیوان مووهکانی ریشی) نیبنو ماجه و (ترمذی) گپراویانهتهوه، و (ترمذی) به صحیحی داناوه.

وه له نهنسهوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ کاتی دهست نویژی بگرتایه لمینک ناوی دهینا و نهدا بهژیر چمناگییهوه، نیوان مووهکانی ریشی پی تهر نهکرد به پهغهکانی و

پیغمبر ﷺ له ههمو دهستنویژکا کردیتی، نهمش نوی نهگهینیت که نمر دم و چار شتنی له قورناندا هاتوه له گمل ناو له دم و لوت رادانایه (تمام المنه).

نه‌فرمودو: (هَكَذَا أَمَرَنِي رَبِّي عَزَّوَجَلَّ) رواه أبو داود والبيهقي والحاكم. واته: په‌روډر دگارم بهو شپوه په فرمانی پښ کړدوم (عزوجل).

۷- په‌نجه خستن له‌نیوان په‌نجه‌کانی ده‌ست و پښ:

به‌پښی نموی ثبینو عبباس خوا لیتی رازی بیت ده‌فرمویت که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِذَا تَوَضَّأْتَ فَخَلَّلْ بَيْنَ أَصَابِعِ يَدَيْكَ وَرَجْلَيْكَ) رواه أحمد والترمذي وابن ماجه. واته: نه‌گر ده‌ست نوژت گرت ده‌ست بجه له‌نیوان په‌نجه‌کانی ده‌ست و پښت.

وه له‌موسستموریدی کورې شمداده‌وه هاتوه خوا لیتی رازی بیت ده‌فرمویت: (پیغمبرم ﷺ بینوه به په‌نجه توتوتی نیوان په‌نجه‌کانی پښی نموژی) رواه الحمسة إلا أحمد.

وه لمبارهی پسمندی جولاندنی ټنگوستیلو وټنهی نموه وهك بازن ریوایت هاتوه به‌لام نه‌گه‌یشته‌وه پلمی ص‌حیح، به‌لام پیوسته کاری پښ‌بکرت چونکه نه‌چیتته ژتر گشتیتی فرمان به باش ده‌ست نوژت گرتن.

۸- سڼی جار شوژدنی نمدامه‌کان:

نموش سونم‌تیکه بمزوری کاری پښ‌کراوه، وه نموی به پیچوانمی نممه هاتوه نموه بڼو روون کړد نموی دروستی یه‌کجار و دوو‌جاریشه.

له‌عمری کورې شوعه‌یبه‌وه له‌باوکی‌به‌وه له‌باپی‌یبه‌وه خوا لی‌یان رازی بیت هاتوه ده‌فرمویت: پیانکی ده‌شته‌کی هاته لای پیغمبر ﷺ د‌ربارهی چونیتمی ده‌ست نوژت‌گرتن پرسپاری لی‌ کرد، نموش ﷺ نیشانی دا، (واته: ده‌ست نوژت‌کی گرت لمبر چاویا) سڼی‌جار سڼی‌جار نمدامه‌کانی نموژی و پښی فرمودو: (هَذَا الْوُضوءُ فَمَنْ زَادَ عَلَى هَذَا فَقَدْ أَسَاءَ وَتَعَدَّى وَظَلَمَ) رواه أحمد والنسائي وابن ماجه. واته: نموه ده‌ست نوژت‌گرتنه، جا هرکسیتک لممه زیاتر بکات نموه خراپه‌و زیاده‌ره‌وی و ستمی کړدوه.

وه له‌(عثمان) وه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده‌فرمویت: (پیغمبر ﷺ سڼی‌جار سڼی‌جار نمدامه‌کانی ده‌ست نوژتی نموژی) ته‌حمد و ن‌سائی و (ترمذی) گټ‌راویانم‌توه^(۱).

وه به‌ص‌حیحی هاتوه که پیغمبر ﷺ یه‌کجار یه‌کجار و دوو‌جار دوو‌جاریش نمدامه‌کانی ده‌ست نوژتی شوړیبه‌وه کاتی ده‌ست نوژت‌گرتن، به‌لام مس‌حی سمر له‌زوری پیوایته‌کاندا یه‌ک جار هاتوه^(۱).

(۱) وه حمیدسه‌که (حسن صحیح) ه‌بروانه (صحیح الترمذی) شیخ نه‌لبانی په‌حمیتی خوی لی‌بیت (وه‌رگټ‌ر).

۹- دهست پښ کردن له لای راستهوه:

واته: شۆردنی لای راست پښ لای چپ له دهست و قاچدا، له عایشهوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه دهفرموویت: (پښمبیر ﷺ حمزی نه کرد له نعل لمپن کردند و له شانه کردند و له دهست نوژندا و له همموو کاره کانیدا، له لای راستهوه دهست پښکات) متفق علیه.

وه له نمبی هوږه یږهوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که پښمبیر ﷺ فرموویت: (إِذَا لَبِسْتُمْ وَإِذَا تَوَضَّأْتُمْ فَأَبْدُوا بِأَيْمَانِكُمْ) رواه أحمد وأبو داود والترمذي والنسائي. واته: نه گڼر جل و بڼر گتان پوښی یا دهست نوژنتان گرت له لای راستهوه دهست پښکڼ.

۱۰- دهست خستن له نندامه کان:

نمیش دهست خستنه له نندامه کانی دهست نوژن له گڼل ناوه کدا یان دواي ناوه که، له عبد الله ی کوږی زهیدهوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که پښمبیر ﷺ سږیه کی موددیک ناوی بۆ هیترا دهست نوژنی پښ گرت و له کاتی دهست نوژن گرتنه کدا دهستی نه خست له همدرو قوښی) نیبڼو خوزه یه گپړاویمتی یوه^(۱).

وه هږ لهوهوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه دهفرموویت: (پښمبیر ﷺ کاتی دهست نوژنی نه گرت ناوها دهستی له نندامه کانی نه خست) ثبو داودی (طیالسي) و نه محمد و نیبڼو حبیان و نښو یه معلا گپړاویانمتوه.

۱۱- شۆردنی نندامه کان بدوواي یه کدا:

(۱) به صحیحی هاتوه له حدیسی (عثمان) وه خوا لیتی رازی بیت دهفرموویت: پښمبیر ﷺ سږی جار مسحی سږی کردوه، نښو دارد به دوو نیسنادی (حسن) تخریجی کردوه، وه نیسنادیکی تری (حسن) ی هدیه، وه نهوه راستیه، چونکه نهو ریوایتانمی مسحی سږیان به یه کجار هیتاره با زوړش بن بږه دهستی نهو ریوایتانه ناکڼ که به سږی جار هیتاویمتی، بهو پښ به سږی جار ش هر سونښته، همدنئ جار نه کږت و همدنئ جار وازی لی نه هیندرت، نمیش هه لېژاردی صنعانیه له (سبل السلام) دا. (تمام المنه).

(۲) نم حدیسه له (بلوغ المرام) و جگه لهودا به ریوایتی نیبڼو خوزه یه به زاراوی دوست یهک (ثلثان) هاتوه، همدروها له (المستدرک) ی حاکم و (سنن البیهقي) دا بهو جوړه هاتوه، جا دیاره نهوی که لم کتیبیدا هاتوه هه لیه کی چاپی یه و نمیت چاک بکږت، وه صنعانی دهفرموویت: (دوست یه کی مودد کمترین ناوه که هاتوه پښمبیر ﷺ دهست نوژنی پښ گرتوه، بهلام نهوی که هاتوه به سږیه کی موددیک دهست نوژنی گرتوه نهصلی نه). (تمام المنه).

واته: شۆردنی ئەندامەکانی دەست نوژ بەدوای یە کدا بە شیوەیک دەست نوژگر بەکارئێکی دەرەکی دەست نوژەکی نەپچرێتی که پەيوەندی بە دەست نوژەو نەبی و لە عورفا بە لادان لە دەست نوژ بژمێردری، وە سوننەتیش هەر لەسەر ئەمەیی باسما کرد رۆیشتوو، هەرەها کاری موسلمانانی سەلف و خەلفەیش هەروا بوو.

١٢- مسیحی هەردوو گۆچکە:

سوننەت وایە ناو گۆچکە بە پەنجە شایەتی و دەرەوی گۆچکە بە پەنجە گمۆرە مسیح بکرت هەر بەو ناوێ که مسیحی سەری پێ ئەکری، چونکی گۆچکەش بەشیکە لەسەر .

لە میقدامی کۆری مەعدی کەربەوخوا لێی رازی بیت هاتوو دەرەمووت: (پێغمەبەر ﷺ) لەکاتی دەست نوژ گرتندا دەستی تەری ئەهینا بەسەریاو بە ناوێ و دەرەوی هەردوو گۆچکەیدا، وە پەنجە ئەخستە کەراکێ گۆچکەکانی) رواه أبوداود والطحاوي.

وە لە ئیبنو عبباسو پەزای خوای لێ بیت لە باسی دەستنوژ گرتنی پێغمەبەردا ﷺ هاتوو: (یە کجار مسیحی سەری و هەردوو گۆچکەکی کرد).

وە لە رەوایتێکی تردا هاتوو (مسیحی سەری ئەکرد و مسیحی هەردوو گۆچکەکی، ناوێکانیان بە پەنجە شایەتی و دەرەویان بەپەنجە گمۆرەکان دەکرد).

١٣- درێژکردنەوی شۆرنی لە روخسار و دەست و پێدا:

روخسار بەو درێژ ئەکرێتو هەندێکی پێشی سەری پێشەوی پێو بشۆرنی زیاده لەوێ که دانراوێ بۆ شۆرن، بەلام درێژکردنەوی شۆرنی شۆرن لە دەست و پێدا بەو ئەبێت که لای سەرووی ئانیشک و قولەپێکان بشۆرن، بەپێی حدیسی ئەبی هورەیره خوا لێی رازی بیت که دەرەمووت: پێغمەبەر ﷺ فرمویەتی: (إِنَّ أُمَّتِي يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوَضُوءِ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ) رواه أحمد والشيخان. واتە: ئومەتی من لە رۆژی دوايي کاتێک دێن روخسار و دەست و پێ سپین لە ئەجمامی دەست نوژ گرتن. ئەبو هورەیره فرموی: جا هەرکس لە ئێو ئەتوانی شۆرنی روخسار و دەست و پێ درێژ بکاتو بە بیکات^(١).

(١) ئەم پێشەیی ناو حدیسه که ئەفرموی: (جا هەرکس لە ئێو ئەتوانی ...) (مدرج) لە لایەن یەکتێک لە گێڕەوێکانی ئەم حدیسه، وە لە فرمودە پێغمەبەر ﷺ نەبە ، هەرەک چەند کس لەوانی (حافظ)ی حدیسن باسیان کردو، وە حدیسه که لای ئەوان لە رەوایتی تەمیمی کۆری میجمەرە لە ئەبوهورەیره. (حافظ)

وه له ئېبو زورعموه هاتوه خوا لیتی رازی بیت که ئېبو هوږه پره داوای ناوی دهست نوژنی کرد کاتن بزیان هیئا دهست نوژنی گرت، همدو قوئی شوری همتا له ئنیشکه کانیشی تن پیری، کاتن پیکانی شوری له قولابه کانیشی تن پیری تا همدو لاق) منیش ووت: ئوه چیه؟ ووتی: ئوه شوینی خشله کیه. نه محمد گپراویمتی یوه، زاروه کش هی نه حمده، ئیسناده کشی صحیحه لسمر مرجی بوخاری و موسلیم.

۱۴- دهست گرتن به ناوه به هه لێنجان له ده ریاش بیت:

بپیری ئوهی ئنمس خوا لیتی رازی بیت نه فرمووت: پیغمبر ﷺ به صاعیک تا پینج مودد خوئی نهووری و به موددیک دهست نوژنی نه گرت. متفق علیه.

وه له عیبد الله ی کوری یهزیده هاتوه ده فرمووت: پیاویک به ئینو عبباسی ووت: چندم ئاو بعه بۆ دهست نوژن گرتنیک؟ فرمووی: موددیک، کابرا ووتی: ئهی بۆ خوژوردنیک؟ فرمووی: (صاعیک، پیاوه که ووتی: بهشم ناکات، ئینو عبباس فرمووی: بئ دایک، ئهوکسی که له توچاکتر بوو بهشی نه کرد که پیغمبره ﷺ. نه محمد و بهزار و (طبرانی) له (الکبیر) دا گپراویانتموه بهسندیک که پیاوه کانی جی سیقمن.

وه له عبدالله ی کوری عومره وه خوا لی یان رازی بیت ریوایت کراوه که: (پیغمبر ﷺ به لای سعدا تپیری دهست نوژنی نه گرت، ناوی زۆر به کار نه هیئا فرمووی: ئو ئیسرافه چیه ئهی سعدا؟! سعد فرمووی: بۆچی له ئاو به کارهیتاندا ئیسراف هیده؟ فرمووی: به لای نه گمر لسمر روبرونکی رۆشتوش بیت) نه محمد و ئینو ماجه ریوایتیان کردوه، وه له سندی ئم حدیسا (ضعف) هیه، ئیسرافیش بهوه ئیبت که ئاو بۆ سوودیکی غهیره شرعی به کار بیت، وهک ئوهی له سنجار زیاتر ئاو بۆ شوژدنی ئندامه کانی دهست نوژن به کار بیت.

له حدیسی عمری کوری شوعیب له باوکی یوه له باپیری یوه خوا لی یان رازی بیت هاتوه ده فرمووت: (پیاویک هاته لای پیغمبر ﷺ بۆ ئوهی فیری دهست نوژن گرتنی بکات پیغمبریش ﷺ سنجار سنجار شوژدنی ئندامه کانی فیر نه کرد و فرمووی: ئوه شیهی دهس نوژن گرتنه همرکس لهوه زیاتری کرد ئوه خراپه و زیاده روی و ستمی کردوه) نه محمد و نسانی و ئینو ماجه و ئینو خوزهیمه به چنند ئیسنادی صحیح گپراویانتموه.

له فهدا فرمویتی: ئم رستهیم ندیوه له ریوایتی هیچ کس لوانی حدیسیان گپراوتموه له صحابه که ده نهفرن، وه هتا نوانش که له ئېبو هوږه پره ریوایتیان کردوه تنها ئم ریوایتی نعمیم نهیت. (تمام المنه).

وه له عبداللہی کورې موعده فقه لموه خوا لټی پازی بیت هاتوه ده فرمویت: گوتم لی بوو پیغمبر ﷺ نه فرموو: (إِنَّهُ سَيَكُونُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ قَوْمٌ يَعْتَدُونَ فِي الطُّهُورِ وَالِدُعَاءِ) رواه أحمد وأبو داود وابن ماجه. واته: لم نوتمتهی مندا کومه لټک دروست نبن زیاده پړوی نه کمن له دهست نويز گرتن و پارانه ودا.

بوخاری ده فرمویت: زانایان به کراهتیاں داناوه له به کارهیتانی تاوی دهست نويز دا لموه تی پرن که پیغمبر ﷺ به کاری هیناوه.

۱۵- پارانه له کاتی دهست نويز گرتندا:

له پیغمبره ﷺ هیچ پارانه ویده کی دهست نويز (ثابت) نېووه، جگه لموهی نمبو موسای نمشعری نمبی خوی لی پازی بیت که ده فرمویت: (تاوی دهست نويزم برد بڼ پیغمبر ﷺ دهست نويزی پڼ گرت گوتم لی بوو تمپارایوه نهی فرموو: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي، وَوَسِّعْ لِي فِي دَارِي، وَبَارِكْ لِي فِي رِزْقِي) واته: خوايه له تاوانه گام ببوره و خانم فراوان که و بڼه کت بڼه پوزم. منیش ووتم: نهی پیغمبري خوا ﷺ گوتم لیت بوو بڼو بڼو دعوات ده کرد، فرمووی: بڼ نمو دوعایانه هیچیان به جی هیشته^(۱)؟ رواه النسائي وابن السني بإسناد صحيح.

به لام نسائی له باسی نمو دوعایاندا هینا ویمتی که دهست نويز گر له دوای لی بونه له دهست نويز نه یانلټت. وه ئیبنو سوننی به شیکي بڼ داناوه ده فرمویت: (باسی نموهی که دهست نويز گر له کاتی دهست نويزه کهیدا نه یلټت). نموهی ده فرمویت: همدو وکیان پڼی تی نه چن.

۱۶- پارانه له دوای دهست نويز:

(۱) نم (حدیث) ه چند شتی لسمره:

یه کمیان: نم (حدیث) له (ذکر) ه کانی دهست نويز نیه، به لکو له (ذکر) ه کانی نويزه، بڼی نموهی نیامی نه حمد له موسنده کهیدا ریوایتی کردوه، همروها عبد الله ی کورې له زمواتیددا.

دوهمیان: (حدیث) ه کوی دراوته پال نسائی وای دڼه خات که له (سنن) ه کهیدا هاتوه، به لام له (عمل الیوم واللیلة) دا هاتوه.

سیهمیان: له گمل نموهی دا پڼ شته لسمر به صحیح دانانی نیسند ه کوی! وه بڼو شتو ش، نیه به لکو (ضعیف) ه لمبر پچر پچری نیسند ه کوی.

عیللمتیکي ترشی هیده نموش نمویه موقوفه، وه ئیبنو نمبی شیهه له (المصنف) دا تخریجی کردوه (۲۹۷/۱). (تمام المنه).

بیمپی حمدیسی عومر خوا لیتی رازی بیت که ده فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویت: هیچ کسیتک نیه له تیوه بباشی دهست نویژ بگریت و پاشان بلیت: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ) تیللا هر هشت درگای بهمشتی بۆ نه کرتیوه، خۆی له کامه یانموه بیمپی نه چیتته ژورده، موسلیم گتیاویمتی یوه.

وه له نبی سعیدی خودری یوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویت: هر کس دهست نویژی گرت و پاشان ووتی: (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ) لیسر جی نوو سیتک ئهنوو سیریت و مۆر نه کرتیت هتا پۆژی دوایی شکاندنی بۆ نیه، (طبرانی) له (الأوسط) دا ریوایمتی کردوه، وه راوی یه کانی راوی صحیحین، زاراوه کش هی (طبرانی) یه.

وه نسانی گتیاویمتی یوه له کۆتایی یه کیدا ده فرموویت: (مَوْرِكِي لِي تَدْرِيتْ تَمْرِيتْ زَيْتْ عَمْرَشُوْه هَتَا پۆژی دوایی شکاندنی بۆ نیه^(۱)) وه وه قه کئی به صحیح داناه.

بهلام ئو پارانهوی که ده فرموویت: (اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ) ئوه له ریوایمتی (ترمذی) یه، خۆی ده فرموویت: له ئیسناده کیدا (إضطراب) هیه و زۆری صحیح نیه^(۲).

۱۷- کردنی دوو رکات نویژ له دواي دهست نویژوه:

(۱) ئعمش چهند شتی لیسر هیه:

یه کم: دراوته پال نسانی وای دهرته خات که له سونمه کیدایه، بهلام وا نیه، به لکو له (عمل اليوم والليلة) دا تخریجی کردوه.

دوهم: نسانی له (حدیث) ده رفوعه کیدا ده فرموویت: (نعمه ههله یه و راستی ئوه یه که موقوفه) جا ئه بوایه دانر ئه وی نقل بکرایه.

سێههم: ئو تخریجی باس کراوه له ریوایمتی (طبرانی)، دانر له کتیبی (الترغیب) ی (صنن) نقلی کردوه (۱/۱۰۵) له کۆتایی یه کیدا نه لیت: وه قه کئی لیسر نبی سعید به صحیح دانراوه، وه ههروه (هیشی) ش له (مجمع الزوائد ۱/۲۳۹) دا ویی فرمووه. (تمام المنة).

(۲) ئو قسده و دهرته خات ئو پارانهوی له (حدیث) ده کیدا هاتوه تمنها (ترمذی) تخریجی کردوه (عله) ی (اضطراب) یشی داوته صالی، بهلام ئه صلی (حدیث) ده که لای موسلیم و جگه له ویشه له (حدیث) ی عومروه، وه راستیه کئی ئوه یه که (حدیث) ده که صحیحه، وه ئو (اضطراب) ش که ئیشاری پین کردوه به جزه نیه که حدیسه که عیلمتدار بکات. (تمام المنة).

بمېنې حمديسي نېمې هورپړه خوا لتي رازي بيت كه پيغمبر ﷺ به بيلالي فرمود: (حَدَّثَنِي بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتُهُ فِي الْإِسْلَامِ، إِنِّي سَمِعْتُ دُفَّ نَعْلِكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ، قَالَ: مَا عَمِلْتُ عَمَلًا أَرْجَى عِنْدِي مِنْ أَنِّي لَمْ أَتَطَهَّرْ طَهُورًا فِي سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ إِلَّا صَلَّيْتُ بِذَلِكَ الطَّهَوْرِ مَا كُتِبَ لِي أَنْ أَصَلِّيَ) متفق عليه. واته: نهی بيلال پيم بلای کام کرده وه که کردوته له نيسلامدا زور نوميدت پي بووه، چونکه من گويم له دهنګي نعلکانت بوو لېمېر دهلموه که نړوشتی له بهشتدا؟ نوېش فرمودی: کرده وه کم نه کرده وه که زور نوميدم پي بوويت بينجګه لموي هر دهستونړنګم ګرښت له رږډدا بوويت يا له شېوا، چنده خوا بزي نووسيم نويزم کرده وه دوای نو دهست نويزه.

وه له عوقبې کورې عامېره وه خوا لتي رازي بيت هاتوه ده فرمودت: پيغمبر ﷺ فرمويتی: (مَا مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُحَسِّنُ الْوُضُوءَ وَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ يَقْبَلُ بَوَّجَهُ وَقَلْبُهُ عَلَيْهِمَا إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ) رواه مسلم وأبو داود وابن ماجه وابن خزيمة في صحيحه. واته: هيچ کسک نيه به چاکي دهست نويز بګرښت و دوای دوو رکات نويز بکات، به دل و به ګيان ناګاداري نويزه که بيت، نيللا بهمېشتی بواجب نبيت - واته: نه چيته بهمېشت-.

وه له خومړاني خدمتګاري عوسمانوه خواي لي رازي بيت هاتوه ده فرمودت: (عوسمانی کورې عه فغانم بيني خوا لتي رازي بيت، ناوی دهست نويزيان ب هينا نوېش کردی به سمر دهستی راستی دا س جار شوشي، پاشان دهستی راستی خسته ناو قاپه ناوه کموه ناوی دهرهينا، ناوی له دهمي رادا و ناوی به لوت هلمزي و فمي کرده وه، لپاشاندا سي جار دهم و چاوی شورد و نينجا سي جار همدوو دهستی له ګمل ثانیسکی شورد، و قاچه کانی سي جار شورد و فرمودی: پيغمبرم ﷺ بينيوه وهک نم دهستونړي من دهست نويزي ګرتوه، پاشان فرمويتی: (مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ) رواه البخاري ومسلم وغيرهما. واته: هرکسک بمو شتوېمي من دهست نويز بګرښت لپاشاندا دوو رکات نويز بکات له کاتي نويزه کېدا بير له هيچ نه کاتوه و دلي لای نويزه کمي بيت، خوا له تاوانه کانی لموه پيشی نمبورى.

وه نڀوي که ماوه توه له شوردني پتلوه کاني چاوو چرچي دهم و چاوو جولاندني ننگوستيلو مسحي گمردن باسماڼ نه کړدوه، چونکه نو (حديث) انهي که لږ باره يوه هاتون نه گه يشتونه پلمي صحيح، هرچنده کاري پي نه کړيت بڼ تماوړيتي پالو خاورتي^(۱).

نو شتانهي که کړدنيان (مکروه) ؤ بڼ دهست نوڙ گر:

(مکروه) ه بڼ نوکسمي دهست نوڙ نه گړيت سونمتيک لږ سونمتانه واز لي بهيتي که لمپشموه باسماڼ کړد، بڼ نڀوي له پاداشتيان بي بڼش نبييت، چونکه کړدني شتي (مکروه) نبيته هڅي بي بڼش بوون له پاداشتي چاک، وه نو کړاهتمش به واز هيتان له سونمت بڼي ديت.

نو شتانهي که دهست نوڙ پوچل نه کمنوه:

چند شتيک هيه که دهست نوڙ پوچل نه کمنوه دهرې نه کمن له گهياندني مېسته کي، وا له خواره باسيان نه کين:

۱- هرچي له پاش و پيش دهرچو که نمانه نه گړتوه:

(أ) ميز.

(ب) پيسايي.

بڼي فرمودي خوي گوره که نه فرموي: **أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكَ**

الْعَاطِطِ... (مائدة ۶/۱). واته: يان يه کي له نيوه دهستي به ناو گياند. که نڀوي کينايته له چونه سمر ناو.

(ج) دهرچوني باي پاش، بڼي نو حديسي که نڀي هوږه يره ده فرموي: **يَتَغَمَّبِرُ** فرموي: **(لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحَدٌ حَتَّى يَتَوَضَّأَ)** رواه البخاري ومسلم. واته: خوا نوڙي نو کسمتان وهرناگري نه گم شتيکي لي پرودا که دهست نوڙه کي بشکيتي هتا دهست نوڙ نه گړتوه. پياوړي (حضر موت) اي ووتي: نڀي نڀا هوږه يره پروداو چوړه؟ فرموي: تسو تر. متفق عليه.

(۱) گمردن و مل له دهست نوڙ ددا بڼي شرع شوني خاوين کړدوه نڀي، لږ نڀوي من به دوستي نازام له کاتي دهست نوڙ گرتندا مل دهستي تږي پيدا بهيتريت، به به لگي تايبت نبيت که کاري پي بکريت، نو به لگه يمش نڀي هروک دانر نلښت، وه پيچوانهي نڀوي شرع دانانه به ږني و دوست نڀي، به لام جولاندني ننگوستيله نڀي بکريت نه گم تمسک بوو - خواش يارمتي دهرې هموانه - (تمام المنة).

وه همر لهووه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویمتی: (إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ فِي بَطْنِهِ شَيْئاً فَأَشْكَلَ عَلَيْهِ أَخْرَجَ مِنْهُ شَيْئاً أَمْ لَا؟ فَلَا يَخْرُجَنَّ مِنَ الْمَسْجِدِ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتاً أَوْ يَجِدَ رِيحاً) رواه مسلم. واته: نه گهر که سیکتان هستی بهشتیک کرد له سکیدا، سدری لی تیک چوو نهی زانی هیچی لی دهرچووه یان نا؟ با مزگوت بهجی نهیلتی هتا دنگ نهیسی یا بۆن نهکا.

بهلام نهیست و بۆن نهکردن هیچیان مخرج نین لهوودا بهلکو لیرهدا مهبستی دنیایی بوونی تمواره له هاتنه دهرهوی شتیک لیتی.

(د، ه، و) دهرچوونی منی و (مذی) و وهدی، بهپی فرموودهی پیغمبر ﷺ که دهربارهی (مذی) فرموویمتی: (فيه الوضوء). واته: بۆ هاتنه دهرهوی (مذی) دهست نوژگرتنهو پتووسته. وه بهپی نو حدیسهی که تیبسو عبباس دهفرموویت: نهما منی نهویه که غوسلی بۆ دهکرت، نهما (مذی) وهدی، پیغمبر ﷺ دهفرموویت: «زهکرت یان دامین و ناوگهلت بشو و دهست نوژتیک بگره ههروک چۆن دهست نوژ بۆ نوژ نهگری» بهیهقی له سونهکهیدا گپراویمتی بهوه^(۱).

۲- خموی قول: بهشیهیک که نهوکسه هیچ ناگای لهخوی نهیتن و نهتوانن پاشی خوی له زهوی توند بکات، بهپی حدیسی صفوانی کوپی عهسسال خوا لیتی رازی بیت نهفرموویت: (پیغمبر ﷺ فرمانی پی نهکردین که لهسهفرهکامانا کالهکامان دانهکمن بۆماوهی سئ پۆژو سئ شو دانهکمن مهگر بههوی لمش گرانیوه، بهلام بههوی میزو پیسای و خهوه داینهکمن) - واته مسیحیان بهسردا بکهین - نهحمد و نهسانی و (ترمذی) گپراویانتهوه (ترمذی) به صهیحی دانهوه^(۲).

بهلام نهگر کسی خوتوو دانیشتبوو، پاشی لهزهوی گیر کردبوو نهوه دهست نوژهکی پوچهل نابیتوه، (حدیث)هکی نهنسیش رهزای خوی لی بی همر لهسر نهعه حمل نهکری که دهفرموویت: (یارهکانی پیغمبر ﷺ چارهرووانی نوژی خوتنایان نهکرد له مزگوتدا هتا ملیان لار نهبووه لهبر خور، پاشان نوژیان نهکردو دهست نوژیان نههگرتوه) شافعی و

(۱) نهوه موقوفه، وه بهلکه هینانهوه بهتمنها بهوه - لهگهل نهوهشا که جیاوازی هیه له گوجانی بۆ بهلکه پی هینانهوه - را دهرتهخت که له فرموودهی مرفوعدا شتی وا نریه بهلکه بیت بۆ نهوه، بهلام بهو شیهیه نیه، چونکه لهسر (مذی) (حدیث)ی زۆر هیه؛ بهناویانگرییان (حدیث)هکی عدلی کوپی (أبوالب)ه خوا لیتی رازی بیت. (تمام المنه).

(۲) نه حدیسه حسنه بروانه (صیح سنن النسائي ۱۲۳)ی شیخ نهلبانی.

موسليم و نبو داود و (ترمذي) گيتراويانمتوه. وه لاي (ترمذي) له ريگاي شوعه يپوه هانوه به زاراوې: (ياره کاني پيغمبهرم ﷺ بينيوه، له خو هه ليان نه ستاندن بۆ نوژ هتا پرخي همدیکیانم گوي لي نبوو، لپاشاندا هه لئستان و نوژيان نه کرد بي نهوي دهست نوژ بگرتهوه)، نيبنو موباره ده فرمووت: نيمه والي تي نه گهين که به دانيشتموه بوويين^(۱).

۳- لدهس داني عقل: جا نو لدهس دانه چ به شيت بوون بي، يان به بووانوه بيت يان به مست بوون بي يا به درمان بي، وه چ زور بي يا کم، وه تاي پاش جينگر کرابي له زوي يا جينگر نبي، لمبر نهوي بي ناگايي نينسان بيم هويانه له خو لي کومتن لمپش تره، قسي زانايانيش يه که لسمر تم بۆچوونه.

۴- دهست دان له عوروت به رووتی:

به پي نهوحديسي بوسره کچي صفوان که ده فرمووت: پيغمبهر ﷺ فرمووتی: (مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَلَا يُصَلِّ حَتَّى يَتَوَضَّأَ) رواه الخمسة وصححه الترمذي. واته: هر کسي که دهستی دا له زه کمری خوی هتا دهست نوژ نه گرتهوه نوژ نه کات. بوخاري ده فرمووت: لم بابدا نيمه صحيح ترين شته.

وه هروه مالیک و شافيعی و نهحمدو جگه لوانيش نو (حديث) يان گيتراوتوه. نبو داود ده فرمووت: به نيمام نه حدم وت: (حديث) ده کي بوسره صحيح نيه؟ فرمووی: صحيحه.

وه له ريوایتیکدا له نهحمد و نسان يپوه هاتوه له بوسروه: که گويي له پيغمبهر بوو ﷺ ده فرموو: (وَيَتَوَضَّأُ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ) واته هرکس دهستی له زه کمری خوی دا دهست نوژي نمشکي نبي دهست نوژ بگرتهوه.

نممش زه کمری خوی و زه کمری کسيکی تريش نه گرتهوه. وه له نبي هوپه يپوه خوا لي تي پازي بيت هاتوه که پيغمبهر ﷺ فرمووتی: (مَنْ أَفْضَى بَيْدِهِ إِلَى ذَكَرِهِ لَيْسَ دُونَهُ سِتْرٌ، فَقَدْ وَجَبَ عَلَيْهِ الْوَضُوءُ) رواه أحمد وابن حبان والحاكم وصححه هو وابن عبد البر. واته: هرکس دهستی له

(۱) له راستيدا خو به گشتي پوچل کمرهوي دهست نوژه، وه به لکه نريه بۆ بستنوي (حديث) ده کي صفواني کوري عسسال، به لکو (حديث) ده کي علي که مرفوعه پشتگري نه کات که نه فرمووت: (دم هه ليني کوم چاوه کانه، جا هرکس خوي لي کومت با دهست نوژ بگرتهوه) وه نيسناوه کي حسمه وک (ابن المنذر) و نهوي و نيبنو صلاح فرموويانه، وه له صحيحی نهوداوودا به ژماره (۱۹۸) رووم کردوتموه، وه (حديث) ده کي نمنس نبيت نو کاته بوويين که هيشتا دهست نوژ گرتهوه له خو واجب نه کراييت. بۆ زياتر پروانه (تمام المنه).

زه کمری خوی دا به پروتی، دهست نوژ گرتنه وی لمر واجب نیت»^{۱۰} نیبو سه کن ده فرمویت: ثم (حدیث) ه چاکترین (حدیث) ه که ریوایت کراوه لم بابعدا.

وه له زار او ه کی شافعی دا هاتوه ده فرمویت: (إِذَا أَفْضَى أَحَدُكُمْ بِيَدِهِ إِلَى ذِكْرِهِ، لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ شَيْءٌ فَلْيَتَوَضَّأْ). واته: هر کس دهستی له زه کمری خوی دا به پروتی و هیچی بمسره و نموو، با دهست نوژ بگرتنه.

وه له عمری کوری شوعه یبوه له باوکی یبوه له باپی یبوه خوا لی یان رازی بیت هاتوه ده فرمویت: (هر پیاوړک و هر نافرته تیک دهستیان بهر شوینی عموره تیان بکویت با دهست نوژ بگرنه)، نیمامی نه محمد گیراویه تی یبوه، وه نیبو قهیم ده فرمویت: حازمی فرمویتی : ثم نیسانده صحیح.

به لام حنه فی یه کان رایان وایه که دهست دان له عموره دهست نوژ ناشکینن به پی پی (حدیث) ه کی (طلق) که ده فرمویت: (پیاوړک له پیغمبری پرسی ﷺ نه گهر کسینک دهستی بدات له زه کمری خوی دهست نوژ بگرتنه ؟ فرمووی: نه خیر، چونکه نورش پارچیه که له خوت) خاوه نی پینج سونمه کان ریوایتیان کړوه، نیبو حبان به صحیحی دان او، نیبو مدینی ده فرمویت: ثم (حدیث) ه له (حدیث) ه کی بوسره حسن تره^(۱۱).

هو شتانهی دهست نوژ پوچل ناکمنه

حزمان کرد لیردا دهست نیشانی هو شتانه بکهین که گومان نه کړی دهست نوژ بشکینن، به لام دهست نوژ ناشکینن لمر نه وی به لگی صحیح درباریان نه هاتوه که پشتیان پی بیسترت.

وا له خواره وه هو شتانه روون نه کهینه وه:

(۱) فرموده که ناماژه کی جوانی تیدایه، نورش نه ویه هو دهست لیداندی دهست نوژ ناشکینن نه ویه که بی شهوت بیت، چونکه لم حالتدا به بشه کانی تری لمش نه چو تریت کاتی که دهستیان لی نه وی دهست نوژ ناشکینن، به پیچرواندی نه وی نه گهر دهست لیدانه که به شهوت بو نه وی به نه دامه کانی تری لمش ناچو تریت، نه لمش شتیکی ناشکرایه وک نمینی، به پی یه حدیسه که نبیته به لکه بز حنه فی یه کان که نه لین: دهست لی دان به گشتی دهست نوژ ناشکینن، به لکو نبیته به لکه بز هو کساندی که نه لین: دهست لی دان به بی شهوت دهست نوژ ناشکینن، به لام نه گهر به شهوت بو نه وی دهست نوژ ناشکینن، به پی (حدیث) ه کی بوسره، به شیهه نه دوو (حدیث) ه کز نه کرتنه. وه نه ه لبراردی نیبو ته می یه له هندی پراوه کانیدا، والله أعلم (تمام المنه).

۱- دهست دان له پیستی ئافرهت بیهی پهرده:

له عانیشموه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ ماچی کردوه کاتی که بهرژوو بووه فرموویتی: (إِنَّ الْقُبْلَةَ لَا يَنْقُضُ الْوُضُوءَ وَلَا تَفْطِرُ الصَّائِمَ) أخرجه إسحاق وابن راهويه، والبخار بسند جيد. واته: بهراستی ماچ نه دهست نوژ تشکینتی و نه پژوو. (عبد الحق) ده فرمویت، من عیلمتیک لم (حدیث) هدا نابینم تاوه کو بیته هوی تهرک کردنی.

وه ههر له عانیشموه خوا لیتی رازی بیت ده فرمویت: شویک لهجیگدا پیغمبر ﷺ لی وون بوو، منیش بزی گهرام له مزگوت بوو دهستم گهوته بهر بهری پهی که ههلی نابوو له کړنووشدا بوو نه فرموو: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَأَعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ) رواه مسلم والترمذي وصححه. واته: خواجه! من پهنا به رازی بوونت نه گرم له خمشو قینت، وه پهنا به لیبورده کانت نه گرم له سزاکانت، وه پهنا نه گرم بهخوت له خوت، من ناتوانم سوپاس وستایشی تو بکم، تو ناوای که خوت ستایشی خوت کردوه.

وه ههر له عانیشموه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: (پیغمبر ﷺ هندی له ژنه کانی خوی ماچ نه کرد و لمپاشاندا نهچوو بۆ مزگوت بئ نهوی دهست نوژ بگریتهوه) رواه أحمد والأربعة بسند رجاله ثقات.

وه ههر لهوه خوا لیتی رازی بیت ده فرمویت: (لهبر دم پیغمبر ﷺ نهوستم قچه کانه لای قبله کهیموه بوو، کاتی سهجدهی ئهبرد نهیژهن له قچهیموه، منیش قچه کۆ نه کردوه) وه له زاراویه کی تردا (ههرکاتی بیویستایه سوجه بهریت نهیژهن له قچهیموه) متفق علیه.

۲- هاتنه دهرهوهی خورن له غهیری ئه شوئمی که عادهتین خوئنی لی دیته دهره، چ بهریندار کردن بیت یا به که لاشاخ گرتن یا به لوت پژان، وه چ ژور بی یا کم.

حسمن خوی لی رازی بیت ده فرمویت: (بهردوام موسلمانان نوژیان به برینه کانیانوه ده کرد) بوخاری گپراویتی یوه.

وه ده فرمویت: (نیبو عومر خویان لی رازی بیت زیبکهیه کی پیوه بوو گوش و خوئنی لیهات نهچوو دهست نوژ بگریتهوه.

نیبو ئهبی ئهوفاش خوئنی تف کردوهو نوژه کی نهبری.

عومری کوری (خطاب) خوا لیتی رازی بیت برینه کی خوئنی لهبر نهژی و نوژی نه کرد.

ععبادی کورې بېشر له کاتي نویژدا چمند تیریکي بمرکوت، کهچی هر بمرودوام بوو له نویژه کهیدا). رواه أبو داود وابن خزيمة والبخاري تعلیقاً.

۳- پشانموه:

چ پر به دم بئ یا کم بئ وهک یهکه، وه دهریاری پوچمل کردنموه دهست نویژ به پشانموه (حدیث) ټکی وا نهواتوه بکریته بهلگه و کاری پئ بکریته.

۴- خواردنی گوشتی ووشتر:

نممش پای هر چوار خهلیفهکان و زور لهصحابه و تابعینه، بهلام (حدیث)ی صحیح هاتوه که نمبئ دهست نویژ تازه بکریتموه له خواردنی گوشتهکمی. له جابری کورې سمورهوه خوا لئی رازی بیت هاتوه دفرموویت: (پیاوړک پرسى له پیغمبر ﷺ نایا دهست نویژ له گوشتی مېر بگریتموه؟ فرمووی: (تارهزووی خوته نهیگریتموه یا نای گریتموه)، ووتی: ئی لهگوشتی ووشتر؟ فرمووی: (بهلئ له گوشتی ووشتر دهست نویژ بگروه)، ووتی: ئی له مۆلگه و پشتیری مېر دا نویژ بکم؟ فرمووی: (بهلئ نویژ بکه) ووتی: ئی له مۆلگه ووشتر دا نویژ بکم؟ فرمووی: (نهخیر) نهحمد و موسلیم گتیراویانتموه.

وه له بهرائی کورې عازیبوه خوا لئی رازی بیت هاتوه دفرموویت: (پرسیار له پیغمبر ﷺ کرا دهریاری دهست نویژ گرتنموه لهگوشتی ووشتر؟ فرمووی: (دهست نویژ لئ بگریتموه)، وه دهریاری گوشتی مېر پرسیری لئ کرا؟ فرمووی: (دهست نویژ لئ مگریتموه)، وه دهریاری نویژ کردن له ناغل و مۆلگه ووشتر پرسیری لئ کرا؟ فرمووی: (نویژ لئ تیدا مکهمن، چونکه نموانه له شهیتانمویه)، وه دهریاری پشتیر و مۆلگه مېر پرسیری لئ کرا؟ فرمووی: (نویژ لئ تیدا بکم، چونکه نموانه پیروژن) نهحمد و نمبو داود و ئیبنوحیببب گتیراویانتموه^(۱).

وه ئیبنو خوزیمه دفرموویت: لمنیوان زانایانی حدیسا هیچ خیلافیکم نمینیوه لمودا که نم خمبره صحیح لهرووی نهقلموه، لمبر عبدالمتی نموانه نعلیان کردوه. وه نموهی دفرموویت: نم (مذهب) بهیتره له پووی بهلگوه هرچمنده (جمهور) پیچوانه نمون^(۲).

(۱) (صحیح سنن ابن ماجه ۴۰۱).

(۲) دواى نموهی فرموده که صحیح بن له پیغمبر ﷺ به نیعتافی دانر، نیر ناینت بهیچ جورنک واز لمو فرموده بهیتریت موخالیفهکانی هرکس بن وه پله و پاییدان هرچی بیت، چونکه فرموده پیغمبر ﷺ خوی بهخوی (ثابت) نعیبت نک به کردهی کسانى تر له دواى نموه. وهک نیماسی شافعی رحمتی خوی لمسر بیت وا دفرموویت. (تمام المنه).

۵- گومانی دهست نوښ گرتو لهوې که رووداوښکی لی رووداییت:

نهگمر کسټک دهست نوښی هېوو، گومانی بو دروست بو لهوې که نایا دهستنوښه کمې شکاوه یان نا؟ نهو نهو گومانی زهږی نیه و دهست نوښه کمې پوچل ناکاتوه، لهنوښدا بیت یان نا، همتا بهتواوې دلنیا نهیت که دهست نوښه کمې شکاوه.

له عمبادی کورې تمیموه له مامی یوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه دهفرموویت: (باس کرا بو پتغممبر ﷺ که پیار وا خدیال نهکا له نوښه کیدا شتیکی لی پیدا بووې؟ نهویش فرمووې: (نوښه کمې نهېرې همتا دنگ نهیستی یا بون نهکا) (جماعة) گتپرایانتموه جگه له (ترمذی).

وه له نېی هوږه پړوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه دهفرموویت: پتغممبر ﷺ فرموویت: (نهگمر کسټکستان هستی به شتیک کرد له سکی خویدار نمی زانی لیتی دهروچوه یان نا؟ با له مزگوت نهچیتته در همتا دنگ نهیسی یان بون نهکات) موسلیم و نهو داود و (ترمذی) گتپرایانتموه.

لیزه دا مېهست نهو نیه نهیت هر گوئی له دنگ بیت یا بون بکات، بهلکو گرینگ دلنیایی تهاوه لهوې نهو کسه نهوې لی دهروچوه که دنگ یا بونی هیده.

نېنوموبارهک دهفرموویت: نهگمر کسټک گومانی له رووداو هېوو پتویست نیه لسمې دهست نوښ بگرتتوه همتا تهاو دلنیا نهیت بهشپوهیک بتوانیت سوتندی لسمې بخوات، بهلام نهگمر دلنیا بو له رووداوو گومانی له دهست نوښه کمې هېوو، نهو پتویسته دهست نوښه کمې تازه بکاتوه به (إجماع)ی موسلمانان.

۶- قاقای پیکمین لهنوښدا دهست نوښ ناشکینن چونکه لهو باره یوه شتیکی راست نههاتوه.

۷- شوردنی مردو:

کسټک مردویک بشورې پتویست نیه دهست نوښی لی بگرتتوه لېمر لاوازی بهلگې ههلوه شاندهوې.

نهو شتانی واجبه دهست نوښیان بو بگرت:

دهست نوښگرتن بو سی شت واجبه:

۱- نوښ:

نويزی (فرض) بيت يا نويزی سونمت يا نويزی مردوو، بپيی فرماني خوی گوره که
 نه فرموييت: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا**
وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى
الْكَعْبَيْنِ (المائدة ٦/).

واته: ئی ئو حدیسی که باوهرتان هیتاوه نه گمر ویستتان نويز بکن و دهستويزتان نمبو،
 دهم و چار و دهسته کانتان بشون له گهل نمیشکه کانتانا، وه مسخی سرتان بکن و قاچه کانیشتان
 بشون له گهل قوله پیکانا.

وه بپيی ئو حدیسی که پیغمبر ﷺ فرموييت: (لا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ بَغِيرِ طَهْرٍ، وَلَا
 صَدَقَةً مِنْ غُلُولٍ) رواه الجماعة إلا البخاري. واته: خوا نويزکی ناوی که بی دهست نويز کرابی،
 همروه ها صده قهیه کیش که له دزی بیت.

٢- توافی که عبه:

بپيی ئو حدیسی نینو عبباس خوا لی یان رازی بیت که ده فرموييت: پیغمبر ﷺ
 فرموييت: (الطَّوَّافُ صَلَاةٌ إِلَّا أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَحَلَّ فِيهِ الْكَلَامَ فَمَنْ تَكَلَّمَ فَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا بِخَيْرٍ) رواه
 الترمذي والدارقطني وصححه الحاكم وابن السكن وابن خزيمة^(١). واته: تواف نويزه، به لام ئوی
 هیده خوا قسه کردنی تیدا رهوا کردوه، جا همرکس قسمی کرد باقسمی خیر نبی نه یکات.

٣- دهست دان له قورپانمه:

به پيی ئو حدیسی که ئبو به کری کوی موحه مدی کوی عمری کوی حزم له باوکی-
 یوه له باپی یوه خویان لی رازی بیت نه یگیتیموه ده فرموييت: پیغمبر ﷺ نامه کی
 نووسی بۆ خه لکی یمن تیدا نوسرابوو: (لا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ) رواه النسائي والدارقطني
 والبيهقي والأثرم. واته: کسی خوین نبی با دهست له قورپان نمدات.

(ابن عبدالبر) لیسر ئم (حدیث) ده فرموييت: زۆر له حدیسی متواتر نه چیت لبر ئوی
 خه لک به قبول و هریان گرتوه.

وه له عبداللهی کوی عومروه ره زای خویان لی بی هاتوه که ده فرموييت: پیغمبر ﷺ
 فرموييت: (لا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ). واته: کسی خوین نبی نابین دهست بدات له قورپان.

(١) حدیسیکی صحیحه بروانه (صحیح سنن ابن ماجه) ای نه لبانی ره حممتی خوی لی بیت.

(هیشمی) له (جمع الزوائد) دا باسی کردووه دهفرومویت: پیاوه‌کانی (ثقة) پی کران. کمواته (حدیث) ه‌که به‌لگه‌یه لسمر نموی که دروست نیه دهست دان له قورټان، نیللا بۆ کمسی نمبی که پاکه، به‌لام ووشمی (طاهر) واته: پاک زاراو‌یه‌کی هاوبده به خاوتنی له پروداوی گموره نموتی، وه به خاوتنی له پروداوی بچوکیش نموتی، وه به باو‌پدار و نمو کسانمش نموتی که چلک بمسر لمشیانوه نمیت، وه بۆ حمل کردنی ووشمی (طاهر) لسمر یه‌کیتی دیاری کرار لمعانه پیوسته قمرینه‌یک هبی، کمواته (حدیث) ه‌که ده‌قیک نیه بۆ قده‌غه کردنی نموانی بی‌ده‌ست‌نوژی بچوکیان هیه که دهست له قورټان‌وه بدن^(۱)، وه نموی که خوی گموره نه‌فرومویت: ﴿لَا يَمْسُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾ (الواقعة/۷۹). واته: پاکه‌کان نمبی دهستی لی نادهن، (ظاهر) نمویه که (ضمیر) ه‌که لی‌ره‌دا نه‌گم‌رت‌م‌وه بۆ کیتابی مه‌کنون که (لوح المحفوظ) له لسمر نموی نزیک‌ترینیانه بۆ (ضمیر) ه‌که، وه مهبست له (المُطَهَّرُونَ) پاکه‌کان، فرشته‌کانه، نممش وه نمو فرموده‌یه وایه که نه‌فرومویت: ﴿فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ﴾ مَرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿کِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ (عبس/۱۳-۱۶).

واته: له چم‌دین پهری به‌ری‌زدایه، به‌رز و خاوتنه به دهستی چم‌د نی‌راو‌ت‌ک‌وه‌یه (که فریشتمن) و به‌ری‌ز و چاکن.

وه ئیبنو عبباس و شمعی و (ضحاك) و زهیدی کوپی علی و (مؤید بالله) و داود و ئیبنو حزم و حمادی کوپی نمبی سوله‌یمان، بۆ نمو چوون که دروسته بۆ نموانی دهست نوژیان نیه به پروداوی بچوک، دهست بدن له قورټان‌وه، به‌لام خوتندنموی قورټان بی دهست لی دان دروسته له‌لاین بی دهست نوژ‌وه به (إتفاق)ی هم‌مو زانایان.

(۱) مهبست له پاک لم فرموده‌یدا باو‌پداره، نی‌ر چ پروداوی گموری لی پرودایت، یا پروداوی بچوک، یا بی‌نوژی، یا بمسر لاشیه‌وه پیسی هبی، به‌پی‌ی فرموده‌یه‌کی تری پی‌غم‌بیر ﷺ که نه‌فرومویت: (باو‌پدار پیس نابیت). نم (حدیث) زانایان ری‌کن لسمر صیحه‌متی، وه مهبست نمویه که نه‌ت‌لی بی باو‌پ دهست له قورټان‌وه بدات، نموش وه نم حدیسه وایه که نه‌فرومویت: پی‌غم‌بیر ﷺ نه‌ی کرده که قورټان بگوازیت‌م‌وه بۆ خاکی دوژمنان که نمیش زانایان ری‌کن لسمر صیحه‌متی. پاشان نمو حدیسم تخریج کردووه له چم‌د ری‌گایه‌ک‌وه له (إرواء الغلیل/۱۲۲) دا. (تمام المنه).

نور شتانی که (مستحب) دهست نویژیان بۆ بگیریژ:

(مستحب) هو مندوو به دهست نویژ لهم حالتانی خواروه ده بگیریژ:

۱- کاتی (ذکرای خوا کردن:

به پیی ئو حدیسهی که موهاجری کوپی (قنفذ) رهزای خوی لی بن نه گیریژتهوه: (که سلاوی کرد له پیغمبر ﷺ له کاتیکدا که دهست نویژی دهگرت وهلامی ندایمه تا دهست نویژی گرت و نهجا وهلامی دایمه و فرمووی: هیچ شتیکی پیی ئوهی لی نه گرتیوم وهلامی سلاوه که بدهمهوه ئوه نمبیت که حمز ناکهم به دهست نویژوه نمبیت یادی خوا بکهم)^(۱)، قهتاده ده فرموویژ: لبعبر ئوه بوو حسن حمزی نه نه کرد نه یادی خوا بکات نه قورئان بخوینیت هتا دهست نویژی نه گرتایه. نه محمد و ئهو داود و نسانی و ئیبنو ماجة گیراویانتهوه.

له ئه بی جوهدهیی کوپی (حارث) وه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که ده فرموویژ: (پیغمبر ﷺ لای بیری جمعه لهوه نه هات کارایه کی پی گهشت سلاوی لی کرد پیغمبریش ﷺ وهلامی ندایمه هتا گهشته لای دیواریک و مسحی دهم و چاری و هردو دهستی کرد، لهپاشاندا وهلامی سلاوه کمی دایمه) نه محمد و بوخاری موسلیم و ئه بوداد و نسانی گیراویانتهوه.

ئهممش هر بۆ چاکی و پهمندی به نه گینا یادی خوی گهوه دروسته بۆ دهست نویژدار و بی دهست نویژ و لمش گران و راوه ستاو و راکشاو و دانیشتوو ریشتوو و پال کتوو، بی ئوهی که راهمتی تیدا بی. به پیی ئو حدیسهی عایشه خوا لیتی رازی بیت که ده فرموویژ: (پیغمبر ﷺ له ههموو حال و کاتیکدا یادی خوی نه کرد) خاوهنی پینج سونمه کان گیراویانتهوه جگه له نسانی، وه بوخاری بی ئیسناد باسی کردوه.

وه له عهلی یوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که ده فرموویژ: (پیغمبر ﷺ لیسر پشاور نه هاته دهر قورئانی بۆ نه خویندین و گوشتی له گهل نه خواردین، وه هیچ شتی رتگری نه بو له خویندنی قورئان خویندنی لی نه نه گرت جگه له لمش گرانی) هر پینجه کان گیراویانتهوه. وه (ترمذی) و ئیبنو سه کن به صحیحیان داناوه^(۲).

(۱) ئم حدیسه صحیحه بروانه (صحیح ابن ماجة ۴۰۱).

(۲) (ترمذی) لمار زانایاندا بهوه ناسراوه که ناسان کاری نه کات له به صحیح دانانی فرموده ده، وه همره ها ئیبنو سه کنیش پشت به تصحیح کرده کمی نابستریژ، لبعبر ئوه نمبیت وورد بونهو بکرت له سندی ئو حدیسهی که گهکسی لهم دووانه به صحیحیان داناوو، یا ئهوانی که وهک ئم دووانن وهک؛ ئیبنو خوزهیمو ئیبنو حبیان تاوه کو موسلمان به تواروی ناگای له راستی فرموده کانی پیغمبره کمی بیت ﷺ، وه ئم

به پئی ئو حمدیسی بهرانی کوری عازب خوا لئی رازی بیت که دهفرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویمتی: (إِذَا أَتَيْتَ مَضْجِعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ قُلْ: اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، اللَّهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ. فَإِنْ مِتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ فَأَنْتَ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَتَكَلَّمُ بِهِ) رواه أحمد والبخاري والترمذي. واته: کاتیک ویستت بخویت، دهست نویژ بگره چون دهست نویژ نهگرت بۆ نویژ کردن، لهپاشاندا راکشی لیسر لای راست و بلن: (خوایه من نفسی خۆم تسلیمی تو کردوه، وه پووم له تو کردوه، وکاروبارم به تو سپاردوه، وه پشتم به تو بستوه، لیسر خۆشویستی و ترس له تو، هیچ پناگور شوینی رزگاری نیه جگه له تو، خوایه باوهرم بوو کتیبه هیناوه که ناردووته خوارهوه، وه بوو نییراوهی که ناردووته. جا نهگرت ئو شوو مردی لیسر سروشتی نیمانداری ئهمری، وه با ئو قسههیش دووا ووتت بیت). (براء) فرمووی: پاشان ئم دوعايم خۆندهوه لای پیغمبر ﷺ، کاتی گهیشتم: (اللَّهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ) وۆم: (وَرَسُولِكَ)، فرمووی: (لَا... وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ).

وه ئم دهست نویژ گرتنه بۆ کسیت که لهشیشی گران بۆ ئیبت، بهپئی ئو حمدیسی ئیبنو عومر خوا لییان رازی بیت که دهفرموویت: (وۆم: ئمی نییراوی خوا! نایا کسیت له ئیمه لهش گران بیت به لهشی گرانوه بخوئ؟ فرمووی: بهلن نهگرت دهست نویژی گرت).

وه له عانیشمه خوا لئی رازی بیت هاتوه که دهفرموویت: (پیغمبر ﷺ نهگرت بیویستایه بخوئ به لهشی گرانوه، زهکمر و ناوگهلی ئمشووری و دهست نویژی نهگرت وه چون دهست نویژی نهگرت بۆ نویژ) رواه الجماعة.

۳- دهستنویژ گرتن (مستحب)ه بۆ لهش گران:

نهگرت کسیت لهشی گران بوو ویستی خواردن بخوات یا ئاو بخواتهوه یا دووباره جیماع بکاتوه، (مستحب)ه لهپیشمه دهست نویژنک بگرت بهپئی ئو حمدیسی عانیشه خوا لئی رازی بیت که دهفرموویت: (پیغمبر ﷺ نهگرت لهش گران بووایو بیویستایه نان بخوات یا بخوئ دهست نویژنکی نهگرت).

فرمودهیه زۆر له زانایانی تریش وه شافعی و بهیهقی و نهحمد (خطابی) به لازیان داناوه، وه (حدیث)هکی عانیشه بهرنگاری نهکات چونکه ئو (حدیث)ه به عومومهکی لهش گرانیشت نهگرتنهوه (تمام المنه).

وه له عه‌ماری کورې یاسره‌وه هاتوه که ده‌فرمووښت: (پښغمبیر ﷺ رڼی دابو کاتې لمش گران بیوښتایه بخوات و بخواتوه یا بخوښت دهست نوڙ بگرښت وهک بڼ نوڙ دهست نوڙی نه‌گرت) نه‌حمد و (ترمذی) گټراویانتموهو به صه‌حیحیان داناه.

وه له ثعبی سه‌عیده‌وه پښغمبیر ﷺ ده‌فرمووښت: (نه‌گرم که‌سټک له نڼوه جیماعی کرد و وښتی دووباره‌ی بکاتوه با دهست نوڙ ټک بگرښت) (جماعه) جگه له بوخاری گټراویانتموه. وه نه‌وشیان زیاد کردوه که فرمووښتی: (ئمو دهست نوڙه ناده‌میزاد گورج نه‌کاتوه بڼ دووباره کردنموی جیماع).

۴- دهست‌نوڙ گرتن (مندوب) ه پټش خو‌شوردن خو‌شورینه‌که واجب ښت، یا (مستحب) ؛ به‌ښی نهمی عانشه خوا لڼی رازی ښت ده‌فرمووښت: (پښغمبیر ﷺ کاتې که به هوی لمش گرانی خوی بشوردایه، لمپ‌شموه همدوو دهستی نمشوری پاشان به‌دهستی راستی ناوی نه‌کرد به‌لای چه‌پیدا پاشان شم‌رمنگهی نمشوری، ښنجا وهک چو‌ن دهست نوڙی نه‌گرت بڼ نوڙ بهو شڼویه دهست نوڙی نه‌گرت) (جماعه) گټراویانتموه.

۵- دهست‌نوڙ گرتن (مندوب) ه بڼ نکمسی که شتی کولای خوارد ښت:

به‌ښی نهمی که ښبراهیمی کورې عبداللهی کورې (قارظ) ده‌فرمووښت: به‌لای ثعبی هوږه‌پردها تی‌پریم دهست نوڙی نه‌گرت، فرموی: نه‌زانی بڼچی دهست نوڙ نه‌گرم ؟ لمبر نهمی چند پارچه‌یک کمشکم خواردوه، چونکه گورم له پښغمبیر بوو ﷺ که نه‌یفرموو: (تَوْضُؤًا مِّمَّا مَسَّتِ النَّارُ) رواه أحمد ومسلم والأربعة. واته: دهست نوڙ بگرن له‌وانی که به ناگر کولاون یا برژاون.

وه له عانشموه خوا لڼی رازی ښت هاتوه که پښغمبیر ﷺ فرمووښتی: (تَوْضُؤًا مِّمَّا مَسَّتِ النَّارُ) رواه أحمد ومسلم والنسائي وابن ماجة. واته: دهست نوڙ بگرن لهو خو‌راکانی که ناگریان بر کتوه.

وه نهمو فرمانی پښغمبیر ﷺ پسندی (استحباب) نه‌گه‌یمنی، به‌ښی نهمو حدیسی که عم‌ری کورې نومه‌یی (ضمري) خوا لڼی رازی ښت که ده‌فرمووښت: (پښغمبرم ﷺ ښنی لمشانی م‌ړنکی س‌ړپراو گوشتی لڼی نه‌کرده‌وه و نه‌ی‌خوارد، لهو کاتدا بانگ درا بڼ نوڙ ه‌لسا و چه‌قوکی فری دا و نوڙه‌کی کرد بڼ نهمی که دهست نوڙ بگرښتوه) بوخاری و موس‌لیم گټراویانتموه، نهموی ده‌فرمووښت: نهمه باسی دروستی گوشت برینی تیدایه به چه‌قو.

۶- دهست نوڙ تازه کردنوه بڼ هممو نوڙ ټک:

بپېښی ئمو حدیسی بوردیده خوا لیتی رازی بیت که فرمویتی: (پتغمبر ﷺ بۆ هممو نوژنک دست نوژی نه گرت، بهلام رۆژی فتهی مهککه دست نوژی گرت و مسخی کرد بسمر خوفهکانیا و هممو نوژهکانی به یهک دست نوژ کرد، عومر پېی فرموو: ئمی نیروای خوا نمرو شتیکت کرد که لمو پیش نمت نه کرد! فرمووی: (به قسمتی وام کرد ئمی عومر) نه محمد و موسلیم و غیری توان گیراویانتموه.

وه له ئیبنوعمری کوری عامری نمنصاری یوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: (نمنسی کوری مالیک ئمی فرموو: پتغمبر ﷺ بۆ هممو نوژی ده دست نوژی نه گرت نه لئی ووتم: ئمی نیوه چونتان نه کرد؟ فرمووی: ئیمه جاری وا هببو همر پینج فرزه کاتمان به یهک دست نوژ بهجی نهینا، نه گمر دست نوژه کمان نشکایه) نه محمد و بوخاری گیراویانتموه.

وه له ئبوهوریره خوا لیتی رازی بیت هاتوه که پتغمبر ﷺ فرمویتی: (لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ بُضُوءٌ، وَمَعَ كُلِّ وَضُوءٍ سِوَاكَ) رواه أحمد بسند حسن. واته: نه گمر به گرانم نزانیا لسمر نومهتم فرمانم پې نه کردن بۆ هممو نوژنک ده دست نوژنک بگرن و له گمل هممو دست نوژنکدا سیواک بکن.

وه له ئیبنو عومره خوا لی یان رازی بیت گیراوه توه که پتغمبر ﷺ فرمویتی: (مَنْ تَوَضَّأَ عَلَى طَهْرٍ كُتِبَ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ) رواه أبو داود والترمذي وابن ماجه^(۱). واته: همرکس به ده دست نوژه ده دست نوژی گرت، ده چاکهی بۆ نفوسریت.

(۱) ئم بئ دهنگیه لسمر ئم حدیسه توه ده گهینیت که (ترمذی) - که عادهتی ریتی قسه بکات لسمر حدیس به صحیح دانان یان به (ضعیف) دانان - بئ دهنگ بووه لسمر ئم حدیسه، کهچی واش نریه، به لکو پاش هینانی حدیسه که به راشکای رایگه یاندوه که سفنده کی (ضعیف)، وه پهنگه دانه عوزی لی قبول بکرت بهوی که ناماژه ییکی کورتی به لاوازی حدیسه که کردوه که به صیغی (رؤی) گیراوه توه هیناویتی، بهلام ئمه بس نریه...

به هرحال حدیسه که زانایان ینک هاتون لسمر (ضعیف) ی، وه دهقهکانیا ئم لو باره یوه باس کردوه، له کیتبه کهدا (ضعیف سنن أبي داود رقم ۹)، لهوانه (منذری) یه که به صیغی (رؤی) هیناویتی، وه دانریش ده قادهق لموی وهرگرتوه.

وه بۆ تموار سوود به خشین چنند شوتنیکی تر باس ده کم، که موسته حبیبه ده دست نوژ گرتن بۆی که دانر باسی لیه نه کردوه، له کیتابی (الشمر المستطاب في فقه السنة والكتاب) دا باسم کردوه وه لموتوه ئم کورتیم هیناوه:

چند فايده‌يک که دهست نويزگر پتويستی پتي هديه:

۱- قسمی (مباح) رهوا کاتی دهست نويز گرتن رهوايه، وه له سونمتدا شتيکی وا نهها توه بهلگه بينت لسمر قعدهغه بوني.

۲- پارانهوه کاتی شوردي نندامه‌کانی دهست نويز (باطل)ه و هيچ نصلتيکی نيه. وه نهوي دارا کراوه تنها نمر پارانهويه که له سونمته‌کانی دهست نويزدا باسما کردوه.

۳- نهگر دهست نويزگر دهرياره ژماره‌ی شوردي نندامه‌کانی گومانی بوو با بينا بکات لسمر يه‌قين، که کمترینی ژماره‌يه.

۴- بونی شتيک لسمر همر ننداميک له نندامه‌کانی دهست‌نويز که ري له ناو بگريت نيه‌لئت نمر شورينه تير بيتت وه: ميتو دهست نويزه‌که پوچهل نه‌کاتموه، بهلام رهنگ به تنها وهک رهنگ کردن به خنه؛ نمر کار ناکاته سمر دروستی دهست نويزه‌که، چونکه رهنگ نايسته بمرست لمنوان ناره‌که و پيستدا.

۵- نمر نافرته‌نامی که بي‌نويزی هميشه‌ييان هديه، وه همردها نوانمی ميزه چورکهيان هديه، يا نوانمی با راگر نين، يان همر معزه‌ره‌تيکی تريان هديه نمره ثبتي بز هممو نويزتک

۱- دهست نويز گرتن له کاتی هممو دهست‌نويز شکانیکا، به بهلگي حدیسی بوپه‌یدی کوي حوصيب خوی لی رازی بيت دفرمويت: «پوژتکیان پتغمبیری خوا ^{سوانت} هلسا، جا بانگی بيلالی کرد فرموی: نمی بيلال بهمی پيشم کمتی له بهشت؟! من دوتنی چومه بهمشتوه گوتیم له خشمخشی بيت بوو له پيشمونه؟ بيلال فرموی: نمی پتغمبیری خوا! هرکاتیک بانگم داييت نيللا دوو رکاعت نويزم کردوه، وه هيچ کاتیک بي دهست‌نويزم بسمر نهها توه نيللا دهست نويزم بز گرتوتوه، پتغمبیری خوا ^{سوانت} فرموی: نمره بزيه.

(ترمذي) و حاکم و نيسبو خوزيمه له صحیحه‌کيدا گيترايانمتهوه سنده‌کی صحیحه لسمر مرجی موسليم.

۲- دهست نويز گرتن له پشانموه، به بهلگي حدیسی معدان ی کوي (أبي طلحة) له (أبي الدرداء) وه: «که پتغمبیری خوا ^{سوانت} رشايوه، رزووه‌کی شکاند و دهست نويزی گرت، وه له مزگوتی ديمشقا گيشتم به (ثوبان) نعمم بز باس کرد فرموی: راستی فرموه، من خوم ناوم کرد به دستيا».

(ترمذي ۱/۱۴۲-۱۴۳) تخریجی کردوه جگه لميش به سنده‌یکی صحیح ربوايتيان کردوه.

۳- دهست نويز گرتن له هه‌لگرتی مردوو: به بهلگي فرموده‌ی پتغمبیر ^{سوانت} : «هرکستیک مردويه‌کی شورد با غوسل دهرکات، وه هرکستیک هه‌لی گرت با دهست نويز بگريت».

نمه حدیسیکی صحیحه له چند ريگايه‌کوه هاتوه، همدتيکیان صحیحه و هنده‌کی تری حسنه، وهک باسم کردوه له (إرواء الغلیل) دا (رقم ۱۴۴) بروانه (تمام المنه في التعليق على فقه السنة).

دهست نوژ بگرن، مهگرن نو عوزره سورتاپای کاتی نوژدهکمی داگیر نه کرد، یان کاتهکمی دیاری و دهست نیشان نه نه کرا، نممه نوژدهکانیان به دروست دائمنژی له گهل بوردوامی عوزره که.

۶- دروسته داوای یارمعتی له کسانانی تر بکریت بۆ دهست نوژ گرتن.

۷- رهوایه بۆ دهست نوژگر نهمدامه تهر بووهکانی به خاوی یا شتی تر بسپرت هارین و زستان.

مسح کردن بسمه خوفدا:

۱- بهلگمی شرعیعتی نم مسح:

مسح کردن بسمه خوفدا به سوننعتی صحیح (ثابت) بو له پتغممبهروه ^{عزیز الله} نهوی دهفرمووت: هممو توانمی که بۆ ئیجماع پشتیان پی تبستری له زانایان، کۆن لسمه دروستی مسح بسمه خوفدا هم له سهفرا و هم له مالهوه، چ بۆ پتویستی و چ بۆ غهیری پتویستی. هتا بۆ نو تافره تانمی که هر له مالهون وه نو کسانمی که نهخۆشی همیشهی له قاجی خستون. بهلام شیعه و خواریج دان ناین به دروستی نم مسحدا، وه توانیش حیساب بۆ خیلافه که یان ناکری. (حافظ) ئیبنو هجر له (الفتح) دا دهفرمووت: کۆمه لیک له (حفاظ) زانایانی (حدیث) دانیان ناوه بوهدا که مسح کردنی خوف (متواتر)ه. وه همدیک له زانایان گیرهروهکانی (حدیث)ی مسیحی خوفیان کۆ کردۆتوه له هشتا کس تی نهپهن، ده کسه مژده پندراوهکانیش لهوانن، تهاو.

وه بههتترینی نو حدیسانه که بهلگهیه لسمه مسیحی خوف نو (حدیث)یه که نهحمد و بوخاری و موسلیم و نهبو داود و (ترمذی) له ههمامی نهخمعی رهوه نمی گیرنهوه خوا لیتی پازی بیت دهفرمووت: (جهریری کوری عبدالله چوو میزی کرد و پاشان دهست نوژی گرت و مسیحی کرد بسمه خوفهکانیدا پریان ووت: میزیش کردوه و تاوا نه کهیت ؟ فرمووی: بهلن پتغممبهرم ^{عزیز الله} بینیه میزی کردوه و لهپاشاندا دهست نوژی گرتۆتوه لهجیاتی نهوی که پتکانی بشۆری مسیحی کردوه بسمه خوفهکانیا) ئیپراهیم دهفرمووت: نو (حدیث)یان لا خۆش بوو چونکه موسلمان بوونی جهریر دوای هاتنه خوارهوی سووهرتی مانیده بوو، واته: جهریر سالی دهیممی کۆچی موسلمان بووه دوای هاتنه خوارهوی تایمتی دهست نوژ که واجیبتی شۆردنی هردو پی نهگهیمنی، جا بهو پییه (حدیث)هکمی جهریر مهبستی تایمه که لیک نهداتوه، واته: بۆ کسانانی که خوفیان له پتدا نییه واجیه قاجیان بشۆرن، بهلام توانمی که خوفیان له پتدایه فرزه که یان نهویه که مسح بکمن بسمه ریا، کهواته سوننعت (تخصص) تایبه تمندکمری تایمه کهیه .

۲- شرعیعتی مسح کردن بسمه گۆرهیدا:

دروسته مسح بسمه گزړه‌وی دا بکړیت، نهمش له زوړ له یاره‌کانی پیغمبره صلی الله علیه و آله روایت کړاوه. ټبو داود ده‌فرمویت: عدلی کوړی ټبو (طالب) و ټبینومسعودو به‌رائی کوړی عازیب و نهمسی کوړی مالیک و ټبو نومامه و سهلی کوړی سعد و عمری کوړی (حرث) مسحیان کړدوه بسمه گزړه‌ویدا.

وه همروه‌ها له عمار و بیلالی کوړی عبداللهی کوړی ټبی نوما و ټبینو عومروه روایت کړاوه وه له (تهذیب السنن) ی ټبینو قسیم دا هاتوه له (ابن المنذر) وه که نه‌محمد دانی ناوه به رها بوونی مسح کردن بسمه گزړه‌ویدا، نهمش له نینصاف و عدلی نه‌محمدویه، پشتیوانیشی لعمدا ټبو کومه‌له صاحبایو قیاسی صریحه. چونکه لمنتوان گزړه‌وی و خودا جیوازی وها کاریگر نیه که بهرگری ټبو حوکه بکات لسمه گزړه‌وی، وه مسح کردن بسمه گزړه‌وی قسمی زوړمی زانایانه، تمار.

لوانمی که پریان داوه مسح بکړیت بسمه گزړه‌وی دا سوفیانی (ثوری) و ټبینومبارک و (عطاء) و حسن و سعیدی کوړی موسه‌یین، ټبیوسف و موحه‌مد ده‌فرمون: دروسته گزړه‌ویش مسحی بسمه‌دا بکړیت نه‌گر هاتو نهمستور. بو و ژړه‌وی دهرنه‌کوت.

ټبو حنیفه له سهرتاره به دروستی نه‌نمزانمی مسح بکړی بسمه گزړه‌وی نهمستوردا به‌لام پیش مردنی به سی پوژ یان حوت روژ پشیمان بووه‌و پری دا به مسح کردنیان.

وه بڅو له نه‌خو‌شی‌یه‌که‌یدا مسحی گزړه‌وی‌یه نهمستوره‌کانی کرد، وه بهو کسانمی که هاتبونه سردانی فرموی: ټبو کاره‌ی قده‌غم کړدبو نیتا خزم کړدم.

له موغیره‌ی کوړی شوغبوه هاتوه: (که پیغمبر صلی الله علیه و آله ده‌ست نوژی گرت و مسحی کرد بسمه گزړه‌وی و نه‌عله‌کانیدا) نه‌حمدو (طحاوی) و ټبینوماجو (ترمذی) گتپرایانمتوه، وه (ترمذی) ده‌فرمویت: (حسن صحیح)، به‌لام ټبو داود به (ضعیف) ی داناه ^(۱) وه لیره‌دا مسحی گزړه‌وی‌یه‌کانی مهبست بووه جا مسحی نه‌عله‌کانیشی په‌گمل خستوه.

(۱) ټبوداود لپاش ټموی حدیسه‌کی هیناوه له (سنن) ه‌که‌یدا ده‌فرمویت: (عبدالرحمن) ی کوړی (مهدی) ټم حدیسی نه‌ه‌گتپرایوه، لبر ټموی زانداو بوو له موغیره‌وه که پیغمبر صلی الله علیه و آله مسحی نه‌کرد لسمه خوفه‌کانی.

جا بپوانه ټبو داود ټم حدیسی به (ضعیف) داناه نکه لبر بوونی عیلمتیک له سندی حدیسه‌کدا: به‌کو لبر پینچوانمی زانداو له موغیره‌وه که مسح کردنی پیغمبر صلی الله علیه و آله بوو لسمه خوفه‌کانی، وه شتیکی شاراه نیه که نهمه عیلمتیک له‌کدارکمر نیه، چونکه (ثابت) بوونی مسح کردنی پیغمبر صلی الله علیه و آله بسمه

وهك چۆن دروسته مسحى گۆرهوى بكرت، دروسته مسحى همموو ئو شتانه بكرت كه ئمپتچرئىن له قاجموه، وهك لهفاف و وئنى لهفاف، لهفافىش ئو شتهيه ئمپتچرى له قاجموه لمبر سرما يا لمبر پئ پتمىتى يا لمبر برين و شتى وا.

ئىبنوتهمى به دهفرمووت: ئهوى راست بئت لهفافىش مسح ئهكرت، ئو له ل لمپتشرشه بۆ مسح كردن له خوف و گۆرهوى، چونكى لهفاف عادهتن بۆ پئوستى نمى بهكار ناهيئى، وه له لئىكردنموهيدا زهره و زيان هديه، جا يان سرما بونه، يا ئمزىت پئ گهيشته بههوى پئ پتمى بوون يان بههوى برين، وه ئهگەر دروست بئ مسح بهسر خوفو گۆرهويدا بكرئ ئوه بهسر لهفافدا به شيوهيهكى چاكر دروسته، وه همركسى لبارهى دروست نمبوونى مسح كردن بهسر لهفافدا ئىددعاى ئىجماع بكا ئوه له بئ عىلمى زياتر هيچى پئ نيه، وه ناتوانى هتا له ده زاناي بىناوبانگوه نهقلى دروست نمبوون بكا، سهراى ئوه بتوانى نهقلى ئىجماع بكا. تا ئهوى دهفرمووت: همركس باش له زاراوهكانى پئغمبەر ﷺ بگات و مافى تهاوتى قىاس بدات، بۆى دهه ئهكموت كه روخست له لايىن پئغمبهره ﷺ فراوانه لم بابتمدا، وه ئهمش له چاكهيمى بهكانى شىرىمى ئىسلاموهيه، وه لهو رهوانى و ئاسانكارى يانهيه كه ئو شىرىمى بۆ نئراوه. (تواو).

وه ئهگەر خوف يا گۆرهوى كونيان تئدا بوو قهيناكه مسح كردنيان به مەرجى لئاو خهلكيدا ئاسايى بئ لمپى كردنى خوف و گۆرهوى كه كونيان تئدا بئ.

(ئورى) دهفرمووت: خوفهكانى موهاجرين و ئنصار بئ كون و دراوى نهئبوون وهك هى خهلكى ئىستا، جا ئهگەر لهو بارهيهوه قهدهغهيهيك همبوويه لئىانهوه نهقل ئهكرا.

خوفهكانا نهفى سابت بوونى مسح كردنى پئغمبەر ﷺ ناكات لىسر گۆرهوى و نعل، جا ئهگەر ئهوى ئهمى گئراوهتهوه له موغرهوه سيقهيه، پئوسته كارى پئ بكرت چونكه پئچوانى نيه بۆ ئهوى كه جگه لهو موغرهوه دهگئرتتهوه لبارهى مسح كردن لىسر خوفهين، وه له راستى دا گئرهوهكانى ئم حدىسه هممويان جئى بارهين، وه سندهكى صحىحه لىسر مەرجى بوخارى. بۆ زياتر لئىكۆلئنهوه بپوانه (سنن الترمذى ۱۶۷/۲-۱۶۸) و (الإرواء ۱۰۱). ههروهها دانهر له دوای حدىسهكهوه ئهئيت: (مسحى گۆرهوى بهكانى مەبست بوو جا مسحى نعلهكانىشى رهگئل خستوه) ئم قسهكه ئوه ئهگهيمى كه مسح كردن به سر نعلدا دروست نيه، وه دور خستنهوى ئمه ئهئيم: به صحىحى له پئغمبهرهوه مسح كردن بهسر نعلدا هاتهو به تمنايى، به بئ ئهوى باسى گۆرهوى بكات له حدىسى عەلى كورى (أبو طالب)، وه حدىسى نوسى كور نوسى (ثقفى)، و حدىسى ئىبنوعومەر، وه (ابن القطان) به صحىحى داناره، ههروك له شىرحى (علوم الحديث) عراقىشدايه (ل ۱۲)، منيش باسى سندهكانىانيم كردوه له (صحىح سنن أبى دارو ۱۵۰ و ۱۵۶ دا). (تمام المنه).

۳- مرجه کانی مسح کردنى خوف و ثنوانى حوكميان وهك خوف وايه:

بؤ دروستي يمتى مسح کردنى خوف و ثنوانى حوكميان وهك خوف وايه مرجه كه به دهست نوښتوه لمپن كرابن، لمپنې ئهوى موغړه كورې شوعبه ده فرمويت: شونك له گڼل پيغمبردا بووم ﷺ له سفر تكددا، به جوهنده تاوم كرد به دهستيا بؤ ئهوى دهست نوښت بگرت، دم و چاو و قولى شؤرى و مسحى سدى كرد، داهاتموه تارهكو خوفه كاني لمپن داكم، فرموي: (وازيان لى يته به دهست نوښتوه لمپن كروون)، وه مسحى كرد بدمريانا. نه حمد و بوخارى و موسليم گيړاويانتموه.

وه حومهيد له موسنده كهيدا نه گيړتتموه له موغړه ده فرمويت: (وتمان: ئمى نيرراوى خوا نايا هركام له تيمش مسح بكات بدمر خوفه كانيا؟ فرموي: (به لن نه گمر به دهست نوښتوه لمپنې كرد).

وه ئمو مرجانهى همدى له زانايان دايان ناوه كه ثبيت خوف داپوشمى ئمو شونه بنى كه لمپن بشؤرى و لمپن خوى توند بيت به هيچ توند نه كرايت و ئمو كسه بتوانى پتوى بروت، ئمو شتخى نيسلام نيسنو تهيمى به زه عيفى داناون له (الفتاوى) دا.

۴- ئمو شونمى مسح نه كرى:

ئمو شونمى كه شرع ديناوه مسح بگرت سدهوى خوفه، لمپنې ئهوى موغړه خواى لى رازى بيت ده فرمويت: (پيغمبرم ﷺ بينوه سدهوى خوفه كاني مسح كرووه) نه حمدو ئمبواودو (ترمذي) گيړاويانتموه، وه (ترمذي) به حسنى داناوه^(۱).

وه له عهلى يوه خوا لى رازى بيت هاتوه كه ده فرمويت: (نه گمر دين به رهئى بووايه بنى خوف لمپش تر بوو مسح بگرت وهك لسدهوى، وه پيغمبرم ﷺ بينوه مسحى پشتى خوفه كاني كرووه) ئمبواود و (دارقطنى) گيړاويانتموه وه نيسنده كمى حسنه يا صحيحه^(۲).

ئموى واجبه له مسح كردندا ئهويه كه وشى مسحى پى بووترت لمپنې ئهوى شتويه كى تايبمتى بؤ ديارى بگري، وه له شتوى مسح كردندا هيچ شتكي وا صحيح نهاتوه.

۵- ماوهى مسح:

ماوهى مسح کردنى خوف بؤ نيشتهجن شمو رؤتكه، وه بؤ موسافريش سى شو و سى رؤزه.

(۱) بهلكو (حسن صحيح)، بؤ زياتر پروانه (صحيح سنن الترمذي/ ۹۸) وه (صحيح ابى داود/ ۱۵۱-۱۵۲).

(۲) پروانه (ارواء الغليل ۱۰۲).

صفوانی کورې عسسال خوا لټی پاڼی بیت ده فرموویت: (پیغمبر ﷺ فرماني پې کردین که سفرمان کرد سې شوو پوژ خوفه کاتمان مسح بکین نه گمر به دهست نوژوه لمپیمان کردبو، وه شوو پوژیک نه گمر نیشتهجې بووین (له شوینی خومان)، وه دایان نه کمنین بؤ خوشوردنی لمش گرانی نمیت) شافعی و نه حمد و ثبیبو خوزه یه گنپراویانتموه، وه (ترمذی) و نسائی به صحیحیان داناوه^(۱).

له شوره یی کورې هانینموه خوا لټی پاڼی بیت هاتوه که ده فرموویت: (له عاتیشم پرسې دهریاره ی مسحی خوف، فرمووی: له عدلی بیرسه چونکه نو له من شاره زایی زورتره لمو باره یوه، نو له گمل پیغمبردا ﷺ نه چوه سفر، منیش پرسیارم لی کرد فرمووی: پیغمبر ﷺ فرموویت: (لِلْمُسَافِرِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَلِإِلَیْهِنَّ وَلِلْمَقِیمِ یَوْمٌ وَلَیْلَةٌ) رواه احمد ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه. واته: بؤ موسافیر سې پوژ و سې شوه، وه بؤ نیشتهجې شو و پوژیکه، به یهدی ده فرموویت: نمه راست ترین شته که لم باسدا ریوایت کراوه، وه نموی هلبژیراوه نمویه سرتای ماوه ی مسح کردنه که لمو کاتموه دهست پې نه کات که مسحه که نه کړیت، وه ووتراوه له کاتی دهست نوژ شکاندنی دوای لمپې کردنیموه دهست پې نه کا.

۶- شپوه ی مسح کردن:

نو کسی نه یوې مسحی خوف بکات نمې دهست نوژیک بگړت ینجا خوفه کانی یا گزوه یه کانی لمپې بکات، نیر هرکاتی ریستی دهست نوژ بگړی دایان نه کمنی و درسته مسحیان بسفردا بکات له جیاتی نموی پېه کانی بشوریت، وه نموانی نموه بکات نه گمر نیشتهجې بوو له شوینی خوی بؤ ماوه ی شوو پوژیک، وه سې شوو سې پوژ نه گمر له سفردا بوو جا دواي نو ماوه یه نمې دایان کمنی و دهست نوژ بگړتیموه و قاچه کانی بشوات، به لام نه گمر لمشی گران بوو پیوسته لمسری دایان کمنی و خوی بشوریت. به پېی (حدیث) هکی صفوان که له پیتموه باس کرا.

۷- نو شتانی مسح پوچمل نه کمنوه:

مسح کردنی خوف بمعانی خواره وه پوچمل نمیتیموه^(۲):

(۱) شیخ نه لبانی ده فرموویت حسنه پروانه (صحیح سنن الترمذی ۹۶) و (ابن ماجه ۴۷۸).

(۲) دروه میان ناشکرایه بده لگی حدیسی صفوانی پیتموه، نمه یه کم وسیم هیچ به لگیه کی لمس نریه، هر بویه شیخی نیسلام له (الإختیارات ص ۹) دا ده فرموویت: «به دا کمنینی خوف و عمامه دهست نوژی مسح کمر بتال نابیتیموه، هروه ها به بسفرچوونی کاته کمنی، وه واجب نریه لمسری که مسحی سر بکات یا

(۱) کۆتایی هاتنی ماوه که.

(۲) لاش گران بوون.

(۳) داکمندی خوفه کان.

وه نه گهر ماوه که کۆتایی هات، یا خوفه کانی داکمند و پیتش نهوه دهست نوژی گرتبوو، تمنها قاچه کانی بشوات.

خۆ شۆردن (الفصل)

خۆ شۆردن: نهویه ههموو لاش ناوی بهر بکمریت، نهمش کاریکه شرع دایناوه بهیچی فرموده ی خوی گهره که نه فرمویت: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطَهِّرُوا﴾ (مانده ۶/). واته: نه گهر لمستان گران بوو خۆتان پاک بکمنوه، به خۆ شۆردن ..

وه نهویه نه فرمویت: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (البقرة ۲۲۲). واته ده باره ی بئ نوژی نافره تان حدیز پرسیارت لی

نه کمن، توش بلئی نهوه زیان و چه نه یه که له کاتی بئ نوژییدا، جا له ژنه کانتان دوور بکمنوه و جیماع مه کمن له گه لیاندا هتا پاک نه بنوه، جا کاتی پاک بوونوه بهو شیوه یی خوا فرمانی پئ

قاچه کانی بشوژیت، وه نه به بۆ چوونی حسمنی به صرییه، وه لا بردنی مووی سهری مسح کراو وایه، لسه روتی صحیح له مذهبی نه محمد و روتی جمهور، وه نه به مذهب و بۆ چوونی عدلی کوپی نهی (طالب) ه هره ها به بهیقهی (۱/ ۲۲۸) و (طحاوی) له (شرح المعانی ۱/ ۵۸) له (أبي ظبيان) وه ده فرمویت: عدلی کوپی نهی (طالب) م بیی به پتوه میزی کرد، پاشان دارای ناوی کرد، جا دهست نوژی گرت و مسحی لسه نهعله کانی کرد، پاشان چوه ناو مزگوتیه که، ههروو نهعله کانی داکمند، پاشان نوژی کرد، به بهیقهی نهی بۆ زیاد کرد: «نیامنتی بۆ خه لک کرد» وه نیسنادی ههروو کیان صحیحه لسه مرجی شه یهین.

وه له مه دا به لگمی دروستیتی مسح کردن لسه نهعله ی تیدایه، وه له پیغمبره وه ﷺ به صحیحی هاتوه له چمد حدیسیکی پتوو که نامازی بۆ کرا. (تمام المنة ۱۱۴-۱۱۵).

داوون بچنه لایان،، چونکه بمراستی خوا تویه کاران و توانی خوږان خاویږن رانه گرن - له پیسی و تاوان - خوږ دهویت.

وه درباری خوږ شۆردن چمند باسیک هدیہ لعمانی خواره ودا کویان ده کهینهوه:

نور شتانی خوږ شۆردن واجب نه گمن:

خوږ شۆردن واجب نهی به هوږ پینج شتوه:

یه کهم: هاتنه دهی مهنی.

هاتنه دهی مهنی به شهوه توه، له کاتی نوستن دا بیت یا کاتی ناگایی، نیر بیت یا می، نهمش رای گشت زانایانه، بهی نهی نهمو سمید ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ) رواه مسلم. واته: خوږ شۆردن به ناو هاتنه واجب نهی.

له نومو سه لعموه خوا لئی رازی بیت هاتوه که ده فرمویت: نومو سولیم فرمو: نهی نیراوی خوا، خوا له حق شرم ناکات، نایا نافرته کاتی نحتلام نهی خوږ شۆردنی لسمه؟ فرمو: بهی (إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ) رواه الشيخان وغیرهما. واته: بهی نه گمر ناوی بی.

لیره دا چمند شیوه یک زورچار رو ندها حمزمان کرد خه لکی لسمر ناگاردار بکهینهوه لمر پتویتی:

أ- نه گمر مهنی هاته دهی هست کردن به خوږی، به لکو بهوږ نه خوږی یا سرما توه خوږ شۆردن واجب ناب،، چونکه له (حدیث) هکی علی دا خوا لئی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ پتی فرمو: (فَإِذَا فَضَخْتَ الْمَاءَ فَاغْتَسِلْ). واته: نه گمر ناو درپری به دهی خوت بشوره. نهم داود گپراویتی یوه.

موجاهید ده فرمویت: له کاتیکدا نیمه - هاره لانی نینوععباس - له مزگوت به نه لقه دانیشتبون: (طاس) و سمیدی کوی جویه پرو عیکرمه، و نینوععباسیش به پتوه بوو نوژی نه کرد، لهماکاو پیانیک به سرمانوه وه ستاو ووتی: کس له نیه فمتوا نهدات؟ نیمش ووتان: پرسیار بکه، ووتی: من هرکاتیک میز بکم به دوای میزه کعموه ناوی به تومز بشونیا دی، ووتان: نهی مندالی لی درست نهی؟ ووتی: بهی، ووتان: خوږ شۆردن لسمر پتوسته، ده فرمویت: جا کابرا پروی وه گپراو و پوشت (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) نهی نینوععباس به پهله نوژه هکی توار کرد و به عیکرمی ووت: نهم کابرایم بو بانگ بکوه، پروی کرده نیمه و ووتی: نهی نهم فمتوایم بو کابرایتان دا پیم بلین: نایا له قورنندا هاتوه؟ ووتان: نا، فرمو: نهی له پیغمبری خواوه ﷺ؟ ووتان: نا، فرمو: نهی له یاره کانی

پیتغمبیرهه ﷺ هاتوه؟ ووتمان: نا، فرمووی: ئەی له چیرمه هاتبو، ووتمان: بپرای خۆمان، فرمووی: لمبر ئهمهیه پیتغمبیر ﷺ فرموویته: (فَقِيَهُ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْفِ عَابِدٍ) ^(۱). واته: زانایهك له ههزار عابید لمبر شهیتان گرانته.

ئه‌لێ پیاوه که گه‌رایمه ئیبنو عبباس پووی تی کرد و فرمووی: کاتی ئه‌و ئاره دیت لمیشت، پیم بلێ: ههست به خۆشی نه‌کهیت؟ ووتی: نه‌خیر، فرمووی: ئەی ههست به سستی و سړی لهشت نه‌کهیت؟ ووتی: نه‌خیر، فرمووی: ئهمه که تووشت بووه ئیبریدهیه تنها دهست نوژنکت بهسه بیکریت.

ئیبریده جۆره نه‌خۆشییه که لمبرمای زۆر و ته‌رو تووشی یه پیدایه ئه‌بی.

ب- نه‌گهر کهسیك ئیحتیلام بوو که ههستا له خه‌و معنی نه‌ینی خۆشۆردنی لمبر ناییت، ئیبنو موندیر ده‌فرمویت: هه‌موو ئه‌وانه‌ی من زانیاریم لیوه وه‌رگرتوون لمبر نه‌وه کۆن.

وه له (حدیث) که‌ی ئوموسوله‌یدا که له پیتشمه‌ه باسمان کرد هاتوه ئایا ژن خۆ شتنی لمبره نه‌گهر ئیحتیلام بوو؟ فرمووی: (ئه‌لێ نه‌گهر ئاری بیینی) ئهمه به‌لگه‌یه لمبر نه‌وی که نه‌گهر ئاری نه‌ینی خۆشۆردنی لمبر نه‌یه، به‌لام نه‌گهر ئاره که دوای هه‌لسان له خه‌و هاته ده‌روه ئه‌وه خۆشۆردنی لمبر واجب ئه‌ییت.

ج- نه‌گهر کهسیك له خه‌و ههستا و ته‌ری بیینی به‌ خۆیه‌وه به‌لام ئیحتیلامی وه‌یر نه‌کهوته، ئه‌وه نه‌گهر دلتیا بوو ئه‌و ته‌ری به‌ معنی به‌ ئه‌بی خۆی بشۆرت، چونکه ئه‌و معنی به‌ ئیحتیلام هاتوته ده‌ر، به‌لام ئهم به‌ری ناکه‌وتمه‌وه، جا نه‌گهر گومانی هه‌بوو نه‌یزانی ئه‌و ته‌ری به‌ معنی یا شتی تر، ئه‌بی بۆ ئیحتیات خۆی بشۆرت، موجهید و قه‌تاده‌ش ده‌فرموون: ئه‌و جۆره که‌سانه خۆ شۆردنیان لمبر نه‌یه هه‌تا دلتیا نه‌بن که ئه‌و ته‌ری به‌ معنی، چونکه یه‌قین مانه‌وی پاکیه‌وه به‌ گومان لاناچیت.

د- نه‌گهر کهسیك ههستی کرد به‌وه‌ی خه‌ریکه ئاری دیتمه‌وه و زه‌که‌ری توند گرت و ئە‌ی هیتشت ئاره‌که ده‌ر به‌چیت ئه‌و کهسه خۆشۆردنی لمبر نه‌یه، چونکه له پیتشمه‌ه باسمان کرد که پیتغمبیر

(۱) ئهم حدیسه (ترمذی) و ئیبنو ماجه و (ابن عبد البر) له (جامع العلم) دا به‌ مرفوعی هه‌تاوانه به‌ی ئه‌وه‌ی باسی ئه‌و به‌سره‌هاته بکهن، وه (ترمذی) ده‌فرمویت: (حدیث غریب) وه موناوی له (حافظ عراقی) یه‌وه نه‌قلی کردوه ده‌فرمویت: سه‌نده‌که‌ی زۆر زه‌عیفه، وه هه‌روه‌هایشه، وه پوون کرد نه‌وه‌که‌ی له ته‌علیق‌دایه لمبر (المشکاة ۲۱۷). نه‌ما به‌سره‌هاته‌که من تا ئیستا هه‌لوێستم نه‌کردوه لمبر سه‌نده‌که‌ی بۆ وورد بو نه‌وه لی، وه پیم وانی به‌ که سه‌حیح بیته. هه‌روه‌ها نه‌کاره‌تیشی تێدایه، والله اعلم. (تمام المنة).

المسألة ٥.

نوستنموه که لموانهیه لمو کاتموه بوو ییت نوژده کانی بگیریتموه.

دوہام: گہیشتنی ہمدورو شوینی خمتنہ بہ یدہ کتر:

خوتان ياك بكنموه.

حەددى شرعى پيويست ئەكات جىماعە با ئاۋىشى پيۋە نەھايىتىتە).

毒

سوی: تفصیل

بەلام بۆ واجب بوونی خۆ شۆردن ئێمە (إدخال)ی راستی هەیت، بەلام ئەگەر تەنها ئێمە دووانە لە یەک بدرێن بۆ (دخول) ئێمە خۆشۆردن واجب نایێت لەسەر هیچیان بەرای هەموو زانیان (إجماع).

سۆریم: پاک بوونەوه لە خۆتێ هەیز و زەستانی:-

بەپێی فرمودەى خواى گەورە کە فرموویەتی: ﴿وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ الآية. واتە: لێیان نزیک مەبنەوه بە جیماح هەتا پاک ئەبنەوه، کاتێ پاک بوونەوه بچنە لایان ئێمە شۆردنەوه کە خوا فرمانی پێ کردوون، بەراستی خوا تۆبەکاران و ئەو کسانەى کە خۆیان پاک ڕاگەرن خوش ئەوترێ.

و بە پێی فرمودەى پێغمبەر ﷺ کاتێ بە (فاطمە) ی کچی نەبی حو بەیشی فرمودە: (دَعِيَ الصَّلَاةَ قَدَرِ الْأَيَّامِ الَّتِي كُنْتَ تَحِيضِينَ فِيهَا ثُمَّ اغْتَسِلِي وَصَلِّي) متفق عليه. واتە: بە ئەندازەى ئێمە ماوەى کە تێیدا تووشى هەیز ئەبویت واز لە نوێژەکان تەبێتە لەپاشاندا خۆت بشۆرە و نوێژ بکە. و ئەمە هەرچەندە لەبارەى هەیزەوه هاتوو بەلام زەستانی و هەیز وایە بە ئیجماعى هەموو سەحابە.

جا ئەگەر ئافەرەتێک مەندالێ بوو، خۆتێ نەدی ووتراوه: هەر خۆشۆردنی لەسەر، وە ووتراوێش: خۆشۆردنی لەسەر نیە، وە لەو بارەىمەوه دەتێک ئەهاتوو روونی بکاتەوه. چوارەم مردن:-

ئەگەر موسلمانێ مرد شۆرینی واجبە بە ئیجماع. وە ک بە درێژی لە شۆتێ خۆیدا باسی ئەکەین - إن شاء الله - .

پێنجەم: بۆ باوەڕ کاتێک موسلمان بوو:-

کاتێک بۆ باوەڕێک موسلمان بوو پێرستە لەسەری خۆی بشۆرت. بەپێی ئەوەى کە ئەبوهورەیرە ئەگێریتەوه دەفرمووت: (ثَمَامَةُ) حەنفی بە دیل گێرابوو پێغمبەر ﷺ بەیانیان لەسەری لێ ئەدا و ئەى فرمود: ئەى (ثَمَامَةُ) چیت لایە؟ ئەویش ئەى ووت: ئەگەر بکوژی خاوەن خۆین ئەکوژی، وە ئەگەر چاکەش ئەکەیت چاکە لەگەڵ کەسێکدا ئەکەیت سوپاس کە گوزارە، وە ئەگەر مەلێشت ئەوترێ چەندە داوا ئەکەیت ئەت دەینێ، وە یارەکانی پێغمبەر ﷺ حەزبان لە

بریتی (فدیة) نه کردو نه یان ووت: چی له کوشتنی نهمه بکهین؟ پاشان پۆژنک پیغممبەر ﷺ چوو بۆلای ئهویش موسلمان بوو، پیغممبەر ﷺ دهستی کردوه و ناردی بۆناو باخهکی ئهبو (طلحة) و فرمانی پێدا خۆی بشۆرت، ئهویش خۆی شۆردو دوو ریکات نوژی کرد، پیغممبەر ﷺ فرمووی: (بهراستی ئیسلامهتی براکتان جوان بووه). نه محمد گێڕاوهتی یهوه، وه نهصلی نهم (حدیث) ه لای بوخاری و موسلیمه.

ئهوێ که حهرامه لهسهر لهش گران :

ئهمانهی خوارهوه لهسهر لهش گران حهرامه:

۱- نوژن کردن.

۲- (طواف). له پێشمهوه به لگهی نهمه روون کراوهتوه له باسی ئهو شتانهدا که واجبه دهست نوژی بۆ بگێریت.

۳- دهست دان له قورئان و ههنگرتنی:-

حهرامی بهتی نهمه پێشمواکانی ئیسلام لهسهری رێکن، وه له سهحابه کس نهبوو خیلاف و جیاوازی بویت لهوه دا، بهلام داود و ئیبنو حمزم پێیان داوه به لهش گران دهست له قورئان بدات و ههلی بگێرت و به خراپیان نزانیهوه، به لگشیان ئهوهیه که له سهحیحی بوخاری و موسلیم دا هاتوه که پیغممبەر ﷺ نامهیهکی نارد بۆ هیرهقل ئهمی تیدا بوو: (بسم الله الرحمن الرحيم... هتا ﴿قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ تَعٰلَوْاْ اِلٰی کَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اِلٰهًا وَلَا نَشْرِكْ بِهٖ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اِلٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْاْ فَقُوْلُوْا اَشْهَدُوْا بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ﴾ (آل عمران/ ۶۴).

ئیبنو حمزم ده فرمویت: ئهوه تا پیغممبەر ﷺ نامهیهکی پهوانه کرد بۆلای نهصارا - گاوهکان - که نهم نایتمشی تیدا بوو، وه دلتیاش بوو که ئهوان دهست لهو نووسراوه دهدهن، جومهویش زانیانیش وهلامی ئهویان داوهتوه بهوی که ئهوه نامه بووه، وه هیچ رێگرتک نییه بۆ دهست دان لهو شتانهی که نایهتی قورئانیان تیدا بیت وهك نامه و کتیبی تفسیر و کتیبی فیهمی و غهیری

نمونه، چونكه نمونه پزيان ناووترتيت كتيبى قورټان، وه حرامى يمتى دهست ليدان وه هلگرتنى نمونه (ثابت) نموده^(۱).

۴- قورټان خویندن:-

لاى جمهورى زانايان حرامه بؤ لمش گران ك شتيك له قورټان بخوینتى، به پيى نموى عدلى خوا لیتی رازی بیت ده فرمویت: (پیغمبر ﷺ هیچ شتيك رپی قورټان خویندن لى نه نه گرت نیلا لمش گرانی نمیت). خاوه سونمه کان گيتراويانتموه، (ترمذی) و غیری نمو به صحیحیان داناوه، (حافظ) له (الفتح) دا ده فرمویت: همدی له زانايان همدی له گيتره روه کانی نم (حدیث) به (ضعیف) دائمین، وه له راستی دا نزیکه له (حسن) هوه بؤ کار پی کردن نمیت^(۲).

وه همر له عدلی روه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که ده فرمویت: (پیغمبری خوام بینی ﷺ دهست نويزی گرت، پاشان کمیت قورټانی خویند پاشان فرموی: (نمه بؤ نمو کسانیه که لمشیان گران نیه، به لام لمش گران نا، هتا نایمتیکیش) نه حمد و نمو یه علا گيتراويانتموه، وه نمه له فزی نمو یه علایه.

(۱) نم وه نامه بینا کراوه لیسر ووتی حرامیتی دهست لیدانی قورټان له لاین لمش گرانهوه، وه دائر لیره دا به لگمی بؤ نهیتاوه نموه، به لام، ناماژی بؤ کردوه له فصلی: «نموی پیوسته دهست نويزی بؤ بگيردت» که به لگمش فرموده ی پیغمبر ﷺ: «لا يَمَسُ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ» له گن نموی لیردا به راشکوی دیوت که زاراوه ی (طاهر) هاویش (مشترک) ه چند واتایک ده گرته خو، وه که حمل بکرت لیسر واتایه کی دیاری کراوه پیوسته قهرینه هیت، پاشان نمو خوی حملی کردوه لیسر غیری لمش گران بعین قهرینه، و نیمه نموی مهبست بن لیردا برپرچمان دایوه، وه لیردا مهبستی حدیسه کمان پوون کردهوه، که به لگه نیه بؤ حرامیتی دهست لیدانی قورټان بؤ نیماندار (مطلقاً) به تیکرایي جا بؤی بگيرتوه.

وه برانمتی بنچینه یی له گن نموانیه که ده لاین به دروستیتی دهست لیدانی قورټان له لاین موسلمانى لمش گرانهوه، وه لم بابدا نقل کراوتکی راست و دروست نهاتوه که ده چون نموه دروست بکات، جا وورد برهوه. (تمام المنة ۱۱۶).

(۲) نمخیز، به لکو له بابمتی نمو (ضعیف) انهیه که کاری پی ناکرت، لیسر نموی عبدالله ی کوی (سَلَمَة) به تمنهایی گيتراویمتی روه، وه نمیش گوزانکاری بلسر بیوهو شیدا هاتوه له دروا تممنی، به دان پیدانانی (حافظ ابن حجر) خوی له (تقریب) دا، وه له عایشه ی پیچوانمی نموه (ثابت) بروه... (تمام المنة ۱۱۷).

(هشمی) ده فرمویت: پیاده‌کانی (ثقة) ن، شوکانی ده فرمویت: نه‌گرم نم (حدیث) ه صحیح بیت، شیاری ثویه بکرته به‌لگه لسمر حرامیستی قورئان خویندن لسمر لمش گران^(۱).
 نه‌ما (حدیث) ه‌کمی یه‌کدم شتیکی وای تیدا نیه به‌لگه بیت لسمر حرامیستی چونکه مسمست لیتی ثویه که پیغمبر ﷺ کاتی لمش گرانی وازی له قورئان خویندن هیناوه، وه نم (حدیث) ه بۆ ثوه ناییت بۆ کراهتیش بکرته به‌لگه، نیر چۆن نه‌کرته به‌لگه لسمر حرامیستی؟ (تموا).

بوخاری و (طبرانی) و داود و نیسنو حزم بۆ ثوه چوون که دروسته لمش گران قورئان بخوینتی، بوخاری ده فرمویت: نیپاهیم ده فرمویت: قهینا‌کا نافرتهی حدیزدار نایستی قورئان بخوینتی، نیسنو عبباسیش به خراپی نه‌مزانی لمش گران قورئان بخوینتی، پیغمبریش ﷺ له ههموو حالتیکا یادی خوی کردوه.

(حافظ) تعلیق ئمدات لسمر نم قسه‌یهی بوخاری و ده فرمویت: لای بوخاری هیچ کام لو (حدیث) انه که لو باره‌یموه هاتوه صحیح نیه: واته له باره‌ی رتگه نمدان به لمش گران و حدیزدار که قورئان بخوینتی، هرچمنده له‌لای غه‌یری بوخاری ثو (حدیث) انمی لو باره‌یموه هاتون نه‌کری به به‌لگه‌ی ره‌وا نمبونی قورئان خویندن بۆ لمش گران و حدیزدار، به‌لام زۆری می ثو (حدیث) انه قابیلی لیک دانمونه.

۵- مانموه له مزگوتدا:-

حرامه بۆ لمش گران که له مزگوتدا بمینیتمه‌وه، به پئی ثوه‌ی عانیشه ره‌زای خوی لی بئ ده فرمویت: پیغمبر ﷺ هات سه‌یری کرد ده‌رگای خانووی صه‌ابه‌کان لئاو مزگوتدا یه فرمووی: (وَجْهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ). واته: ده‌رگای ثو خانوانمقان له مزگوت وهرگین.

لپاشان پیغمبر ﷺ چوه ژووره‌وه، خه‌لکه‌که هیچیان نه‌کرد به هیوای ثوه‌ی خوا لو باره‌یموه شتیک بنیرته خواره‌وه که رئی‌یان بدات ده‌رگای خانووه‌کانیان لئاو مزگوتدا بیت، نینجا پیغمبر ﷺ هاته ده‌روه فرمووی: (وَجْهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ فَإِنِّي لَا أَحِلُّ الْمَسْجِدَ

(۱) بۆ نم رتگایه دوو عیلمت هدیّه نعیش (ضعف) و (وقف) ه، بو شیویه (حدیث) ه‌که ناکرت به به‌لگه بۆ حرامیستی، وه گرانموه بۆ نمصل پیرسته که نعیش دروستیه، نممش (مذهب) ی داود و هاوه‌له‌کانیستی، وه نیسنو حزمیش به‌لگه‌ی بۆ هیناوه‌توه (۷۷/۱-۸۰)، وه له نیسنو عبباس و سعیدی کوری موسیب و سعیدی کوری جوبه‌یرشموه ربوایت کراوه. به‌لام شاراره نیره که ثوه بیتی کراهت نیره، به‌فقی حدیسی: (إِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أَذْكَرَ اللَّهَ إِلَّا عَلَى طَهْرٍ). تمماشای (الصحيحه) بکه (۸۳۴). (تمام‌المنه).

لِحَايِضٍ وَلَا جُنُبٍ). واته: ده‌ری نمو خانوانمتان له مزگوت وهرگیتین، چونکه من مزگوت ره‌وا ناکم بۆ تافره‌تانی حه‌یزدارو کسانى لى‌ش گران. نعبوداود گیتراویمتیموه.

نومو سه‌لمعه خوا لیتی رازی بی‌ت ده‌فرموویت: پی‌تغمبر ﷺ هاته نار حوشمی نم مزگوتیموه به‌دهنگی به‌ری هاورى کردو فرمووی: (إِنَّ الْمَسْجِدَ لَا يَحِلُّ لِحَايِضٍ وَلَا جُنُبٍ) رواه ابن ماجة والطبرانی. واته: ره‌وا نیه بۆ تافره‌تانی بی‌ نویژ و کسانى لى‌ش گران، بچه‌ناو مزگوتیموه^(۱).

نم دوو (حدیث)ه به‌لگن لى‌سر نموى که ره‌وا نیه بۆ حه‌یزدار و لى‌ش گران مانموه له مزگوتدا، به‌لام ریتگیان پی‌ دراوه بناو مزگوتدا تی‌پیر بن به‌پیی فرمووده‌ی خوی گموره: ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا

(۱) هینانی حدیسه‌که بم شتویه بۆ خوتنر واده‌نه‌خات که نمعه دوو حدیس بن به‌ دوو نیسنادی جیاواز، یه‌کینکیان له عائشوه و نمو تریان له نمو سه‌لمعه‌وه، وه نمعه وا نیه به‌لکو هه‌ردوکیان یه‌ک حدیس و به‌یه‌ک نیسناد، وه نه‌گه‌رتیموه سمر (جسرة)ی کچی (دجاجة) که (اضطراب)ی کردوه له ریوایته‌که‌ی، جاریک ده‌لیت: له عائشوه، وه جاریک ده‌لیت له نوموسه‌لمعه‌وه، وه (اضطراب) لهو شتانه‌یه که حدیس له‌کدار نه‌کات هه‌ردوکیان زاندراره له‌لای فرمووده‌ ناسان، چونکه نمعه به‌لگه‌یه لى‌سر نموونی (ضبط الراوی) واته: لى‌بهرکردنی، هه‌روها نم (جسرة)یه کسیتی وا به‌جی متمانی دانماره که متمانه به‌ توسیق کردنه‌که‌ی بکرت، به‌لکو بوخاری ده‌فرموویت شتی سه‌یری لا هیه.

هه‌ریزه‌ کۆمه‌لیک نم حدیسه‌یان به‌ زه‌عیف داناره وه‌ک (خطابی) ده‌فرموویت: وه به‌یه‌قی ده‌فرموویت: (لیس بالقوی). وه (عبدالحق) ده‌فرموویت: (لا یثبت). وه نیسوحه‌زم زیاده‌یه‌ی تیدا کردوو ده‌فرموویت: (إنه باطل). وه بۆ حدیسه‌که دوو شاهد هیه که بۆ نمو نابن پشتگیری و به‌یژی بکن، لى‌بهر نموى له یه‌کینکیان ممتروکی تیدایه، وه نمو تریان درۆزی تیدایه، که ته‌خریم کردن و روغ کردونه‌وه له (ضعیف سنن أبی داود/۲۳).

وه قسه‌ لم مسه‌له‌یه له لای نیمه له پوری فیه‌یه‌وه، وه‌کو قسه‌ی ده‌ست لی‌دانی قوژان وایه له‌لاین لى‌ش گرانه‌وه، لى‌بهر به‌راستی بنچینه‌یه‌یه، وه لى‌بهر نموونی شتی‌ک که حرامی کات، وه نمعه بۆچونی نیامی نه‌حمد و غه‌یری نمو، به‌غیری له (شرح السنة) دا (۶/۲)، ده‌فرموویت: نه‌حمد و (مزنی) مانموه‌یان به‌ دروست زانیوه، وه نیام نه‌حمد حدیسه‌که‌ی به‌ لاواز داناوه ته‌نویلی تایمی ﴿عَابِرِ سَبِيلٍ﴾ ی کردوه نموى که موسافین تووشی لى‌ش گرانی ده‌بن، جا ته‌یه‌موم ده‌کن و نویژ ده‌کن، وه نمعه له نیسبو عیباسوه ریوایته‌ کراوه (تمام المنه ۱۱۸-۱۱۹).

مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا^(۱) (النساء/۴۳). واته:

نمی شو کسانمی که باوږتان هیتاوه نژیکی نوژ مه کون له حالتیکدا که مستن تا بزائن چی نه لټن و هوشتان به لای خوتانهو یی. - نهمه پیش نهو بو که تاروق به ټیجگاره کی حرام بکړی. - همدروها به لمش گرانیموه نژیکی نوژ مه کون همتا خوتان نمشون، مه گمر همر بناریدا تی پور بن. له جابیره خوا لټی رازی بیت هاتوه که فرمویتي: (کسټک له نټمه لمشی گران بویایه به راپړوی بنار مزگوتدا تی ټمپړی) ټیبنو نعی شهبه و سعیدی کورې منصور له سونه نه کیدا گټراویانه تموه.

له زیدي کورې نسله موه هاتوه فرمویتي: هاوږلانی پیغمبر ﷺ به لمش گرانی بنار مزگوتا نروژستن.

له یزیدی کورې حبیبوه هاتوه ده فرمویت: (کوږه لټک پیاو له نمنصار درگای خانوه کانیان بوناو مزگوت بوو، تووشی لمش گرانی ټبوون و ناویان ده ست نه نه کوت خزانې پی بشورن، لئاو مزگوته کمشوه نېوایه رټگا نېوو بچن بوناو، خوی گموره نهم نایتمی ناره خواره وه: ﴿وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا﴾) ټیبنو جریر گټراویمتی- یوه^(۱).

شوکانی به دوای نهو ده ده فرمویت: نهمه لور به لگانه ده که گومان به چی ناهیلن.

له عائیشه خوا لټی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: (پیغمبر ﷺ فرمووی پټم: شو خومره یم لئاو مزگوتدایه بوناو بهینه، وټم: من له حدیزدام، فرمووی: خو حدیزه کت له دستا نیه) رواه الجماعة إلا البخاري. خومره پارچه ده که له حسیر یا له شتی تر دروست کراوه، به نندازه ی نهو ده له نوژ ناوچاوانی لمر دابنری، یا لمری دابنیشری.

وه له (میمونه) وه خوا لټی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: (پیغمبر ﷺ نهات بولای همدانه کمان - له خیزانه کانی - که له حدیزا نېوو، سمری نه کرده سمر کوشی و قورنانی نه خوړند له حالتیکدا که له حدیزا بوو، پاشان همدانه ټک له نټمه که له حدیزا بوو همل ناستار خومره کی پیغمبري ﷺ نمر و له مزگوت دای نغا) رواه أحمد والنسائي وله شواهد.

(۱) تاروا له نصلدا ټیبنو حبیبه لهوانیه نهمه هملی چاپی بیت وه راست: ټیبنو نعی حبیبه، همدروک له تفسیری ټیبنو جریر و (کتاب الرجال) دا هاتوه، وه نهمه نمر و هجانی میسریه فقیه ټک بوو له باور پی کراوه کانی تایعی، به لام نهمالی هدی، جا نهم ریوایتمش عیلمتی نهمالی هدی، بزه دلی پی خوش ناکرت.

ئەو خۆشۆردنانە (مستحب) ن

پەسەند (مستحب) ئەوێه ئەگەر موکەللف ئەنجامی بەدات پاداشی لەسەر وەرگیرێت، وە بە ئەنجام نەدانی لۆمە و سزای لەسەر نەبێ.

ئەو خۆشۆردنانەش شەمش و لە خوارەو بەسیان ئەکەین:

۱- خۆ شۆردنی پۆژی جومعه:-

لەبەر ئەوێ پۆژانی جومعه پۆژانی کۆبوونەوێ بۆ خوا پەرستی و نوێژ کردن، شەرع دانەر فرمانی داوێ لەو پۆژەدا خۆ بەشۆرێت و تەئکیدێ لەسەر کردۆتەو، تاوێ بۆ ئەوێ کە موسڵمانان لەو کۆبوونەوێاندا لەسەر چاکترین شێوێ پاک و خاوەنی بن.

لە ئەو سەعیدەوێ خوا لێی پازی بێت هاتوێ دەفرمووێت: پێغمبەر ﷺ فرمووێتی: (غُسْلُ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ وَأَنْ يَمَسَّ مِنَ الطَّيِّبِ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ) رواه البخاري و مسلم. واتە: خۆشۆردنی پۆژی هەینی لەسەر هەموو بالفیک و اجبە، هەروەها بۆنی خۆش لە خۆدان چەندە توانی لەو پۆژەدا.

مەبەست لە و اجب بوون تەئکید کردنە لەسەر (مستحب) بوون، بەلگەێ ئەوێ کە بوخاری رێوایەتی کردوێ لە ئێبنو عومەرەو: (کە عومەری کۆری (خطاب) پۆژێکی هەینی روتاری ئەخوێند، لەو کاتەدا پیاوێک لە موهاجیرە ئەوێلەکان لە یارەکانی پێغمبەر ﷺ کە ئەویش (عثمان) بوو خۆی کرد بێناو مزگوتەدا، عومەر هاواری لێ کرد: ئیستا چ کاتە؟ ئەویش فرموو: سەرم قال بوو نەچومە مالتوێ هەتا گوێم لە بانگ بوو لە دەست نوێژ گرتنێک زیاترم بۆ نەکرا، عومەر فرموو: هەر دەست نوێژیش؟ ئەشزانێ پێغمبەری خوا ﷺ فرمانی ئەکرد بە (خۆشۆردن؟).

شافیعی دەفرمووێت: جا لەبەر ئەوێ (عثمان) وازی لە نوێژە کە نەهێنا بۆ خۆشۆردن، وە عومەریش فرمانی پێ نەکرد لە مزگوت دەر بچێت بۆ خۆشۆردن، ئەمە بەلگەێه لەسەر ئەوێ هەردووکیان زانیوانە فرمان بەخۆشۆردن ئیختیارێه. وە هەروەها بەلگە لەسەر ئەوێ کە خۆشۆردنی جومعه (مستحب)ە ئەو (حدیث)ە کە موسلیم لە ئەبێ هورەیرەوێ ئەگێرتەو: پێغمبەر ﷺ فرمووێتی: (هەرکەس بە شێوێهەکی باش دەست نوێژی گرت و لەپاشاندا هات بۆ نوێژی هەینی و باش گوێی گرتو بێ دەنگ بوو، خوا لە تاوانەکانی نێوان ئەو هەینیە تا هەینیەکی تری ئەبوری و سێ پۆژیش زیادە).

(قرطبي) له ميانې ثيقرار کردن بهوي که بم (حديث) بهلگه بهيترتوه لسمر نهوي که نم خوشوردنه (مستحب) ده فرمويت: باس کردنی دهست نويز و شو شتانی که له گمل دهست نويزدايه، وه شو پاداشی ندرتتوه لسمری که چاکي يمتی دهستنويزه که نه گهيمنی، ده لالت نهکات لسمر نهوي که دهست بسمه نويز کافيه.

(حافظ) ثينوحهجر له (التلخيص) دا ده فرمويت: نعه له هممو شو بهلگانه بهيترتوه که کراونته بهلگه بز نهوي که خوشوردنی پژی هيني فريز نيه، وه قبول کردن بهوي که (مستحب) له لسمر نسماسی نهويه که ترو کردنی خوشوردن زبان ناگهيمنت، بهلام نهگرو ترو کردنی شو خوشوردنه بوو به هوی شو که خه لکی نازار بدری به بونی عارق و بونی ناخوش شو شو خوشوردنه واجب نعي و ترو کردنی حرامه،

وه کومه لیک له زانايان بز شو چون که خوشوردن بز پژی هيني (واجب) ^(۱) با له نهکردنه کهيدا به هوی بونی عارق و چلکوه کسيسش تووشی نازار نعي، بهلگشيان قسوی نموهوړه پريه خوا لتي رازی بيت که ده فرمويت: پيغمبر ﷺ فرمويتی: (لسمر هممو موسلمانیک حقه هفتی يه کجار سر و لاشی بشورت) بوخاری و موسليم گيړاويانتهوه.

(۱) نم ووتيه حقه و پريه که پيوسته لتي لاندريت، لمبر نهوي شو حديسانی که ده لالت دهکن لسمری بهيترتو ناشکراتن له ده لالتدا لو حديسانی که (عالفون) کردويانه به بهلگه لسمر (استحباب)، بز غونه پريانه حدیسی عومر که باس کرا له کيتابه کدا، نعه بهلگه نريه بز ثوان، بهلکو بهلگيه لسمریان، لمبر نهوي ټينکار کردنی عومر لسمر مينبر لمبردهم شو کومه له زوره لو صحابي به پريزه، و دان پيتانانی سرجم ناماده بووان له صحابهو غمیری ثوانيش بز نم ټينکار کردنه، نعه بهيترتن بهلگي حوکم ديره بهوي که واجب بوون، شتيکی معلوم بوو له لای صحابه، وه نهگرو له لای ثوان واجب نمويانه شو صحابي به له عوزر هيتانوه کهيدا پناي نمبرد بز غمیری خوی، جا نيت له دواي ټينکاری کردنی عومر و دان نانی صحابه کان بعه چيتر هديه؟! هروه بهلگه هيتانوهيان به حدیسی نموهوړه پريه که ده فرموي: (مَنْ تَرَضًا فَأَحْسَنَ الْوَضُوءِ...) (حافظ) له (فتح) دا وه لامي داوهتوهو فرمويتی: لويلا نعي غوسل ناکات، وه شو حدیسه له پريه کی تروه هاتوه له صحيح دا به لغزی (مَنْ اغْتَسَلَ) جا لوانديه که باسی دهستنويز بز کسيک بيت که پيش ريشتن هوی شوردين و پاشان پيوستی به دهست نويز گرتنوه بويت.

وه کوی ووته نهويه که شو حديسانی به راشکاری باس له واجبيتی غوسلی جومعه دهکن حوکميکی پريان تيديه لو حديسانی که (استحباب) نه گهيمن، کواته هيچ (تعارض) ټک له نيوانيانا نريه، وه پيوسته نهوي حوکمی زياتر دهگريته خو، شو وريگريته. بز زياتر دريژدهان بم باسه بگريته بز (نيل الاوطار) شوکانی و (المحلی) ثينوحهجرم. (تمام المنه ۱۲۰).

وہ نعمان ئەر (حدیث) انہی ہاتوون لہو بارہیموہ نسەر (ظاہر) یریہکمی وەریان گرتووہ، وە ھەرچی ھەنگاری ئەر (حدیث) انہ وەستاوہ پەدیان کردۆتووہ.

کاتی خۆشۆردنیش لہ ھەر ھەیانموہ درێژە ھەبە ھەتا کاتی نوێژی ھەینی، ھەرچەندە وا (مستحب) ە کاتی چوون بۆ مزگوت خۆ بشۆریت.

وہ ئەگەر دوای خۆشۆردنەکە دەست نوێژی شکا تەنھا دەست نوێژ گرتنموہی بێسە.

(أثر) دەفرموویت: گوێم لێ بوو کاتێک لہ نیمام ئەحمەدیان ئەرپرسی ئایا کەسێک خۆی شۆردو دوایی دەست نوێژەکمی شکا ئەر تەنھا دەست نوێژ بگرتووہ؟ فرمووی: بەئێ، وە دەریارە ئەر لہ (حدیث) ەکمی ئیبنو ئەبزا ھەرترم ئەرپرسیووہ (تەواو بوو).

ئەحمەد ناماژە بۆ ئەر (حدیث) ە ئەکات کە ئیبنو ئەرپرسی شەبە بە ئیسنادی صحیح لہ عبدالرحمنی کورپی ئەرزاوہ لہ باوکی یموہ گێڕاویتموہ، وە ئەر ھاروێیتمی پێغەمبەری ﷺ کردوہ کە: پێغەمبەر ﷺ پۆژی ھەینی خۆی ئەرشۆری، لہپاشاندا ئەگەر دەست نوێژەکمی بشکایە خۆ شۆردنەکمی دووبارە نەئەکردوہ.

وہ کاتی خۆشۆردن کۆتایی دیت بە کۆتایی ھاتنی نوێژی ھەینی، جا ھەرکەس دوای نوێژی ھەینی خۆی بشۆریت، ئەر خۆشۆردنە ھەینی بە خۆشۆردنی ھەینی بۆ ناژمیریت، وە ئەر ھەر کارە ئەکات بە ھەجی ھەنەری فرمانی خوا دانانریت، ھەبێتی ئەرپرسی ئەرپرسی عومەر خوا لێیان رازی بیت دەفرموویت: پێغەمبەر ﷺ فرموویتمی: (إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ) رواه الجماعة. واتە: ھەرکەسێ لہ ئێوہ ھات بۆ نوێژی ھەینی با خۆی بشوات، وە لہ رێوایتمی موسلیم دا ھەم شێوہیە ھاتووہ: (إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمُ أَنْ يَأْتِيَ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ). واتە: ھەرکەسێک لہ ئێوہ ئەگەر وستی بێ بۆ نوێژی ھەینی با خۆی بشوات، وە (ابن عبدالبر) ئەرپرسی ئەرپرسی ئەرپرسی نەقل کردوہ.

۲- خۆشۆردن بۆ ھەردوو جەژنەکان:-

زانایان بە (مستحب) پەسەندیان داناوہ بۆ ھەردوو جەژنەکە خۆ بشۆریت، وە لہو بارەیموہ (حدیث) یکمی صحیح نەھاتووہ.

لہ (البدر المنیر) دا ئەفرموویت: ئەر (حدیث) انہی ھاتوون دەریارە خۆشۆردن بۆ ھەردوو جەژن (ضعیف) ن، وە لہو بارەیموہ چەند (أثر) یکمی باش ھەبە لہ صەحابوہ.

۳- خۆشۆردنی کەسێک ھەردوو شۆردیت:-

(مستحب) نه گمر کسینک مردوویه کی شوری خوی بشوات لای زور له زانایان، بپینی نموی نمبو هوړه پړه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویت: (مَنْ غَسَلَ مِیْتًا فَلِیَغْتَسِلَ، وَمَنْ حَمَلَهُ فَلِیَتَوَضَّأَ) رواه أحمد وأصحاب السنن وغيرهم. واته: هرکس مردوویه کی شوری با خوی بشوات، وه هرکس هتلی گرت با دست نوژ بگرت.

پیشموکان تانه یان له سمندی ثم (حدیث) ه داوه، علی کوری مداینی و نه محمد و نبینو مونذیر و رافعی و چمند کسی تر فرموویانه: زانایانی (حدیث) لم بمشدا هیچ (حدیث) ټکیان به صحیح دانناوه.

به لام (حافظ) نبینو حجهر ده رباری ثم (حدیث) ه ده فرموویت: (ترمذی) به حسنی داناوه، وه نبینو حیببانش به صحیح، وه حدیسه که (به زوری ړنگاکانی) کمترین حالتی نمویه که حسمن بیت. کمواته ټینکار کردنی نموی له تمحسین کردنه کمی (ترمذی) به پړېچ دراوته موه. (ذهبی) ده فرموویت: ړنگاکانی ثم (حدیث) ه بهیتره له چمند (حدیث) ټک که زانایان به لگه یان پښ هیناوه موه، وه نمو فرمانی که لم (حدیث) ه دایه لسم (ندب) پسمندی دائنریت نمک وجوب، بپینی نموی له عومروه خوا لئی رازی بیت ربوایت کراوه ده فرموویت: (نیمه کاتی مردومان نمشوری همان بو دواپی خوی نمشوری و همان بو خوی نه نمشوری) (خطیب) به نیسانی صحیح گپراویمتی موه^(۱).

(۱) بن گومان که نیسانده کمی صحیح، به لام هینانی حدیسه که به ووشی (روي) - ربوایت کراوه - ناگوښت له گمل نموی که زانایانی (حدیث) لستري ړنگ کموتون که ووشی (روي) و وتنی نمو تنها (حدیث) (ضعیف) ی پښ نه نیریت.

وه دائر لیره دا چاودیری ثم زارویدی نه کردو بډنگی لی کرده، هر وه کو له حدیسه کمی پیشموشدا له لاپره (۴۴) دا هروهای کرده.

لپاشان نمو دائر شون (حافظ) نبینو حجهر کموتوه که له (تلخیص) ه کیدا ثم حدیسی داوته پاڼ (خطیب) به تنها له میژوه کیدا، وه نممش وا نه گیه نیت که (حدیث) ه که لای کسیکی تر نه اتوه که پایمی بهرتر بیت له (خطیب)، وه کتیبه کمی ثم مشهورتر بیت له کتیبه کمی نبینو حجهر، به لام بو شتویه نیه، چونکه (داوطني) ش له سوننه کیدا لاپره (۱۹۱) ته خرمی کرده. (تمام المنه).

وه كاتيك نهسمای كچی عومەيس ئەبو بەكری مێردی شۆری خوا لیتی رازی بیت كاتی وهفاتی كرددبو هاته دەرەوهو پرسیاری له ئاماده بووان كرد ئوانهی موهاجیر بوون ووتی: ئەمڕۆ زۆر سارده و بەرۆژوو ئایا پتیرسته لەسەرم خۆم بشۆم ؟ ووتیان: نهخێر. مالیک گێڕاویەتی.یوه^(١).

(١) جەزم کردنی دانەر بعمه که ئەسما مێردهکە شۆربو... تا کۆتایی. وا دەرئەخات بەسەرھاتە که ئیسنادەکە ی راست بیت، بەلام بو شۆریه نیه، چونکه سەندەکە پچر پچری تێدايه. مالیک له (الموطأ) دا (١/٢٢٢-٢٢٣) دەری هێناوه له عبد اللهی کورپی ئەبی بەکرهوه. وه ئو عبداللهی کورپی ئەبی بەکره کورپی ئەبی بەکرە صەدیق نیه وهك به بیردا دئ، بەلکو عبد الله ی کورپی ئەبی بەکرە کورپی موحمەدی کورپی عەمری کورپی عەزمی ئەنصاریه، که جۆی باوەڕو پێشوايه، وه مامۆستای مالیکه، بەلام نهگەیشتوه به ئەسما، چونکه مردنی ئەسما پێش سالی (٥٠ ک) بووه، بەلام له دایک بونی عبد الله دوای سالی (٦٠ هـ) بووه وهك له (التهدیب) دا هاتوو له جۆی تریشدا.

جا ئەگەر ئو (اثره) صحیح بیت بەلگهیه لەسەر پتیرستی خۆشۆردن دوای شۆردنی مردوو وهكو بۆچونی ئیبنوحەزمیشه، چونکه صحابه‌كان تەنها لەبەر سەرمای توند فتوایان بۆ داوه خۆی نەشوات لەگەڵ ئەوه‌شدا که بەرۆژوو بوه. (تمام المنه).

فائیدەیک: لێره‌دا چەند خۆشۆردنێکی (ثابت) ههیه، که دانەر بۆ باسکردنی نەچووه، جا من به سودم زانی که لەبیری نه‌کەین:

یه‌که‌م - خۆشۆردن بۆ هەموو سەرچێیی کردنیك، به بەلگەیی حدیسی ئەبی رافع که دەفرمووت: پێغمبەر ﷺ رۆژنکیان هەموو خێزانەکانی بەسەر کردوه، له‌لای ئەمو له‌لای ئو خۆی دەشۆری، ئەلئی: وۆم: ئی پێغمبەری خوا! بۆ یه‌کجار خۆت ناشۆی؟ فرموی: ئەمه‌ باشتەر و خۆشتەر و پاکتره، ئەبوداود و جگه‌ له‌ویش گێڕاویانئەوه‌ بەسەندێکی حەسەن، هەر بۆیه‌ له‌ صحیحی ئەبی داوددا هێناوەئەوه‌، وه‌ تیايدا باسی ئەوه‌م کردوه‌ که (حافظ) بەهێزی کردوه‌ و کردوویەتی به‌لگەیی ئەوه‌ی که باسمان کرد.

دوهم - خۆ شۆردنی ئافره‌تی (مستحاضه‌) که خۆنی نەخۆشی لی دیت بۆ هەموو نوٲژنیک، یان بۆ نیوهرۆ عەسر به‌ یه‌که‌وه‌ یه‌ك غوسل، وه‌ بۆ مغریب و عیشا به‌ یه‌که‌وه‌ یه‌ك غوسل، وه‌ بۆ نوٲژی به‌یانی یه‌ك غوسل، به‌ بەلگەیی حدیسی عائیشه‌ که دەفرمووت: ئومو حەیبه‌ لەسەردەمی پێغمبەری خوا ﷺ تووشی (استحاضه‌) بوو، جا فرمانی پێ دا که بۆ هەموو نوٲژنیک خۆی بشوات... حدیسه‌که‌، وه‌ له‌ ر‌یوایەتێکی تردا هەر له‌وه‌: ئافره‌تیک لەسەردەمی پێغمبەری خوا ﷺ تووشی (استحاضه‌) بوو جا فرمانی پێ کرا که پەله‌ له‌ عەسر بکاتو نیوهرۆ دووا بجات و بۆ هەردوکیان یه‌ك غوسل بکات، و مغریب دووا بجات و پەله‌ له‌ عیشا بکات و بۆ هەردوکیان یه‌ك غوسل بکات، وه‌ بۆ نوٲژی به‌یانی یه‌ك غوسل بکات، وه‌ سەندی ئم ر‌یوایه‌ته‌ صحیحه‌ لەسەر مەرجی شەیعین، وه‌ ئەوه‌ی یه‌که‌میان تەنها صحیحه‌ هەروه‌ك له‌ (صحیح السنن) دا به‌ ژماره‌ (٣٠٠ و ٣٠٥) پووم کردۆتەوه‌.

۴- خوشژورډن بۆ ئیحرام بېستق:-

لای جەماوەری زانایان (مندوب) پەسەندە بۆ ئەو کەسێ کە بیهۆی ئیحرام بېستق بۆ حەج یا عومرە خۆی بشوات، بەپێی حدیسی زەیدی کۆری (ثابت) کە ئەگێرتەوه دەفەرمووت: (پێغمبەرم ﷺ بێنیوه خۆی پروت کردۆتەوه بۆ ئیھلال کردن و خۆی شۆریوه). (دارقطنی و بیهقی و ترمذی) کە بە حسەنی دانارە گێراویانەتەوه^(۱)، وە عوقەیلی بە (ضعیف) ی دانارە.

۵- خۆ ژورډن بۆ چوونە ناو مەککە:-

هەرکەس بیهۆی بچیتە ناو شاری مەککە (مستحب) خۆی بشۆرت، بە پێی ئەوێ لە ئێبنو عومەرەوه خوا لایان پازی بیت ریوایت کراوە کە (نەتەچوووە ناو شاری مەککە هەتاوەکو لە (ذی طوی) پۆژی نەکردایەتەوه، لەپاشاندا بە پۆژ نەچوووە ناو مەککەوه) وە ئەگێرتەوه کە پێغمبەر ﷺ ئەوێ کردوو. بوخاری و موسلیم گێراویانەتەوه. وە ئەمە لەفزی موسلیمە.

ئێبنو موندیر دەفەرمووت: کاتی چوونە ناو شاری مەککە خوشژورډن (مستحب) لای هەموو زانایان، وە بە نەکردنی فیدیە پتووست نابیت لەلای زانایان، وە بەشی زۆریان ئەفەرموون: دەست نوژن بری خوشژورډن نەکەوت.

۶- خوشژورډنی وەستان لە عەرەفە:-

هەرکەس بیهۆی لە عەرەفە بۆحەج بووەستق (مندوب) خۆی بشوات بە پێی ئەوێ مالیک لە نافیعەوه ئەگێرتەوه کە (عبد الله) ی کۆری عومەر خوا لایان پازی بیت پیش ئەوێ ئیحرام بېستق خۆی ئەشۆری بۆ ئیحرام بېستق، و بۆ چوونە ناو مەککە، و بۆ وەستان لە عەرەفە ئیوارە عەرەفە.

سەئیدم - خوشژورډن دواي بێن هۆش بوون: بەبەلگەي حدیسی عائیشە خوا لای پازی بیت دەفەرمووت: پێغمبەر ﷺ بۆرایوه کاتی نەخۆشی بەکە، کە هۆشی هاتەوه فەرمو: (خەلکە کە نوژیان کرد؟) روتمان، نا، ئەوان چاوەڕێی تۆیانە ئەم نێرراوی خوا. فەرمو: (ئەو بۆ بەکەنە دەرەکەوه) عائیشە ئەفەرمووت: ئێمەش وامان کردو خۆی شۆرد... تا کۆتایی حدیسه کە.

چوارەم - خۆ ژورډن دوای ناستنی بێن باوەر، چونکە عەلی کاتی بارکی لە گۆر نا پێغمبەر ﷺ فەرمووت: بچۆ خۆت بشۆرە. (تمام المنه).

(۱) ئەم حدیسه حسەنە وەک شیخ ئەلبانی دەفەرمووت لە (إروا الغلیل) دا ژمارە (۱۴۹).

پایەکانی (غسل) خوشۆردن

حەقیقەتی خوشۆردنی شرعی نایەتە جێ بە دوو شت نەیت:

۱- نەیت:

لەبەر ئەوەی بە نەیت عیبەدەت لە عەدەت جیا دەکرێتەوە، وە نەیت کارێکی پەتی دڵە، ئەمما ئەوەی خەڵک لەسەری راھاتوون کە بە دەم نەیت ئەلێن، ئەو شتێکی پەیدا بووە شرعی نیە، پێویستە وازی لێ بهێنرێت، وە لە باسی دەست نوێژدا قسەمان کردوووە لەسەر حەقیقەتی نەیت.

۲- شۆردنی هەموو ئەندامەکانی لەش:

بە پێی فەرمانی خۆی گەرە کە ئەفەرموویت: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطْهَرُوا﴾

(مائدة/۶) واتە: کاتی لەشتان گران بوو خۆتان پاک بکەنەوە خۆتان بشۆن.

هەرەها ئەوەی ئەفەرموویت: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ﴾

(البقرة/۲۲۲). واتە: دەربارەى حەیز پرسیارت لێ ئەکەن بۆ ئەو زیان و چەلەتییە، جا لە کاتی حەیزا لە ژنان دووری بکەن و مەچنە لایان و نزیکیان مەکەن تا پاک ئەبنەوە، واتە: تا خۆیان ئەشۆن.

وە بەلگەش لەسەر ئەوەی کە مەبەست لە (تطهر) خوشۆردنە ئەوەیە کە بەراشکاری لەم نایەتەدا هاتووە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّى

تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِ سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا﴾

(النساء/۴۳). واتە: ئەو کەسانەى باوەڕتان هێناوە بە سەرخۆشی نزیکی نوێژ مەکەنەوە هەتا ناگاتان لە خۆتان بێ و بزانی چى ئەلێن، وە نزیکی نوێژو جێگەى نوێژ کە مەزگوتە مەبنەو بە لەشى گرانەو هەتا خۆتان ئەشۆن، مەگەر بە پەلە تێیدا تێپەرن. حەقیقەتی خوشۆردنیش شۆردنی هەموو ئەندامەکانی لەشە.

سوننەتەکانی خوشۆردن:

سوننەتە بۆ ئەو کەسەى کە خۆی ئەشۆرێ ناگاداری سوننەتەکانی پێنجەمەبر بێت ﷺ لە

خوشۆردنە کەیدا و بەم جۆرە دەست پێ بکا:

۱- همدرو دهستی سڼ جار بشوات.

۲- لپاشاندا شوټنی شمرمی بشوات.

۳- لپاشاندا دهست نوژنکی تمواو بگرت وک چۆن دهست نوژن بۆ نوژن نهگرت، وه بۆی هدییه شۆردنی همدرو پئی دووا بختا همتا لمشی نمشۆری.

۴- پاشان سڼ جار نار بکات به سمریا و دهست بختا نیتوان مووهکانی سمری بۆ لهوی نار بگاته بهینی مووهکان و تهر ببن.

۵- ئینجا نار بکات بهسمر همدرو لهشیدا و لای راست پش بختا له شۆردندا دوایی لای چهپ و باش دهست بختا له بن همدرو بالی و ناری همدرو گونچهکانی و ناوکی، وه دهست بختا لهنیتوان پهغهکانی همدرو پئی، وه همدروها نمو شوټنانهی لمشی که ئهتوانی دهستیان لی بختا.

وه ئهصلی همدرو ئهمانه ئهوهیه عایشه خوی لی رازی بیټ گتپاویدهتی، وه که پتغممبهر ﷺ کاتی خۆی بۆ لمش گرانی نمشۆری لهسهرهتاهه همدرو دهستی نمشۆری، لپاشاندا به دهستی راستی ناری نهکرد به دهستی چهپیداو شمرمگی نمشۆری، پاشان دهست نوژنکی نهگرت وک لهوی دهست نوژنی بۆ نوژن نهگرت، لپاشاندا ناری نهکرد بهسمریا و دهستی ئهخسته بنی مووهکانی سمری همتا دلتیا ئهبوو لهوی بنی مووهکان به تمواوی تهر بوون، لپاشاندا سڼ لهوچ ناری نهکرد بهسمریا، ئینجا ناری نهکرد بهسمر باقی لهشیا. بوخاری و موسلیم گتپاویانمتوه.

وه له ریاویتیکی تریاندا هاتوه (لپاشاندا دهستی ئهخسته ناو قژی سمری همتا دلتیا ئهبوو که پیتستی سمری تهر بووه ئینجا سڼ جار ناری نهکرد بهسمریا).

وه ههر له بوخاری و موسلیموه هاتوه له عایشهوه که دهفرمووت: (پتغممبهر ﷺ کاتی خۆی بشۆردایه بۆ لمش گرانی داواي همدی ناری نهکرد و ناری نهکرده لمپی دهستی و لای راستی سمری نمشۆری و لپاشاندا لای چهپی ئینجا به مستی ئارهکی نهکرد بهسمریا).

وه له (میمونه) وه خوا لیی رازی بیټ هاتوه که دهفرمووت: (ئام دانا بۆ پتغممبهر ﷺ خۆی پئی بشوات، ناری کرد به دهستهکانیدا و دوو یان سڼ جار شۆردنی، پاشان به دهستی راستی ناری کرد به لای چهپی دا و شمرمگی شۆری و لپاشاندا دهستی خشان به زهویدا، پاشان ناری له دهمی رادا و به لووت ناری ههلمژی و فمی کردوه، پاشان دهم وچار و همدرو دهستی شۆری، پاشان سڼ جار ناری کرد بهسمریا، ئینجا ناری کرد به لهشیا، لپاشاندا له شوټنهکی هاته ئهم

لاوه و ناوی کرد بە هەردوو پێی دا، (عائیشە) دەفرموویت: پارچە قوماشتیکم بۆ هێنا خۆی پێ رووشک بکاتمەو نەمی وێست، وە بە دەستی ئاوەکەمی لە خۆی کردەو (جماعة) گێپراویانەتەو.

خۆشۆردنی ئافەرەت

خۆ شۆردنی ئافەرەتیش وەك خۆشۆردنی پیاو، بەلام ئەوێ تێدا هەبە ئافەرەت واجب نیە لەسەری پرچەکانی بکاتمەو مادام ئاو بگاتە بنی مووہکان، بە پێی حەدیسی نوێو سەلەمە خوا لێی رازی بێت، کە (ئافەرەتیک هاتە لای پێغمبەر ﷺ و ووتی: ئەو پێغمبەری خوا! من ئافەرەتیکم قژی خۆم ئەکەم بە پرچ و ئەمبەستم ئایا ئەبێت بۆ خۆشۆردن بیکەمەو؟ پێغمبەر ﷺ فرمووی: ئەوەندەت بەسە سێ مەشت ئاو بکەیت بەسەرتداو، لەپاشاندا ئاو بکەیت بەسەر هەموو لەشدا بۆه پاک ئەبیتەو) ئەحمەد و موسلیم و (ترمذی) گێپراویانەتەو. وە (ترمذی) دەفرموویت: (حدیث) یەکێ حەسەن و سەحیحە.

وە لە عوبەیدێ کورپی عومەیرەو خوا لێی رازی بێت هاتەو دەفرموویت: (گەیشتەو عائیشە کە عبد الله ی کورپی عومەر فرمان بە ژنان ئەکا بۆ خۆشۆردن پرچەکانیان بکەنەو، فرمووی: ئای چەندە سەیرە ئێبەنو عومەر، فرمان بە ژنان ئەدا کاتێ خۆیان شۆری پرچەکانیان بکەنەو، ئایا فرمانیان پێ نادا کە سەریان بتاشن؟ من خۆم لە گەڵ پێغمبەردا ﷺ لە تەشتیکدا خۆمان ئەشۆری و لە سێ جار زیاتر ئاوم ئەئەکرد بەسەرما) ئەحمەد و موسلیم گێپراویانەتەو.

(مستحب)ە بۆ ئافەرەت ئەگەر بۆ حەیز یا زەبستانی خۆی شۆری پارچە لۆکەیک یا شتیکی تر بگرت و مێسک یا بۆنیکی خۆشی لێ بدا و شۆینی خۆنەکەمی پێ بسپرتەو بۆ ئەوێ ئەو شۆنە بۆنی خۆش بێت و بۆنە ناخۆشەکەمی خۆنەکەمی لێ بێتەو.

لە عائیشەو رەزای خۆی لێ بێ هاتەو دەفرموویت: (ئەسمانی کچی یەزید پرسیاری لە پێغمبەر ﷺ کردووە دەربارەی خۆشۆردن لە حەیز، ئەویش فرمووی: هەرکەس لە ئێوە ئەو کارە کرد با ئاوو سیدرەکەمی ئامادە بکات، لە پێشەو بە چاکی دەست نوێژیک بگرت، پاشان ئاو بکات بەسەریاو بە دەست هەلێ گەلۆفێ بە توندی هەتا ئاو ئەگاتە بنی مووہکان، لەپاشاندا ئاوێ بکات بەسەریدا، لەپاشان پارچە لۆکەیکەکی مسکاوی کراو بێنێ خۆی پێ پاک بکاتەو) ئەسماء فرمووی: چۆن خۆی پێ پاک بکاتەو؟ فرمووی: (سبحان الله، خۆت پێ پاک بکەرەو) جا عائیشە وەك بێی ئەمە بشارتەو فرمووی: شۆینی خۆنەکەمی پێ پاک بکەرەو، وە پاشان دەربارەی خۆشۆردن بۆ لەش گرانی پرسی، فرمووی: (ئاو ئامادە بکە باش دەست نوێژی پێ بگرە، پاشان ئاو بکە بە سەرتا و دەستی لێ بچە هەتا ئاو ئەگاتە بنی مووہکانی سەرت لەپاشاندا

ناوی پيدا بکه) عائيشه فرموي: (چاکترين نافرته نافرتهی ثمنصارن شرم روى لى نه گرتن که شاره زايی پيدا بکمن له ديندا) رواه الجماعة إلا الترمذي^(۱).

چمند بابيتيک که په يوه ندى هديه به خوځوړدنهوه:

۱- په کجار خوځوړدن بڼه ديز و لمش گرانی بسمه، وه هروها بڼه جوړمه و جړن، يا بڼه لمش گرانی و جوړمه نه گمر نيتمی هردوکیان بیتن، به پڼی نومی پتغمبهر ﷺ فرمويتمی: (وَأَنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى). واته: وه هرکس نيتمی چی هبیت له کارنکدا تمها پاداشتی نومی بڼه نبیت^(۲).

(۱) نسمه دوو گومانی لسمه: په کم نرو کومه لای باسی نکات نرو فرموده په بیان به تواری نه گپاوه توه به لکو بهو شتویه موسليم و نغو دود و نيينو ماجه و نه محمد (۱۴۷/۶-۱۴۸) گپاويان توه، به لام باقی کومه له که که بوخاری و نساين تمها بشی په کمی (حديث) کهيان تخريج کرده بن نومی پرسيار لباری خوځوړدن لمر گرانی تیدا بیت. هر نوه ندهش له (المنتقى) دا هاتوه (۲۱۷/۱-۲۱۸) که شوکانی شرحی کرده، بڼه ريوایتي جماعت بیتجگه له (ترمذي)، وه بوخاری بشی دوهمی قسه کی عائيشی که له ناخري حدیسه که دایه: (نعم النساء...)ی به موعده للمقی ريوایت کرده، (حافظ) له شرحه که دایه (۱۸۴/۱) نه فرمويتم: (نرو تعلیق موسليم و صلی کرده.. له عائيشه له حدیسیکدا که سره تکی که (نسمانی کچی یزیدی ثمنصاری پرسياری کرد له پتغمبهر ﷺ لباری خوځوړدن نافرتهی بڼه نوژن...)، جا نسمه گومانی گپاوه نومی حدیسه که به گشتی بڼه لای بوخاری دهرنمخات، وه شیخ مه مودی سبوکیش تووشی نرو وه همه بووه له (الدين الخالص) دا (۳۱۳/۱) نومه نچي هردوکیان تعلیدی غیری خوین کردیت.

دوهم: لای هیچ کس لوانی (حديث) کهيان به درنژی يا به کورتی گپاوه توه نه هاتوه که پرسيار کمر نسمانی کچی یزید بیت، به لکو به نسمه هاتوه بن نومی ناوی بارو باپی هاتبن وه همدیکیان هر ناوه کمشی نه هیناوه، لای موسليم نبیت (۱۸۰/۱) بنواي نسمانی کچی شه کمل ناوی برده، وه نومی (حافظ) هیناویتمی له موسليموه به نسمانی کچی یزیدی ثمنصاری گومانیکه له (حافظ) وه - په همتی خوی لى بن - وه لوانیه دانر لوموه تووشی نرو وه همه بویت. پاشان (حديث) که دهری نمخات که خوځوړدن بڼه نوژن و خوځوړدن بڼه لمش گرانی جياوازن له يك، بڼه بن نوژن نبیت زور دهست له خوی بخات، به لام بڼه لمش گرانی بهو شتویه نیه، وه بڼه خوځوړدن بڼه نوژن نبی پرچ بکرتوه، بڼه لمش گرانی پتويست نیه. (تمام المنه).

(۲) وه بڼه روون بڼه توه يك غوسل بری ناکوئی، به لکو غوسلیکی سره خو پتويسته بڼه هریک لوانی که پتويسته خوی بڼه بشورت، بڼه نمونه نه گمر کسیتک بن نوژن بیت و لمشی گران بیت، نسمی دووچار لسمریک خوی بشورت، هریه کهيان به تمها واجبه. (تمام المنه).

۲- نه گهر کمسیک بۆ لمش گرانی خۆی شۆری و دوايي دهست نوژنی نه گرت، نهوه نهوه خوشۆردنه بری دهست نوژنیش نه کموی، عائیشه ده فرموویت: (پیغمبر ﷺ) دوای خوشۆردن دهست نوژنی نه نه گرت).

وه له ئیبنو عومرهوه رهزای خویان لی بیت هاتوه که به پیاریکی فرموو: (تۆ شت قول نه که یتوه، کاتیک پیاره که پیی روت: من دوای خوش شتن دهست نوژن نه گرمهوه).

نموبه کری (ابن العربي) ده فرموویت: زانایان لهوه دا ئیختلافیان نیه که دهست نوژن نه چیتته ناو خوشۆردنهوه، وه نیستی خۆ پاک کردنهوه له لمش گرانی دیت بسمه خۆ پاک کردنهوه له بی دهست نوژنیشداو بی دهست نوژنی یه کم ناهیتلی، چونکه رینگه کانی لمش گرانی زۆرتن له رینگه کانی بی دهست نوژنی، کهواته کم نه چیتته ناو زۆروه، وه نیستی گموره که بچوکه کش نه گرتیهوه^(۱).

۳- دروسته لمش گران و بی نوژن موو له خویان بکمنهوه و نینۆک بکمن و بچن بۆ بازار و گه لی شتی تر بی نهوهی که راهمتی هبی. (عطاء) فرمویت: لمشگران که لاشاخ نه گرتی و نینۆک نه کاو سهری نه تاشی، با دهست نوژنیشی نه گرتی. بوخاری روایتی کردوه.

۴- هیچی تیدا نیه چون بۆ حمامی دهروه نه گهر نهوه کسه پارێزراو بیت لهوهی سهری عموهرتی بکری، وه لهوهی چاری به عموهرتی کسانێ تر بکوی^(۲)، نه حمده ده فرموویت: نه گهر

(۱) کردنی ئهمانه به بهلگه چار پیا خشانندی ئمریت چونکه (حدیث) که عائیشه نهوهی تیدا نیه که نایا پیغمبر ﷺ پیتش خوشۆردنه که دهست نوژنی گرتوه یان نا؟ وه ئهمه که ئیبنو عومرهش (موقوف)، وه نه گهر راستیش بیت بهلگه تیدا نیه، پاشان مهبست لهو ئهمه ههر نهوهی که له حدیسه کدایه نهویش نهوهی که سونمت وایه دهست نوژن له پیتش خوشۆردندا بگرت نک له دوايهوه، به بهلگه حدیسه که تری عائیشه که فرمو: پیغمبر کاتی خۆی بۆ لمشگرانی بشۆردایه له سهرتاره هردو دهستی ئمشۆری و دهست نوژنی نه گرت وه لهوهی دهست نوژنی بۆ نوژن نه گرت، پاشان خۆی ئمشۆری... تا کوتایی حدیسه که. موسلیم و بوخاری و جکه لهوانیش تهخریجیان کردوه. وه نهوهی نموبه کری (ابن العربي) و توویتی وانیه، بهلکه زانایان ئیختلافیان هیه لهوه دا، نهوهی قسهیی بی پیی زانستی خۆی بووه. سهری (المحلی) (۲/۲۸) بکه - (تام المنه).

(۲) نم قسهی به گشتی وا دهر نه خات که بۆ ژن و پیاو هیه بچنه گهرمازی دهرهوه، بهلام وا نهره، چونکه چون بۆ گهرمازی دهرهوه حرامه لهر ژنان بی پیی فرموده: (مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَدْخُلُ الْحَمَّامَ إِلَّا بِمَازٍ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَدْخُلُ حِلْيَتَهُ الْحَمَّامَ) رواه الترمذی وحسنه وله شواهد کثیره. واته: ههر کسێ باوهری به خوا به پۆژی دوايي هیه به به پشته مالوه نه بیت نه چیتته حمام - ی گشتی به - وه، و

زانیت همرچی لئناو حمامدایه پشته مالتی پتویه بچۆ، نه گینا نه چیت، وه له (حدیث) دا هاتوو ده پتغمبەر ﷺ فرموویتی: (لَا يَنْظُرُ الرَّجُلُ إِلَى عَوْرَةِ الرَّجُلِ وَلَا تَنْظُرُ الْمَرْأَةُ إِلَى عَوْرَةِ الْمَرْأَةِ) واته: نابیت پیاو سهیری عمورهتی پیاو بکات، و نابن ژن سهیری عمورهتی ژن بکات.

وه له حمامدا یادی خوا کردن هیچی تیدا نیه، چونکه یادی خوا کردن له ههموو حالتیکدا چاکه مادام پتگرتنک نهی منعی بکا، وه پتغمبەر ﷺ له ههموو کاتیکدا یادی خوای کردوه.

۵- خۆ وشک کردنوه به خاوی و شتی تر هیچی تیدا نیه له خۆ شۆردن و دهست نوژن گرتن دا به هارین و به زستان.

۶- دروسته پیاو بمو ناوهی که له نافرته نهییتتوهه خۆی بشوات و به پتچوانمشوه دروسته، وه ههموهها دروسته بۆ ژن و میترد به یه کهوه خۆیان بشۆرن لیسر تمشیتک، ئیبنو عبباس دهفرموویت: یه کینک له خیزانهکانی پتغمبەر ﷺ لیسر تمشیتک ناو خۆی شۆری، پتغمبەر ﷺ هات دهست نوژن له ماوهکمی بگرتت یا خۆی بشوات، ئهوش پوی ووت: ئهی نیراوی خوا ! لشم گران بوو که خۆم شۆری لیتی، پتغمبەر ﷺ فرمووی: (إِنَّ الْمَاءَ لَا يَجْنُبُ). واته: خۆ ناوهکه پیس نابیت. نهحمد و نهبو داود و نسانی و (ترمذی) گتپراویانتهوه و (ترمذی) دهفرموویت: (حسن صحیح).

وه عایشهو پتغمبەر ﷺ خۆیان لیسر تمشیتک شۆردوه و پیش برکێیان کردوه ههتا پتغمبەر ﷺ به عایشهی فرمووه: ناوم بۆ بهیلتروهه، وه ئهوش به پتغمبهری ﷺ نهووت: ناوم بۆ تیدا بهیلتروهه.

۷- خۆ شۆردن و خۆ پرووت کردنوهه دروست نیه لئناو خه لکیدا، چونکه دهرخستنی عمورهت حرامه، نهگهر به کراسینک یا به قوماشیتک خۆ داپۆشرتت نهوه ئهو کاته قهیناکه. (فاطمه) به پارچه قوماشیتک بهری پتغمبهری ﷺ نهگرت، ئهوش خۆی نهشۆری. بهلام نهگهر دوور له خه لک خۆ بشۆرتت به پرووتیش هیچی تیدا نیه.

چونکه موسا علیه السلام به پروتی خۆی شۆریوه وهك بوخاری گتپراویتییهوه.

نهبو هوردهیره خوا لیتی رازی بیت نهگتپرتتوهه که پتغمبەر ﷺ فرموویتی: (له کاتیکدا نهیوب (عليه السلام) به پروتی خۆی نهشۆری کوللمی زتیری بهسهدا نهباری ئهوش کۆی نهکردوه و ئهی خسته ناو جلهکانی، پهروهردگاری بانگی لی کرد: ئهی نهیوب ! مهگهر دهولمهمندم

ههکسینک که بارهه به خوار به پۆژی دواپی هیه با خیزانهکمی نهباته حمام - ی گشتی و دهر له مالهکمییه - وه (تمام المنة).

نه كړدوى لهوى نهى يينى ؟ نهوېش فېرمووى: بهلئى به گوره يى تو قېسم، بهلام له بېركمى تو بى نياز نام) نه حمد و نسانى و بوخارى گيړاويانه توه.

ته يه موم

۱- پېناسه كړدى ته يه موم:

ماناى ته يه موم له لوعتمدا: يعنى ږو تى كړدى، يان قصد كړدى، وه له شمرعدا: يعنى ږو تى كړدى، يان قصد كړدى بولاى خاك ږو مسح كړدى ږوخسار و هېردو دهست به مېبستى نهوى نويز كړدى و وينى نويز كړدى ږوا بكرت.

۲- بهلگى شمرعيتى ته يه موم:

شمرعيتى ته يه موم بې پى قوربان و سونمت و نېجماع ساب به.

نېما به پى قوربان نېم نايته يه كه نه فېرموويت: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا﴾ (النساء/ ۴۳). واته: نه گېر نه خوښ بوون يا له سه فېردا بوون، يا كسيكتان چوويتته

سر پېشاو يا چوونه لاي خيزانه كانتان و ناوتان دهست نه كموت (ږو دهست نويز گرتن يا خو شتن) ږو بكمه گل و خولنكي خاوين، جا مسحي ږوخسار و هېردو دهستاني پى بكن، بېراستى خوا هميشه لى بورده و لى خوښ بووه.

نېما بې پى سونمت (حديث) هكې نه بو نومامه يه كه ده فېرموويت: يثغمبر ﷺ فېرموويت: (زهوى همووى ږو حوم و ږو نومته كم كراوه به خاوين كرهو مزگوت، جا هركايتك كاتى نويز هات پياو خاوين كرهوى خوى لايتى) نه حمد گيړاويته يوه.

نېما به پى نېجماع چونكه هموو موسلمانان له سر نهو كون كه ته يوموم شرعى به، وه دانراوه له جياتى دهست نويز و خوښوړدى له چمند حالتىكي تايه يدا.

۳- تايه تمندى نېم نومته به ته يه موموه:

تديهوموم کردن يه کيکه لهو شتانهی که خوا نهم نومتمی تاييبت کردوه پښهوه، له جايهوه خوا لښی رازی بیت هاتوه که ده فرمووږت: پښغمبر ﷺ فرمووږت: (أُعْطِيَتْ خُمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي، نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهْرًا، فَإِنَّمَا رَجُلٌ مِّنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ، وَأَحْلَتْ لِي الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلْ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَأُعْطِيَتْ الشَّفَاعَةُ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ فِي قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً) رواه الشيخان. واته: من پينج شتم پښ به خشراوه پيش من کس پښی نه به خشراوه، مانگه پښيک دوژمن زيری کردوه لښ، وه زهويم بز کراوه به مزگوت و خاړين کړهوه، جا هر پياوړک له هر شونتیک بوو کاتی نوږی به سردا هات با نوږه کي بکات، وه تالانی جنگيم بز ږهوا کراوه که بز هيچ کس پيش من ږهوا نه کراوه، وه شفاعت کردنښم پښ به خشراوه، وه هممو نيراوه کانی پيش من به تاييبتی بز نتموه کانی خویان نيراون، به لام من بز گشت ناده ميزاد نيراوم.

۴- هوږی شرعی ریت و دانانی تديهوموم:

عائشه خوی لی رازی بیت نه گيرتتهوه ده فرمووږت: (له گمل پښغمبردا بووین ﷺ له سه فریکدا روښتین همتا گه ښتینه چولموانیک ملیوانکه کم پچرا، پښغمبر ﷺ مایوه بز گپران به دوايدا، خه لکه کش له گه لیا مانوه، نو جښگایش ناوی لی نېوو خوشیان ناویان پښ نېوو، خه لکه که چوونه لای نېوو به کر ږهزای خوی لی بی پښان ووت: ناگات لی نيه عائشه چی کرد، نوږش هات بولام، لهو کاتدا پښغمبر ﷺ سړی کرد بووه سر رانم خوتبوو چندی وږستی خوی لمر بوو لومدی کردم و قسمی پښ ووتم، و نهي کوتایه بن دهستم منښ لمر پښغمبر ﷺ جولم نه نه کرد، همتا بهیانی پښغمبر ﷺ بی نار خوت، نیر خوا تاييتی تديهومومی ناره خواره وه، نوسیدی کورې (حضرت) فرموو: نهمه يه کم بهر که متی ټپوه نيه نهي کس وکاری نېوبه کر!! نه فرموو: پاشان نو ووشتری من سواری بووم هلمان ساند سیرمان کرد میلوانکه کمی له ژیردا بوو) رواه الجماعة إلا الترمذي.

۵- نو هوږانهی تديهوموم کردن ږهوا نه کمن:

تديهوموم ږهوايه بز نو کسمی ږوداوی گوره -لش گرانی- يا بچوکی -بن دهست نوږی- لی ږوو بدات، نښته چی بی یان لسه فردا بی، ته گمر هوږیک لښ هوږانهی خوارهوی هېوو:

۱- ناوی دهست نه کمت، يا ناوی دهست نه کمت به لام بشی دهست نوږی نه نه کرد، به پښی نو حدیسی عومرانی کورې حوصهین ږهزای خوی لی بی نه گيرتتهوه ده فرمووږت: له سه فریکدا له گمل پښغمبردا بووین ﷺ کاتی نوږ هات پښغمبر ﷺ نوږی به خه لکه که کرد، لپاشاندا سهیری کرد پياوړک دوره پریز وه ستاوه، فرموو: چ شتیک وای لی کردیت نوږ نه کیت ؟

روتی: لمش گرانیم بسمردا هاتووو تاوم دهست ناکمروت خومی پی بشوم، ئموش ﷺ فرمووی: تاو دهره خوژ خوژت بسمه. رواه البخاری ومسلم.

وه له (أبي ذر) وه خوا لیتی رازی بیت هاتووو كه پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِنَّ الصَّعِيدَ طَهُورٌ لِّمَن لَّمْ يَجِدِ الْمَاءَ عَشْرَ سِنِينَ) رواه أصحاب السنن وقال الترمذی حسن صحیح. واته: گلو خوژ پاك كهرهویه بو ئمو كسانمی تاویان دهست ناکمروت با ده سالیشی پی بچیت.

بهلام لسمر ئموكسه پیویسته پیش ئموه تیه مومه كه بكات داوای تاو بكات له دهر و بهر و هاوه له كانی یا ئمو شوته نامی عاده تن لیتی نزیکن، جا نه گهر دلتیا بوو ئاوی دهست ناکمروت، یا هه بوو بهلام دور بوو لی یوه ئموه واجب نیه لسمری زیاتر داوای بكات.

ب- نه گهر ئمو كسه نه خوژ بوو یا برینکی پیوه بوو، ترسا نه گهر تاو به کار بهیته نه خوژی- یه کمی زیاد بكات یا چاك بوونهوی دووا بكموی به تهرویه خوی ئموه زانی یا پزیشکی جی باوه پی پراگه یاند، به پی ئموه جابو خوا لیتی رازی بیت ده فرمویت: له سهرتكددا دهرچوین پیاریكمان بهردیک بهر سهری كموت و برینداری كرد لهپاش ئموه نیحتیلام بوو، له هاوه له كانی پرسى: ئایا ئیوه نه لیتن روخصتم هیه تیه موم بكم؟ ووتیان: روخصتم نیه چونكه ئاوت دهست نه كمروت، ئموش خوی شوژی و مرد، جا كاتیک گهرانه لای پیغمبر ﷺ ئمو هواللی پی درا فرمووی: (قَتَلُوهُ قَتَلَهُمُ اللَّهُ، أَلَا سَأَلُوا إِذَا لَمْ يَعْلَمُوا؟ فَإِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السَّؤَالُ، إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيهِ أَنْ يَتَيَّمَّمَ وَيَعَصَّرَ، أَوْ يَعَصِبَ عَلَى جُرْجِهِ خَرْقَةً ثُمَّ يَمْسَحَ عَلَيْهِ وَيَغْسِلَ سَائِرَ جَسَدِهِ) رواه أبو داود وابن ماجه والدارقطني وصححه ابن السكّن. واته: كوشتوریانه خوا بیان كوژت، نه ئه بوو پرسیار بكن كه نه یان نه زانی؟ چونكه چاره ی نه زانین پرسیار كردنه، ئموه نه ی بهس بوو تیه مومی بكردایه ئینجا پارچه قوماشتیکی بیستایه به برینه كه یوه و مسحی بكردایه، لهپاشان نه ندامه كانی تری لمشی به تاو بشوردایه^(۱).

ج- نه گهر تاو زور سارد بوو وه بۆی دهر كموت به به کارهیتانی تووشی زیان ئمیت به مهرجیک به کریش نمی ئمتوانی گهرمی بكات، یا بۆی نه ئه كرا بهیته حمام.

به پی حمیدی عمری كوری عاص ره زای خوا ی لی بی نه گهرتتهوه: كاتیک نیرا بۆ جهنگی (ذات السلاسل) نه فرمووی: شوژی زور سارد نیحتیلام بووم، ترسام نه گهر خوم بشوم بهرم، پاشان

(۱) نعم (حدیث) به بهیقه و عسقه لانی به (ضعیف) یان داناوه بهلام شایمی هیه له (حدیث) نیبو عبباسوه پی نه گات به پلمی حسن، بهلام ئموه تیدا نیه: (خرقه یك بیستی به برینه كه یوه...) واته باسی به کارهیتانی خرقه كه (ضعیف و منكر) ه. (تمام المنة).

نوژن به یانیم به هاو له کام کرد، کاتیک گپراینموه بۆلای پیغمبر ﷺ بۆیان گپراینموه ئوموش فرمووی: ئی عمر به لمشی گرانموه نوژن به یانیت به هاو له کانت کردوه؟ منیش ووم: ئم فرموده ی خوی گموره کموتوه یاد: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ

رَحِيمًا﴾ (النساء/ ۲۹). واته: به دهستی خۆتان خۆتان مه کوژن چونکه بهراستی خوا بهرامبر به ئیوه میهره بانه. بۆیه منیش تهیه موم کرد و نوژه کم کرد، ده فرمووت: پیغمبر ﷺ پت کنی و هیچی نه فرموو. نه حمدو ئبو داودو حاکم و (دارقطنی) و ئیبنو حبان گپرا یانه توه، وه بوخاری به موعه لله قی گپرا ویه تی یوه.

وه ئو بئ دهنگی یی پیغمبر ﷺ ئیقراره، ئیقراریش به لگه یه چونکه پیغمبر ﷺ ئیقرار ناکا لسمر (باطل).

د- نه گمر ئاو نزیک بوو لیوهی به لام ترسی گیان یا مال یا شهره یا وون بوون له هاوړی هببو، یا دوژمنیک که لیتی ئمترسا له نیوان ئو و ئاوه کدا هببو، جا ئو دوژمنه چ ئاده می بئ یا شتی تر، یا ئو کسه زیندانی بوو، یا توانای دهرهینانی ئاوه کمی نبوو لمبر نبووونی ئامیری ئاو دهرهینان، وه دۆلچمو پمت، چونکه لم حالتاندا بوونی ئاو وه نبوون وایه، وه هبروها کسینک نه گمر خوی بشوات ترسی ئوهی هبیت خراپه یه کی بخزیته پال که لیتی بهری یه و توشی زیانی نه کات وه کو: ئو کسمی شو له مالی هاوړی یه کی نه خوی که ژنی هدی و ئو شهو ئیحتیلام ئبی، ئوه دروسته تهیه موم بکات.

ه- نه گمر کسینک ئاوی پت بوو به لام لهو کاتدا یا دواپی خوی یا کسانیک تر پتوستانی یا پتی هببو بۆ خواردنوه، هتا نه گمر سه گنیکش پتوستی پتی هبب به مخرجیک سه گه که هار نمیت که زیان به ئاده میزاد بگه یه نی، یا پتوستی بو ئاوه هببو بۆ هوبر شیلان یا چیشیت لیتان یا بۆ لابردهنی پیسی یه که شرع عه فوی ئی ندادوه، ئوه لم حالتاندا بۆی هدی تهیه موم بکات و ئاوه که به کار نه ییتی لمبر ئو شتانه.

ئیمامی نه حمد ره جمتی خوی لسمر بیت ده فرمووت: چنده ها صهابه تهیه مومیان کردوه، وه ئو ئاوهی که پتیان بووه هه لیان گرتوه بۆ خواردنوه.

وه له عه لی یوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که ده فرمووت: (نه گمر پیارک له سه فمدا بوو لمش گرانی به سهدا هات ئاویکی کسمی پت بوو ترسی ئوهی هببو نه گمر خوی بشوات ئاوی ئی

بېړۍ و توشی تینویتی بېږ، بوی هدی تهیه موم بکات و خوی بو ناوه نشوات) (دارقظنی) گېر ایه تی یوه.

نیبنو تهیمی ده فرمویت: نه گمر کمسټک دهست نوژۍ بوو بهلام تنگاو بوو و ناویشی لهلا نمبو چاکتر وایه تنگاوی یه که لایمې و به تهیه موم نوژ بکات و بو دست نوژوه نوژ نهکات که تنگاوی لهگه لایه.

و- نه گمر توانایی به کارهیتانی ناوی هېوو، بهلام ترسی نهوی هېو هتا نهگاته ناوه که دهست نوژۍ پې بشوات یا خوی پې بشوړیت کاتی نوژوه کی بمسر بچیت، نهو تهیه موم بکات و نوژوه کی پې بکات، وه گېر انوهشی لمسر نیه^(۱).

(۱) نهوی بۆ من پوون و ناشکرا دهیت پیچواندی نهمیه، چونکه نهوی (ثابت) و جیگېر بوو له شریعتی نیسلادا نهویه که تهیه موم کاتیک دروسته که ناو نهیت، به دهقی قورپان و سونمتی پیژر نهمی به بفرراوانی باس کردوو ریځای داوه به تهیه موم بۆ کمسټک که نهخوش بیت یان سرمایه کی زور هیت وک دانر باسی لیه کرد، بهلام کوا بهلگه لمسر دروستی یته تهیه موم له گمل بونی توانا بۆ به کار هیتانی ناو؟ نه گمر ووترا: بهلگه ترسی دهرجونی کاته کیه، دهلیم: نهم بهتمنها نایت به بهلگه، چونکه نهوکسمی دهترسی له دهرجونی کات دوو حالتی بۆ هدی و سې همیان نیه: یان نهویه کاته کی لمسر تنگوه بوو به هوی خوی و تمبه لای خوی، یان به هوی که دهسلاتی نیه وک خو و لمېر چونهوه، جا لم حالتی دووهدا کات لو کاتوه دهست پې دهکات که خبری بۆتوه یان هاتوتوه بیی به نندازهی نهوی که نوژوه کی تیدا جې بېجې بکات. هروک فرمائی پیکراوه، به بهلگی ووتی پیغمبر ﷺ: (مَنْ نَسِيَ صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا فَكَفَّارَتُهَا أَنْ يُصَلِّيَهَا إِذَا ذَكَرَهَا) (أخرجه الشيخان وغيرهما واللفظ لمسلم) واته هرکسټک نوژتکی بی چو یان بمسریدا خوت کفارته کی نهویه جې بهجې بکات نو کاتې که بیی کتوه. نهو تا خوی گوره کاتیکې تاییمتی داناه بۆ نم عوزوه، جا نو نه گمر نوژۍ کرد بو جزوی فرمائی پې کراوه، بۆ غوسلی یان بۆ دست نوژۍ ناو به کار دهیتیت، نیت دهرجونی کات هیچ ترسټک نیه لمسری، کواته (ثابت) بوو که دروست نیه تهیه موم بکات، وه نهم نیختیاری (شیخ الإسلام) ه له (الإختیارات) دا (ص ۱۲) وه له (المسائل الماردينية ص ۶۵) دا باسی نهو کراوه که نهم مزه بی جومهوره.

نهما حالتی یه کم، ناشکرایه که نو له نسلدا فرمائی پې کراوه به به کارهیتانی ناو، وه نو نایت تهیه موم بکات، چونکه لم حالتشدا پیوسته ناو به کار بهیتن، جا نه گمر فریای کاتی نوژ کتو نهو باشه، وه نه گمر کاتی له دست چو نهو لومې کس ناکات خوی نهیت، چونکه خوی بۆته هوی نم سرهجامه، نم په نیه کی من پې دنیا بوم و دلی پې کراوه نهو، هرچنده شیخ الإسلام وغیری نمیش فرموویانه: تهیه موم بکات ونوژوه کی بکات. والله أعلم.

۶- نهو شتمی تهیه مومى پى نه کړت:

دروسته به گلنکی خارتین یا به هر شتیک که له ږه گزی زوی بیت، وه لم و برود و گچ تهیه موم بکړت، به پى فرموده ی خوی گوره که نه فرمویت: ﴿فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ (مائدة/۶). واته: تهیه موم بکن به صعیديکی پاک. وه زانایانی زمانى عمره بى یکن لمر نهو (صعید) یعنى ږوی زوی جا چ گل بى یا غیری گل.

۷- چونیتمی تهیه موم کردن:

نهو کسی تهیه موم نه کات پیوسته لمری لپشدا نیت به پى. وه لباسی دهست نوژدا باسی نیه تمان کرد. لپاشاندا (بسم الله) بکات، تینجا هردو دهستی بکشی به ږوی پاکدا، پاشان دم و چاو هردو دهستی هتا مهچکی پى مسح بکا، وه لم باره یوه له (حدیث) هکى عمار صحیح تره ناشکراتر نه هاتوه که ده فرمویت: تووشی لمش گرانی بوم، تاوم دهست نه کوت، خوم له خول وهدا و نوژه کم کرد، پاشان نوم بى پیغمبر ﷺ گیرایوه، نومش فرموو: (إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ هَكَذَا) رواه البخارى و مسلم. واته: تنها نمعت بمس بو، نه لى پیغمبر ﷺ هردو لمی دهستی کیشا به زوی دا و فوی لى کردن و مسحی دم و چاو هردو دهستی پى کرد.

وه له (لفظ) یكى تردا هاتوه که فرمویت: (إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَضْرِبَ بِكَفِّكَ فِي الثَّرَابِ ثُمَّ تَنْفُخَ فِيهِمَا، ثُمَّ تَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَكَ وَكَفَّكَ إِلَى الرُّسْغَيْنِ) رواه الدارقطني. واته: نهوندهت بمس بو هردو دهست بکشی به زوی دا و لپاشاندا فویان پى دا بکیت و مسحی دم و چاو و هردو دهستی پى بکیت هتا مهچک.

وه لم فرموده یدا نوم مان بى در نه خات که تنها یک جار دهست دان به زوی دا بمسه و مسح کردنى دم و چاو و هردو دهست هتا مهچک بمس له تهیه موم کردند، وه سوننه بى نهو کسی که به گل تهیه موم نه کات، دهسته کانی بته کینى و فویان پیدا بکات، و سر و چاوی له خول همل نه کیشى.

۸- نهو کرده انمی که تهیه موم ږه ایان ده کات:

پاشان بچوونى شوکانیم بینى وه بلتى به لای تم بچوونوه ده چیت که من باسم کرد، جا بگرېوه بى (السيل الجرار/ ۱۲۶-۱۲۷). (تمام المنه).

تیه موم جی دهست نویژ و خۆشۆردن نه گریته له کاتی بێ ناوی دا، له بمر ئهوه همر کردوه بیه که دهست نویژ و خۆشۆردن پهوای بکات، تیه مومیش پهوای نه کات وهک: نویژ کردن و دهست دان له قورپان و شتی تر، وه هاتنی کاتی نویژ ممرجی دروستی تیه موم نیه، به لکو پیش کاتی نویژیش دروسته تیه موم بگریته، وه ئهوه کسهی تیه موم نه کات بۆی هیه چنده پێی خۆش بوو فمر و سوننهت بهیه که تیه موم بکات، چونکه حوکمی تیه موم وهک حوکمی دهست نویژ وایه، به یه کسانێ له (أبوذر) وه خوا لینی پازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویهتی: (إِنَّ الصَّعِيدَ طَهُورُ الْمُسْلِمِ وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ عَشْرَ سِنِينَ، فَإِذَا وَجَدَ الْمَاءَ فَلْيَسَّهْ بَشْرَتَهُ فَإِنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ) رواه أحمد والترمذي وصححه. واته: گل و خۆل خاوین کمرهوی موسلمانانه، با ده سالیس ناوی چنگ نه کویت، به لام نه گمر ناوی چنگ کویت به کاری بهیته، چونکه ئهوه خیری تیدا هیه.

۹- ههلهوه شینمهوه کانی تیه موم:-

همرچی دهست نویژ ههلهوه شینته، تیه مومیش ههلهوه شینته، چونکه تیه موم جی گری دهست نویژه، همره ها پهیدا بوونی ناویش ههلهوه شینتهوه یا توانای به کارهینانی ناو بۆ کسێک که توانای نه بووه.

به لام نه گمر نویژی کرد به تیه موم، لهپاشاندا ناوی چنگ کویت، یا توانای به کارهینانی پهیدا بۆوه، پێویست نیه لهسهری نویژه که بکاتوه، همرچنده کاتی ئهوه نویژهش بهیته، له ئهوه سمعیدی خودری بوه خوا لینی پازی بیت هاتوه دهفرموویهتی: (دوو پیاو چوونه سهفرتک، کاتی نویژ هات و ئاویان پێ نه بوو، همر دووکیان به خۆلێکی خاوین تیه مومیان کرد و نویژهکیان کرد، هیشتا کاتی ئهوه نویژه بهسهر نه چووبو ئاویان دهست کویت، یهکیکیان بهو ئاوه دهست نویژی گرت و نویژهکی کردوه، ئهوی تریان نویژهکی نه کردهوه، کاتی گهرانهوه لای پیغمبر ﷺ ئهویان بۆ گێراییوه ئهویش بهویان که نویژهکی نه گێراییوه فرمووی: (سوننهت پێکار نویژه کهشت بری کویتوه)، وه بهوی تریان که دهست نویژی گرتبوو نویژهکی گێراییوه فرمووی: (تۆ دوو پاداشتت بۆ نووسراوه) ئهوه داود و نهسانی گێراییانهتوه.

به لام نه گمر هیشتا له نویژ نه بوو، ئاوه و توانایی بۆ پهیدا بۆوه ئهوه دهست نویژهکی ههلهوه شینتهوه، وه پێویسته به ئاوه دهست نویژ بگریته و نویژهکی بکات بهیته (حدیث) هکی (أبو ذر) که له پێشمهوه باس کرا.

وه نه گمر لهش گرانیک یا هیزدارتک که هیزه کهی تهواو بووه تیه مومی کرد، به هویه که هویه کانی پهوابوونی تیه موم و نویژی کرد، واجب نیه لهسهری ئهوه نویژه بگێریتوه، به لام واجبه لهسهری همرکاتیک توانای به کارهینانی ناوی ههبوو یا ناوی دهست کویت خۆی بشوات، به پێی

نموي (عمران) خوا لټی رازی بیت نه گټړیتومه که (پتغممبر ﷺ) برنوښتی کرد بڅ خه لکي کاتي له نوښه کي بووه سيري کرد پياوړتک دوره پريز و ستاوه و نوښتی له گڼل کومه له کدا نه کرد فرمووی: (فلان کس چی نهی هیشتووه نوښه کت بکه یت له گڼل نم کومه له کدا؟) ووتی: تروشی لمش گرانی بووم و ناوم دهست نه کوت، پتغممبر ﷺ فرمووی: (بچو به خوځ ته یه موم بکه بسته). له پاشاندا (عمران) ده فرمویت: کاتي ناروان چنگ کوت پتغممبر ﷺ ده فری ناوی دایه و فرمووی: (بچو بیکه بسمرتا) بوخاری گټړاویتی یوه.

مسح کردن بمسیر (جبهه) برین پیچ و وټنی برین پیچ

شرعیعتی نم مسح کردنه :

شرعی به مسح کردن بمسیر برین پیچ و له فاف و وټنی نم دووانه، که نندامی برینداریان پی ئی پیچری، بمپی چمد (حدیث) ټک که لمو باره یوه هاتون، هرچمنده نم (حدیث) انه (ضعیف) یشن، به لثم چمد رتگاهیه کیان هدی که یه کتر بهیتر نه کمن و وایان لی نه کمن چاک بن بڅ به لگه هیئانموه لمسیر شرعیعتی نم مسح کردنه.

لمو (حدیث) انمش (حدیث) ای جابیره که نه گټړیتومه: پياوړتک بفرس سرى کوت و سرى بریندار کرد، پاشان ئیحتیلام بو، له هاوړتکاني پرسى ئیوه نه لټن: رخصت هدی ته یه موم بکم ؟ ووتیان: بڅ نهی چونکه توانای به کارهینانی ناوت هدی، نموش خوځ شوری و مرد، کاتیک گپړاینموه بڅ پتغمبریان ﷺ گټړایم، فرمووی: کوشتوریانه خوا بیان کوږیت نه نمبوو پرسیار بکم که نه یان نژانی؟ چونکه چاره ی نزمان پرسیار کردنه، نموندی بمس بو ته یه مومى بگردایمو شتیکی بیچایه لمبرینه کي سرى و له پاشاندا مسحی بگردایم نندامه کانی تری لمشی بشوړدایه. نمبو دارد و ئیبنو ماجو (دارقطني) گټړاویانتموه ئیبنوسه کمن به صحیحی داناوه، وه به صحیحی له ئیبنو عومره وه هاتوه که مسحی کردوه بمسیر برین پیچدا^(۱).

حوکمی نم مسح کردنه:

واجبه مسح بکری بمسیر برین پیچ و وټنی برین پیچدا، له دهست نوښت گرتن و خو شوړیندا له جیاتی شوړدن و مسح کردنی راستموخوی نندامه نه خوشه که.

(۱) له راستی دا (حدیث) به رتگای زږر بهیتر ناییت نه گپر لاوازی به کي زږر بو، وه نم چوار (حدیث) ای نه کړنه شاهی لټره ها همویان لاوازن، تنها رتگا بڅ نم مسح کردنه نسرکه کي ئیبنو عومره که ناکرته به لگي شرعی. (تمام المنه).

چ کاتیک ئەم مەسح کردنە واجیە؟

هەرمەسێک برینیکێ پێوە بێت یا شوێنیکێ شکایت و بێبوێ دەست نوێژ بگرت یا خۆی بشۆرێت واجیە لەسەری ئەندامەکانی لەشی هەموو بشۆرێت، ئەگەرچی بۆ ئەم مەبەستە پێویستی بە گەرم کردنی ئاو و کەش بێت. جا ئەگەر ترسی زیانی هەبوو لە شۆردنی ئەندامە نەخۆشەکان، وەک ئەوەی ئەگەر بېشوات و ئاوی بەریکەوت تووشی نەخۆشی بێت، یا نازاری زیاد کات، یا چاک بوونەوی دووا بکەوێ، ئەوکاتە فەرزی شتەکانە ئەبێت دەستی تەر پێدا هێنان، جا ئەگەر ترسی ئەوەی هەبوو تووشی زیان ببێ بەهێنانی دەستی تەر پێدا، ئەوکاتە واجیە برینەکان بە پارچە قوماشیک بپێچێت، یا شوێنە شکارەکان بە موشەما بپێچێت بە مەرجێ لە ئەندامە نەخۆشەکان تێ نەپەڕێت لەبەر پێویستی بەستن نەبێت، ئینجا مەسحی بکات یەكجار بە شێوەیەك هەمووی بگرتەوه، وە موشەما یا برین پێچ مەرج نیە پێش بەستنیان دەست نوێژ هەبێ، وە کاتیشی بۆ نیە، بەلکە هەمیشە لە دەست نوێژو خۆشۆردندا مەسح دەکەیت، مادام ئەو مەزەوێتە هەبێ.

ئەو شتانەی مەسح کردن باتل ئەکەنەوه:

مەسح بەسەر برین پێچ یا لەفادا باتل ئەبێتەوه ؟ ئەگەر بێت و ئەو برین پێچە یا ئەو لەفادە لەسەر برینەکان لاچوو، یا کەوتە خواری، یا نەکەوتە خواری بەلام برینەکان چاک بۆه.

کەسێک ئاو گۆل و خۆلی دەست نەکەوت چۆن نوێژ بکات؟!

ئەگەر کەسێک ئاو و ئەو شتانەی تەبەعمومی پێ ئەکرێت چنگی نەکەوت، بەپێی حاڵی خۆی نوێژەکی ئەکات و گێڕانەوهشی لەسەر نیە. بەپێی ئەوەی موسلیم لە عانیشەوه ئەگێڕتەوه دەفرمووێت: (ملیوانکەیهکم له (أسماء) به ئەمانەت وەرگرت، لێم وون بوو، پێغمبەر ﷺ کەسانیکێ نارد بۆی بگەڕێن، لەو ماوەیدا کاتی نوێژ هات ئەوانیش بەپێی دەست نوێژ نوێژەکیان کرد. کاتی گەڕانەوه بۆ پێغمبەریان ﷺ گێڕایەوه. ئەو بوو ئایەتی تەبەعموم هاتە خوارەوه) ئوسەیدی کۆری (حضر) فرمووی: خوا پاداشتت بداتەوه، سۆیند بە خوا شتیک نەبوو تووشت بێ ئیلا خوا دەرویهکی بۆت کردۆتەوه لەو شتە، و بۆ موسلمانانیش کردوویەتی بە بەرەکت.

ئەواتا یارەکانی پێغمبەر ﷺ کاتی ئەو شتانەی بۆ دەست نوێژ و تەبەعموم بەکار دێت لایان نەبوو بێ دەست نوێژ نوێژیان کرد، وە کاتیکیش بۆ پێغمبەریان باس کرد ئینکاری لەو کارەیان نەکردو فرمانی پێ نەکردن نوێژەکیان بکەنەوه، ئیمام ئەوەی دەفرمووێت: ئەو بەهێزترین روتیە کە بەلگە بێ بۆ دروستی کردنی نوێژ لەم حالتەدا.

حەیز

١ - پێناسەی حەیز:

ئەصلی حەیز لە زمانی عەرەبیدا واتە: لەبەر ڕۆشتن (سێلان) وە مەبەست لە حەیز لێرهەدا ئەو خۆنەییە کە لە پێشی ئافرەتەو دێتە دەری ئەکاتی لەش ساغیدا، بەبێ هۆی مندال بوونی، یا پەردە درانی.

٢ - کاتەکی:

زۆر لە زانایان رایان وایە هەتا ئافرەت نەگاتە نۆ ساڵ لە تەمەن کاتی حەیزی نایات، جا ئەگەر پێش ئەو تەمەنە خۆنی بینی خۆنی حەیز نیە، بەلکو خۆنی ئەخۆشی و ناسازییە، وە هیچ بەلگەیەک نیە لەسەر ئەوەی کە حەیز لە تەمەنی ئافرەتدا کۆتایییەکی دیاری کراوی هەیە تێیدا ئەوەست، وە هەرکاتێک پەرەژێک لەو پەڕییدا خۆنی بینی ئەو خۆنی حەیزە.

٣ - ڕەنگەکی:

مەرجە خۆنی حەیز لەسەر ڕەنگێک لەم ڕەنگە خۆنەنەیی خوارەووە بێت.

(أ) ڕەش: بەپێی حەدیی (فاطمة) ی کچی ئەبێ حەبەش کاتی توشی حەیزی هەمیشەیی بوو، پێغەمبەر ﷺ پێی فرموو: (ئەگەر خۆنەکی خۆنی حەیز بوو ئەو ڕەشە و ئەناسی، جا ئەگەر وابوو ئەو ماوێ واز لە نوێژ کردن بەینە، وە ئەگەر ڕەنگێکی تری هەبوو دەست نوێژ بگرە و نوێژ بکە چونکە ئەو دەمارە) ڕوایە ئابوداود و النسانی و ابن حبان و الدارقطني^(١).

(دارقطني) دەفرموویت: گێڕەرەووەکانی ئەم (حدیث)ە هەموو جێی باوەڕن، وە حاکمیش گێڕاوەتی ئەو و دەفرموویت: لەسەر مەرجی موسڵیم.

(ب) سوور: چونکە لە بنەرەدا ڕەنگی خۆن سوورە.

(ج) زەرد: ئەویش جۆرە ئاوەکە بە ئافرەتدا دێتە خوارەووە وەک کێم وایە و زەردی بەکە زۆرترە.

(د) لێل: ئەمیش لەنیوان سپیتی و ڕەشی دایە وەک ئاوەکی پیس، بەپێی ئەوەی ئەلقەمە کۆری ئەبێ ئەلقەمە لە مەرجانەیی دایکە ئەو ئەگێڕتەووە کە کارەکەری عایشە بوو خوا لێی ڕازی بێت دەفرموویت: ژنان لەناو قوتووەکانیاندا لۆکەیان ئەنارد بۆ عایشە کە زەردی پێوە بوو ئەویش ئەو فرموو: پەلە مەکەن هەتا لۆکەکە بە سپیتی ئەبینن. مالیک و موحەممەدی کۆری حەسەن گێڕاوەیان ئەو بوخاری بە موعەللەقی.

(١) حەدیسە کە صەحیحە وەک شیخ ئەلبانی دەفرموویت لە (الإرواء) دا بە ژمارە (٢٠٤).

وه زهردايی و لیلی کاتی به حهیز دائنری که له پژانی حهیزا بو، وه له غهیری پژانی حهیزدا به حهیز دانانریت^(۱) بهیچی (حدیثی) (أم عطیة) خوا لیلی رازی بیت که دهفرمویت: (ئیمه زهردایی و لیلی دووای پاک بوونهومان به هیچ ندهزانی) نمو داود وبوخاری گیراویانمتوه، وه بوخاری -دووای پاک بوونهوی- باس نهکردوه.

۴- ماوهکی:

لایمنی کمی و زۆری حهیز دیاری ناکریت، وه دهربارهی دیاری کردنی ماوهکی شتیکی و نهاتوه که بهلگی پی بهینریتوه. لهپاشاندا بۆ ئافرهتان کاتیک ههیه وهك عادهت لیسری نعرۆن و ماوهکی دیاری نهکمن، بهیچی حدیسی نوموسهلمعه خوا لیلی رازی بیت دهفرمویت: (خۆی دهربارهی ئافرهتیک که خۆنی لمبر بروت به ههمیشهیی پرسیری کردوه له پیغمبر ﷺ نمریش فرمویت: (با تماشای ماوهی نمو شوو پژه بکات که نمو له همر مانگیندا تووشی حهیز نمو تیابندا، جا به نندازهی نمو ماوهیه با نويز نهکات، وه که نمو نندازهیه پژشت با خۆی بشوات و پارچه پهژیهک به خۆمه ههنگری و نويز بکات) رواه الخمسة إلا الترمذي.

(۱) نمو (مراجعة)یه کس بهیچی نهکردوه جگه له ئیبنوحیبان نعینت، بهلام (عمرة)ش شوین نمو کتوو مانای نمو حدیسی هتاره له عایشه، بهیهتی تهخریچی کردوه (۱/۳۳۶) به سننیکسی حسن پروانه (إرواء الغلیل ۱/۱۸/۱۹۸).

وه حدیسهکه ههچنده موقوفه بهلام حوکی مرفوعی ههیه له چهند روویهکه، بههیزترین نوویه که مفهومی حدیسهکی (أم عطیة)ی باسکراو له کتایهکدا شاهیدی بۆ ئهدا به لغزی: (ئیمه له دوی پاک بوونهو زهردی و لیلیمان به هیچ شتیک ندهزانی)، نمو به ریگای مفهوم دهلالهت دهکاته سر نمو توان نهمیان بر له پاک بوونهو به حهیز دادنا، ونهمه مذهبی جهوره ههروه شوکانی دهفرمویت.

وه من له زوهه پیم وابو که تنها خۆنی رهش حهیزه بهیچی زاهیری حدیسهکی (فاطمة) ی کچی نبی حویشی باسکراو له کتیهکدا، پاشان بۆم روون بۆوه لهکاتی تهعلیق نوین لیسر نمو کتایه که حق نوویه که سید سابق باسی کردوه: که سووری زهردی ولیلیشه، لهپیش پاک بوونهو، بهیچی حدیسهکی مرجانه و شاهیدهکی، ههروها بۆم روون بۆوه که حدیسهکی (فاطمة) (معارض) نیه بۆ حدیسهکی مرجانو شاهیدهکی، چونکه نمو لمباری ئافرهتی (مستحاضة)یه که خۆنی حهیزو (استحاضة)ی لی تیک چوو، جا نمو ئافرهته جیاوازی دهخاته نیوان خۆنی (استحاضة) و نیوان خۆنی حهیز به رهشیتی، ههروکاتیک بینیتی واز له نويز دین، وه نهگمر جگه لعمش ببینی نمو دهست به نويز دهکات، وه حدیسهکه جگه لم واتایه هیچ هل ناگریت (تمام المنه).

بهلام نهگرم عاده ټيکي ديارى کړاوى نېو که له حهيزا لىسرى بروت، نېي سهرى نيشانه کاني خوښه کمى بکات. بېيى (حديث) هکى (فاطمه) ى کچى نېي حوبه يش که له پېشموه باس کړا، که پېغمبر ﷺ تېيدا دهفروموت: (اِذَا كَانَ دَمُ الْحَيْضَةِ فَإِنَّهُ أَسْوَدُ يُعْرَفُ). واته: نهگرم نو خوښه خوښى حهيز بو، نوو رهشو نىاسرى. جا نم (حديث) بهلگهيه لىسر نووى که خوښى حهيز جياوازه له خوښى غهيزى حهيز، وه ناسراوېشه له لاي نافره تان.

۵- ماوى پاکيتى نىوان دوو حهيز:

زانايان لىسر نوو رټکن که ماوى زورى پاکيتى نىوان دوو حهيز نىندازهيه کى ديارى کړاوى نيه، وه نىختلافيان هديه له ماوى هره کمى پاکيتىدا، جا هندىکيان ماوى هره کميان به پانزه رۆژ داناوه، وه هندىکيان بۆ نوو چون که سيانزه رۆژ بيت، وه له راستىدا دهرى ديارى کردنى ماوى هره کمى شتيکى وا نههاتوو بکريته بهلگه و کارى پى بکريت.

زهىستانى - (نفاس)

۱- پېناسه کمى:

نو خوښهيه که له پيشى نافره دېته دهري بهوږى منداډ بوونوه نهگرم لىبار چونيش بيت.

۲- ماوه کمى:

لايمنى کمى زهىستانى بى سنوره به له حزهيك دېته جى، چونکه نهگرم منداډه کمى لى بؤوه و خوښه کمى وهستا، يا بى نووى خوښى هيت منداډه کمى بيت، نو کاته نافره تى پاک چى لىسره له نوژ و رۆزوو شتى تر نويش لىسرىتى. بهلام لايمنه زوره کمى چل رۆژه. بېيى نووى نوموسه لىمه نهگيرتېتوه دهفروموت: (زُنه زهىستانه کاني زه مانى پېغمبر ﷺ چل رۆژ دا نىنشتن) رواه الخمسة إلا النسائي.

وه (ترمذى) دووى نم (حديث) دهفروموت: زانايان له صهابه و تاييعين و دووى نوانيش همرو لىسر نوو يه کن که نافره تى زهىستان همتا چل رۆژ ناييت نوژ بکات، مهگرم پيش نوکاته پاکى به خويوه بېيى، نهگرم پاکى بېيى نېي خوى بشوات و نوژره کاني دهست پى بکاتوه، وه نهگرم دووى چل رۆژه که خوښى بېيى بهشى زورى زانايان نه لىن نابى واز له نوژ کردن بهيتيت لىدووى چل رۆژ.

نووى لىسر حهيزدار و زهىستان حرامه :

ههيزدار و زهستان هاوبشن له گڼل لمش گراندا له ههمو نوو شتانددا كه لسمر لمش گران حرامه كه لمپيشوه باسماڼ كړد، وه همروه ها لوهدا هاوبشن كه همريك لم سيانه پيښان نووتري خواهنی (پوودوی بڼ دهست نوڙی) گموره، وه سره پای نوموی كه باسماڼ كړد چمند شتيكي تريش همن كه حرامن لسمر ههيزدار و زهستان:

۱- پوڙوو:

هډالان نيه بڼ نافرتهی ههيزدار و زهستان به پوڙوو بڼ، جا نه گمر هات و به پوڙوو بوون پوڙووه كه يان دانامزوي و به (باطل) نموميږي، وه واجبه لسمر يان لودوای مانگي په مزان نو پوڙووانه بگرنهوه كه له پوڙواني ههيز و زهستانيدا له دهستان چوه، به لام واجب نيه لسمر يان نوڙي چوواي نو پوڙوانه يان بگرنهوه، بڼ نوموي نميښته بارتيكي گران به سمر يانهوه، چونكه نوڙ زور دوباره نميښتهوه، و وهك پوڙوو نيه سالي يه كجار بيت، به پي حديسي نمبو سمعيلدي خودري خوا لني رازي بيت ده فرمويت: (جاريك يا جهوني قوربان بوو يا جهوني په مزان، پيغمبر ﷺ چو بڼ (مصلی) - شوي نوڙي جهون - به لای كومه ليك نافرتهدا تي پيري و فرمووي: (نهي چيني نافرته تان صدهقه بكمن چونكه من نيوم بينيوه بهشي زوري دوزه خيانت) ووتيان: بډچي نهي نيرراوي خوا؟ فرمووي: (زور جنينو نهدن و نينكاري چاكهي ميره كانتان نه كمن. من عهقل ناتواو دين ناتواوانيكم نمينيوه وهك نيوه، كه هوشي پياوي دورين و دانا بهري!) ووتيان: ناتواوي دين و عهقلمان چي به نهي نيرراوي خوا؟ فرمووي: (ايا شايتمی نافرته تيك وهك نيوي شايتمی پياونك نيه؟) ووتيان: به لي وايه، فرمووي: (نوه له كمی عهقل يوه يمتی، ايا نه گمر تووشي ههيز بوو تركي نوڙو پوڙو ناك؟) ووتيان: به لي، فرمووي: (ده نوه يه ناتواوي دينه كمي) رواه البخاري ومسلم.

وه له (معاذة) وه هاتوه ده فرمويت: (له عائشيم پرسى خوا لني رازي بيت و تم: بډچي نافرتهی بڼ نوڙ پوڙوو نه گيږيتموه نوڙ ناگيږيتموه؟ وتی: نيتمه له گڼل پيغمبره دا بوون كاتن تووشي نوه نهماتين فرماتمان پي نه كرا پوڙووه كاتمان بگريتموه به لام فرماتمان پي نه كراوه نوڙه كاتمان بگيږيتموه) رواه الجماعة.

۲- سمر جيني كردن - (الوطء):

ههمو موسلمانان لسمر نوه نيجماعيان كړدوه كوڼ كه چوونه لای ژني ههيزدار يا زهستان حرامه به دهقي قورطان و سونمت، وه دروست نيه چوونه لايان هتا پاك نه بتهوه، به پي حديسي نمنس كه ده فرمويت: (جووله كه نه گمر ژنه كانيان تووشي ههيز بوونايه نه خواردنيان له گه لدا نه خواردو نه نه چوونه لايان، صهابه لهو باره يوه له پيغمبر يان پرسى ﷺ، جا خواي گموره نم

نایمتانمی ناردە خواریوە که نهفرمووت: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى
فَاعْتَزِلُوا الْنِسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا
تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ
الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (البقرة/۲۲۲). واتە: دەرباری حەیز پرسیارت لێ ئەکەن بێ ئێوە بەنج

ئەزیمتە لەبەر ئێوە لەکاتی حەیزا لە ژنان دوروی بکەن و مەچنە لایان - جیماعیان لەگەڵدا مەکەن -
تا پاک نەبن، جا ئەگەر پاک بوون، بەو جۆری خوا فرمانی پێ کردوون بچنە لایان، بەراستی
خوا تۆبەکاران و ئێوەکسانەمی که خۆیان پائەگرن - لە پیسی و تاوان - خۆش دەوی و پاکانیشی
خۆش دەوی. جا پێغەمبەر ﷺ فرمووی: (هەموو شتیکیان لەگەڵدا بکەن جگە لە جیماع) رواه
الجماعة إلا البخاري.

نیام ئێوەی دەفرمووت: ئەگەر پیاویکی موسلمان باوەری واییت که چوونە لای ئافەرەتی
حەیزدار لە پیشی ئێوە حەلالە، کافر ئیبت و هەلگەراوە (مرتد) ئیبت لە ئیسلام، بەلام ئەگەر
ئێوەی کرد بێ ئێوەی باوەری واییت حەلالە جا لە بیری نەبوو یا نەیزانی حەرامە یا نەیزانی لە
حەیزدایە، ئێوە نە گوناھبار ئیبت و نە کەفارەتی لەسەر ئیبت، وە ئەگەر بە ئیبت ئێوەی کردو
ئەشیزانی که لە حەیزدایە و ئەشیزانی که حەرامە و بە ئارەزووی خۆی کردی، ئێوە تاوانیکی
گەورە کردووە و واجبە لەسەری تۆبە لێ بکات، وە دەرباری واجب بوونی کەفارەت لەسەر ئێ
جۆرە کەسانە دوو قەول هەیە، راستترینیان ئێوەیە که دەفرمووت: کەفارەتی لەسەر نیه، پاشان
ئێوەی دەفرمووت: جۆری دووم ئێوەی ئارەزووی خۆی پێ بشکێنێ لەسەرووی ئاوی ئێوە و
خوارووی ئێزێ ئێوە ئیبت حەلالە بۆ هەموو (إجماع).

وە جۆری سێیم ئێوەی ئارەزووی خۆی پێ بشکێنێ بۆ ئێوە ناوک و ئێزێ بەلام نەچێ بەلام
پاش و پێشیدا. وە بەشی زۆری زانیان پێیان وایە ئێم کارە حەرامە.

لەپاشاندا ئێوەی بێ ئێوەی ناوک و ئێزێ ئێوە قەولی هەلێژاردووە که ئەتێ حەلالە، بەلام
کەرێم ئێوە لەبەر ئێوەی بەهێزترین قەولە لە پێوەی بەلگە. - قەسەمی ئێوەی تەواو بوو بە
کورتی - .

وه نمو به لگه يمي ناماژهي بڼ كړدووه نهويه كه له خيزانه كاني پينغممبره عليه السلام نه گيرنهوه ده فرموون: نه گم شتيكي بوښتايه له خيزاني كه له حديدزا بوايه شتيكي نندا بسمر عمورتي خيزانه كهيدا. نمبوداود گيرايومتې يوه، (حافظ) ده فرمويت: نيسناده كمي بهيژه.

وه له مسروقي كوري نه جده عموه هاتوه ده فرمويت: له عايشم پرسې؛ پيار چي بڼ هديه له گمل خيزاني خوږدا بيكات نه گم له حديدزا بو، نويش فرمووي: هممو شتيك جگه له عمورتي، بوخاري له ته ريخه كهيدا گيرايومتې يوه.

خوږني بمردهوام (الإستحاضة)

۱- پيناسه كمي:

(إستحاضة) هاتنه خواړه وي خوږنه به بمردهوامي به پيشي نافرته دا لنداوختدا.

۲- حالت ه كاني نافرته ي همردهم له حديدزا (مستحاضة):

(مستحاضة) نافرته ي همردهم له حديز سې حالتې هديه.

(أ) : نهويه پيش نهوي تووشي نمو جوړه حديزه بيت ماوه و كاتي حديزه كمي زانراو بيت بهلايمو لم حالتدا هممو مانگيتك نمو ماوه زانراوه به ماوه يي نوښتي دائنرنت، و ماوه كمي تر به (إستحاضة) حديزي ناوخت.

بمپني حديسي نومو سلهمه نه گيرتتوه كه نمو دهراري نافرته تيك كه بمردهوام خوږني هبي له پينغممبري عليه السلام پرسې، نويش فرمووي: (با تماشاي ماوه نمو شوو رڼانه بكات كه نمو له هر مانگيتكا تووشي حديز نمبوو تي ياندا، جا به نندازي نمو ماويه با نوښت نه كات، وه كه نمو نندازيه رښت با خوي بشوات و پارچه پيرزيك به خوږموه هه لگري و نوښت بكات). رواه مالك والشافعي والحمسة إلا الترمذي.

نهوي ده فرمويت: نم (حديث) ه نيسناده كمي لسمر (شيخين) - بوخاري و موسليم - . (خطابي) ده فرمويت: نممه حوكمي نمو نافرته تانه كه له كاتي ساغيدا پيش نهوي تووشي نم نه خوږيه بين له هر مانگيتكا رڼانتيكي ديارې كرايان همبوو تييدا تووشي حديز بون، پاشان به بمردهوامي نه كونه حديزه وه و خوږنيان لي نپروا.

پينغممبر عليه السلام فرمان بو جوړه نافرته تانه نه كات كه واز له نوښت بهيښن به نندازي نمو رڼانمي كه تييدا تووشي حديز نمبون له حالتې ساغياندا، جا كاتي ژماره ي نمو رڼانه يان نواو

کرد يه کجار خويان بشورن و نوڙ بکمن، وه حوکمی ئمو جۆره ئافره تانه ههروهك حوکمی ئافره تی خاوښ وایه.

(ب):

ئموه به بهره وامي خوښی ههیت و ږۆه کانی ههیزی ئهزانیت، جا یان لمبر ئموه عاده تی خوی لمبر چۆتهوه، یان کاتیک بالغ بوو بمو شیویه ههیشه ههیزدار بووه و ناتوانی خوښی ههیزی له خوښی تر جیا بکاتهوه. جا لم حالتدا ههیزه کوی له مانگدا شمش ږۆ یا حوت ږۆی بۆ دانهزیت لیسر عاده تی بشی زۆری ژنان، بهیپی حهیدسی حهمنی کچی جهش که دهفرمویت: تووشی ههیشهیی توند بووم، هاته لای پیغمبر ﷺ لئو بارهیهوه پرسیاری لئ بکهم، سهیرم کرد له مائی زهینهیی کچی جهشی خوشکم بوو، وۆتم: ئهی نیراوی خوا تووشی ههیشهیی زۆر بووم، به شیویهک نایه لیت نوڙ و ږۆوه کام بهجی بهیتم، چ فرمانیکت ههیه، فرمووی: (لۆکت بۆ وه صف نهکم به کاری بهینه چونکی خوښ لانهبا)، دهفرمویت وۆتم: لئو زۆتره به لۆکه بگیسیتهوه، فرمووی: (به پږۆیک توند بیسته وهك لغاوی بۆ بکوی)، وۆتم: به خوږ پیتمدا دیتته خوارهوه، فرمووی: (فرمانت پښ نهکم به دوو شت ههراکامیان کرد ئموه تریان لیسر نهکوی، وه نهگه توانایت بيسر ههرووکیاندا ههبوو ئموه بۆ خۆت چاکتر ئهزانی)، جا فرمووی: (ئموه که تووشت بووه لهقهیه که له لهقه کانی شهیتان - واته نازاریکه لئوه - جا شمش تا حوت ږۆ که هر خوا ئهزانی کهیه له مانگدا ههیز دهبی، خۆت دای بنی هتا کاتی ئهزانی پاک نهیتتهوه لئو ههیزه (بهیپی ئمو شمش حوت ږۆه) خۆت بشۆ، بیست و چوار ږۆ یا بیست و سئ شووږۆ نوڙ بکو بهوږۆو به، ئعمه بری نهکوی، وه له ههموو مانگیکتدا بمو شیویه بکه ههروهك چۆن ئافره تان ههیز نهینن و پاک نهبنهوه به پیپی ههیز و پاکی ئهوان، وه نهگه توانیت نوڙی نیوهږۆ درهنگ بهیت و نوڙی عسر زوو بکهیت، جا خۆت بشۆیت و ئمو دوو نوڙه نیوهږۆ عسره پیکهوه بکوی، پاشان نوڙی ئیواره درهنگ بهیت و نوڙی خوتنان زوو بکهیت، دای ئموه خۆت بشۆیت و ههردو نوڙه پیکهوه بکهیت ئموه بیکه، وه له گهڵ نوڙی بهیاناندا ههلهسه خۆت بشۆو نوڙه کوی بهیانان بکه، وه بمو شیویه نوڙو ږۆو بکه نهگه ئهتوانیت). وه پیغمبر ﷺ فرمووی: (ئعمی دوايسم بهلاوه باشتره لم دوو شیویه). نهحمه و ئمو داود و (ترمذی) گهراویانتهوه، (ترمذی) دهفرمویت: ئعمه (حدیث) یکی حسن و صحیحه. وه دهفرمویت: دهراوی پرسیارم له بوخاری کرد فرمووی: (حدیث) یکی حسنه. نهحمه کوری حهنبهل دهفرمویت: (حدیث) یکی حسن و صحیحه.

(خطابی) لە تەعلیق و قسەکردن لەسەر ئەم (حدیث)ە دەفەرمووێت: ئەمە ئافەرەتێکە ھەر لەسەرتاوە لەم ھالەتەدا بوو، وە لە پێش ئەم ھالەتەیدا پۆژانیکی زانراوی نەبوو بۆ ھەیزەکی، وە نەشی تووانیوە خۆینی ھەیزەکی لە خۆینی تر جیا بکاتەو، وە خۆینی بەردەوام بوو تاوێک زۆر بوو بەسەردا، جا پێغەمبەر ﷺ کاری ئەم ئافەرەتی گێڕایەو بۆ عورف و عادەت و ھالی زۆری ئافەرەتان، ھەروەک چۆن کارەکی لە عادەبوونیدا لە ھەر مانگێکدا یەکجار گێڕاوەتەو بۆ عادەتی زۆری ئافەرەتان. وە ئەم فرمایشی ئەو ئەگەینێکی ئەو دەفەرموو: (ھەروەک چۆن ئافەرەتان ھەیز ئەمین و پاک ئەبنەو بەپێی ماوەی ھەیز و پاکێ ئەوان). (خطابی) دەفەرمووێت: ئەم (حدیث)ە ئەصل و بنچینە بۆ ئەو ھالی ھەندێ لە ئافەرەتان قیاس بکەیتە سەر ھالی ھەندێکی تریان لە مەسەلە ھەیز و دووگیانی و بالغ بوون و وێنە ئەمانە لە کاروباری ئافەرەتاندا.

(ج-):

ئەو یە عادەتێکی نەبێت لەسەری بپوێت، بەلام بتوانیت خۆینی ھەیزەکی لە خۆینی تر جیا بکاتەو، لەم ھالەتەدا بۆ جیا کردنەو یە کار ئەکات بەپێی (حدیث)ی (فاطمە) ی کچی ئەبی ھوبەیش کە تووشی ھەیزی بەردەوام بوو، پێغەمبەر ﷺ پێی فرموو: (ئەگەر خۆنەکی خۆینی ھەیز بێت ئەو پەشەو ئەناسرێ، جا ئەگەر وابوو خۆت لە نوێژ بگرەو، وە ئەگەر جۆریکی تر بوو دەست نوێژ بگرەو نوێژەکەت بکە چونکە ئەو دەمارە) وە ئەمە لە پێشەو باس کرا.

۳- ھۆکەمەکانی (مستحاضە) :

بۆ ئافەرەتی ھەمیشە ھەیزدار (مستحاضە) چەند ھۆکەمێک ھەیە کە ئەمانەن:

یەکەم: ئەو یە کە واجب نیە لەسەری یەکجار زیاتر خۆی بشوات بۆ نوێژ کاتی ھەیزەکی کۆتایی دێت. ئەمەش رای جومھوری زانایانە لە سەلف و خەلف (پیشین و دوایین).

دووەم: ئەو یە کە واجبە لەسەری بۆ ھەموو نوێژێک دەست نوێژ بگرێ، بەپێی فرمودەکی پێغەمبەر ﷺ لە رێوایەتەکی بوخاری دا کە ئەفەرمووێت: (پاشان بۆ ھەموو نوێژێک دەست نوێژ بگرە)، وە لای مالیک (مستحب)ە بۆ ئەو جۆرە ژنانە دەست نوێژ گرتن بۆ ھەموو نوێژێک، وە واجب نیە لەسەری دەست نوێژ بۆ ھەموو نوێژێک تازە بکاتەو بە رووداویکی تر نەبێت کە بەسەریا دی.

سړېم: نوهيه كه فرجى بشوات پيش دهست نوژ گرتن، پاشان پارچه پېړۍك يا لوكهيهكي تنى ناخنى بۆ نوهى پيسى نهميښى و كم بېيتموه، جا نهگرم بمر شيويهش خوښ هر هات له گمل نوانندا به پېړۍك خوى ههلبستى نهمش واجب نيه لسمري بهلام باشته.

چوارم: نوهيه پيش هاتنى كاتى نوژ دهست نوژ نهگريت بپراى جومهورى زانايان چونكه خاوينيتى زهرورىيه، كمواته بوى نيه پيش كاتى پيويستى بخات.

پينجم: دروسته بۆ پياوهكمى بچيته لاي همتاوهكو له كاتى هاتنه خوارهوى خوښش هر دروسته. بپراى جومهورى زانايان چونكه بهلگه نهماتوه لسمر حراميتى جيماع كړدى.

ښونوعمباس دهفرموويت: مو نافرتهانوى تووشى حديزي همميشهيبى بوون نهگرم نوژ بكمى دروسته پياوهكانيشيان بچنه لايان چونكه نوژ گورهتره، بوخارى ريوايى كړدوه. واته: نهگرم دروست بيت نوژ بكات لهحالتيكدا كه خوښى لمبر نپرا، و نوژيش گورهترين شته كه خاوينيتى پيويسته، چونه لايش بوى دروسته، وه له عيكريمى كچى حمنموه هاتوه كه (مو له حديزي همميشهيبى دا بووه و ميړدهكمى جيماعى لهگهلدا كړدوه) مو داود و بهيهقى گيپراويانتموه. نوهوى دهفرموويت: نيسندهكمى حمنه.

شمشم: مو جزره نافرتهانه حوكمى نافرتهى خاوينيان هديه، نوژ بكمى و پړوو بگرم و نيعتيكاف بكمى و قورپان بخوښن و دهست له قورپانموه بدن و هلى بگرم و هممو عيبادهتيك بكمى، وه نهمش پراى هممو زانايانى لسمره^(۱).

(۱) خوښى حديز خوښيكي فاسيده، بهلام خوښى (استحاضه) خوښيكي طبيعييه، هرپړيه له يهكمياندا پرى عيباداتى لى گپراوه، بهلام له دوهدا نا.

نوڙ

نوڙ عيبادت ٿيڪه ڇند ڪردارو گوشتاريڪي تايبتي تيدا به ووشي (الله اڪبر) دهست پڻ دهڪات و به سلاودانوهه ڪوتايي پڻ ديت.

پلمو پايهي نوڙ له ئيسلامدا :

بڙ نوڙ له ئيسلامدا پلمو پايهينڪ هديه كه هيچ عيبادت ٿيڪي تر نو پلمو پايهيهي نيه، چونڪي نوڙ ڪولاهڪي دينه، كه بهو نمي واناوهستي، پيغمبر ﷺ فرمويتمتي: (رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ وَدُرُوءُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ). واته: سري ڪار ئيسلامه، و پايهڪي نوڙه، لوتكه هرهبرزهڪي جهاد ڪردنه له پيتاوي خوادا.

نوڙ يهڪم عيبادته كه خوا واجبي ڪردوه لسر خهڪي، خوا بوخوي سرپرشتي واجب بوونهڪي ڪردوه له شوي ميءراج، وه خوا بوخوي بمي (واسطه) له گم پيغمبردا ﷺ دواوه بڙ واجب بووني، نمس خوا لي رازي بيت فرمويتمتي: (شوي شويوي (إسراء) نوڙ واجب ڪرا لمپيشدا پهجا نوڙ بو له پڙيڪدا، پاشان ڪم ڪرايوه همتا بووه پينج نوڙ له پڙيڪدا، پاشان بانگ ڪرا نهي موهمد ﷺ: قسه له لاي من ڪوريني نيه، وه نو پينج نوڙه پاداشي پهجا نوڙي هديه) نهحمد و نمساني و (ترمذي) گيراويانتموه وه (ترمذي) به صهيحي داناهه^(۱).

نوڙ يهڪم شته كه خوا بندهڪاني لسر موخاسبه نهڪات، (عبدالله) ڪوري (قرط) نهگيريتموه دهفرمويتمتي: پيغمبر ﷺ فرمويتمتي: (أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ عَلَيْهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الصَّلَاةُ فَإِنْ صَلَحَتْ صَلَحَ سَائِرُ عَمَلِهِ، وَإِنْ فَسَدَتْ فَسَدَ سَائِرُ عَمَلِهِ) رواه الطبراني^(۲). واته: يهڪم شتيڪ كه بندهي لسر موخاسبه نهڪريت له پڙي دواييدا نوڙه، جا نهگير نوڙهڪاني چاڪ بو، نهوه هممو ڪردوهڪاني تريشي چاڪ ثبييت، وه نهگير خراب بوو هممو ڪردوهڪاني تريشي خراب ثبييت.

(۱) بهلڪو نم حديسه بوخاري وموسليم به ڪورتي ودرڙي گيراويانتموه.

(۲) دانر له (الترغيب) وه نقلي ڪردوه كه نهليت: له عبدالله ڪوري (قرط) وه، بهلام له راستيدا له نمسي ڪوري ماليڪويه، بروانه (السلسلة الصحيحة ۱۳۵۸). (تمام المنه).

وه دووا وه سیمتی پیغمبر ﷺ بۆ ئوممه کەمی نویژ بووه لهوکاتدا که دونیای بهجی نههیتشت وئاخر همناسی ئه‌دا ئه‌ی فرموو: (الصَّلَاةُ الصَّلَاةُ، وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ). واته نویژه کانتان نویژه کانتان، وه ناگاتان له بمرده کانتان بیت.

نویژ دووا شته که له دیندا له‌دهست نه‌دری، جا کاتی نویژ له‌دهست درا دین هه‌مووی له‌دهست نه‌دری، پیغمبر ﷺ فرمویه‌تی: (لَتَنْقُضَنَّ عُرَى الْإِسْلَامِ عُرْوَةً عُرْوَةً فَكُلَّمَا انْتَقَضَتْ عُرْوَةٌ تَشَبَّثَ النَّاسُ بِأَلْتِي تَلِيهَا. فَأُولَئِهِنَّ نَقْضُ الْحُكْمِ، وَآخِرُهُنَّ الصَّلَاةُ) رواه ابن حبان من حديث أبي أمامة. واته: ده‌سته‌گیره‌کانی نی‌سلام ده‌سته‌گیره له‌دروای ده‌سته‌گیره به ته‌نکید هه‌ل نه‌ه‌شیت، جا هه‌رکاتیک ده‌سته‌گیره‌یک هه‌له‌ه‌شا خه‌لکی خۆ هه‌ل نه‌واسن به ده‌سته‌گیره‌ی دووای نه‌ه‌وه، جا یه‌که‌مین ده‌سته‌گیره که هه‌ل نه‌ه‌شی حوکه‌، وه دوواترینیان نویژه.

هه‌رکس به‌باشی نایه‌ته‌کانی قورئان بخوێنیه‌وه نه‌یینی خۆی گه‌وره کاتی باسی نویژ نه‌کات جارێک ئه‌ی به‌ستیت به یادی خۆیه‌وه وه: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ (العنکبوت/٤٥). واته: به‌پراستی نویژ خراپه‌ تاوان قه‌ده‌غه نه‌کات له‌سه‌ر نویژکه‌ر وه یادی خوا گه‌وره‌تره.

هه‌روه‌ها: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ ﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى﴾ (الأعلى/١٤، ١٥). واته: به‌پراستی نه‌وکه‌سه‌ی که خۆی پاک راگه‌رتوه - له نه‌خلاقێ خراپ - و یادی په‌روه‌رگاری خۆی کردوه و نویژی به‌جی هه‌یناوه به بمرده‌وامی و له‌کاتی خۆیدا رزگاری بووه.

هه‌روه‌ها نه‌فرمویه‌ت: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ (طه/١٤). واته: نویژ بکه بۆ ئه‌وی زیکرو یادی من بکه‌ی له نویژدا.

جاری را هه‌یه له‌گه‌ل زه‌کاتدا باسی نه‌کات وه: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ (البقرة/١١٠). واته: نویژ بکه‌ن و زه‌کات به‌دن.

جاری را هه‌یه له‌گه‌ل نارام گه‌رتندا باسی نه‌کات وه نه‌فرمویه‌ت: ﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ (البقرة/٤٥). واته: له هه‌مو کاروبار تاندا په‌نا به‌رنه به‌ر نارامگه‌رتن و نویژ کردن.

وه جارى وا ههيه له گهل سهرپرېندا باسى نه كات و لك: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ﴾
(الكوثر/۲). واته: نوٲژ و سهرپرېن بٲ پوره رد گارت بكه.

هروه ها: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
﴿ لا شَرِيكَ لَهُ ۚ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾
(الأنعام/۱۶۲ و ۱۶۳). واته: بلئى - نهى محمد! - من نوٲژو سهرپرېن و ژيان و مردنم بٲ پوره رد گارى
جهانيانه، كه شريكى نريه له فرمانبروايى ئى بريتو بردنا، وه بهم توحيد ه پوخته فرمانم پٲ
كراوه، وه من يه كه مين كسم كه نيقارم كرده و گوى رايهل بوم بٲ خوا.

جارى وا ههيه سهرتاي كار ه خيره كاني پٲ دهست پٲ نه كات، وه كوٲايى شيان هر بو دينى،
هروه و لك سوږهٲى (المعارج) و سهرتاي سوږهٲى (المؤمنون) دا هاتوه كه نه فرمودئ: ﴿قَدْ
أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۱﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾ (المؤمنون/۱، ۲). واته:
براستى نو باوه ډدارانه رزگاريان بووه كه له نوٲژه كانياندا ملكه چن. تا نوٲى كه نه فرمودئ:
﴿أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿۲﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ﴾ واته تا نو نيماندارانئى كه نو سيفتانه يان ههيه فيردهوس بٲ توان نبيى و بٲ هتا
هتايه تييدا نه ميننوه.

بايه خدان به نوٲژ له لايمن نيسلاموه گه يشتوٲه ږاده يك كه فرمان نهدات به ناگادارى كرنئى
له كاتئى نيشته جيئى و سه فرودا وه له كاتئى ناسايش و ترسدا، خواى گوره نه فرمودئ:
﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴿۲۳۸﴾
فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم
مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾ (البقرة/۲۳۸-۲۳۹). واته: نوٲژه كانتان بپاريزن له چوون و به
برده و امئى نه جاميان بدن له كاتئى خوږدا، بتاييمنتئى نوٲژئى ناوه راست (كه عسره) وه به
ملكه چي يوه بٲ خوا بوهستن له نوٲژه كانتاندا، جا نه گمر ترستان ههيو له دوژمن نهوه - نوٲژئى

ترس بکن - به پیاده‌یی بن، یان بمسواری، هر نه‌غامیان بدن، جا کاتی ترسه‌گمتان نمما، نویژی
تواو بکن و یادی خوی تیدا بکن، وه ستایشی بکن لسمر نو شتانی که فیری کردون له
کاروباری عیبادات و حوکه‌کان که له‌وه پیش نمتان نمرانی.

وه دهرباره‌ی چۆنی‌یمتی به‌جی هینانی نویژی فرز له‌کاتی سفرو جنگو ناسایش دا
نمفرمویت: ﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا
مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا
لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا ۝ وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ
طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ
وَرَائِكُمْ وَلَتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا
حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ
وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ
بِكُمْ أَذًى مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا
حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ۝ فَإِذَا قَضَيْتُمُ
الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ
فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾

(النساء، ۱۰۱/ - ۱۰۳). واته: کاتی سفرتان کرد گوناخ نیو قهینا‌کا نویژ کورت بکمنوه نه‌گمر
ترسان له‌وهی که کافره‌کان ده‌ست درژی بکمنه سمرتان له کاتی نویژه‌گمتاندا، به‌راستی کافره‌کان
دوژمنیکی ناشکرای نیون، وه نه‌گمر تو لغاو کۆمه‌له‌گمتا بویت و ریست نویژیان بۆ بکی
بیان که به دوو ده‌ستوه، جا با ده‌سته‌یه‌کیان له‌گه‌لتا بنو چه‌که‌کانیشیان هه‌لگرن، وه‌کاتی
سه‌جده‌یان برد له‌گه‌لتا، با ده‌ستی دووهم له دوواتانوه بن بۆ پاسه‌وانی کردنتان، وه ده‌ستی یه‌کم
پکاتی دووهم تواو نه‌کمن و سه‌لام نه‌ده‌نوه، پاشان نو ده‌ستی دووهمه که نویژیان نه‌کردوه با بین

له گه لئا نویژ بکمن، وه با ووریابن و چه که کانیشیان هه لگرن. کافره کان ناراتیان وایه بئ ناگابن له چمک و شت و مه که کانتان بۆ ئهوی له پرتاو هیرشیک بکمنه سمرتان و له ناتان بئمن، وه گوناح نیه نه گمر نازارتان تووش بوو له بارانی کموه، یا نه گمر نه خوش بوون چه که کانتان دابنن، به لام ووشیاری خۆتان وه رگرن، به راستی خوا بۆ کافران سزایه کی ناماده کردوه که سوک و پرسیویان نه کات، جا کاتی نویژه کانتان بهو شیویه نه بجام دا، بهردهوام یادی خوا بکمن له ههمو حالته کانتاندا به پتوو به دانیشتموه و به لاتمه نیشتانموه، پاشان کاتی دلتیا بونهو ترستان نهما، ئهوکاته بهتمووه تی نویژ نه بجام بدهن، چونکه به راستی نویژ له سمر نیمانداران واجب و کاتی دیاری کراوی ههیه.

وه به توندی ئینکاری لهو کسانه نه کات که درغی نه کمن له نویژدا و هه به شمش نه کات لهو کسانه ئهیان فوئینن، نه فرمووت: ﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا﴾ (مریم/ ۵۹). واته: پاشان له دوای ئهو نیعمت به سمر رژاوانه چمند وه چهیه کی خراپ هاتن که نویژیان فوئاند و شوین هه و سه و ناره زوه کان کموتن، جا خۆیان ئه بینتموه چۆن تووشی سزای سهختی خواپی ئهبن.

ههروه ها نه فرمووت ﴿فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ﴾ ﴿الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ (ماعون/ ۴، ۵). واته: سزای سهخت بۆ ئهو نویژ کمرانهی که له نویژه کانیان بئ ناگان و به پرتک و پیتی به جی یان ناهینن له کاتی خۆیدا.

وه له بهر ئهوی نویژ لهو کاره هه ره گمورانهیه که پتووستی به رینمایی تایبعت ههیه، بزیه ئیبراهیم علیه السلام داوی له پهروه ردگاری خۆی کرد و له خۆی و نهوه کانی بکات به بهردهوامی و پرتک و پیتی نویژه کانیان به جی بهینن وه فرمووی: ﴿رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ﴾ (إبراهيم/ ۴۰). واته: خوایه خۆم و نهوه کام وای بکی به پرتک و پیتی نویژه کامان به جی بهینن، پهروه ردگارمان ئه نزاو پارانه وه مان لئ وه ریکره.

هوکی نویژه نه کردن:

نه کردنی نویژ له بهر باوه پئنبوون و ئینکاری کردنی که فرزیکه له لایمن خواوه دانراوه، ناده میزادی پئ کافر نه بیت و دهر نه چیت له دینی ئیسلام به ئیجماعی موسلمانان.

بهلام نه گمر كسيك وازی لی هینا له گمل ثموه شدا كه باوهری هببو نويز فریزكه له لایمن خواوه دانراوه ثمن بهجن بهینریت، بهلام لعبر تهملی یا مشغول بوون به شتیكوه كه له شرعا به عوزر دانانری وازی لی هینا، ثمو چندین (حدیث) دانی ناوه بوهدا كه ثمر كسه كافرو واجبه بكوژری. وه ثمر (حدیث) انمی دانیان ناوه به كافیوونی ثمانن:

(۱) له جابرهوه خوا لیتی وازی بیت هاتوه كه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والترمذي وابن ماجه. واته: نیتوان ناده میزادو نیتوان كوفر تركی نويزه.

(۲) وه له بورهیدهوه خوا لیتی وازی بیت هاتوه ده فرمویت: (پیغمبر ﷺ فرمویت: (الْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ) رواه أحمد وأصحاب السنن^(۱). واته: پهیمانی نیتوان نیتوان نويزه جا همرکس وازی له نويز کردن هینا كافر ثمن.

(۳) له عبداللای كوری عمری كوری عاصوه هاتوه: كه پیغمبر ﷺ رَوَّيْتُكَ بَاسِي نويزی كرد فرمووی: (مَنْ حَافَظَ عَلَيْهَا كَانَتْ لَهُ نُورًا وَبُرْهَانًا وَنَجَاةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهَا لَمْ تَكُنْ لَهُ نُورًا وَلَا بُرْهَانًا وَلَا نَجَاةٌ وَكَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ قَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَأَبِي بَنِي خَلْف) رواه أحمد والطبراني وابن حبان، وإسناده جيد.

واته: همرکس نويزه کانی پاراستو بهرینک وپشکی کردنی بوی ثمن به پروناکی و بهلگو پرزگاری له پژوی دوایدا، وه همرکس نهی پاراستن نه ثمنه پروناکی و نه بهلگو نه پرزگار بوون، وه له پژوی دوایدا له گمل قارون و فرعون و هامان و نوبی کوری خهلهفدا حشر نه کریت. وه مادام ثمر کسمی پاریزگاری له نويزه کانی نهکات له گمل سمرانی کوفردا بیت له پژوی دواپی دا، مانای وایه کافره.

نیبنوقهیم ده فرمویت: ثمرکسمی پاریزگاری له نويز ناکات، یا ماله کبی مشغولی نهکات یا مولکه کبی یا سمرزکایمتی به کبی یا بازرگانیه کبی، جا همرکس ماله کبی مشغولی کرد له نويز ثمو له گمل قاروندا نیتیت، وه همرکس مولکه کبی مشغولی کرد ثمو له گمل فرعون ده بیت، وه همرکس کاریدهستی و سمرزکایمتی مشغولی کرد ثمو له گمل هامان ده بیت، وه همرکس بازرگانیه کبی مشغولی کرد ثمو له گمل نوبی کوری خهلف نیتیت.

(۱) ثم حدیسه صحیحه بپوانه (صحیح سنن ابن ماجه) (۲۸۴۸) ی شیخ البانی.

(۴) وه له عبدوللای کورې شقیقی عوقه یلی یوه هاتوه ده فرمویت: (یاره کانی پیغمبر ﷺ وازهینانیاں له هیچ کارې به کوفر دانه ثنا جگه له نوڙ) (ترمذی) و حاکم ربوایتیان کردوه وه حاکم به صحیحی داناوه لسم مرجی شیعین.

(۵) موحه مدی کورې نصری مروه زی ده فرمویت: (له نيسحاقم بیستوه نئی فرموو: به صحیحی له پیغمبره وه ﷺ هاتوه که نوڙ نه کمر کافره).

وه همروها رای زانایان و شاره زایان له نزيك پیغمبره وه ﷺ نوه یه که هرکس به نمنقست بهی نوهی عوزی هبی ترکي نوڙ بکات تا کاته کمی نروات کافره.

(۶) نيسنوحزم ده فرمویت (له نيسنو عومرو عبد الرحمن ی کورې عوف و (معاذی) کورې جبیل و نبي هورپړه و صحابهی تروه هاتوه که: (هرکس يك نوڙی فغز به نمنقست نه کات هتا کاته کمی بمسر نه چیت، نوکسه کافرو ه لگراوه له نيسلام) وه نازانین کسې هبی پیچوانی نو صحابانه بیت). (منذري) له (الترغيب و الترهيب) دا نهمی باس کردوه.

پاشان فرمویت: کومه لیک له صحابهو کومه لیک دوای نوان بز نوه چون که هرکس واز له نوڙ کردن بهی کافر نبي، نه گمر به نمنقست نهیکا هتا هممو کاته کمی بمسر نه چیت، لوانه: عومری کورې (خطاب) و عبد الله ی کورې مسعود و عبد الله ی کورې عباس و (معاذی) کورې جبیل و جایی کورې عبد الله و نبي (درداء) خوا لیان رازی بیت، وه جگه له صحابه نه حمدي کورې حنبل و نيسحاقی کورې (راهويه) و عبد اللهی کورې مبارک و نه خعی و حه کمی کورې عوته یه و نبي نه یوبی سختیانی و نبي داودی (طیالسی) و نبي به کری کورې نبي شیهه و زوهیری کورې حمر و جگه لموانیش ره حمتی خویان لسم بیت.

وه نرو (حدیث) انی دان به واجب بوونی کوشتنی نوڙ نه کمر دا نمنین نمانن:

(۱) له نيسنو عباسوه خوا لیان رازی بیت هاتوه له پیغمبره وه ﷺ که فرمویت: (عُرِيَ الْإِسْلَامُ وَقَوَاعِدُ الدِّينِ ثَلَاثَةٌ، عَلَيْهِنَّ أُسُسُ الْإِسْلَامِ، مَنْ تَرَكَ وَاحِدَةً مِنْهُنَّ فَهُوَ بِهَا كَافِرٌ خَلَالَ الدَّمِّ؛ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَالصَّلَاةُ الْمَكْتُوبَةُ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ) رواه أبو يعلى بإسناد حسن. واته: ده سته گره کانی نيسلام و بناغه کانی دین سیان، لسم نرو سیانه نيسلام دامزروه، هرکس یه کي لو سیانه واز لی بهی نوه کافرو بی یاوره پیان و خویشی هاله: شهادتی (لا اله الا الله)، وه نوڙه فرزه کان، و پوړوی ره میزان^(۱).

(۱) شیخ نه لبانی ده فرمویت: من گومانیکي زرم هیه له (ثابت) بوونی نهم حدیسه له پیغمبري خواوه ﷺ وه دانر شون (منذري) کتوه که به حسنی داناوه، وه به لای منوه ورد بونهوی نرویت، چونکه عمری

له ریوایتیکی تردا هاتوو: (هرکس واز له یه کئی لهوانه بهیئنی ئهوه باوهری به خوا نیه نه فمرزی لی وهرته گیرئ و نه سونمت).

(۲) له ئیبنو عومرهوه هاتوو که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَائَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بَعَثَ الْإِسْلَامَ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ) رواه البخاري ومسلم. واته: فرمانم پی کراوه که له گهل خه لکدا بچنگم هتا شاهیدی ئهدهن به (لا إله إلا الله محمد رسول الله) (هیچ معبودیکی به حق نیه که شایستی پهرستن بیست تیللا الله نبی وه موحهمدیش رهوانه کراوی خوایه) وه نویژ بکمن و زه کات بدن، نه گهر ئهوانه ئهوه یان کرد. خوین و مالتی خوینان ئهپارزین لیم به حقی ئیسلام نبیست، وه دووای ئهوه موحاسبه و لی پرسینهوه یان لای خوایه.

(۳) له ئومو سه له موه هاتوو که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِنَّهُ يُسْتَعْمَلُ عَلَيْكُمْ أُمَرَاءٌ فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرِئَ وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ، قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَلَا نَقَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: لَا مَا صَلَّوْا) رواه مسلم. واته: فرمان دهرو کاریده ستانیکتان لسه دانهزین ئهیین شتی چاکیش نه کمن و شتی خراپیش، جا هرکس خراپه کانیانی پی ناخوش بو ئهوه بهری نبیست، وه هرکس ئینکاری کرد لی یان سه لامت نبی، به لام ئهوانی پازین و شونیان نه کمن خراپن. ووتیان: ئی نیراوی خوا نه چنگین دژیان ؟ فرمووی: نا، مادام نویژ بکمن.

ئهیبن پیغمبر ﷺ نویژکردنی کردوته بهرگری چنگاندن دژی فرماندهرو کاریده ستانی ستمکار.

(۴) له ئبو سعیدهوه خوا لیتی پازی بیت هاتوو که ده فرمووت: کاتی عهلی والی بوو لسه یمهن هندی زیری نارد بو پیغمبر ﷺ ئهوش دابشی کرد بهسر چوار کسدا، پیاوێک

کوری مالیکی (النکری) تیدایه، وه کس به سیقی دانهناوه جگه له ئیبنو حیبیان، له گهل ئهوشدا که ابن حبیان خوی وه صفی کردوو بهوی که (مخطئ و یغرب) واته: هه له نه کات و شتی غریب ئههتئ.

جا که به سیه دانانی ئیبنو حیبیان به تنها بو راوی متمان پی نه کری، ههروه له پشه کریه کدا روغان کردوو، ئی نه گهر ئیبنو حیبیان وه صفی راوی به که بکات بهوی که (هه له ده کات) چۆن وهرده گیرئ؟!

هر بویه زۆرینی گومان ئهویه که حدیسه که نه گهر بنمایه کی ههیت له ئیبنو عبباسهوه ئهوه موقوفه لسه ئیبنو عبباس و نم (النکری) یه به هه لدا چووو حدیسه کی رهف کردوو بو پیغمبر ﷺ والله أعلم. بو زیاتر بروانه (الضعیفه) (۹۴) سوودی زیاتری تیدایه وه لهوی لیره دایه. (تمام المنة).

لعلواه ووتی: ئی نیراوی خوا له خوا بترسه، پیغمبر ﷺ فرمووی: (وهیل بۆ تۆ بۆ من له ههموو خه‌لکی زه‌وی لمیش ترم نیم که له خوا بترسم؟) پاشان کابرا ملی ناو پریشته، خالیدی کوری وه‌لید فرمووی: نهدم له گهردنی ئی نیراوی خوا؟ پیغمبر ﷺ فرمووی: (نا لوانه‌یه نوڙ بکات)، خالید ووتی: زۆر کس نه‌وی به‌ زمانی نه‌یلت له دلی دا نیه، پیغمبر ﷺ فرمووی: (من فرمانم پی نهدراوه دلی خه‌لک بگهریم و سکی خه‌لک بدرم). نهمه کورته‌یه که له (حدیث)ی بوخاری و موسلیم.

هه‌روه‌ها لم همدیسه‌شدا، پیغمبر ﷺ نوڙی کرد به‌ به‌رگرتک (مانع) له کوشتن، وه‌ مه‌فهومی نهمه نه‌ویه، که نوڙ نه‌کردن کوشتن پیوست ده‌کات.

پای هندی له زانایان:

ئو (حدیث)انی پیشو له رواله‌تدا وا پیوست نه‌کمن نوڙنه‌کمر کافره‌و خوینی ره‌ویه، به‌لام زۆر له زانایانی پیشین و دواين - واته: سه‌لف و خه‌لف - لوانه نه‌بو حنیفه‌و مالیک و شافعی لسه‌ر ئو رایهن که نوڙنه‌کمر کافر نیه به‌لکو له فرمانی خوا ده‌رچوه و فاسقه‌و نه‌بی داواي تۆبه‌کردن و په‌شیمان بوونه‌وی لی بکرت، پاشان نه‌گهر په‌شیمان نه‌بووه‌و تۆبه‌ی نه‌کرد نه‌وه به‌ همدی شریعی نه‌کوژرت له لای مالیکو شافعیو چند زانی تر، نه‌بو حنیفه‌ش ده‌فرمویت: نوڙنه‌کمر ناکوژرت به‌لکو سه‌ره‌نش (تعزیر) نه‌کرت و زیندان نه‌کرت هتا ده‌ست نه‌کات به‌ نوڙ کردن، وه‌ (حدیث)ه‌کانی کافر بوونی نوڙنه‌کمر به‌سه‌ر ئو کسه‌دا هه‌مل نه‌کمن که ئینگاری فه‌ریزمتی نوڙ نه‌کا یان نه‌کردنه‌کی به‌ هه‌لال نه‌زانی، وه‌ به‌ره‌نگاری ئو (حدیث)انه‌ نه‌بنه‌وه به‌ چند ده‌قیکی گشتی وه‌ک نایمتی: **إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ**

ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ (النساء/۱۱۶). واته: به‌راستی خوا له کسێک خوش ناییت که شریکی بۆ خوا داناییت و به‌و حاله‌وه‌ مردبی، به‌لام له گوناختک که له خوار شیرکه‌ویه خوش نه‌بی له‌کسێ که بۆخۆی رستی لسه‌ر بی.

هه‌روه‌ها وه‌ک ئو (حدیث)ی نه‌به‌هه‌ره‌یه‌ که نه‌حمدو موسلیم هیناویه‌نه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ، فَتَعَجَّلْ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِّأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَهِيَ نَائِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا) رواه أحمد والبخاري. واته: هه‌ر پیغمبرێک دوعایه‌کی وه‌رگیاوی پی دراوه، جا ههموو پیغمبره‌کان به‌ په‌له‌ دوعاکیان کردوه‌و من نه‌م دوعاکم شاردۆته‌وه بۆ کاتی تکه‌کردن بۆ تومته‌که‌م له‌ پۆی قیامت دا، (خوا بیوی) به‌ر ئو که‌سانه‌ نه‌که‌ویت که مردوون و هیچ هه‌ره‌شیان بۆ خوا دانناوه‌.

همر لموهه لاي بوخاري هاتوهه كه پښممبر ﷺ فرمويښتي: (أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَالِصاً مِنْ قَلْبِهِ). واته: بهختوهرترين كس كه بهر شفاععتي من نهكمرت كسيكه كه له دلي لموهه به پاكي ووتبيتي (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) واته: هيچ معبوديكي بهحق نيه كه شايسمي عبادت بن ثيللا الله نمي.

گفتوگوزمك دهرباره نوڙنهكمر:

(سبكي) له كتيبى (طبقات الشافعية) دا باسي نموهه كه نيمام شافيعي و نيمام نهحمد پهحممتي خويان لسمر بيت دهرباره نوڙنهكمر گفتوگوزيهكيان كرد: شافيعي ووتى: نهحمد تو نهلني نوڙنهكمر به كافر دانمزي؟ ووتى: بهلني، شافيعي ووتى: نهكمر كافره بهجي موسلمان نميت: نهحمد ووتى: بليت (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ محمد رسول الله) ووتى: خو نمو نوڙنهكمره بردهوام نمو قسديه نهلني و وازي لي نههيتاوه. نهحمد ووتى: بموه موسلمان نميت كه نوڙ بكات، شافيعي ووتى: باشه خو نوڙي كافر دروست نيه، وه حوكمي نيسلام بوونيشي بمو نوڙه بو نادري، نيمام نهحمد بن دهنگ بوو، پهحممتي خوا له همرهوكيان بن.

ليكنولينموي شوكانى:

شوكانى دهفرمويښت: نموي راست بيت نوڙنهكمر كافره نمي بكوږښت: نهما كوفرهكمي لمبر نمويه چونكه (حديث) كهان به صهيحي هاتوون كه شرع دانر نوڙنهكمرى نار بردهوه به كافر، وه نمو پردهيمي ديناوه له نيوان نادهمیزاد و لمنيوان ناوناني به كافر نوڙه، كمواته: وازهينان له نوڙ نموهه نهگهيمني كه دروست بن بمو نوڙنهكمره بووتري كافر، نيتر هيچ پيويستمان بمو ردهدانه نريه كه لايمنه برههستهكان نههيتن، چونكي نيمه نهلتن: مانع نريه لموي كه همندي له جوړهكانى كوفر پي ناگري لموي كه نادهمیزاد لي خوشبونى بو هبن يا شايسمي شفاععت بن، وه كوفري همندي له نهملی قيبله بهموي همندي تاوانموهه كه شرع دانر (شارع) نارى ناوه كوفر، كمواته شتي نيه كه ناچارمان بكات بكموينه نمو تهويلاتموهه كه خهلكي تي كموتوون.

نوڙ لسمر كي واجبه؟

نوڙ واجبه لسمر موسلمانى عاقلی بالغ، بهپزي نموي عايشه نهگيرتموهه كه پښممبر ﷺ فرمويښتي: (رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ) رواه أحمد وأصحاب السنن والحاكم وقال: صحيح على شرط الشيخين، وحسنه الترمذي. واته: قهلم لسمر سي جوړ كس هه لگيواوه، لسمر خوتوو همتا ناگاي دبيتتموهه، وه لسمر منداال همتا بالغ نميت، وه لسمر شيت همتا هوشي ديتتموهه.

هرچنده منډال نویژی لسمر واجب نیه، بهلام واجبه لسمر سرپرستی نو منډاله، کاتی تممینی گهشته حموت سال فرماني پي بکات نویژ بکات، وه کاتی تممینی گهشته ده سال لیتی بدات لسمر نه کردنی، بۆ نووی رابیت لسمر نویژ کردن و خوی پیوه بگری لعدوای نووی بالغ بوو، له عمری کوری شوعه ییموه له باوکی ییموه له باپری ییموه هاتوه ده فرمویت: (پیغمبر ﷺ فرمویت: (مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ إِذَا بَلَغُوا سَبْعًا وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا إِذَا بَلَغُوا عَشْرًا وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ) رواه أحمد وأبو داود والحاكم، وقال صحيح على شرط مسلم. واته: کاتی منډاله کانتان تممینیان گهشته حموت سال فرمانيان پي بکن نویژ بکن، وه لسمر نویژ لی زیان بدن کاتی تممینیان گهشته ده سال، و جیگیان له یهک جیا بکنموه کاتی نوسن^(۱).

ژماره نویژه فرزه کان :

نو نویژانهی خوا له شمو رۆژیکدا فیزی کردون لسمر موسلمانان پینچ نویژن: له نبو (عیریز) وه هاتوه ده فرمویت: پیانکی بهنی کینانه ناوی مهخده جی بوو بیستبووی له پیانک ناوی نبو موحه مد بوو له شام ووتبووی نویژی وهر یه کیکه له نویژه فرزه کان، مهخده جی ده فرمویت: ریشتم بۆلای عوبادهی کوری صامت و پیم راگهیاند عوباده فرمووی: درۆی کردوه نبو موحه مد، چونکه خۆم له پیغمبرم ﷺ بیستوه فرمویت: (خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللَّهُ عَلَى الْعِبَادِ، مَنْ أَتَى بِهِنَّ لَمْ يُضَيَّعْ مِنْهُنَّ شَيْئًا اسْتِخْفَافًا بِحَقِّهِنَّ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدٌ

(۱) به ههلهدا چونکی تیدایه، که دهلتی حاکم ثم حدیسی تصحیح کردوه لهم رینگایوه لسمر مرجی موسلیم، وهنمه وانیه عمری کوری شوعه یب له ئسانیدی موسلیم نریه، وه ثم حدیسه له واقعدا دوو نیسنادی هیه نهه یه کیکیانه، نووی تریان له (عبدالمک بن رفیع بن سیرة عن أبيه عن جده مرفوعاً نحوه) نوو نیسناده یانه که حاکم دهلت: (صحيح على شرط مسلم) جا نهگر دانر ئهمی پوون بکرده یتموه نووه دوو سوودی ئه به خشی:

یه کم: نوو لی تیک چوونی نده کرد که باس کرا.

دووه: حدیسه کی بههیز ده کرد به هاتنی له رینگایه کی تروه، به تایبعت که هندی که زانایان رینگای یه کم (ضعیف) ده کمن، هرچنده سهرنجامی رینگای یه کم حسنهو گهوه زانایان کردو یانه به بهلگه وهک نه محمد و بوخاری و جگه له وانیش.

ههروه ها سنهدی دووه میس لسمر مرجی موسلیم نریه، لمبر نووی له عبدوله لیکی کوری (الریع) وه یه. موسلیم تنها بۆ لیکۆلینهوه به دوا داچون حدیسی لیه ریوایت کردوه، ههروهک پوونم کردۆتموه له (صحيح سنن أبي داود ۵۸) دا. (تمام المنه).

أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ وَمَنْ لَمْ يَأْتِ بِهِنَّ فَلَيْسَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدٌ إِلَّا شَاءَ عَذْبُهُ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ) رواه أحمد وأبو داود والنسائي وابن ماجه^(۱). واته: خوا لسمر بمنده کانی نووسیوه له پوڙتکدا پینج جار نوڙ بکمن، هرکس کردنی و هیچی لی نه فوتاندن بهوی به سوکیان بزانت، لای خوا په یمانی دراوه تی بیخاته بهمشتهوه، وه هرکس نهی کردن نوه لای خوا په یمانی چوونه بهمشتی نیه خوا ناره زوی خویمتی یا سزای نعدات یا لیتی نمبورئ.

له (طلحة) ی کوری (عبید الله) هوه هاتووه ده فرموویت: پیاونکی عربی دهشته کی سمرنالوزکار هاته لای پیغمبر ﷺ ووتی: نهی نیراوی خوا! پیم بلتی خوا چند نوڙی لسمر واجب کردوم؟ پیغمبر ﷺ فرمووی: (نهو پینج نوڙانمی لسمر واجب کردوی مهگر خوت به ناره زوی خوت نوڙی زیاده بکهیت)، ووتی: نهی پوڙو چی لسمر واجب کردوم؟ فرمووی: (له سالتیکدا مانگی په میزان، مهگر خوت به ناره زوی خوت زیاده پوڙوو بیت)، ووتی: نهی له زه کات چی لسمر واجب کردوم؟ پیغمبر ﷺ هموو یاساکانی نیسلامی تی گه یاند. کابرا ووتی: بهو خوایدی ریزی لی نای هیچ زیاده ښک ناکم و هیچیش لوانه کم ناکمسه که خوا لسمرمی فرز کردوه، پیغمبر ﷺ فرمووی: (نهگر پاست بکات پژگاری بووه، یا نهگر پاست بکات نه چیتته بهمشتهوه). بوخاری و موسلیم گتپراویانتموه.

کاته کانی نوڙ

نوڙ چند کاتیکي دیاری کراوی بو دانراوه نیمی هر نوڙتک لرو کاتدا بکرت که بوی دیاری کراوه، بپی نې نوهی خوی گوره فرموویت: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾ (النساء/۱۰۳). واته: بهراستی نوڙ فرزتکه لسمر باوه داران کاتی دیاری کراوی هیه.

وه قورنن ناماږه بو نهو کاتانه نکات و نه فرموویت: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرٌ لِلَّذِينَ كَرِهُوا﴾ (هود/۱۱۴). واته: نوڙ بکه له سمره تاو کوتایی پوږدا - که نوڙی بهیانی و

(۱) ثم حدیسه صحیحه بروانه صحیحی نیبو ماجه به ژماره (۱۱۵۰) ی شیخ تلبانی.

هردو نوڙي نيوڙو عسره - وه له چمند کاتیکش له شموډا نوڙ بکه، - که نيوارو خوتنان و شمونوڙ نه گرتنه - جا نم پينج نوڙو سونمه کانيان گوره ترين (حسنات) ن که تاوانه بچوکه کان نسرېنوه، نائمه ناموڙگاري و پندیکه بو ناموڙگارو پند وهرگران.

وه له سورتي (اسراء) دا ده فرمويت: ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى عَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾ (٧٨).
 واته: لهو کاته که ږوږ له ناره پاستي ناسمان لانددا له نيوږډا هتا دنيا تاريک نيت، نوڙ بکه - نممهش نوڙي نيوږو عسرو نيوارو خوتنان نه گرتنه - وه نوڙي بهيانيان بکه - و قورناني زوړ تيدا بخوښه و - چونکه قورنان خوښدنې نوڙي بهيانيان فريشته کاني شمو ږوږ نامادهي نمن.

وه له سورتي (طه) دا ده فرمويت: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَايِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى﴾ (١٣٠). واته: خريکي ستايش و به پاک راگرتنې پوره دگارت به له نوڙي بهيانياندا له پيش ږوږه لاندوه، وه له نوڙي عسردا پيش ږوږ ناوا بون، وه له نوڙي خوتناندا له کاته کاني شموډا، وه له نوڙي نيوږو شواندا له سهرتار کوڅايي ږوږدا، بهو هيوايي پاداش بدريگته بهوي که پي پازيت.

ليږدها مېست له تمسبيحي پيش خوږ هلاتن (که له نايتمه کدا هاتوه) نوڙي بهيانيه، وه پيش ږوږ ناوا بوون نوڙي عسره، بهي نوي له صهيحي بوخاري و موسليم دا هاتوه له جبري کوري عبدوللای به جعلي يوه که ده فرمويت: جاريک له لای پيغمبر ﷺ دانيشتبورين سيري مانگي کرد له شوي چواره دا بوو فرموي: (إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَيْكُم كَمَا تَرُونَ هَذَا الْقَمَرَ، لَا تُضَامُونَ فِي رُؤْيَيْهِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَلَّا تَغْلِبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا). واته: تيو له ږوږي دوايدا خوي خوتان نمينن وک چوڼ نو مانگه نمينن هيچ تووشی ستم نابن له بينينيدا بمه که هندیکتان بينيني و هندیکتان نې بيني، جا نه گمر نمتوانن خمو بسمرتانا زال نيت پيش ږوږه لاندن (بهيانيان) نوڙ بکن و پيش ږوږ ناوا بوون (عسر) نوه بيکن، نه فرمويت: پاشان پيغمبر ﷺ نو نايتمې خوښه ده.

نهمانه کاته‌کانی نوژ بوون که قورئان نیشاره‌تی بۆ کردون، وه سوننعتیش بعم شتویدی خواره‌وه دیاری کردون و سنووری بۆ داناون:

(١) له (عبد الله) ی کورێ عمره‌وه هاتوه که پیغمبەر ﷺ فرموویتی: (وَقْتُ الظُّهْرِ إِذَا زَالَتْ الشَّمْسُ وَكَانَ ظِلُّ الرَّجُلِ كَطَوْلِهِ مَا لَمْ يَحْضُرِ الْعَصْرُ، وَقْتُ الْعَصْرِ مَا لَمْ تَصْفُرْ الشَّمْسُ، وَقْتُ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ مَا لَمْ يَغِبِ الشَّفَقُ، وَقْتُ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ الْأَوْسَطِ، وَقْتُ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ، فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَأَمْسِكَ عَنِ الصَّلَاةِ، فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ) رواه مسلم. واته: کاتی نوژی نیوهرۆ ئهو کاته ده‌ست پێ نه‌کات که پۆژ له‌ناوه‌راستی ناسمان لانه‌دا به‌ره‌و پۆژناوا هه‌تا ئهو کاته‌ی سیبهری پیاو ئه‌وه‌نده‌ی خۆی لێ دێ به‌ مەرجێ کاتی نوژی عەسر نه‌یات، وه کاتی نوژی عەسر له‌و کاته‌وه ده‌ست پێ نه‌کات که سیبهری پیاو ئه‌وه‌نده‌ی خۆی لێ دێ هه‌تا پۆژ زه‌رد ئه‌بێت، وه کاتی نوژی ئه‌واره له‌ پۆژ ناوا بوونه‌وه به‌ هه‌تا سوورایی ناسمان نامێنێ، وه کاتی نوژی خه‌وتنان درێژ ئه‌بێته‌وه هه‌تا کاتی یه‌کمی نیوه‌ی شه‌و، وه کاتی نوژی به‌یانی له‌ ده‌رکه‌وتنی (فجر) سپیده‌ی به‌یانه‌وه هه‌تا خۆر هه‌لاتن، کاتی خۆر ده‌رکه‌وت نوژ مه‌که‌ چونکه له‌ نێوان دوو شاخه‌ی شه‌یتانه‌وه هه‌لێ.

(٢) له جابیری کورێ عبد الله‌وه هاتوه ده‌فرموویت: (جبریل) (عليه السلام) هاته لای پیغمبەر ﷺ ئهو کاته‌ی پۆژ له‌ نیوه‌ی ناسمان لای دا‌بوو پێی ووت: هه‌له‌سه کاتی نوژه نوژ بکه، ئه‌ویش هه‌له‌سه نوژی نیوهرۆی کرد، له‌پاشاندا سیبهری هه‌موو شتێک وه‌کو خۆی لێ هاته‌بوو، هاته‌وه پێی ووت: کاتی نوژه نوژ بکه، ئه‌ویش هه‌له‌سه نوژی عەسری کرد، کاتی خۆرناوا بوو هاته‌وه بۆلای و پێی ووت: کاتی نوژه نوژ بکه، ئه‌ویش هه‌له‌سه نوژی ئه‌واره‌ی کرد، کاتی سوورایی ناسمان نه‌ما هاته‌وه بۆلای پێی ووت: کاتی نوژه نوژ بکه، ئه‌ویش هه‌له‌سه نوژی خه‌وتنانه‌ی کرد، له‌پاشاندا کاتی سپیده‌ی به‌یان (فجر) ده‌رکه‌وته‌وه هاته‌وه بۆلای پێی ووت: کاتی نوژه نوژ بکه ئه‌ویش نوژی به‌یانی کرد، پۆژی دوا‌یی کاتی سیبهری هه‌موو شت ئه‌وه‌نده‌ی خۆی لێ هاته‌بوو هاته‌وه ووتی: هه‌له‌سه نوژ بکه، ئه‌ویش ﷺ نوژی نیوهرۆی کرد، کاتی سیبهری هه‌موو شت دوو ئه‌وه‌نده‌ی خۆی لێ هاته‌بوو هاته‌وه بۆلای ووتی: نوژ بکه، ئه‌ویش هه‌له‌سه نوژی عەسری کرد، پۆژی پێشوو چ کاتێک هات ئه‌م جاره‌ش ئهو کاته هاته‌وه بۆلای پێی ووت: نوژ بکه ئه‌ویش نوژی ئه‌واره‌ی کرد، نیوه‌ شه‌و پۆشته‌بوو یا فرموی سێ‌یه‌کی شه‌و پۆشته‌بوو هاته‌وه بۆلای پێی ووت: هه‌له‌سه نوژ بکه ئه‌ویش ﷺ هه‌له‌سه نوژی خه‌وتنانه‌ی کرد، که دنیا ته‌واو پوون بۆوه هاته‌وه بۆلای پێی ووت: هه‌له‌سه نوژ بکه، ئه‌ویش هه‌له‌سه نوژی به‌یانی کرد، له‌پاشاندا پێی

ووت: نيوان ئو دوو کاتمش کاتيکە. ئەحمەد و نەسائی و (ترمذی) ريوایەتیان کردووە^(١). بوخاری دەفرموویت: ئەوەر پاسترین شتە بۆ کاتی نوڙەکان. مەبەستی پێش نوڙی یەکی جبریل بو.

کاتی نوڙی نیوەرۆ:

بە دوو (حدیث)ی پێشوو دا دەردەکەویت کە نوڙی نیوەرۆ ئو کاتەو دەست پێ ئەکات کە پۆڙ لەناوەراستی ئاسمان لای داویت، وە کاتەکی درۆژ ئەبێتەو هەتا سێبەری شت بێجگە لە سێبەری لادان (زەوال) ئەوەندە خۆی ئی دیت، بەلام مۆستەحەبە کاتی زۆرگرم نیوەرۆ دووا بخەیت بۆ ئەو تینی گەرما نوڙکەر بێ تاقت ئەکات و بێ ناگای ئەکا لە نوڙ، ئێتر جگە لە کاتی گەرما ئەبێ زوو بکەیت بەپێی ئەم بەلگە:

(١) ئەمەس خوا لێی رازی بێت ئەگەر ئەو دەفرموویت: (پێغمبەر ﷺ ئەگەر دوانا زۆر سارد بووایە زوو نوڙەکی ئەکرد، بەلام ئەگەر گەرما بووایە نوڙەکی دووا ئەخست هەتا فێنکی ئەکرد) بوخاری گێڕاوەتی یەو.

(٢) لە (أبوذر) ئەو هاتو دەفرموویت: لە سەفەرێکدا لە گەڵ پێغمبەردا بووین، نیوەرۆ هات و بانگدەر وستی بانگ بدات فرمووی: (بانگ مەدە جارێ با فێنک بکات)، پاش ماوێهەکی تر هەلسا وستی بانگ بدات هەر فرمووی: (با فێنک بکات)، کابرا دوو یا سێ جار هەستا پێغمبەر ﷺ هەر پێی ئەدا بانگ بدات، هەتا سێبەری گۆرە کائەمان بینی ئینجا نوڙمان کرد، لەپاشاندا فرمووی: (گەرما بەتین لە هەناسی جەهەننەمەوێه، جا کاتیک گەرما تینی سەند با هەوا فێنک بکات ئینجا نوڙ بکەن). بوخاری و موسلیم گێڕاویانەتەو.

ماوێ فێنک بون:

(حافظ) لە (الفتح) دا دەفرموویت زانایان جیاوازییان هەیه ئو ماوێهەدا، ووتراو: هەتا سێبەر ئەوەندە قۆلێک ئەکشی دووای سێبەری لادان (زەوال) ئەو ووتراو چارەکە بالایەک، وە ووتراو سێ یەکە بالایەک، وە ووتراو نیو بالایەک، وە جگە ئەوش ووتراو، وە ئەوێ لەسەر بنەما هاتوو ئەوێهە کە ماوێهە بەپێی حال ئەگۆرێت، بەلام بە مەرجێ درۆژ ئەخایەنی تا کۆتایی کاتی نیوەرۆ.

کاتی نوڙی عەسر:

نوڙی عەسر ئو کاتەو دەست پێ ئەکات کە سێبەری هەموو شت وەکو خۆی ئی دیت جگە لە سێبەری (زەوال)، وە کاتەکی هەتا خۆرئاوایەو درۆژ ئەبێتەو. لە ئەبێ هۆرەپرەو خوا لێی رازی

(١) ئەم حدیسه صحیحە وەك شیخ ئەلبانی دەفرموویت لە (إرواء الغلیل) دا بە ژمارە (٢٥٠).

بیت هاتوه ده فرموویتی: پیغمبر ﷺ فرموویتی: (مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ الْعَصْرَ) رواه الجماعة. واته: هرکس فریای یکه رکات بکویت له نوژی عصر پیش نموی خور ناوایت نموه فریای نوژی عصر کموتوه.

وه بهیهقی بهم شیویه هیناویتی: (مَنْ صَلَّى مِنَ الْعَصْرِ رَكْعَةً قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلَّى مَا بَقِيَ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ لَمْ يَفْتُهُ الْعَصْرُ). واته: هرکس یکه رکات له نوژی عصر بکات پیش نموی خور ناوایت پاشان باقی نوژه کمی دوای خورناوایون تموار کرد، نموه نوژی عصری نهچوه.

کاتی نیختیارو کاتی کپراهدت له نوژی عصر دا :

به زهره بوونی خور کاتی (فضیلة) و نیختیار له نوژی عصر دا کوتایی دیت، نهمش بهی بی حدیسه کمی جابو حدیسه کمی عبد الله ی کوری عصر که له پیشمونه باس کرا.

به لام دووا خستنی نم نوژه بۆ دوای زهره بوونی رۆژ هرچهنده دروسته به لام کپراهدتی هیه نهگهر هاتوو معزهرهتی شرعی نبوو، له نهمسوه خوا لیلی رازی بیت هاتوه ده فرموویتی: له پیغمبر ﷺ بیستوه نم فرموو: (تِلْكَ صَلَاةُ الْمُنَافِقِ، يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشَّمْسَ حَتَّى إِذَا كَانَ بَيْنَ قَرْنِي الشَّيْطَانِ قَامَ فَتَقْرَأُ أَرْبَعًا. لَا يَذْكُرُ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا) رواه الجماعة إلا البخاري وابن ماجه. واته: نموه نوژی منافیقه دائنیشی چاودیری رۆژ نهکات همتا نهگاته نیوان دوشاخه شیتان نموسا همل نهمس چوار ده نوک تمدا به زهویدا. به کمی نمیت یادی خوا ناکات.

نیام نموی له شرحی موسلیم دا ده فرموویتی: هاوه لانی نیمه ووتویانه، نوژی عصر پینج کاتی هیه:

(۱) کاتی (فضیلة)، (۲) کاتی نیختیار، (۳) کاتی دروستی به بن کپراهدت، (۴) کاتی دروستی به کپراهدت، (۵) کاتی معزهرهت.

نهما کاتی (فضیلة) نموه نموه لی کاتی نوژه کهیه. وه کاتی نیختیار له دوای کاتی (فضیلة) وه دهست پی نهکات، همتا نم کاتی سیمبری شت دوو نموندهی خوی لی دیت، وه کاتی دروستی بی کپراهدت همتا زهره بوونی خوره. وه کاتی دروستی به کپراهدت له زهره بوونی پوی خوره وه همتا خور ناوایونه. وه کاتی معزهرهت کاتی نیوه پویه نمیش بۆ کسیکه که نوژی نیوه پویه عصر کۆ بکاتمه له کاتی نیوه پودا بیکات، بهوی سهرهوه یا بهوی بارانمونه، وه بهیتهینانی نوژی عصر لم کاتاندا به (أداء) حازری نمیت، به لام نهگهر نم کاتانه کوتاییان هات بهوی خورناوایونمونه، نموه نوژه که نمیت به گپرانمونه (قضاء).

تهنڪڙي ڪرڻ لاءِ نوڙي عسر زو بڪريت له پڙي هورو هلاڏا:

له بوره يدهي نسله ميميه هاتوه ده فرمويٽ: له غزايه ڪڏا بووين له گهل پيغمبر ﷺ فرموي: (بَكُرُوا بِالصَّلَاةِ فِي يَوْمِ الْغَيْمِ، فَإِنَّ مَن فَاتَتْهُ صَلَاةُ الْعَصْرِ فَقَدْ خَبِطَ عَمَلُهُ) رواه احمد وابن ماجه. واته: له پڙي هورو هلاڏا زو نوڙه ڪانتان بڪن، چونكه هرڪس نوڙي عسري چو ڪاري هل نموه شيتوه^(۱).

نيبنو قهيم ده فرمويٽ: نه ڪرڻي نوڙ دوچوره: نه ڪرڻي به هميشه يي، نهميان همورو ڪرده وه ڪان پوچل نه ڪاتوه. وه نه ڪرڻي له پڙي ڪي ديار ڪراوا، نهميان هر ڪاري چاڪي نو پڙه پوچل نه ڪاتوه.

نوڙي عسر نوڙي (وسطى) يه :

خوای گوره فرمويٽي: (حَفِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ) (البقرة/۲۳۸). واته: نوڙه ڪانتان له چوون بپارزن به تايه تي نوڙي (وسطى) وه به ملڪه چي تماووه بوستن بڙ خوا.

وه چمند (حديث) ڪي صحيح هاتوه دان بوهدا نعت ڪه نوڙي عسر نو نوڙه يه ڪه خوا به نوڙي (وسطى) ناوي بردهوه.

(۱) له عهلي يوه خوا ليي رازي بيت هاتوه ده فرمويٽ: له جنگي نهمابدا پيغمبر ﷺ فرموي: (مَلَأَ اللَّهُ قُبُورَهُمْ وَيُوتَهُمْ نَارًا كَمَا شَغَلُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ) رواه البخاري ومسلم. واته: خوا گورو ماله ڪانيان پر له ناگر بڪات وه مشغوليان ڪرڊن له نوڙي (وسطى) همتا خور ناوابوو.

وه لاي موسليم و نهمدو نموداود ناوا هاتوه: (شَغَلُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى، صَلَاةِ الْعَصْرِ). واته: مشغوليان ڪرڊن له نوڙي (وسطى)، نوڙي عسر.

(۱) نو بيشي ڪه نه فرمويٽ: (هرڪس نوڙي عسري چو ڪاري هل نموه شيتوه)، صحيحه. فرمودي پيغمبر، به لام بشي پيش نموه موقوفه لاسر بوهدا، يه ڪي له راويه ڪاني حديثه ڪه ههلي ڪردهوه رهنه ڪرڊتوه بڙاي پيغمبر ﷺ، هر وه (حافظ) له (التهديب) دا فرمويٽي، پروانه (إرواء الغليل ۲۵۵) (تمام المنه).

(۲) له نښو مسعودوه خوا لټی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: بڼ باوږه کان ږیان نډا پیغمبر نوڙی عمر بکات هتا خور سوورو زهره بوو پیغمبر ﷺ فرمووی: (شَغُلُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى صَلَاةِ الْعَصْرِ، مَلَأَ اللَّهُ أَجْوَاهَهُمْ وَقُبُورَهُمْ نَارًا) أو (حَشَا أَجْوَاهَهُمْ وَقُبُورَهُمْ نَارًا) رواه أحمد ومسلم وابن ماجه. واته: مشغولیان کردن له نوڙی (وسطی) نوڙی عمر، دهك خوا ناسك و قبره كانیان پر بکات له ناگر، یان فرمووی: ناو سك و قبره كانیان بناختی له ناگر.

کاتی نوڙی ټواره:

نوڙی ټواره لهو کاتوه دست پی نکات که خور ناوا نمیت و لهچاو وون نمیت، وه ماوه کوی درټ نمیتوه هتا سوورایی کناری ناسمان نامیت، بهیځی حدیسی عبد الله ی کوی عمر که پیغمبر ﷺ فرمویت: (وَقْتُ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ مَا لَمْ يَسْقُطِ الشَّقَقُ) رواه مسلم. واته: کاتی نوڙی ټواره له ږوژناوا بوونوه هتا سوورایی ناسمان نامیت.

همروه ها له ټبو موساوه نه گټړنوه ده فرمویت: پیارک کاتی نوږه کانی پرسی له پیغمبر ﷺ جا (حدیث) هکوی باس کرد، وه نهمی تیدا هاتوه: فرمانی پی دا نریش کاتی ږوژ ناوا بوو نوڙی ټواره ی کرد، جا ږوژ دواپی نوږه کوی دووا خست هتا نرک نعمانی شفق سوورایی، ټینجا فرمووی: کاتی نوڙی ټواره له نیوان ټم دوواندهایه.

نوهوی له شرحی ټم (حدیث) ده ده فرمویت: لیکن لهرهوانی هاوه لمان بڼ نوه چون که ټو قسه یه (راجع) تره که ده فرمویت: دروسته نوڙی ټواره دووا بخریت مادام شفق سوورایی کناری ناسمان وون نهی، وه دروسته له ههمو ټو کاتانی نیوان ټو دوو کاته نوږ بکرت، وه به دوواختنی له نوه لئ کاته کوی گوناچار نابی، وه ټمه ټو راستی به که غیری نوه دروست نیه. ټما (حدیث) ی پیش نوڙی کردنی جبریل که له پیشوه باس کرا که: له دوو ږوژدا له یه کاتدا که ږوژ ناوا بوو نوڙی کرد، نوه نمیت به لکه بڼ (استحباب) ی خیرا کردنی نوڙی ټواره که چنډ (حدیث) یه هاتوه به ناشکرا دان بوه دا ټمین:

۱- له سانیی کوی یزیده هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (لَا تَزَالُ أُمَّتِي عَلَى الْفِطْرَةِ مَا صَلَّوْا الْمَغْرِبَ قَبْلَ طُلُوعِ النُّجُومِ) رواه أحمد والطبرانی^(۱). واته: بردهوام نومته کم لمر سروشت و فترتی نیسلامن مادام نوڙی ټواره (مغرب) بر له هلاتنی نسته بهکن.

(۱) ټم حدیسه صحیح وه شیخ ټلبانی ده فرمویت، پروانه (صحیح أبي داود ۴۰۳).

۲- له (المسند) دا هاتووه له ثنبو نه يېوې نه نصاري يوه ده فرمويټ: پيغمبر ﷺ فرمويټي: (صَلُّوا الْمَغْرِبَ لِفِطْرِ الصَّائِمِ وَبَادِرُوا طُلُوعَ النُّجُومِ). واته: نوڙي ټيواره بكن كاتي روڙو شكاندن پيش هه لھاتني نستيږه بكون.

۳- وه له صديحي موسليم دا هاتووه له رافيي كوري خديجوه ده فرمويټ: له دووي پيغمبروه ﷺ نوڙي ټيواره مان نه كړد كاتي سلاومان نه دايموه نه گپرايموه بڼ مالموه ټي نيشانمان نيميني.

وه هر له صديحي موسليم دا هاتووه له سه لمعي كوري نه كوه عموه كه پيغمبر ﷺ كاتي نوڙي ټيواره ي نه كړد كه خوږ ناوا نېوو، وه له چار وون نېوو. كاتي نوڙي خوتنان:

نوڙي خوتنان له نعماني (شفق) سوورايي كمناري ناسمانوه ده ست پي نه كات، وه كاته كه هتا نيوه شو دريژ نېيتموه ؛ له عايشهوه خوا لتي رازي بيت هاتوه ده فرمويټ: لمو كاتوه كه سوورايي كمناري ناسمان نه نهما نوڙي خوتنانيان نه كړد هتا سي به كي شو نېريشت. بوخاري رويامي كړدوه.

وه له ثنبو هره يرهوه خوا لتي رازي بيت هاتوه ده فرمويټ: پيغمبر ﷺ فرمويټي: (لَوْلَا أَنِ اشْتُ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُخْرُوا الْعِشَاءَ إِلَى ثُلْثِ اللَّيْلِ أَوْ نِصْفِهِ) رواه أحمد وابن ماجه والترمذي وصححه. واته: نه گمر به گرانم نه زانيابه لسمر نومته كم فرمانم پي نه كړدن نوڙي خوتنان دووا بخن هتا سي به كي شو يان نيوه شو نېريشت.

له ثنبو سه عيدهوه هاتووه فرمويټي: شويك چاوه رواني پيغمبر بووين بڼ نوڙي خوتنان هتا بشيك له شو نېريشت نعمات، نمسا هات نوڙي پي كرين، ټينجا فرمويټ: (خُذُوا مَقَاعِدَكُمْ فَإِنَّ النَّاسَ قَدْ أَخَذُوا مَضَاجِعَهُمْ، وَإِنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا فِي الصَّلَاةِ مِنْذُ انْتَهَرْتُمُوهَا، لَوْلَا ضَعْفُ الضَّعِيفِ وَسَقَمُ السَّقِيمِ وَحَاجَةُ ذِي الْحَاجَةِ لَأَخَّرْتُ هَذِهِ الصَّلَاةَ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ) رواه أحمد وابن داود وابن ماجه والنسائي وابن خزيمة، وإسناده صحيح^(۱). واته: شوي خوتان بگرن له بهمشتا، چونكه نيستا خه لك جي خوي خويان گرتوه، وه ټيوه لمو كاتوه كه چاوه روان بڼ كړدن نوڙي خوتنان، هر له نوڙدان، لمبر زه عيفي زه عيف و نه خوشي نه خوش و پيويستي خاوهن پيويستي نېووايه نم نوڙم دووا نه خست هتا بشي لمشو.

(۱) بروانه (صحيح ابن ماجه ۵۷۷ وصحيح أبي داود ۴۴۸).

نعمه کاتی ئیختیاره. نه‌ما کاتی دروستی و ناچاری (اضطرار) نوه درژه نه‌خایه‌نی هتا فاجر به‌پێی حدیسی نهبو قه‌تاده که ده‌فرموویت: **پیغممبەر ﷺ** فرموویتی: (أَمَّا إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ عَلَى مَنْ لَمْ يُصَلِّ الصَّلَاةَ حَتَّى يَجِيئَ وَقْتُ الصَّلَاةِ الْآخِرَى) رواه مسلم. واته: له خمو‌دا درژگی نیه درژگی کردن له‌وه‌دایه که یه‌کێک نوژ نه‌کات هتا کاتی نوژنکی تر دیت.

وه نهو (حدیث)‌ه‌ی پێشوو که ده‌رباره‌ی کاتی نوژه‌کان هاتوه به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر نهبو که ههموو نوژنک کاته‌که‌ی درژ نه‌بیتوه هتا کاتی نوژنکی تر دیت، ته‌نها نوژی به‌یانی نه‌بیت که نهو هتا نوژی نیوه‌و درژ نه‌بیتوه^(١)، چونکه زانایان ههموو له‌سه‌ر نوه کۆن که کاتی نوژی به‌یانی به‌ ده‌رگه‌وتنی خۆر کۆتایی دیت.

دوا خستنی نوژی خوتنان له‌ نهبوه‌لی کاته‌که‌ی (مستحب):

چاکتر وایه که نوژی خوتنان دوا بخه‌یت تا کۆتایی کاتی ئیختیار، که نه‌ویش نیوه‌ی شه‌وه، به‌پێی نهبو عایشه‌ خوا لیتی رازی بیت ده‌فرموویت: (پیغممبەر ﷺ) شه‌ونک نوژی خوتنانی دوا خست هتا زۆرنک له‌ شه‌و رزیشته، هتا نه‌ه‌لی مزگه‌وت خوتن، پاشان هاته‌ ده‌وه‌ بۆ ناو مزگه‌وت و نوژه‌که‌ی کرد و فرمووی: (إِنَّهُ لَوْ قُتِلَ لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى أُمَّتِي) رواه مسلم والنسائي. واته: نعمه کاتی نوژی خوتنانه ته‌گه‌ر نا‌ره‌حمته‌ نهبوایه له‌سه‌ر نوبه‌ته‌که‌م. وه مه‌به‌ست به‌م فرمایشته دوای نیوه‌ی شه‌و نیه. وه له‌ پێشوه‌ باسی (حدیث)‌ه‌که‌ی نهبو هورده‌یرو (حدیث)‌ه‌که‌ی نهبو سه‌عیده‌مان کرد، نه‌وانیش مانای نهم (حدیث)‌ه‌ی عایشه‌یان ه‌دیه‌ و ههمویان به‌لگه‌ن له‌سه‌ر په‌سندیته‌و چاکه‌ته‌ی دواخستنی نوژی خوتنان، وه پیغممبەر ﷺ بۆیه به‌رده‌وام نهبو له‌سه‌ر دوا خستنی چونکه گرانی تێدایه‌ بۆ نوژکه‌ران، وه پیغممبەر ﷺ سه‌دیری حالی نه‌وانه‌ی نه‌کرد که له‌ دوايه‌ نوژیان نه‌کرد، بۆیه جاری وا هه‌بوو به‌په‌له‌ نوژه‌که‌ی بۆ نه‌کردن، وه جاری وا هه‌بوو دوای نه‌خست. له‌ جابه‌وه‌ خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده‌فرموویت: (پیغممبەر ﷺ) نوژی نیوه‌وژی نه‌کرد له‌کاتی گه‌رمایی نیوه‌وژدا له‌ دوای زه‌وال، وه نوژی عه‌سری نه‌کرد له‌ کاته‌که‌دا که خۆر پاک و بێ‌گه‌رد بوو، وه نوژی ئیواره‌ی نه‌کرد کاتی خۆر ناوا

(١) نهو فرمووده‌یه‌ نه‌بیت به‌لگه‌ی نهبو که کاتی نوژی خوتنان درژ نه‌بیتوه هتا به‌ره‌ به‌یان، به‌له‌کو کاتی نوژی خوتنان هتا نیوه‌ی شه‌وه به‌پێی نهو فرمووده‌ی صه‌یحه‌انی که هاتوون له‌ باره‌یه‌وه، له‌وانه‌ فرموده‌ی: (وَقْتُ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ الْأَوْسَطِ) رواه مسلم وغيره، که به‌ صه‌راحه‌ت نه‌فرمووی کاته‌که‌ی تا نیوه‌ی شه‌وه. (تمام المنه).

نمبو، وه نویژی خومتان جاری واهمبوو دووای نهخست، وه جاری وا همبوو زو نهیکرد، نهگمر بیزانیا به خه لکه که کوبوننتموه زوو نهیکرد، وه دووای نهخست نهگمر خه لکه که دووا بکومتنا به، بهلام نویژی بهیانی نموه پیغمبر ﷺ له تاریکیدا نهیکرد).

نوستن له پیش نویژی خومتان و قسه کردن له دووای نویژی خومتان:

نوستن له پیش نویژی خومتان کپراهمتی هدی، ههروه ها قسه کردنیش له دووای نویژی خومتان همر کپراهمتی هدی، به پیی حدیسی نمبو بهرزی نسلمی، که پیغمبر ﷺ دوواخستنی نویژی خومتان که نیه ناوی نمنین عتممه لای پسمند بوو، وه حمزی نه نهکرد پیش کردنی نویژی خومتان بخت، و دووای نویژ دانیشی بۆ قسه کردن. رواه الجماعة.

له ئیبنو مسعود وه خوا لئی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ نه می کردبوو لیمان نموه که دووای نویژی خومتان دانیشین بۆ قسه کردن، ئیبنو ماجه گپراویمتی نموه^(۱).

وه هزی کپراهمتی نوستن له پیش نویژی عیشاو قسه کردن له دوایم وه: نموه به که نوستن جاری وا هدی به نویژی خمتوه که نه فوتیتنی که له کاتی (مستحب) دا بکرت، یان جماعه می له دهس نهدا، وه کو چۆن دانیشتن و قسه کردن له دوای نویژی عیشاو نه بیته هزی به فیژدانی سودی زۆر، جا نهگمر ویستی بخت و کسیتی له گه لدا بوو که هه لئ بستی، یان قسه کردنه کمی خیری تیدا بوو، نمو وه خته هیچی تیدا نیه.

له ئیبنو عومره وه خوا لی یان رازی بیت هاتوه که فرمویت: پیغمبر ﷺ به شو دانیشتنی نه کرد له لای نمبو به کر لهباری کاروباری موسلمانانم وه نهدان، منیش له گه لئ بوم. نه حمد و (ترمذی) گپراویمتی وه (ترمذی) به حسنی داناه.

له ئیبنو عباس وه خوا لی یان رازی بیت هاتوه که فرمویت: شوک له مالی (میمونه) خومت که پیغمبر ﷺ له لای بوو، تاره کو شونویژی پیغمبری خوا ﷺ بینم، پیغمبر ﷺ ساتیک له گه ل خیزانه کمی گفتوگۆی کرد، پاشان خمت. موسلیم گپراویمتی نموه.

کاتی نویژی بهیانی:

کاتی نویژی بهیانی له ده رکومتی کازیوهی راستی بهیانه، واته: فحری صادق، دهست پین نهکات همتا رۆژ هه لئ، وه که له (حدیث) که پیغمبر ﷺ باس کرا.

(مستحب) ه نویژی بهیانی زوو بکرت:

(۱) نم حدیسه صحیحه وه شیخ نهلبانی ده فرمویت. بروانه (صحیح ابن ماجه ۵۸۲) و (الصحیحه ۲۴۳۵).

(مستحب) نوڙي بهياني زو لسره تاي کاته کي پوه بکريت، بپتي نهي نهي مسعودي
 ثمنصاري نه گيريتوه که پڻغممبر ﷺ جاريک دنيا تاريک بو نوڙي بهياني بو کردين، وه
 جاريکي تريان دنيا توارو رووناک بوبو نوڙي بهياني بو کردين، لپاش نهي همتا له دنيا درچو
 هر زو له کاتي تاريکيدا نوڙي بو نه کردين و نعمان بيني جاريکي تر به رووناکي نوڙمان بو
 بکات. نهي دارد و بهيهقي گيراويانه توه سنده کشي صديحه.

وه له عايشه خوا لبي رازي بيت هاتوه ده فرموي: ژنه باوه دره داره کان نوڙي بهيانيان به
 کومل له دوای پڻغممبروه ﷺ نه کرد خويان نه پيچا له عباکانيانوه کاتي له نوڙ نهيونوه
 و نه گرانوه بو ماله کانيان لمبر تاريکي کسيان نه ناسران. رواه الجماعة.

نهي نهي رافعي کوي خديج گيراويته پوه: که پڻغممبر ﷺ فرموي: (أَصْبَحُوا
 بِالصُّبْحِ فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لِلْجُورِ كَمْ). وه له روياتيکي تردا: (أَسْفِرُوا بِالْفَجْرِ فَإِنَّهُ أَكْبَرُ لِلْأَجْرِ) رواه
 الخمسة وصححه الترمذي وابن حبان. واته: نوڙي بهياني به دنيا رووناکي بکن چونکه
 پاداشته کي زورتره.

مبستي نهي بوه نهنده نوڙه که دريژ بکنوه کاتي لي بونوه له نوڙ دنيا رووناک بيت،
 نك به دنيا رووناکي ده ست پڻ بکن، واته زور قورن بختن لو نوڙه دا تا کاتي له نوڙ
 بونوه دنيا رووناک بيت، وه پڻغممبر ﷺ بوخوي نهي نه کرد، شست تاسد نايستي
 قورناني تيډا نه خويند، يا مبستي نهي بو توارو دنيا بن له درکوتني فجر، وه به گومانوه
 نوڙ مه کن.

فرياکوتني يک رکعت له نوڙ پيش بسر چوني کاته کي:

هرکس فرياي رکاتيک له نوڙه فرزه کان بکوت و بيکات پيش نهي کاته کي بسر
 بچيت نهي نويکسه فرياي نو نوڙه کوتوه و نوڙه کي نه چوه، بپتي نهي نهي هوي پره
 نه گيريتوه که پڻغممبر ﷺ فرموي: (مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّلَاةِ فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ) رواه
 الجماعة. واته: هرکس فرياي رکاتيک له نوڙ بکوت نهي فرياي نوڙه که کوتوه، نهمش
 همو نوڙه کان نه گيريتوه.

وه له بخاري دا هاتوه که پڻغممبر ﷺ فرموي: (إِذَا أَدْرَكَ أَحَدُكُمْ سَجْدَةً مِنْ صَلَاةِ
 الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَلْيَتِمَّ صَلَاتَهُ، وَإِذَا أَدْرَكَ سَجْدَةً مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ
 الشَّمْسُ فَلْيَتِمَّ صَلَاتَهُ). واته: «هرکس له نيوه فرياي سجده يک له نوڙي عصر بکوت پيش
 نهي خور ناوا بيت با نوڙه کي توارو بکات، وه نه گير فرياي سجده يک له نوڙي بهياني
 بکوت پيش نهي روژ هليبت با نوڙه کي توارو بکات»، مبستي له سجده ليره رکاته، وه

(ظاهر) ای (حدیث) ه کان نموه نه گه یمنن که هرکسیک فریای ر کاتیک له نوڙی عمر یا نوڙی به یانی بکویت، نوڙه که کراهت نابن بوی که له کاتی پڙه لاتن و پڙنا و ابوندا بیکا، هرچنده نمو دوو رکاته کاتی کراهتیشن، وه به فریا کوټنی ر کاتیکي تمواو له نوڙ نمو نوڙه به (أداء) حازر دانه ریت، هرچنده دروست نیه دوواختنی نوڙ به نمنقست تا نموکاته.

نوستن بسمه نوڙدا یا لمیر چوونی:

هرکس نوست و به ناگا نمبزه همتا کاتی نوڙه کی بسمه چوو، یان لمیری نمبو نوڙه کی بکات و کاتی بیری کموتوه نوڙه کی چووبوو، نموه هرکاتیک هلسا له خو یا وهیری هاتوه نمب نمو کاته بیکات، بمپی حمدیسی نمبو قمتاده که ده فرمویت: باسی خوی کاتی نوڙیان کرد بو پیغمبر ﷺ نمیش فرمووی: (إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ فِي الْيَقَظَةِ، فَإِذَا نَسِيَ أَحَدُكُمْ صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا) رواه النسائي والترمذي وصححه. واته: له خوتنا ته قصیر نیه ته قصیر له به ناگایی دایه، جا هرکس له نپوه لمیری چوو یا نوست بسمه نوڙه که یداو نه یکرد، با نموکاته بیری هاتوه نوڙه کی بکات.

له نمنسموه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا لَا كُفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ) رواه البخاري ومسلم. واته: هرکس نوڙتکی لمیر چوو بیکات هرکاتی بیری کموتوه با بیکات، لموه زیاتر که فارته نیه.

له عیمرانی کورې حوصه ینموه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: (شورتک به رنګادا نروښتن له گڼل پیغمبر ﷺ، کاتی ناخیری شو هات دابیزین بو پشودان، ناگامان نمبزه له خو همتا تیشکی گرمی خور به ناگای هینا ینموه، که هستاین به په لمو شلموای پامان کرد بولای ناوی ده ست نوڙ، پیغمبر ﷺ فرمانی پښ کردین لسمرخو بین، لپاشاندا لمو شوتنه روښتن همتا پڙ به تمواوی بهر ز بڼه، نینجا پیغمبر ﷺ ده ست نوڙی گرت و به بیلالی فرموو: (بانگ بده)، نینجا دوو رکات نوڙی پش نوڙی به یانی کرد، پاشان بیلال قامتی کردو نوڙمان کرد، خه لکه که ووتیان: نمی نیراوی خوا! سبه ینن له کاتی نوڙی به یانیدا نم نوڙه نه گیرینموه؟ فرمووی: (أَيْنَهَاكُمْ رَبُّكُمْ تَعَالَى عَنِ الرَّبِّا وَيَقْبَلُهُ مِنْكُمْ) رواه أحمد وغيره. واته: نایا په روه رد گاری معزن سوود خواردن له نپوه قدهغه نکات و سوودتان لی وهر نه گریټ.

نمو کاتانهی قدهغه کراوه نوڙیان تیدا بکرت

دوای نوڙی به یانی همتا خور دهر کوټن نمی هاتوه له نوڙ کردن.

له خور دهر کوټنموه همتا بهر ز بونموی نموه ندهی پمیک.

وه کاتئ خۆر گه‌یشته ناوه‌راستی ئاسمان هتا نه‌ختئ لار ئه‌یتهوه بۆلای رۆژئاوا.

وه دوای نویژی عه‌سر هتا خۆر ئاوا ئه‌ییت.

له ئه‌بو سه‌عه‌ده‌وه هاتوه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ فرموویته‌ی: (لا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ) رواه البخاري ومسلم. دوای نویژی عه‌سر هتاخۆرئاواوون نویژ کردن نیه، وه دوای نویژی به‌یانی هتا خۆر هه‌لاتن نویژ کردن نیه.

له عه‌مری کورێ عه‌سه‌وه هاتوه ده‌فرموویت: وۆم: ئه‌ی نیراوی خوا فیرم بکه ده‌یاره‌ی نویژ، فرموی: (صَلِّ صَلَاةَ الصُّبْحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَتَرْتَفِعَ، فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ، ثُمَّ صَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى يَسْتَقِلَّ الظِّلُّ بِالرُّمَحِ، ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ فَإِنَّ حِينَئِذٍ تُسَجَّرُ جَهَنَّمُ فَإِذَا أَقْبَلَ الْفِيْءُ، فَصَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى تُصَلِّيَ الْعَصْرَ، ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَإِنَّهَا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ، وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ) رواه أحمد ومسلم. واته: نویژی به‌یانی بکه ده‌ستبه‌ردار به له نویژ هتا رۆژ هه‌لدئ به‌رز ئه‌یتهوه، چونکه خۆر ئه‌و کاته له‌نیوان دوو شاخه‌ی شه‌یتانه‌وه هه‌لدئ و بئ باوه‌ره‌کان سه‌جده‌ی بۆ ئه‌به‌ن، پاشان نویژ بکه چونکه ئه‌و نویژه فریشته‌کان ئه‌ی بینن و ئاماده‌ی ئه‌به‌ن هتا ئه‌و کاته‌ی سیبه‌ری ڕم ته‌که‌ویته لایه‌نی ڕمه‌که‌وه له‌سه‌ر زه‌وی به‌که هه‌چی لئ نامینه‌ی، که ئه‌و کاته‌ش کاتئ ڕاوه‌ستانی رۆژه له‌ناوه‌راستی ئاسمان (استواء) ئه‌ی ده‌ستبه‌ردار به له نویژ، چونکه ئه‌و کاته ناگری جه‌مه‌نهم جۆش نه‌کریت، پاشان کاتئ سیبه‌ری ئاسمان لار بووه‌وه و رۆژ له‌ناوه‌راستی ئاسمان لایدا نویژ بکه چونکه ئه‌و نویژه فریشته‌کان ئه‌ی بینن و ئاماده‌ی ئه‌به‌ن هتا نویژی عه‌سر ده‌که‌ی، ئه‌ینجا ده‌ستبه‌ردار به له نویژ هتا خۆر ئاوا ده‌ییت چونکه ئه‌و کاته له‌نیوان دوو شاخه‌ی شه‌یتانه‌وه ئاوا ده‌ییت و ئه‌و کاته بئ باوه‌ره‌کان سه‌جده‌ی بۆ ده‌به‌ن.

له عه‌قه‌بی کورێ عامه‌یه‌وه هاتوه ده‌فرموویت: (سَيَكُنُ كَاتُ هَدِيَةِ پَيْغَمْبَرٍ ﷺ نَهْی لِي كَرْدُووین که نویژی تێدا بکه‌ین و مردوومانئ تێدا بنه‌یژین؛ ئه‌و کاته‌ی تازه خۆر هه‌لدئ هتا به‌رز ئه‌یتهوه، و کاتئ ته‌گاته‌ی نیه‌ی ئاسمان، وه کاتئ خه‌ریکه ئاوا ئه‌به‌ن) رواه الجماعة إلا البخاري^(١).

(١) نه‌وه‌ی له (شرح صحیح مسلم) دا ئه‌و قه‌ده‌غه‌بونه ته‌گه‌یته‌وه بۆ قه‌ست به‌معنی ته‌گه‌ر به‌قه‌ستی جه‌نازه‌که دوو‌اخرا هتا ئه‌و کاته ئه‌وه قه‌ده‌غه‌یه، به‌لام ته‌گه‌ر شارده‌نوه‌که به قه‌ست نه‌بوو، ئه‌و کاته قه‌ده‌غه‌یه. منیش ته‌لیم: فرمووه‌که گه‌شتی به‌تایبه‌ت کردنی بۆ قه‌ست به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نیه وه‌ک ئه‌مه‌م ڕۆن کردۆته‌وه له (أحكام الجنائز) دا، که‌واته پێسته ته‌گه‌ر ترسی بۆگه‌ن کردنی لاشه‌که نه‌ییت له‌و کاتانه‌دا نه‌شاره‌یته‌وه وه ئه‌مه بۆچونی هه‌به‌لی- به‌کانه هه‌روه‌ک دانم باسی کردوه له (أحكام الجنائز) دا. (تمام المنه).

ڀاڙ زاناڀان ڊهريارهڙي نوڙ ڪردن ڊوڙي نوڙي بهڀاني و عسڙ:

زاناڀان ڀاڀان لسڙ ٽهويه ڪه ڊروسٽه ڊوڙي نوڙي بهڀاني و عسڙ نوڙه ڇوهه ڪان
بگيڙينده، به پڙي ٽو فرمودهڀي پڙمبڙ ﷺ ڪه فرمودهڀي: (مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّهَا
إِذَا ذَكَرَهَا) رواه البخاري ومسلم. واته: هر ڪس لميري ڇو به ڪن له نوڙه ڪاني بڪات با ڪاتڻ
بيي هاتمه نوڙه ڪمي بڪات.

به لام ڪردني نوڙي سوننهٽ لڊوڙي نوڙي بهڀاني و عسڙ له صحابه ڪان عدلي و ٽيبنو
مسعود و زهيدى ڪوري (ثابت) و ٽبو هوڙهڙه و ٽيبنو عومڙ ڀڙاي خواڀان لي بيت
فرمودهڀانه: ڪردني ڪمراهڻي هڊيه.

وه عومڙ لمبر ڇاڙي صحابه ڪان هر ڪس ڊوڙي نوڙي عسڙ نوڙي بڪراڊيه لڀي ٽدا، وه
ڪمسيان ٽينڪاريان نه نه ڪرد، همروهه خاليدى ڪوري وه ليدش ٽو ڪارهي نه ڪرد، وه له تايعين
حسن و سهيدى ڪوري موسه ييب، وه له پڙشوڀاني مزه به ڪان ٽبو حنيفو ماليڪ به
ڪمراهڻيان زانيوه.

به لام شافيعي ٻو ٽوه ڇوهه ڪه ٽو نوڙانهي هو هڊيه ٻو ڪردنيان ڊروسٽه ٽو ڪاتانهڊا بڪريت،
وه سوننهٽي ڇونه ناو مزگموت (تحية المسجد)، وه ڊوڙ ڀڪاتي ڊوڙي ڊهست نوڙ، وه ٽم ٻو ڇونه
نزبڪه له حقهوه^(۱)، به لگهشي بهوه هيٽاوه ٽوه ڪه پڙمبڙ ﷺ سوننهٽي نيوهڙي ڪردوه له
ڊوڙي نوڙي عسڙ.

به لام حنبله لي به ڪان ٻو حرام ڪردني نوڙي سوننهٽ ڇوڻ ٽو ڪاتدا هر ڇهنده هوڙ
هبيٽ. جگه له ڊوڙ ڀڪاهڻي سوڙانهوه به ڊهري ڪه عبدا (طواف) به پڙي ٽوهي جو بهيري
ڪوري (مطعم) گيڙاڙيهڻي بهوه ڪه پڙمبڙ ﷺ فرمودهڀي: (يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا تَمْنَعُوا
أَحَدًا طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ وَصَلَّى آيَةً سَاعَةً شَاءَ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ) رواه البخاري وأصحاب السنن
وصححه ابن خزيمة والترمذي. واته: ٽهي ٽوه ڪاني عبدمناف، هر ڪاتيڪ هر ڪسيڪ ريستي به
ڊهري ٽم خانهڊدا بسوڙهڙهوه و نوڙ بڪات شو بيت يا ڀوڙ ٽيوه ڀڙي لي مه ڪرن.

ڀاڙ زاناڀان ڊهريارهڙي نوڙ ڪردن ڪاتي ڀوڙهه لائن و ناوابوڻ و ڪاتي ڀاوهستاني ڀوڙ له
ناوهڙاسٽي ٽاسماندا:

(۱) ٽمه ٻو ڇوڻي شيخي ٽيسلامه ڀهجمڻي خواي لي بيت له (الرسائل والمسائل) دا.

حمنه فی‌یه‌کان رایان وایه لم کاتاندا بهیچ شیویه‌ک نوژ کردن دروست نیه، چ نوژی فرز بیت یا واجب، یا سوننت، گترانوه بیت یا نوژی حازر، به‌لام سوننتی عسری نو پوژو نوژی مردویان جیا کردۆتوه، ووتوریانه: (ئه‌گمر له همریک لم کاتاندا جمنازه‌یه‌ک ناماده بوو دروسته نوژی لسمر بکریت و کپراهمتی نیه)^(۱)، هروه‌ها سه‌جده‌ی تیلوه‌تی قورناتن نه‌گمر نو کاتانه قورناتن خویندراو قورناتن خوینت شویته سه‌جده‌ی تیلوه‌ت، وه نمبو یوسف سوننتی له پوژی جومعه‌دا جیا کردۆتوه له‌کاتی پاره‌ستانی پوژ له‌ناوه‌پاستی ناسماندا، به‌لام شافیه‌یه‌کان نو نوژه سوننتانه‌ی لم کاتاندا بکرین ببی هۆ به کپراهمتیان داناوه. نه‌ما نوژی فرز و نو سوننتانه‌ی به هۆیه‌که‌وه نه‌کرین له کاتاندا و سوننت له پوژی جومعه له کاتی پاره‌ستانی پوژ له‌ناوه‌پاستی ناسمان (استواء) دا و سوننتی ناو حیره‌می مه‌که‌کیان به په‌وا داناوه ببی کپراهمت. مالیکی‌یه‌کان رایان وایه که حرامه کردنی نوژی سوننت له‌کاتی پوژناو‌ابوون و په‌ه‌لاتندا گمرچی سوننته‌که هۆیه‌کیشی هبب، هروه‌ها نوژی نه‌زو سه‌جده‌ی تیلوه‌ت و نوژی مردووشیان له دوو کاتدا به حرام داناوه.

به‌لام نه‌گمر ترسی تیک چوونی لاشی مردووه‌که هببو نووه دروسته نوژی لسمر بکریت له دوو کاتدا، وه فه‌رزه عه‌ینی‌یه‌کان به (أداء) حازر یا گترانوه له دوو کاتدا به په‌وا داننن، هروه‌ها نوژ به شیویه‌کی گشتی (مطلقاً) چ فه‌رز بئ یا سوننت بئ، له‌کاتی وه‌ستانی پوژ له‌ناوه‌پاستی ناسماندا (استواء) به په‌وایان زانیوه.

(باجی) له شرحی (الموطأ) دا ده‌فه‌رمووت: له (المبسوط) دا هاتوه له ئیبنو وه‌هبوه: پرسیار کرا له مالیک ده‌ریاره‌ی نوژ کردن له‌کاتی نیوه‌ی پوژدا، فه‌رموی: خه‌لکم ئه‌یینی که له نیوه‌ی پوژدا پوژی جومعه نوژریان نه‌کرد (واته: سوننت)، وه له هه‌ندئ (حدیث) دا نوژ کردن

(۱) جیا‌کردنوه‌ی عسری نو پوژه راسته، به‌لام جیا‌کردنوه‌ی نوژی جمنازه وانییه، له‌بهر ئه‌وه‌ی به‌لگهی لسمر نییه، به‌لکو گشتی‌یه‌تی حدیسی عوقبه‌ی پیشو ئه‌وه‌ی له واتایدا‌یه ئه‌ی گرتوه، وه ئه‌وه‌ی پشتی ده‌گرت ئه‌وه‌یه که ئیبنو عومر نه‌ی ده‌کرد نوژ بکریت لسمر جمنازه له‌کاتی خۆر هه‌لاتن هه‌روه‌ک له (الموطأ) دا وجه له‌بشدا هاتوه. وه چاکتر ئه‌وه‌یه که نوژی له‌بهر چو و نوژی خوتوو جیا بکرته‌وه، جا نوژ نه‌کات هه‌رکاتیک بیری کوته‌وه له‌کاتی کپراهمتشدا بئ، به‌ینی حدیسی شه‌یخه‌ین که له بابی پیشووی ئه‌م کیتابه‌دا باس کرا. پاشان ئه‌وه‌ی دانر باسی کردوه له جیا‌کردنوه‌ی هه‌ندیک له پیشوایان، بۆ نوژی سوننت له پوژی جومعه‌دا له‌کاتی (استواء) دا، نه‌رش پاست ودرسته، وه حدیسیکی زۆر له‌باره‌یه‌وه هیه بۆی بگه‌ڕێوه له (زاد المعاد) و (إعلام أهل العصر بحکم رکعتی الفجر) ی (عظیم آبادی)، وه جگه له‌مانش. (تمام المنه).

لهو کاتدا نه می لی ټ کراوه، به لآم من نه می لی ټ ناکم لهبر نهووی ثم بینن نوڙیان نه کرد، وه من بۆ خۆم پیم خوش نیه لهو کاتدا نوڙي بکړی لهبر نهو نه می می که لهو باروه هاتوه.

به لآم حنبه لی یه کان بۆ نادرستی نوڙي سوننت چوون به شتویه کی گشتی (مطلقاً) لهو سنی کاتدا، جا نهو سوننته چ لهبر هوښک بڼ یان نا، وه چ له مه کهه بڼ یا له غهیری مه کهه، وه چ له رۆڙي جومعهدا بڼ یان له غهیری رۆڙي جومعه، نیلا (تحية المسجد) نمڼی له رۆڙي جومعه، که بمڼی کپرا همت له کاتی (استواء) و له کاتی (خطبة) کدا رڼگای کردنیان داوه، وه همدوه ها لای نهوان لهو سنی کاتدا کردنی نوڙي مردوش حرامه، مه گمر مهترسی ټیک چوونی لاشی مردوه که همیټ، نهوسا نوڙي کردن لهسری دروسته بمڼی نهووی کپرا همتی همی، وه لهو سنی کاتدا به رپوایان داناوه گپرانوهی نوڙي فوتاو و کردنی نوڙي فمرو دوو رکا می تمواف، با سوننتیش بڼ.

نوڙي سوننت له دوای ده رکمو ټی کازیوهی بهیان (فجر) و پیش نوڙي بهیانی:

له خزمهتکاره کی نیبنو عومره وه که ناوی یسار بوو هاتوه ده فمرو ټی: نیبنو عومر چاوی پیم کمو ټ دوای ده رکمو ټی فجر نوڙم نه کرد، فمرو ټی: پیغمبر ﷺ جار ټک هاته لامان ثم کاته نوڙمان نه کرد فمرو ټی: (لِيُبْلَغَ شَاهِدُكُمْ غَائِبَكُمْ أَنْ لَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ إِلَّا رَكَعَتَيْنِ) رواه أحمد وأبو داود^(۱). واته: با نهوانی نامادهن لیږده ناگاداری غایبه کان بکن که دوای ده رکمو ټی بهیان جگه لهو دوو رکا ټ نوڙه نوڙي تر نیه، وه (حدیث) که همرچنده (ضعیف) به لآم چمند رڼگایه کی هیه یه کتر بهیڙ نه کمن، کهواته نه کر ټته به لگمی نهووی دوای ده رکمو ټی فجر دوو رکا ټ نوڙي زیاتر کپرا همتی هیه، شوکانی ثم سوو دهی به خشيوه.

وه حسن و شافعی و نیبنو حمزم بۆ دروستی کردنی نوڙي سوننت چوون به گشتی (مطلقاً) بڼ کپرا همت.

به لآم مالیک تمها بۆ نهو کسانه ی شو نوڙیان بۆ نه کراوه لهبر مهعزوه ټیک به دروستی داناوه.

وه ده فمرو ټی: پیم گه شتوه عبداللهی کوړی عباس و قاسمی کوړی موحه ممدو عبد الله ی کوړی عامیری کوړی رپیعه له دوای فجر نوڙي وتریان کردوه.

عبد الله ی کوړی مسعود ده فمرو ټی: گوږی ناده می لهو کاتدا من نوڙي وهر بکم و لهولاموه قامت بۆ نوڙي بهیانی بکړت.

(۱) ثم حدیسه صحیحه همدو ټ شیح نهلانی له (صحیح ابن ماجه) دا به ژماره (۵۲۵۲) ده فمرو ټی.

وه له يه حيای کورې سعيده وه هاتوه ده فرمويت: عوباده کورې صامت پيش نوږي بڼه کومه ټيټه نه کړد پږيک هات بڼه نوږي به يانی، جا بانگدر قامتي کړد بڼه نوږي به يانی، عوبادهش بڼه دهنگی کړد تا له نوږه وهره کمې بڼه، پاشان پيش نوږي بڼه کړد.

له سعيدي کورې جوبه يره وه هاتوه ټيبنو ععباس جاريک ږاکشا بوو له پاشاندا هلسا و به خزمه تکاره کمې فرموو: سديرکه بزانه خه لکه که چي نه کمن - نو کاته کورير ببو - خزمه ت کاره که پږيشت و گپرايوه ووتی: خه لکه که نوږي به يانیان کړدوه و سلاويان داوه توه، ټيبنو ععباس هلسا نوږه ويره کمې کړد ټينجا نوږي به يانی کړد.

نوږي سونمه له کاتي قامت کړدندا:

کاتي قامت کړا بڼه نوږه کپراهمتی هديه خو مشغول بکړی به نوږي سونمه توه، له نبي هورپه يره خوا لتي رازی بيت هاتوه ده فرمويت: پيغمبر ﷺ فرمويتی: (إِذَا أُقِيِمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ) وفي رواية (إِلَّا الَّتِي أُقِيِمَتِ) رواه أحمد ومسلم وأصحاب السنن. واته: کاتي قامت کړا بڼه نوږه جگه له نوږه فرزه که نوږي تر ناکريت، وه له ريوايتيکي تر دا هاتوه فرمويتی: جگه له نوږه قامتي بڼه کړاوه نوږي تر ناکريت.

له عبد الله ی کورې سمرجسوه هاتوه ده فرمويت: پياوټک هاته ناو مزگوتوه پيغمبر ﷺ نوږي به يانی نه کړد، کابرا چوو له لای مزگوتوه کموه دوو رکات نوږي کړد، ټينجا هاته ناو ريزوه بڼه نوږي به يانی، پيغمبر ﷺ کاتي سلاوي دايوه فرموي: (يَا فُلَانُ بِأَيِّ الصَّلَاتَيْنِ اعْتَدَدْتَ، بِصَلَاتِكَ وَحَدِّكَ أَمْ بِصَلَاتِكَ مَعَنَا؟) رواه مسلم وأبوداود والنسائي. واته: فلان کام نوږيانته بڼه خوټ حساب کړد، نو نوږه به تمنا کړد يا نو نوږه له گڼل ټيمدا کړد.

پيغمبر ﷺ هرچنده ټينکاری لهو کاره کړد به لام فرمانی نه کړد به کابرا نوږه کمې بگيرتوه، تمهش به لگيه لسمر نه وي که نو نوږه دروسته هرچنده کپراهمتی هبوه.

له ټيبنو ععباسوه هاتوه ده فرمويت: بانگيږ دهستی کړد به قامت و من نوږم نه کړد، پيغمبر ﷺ پای کيشام و فرموي: (أَتُصَلِّي الصُّبْحَ أَرْتَعَا؟) رواه البيهقي والطبراني وأبوداود والطاليسي وأبويعلى والحاکم وقال إنه على شرط الشيخين. واته: نايا نوږي به يانی چوار رکات نه که یت؟.

له نبو موسای نه شعري يوه خوا لتي رازی بيت هاتوه ده فرمويت: پيغمبر ﷺ پياوټکی بينی دوو رکات نوږي سونمه به يانی نه کړد لهو کاتدا که بانگ بيږ بانگی نندا، پيغمبرش

له همدرو شانيموه ژمن و فرمودی: (أَلَا كَانَ هَذَا قَبْلَ هَذَا) رواه الطبراني. قال العراقي: إسناده حسن. واته: نه نمبوو نو نوڙت پيش نو بانگه بهجي بهينايه.

بانگ دان

(۱) بانگ دان:

پاگياننده بڅ کاتي هاتني نوڙ بهڅي کڅمه له ووشه يه کي تايبه تي روه. وه بو پاگياننده خه لکي بانگ نه کړين بڅ نوڙي جماعت وه درخستني (شعائر) دروشه کاني نيسلامه. وه بانگ يان واجبه يان سونمه^(۱).

(قرطبي) و همدن له زاناياني تر نه لښ: بانگ همرچنده ووشه کانيشي کمه، مسه له کاني عه قيده تيډايه، چونکه به گوره داناني خوا دهست پڅ نه کات که نويش وجودي خواو کمالي خوا نه گه يني، پاشان هاواري يه کتايي و بڅ هاوبه شي خوا نه کړت، پاشان نيسباتي (رساله) ي پيغمبرايمني موحه ممد نه کا ﷺ، پاشان له دوای شايمني داني پيغمبرايمني موحه ممد ﷺ خه لکي بانگ نه کات بڅ عياده تيکي تايبه تي، چونکه نو عياده ته له لايمني پيغمبروه ﷺ نمن نازنري، پاشان خه لکي بانگ نه کا بڅ رزگاري، که نويش مانوهي هميشه يي ريه، وه همروه ها له بانگدا ثماڅي پڅوي دوايي و زيندو بوونه وي تيډايه، پاشان نو شتانه له بانگه کدا دووباره نه کړتوه لمبڅ ته نکيد کړنه.

(۲) (فضل) و گوره يي بانگ:

(۱) وا پڅ ده جيت دانر په همتي خواي لي بيت فورستي بڅ نره خسايت بڅ نوي له روتنه بکڅلته وه تا پروني بکاتوه لو دو قوله کاميان هغه، چونکه روتن بوي که بانگ دان کارتي مندوبه گومانان نري له ودا که روتنه کي بتاله، چڼ مندوب نبيت له کاتيکدا که بانگ دان له گوره ترين دروشه کاني نيسلامه که نه گمر پيغمبر ﷺ له زوي قومينکدا گوتيستي نبويوه دهات و ديدا بسرياندا و غزياني ده کړد، وه نه گمر گوئ بيستي بيوايه نوا هيري نده کړده سريان همروه ک سابت بوه له صهيدين و جگه لوانيشدا که فرماني پڅ کړده له زياتر له حديستيکي صهيحدا، وه واجب بون به کمتر لهوش سابت نمن، جا راستي نويه که بانگ دان فريزي کيفايه يه، همروه شه که شيخي نيسلام له (الفقاري) دا (۶۷/۱-۶۸-۷۰) به صهيحي داناره، به لکو تنها لسمر تا که کسيکيشي واجب کړدوه وک باسي ديت. وه به لگي ترين دينين لسمر واجبي رمني بانگ له باسي (نوڙي جماعت) دا (تمام المنه).

دهرباره‌ی (فضل) ی بانگ و بانگده‌ران (حدیث) ی زور هاتوه، و له خواره‌وه هندیکیان باس نه‌کهن:

۱- له نعبی هورده‌یره خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویت: (لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْأَذَانِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ لَاسْتَهْمُوا، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهَجُّدِ لَاسْتَبَقُوا إِلَيْهِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا) رواه البخاري ومسلم. واته: نه‌گمر خدک نه‌یانزانی چ (فضل) و پاداشیک له بانگدان و ریزی پشموه‌ی جماعه‌مدا هدی هپچیان بز نه‌نماوه نه‌وه نه‌بیت قورعه‌یان بز نه‌کرد، وه نه‌گمر نه‌یان زانی زو چون بز نویژی نیوه‌ر چی تیدایه پیش برکی‌یان بز نه‌کرد، وه نه‌گمر نه‌یان زانی چ پاداش و (فضل) یك له نویژی خوتنان و به‌یانیدا هدی به‌گاگولکیش بویه بز نه‌هاتن.

۲- له موعاویموه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویت: (إِنَّ الْمُؤَذِّنِينَ أَطْوَلَ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ) رواه أحمد ومسلم وابن ماجه. واته: بانگ بیژه‌کان له پژی دوایدا گهره‌نیان له هممو کس درژتره.

۳- له به‌رانی کوری عازیموه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویت: (إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ الْمَقْدَمِ وَالْمُؤَذِّنُ يُغْفَرُ لَهُ مَدَّ صَوْتِهِ وَيُصَدِّقُهُ مَنْ سَمِعَهُ مِنْ رَطْبٍ وَبَاسٍ وَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ صَلَّى مَعَهُ) قال المنذري: رواه أحمد والنسائي بإسناد حسن جيد. واته: خوا ره‌ممت نه‌رژنن و فرشته‌کان نه‌پارینه‌وه بز نه‌وانی له ریزی یه‌کمی نوژدا وه‌ستارون، وه بانگده‌ر چمند ده‌نگی پروات نه‌ونده لی خوش بوونی بز هدی، وه هرچی له تهر و وشک نه‌و بانگه بیستی شایمی بز نعدات و باوه‌ری پنه‌کات، وه نه‌ونده‌ی پاداشتی نه‌و کسانه‌ی بز نه‌نوسرت که به‌و بانگه نویژ ده‌کن له‌گه‌لی.

۴- له نعبو ده‌دانه‌وه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده‌فرموویت: له پیغمبر ﷺ بیستوه نه‌ی فرموو: (مَا مِنْ ثَلَاثَةٍ لَا يُؤَذِّنُونَ وَلَا تُقَامُ فِيهِمُ الصَّلَاةُ إِلَّا اسْتَحَوْذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ) رواه أحمد. واته: هیچ سه‌ کسیتک نه‌ به‌ یه‌کوه بن نه‌ بانگ بدن و نه‌ قامت بکن تیللا شه‌تان به‌سریاندا زال نه‌بیت.

۵- له نعبی هورده‌یره خواه لی رازی بیت هاتوه ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویت: (إِلَامًا ضَامِنًا وَالْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ، اللَّهُمَّ ارْشِدِ الْأَئِمَّةَ وَاعْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ). واته: پیش نویژ زامنو بانگده‌ر چی متمانه‌یه. خویه ری نوماپی پیش نویژه‌کان بکه، و له بانگده‌رانیش خوش به‌.

۶- له عوبه‌ی کوری عامیره‌وه خواه لی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویت: (يَعْجَبُ رَبُّكَ عَزَّوَجَلَّ مِنْ رَاعِي غَنَمٍ فِي شَطِئَةِ بَجَلٍ يُؤَذِّنُ لِلصَّلَاةِ وَيُصَلِّي، يَقُولُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ:

أَنْظُرُوا لِعَبْدِي هَذَا يُؤَدِّنُ وَيُقِيمُ الصَّلَاةَ يَخَافُ مِنِّي! قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِي وَأَدْخَلْتُهُ الْجَنَّةَ) رواه أحمد وأبو داود والنسائي. واته: پورهردگاری بدهسهلات و بتوانات (معجب) به شوانمی به بناری شاخیکمه ناژهل نلموه ریتنی، کاتی کاتی نوڙ هات بوخوی بانگ نمدات و نوڙ نهکات، نه فرمویت: سهیری نمو بندنهیم بکن بانگ نمدات و قامت بو نوڙ نهکات، وه نمو له من نمرسن، وا لیتی خوش بووم و نه یغمه بهمشتهوه.

(۳) هوڙ دانانی بانگ له شرعدا:

له سالی یه کممی کوچیدا بانگ دانرا، وه هوڙ دانانی نم (حدیث) اندی خوارهوه پوونی نهکاتمه:

أ- له نافیعموه هاتوه که نیبنو عوممر دهفرموو: (موسلمانه کان کو نمبونموه بو کردنی نوڙ، کاتیان بو نوڙ تهقدیر نه کرد بو نمو ی بین نوڙهکانیان بکن، وه هیچ کس بانگی نه نمدا بو نوڙ، جا روژنک لمو بارهیموه دووان، همدیک ووتیان: زهنگیک دابنن وهک زهنگی گاوارهکان خه لکی پی کو بکهینموه بو نوڙ. وه همدیکیان ووتیان: نهخیر با کپره نایک وهک کپره نای جووله که به کار بهینن، عوممر فرمووی: نمی بوچی کسینک نانین بانگ بدات بو نوڙ. پیغمبر ﷺ فرمووی: (نمی بیلال هه لسه بانگ بکه بو نوڙ) نه حمدو بوخاری گپراویانتموه.

ب- له عبداللای کوری زهیدی کوری (عبد ربه) ییموه هاتوه دهفرمویت: کاتی پیغمبر ﷺ فرمانی دا به لیدانی زهنگ بو نمو خه لک کو بکنموه بو نوڙ. وه له پریوایمتیکدا هاتوه که پیغمبر ﷺ نمو کارهی پی ناخوش بوو چونکه موافقه می گاواره کانه، شو خوتم له خومدا کابرایک ناقوسیکی بدهستهوه بوو. منیش پیم ووت: نمی بندهی خوا نمو ناقوسه نافرؤشیت؟ ووتی: بوچیته؟ ووتم: بانگی خه لکی پی نه کم بو نوڙ. ووتی: نمی بو شتیکت فیر نه کم لموه چاکتر بیت؟ ووتم: باشه فیرم بکه، ووتی: بلن:

الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر الله أكبر. أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله. أشهد أن محمداً رسول الله، أشهد أن محمداً رسول الله. حي على الصلاة، حي على الصلاة. حي على الفلاح، حي على الفلاح. الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله.

پاشان ماوهیه کی زوری پی نهچو پی ووتم: بو قامتیش نمم بلن^(۱):

(۱) سودیک :

نم حدیسه به لکویه لسمر نمو که سونتهه قامت له خودی شرتنی بانگ دانه کدا نه کرت.

الله أكبر، الله أكبر، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمداً رسول الله. حيَّ على الصلاة، حيَّ على الفلاح، قد قامت الصلاة، قد قامت الصلاة، الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله.

تهلي: کاتي بهياني ههلسام له خور چومو لای پيغمبر ﷺ چيم دی بوم گيترايموه فرموي: نموه خموي ههقه (ان شاء الله) ههلسه له گمل بيلا چونت بينيوه بوي بلتي با بانگي پي بدات، چونکه نموه دهنگي له دهنگي تو بهررتو خوشتره، تهلي: ههلسام له گمل بيلا من بوم نموت و نموه بانگي پي نندا، عومر که له ماتي خويان بوو گوئي لموه بو بهيله هات و ريدهانه کي پانه کيتشار نهيووت به پيغمبر ﷺ: بو زاتي تزي به همق ناردوده منيش وه نموه م بيني، پيغمبر ﷺ فرموي: (الحمد لله) نهحمدهو نموه داودو ئيبنوماجو (ترمذي) گيترايمتهوه، (ترمذي) دهفرموي: (حسن صحيح)^(۱) - ريداء بالا پش -

(۴) چونيته بانگ.

بانگ بمسي شيوه هاتوه، وا له خوارهه باسيان نهکمين:

يهکم: چوار جار ووتني (الله أكبر) وه نمواني تر دوچار بمبي (ترجيع) ييجگه له کهليمي تموحيد، لم شيوهيدا وشه کاني پانزه وشه دهريچن. بمبي (حديث) کهمي عبدوللاي کوي زهيد که لميشوه باس کرا.

دووم: چوار جار ووتني (الله أكبر) وه (ترجيع) ي هريک له دوو شهادت، واته: بانگ يتر بلتي: (أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمداً رسول الله، أشهد أن محمداً رسول الله) له نموي نموه دا کمي دهنگي نرم بکاتوه پاشان دوچار ي بکاتوه بدهنگي بهرزهوه. له (أبو مخذرة) وه هاتوه دهفرموي: پيغمبر ﷺ بانگي فير کردم نوزده وشه بوو. (رواه الخمسة وقال الترمذي: حديث حسن صحيح).

سريم: دوو جار ووتني: (الله أكبر) له گمل (ترجيع) دوچاره کردنموي، بهرزهو نرمي شايتمومان، لم شيوهياندا ژماره وشه کان همقه وشه دهريچيت، بمبي نموي موسليم له (أبو مخذرة) وه نهگيتتهوه که دهفرموي: (پيغمبر ﷺ نم بانگي فير کردم:

(الله أكبر، الله أكبر، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمداً رسول الله، أشهد أن محمداً رسول الله) پاشان بگريتهوه بلتي: (أشهد أن لا إله إلا الله) دوچار (أشهد أن

پاشان شيخ نهلاني راي همدنيک له زانايان باس دهکات و بهلگه کانيشيان باس دهکات که پيريان وايه قامت هر له شرتي بانگه کدا بوتريت باشه، وه ردهدي نم رايهشي دارهتوه، بو زياتو بروانه (تمام المنة).

(۱) بروانه صحيح أبي داود (۴۶۹).

محمدًا رسول الله) دوو جار، (حيّ على الصلاة) دوو جار، (حيّ على الفلاح) دوو جار (الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله).

(۵) (تشویب) :

شروع دایناوه بۆ بانگیژ که (تشویب) بکات نعیش ثعویه له بانگی بهیانیدا بلّیت: (الصلاة خير من النوم) واته: نویژ باشتره له نوستن.

(أبو عذرة) فرموویعتی: ئهی نیژراوی خوا فیری سوننمتی بانگدام بکه. نعیش فیری کردو فرمووی: نهگمر بانگه که بۆ نویژی بهیانی بوو بلّی: (الصلاة خير من النوم، الصلاة خير من النوم، الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله) نهحمودو ئهبو داود گێژاویانتموه، وه (تشویب) له بانگی بهیانیدا نهییت شرعی نیه^(۱).

(۱) ووتنی (الصلاة خير من النوم) له بانگی یه کممی بهیانیدايه، که بهر له کاتی نویژه به چاره که سمعائیک، به به لنگی حدیسی ئیبنو عوممر خوی لئى رازی یت دهفرموویت: (الصلاة خير من النوم) دوو جار بوو له بانگی یه کممی بهیانیدا له دواى (حي على الفلاح) وه بو) رواه البيهقي (۱/۴۲۳)، کذا الطحاوي في شرح المعاني (۸۲/۱) وه سمند دهکى حسنه وهك (حافظ) دهفرموویت. وه حدیسی (أبو عذرة مطلق) رهايه، همدوو بانگه که دهگرتتوه، بهلام بانگی دووهم مهبست نیه، لمبر ثعوی به موقعییدی هاتوه له ریاویتیکى تردا به لهفزی: «نهگمر بانگی یه کممت دا له بهیانیدا بلّی: (الصلاة خير من النوم، الصلاة خير من النوم) أخرجه أبو داود والنسائي والطحاوي وغيرهم وه تخریج کراوه له صحیحی ئهبوداودا (۵۱۰-۵۱۶)» جا حدیسه کئی (أبو عذرة) له گەژل حدیسه کئی ئیبنو عوممر پێک هات، همر بۆیه صنعانی له (سبل السلام) دا (۱/۱۶۷-۱۶۸) لهپاش لهفزه کئی نسائی دهفرموویت:

«لعمداه تعقید کردنی ئهر ریاویته (مطلق) انی تیدايه، ئیبنو رسلان دهفرموویت: ئهم ریاویته ئیبنو خوزهيمه به صحیحی داناوه، وه دهفرموویت: شرعی یعتی ووتنی (الصلاة خير من النوم) بۆ بانگی یه کممه له فاجر، چونکه بۆ ناگا کردنی خوتوانه، نهما بانگی دووهم بۆ راگیانندی هاتنی کاتهکيه به خه لکی و بانگ کردنه بۆ نویژ. له (تخریج الزركشي لأحاديث الرافعي) دا ئهم باسه هاتوه. وه وێنهی ئهمه له (سنن البيهقي الكبرى) له نبی مهحزروه هاتوه که ئهو به فرمانی پێغمبهر ﷺ له بانگی یه کمم له بهیانیدا ئهی ووت: (الصلاة خير من النوم).

منیش دهلّیم: (واته شیخ نهلبانی): بهیانی ئهمه (الصلاة خير من النوم) له لهفزه کانی بانگ نیه که دانراوه بۆ بانگ کردن بۆ نویژ و بۆ راگیانندی هاتنی کاتهکى، به لکو ئهو لهفزانیه که دانراوه بۆ به خهبر کردنهوی خوتوو، جا خه لکی لهم چهرخدا خوویان پێوه گرتوو له بانگی دوهمدا دهیلین، وهك له فزه کانی تمسیحاتی دواى که دهیلین له جیاتی بانگی یه کمم.

(۶) چڙيه تي قامت ڪرڻ:-

به سڻ شيوه قامت ڪرڻ هاتوهه ڪه ٿه مانهن:

يه ڪم: چوار جار روتني: (الله اڪبر) ي ٿهوهه، دوو جار روتني وشه ڪاني تر جگه له وشي دوايي، بهيئي (حديث) هڪي (أبو محذوة) ڪه ده فرمويٽ: پيغمبر ﷺ فيري قامتي ڪردووم ههده وشهيه: (الله اڪبر) چوار جار، (أشهد أن لا إله إلا الله) دوو جار، (أشهد أن محمداً رسول الله) دوو جار، (حي على الصلاة) دوو جار، (حي على الفلاح) دوو جار، (قد قامت الصلاة، قد قامت الصلاة، الله اڪبر، الله اڪبر، لا إله إلا الله) رواه الخمسة وصححه الترمذي.

دووم: لم شيوهيدا (الله اڪبر) ي يه ڪم و ڪوٽايي دوو جار، (قد قامت الصلاة) دوو جار، وشه ڪاني تر يه ڪجار، ڪهواته ٿه مارهي هممو وشه ڪاني ٿه ڪاته (۱۱) وشه، وه له (حديث) هڪي عبد الله ي ڪوري زهيدا ڪه له پيشوهه باس ڪرا ده فرمويٽ: پاشان ڪاتي قامت ڪرد ٿه ٿيٽ: (الله اڪبر، الله اڪبر، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمداً رسول الله، حي على الصلاة، حي على الفلاح، قد قامت الصلاة، قد قامت الصلاة، الله اڪبر، الله اڪبر، لا إله إلا الله).

سڙيهم: ٽم شيوهيان وه شيوهه ڪي پيشوهه وايه ٽه نه ليرهه وشي (قد قامت الصلاة) ٿييدا دووباره ناڪريٽوهه، به لڪو يه ڪجار ٿهوهه، ڪهواته بهم شيوهيه، وشه ڪاني (ده) وشه ٽهين، وه ٽيماي ماليڪ لهسر ٽم شيوهيهيان رويشتوهه، چونڪه ڪاري خه لڪي مهدينه بووه بهلام ٽيبنوقهيم ده فرمويٽ: ههريز به صهحي له پيغمبروهه ﷺ نههاتوهه (قد قامت الصلاة) يه ڪجار بوٽريٽ. (ابن عبدالبر) يش ده فرمويٽ: له هممو حالتيڪا دوو جار دووباره نه ڪريٽوهه.

وه بڙيه قسم درڙي پي دا لم مههلهيدا چونڪه يه ڪم، ڪاري زوري بانگ دهان له رولته ٽيسلامي يه ڪان به پيچوهاني سونهته، وه دووم لهبر ٿهوهه ڪم له دانهران به راشڪاري باسيان ڪردوهه، چونڪه جوهوريان - وه له پشتيانهوهه سيد سابق - ڪمستر خمي ٿه ڪن له درڙهه داني روته لمو بارهيهوه، وه روهي ناڪنهوهه ڪه ٿهوهه له بانگي يه ڪمه له هجر. ههوهه به راشڪاري هاتوهه له هديسه صهحيه ڪاندا، به پيچوهاني ٿه روهن ڪردنهوهه ٽيبنو رهسلان و صنهاني ڪه ڪردوهانه خوا پاداشي خيريان بداتوهه.

وه لهوهه ڪه باس ڪرا بڙت روهن بڙوهه ڪه روتني (الصلاة خير من النوم) له بانگي دووههيدا بيدهته و پيچوهاني سونهته، وه پيچوهانه يه ڪه زياتر دهيت ڪاتيڪ به يه ڪجاري پشت له بانگي يه ڪم ده ڪنهوهه نايدن، وه سور دهين لهسر روتني (الصلاة خير من النوم) له بانگي دووههيدا، چهنده شيان بهم فرمودهه خوي گهوهه: ﴿أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ﴾، ﴿لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ واته: «نايا لهباتي چاڪتر ڪم بايه خرتان دهيت؟»، «نه ڪر بهتازنايباه». (تمام المنه).

(۷) - ذکر - يادی خوا کردن کاتئی بانگ نمدری :

(مستحب) ه همرکس گوئی له بانگ بوو نمم یادانه بکات:

۱- بانگدر چی بلیت نهمیش بیلیتموه جگه له دوو (حي علی) کانا نهمیت، که بلیت: (لا حول ولا قوة إلا بالله).

له نمم سه عیدی خودری یوه خوا لئی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِذَا سَمِعْتُمُ النَّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَدِّنُ) رواه الجماعة. واته: کاتئی گوستان له بانگ بوو بانگ بیت چی ده فرموویتی تیرهش نمم بلیت.

له عومرموه خوا لئی رازی بیت هاتوه ده فرموویتی: پیغمبر ﷺ فرموویتی: (همرکاتیک بانگبیت ووتی: (الله أكبر، الله أكبر) يه کیک له تیره به دوايدا ووتی (الله أكبر، الله أكبر)، وه ته گمر ووتی: (أشهد أن لا إله إلا الله) بلیت: (أشهد أن لا إله إلا الله) وه ته گمر ووتی: (أشهد أن محمداً رسول الله) بلیت: (أشهد أن محمداً رسول الله)، وه ته گمر ووتی: (حي على الصلاة) بلیت: (لا حول ولا قوة إلا بالله)، وه ته گمر ووتی: (حي على الفلاح) بلیت: (لا حول ولا قوة إلا بالله)، پاشان ته گمر ووتی: (الله أكبر، الله أكبر) بلیت: (الله أكبر، الله أكبر) پاشان ته گمر ووتی: (لا إله إلا الله) بلیت: (لا إله إلا الله) له دلی یوه وا بلیت، نمم ته چیتته بهمشت). رواه مسلم وأبو داود.

نمموه ده فرموویتی: هاوه له کانی نیمه ووتوویانه: همرکس گوئی له بانگ بوو پسمنده بوی بدووی بانگ بیتدا ووشه کان بلیتموه جگه له (حي علی) کان نمم چونکه ووتنموه یان به لگه به لسم رازی بوونی و ریک کموتنی لسمر بانگ، به لام (حي علی) بانگ کردنه بۆ نوږت، نهمش شیاوی بانگ بیت بلیت، بزیه پسمنده بۆ نمم کسه یادیکی تر بکات، نهمش ووتنی: (لا حول ولا قوة إلا بالله) یه، چونکه حواله کردنیکی تمواوی تیدایه بۆلای خوا.

وه له همدرو صهیحی بوخاری و موسلیما (ثابت) بوه له نمم موسای شمعدری یوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (لا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ كُنْزٌ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ). واته: (لا حول ولا قوة إلا بالله) گه غینه یه که له گه غینه کانی بهمشت.

همروه ها هاوه له کامان فرموویانه: (مستحب) ه بۆ هممو کس دست نوږدار و بئی دست نوږت لشم گران و حدیزدار گوره بچوک لمدووی بانگ دهره نمم ووتانه بلیتموه، چونکه یادی خوی گوره، وه نهمانیش همویان تهملی (ذکران)، تنها کسیتک لوان جیا ته کرتموه که لمو کاتما نوږت بکات، یا لسمر پيشاو بیت یا خبریکی جیماع کردن بیت، جا ته گمر له پيشاو هاته دهره بانگ بیت لی نمبوږوه به دوايدا بیلیتموه، وه ته گمر کسیتک خبریکی قورناتن خوتندن بوو یا

خبریکی یادی خوا بو، یا خبریکی دهرس بو، بیان بریت و شوین بانگ بیتز بکورت لمپاشاندا بگپریتمه سمریان نه گمر پتی خوش بو، وه نه گمر له نویژی فپرژدا بوو یا سونمت، نموه شافیمی و هاره له کان، ووتوریانه: با له دوایموه نه یلیتموه، وه هرکاتی له نویژه که بژه یلیتموه.

له (المغنی) دا هاتوه: نه گمر کسیتک چوه ناو مزگومتوه گوئی له بانگ بیتز بوو بانگی نعدا، موسته حنبیه بژی چاوه روانی بکات تاوه کو له بانگه که ئییتمه، بانگ بیتزه که چی ووت نمیش نموه بلیتموه، بژ نموه هردوو (فضیله) کمی پینکوه دهست بکورت، به لام نه گمر نموه بانگ بیتز نهی ووت ثم نهی ووتمه دهست بکات به نویژ کردن نموه هیچی لسمر نییه، نه محمد دانی بمعدا ناره.

ب- سلاوت دان لسمر پیغممبر ﷺ دوای بانگ به یه کنی لم شتوانی خواره وه که هاتون، پاشان داوای وه سیله له خوا بکات بژ پیغممبر ﷺ، به پتی نموه عبداللای کوری عمر گپراویمتی یوه که گوئی لی بووه پیغممبر ﷺ فرموویمتی: (إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّهُ مَن صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا، ثُمَّ سَلُوا اللَّهَ لِي الْوَسِيلَةَ فَإِنَّهَا مَنْزِلَةٌ فِي الْجَنَّةِ لَا تَنْبَغِي إِلَّا لِعَبْدٍ مِّنْ عِبَادِ اللَّهِ، وَأَرْجُوا أَن أَكُونَ أَنَا هُوَ، فَمَنْ سَأَلَ اللَّهَ لِي الْوَسِيلَةَ حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي) رواه مسلم. واته: کاتی گورتان له بانگ بوو، بانگ بیتز چی ووت یلیتموه، لمپاشان سلاوتم لسمر بدن، چونکه هرکس یه سلاوتم لسمر بدات خوا ده سلاواتی لسمر نعدا، لمپاشان داوای وه سیلهم بژ بکن له خوا، وه سیله پله یه که له بهمشت بژ یه کیتک له بمنده کانی خوا نمبی بژ کسی تر نیه، به هیوام نمو بمنده یه من بم، جا هرکس داوای وه سیلهم بژ بکات شفاعتمی منی بژ رهوا ده بیت.

له جابیره خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموویتی: پیغممبر ﷺ فرموویمتی: هرکس گوئی له بانگ بوو لمو کاتدا روتی: (اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ، وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْ مَقَاماً مَحْمُوداً الَّذِي وَعَدْتَهُ) نموه له رژی قیامت شفاعتمی منی بژ رهوا ده بیت. رواه البخاری. واته: خواجه، پرهو رد گاری ثم بانگوازه تواره، وه ثم نویژه دابستراوه، وه سیلهم (فضیله) به خشه به موحه محمد ﷺ وه لسمر نمو شوتنه پیرژهی که په یمانت پتی داوه زیندوی بکمره وه.

(۸) پارانهوی دوای بانگ:-

کاتی نیوان بانگ و قامیت کاتیکه هیوای نموه لی نه کورت که پارانهوی تیندا وهریگپریت له لایم پرهو رد گاره وه، بژه پسمنده باوه ردار زور بیارتیموه له خوی گوره لمو کاتدا. له نمسره خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموویتی: پیغممبر ﷺ فرموویمتی: (لَا يَرُدُّ الدُّعَاءُ بَيْنَ الْأَذَانِ

وَالْإِقَامَةَ) رواه أبو داود والنسائي والترمذي وقال: حسنٌ صحيح^(۱). واته: پارانوهی نینوان بانگ و قامت گیرانوهی نیه. وه (ترمذی) بهم زیاده وه هیناویمتی: ووتیان: نمی نیراوی خوا چی بلین ؟ فرموی: (سَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ). واته: داوا له خوا بکن لی خویشبون و سهلامتی دنیاو قیامتتان پی بدا^(۲).

له عبدوللای کوری عمره وه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموی: (پیاوتک به پیغمبری صلوات ووت: نمی نیراوی خوا بانگدوره کان له نیمه پاداشیان چاکتر بو نمنوسریت، پیغمبر صلوات فرموی: نوان چیان ووت توش له دویانوه دوباره ی بکروه پاشان داوا بکه له خوا با پاداشت پی بدا). نه حمدو نمبو داود گیرایانتموه.

له سهلی کوری سهده وه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموی: پیغمبر صلوات فرموی: (ثَنَانٌ لِأَتْرَدَانٍ، أَوْ قَالَ: مَا تُرَدَّانِ؛ الدُّعَاءُ عِنْدَ النَّدَاءِ، وَعِنْدَ الْبَأْسِ، حِينَ يُلْحِمُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا) رواه أبو داود بإسنادٍ صحيح. واته دو دانه دوعاو پارانوه گیرانوهیان نیه، کاتی بانگ دان و کاتی سوپای باوهرو سوپای بی باوهرو نمدن به یه کدا.

له نومو سهلممونه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموی: پیغمبر صلوات فیری کردوم کاتی بانگی نیواره بلیم: (اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا إِبْرَاهِيمَ لَيْلِكَ، وَإِدْبَارُ نَهَارِكَ وَأَصْوَاتُ دُعَائِكَ فَاعْفِرْ لِي). واته: خویه نیستا کاتی هاتنی شوه کمت و ریشتنی روزه کمت، نموش دهنکی بانگواز کمرانی تویه جا لیم خوش به^(۳).

(۹) یاد کردن له کاتی قامت کردند:

(۱) بروانه (صحیح ابی داود ۴۸۹).

(۲) حدیسه که صحیح وه (ترمذی) فرموی: به لام نمو زیاده وه لاوازو مونکوره، له سنده کیدا یحیای کوری یمعان و زیدی (عمی) هدیه که همدوکیان لاوازن (تمام المنه).

(۳) دانر لینی بی دهنگ بووه وا دهرده خات که سابت بووه، به لام وا نریه، لمبر نموی حدیسیکی (ضعیف)، بی دهنگ بووه له تخریجه کی، وه نمعه کاریکی باش نریه، وه (ترمذی) و جگه لمیش له رنگای (ابی کثر مولی أم سلمة) وه دهگیریتنمه وه (ترمذی) ده فرموی: حدیسیکی غریبه وه نمبو کسر نیمه نایناسن، هر بویه نموهی ده فرموی:

(رواه أبو داود والترمذي، وفي إسناده مجهول لا نعرفه) لمبر نموه و نمنی نم حدیسه دروست نریه بلاو بکرتنمه له نیر نوممتدا نیلا له گمل ناشکرا کردنی لاوازی حالی نعبیت. (تمام المنه).

موسٽه حبيبہ بڙ ٺوڪسيءَ کي گويءَ لہ قامتِ نبيتِ قامتِ بيٺڙ چي ٺهڻيت بيليتموه (قد قامت الصلاة) نبيت کي پسنده بليت: (اقامها الله وأدامها) واتہ: خوا راوستاو بردهوامي بڪات.

لہ هندي ياراني پيغمبرهوه ﷺ هاتوه فرمويانه: کاتي بيلال قامتي کرد و گهيشته (قد قامت الصلاة) پيغمبر ﷺ فرموي: (اقامها الله وأدامها) لہ هر دوو (حي علي) کاندا نبيت بليت: (لا حول ولا قوة إلا بالله) ^(۱).

(۱۰) بانگ دهر دهي چڙن بيت:

موسٽه حبيبہ کي بانگدهر ٺم سيفاتاني خوارهوي تيدا بيت:

۱- تنها لمبر خوا بانگ بدات و کري ورنه گريت. لہ (عشمان) ي کوري نبي عاصوه خوي لي رازي بيت هاتوه ده فرموي: وٽم: ٺي نيراوي خوا ٻم کي به نيمامي هڙه کم با پيش نوڙيان بڙيکم، فرموي: تڙ نيمامي هڙه کم ٻه، لہ نوڙ کردندا ٺاڳات لہ لاوازو پڪ ڪوته کان بيت، بانگدهر ٺيڪ بگره کري لمبر بانگدانه کي ورنه گريت، ٺبو داودو نسائي و نيبو ماجة گيراويانهتموه ^(۲) وه (ترمذي) به له فزتي تر هيناويمي کي نمديه: (ناخر و سيمت کي پيغمبر ﷺ بڙي کردم فرموي: بانگ بيٺي بگره کي لمبر بانگ دانه کي کري ورنه گري) وه دووي ٺم ريوامي و تويمي: (حديث حسن).

بشي زڙي زانايان کار بوه ده کم و ٺفرمون: باش نيه کري لمبر بانگ دان وريگريت، وه فرمويانه: پسنده بانگ دهر لہ ري خوا بانگ بدات.

(۱) به لکو ٺهوي (مستحب) ٺهويه کي هر وه چڙن قامتڪر بليت: (قد قامت الصلاة) لمبر (عموم) گشتي وٽي پيغمبر ﷺ کي ده فرموي: (ٺگر گوتان لہ بانگدهر بو ٺو چڙن ده ٺيت ٺيوش ٺاوها بليٺ...) وه تايبت کردني به وٽي ٺم حديسه دروست نيه، لمبر ٺهوي حديسي (وا) ي، وه ٺهوي و عسقلاني و جگه لمعانيش به (ضعيف) يان دانوه، جا به وٽي خاوهي (التاج الجامع للأصول) هه ٺهه ٺييت کي ده ٺي: (سند صالح) لمبر ٺهوي ٺيوش خه ٺتاره به بي دنگ بوئي ٺبوداد، وه هڙي بي دنگي ٺبوداد مان باس کردوه لہ پيشه کي به ڪدا، (پيشه کي تمام المنه) جا بگرپوه بڙي، وه پوئيشم کردوتوه کي چي عيللعتيڪ لہ سنده ڪيدا هيه لہ (ضعيف أبي داود ۸۴)، پاشان لہ (الإرواء) (۲۴) دا.

هر ٻم بڙنه يوه ده ٺي ڪي ٺابي (التاج) پره لہ هه ٺي زانستي وه من بر لہ داناني ٺم ڪتيبه به زياتر لہ ده سال ٺفدي بشي يه ڪميم کردبو، وه رهش نووسه کي له لاي خومه، ٺگر بزمان کرا بلاوي ده ڪينوه وه ناموڙگاري پڪ بڙ ٺم ٺومته (تمام المنه ۱۴۹-۱۵۰).

(۲) حديسه کي صحيحه پروانه صحيحي ٺبوداد (۴۹۷).

۲- خاڙين بيت له ږوډاوي گورهو بچوك، بېږي نوي موهاجې كورې (قنډ) دفرمويت: پښممبر ﷺ پښي فرموم: (إِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أُرَدَّ عَلَيْهِ إِلَّا أَنِّي كَرِهْتُ أَنْ أَذْكَرَ اللَّهَ إِلَّا عَلَى طَهَارَةٍ) رواه أحمد والنسائي وابن ماجه، وصححه ابن خزيمة. واته: هيچ پښي لي نهگرم ولامی سهلامهکي بدهمهوه تنها نوه نبيت خوم حزم نهکرد به دست نوږهوه نبيت يادي خوا بکم، وه نهگرم کسيک بېږي دهست نوږ يا به لمشي گرانهو بانگي دا دروسته بهلام کپراهمتي هديه لای شافيعي بهکان، وه مزهبي نهحمد و حنهفريهکان و غهيري توان نوهيه که کپراهمتي نيه.

۳- ږو بکاته قیبلو به پښه بيت، (منذري) دفرمويت: زانايان هممو لسمو نمون که بېږه وهستان له بانگ داند سوننمه، چونکه باشر دنگه که نهگاته گوږي خه لک، وه سوننميشه بانگ دهر کاتي بانگ دان ږو بکاته قیبله، چونکه بانگ دهره کاني پښممبر ﷺ ږوهو قیبله بانگیان نندا، بهلام نهگرم ږوهو قیبلهکي تیک چو، بانگه که دروسته، بهلام کپراهمتي هديه بو بانگ دهر.

۴- لهکاتي ووتنی (حي على الصلاة) سږو مل و سنگي وهرگيرت بهلای راستا، وه کاتي ووتنی: (حي على الفلاح) بهلای چپدا^(۱).

نوهوي دهرارهي چوښتي نم شپوه دفرمويت: نمه راست ترين شپوي بانگدانه^(۲).

(۱) نهما وهرچرخاندي سنگ لهکاتي ووتنی (حي على الصلاة و حي على الفلاح) دا نوه هيچ نصل و بنممايهکي نري به له سوننمدا به هيچ شپويک، وه لو حديسانې که هاتوه لباري وهرچرخاندي گمردن بهلای راست و بهلای چپدا باسي لي نهکراوه، وه ږنگه نمه ههلي قهلم بيت لهلاين دانروه هرچنډه بهرډوام بووه لسمري له هممو چاپهکان. (تمام المنه).

(۲) نوهوي له (المجموع) دا (۱۰۴/۳) له دواي حدیسی شيخین له نبي (جحيقة) هوه که دانر باسي ليتوه کردوه، فرمويتي: نمي تندا هاتوه: جا بهچار بدوي دهمي دهکوتم ليرو لرو که به لای راستو چپدا ږوي نهکرد.

وه له ريويتي نبوداودا: (کاتیک گهيشته (حي على الصلاة حي على الفلاح) ملي بهلای راست و بهلای چپدا نسورپاندو بوخوشي نشدهسورپاوه، وه سمنددهکي صحيحه.

پاشان فرمويتي: (۱۰۶-۱۰۷/۳) سوننمت وايه که له کاتي (حي على) کاندا به لای راست و چپدا تماشا بکات بهلام نسوريت، هروک دانر باسي کردوه.

له دواي نوه فرمويتي: هارهلهکاني تيمه روتريانه: مېست له ناوردانهو نوهيه که گمردن و مل بسوريتي، بهلام سنگي له قیبله لا نندات و پښي له جږي خزي نهجوښتي. ماناي قسي دانریش هر بم شپويه که دهليت:

نېو جوحديفه ددفرموړيت: بيلال بانگي نندا من سديري دهميم نه کرد ليرو لموي بهلای راست و بهلای چمپدا کاتي نه گه يشته (حي على الصلاة و حي على الفلاح) نه حمدو شينين گيړاويانتموه.

بهلام خو وهرگيړاني بانگيژ له کاتي بانگدا به يهقي ددفرموړيت: نو شتويه له هيچ رتگاهه کی راستوه نه ماتوه، وه له (المغني) دا هاتوه له نه حمدوه: ناييت بانگدر به دوری خزيدا بسوريتموه مه گمر لسمر مناره بيت و بيوت هردو لاکان گوښيان لي بيت.

۵- هردو په نجي شاييتي بخاته هردو گوښي، بيلال ددفرموړيت: په نيم خسته هردو گوښمونه بانگم دا. نېو داودو ئيبنوحيبان گيړاويانتموه. (ترمذي) ددفرموړيت: زانايان ووتويانه: په سندو موسته حبيب بانگدر هردو په نجي بخاته هردو گوښي له کاتي بانگدا.

۶- له کاتي بانگ دندا دنگ برز بکاتوه با خوښي بيت به تنها له چولي و بيا بندا. له عبدوللای کوري عبدالرحمنی کوري نېو صمصمونه له باوکی يوه نه گيړيتمونه که ئيوسه عيدي خودی رهزای خوي لي بيت فرموړيتي: ثمت بينم حنوت له دور دشته جا هرکاتي لئاو مېره کمتدا بوويت، وه يا لئاو دشته کمتدا به دنگي برز بانگ بده چونکه جينزو ئينس و هرچی شت هديه که دنگي بانگ بيژيان بيست، پژوی دوايي شاييتي بو نندن، نېو سعید فرموي: نمم له پتغم مېر بيستوه عليه السلام نه حمدو بوخاري و نسائي و ئيبنوماجه گيړاويانتموه.

۷- به روانی بانگ بدات، واته: لسمرخو بيت و ووشه کان جيا بکاتوه بېي دنگي يه، بهلام له قامتدا په له بکات، وه (حديثي) وا ريوایت کراوه له چمند رتگاهه کموه که به لگيه لسمر (استحباب).

بهلام ناييت بسوريت. وه هه نموش بنوا بانگو صمحيه له شافعي يوه. جومهورش يوه ئيقراران کرده. پاشان شيخ نلباني باسي نموه نه کات که نموي ئيسنده کي نموداود که لمو پيش باسي کرده به صمحي داناره، صمحي نريه. هروها نمازه بو نموه نه کات که لمو حديسدا که سيد سابق باسي کرده له نېو جميفوه له ريوايتمو بوخاري (بهلام راست و بهلام چمپدا) تيذا نريه، به لکو نموه تنها لای موسليمه، وه کو له تخريبي حديسه کمدا له (إرواء الغلیل ۲۳۳) دا باسي نموي کرده، وه نموه که دانر شوين نموي کومتوه و گيراندويتمو- يوه بو موسليم و بوخاري ناسانکاري يه کي ناشکرای تيذايه. نه گمر نموي سديري (فتح الباري) بکه (۲/۱۱۴-۱۱۵). (تمام المنه).

۸- کاتی قامت کردندا قسه نهکات، بهلام کومهلئی له زانایان قسه کردنی کاتی بانگ دان به کپراهمت نمران، وه حسمن و (عطاء) ریئیان پی داوه، نمبو داود دهفرموویت: به نه حمدوم روت: بانگدر لهکاتی بانگدندا قسه بکات ؟ ووتی: بهلئی، پیریان روت: ئمی لهکاتی قامتدا قسه بکات ؟ ووتی: نهخیر، نهمش لمبر نموده که قامت کردن وا پسمنده پهلوی تیندا بکرت.

(۱۱) بانگ دان لمسرتای کاتموه و پیش کات:-

بانگ دان نعبیت لمسرتای کاتی نوژدا بیت نه پیش بخریت، نه دووا بخریت، جگه له نوژی بهیانی که شرعییه پیش کاته که بخریت، کاتی توانرا بانگی یهکم و دووم جیا بکرتموه، بۆ نموی کس نهکومته گومانموه.

له عبداللهی کوری عمیره وه هاتوه خوا لئی رازی بیت دهفرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِنَّ بِلَالَ يُؤَذِّنُ بَلِيلَ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُؤَذِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ) متفق علیه. واته: بیلال شوی نمینن بانگ نمدات، جا ئیوه بخون و بخونموه هتا ئیبنو ئومی مکتوم بانگ نمدات. وه حیکمت له دروستی پیش خستنی بانگی بهیانی ئو (حدیث)یه که نه حمدوم چند کسی تر گیراویانه نموه له ئیبنو مسعودوه که دهفرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویتی: (لَا يَمْنَعَنَّ أَحَدُكُمْ أَذَانَ بِلَالٍ مِنْ سُحُورِهِ، فَإِنَّهُ يُؤَذِّنُ، أَوْ قَالَ: يُنَادِي لِيُرْجِعَ قَائِمَكُمْ وَيُنَبِّئُ نَائِمَكُمْ). واته: بانگه کمی بیلال له پارشیو کردنتان نهکات، چونکه بۆ نموه بانگ نمدات که ههلساره کانتان بۆ شونوژر بسمی لی بکن، وه نوستوه کانتان بهناگا بکاتموه. وه بیلال تنها به وشهکانی بانگ بانگی نمد.

(طحاوی) و نسانی نهگیرنموه: که له بهینی بانگه کمی بیلال و ئیبنو ئومی مکتوم همر نموده ی ماوه ههبوو که نم سمر بکموئ (بۆ بانگ ووتن) و نمیش بیته خواری.

(۱۲) له یهک جیا کردنموه بانگ و قامت:-

پیوسته بانگ و قامت نموده نیتوانیان هعبیت هتا خهک بتوانن خویان ناماده بکن بۆ نوژو بین، چونکه بانگ بۆ نموه دانراوه. نهگینا سووده که دهروات. وه ئو (حدیث)نمی هاتون له باره یموه هممویان زه عیفن، بوخاری له کتیه کهیدا بهشیکی داناره نووسیویتی: (بانگ و قامت ماوه چمندیان نیتوانه). بهلام ئو نمدازه دانانه (ثابت) نه.

(ابن بطلال) دهفرموویت: ئو ماویه دیاری نهکراوه تنها نموه نعبیت کاتی نوژه که بیتو خهک کۆ ببیتموه.

له جابري كورې سموره خوا لتي رازي بيت هاتو ده فرمويت: بانگ دهرې پښمېر ﷺ بانگي نندا مارو يهك نهو ستاو قامتي نه كړد، وه كه پښمېرې ﷺ نيميني نهاته دهره نينجا قامتي نه كړد. نه حمدو موسليم و نېو داودو (ترمذي) گټراو يانتموه.

(۱۳) هر كس بانگي دا نو كسه قامت نه كات:-

دروسته بانگدر يا كسيكي تر قامت بكات به راي همو زانايان، به لام وا باشتره كه بانگدر قامت بكات، شافعي ده فرمويت: نه گمر كسيك بانگ بدات پيم خوښه هر بوخوي قامتيش بكا، وه (ترمذي) ده فرمويت: لاي بشي زوري زانايان كار لسر نهويه كه نهوي بانگ نندات قامتيش بكات^(۱).

(۱۴) كي خلكي هلدستيت بو نوڙ كړن:-

ماليك له (الموطأ) دا ده فرمويت: نم ييستوه بو كاتي هلسان بو نوڙ نندازيه كي ديارى كراو هيت، وه من رام وايه نهو بپي تاقمتي خلك بيت، چونكه لمش سووك و لمش قورسيان تيدايه، وه (ابن المنذر) له نهسموه نه گټرېتموه كه هر كاتي گوئي له قامتكر بو نهوي روت: (قد قامت الصلاة) هلدستيت بو نوڙ^(۲).

(۱۵) چو نهدر له مزگوت دووي بانگ:-

(۱) نو حديسي كه پشي پښ نېست: (من أدّن فهُوَ يُقِيم) واته: هر كسيك بانگي دا با نو قامت بكات، نعه حديسيكي (ضعيف)ه كاري پښ ناكريت، نېو حاتم له (العلل) دا به ژماره (۳۲۶) به كړه كي روت: نعه حديسيكي مونكړه، وه به يهقي شافعي مزه مېش له (السنن الكبرى) دا ناماږي بو (ضعيف)ي كړدوه، بو زياتر پروانه (السلسلة الضعيفة رقم ۳۵) وه شيخ نه لباني له ميانې نم حديسه له (الضعيفة) دا ده فرمويت: له شونمواري نم حديسه خراپه، نهويه كه بوته هويك بو نانوي ناكوكي نيوان نوږ كران، وه كو چمند جار نعه پوي داوه كاتيك بانگدر له هاتنه ناو مزگوتوه ناخر كس دهيت به هوي هر عوزوك، كاتيك هنديك له ناماده بووان دهيانوږت قامت بكرت بو نوږ، يه كيكيان لي رانېرېت و پريان لي نه گرت بم حديسه، وه نو نازانيت كه نعه حديسيكي زه عيفه، دروست نريه نيسبت بدرت بولاي پښمېر ﷺ، چ جاي نهوي پي پښ بكرت له خلكي له دست پيش خري كړن له تاعتيكي خواد، كه نهويش قامت كړنه بو نوږ.

(۲) پيوسته كار بو شتويه بيت كاتيك نيمام له مزگوتدا ناماده بيت، به لام نه گمر نيمام ناماده نېو نابي كس هلدستيت هتا ديت، بپي فرموده پښمېر ﷺ كه فرمويتي: (نه گمر قامت كرا هلدستيت هتا من نېستن لمان درنچم) متفق عليه. وه لفره كمش هي موسليمه. (تمام المنه).

درباره‌ی وه‌لام نمدانوهی بانگدرو چوونده‌ر له مزگوت دوای بانگ، نه‌می هاتوه مه‌گمر عوزر هبې بۆ درچون، یا نیمتی گمرانوهی هبې، له نبی هوږه‌پړوه خوی لی رازی بیت هاتوه که فرمویته: پیغمبر ﷺ فرمانی پی ته‌کردین نهی فرموو: (إِذَا كُنْتُمْ فِي الْمَسْجِدِ فَتُودِي بِالصَّلَاةِ فَلَا تَخْرُجْ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُصَلِّيَ) رواه أحمد وإسناده صحيح. واته: نه‌گمر له مزگوت بوون و بانگی دا کستان نه‌چیتته در همتا نوڙه‌کی ته‌کات.

له (أبو الشعثاء) وه له باوکی‌یوه له نبی هوږه‌پړوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده‌فرمویته: (پیایک دوای بانگ له مزگوت درچوو، نه‌ویش فرموی ته‌ما تم پیاره نه‌وه سرپیتی فرمانی نه‌بولقاسی کردوه ﷺ) موسلیم و خاوه‌ن سونه‌کان گیرایانه‌توه.

له (معاذ) ی جوه‌نیه‌وه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (الْجَفَاءُ كُلُّ الْجَفَاءِ، وَالْكَفْرُ وَالنَّفَاقُ، مَنْ سَمِعَ مُنَادِيًا يَدْعُو إِلَى الْفَلَاحِ وَلَا يُجِيبُهُ) رواه أحمد والطبراني. واته: جفاو هممو جه‌فایک و کوفرو نیفاقه، کسیتک گوئی له بانگ بیژی خوا بوو نهی ووت: (حي على الفلاح) - ورن بۆ رزگاری - تمیش نه‌چی به ده‌نگی‌یوه^(۱).

(ترمذی) ده‌فرمویته: له چمند سه‌حابیه‌کوه نه‌گیرنه‌وه که فرمویانه: (هرکس گوئی له بانگ بوو نه‌چوو به ده‌می‌یوه نوڙی دروست نیه)، هندی له زانایان ته‌لین: تمه له روی قایمکاری و سرزنش کردنوه، وه هیچ کس روخته‌تی نیه ترکی جماعت بکات مه‌گمر لمبر عوزرک.

(۱۶) بانگ دان و قامت کردن بۆ نوڙه‌ چوه‌کان:-

نه‌گمر کسیتک بمسر نوڙتکدا خوت ناگای نمبزه، همتا نوڙه‌کی چوو، یا لمیی نمبو بیکات، نه‌وه هرکاتی رستی نو نوڙه‌ بکات درسته بوی بانگ بدات و قامت بوخوی بکات، چونکه له ریوایته‌کی نمبوداودا له باره‌ی نو بمسره‌ته‌ی که پیغمبر ﷺ و هاوه‌له‌کانی خوتن و به ناگا نمبونوه تا خور ده‌رکوت، نه‌وه‌ی تیدایه که پیغمبر ﷺ فرمانی دا به بیلال بانگی داو قامتی کردو نوڙی کرد.

به‌لام نه‌گمر نوڙه‌ چوه‌که له یک زیاتر بوو وا موسته‌حبیه یک بانگ بدات له نه‌وه‌لیانه‌وه، به‌لام بۆ هر نوڙه‌ی قامتیک بکات، وه بانگه‌کی وا نه‌ییت که سر له خه‌لکی تیک بدات.

(۱) لمسر (حدیث) که بین ده‌نگه وا نه‌زانی صحیحه به‌لام نه صحیحو نه حسن، چونکه له ریگای نیبوله‌یه‌وه له زبانی کوری فایده‌وه هاتوه، هر دوکیان لاوازن. وه نه‌وه‌ی (هیشی) تنها دوهمی به لاواز دانوه، کمترخمی‌یه‌که له خویوه (تمام المنه).

(أثرم) ده فرمویٲ: گوٲم له ٲبوعبدالله بوو ٲرسیاری لی کرا؟ کابرایک نوٲژ نه گٲرتنهوه، لمبارهی بانگوه چی بکات، نایا بانگ بدات یان نا؟ ٲعیش (حدیث) ی هوشهیمی باس کرد له ٲبو زوبهیرهوه له نافیعی کوٲی جوبهیرهوه له ٲبو عوبهیدهی کوٲی عبداللهوه له باوکی یوه ده فرمویٲ: موشریکه کان ٲوژی خندهق ٲتغممبریان ^{صلوات} مشغول کرد چوار نوٲژی بو نه کرا همتا ماوهیهک له شو ٲوژشت، ٲینجا فرمانی به بیلال کرد بانگی داو قامتی کرد بو نوٲژی نیوه ٲو، وه نوٲژی نیوه ٲو کرد، لمپاشاندا فرمانی ٲی کردهوه قامتی کرد بو نوٲژی عسر، وه نوٲژی عسری کرد، لمپاشاندا فرمانی ٲی کردهوه قامتی کرد بو نوٲژی ٲواره، وه نوٲژی ٲواره کرد، ٲینجا فرمانی ٲی کردو قامتی کرد بو نوٲژی خوتنان و نوٲژی خوتنانی کرد.

(۱۷) بانگ دان و قامت کردن له لاین نافرتهوه:-

ٲینبو عومر خوا لی یان ٲازی بیٲ ده فرمویٲ: نافرته بانگ و قامتی لمر نیه. بهیهقی به سندهیکی صهحیحوه گٲراویٲتی یوه^(۱)، وه ٲمنس و حسن و ٲینوسیرینو نه خعی و (ثوری) و مالیک و (أبو ثور) و خاوه نانی ٲه ٲی بو ٲوه چون که نافرته بانگ و قامتی لمر نیه، وه شافیعی و ٲیسحاق فرمویانه: ٲه گمر بانگ بدن و قامت بکن قیناکه، وه له ٲهمدهوه ریوایت کراوه: ٲه گمر بیکن قیناکه، وه ٲه گمر نهشیکمن دروسته.

له عائیشوه خوا لی ٲازی بیٲ هاتوه که بانگی داوهو قامتی کردوهو بهرنوٲژی بو ژنان کردوهو لماناوه ٲاستیاندا وه ستاوه. بهیهقی گٲراویٲتی یوه^(۲).

(۱) ٲعه هلهیه کی زوژ خراٲه دانر لاسای شوکانی کردوٲوه له (نیل الأوطار ۲/۲۷) وه ٲعیش لاسای (حافظ) ٲینبو جمهری کردوٲوه له (التلخیص دا ۱/۲۱۱) لمبر ٲوهی له ریوایتی عبدالله ی کوٲی عومره له نافیعهوه له ٲینبو عومروه، وه ٲو عبداللای کوٲی عومره (العمری المکٲر) ه وه ٲعه (ضعیف)، وه ٲو ٲو ٲو کردوٲوه له (الضعیف ۲/۲۷۰) وه ٲخریم کردوه له ٲنگای (مصنف عبدالرزاق) وه هر لم ٲووه، جا وه بلیٲ لیٲان ٲنک چوه که ٲم عبداللهیه (عبیدالله بن عمر) بیٲ که ٲعه سیقهیه، ٲاشان ٲو حدیسه به به ریوایتی ٲنچوانمی ٲوهیه که ٲینبو ٲمی شهبیه له (المصنف) دا (۱/۲۲۳) به سندهیکی (جید) له وهی کوٲی که یسانوه ریوایتی کردوه ده فرمویٲ: ٲرسیار کرا له ٲینبو عومر که نایا نافرته بانگ دانی لمره؟ ٲعیش ٲووه بو فرموی: (من نهی بکم له زکری خوا؟) و وه لوی باس کردوه ٲیمام ٲهمد کردیٲتی به به لکه (تمام المنه).

(۲) بهیهقی له (السنن الکبری) دا (۱/۴۰۸ و ۱۳۱) له ٲنگای حاکموه له (المستدرک) (۱/۲۰۳-۲۰۴) گٲراویٲتیوه، وه ٲم سنده (لیٲ بن أبی سلیم) ٲدایه، وه له ٲنگای ٲم (لیٲ) وه (عبدالرزاق) (۳/۱۲۱) و (ابن أبی شیبه ۱/۲۲۳) بمی زارووی ٲش نوٲژی کردنی بو نافرتهان. به ٲام ٲم زیادهیه (ابن أبی لیلی) ش

(۱۸) چونه مزگوت دوای نوهی نوژی جماعت کرابو:-

خاوهنی کتیبی (المغنی) ده فرمویت: هرکس دوای نوژی جماعت گهشته مزگوت بوی هده بانگ بدات و قامت بوخوی بکات، نه حمیدیش لسمر نوه بریاری داوه بپی نوهی (اثرم) و سمعیدی کوپی منصور له نمنسوه ته گپرنوه که نمنس چوته مزگوتیک نوژی جماعت تمراو بوبو، به کابرایه کی ووت: بانگی داو قامتی کرد، نمریش نوژی جماعتی بۆکردن^(۱).

رینه لسمری له گنل (لیث) دا له (عطاء) دوه له عائشه (ابن أبي شيبة ۸۹/۲) تهریمی کردوه جا همره کتیبیان نوهی تر بهیتر ده کات، وه رینگایه کی تری هده له حدیسی (رائطة الحنفية) وه که عائشه بهر نوژی بۆ چمند نافره تیک کرد له نوژی فرزدا، وه لئاوه راستیانوه پاروستا.

(أخرجه عبد الرزاق ۱۴۱/۳ والدارقطني ۴۰۴/۱ والبيهقي ۱۳۱/۳). وه نوهی له (المجموع ۱۹۹/۴۱) ده فرمویت: سنده کی صحیحه! وه زیلمعیش قبولی کردوه له (نصب الراية ۳۱/۲) دا، نهما (حافظ) بن دنگ بووه له نیسناده کی له (التلخیص ۴۲/۲) دا، وه نمه نزیکتره له راستی، چونکه نم (رائطة) یه هیچ باسیکم له باره یوه نهمینوه، (حافظ) له التقرب دا ده فرمویت: (ناناسریت).

جا رهنگه نمه نهمیت؟ یان جگه لهو، نیر نهم سنده له کوئی صحیح دهیت؟!

وه شاهیدیکی هده له روایمتی (حجيرة) ی کچی حوصهین، ده فرمویت: (نومو سه لمه بهر نوژی بۆ کردین له نوژی عسر و لئاوه راستماندا وهستا). رواه عبدالرزاق أيضاً، وابن أبي شيبة (۸۸/۲)، والبيهقي. وه پیاوه کانی تیکرا سیقن جگه لم (حجيرة) یه نهمیت نای ناسم، له گنل نوهشدا نوهی به صحیحی داناه، وه (حافظ) یش بن دنگ بووه لسمری، به لام نوهی که لای نهمینو نهمی شهیده بهیتر ده کات له رینگای قعاتدوه له (أم الحسين) دوه که نوموسه لمعی خیزانی پیغمبری ﷺ بینوه بهر نوژی بۆ نافره تان ده کرد، له صفه کدا له گه لیان دوهستا. وه نمه سنده کی صحیحه راوی یه کانی سیقو ناسراون له پیاوانی شهیدین جگه له نومو حسنی بهصری نهمیت که ناوی (خيرة) یه خزمهتکاری نوموسه لمعه، کومه تیکی باوهر پیکراو روایمتیان لیوه کردوه، وه له (المهذب) یشدا یشاره ی پیکراوه که یه کتیکه لهوکسانعی موسلم روایمتی لیوه کردوه، وه نهمینو حیبیان له (الشقات) دا باسی کردوه (۲۱۶/۴).

وه به تیکرا نهم نهمرانه به که لکی کار پیکردن دین، به تایبعت نهمانی پشت گهری کراون به گشتیتی ووتی پیغمبر ﷺ (إِنَّمَا النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ) واته به راستی نافره تان هاوشانی پیاوان. (تمام المنه).

(۱) بوخاری به موعه لللقى هیناریمتی و بهیهمتی به موصولی به سنده کی صحیح، هندی نهم نهمر نهکنه به لکه لسمر دروستی چمند جار نوژی جماعت کردن له یک مزگوتدا بۆ یک نوژی، به لام نمه نهمیت به لکه لمبر دوو هو: یه کم: موقوفه، دوو: به پیچوانمی کاری نهم صحابانه یه که لهو زانتر بوون وه: عبدالقی کوپی مسعود خوا لیزان رازی بیت، چونکه عبدالرزاق گپراویمتی یوه له (المصنف) دا (۳۸۸۳/۴۰۹/۲)، وه لای (طبرانی) له (المعجم الكبير) دا (۹۳۸۰) به سنده کی حسن له نیپا هیموه، که عهلقمیر نهموه له گنل

وه دروسته بمبى بانگ و قامتیش نوڙ بکريت. له عورووه هاتووه دهفاموږيت: (نهگر ريت کموته مزگوتیکوه خه لکه که نوڙيان کردبو، وه بانگ و قامتيان کردبو، نو بانگ و قامته برى نو کمسانش نه کوږى که له دوايانوه دين، نمدش قسى حسمن و شمعى و نهمعى به، به لام حسمن دهفاموږيت: صهابه لايان باش بو نوانى دوايى دين قامت بکمن، وه نهگر بانگى دا نمبى دهنگ بمرز نه کاتوه و به نهينى بيت، بږ نوى سر له خه لک تيك نهدات بو بانگه ناوخته.

(۱۹) جياکردنوى قامت له نوڙ:-

دروسته قامت له نوڙ جيا بکريتوه به قسه کردن و شتى تر، وه قامت کردنه که دووباره نه کريتوه، نهگر نو جيا کردنوه به ماويه کى زوږيش بخاينى، له نمنسى کوږى ماليکوه خوا لى پازى بيت هاتوه دهفاموږيت: (جارتک قامت کرا بږ نوڙ، پتغمبر ﷺ لو کاتدا قسى له گمل کابرايک نه کرد له لايه کى مزگوتیکوه، وه نهات بږ نوڙ هتا خه لکه که خويان پيا کموت) بوخارى گيږاويتمى يوه.

وه پتغمبر ﷺ جارتک دوواي نوى قامت کرا وه بى کموتوه که لمشى گرانه، گپرايوه مالتوه خوى شوى و هاتوه بږ نوى قامتى تر بکريت نوږه کى به جماعت کرد بږ هاوه له کانى.

(۲۰) کسيک به بانگ بيږ دانمريت و بانگ بدات:-

دروست نيه کسيک به بانگ بيږ دانمريت بانگ بدات مهگر به رتگاپيدانى بانگ بيږى دانراو بيت، يا بانگ بيږى دانراو دووا بکريت، وه خه لک ترسى نوهيان هميت کاتى بانگدان بسمر بچيت نوکاته دروسته کسيکى تر بانگ بدات.

نينو مسعود روږيان کرده مزگوت تعاشايان کرد جماعت کراوه، جا نينو مسعود همدوږکيانى برد بمره مال... پاشان نوږى بږيان کرد.

جا نهگر جماعتى دووم دروست بويايه له مزگوت به (مطلقى)، نينو مسعود بږ نويانى بردوه بمره مال و نوږى بږيان ده کرد، له گمل نوهشدا که نوږى فمرز له مزگوتدا چاکره هروک معلومه، دواي نوه به لکه هديه که نم نسمره حوکى مدفوعى هديه، چونکه نوى که (طبراني) له (الأوسط) دا (۴۷۳۹) گيږاويتمى يوه شاهيده بږى، له عبدالرحمنى کوږى به کړوه له باوکى يوه هاتوه که جارتکيان پتغمبر ﷺ له قراغ مدينه هاتوه به مېستى نوږى جماعت، کهچى جماعت کرابو، نويش گپرايوه بږ مال کس و کاره کى کو کردوه نوږى بږ کردن. بږ زياتر پروانه (تمام المنه).

(۲۱) نوموشتاني له بانگ نين و پريان زياد كړدوه:-

بانگ عيباده تېكه، خولگي عيباده ته كانش شون كوتني قورن او سونمته، لمبر نومو دروست نيه بو نيتمه هېچ له دينه كماندا زياد بكهين يا كم بكهين.

وه له (حديث) ي صهحيحدا پيغمبر ﷺ فرمووي: (مَنْ أَحَدَّثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ). واته: هر كس شتيكي تازه داهيتا كه له دينه كماندا نېو نومو قبول نيه واته: باتله.

جا نيتمه ليړه دا همدئي شتي ناشرعي دهست نيشان نه كهين كه هيتراو ته ناو بانگوو خلكيكي زور لاسري نېون، هتا همدئي كمس او نزانن نومو شتانه له دينه، به لام هېچ مافتيكي بمسر دينه نومو نيه. لوانه:

۱- نومو بانگدر له بانگ و قامتدا ته ليت: (أشهد أن سيدنا محمداً رسول الله) (حافظ ابن حجر) رهن وايه كه نايت نومو زياد بكرت له هېچ كه ليمهيك لمو كه ليماتاني كه (مأثوران و له پيغمبره ﷺ هاتون، وه له غيري تواندا دروسته زياد بكرت.

۲- شيخ تيسماعيلي عجلوني له (كشف الحفاء) دا ده فرمويت: ماچ كړدني سري همدو پهغه مړه مسح كړدني همدو چاوان پريان له كاتي بيستني (أشهد أن محمداً رسول الله) له بانگداو ووتني: (أشهد أن محمداً عبده ورسوله، رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبّاً وَبِالْإِسْلَامِ دِيناً وَبِمُحَمَّدٍ ﷺ نَبِيّاً). دهيلمى له نومو به كړه نه گيړتموه كاتي گوئي له بانگدر بوو ده فرموو: (أشهد أن محمداً رسول الله) نومو ده وتموه و بېري همدو پهغه مړه ماچ ده كړد و دهيتا به چاوه كانيدا، پيغمبريش ﷺ فرموو: هر كس كه خوشويستم نومو به كركات بېر شفاعتم نه كوي. له (المقاصد) دا هاتوه ده فرمويت: نومو (حديث) ه صهحيح نيه.

وه نومو ش صهحيح نيه كه نومو عبياسي كوي نومو به كړي رده دادى يمعنى صوفي گيړاويته. يوه له كتيبي (موجبات الرحمة وعزائم المغفرة) دا به سمنديك كه (جاهيل) نغاسراو تيدا يو (منقطع) ه، له (خضر) وه عليه السلام هاتوه كه ده فرمويت: (هر كس گوئي له بانگدر بوو نې ووت: (أشهد أن محمداً رسول الله) بلت: (مرحباً بحبيبي وقرّة عيني محمد بن عبدالله) ﷺ له پاشاندا همدو پهغه كه له كمي ماچ بكات و بيهيتي به چاوه كانيدا چاوي هرگيز كوي نابين و ژان ناكمن) وه غيري نومو شې نه قل كړدوه پاشان فرموو: له همدو تواندا كه مرفوعن صهحيان تيدا نيه.

۳- بانگ دان به گُزانی و لاواندنموه، بمه که حرفی یا حمره که یه کی لی زیاد بکری، نممش که پراهمتی هدی، به لام ته گهر نو زیاد کردنه بووه هوی گُزینی معنا یان گومان پیدانیک له ووتنی: که لیمه یه کدا که به خرابی لینی تیگه یشری نو کاته نیتته حرام.

له یه حیای (بکاء) وه ره حمتی خوی لی بن هاتوه که ده یفرموو: نیبنو عومرم بینی به کابرایه کی نه فرموو: من لمبر خوا رقم له تزیه، پاشان به هاوه له کانی فرموو: نو کابرایه به گُزانی یوه بانگ نمدات وکریی لمسر وه ته گرت.

۴- تمسبیحاتی پیش بانگی به یانی: له کتیبی (الإقناع) دا که یه کیکه لمو کتیبانی حنبه لی به کان شرحیان کردوه هاتوه ته لیت: جگه له بانگی پیش بانگی فجر هرچی شتیکی تر که بووتریت له تمسبیحات و سرودو هونراوه دنگ بمرز کردنه بدوعاو پارانه وو وینهی نموانه له مناره کانوه هیچیان سونمت نین، وه کس له زانایان دانی پیدا نموانوه به پسمنلی دانمناوه، به لکو همموو نممانه لمو تازه داهاتوانو بیدعه مه کروهانن که لمسرده می پیغمبردا ^{صواب} ^{عبدالله} نمبون، وه همروه ها لمسرده می صهابه شدا، و تمصلیتکیشی نییه که لمسرده می نمواندا بوویت و گرانموه بۆ بکری، وه بۆ هیچ کسیتکیش رهوا نییه فرمان بووتنی نوشتانه بکات، وه لومدی نو کسه بکات که تمرکی نه کات، وه مووچه یه کیش لمسر ووتنی نوشتانه به کس نادری چونکه یارممتی دانه لمسر بیدعت، وه نابی بکرت ، باخاوهن وه قفیش ووتنه کیان به مارج دابنی چونکه موخاله فمی سونمتته.

له کتیبی (تلبیس إبلیس) ی (عبدالرحمن ابن الجوزي) دا هاتوه: ناگادارم چند کسانن هن بشی زور لمشو لمسر مناره کان ووتار نمدن و یادی خوا نه کمن و قوربان نه خوینن به دهنگی بمرز، جا خمو له خه لک نمزینن و قیرانمت له شمونوڙ خوینه کان تیک نمدن، له حالتیکدا همموو نو شتانه مونکرو ناشمرعین.

(حافظ) له (الفتح) دا ده فرموویت: نو شتانه تازه داهاتوون و لمپش بانگی به یانی و هدی نی نووترین له تمسبیحات و سلاوات دان لمسر پیغمبر ^{صلوات} ^{عليه} ، هیچیان له بانگ نین نه له روی زمانموه نه له روی شرعموه.

۵- بعدہنگی بمرز سلاوات دان لسمر پیغمبر ﷺ لعدوای بانگ شرعی نریه، بهلکو داهینراویکی مهکروه^(۱). نیبنوحجبر له (الفتاوی الکبری) دا دهفرمویت: دهرباری سلاوات دان دواي بانگ بمو شیوهی بانگ بیژهکان نمی کمن لماموستاکانمانیان پرسویه توانیش وهلامیان داوهموه فرمویانه: نهصلی سلاوات دان سونمته، بهلام بمو شیویه ووتنی بیدعهیه. وه همروه ها دهرباری نموه له شیخ (محمد عبده) موفتی میصریان پرسى؟ وهلامی دانموه فرموی: بانگ دان وهك له (الخانیة) دا هاتوه بۆ نوڙه فرزهکان نهیئت دروست نریه، وه نمو بانگمش پانزه وشهیه، لای تیمه دووا وشمی (لا إله إلا الله)، وه نمو شتانی لمپیشییموه یا لعدوایموه نعوتریت له تازه داهینراوهکانمو بیدعمته، بۆ گۆرانی (تلحین) داهینراوون بۆ هیچی تر نا، کمیش نریه بلیت: نمو (تلحین) دروسته. وه نایئت گوئی بدریته قسمی توانمی کهتهلین: نمانه له بیدعمتی حسمنن، چونکه هممو بیدعمتیک له عیبادهتهکاندا لسمر نمو شیویه بیت بیدعمتی (سینه)یمو خراپه. وه هرکس بلیت: نموه بۆ (تلحین) نریه درۆ نهکات.

مهرجهکانی نوڙ - (شروط الصلاة)

نمو مهرجانی که پیش نوڙ نهکمونو واجبه لسمر نوڙکمر بهحریان بهیئتیت بهشیویهك نهگمر واز لهیه کینک لمانه بهیئتیت نوڙهکمی باتل نهیئت نمانن:-

۱- بزانیئت چۆته ناو کاته کهیموه:

(۱) نموی لیوهی نماندری نمویه که نهگمر به دهنگی نزم ووترا سونمته، جا کوا بهلکه لسمر نمنه؟ نهگمر ووترا: ووتهکمی پیغمبر ﷺ که دهفرمویت: (نهگمر گویتان له بانگدر بوو بانگی دا نموی نمو نعیوت نیهوش بیلینموه، پاشان سلاوات لسمر من بدن...) که له (باسی یادکردنی خوا لهکاتی بانگدان) دا تیپیری، وهلام نمویه که نمو فرمانه لوتدا بۆ نمو بیسره فرمان پین کراوانیه که وهلامی بانگدر بدهنموه، نیتر خودی بانگدره که ناگرتنموه، نهگینا دهبوایه بووترایه واجبه لسمر بانگدر وهلامی خودی خوئی بداتنموه، وه نمو ووتهیه کس نایلیت، وه دان نان بم ووتهیه دا بیدعتمه له دین.

وه نهگمر ووترا: جا نایا نمنه منعی بانگیژ دهکات نموی سلاوات لسمر پیغمبر ﷺ بذات به نهیئی؟ منیش دهلیم منعی ناکات به (مطلق)ی، بهلکو منعی دهکات که دووا به دواي بانگ بووتریت، له ترسی نموی نعبادا لیتی زیاد بکرتیت، وه شتیک بدریته پالی که لمو نریه، وه یهکسانی بکرتیت له نیوان نموی که وا دهقی پیغمبری ﷺ لسمره - که بیسره - وه له نیوان نموی که دهقی لسمر نریه - که بانگیژه - وه هممو نمانه دروست نریه بووتریت. جا وورد بهرموه (تمام المنه).

ٺو زانينہ بيسر گوماندا زال بيت بيسه، جا هرڪس دنيا بو يا زانيني بيسر گومانيدا زال بوو ڪه چوٽه ناو کاتي ٺو نوڙوهه دروسته نوڙ بڪات، جا ٺو زانينه چ بهڙي ڪسينڪوه بن ڪه باوه پي ڪراو بن، يا بهڙي بانگي بانگدهري ٽمينداروهه بيت، يا خود هوڻ بدات و بگيريت بوڙوهي بزانيت نايا ڪاهه ڪي هاتوهه يان نا، يا به هر هڙيڪ بيت ٺو هڙيانهي زانينه ڪي پي ديته نه بام.

۲ - خاويني لهروداوي بچوڪ و گوره (بن ده سونڙي بچوڪ و گوره):-

بهڙي فرمودهي خوي گوره ڪه فرمودي: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا**. واته: ٺي ٺو ڪسانهي ڪه باوه پتان هيتاهه ڪاتيك ريستان نوڙ بڪن، ٺوهه روخسارتان و هرودو دهستان له گنل ٽمينشڪتاندا بشون، وه مسحي سرتان بڪن، و پيتان له گنل قولمينڪانتاندا بشون، وه ته گهر لمش گران بوون خوتان بشون.

وه بهڙي حديسي ٽيبنوعومر خوا لي يان رازي بيت ڪه پيغمبر ﷺ فرمودي: (لا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ بَغِيرِ طَهْرٍ، وَلَا صَدَقَةً مِنْ غُلُولٍ) رواه الجماعة إلا البخاري. واته: خوا نوڙي بن دهست نوڙ وه ناگريته هرودهه صده قمش لمشي دزراوي به جيتاوي جهنگ وه ناگريته.

۳ - خاويني لاشو جلوه برگ و ٺو شونهي نوڙي لي ته ڪا:-

خاوين بن له پيسي هست پي ڪراو ته گهر بتواني، به لام ته گهر تواناي لبردني نعبو دروسته نوڙي پتوه بڪات و گيرانهوشي لهر نيه، ته ما خاويني لاشه ٺوه بهڙي ٺوه حديسيه ڪه ٽمنس نه يگيرتتهوه ڪه پيغمبر ﷺ فرمودي: (تَنْزَهُوا مِنَ الْبَوْلِ فَإِنَّ عَامَّةَ عَذَابِ الْقَبْرِ مِنْهُ) رواه الدارقطني وحسنه. واته: خوتان لهميز پيارتن چونڪه بشي زوري سزاي گوڙ لهوهويه.

له عهلي يوه خوا لي يان رازي بيت هاتوه ڪه ده فرمودي: (من پياويكي (مذي) اوي بووم به پياويڪم روت: ٺو باره يوه له پيغمبر ﷺ پيرسي لهر جي ڪجهه ڪي، ٺويش لي پيرسي پيغمبر ﷺ فرمودي: زه ڪمرت بشوره دهست نوڙ بگره) بوخاري و غيري ٺو گيتاويانهتتهوه.

هرودهه له عايشهوه هاتوه ده فرمودي: پيغمبر ﷺ بو نافرتهي ڪه هميشه لهه يزهده 1 بو فرمودي: (خوتنه ڪه به ناو له خوت بڪروهوه نوڙه ڪانت بڪه).

ئەما خاوەنی جل و بەرگ ئەو بەپێی فرمودەی خۆی گۆڕیە کە ئەفرموویت: ﴿وَأَيُّابُكَ

فَطَهَّرَ﴾ (المدر ٤/). واتە: پۆشاکی با خاوەن بیت.

لە جایی کۆی سەمۆرە خۆی لێ رازی بیت دەفرموویت: (گوتم لێ بوو پیاویک لە پیغمبەری ﷺ پرسی نایا بەو جل و بەرگە نوژ بکەم کە جیماعی پتووە ئەکەم؟ ئەویش فرمووی: بەتێ مەگەر شتیکی پیسی پتووە بێنی، ئەوکاتە بیشۆرە) ئەحمەد و ئیبنو ماجە رێوایتیان کردووە بە سەندیک کە پیاوانی سەندە کە جێی (ثقة)ن.

لە موعارێوە خۆ لێی رازی بیت هاتووە دەفرموویت: (بە ئومو حەبیبم ووت: نایا پیغمبەر ﷺ بەو جلانە نوژی ئەکەم کە جیماعی پتووە ئەکەم؟ فرمووی: بەتێ ئەگەر پیسی پتووە نەبایە) ئەحمەد و خاوەن سەندەکان گێڕاویانتمووە جگە لە (ترمذی).

لە ئەو سەعیدەوێ خۆیان لێ رازی بیت هاتووە دەفرموویت: جارێک پیغمبەر ﷺ نوژی ئەکەم، ئەمەلەکانی لە نوژە کەدا داکەم، خەڵکە کەش ئەمەلەکانیان لە نوژە کەدا داکەم، کاتێ سلاوی داوە فرمووی: بۆچی ئێوە ئەمەلە کانتان داکەم؟ ووتیان: بێنیمان تۆ دات کەم ئێمەش چاومان لەتۆ کرد، فرمووی: ئەو جەرێل هات پێی راگەیاندم پیسی بە ئەمەلە کانتووە، جا لەبەر ئەو ئێوە ئەگەر هاتن بۆ مزگوت ئەمەلە کانتان هەل گێڕنەو سەیریان بکەن ئەگەر پیسی بەکیان پتووە بوو بێسەر بە زەوی داو نوژیان پتووە بکەن. ئەحمەد و ئەبو داود و ئیبنو حەبیبان و ئیبنو خوزەیمە کە بە صدیحی دانائە گێڕاویانتمووە.

جا ئەم (حدیث)ە بەلگەیە بۆ ئەو ئەگەر کەسێک نوژی داوەست و پیسی پتووە بوو پێی نەزانیبوو، یا لەبیری چۆبۆوە، پاشان لە نوژە کەیدا پێی زانی ئەو پتووەست لەسەری پیسی بەکە لێ بکاتووە بەردەوام بیت لەسەر نوژە کەیدا چەند رێکاتی کردبوو لەسەر ئەو دەست پێ بکاتووە، وە گێڕانەوێ لەسەر نێی.

ئەما خاوەنی ئەو شوێنە نوژی لێ ئەکا بە بەلگە حەدیی ئیبنو هورەیرە کە دەفرموویت: (کابرایەکی دەشتەکی هەلسا لەناو مزگوتدا میزی کرد، خەڵکە کە بۆی هەلسان لێی بدن، پیغمبەر ﷺ فرمووی: (وازی لێ بهێتێن دۆلچەیک ئاو بکەن بەسەر شوێنی میزە کەیدا، چونکە ئێوە بۆ ئاسان کردنی شت نێراوان ئەکە گران کردنی) رواه الجماعة إلا مسلماً. شوکانی دوا ئەو لە بەلگەکانی ئەوانە کۆلاوەتووە کە ئەلێن: خاوەنی جل و بەرگ مەرجە بۆ نوژ، دەفرموویت: مادام ئەو بەلگانی کە بۆمان هێناری و ئەو حوکمانی کە تێیانداوە سابت بوو، ئەو بزانە کە ئەو

به لڳانه ڪمپو ڪوري نوهيان ٿيندا نريه ڪه خاويني جلوبهرگ بگههمن، جا نه گهر ڪسيڪ نوڙي ڪردو پيسي يڪ به جله ڪاني يوه بوو نهو ڪسه واجبيڪي واز لي هيناهه، نهها نوه ڪه بووترئ نوڙه ڪمي باتله - همروه ڪه حالتهي لهدست داني مارجي دروستي دا - نوه نا ، نوڙه ڪمي باتل نريه.

له (الروضة الندية) دا هاتوه ڪه جومهور بڙ واجبيتي خاويني سن شت چون، لاشو جلوبهرگ و شويني نوڙ، وه ڪڙمه لنيڪيان بڙ نوه چون ڪه خاويني نوه سيانه مارجيڪه بڙ دروستي نوڙ، وه همنديڪ ته لئين: سوننمه به لام له راستي دا خاويني نوه سيانه واجبه، بڙيه همرو ڪس نوڙي ڪردو پيسي يه ڪي پتوه بوو به ڪست ليني نه ڪردهه نوه واجبيڪي تيڪ داوه به لام نوڙه ڪمي دروسته.

۴- داپوشيني عمورهت:-

بهميني فمرمودهي خوي گموره ڪه نه فمرمويٽ: ﴿يَبْنَىْ ءَادَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ (الأعراف/ ۳۱). واته: نهي نوه ڪاني ناهدم همرو ڪاتيڪ نوڙتان ڪرد خوتان داپوشن به جوانترين شيوه با عمورهتتان دهر نه ڪمويٽ.

له سه لهمي ڪوري نه ڪوه عموه خوا ليني رازي بيت هاتوه ده فمرمويٽ: روم: نهي نيراي خوا به تنها ڪراسيڪموره دروسته نوڙ بڪم؟ فمرموي: (به لئ نه گهر به درڪيش بي بمو ڪه ڪمي داخه). رواه البخاري في تاريخه وغيره. سنوري عمورهي پياو:-

له پياودا نوه شويني به عمورهت دائمنريٽ وواجهه له ڪاتي نوڙ ڪردندا بيوشريٽ، پاش و پيشه، به لام لهوه بهولاره لهناوڪو نه نورو ڀان، زانايان جياوازن تييدا، لبهر جياوازي حمديسه ڪان لهو باره يوه، جا همندي له زانايان ته لئين: نهوانه عمورهت نين، وه همنديڪي تر بڙچونيان وايه ڪه عمورهتن.

به لگمي نهواني رايان وايه ڪه نهوانه عمورهت نين:-

نهواني ته لئين: ناوڪ و ڀان و نه نوي پياو عمورهت نين ثم (حديث) انهيان ڪردو ته به لگه:

۱- عانيشه خوي لي رازي بيت ده فمرمويٽ: جاريڪ پيغمبر ﷺ دانيشتبو راني به دروه بوو نه بويه ڪر نيزني خواست بڙ هاتنه ژوروهه پيغمبر ﷺ هر بمو حالتهي خويوه نيزني دا (بڙ ژوروي)، پاشان عومر نيزني خواست نيزني نوريشي دا، پاشان (عثمان) نيزني خواست

پێغمبەر ﷺ به جله‌کانی رانی داپۆشی، کاتی هه‌لسان و پرۆشتن وۆم: ئه‌ی نێروای خوا ئه‌بویه‌کرو عومهر ئیزنیان خواست ههر به‌و حالته‌ی خۆتموه ئیزنت دان، که‌چی (عشان) کاتێک ئیزنی خواست تۆ به‌ جله‌کانت رانت داپۆشی؟ فرمووی: (ئه‌ی عانیشه‌ ئایا شرم له‌ پیاوێک نه‌کم که‌ سوێند به‌ خوا فریشته‌کان شرمی لێ نه‌کهن). نه‌حمد گێڕاوه‌تی به‌وه‌ بوخاری به‌ موعه‌للهمی باسی کردوه‌.

۲ - له‌ ئه‌نهموه‌ هاتوه‌ که‌ پێغمبەر ﷺ رۆژی جه‌نگی خه‌یبر ئیزاره‌کی له‌سر رانی لا‌بردبوو هه‌تا من خۆم سه‌یری سپیتی پانیم نه‌کرد. نه‌حمدو بوخاری گێڕاوه‌تی.

ئێبنو حه‌زم ده‌فرمووت: که‌واته‌ به‌ سه‌حیحی هاتوه‌ که‌ رانی پیاو عموهرت نه‌یه، چونکه‌ نه‌گهر عموهرت بوویه‌ خوای گه‌وره‌ رانی پێغمبهری پاک و پارێزراوی ده‌ر نه‌هه‌ست له‌ حالته‌ی پێغمبهرایه‌تیدا، وه‌ نیشانی ئه‌نهمی کۆری مالیکو غه‌یری ئه‌وی نه‌دا، له‌ کاتێکدا وه‌ خوا بۆ خۆی پێغمبهری پاراستوه‌ له‌وه‌ که‌ عموهرتی ده‌ریکوه‌ی له‌حالی مه‌ندالی و پێش پێغمبهرایه‌تیشدا، ئه‌وه‌تا له‌ سه‌حیحی بوخاری و موسلیم دا هاتوه‌ له‌ جابه‌ده‌ ده‌فرمووت: پێغمبەر ﷺ به‌ردی نه‌کێشا بۆ که‌عه‌، وه‌ ئیزاره‌که‌شی پێوه‌ی بوو، عه‌باسی مامی پێی ووت: به‌رازا نه‌گهر ئیزاره‌که‌ت دانایه‌و به‌تدایه‌ به‌سر شانتدا له‌ژێر به‌رده‌کانه‌وه‌ چاکتر نه‌بوو؟ ئه‌ویش دایناو دای به‌سر شانی‌دا کو‌توپر که‌وت و بو‌رایه‌وه‌، ئێتر له‌و رۆژه‌وه‌ به‌رووتی نه‌یینه‌راوه‌.

۳ - له‌ موسلیموه‌ هاتوه‌ له‌ (أبو العالیة البراء) وه‌ ده‌فرمووت: عبد الله ی کۆری صامت ده‌ستی کێشا به‌ راندا و فرمووی: من په‌رسا‌رم کرد له‌ (أبوذر) ئه‌ویش وه‌ک من چۆن کێشام به‌ راندا به‌و شێوه‌ی کێشای به‌ راندا و فرمووی: من په‌رسا‌رم کرد له‌ پێغمبەر ﷺ وه‌ک چۆن تۆ په‌رسا‌رت لێ کردم، ئه‌ویش به‌و شێوه‌ی کێشای به‌ راندا وه‌ک چۆن من کێشام به‌ راندا، فرمووی: (نوێژ له‌کاتی خویدا بکه‌..) تا کو‌تایی هه‌دیه‌که‌.

ئێبنو حه‌زم ده‌فرمووت: نه‌گهر ران عموهرت بوویه‌ پێغمبەر ﷺ هه‌رگیز ده‌ستی نه‌هه‌کێشا به‌رانی (أبو ذر) دا به‌ ده‌سته‌ پێژه‌کانی، وه‌ نه‌گهر ران لای (أبوذر) عموهرت بوویه‌ به‌ده‌ست نه‌ی نه‌کێشا به‌رانی عبد الله، وه‌ هه‌روه‌ها عبد الله ی کۆری صامت و (أبو العالیة)ش ههر به‌و شێوه‌ی، وه‌ رها نه‌یه‌ بۆ هه‌یج مو‌سلمانێک ده‌ست به‌کێشی به‌پێشی که‌سیکی تر دا له‌سر پۆشاکیشه‌وه‌، یا ده‌ست به‌ری بۆ لاشه‌ی ئافره‌تیکی نامه‌هره‌م له‌سر پۆشاکیشه‌وه‌ به‌هه‌یج شێوه‌یه‌ک.

۴- نېينو حزم به نيسنادی خوی هتا نه گاته سر جوبه یری کوری (حویرث) باسی نووی کردوه که جوبه یر خوی رانی ثعوبه کری بینوه به پروتی، وه ثمنسی کوری مالیک چوره بولای قهسی کوری شهاس له کاتیکدا رانی به پروتی هلمالی بوو. به لگمی توانی نژنوو ران و ناک به عموره تزانن:-

توانی نژنوو ران و ناک به عموره تزانن نم دوو (حدیث) دیان کردو ته به لگه:-

۱- له موحه مدی کوری جه حشو خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ به لای معمر د تیپری بینی همدوو رانی درخستوه فرمووی: (يَا مَعْمَرُ! غَطِّ فَخْدَيْكَ فَإِنَّ الْفَخْدَيْنِ عَوْرَةٌ) رواه أحمد والحاكم والبخاري في تاريخه وعلقه في صحيحه. واته: معمر پانه کانت داپو شه چونکه ران عموره ته.

۲- وه له جهمدوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پوژتک بورده یم لمبردا بوو پانه کام دیار بوو پیغمبر ﷺ به لامدا تیپری فرمووی: (غَطِّ فَخْدَيْكَ فَإِنَّ الْفَخْدَ عَوْرَةٌ) رواه مالك وأحمد وأبوداود والترمذي وقال: حسن، وذكره البخاري في صحيحه معلقاً. واته پانه کانت داپو شه چونکه ران عموره ته.

توانی باس کران به لگمی همدوو لاینه کان بوون، وه موسلمان بوی هدی همرکامیکیان هلبژیرئ، همرچنده لمبر نیحتیات له دینا وا باشه نوژکر هتا نمتوانی بهینی ناک و نژنوی داپوشن^(۱).

(۱) لیره دا چند شتیکی تیابه پیوسته پوون بکریتهوه:

یه کم: نیحتیات کردن کارتی واجب نریه، به لکو نمه لمبابی وهرعویه، وه شتیکی شاره نریه همدوو ته کلیف لسمری په غیبتی نووی نریه که وارع بیت.

دووم: دانر نمه بستموتوه به نوژتوه جا مفهومی نمه نوویه که بدمر له نوژا نو داپوشینه نیحتیات نریه، نمه شتیکی تیابه که پوون کردنوه کمی دیت.

سزیم: نو نیختیار و هلبژاردن دانر ناماژي بۆ ده کات پیوسته پایند بیت، لسمر بنچینه کانی زانستی (أصول الفقه)، بۆ نووی چونی ریتی نو نیختیارانه شوین داب و نمریت و همدوو نارووه نه کموت.

ناشکراشه لای همرکمی که پروانیتته نو به لگانی دانر هیتا ریتی، که به لگمی توانی ده لاین: ران عموره نریه فیعلی له پویه کوه، وه مویحه له پویه کی تروه، وه به لگمی توانی که ده لاین: ران عموره ته قبولی له پویه کوه، وه مانیه له پویه کی تروه، وه لمو بنچینه نوصولیانمی که یارمندی ده دات بۆ ترجیح کردن له نینوان به لگه و نیختیار دوو له همدوو مېستیک. دوو بنچینه یه:

یه کمیان: مانع دهرخته پینش مویحه وه.

بوخاری و ترمذی (حدیث) هکمی نفنس (نمودی پیشوه) لهروی سندهوه صحیح تره، وه (حدیث) هکمی جهرهد نیحتیاتی زیاتر تیدایه.

سنووری عموړه تی نافره ت:

لمشی نافره ت همووی عموړه ته پیوسته داپوشریت جگه له روخسارو همدوو دهمتی نهیت،
 خوی گموره نه فرمودت: ﴿وَلَا يَبْدِيَنَّ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾
 (النور/۳۰). واته: با شوینی جوانی خویان دهرنه خمن جگه لهر شو تنانی دهرنه کون واته: جگه له
 روخسارو همدوو دهسته. همدوهک نهمه به صحیحی له نیبنو عبباس و نیبنو عومرو عانیشو
 هاتوه^(۱).

نوی تریان: ووته (قول) دهخرته پیش کردار (فعل) لمبر نودی نیحتیالی تایه تمدیو شتی تری لی نه کرت،
 له گنل نموش همدی فیعل له همدی لهر به لگاند ا که ناماژیان بز کراوه وت دهرناکوی که به لگمی ناماژ بز
 کراو دیار نابیت تیدا که به مبهست و عمد بووه، وهک حدیسی نفنس و نسری نموبه کر، جگه لممش نوانه
 بوو دوی (عین) و گشتی تیان بز نریه، به پیچوانی نهر به لگاندی (قولی) ان، که نوان شریعتی کی (عام) ان،
 لمر نهمه کاری موسلمانان سلف و خدلف روشتوه، به شیوهیک که نمان بیستوه کسک بروا یا دانیش و
 پانی پوت بن، همدوهک همدی له بن باوهرانی نمری و نوانی که لاسیان دهکنوه له موسلمانان دهیکن،
 نوانی که شورت و جلی کورت لمبر دهکن.

هر بویه نابیت دوو دلی همیت لودی که پان عموړه به پی ترحیح پارسنگ کردنی به لگه قولی دهکان،
 پاشان گومانی تیدا نریه که زوری زانایان بز نموه چون، وه شوکانی لمر نموه بریویتی بوه له (نیل
 الأوطار ۲/۵۲ و السیل الجرار ۱/۱۶۰-۱۶۱)

به لی ده تواریت بووترت: عموړه تی همدوو پان حوکی (أخف) ناسان تره له عموړه تی همدوو سم، نم بز
 چونمشه که (ابن قیم) له (تهذیب السنن) دا بوی چوه، منیش له (الإرواء ۱-۳۰۱) دا هیناومه، کمواته نهر
 دهست له پان دانمی که له حدیسی (أبو ذر) پوی دوه، وه وادیاره که بمر کراسیشوه بویت، وهکو دهست دان
 له عموړه تی نریه، به پیچوانی نموه که نیبنو حمزم دهری نمدات، وه دانریش لهروی نقل کردوه و تیقراری
 کردوه.

شیتک ماوه، نریش نمویه که دانر نمونو ناوکی لکاندوه به وانموه، پاشان به لگمی بز نهیتاوه نموه، له
 راستیشدا هیچ شیتی صحیحش نریه لهر باره بوه وهک شوکانی پونی کردوتموه (۲/۵۵)، به لکو نم
 روتیدی پیغمبر ﷺ نفی دهکات که فرمودتی: «نیوان ناوک و نمونو عموړه ته» وه نهمه حدیسی کی حسمه
 وهک له (الإرواء) دا (۲۴۷ و ۲۷۱) پووم کردونتموه (تمام المنة).

(۱) بز نموه سیری کتبی (حجاب المرأة المسلمة) ص ۲۳-۲۵ بکه. (تمام المنة).

له عائشہ خوی لی رازی بیت هاتو ده فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویت: (لا یقبل الله صلاة حائض الا بخمار) رواه الخمسة إلا النسائي، وصححه ابن خزيمة والحاكم، وقال الترمذي: حديث حسن. واته: خوا نوڙی نافرتهی بالغ وهرناگرتت ثیلا به سرپوشوه نعییت.

له نوموسه لمموره خوی لی رازی بیت هاتو ده فرموویت: له پیغمبر ﷺ پرسى نایا نافرته به کراستیک و سرپوشوه بین دهرې نوڙ بکات فرمووی: (اذا كان الدرع سابغا يغطي ظهور قدميها) رواه أبو داود وصححه الأئمة وقفه. واته: نه گمر کراسه که نمونده درڙ بوو که پشته پښی پښ داپوشی دروسته ^(۱).

له عائشیه یان پرسى نایا نافرته به چمند پوښاکوه نوڙ بکات ؟ فرمووی: له عدلی بیرسه لمپاشاندا بگمړتوه بولام چی ووت پیم بلتی، نموش چوو بولای عدلی و پرسیری لی کرد عدلیش فرمووی: به سرپوشیک و کراستیکي نارودامانوه که همدو لاشمی داپوشی» پرسیرکمره که گمړایوه بولای عائشهو پښی راگه یاند نموش فرمووی: راست نه کات ^(۲).
نموی واجبه له جلوبهرگدا وه نموی موسته حبه:-

جلوبهرگی واجب نو جلوبهرگه که عموره داپوشیت، وه نه گمر نو جلوه پوښوه تمسک بوو عموره تی دهست نیشان نه کرد و تمکیش بوو رهنگی سوو سپیتی پستمی لږتروه دیار بوو

(۱) دانر له پراوړی کتبه کدا نه لیت: ثم حدیسه حوکی (مرفوع)ی هدی.

منیش ده لیم: سندده کی صحیح نری نه به مرفوعی و نه به موقوفی، لبر نموی نیسناده که نه گمړتوه بڼ سر نومو موهمدی کچی زید، که نمیش مجهوله ناناسرتت، روون کردنوی له (الإرواء، ۲۷۴) و (ضعیف أبي داود ۹۷-۹۸) دایه. وه ثم راستی به له شوکانی شاره بووه، له (نیل الاوطار ۵۸/۲) دا هریزه به مرفوعی دانوه، و بڼ ناگا بوو له جهالته کی، به لام له (السیل الجرار) دا (۱/۱۶۱) فرمویت: (لاتقوم به حجة) به که لکی نموه نایت بکرت به به لکه.

جا لیره دا پتکارویت، به لام پڼک دادان (اضطراب) هدی له ترجیهی قسه کی، که نیستا نیره جڼی نموه نریه روونی بکه ینوه.

(۲) پیوانی سندده کی جڼی باوړن به لام نو پیانوی تیدایه که ناری نبراه له نیوان مه کحول و عائشه.

به لام عبدالرزاق ربوایتی کرده له ړنگای نوموغمسمنوه فرمویت: نومو سلمی خیزانی پیغمبر ﷺ بڼیوه به کراستیک و سرپوښیکوه نوڙی ده کرد. نیسناده کی صحیحه. هروها به صحیحی هاتوه له (میمونه) وه که به کراستیک و سرپوښیکوه نوڙی ده کرد.

وه نموی که به صحیحی هاتوه له (عمر بن الخطاب و ابن عمر) وه که نافرته له همدو لیاسه کانیدا نوڙ بکات، نموه حمل نه کرتته سر تواوتر و چاکتر. والله أعلم. پروانه (تمام المنه).

دروست نږه نوژۍ پټوه بکړۍ. وه دروسته به تمنها پوښاکيکموه نوژ بکړت وک له لمپشموه باس کړا له (حديث)ی سه لمعی کورۍ ته کوه دا.

له نمبوهوره پړوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: پرسیار له پیغمبر ﷺ کړا نایا به تمنها پوښاکيکموه نوژ نه کړت، نعریش فرمووی: (أَوَلِكُلِّكُمْ ثَوْبَانِ) رواه مسلم ومالك وغيرهما. واته بڅچی همموتان دوو کراستان هدیة؟.

وه موسته حمبه به دوو پوښاک و زیاتر له دوو پوښاک نوژ بکړت، وه بېږی توانا خو جوان بکړت و براز نرتتوه. نیبنو عومر ده فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویت: (إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَلْبَسْ ثَوْبَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ أَحَقُّ مَنْ تُرَيْنَ لَهُ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ ثَوْبَانِ فَلْيَتَزِرْ إِذَا صَلَّى، وَلَا يَشْتَمِلْ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ اشْتِمَالَ الْيَهُودِ) رواه الطبراني والبيهقي. واته نه گمر یه کتی له نټوه ویستی نوژ بکات با همدوو پوښاکه کی لبر بکات چونکه خوا له هممو کس شایستمره خوی بڅ براز نرتتوه، به لثم نه گمر دوو پوښاکي نمبو نیزاره کی په شماله کی بیستی کاتی نه یوی نوژ بکا، وه کس له نټوه کاتی نوژ کردنی بپوښاکه کی خوی نمپتچیتتوه (بمه که بیثالینن له خږیموه) وک خو پتچانموی یمهود.

عبد الرزاق نه گپرتتوه ده فرموویت: جارتک ثوبی کورۍ کعب و عبداللہی کورۍ مسعود لمیتوان یه کدا جیوازیان نمیت، ثوبی ده فرموویت: نوژ به تمنها پوښاکيکموه کپرا همتی نږه، نیبنو مسعودیش ده فرموویت: نموه سمرده میټک بوو جل و بمرگ کم بوو، عومر چوه سمر مینبرو فرمووی: قسه قسمی ثوبی کورۍ کعبو نیبنو مسعودیش درنغی نه کردوه، نه گمر خوا مالی دانن نټوهش بېږی نموه بچولیننوه، دروسته پیار جله کانی له خږدا کږیکاتموه، (واته: جلی زور لبر بکات) دروسته به نیزارتک په شمالتک و ریدائیکموه (که جلیکی سمره یه نوژ بکات)، به نیزارتک و کراسیکموه بیکا، به نیزارتک و قبائیکموه (نعریش جوره جلیکه لسمروه لبر نه کړی)، به شمروالتک و ریدائیکموه، به شمروالتک و کراسیکموه، به شمروالتک و قبائیکموه، به توبیانیک (شمروالتکی چرمی بن درلینگ) و قبائیکموه، به توبیانیک و کراسیکموه، نټی و ابرازم فرمووی: به توبیانیک و ریدائیکموه. وه نممه له بوخاریدا هاتوه بېږی نموی باسی هوۍ قسه کردنی عومر بکړی.

له بوره یدوه خوا لټی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: «پیغمبر ﷺ نمهی کردوه نموی که پیار به تمنها پوښاکيکموه نوژ بکاو له خږیموه بنالینن. وه همدوه ها نمهی کردوه نموی به

شعروالتيكه نوژ بكار ريدائي لعبرا نبي^(۱)» نعو داودو بديهمقي ريواييتيان كردوه^(۲)، وه له حسيني كوري عهلي يوه رهزاي خويان لي بئ هاتوه: كاتي ههسا به نوژ كردن كام پوژاكه چاك بووه لعبري ده كرد، لهو بارهوه پرسياريان لي كرد فرموي: خوا جوانه و جواني بئ خوزه، بزيه خوم بئ پوره دگارد جوان نهكم، وه نو نغو فرموي: ﴿يَبْنِيْ عَادَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ واته: له كاتي هموو نوژيكدا به خو داپوشين خوتان جوان بكن.

سر پووت كردن له نوژدا:-

ئيبنو عساكر له ئيبنو عباسوه نهگيرتتوه كه پيغمبر ﷺ قهلمسوهكي دائناو نهكرده (ستره) بمرست لعبردم نوژكهيدا^(۳) وه له لاي حنه في به كان قهيناكه پيار به سري

(۱) سندهكي حسنه برهوه (صحيح أبي داود ۶۴۶) وه نم حديسه بهلگيه لسر نوي كه واجبه لسر نوژكه نوي بهمشي كه عورت نريه بپوشيت، كه بهشي لاي سهروهيه، نهگه دهستي كوت و لك حديسي (ابن عمر) و غهيري نيميش، وه زاهري نهي به كه بهتالي نوژ دهگهينيت، وه نوي كه تهكيد لسر نعه دهكات و تهكي پيغمبر ﷺ كه دهفرمويت هيچ كسيك له نيوه نوژ نهكات به يك جليك كه هيچي بسر شاني يوه نريه، (رواه الشيخان وأبو داود وغيرهم) (تمام المنه).

(۲) نم (حديث) ناكرتته بهلگي پووت كردني سر لعبر دوو پو:

بهكم: نعه (حديث) يكي (ضعيف) ه، وه بهسه بئ دهلايت كردنه سر نعه كه ئيبنو عساكر به تنها دهگيرتتوه، وه عيللمتهكهيم ناشكر كردوه له (الضعيفه ۲۵۳۸) دا.

دوه: نهگه نعه صهحيش بيت ناكرتته بهلگي سر پووت كردن به (مطلق) ي، لعبر نوي زاهري نويه كه نو نم كاري ده كرد كه شتيكي دهست نهكوتايه بيكات به سوتره، لعبر نوي داناني سوتره گرنگره، بهپي نوي حديسانه كه هاتوه لهو باره يوه.

وه نوي من دهيبينم لهم مهسه لهيدا كه نوژي سر پووت مهكروهه، لعبر نوي شتيكي برهويه كه موسته حبه موستان به تواترين پوخساري ئيسلامي يوه بهچيته ناو نوژ لعبر نو حديسي پيشو له كيتابهكه: «...خوا شياوتره كه خوي بئ برازندرتتوه» وه روالتيكي جوان نريه له داب و نهرتي سهلف بهردوام سر پووتي و گهوان به رنگاكان و چونه ناو جينگاي خوا پهرستق بهو شيويه، بهلكو نعه داب و نهرتي بيانيه، كشاره بئ زوري رولاتاني ئيسلامي، كاتيك كافرهكان هاتنه ناوي، وه داب و نهرتي خراپهكاني خويان هينا بزي، وه موستهكانيش چاريان لبيان كرد، جا بهمانو و نهي نهمانه تعاليدني شخصي يتي ئيسلامي خويان لهدي دا، جا نم ديارده كتوپري به كهلكي نوه نايت كه بكرتته ريگا خوشكر بئ پيچوانه كردني عورتي ئيسلامي

پووتی یوه نوژ بکات، وه نهمه‌یان به (مستحب) داناهه نه‌گمر نوژ کمر مېبستی خشوع بیت، وه به‌لگه نه‌هاتوه لسمر نه‌وی که بلیت داپوشینی سر له نوژدا چاکتره.

۵- پوو کرده قیبله:-

زانایان هممو لسمر نه‌وه ږنکن که واجبه لسمر نوژ کمر پووبکاته مزگوتی حرام له‌کاتی نوژدا. به‌پنی فرموده‌ی خوی گموره که نه‌فرمودیت: ﴿قَوْلٌ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ﴾ (البقرة/۱۴۴). واته: کاتی ریستت نوژ بکه‌یت پوو به‌رهو مزگوتی حرام وه‌ریگیره و پووی تی بکه، وه له هر شونتیک پوون و ریستان نوژ بکن نه‌وه پووی تی بکن.

له به‌رانی کوری عازیموه خوی لی رازی بیت هاتوه ده‌فرمودیت: له‌گمل پیغمبردا ﷺ شانزه یا حه‌فده مانگ پووهو (بیت المقدس) نوژمان کرد له‌پاشاندا پوومان پی وه‌ریگیره به‌رهو کمعبه، موسلیم گیتراویمتی یوه.

حوکمی کمسینک چاوی له کمعبه بیت و کمسینک چاوی لی نییت:-

پیوسته لسمر نه‌وکسمی که چاوی له کمعبه پوو بکاته عینی کمعبه، به‌لام نه‌وکسمی نایینتی پیوسته به‌رهو پووی نه‌وی نوژ بکات، چونکه هر نه‌ونده‌ی توانا هدی وه خوا ته‌کلیف له کمس ناکات به‌ نندازه‌ی خوی نییت.

پیشوو وه بشکرت به‌ به‌لگمی دروستیتی چونه ناو نوژ به‌ سر پووتی، نه‌ما سر پووت کردن به‌ نریمتی خشوع نه‌وه بیدعیه له دیندا، جگه له ره‌نی هیچ به‌لگه‌یه‌کی لسمر نی‌یه، وه نه‌گمر نه‌مه حق بوایه نه‌وه پیغمبرمی خوا ﷺ ده‌ی کرد، وه نه‌گمر بیگردایه نه‌وه لی‌وهی نقل ده‌کرا، وه نه‌گمر لی‌وهی نقل نه‌کرایت نه‌وه به‌لگه‌یه لسمر نه‌وی بیدعیه جا ناگادار به.

وه نه‌وی که له پیشموه باس کرا بؤت دهر ده‌کویت که نه‌فی کردنی دانر به‌ بوونی به‌لگه لسمر چاکیتی سر داپوشین له نوژا به (مطلق) ی راست نی‌یه، تیلا نه‌گمر مېبستی به‌لگه‌یه‌کی تاییمتی بیت، نه‌وه وایه، به‌لام نه‌فی بوونی به‌لگمی گشتی ناکات لسمر نه‌وی پووغان کردوتوه، که نه‌وش خو رازاندنوه به‌ پوشاکي نیسلامی ناسراو له‌میش نم چرخدا، وه به‌لگمی گشتی (عام) به‌لگه‌یه له‌لای همموان تیلا کاتی پینک دادان نییت (تعارض) جا وورد به‌رهو (تمام المنه).

له ئهبو هوريرهوه رهزای خوی لهر بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتى: (ما بين المشرق والمغرب قبله)^(۱) واته نیتوان رۆژهلاتو رۆژاوا قیبلهیه. ئهه به نیهبت خه لکی مه دینو ئهوانی وه ئهوان وه ئهملی شامو جهرهه عراق، وه ئهه خه لکی میسر ئهه قیبله یان له نیتوان رۆژهلاتو باشوره، به ئام بۆ خه لکی یهمن رۆژهلات ئه کهرته لای راستی نوژ کهرهه، وه رۆژاوا ئه کهرته لای چهپی یهوهی، وه بۆ خه لکی هیند رۆژهلات ئه کهرته دوای نوژ کهرهه، وه رۆژاوا ئه کهرته بهردهمی، وه جیگا کانی تریش ههر بهوجوره.

قیبله بهچی ئهزاندریت:

همهو رولاتیک چهند به لگه یه کی تایهتی هیه که قیبله ی پێ ئهناستیت، لهوانه: ئهه میحرابانهی که موسلمانان له مزگوته کانا دایان ناو، وه ههرهها قیبله نوما.

هوکی کهستیک که قیبله ی لێ وون بویت:

ههرکس نیشهانه کانی دۆزینهوهی قیبله ی لێ وون بوو، بههۆی ههر یا شتی تر ئهه واجیه لهری پرسیار بکات بۆ ئهوهی قیبله ی نیشان بدریت، به ئام ئه گهر کسی دهست نه کهرت ئهه ئهه خۆی ههولێ دۆزینهوهی بدات، ههولته کی بهچی گهیشته ئهه بۆ ئهولایهه ئهه نوژ بکات، نوژ کهری دروستو گهرانهوهی لهر نییه، ههتا ئه گهر له دای لێ بوونهوهی له نوژ کهری بۆشی ده رکهری که بهرهه قیبله نوژی نه کردوه، به ئام ئه گهر لهناو نوژ کهری قیبله بۆ ده رکهرت له کوئوهیه با روو وه رگهرت بۆلای قیبله نوژ کهری نه بریت.

له ئهینو عومرههه خوی لێ رازی بیت هاتوه ده فرمویت: (نوژی به یانی بوو خه لک له مزگوتی قوبا نوژیان نه کرد کهستیک هات ووتی: پیغمبر ﷺ وهه بۆ هاتوهه فرمانی پێ کراره له نوژدا روو بکاته کهسه ئهوهش رووی تێ بکهن، لهو کاتدا خه لکه که روویان له شام بوو، له نوژ کهری روویان وه رگهرت بۆلای کهسهه). (هتفق علیه).

پاشان ئه گهر کهستیک ههولێ دۆزینهوهی قیبله ی دا بۆ نوژتیک، وه بهرهه لایهک نوژی کرد، ئهه بۆ نوژتیک تر ههولتیک تر بدا، جا ئه گهر له ههولتێ جاری دووهدا قیبله ی گهری ئهه روو بکاته ئهه شوینهه نه گهرتتهه بۆ شوینی یه کهم، وه نوژی جاری یه کهمیش نه گهرتتهه.

چ کاتیک روو کردنه قیبله فهرز نابیت:-

روو کردنه قیبله فهرز به ئام لهه حالتهانی خوارهه ئهه فهرزی یهته نامیت:-

(۱) ئهینوماجو (ترمذی) روایتیان کردوه، و (ترمذی) ووتریتى: حسن و صحیحه، ههرهها بوخارش خهرتتهه یهوه.

۱- سوارێك نوێژی سوننەت بکات:-

دروسته بۆ سوار بەسەر پشتی و لاغەکی یەو نوێژی سوننەت بکات، روکوع و سجودەکی بە نیشارەت بێت و سجودەکی نزمتر بێت لە روکوعەکی، قیبلەکشی پوو و ئەوشوێنەیه و لاغەکی بۆی ئەرۆات، لەعامیری کۆپی رەبیعو و خۆی لێ پازی بێت هاتو و دەفرموویت: بێنیومە پیغمبەر ﷺ بەسواری و لاغەکی یەو نوێژی کردو و بەرو ئەرۆایدی که و لاغەکی ئەرۆی بردو و بۆلای. بوخاری و موسلیم گێراویانەتو و، بوخاری ئەرۆشی زیاد کردو و دەفرموویت: بەسەر ناماژە ئەرۆ. وە (ترمذی) ئەرۆی زیاد کردو و دەفرموویت: نوێژە فرزەکانی بەوشوێنە نەکردو و.

وەرۆی ئەحمەد و موسلیم و (ترمذی) هاتو و که پیغمبەر ﷺ نوێژی ئەرۆ بەسەر و لاغەکی یەو لە کاتی کدا لە مەککەو بەرو مەدینە ئەهات، و لاغەکی بەرو کۆی ئەرۆ ئەرۆ بەرو ئەرۆایدی نوێژی ئەرۆ، وە لەر بارە یەو ئەرۆ نایەتە هاتە خوارو و: ﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾ (البقرة/ ۱۱۵). واتە رۆژەهلات و رۆژناوا هی خۆایە جا ئێو رۆبکەنە هەرکۆیەک لەرۆ زانیاری و توانایی خۆای لێیە.

لە ئێراهیمی نەخەعی یەو هاتو و دەفرموویت: وە لاغەکانیان بەرو کۆی برێشتایە ئەرۆ بەسەر یەو بەرو ئەرۆایدی نوێژیان ئەرۆ، ئێنیو حەزم دەفرموویت: مەبەستی لە صەحابو تابیعینە بە گشتی لە سەفەر و نیشەجی بوونیان.

۲- کەسێک زۆری لێ کرایت یا نەخۆش بێت یاترسی هەبێت:-

کەسێک ترسی هەبێت یا زۆری لێ کرایت یا نەخۆش بێت، دروستە بەرو لایەکی تر نوێژ بکات ئەگەر بۆی نەکرا روو بکاتە قیبلە، چونکە پیغمبەر ﷺ فرمویت: (إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرِ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ). واتە: کاتی فرمانی کردنی کارێکتان پێ ئەکەم چەندە ئەرۆان ئەهەندە لێ بکەن.

خۆای گەرۆ فرمویت: ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا﴾ (البقرة/ ۲۳۹). واتە:

ئەگەر ترستان هەبو ئەرۆ بە پێو یا بەسواری یەو نوێژە کانتان بکەن. ئێنیو عومەر خۆایان لێ پازی بێ دەفرموویت: واتە: رووتان لە قیبلە بێ یا رووتان لێی نەبێ، بوخاری گێراوی یەو.

چۆنىرىمى نوٲژ كورد:

چىندىن (خىدىث) لى پىتغىمبىرەھە ﷺ ھاتوودو رىۋىنى كىردۆتتە نوٲژ چۆن چۆنى ئەكرىت و شىۋەكى چۆنە، ئىمە لىرەدا تەنھا دوو (خىدىث) ئەھىتىنىمۇ يەككىيان لەكردەھەكانىرىمى و دووھىيان لەفرمايشتەكانى:-

۱- لە عبدۇللىھى كورپى غەنىمە دەفرمورىت ئىبو مالىكى ئىشعەرى ھۆزەكى خۆى كۆ كىردەھە فرموى: ھۆزى ئىشعەر خۆتان و ژن و مىالتان كۆ بىكىنمە با فىرى چۆنىرىمى نوٲژ كوردنى پىتغىمبىرتان بىكىم ﷺ كە لە مەدىنە نوٲژى پى ئەكرىدىن، ئىۋانىش خۆيان و ژن و مىالتان ھاتن كۆ بوونمۇ، ئىنجا لىبىر چارىيان دەست نوٲژىكى گىرت و نىشانى دان چۆن دەست نوٲژ ئەگىرىت بىرىك و پىكى، ۋە نىشانى دان ئەندامەكانى دەست نوٲژ چۆن ئىشۋى و ھىتا كوى ئىشۋىت، ئىنجا كە سىبىر داھات ھىستا بانگى دا، پاشان پىاۋەكانى لىپىشەھە رىز كىردو مىنالەكانىش لىدۋاىانمۇ و ژنەكانى لىدۋاى مىنالەكانمۇ رىز كىرد، جا قامىتى بۆ كىردن و چۈۋە پىشەھە ھىردو دەستى بىرز كىردەھە (اللھ اكبىرى) كىرد، لىپاشاندا سوۋەتى فاتىھى سوۋەتىكى تىرى بىمى دەنگى خۆتىند، پاشان ووتى: (اللھ اكبىر) و چۈۋە روكۈمۇ ووتى: (سبھان اللھ وىھمە) سى جار، لىپاشاندا ووتى: (سمع اللھ لمن ھمە) ئىنجا راست بۆۋە رىك ۋەستا، ئىنجا ووتى: (اللھ اكبىر) و دانىۋىمۇ بۆ سەجدە سەجدە بىرد، لىپاشاندا ووتىمۇ (اللھ اكبىر) و سىرى بىرز كىردەھە، ئىنجا (اللھ اكبىر) كىردو سۈجەدى بىردەھە لىپاشاندا ووتىمۇ (اللھ اكبىر) و ھەلسايمۇ سىرىپى. ۋە ژمارە (اللھ اكبىر) ھەكانى لە رىكاتى يەكەمدا شەش جار بو، ۋە كە ھەلسايمۇ بۆ رىكاتى دوھ (اللھ اكبىر) كىردەھە. پاشان كاتى لە نوٲژەكە بۆۋە روى كىردە ھۆزەكى و فرموى: ئى (اللھ اكبىر)انى كىردم باش لىبىرى بىكىن، چۈنكى ئىمە شىۋە نوٲژ كوردنى پىتغىمبىر ﷺ بو، كە نا لىم كاتىدا پىرى كىردوۋىن، لىپاشاندا كاتى پىتغىمبىر ﷺ لىنوٲژ لى ئىبۋە روى ئەكردە خەلكەكمۇ ئى فرموى: (ئى خەلكىنە كوى بىگىن و باش ھۆشى بىدەننى، ۋە بزانن كە خۋاى گىۋە خەلكى واى ھىدە نە پىتغىمبىرن، نە شەھىد، پىتغىمبىرانو شەھىدان خۆزگەيان پى ئەخۋازن، چۈنكە ئىۋەندە لەخۋاۋە نىزىكن)، لاى اخۋاروى خەلكەكمۇ كاپراپەكى عىرەبى دەشتەكى لى بو كە گۆزى لىۋەبو ھات و بىدەستى ئامازەى بۆ پىتغىمبىر ﷺ كىردو ووتى: ئى نىراۋى خۋا كەسانىك لە خەلكى نە پىتغىمبىر بى و نەشەھىد، ۋە پىتغىمبىران لىبىر نىزىكان لەخۋاۋە خۆزگەيان پى بىمى؟ ئىۋانمىان بۆ ۋەصف بىكە، پىتغىمبىر ﷺ شاد بو بە پىرسىارەكى كاپراۋ فرموى: (ئىۋانە كەسانىكن كە لە پالائى خەلكىن لە تايفو ھۆزەكاندا، لىبىنى يەكتردا خىمايتىيان نىرە، بەلام لىبىر خۋا يەكترىيان خۆش دەۋى دلىان لىمىك پاكە، خۋا لە پۆزى دۋاى دا لىنور چەندەھا

مینبریان بۆ دروست ئەکات و دایان ئەنیشینی لاسەری، جا پوخسارەکانیشیان ئەکا بە نوورو جەلەکانیشیان ئەکا بەنوو، لەو پۆژەدا خەلک ئەترسن بەلام ئەوان ناترسن، چونکە دزستی خوان و ترسیان نییە و بێ غەم و پەژارەن). ئەحمەدو ئەبو یەعلا بە ئیسنادێکی حەسەن گێڕاویانەتووە و حاکمیش دەفەرمووت: ئیسنادەکی صەحیحە^(۱).

۲- له نښې هوږه پړوه خوا لټی پازی بیت هاتوه ده فرمووت: پیانک هاته ناو مرگوت و دهستی کرد به نوټز کردن، کاتئ سلاوی دایموه هات بولای پیغمبر ﷺ سلاوی لی کرد. پیغمبر ﷺ وهلامی سلاوه کمی دایموه و فرمووی: (بچو نوټزه کمټ بکړوه چونکه ثموه نوټز نمبوو کردت) ثمویش گړایموه نوټزه کمی کرده وه. بمو شتویه همتا سټی جار گټړایموه، دواى سټی جاره که ووتی: بمو زاتمى توټی ناردوه بمهتق لموه زیاتر نازام، ده فټرم بکه، پیغمبر ﷺ فرمووی: (کاتئ که ههلسای بؤ نوټز بلئ: (الله اکبر) پاشان له قورټان چیت لمبر بوو بیخوټنه، کاتئ لی بوټیتموه بلئ: (الله اکبر) و بچو بؤ ړکوع، ثمونده له رکوعدا بوسته همتا به نارام له رکوعدا ثمیټیتموه و ټیسکه کانت له جوټله نه کمون، لمپاشان سر بمرز بکړوه له ړکوع بمپټوه بووه ستمو تماو ړټک بمره وه، لمپاشاندا بچو بؤ سجده، ثمونده له سجده بمټنمروه همتا نارام ثمیټیتموه لمسهجده دا، لمپاشاندا سر له سجده بمرز بکړوه دانیشه، ثمونده دانیشه همتا نارام ثمیټیتموه له دانیشتندا، لمپاشاندا بچوړوه سجده ثمونده بمټنمروه له سجدهدا همتا نارام ثمیټیتموه لمسهجده دا، بمو شتویه بکه لهما موو نوټز تکتا). نه حمدو بوخاری و موسلیم گټړایانمته وه ثم (حدیث) ه پټی ته ټټن: (حدیث) ای ثموکسمی نوټزه کمی به خرابی کرد.

نعمی که باستان کرد تیکرای نمو بوو که هاتوو لهباری چونی یستی نوژموه که له کردو روتی پیغمبروه ^{عزیز} وه رگراوه، وه تیمش بمو شیویه نهیکهین له گهل زانین و جیاگردنموه له نتوان فرزه کان و سونتمه کان.

(۱) نمو تخریجه دانه‌ر له (الترغیب) (۴/۴۸) یوه وړی گرتووه. وه نیمه ده‌لین له تحسین کرده‌کیدای نهی پینکاره، لمبر نړوی خولگی سنده‌کمی لسمر شمیری کورې حوشمه، وه نیمیش (ضعیف) لمبر خراپی (حفظ‌ای) و (اضطراب‌ای) له روایته‌کانی همروک ناشکرا دهیت بز کمینک که به دووی بکورت، یان پڼ پروانینی همیت بسمر ووتی پیشواکان، به‌لام (حافظ) له التقرب دا کورتی کردوته‌وه بډوی (صلوق کشیر الارسل والأوام).

پاشان سید سابق ده‌لایت: له عبداللای کورپی غونموه. نيمه هه‌لويه، راست نيمويه: عبدالرحمن ی کورپی غونموه، همروک له المسنددا هاتوه، وه دائر له شونتیکي تریش باسی کردوه، به‌لام هر ده‌لایت: غونم به (ضمة)، به‌لکو دیمیت به فحه بیت، وه له التقرب دابه، (تمام المنه).

فهرزه‌گانی نویژ

بۆ نویژ چمند فرزو چمند روکنیک هه‌یه که حقیقه‌تی نویژیان لێ پێک دێ، به‌جۆرێک نه‌گهر یه‌کێک له‌و فهرزانه نه‌یه‌تته جێ به‌پێی یاسای نیسلام ئهو نویژه به‌ نویژ دانانرێت و به‌جێ ناگات. و له‌ خواره‌وه‌ روونیان نه‌که‌ینه‌وه‌:-

۱- نییعت هێنان:-

به‌پێی فرموده‌ی خۆی گه‌وره‌ که فرمودیه‌تی: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ﴾ (بینه/۵). واته، وه‌ئمان فهرمانیان پێ نه‌دراوه ئیلا ئه‌وه نه‌بێ که عیبادت بۆ خوا بکهن و دینه‌که‌یان خالیص و پوخته‌ بۆ ئهو ته‌نجام به‌دن.

وه به‌پێی فرموده‌ی پیغمبهر ﷺ که نه‌فرمودیه‌تی: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَّا نَوَىٰ، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهَجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ) رواه البخاري. واته: قه‌بوڵ بوونی کردوه‌کان له‌لای خوا تنها به‌پێی نییعته‌که‌نه، وه هه‌رکس چی له‌نییعتدا بێ هه‌ر پاداشی ئه‌وه‌ی بۆ نه‌نووسێ، جا هه‌رکس کۆچ کردنی بۆلای خواو پیغمبهره‌که‌ی بیت، ئه‌وه کۆچ کردنی بۆلای خواو پیغمبهره‌که‌یه‌تی، وه هه‌رکس کۆچ کردنی له‌بهر دنیا به‌کێ بێ که‌به‌ده‌ستی بێت یا له‌بهر ئافره‌تێک که بیهێت، ئه‌وه کۆچ کردنه‌که‌ی بۆلای ئه‌وه‌یه که هه‌یجهرته‌ی کردوه‌ بۆلای. وه باسی حقیقه‌تی نییعت له‌ ده‌ست نویژدا کراوه.

به‌ده‌م نییعت هێنان:

ئیه‌بو قه‌ییم له‌کتیبه‌ی (إغاثة اللفهان) دا ده‌فرمودیه‌تی: نییعت وێست و بریاره‌ بۆ کردنی شت، وه شوێنی نییعتیش دڵه‌ وه له‌ راستی دا په‌یوه‌ندی به‌زبانوه‌ نه‌یه، هه‌ر بۆیه له‌ پیغمبهره‌وه ﷺ نه‌هاتوه که به‌ ده‌م نییعتی هه‌ینایه‌ت. هه‌روه‌ها له‌سه‌حابه‌شه‌وه نه‌هاتوه که به‌هیچ شتیه‌یه‌ک نییعتیان به‌ده‌م هه‌ینای، وه ئهو عیباره‌تانه‌ی داهه‌یتراون و کاتی ده‌ست نویژگرتن و نویژ کردن ئه‌ووترین، شه‌یتان کردوویه‌تی به‌ شوێنی به‌ گۆا چونه‌وه‌ بۆ ئه‌وانه‌ی وه‌سه‌ه‌یان هه‌یه، له‌ کاتی نه‌-یه‌تدا رایان نه‌گرت و سزایان نه‌دات، وایان لێ نه‌کات له‌ نییعته‌کاندا به‌ده‌م هه‌له‌ بکهن و به‌شوێن راست کردنه‌وه‌ی دا به‌گه‌رتن، بۆیه ئه‌یه‌نی ئهو که‌سه چمند جار نییعته‌که‌ی دووباره‌ نه‌کاته‌وه‌ خۆی ماندوو نه‌کات بۆ ووتنی، هه‌رچهنده‌ ئهو عیباره‌تانه له‌نویژیش نه‌ین.

۲- (الله اکبر) ی (إحرام) نویژ دابستق:

بمپی نوی عهلی خوا لی رازی بیت نه گیتیموه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویمتی: (مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ) رواه الشافعي وأحمد وأبوداود وابن ماجه والترمذي^(۱). واته: کلیلی نویژ دهست نویژ، و تهریمه کی (دابستنه کی) ووتنی (الله اکبر)، و تهلیله کی (کوتایی هینانه کی) سلام دانویه. (ترمذی) ده فرموویت: نممه صحیح ترین و حسن ترین (حدیث) ه لم باسدا.

هروه ها بمپی نوی عهلی که (ثابت) بووه له کردار و ووتی پیغمبر ﷺ، وه له دوو فرمووده ییدا هاتوه کباسمان کردن.

وه هر نمپی عهینی ووشی (الله اکبر) بووتری بمپی نوی عهلی نبو حومهید ده فرموویت: پیغمبر ﷺ کاتی هه لئسا بز نویژ کردن به ریکی رانهوستا و هردو دستی برز نه کرده ووه لمپاشاندا نمی فرموو: (الله اکبر). نیبنو ماجه گیتراویمتی یوهو نیبنو خوزه یمو نیبنو حبان به صه حیجان داناوه.

وه بهزار وتنمی نو (حدیث) به نیساندیککی صحیح لسمر مرجی موسلیم نه گیتیموه له عهلی یوه که ده فرموویت: پیغمبر ﷺ کاتی هه لئسا بز نویژ نمی فرموو: (الله اکبر) وه له (حدیث) ی هه له کار له نویژه کیدا لای (طبرانی) نممه هاتوه: (لمپاشاندا نه لیت: (الله اکبر).

۳- بمپیوه وهستان له نویژه فرزه کاندا:

وهستان به پیوه بمپی قورنان و سوننت و نیجماعی زانایان واجبه لسمر نو کسانمی کمتوانای بمپیوه وهستانیان هیه. خوی گموره فرموویمتی: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ (البقرة/۲۳۸). واته ناگاداری نویژه کانتان بکن به بهجی هینانیان به برده وومی له کاتی خویاندا، (به تاییمت) نویژی ناوه پراست (که نویژی عسره) وه - له نویژاندا - به نیخلاص و ملکه چی یوه بز خوا پراوستن.

له عمرانی کوری حوصینه وه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: توشی مایسیری بووم، ده رباری چونی یمتی نویژ کردنم پرسیارم لمپیغمبر ﷺ کرد ؟ فرمووی: (به پراوهستانه وه نویژ بکه، جا نه گمر نمتوانی دانیشه، نه گمر هر نمتوانی لسمر لاتمنیشت). بوخاری گیتراویمتی یوه.

(۱) نم حدیسه حسن و صحیحه هروه ک شیخ نه لبانی ده فرموویت له (صحیح ابن ماجه رقم ۲۲۲) دا.

وه قسمی زانایان لسمر نموه پٽڪ هاتوه، وههروهه پٽڪ هاتون لسمر نموهی که موستهحمبه کاتی راهستان قچهکان لهیهک جیا بکریتموه.

راهستان لمنوڙی سونمتدا:-

بهلام نوڙه سونمتهکان دروسته بدانیشتموه بکرین لهگمل نموهشدا که توانای بمیتوه وهستان همیت، بهلام پاداشی بمیتوه وهستار تماوتره وهک له پاداشی دانیشتموه، له عبداللهی کوری عومروهه خوا لییان رازی بیت هاتوه دهفرمویت: بویان گپراموه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (صَلَاةُ الرَّجُلِ قَاعِدًا نِصْفُ الصَّلَاةِ) رواه البخاري ومسلم. واته نوڙی پیای دانیشتموه نیوه نوڙه.

نمبونی توانای بمیتوه وهستان لمنوڙی فرزدا:-

هرکس توانای نمبو بمیتوه بووهستیت لمنوڙی فرزدا، نموه چون توانی نوڙ بکات بیکات، چونکه خواي گموره لموانا بملاره داوا ناکات، وه نمو جوړه کسانه پاداشی تماوا لسمر نوڙه کهیان ورههگرن. له نمبو موساوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِذَا مَرَضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مَا كَانَ يَعْمَلُهُ وَهُوَ صَحِيحٌ مُّقِيمٌ) رواه البخاري. واته نهگرم موسلمانیک نهخوش بوو یا چوو بز سدفر، لهکاتی لمش ساغی و نیشتمجی بوونیدا چی کردوه هرپوی نمووسری لهلایمی خواي گمورهه.

۴- خوښدنن سوږهتی فاتیحه:-

نمبن سوږهتی فاتیحه له هممو ږکاتیک لمږکاتهکانی نوڙدا بخوښنرت، نوڙه که نوڙی فرز بیت، یا نوڙی سونمت، وه چمند (حدیث) ټکی صحیح هاتوه دهبارهی نموهی خوښدنن سوږهتی فاتیحه فرزه لههممو ږکاتهکانی نوڙدا، جا لمبر نموهی (حدیث) ی صحیح و ناشکرا لمو بارهیموه هاتوه نیر ږنگای جیاوازی زانایان نمماوه، وه نیمش نمو (حدیث) انه باس نهکمین لهخوارهه:

۱- له عوبادهی کوری صامتوه خوا لیی رازی بیت هاتوه دهفرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ) رواه الجماعة، واته: هرکس لمنوڙه کهیدا سوږهتی فاتیحمی نهخوښد نوڙی نهکردوه.

۲- له نمبو هوږهپروه خوا لیی رازی بیت هاتوه دهفرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأَمِّ الْقُرْآنِ - وَفِي رِوَايَةٍ - بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، فَهِيَ خُدَاجٌ غَيْرُ

تَمَام) رواه أحمد والشيخان. واته: هر کس نوڙي کردو سوږهتي (أم القرآن) ی - لریوایمتیکی ترا - فاتیحی کتابی تیدا نه خوږتند، نو نوڙه نو قسانه، نو قسانه، تمواو نریه^(۱).

۳- وه هر له نیمی هورده یږوه خوا لئی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (لا تُجْزِئُ صَلَاةٌ لَا یُقْرَأُ فِیْهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ) رواه ابن خزيمة بإسنادٍ صحيح. واته: نو نوڙه دروست نریه که سوږهتي فاتیحی تیدا نه خوږتیراییت.

۴- وه له لای (دارقطني) بهیسنادیکی صحیحوه هاتوه: (لا تُجْزِئُ صَلَاةٌ لِمَنْ لَمْ یَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ). واته نوڙي کمستک، دروست نریه که فاتیحی تیدا نه خوږندیت.

۵- له نبر سعهیدهوه خوی لئی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: نیمه فرماغان پښ کرابو له نوڙدا سوږهتي فاتیحو چنډ بتوانین له سوږهته کاتی تری قورغان بخوږنن. رواه أبو داود وقال الحافظ وابن سید الناس: إسناده صحيح.

وه له هندی رتگاهه له (حدیث)ی هله کار له نوڙه کهیدا هاتوه فرمویت: (لپاشاندا (أم القرآن) که سوږهتي فاتیحیه بخوږنه). تا نوهی که پښی فرمو: (پاشان نو کاره بکه له همو رکاښکدا).

۷- لپاش ثوانه له پیغمبرهوه ﷺ (ثابت)ه که خوی له همو رکاښک له رکاښکانی نوڙي فرزو سونمت سوږهتي فاتیحی خوږندوه، وه پښچوانی نوه (ثابت) نریه، وه خولگی عیاده کانی شون کوننی پیغمبرهوه ﷺ، چونکه خوی فرمویت: (صَلُّوا کَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي) رواه البخاري. واته: من چوڼ نښین نوڙ نه کم ښووش بو شتویه نوڙ بکن.

(۱) ننه دوشتی لسمه:

یه کم: به (مطلق)ی داویمتی به پال شهیدین بوخاریو موسلیم، وه وای زانیوه که نم حدیسه له لای بوخاری به له (الصحيح) دا وه ننه هله یه، لبر نوهی ننه موسلیم به تنهایی دهیگریتموه بعین بوخاری، ږنگه هوی نم بههله داچونه نوه بیت که بوخاری له (جزء القراءة) و له (أفعال العباد) دا گټراویمتی یوه، جا نو، یان نوهی که نم لیتوی نقل کردوه به (مطلق)ی داویمتی به پالی بعین نوهی بی رستیتیموه به (الجزء) یان (الأفعال)وه، بویه هله که روی داوه لبر نوهی دانه پالی نو دو کیتابه مانای نوه ناگیمینیت که حدیسه که صحیح، به پښچوانی دانپال صحیحی بوخاری له زارواو زانایاندا.

وه نومی تریان: نوهی (لفظ) ی (فهی خداج هی خداج) ننه ریوایمتیکی نه حمده (۲/۲۸۵)، وه له ریوایمتیکی ترددا (فهی خداج، ثم هی خداج، ثم هی خداج) وه نهمیان یه که له گمل ریوایتمه موسلیم (۲/۱۰) به لغزی (فهی خداج، یقولها ثلاثاً) نبر داودو باقی خاوهن سوننه کان و جگه له مانیش گټراویمتیموه، وه نهمش تفریح کراوه له (صحيح أبي داود ۷۷۹). (تمام المنه).

ووتنی (بسم الله) به سمه له:

(بسم الله الرحمن الرحيم)، زانایان لاسر نوه پټك هاتوون كه به سمه له به شټكه له نایمتی سوږه تی (النمل)، به لآم جیوازیان هدی له سمه لاندی كه كهوتونته سهره تای سوږه ته کانی قورنای پیژده، لمددا سټ بۆچوونی بهناوبانگ هدی كه نمانن:

یه کم: (بسم الله الرحمن الرحيم) نایمتیكه لاسوږه تی فاتیحو هموو سوږه ته کانی تری قورنای، كهواته خویندنی له سوږه تی فاتیحدا واجب، وه حوكمه كمی وهك حوكمی فاتیحده له ناشكرا و نهینی دا، وه بهیترترین به لگه بۆ تم بۆچوونه (حدیث) كهی نوعه یی كوری موجهه كی كه ده فرمویت: لمدواي نسی هوږه پره نوژم نه كړد (بسم الله الرحمن الرحيم) ی خویند، وپاشان فاتیحی خویند، كه له نوژه كه بۆه فرمووی: بو ذاتی گیانی منی بدهسته من لهدموتان زیاتر نوژه كم لمنوژی پیغمبر ﷺ نه چیت. نمانی و نیبنو خوزه یمو نیبنو حبان گپراویانتموه.

(حافظ) له (الفتح) دا ده فرمویت: نوه صحیح ترین (حدیث) كه هاتوه ده باره ی به ناشكرا خویندنی (بسم الله...) ^(۱).

(۱) پیوسته بزانت كه نر عیباره تی (حافظ) له لای زانایانی (حدیث) نوه ناگه یفیت كه (حدیث) كه صحیح بیت، به لكو صحیحی نیسبته ی پیغمبریت، نوه ی په همتی خوی لی بیت ده فرمویت: تم عیباره ته نوه ناگه یفیت كه حدیسه كه صحیحه، توان ده لټن: تمه راست (أصح) ترین شته كه لم بابدا هابیت، هرچنده زه عیفیش بیت، مبستیان پی راجعترینیان یان كمترین (ضعیف) ی.

منیش ده لټم: په نگه (حافظ) په همتی خوی لی بیت تم حدیسی تصحیح نه كړدیت لبر نوه هندك له فرموده ناسان باسی (بسم الله) كه یان به (شاذ) ی گپراوه توه، وه پیچوانی سرچم متعانه پټكراوه كان (ثقات) ده كات، توانی كه حدیسه كه یان گپراوه توه له (أبو هريرة) وه توان باسیان نه كړدوه، هروك (شه یغان) بوخاری و موسلیم و جكه لوانیش گپراو یانتموه له حدیسی (أبي سلمة) له نسی هوږه پره، وه زه یلمعی بۆ روون كړد نوه تمه له (نصب الراية) (۱/ ۳۲۰-۳۳۷) درژی به باسی داوه جا بۆ بگپړوه.

پاشان نه كړ حدیسه كه صحیحیش بیت خۆ به راشكاری باسی به ناشكرا ووتنی (بسم الله) ی تیدا نریه، وه باسی په دفع كړدیشی تیا نریه بۆلای پیغمبر ﷺ، وه وته كی نبوه هوږه پره كه له كوتایی به كی ده فرمویت: من زیاتر له نیه نوژه كم به نوژی پیغمبر ﷺ ده چیت. نوه ناگه یفیت هرچی يك نبوه هوږه پره كړدیت ی په كړت هروك شه یفی نیسلام به درژی باسی كړدوه له (الفتاوي) (۱/ ۸۱) جا بۆ بگپړوه.

وه حق نوه یه كه له باره ی ناشكرا ووتنی (بسم الله) حدیسیكی به راشكارو صحیح نهاتوه، به لكو له پیغمبره ﷺ به صحیحی هاتوه كه به نهینی ووتی له حدیسی نماندا، وه من ده ینگام بۆ

دوهم: (بسم الله الرحمن الرحيم) نایمتیکې سر به‌خوږه بڼه پېروزی و جیا کړد نډوی سوږه‌ته‌کان هاتوه، وه خوښندنې لاسره‌تای سوږه‌تې فاتحدا دروسته به‌لکو موسته‌حبیبشه، به‌لام بده‌نگی به‌رز ووتنی: سونمت نږه. به‌پنځی نډوی نښس ده‌فرموویت: لدوای پیغمبره‌وه ﷺ نوژم کړدوه، وه له دواي نښوبه‌کرو عومرو (عثمان) وه نوژم کړدوه بده‌نگی به‌رز نه‌یان نډوت: (بسم الله الرحمن الرحيم). نښانی و نښینو حبیبان و (طحاوي) به‌نښسادیک لاسر مرجی همدو شیخ گټراویانمتوه.

سوم: (بسم الله الرحمن الرحيم) نایمتیک نږه نه له سوږه‌تې فاتحه و نه له سوږه‌ته‌کانی تری قورنات، وه خوښندنې له‌نوژدا مه‌کروه بده‌نگی به‌رزو بده‌نگی نرم، له نوژي فرزا نک سونمت، وه نم بڼه‌چونه به‌هیز نږه.

نښینو قهیم مزه‌دب و بڼه‌چونی یه‌کم و دوهمی کڅ کړدوتموه و ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ به‌ده‌نگی به‌رز همدی جار (بسم الله الرحمن الرحيم) ی ده‌خوښند، وه زیاتر به نه‌پنی ده‌خوښند، وه گومانی تیدا نږه که پیغمبر ﷺ هرگیز به‌ردوام نه‌خوښندوه به‌ده‌نگی به‌رز له شمو روژتیکدا پینج جار، له مالموه و سه‌فردا، له حالتیکدا نښه شاووه بیت له خوله‌فای راشدین و وجومه‌وری صه‌حابه و نه‌هلی شاره‌کی له‌چرخه‌ چاکه‌کاندا.

کسک نښانیت فاتحه بخوښت:

(خطابي) ده‌فرموویت: نصل نډوی که نوژ به‌پنی خوښندنې سوږه‌تې فاتحه تیدا دروست نږه، وه مه‌عقول و به‌جږه که خوښندنې سوږه‌تې فاتحه لاسر کسک واجب که بیزانی بیخوښنی نک نډوی نایزانی، جا نه‌گر کسک نښانیت سوږه‌تې فاتحه بخوښنی به‌لام سوږه‌تیکې تر بزانیت، لاسری واجب نډه‌نډی حوت نایمته‌کی سوږه‌تې فاتحه له‌سوږه‌ته بخوښنی که نه‌یزانی، چونکه له‌پیشترین زیکر دواي فاتحه به‌ نښازهی خوښتی له قورنات، به‌لام نه‌گر همدوانای نښو هیچ له‌قورنات فیر ببیت، لښر نښوانایی له سروشتیدا یالښر خواپی لښر کړدنی، یا عمره‌ب نښو، یا به‌هزی نه‌خوښی، نډو له‌وکاتدا له‌پیش ترین (ذکر) دواي قورنات نډو

دژوبه‌تموه، همدویم باس کړدوه له کتیبه‌کمد (صفة صلاة النبي ﷺ) که به‌شی زریان سښده‌کانیان صه‌حیده، وه له همدی له‌فرزا به‌راشکاری باسی نډو ده‌کات که پیغمبر ﷺ به‌نه‌پنی ده‌یوت، وه سښده‌کیان صه‌حیده، لاسر مرجی موسلیم، وه نښه بڼه‌چونی سرجم جومه‌وری فوقه‌هایو زوړی خواونانی حدیس، نښدش حقه که گومانی تیدا نږه، وه هرکس ده‌یوت به‌ به‌رفراوانی لم باسه بکڅیتوه با بگټرتوه بڼه‌فتاوی شیخی نښلام. (تمام‌المنه).

(ذکر) انده که پیغمبر ﷺ فیری خه لکی کردوه همدوک: (سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله).

له پیغمبرهوه ﷺ روایت کراوه که فرمویمتی: (أَفْضَلُ الذِّكْرِ بَعْدَ كَلَامِ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ). واته باشتین یادی خوا دوی قورئان (سبحان الله، و الحمد لله، و لا اله الا الله، و الله أكبر). تمواو.

وه (حدیث)ای ریفاعی کوی رافیع که (خطابی) باسی کرد نعه پشتگیری نهکات که پیغمبر ﷺ پیارکی فیری نویز نهکرد می فرمود: (إِنْ كَانَ مَعَكَ قُرْآنٌ فَاقْرَأْ وَلَا فَاحْمَدُ وَكَبْرُهُ وَهَلْلُهُ ثُمَّ ارْكَعْ) رواه أبوداود والترمذي وحسنه، والنسائي والبيهقي. واته: نهگور قورئانت لمبر بو بیخوئنه، نهگینا (الحمد لله و الله أكبر و لا اله الا الله) بکه لمپاشاندا بجوره رکوعهوه.

۵- چونه رکوع:-

زانایان هممو لسمو نموه رتکن که چونه رکوع فوره لنویژدا، بمپی فرموده می خوی گوره که نه فرمویمت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا﴾ (الحج/۷۷). واته: می نو کسانمی کماوه رتاق هیناوه رکوع برزو سجده برن.

رکوع بردن بهچی دیته جی؟

رکوع تمها به چمینوه دیته جی بمشویهک همدوو دست بگاته نهژنو، وه نمبی (طمأنينة) نارام بوئوه له رکوع دا هبیت، بمپی نموی له (حدیث)ی هله کار له نویژه کیدا هاتوه که پیغمبر ﷺ پی فرمود: (ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا). واته لمپاشان بجوره رکوعهوه نمونده بمینوه هتا نارام نمبیتوه.

له نمبر قمتادهوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرمویمت: پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (أَسْرَأُ النَّاسِ سَرِقَةً الَّذِي يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ)، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَكَيْفَ يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ؟ قَالَ: (لَا يُتِمُّ رُكُوعَهَا وَلَا سُجُودَهَا) أَوْ قَالَ: (لَا يُقِيمُ صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ) رواه أحمد والطبراني وابن خزيمة والحاكم وقال صحيح الإسناد. واته خراپترین کس نو دزهیه که لنویژی خوی نهذی، ووتیان: می نیروای خوا چون له نویژی خوی دزی نهکات؟ فرموی: رکوع و سجوده کمی تمواو ناهیتیته جی، یان فرموی: پشتی راست ناکاتوه له رکوع و سجوددا. نهحمد و (طبرانی)و نیبنوخوزهیمو حاکم گتیراویانتموه، وه حاکم نیسناده کمی به صحیح داناه.

له نمبر مسعودی بدرییموه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (لَا تُجْزِئُ صَلَاةٌ لَا يُقِيمُ الرَّجُلُ فِيهَا صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ) رواه الخمسة وابن خزيمة وابن حبان والطبراني والبيهقي،

وقال: إسناده صحيح، وقال الترمذي: حسن صحيح. واته نو نوڙه دروست نږه پياو له ركوع و سجوده كيدا پشتي تمواو رڼك نه كاتوه. وه كار بدمه كراوه لای نهعلی عيلم له صحابهی پښغمبر ﷺ و پاش نهوانيش، همويان لسمر نهوه بون كه ثمنې نوڙكمر پشتي راست بكاتوه له ركوع و سجوددا.

له حوزه يفهوه هاتوه كه پياوړكې بينی ركوع و سجوده كمی تمواو نه نه كړد، پښی فرموي: ثمنه نوڙ نه بويو كړدت، وه نه گمر بمریت لسمر نهو ثاينه نامریت كه خوا بډ پښغمبري ناردوه. بوخاری گيږاويتمې يوه.

۶- هه لسانوه له ركوع و رڼك وهستان بډ ماوهيك به نارامی:

بمېږي نهوي نهبو حومه يد لبارهی چوڼي يمتی نوڙی پښغمبروه ﷺ ده فرموي: (كاتی سري بمرز نه كړدوه له ركوع رڼك نه بويوه همتا همويو جومگه كانی پشتي نه چوونوه جوی خویان و له جوله نه كوتن). بوخاری و موسليم گيږاويانتموه.

عائيشه له پښغمبروه ﷺ نه گيږيتموه ده فرموي: كاتی سري بمرز نه كړدوه له ركوع نه نه چوه سجدوه همتا تمواو رڼك نه بويوه. موسليم گيږاويتمې يوه.

پښغمبر ﷺ فرموي: (ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا). واته: لپاشاندا سر بمرز بكرهوه تاوه كو رڼك ده بيتوه. بوخاری و موسليم گيږاويانتموه.

له نهبو هوږه يږوه هاتوه كه پښغمبر ﷺ فرموي: (لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى صَلَاةِ رَجُلٍ لَا يُقِيمُ صَلَاتَهُ بَيْنَ رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ) رواه أحمد. وقال المنذري: إسناده جيد. واته: خوی گوره ناروانيته نوڙی هيچ نوڙكمر رڼك نه گمر له نيوان ركوع و سجوددا پشتي رڼك نه كاتوه.

۷- سجود:

نهوي لمپشموه باس كرا به لگهيه لسمر واجب بوونی سجده بمېږي قورڼان، وه پښغمبر ﷺ روونی كړدوتموه لهو فرموده يدا كه بوو كابرایی فرموي كه نوڙه كمی به هه له كړدبوو، فرموي: (ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمِئَنَ سَاجِدًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمِئَنَ جَالِسًا ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمِئَنَ سَاجِدًا). واته: پاشان سجده بمره تاوه كو دلنيا ده بيت كه سجدت بردوه، پاشان سرت بمرز بكرهوه تاوه كو دلنيا ده بيت كمو دانيشتووی، پاشان سجده بمره تاوه كو دلنيا ده بيت كه سجدت بردوه.

جا کمراته سجده‌ی یه‌کم و نارام بوونوه لئو سجده‌ی دواو سریرمزگردنوه و نارام بوونوه لئو دانیشتنده و پاشان سجده‌ی دووم و نارام بوونوه لئو سجده‌ی دوا، گشتی فرزه له ههموو پرکاته‌کانی نوژدا، نوژده که فریز بیت یا سوننت.

سنوو و ماوه‌ی مانوه و نارام بوونوه (طمأنينة):

مانوه نارام بوون ئه‌ونده‌یه هتا ئه‌ندامه‌کانی له‌شی نوژکمر ئه‌چنه جینگای خویان و قمرار نه‌گرن، زانایان ئه‌ونده‌ی ووتنی ووشی: (سبحان الله) یان داناوه بۆ ئوماویه.

ئه‌ندامه‌کانی سجده‌بردن:

ئه‌ندامه‌کانی سجده‌بردن روخسارو همدوو ناو لپ و همدوو ئه‌ژنۆ و همدوو سنگی پێیه. له عه‌بباسی کوری (عبد المطلب) وه هاتوه ده‌فرموویت: خۆم له پێغمه‌بهر ﷺ بیستوه فرموویته: (إِذَا سَجَدَ الْعَبْدُ سَجْدَ مَعَهُ سَبْعَةُ آرَابٍ؛ وَجْهُهُ وَكَفَاهُ وَرُكْبَتَاهُ وَقَدَمَاهُ) رواه الجماعة إلا البخاري. واته: کاتی به‌نده‌یه‌کی خوا سجده‌تبات حوت شوینی له‌گه‌لێا سجده‌تبعین، ئه‌وانیش: روخساری و همدوو له‌پی ده‌ستی و همدوو ئه‌ژنۆی و همدوو پێیه‌تی.

له‌ ئیبنو عه‌بباسوه خوی لێ رازی بیت هاتوه ده‌فرموویت: پێغمه‌بهر ﷺ فرمانی نه‌کرد سجده‌بری لاسر حوت ئه‌ندام: وه جل و قژ کۆنه‌کره‌توه - له‌کاتی سجده‌دا - ئه‌وانیش ناوچوان و همدوو له‌پی ده‌ست و همدوو ئه‌ژنۆ همدوو پێیه.

له‌ ریاویته‌کی تردا ده‌فرموویت: (أَمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ: عَلَى الْجَبْهَةِ وَأَشَارِ يَدَيْهِ إِلَى أَنْفِهِ، وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَأَطْرَافِ الْقَدَمَيْنِ) متفقٌ عليه. واته فرمانم پێ دراوه لاسر حوت ئیسقان سجده‌بهرم: ناوچوان، وه به‌ده‌ستی ئاهازی کرد بۆ لووتی، و همدوو ده‌ست و همدوو ئه‌ژنۆو سنگی همدوو پێ.

له‌ ریاویته‌کی تردا ده‌فرموویته: (أَمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعٍ: وَلَا أَكُفْتُ الشَّعْرَ وَلَا الْيَنَابَ، الْجَبْهَةَ وَالْأَنْفَ وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَأَطْرَافِ الْقَدَمَيْنِ) رواه مسلم والنسائي. واته: فرمانم پێ کراوه لاسر حوت ئه‌ندام سجده‌بهرم و قژم و جلم کۆ نه‌که‌مه‌وه (له‌حاله‌تی سجده‌دا) ئه‌وانیش ناوچوان و لوت و همدوو ده‌ست و همدوو ئه‌ژنۆو همدوو پێکان.

له‌ ئه‌بو حومه‌یده‌وه هاتوه ده‌فرموویت: پێغمه‌بهر ﷺ کاتی سجده‌ی ئه‌برد لوت و ناوچوانی له‌ زه‌وی جینگیر نه‌کرد. ئه‌بو داود (ترمذی) که به‌ صحیحی داناوه گیراویانه‌توه.

وه ده‌فرموویت: کار لاسر ئه‌مه‌یه له‌لای ئه‌هلی عیلم: که ئه‌ییت پیاو لاسر ناوچوانی و لووتی سجده‌به‌ریت، جا نه‌گهر که‌ستیک ناوچوانی دا له‌ زه‌وی، به‌لام لووتی نه‌دا له‌ زه‌وی،

کومه لټیک له زانایان ده فرموون: لسمری لانه چیت، به لام هندیکی تر ته لټین: لسمری لاناچیت تا سجده نبات لسمر ناوچوان و لووتی^(۱).

۸- دانیشتنی دواپی و خوټندنې ته حیات ټیندا:

نموی (ثابت) هو زانراوه له رټنمایي په کانی پیغمبره وه صلوات نمویه که له کوټایي دا دانیشیت و ته حیاتي نه خوټند، وه بهر که سمشي که نویزه کوی به هله کرد فرموو: (فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ مِنْ آخِرِ سَجْدَةٍ وَقَعَدْتَ قَدْرَ الشَّهْدِ فَقَدْ تَمَّتْ صَلَاتُكَ). واته: کاتی سمرت له دووا سجده بهرز کرده وه نمونده ی ته حیات خوټندنیک دانیشتی نمو نویزه کمت تمراوه کوټایي دیت^(۲).

نیبنو قودامه ده فرمووټ: له نیبنو عباسوه گټراوه نمو ده فرمووټ: پټش نموی ته حیاتمان لسمر فرز بکری له نویزه کدا نعمان ووت: (السلام على الله قبل عباده، السلام على جبريل، السلام على ميكائيل) واته: سلاو لسمر خوا بیت پټش بنده کانی، سلاو لسمر جبریل، سلاو لسمر میکائیل. پاشان پیغمبر صلوات فرموو: مه لټین: (السلام على الله) به لکو بلټین: (التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ)^(۳).

(۱) نا نمو حقه، لمبر ووتی پیغمبر صلوات که ده فرمووټ: نویزی نمو کهسه دانمرازوه که لووتی بهر زوی نه کموت، به نندازی کموتی نیوچوان به زوی، وه نمو حدیسیکی صحیحه لسمر مرجی بوخاری همدروک حاکم و (ذهبی) ده فرموون، وه له چند رټگایه کوه له عیگریموه له نیبنو عباسوه به مرفوعی هاتوه همدروک روونم کردوټموه له تخرمی (صفة الصلاة)، (تمام المنه).

(۲) نم لهفره لهیچ رټگایه کی حدیسی کابرای که نویزه کوی به هله کرد نم بینیوه، لسمره تای تمخریحه کوه رټگاکانی نم حدیسم کو کردبزه، له همدی رټگایوه به لهفری: جا نهگر لماناواستی نویژدا دانیشتی دنیابه و رانی چمت راخه و پاشان ته حیات بخونه، نموداود (۱/۱۳۷) به سندیکی حسن ده یگریټموه، وه نمو به لگمی واجب بوونی ته حیاتي ټیندایه له دانیشتنی په کم، وه پتوستی کردوه دانیشتنی بوی، چونکه نموی واجب بهر نعیت نه یته جی واجب، وه نمو به پیچوانی ریوایتی کیتابه کیه، وه نمو تمواوی نویژی بهستوه به دانیشتنی به نندازی ته حیات له دانیشتنی دواپی، مدهومه کوی نمویه که خوټندنې ته حیات واجب نریه، به لام نم مدهومه (نهگر حدیسه که صحیح بیت) مبعست نریه، به پیی حدیسی نیبنو عباس که له دواي نمو هاتوه (تمام المنه).

(۳) نمو دوو شتی لسمره:

په کمیمان: (حدیث) که له موسندی نیبنو مسعوده نک نیبنو عباس، همدروها نسائی و (دارقطني) و به یهقی گټراوانمته، وه سنده کوی صحیحه لسمر مرجی شه یغین، (دارقطني) ش به صحیحی گټراوه همدروها (حافظ) یش له فهدا.

نميش تهيه به لگي نموده كه تهحيات له پيشمونه فرزند نبوده دوايي فرزند بوده.

صحيح ترين (حديث) كه هاتوړه لباري تهحياتمونه:

صحيح ترين (حديث) كه هاتيت لباري تهحياتمونه تهحياتموني نيبنو مسعوده كه ده فرمويت: (كاتي له گڼل پيغمبردا ﷺ دائنشتين له نويزدا نمان ووت: (السلام على الله قبل عباده، السلام على فلان وفلان) پيغمبر ﷺ فرموي: (مهلين: (السلام على الله) چونكه (الله) بوځوي سلاسه بهلكو كاتي كسيكتان دائنشتي بو تهحيات با بلنت: (التحيات لله، والصلوات والطيبات، السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، فإنيكم إذا قلتم ذلك أصاب كل عبد صالح في السماء والأرض، أو بين السماء والأرض. أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً عبده ورسوله. ثم ليختر أحدكم من الدعاء أعجبه إليه فيدعوه به) واته نمو ووشانمي ده لالت نه كمن لمس سلاسه و مولاك و مانومو همموي هي خوايه، همروه ها گشت نمو دوعايانمي كه به گوره دانان و (تعظيم) ي تدايه شايستمي خوايه، همروه ها كام قسهيه جوان و شيرينه بووترئ شايستمي خوايه، سلاسه و په حمت و بروه كاتي خوات لمسر بيت نمي پيغمبر ﷺ، وه سلاسه لمسر خومان و بنده چاكه كاني خوي گوره، جا نه گور نمودتان ووت هر چي بندي چاك هديه لمنيتوان نموزو ناسمانا نمو پارانومو نمي گرتنمونه. شاهيدي ندهم كه هيچ مه عبود پرستارونكي به هق نريه كه شايستمي عبادت بن بيتجگه له (الله)، وه شاهيدي ندهم كه موحه ممد بندهو په وانه كراوي نموده، دواي نموده كام پارانموتان پي خوشه پي پيارتنمونه). رواه الجماعة.

نيمان موسليم ده فرمويت: خه لك لمسر تهحياتموني نيبنو مسعود كون، چونكه هاره له كاني جياوازيان نريه لمسري، به لام غيري نمو تهحياتمونه هاره لاني جياوازيان هديه تيدا. (ترمذي و خطابي و ابن عبد البر و ابن المنذر) ووتويانه: صحيح ترين (حديث) له تهحياتمونه تهحياتموني نيبنو مسعوده.

دواي تهحياتي نيبنو مسعود تهحياتموني نيبنو عباسه كه ده فرمويت: پيغمبر ﷺ چون فيري قورناني نه كوردين بهو شتوهمش فيري تهحياتي نه كوردين و نمي فرموو بلين: (التحيات المباركات والصلوات الطيبات لله، السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام

دوه ميان: هيناني (حديث) كه به ووتمي (روي) نه گيتنمونه، كه واتاي لاوازي حديثه كه دهمشيت، توش نموت زاني كه حديثه كه صحيحه، وه تخرج كراوه له (الإرواء ٣١٩) دا (تمام المنه).

عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ) رواه الشافعي وأبو داود ومسلم والنسائي.

شافعی ده فرمویت: دهربارهی تهحیات چمند (حدیث) یکی جوړو جوړ هاتوه، بهلام تهحیاته کی نیبنو ععباسم لا باشته چونکه له همویان تواتره، (حافظ) ده فرمویت: له شافعیان پرسی بوجی تهحیاته کی نیبنو ععباست هلېژاردوه؟ فرموی: لمېر نهوی فراوانو له نیبنو ععباسوه به صحیحی بیستومه، وه لای من زاروا کانی کوگرتر و زورتره لموانی تر، بې نهوی په خنم هدیته لموانی تهحیاته کی تر هلېژېژن، به مرجیک راست بیت. تهحیاتیکې تر هیه مالیک هلې ژاردوه له (الموطأ) دا ریوایمتی کردوه له (عبد الرحمن) ی کوری (عبد القاری) یوه که گوئی له عومری کوری (خطاب) یوه لمسر مینېمروه تهحیاتی فیری خه لک کردوه و دهیفرموو: بلین: (التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، الزَّكَايَاتُ لِلَّهِ، الطَّيِّبَاتُ وَالصَّلَوَاتُ لِلَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ).

نوهوی ده فرمویت: نم (حدیث) انه که دهربارهی تهحیات هاتون همویان صحیحین، وه صحیح ترینان بپای (محدثین) زانایانی (حدیث)، (حدیث) ده کی نیبنو مسعوده، لمپاش نو (حدیث) ده کی نیبنو ععباس. شافعی ده فرمویت: هرکامیکیان بخونتریت دروسته، وه زانایان هموی پیک هاتون لمسر نهوی هموی یه کیک لهو تهحیاتانه راسته.

۹- سلاو دانوه:-

فرزیمتی سلام دانوه (ثابت) له ووته و کرداری پیغمبري خوا ﷺ، چونکه له عدلی یوه خوا لیتی پازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ) رواه أحمد والشافعي وأبو داود وابن ماجة والترمذي. واته کلیلی نویژ دهست نویژه، وه چونه ناو نویژ ووتنی (الله اکبر)، و هاتنه دهر وه لمویژ سلاو دانوه یه. (ترمذي) ده فرمویت: نم (حدیث) ده صحیح ترین (حدیث) ده که لمواره یوه هاتې.

له عامری کوری سعهده له باوکی یوه خوا لیتی پازی بیت هاتوه ده فرمویت: من خوم پیغمبرم بینوه ﷺ کاتې سلاوی ندایوه بهلای راست و چمیدا سپیتی گونا و پوومتی لمپشتهو نمینرا. نه محدود نسانې و موسلیم و نیبنو ماجة گیراویانتهوه.

له وائیلی کوری هیجره وه هاتوه ده فرمویت: له گمل پیغمبردا ﷺ نویژم کردوه بهلای راستیدا سلاوی ندایوه نهی فرمو: (السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته) وه بهلای چمیشیدا

سلاوی ندایوه ئمی فرمو: (السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته). (حافظ) ئیبنو حنبل له کتیبی (بلوغ المرام) دا ده فرمویت: ئبو داود به ئیسنادیکی صحیح گٲراویمتی یوه^(۱).

سلاودانموی یه کم واجب و دووم پسمنده:-

جومهوری زانیان رایان وایه که سلاودانموی یه کم فرزه، به لام سلاوی دووم موستمحبه. (ابن منذر) ده فرمویت: زانیان هموو لسمر ئوه کۆن کمیک یه سلاو بداتوه نوٲژه کی دروسته. ئیبنو قودامه له کتیبی (المغنی) دا ده فرمویت: ده که کی ئیمام نه محمد پاشکار نیه له واجبیتی هردوو سلاودانموی له نوٲژدا، به لکو ده فرمویت راستر ئوه یه که پیغمبر ﷺ به هردوو لادا سلاوی داوه ئوه، لبر ئوه دروسته کمیک بلیت: دوجار سلاودانموی به لای راست و چپدا شرعی یه نه واجب، هروک کسانێ تر بیتجگه له نه محمد بۆ ئمه چون.

وه له ربوایمیتکی تر دا و ته که کی ده لالت ده کات لسمر ئوه، ده فرمویت: (من به هردوو لادا سلاودانموی لا باشه)، وه لبر ئوه عایشو سه لعمی کوری نه کو و سه لکی کوری سعد گٲراویمتوه که پیغمبر ﷺ به یه لادا یه جار سلاوی ندایوه، وه موهاجیره کانیش هر به یه لادا سلاویان ندایوه.

ئوه یه که باسمان کرد کۆکراوه کی (أخبار) و قسمی صحابه بو. که ئوه نه گیمین شرعی و سوننت ئوه یه سلاودانموی به هردوو لادا بٲ، به لام واجب یه لایه، وه ئوه یه ده لالت نه کا لسمر راستی ئمه ئو ئیجماعیه که (ابن المنذر) باسی کرد، کواته نابٲ لادانی لی بکری.

ئوه یه ده فرمویت: مذهبێ شافعی و جماعه ری پیشینان و پاشینان ئوه یه که دوجار سلاودانموی سوننته.

مالیک و کۆمه لیک له زانیان ده فرمون: ئوه یه سوننت بیت یه کجار سلاودانمویه، به لام خزیان به ستوه به چمند (حدیث) یکی زه عیفمویه که ئو (حدیث) انه ناتوانن لبرابر ئو (حدیث) ه

(۱) هروک (حافظ) ده فرمویت وایه ده حممتی خوی لی بیت، به لام هرچی ئو نوسخانی لبر ده ستی مندایه له (سنن أبی داود) زیاده ی وبرکاته ی تیدا نیه له سلاو دانموی دووم، به لکو له سلاو دانموی یه کم بو، هروها (طیالسی) له حدیسی ئیبنو مسعود به معوقی به سمندیک که پیادانی جٲی متمانن گٲراویمتوه، و (طبرانی) به مرفوعی له (الکبیر ۱۰۱۹۱) دا گٲراویمتی یوه، وه هر بویه له کیتابی (صفة صلاة النبي ﷺ) ئوه م ترجیح کردوه که ئم زیاده نووتیت له سه لام دانموی دووم تاوه کو (ثابت) ده بیت به یتگیلک که بکرته به لکه، وه ئم حدیسم تخریج کردوه له (الإرواء ۲/۳۰-۳۲) و (صحیح أبی داود ۹۱۵) دا. (تمام المنه).

صحيحاندا بووستن، وه نهگړ له زه عيفاندا يه كيكيان صحيح بي لسمر نموه حمل نه كړي كه دروستيشه يك سلامدانوه بكری. وه هممو نو زانايانه كه متمانه يان پي نه كړي لسمر نموه كۆن كه سلامدانوه له يك جار زياتر واجب نريه، جا نهگړ نوژكمر سلاوتيكي دايوه نعييت لمبرده مي خوږمويي، به لام نهگړ دوو سلاوي دايوه نمبي يه كني به لاي راست و نموي تر به لاي چپدا، وه نمونده روو وهرگيری كه وايي سپي تي روهم تي لمپشته دياريتي، نمعه يه كه صحيحه. هتا نهگاته نو شونمي دفرمويت: نهگړ نوژكمر دوو سلاوي داوه يه كني به لاي راست و يه كني به لاي چپدا، يا هردووكيان لمبردهم خوږمويي، يا يه كم به لاي چپداو دووم به لاي راستا، نموه نوژكه مي دروستو هردو سلاودانوه كي به جي گهياندوه، به لام له چوني به تي به كيدا (فضيلة) و گوريي لمدست چوه.

سونمته كاني نوژ

بو نوژ چمند سونمتيك هيه كه موسته حبيب نوژكمر پاريزگاريان بكات و به جي يان بگهيمني ني ب نو نموي پاداشي نو كاراني دهست بكويي و مه حروم نعييت لي يان كه نمامن:

۱- دهست بهرز كردنوه:

موسته حبيب بو نوژكمر له چوار حالتدا دهست بهرز بكاتوه:

يه كم: كاتي نوژ دابستن و ووتني (الله اكبر)، نينو مونذير دفرمويت: لئاو زاناياندا كسيك نريه جياوازي هميت له ودا كه پيغمبر ﷺ كاتي نوژي دابستوه هردو دهستي بهرز كردنوه^(۱).

(۱) هروها دهست بهرز كردنوه له (الله اكبر) كاني تري ناو نوژ (ثابت)، نهما دهست بهرز كردنوه له كاتي چون بو ناو سجدو و هلسانوه لتي حديستي زوري لمباروه هاتوه له ده صحابه، له (التعليقات الجياد) دا تخريجي نام كردوه، لوانه له ماليكي كوري (حورث) وه كه نو پيغمبري ﷺ بينوه دهستي بهرز كردنوه له نوژكه مي نمونده دهستي نهگهشته نرمايي گويي كاتي كه به چوايه بو ركوع، وه نهگړ سري بهرز بكرديتموه له ركوع، نماني و نه محمد و نينو حزم گيراوانتموه به سمنديكي صحيح لسمر مرجي موسليم، وه نمبو عوانه له صحيحه كيدا تخرجي كردوه هروك (حافظ) له فتهدا، پاشان دفرمويت: نمعه صحيح ترين حديسه كه تاكو نيمتا بينيتم له باري دهست بهرز كردنوه له سوجهدا.

نهما دهست بهرز كردنوه له كاتي (الله اكبر) كاني تر، نموه چمند حديستي له پيغمبروه ﷺ لوباره يوه هاتوه كه هردو دهستي بهرز دهكرده له گل هممو (الله اكبر) تكد.

(حافظ) نېنوحه جبر ده فرمووټ: ده ست بمرز گردنوهی سهره تاي نوټ پښا صحابه گټراوړيانم توه، له وانه نو ده کسمن که مژدهی بهمشتیان پښ درواه، بهیهقی له حاکموه نه گټریتوه که فرمووټی: هیچ سونمتیکمان نېینیوه جگه لم سونمته که چوار خلیفه کان و ده مژده پښ درواه کمو دوی توانیش صحابه ناوا پښک هاتڼ لسمری، هرچنده پرت و بلاو بوون له ولاتاندا. بهیهقی ده فرمووټ: ماموستاکمان (أبو عبد الله) چونی فرمووه بهو شتویه یه.

شتویه ده ست بمرز گردنوه که:

چند ریوایمتیک هاتوه ده ریاری چونی یمتی بمرز گردنوهی ده ست، وه نووی هلبژ تراوهو جمعاوه لسمری رښکن توهیه که هر دوو ده ست همتا رښکی شان بمرز بکرتوه، بهشتویهک سربه نجه کانی ده ست لمرښکی بهی سهرهوی گوټ بیت، وه دوو پښه که له کمی لمرښکی بهی خوارهوی بیت، وه لپه ده ست کانی لمرښکی شاندا بن.

نوهوی ده فرمووټ: شافعی بهو شتویه ریوایمتی (حدیث) هکانی رښک خستوه، وه نووی کردوویمتی به کارښکی باش دانراوه له لایمی خه لکی یوه. وه موسته حبیبه پښه کان درټرکراوهو رښک بن کاتی بمرز گردنوه. له نمبو هورپه یوه هاتوه ده فرمووټ: پیغمبر ﷺ کاتی هه لئسا بو نوټ و نوټی دانمست هر دوو ده ستی به کراوهی بمرز نه گردوه. رواه الخمسة إلا ابن ماجة.

کاتی بمرز گردنوه:

وه هیچ پښکدادانیک نریه له نیوان نم حدیسانه و حدیسی نېینو عومری پتو شو له کتابة که به لغزی: «... وه بمرزیانی نده گردوه له نیوان سجده کان» لمر نووی نم نافی به نهی ده ست بمرز گردنوه ده کات و نو موسبتیش نیسباتی ده ست بمرز گردنوه ده کات، و موسبتش ده خرته پیش نافی هر وک دارټراره له زانستی (أصول الفقه).

وه بمرز گردنوهی ده ست له نیوان سجده کان سابت بووه له کومه لیک له پیشینانوه، له وانه نمغس خوی لئی بازی بیت، به لکو له وانه خودی نېینو عومر، نېینو حمز ده گټریتوه له نافیعه که ابن عمر هر دوو ده ستی بمرز ده گردوه نه گمر سجدی بډایه هر وها له نیوان دوو په کفته کشدا ده ستی بمرز گردوه، وه سنده کی بهیژه.

بوخاری له (جزء رفع الیدین ص ۷) دا ده گټریتوه له سالی کوری عبداللوه که باوکی نه گمر بیوستایه سر بمرز بکاتوه له سجدو، وه نه گمر پتوړیستایه هه لستیه ده ست کانی بمرز ده گردوه، سنده کی صهیحه لمر مرجی بوخاری له (الصحيح) دا وه نیمامی ته محمد کاری بم سونمته گردوه، هر وک (اثرم) ده گټریتوه، وه ریوایت کراوه له نیمامی شافعی یوه که نیقراری بم ووتیه گردوه، وه نمعه مذهبیه نېینو حمزه. جا بگرتوه بو (المحلی) (تمام المنه).

پټويسته دهست بهرز کړدنه وه که هاوشان له گڼل (الله اکبر) دا بیت، یا لمپش ووتنی دا بیت. له نافيغوه هاتوه که ټيښو عومره خوايان لى رازی بى کاتى نوښى دائمبست (الله اکبر) ی نه کړدو همدو دهستی بهرز نه کړده، وه نهیفرموو: پټغمبر ﷺ بهر شتویه نوښى دائمبست. بوخارى و نسائی و ثعبو داود گټپراویانتموه.

وه هر له ټيښو عومره خوايان لى رازی بیت هاتوه دهفرموو: کاتى پټغمبر ﷺ نوښى دائمبست همدو دهستی بهرز نه کړده هتا رټکی شانى یا نزيك لموه. نهحمدو غهیری نمو گټپراویانتموه.

نهما دهست بهرز کړدنه پيش ووتنى (الله اکبر) نموه هر له ټيښو عومره هاتوه که دهفرموو: پټغمبر ﷺ کاتى هه لئستا بؤ نوښ دهستی بهرز نه کړده هتا رټکی شانى لمپاشاندا ئى فرموو: (الله اکبر) بوخارى و موسليم گټپراویانتموه.

وه له ماليکى کوږى (حورث) وه هاتوه به له فزى: «الله اکبر» ی کرد پاشان دهستی بهرز کړده» رواه مسلم، نهمش نموه دهرنه خات که (الله اکبر) ووتن پيش دهست بهرز کړدنه وه، به لأم (حافظ) دهفرموو: کسم نيمينوه بلت (الله اکبر) پيش دهست بهرز کړدنه وه^(۱).

دهست بهرز کړدنه دوه و سى یم:

کاتى داهاتنموه بؤ رکوع و بهرز بوونموه له رکوع دهست بهرز کړدنه موبسته حبيب، وه بیستودو و صحابه گټپراویانتموه رهزای خوايان لى بیت که پټغمبر ﷺ نموه کړدوه، وه له ټيښو عومره هاتوه خوا لټيان رازی بیت دهفرموو: پټغمبر ﷺ کاتى هه لئستا بؤ نوښ دهسته کانی رټک نه کړده هتا رټکی شانى و لمپاشاندا ئى فرموو: (الله اکبر) و نوښى دائمبست، وه کاتى بیورستایه بچمیتنموه بؤ رکوع وه جاری پشمو بهرزی نه کړدنه، وه کاتى سمرى بهرز نه کړده له رکوع دووباره دهسته کانی بهرز نه کړده ئى فرموو: (سمع الله لمن حمده ربنا ولك الحمد) بوخارى و موسليم و بهیهقى گټپراویانتموه.

وه لای بوخارى هاتوه: پټغمبر ﷺ کاتى نهچوه سجوده دهستی بهرز نه کړده، همدو ها کاتیکش سمرى له سجده بهرز نه کړده، وه لای موسليم هاتوه: نموه نه کړد کاتى

(۱) به لى، نموه قسه یه که له مذهبی حنفیه کاندایه، وه لمپاش صهیحیتی حدیسه که عوز بؤ کس نریه که بوهستیت تیا یا و کارى پى نهکات، به تایست که حدیسه که شاهیى هیه له ریوایتى نمنس له لای (دارقطنی ۱۱۳)، حق نموه که کار بم سن شتویه بکرت، جارک بمع و جارک بوه، جارکیش بعویان، لعبر نموه له تمواى شوین کومتى پټغمبر ﷺ. (تمام المنه).

سري له سجده بمرز نه كړدوه. وه هر لای موسليم هاتوه: كه پيغمبر ﷺ د سته كانی بمرز نه نه كړدوه له نيوان دوو سجده بردنه كېدا، وه به يه قی نهمشی زياد كړدوه: هتا گه يشته پروه رد گاری هميشه بهو شيويه نوږي كړدوه.

(ابن المدائني) د فرموږت: نو (حديث) ه لای من نبيته (حجة) به لگه به سر خه لكوه، هر كس نوهی بيست له سريمتی كاری پښ بکات، چونكه نيسنا ده كی هيچ شتيكي تيدا نريه، وه بوخاری له م مسه له يدا به شيكي سريه خوی داناوه، وه تيدا له حسن و حومه يدي كوري هيلالوه نه گيرتتوه د فرموون: صحابه بهو شيويه كړدويانه، اته لهو س شويندا ده ستیان بمرز كړدوتوه، وه حسن كسی له صحابه جيا نه كړدوتوه.

نما بوچوونی حنه فيره كان كه نه لټن ده ست بمرز كړدنهو شرعی نريه تنها له كاتی نوږ دابستندا نبيت، وه به لگه يان بهو هيناوه توه كه نينو مسعود د فرموږت: نيسنا لمبر چاوتان پيغمبر ﷺ چو نوږي كړدوه ناوا بوتان نه كم، وه كاتی نوږه كی كړد يه كجار نبيت ده ستی بمرز نه كړدوه. نوه مزمه ييكي بهيتر نريه، چونكه زوري پيشواكانی (حديث) په خنه يان لي گرتوه.

نينو حبيبان د فرموږت: نهمه با شترين خبره كه خه لكی كوفه گير او يان توه لمباری نينكار كړدنی ده ست بمرز كړدنهو له كاتی ركوع، وه له كاتی بمرز بوونه لتي، وه له راستيدا نهمه زه عيفترين شته، چونكه چند عيللمتی تيدا به خبره كه باتل نه كاتوه، وه له فرزند كدا نه گير تسليم بين به راستی نو خبره وه (ترمذي) به راشكاوی باسی نهمی كړدوه، به رن گاری نو حدیسه صه حیحانه ناكات كه گه يشتونته را دهی مشهور، وه خاوهی كتيبی (التنقيح) د فرموږت: له وانه يه نينو مسعود نو ده ست بمرز كړدنهو له لمبر چووييت وه چو چند شتی تری لمبر چوبوه. زه يله عی له (نصب الراية) دا كه له (التنقيح) وه نه قلی كړدوه د فرموږت: لمبر چوونهی نينو مسعود له باره يوه شتيكي سیر نريه، چونكه نينو مسعود له قورثاندا شتی وه های لمبر چوه كه هممو موسلمانان له سر نهم كه نهو شته له قورثانه. وه سوره تی فلق و سوره تی ناس. هروها نوهشی لمبر نهمابو كزانایان هممو له سر نسخ بوونهی پيك هاتون وه (التطبيق). وه لمبری نهمابو چو دو كس نهمه ستی له وای نيماموه، وه لمبری چوبوه كه پيغمبر ﷺ وږی سريپښ (غر) له كاتی خويدا نوږي به يانی كړد، كه كس له زانایان جياواز نين له سري، هروها چو نريمتی كوكړدنهو نوږي له عره فه لمبر چوبوه، وه لمبری چوبوه كه ناب نينشك و باسك له سر زوی دابري كاتی سجده

بردن، که زانايان جياوازيان لهندا نيه. وه لميري چويوه پيغمبر ﷺ چون ﴿وَمَا خَلَقَ

الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ﴾ (الليل/۳) ي خويندوه، جا نهگر دروست بيت ٿينو مسعود نوانهي

لمير چوييت، چن دروست نيه وهك ٿو دست برز گردنوهي لمنوڙدا لمير بجيت؟.

چوادم کاتي هلسانوه بڙ رکاتي سڙيم:

له نافيغوه هاتوه که ٿينو عومر خوا لييان رازي بيت کاتي هلسايوه بڙ رکاتي سڙيم، دستهکاني برز نهکرده، وه ٿو کاري برز نهکرده بڙاي پيغمبر ﷺ. بوخاري و ٿبودادو نسائي گيڙاوانتموه.

له عدلي يوه هاتوه کاتي وهسفي شيوهي نوڙگردني پيغمبري ﷺ نهکرد ٿي فرموو: کاتي دواي دو رکاته که هلساوه بڙ سڙيم رکات هردو دستي هتا رڻکي هردوشاني برز نهکرده ٿي فرموو: (الله اکبر) ٿبو دادو نهحمدو (ترمذي) که بصححي داناوه گيڙاوانتموه.

پياو ڙن يهکسانن ٿم سونمتدا:

شوکاني دهفرمويت: بزانه که ٿم سونمت پياو ڙن تييدا يهکسانه، وه ٿو بارهيوه بهلگهيهکي وا نههاتوه که جياوازي بکا لمنوان پياو ڙن دا، وه شتيکي وانهاتوه که بيته بهلگه لمنوان جياوازي پياو ڙن له ٿندازهي دست برز گردنوهدا.

داناني دهستي راست لسر چهپ:

واباشه (مندوبه) دهستي راست لسر دهستي چهپ دابنريت لمنوڙدا، وه ٿو بارهيوه بيست (حديث) هاتوه له هرڏه صهابو تابعي يوه که لميپيغمبروه گيڙاوانتموه.

له سهلي کوري سمعده هاتوه دهفرمويت: موسلمانان له زوهه فرمانيان پڻ نهکرا له نوڙدا دهستي راستيان لسر مهچکي چميان دابنن. ٿبو حازم دهفرمويت: ٿوي من بزام سهل ٿو فرمانه برز نهکاتوه بڙ پيغمبر ﷺ. بوخاري و نهحمد گيڙاوانتموه. وه ماليک له (الموطأ) دا.

(حافظ) دهفرمويت: ٿم حمديسه حوڪمي رهي هيه - واته: هي پيغمبره ﷺ - چونکي لسر ٿوه حمل نهکري ٿو کسمي فرماني پڻ گردن بوه هر پيغمبر بوه ﷺ، وه له پيغمبروه ﷺ هاتوه فرمويتم: (إِنَّا مَعَشَرُ الْأَنْبِيَاءِ أُمِرْنَا بِتَعْجِيلِ فِطْرَتِنَا وَقَآخِرِ سُحُورِنَا،

له وائیلی کورې حوږهده خوی لې رازی بیت هاتوه ده فرموویت: له گڼل پیغمبردا ﷺ نوژنم کرد دهستی راستی لسمر دهستی چپې دانا لسمر سنگی. ټیبنو خوزه یه ریوایمتی کردوه. وه نمبو داود و نسمائی بهم شیویه ریوایتیان کردوه: پاشان دهستی راستی دانا لسمر پشتمدهست و مهچک و باسک و دهستی چپې^(۱).

دوعای سمره تاي نوژن (استفتاح):

وا باشه (ممنوده) نوژن کمر دوعایهک لهو دوعایانه بکات که پیغمبر ﷺ نوژنی پې دهست پې نه کرد دوی (الله اکبر) ی یحرام و پیش خوړندنهوی فاتحه. وه ټیمه همدنې لهو دوعایانه له خواره وه باس نه کین:

۱- له نمبې هورده پروه خوی لې رازی بیت هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ کاتې نوژنی دائم بست دوی (الله اکبر) و پیش نموی فاتحه بخوړنې ماوړیه کی کم بې دنگ نمبو، منیش پیم ووت: نمی نیراوی خوا به باوک و دایکوه به فیدات بم، پیم بلې چی نه خوړنې لهو بې دنگی یمدا لمبېنی (الله اکبر) و خوړندنهوی فاتحه دا؟ فرمووی: نه لیم: (اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ ثَقِّنِي مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يَنْقَى الثُّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنَ خَطَايَايَ بِالْثَّلْجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرْدِ) رواه البخاري ومسلم وأصحاب السنن إلا الترمذي. واته: خواجه نیتوان من و تاوانه کاتم نموندهی نیتوان روزه لات و روزه ناو دور بخرويه، خواجه له تاوانه کاتم پاکم بکروهه وهک چوڼ جلوبه رگی سپی له چلک و پیسی پاک نه کرتوهه، خواجه به به فرو ناوو تهره له تاوانه کاتم بم شوره.

۲- له عدلی یوه خوی لې رازی بیت هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ کاتې هدلستا بؤ نوژن^(۲) نمی فرموو: (الله اکبر) لمپاشاندا نمی فرموو: (وَجْهَتْ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُ رُبِّي ذُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ،

(۱) نم حدیسه نمبو داود و نسمائی و ټیبنو خوزه یه (۲/۵۴/۱) به سندیکې صحیح گتړاویانتهوه، همدک شیخ نه لبانی رهممتی خوی لې بیت ده فرموویت له (صفة صلاة النبي) دا، وه ټیبنو حیبابیش به صحیحی داناره.

(۲) جگه له ریوایته کی موسلم نعتیت سرجم له ریوایته کانی تر تعقید کراوه به نوژه فرزه کانهه نلک به نوژنی شو، وهک شوکانی ده فرموویت. بؤ زیاتر سوود پروانه (تمام المنه).

وَاهِدْنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، وَأَنَا بِكَ وَالْإِلَهُ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ) رواه أحمد ومسلم والترمذي وأبو داود وغيره. واته: ڀووم ڪرده بديهيتمري ناسمانه ڪان و زهوى، له حالتيڪدا ڪه راستگرو موسلمانم، وه من له هاتادانمران نيم، بپراستي نوڙم و سرپرستم و ژيانم و مردنم بڙ خواي پمروردگاري جيهانيانه، نمر پمروردگاري بن هابمشه، وه همر بموش فرمايم پڻ دراوه، وه من يه ڪمسي موسلمانانم، خوايه تو خاوهن مولڪي و هيچ معبوديڪي به هق نريه جگه لمتو، تو پمروردگاري مني و منيش بمندي تو، خوايه من ستمم ڪردوهو دان به تاوانه ڪانمدا نعيم تو ش له هممو تاوانه ڪانم خوش به، چونڪه بپراستي تو نعبيت ڪس لمتاوان نابوريت، خوايه پڙنمايم بڪه بڙ چاڪترين خوورپوشت چونڪه تو نعبيت ڪس ناتواني پڙنمايي ڪس بڪات بڙ چاڪترين رپوشت، خوايه رپوشي خراپم لي بدوور ڪه، تو نعبيت ڪس رپوشي خراپم لي بدوور ناکات، خوايه من بدهنگ بانگوازه ڪتموه ديم، وه شوين دينه ڪمت نه ڪوم، خيرو چاڪه همموي به دست تو، وه خراپو شر نابي به هوي خو نزيڪ ڪردنوه بڙلاي توو نيسبت نادري بڙلاي تو، من به تووه هم و بڙلاي تو نه گپڙتموه، خيرو بمره ڪمت زڙوهو بمرزو بلندي، داوي لي بورونت لي نه ڪم و نه گپڙتموه بڙلاي تو.

۳- وه هاتوه ڪه عوممر دوي دابستني نوڙ نهيفرموو: (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ) رواه مسلم بسند منقطع^(۱). واته: خوايه تو پاڪ و بن گبردي سوياس و ستايش شايستمي تويه، ناوت پيرزو خاوهني بمرزي و شڪزي، وه هيچ معبوديڪي هق نريه ڪه شايستمي عبادت بن جگه له تو. نم (حديث)ه (دارقطني) به مومقوفي و موصولي گهياندوريتمريه سر عوممر، نيبنوقهيم دهفرمووت: به صحيحي هاتوه له عومروه ڪه لمشونه ڪي پيغمبردا ﷺ لسرهتاي نوڙوه بمر شيويه پاراهتموه، وه بهناشڪرا ووتوريتمريه بڙ نموي خه لڪي فير بي، جا نمم بمر شيويه حوڪمي مرفوعي هديه - واته: حوڪمي نموي هديه ڪه هي پيغمبر بن ﷺ - لمبر نمويه نيمام نه محمد دهفرمووت:

(۱) نم تخرج و تحقيق زانستي بن، چونڪه نه گمر (منقطع) پچراو بيت سنده ڪي، واته صحيح نريه، بهلام نم حديثه به موصولي هاتوه لهلاي نيبنو نمي شيبه له (المصنف) دا (۱/۹۲/۱) وه (طحاوي ۱/۱۱۷) و (دارقطني ص ۱۱۳) و حاكم (۱/۲۳۵) و بيهقي (۲/۳۴-۳۵) له چند پڙگايه ڪوه له نسوده ڪوري يميزدوه، وه سنده ڪشي صحيحه حاكم و (ذهبي) و همروها (دارقطني) يش به صحيحيان گيڙاوه، بڙ زياتر ليڪولينوه بپوانه (إرواء الغليل ج ۳۴۰).

نەمما من بۆچۈرۈم بۆ ئەرە دەچىتت كە لە عومەرە رىوايت كراوه، بەلام ئەگەر كەسيتك بە ھەندى
لەر دوعايانەش كە رىوايت كراوه نوژدە كەى دەست يى بكا ئەرە چاكە.

۴- له عاصیمی کورې حومه یډوه هاتوه ده فرموویت: له عائیشم پرسى پیغمبر ﷺ به چی شمونویژی دست پچ نه کرد؟ نمیش فرمووی: دهریارى شتيك پرسيارت ليکدرووم هتا نيستا کس نو پرسياره لى نه کردووم، پیغمبر ﷺ دواى دابستنى نوژ دهار نهيفرموو: (الله أكبر) ودهجار (الحمد لله) ودهجار (سبحان الله) ودهجار (لا إله إلا الله) ودهجار (أستغفر الله)ی نه کردو نئى فرموو: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَاهْدِنِي وَأَرُقْنِي وَعَافِنِي) واته: خواجه لم تاوانه کاام ببوروو رينمايم بکوو روژيم يدهو تمندروستم بکه. وه هروده ها پنماشى نه گرت له تنگي و ناراحتی مهقام له روژي قيامندا. نمو داودو نسائی و نيينو ماجة ربوايتيان کردوه.

۵- له عبدالرحمنی کوپی عوفوه هاتوه ده فرموویت: له عانیشم پرسى پیغمبر ﷺ به چی سمره تای شمونوژى نه کرده وه؟ فرمووی: کاتى هلئ نسا بۆ شمونوژ دواى نوژ دابستى نهى فرموو: (اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، إِهْدِنِي لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنْ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) رواه مسلم وأبوداود والترمذي والنسائي وابن ماجة . واته: خواجه پروهردگارى جوبرائیل و میکائیل و ئیسرافیل، نهى بدهیئنمى ناسمانه کان و زهوى، زانا به نهینى و ناشکراکان، تمنها تو دادوهى نیوان بنده کانت ده کیت له واندها کمتییدا چمند بهره کین، رتنمایم بکه بۆ راستى نهى راستییهى کمتییدا چمند بهره کیتی دروست کراوه، چونکه خوژ کیت وریست رتنمایى نه کیت بۆ رى راست.

۶- له نافعی کوپی جوبهیری کوپی (مطعم) وه له بارکی یوه هاتوه دفرمووت: گوتم له پیغمبر بو ﷺ لهنوږتی سونمتدا ئی فرموو: (الله اکبر کبیراً) سنی جار، (واته خوا زور لههموو شتی گموره،) (والحمد لله کثیراً) سنی جار (واته: زور سوپاس و ستایش بو خوا)، (وسبحان الله بکرةً وأصیلاً) سنی جار، (واته: پاک و مونززه‌ی بو خوا هر دم له به‌یانیان و ټیواراندا)، (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنَ هَمَزِهِ وَنَفْثِهِ وَنَفْخِهِ)، (واته: خواجه من پغات پی نه‌گرم له شه‌تانی ده‌رکړاو له روحمت، پغات پی نه‌گرم له (همز، هکمی و (نفث، هکمی و (نفخ، هکمی) ووتم: ئی نیراوی خوا (همز و نفث و نفخ) ی شه‌تان چی به ؟ فرموو: (همز، هکمی نو پرکمه‌یه که تووشی ناده‌میزاد نسی، (نفخ) هکمی فیزو ده‌ماره، (نفث) هکمی شیعه، (واته: شعری خراب) رواه احمد وأبو داود وابن ماجه وابن حبان مختصراً.

۷- وه له ئیبنو عبباسوه خوی لئ پازی بیت هاتوه ده فرموویت: **يَتَغَمَّبِرُ عَلَيْهِ كَاتِي** هه ئه ئهستا بۆ شه نوێژ دوی دابهستنی نوێژ ئه فرموو: **(اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيُّمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ الْحَقُّ، وَوَعْدُكَ الْحَقُّ، وَلِقَائُكَ حَقٌّ، وَقَوْلُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْكَ أُنِيتُ وَبِكَ خَاصَمْتُ وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاعْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ)** روه البخاری و مسلم و أبوداود و الترمذی و النسائی و ابن ماجه و مالك. واته: خواجه سوپاس و ستایش بۆ تۆ، تۆ پراگری ئاسمانه كان و زهویت و نهوی تی یاندايه، وه سوپاس و ستایش بۆ تۆ، تۆ پرووناکی ئاسمانه كان و زهویت و نهوی تی یاندايه، وه سوپاس بۆ تۆ، تۆ خاوهنی ئاسمانه كان و زهویت و نهوی تی یاندايه، وه سوپاس و ستایش بۆ تۆ، تۆ حقیقت و پهیمانە کشت حهقه، وه گهیشتن به تۆ حهقه و ووته کت حهقه بهمشت حهقه دۆزه حهقه نیراوه کانت حهقن و موحهمدیش حهقه روژی دوی حهقه، خواجه، من خۆم سپاردوه بهتۆ باوه پریشم به تو هیناوه، وه توه ککولم هر لاسه تۆیمو بۆلای تۆ گهراوموه، وه به گۆچوئم له گهڵ بێ باوه راندا له بهر تۆیمو دادم هیناوه ته لای تۆ، جا تۆش لیم خوش به له تاوانی کۆن و نوێ و ناشکراو نهتیم، خواجه تۆ پیش خهرو دواخهری، هیچ معبودیکی بهحق نیه جگه له تۆ، وه هیچ معبودیکی حق نیه غهیری تۆ، وه هیچ ههول و تواناییه که نیه ئیلا بههزی تۆوه نهبی.

۸- پنا گرتن به خوا له شیتان (استعاذه) :

وا باشه بۆ نوێژکمر دوی پارانهوی سه رهتای نوێژو پیش خوتندنی سوپهتی فاتیهه بلیت: **(أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)** واته: پنا نهگرم بهخوا له شیتانی دهکراو له رهحمته خوا. بهپێی فرموده خوی گهوه که فرموویت: **﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾** (النحل/ ۹۸). واته: نهگرم وسته قورئان بخوێنی پنا بگه بهخوا له شیتانی بهدور له رهحمته خوا.

له (حدیث) هکی نایعی کوی جوبهیردا که له پشموه باس کرا هاتوه: **يَتَغَمَّبِرُ عَلَيْهِ** فرموویت: **(اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)**.

نیبنو مونذیر ده فرموویت: له پیغمبره ﷺ هاتوه که بهر له قورئان خویندن نه فرموو: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)^(۱).

۴- ووتنی به نهی:

سوننمه به نهی نوژکر بلت: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) له کتیبی (المغنی) دا ده فرموو: ووتنی (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) به نهی یو نایت نوژکر ناشکرای بکات. وه لمنیوان زانایاندا جیاوازی نیه لسمر نهوه. تهاو بوو.

به لام شافعی رای وایه نوژکر له نوژاندا کبدهنگی بهرز نه خویندن ناروزوی خویتی ناشکرای نه کات یا هر به نهی نه خویندت. وه خویندن به ناشکرا له نهوهره پیره ریوایت کراوه به لام له ریگایه کی زه عیفوه.

شرعی یستی (استعاذه) له رکاته کانی یه کمدای بئ له رکاته کانی تر:

ووتنی (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) تنها له رکاتی یه کمدای شرعی به^(۲). له نهوهره پیره خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموو: پیغمبر ﷺ کاتی هه لستایوه بو رکاتی دووهم یه کسر (الحمد لله رب العالمین) ی نه خویند، وه پیش ووتنی هیچ بئ دهنگ نه نهو. موسلیم گپراویتی بهوه.

نیبنو قهیم ده فرموو: زانایان جیاوازیان هیه لسمر نهوی که تایا نهوه - واته: رکاتی دووهم - شوینی ووتنی (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ه یان نا؟ دوی نهوی پیک هاتوون لسمر نهوی که نهوه شوینی خویندن دوعای (استفتاح) سهواتی نوژ نیه، له مهدا دوو قسه هیه له نه همدوه، همدئ له هاره له کانی نهو دوو قسه یه یان داناره لسمر نهوی که تایا خویندن

(۱) له هیچ کتیبکی سوننمه ناسراوه کاندای نیم بینوه جگه له (مراسیل ابی داود) نهیت له حسنیه که پیغمبری خوا ﷺ پناهی ده گرت، حدیسه کی گپراوه.

نمه له گمل (ضعیف) ی حدیسه که لمر نهوی له مراسیلی حسنی به صری بهوه نهوی تیا نیه که نم صیفیه له نوژدا بوو، جا چاک وایه پنا بگیدرت - (استعاذه) بکرت - بو شوهیی که له حدیسی جویهیری کوری (مطعم) (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) من همزه ونفخه ونفشه) وه همدئ جار نهمی بو زیاد کات: (أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم) هر وه له همدئ حدیسا هاتوه وه حدیسی نهو سمعی خودری له لای نهو داود و (ترمذی) و جگه له وایش به سمدئکی حسن (وه همدوکیان تهخرج کراون له (الإرواء ۳۴۲) وه بهیهقی لم بابدا جگه له همدوکیان هیچی تری باس نه کردوه (تمام المنة ۱۷۶).

(۲) نهو سوننمی نیشارهتی بو کراوه صریح نیه به لام وابهامو رکاته کاندای بو ورتت. (تمام المنة) ۰

قوربان له نوژدا يه خوښنده تاوه کو په کجار (أعوذ...) ی بس بی ؟ یان خوښندنې هر ږکاتیک بڅوڅی سرپه خوږه ؟ وه لمنیوان زانایاندا کیشه نی په لسمر ثعوی که دوعای (استفتاح) که له سهرتادا نه خوښترئ ثعوه بڅ هممو نوژده کیه، وه ثعوی دیاره خوښندنې (أعوذ...) په کجار بسمه بهیڼی (حدیث) ی صهیح. جا ئیبنو قهیم باسی (حدیث) هکمی ثعبو هوږه پړه ی کرد، پاشان فرموی: په کجار دوعای (استفتاح) بسمه چونکه بی دنگی نه کموتوته نیوان دوو قپائته کموه، بهلکو زیکر کموتوته نیوانیان، کمواته ثعو قپائته وهک تمنها قپائتمیک وایه که (الحمد لله، یا سبحان الله، یا لا اله الا الله) یا صهلات و سهلام دان لسمر پیغمبر ﷺ و وټنې ثعوانه کموتوته نیوانی.

شوکانی ده فرمویت: نیحیات لوه دایه تمنها بهو شتویه بیت که سونمت هیناویمتی: ثعوش په کجار ووتنی یمتی پیش ږکاتی په کم و بس.

۵- ووتنی (آمین):

سونمته بڅ هممو نوژکمرک ئیمام بیت یا مهثوم یا بهتمنها دوی ثعواو کردنی سوږتی فاتیهه بلیت: (آمین) واته: خویه نزاو پارانهو کاتم لی وهریگری، جا لمنوژده ناشکراکاندا به ناشکرا بووتریت، وه له نوژده نهیڼی به کاندا به نهیڼی.

له نوعه یی موجهه پړه هاتوه ده فرمویت: لمدوی ثعبی هوږه پړه نوژم کرد ووتی: (بسم الله الرحمن الرحيم) لمپاشاندا سوږتی فاتیهی خوښند همتا گهشته (ولا الضالین) ئینجا ووتی: (آمین)، خه لکه کمش ووتیان: (آمین) لمپاشاندا که سلاری دایموه فرموی: بهو زاتمې گیانی منی بدهسته نوژی من لهممووتان زیاتر لمنوژی پیغمبر ﷺ دهچیت. بوخاری به موعه للفقی گپړاویمتی پړه، واته بی باسکردنی سمنده^(۱) همروها ثعسانی و ئیبنو خوزهیمو ئیبنو حبانو ئیبنو سمرراجیش گپړاویانتموه. وه لمبوخاری دا هاتوه که ئیبنو شیهاب ده فرمویت: پیغمبر ﷺ ثعی فرمو: (آمین). (عطاء) ده فرمویت: (آمین) دوعا و پارانهویه.

(۱) منیش ده لیم باس له حدیسه که کرا دهریاری (بسم الله) همروک لموتدا روتان که به راشکاری نالیت به ناشکرا (بسم الله) بلین، همروها لیرش ده لیم باسی ووتنی (آمین) ی تیدا نریه که به ناشکرا بووتریت، جا نمه بهلگه یه لسمر (مطلق) ی نامین کردن نلک به ناشکرا ووتن (تمام المنه).

نیسنو زوبهیر که نهی ووت: (آمین) له گه‌ل ئه‌وانه‌ی دوواوه له مزگوتدا ده‌نگینکی بهرز دروست نه‌بوو مزگوته‌که نه‌له‌ری‌یه‌وه^(۱).

نافیع ده‌فرمووت: نیسنو عومهر تمرکی ووتنی (آمین)‌ی نه‌ئه‌کرد، وه هانی خه‌لکی ئه‌دا بۆ روتنی، وه‌له‌و باره‌یه‌وه حدیسی‌یکم لێ بیستوه.

له ئه‌به‌وه‌یه‌یه‌وه هاتوه که پێغهمبەر ﷺ کاتێ (غیر المغضوب علیهم ولا الضالین) ی نه‌خوێند نه‌ی فرموو: (آمین) هه‌تا ئه‌وانه‌ی له‌دایه‌وه بوون له‌ریزی یه‌که‌م نه‌یان بیست. ئه‌بو داودو نیسنو ماحه گێڕاوه‌یه‌وه، وه نیسنو ماحه ده‌فرمووت: ئه‌وه‌نده ده‌نگی بهرز نه‌کردوه هه‌تا کۆمه‌لێ ریزی یه‌که‌م نه‌یان بیست وه‌تا ناو مزگوته‌که ده‌نگی نه‌دایه‌وه پێی. هه‌روه‌ها حاکمیش گێڕاوه‌یه‌وه ده‌فرمووت: سه‌حیحه لسه‌ر مه‌رجی هه‌ردوو شیخ، وه به‌یه‌ه‌قیش گێڕاوه‌یه‌وه ده‌فرمووت: (حسن صحیح)، وه (دارقطنی)‌یش گێڕاوه‌یه‌وه ده‌فرمووت: (إسناده حسن).

له‌وانیلی کورێ حیجروه هاتوه ده‌فرمووت: گوێم لێ بوو پێغهمبەر ﷺ کاتێ (غیر المغضوب علیهم ولا الضالین) ی نه‌خوێند دوا‌یی ئه‌یفرموو: (آمین) به‌ده‌نگی به‌رزو ده‌نگه‌که‌ی بۆ درێژ نه‌کردوه، نه‌همه‌و ئه‌به‌وداود گێڕاوه‌یه‌وه. (ترمذی) به‌حه‌سینی داناوه ده‌فرمووت: چهند

(۱) شیخ ئه‌لبانی په‌حه‌متی خۆی لێ بیت لسه‌ره‌تای ته‌علیق دانه‌کی لسه‌ر ئه‌م ئه‌سه‌ره ده‌فرمووت: له‌باره‌ی ئامین کردن به‌ دوا‌ی ئیمامه‌وه به‌ ده‌نگی به‌رز و ئاشکرا هیچ نه‌هاتوه جگه‌ له‌م ئه‌سه‌ره نه‌بیت، وه ئه‌مه‌ش ئاکه‌رتته به‌لکه، به‌لام دوواتر ده‌فرمووت: پاشان ئه‌سه‌ره‌که‌ی نیسنو زوبه‌یرم ته‌خریج کرد، وه سه‌حیحی‌یه‌تیم ئاشکرا کردوه له‌ئێر حدیسی (۹۵۲) له (الضعیفه‌) دا، وه به‌ دوا‌یدا ئه‌سه‌ره‌کی ترم به‌ سه‌حیحی هه‌تاوه له‌ ئه‌به‌و هه‌یه‌یه‌وه که نه‌و به‌ ئاشکرا ئامینی ده‌کرد له‌ دوا‌ی ئیمامه‌وه و ده‌نگی پێ درێژ ده‌کرد، جا مه‌یلم چو بۆ ئه‌وه‌ی به‌دوایان بکه‌وم. له‌پاش ئه‌وه‌ی ووتی چهند پێشوا و زانایه‌کی هه‌تا‌یه‌وه ده‌فرمووت: منیش ده‌تیم جا پێوسته‌ بایه‌خی پێ بدریت و فرامۆشی تێدا نه‌کرت، وه له‌ ته‌وا‌وی جێ به‌جێ کردنێ ئه‌م سونه‌ته‌ ئه‌وه‌یه که ووتی له‌ گه‌ل ووتنی ئیمامدا یه‌ک بیت و به‌ ووتنی پێش نه‌که‌وت به‌لام ئه‌م کاره سه‌رجه‌م کۆمه‌لانی مۆسلمانان فرامۆشیان کردوه له‌ گشت ئه‌و وولاتانه‌ی که زیاره‌ت کردنیانم بۆ په‌خسابوو، به‌ ئاشکرا ئامین ده‌که‌ن به‌لام پێش ئیمام ده‌که‌ن ده‌ست به‌ ووتنی ده‌که‌ن به‌ر له‌ ئیمام، وه ئه‌م سه‌رپێچی کردنه‌ پونه‌ هه‌یه‌که‌ی ده‌گه‌یه‌وه بۆ زان بونی نه‌قامی به‌سه‌ریانوه، وه به‌ هه‌وێ که‌مه‌تر خه‌می پێش نوێژه‌کانی مزگوته‌کان و غه‌یری ئه‌وانیش له‌ مامۆستایان و وه‌ز خه‌رتان به‌ هه‌تانه‌سان به‌ فێرکردنیان و ئاگادار کردنه‌وه‌یان، تاوه‌کو ووتی پێغهمبەر ﷺ (إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمَّنُوا...) نه‌گه‌ر ئیمام ئامینی کرد ئه‌وه‌ش ئامین بکه‌ن، بوو به‌ شتیکی له‌یه‌ر چۆه له‌ لایان، ئیلا مه‌گه‌ر که‌ستێک خوا پاراستی، وه ئه‌وانیش که‌من. والله المستعان (تمام المنه).

کس له زانایانی صحابهو تابعین و دواى توانیش لىسر نومن و رایان وایه که نیت پیاو
 بعدنگی بمرز بلیت (آمین) ونه یشاریتوه. (حافظ) ده فرمویت: سندی ثم (حدیث)ه صحیحه.
 (عطاء) ده فرمویت: گه یشتوم به صد صحابی لىم مزگوتدا کاتى نیام نى ووت: (ولا
 الضالین) دنگی (آمین) مزگوته کى نه لىراندوه^(۱). وه له عانیسموه هاتوه که پیغمبر ﷺ
 فرمویتى: (مَا حَسَدَتْكُمْ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ مَا حَسَدَتْكُمْ الْيَوْمَ عَلَى السَّلَامِ وَالْثَّامِينَ خَلَفَ
 الْإِمَامَ) رواه أحمد وابن ماجه. واته: جووله که لىهیج شتیکدا نوندهى سلاوکردن و ووتنى (آمین)
 لىدواى نیامموه حسودیان پی نبردون.

وا موسته حبیه (نامین) له گمل نیامدا بوورتی:

موسته حبیه بۆ توانى لىدواى نیامموه نویز نه کن که له گمل نیامدا بلین: (آمین) نه پتشی
 بکون ندوا، له نى هوپه یرو هاتوه پیغمبر ﷺ فرمویتى: (إِذَا قَالَ الْإِمَامُ غَيْرِ
 الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ، فَقُولُوا آمِينَ، فَإِنَّ مَنْ وَافَقَ قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ
 ذَنْبِهِ) رواه البخاري. واته: کاتى نیام ووتى: «غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ» نیه بلین:
 (آمین) چونکه هرکس ووتنه کى له گمل ووتنى فرشته کاندایک بکویت خوا له گوناھى
 راپوردوى خوش دهیت.

وه هر له نى هوپه یروه خوى لى رازى بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ
 فرمویتى: (إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ، فَقُولُوا آمِينَ، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ
 يَقُولُونَ آمِينَ، وَإِنَّ الْإِمَامَ يَقُولُ آمِينَ، فَمَنْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ)
 رواه البخاري. واته: کاتى نیام ووتى: «غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ» نیه بلین: (آمین)
 (واته: له گمل (آمین) ی نیامدا)، چونکه لىکاتدا فرشته کان تهلین: (آمین) وه نیامیش
 تهلین: (آمین) جا هرکس (آمین) هکى له گمل (آمین) کردنى فرشته کاندایک بکویت خوا
 له گوناھى راپوردوى نىوورت.

وه هر له نى هوپه یروه خوى لى رازى بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ
 فرمویتى: (إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمَّنُوا فَإِنَّ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ

(۱) بمر زارویه لاوازه، بهیمتى (۵۹/۲) دى گیتیه وه ریگای خالىدى کورى نىو نىووف له (عطاء)وه، وه
 خالد له ژماردهى مجهولینه لىمر نوى جگه له نىنوحیبیان کسى تر تویسیان نه کردوه، وه تۆ قىمتى
 تویسقه کشى ده زانى! بهلام وه کرا لىو پتشی له نىبنو زوبیره وه به کورتى به صحیحى هاتوه، (تمام
 المنة).

بهراسی سهد غزاگر نی، وه له کاروباردا دادپهروهر نی یو بهیه کسانى شت دابمش ناکات، سهدیش فرموى: سوتند به خوا منیش سى دوعا نه کم، نه لیم: خوايه نه گهر نهو بنده یی تو درو نه کات و بو ریاو ناو شورت تموقسه به نه کات تممنى درو بکو بهردوام هزاری بکو تووشی فیتنمی بکه، کابرا دوعاکمی سهدی لی گیرابووو، نه گهرا نهی ووت: پیریکی گرفتارم دوعاکمی سهدم لی گیرا بووه، (عبد الملك) ده فرمویت: من لعدا ییدا به چاری خوم نمبینی برؤکانی شوو بوبونهوه بهسر چاره کانیا نهونده پیر بوبوو، کهچی به لای کچولانا برؤشستایه لهرنگاوبان چاری لی دانه گرتن، بوخاری گیرایمیتى یوه.

نهبوهو په یوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ له ههموو نوژنیکدا قورئانی خوئندوه، جا همرچی له قورئاندا درابن به گوتماندا نيمش داومانه به گوئی ئیوه دا، وه همرچی به بئ دهنگی خوئندوه نيمش به بئ دهنگی خوئندوو مانه بۆتان، وه نه گهر له فاتحه زیاتریش نه خوئنتی دروسته، وه نه گهر له فاتحه زیاتر بخوئنتی نهو چاکتره. بوخاری گیرایمیتى یوه.

چوئى بهتى قورئان خوئندن له دواى سوو په تى فاتحه:

دواى سوو په تى فاتحه دروسته به همرشيوه يك قورئان بخوئنت، حوسه ين ده فرمویت: کاتى فهتخى خوراسانمان کرد سى سهد صهابه مان له گه لدا بوو، هیدان بوو کاتى نوژنى بو نه کردین دواى خوئندنى سوو په تى فاتحه چند نایمیتىکی له سوو په تى نه خوئندو نه چوه رکوعوه. وه له ئیبنو عبباسوه هاتوه: (جاری وابوو دواى سوو په تى فاتحه يك نایمیتى له سوو په تى به قهوه خوئندوه له ههموو رکاتیکدا). (دارقطنی) به ئیسنادیکی به هیتز گیرایمیتى یوه^(۱).

بوخاری باسیکی بهم شیوه ناویشان کردوه ده فرمویت: «باسی کوو کردنهوى دوو سوو په تى له يك رکاتدا، وه خوئندنهوى کوئایى سوو په تى، وه خوئندنهوى سوو په تىک له پیش سوو په تیکدا، وه خوئندنهوى سه ره تى سوو په تیک».

(۱) منیش ده لیم: هیتزى له کوئ بوو، که له لای (دارقطنی) له سونمه کى (۳۳۸/۱) سهلى کوئى عاملی بوجهلى تیدایه که نيمش زور لاوازه (ضعیف جداً) بوخاری له (التأریخ الصغیر) دا (۲۲۶) ده فرمویت: (منکر الحدیث لا یکتب حدیثه) ئیبنو نعبی حاتم (۲۰۲/۱/۲) له باوکی یوه ده فرمویت: (ضعیف الحدیث روى احادیث أباطیل، أدركته بالكوفة، وكان یفتعل الحدیث) وه (ذهبی) له (الضعفاء) دا هیتناویمیتى ده فرمویت: (رماه ابو حاتم بالكذب) نهبو حاتم به دروژنى زانیوه. وه حالمتى له ئیبنو حیببان شارهوه بووه بزیه له (الثقات ۸/۲۹۰) دا باسی کردوه. (تمام المنه).

له عبدالله ی کورې سانییموه هاتوه که فرمویتې: پیغمبر ﷺ دواي خوښندنې سوږه تی فاتیحه له نوږژې به یانی دا سوږه تی (المؤمنون) ی خوښنده وهتا گه یشته باسی موسا و هارون، یان عیسا، کزکه یدک گرتی و رکوعی برد».

وه عومر له ږکاتی یه کمدا صدو بیست ثایمتی له سوږه تی (البقرة) خوښند، وه له دووهم ږکاتدا سوږه تیکی له (المثاني) خوښند.

نه حنف له ږکاتی یه کمدا سوږه تی (الکھف) ی خوښند، وه له ږکاتی دووهمدا سوږه تی یونس یاسوږه تی یوسفی خوښند، وه باسی ثعوی کردوه که عومر به یه کئی له دووونه نوږژې به یانی پښ کردوین.

نیبنو مسعود له ږکاتی یه کمدا چل ثایمتی له سوږه تی (الأنفال) خوښندوه، وه له دووهمدا سوږه تیکی له (المفصل) واته: له سوږه ته کورته کان، خوښندوه.

قمتاده دهریاری ثعوی سوږه تیکی له دوو ږکاتدا نه خوښن یا سوږه تیکی له همدو ږکاته کمدا دووباره نه کمښه ده فرمویت: همدوی هر کیتابی خویه.

وه عبیدالله ی کورې (ثابت) له نه نسوه نه گپرتیموه که پیاوږکی نه نصاری له مزگوتی قوبا به نوږژې بوته کردین، همدو جارنک له نوږژه کمدا دواي سوږه تی فاتیحه سوږه تی ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ

أَحَدٌ﴾ ی نه خوښند، له پاشاندا سوږه تیکی تری نه خوښند، وه همدو ږکاته کانی بهو شپویه

نه کرد، له دوباره یوه هاو له کانی پیان ووت: تو نه لئی به خوښندنې ثم سوږه ته نوږژه کمت به دروست نازانی هتا سوږه تیکی تر له گه لیا نه خوښنی؟ جا یا همدو بخوښنه به تمنها، یا سوږه تیکی تر به تمنها بخوښنه، ثعوی فرمووی: من واز له خوښندنې نه سوږه ته ناهینم، جا نه گبر حمزه کمن به نوږژیتان بهو شپویه بوته کم، نه گینا وازتان لیدینم، به نام ثعویان له ناوخریاند به چاکترین کسین دامننا وه حمزیان نه نه کرد جگه له کسیتی تر به نوږژیان بوبکات، جا کاتی پیغمبر ﷺ هات بولایان پیان ووت، ثعوی فرمووی: (يَا فُلَانُ! مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَفْعَلَ مَا يَأْمُرُكَ بِهِ أَصْحَابُكَ وَمَا يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هَذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ؟) واته: نهی فلانه کس چی ده بیته به ربهست لهوی که به قسوی هاو له کانت بکهیت، وه چی پالت پیوه نه نیت همدو جارنک له همدو ږکاته کاند له سوږه ته بخوښنی؟ ثعوی ووتی: نه سوږه تم خوش ثعوی، پیغمبر ﷺ فرمووی: (حُبُّكَ إِيَّاهَا أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ) نه خوښوښتیت بزی نه تخاته بهمشتهوه.

وه لمپياوڙي هڙي جوههينموه هاتوه كه دهفرموڙيت: خوم گوريم لمپتغممبر بووه ﷺ
لمنوڙي بهيانيدا ﴿اِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ﴾ ي خوڙندوه لمهردو رڪاتهكدا، دهفرموڙيت: جا
نازام پتغممبر ﷺ لميري چوبو يا بهقستي نهوي كرد، نمبوداد گيتراويتى، وه
لهنيسندهكهيدا كمسيك نى به تانهى لى درايت.

دهستوري پتغممبر ﷺ لهخوڙندى قورټان دواى فاتحه:

ليردها نهوي نيبنو قهيم نوسويتمى دهربارى شينوى قورټان خوڙندى پتغممبر ﷺ دواى
سورپتى فاتحه لمنوڙدا باس نهكهين كه دهفرموڙيت: كاتى لهخوڙندى سورپتى فاتحه
نمبووه دهستى نهكرد بهخوڙندى سورپتى تر، جارى وابووه سورپتتيكى دريڙي خوڙندوه، جارى
وابووه سورپتتيكى كورتى خوڙندوه لمبر رووداوتك ياسهفريك ياشتتيكى تر كهاتوته پيش، وه
زور جار سورپتتيكى ناوهندى خوڙندوه.

نمو سورپتانهى لمنوڙي بهيانيدا نهخوڙندرتن:

پتغممبر ﷺ لمنوڙي بهيانيدا دواى خوڙندى سورپتى فاتحه نزيكى شست هتا صد
نايمتى نهخوڙند، جارى وابووه سورپتى (ق)ى خوڙندوه، وه جارى وابووه سورپتى (الروم) ^(۱)،
وه جارى وابووه به ﴿اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾ نوڙي نهكرد، وه ﴿اِذَا زُلْزِلَتْ﴾ خوڙندوه

(۱) نيمى له (زاد المعاد) وه نقل كردوه، هر وهك لسمرهتاي فصلهكدا ناماڙي بڙ كردوه، وه منيش لموى
تعليقم لسمر داوه نيمش دهقهكهيمتى: منيش دهلتم نعه سابت نمبووه، نسانى (۱/۱۵۱) و نهحمد
(۳۶۳/۵) و (۳۶۴) گيتراويانتموه له رتگاي (عبد الملك) ي عومير له شيمى نيمى روح له پياوتك له هاوهلانى
پتغممبر ﷺ كه نمو نوڙي بهيانى بڙ كردون جا سورپتى روم ي خوڙند و لنى تيك چو، كاتيك له نوڙ بڙوه
فرموى: نمو چى به كسانيك لهگهلم نوڙ نهكمن و دهست نوڙيان به جوانى نهگرتوه؟! بهڙى نهوانموه
قورټانمان لى تيك چوه.

جا نم شيبه كورې نمو نعيمه، پنى نهوترت (ابن ابي روح)، وه (كنية) كى: (ابو روح الحمصى) يه،
نيبنوحيبان له (الثقات) دا باسى كردوه، وه نيبنو (قطان) دهفرموڙيت: (لا تعرف عدالته)، وه عيللمتتيكى
ترى تيدايه. بروانه (المشكاة ۲۹۵). بعمه تو دڙانى كه نهوانى له كڙن و تازه سندهكوى تحسين دهكن چاكيان
نهكردوه، لهگم موخالغه گړدى ممتنهكى بڙ زاهيمى نم نايتمه ﴿وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا﴾ - واته: هر كس خراپه
بكات به زيانى خوڙيمتى - والله اعلم.

لههردو ږکاته کېدا، وه ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾
 خوړندووه لمسه فردا، وه جاريك سوږه تي (المؤمنون) ى خوړند گه شته باسى موسا هارون له ږکاتي
 يه کمدا کوکيهك گرتى تمواى نه کرد چوه رکوعوه، وه ږژى هدينى ﴿الْم ﴿١﴾ تَنْزِيلُ﴾
 (السجدة) و ﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ﴾ ى بتمواى خوړندووه، وه ثعوى نمږ له لايڼ
 موسلمانانوه نه کړيت کهه ندى لم سوږه تو همدى لم سوږه ته خوړنن، پتغمېمېر ﷺ
 نى کردووه، نه ما نوگومانى که زور له جاهيله کان نه يېمن که گوايه نوږى به يانى ږژى هدينى
 (فضيلة) و گموره يى هديه به ږى خوړندى سوږه تي (السجدة) تيدا، نه وه جهليکى گموره يه،
 هر ږيه همدىک له نيمامه کان لمېر نوگومانه حزيان نه کردووه به خوړندى نه سوږه ته تيدا،
 وه که پتغمېمېر ﷺ نو دوو سوږه تي (السجدة) و ﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ﴾ ى تيدا
 نه خوړند تمنها لمېر ثعوبو که باسى دروست بوون و گمړانوه بولاى خواى تيدا، وه همدووها
 باسى دروست بوونى ناده مو چونماو بهمشت و دوزخ و گه لى شتى تر که له ږژى جومعدا بوون
 و نهېن. جا له نوږى به يانى يه کدا نوشتاندى نه خوړند که له ږژدها بوون نهېن، بؤ ثعوى
 موسلمانان بېرى نو ږووداوانه يان بکوتتوه که لم ږژدها بوون، وه ک چوڼ له کاتي کوږوونوه
 گموره کاند وک جهڼه کان و هدينى يه کان سوږه تي (ق) و (اقتربت) و (سبح) - واته: سوږه تي
 (الأعلى) - و (الغاشية) ى خوړندووه.

قورټان خوړندن له نوږى نيوه ږدا:

به ټام له نوږى نيوه ږدا جارى و ابو سوږه تي نه ونده درږى نه خوړندووه، هتا ثعو سمعيد
 ده فرمووت: نوږى نيوه ږ دا نه بستره کسيک نه يتوانى بچته به قيع و سرينشاو بکات و بچته
 ماله وه ده ست نوږ بگريت و بگريتته فرماى ږکاتى يه کم بکوتت، نه ونده درږ نه کردووه.
 موسليم گيړاوېتى يوه. وه جارى و ابو به نندازه ي سوږه تي ﴿الْم ﴿١﴾ تَنْزِيلُ﴾ (السجدة) ى
 تيدا خوړندووه وه جارى و ابووه ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ ى خوړندووه، وه همدووها
 ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾، وه جارى و ابووه ﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ﴾ و ﴿وَالسَّمَاءِ
 وَالطَّارِقِ﴾ ى خوړندووه.

قورئان خوێندن لەنوێژی عەسردا:

بەلام لەنوێژی عەسردا بە ئەندازەی نیوەی نوێژی نیوەڕۆی خوێندوو، ئەگەر خوێندنەوی نوێژی نیوەڕۆی درێژ بکەرایەتەوه، وە ئەگەر کورتی بکەرایەتەوه ئەوه هەر بە ئەندازەی نیوەڕۆی دەخوێند.

قورئان خوێندن لەنوێژی ئێوارهدا (مغرب):

پێغەمبەر ﷺ لەنوێژی ئێوارهدا خوێندنەکی جیاوازی هەبوو لە گەڵ ئەو نوێژانەدا کە بەرۆژ خوێندویەتی. لە هەردوو پکاتە کەدا سوپەتی (الأعراف)ی خوێندوو، یا سوپەتی (الطور)، یا (المرسلات).

ئەبو عومەر کۆری (عبد البر) دەفرمویت: رێوایت کراوە لە پێغەمبەرەوه ﷺ کە لە نوێژی ئێوارهدا سوپەتی (المص الأعراف)ی خوێندوو، یا سوپەتی (الصافات)، یا (حم الدخان)ی خوێندوو، وە جاری وابوو ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ ی خوێندوو، یا ﴿وَالْتَّيْنِ وَالزَّيْتُونِ﴾، یا سوپەتی (الفلق) و (الناس)ی خوێندوو، یا (المرسلات) وە سوپەتە کورته کانیشی تێدا خوێندوو، وە دەفرمویت: ئەمانە هەمووی (آثار)ی صحیح و مشهورن. قسە (ابن عبد البر) تەواو بو.

بەلام ئەوهی بەرەوام سوپەتە کورته کان ئەخوێنت ئەوه لەسەر کاری مەروانی کۆری حەکەمە، چونکە ئەو سوپەتە کورته کانی ئەخوێند، هەریزە زەیدی کۆری (ثابت) ئینکاری لێکرد وە مالیک پێی فرموو: چیە تۆ تەنها ئەو سوپەتە کورتانە ئەخوێنتی لەنوێژی ئێواراندا، من پێغەمبەرم ﷺ بێنیوه لەنوێژی ئێواراندا یەکن لەدوو سوپەتە هەردەرێژەکی خوێندوو، ئەویش ووتی: یەکن لەدوو سوپەتە هەردەرێژە کە چیە؟ فرمووی: (الأعراف). ئەمە (حدیث)یکی صحیحە خاوەن سونەکان گێڕاویانەتەوه.

نەسانی لە عایشەوه ئەگێریتەوه دەفرمویت: پێغەمبەر ﷺ لە دوو پکاتەکی نوێژی ئێواراندا سوپەتی (الأعراف) ی خوێندوو، بەشیکی لە پکاتی یەکمەدا بەشەکی تری لە پکاتی دوو هەدا.

کواتە بە بەرەوامی خوێندنی نایەتی یا سوپەتی لە سوپەتە کورته کان لە نوێژی ئێوارهدا پێچەوانەی سونمە، وە کاری مەروانی کۆری حەکەمە.

قورئان خوێندن لەنوێژی خەوتناندا (العشاء):

به نام نوڙي خوتنان پيغمبر ﷺ ﴿وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونِ﴾ ي تيدا خوڻندوه، وه بو
 (معاذ) دانا، يا ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾ يا ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ يا
 ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾ و ويندي تواندي تيدا بخوڻي، وه ٽينڪاري خوڻندي سوږهتي
 (البقرة) ي لي ڪردوه، ٽوڪاڻهي ڪه له گهل پيغمبردا ﷺ نوڙي ڪردو گهرايوه بوناو هوڙه ڪي
 ڪه بني عمري ڪوري عموف بوو، نوڙي خوتناني دووباره له گهلدا ڪردنوه و دواي ٺوهي
 نمدازهيڪ ڪه خوا بيموي لمشو رڙيشتبو، چو سوږهتي (البقرة) ي خوڻند، وه بڙيه پئي فرموي:
 (أَفَتَأْتِيَنِّي يَا مَعْزُومُ؟) واته: ٽايا تو خه ٿڪ له ٽايين هه ٿنه گيتيتموه ٺهي (معاذ)؟.
 جا ره خنه گران خويان بهو ووشه يموه هه لواسيوه ٿاور نادنوه پيش ٺو ووشه يه و دواي ٺو
 ووشه يه.

قورنان خوڻندن لهنوڙي جومعدا:

به نام لهنوڙي جومعدا سوږهتي (الجمعة) و (المنافقين) يا (الغاشية) ي بتمواري ده خوڻند.

به نام ٺوهي تنها ڪوڙايي دوو سوږهته ڪه له ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ هتا
 ڪوڙايي نه خوڻيتموه، ٺوه پيغمبر ﷺ هرگيز بهو شيوهي نه ڪردوه و پيچواندي ٺو رهفتاري
 بووه ڪه بهردوام بووه لسمري.

قورنان خوڻندن لهنوڙي همدو جهڙه ڪاندا:

به نام لهنوڙه جهڙه ڪاندا جاري وابوه سوږهتي ﴿ق﴾ و ﴿إِقْرَبْ﴾ ي بتمواري ده خوڻند، وه جاري
 وابوه سوږهتي ﴿سَبِّحْ﴾ و ﴿الغاشية﴾ ي ده خوڻند.

ٺواندي باس ڪران رهفتاري پيغمبر بوون ﷺ ڪه هتا به خوا گهشت بهو شيويه لسمري
 بووه، وه هيچي لي نسخ نه ڪراوه، همرڙيه خليفه ڪاني دواي خوي لسمري پويشتون، هتا
 جاري ڪيان ٺهيوه ڪر لهنوڙي به ياني به ڪدا سوږهتي (البقرة) ي خوڻند، ڪاتي سلاوي دايموه خريڪ
 بوو پڙ هه ٿه هات پي ٻان ووت: ٺهي جيتني پيغمبر ﷺ خريڪ بوو پڙ هه ٿي، ٺويش
 فرموي: نه گهر هه ٿه هاتيه ٿيتمو به غافلي نه ٿيمني، وه عومر سوږهتي (يوسف) و (النحل) و
 (هود) و (بني اسرائيل) ي ده خوڻند، يا همر سوږهتي لهو شيوانه، جا نه گهر دريڙ ڪردنوه ڪاني
 نوڙي پيغمبر ﷺ نسخ بونايموه ٺوه له خليفه ڪاني نه ٺه شاررايموه، تا خه لڪي تر پي ٻان
 زانيباه.

ئەما ئو (حديث) ەي موسليم لىصەحيخى خۇيدا لەجايى كۆرى سمورەو گىراۋىتىمەو كە
 پىغمبەر ﷺ لە نوڭى بەيانىدا ﴿قَالَ الْقُرَّانُ الْمَجِيدُ﴾ ئەخوتىند، ئىتر دواى ئەو
 ئەوندە نوڭەكانى درىژ ئەئەكرەو. مەبەست لە ووشى دواى ئەو، ئەو نوڭەكانە بوو كە دواى
 نوڭى بەيانى كىردوونى، واتە: نوڭى بەيانى لەھممو نوڭەكانى تىر زىاتر درىژ ئەكرەو، وە
 نوڭەكانى دواى نوڭى بەيانى كورت ئەكرەو. بەلگىش لەسر ئەو قىسى (أم الفضل)ە كاتى
 گۆى لەئىبنو عبىباس ئەيتت ﴿وَالْمُرْسَلَتِ عُرْفًا﴾ ئەخوتىن، پى دەرەمورەت: كۆرەم بە
 خوتىندەوئى ئەم سورەتە ئەوت بىر ھىتامەو كەئەمە ئاخىر سورەت بوو گۆىم لى بوو پىغمبەر
 ﷺ لەنوڭى ئىوارەدا ئەخوتىند، جا ئەمە لەئاخىردا بوو، تا ئەو شوتىندى دەرەمورەت:

ئەما ئەو پىغمبەر ﷺ فرەمورەت: (أَيُّكُمْ أَمَّ بِالنَّاسِ فَلْيُخَفَّفْ) واتە: ھەر كەستان
 بىر نوڭەكانى بۆ خەلك كىر بانوڭەكانى كورت كاتەو. وەئەو ئەنەس دەرەمورەت: پىغمبەر ﷺ
 لە ھەمو كس زىاتر نوڭەكانى كورت و تەواو بوون. لىرەدا ئەو كورتى بە شىتىكى نىسبى بە
 ئەگەر ئەو بۆ ئەو كارە پىغمبەر ﷺ كىردوۋىتى و لەسەرى بەردەوام بوو، ئەك بۆ ئارەزوۋى
 نوڭەكرەكان، چونكە پىغمبەر ﷺ فرەمانى ئەئەكرە بەكرەنى شىتىك و خۆى پىچەوانەى ئەو
 كارى كىردىت، وە ئەو زانىۋىتى ئەوانەى لەدوايمە نوڭ ئەكەن پىر لاوازو خاۋەن كارى تىدايە،
 كەواتە ئەو كىردوۋىتى ئەو كورت كىردەو بە كە فرەمانى داۋە بىكرەت، چونكە ئەيتوانى لەو
 درىژتىرى بىكەتەو چەندىن ئەوندە، جا ئەو كورتى بە نىسبەت نوڭە درىژەكانى ئەو بوو. وە ئەو
 رەفتارى كە بەردەوام بوو لەسەرى، ھەر ئەو ھاكەم بەسر ھەمو ئىشتانەدا كە خەلكى كىشى
 تىدا ئەكەن، بەلگىش لەسر ئەو (حديث) ەي كە نەسانى گىراۋىتىمەو لەئىبنو عومەرەو كە
 دەرەمورەت: پىغمبەر ﷺ فرەمانى پى ئەكرەدىن نوڭ درىژە پى ئەندەين و كاتى بىر نوڭى بۆ
 ئەكرەدىن سورەتى (الصفات) ى ئەخوتىند، كەواتە خوتىندى سورەى (الصفات) لەو كورتى بەيە
 كە فرەمانى پى ئەكرە.

خوتىندى سورەتىكى دىارى كراۋ بە ھەمىشەى:

پىغمبەر ﷺ خۆى سورەتىكى دىارى ئەكرەو ە كەھمىشە ھەرئەو سورەتە لە نوڭە بىخوتىت.
 جگە لە نوڭى ھەينى و جەئەكان، بەلام لە نوڭەكانى تىرا ئەبو داۋد ئەگىر ئەتەو لە ەسەرى كۆرى
 شوعەبىو لەباۋكى ئەو لەباۋى ئەو دەرەمورەت: لەسورەتە كورتەكاندا (المفصل) سورەت نەماۋە
 لە پىغمبەر ﷺ نەبىستىت ئىمامەتى پى ئەكرەدىت لە نوڭە فرەزەكاندا بۆ خەلكى، وە
 پىغمبەر ﷺ رەفتارى ۋابوۋە سورەتىكى بىتەۋاۋى خوتىندەو لەركاتىكدا، وە ھەندى جار لە دوو

ڀڳاڻدا، وه جاري واپوه سوره تاي سوره ته ڪهي خويندوه، به لام خويندني ڪوتايي سوره تاي ناوه راستي سوره تاي لپيغمبرهوه ﷺ نهبيستراوه، به لام خويندني دوو سوره تاي لپڳاڻيڪدا نهوه له نوڙه سونمته ڪاندا ڪردو ويهتي، به لام له نوڙه فرزه ڪاندا نهبيستراوه ڪه ڪردبيتي^(۱).

وه نهوهي نيبنو مسعود ده فرمويت من تو (نظائره) - سوره ته هاوڙنه ڪان له معننادا - نزام ڪامانن ڪه پيغمبر ﷺ دوواني پيگهوه لپڳاڻيڪدا نه خويند، سوره تي (الرحمن) و (النجم) لپڳاڻيڪدا، وه سوره تي (اقتربت) و (الحاقة) لپڳاڻيڪدا، وه (الطور) و (الذاريات) له ڀڳاڻيڪدا، وه (اذا وقعت) و (نون) له ڀڳاڻيڪدا، جا نم (حديث)ه باسي ڪاريڪ نه ڪات ڪه جيگه ڪهي ديارى نه ڪردوه. تاي له نوڙي فرزا بووه يا له نوڙي سونمته؟ ڪه نهوئش نيحتيمالي هديه.

به لام ڪم جار تمنها يڪ سوره تي لهسريڪ له دوو ڀڳاڻدا خويندوه، وه نيو داود لپياويڪي جوهني يوه نه گيرتتهوه نهو پياوه خوي گويي لپيووه پيغمبر ﷺ له نوڙي بهياني يڪدا لهسروو ڀڳاڻه ڪدا سوره تي (اذا زلزلت) ي خويندوه، وه ده فرمويت: نازام پيغمبر ﷺ لميري چوو يا به قست نهو دوو جاره خويندي.

دريڙ ڪردنهوهي ڀڳاڻي يڪممي نوڙي بهيانيان:

پيغمبر ﷺ ڀڳاڻي يڪممي نوڙي بهيانياني زياتر لپڳاڻي دوو دريڙ نه ڪردوه، هروه ها له هممو نوڙيڪدا نهوه ربهتاري بووه، وه جاري واپوه نهوئندي دريڙ پيئندا دهنگي پئي نه نبيست^(۲) وه نوڙي بهيانياني له هممو نوڙه ڪاني تر زياتر دريڙ ڪردوئتهوه. نهوش لمبر نهويه ڪه خويندني ڦورثاني بهيانيان خواو فرشته ڪان شاهيدي نين. وه ووتراوه: فريشتي شمرو پڙو شاهيدي دهن^(۳) وه نهو دوو ووتيهديه لهسر نهوه دانراون ڪه تاي هاتنه خواره يهي خويي بهردوام

(۱) نهوه به گوري ناوه راستي سوره ته ڪانه به لام ڪوتايي يان نه (تمام المنه).

(۲) نهوه ريويت نه ڪراوه به تاييت بڙ ڀڳاڻي نوڙي بهياني، وه نه بڙ هممو نوڙيڪ، به لڪو نهوه تمنها بڙ نوڙي نيوه پڙيه. نهو دارد و نيام نه محمد ده گيرتهوه له عبد الله ي ڪوري نهو نهوفا ڪه پيغمبر ﷺ هلدستا له رڪهاتي يڪمدا له نوڙي نيوه پڙ، پاشان نم حديسه زهيفه لمبر جهالعتي نهو پياوهي ڪه ناوي نهواتوه، بڙانه (نيل الاوطار ۱۱۷/۳) (الرواء ۵۱۲ و ضعيف ابي داود ۱۲۳).

(۳) شايتم داني فرشته ڪان سابه له پيغمبرهوه ﷺ به لام لمباري شايتم داني خوا لهسري (حديث) نهواتوه جيگه له (حديث) يڪي نبي دهردا. به مرفوعي لهسنده ڪيدا (زياده) هيو (حديث)ه ڪاني مونڪهوه.

نڀيت هتا نوڙي بهيانيان ڪوڙائي ڏيت، يا هتا فجر هه لڏي^(۱)، وه له مردو باره ڪوه دهليل هاتوه.

همروهه لهبر نهوي نوڙي بهيانيان ڀڪاهه ڪاني ڪمن نهو درڙ ڪردنهويه نه ڪوڙته بري ڪمي ڀڪاهه ڪاني، وه لهبر نهوي دواي تيرخو بوونو خه لڪ حواونتموه، وه لهبر نهوي هيشتا خه لڪ بهرو ڪاري دنيايي نهوڙيشتون، وه لهبر نهوي له ڪاتيڪدايه گوڙ و زمان و دلي ناده ميزاد يه نه گرن، و سر نهو نوڙه نهوڙين و جهنگالي ڪاري دنيايي نهبون، تا له ڦورٿان تي بگات و بيري لي بڪاتوه، همروهه لهبر نهوي نوڙي بهياني بنمعي ڪارو سرتايمتي، بڙيه (فضل) ي پيتراده ڪه گرنگي پي بدرت و درڙ بڪريتموه، وه نهمانه نهيني به ڪن تنها نهو ڪسانه شارهزان پي ڪه نهيني به ڪاني شريعت و مبدست و حوڪمه ڪاني نهزان.

شيوه ڦورٿان خوڙندن پيغمبر ﷺ:

خوڙندنه ڪي به شيويه ڪ بو نايتمه ڪاني درڙ ده ڪرده و لهسر هر نايتمه ڪ دهو ستاو دهنگي پي درڙ ده ڪرده. ڪسه ڪي نيسوقهيم تمواو بو.

نهوي موسته حبه به بڪرت له ڪاتي ڦورٿان خوڙندن:

سوننمه ڪاتي ڦورٿان خوڙندن دهنگ خوش بڪرت و پراڙنرتتوه، وه هاتوه له (حديث) دا ڪه پيغمبر ﷺ فرمويتمتي: (زَيُّنُوا أَصَوَاتَكُمْ بِالْقُرْآنِ) واته دهنگتان به ڦورٿان پراڙنننوه، وه فرمويتمتي: (لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَقَنَّ بِالْقُرْآنِ) واته: هر ڪس دهنگي بو ڦورٿان خوڙندن خوش نه ڪات له نيمه ني به، وه فرمويتمتي: (إِنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ بِالْقُرْآنِ الَّذِي إِذَا سَمِعْتُمُوهُ حَسِبْتُمُوهُ يَخْشَى اللَّهَ) واته: ڇا ڪرين دهنگ بو ڦورٿان خوڙندن دهنگي نهو ڪسه به ڪاتيڪ گوڙتان لي بو هست بڪن نهو ڪسه له خوا ده ترسيٽ.

(۱) مبدستي هاتنه خوارهوي خوايي حديسه ڪيه ڪه ده فرمويتمتي: (يَنْزِلُ اللَّهُ كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ، فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ) واته: خواي گهره لهپاش رڙيشتنی دوست به ڪي شو له همو شو ڪدا ديتته خوارهو - هاتنه خوارهوي ڪه شيوي خوڙمتي - بو ناسماني دونياو ده فرمويتمتي: ڪن ليم ده پارتتوه تاره ڪو پارانهو ڪي گها بڪم، ڪن داوام لي نه ڪات تاره ڪو داوا ڪاري به ڪي بدجن بيتم، ڪن داواي لي خوڙشونم لي نه ڪات تاره ڪو لي خوش بيم. جا نم حديسه صحيح و موتمواتره.

پاشان شيخ نه لباني چمند ريوايتمتيڪ دينيت له باسي تمواو بوني ڪاتي نهو هاتنه خوارهويه له پاشاندا ده فرمويتمتي: مانوهي هتا بهر بهيان (ثابت) ه به لام هتا رڙهه لاتن (حديث) ي صحيح نهاتوه لهو بارهيوه. بو رون ڪردنهوي زياتر پروانه (تمام المنه).

وه فرمویمتی: (وَمَا أَذِنَ اللَّهُ لشيءٍ مَّا أَذِنَ لِنَاسٍ حَسَنَ الصَّوْتِ يَتَفَنَّى بِالْقُرْآنِ) واته: خوا نموندهی رپی داوره بپیغمبریکه دهنگ خوش بدهنگوه قورئان بخوینتی بهیچ شتیک نمونده رپی نداده.

نمودهی ده فرمویمت: سونمه بۆ هرکسیک قورئان نه خوینتی له نوژدا بیت یان جگه له نوژدا کاتیک بسمر نایمتیکه ره همتدا تی ئمپیری داوا بکات له فزلی خوا، وه کاتی بسمر نایمتیکه سزادا تی پیرت پنا بگریت به خوا له ناگر، یا له سزا، یا له شر، یا له خراپه، یا بلیت: خواجه داوات لی ته کم لمش ساغم بکهیت، یا به هر شیوه یهک بیارتتوه، وه ته گهر بسمر نایمتیکدا تی پیری باسی پالو بیگهردی پموره دگاری ته کرد بلیت: (سبحان الله) یا (تبارک الله رب العالمین) یا (جلت عظمة ربنا) یا وینمی نمه^(۱).

له حوزه یفی کوری یه مانوه هاتوه خوی لی رازی بیت بزمان ته گپرتتوه ده فرمویمت: شویتک له گمل پیغمبردا ﷺ نوژم نه کرد، دوی خویندنی سوپرتی فاتحه دهستی کرد به خویندنی سوپرتی (البقرة) (له دلی خومدا) ووتم: سمد نایمت نه خوینتی و ته چیتته رکوعوه، به لام هر بمرده وام بوو، ووتم: نمو سوپرتته له رکاتی یه کمدا تمواو نه کات، بینیم کاتی نمو سوپرتی تمواو کرد دهستی کرد به خویندنی سوپرتی (آل عمران)، نورشی تمواو کردو دهستی کرد به خویندنی سوپرتی (النساء) نورشی تمواو کرد هر لور رکاتدا، لسمرخو نه بخویند، کاتی بسمر نایمتیکدا تی ئمپیری باسی پالو بیگهردی پموره دگاری ته کرد می فرموو: (سبحان الله)، کاتی بسمر نایمتیکه پارانموده تی ئمپیری نورشی له خوا ئمپارایموه، کاتی بسمر نایمتیکه پناگرتندا تی ئمپیری پناهی به خوا نه گرت. موسلیم گپراویمتی یوه.

هاوه لاثمان ووتوویانه: نمه موسته حبیبه، وه (سبحان الله) و دوعاو پناگرتن بۆ قورئان خوین هم له نوژدا یوه هم له غیری نوژدا یه، وه هم بۆ نیمامو هم بۆ مه نوم، وه هم بۆ نمو کسمی به تمنا نوژ بکا، چونکی دوعایه، هر بۆیه هموویان تییدا یه کسانن هروهک (آمین) ووتن، وه موسته حبیبه هرکس ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَكَمِينَ﴾ بخوینتی، بلیت: (بلی وأنا على ذلك من الشاهدين)، وه کسمی ﴿أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَدِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى﴾ بخوینتی، بلیت: (بلی أشهد)، وه ته گهر گه شته ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾

(۱) نمه لباری شعور نوژ وه هروهک له حدیسی حوزه یفدا باس کرا له کیتابه کیدا.

بَلِيت: (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى)، وه نه گمر ﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ﴾ ی خوئندوه
بَلِيت: (آمَنْتُ بِاللَّهِ)، نهمانه له نویژو دهرهوی نویژدا نووترین له کاتی خوئندنی قورئان^(۱).

شوینی ناشکرا خوئندن و به سرکه خوئندنی قورئان:

سوننمه نویژکمر لعدو و رکاته کوی نویژی به یانیان و ههینیدا بعدهنگی بهرز بیخوئنی، همرهها
لهمردوو و رکاتی نویژی نیوارو خوئناندا، وه له نویژی همردوو جهزن و نویژی مانگ گیمانو
خوژگیمانو و نویژی داوای باران بارین کردن، به لئام له نویژی نیوهرزو عسردا بهیئ دهنکی
نه خوئنریت، وه همرهها له رکاتی سئیممی نیوارو دوو و رکاتی دواپی نویژی خوئناندا، به لئام
نویژه سوننمه کان هممو ئوانمی له پروژدا نه کرتن بهیئ دهنکی قورئانیان تیدا نه خوئنریت، وه نهو
نویژه سوننمتانمی له مشودا نه کرتن نویژکمر تاره زووی خوئمتی دهنکیان تیدا بهرز نه کاتموه یا به
بهیئ دهنکی نویژه که نه کات، وه چاکتر وایه دهنک تی یاندا (وسط) ناوهند بیت: پیغمبر ﷺ
شهوینک به لای ئه بویه کردا تیشمپریت نویژ نه کات و دهنکی نزم نه کاتموه، وه کاتی به لای عومردو
تئ ئه پریت سهر نه کات دهنکی بهرز کردوئموه، کاتی همردوکیان هاتنه لای فرموی: ئمی ئمبا
به کر به لاتا تیشمپریم نویژت نه کرد دهنک نزم کردبووه؟ فرموی: ئمی نیراوی خوا وستم تنها
نهو زاته بییستی که هاواری بز نه کم، وه به عومری فرموی: به لاتا تئ پریم نویژت نه کرد

(۱) نهوی پوون نه کردوئموه ئایا نهمه وارده یان نا، وه ئایا سابه یان نا، بویه ده لئیم کوی تسبیح کردنه که
صهیحه و سابه به حدیسی ئیبنو عبباس و جگه لمیش، وه نهویش تخریج کراوه له صهیچی ئهبو داود
(۸۲۶) دا، نهمه نهوی پیش تر له حدیسی ئهبو هوریدره هاتوه به مرفوعی به لغزی: همرکسینک ﴿وَالَّتِینِ
وَالزَّیْتُونِ﴾ ی خوئند و دواپی پئ هینا تاره کو ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاکِمِینَ﴾ با بلیت (بلی وانا علی
ذلك من الشاهدین) نهبو داد و جگه لمیش گتیاویانمته، وه سمنده کوی پیاتکی تیدایه ناوی نهبراه، وه پوون
کردنوه کوی لسمر (ضعیف ابی داود ۱۵۶ و المشکاة ۸۶۰) ه.

به لئام ووتی (بلی) له سوهرتی قیامتدا صهیحه، موسای کوی عایشه گتیاویتیهوه ده فرموئت: پیاتک
بوو لسمر سهریانی ماله کوی خوی نویژی ده کرد، کاتیک (ألیس ذلك بقارد علی أن یحیی الموتی) ی بخوئندایه،
دهووت: (سبحانک فلی) پرساریان لی کرد له باره یوه، فرموی گویم له پیغمبری خوا بووه ﷺ که
خوئندویمتی.

نهبو داود دهیگتیهوه به سمندیک صهیج نهو پیارهوه، نهویش صهیچی، وه نهماسرای صهیچی زانی نریه
همروک شتیکی ناشکرایه له لای زانیان، هریزه له صهیچی نهبو داودا تخریم کردوه به ژماره (۸۲۷)، (تمام
المنه).

دهنگت لی هه‌ل‌پ‌پ‌بو؟ فرموی: ئی نیراوی خوا خوتووه‌کانم به‌ناگا نه‌هیناو شه‌یتانم پین رانه‌فراند، پیتغم‌بهر ﷺ فرموی: ئی ئیبا به‌کر نه‌ختی دهنگت هه‌ل‌پ‌ه، وه به عومری فرموو نه‌ختیک لده‌نگت کم بکیره‌وه. نه‌حمدو ئه‌بوداود گێ‌پ‌رایانه‌تموه.

وه نه‌گهر که‌ستیک له یادی نه‌بوو ئو ر‌کاتانه‌ی ئه‌بێ دهنگی به‌رز بکاتوه دهنگی نزم کرده‌وه، یا دهنگی به‌رز کرده‌وه ل‌و ر‌کاتانه‌ی ئه‌بو دهنگ نزم بکاتوه، دروستو هه‌چی نایاته سهر، وه نه‌گهر له‌ناو نوێ‌ه‌که‌دا هاتوه بیری ل‌و‌کاتوه نه‌گهریت‌موه سهر ره‌وشتی راستی و نوێ‌ه‌کانی ته‌واو نه‌کات.

خوێندن ل‌د‌وای ئیمام‌ه‌وه:

ئه‌صل‌ ئه‌وه‌یه نوێ‌ به‌بێ خوێندنی سو‌ر‌ه‌تی فاتیه‌ه دروست ن‌یه له‌هم‌موو ر‌کاتیک ل‌و‌کاته‌کانی نوێ‌ی ف‌ه‌ر‌زو سو‌ن‌نه‌ت‌دا، وه‌ک له‌پ‌ه‌شه‌وه له‌باسی نه‌و‌ش‌تانه‌ی ف‌ه‌ر‌زن له‌نوێ‌ژ‌دا باس ک‌را، به‌لام نه‌وانه‌ی نوێ‌ی جه‌م‌اع‌ه‌ت نه‌ک‌من ئو خوێندنه‌یان له‌س‌ر نه‌که‌وت، وه واجبه له‌س‌ریان ب‌ینه‌نگ بن و گوێ ب‌گ‌رن ل‌و نوێ‌ژانه‌دا که ئه‌بێ ئیمام به‌ده‌نگی به‌رز بخوێن، به‌پ‌ه‌ی فرمووده‌ی خ‌وای گ‌م‌وره که فرموویه‌تی: ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (الأعراف/٢٠٤). واته: کاتێ قورئان خوێندرا گوێی لی ب‌گ‌رن و ب‌ی‌ده‌نگ بن به ئومیدی ئه‌وه‌ی خوا ر‌وح‌م و به‌زه‌یی خ‌و‌ی ب‌پ‌ه‌ژێ ب‌ه‌س‌رتانا.

وه به‌پ‌ه‌ی فرمووده‌ی پیتغم‌بهر ﷺ که فرموویه‌تی: (إِذَا كَبَّرَ الْإِمَامُ فَكَبِّرُوا وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا) مسلم به‌ سه‌ح‌ی‌ح‌ی دان‌اوه. واته: کاتێ ئیمام ووتی: (الله أكبر) ئی‌وه‌ش ب‌ل‌ین: (الله أكبر)، کاتێ ده‌ستی کرد به قورئان خوێندن ب‌ی‌ده‌نگ ب‌زو گوێ ب‌گ‌رن.

وه ئو (حدیث‌)‌ه‌ش که نه‌فرموئ: (مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ فَقَرَأَهُ الْإِمَامُ لَهُ قِرَاءَةً) واته: هه‌ر‌ک‌س به‌جه‌م‌اع‌ه‌ت نوێ‌ ب‌کات قورئان خوێندنه‌که‌ی ئیمام ب‌و ئه‌و‌ش قورئان خوێندنه، له‌س‌ر ئو مانایه‌ دان‌ه‌ن‌ئ، واته خوێندنی ئیمام ب‌و‌ئو خوێندنه له‌نوێ‌ه‌ ناشکراکاندا. به‌لام له‌نوێ‌ه‌ نه‌ه‌ینی‌یه‌کاندا له‌س‌ر مه‌ئ‌مو‌مه‌کانیش واجبه فاتیه‌ه بخوێن، وه هه‌روه‌ها ل‌و نوێ‌ه‌ ناشکرایانه‌ش‌دا واجبه له‌س‌ریان فاتیه‌ه بخوێن نه‌گ‌هر خوێندنی ئیمامه‌که‌یان نه‌ئ‌ه‌یه‌ست.

ئ‌ه‌ب‌وه‌ک‌ری (ابن العری) ده‌فرموئ: ئه‌وه‌ی ئی‌مه‌ هه‌لی ئه‌ب‌ز‌ت‌ر‌ین و ته‌رج‌ی‌ح‌ی ئه‌ده‌ین ئه‌وه‌یه که له نوێ‌ه‌ نه‌ه‌ینی‌یه‌کاندا خوێندن واجبه له‌ب‌ه‌ر گ‌شت‌یت‌ی خه‌به‌ره‌کان، به‌لام نوێ‌ه‌ ناشکراکان ر‌ینگ‌ای خوێندنی ت‌ی‌دا ن‌یه‌ له‌ س‌ی‌ ره‌وه‌وه:

یه‌که‌مه‌یان: نه‌خوێندن ل‌د‌وای ئیمام‌ه‌وه‌ کاری خه‌ل‌کی مه‌دینه‌ بووه.

دوه ميان: نوکاره حوکی قورټانه، خوی گموره فرموویتی: ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (الأعراف/۲۰۴). واته: کاتی قورټان خویندرا گوئی لی بگړنو بن دنگ بن.

نو لیکداندهش دوو فرموده بهیږی دکات: یه کمیان (حدیث) هکی عیمرانی کوی حوصینه که ده فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویتی: (قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجْنِيهَا) واته: بوم دهرکو توه هندیکتان ثبته بهرستم، نهمی فرمو کاتیک گوئی لیبوو پیاریک لدوایوه ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ ی نه خویند.

دوه ميان پیغمبر ﷺ که نه فرمویت: (وَإِذَا قُرِئَ فَأَنْصِتُوا).

سویم: ترجیح دراو نو که رنگا نریه بؤ خویندن لدوای نیاموه، پاشان کی بیخوینیت؟ چونکه نه گبر ووترا له کاتی بن دنگ بوونی نیام (له دوی تواو بوونی فاتیه) بخویندرت؟ نه لټین: نیام لسمری نریه بیدنگ بیت، که واته چون فرزند لسمر شتیک دانمړی که فرزند نریه، به تاییستی که ووه کمان دوی یوه بؤ خویندن لنوږه ناشکراکاندا نویش خویندنه بدلؤ بهوشو بیر لی کردنوه^(۱).

نهمیه یاسای قورټان و (حدیث) او پارټزگاری کردنی عیبادتو ناگاداری کردنی سوننت، هر ووه عممل کردنه به ترجیح. تواو.

(۱) نم تعبیر واه گومان دروست دکات که بن دنگ بوونی نیام له دوی تواو بوونی فاتیه به نندازی نهمی توانی دووادی بیخوین شمری، چونکه نهم که نیام لسمری نریه بهستیت، نو ناگهینیت که وستان نادرست بیت به (مطلق) ی هر وک شاروه نریه، وه بؤ پوهاندهی نو گومانه ده لټیم: نو سده که باس کراوه بیدعیه لدینا لمر نهمی به (مطلق) ی له پیغمبروه نهاتوه، به لکو نو دوو سده کی لی وارد بوو یه کینکیان لدوای (الله اکبر) ی چونه ناو نوږوه (تکبیر الإحرام) لمر خویندنی دوعای دهست پی کردن (الإستفتاح) وه باس کرا لوه پیش، وه بن دنگ بوونی دوو: ربوایت کراوه له سموری کوی جوندوبوه وه راویه کان له دیاری کردنی شونه کی خیلایان هیه، هندیکیان ده لټین: نو لپاش تواو بوونه له فاتیه، وه زورینه ده لټین: لپاش تواو بوون لمر جم خویندنه کهیه، وه نهمش راسته، هر وک روغم کردتوه له (التعلیقات الجیاد)، جکه لمریش بگړتوه بؤ (رسالة الصلاة) ی تینوقیمیم. (تمام المنه).

ٺهڻي وڃي ته ڇو نه رکوعدا تنهن ڇهه مان هويه به ڇوڙي همدو دست بگانه سر همدو ٺهڻو^(۱)، به لام ٺهڻي سونمت بيت تيڻدا ٺهويه سر رڻڪي پشت بکرتو ڇو بدريت به سر دهسته کانا لسر همدو ٺهڻو، له گهل بدوور خستني باسک و قول له لاتمنيشت و کردنهوي پنهگه کاني دست لسر همدو ٺهڻو تهخت کردني پشت، له عوقبي کوري عاميره هاتوه کاتي ته ڇو نه رکوعده دهستي له لمشي دور تهخستوه همدو لمبي دهستي لسر همدو ٺهڻو دائنوا پنهگه کاني لسر ٺهڻو کاني له يک بلاو نه کرده، له پاشاندا نه يفرمو: بهو شيويه پيغمبر ﷺ بينيوه نوڙي کردوه. نه حمدو ٺهڻو دادو نساڻي گيڙاويتهوه^(۲).

له ٺهڻو حومه يده هاتوه خواي لي رازي بيت ده فرموي: کاتي پيغمبر ﷺ ته ڇو نه رکوعده ڇو رڻڪ نه کرد، نه سري بهر نه کرده نه خوار نه کرده، وه همدو دهستي لسر همدو ٺهڻو دائنوا وه کو ٺهوه ته به دست بيان گرت، نساڻي گيڙاويتهوه.

له علي يوه خوا لي رازي بيت هاتوه ده فرموي: پيغمبر ﷺ کاتي ته ڇو نه رکوعده ته گهر پرداخه ٺاوتکت لسر پشتي دابنايه نه ٺهڙا، نه حمد گيڙاويتهوه ٺهڻو دادو له مهراسيله کانيدا.

له موضعي کوري سعهده خواي لي رازي بيت هاتوه ده فرموي: لمنيشت باوكموه نوڙم نه کرد همدو لمبي دهستم نايسر يک و خسته نيوان ٺهڻوه، ٺهڻي فرموي: واهه که

(۱) ٺهوه به سر نيره به لکو نيت دنيايي ٺهڻو بيت، وه دنيايون بهمانه ديتنه جي :

۱- دست خسته سر ٺهڻو.

۲- کردنهوي پنهگه کان.

۳- پشت رڻڪ کردن.

۴- مانوه له رکوعدا هتا هممو جو مگه کان جي خزان نه گرنوه.

وه هممو ٺهمانه سابه له چمند ريو ايتيکوه له حديسي ٺه کابرايي نوڙه کي به خرابي کرد، وه نعيمش ته خراج کراوه له (صفة الصلاة ص ۱۳۳-۱۳۴)، (تمام المنه).

(۲) خولگي ٺه حديسه لسر (عطاء) ي کوري سائييه، وه ٺه (اختلاط) ي تروش بووه، وه کسيک نيميني لي بگيڙتهوه بهر له (اختلاط) ده کي، وه لم بابدا حديسان هيه ته پيويستان به حديسي وها نيميت، رڻهي حديسي ٺهبي حوميد، ته دانر دورا به دواي ٺه حديسه هيتاويته، له لاي ٺهڻو دادو و (ترمني) ته به صهيحي گيڙاويته به لغزي: جا همدو دهستي خسته سر ٺهڻو وه بلنت چنگي پيا کردوه... وه پنه بلاو کردنوه سابت بووه له کردار و فرماني پيغمبر ﷺ وه باسماڻ کرد له (صفة صلاة النبي) دا. (تمام المنه).

نیمه لسمره تاره بهو شیویه نوژمان نه کرد به لّام فرماغان پیدرا دهستان بخینه سمرنه نوژمان (رواه الجماعة).

۹- (ذکر) و یاد کردن له رکوعدا:

نمو (ذکر)ه موسته حببه له رکوعدا بووتریت (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ)، له عوقبی کوری عامیره خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: کاتی ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ هاته خوارهو پیغمبر ﷺ فرمووی: له رکوعه کانتانا بیلین، نه حمدو نه بوداودو غدیری نهوان گپراویانتموه به نیساندیکي (جید) ^(۱).

له حوزه یفوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: لمدوای پیغمبر ﷺ نوژم کرد لمرکوعه کانیدا نه یفرموو: (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ) موسلیم و خاوهن سونه کان گپراویانتموه. به لّام ووتنی: (سبحان ربي العظيم و بحمده) له چند رنگایه کوه هاتوه هموویان زه عیفن. شوکانی ده فرموویت: به لّام رنگاکان یه کتر بهیتر نه کمن، وه دروسته نوژکر تمها تسبیح بکات، یا یه کینک لمو یادانی لای خوارهوی له گه لدا بکات:

(۱) له عهلی یوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ کاتی نهچوه رکوعوه نه یفرموو: (اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسَلْتُ، أَنْتَ رَبِّي خَشَعْتُ سَمْعِي وَبَصَرِي وَمُخِّي وَعَظْمِي وَعَصْبِي وَمَا اسْتَقَلْتُ بِهِ قَدَمِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) رواه احمد و مسلم و ابوداود و غیرهم. واته: خواجه رکوعم بوتو بردو نیانم بهتو هیناو تسلیمی توبووم، تو پروهردگاری، ملکهچ بوو گورم و چارم و میشکم و نیسکه کانم و ده ماره کانم، وه نهوی قاچم هه لی گرتوه بو خوی پروهردگاری جیهانیان.

(۲) له عایشموه خوا لی رازی بیت هاتوه که ده فرموویت: پیغمبر ﷺ له رکوع و سجوده کهیدا نه یفرموو: (سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ) واته: پالو بیتگورده له کم و کوری پروهردگاری فریشته کان و جبریل.

(۱) به همان شیوه نموی له (المجموع) دا (۴/۴۱۳) ده فرموویت: (رواه أبو داود وابن ماجة باسناد حسن) وه (حافظ) له (التلخیص) دا بن دنگ بووه لسمری (۱/۲۴۲)، وه له سنددی هره موویان مامی موسای کوری نهیبوی تیدایه، ناوی (ایاس بن عامر الفاقی) یه، وه نعه ناسراو نییه، هروک لیتی کولامتموه له (ضعیف أبي داود ۱۵۲-۱۵۳) دا، پاشان له (إرواء الغلیل ۳۳۴) دا، وه نگر نم حدیسه صحیح بووایه به لکه بوو لسمر واجب بوونی (التسبیح)، نغمش پیچوانمی نهویه که دانر ووتوویت: موسته حببه، وه حدیسه که توارکری هیده، دانر له (السجود) دا باسی لی ده کات.

(۳) له عمومي کورې ماليکي تشجعي يوه خواي لى رازي بيت هاتوه ده فرمويت: شويکيان له گمل پتغممبردا ﷺ شونوږم نه کرد له رکوعه کهيدا نهيفرموو: (سُبْحَانَ ذِي الْجَبُوتِ وَالْمَلَكُوتِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ) رواه أبوداود والترمذي والنسائي^(۱). واته: بيتگړده خواي خاوهن هيزو مولک و کبريا و گوره يي.

(۴) عايشه ده فرمويت: پتغممبر ﷺ له رکوع و سجوده کهيدا نهيفرموو: (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي) واته: خوايه، پروهرد گارمان، پاک و بيتگړدي و ستايش بؤ تو خوايه ليم خوشبه، عايشه ده فرمويت: نو ووتني بپيى قوربان بوو که نه فرمويت: ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَأَسْتَغْفِرْهُ﴾ نه حمدو بوخاري و موسليم و جگه لمانيش گيږاويانتموه.

(ذکر) و يادي هه لسانموه له رکوع و به پتوه وستان:

موسسته حبيب به نوږکمر نيام بن يا مه نوم يا تارک، کاتي بهر ز نبيتموه له رکوع بلتي: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) واته: خوا ولامي نو کسمي دايموه که ستايشي کرد، وه کاتي پاوه ستا بلتي: (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ) يا بلتي: (اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ). بپيى نووي له (أبو هريرة) وه په زاي خواي لمر بيت هاتوه که پتغممبر ﷺ نو دو زيرهي خوتندوه له کاتي هه لسانموه له رکوع و پاوه ستاندا. نه حمدو (شيخين) گيږاويانتموه.

له لاي بوخاري له نمنسموه هاتوه که ده فرمويت: نه گير نيام ووتی: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) نيوه بلتي: (اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ).

هندی لزانايان پاين وايه مه نوم نابي بلتي (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ)، به لاه کاتي بيستيان نيام نعه نه لتي توان بلتي: (اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ) بپيى نهم (حديث) د.

وه بپيى حدیسی نيوهورپره که نه حمد و جگه لهو ده يگيږتتموه ده فرمويت: پتغممبر ﷺ فرمويتی: (إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ فَإِنَّ مَنْ وَافَقَ قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ)، واته: کاتي نيام ووتی: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) نيوه بلتي: (اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ) چونکه هرکس ووتنه کي له گمل ووتنه کي فريشته کاندا يک بکورت خوا له گوناخي لهو پيشي نيووريت.

(۱) سندده کي صحيحه وه شيخ تلباني رحمه الله خواي لى بيت ده فرمويت له (صفة الصلاة ص ۱۰۰) دا، وه پتغممبر ﷺ نسمي له شونوږدا دوتموه، وه شيخ له (صفة الصلاة) دا ناماږي بؤ کردوه.

به لَامِ ٿو فرموده يدي پيغمبر ﷺ كه نه فرمويٽ: (اَصْلُوا كَمَا رَاَيْتُمُونِي اَصْلِي) واته: من چُونِ ٽئينن نوڙ ٽه ڪم ٿيو شيو نوڙ بڪمن، ٿو ٽه گهيٺيت ڪه همدو نوڙ ٽه ڪري (تسبيح و تحميد) ڪَڙ بڪاتموه بيليت (واته بليت: سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ اللهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ) با مه نوميش بيت، وه ٿو به لگهيدي ڪه نه هينرتتوه لسر ٿو ڪه مه نوم ٿو دووانه نه ليت، به لکو هر (تحميد) بڪات، وه لامي ٿو به لگهيدي ٿو قسيهيه ڪه نه ودي باسي ٽه ڪار نه فرمويٽ: هاوه لاني ٽيمه فرمويانه: واتاي ٿو به بلين: (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ) له گم ٿوه شدا ڪه فيري بوون نميش (سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) يه، وه پيغمبر ﷺ بزيه تنها (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ) ي باس ڪردوه چونڪه (سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) به دهنگي بهرز له پيغمبروه ﷺ نهيسن، چونڪه سوننت وايه دهنگي پي بهرز بڪريتوه، به لَامِ (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ) يان نه نهيسن چونڪي به نهيتي نه خويند. وه ٿو قسي پيغمبريان ﷺ ٽه زاني ڪه فرمويٽي: (من چُونِ ٽئينن نوڙ ٽه ڪم بهو شيويه نوڙ بڪمن) له گم ٿوه شدا به شيويه ڪي گشتي چاويان له پيغمبر ﷺ نه ڪرد، وه نيتر نه وائيش (سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) ڪه يان ووتوه، نيتر پيويستي نه ڪردوه فرمانيان پي بڪات به ووتني، به لَامِ (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ) چونڪه به نهيتي ووتويٽي نه يان زانيوه، هر بزيه فرماني پي ڪردون ڪه بيلين، ٿو يادهش ڪمترين ياده لهو ڪاتمداه ٽه ڪريت، ڪم سوياس گوزاري خوي گورهيه له ڪاتي بهيتوه وه ستاندا، وه موسته حبيب لهوه زياتر ش بووتريت بهوي لهم (حديث) انهي خواره ودا هاتوه:

(۱) له ريفاعمي ڪوري رافيعموه خوي لي پازي بيت هاتوه ده فرمويٽ: رَوِّتْكَ لِعِدْوَايِ پيغمبروه ﷺ نوڙمان ڪرد ڪاتي سري بهرز ڪرده له ڀڪوع، فرموي: (سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) پياويٽك لعدايموه ووتني: (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ) واته: پهروهردگارمان، ستايش هر بزيه، ستايشيڪي زورو پالو پهروز، ڪه پيغمبر ﷺ سلاوي دايموه فرموي: ٿوه ڪي بو ٿوه ووت؟ پياره ڪه ووتني: من بووم ٿي نيتر ووي خوا! فرموي: بينيم سي وٽه وند فرشته پيش برڪتيان ده ڪرد بو ٿوه هر ڪاميان فريا بڪويت زو بينوسيت. رواه أحمد والبخاري ومالك وأبو داود.

(۲) له عدليموه خوا لتي پازي بيت هاتوه ڪه پيغمبر ﷺ ڪاتي سري له ڀڪوع بهرز نه ڪردهوه نه فرموي: (سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ مِلَّاءِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا، وَمِلَّاءِ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدَ) رواه أحمد ومسلم وأبو داود والترمذي. واته: خوا وه لامي ڪسيڪي دايموه ڪه ستايشي ڪرد، پهروهردگارمان، ستايش هر بو بزيه، پري ٽاسمانه ڪان و زوي، وه پي بهنيوانيان، دوي ٿوه پي بهوشي ڪه نه موي.

(۳) له عبد الله ى ڪوپي ٿيبي ثنواوه هاتوه له پيغمبره ﷺ ته کاتي سري بهرز نه ڪردهه له ڀڪوع نهيفرموو (وه له لهفزيڪدا دعواى نه ڪرد): (اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ مِلَّاءَ السَّمَاءِ وَمِلَّاءَ الْأَرْضِ وَمِلَّاءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ، اللَّهُمَّ طَهِّرْنِي بِالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ وَالْمَاءِ الْبَارِدِ، اللَّهُمَّ طَهِّرْنِي مِنَ الذُّنُوبِ وَتَقْنِي مِنْهَا كَمَا يَنْقَى الثُّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْوَسَخِ). رواه أحمد ومسلم وأبو داود وابن ماجه^(۱). واته خوايه پر به ناسمانه ڪان و زهوى، پاشان پر به همموو نوو شتانهى خوت نعتوى سوپاسو ستايش بوٽو. خوايه پاڪم بڪمروهه لهتاوانه ڪانم و بمشورهه ببهفرو تهرزو ٿاوى سارد، خوايه لهتاوانه ڪانم پاڪم بڪمروهه هموه ڪوڙن جلوهبرگي سبي له چلڪ و پوڄلى پاڪ نه ڪريتموه.

(۴) له ٿبو سهعيدى خودري يوه خواى لى پاڙي بيت هاتوه دهفروموت: کاتي پيغمبر ﷺ نهيفرموو: (سمع الله لمن حمده) هرڪس ستايشى خوا بکا خوا وه ٿامى نعداتموه، نهيفرموو: (اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلَّاءَ السَّمَوَاتِ وَمِلَّاءَ الْأَرْضِ وَمِلَّاءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ، أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ وَكُلُّنَا لَكَ عَبْدٌ، لَا مَانِعَ لَنَا أُعْطِيتَ، وَلَا مُعْطِيَ لَنَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ، مِنْكَ الْجَدُّ) رواه مسلم وأحمد وأبو داود. واته: خوايه پهروردگاري ٿيمه پر ناسمانه ڪان و پر بهزوى، دواي پر به هرشتيڪ ويست و ٿارهزووى خوتي لسمره سوپاس و ستايش بوٽو، ٿي ٿبو زاتى شايستى سوپاسو ستايشو بهزيت، ٿيمه راسترين ووشديه ڪه بندهيه ڪت نهيليت، وه همموو بندهي ٿزين، خوايه هرچي ٿو بيهديت ڪس بوى ناگيٽريتموه، وه هرچي ٿو نهيدهيت

(۱) درو ٿيبينى لسمره:

يه ڪم: له لاي ٿبو داود و ٿيبنو ماجه ووتى (اللهم طهرني) ٿيدا نريه بهلڪو ٿيمه زيادهيه ڪه له هندن رڻگاڪان لهلاي ٿوانى تر.

دوهم: ٿم زيادهيه له هيچڪام له رڻگاڪان به پاشڪاري پيغمبر ﷺ نافرموت: ٿيمه له کاتي هستانهويه له ڀڪوع، بهلڪو ٿيمه (مطلق)ه. وه لغزه ڪي لهلاي موسليم و ٿمجد دهيفرموو: (اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ... اللَّهُمَّ طَهِّرْنِي...) همروهه (ترمذي ۲۷۲/۴) ٿم زيادهيه گيٽراوتموه بم شتويهيو تصحيحى ڪردوه جا بستنهوى بهوى ڪه دواي هستانهويه له ڀڪوع پيوتستى به بهلگهيه، وه رستى يه ڪمى ٿم حديسه هاتوه له ڪومه ليڪ له هاوه ٿان به چمند رڻگايه ڪي صحيح، له هيچ ڪاميانا ٿم زيادهيه ٿيدا نريه، بزيه ٿوه ترجيح و پارسنگ ده ڪين ڪه ٿيمه لو زبڪرانه نريه ڪه له دواي هستانهويه له ڀڪوع دهوٽنريت، به پيچوانى ٿوهي پيشي، بهلڪو ٿيمه دعوايه ڪي (مطلق)ه هر بزيه ٿم هيٽاوهتموه له زبڪره ڪاني ڀڪوع له ڪيتابه ڪي خوم (صفة صلاة النبي ﷺ) له ترسي ٿوهي نبادا شتيڪي بڙ زياد بڪم ڪه ٿييدا نعت، هرچنده ٿيبنوقهيم وى ڪردوه، وه ٿو دو ڪسمش ڪه تعمليقيان داود لسمر (زاد)ه ڪي ٿيبنوقهيم (۲۲۱/۱) ناگاداري ٿيمه نبون، وه ڪو دائره ڪي، جا وورد بهروهه. (تمام المنه).

کس بۆ نادریت، همل و تیکۆشانی کس سودی نییه، چونکه نهوانه بیهی یاریدی تۆ ناکرین وه لای تۆوه دین.

(۵) وه به صحیحی هاتوه له پیغمبرهوه ﷺ که درای ئهوی ئهفرممو: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) ئهفرممو: (لِرَبِّي الْحَمْدُ، لِرَبِّي الْحَمْدُ) ستایش بۆ پهرهردگاره ستایش بۆ پهرهردگاره، هتا وهستانهکی ئهوهندهی رکوعهکی لی تهات.

۱۱- چۆنییهتی دانهرنهوه بۆ سهجده و بهرز بوونهوه لیتی:

جومهوری زانایان بۆ ئهوه چوون که دانانی ههردوو ئهژنۆ لهپیش ههردوو دهستا موستهحبیه، (ابن المنذر) ئهوه ئهگێڕیتهوه له نهخعی و موسلیمی کۆری یسارو سوفیانی (ثوری) و ئهحمدهو نیسحاقو خاوهنانی رهئی، وه خۆی ووتوویهتی منیش فتموا بهوه ئهدهم. تمواو.

وه (ابو الطیب) ئهوه له تیکرایی زاناکانهوه ئهگێڕیتهوه. وه ئیبنو قهسیم دهفرمویت: پیغمبر ﷺ ههردوو ئهژنۆی له پیش ههردوو دهستیا داننا، لهپاشاندا نارچاوانی و لوتی، ئهوه ئهوه راستیهیه که شورهیک له عاصمی کۆری کولهیب لهباوکییهوه گێڕاویهتییهوه له وانیلی کۆری حیجرهوه که دهفرمویت: پیغمبرم ﷺ بینوه کاتی چۆته سهجده ههردوو ئهژنۆی لهپیش ههردوو دهستیا ئهنایه سهز هوی، وه کاتی ههلهستا دهستهکانی پیش ئهژنۆکانی بهرز تهکردهوه، وه لهو بارهیهوه شتی که نههاتوه پیچموانهی ئهوه بیت. تمواو^(۱).

بهلام مالیک و ئهوزاعی و ئیبنو حمزم بۆ موستهحبیهتی دانانی ههردوو دهست پیش ههردوو ئهژنۆ چوون، ئهمش روایهتی که له ئهحمدهوه، ئهوزاعی دهفرمویت: گهیشتومه خهلکی دهستیان پیش ئهژنۆیان ئهنایه سهز هوی، ئیبنو ئهبی داود دهفرمویت: ئهمه قسی ئههلی (حدیث)ه^(۲).

بهلام چۆنییهتی بهرز بوونهوه لهرکاتی دووم و ههلسانهوه، زانایان ههرجیاوازیان هیده لسهری، جا ئهوی لای جومهور موستهحب بیت ئهویه دهست پیش ئهژنۆ بهرز بکریتهوه، بهلام لای جگه لهوان لهپیشدا ئهژنۆ بهرز بکریتهوه لهپاشاندا دهست^(۳).

۱۲- شیوهی سهجده بردن:

(۱) ئهوه نهفی کردنه له وههههکانی دانهر رهجمتی خوی لی بیت، وه هه بۆ خۆی له دروای نزیکهیی دوو لاپهره حدیسهکی ئیبنوعومەر نههیتن، بۆ زیاتر روون کردنهوه بروهانه (تمام المنة ۱۹۳-۲۰۷).

(۲) ههزنهوه راسته، چونکه بهکردهوه فرمان (ثابت) بووه له پیغمبرهوه ﷺ.

(۳) دوومهیان ههقو راسته بهیهی (حدیث) هکی مالیکی کۆری (حوریرث).

ٺو نوڙ ڪمري نهيوئ بجيٽه سجدوهه موسٽه حبيبہ رڇاري ٺماندي خواروهه بڪات:

أ- همدوو دهست و لوت و ناوچاوان لمزوي جينگر بڪاتو بالهڪاني لهخوي دورو بخاتوهه،
لموانيلي ڪوري حيجروهه خوي لي رازي بيت هاتوه دهفرومويٽ: پيغمبر ﷺ کاتي سجدوي
ٺبرد نيوچاواني لمنيوان همدوو دهستيا ٺمانيسر زوي و قولهڪاني لهخوي دورو نهخستوهه.
ٺبوداد گيٽراويٽي يوهه.

له ٺبو حومهيدهوه خوي لي رازي بيت هاتوه دهفرومويٽ: پيغمبر ﷺ کاتي سجدوي
ٺبرد لوتو نيوچواني لمزوي داگر نهکرد، وه همدووبالي دورو نهخستوهه لهخوي، وه همدوو
لمبي دهستي لمريڪي شانيا دائنا. ٺيبنو خوزهيمو (ترمذي) گيٽراويانهتوهه، وه (ترمذي)
دهفرومويٽ (حسن صحيح)ه.

ب- داناني همدوو دهست لمريڪي همدوو گوي، يان له ريڪي همدوو شاندا لسر زوي،
چونكه همدوو شيوهكه هاتوهه لمپيغمبروهه ﷺ وه همدئي لمزانيايان ٺو دوو ريوايتهيان يڪ
خستوهه بهوي سري همدوو پدغه گموره لمريڪي گوٽڪانيدار لمبي دهست له ريڪي شانهڪاندا
دابنيٽ.

ج - پدغهڪان جووت بڪاتو لسر زوي راڀان بخات، لاي حاڪيمو ٺيبنوحبيببان هاتوهه:
پيغمبر ﷺ کاتي نهچوهه رڪوعوهه پدغهڪاني بلاو نهكردهوه، وه کاتي سجدوي ٺبرد پدغهڪاني
جووت نهکرد.

د- سري پدغهڪان بهرو قبيله بڪات، لهلاي بوخاري له حمديسي ٺبو حومهيدهوه هاتوه
دهفرومويٽ: پيغمبر ﷺ کاتي سجدوي ٺبرد دهستهڪاني بشيويهڪ دائنا نه راي ٺخستن
نه ٺي نووقانندن، وهسري پدغهڪاني همدوو پئي بهرو قبيله نهکرد.

۱۳- ماوهي سجده بردن و زيڪرهڪاني:

کاتي ڪمسي لمنوڙدا سجده ٺبات موسٽه حبيبہ لسجدهڪهيدا بليٽ: (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى)،
له عوقبه ڪوري عاميرهوه خوي لي رازي بيت هاتوه دهفرومويٽ: کاتي ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ
الْأَعْلَى﴾ هاتهخوار پيغمبر ﷺ فرموي: (اجْعَلُوهَا فِي سُجُودِكُمْ) رواه أحمد وأبوداد وابن
ماجة والحاكم وسنده جيد. واته: له سجدهڪانتاندا بيلين^(۱).

(۱) ٺمه ترواڪمري (حديث)هڪي پيشروهه، وه لموي روغان كردهوه كه سنندهڪي زهيفه جا بيهينهوه يو (تمام
المنة).

له (حذيفه) وه هاتووه كه پښممبر ﷺ لسه جدهدا نه يفرموو: (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى) نه حمدو موسليمو خاوهن سونهن كان گيټراويانتموه، (ترمذي) ده فرموو: (حسن صحيح).

وه پيوسته شو زيكړانه له ركوع و سجوددا سڼ جار كمتر نيت. (ترمذي) ده فرموو: زاناياني نيسلام لسر شوه كاريان كړدوه و به موسته حبيب داناوه پياو لسڼ جار كمتر تسبيح نلټ. تمواو.

به لام جومهورى زانايان دايان ناوه لايمنى كمى شو زيكړانه له ركوع و سجوددا يه كجار بيت، وه لمپشموه ووتان: نارامى (طمانينه) فېرزه واره كى يه كجار ووتنى (سبحان الله) يه، به لام لايمنى تمواوتى شو زيكړانه زانايان نلټن ده جار بووتى. بېږى شوه سمعلى كورى جوبير له نمنسموه نه گيټرتموه ده فرموو: كه سم نېښيوه شوه ندى شو غولامه له نوږه كانيدا لمپشمبر ﷺ بچيت، مېستى عومرى كورى عبدالعزيز بووه، ركوع و سجوده كيمان نمندازه گرت ده تسبيحات بوو، نه حمدو شېو اوودو نسانى به نيسناديكي (جيد) گيټراويانتموه^(۱).

شوكاني ده فرموو: نلټن شو (حديث) به لگه به بڼ شوانى نلټن: تسبيحاتى تمواوتى له ركوع و سجوددا ده جار ووتنى رمتى، وه راست شوه نوږ كمرى تنها به ناره زوى خوى شوانى به زياده و بيانلټ، وه همتا زياد بيانلټ باشته، وه (حديث) صهيحه كان كه لبارى درټ كړد شوى نوږى پښممبر وه هاتوون ﷺ دان بمېدا نلټن. وه هروها نيمام بڼ هديه درټيان بكاتوه، نه گم بزانت شوانى لدوايموه نوږ نه كمن بهو درټ كړد شوى نازاريان پڼ ناگات، تمواو.

(ابن عبد البر) ده فرموو: پيوسته لسر هممو نيماميك نوږه كانى كورت بكاتوهو زور درټوى پڼ نجات، لمبر فرمانه كى پښممبر ﷺ بابشزانى كه مئوممه كانى هيزو توانايان چنده، چونكه شو نازانى چ روودا وكيان بسرا ديت، يا چ كار و پيوستى يك و شتى تر كه ږيگره ديت پشموه.

نېښو موباره ك ده فرموو: موسته حبيب بڼ نيمام پينج جار شو تسبيحاته بكات بڼ شوى شوانى دوايموه فرياي سڼ تسبيحات بكمن، وه موسته حبيب نوږ كمر تنها تسبيحات نه كات

(۱) شو (حديث) چاوپاڅاند شوى شوى چونكه خولگى (حديث) كه لسر وهى كورى مانوسه جگه له نېښو حبيب كس بهجى بروى دانناوه، هريزه (ابن القطان) ده فرموو: (مجهول الحال) وه (حافظ) نېښو حمبر ده فرموو: (مستور). (تمام المنه).

به لگو پارانموه شی بخاته پال، له (حدیث) ی صه حیددا هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (أَقْرَبُ مَا يَكُونُ أَحَدُكُمْ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، فَأَكْثَرُوا فِيهِ مِنَ الدُّعَاءِ) واته: هیچ کاتیک کستان وه کاتی سجده بردن له خواوه نزیک نریه، جالموکاتدا زۆر له خوا بپارتنوه، هروه فرموویتی: (أَلَا إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَقْرَأَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا. فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظُمُوا فِيهِ الرَّبُّ، وَأَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهَدُوا فِي الدُّعَاءِ فَقَمِنَ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ) رواه أحمد ومسلم. واته: ناگادارین من لیم قدهغه کراوه له رکوع و سجوددا قورئان بخوینم، جا بۆیه له رکوعدا خوا به گموره بزائن - واته: بلین (سبحان ربی العظیم) - وه لمسجوددا زۆر بپارتنوه چونکه بهوشیویه شایسته یه پارانموه کمتان وه ریگریت.

وه لمو باره یوه (حدیث) ی زۆر هاتوه وا له خواوه باسیان نه کین:

أ- له عدلی یوه خوا لئی رازی بیته هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ له سجوددا نه یفرموو: (اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ فَصَوَّرَهُ فَأَحْسَنَ صُورَهُ، فَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ) رواه أحمد ومسلم. واته: خواجه بۆ تو سجددم بردوه، وه بمتو باوه یم هیناوه، وه خۆم سپاردوه بمتو، من یووم بۆ ئوه زاته ناوه ته زوی که دروستی کردوه و یندی کینشاوه به جوانترین شیوه، وه گوێ چاری لێ دهرهیناوه، زۆره خیره به ده کمتی خوا، که چاکترین به دیهینره.

ب- ئیبنو عبباس باسی شیوه ی شهنووی پیغمبری ﷺ کردوه ده فرموویت: لمپاشاندا چوه ته دهر بۆ نوێژ دهستی کردوه به نوێژ کردن، له نوێژه کهیدا له سجوددا نه یفرموو: (اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا، وَخَلْفِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا، وَتَحْتِي نُورًا، وَاجْعَلْنِي نُورًا) قَالَ شُعْبَةُ: أَوْ قَالَ: (اجْعَلْ لِي نُورًا) رواه مسلم وأحمد وغيرهما. واته: خواجه رۆشنایی بخه یته ناو دلۆ گوێ چارو لای راستو چه چمه، وه لای پیشو پاشم، وه لای سمروم و خواروم، خواجه بمکه به رۆشنایی به، شوعبه نه لێ: یا فرموویتی: خواجه رۆشنایی به کم بۆ بگریه. ئیمام نهوه ی ده فرموویت: زانایان فرموویانه: پیغمبر ﷺ داوای رۆشنایی کردوه بۆ هممو نهدامه کانی لمشی وه لاسو کمتی و شیوه ی گشت شتیکی، وه بۆ همرشمش لای همتا هیچ شتیک له ولایانموه نادیار نه بیته لێ و تووشی خواری نه بیته.

ج - له عایشموه خوی لێ رازی بیته هاتوه ده فرموویت: شورتیک له جیگادا پیغمبرم ﷺ لێ وون بوو، تاریک بوو دهستم بۆ کوتا دهستم بهری گموت لمسجوددا بوو نه یفرموو: (رَبِّ اعْطِ نَفْسِي تَقْوَاهَا وَزَكَّاهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيِّهَا وَمَوْلَاهَا) رواه أحمد. واته: خواجه تهقوا

بیه‌خشمه بدمدروونم پاكی بکمره‌وه، تۆ چاگترین پاك کمره‌وی بۆ پاك کردنه‌وی ددروونم، همرتۆ سهرپرشتی کمره‌وی گمره‌وی ددروونی منی^(۱).

د- له ئه‌بوهره‌یره‌وه هاتوه که پیتغمبهر ﷺ له‌سجوددا ئه‌یفرموی: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ، دِقَّةً وَجُلَّةً وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، وَعَلَانِيَتَهُ وَسِرَّهُ) رواه مسلم وأبو داود والحاكم. واته‌ خواجه له‌هممور تاوانه‌کانم ببوروه، له‌بجور وکو گمره‌یان، له‌ ئه‌وه‌لو ئاخریان، له‌ ئاشکراو نه‌ینی‌یان.

ه- له‌ عانیشمه‌ خوی لێ رازی بیت هاتوه ده‌فرمووت: شورتکیان پیتغمبهرم ﷺ لێ وون بوبو ده‌ستم بۆ کوتا سه‌یرم کرد له‌ مزگوت نوڙی ته‌کرد و له‌ سجوددا بوو، همدوو پتی هه‌تانبوو ئه‌یفرموی: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِمَعَافَاتِكَ مِنْ عِقَابِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ) رواه مسلم وأصحاب السنن. واته‌: خواجه په‌نا نه‌گرم به‌ره‌زامندیت له‌خمشو قینت، وه‌په‌نا نه‌گرم به‌ لی‌بوردنه‌کانت له‌ تۆلئو سزاکانت، وه‌ په‌نا نه‌گرم به‌ تۆ له‌ خۆت، تۆ چۆن ستایشی خۆت کردوه همر وای، من همرگیز ناتوانم به‌و شیوه‌یه‌ ستایشی تۆ بکهم.

و- همر له‌عانیشمه‌ هاتوه: که شورتک پیتغمبهری ﷺ لێ وون ئه‌بیت له‌جیگدا، وانزانن به‌جی هینشووه‌و چوه‌ بۆلای یه‌کن له‌ خیزانه‌کانی تری، گوئی بۆ هه‌له‌نخا کاتن ئه‌یدۆزیتوه‌ له‌ رکوعدا یا له‌ سجوددا ئه‌بیت ده‌فرمووت: (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ) رواه أحمد ومسلم والنسائي. واته‌: خواجه پالو بیتگه‌ردی بۆ تۆیه‌ سوپاس و ستایش شایسته‌ی تۆیه‌، هیچ مەعبودێکی حق نیه‌ شایسته‌ی عیبادەت بێ جگه‌ له‌تۆ، جا عانیشه‌ پتی ووت: دایکمو باوکم فیدات بێ، به‌راستی من له‌حالتیکدام و تۆش له‌حالتیکی تر.

ز- پیتغمبهر ﷺ له‌سجوددا فرمووتی: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي، وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي جَدِّي وَهَزْلِي، وَخَطِيئَتِي وَعَمْدِي، وَكُلَّ ذَلِكَ عَنِّي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ إِلَهِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ)^(۲) واته‌:

(۱) ئه‌سناده‌کی زه‌عیفه‌ چونکه‌ صالحی کوری سه‌عیلی تیداوه‌ جگه‌ له‌ نافع کس روایه‌تی لێ نه‌کرده‌وه کس نای ناسیت. همرچنده‌ ئه‌بنوحیسان به‌جیگه‌ی بروای داناه، وه‌ ئه‌وه‌ی له‌م باره‌یه‌وه‌ راسته‌ جوژی (ه- و) که له‌م کتیبدا هاتوه، دانر شۆن ئه‌بنو قه‌یم که‌وتوه‌ به‌وشیوه‌یه‌ هینانوی بن ئه‌وه‌ی بیان داته‌ پال کس، وه‌ به‌شی کۆتایی (حدیث) که‌ لاوازه‌ چونکه‌ لای بوخاری و موسلیم به‌شیوه‌یه‌کی تر هاتوه (تمام المنه‌).

(۲) به‌م شیوه‌یه‌ دانر هینانویته‌ی بن ئه‌وه‌ی بیداته‌ پال هیچ کسیتک، هه‌روه‌ک به‌لایت دوای ابن القیم که‌وتوه‌ له‌مدا، چونکه‌ ئاوها له‌ (زاد المعاد) دا هینانویته‌ی وه‌ بروا ناکم کس به‌م شیوه‌یه‌ دوعای سجودی هینابن، وه‌ کسم نه‌دی‌بووه‌ هینابیتی جگه‌ له‌ ئه‌بنو قه‌یم، وه‌ باه‌رم وایه‌ ئه‌مه‌ له‌ ئه‌وه‌مه‌کانی ئه‌بنو قه‌یم، همدیه‌که‌

خوايه له هه‌لئو نمراني و زياده‌پوهي كارم ببوره، هه‌روه‌ها له‌وانم‌ش كه تۆ زانانترى پي‌زيان له من، خوايه له تاوانه‌كانم ببوره له راستيه‌و له گالتم، له هه‌لم و له قستم، وه من له‌وانم هه‌موو كردوه، خوايه له تاوانانمى پيشم خستوه دوام خستوه وه ئه‌وى به نه‌يتى و ناشكرام كردومه، خوايه تۆ مەعبودى منى، هيچ مەعبودىكى حق نى‌يه جگه له‌تۆ.

١٤- شيوه‌ى دانىشتنى نيوان دوو سه‌جده‌كه:

سوننەت له‌دانىشتنى نيوان دوو سه‌جده‌كدا ئه‌وه‌يه قاچى چه‌پ پاڤيرتو له‌سەرى دا‌بنى‌ش‌ر‌ت‌و قاچى راست هه‌لب‌ن‌ر‌ت به‌ش‌يوه‌يك سەرى په‌نجە‌كانى ئه‌و پي‌يه به‌رو قىبله بکړين.

له عانىشه‌وه خاى لى پا‌زى بي‌ت هاتوه ده‌فرمووت: پي‌غم‌بەر ﷺ قاچى چه‌پى دا‌ئ‌نا‌و قاچى راستى هه‌ل‌ئ‌نا، بوخارى^(١) و موسليم گي‌راويانته‌وه.

له ئي‌بنو عومره‌وه خاى لى پا‌زى بي‌ت هاتوه ده‌فرمووت: قاچى راست هه‌ل‌نا‌و په‌نجە‌كان كردنه قىبله‌و قاچى چه‌پ دا‌نا‌و له‌سەرى دانىشتن له سوننه‌ته‌كانى نوژن. نەسائى گي‌راوي‌تى‌يه‌وه.

نافيع ده‌فرمووت: كاتى ئي‌بنو عومەر نوژى نه‌كرد هه‌موو شتيكى نه‌كرد قىبله هه‌تا نه‌عه‌له‌كانيشى. (أثره) گي‌راوي‌تى‌يه‌وه.

وه له (حديث)ه‌كى ئه‌بو حومه‌يدا هاتوه ده‌رياره‌ى شيوه‌ى نوژى پي‌غم‌بەر ﷺ ده‌فرمووت: له‌پاشاندا پي‌ى چه‌پى لار كردۆت‌ه‌وه له‌سەرى دانىشتوه، دواى ئه‌و ر‌ت‌ك بۆت‌وه هه‌تا

شه‌هين گي‌راويانته‌وه له سه‌حيحه‌كه‌ى خزياندا، له حدیسی ئه‌بو موسای ئه‌شعەرى‌يه‌وه له پي‌غم‌بەر‌وه ﷺ ده‌فرمووت: پي‌غم‌بەر ﷺ به‌م دوعا‌يه دوعا‌ى ده‌كرد، جا حدیسه‌كه‌ى به درژى باس كرد، به‌لام ئه‌مى فرم‌و: (أَنْتَ الْمَقْدُمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخَّرُ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) له جياتى (أَنْتَ إِلَهِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ) به‌م شيوه‌يه تەخریجى كردوه به (مطلق) ى به‌ين به‌ستنوه به سجوده‌وه، وه (حافظ) له شرحه‌كه‌يدا (١١/١٦٤) ده‌فرمووت: له هيچ كام ر‌ت‌گا‌كانى شيوه‌ى دوعا كردن به‌م شيوه‌يم نه‌يينوه.

وه به‌شى ئه‌خيري حدیسه‌كه هاتوه به (مقيد) ى له دواى سه‌لام دانوه، وه له ر‌يوايت‌ين‌كدا: نيوان ته‌حييات و سه‌لام دانوه، وه دانەر له شوئى خۆى باسى ليه‌وه كردوه.

وه له‌م باره‌وه چەند زىكر و دوعا‌يك ده‌يينى له (صفة صلاة النبي ١٥٣-١٥٦) دا. (تمام المنة).

(١) گي‌را‌ن‌ه‌وى بۆ‌لاى بوخارى شتيكى هه‌له‌يه له‌بەر ئه‌وى ئه‌م ر‌يوايته له تاهه ر‌يوايته‌كانى موسليمه وه تەخریج كراوه له (الإرواء ٣١٦) دا و (صحيح أبي داود ٧٥٢) و عيللتيكى تبتا‌يه له‌رت‌دا وه‌لام داوه‌ت‌وه و پو‌وم كردۆت‌وه. (تمام المنة).

هممو جو مگه کانی له جو له وه ستاوون ئینجا چۆته سه جده وه. نه حمدو نه بوداود و (ترمذی) گٲراویانتموه، وه (ترمذی) به صه حیجی داناوه.

وه شیوه یه کی تریش هاتوه و موسته حبیه که پی ی نه لٲن: (الإقعاء) توش هه لئانی هردو پی یو دانیشته له سر پاژنه کانیان، نهو عوبه یده ده فرمویت: نهو قس ی نهلی (حدیث)ه.

له نهو زوبه یه وه هاتوه که خۆی گۆی له (طاوس) بووه فرمویت: له ئیبنو عبیاسمان پرس ی ده باره ی (إقعاء) فرموی: نهو سوننه ته، ئیمش و تمان: ئیمه وانزانین که (إقعاء) خۆ ماندو کردنی تیدایه، فرموی: نهو سوننه تی پیغمبر ته ﷺ، موسلیم گٲراویمتی یه وه.

له ئیبنو عومره وه په زای خویان له سر بیت هاتوه که: کاتیک سیری بهرز نه کرده وه له سه جده ی یه کم له سر نه لاو نهو لای په غه کانی دانیشته و نه یفرموو: نهو سوننه ته.

وه هر له (طاوس) وه هاتوه که فرمویت: له (عبدالله) کام بین ی - مبهستی عبدالله ی کور ی عبیاس و عبدالله ی کور ی عومر و عبدالله ی کور ی زوبه یه - (إقعاء) یان کرده وه، قاجیان هه لئاوه له سر پاژنه کانی پی یان دانیشتون له نوٲژدا. به یهقی ریا یمتی کرده وه. (حافظ) ده فرمویت: ئیسناده کمی نه دووانه صه حیجه.

به لام (الإقعاء) - به واتای دانانی هردو سمت له سر زهوی و بهرز کردنهوی هردو پان له سر زهوی - نهو مه گروهه، کهراهمتی هه یه بهرای هممو زانیان. له نهو هو په یه وه هاتوه که ده فرمویت: «پیغمبر ﷺ سی شتی لی قده غه کردوم له نوٲژدا، ده نوک دان بهزیدا وه که له شیرو، چیچکه کردنی سه گ، و ناوردانه وه وه ناوردانهوی رٲوی»، نه حمدو به یهقی (طبرانی) و نهو یه علا گٲراویانتموه وه سه نه ده کهشی سه نه.

وه موسته حبیه کاتی دانیشتنی نیوان دوو سه جده که، دهستی راست له سر پانی راست و دهستی چپ له سر پانی چپ دانبرت، به شیوه یه کهرا خرابزو په غه کان کمیک لٲک جیا بن، وه سیری په غه کان رٲکی سیری نه نوٲژکان بن بهرو قیبله.

دوعا کردن له نیوان دوو سه جده کهدا:

موسته حبیه له نیوان دوو سه جده کهدا به یه کی لم شیوانی خواره وه دوعا بکړئ چند جار دوو باره بکړتوه نه گهر کمیک بیوی، نه سائی و ئیبنو ماجه له حوزه یه وه نه گٲرنه خوا لٲی پازی بیت ده فرمویت: پیغمبر ﷺ له دانیشتنی نیوان دوو سه جده کهدا نه یفرموو: (رَبِّ اغْفِرْ لِي، رَبِّ اغْفِرْ لِي) واته: په ورو دگرم لٲم خوشبه.

ئەبو داود لە ئیبنو عبباسەوه ئەگێرتەوه خوا لێیان پازی یەت دەفرمووت: پێشمەبەر ﷺ لەدانیشتنی نێوان دووسەجەدە کەیدا ئەیفەرموو: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَعَافِنِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي) واتە: خواوە! لێم خۆشبوو ورحم پێ بکەو سەلامەتم بکەو هیدایەتم بدو و پۆزیم بدە. (ترمذی) رێوایەتی کردووە، وە لەباتی (وعافنی) (واجبەنی) هاتووە واتە پاداشم بدەروە.

١٥- دانیشتنی نیستراحت:

دانیشتنێکی سووک و کەمه نوژکەر ئەبجاسی دەدات لەدوای لێبوونەوی لە سەجەدی دوو، لە پکاتی یە کەمدا، بەر لە هەڵسانەوه بۆ پکاتی دوو، وە لە دوای لێ بوونەوه لە سەجەدی دوو، لە پکاتی سێ هەمدا، بەر لە هەڵسانەوه بۆ پکاتی چوارەم.

زانایان لەسەر حوکمی ئەم دانیشتنە جیاوازی رایان هەیە، بەپێی جیاوازی ئەو (حدیث)انەی لەوبارەییوە هاتوون، وە ئەمە ئەو قسەیە ئەهەین کە ئیبنو قەیم لەوبارەوه هێناویەتی، ئەفرمووت: زانایان لەم بارەییوە جیاوازیان هەیە کە تایا ئەو دانیشتنە لە سوننەتەکانی نوژو بۆ هەموو کەس مۆستەحبەبە بیکات، یا لە سوننەتەکانی نوژ نەبێو تەنها ئەوانە بیکەن کە پێوستیان پێی هەیە؟^(١) ئەمەش لەسەر دوو قۆلە کە لە ئیمام ئەحمەدەوه هاتووە، خەللال دەفرمووت: ئەحمەد گەراوەتەوه سەر (حدیث)ەکی مایکی کۆری (حورث) لەبارە دانیشتنی نیستراحتەوه وە دەفرمووت: یوسفی کۆری موسا پێی راگەیاندم، پرسیار لە ئەبوئومامە کرا

(١) ئەمە ئەو دەرئەخات لەم بەشدا چەند (حدیث) ی (معارض) بەیەک هاتووە، بەلام وا نەبێ هەموویان ئەو (ثابت) دەکەن، وە بە (مطلق) ی هیچ حدیسیک نەهاتووە نەفی کات، تەنها ئەوەندەبە کە لە هەندێ حدیس باسی لێوە نەکراوە، وە ئەمە ئەو ناگەبەنیت کە ئەو ئیختیلافە هەبیت، ئەگینا دروست دەبوو کە ئەو دەرەق بە هەموو سوننەتیک بووتریت کە حدیسهکان لەسەری پێک نەهاتوون، وە ئەمە هیچ کەسێک نایەت (تمام المنه).

دهريارهي ههټسانوه بڙ ږکاتي دوهم؟ فېرمووي: لسسر سنگي همدوو پي^(۱) ههټدهستيتتوه بمپي (حديث) هکي ريفاعه^(۲).

له (حديث) هکي نيينو عجلاندا بهلگي نوه هديه که ههټسانوه لسسر سنگي پي نعتيت^(۳). وه چمند کس له ياره کاني پيغمبر ﷺ وه صفي نوږه کاني پيغمبريان گيږاوتوه، وه همروه ها هممو نموکسانمي که وه صفي نوږي نويان کردوه کسيان باسي نو دانيشتهيان نه کردوه،

(۱) ظاهري سياق ي نم ووتيه له (الزاد) دا مېست به نمو نومامه نيمامي نه حمده، په حمتي خوي لسسر بيت وه له هيچ کاميک له کيتابه کاني (تراجم) دا نم بيني که نيمامي نه حمده پي بووتريت نمو نومامه، يان مندايتکي هبيت پي بووتريت نومامه. پاشان له پراوږي نوږي هيندي له (الزاد) دا بينيم نوو سرابوو: (له نوږه کدا نبا عبد الله جا ږنگ بيت نمه راست بيت).

(۲) مېستي حديسي ريفاعي کورې رافيع، عبد الله ي کورې نيمام نه حمده که له مسائيله کاني (۲۸۶/۸۱) دا ده فېرمووي: گوتم له باوکم بوو ده فېرموو: ته گږ پياوږک بډووني بډ حديسي ماليکي کورې (خويرث) بيت - واته به لاوازي نوزانيت - تکام وايه هيچ شتيکي تيدا نعتيت.

پاشان باسي دانيشتنی نيس تراحتي کردو فېرموي: حمده ي کورې زهيد ده يکرد و ده فېرمووي: منيش بډوونم بډ حديسي ريفاعي کورې رافيع له ږنگاي نيينو عجلانه: پاشان سجده بږه تاره کو دلتيا دهيت سجدهت بردوه، پاشان ههټسه، تا دلتيا نعتيت که دانيشتي، پاشان سجده بږه تاره کو دلتيا نعتيت که سجدهت برده، پاشان ههټسه، منيش دهټيم: نمه هيچ بهلگه يکي تيدا نريه له نفي کردني نوي سابت بووه له حديسي (ابن الخويرث) و جگه لم، چونکه نموي شتيک که تيديا ده نويه دانيشتنی تيدا باس نه کراوه، وه نمه سونفته نلک واجب، نيت ډون باس ده کرت له حديسي نو کابرايي که نوږه کي به خراپي کرد، که پيغمبر ﷺ لوتدا فيري واجبه کاني کردوه نلک سونفته کان و موسته حمبه کان، بگريوه بډ مجموع (۴/۴۴۳)، جا وک بلني لمبر لاوازي نم بهلگه يه نيمامي نه حمده گپراوتوه بډ حديسي (ابن الخويرث) که نمه حقو گوماني تيدا نريه. (تمام المنه).

(۳) ته گږ مېستي (حديث) هکي نيينو عجلان له ريفاعوه بيت که باس کرا، له رويامي عبدالله له نه حمده که له پيشنوه هات، نو باسي ههټسانوهي تيدا نريه، پاشان نو له فير کردني پيغمبر ﷺ بډ نو کابرايي که نوږه کي به ههټه کرد، نلک له کرداري، وک باس کرا، وه ته گږ مېستي جگه لمه بيت نوه من نايانم، وه لسسر ووتمي يه کم عيبارته که (مشکل) له لمبر نوي نوه ده گيغيتيت که حديسي ريفاعه غيږي حديسي نيينو عجلانه، له گڼل نوي که همدو کيان يک حديسه، جا وورد بږهوه.

به لڪو تنها له (حديث) هڪي ٿبو حومه ڍو ماليڪي ڪوڙي (حويرث) دا باس ڪراوه ^(۱) جا نه گهر ٿو ڪاره رڀتاري هميشه يي پيغمبر ﷺ ٻوويه هممو ٿوانمي وصفي چوڻي رمتي نوڙه ڪهيان ڪردوه باسيان نه ڪرد ^(۲).

وه تنها به ڪردني ٿو ڪاره له لايمن پيغمبره وه ﷺ نايته به لگه لسر ٿو مي ڪه يه ڪي ڪه لسونفته ڪاني نوڙ، هتا نوازرت ٿو ڪاره بسونفت ڪردوه بڙ ٿو مي چاوي لي بڪرت، به لام نه گهر وادانري لمبر پيرويستي يه ڪرديتي ٿو نايته سونفتيڪ لسونفته ڪاني نوڙ ^(۳).

(۱) (حديث) هڪي ٿبو حومه ڍو ڪه وصفي نوڙي پيغمبر ﷺ ته ڪات - ٻو دانيشتنشوه - به ٿاماده بوئي ده صحابه بووه، له ناخري حديسه ڪه همويان ووتويانه راست نه ڪي.

(۲) ٿو قسيه له ٿيمايڪي واوه غريبه چونڪه ٿوه ٿاسان گرتني هممو سونفته ڪان نه گهيئنت، لمبر ٿوه سونفتيڪ نريه بتوانرت بوترت: هممو ٿوانمي چوڻي رمتي نوڙي پيغمبريان باس ڪردوه پيڪ هاتون له باس ڪردني، وه ٿوهي ڪه رڀچار ڪرديتي تايهت هيت به شون ڪوتني سونفته ڪان و رڀگاڪاني، ٿمه ٿوانمي، وه من سونفد به خوا نازام چون دانر ووتيه ڪي ٿاوا باس ده ڪات و بسريدا دهوات بعي ٿوهي تعمليڪي لسر بدات، ڪه ده لالت بڪاته ٿوهي ده لمي تيدا، ڪه ٿمه ده لالت ده ڪاته سر رازي بوئي، جا بپوانه چون ٿاسان گرتني سونفته ڪان نه گهيئنت، ڪه دانر له ڪتيه ڪيدا باسي ڪردوه، بڙ نمونه داناني دستي راست لسر چمپ و دوعاي دست پڻ ڪردن و پنا بردن و نامين ڪردن و خوتنن و زيڪر ڪردن له سجد و صلاهت دان لسر پيغمبر ﷺ و سرجم ٿم نڙ سونفته، ٿبو حومه ڍو ٿوانمي ڪه له گه لڻ له هاوه لان باسيان نه ڪردوه له چوڻي رمتي نوڙي پيغمبر ﷺ دا، هروه ها جگه لمانيش باسيان نه ڪردوه، ٿا يا ٿمه ٿوه ده گهيئنت ڪه ٿو سونفتمانه رڀد بڪرتوه؟ خوايه ٿاگاداريه نخير، بڙيه (حافظ) له فهدا ٿم ووتيهي ٿيبنو قهيي رڀد داوه ٿوه به ووتمي:

ٿمه تيروانيي لسره چونڪه ٿو سونفتماني ڪه پيڪ هاتني لسره هممو يه ڪيڪ لهوانه وريان نه گرتوه، به لڪو ڪڙمه لڻڪيان له ڪڙمه لڻڪي وهرگرتوه، وه وٽني ٿمه شوڪاني (۲۲۶/۲) باسي ليوه ڪردوه ڪه ٿمه حقه و گوماني تندا نريه (تمام المنه).

(۳) ٿمه ٿوه مان زاني ڪه ڪردني له لايمن پيغمبره وه ﷺ بڙ تشرع و سونفت بو له چمند روويه ڪوه:

يه ڪم: يه ڪم نصل و بنما نموني عيلتمه، جا هر ڪسيڪ پاگمندي بڙ ده ڪات دهي بيستيني.

دووم: يه ڪن له راوي ٿم سونفته ماليڪي ڪوڙي (حويرث)، ڪه ٿو راوي (حديث) اى (صلوا ڪما رايتوني أصلي) يه جا گيراوه ٿوهي بڙ چوڻي رمتي نوڙي پيغمبر ﷺ ده چيته ژر ٿم فرمانه، بپوانه فتح و انيل الاوطار).

سريم: هروه ها ڪڙمه لڻڪ له صحابه گيراويانه ٿوه، هروه ڪ باس ڪرا له حديسي ٿبو حومه ڍدا، وه ٿمه محاله ڪه شاراه بيت لهوان، ڪه ٿو بڙ مبستي پيرويستي بهجي هيتايت، وه نه گهر بلين رنگه شتي وها

له دانیشتنی ته‌حییات خوتندندا ئه‌بی ره‌چاوی ئهم سونمه‌تانه‌ی خواره‌وه بکرت:

۱- پتو‌سته ده‌سته‌کان بهو شیوه‌یه دابن‌ریت که لهم (حدیث) انه‌ی خواره‌وه‌دا هاتوون:

(۱) له ئیبنو عومره‌وه خوی لی رازی بیت هاتوه ده‌فرمو‌یت: پتغم‌مهر عليه السلام کاتی دانه‌نیشتن بز خوتندنی ته‌حییات ده‌ستی چه‌پی ته‌خسته سر ئه‌ژنوی چه‌پی ده‌ستی راستی ته‌خسته سر ئه‌ژنوی راستی ده‌ستی به‌شیوه‌ی په‌نجاوسن دانه‌وا به‌په‌نجی ده‌ستی نیشاره‌تی نه‌کرد، موس‌لیم گت‌راویه‌تی‌یه‌وه.

(۲) له وانیلی کوری حیجره‌وه خوی لی رازی بیت هاتوه ده‌فرمو‌یت: پتغم‌مهر عليه السلام ده‌ستی چه‌پی ئه‌ناهیه سر رازو ئه‌ژنوی چه‌پی، وه ده‌ستی راستی به‌شیوه‌یه‌ک دانه‌وا ئه‌نیشکی لهر پانی راستی بیتو له‌پاشاندا په‌نجه‌کانی ئه‌نوشتانه‌وه بازنه‌یه‌کی دروست نه‌کرد، وه له ریوایه‌تیکی تردا ده‌فرمو‌یت: به په‌نجه‌گه‌وه‌ی و په‌نجی ناوه‌راست بازنه‌یه‌کی دروست نه‌کردو به‌په‌نجی شایه‌تی نیشاره‌تی نه‌کرد، له‌پاشاندا ئه‌و په‌نجیه‌ی به‌رز نه‌کرده‌وه بینه‌ومه جولا‌ندیه‌تی دوعای پئ کردووه. ئه‌محمد گت‌راویه‌تی‌یه‌وه ^(۱).

به‌یه‌قی ده‌فرمو‌یت: له‌وانه‌یه مه‌به‌ستی بهو جولا‌ندنه نیشاره‌ت پئ کردن نیک جولا‌ندنی به‌به‌رده‌وامی، بز ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل ریوایه‌ته‌که‌ی ئیبنو زوبه‌یردا ریک بکه‌ویت که

بو‌ویت، خۆ نه‌گه‌ر له‌مان شاره‌وه بو‌ویت، ئه‌وه له پتغم‌مهری خوا شاره‌وه نه‌به‌وه، وه ئه‌وکاتش ئه‌وانی ناگادار نه‌کرده‌وه، جا نه‌گه‌ر شتیک له‌مانه نه‌بو‌ویت که با‌سمان کرد، ئه‌وه به‌لکه‌یه‌کی روون و ئاشکرایه لهر ئه‌وه‌ی که بز عیبادت کردیه‌تی نیک بز پتو‌سته‌یه‌ک، وه خواش یارمه‌تی دهره (تمام‌المنه).

(۱) ئه‌مه کم و کوریه‌کی زۆر نا‌په‌سهنده، ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که کم‌سکی تر نه‌ی گت‌راوه‌ته‌وه له ئه‌هلی سونه‌ن و ئه‌هلی صی‌حاح و ئه‌وانی که صی‌حه‌تی حدیسیان کردو‌ته پتو‌ست بز نو‌سراوه‌کانیان، به‌لام ئه‌مه وا نیه، ئهم حدیسه ئه‌بو داود و نسائی و ئیبنو‌ل‌جا‌رود له (الم‌نتقی) و ابن‌خزیمه و ئیبنو‌ح‌بیبان له صی‌حه‌که‌ی خ‌زاندان به صی‌حیان داناهه، هه‌روه‌ک ته‌خریجی ده‌بینیت له (صفة‌ الصلاة ۱۶۹۵) دا، هه‌روه‌ها (ابن‌الملقن) و نه‌وه‌ی و ئیبنو‌قه‌یم به صی‌حیان داناهه، هه‌روه‌ک له صی‌حه‌ی ئه‌بو داود (۷۱۷) دا ته‌خریج کراوه.

و‌ریا کردنه‌وه‌یه‌ک: هه‌ندێ خه‌لکم بینه په‌نجی له نێوان دوو سه‌جده‌که ده‌جولا‌ند و پشتیوانی لهم کاره ئه‌وه‌یه که ئیبنو‌قه‌یم له (زاد‌المعاد) دا با‌سی کردووه هه‌روه‌ک چۆن با‌سی جولا‌ندنی کردووه له ته‌حییاتدا، وه‌من پشتیوانیه‌کی تر نا‌زانم بز ئه‌مه جگه ئه‌و ریوایه‌ته‌شازه نه‌یت لهم حدیسه‌ی وانیلدا، جا پتو‌سته به لیک‌کۆلی‌شه‌وه هه‌مه. وه بز زیاتر در‌ژده‌دان به‌م با‌سه بکه‌رت‌یه‌وه بز ئه‌هلی (تمام‌المنه).

دہ فرموویت: پیغمبر ﷺ بہ پہنچی ناماڑی نہ کرد کاتی دعای نہ کرد، وہ نہی نہجواند۔
نہو داود بہ نیساندیک کی صحیح گپراویہتی یوہ۔ نہوہی باسی ٹمعی کردوہ^(۱)۔

(۳) لہ زویہ یروہ خوا لیتی رازی بیت ہاتوہ دہ فرموویت: پیغمبر ﷺ کاتی دانہ نیشٹ بۆ
تہ حییات خوتندن، دستی راستی ثنائیہ سر پانی راستی و دستی چپی ثنائیہ سر پانی چپی و
بہنچی شایمتی نیشارہ تی نہ کردو چاری لہ نیشارہ تہ کی تی نہ پیراند۔ نہ حمدو موسلیمو
نہ سائی گپراویانہ تمہوہ۔

لم (حدیث) دا دہر تہ کموت تمہا دستی راست لیسر پان دانہ نریت بہن نوشتاند نہوہی
پہنچہ کان و نیشارہ تیش بہنچی شایمتی دستی راست نہ کریت، وہ نہوہی تیدایہ چاوپرینہ
نیشارہ تہ کہ سوننہ تہ۔ ٹمہ سی جوڑ دہست دانانہ بہن کامیان کار بکریت دروستہ۔

ب- بہ پہنچی دستی راست نیشارہ ت بکریت لہ گمل کمیت چمانوہ ہتا سلاو نہدریتہوہ،
لہ نومہیری خوزاعی یوہ ہاتوہ دہ فرموویت: پیغمبر ﷺ بینوہ دانیشتبو بۆ تہ حییات
لہنوژدا باسکی راستی خستبوہ سرپانی راستی و پہنچی شایمتی بعرز کردبوہ و کمیت
چمانبوہیوہ و دعای نہ کرد۔ نہ حمدو نہو داود و نہ سائی و نیبنو ماجو نیبنو خوزہیمہ بہ
نیساندیک کی (جید) گپراویانہ تمہوہ^(۲)۔

(۱) بہ لکو سنندہ کی صحیح نہیہ، وہ نہو نہ گہری باسی لیوہ کراوہ پتچوانی زاہری حدیسہ کہیہ، وہ نہ گہر
سابت بوایہ نہوہ رینگہ کاری پن بکرایہ لہ گمل مانوہ لیسر زاہری حدیسہ کی وائیل، وہ جمع و کز دہ کریت
لہ نیوانیان بوہی ہندئ جار دہجولا و ہندئ جاریش نہخیر، یان دہو تریت (مثبت) دہر تہ پتش (نافی)، وہ
نیبنو قہیم لہ (زاد) دا حدیسہ کی (تضعیف) کردوہ وہ منیش لیکو لینوہم لی کردوہ لہ (تخریج صفة صلاۃ
النبی ﷺ) وہ لہ (ضعیف) ی نہو داود (۱۷۵) دا کہ بہ ہیچ شتوہیک دہرفتی بۆ گومان نہعیشتوہ لہ
زہ عیفی حدیسہ کدا۔

لہ دوی و تووژتکی زور و برہرچدانوہ کی زور شیخ ثلبانی دہ فرموویت: بہ کورتی ناماڑہ کردن بہ پہنچی
شایتمومان نہی جولاندن ناکات، چونکہ زاندراوہ لہ بہ کارہیتانی لوغوردا کہ زور جار نیشارہ کردن جولاندنی
لہ گہلدایہ، بۆ زیاتر بگورہوہ بۆ (تمام المنۃ)۔

(۲) نہخیر بہ لکو نیساندہ کی لاوازہ چونکہ مالیکی کوی نومہیری خوزاعی تیدایہ، نیبنو قہطانو (ذہبی)
دہراری نہلین: حالی مالیک نوازراوہ جگہ لہخوی کمیش لہباوکی یوہ (حدیث) ی نہ گپراوہ تمہوہ، وہ (حافظ) لہ
(التقریب) دا ناماڑی کردوہ بوہی کہ (لین الحدیث)، وہ من چماندنوہی پہنچم نیبنوہ جگہ لم حدیسہ
نہیت، وہ دروست نہیہ کاری پن بکریت لہپاش نہوہی ناشکرا بو (ضعیف)، واللہ أعلم۔ (تمام المنۃ)۔

له نمنسی کوږي ماليکړه خوا لټی ږازی بیت هاتوه ده فرموویت: پتغمبر ﷺ بهلای
سعدا روښت به دوو پنځه دعای نه کرد فرمووی: ئی سعد بهیدک پنځه نیشارت بکه.
(نه حمدو نه بوداودو نه سائیو حاکم گټراویانمتوه).

وه دهراره‌ی پیاړنك كه به په‌نجه نیشاره‌ت بکاتو بپاړتېم وه پرسیان له ټیښو غمباس؟
فرموی: تمه نشانې نڅلاصه.

نعمسى كورپى مالىك دىھىرموۋىت: ئىۋە نىشانى لىخا ترسانە. ۋە موچاھىد دىھىرموۋىت: دىھىر شەيتانى بىن ئىستىرتىت.

شافيعی به کان ره‌ئيان وايه يه کجار په‌غه بچوليت تمريش کاتي ووتنی (إلا الله) يه له شایتمو ماندا.

لای حننه فی به کان وایه په نجی شایمتی کاتی ووتنی (لا إله) بمرز نه کړیتومو کاتی ووتنی (إلا الله) دائمنریتومو، وه لای مالیکی به کان هاتوو په نج به لای راستو چپدا بیولنریت هتا کوتایی نووژ. وه مدهسی حننه لی به کان نوموړه همرکاتیک ناوی الله برا به په نج نیشارهت بکات، نیشارهت بو به کتابی خوا بکات و نه بیولنن^(۱).

(۱) نم دیاری کردن و چۆنییتمیه له سونمندا هیچ کامیکیان بنمایان نییه، وه نزیکترینیان لراستییهوه مازهیی حنبه لییه کانه نهگه لبعر نهوه نهبوویه که جولاندنه کهیان بستیوتوه به زیگری لفری جهالووه، وه نعمه وادیاره له نیحام نه محمد خۆیهوه نهییت، نیبنو هانی له مسائیله کانیدا (۸۰ل) باسی نهوه دهکات: پرسیار له نیحام کرا، نایا پیارو لغار نوژډا له کاتی تهحیياتدا ناماژه به پدغهی بکات؟ فرموی: به لئی، به توندی. وه پوهه کمشی حمدیه کئی وائیلی یتشوو بردهوام جوولاندنه تا ناخری تهحیيات ببئی قهید و چۆنییتمی، وه (طحاوی) ناماژه یی شتیکی وا کردوه له (شرح المعانی ص ۱/۱۵۳) دا.

فايدهليك: دانم باسی نغوي نه كړدوه نوټرگم چؤن دانيشن له نوټزه دوو ړكاتي به كان ورك نوټزي بهياني، ثايا نيغتياش بكات ورك نه محمد ده فرمووت، يان توه ږوك بكات ورك شافعي ده فرمووت: ووتې صحيح لای من يه كمه، لمبر حديسي وائيلى كوپي حيجر كه ده فرمووت: هاغه لای پتغمبيري خوا ^{سلات} پينيم كاتي دستي به نوټز كړد دستي بهرز كړدوه... و كاتيك دا بنىشتايه له دوو ړكاتو كدا پټي چپي پاندهخت، و راستي بهرز ده كړدوه، و دستي راستي ده خسته سمر راني راستي، و پغېي بهرز ده كړدوه بؤ دوعا، و دستي چپي ده خسته سمر راني چپي، آخرجه انسانى (۱/۱۷۳) بسند صحيح.

وه نعمه ناشکرایه نو نورژی که وصفی ده کات دوو پکاتییه، وه هردوو حمدیسی عایشو نیبنوعومر بهیژی ده کات، که هردوکیان له لای دانهر باسیان لیه کراوه له (چونی یمنی دانیشتن له نیوان دوو سجده که دا، جا نهی روتمان سابت بوو والحمد لله. (تمام المنة).

ج - ٺوڪسہ نيفتراش بڪات لہ تہحيياتي يہ ڪمدا، واتہ قاچي ڇمپ راجحاتو قاچي راست ھلڻيٽ وہ لسر قاچي ڇمپ دابنيشيت، وہ لہ تہحيياتي ڪوڙايي دا (ٺوڙڪ) بڪات واتہ قاچي راست ھلڻيٽ و قاچي ڇمپ بخاتہ ڙيري و لسر سمت لسر زہوي دابنيشيت، لہ (حديث) ھڪي ٺبو حومہيدا ھاتوہ دہريارہي شيوہي نوڙوہ ڪاني پيغمبر ﷺ دہفرموڙيت: (ڪاتي ٻو تہحيياتي يہ ڪم دائنيشت لسر پي چمپي دائنيشت و پي راستي ھلڻا، ٻہ ٺام ٺگہر ٻو تہحيياتي ڪوڙايي دابنيشتايہ قاچي چمپي ٺبردہ پيشوہ ٻو ڙير راستي و ٺوي ترياني ھلڻا و لسر سمتي دائنيشت) (بوخاري گيڙاويٽي يہو).

۱۷ - تہحيياتي يہ ڪم:

بہري جمماوہري زانايان تہحيياتي يہ ڪم سونننہ، ٻہ پي ٺوي عبداللہي ڪوري بوجہينہ ٺگيڙتہو، ڪہ پيغمبر ﷺ نوڙي نيوہڙي ٺہ ڪرد لہرڪاتي دوہمدا بي تہحييات خريندن ھلڻايو، ڪاتي نوڙوہ ڪي تہاو ڪرد پيش ٺوي سلاو بداتہو ھريمدانيشتنہو دوہسجدي برد لہ ھرسجديہ ڪدا بدانيشتنہو (اللہ اڪبر) ٺہ ڪرد، خہلڪہ ڪش لہ گہليا ھمدو جاريہ ڪہ سجديان برد، لہبر ٺوي لہيادي چو لہرڪاتي دوہمدا دابنيشيتو تہحييات بخوڙيت (روا الجماعہ).

لہ ڪتيبي (سبل السلام) دا ھاتوہ ڪہ ٺگہر بہ نمراني تہحيياتي يہ ڪم نھوڙترا سجدي سھو جي ٺگيڙتہو.

وہ ٺوي پيغمبر ﷺ ڪہ دہفرموڙيت: (من چوڙ ٺمينن نوڙ ٺہ ڪم ٺيوہش ٻو شيوہ نوڙ بڪن) ٻہلگيہ لسر ٺوي ڪہ تہحيياتي يہ ڪم واجبہ، وہ پڙڪردنہوي ٺو تہحيياتہ ٻہسجدي سھو ٻہلگيہ لسر ٺوي باواجبش بي ٻو سجدي سھو پڙ ٺگيڙتہو، وہ ٻہلگہ ھينانہو لسر ٺوي ڪہ واجب نريہ ورنائيگري تارہ ڪو دہليليڪ ٻہدس نھ ڪوي لسر ٺوي ڪہ ھمو واجبيڪ سجدي سھو بري ناڪوي ٺگہر بہ ھلہ ٺو واجبہ تھرك ڪرابي.

(حافظ) لہ (الفتح) دا دہفرموڙيت: (ابن بطل) دہفرموڙيت: ٻہلگي ٺوي سجدي سھو جي واجب ناگريتہو، ٺويہ ٺگہر ڪسيڪ نوڙي دابستو لہيري نيو (اللہ اڪبر) بڪات ٻہسجدي سھو پڙناگريتہو، وہ ھروہا تہحيياتيش ٻو شيوہي، وہ لہبر ٺوي تہحييات ياديڪہ دنگي تيڊا ٻرز ناگريتہو، وہ پارانہوي سرہاي نوڙ وايہ ڪواتہ واجب نريہ، وہ غيري (ابن بطل) ٻہلگيہ ٻو ھيناوتہو ڪہ پيغمبر ﷺ تيقراري ڪردوہ ڪہ خہلڪہ شوني بڪون دوي ٺوي ٻو خوي زانيتي ڪہ ٻہ ٺنقست تھريان ڪردوہ، ٺم قسيہش چار پياخشاننہويہ ڪي ٺوي.

و نه توانی نه لټن: ته حیياتی یه کم واجب (لیث)ی کورې مسعود نيسحاق و نه حمده لهفتوايه کی مشهوریدا، و نه همه قسمی شافعی یه له ریوایه تیکیش له لای حنفی یه کان، (طبری) به لگمی واجب بوونی هیناوه تموه بهوی کاتی نویژ فرز کرا یه کم جار، دوو رکات دوو رکات بو، و نه ته حیيات تیدا واجب بو، و نه کاتیکیش نویژ زیاد کرا نو زیاد کردنه واجب بوونه کی لانبرد.

کورتي ته حیياتی یه کم موسته حبه:

موسته حبه له ته حیياتی یه کمدا شتیکی کم بووترت، له نیبو مسعودوه خوی لی پازی بیت هاتوه ده فرموویت: (پیغمبر ﷺ کاتی بز ته حیياتی یه کم دائنیش، ثمت ووت لسمر چور بوردی سورکراوه دانیشتوه) - واته: زوو هله ستا - (نه حمده خاوه سونه کان گیراویانه تموه، (ترمذی) ده فرموویت: حسمه، به لام ثووی هیه عوبه یه کورې عبدالله ی کورې مسعود که حدیسه کی ریوایت کرده له باوکی یوه نه بیستوه).

(ترمذی) ده فرموویت: زانایان کار به ده کم، و نه یوه یان هله بژاردوه که پیاو ناییت درژوه به دانیشتنی رکاتی دوو بدات و نه ته حیيات به لاره هیچی تر بخونیت.

نیبو قهیم ده فرموویت: نهقل نه کراوه که پیغمبر ﷺ له ته حیياتی یه کمدا صلاواتی دابن لسمر خوی و کسو کاری، و نه پناهی نه برده له سزای گورو سزای ناگرو فیتنمی ژیانو فیتنمی مردنو فیتنمی مسیحی ده ججال^(۱)، و نه هرکس ووتنی توانه به پسمند بزائیت

(۱) شتیکی نه به بکرته به لکه بز بستنوه و تعقید کردنی نو (عمومات و مطلقات) انی باس کراوه سبارت به ته حیياتی یه کممده، کواته توان به عومومی و گشتی رمتی ماونه تموه، و نه بهیترترین به لکه که موخالیفه کان ده یکنه به لکه حدیسه کی نیبو مسعوده که له کتبه کدا باس کرا، و نهوش نیساده کی صحیح نه به لبر پچراندن (انقطاعی، هر وک دانر باسی لټوه کرده، و نه نیبو قهیم ره حمتی خوی لی بیت به تواوتی و به جوانی به لگمی هر دوو لای هیناوه تموه، و نه هر و ته یه کی له باره هیت له (جلاء الأفهام فی الصلاة علی خیر الأنام) پوونی کرده تموه، جا بگریته بز، راستی رمتی ثووی که ترجیحمان کرد ده بیی.

پاشان به لگه یه کی ترم بیی که به (مطلق) ی نه فی و ته کی نیبو قهیم ده کات: (لم ينقل أنه ﷺ صلى عليه وعلى آله في التشهد الأول) واته: نهقل نه کراوه که پیغمبر ﷺ سه لواتی دابن لسمر خوی و خاندانی له ته حیياتی یه کمدا، و نه نو به لگه یش و ته عایشیه خوی لی پازی بیت له باسی چونی رمتی نویژ پیغمبر ﷺ له شونویژدا:

«نیمه سیواک و شومه کی دست نویژ هله گرتنمان بز پیغمبری خوا ﷺ ناماده ده کرد، جا نه ونده خوا ریستی لی بوویه شوی بسردا بهیثایه، هله دستا و سیواکی ده کرد و دست نویژ ده گرت، پاشان نز رکاتی ده کرد و نه هیچ رکاتیکاندا دانده نیش له هشتم نیت، جا ده پارایوه له پوره دگاری و سه لواتی ددا

تینگه‌یشتنه‌کمی له (عمومات) و (مطلقات) ده‌یه، که به صحیحی هاتوه ووتنی نوانه جینگاکمی ته‌حییاتی دوا‌یه.

۱۸- سلاوات دان لسمر پیغمبر ﷺ:

موس‌ته‌حمیه بۆ نویژ‌کفر له‌ته‌حییاتی دوا‌یدا سلاوات بدات لسمر پیغمبر ﷺ به‌یه‌کیتک لم شیوانی خواره‌ه:

أ - له ئه‌بو مسعودی بد‌ری‌یه‌وه خوی لی رازی بیت هاتوه ده‌فرمو‌یت: (ب‌شیری کوری سه‌عد به‌پیغمبری ﷺ ووت: ئی نیراوی خوا، خوا فرمانی پتداوین سلاوات لسمر تۆ بد‌هین، چۆن چۆنی سلاوات لسمر بد‌هین؟ پیغمبر ﷺ بیده‌نگ بوو له‌پاشاندا فرمو‌ی: ب‌لین: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ) پاشان فرمو‌ی: وه سه‌لامیش هر بوو شیویه کمزانیوتانه) (رواه مسلم وأحمد).

ب- له که‌عسی کوری عمره‌وه هاتوه ده‌فرمو‌یت: ووتمان: ئی نیراوی خوا وا زانیمان چۆن سلاوات لی‌ب‌که‌ین ئی چۆن سلاوات لسمر بد‌هین؟ ئه‌ویش فرمو‌ی: ب‌لین: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ). (رواه الجماعة).

سلاوات دان لسمر پیغمبر ﷺ له ته‌حییادا مەندوبه نەك واجب، ب‌پیتی ئه‌وهی (ترمذی) گ‌یرا‌یه‌تی‌یه‌وه به‌ صحیحی دان‌وه، هه‌روه‌ها ئه‌حم‌دو ئه‌بود‌ود، له (فضالة‌ی) کوری عوبه‌یده‌وه فرمو‌یه‌تی: پیغمبر ﷺ گ‌ویی له‌پیا‌وت‌ک بوو له‌نویژ‌دا ئه‌پارا‌یه‌وه ب‌ن ئه‌وهی سلاوات لسمر

لسمر پیغمبری خوا ﷺ، پاشان هه‌له‌ستا و سه‌لامی نه‌ئدا‌یه‌وه، پاشان ر‌کاتی ن‌زی‌می ده‌کرد نه‌جا دان‌غ‌یشت، پاشان حم‌دی پ‌ره‌ره‌د‌گاری ده‌کرد و سه‌لت‌واتی لسمر پیغمبره‌کمی ده‌دا و د‌وعای ده‌کرد، پاشان س‌لاری ده‌دا‌یه‌وه س‌لاردانه‌یه‌ک که گ‌وت‌ییستی ده‌بو‌ین»... حد‌یسه‌که. (أخرجه أبو‌عوانة في صحيحه (۳۲۴/۲) وهو في صحيح مسلم (۱۷۰/۲) لکنه لم یسق لفظه)، جا ئه‌مه به‌ل‌گه‌یه‌کی راش‌کا‌وی ت‌یدا‌یه لسمر ئه‌وهی که پیغمبر ﷺ خ‌وی سه‌لت‌واتی ده‌دا لسمر زاتی خ‌وی، له ته‌حییاتی یه‌که‌مدا هه‌روه‌ک چۆن سه‌لت‌واتی دا‌وه له ته‌حییاتی نه‌خ‌یردا، وه ئه‌مه سو‌د و فائیده‌یه‌کی ده‌گ‌م‌نه سو‌دی لی و‌ه‌ر‌گ‌ره، و به‌ دانت ق‌م‌پی پ‌یا ب‌که، و ناش و‌رت‌یت: ئه‌مه له شه‌ون‌یژ‌دا بو‌وه ل‌ب‌هر ئه‌وهی ئ‌یمه ده‌ل‌ین: ئه‌صل ئه‌ویه هه‌رش‌ت‌یک له نویژ‌ک‌دا ک‌رایت‌ت له‌وانی ت‌ریش ده‌ک‌ر‌یت ب‌ه‌ی ج‌یا‌وازی له ن‌ی‌وان فر‌زو سو‌ن‌م‌ت‌دا، وه هه‌ر‌ک‌س‌ت‌یک‌ش ج‌یا‌وازی ده‌خ‌اته نار‌یان، ده‌ب‌یت به‌ل‌گه ب‌یتن (تمام‌المنه).

پیغمبر ﷺ بدات، فرمودی: (عَجَلْ هَذَا) تهمه به پهلوه بوو لپارانه کیدا، لپاشاندا بانگی کردو بهو پیاره یا بهغهیری ثوی فرمود: (إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَحْمِيدِ اللَّهِ وَالتَّائِبِ عَلَيْهِ ثُمَّ لِيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ لِيَدْعُ بِمَا شَاءَ اللَّهُ) واته: هرکس له ثویه نوژی کرد با به سوپاس و ستایشی خوا دهست پی بکات، لپاشاندا سلاوات بدات لمر پیغمبر ﷺ، لپاشاندا نهوندهی خوا بیرونی بیارتوه.

خاوهنی کتیبی (المنتقى) ده فرمویت: ثم (حديث) به لگهی توانی تیدایه کرایان وایه سلاوات دان له نوژدا فرز نییه، چونکه پیغمبر ﷺ فرمائی نه کرد بهو پیاره نوژدهی بکاتوه، وه همروه ها خبره کی نیبو مسعود نو وایه بهیژ دهکات کاتی باسی تحییاتی کردو فرمودی: (لپاشاندا هر دوعاو پارانه یه کی ریست با بیکا).

شوکانی ده فرمویت: لای من شتيك سابت نموه که به لگه بیت لمر قسمی توانی سلاوات دان له نوژدا بواجب دانهین.

۱۹- دوعا کردن دوی تحییاتی دویی و پیش سلاودانهوه:

موسه حمیه نوژکمر له خوا بیارتوه بو خیری دنیاو رژی دویی، دوی تحییاتی کوتایی و پیش سلاودانهوه، له عبدالله ی کوری مسعودوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فیری تحییاتی نه کردین، پاشان له دوایدا فرمودی: (ثُمَّ لِيَخْتَرِ مِنَ الْمَسْأَلَةِ مَا تَشَاءُ) رواه مسلم. واته: لپاشاندا به ناره زوی خوت بوچی نپاریتوه بیارتوه.

وه پارانه به شیوه کی رها (مطلق) موسه حمیه، چ به دوعای (مأثور) یا (غیر مأثور) به لام ثوی هیه دوعای (مأثور) ثوی له پیغمبرهوه ﷺ هاتوه چاکره، نیمش لیره د هندی له دوعاو پارانه وانه باس نه کین که له باره یوه هاتون:

۱- له ثوی هوره یوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ ثوی فرمود: هرکسی کتان له تحییاتی دویی بووه با پنا بگریت به خوا له چوار شت، بلیت: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ) (رواه مسلم). واته: خویه من پنا نه گرم بتو لمرای دزه خو سزای ناوگور، وه پنا نه گرم بتو له فیتنی ژیانو مردنو فیتنی شری مسیحی ده جال.

۲- له عایشه خوا لی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ له نوژدا نپارایوهو نه فرمود: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ) (متفق عليه). واته: خویه من پنا

نه گرم بمقو لمرزای گوز، وه پمنا نه گرم بمقو لفریتنی ده جال، وه پمنا نه گرم بمقو له فیتنی ژیانو مردن، خواجه من پمنا نه گرم به تو لمتوانو قمرزادری.

۳- له علی یسوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که ده فرمویت: پیغمبر ﷺ کاتی هه لئستا بو نویتز کردن دروا ووتی لمتوان تهییاتو سلوادانمدها ثوه بوو نه یفرموو: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمَقْدُمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ) (رواه مسلم). واته: خواجه لمتوانی بمر دروام بیوره، خواجه لمتوانانم بیوره که به نهینی و ناشکرا کردومه، خواجه لمتوانانم بیوره که به زیاده روی کردومه، وه لمتوانانمش که تو زیاتر لمن شاره زای پی یان، خواجه همرتو پیشخرو درواخبری همموو شتیکی، هیچ معبودیکی حق نی به شایستی عیادت بیت جگه له تو.

۴- له عبدالله ی کوری عمره وه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: نبو به کر خوا لیتی رازی بیت به پیغمبری ﷺ ووت: فیری پارانمده کم بکه لمتوژدا پتی بیارنمده؟ فرموو: بلی: (اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاعْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ) (متفق علیه). واته: خواجه من ستمم له خوم کردوه ستمیکی زور، جگه له توش کس له تاوان نابوری، خواجه لیم بووره به لیبوردنیک له لایمن خوت و په جم پی بکه، تو لیبورده و به روحیت.

۵- حمزه لای کوری علی که میحجمنی کوری (أذرع) بوی گپراوه توه ده فرمویت: پیغمبری ﷺ چوه ناو مزگوت و تماشای کرد پیارتک نریک بوو نویتزه کمی تمواو بکات له تهییاتدا بوو ده یفرموو: خواجه من داوات لی ده کم، نمی خوی تاک و تمنیای پی نیاز، که کسی لی نبووو کسی لی نابن و هاوشیوهی نی به، که له گونا هه کام بیوریت، چونکه به پاستی همر تو لیبورده و به روحیت.

پیغمبر ﷺ که نهمی بیست فرموو: «خوا بوورا، خوا بوورا، خوا بوورا» رواه احمد وأبوداد.

۶- له شددادی کوری نموسوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ لمتوژده کیدا نه یفرموو: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّباتَ فِي الْأَمْرِ، وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرُّشْدِ، وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَحَسَنَ عِبَادَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ قَلْبًا سَلِيمًا، وَلِسَانًا صَادِقًا، وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأَعُوذُ بِكَ

مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَاسْتَغْفِرُكَ لِمَا تَعْلَمُ) (رواه النسائي)^(۱). واته: خواجه داوات لی نه کم که برده و امم کمی له نیش و کارمدا، وه توانام بدهیتی لیسر ژیری و ری پاست، خواجه داوات لی نه کم و ام لی بکه سوپاس گوزاری نیعمه تکانت بم، وه به چاکی بت پمرستم، خواجه داوای دلیکی ساغو زمانیکی راستگوت لی نه کم، خواجه داوای خیری نو شتانت لی نه کم کمتو نمرانی خیریان تیدایه، وه پنا بمتو نه گرم لشمیری نموشتانی کمتو نمرانی شریان تیدایه، وه داوای لیبوردنی نو تاوانانت لی نه کم که خوت نه یان زانیتو ناگات لییانه.

۷- له نمبو میجلزموه هاتوه ده فرمویت: عه ماری کوری یاسر خوا لییان پازی بیت برنویژی به کی بو کردین، به لام زوو لیبوه وه، خه لکه کش نینکاری نه یان لینکرد، فرمووی: نایا رکوع و سجوده کم تمواو نمبو؟ ووتیان: به لی تمواو بوو، فرمووی: ده من بوو پارانه ویمش پاراومتموه تیدا که پیغمبر ﷺ پیی نه پارایموره نه فرموو: (اللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبِ وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ، أَحْسَنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ حَيَاةً لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ حَيَاةً لِي، أَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَكَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَا، وَالْقَصْدَ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى، وَلَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ ضَرَاءٍ مُضِرٍّ، وَمِنْ فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ، اللَّهُمَّ زَيِّنَا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ، وَاجْعَلْنَا هَذَاهُ مَهْتَدِينَ) (رواه أحمد والنسائي بأسناد جيد). واته: خواجه به عیلمی غه بیت و توانات بسمر مه خلوقاتدا له تو نه پاریموه که بمزینی همکاتیک زانیت ژیان خیری تیدایه بوم، وه بمزینی همکاتیک زانیت مردن باشتره بوم، خواجه داوات لی نه کم و ام لی بکی بمنهینی و ناشکرا له تو برسم، خواجه و ام لی بکی وشعی همق بلیم له کاتی توریدی و هیمنی دا، خواجه و ام لی بکی له موزاری ده ستاریدا (وسگ) بم، خواجه خوشی چاویتکومتتم پیی ببه خشه، خواجه و ام لی بکهیت بپمروش بم بو گهیشتن به تو، خواجه پنا نه گرم بمتو له زبانی زهرده رو فیتنی گومراکم، خواجه به خشلو زیری باوهر بمان رازنمروه، خواجه رنماییمان بکه بو ری پاست، وه وامن لی بکه رینگای پاست بگرین.

۸- له نمبو صالحوه له پیاویتک له صحابوه خوی لی پازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ به پیاویتکی فرموو: له نویژدا چی نه لیتی؟ کابرا ووتی: ته حییات نه خوتنم پاشان نه لیم: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ).. واته: خواجه من داوات لی نه کم به هشتم

(۱) شیخ نه لبانی ره حمی خوی لی بیت له (تمام المنة ص ۲۲۵) دا نم حدیسی (تضعیف) کردوه به موزی نو پیاده له (بني حظلة) یه که ناوی نمراوه، به لام شیخ ره حمی خوی لی بیت نو (تضعیف) کردنه پاشگوز بوتموه وه شیخ علی حلبی له تحقیقی (باعث الحثیث) دا (۱/۱۶۴-۱۶۵) ناماژی بوه کردوه و ده فرمویت: به کوی رینگاکان کمترین حوکم نمویه (حسن لغیه) یه.

پن بیه‌خشیته و پمنات پن نه‌گرم له‌ناگری دۆزه‌خ - به‌لام من وورته وورته‌کی تو - واته پیغمبهر - و (معاذ) نازانم، پیغمبهر ﷺ فرمووی: (تیمش هر لهو باره‌یعه وورته وورت نه‌که‌ین). (رواه احمد و أبوداود).

۹- له ئیبنو مسعوده هاتوه ده‌فرموویت: پیغمبهر ﷺ فیری کردوم بم شیویه بیارتیموه بلیم: (اللَّهُمَّ أَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِنَا، وَأَصْلَحْ ذَاتَ بَيْنِنَا، وَاهْدِنَا سُبُلَ السَّلَامِ، وَتَجَنَّا مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ، وَجَنِّبْنَا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ، وَبَارِكْ لَنَا فِي أَسْمَاعِنَا، وَأَبْصَارِنَا، وَقُلُوبِنَا، وَأَزْوَاجِنَا، وَذُرِّيَّاتِنَا، وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ وَاجْعَلْنَا شَاكِرِينَ لِنِعْمَتِكَ، مُشِينِينَ بِهَا، وَقَابِلِينَهَا وَأَتَمِّهَا عَلَيْنَا) (رواه احمد و أبوداود) ^(۱). واته: خواجه دله‌کامان یک بخور نیوانمان چاک بکه، خواجه ریتماییمان بکه بۆ رینگاکانی ناشتی، خواجه له تاریکی رزگارمان بکو بمان خیره پروناکی، وه بدورمان خه له ههمو خراپه‌کاریه‌کی نهیتی و ناشکرا، خواجه بهره‌کمت بخوره گوئ و چاوو دل و خیزان و نهوه‌کامان، خواجه لیمان خوش بیه، چونکه به راستی تمنها تو لیبوره و بهرومی، خواجه له‌وکه‌سانمان بگیره که سوپاس گوزاری نیعمته‌کانی تۆن، خواجه وامان لی بکه رازی بین پی‌یان، وه نه‌هنده‌ی تریشمان بده‌یتی و نیعمته‌کانت توارو بکه له‌سرممان.

۱۰- له ئه‌نسه‌وه خوی لی رازی بیت هاتوه ده‌فرموویت: له‌گه‌ل پیغمبهر ﷺ دانیشتبوین، له‌ولاهه پیاونیک راوه‌ستابو نوژی نه‌کرد کاتیک رکوعی بردو ته‌حییاتی خویند پارایموه ووتی: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ، بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ، إِنِّي أَسْأَلُكَ). واته: خواجه له‌تۆ ئیپارتیموه به‌وی سوپاسو ستایش هر بۆ تۆیه، هیچ مه‌عبودیکی حق شایسته‌ی عیباده‌ت نی‌یه جگه له‌تۆی خاوه‌ن فزول و به‌خشش نه‌بیت، ئه‌ی به‌دییه‌نمیری ئاسمانه‌کانو زه‌وی، ئه‌ی خاوه‌ن شکوو پرپرز، ئه‌ی ههمیشه زیندوو بیتوانا، من ئیپارتیموه لیته‌و داوا نه‌کهم. پیغمبهر ﷺ به‌هاوه‌له‌کانی فرموو: ئه‌زانن ئه‌و کابرایه به‌چی پارایموه؟ ووتیان: خواو پیغمبهره‌کی ئه‌زانیت، فرمووی: (به‌و زاته‌ی گیانی موچه‌ممدی به‌ده‌سته به‌ناوه‌ گموره‌کی خوا پارایموه ئه‌و ناوه‌ی هرکس پی‌ی بیپارتیموه پارانه‌وه‌کی گه‌یا نه‌بیت، وه داوای هرچی پن بکرتت خوا نه‌یداتن) (رواه النسائی).

(۱) گه‌یانه‌وی ئه‌م حدیسه بۆ ئه‌بوداود هه‌له‌یه، چونکه له‌ سونه‌که‌یدا نی‌یه.

۱۱- له عومهری کورې سعهده^(۱) هاتوه نه لیت: ښېنو مسعود فترې ته حیياتی نوژنی نه کړدین له پاشاندا نه یفرموو: هرکس له ته حیيات بووه با بلیت: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ مِنْهُ عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَكَ مِنْهُ عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ، رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ). واته: خواجه من داوای خیرې هممو نو شتانت لی نه کمم که نه یان زانم وه توانمش کنایان زانم، وه پنا نه گرم بمتو له مشرې هممو نو شتانهی نه یان زانم توانمشی که نایان زانم، خواجه داوای خیرې نو شتانت لی نه کمم که بنده پیاوچا که کانت داوات لی نه کمن، وه پناات پښ نه گرم له مشرې نو شتانهی بنده پیاوچا که کانت پناات پښ نه گرن لیتی، پمرورد گارمان له دنیاو ناخبره تا چی چاکه نه وه مان بده ری، وه له ناگرې دوزخ بمان پاریزه. نه لئی دوا یی فرمووی: هیچ دوعایک نریه پیغمبریک یان پیاوچا کیک پښی پارایتموه نیلا لم دوعایدا دهی بییتوه (رواه ابن أبي شيبة وسعيد ابن منصور).

۲۰- یاده کاند دوعا کانی دواي پارانوه:

له پیغمبروه ﷺ کومه لیک زیکری خواو دوعا دواي سلاودانهوی نوژن هاتوه، سونمه بڼ نوژن کمر بیان لیت، وه یتمش له خواره بهاسیان نه که یښ:

(۱) له (ثوبان) وه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ کاتی سلاوی نه دایوه نه یفرموو: (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ) سڼ جار، له پاشاندا نه یفرموو: (اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ) (رواه الجماعة إلا البخاري). واته: داوای لیخو شبورن له خوا نه کمم، خواجه تو سهلامیتو ناشتی و ناسایش له تو وه، خیرو بهر که مت زور بوو نهی خاوه شکو و ریز.

(۲) له موعادی کورې جده لوه خواي لی رازی بیت ده فرمویت: پیغمبر ﷺ وژنک دهستی گرتو فرمووی: (نهی (معاذ) من توّم خوښ نویت)، منیش و تم: دایکو بایم فیدات بڼ

(۱) له هممو (طبعة) کاندانوسراوه عومهری کورې سعاد، به لام نمه هه لیه، راستی عومهری کورې سعیده وه له کتیبه کانی (رجال) دا هاتوه وه له (المصنف) ی (ابن أبي شيبة ۲۹۶/۱-۲۹۷) دا ناوی تواوی (عمیر بن سعد النخعي الصبھاني) یه، نه ما عومهری کورې سعاد نه وه نمناری یه، و تم صحابی یه نو نریه، پاشان عومهری کورې سعید سقیده له پیاوه کانی شه یغینه، هر وه له لم بهر و خواریش له پیاوانی سنده که هر سقیده، جا سنده که صحیحه بروانه (تمام المنه).

نمی نیراوی خوا، منیش تۆم خوش تئویتی، فەرمووی: (ئەمى (معاذ) وەسەتت بۆ ئەکم بەوى، دواى ھەموو نوژیڭک بلىي: (اللَّهُمَّ اَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ) (رواه أحمد وأبوداود والنسائي وابن خزيمة وابن حبان والحاكم، وقال: صحيح على شرط الشيخين). واتە: خوايە يارمەتيم بده ھەميشە يادت بکەمو ستايشت بکەمو بەچاکى بت پەرستم.

لە ئەبو ھورەيرە ھاتو لە پيغەمبەرە ﷺ کە فەرموویەتی: (أَتَحِبُّونَ أَنْ تَجْتَهِدُوا فِي الدُّعَاءِ؟ قُولُوا اللَّهُمَّ اَعِنَّا عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ) (رواه أحمد بسند جيد). واتە: ھەزەلەکن زۆر بەپەرۆشەو بپارێنەو؟ بلىين: خوايە يارمەتيمان بده لەسەرئەوى ھەميشە يادی تۆو سۆپاس گوزاری تۆ بکەين و بەچاکى تۆ پەرستين.

(۳) لە عبداللە ی کورێ زوبەيرەو ھوای لى پازى بيت ھاتو دەفەرمووی: پيغەمبەر ﷺ ھەركاتيك سلاوى ئەدايەو ئەيفەرمو: (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، وَلَا تَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ، أَهْلُ النِّعْمَةِ وَالْفَضْلِ وَالْثَنَاءِ الْحَسَنِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ) (رواه أحمد ومسلم وأبوداود والنسائي). واتە: ھيچ مەعبودىكى ھەق نەيە کە شايستى عىبادەت بى جگە لە اللە نەيىت، تاك و تەنھا و بى ھاوبەشە، مۆلكو ستايش ھەريۆ ئەو، وە ھەرنەو توانای بەسەر ھەموو شتەكدا ھەيە، ھيچ ھەيز و توانا و گۆرانىك نەيە لەلای خواو نەيىت، وە ئىتمەش لەو زیاتر كەسى تر ناپەرستين، خواو نەيىت و چاكو ستايشى چاك، ھيچ مەعبودىكى ھەق نەيە کە شايستى عىبادەت بى جگە لە اللە نەيىت، وە پەرستينىش بە دلۆ بەپاکی ھەريۆ ئەو، ھەرچەندە بى باوەرەكان لايان ناخۆشە.

(۴) لە موغیرەى کورێ شوعبەرە ھوای لى پازى بيت ھاتو دەفەرمووی: پيغەمبەر ﷺ دواى ھەموو نوژە فەرزەكان ئەيفەرمو: (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِي لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ) (رواه أحمد والبخاري ومسلم). واتە: ھيچ مەعبودىكى ھەق نەيە کە شايستى عىبادەت بى جگە لەخوا نەيىت، تەنھا و بى شەريکە، مۆلك و ستايش ھەر بۆ ئەو، ھەر ئەو دەسلاتی بەسەر ھەموو شتەكدا ھەيە، خۆدایە ئەوێ تۆ بیدەيت كەس ناتوانى پێى لى بگري، وە ئەوێش کە تۆ نەتدا كەس توانای دانى نەيە، خاوەن دەسلاتەكان بێكەلكن و ناتوانن سوود بەكەس بگەيەنن، چونکە دەسلات ھەر لای تۆوایە.

(۵) لە عۆقەبى کورێ عامیرەو ھوای لى پازى بيت ھاتو دەفەرمووی: پيغەمبەر ﷺ فەرمانى پێ کردووم لەدواى ھەموو نوژیڭک دو سوپەتى (فلق و ناس) بخوینم؟ (ئەحمەد و بوخارى و

موسلیم گێڕاویانتموه) وه لای نهحمده: (معوذات) بخوینم، وه سوپهتی (إخلاص) یش له (معوذات) ه.

(٦) له ئهبو نوما موه خوای لی رازی بیت هاتوه دهفرمووت: پیتغمبهر ﷺ فرموویتی: هرکس (آیه الكرسي) لداوی ههمو نوژی فرزیکوه بخوینت تنها مردن رتی چونه بهمشتی لی نهگری. (رواه النسائي والطبراني).

له عهلی یهوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه دهفرمووت: پیتغمبهر ﷺ فرموویتی: هرکس (آیه الكرسي) دواي ههمو نوژیکی فرز بخوینت لهژیر سایه پاراستنی خوادایه، له نوژیوه هتا نوژیکی تر. (رواه الطبراني بإسناد حسن) (١).

(٧) له ئهبوهوریره دهفرمووت: پیتغمبهر ﷺ فرموویتی: (هرکس دواي ههمو نوژیکی سیوسێ جار (سبحان الله) و سیوسێ جار (الحمد لله) و سیوسێ جار (الله أكبر) بکات ئهوه نهوه دونۆ جار، له سهری سدهمین بلیت: (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير) خوا لهتاوانهکانی ئهبووری، تهگهر وه کهفی دهرياش زۆر بن). (نهحمدهو بخاریو موسلیمو ئهبو داود گێڕاویانتموه).

(٨) له کهعبی کوری عوجرهوه له پیتغمبهره ﷺ هاتوه فرموویتی: کۆمهلی شت همن هرکس بیان لیت یا بیان کات دواي ههمو نوژیکی ناو میته نابیت، ئهوش روتنی: سیوسێ جار (سبحان الله) و سیوسێ جار (الحمد لله) و سیوچار جار (الله أكبر) ه. (موسلیم گێڕاویتموه).

(٩) له (سمی) وه له ئهبو صالخوه له ئهبو هوریره دهفرمووت: ههژاره موهاجیرهکان هاتنه لای پیتغمبهر ﷺ ووتیان: دهولهمهندهکان بۆ خۆیان پلمی بهرزو شوونی خۆشی بهمشتیان بردو پۆشتن، پیتغمبهر ﷺ فرمووی: چۆن چۆنی؟ ووتیان: وهك ئیمه نوژیتهکمهو پۆژوو نهگرن، وه خێرو صدهقمش نهکمن و بهندهو کۆیلمش ئازاد نهکمن، ئیمش نیمانه ئهوانه بکهین، پیتغمبهر ﷺ فرمووی: (نایا شتیکتان فیر بکم پیی بگهنه ئهوانی پیتشتان کهوتوو پیتش ئهوانه بکمن که لهدوواتانوه دین، وه کهسیش له ئیوه چاکتر نهیته ئیلا کهسیک نهیته که وهك ئیوه بکات؟) ووتیان: بهلی ئی نیراوی خوا فیرمان بکه، فرمووی: دواي ههمو نوژیکی سیوسێ جار (سبحان الله) و (الله أكبر) و (الحمد لله) بکمن، پاش ماوهیک هاتنهو لای پیتغمبهر ﷺ و ووتیان: برا دهسهلاتدارهکانان کاتی ئهویان بیست وهك ئیمه دهستیان پی کرد، پیتغمبهر ﷺ

(١) لهدا لاسایی (منزهي و هشمي) کردۆتموه نهگینا (حافظ) له (نتائج الأفكار) دا نهیته: فرمودهیهکی غریبهو لهسهنده کهیدا لاوازی ههیه.

فرمودی: (نموده فضلی خواهی کنی ناره زو کرد نهیداتی)، (سمی) ده فرمودی: کاتی نم (حدیث) هم بز هندی کس و کارم گیاره ووتیان: لیت تیک چوه به لکو پیغمبر ﷺ پی پی فرمودی: سیوسن جار (سبحان الله) و سیوسن جار (الحمد لله) و سیوسن جار (الله اکبر) بکیت، جا منیش گرامه بولای نمو صالح و نمود بز گیاره، نمیش دهستی گرتو فرمودی: (الله اکبر، و سبحان الله، و الحمد لله، و الله اکبر) (و سبحان الله، و الحمد لله) هتا کویان نه گاته سیوسن جار (بوخاری و موسلم گیاره نموده).

(۱۰) هروه به صحیحی هاتوه: بیستو پینج جار ووتنی (سبحان الله)، وه بیستو پینج جار (الحمد لله)، وه بیستو پینج جار (الله اکبر)، وه بیستو پینج جار ووتنی: (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير)^(۱).

(۱۱) له عبدالله ی کوری عمره وه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرمودی: پیغمبر ﷺ فرمودی: (خِصْلَتَانِ مَنِ حَافِظٌ عَلَيْهِمَا، أَدْخَلَتْهُ الْجَنَّةَ، وَهُمَا يَسِرٌّ وَمَنْ يَعْمَلْ بِهِمَا قَلِيلًا، قَالُوا: وَمَا هُمَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: (أَنْ تَحْمَدَ اللَّهَ وَتُكَبِّرَهُ وَتُسَبِّحَهُ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ عَشْرًا عَشْرًا، وَإِذَا أَتَيْتَ إِلَى مَضْجِعِكَ، تُسَبِّحُ اللَّهَ وَتُكَبِّرُهُ وَتَحْمَدُهُ مِثْلَ فِتْلِكَ خُمُسُونَ وَمِائَتَانِ بِاللِّسَانِ، وَالْقَانِ وَخُمُسِمِائَةٍ فِي الْمِيزَانِ، فَأَيُّكُمْ يَعْمَلُ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ أَلْفَيْنِ وَخُمُسِمِائَةٍ سِنَةً؟) قَالُوا: كَيْفَ

(۱) نم شیوه چونی ریتی له (زاد المعاد) وه ودرگرتوه و نی داوه پال کس، وه نم بوه ناماره ده کات بز حدیسی زیدی کوری (ثابت) که ده فرمودی: فرمانیان پی کرا بوی لدای همدو نوژیک سیوسن جار سبحان الله و سیوسن جار (الحمد لله) و سیوسن جار (الله اکبر) بکن، جا پیاوک له نمصاری به کان خوی بینی پی ووترا: پیغمبری خوا ﷺ فرمانی پی کردون بوی (سبحان الله) بکن و...؟ (حدیسه که)، فرمودی به لن، فرمودی جا بیکن به بیستو پینج جار، وه ووتنی (لا إله إلا الله) ی تن بکن، کاتیک به خبر هاتوه هات بولای پیغمبر ﷺ و بز گیاره، فرمودی: ناوهای لی بکن.

نسانی (۱۹۸/۱) دی گیتومه له نیبو عومروه بو شیویه به دو سندی صحیح، به کمیان (ترمذی ۳۴۱۰) تخریج کردوه هروه نیبو خوزه (۷۵۲) و حاکم (۲۵۳/۱) و (ذهبی). ووتنی: (التهلل) که له حدیسه کهدا هاتوه هیچ نایت به میثکا جگه ووتنی (لا إله إلا الله) نیت، نموه مبعسته پی له زمانانیدا هروه له (لسان العرب) دایه، وه زیاد کردن لیسر نو زیکره لیره پیوستی به دهقه، وه دق لیره نایه و نمه شتی که که تعلیق دهر لیسر (زاد المعاد) ناگادار نموده لیتی، تنها حدیسه که و تخریج کمی هتاوه و بس.

زاهری به کمی مبعسته لهو حدیسه نموده بیست و پینج جار بلیت: (سبحان الله، و الحمد لله، ولا إله إلا الله، والله اکبر)، زانیشی نایه به هر کامیکیان دهست پی بکات (تمام المنه).

مَنْ يَعْمَلُ بِهَا قَلِيلٌ؟ قَالَ: (يَجِيئُ أَحَدَكُمْ الشَّيْطَانُ فِي صَلَاتِهِ فَيُذَكِّرُهُ حَاجَةً كَذَا وَكَذَا، فَلَا يَقُولُهَا، وَيَأْتِيهِ عِنْدَ مَنَامِهِ فَيُنَوِّمُهُ فَلَا يَقُولُهَا) قَالَ: وَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَعْقِدُهُنَّ بَيْنَهُ (رواه أبوداود والترمذي وقال: حسن صحيح). واته: دوو شت همن همرکس لسمریان بروتو بوردوام بیت نهغه بهمشتوه، هرچنده ناسان، بهلام کم کس نهیانکات، ووتیان: نمی نیرراوی خوا نمو دوو شته چیه؟ فرمووی: دواي هممو نوژیژیک ده، ده، ووتنی (الحمد لله و الله اکبر و سبحان الله)یه، وه کاتی نوستنیشی سد جار (سبحان الله و الله اکبر و الحمد لله) بکه، نمو دوسدو پهجا به زیانو دوو همزارو پینجسد به ترازوو، جا کامتان دوو همزارو پینج سد گوناح نهکات له شموو پوژیژیکدا؟ ووتیان: چون، کم کس نهیکات؟ فرمووی: شیتان لهنویزه کهیدا دیتهلای کسیتکتان گهلی پتویستی وهیو نههینیتتوه نیر نمریش نایانلیت، وه لهکاتی خوتندا دیتوه بولای و نهغمرتنی نیر نایلیت، عبد الله دهفرموویت: بهچاوی خوم پیغمبرم ﷺ بینوه به پهجهکانی نمی ژماردن.

(۱۲) له عدلییموه هاتوه کاتیک که نمو (فاطمة) دواي خزمستکارکیان کرد بۆ نموی نهختی یارمیتیان بدات، پیغمبر ﷺ پشتگیری داواکه یانی نهکرد، و فرمووی: (نایا شیتکتان پین رانه گیه نم که باشر بیت لهوی دواي نهکن؟) ووتیان: با ، چون؟ پاشان فرمووی: (چند ووشه ییک جبریل - علیه السلام - فیری کردووم، لدواي هممو نوژیژیکوه ده جار (سبحان الله) و ده جار (الحمد لله) و ده جار (الله اکبر) بکن، وکاتی ویستان بخون سیوسئ جار (سبحان الله) و سیوسئ جار (الحمد لله) و سیوسئ جار (الله اکبر) بکن، عدلی خوا لئی رازی بیت دهفرموویت: سورند بهخوا لهوکاتوه پیغمبر ﷺ فیری کردووم وازم لی نهیتاوه.

(۱۳) له عبدالرحمنی کوی غنمموه دهفرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویتی: (مَنْ قَالَ قَبْلَ أَنْ يَنْصَرِفَ وَيُثْنِيَ رَجُلُهُ مِنْ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ وَالصُّبْحِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ بَيْنَهُ الْخَيْرُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، عَشْرَ مَرَّاتٍ، كُتِبَ لَهُ بِكُلِّ وَاحِدَةٍ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَمُحِيتَ عَنْهُ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ وَرُفِعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ، وَكَانَتْ حِرْزًا مِنْ كُلِّ مَكْرُوهٍ وَحِرْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، وَلَمْ يَحِلَّ لِدَنْبٍ يَذْرُكُهُ إِلَّا الشَّرْكَ، فَكَانَ مِنْ أَفْضَلِ النَّاسِ عَمَلًا، إِلَّا رَجُلًا يَفْضُلُهُ، يَقُولُ أَفْضَلُ مِمَّا قَالَ) رواه أحمد^(۱). واته: همرکس له نوژیژیکو توارو بهیانی بزوو له پینش

(۱) (ترمذي) دهفرموویت: حدیسه که (حسن غریب صحیح) ه، وه لم به صحیح دانانی تیروانینی تیدایه، لبر نمو له ربوایتی (شهر بن حوشبة)، له (عبد الرحمن بن غنم)وه، به دانانی فتحه لبر غنمکه لبر قولی صحیح هروک باس کرا له لهلایین (حافظ)وه (ص ۵۹)، جا له سند و معتنه کهیدا (اضطراب) ی لبر (ابن غنم) کردوه..

نموده‌ا که قاجی لا بدات و پروات، ده جار بلیت: (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد بيده الخير يحيي ويميت وهو علي كل شيء قدير) به همر جارتك ده چاكی بۆ ئهنوسریتو ده خراپی لهسهر لائمبریت، و ده پله بهرز نهكریتوه، وه بۆی ئمیته پهرژینیلو رینگرتك له ههمو ناخوشی، وه له شهیتانی رهجم كراو، وه هیچ تاوانیک نایفوتیتنی جگه له هاوبهش پمیدا كردن بۆ خوا، پاشان له ههمو كس چاكتره، مهگهر كسیك چاكتر لهوی كه ئهو دهیلیت، بیلتی، پیشی بكموی له چاكیدا. (ترمذی)یش ئهمی روایت كردوه بهلام (بیده الحیر) ی تیدا نیه.

(۱۴) له موسلیمی كوری (حارث)وه هاتوه كه له باوكی،وه دهگێرتتوه دهفرمویت: پیغمبر ﷺ پنی فرمووم: كاتی نوژی بهیانیت كرد پیش ئهوی قسه لهگهل كس بكهیت حوت جار بلی: (اللَّهُمَّ أَجِرْنِي مِنَ النَّارِ) واته: خواجه پنام بده لهناگری دژهخ. جا نهگهر ئهو رژه مردیت خوا پونات لهناگر بۆ ئهنوسیت، وه كاتی نوژی ئوارهت كرد پیش ئهوی قسه لهگهل كسدا بكهیت حوت جار بلی: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ، اللَّهُمَّ أَجِرْنِي مِنَ النَّارِ) واته: خواجه من داوای بهشتت لی نهكم، خواجه پنام بده له ناگری دژهخ، جا نهگهر ئهو شهوه مردیت خوی گهوره پونات بۆ ئهنوسیت له ناگر. (ئهحمدهو ئهبو داود گێراویانتهوه).

(۱۵) ئهبو حاتم نهگێرتتوه كه پیغمبر ﷺ كاتی لهنوژ ئهبووه ئهفرموو: (اللَّهُمَّ أَصْلَحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عَصَمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلَحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي جُعِلَتْ فِيهَا مَعَاشِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِعَفْوِكَ مِنْ نَقْمَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ) ^(۱). واته: خواجه ئایینهكم كه هیزو پارزهری كارو فرمائمه

وه به شیوهیهکی گشتی ئهم (اضطراب) ه لهم سهندو مهندا نهگهر له سیهه پنی كراوتكهوه بووهشیتوه دلت زۆر پنی مورتاح نابیت بۆ حدیسهكمی، چ جای له كسیکی وهك (شهر) كه به (ضعف) ناری دهر كردوه؟! لهگهل ههمو ئهمدا بۆ ئهم حدیسی (ابن غنم) شواهیهم بۆ دژهوهتهوه تا بههیزی بكات لهگهل ئهو ههمو زیادانهی باسم لیوه كردوه، كه له چهند حدیسیکی جیا جیادا هاتوه، له (صحيح الترمذی والترهیب) ۱/۲۶۲-۴۶۹-۴۷۲ دا هیناومتهوه (چاپی مكتبة المعارف، الرياض) وه هندیكیم تهخریج كردوه له (الصحيحة ۲۵۶۳) دا، خواش پشتیوان و یارمندی دهر بیت. (تمام المنة).

(۱) نازانم دانهر ئهم تهخریجی له کوته هیناوه، من بهم بهشوه ئهم بینوه: (دبر كل صلاة) لهلای ئهو دووانی كه باس كراون، وه ههمو ها بهر تهوهرتیه لهلای حاكمیش ئهمیتتوه، جا بهفرموو بۆت روون بكهوه: یهكم: أبود داود له (الأدب) دا (۵۰۹۰) له رتگای جمعفری كوری (میسونه) وه دهفرمویت: كه عبدالرحمنی كوری ئهبی بهكره بۆی گێراموه كه به باوكی فرموو: بابو! من ههمو بهیانیك دهبینم كه تۆ دوعا دهكیت: (اللهم عافني في بدني، اللهم عافني في سمعي، اللهم عافني في بصري، لا إله إلا أنت) سنی جار دوو باره

بۆم چاك بكه، وه ئهو دنيایه تێیدا ئهژم بۆم چاك بكه، خوايه من پنا نهگرم به رهزا بوونت له خهشمو قینت، وه پنا نهگرم به لیبوردنت له توره بوونت، وه پنا نهگرم به تو لهخۆت، خوايه ههرجی تو دات، کس ناتوانی پێی لێ بگریت، وه ههرجی تو نهتدا کس ناتوانی بیدات، خوايه دمهلات داران ههولیان بێ سووده، چونکه ههول و تیکۆشان لای تووه دیت.

(١٦) بوخاری و (ترمذی) نهگێرنهوه که سهعدي کوری ئهبي وهققاص مندا له کانی فیری ئهه ووشانه نهکرد: وهك چون ماموستا مندا له فیری نووسین نهکات، وه نهیفرمو: پیتهمبیری خوا ﷺ دواي نوێژ پناي بهمانه نهگرت: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمَرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ). واته:

دهکهیتوه که نهکورت بهیانی یوه، وه سێ جاریش که نهکورتی ئیواروه؟ فرموی: من گویم له پیتهمبیری خوا ﷺ بهمانه دهپاریوه، و منیش پیت خۆش بووه به سونهتهکی ئهه بکهم جا، وه نهفرمویت: (اللهم اني أعوذ بك من الكفر والفقر، اللهم اني أعوذ بك من عذاب القبر، لا إله إلا أنت) سێ جار بیلێ کاتیک پێژ بۆه، و سێ جار بیلێ که شو داها، وه بهمانه دهپاریتوه، منیش پیت خۆشه به سونهتهکی بکهم. وه لهو پوهوه نسانی له (عمل اليوم والليلة) دهگێرتوه به ژماره (٥٧٢،٢٢) وه ههروهها (ابن السني ٦٧) و نهحمد (٤٢/٥). نسانی دهفرمویت: (جعفر بن ميمون ليس بالقوي) منیش دهتیم: ئهوه ئیختیلافي لسهوه، (حافظ) دهفرمویت: (صدوق يخطئ).

منیش دهتیم: سهندهکی حهسته یان نزیکه له حهستهوه.

دوهه: حاکم زۆر بهکورتی دهگێرتوه (٣٥/١) له پێگایهکی تروه: هه له (أبي بكرة) وه دهفرمویت: گویم له پیتهمبیر بو ﷺ دهیفرمو: (اللهم اني أعوذ بك من الكفر والفقر وعذاب القبر)، حاکم دهفرمویت: صحیحه لسهه ههرجی موسلیم، و (ذهبي) اش موافقهی کردوه، وه ههرواشه که دهفرمون. نسانی (٣١٥/٢ و ١٩٨/١)، تهخریجی کردوه (ابن السني) اش لهوه له (عمل اليوم والليلة ١٠٩)، وه دوباره حاکم (٢٥٢/١-٢٥٣)، و نهحمد (٣٦ و ٤٤/٥) به تواتر لهوه له موسلیمی کوری ئهبي بهکروه هاتهوه دهفرمویت: باوکم له دواي ههمو نوێژکی فرزهوه دهیفرمو: (حدیسهکی گێرایوه)، و منیش دهم ووتوه، باوکم فرموی: کورم نهعت له کێ وهگرتوه؟ ووتم: لهخۆتوه، فرموی: پیتهمبیری خوا ﷺ له دواي نوێژ دهیانی ووتوه.

منیش دهتیم: بهم تهخریج و لیكۆلینهویه پوه بۆه که لهلای حاکم لهم حدیسه پێجگه له پنا گرتن له کوفرو ههژاری و سزای ناوگۆڕ نهیت هیچی تر نیه، جا پنا گرتن بهم سیانه بوو پیتهمبیر ﷺ دهیانی ووتوه له دواي نوێژ، به پێچوانی دوعا کردن به (معافه) لهس ساغی که لهلای ئهبو داود و جگه لهویش هیده، ئهوه پهیموست نیه به نوێزهوه، والله أعلم. (تمام المنة).

خوايه پنا نه گرم بمتو لمبخیلی و رهزلی، خوايه پنا نه گرم به تو لمترسنۆکی، وه پنا نه گرم بمتو لموی که بهیلتیموه تا کۆتایی تممن له حالتی پیی و بی توانایی و خهلفاویدا، وه پنا نه گرم به تو له فیتنی دنیا، وه پنا نه گرم به تو لمرای ناوگۆر.

(١٧) ئبو داود و حاکم نهگیرنوه که پیغمبر ﷺ دای ههمو نوژنۆک فرموویتی: (اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ). واته: خوايه لاشمو گویو چاوم ساغ و تمندروست بکه، دوریان که له خراپه کاری، خوايه من پنا نه گرم بمتو له کوفرو هژاری، خوايه پنا نه گرم به تو لمرای ناوگۆر، جگه له تو هیچ معبودیکی حق نویه که شایستی عبادت بی^(١).

(١٨) ئیمام نهحمدهو ئبو داودو نسانی نهگیرنوه به سمنۆک که (داود)ی (طفاوی) تیدایه که ئویش زه عیغه^(٢) له زیدی کوپی ئهرقمموه، که پیغمبر ﷺ له دای نوژنوه نهفرموو: (اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، أَنَا شَهِيدٌ أَنَّكَ الرَّبُّ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، أَنَا شَهِيدٌ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ أَنَا شَهِيدٌ أَنَّ الْعِبَادَ كُلَّهُمْ إِخْوَةٌ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، اجْعَلْنِي مُخْلِصًا لَكَ وَأَهْلِي فِي كُلِّ سَاعَةٍ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، اسْمَعْ وَاسْتَجِبْ، اللَّهُ الْأَكْبَرُ الْأَكْبَرُ، نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، اللَّهُ الْأَكْبَرُ الْأَكْبَرُ، حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، اللَّهُ الْأَكْبَرُ الْأَكْبَرُ). واته: خوايه تو پهروردگاری ئیمو پهروردگاری ههمو شتیکی، من شایه تم کمتو پهروردگاریکی تمنهاو بی شریکی، خوايه پهروردگاری ئیمو پهروردگاری ههمو شت، من شایه تم که موحهمد بگندهو نیراوی تویه، خوايه پهروردگاری ئیمو پهروردگاری ههمو شت، من شایه تم که ههمو بگنده کانت برای یه کن، خوايه پهروردگاری ئیمو پهروردگاری ههمو شت خۆم و کسروکارم و لیبکه تمنها تو بپهرستق بدلتی پاکوه لههمو کاتیکی دنیاو ناخیره تدا، ئهی بشکۆو بهرتز بییسته لیمو وه لایم بدهرهوه، خوا گهرهترین گهرهیه،

(١) داویمتییه پال ئهبحاتم وه ئم (کنیه)ه همرکاتیک به (مطلق)ی هات مبهست پیی ئبو حاتمی رازییه و ناری موحهمدی کوپی نیدرسه، باوکی عبدالرحمنه خاوهی (الجرح والتعديل). وه ئم تهخریجکری حدیسه که نویه، بهلکو (أبو حاتم ابن حبان البستی)ه، بویه پیوست بوو لمر دانه به شتیکی و سفی بکات تا ئو تیکل بوونه نمینن، به تایبست که ئو ئمعی له (زاد المعاد) نقل کردوه، دهفرمویت: (وقد ذکر أبو حاتم في صحيحه...) جا ووتی (في صحيحه) دانر کورتی کردۆتوه بویه تیکل بوونه که دروست بوو (تمام المنه).

(٢) ناماژه بۆ لاوازی حدیسه که دهکات.

بڙشايي ناسمانه کانو زهوي به، خوا گهروترين گهروهيه، خوام بسو نو چاڪرين وهكيله، خوا گهروترين گهروهيه.

(۱۹) نه محمدو نينو نبي شهيرو نينو ماحه به سندن ڪ به مڃهولتي ٿيڏايه^(۱) له نوموسه لممويه نه گيرينهوه ده فرمويت: پيغمبر ﷺ کاتي سلاوي نوڙي به ياني نه دايموه نه فرموي: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا وَاسِعًا، وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا). واته: خواهه داوي زانستي به ڪي بسوود و ڀڙي به ڪي فراوان و ڪردهويه ڪي وهگياوت لي نه ڪم.

نوڙي سوننت (تطوع)

۱- مشروعي بهتي:

نوڙه سوننته کان دانراون بو نهوي نه گهر ڪم ڪوپري ڪ هيبت لهنوڙه فرزه کاندا پتي پريڪريتهوه، وه لمبر نهوي فزل و گهروهيه ڪي ڪ لهنوڙا هديه له هيچ عياده تيڪي ترده نيه. له نهو هوڀريهوه خوا لي ڀڙي بيت هاتوه ده فرمويت: پيغمبر ﷺ فرموي بهتي: (إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ النَّاسُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ أَعْمَالِهِمُ الصَّلَاةُ، يَقُولُ رَبُّنَا لِمَلَائِكَتِهِ، وَهُوَ أَعْلَمُ: أَنْظَرُوا فِي صَلَاةِ عَبْدِي أَمَّهَا أَمْ نَقَصَهَا؟ فَإِنْ كَانَتْ تَامَةً كُتِبَتْ لَهُ تَامَةٌ، وَإِنْ كَانَ انْتَقَصَ مِنْهَا شَيْئًا قَالَ: أَنْظَرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ؟ فَإِنْ كَانَ لَهُ تَطَوُّعٌ قَالَ: أَتَمُّوا لِعَبْدِي فَرِيضَتَهُ مِنْ تَطَوُّعِهِ ثُمَّ تَوَخَّذُوا الْأَعْمَالُ عَلَى ذَلِكَ) (رواه أبو داود). واته: به ڪم ڪردهوه ڪه خه ڪي لسر موحاسبه بڪريت، له ڀڙي دوايدا نوڙه، پهروه دگارمان به فرشته ڪاني نه فرمويت: هه چنده خي نزانن، سهيري نوڙه ڪاني نهو بنده به ڪن نايا به تراوي بهجي هينارون يا ڪم ڪوپري هديه؟ جا نه گهر تراو بوون بوئ نهووسريت تراون، بهلام نه گهر شتيڪيان ڪم ڪوپري هبوو نه فرموي: سهير ڪن بزانن بنده ڪم نوڙي سوننتي هديه؟ جا نه گهر ههيوو نه فرموي: نوڙه فرزه ڪاني بنده ڪم بنوڙه سوننته کان تراو ڪن، لمپاشاندا لسر نهوه ڪردهوه ڪاني تري وهنه گيريت.

(۱) بهلام (طبراني) له (المعجم الصغير) دا گيراويتهيهوه به سندن ڪي جهيد و نهو مڃهولتي ٿيڏايه، ههروه ڀوون ڪردهوته له (الروض النضر ۱۱۹۹).
ناگاداري: له چاهه ڪاني ڪتيهه ڪدا نه داتي (ڪنيه) ڪه ڪوتوهه ڪه (ابي)، وه له (مصنف ابن ابي شيبة ۲۳۴/۱۰) دا له ريگاي نهو مڃهولتهويه. (تمام المنه).

له ئمبر نوماموه خوای لئ رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (مَا أَذِنَ اللَّهُ لِعَبْدٍ فِي شَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ رَكَعَتَيْنِ يُصَلِّيَهُمَا، وَإِنَّ الْبِرَّ لَيُذَرُّ فَوْقَ رَأْسِ الْعَبْدِ مَا دَامَ فِي صَلَاتِهِ) (رواه أحمد والترمذي وصححه السيوطي)^(۱). واته: خوا رزی هیچ شتیکی ندادوه به بنده‌کی که بیكات چاکتر بیت له دوو رکات نوژ که به‌جی بهینی، بپراستی چاکه ئبارتت بسمر نوبنده‌ییدا هتا لهنوژدا بیت.

مالیک له (الموطأ) دا ده‌فرموویت: پیم گه‌یشتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (اسْتَقِيمُوا وَلَنْ تَحْصُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ خَيْرَ أَعْمَالِكُمُ الصَّلَاةُ، وَلَنْ يُحَافِظَ عَلَى الْوُضوءِ إِلَّا مُؤْمِنٌ)^(۲). واته: له ههمو شتی‌کدا راست بن تاوه‌کو لاندن، همرچنده ناشتوانن بپرنک و پتیکی راست بن، وه بزنان چاکترین کرده‌ه‌تان نوژ، وه باوه‌ردار نبیت کس پارێزگاری ده‌ست نوژ ناکات.

موسلم نه‌گێرتیهوه لهریبعی کوری مالیکی ئسلمی‌یهوه که ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموی: (ادوا بکه) و تهم: تهموی لبه‌هشتا هاوه‌لت یم، فرموی: (جگه لهوه) و تهم: همر تهم ئمیت، فرموی: (ده یارمه‌تیم بده لسمر بۆ خۆت به سوچه بردنی زۆر).

۲- موسته‌حبیه نوژی سوننت له‌مالهوه بکری:

أ- نه‌حمدو موسلم له‌جایره‌وه نه‌گێرنه‌وه که ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِذَا صَلَّى أَخَذَكُمْ الصَّلَاةُ فِي مَسْجِدِهِ فَلْيَجْعَلْ لَبِيَّتِهِ نَصِيباً مِنْ صَلَاتِهِ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَاعِلٌ فِي بَيْتِهِ مِنْ صَلَاتِهِ خَيْرًا). واته: نه‌گهر که‌سیکتان له مزگوتدا نوژی کرد به‌شی مالوه‌ش به‌یلتیه‌وه، چونکه لهو نوژی له‌مالهوه ئه‌یکات خوای گه‌وره خیری تیا داناوه بۆ.

(۱) (سیوطی) ئهم حدیسی ته‌صحیح کردوه له (الجامع الصغیر) دا به هتیا، و له پێشه‌کی‌یه‌کی باسی تهم کردوه که پشت نابسترت به هتیاکانی، وه هۆیه‌که‌یم له‌ویدا روون کردوته‌وه جا بگه‌ڕێوه بۆ.

وه ئهم حدیسه شایسته لسمر تهمی که باسم کرد چونکه سه‌نده‌کی (ضعیف)ه، لمبر تهمی له‌ روایمتی به‌کری کوری خونه‌یسه، وه ئهم (ضعیف)ی تێدایه، له (لیث ابن سلیم) وه هاتوه، ته‌خریج‌کهره‌کشی که (ترمذی) یه (تضعیف) ی کردوه، پاشان درێژی و تهم پێ داوه له (سلسلة الأحادیث الصحيحة ۱۹۵۷) دا.

(۲) دانر کارنکی باشی نه‌کردوه به‌وی که گێراوی‌یه‌یه‌وه بۆلای مالیک به (بلاغ) ی ببینی سه‌ند، تهمش تهم ده‌گه‌یشتی به‌ میتشکدا که حدیسه‌که زه‌عیفه و سه‌ندی نیه، له‌گه‌ڵ تهمشدا که حدیسیکی صحیحه به‌ موسندی هاتوه له (ئوبان) وه خوا لئ رازی بیت، تیمامی نه‌حمد له‌ سێ رێگاوه ته‌خریج کردوه، و نه‌گهر بیدایته پال ئهم باشت ده‌بوو، پاشان ته‌خریجی ئهم رێگایانم کردوه له‌گه‌ڵ شه‌واهیده‌کانی حدیسه‌که له (ارواه الغلیل ۴۱۲) دا. (تمام المنة).

ب- وه لای نه محمد له عومره وه هاتوه که پښمبیر ﷺ فرموویتی: (صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي بَيْتِهِ تَطَوُّعاً نُورٌ، فَمَنْ شَاءَ نَوَّرَ بَيْتَهُ) ^(۱). واته: نوږی سوننمتی پیاو له مالتهوه پښناییږه، جا هرکس نهیویت مالتهکی وښن بکاتوه با بیکا.

ج - له عبدالله ی کورې عومره وه خویان لی رازی بیت هاتوه ده فرموویتی: پښمبیر ﷺ فرموویتی: (اجْعَلُوا مِنْ صَلَاتِكُمْ فِي بُيُوتِكُمْ، وَلَا تَتَخَذُوا قُبُوراً) (رواه احمد وأبو داود) ^(۲). واته: همدی لنوږه کانتان له مالتهوه بکن مالته کانتان مه کنه گوږستان. - چونکه: گوږستان نوږی لی ناکړی - .

د - نهو داود به نیسنادیکې صحیح له زیدی کورې (ثابت) وه نه گټرتهوه که پښمبیر ﷺ فرموویتی: (صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي مَسْجِدِي هَذَا إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ) واته: نو نوږه پیاو له مالتهوه نهیکات چاکره لو نوږه لم مزگوتمهدا نهیکات، جگه لنوږه فرزه کان.

لهم (حدیث) اندا به لگی نهو تیډایه که نوږی سوننمت موسته حبه له مالتهوه بکړی، وه کردنی له مالتهوه باشره وه که له مزگوت.

نهو ده فرموویتی: بږیه پښمبیر ﷺ خه لکی هاندوه بږ کردنی نوږی سوننمت له مالتهوه لمر نهو به نهینی یو دووره لمریو پاریزراوه له مه لوه شینره کانی کردوه کان، وه لمر نهو مالتهوه ش تووشی بهر کت بیت و په حمته مه لانیکی بږ بیت خوارو شیتانیش رابکا لیتی.

۳- لنوږی سوننمتدا زور به پیوه وهستان چاکره لمزور مانوه له سجده دا:

(جماعة) جگه له نهو داود له موغیره کورې شو عبوه نه گټرتهوه که ده فرموویتی: پښمبیر ﷺ نهونده به پیوه رانهوستان لنوږه هتا پیکانی یا قاچه کانی هه لته تاوسان، لهوباره یوه پیان ووت: نمیش فرموویتی: (أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا) واته: نهی نایت بهنده کی سوپاسگوزاری خواهم؟

نهو داود له عبدالله ی کورې (حبشی خشمی) یوه نه گټرتهوه ده فرموویتی: له پښمبیر ﷺ پرسی، کام کردهوه چاکترین کردهوه؟ فرموویتی: (زور به پیوه وهستان لنوږه) ووتیان: نهی

(۱) نیسنادی (حدیث) که لاوازه (مجهول) نادیارکی تیډایه، و من تمعم پوون کردتوه له (التعليق الرغيب ۱/۱۵۹) دا پاشان له (تخريج أحاديث المختارة ۲۴۸-۲۴۹) دا (تمام المنة).

(۲) دانر زور دورر کتوه، حدیسه که له همدو صحیحیشدا هیه له تینو عومره وه! وه تخریج کراوه له (صحیح أبي داود ۱۰۲۷) دا.

بهيهقي به نيسنادي خوي نه گيتيتموه ده فرمويټ: جارتك (أبوذر) ژماره يه كي زږ نوږي
 كرد، كاتې سلاوي دايموه نه حنه في كوري قيس په حمته خوي لي بې لتي پړسي: نايان نيزاني
 سلاوانموه كمت لسر جووت بو يا تاك ؟ تمويش فرموي: با خوم نيزانم خوا نيزاني، من خوم
 گويم له خوشمويستم (أبو القاسم) عليه السلام بوو نه فرموي، پاشان (أبوذر) گرياو ووتي يوه من خوم
 گويم له نېوقاسم بووه نه فرموي: (مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْجُدُ لِلَّهِ سَجْدَةً إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً، وَخَطَّ
 عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةً). (رواه الدارمي في مسنده بسند صحيح إِلَّا رجلاً اختلفوا في عدالته)^(۱). واته:
 هر كس سهجده يهك بمرت بږ خوا پله يه كي پې بمرز نېيتموه گونا هيكې لسر لائبرې پي.

به لام نوږي سوننمتي بستر او (مقيد) بپي پاشو پيشيان لمنوږه فرزه كاندا بش نه كړن و
 پي نه لټن: سوننمتي راتي به، وه سوننمتي به ياني و نيوږږ و عسرو نيوږه و خوتنان نه گرتيتموه،
 و جگه لمانيش، وا له خواره و باسي نو سوننمتانه نه كين:

سوننمتي (فجر) به يان

۱- (فضل) سوننمتي به به يان:

ده ياره (فضل) به به ده وام بوون لسر به جې هتاني سوننمتي به به يان چمند حديسيك
 هاتوه. وا له خواره و باسيان نه كين:

ا- له عايشموه خوا ليې رازي بيت هاتوه ده فرمويټ: پيغمبر عليه السلام ده ياره سوننمتي
 به به يان فرمويټي: (هُمَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا جَمِيعاً). (رواه أحمد ومسلم والترمذي). واته:
 نو دوو ركاتم له هممو دنيا لا خوشمويست تره.

ب- له نېو هورپه يره هاتوه كه پيغمبر عليه السلام فرمويټي: (لا تَدْعُوا رَكَعَتِي الْفَجْرِ وَإِنْ
 طَرَدَتْكُمْ الْحَيْلُ) (رواه أحمد وأبو داود والبيهقي والطحاوي)^(۲). واته: دوو ركاتي سوننمتي به ياني
 لده ست مدهن، هر چنده تووشې ږاو نانيش بوون له لايښ سواراني دوژمنه.

(۱) خوزگه دانر په حمته خوي ليټت بې دهنگ بووايه لسنده كي دارمي لپاش نوي گترياموه بولاي
 بهيهقي، چونكه سنده كي صحيحه، نو پياوي تيدا نيه كه نيكخلافي تيدا به هروها نه حمديش تخريبي
 كرده، پاشان من تخريم كرده له گڼل شواهيده كاني له (الإرواء، ۴۵۷) دا (تمام المنه).

(۲) دوو شتي لي نه گڼي: يه كميان: بې دهنگ بووه لسر حديسه كه له كاتي كدا سنده كي (ضعيف)، وه
 (عبد الحق الإشبيلي) به راشكاري باسي كرده، به دوايدا (ابن القطان)، و بهيهقي ثاماني بږ دهكات و باسي
 كرده له (السنن الكبرى) دا به (تعليق) ي بعين سند، و ده فرمويټ (۲/ ۴۷۱): (وروي عن أبي هريرة...)

ج- وه همر له عائيشه هاتوه ده فرمووت: پيغمبر ﷺ نهوندهي لسمر دوو رکاتي پيش نوژي به ياني بمردهوام بووه نهونده لسمر هيچ نوژي سونتت بمردهوام نهبووه. (بوخاري و موسليمو نهحمدهو نهبو داود گيږاويانهتموه).

د- وه همر له عائيشه هاتوه ده فرمووت: پيغمبر ﷺ فرمووتی: (رَكَعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا) (رواه أحمد ومسلم والترمذي والنسائي). واته: دوو رکاتهکي پيش نوژي به يان بکهيت، چاکتره لهوي دنياو نهوي تيايمتي بدهست بهيتت.

ه- وه لای نهحمدهو موسليم هاتوه همر له عائيشه که ده فرمووت: نم نيميني پيغمبر ﷺ بۆ هيچ خيرک نهونده بپهله بووايه وهک بپهله بوو بۆ دوو رکاتهکي پيش نوژي به ياني.

۲- بهجی هينانی بمشيوهکي کورت:

نهوي له رهفتاري پيغمبره ﷺ زانرايت نهويه، دوو رکاتي پيش نوژي به ياني به کورتی نهکردو کمي تيدا نهخوتند.

ا- له حفصوه خوا ليی رازی ييت هاتوه ده فرمووت: پيغمبر ﷺ کاتي نههاته مالهکي من، نم بينی زور به کورتی دوو رکاتي پيش نوژه فرزهکي به ياني نهکرد، نافع ده فرمووت: عبدالله - واته نيبنو عومر - نهویش همر به کورتی نهو دوو رکاتي نهکرد. (نهحمدهو شهيعين گيږاويانهتموه).

ب- عائشه ده فرمووت: پيغمبر ﷺ دوو رکاتي پيش نوژي به ياني نهکرد، نهونده به کورتی نهکرد گومانم هبوو فاتيمحي تيدا نهخوتند يان نا. (نهحمدهو غديري نهو گيږاويانهتموه)^(۱).

جا حدیسهکي باس کرد، و نهگمر نم حدیسه صحيح بووايه نهو پوهکي بهلگه بوو بۆ نهوانی که دهلین: سونتتی فجر واجبه.

دوه میان: به (مطلق)ی داویتی به پاژ بهیهقی، جا وهمی نهو دروست دهکات که گهیندراو (موصول)، و نهه وانیه، بهلام لهلای نهو بهجی سنده، هروهک تۆزیک لعمویش زانیت، جا پترسته بۆ ونهی نهمش بووترت: (والبيهقي تعليقا) پاشان مافی نهويه که دورا بخرت له (طحاري)، لمبر نهوي نم (طیقه) يک لهو بمرتره. پاشان قسم کردوه لسمر حدیسهکه، و عيللمتهکهیم روون کردۆتموه له (الإرواء ۴۳۸ و الضعيفة ۱۵۳۳) دا.

(۱) نم (غديري نهو) کۆیه؟ بوخاري و موسليمه له صحيحهکه ياندا، جا نهگمر دانر بيديامته پاژ همر دوکیان پاشان ناماژي به ريوایتي غديري نهوان بکردايه نهو نهی پتکا، وه حدیسهکه تخریج کراوه له (صحيح أبي داود ۱۱۴۱) دا (تمام المنه).

ج- هر له عايشه هاتوه ده فرمويٲ: وه ستاني پيغمبر ﷺ له دوو ړكاته كي پيش نوٲژي به يانيدا نغوښه ځويٲدنې سوږه ټي فاتيحه نغوږ. (نه حمدو نساڼي و به يه ټي و ماليكو (طحاوي) گټراويانتموه) ^(۱).

۳- قورټان ځويٲدن له دوو ړكاته دا:

موسته حبيب نغوږ بخويٲريت كه پيغمبر ﷺ ځويٲدويم ټي له دوو ړكاته دا. وه لمباري قورټان ځويٲدن له دوو ړكاته دا نم حديسانه هاتون:

۱- له عايشه هاتوه كه پيغمبر ﷺ له دوو ړكاته سوږه ټي ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ و ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ ټي نه ځويٲد، وه بنهيني نه ځويٲد. نه حمدو (طحاوي) گټراويانتموه ^(۲). وه دواي سوږه ټي فاتيحه نغوږ، چونكه ټي سوږه ټي فاتيحه نوٲژ دروست نريه وه لمپيشه باس كرا.

۲- وه هر له عايشه هاتوه ده فرمويٲ: پيغمبر ﷺ ده فرمويٲ: چاكترين سوږه ټي كه ده ځويٲدري له دوو ړكاتي سونم ټي به يانيدا ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ و ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ ^(۳).

(۱) چنډ شتيكي لسره:

يه كم: بم لغزه له لاي نساڼي و به يه ټي و ماليك نريه، به لكو بو لغزه: پيشهويه! دووه: بم لغزه (ضعيف) له لمبر پچراندن (إنقطاع)، وه بممش تخريج كري (طحاوي) (ضعيف) ټي كرده، لمبر نغوږ له روايتي موجه مددي كوري سچين، له عايشه هاتوه، وه نغو گويي له عايشه نغوږ هروك نغوږ حاتم ده فرمويٲ.

سټيم: هيتاني ماليك له دواي نساڼي و به يه ټي هله يه كي ناشكراتره له ټي پيشو، لمبر گوره يي و شكزي ماليك و ناسراويمي، وه بيزي (طبقة) كمي، و وټني نم كمتر خمي به زړو نه كمر به دوايدا بگريٲ گراڼه. (۲) سنده كمي (ضعيف)، له لمبر نغوږ پچراندن (قطع) ټي تدايه وه نغو پيشو، وه نم له موسليم دايه له حديسي ټي هورپه بټي وټي: «وه به نهيني نه ځويٲدن» هروها له (صحيح أبي داود ۱۱۴۲) دا تخريج كراوه. (تمام المنه).

(۳) له هممو چاپه كاندا بوجوره يه: (كان يقرأ...)، وه نم هله يه نغو ووشي (كان) لايريٲ، چونكه نغوږ دواوي له تماوي فرموده كيه، وه فرموده كه هر بوجوره يه له لاي (ابن ماجه) (۳۵۱/۱) التازية و أحمد

۳- له جابره خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: پیایته هستا دوو رکات نوژی پیش نوژی بهیانی کرد، لهیه کمیاندا ﴿قُلْ يَأَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ هی خوتند هستا توارو بوو، پیغمبر ﷺ فرمووی: (هَذَا عَبْدٌ عَرَفَ رَبَّهُ) واته: نهمه بندهیه که پورهردگاری خوی ناسیوه. وه لهرکاتی دووهدا ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ی خوتند هستا سوپهته که توارو بوو پیغمبر ﷺ فرمووی: (هَذَا عَبْدٌ آمَنَ بِرَبِّهِ) واته: نهمه بندهیه که باوهری بهپورهردگاری هیناوه. (طلحة) ده فرموویت: من حمز نهکم نهو دوو سوپهته لهورو رکاتدا بخوینم (نیبنو حبان و طحاوی) گپراویانتهوه).

۴- له نیبنو عیسیاسوه هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ له دوو رکاتی سونمتی بهیانیدا ﴿قُولُوا ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا﴾ (البقره/۱۳۶). و نهوی له سوپهتی (آل عمران) دا هیه ﴿قُلْ يَأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ﴾ (آل عمران/۶۴) ی نهخوتند. (موسلم گپراویمتی یوه). واته لهرکاتی یه کمهدا دوی سوپهتی فاتحه نهم نایمتی نهخوتند که نه فرموویت: ﴿قُولُوا ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ وه لهرکاتی دووهدا ﴿قُلْ يَأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾ هی نهخوتند.

(۲۳۹/۶) و هروها لای نیبنو خوزهیمش له صحیحه کمى (۱۱۱۴) و لای نیبنو حبیان له (موارد ۶۱۰) دا. (تمام المنه).

۵- وہ ہر لہ ٹیبنوعبباسوہ لہریوایتی ٹبہوداودا ہاترہ کہ لہ رکاتی یہ کسدا: ﴿قُولُوا
ءَامَنَّا بِاللّٰهِ﴾ ی خویندوہ، وہ لہ رکاتی دہمد: ﴿فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمْ الْكُفْرَ
قَالَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِثُونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ ءَامَنَّا
بِاللّٰهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾.

۶- وہ دروستیشہ کہ تنہا فاتیحہ بخوینرت بپنی ٹوہی لمپیشوہ باس کرا کہ عائیشہ
دہفرمویت: وہستانی پیغمبر ﷺ بہ ٹندازہی خویندنی سورہی فاتیحہ ٹبہو.
۷- دوعا کردن دوی ٹو دوو رکاتہ:

ٹوہی لہ کتبی (الأذکار) دا دہفرمویت: لہ کتبی (ابن السنی) دا ریوایہ تمان کردوہ لہ
ٹبو مہلیحہ کہ ناوی عامیری کوری ٹوسامہ لہباوکی یوہ کہ جارتک دوو رکات سوننتی
بہیانی ٹہکرد، پیغمبر ﷺ لہزیک یوہ دوو رکاتی کورتی کردو گوئی لی بوو کاتی لیٹوہ
ٹہفرمو: (اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرِيلَ وَإِسْرَافِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَمُحَمَّدٍ النَّبِيِّ، أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ) واتہ:
خوایہ پمروہردگاری جویرائیلو ٹسرافیلو میکائیلو موہمدی ٹیراو ﷺ پنا ٹہگرم بتو
لہٹاگر، سی جار.

ہر لہویدا: ریوایہ تمان کردوہ لہ ٹنسموہ کہ پیغمبر ﷺ فرمویت: ہرکس بہیانی
روژی جومعہ پیش نوٹی بہیانی سی جار بلت: (اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ
وَأَتُوبُ إِلَيْهِ) خوا لہ گوناہی ٹبووی ٹہگرجی وک کہ فی دہریاش بن^(۱).

۵- پاکشان دوی نوٹی سوننتی فہجر:

عائیشہ دہفرمویت: پیغمبر ﷺ کاتی دوو رکاتہ کی پیش نوٹی فہجری ٹہکرد لہسر
لای راست پائہ کشا (رواہ الجماعۃ).

(۱) ہمدوکیان زور لاوازن دروست ٹیہ کاریان پن بکرت، تنانت لای ٹوانمش کہ ٹلین: دروستہ کار بہ
حدیسی (ضعیف) بکرت لہ (فضائل الأعمال) دا، لہبر بتینی لاوازی بہکی، جا ٹمہ لہسر ٹوہی ٹہگرت،
وہ ہمدوہا دانریش کہ ہتاویتی و پن دہنگ بوہ لہسری، کہ وا دیتہ خیال دروست بیت کار پن کردنی پروانہ
(تمام المنۃ).

ههروها لهوه هاتوه دهفرمووت: پيغمبەر ﷺ کاتی دوو رکاتهکە سوننەتی بەیانی ئەکرد
ئەگەر من لەخودا بوومایه پاتهکشا، وه ئەگەر بەئاگا بوومایه قسە بۆ ئەکردم.

وه ده‌رباره‌ی حوکمی ئه‌و پاکشانه‌ی‌ه‌که‌ی زۆر له‌نیوان زانیاندا هه‌یه‌، ئه‌وه‌ی ئاشکرا بێت
ئه‌وه‌یه‌ حوکمه‌ک‌ه‌ی موسته‌حبه‌یه‌ بۆ ئه‌و کسانه‌ی له‌ماله‌کانی خۆیاندا ئه‌و نوێژه‌ی ئەکەن ئەک له
مزگوت.

(حافظ) له (الفتح) دا ده‌فرمووت: هه‌ندێ له‌زانایانی سه‌لف بۆ ئه‌و چون که موسته‌حبه‌یه‌
پاکشان دوا‌ی ئه‌و دوو رکاته‌ی بۆ ئه‌و کسانه‌ی له‌ماله‌کانی خۆیاندا به‌جێ ئه‌هێنن ئەک له‌ مزگوت،
وه‌ئهمه‌ له‌ ئیبنو عومره‌وه‌ ئەگێرنه‌وه‌، که‌ به‌ردوچک‌ه‌ی ئه‌هاریشته‌ ئه‌و کس‌ه‌ی ئه‌و کاره‌ی به‌کردایه‌ له‌
مزگوت، (ئیبنوئەبی شه‌یبه‌ ئەگێرتنه‌وه‌) ته‌واو. وه‌ ده‌رباره‌ی ئه‌و پاکشانه‌ی پرسیار له‌ نیمام
ئه‌حمده‌ کرا فرمووی: من خۆم نایک‌م ئەگەر کسێک‌یش بیک‌ا چاکه‌.

٦- گێڕانه‌وه‌ی ئه‌و دوو رکاته‌:

له‌ ئه‌و هه‌ر پیره‌ هاتوه‌ که‌ پيغمبەر ﷺ فرموویته‌ی: (مَنْ لَمْ يُصَلِّ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ حَتَّى
تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَلْيُصَلِّهَا). (رواه‌ البیهقي، قال النووي: اسناده‌ جید). واته‌: هه‌رک‌س دوو رکاته‌
سوننەته‌ک‌ه‌ی پێش نوێژی بەیانی ئەکرد هه‌تا خۆر ده‌رکوت، با دوا‌یی بیک‌ات.

له‌ قه‌یسی کور‌ی عومره‌وه‌ هاتوه‌: کاتی چوه‌ بۆ نوێژی بەیانی پيغمبەر ﷺ نوێژی
به‌یانی ئەکات، ئه‌م دوو رکاته‌ سوننەته‌ک‌ه‌ی ئەکردبوو، له‌گه‌ڵ پيغمبهردا ﷺ نوێژی به‌یانی کرد و
پاشان که‌ له‌ نوێژه‌ی فەرزه‌که‌ بۆه‌ هه‌ستا دوو رکاته‌ سوننەته‌ک‌ه‌ی به‌یانی کرد، پيغمبەر ﷺ
به‌لایدا ر‌ه‌ت بوو فرمووی: (ئهم نوێژه‌ چ‌یه‌؟) ئه‌ویش بۆی گێڕایه‌وه‌، پيغمبەر ﷺ ب‌ه‌ده‌نگ بوو
و هه‌یچی نه‌فرموو. (ئه‌حمده‌ ئیبنو خوزه‌يمه‌ و ئیبنو حه‌یسان و خاوه‌ن سوننه‌کان جگه‌ له‌نسانی
گێڕاویانته‌وه‌. عیراقیش ده‌فرمووت: ئیسناده‌ک‌ه‌ی حه‌سه‌نه‌).

ئه‌حمده‌ (شیخین) له‌ عیمرانی کور‌ی حوصه‌ینه‌وه‌ ئەگێرنه‌وه‌ که‌ پيغمبەر ﷺ له‌سه‌فرێک‌دا بو
خوێان لی‌ک‌وت به‌سەر نوێژی به‌یانیدا، وه‌ به‌ تینی گه‌رمی خۆره‌که‌ به‌ئاگا بوونه‌وه‌، جا شوتنه‌ک‌ه‌ی
خوێان گۆژی و دوور ک‌وتنه‌وه‌ تا ک‌مێک‌ خۆره‌که‌ به‌رز بۆه‌، له‌پاشاندا فرمانی کرد به‌ بانگ
بێژی بانگ بدات، له‌پێشدا دوو رکاته‌ک‌ه‌ی سوننەتی فەجری کرد، پاشان قامه‌تی کرد و هه‌ستان بۆ
نوێژی به‌یانی.

به ظاهري حمديسه کان دهرئه کمويټ ٺه دوو رکاته پيش خورکوتنو دواي خورکوتن به قضا نه کريت، بعمه عزه رت نه کرابي يا بن موعزه رت، چ به تنها چويټ يا له گمل نوڙي به يانيدا چوبن.

سونمټي نيوهڙو

لمبارهي سونمټي نيوهڙو، چوار رکات، يا شمش، يا هشت رکات هاتوه، وا له خواره به دريڙي روڻي ته کهينهوه:

ٺهوي هاتوه که سونمټي نيوهڙو چوار رکات يټ:

۱- له ٺيبنو عومرهوه خواي لي رازي يټ هاتوه ده فرمويت: من له پيغمبره ﷺ ده رکات نوڙم لمبر کردوه: دوو رکات پيش نيوهڙو، دوو رکات دواي نيوهڙو، دوو رکات دواي (مغرب) ٺيواره لمالتهوه، وه دوو رکات دواي خوتنان هر لمالتهوه، وه دوو رکات پيش نوڙي به ياني. (بوخاري گيڙاويټي يوه).

۲- له موعره ي کوري سوله يمانوه هاتوه ده فرمويت: گويم له ٺيبنو عومر بوو ده يفرموو: پيغمبر ﷺ وازي له دوو رکات نوڙي پيش نيوهڙو و دواي نيوهڙو و دوو رکات دواي ٺيواره و دوو رکات دواي نوڙي خوتنان و دوو رکات پيش نوڙي به ياني نه نهيتا. (نه حمد بسند يکي (جيد) گيڙاويټي يوه).

ٺهوي هاتوه که شمش رکات يټ:

۱- له عبدالله ي کوري شهيقيوه هاتوه ده فرمويت: دهر ياري نوڙي پيغمبر ﷺ له عايشم پرسى فرموو: پيغمبر ﷺ له پيش نوڙي نيوهڙو چوار رکاتي نه کردو دوو رکاتيش دواي نوڙي. (نه حمدو موسليمو غه يري ٺهوان گيڙاويټي يوه).

۲- له ٺومو حبيب ي کچي ٺهيو سوفيانهوه هاتوه ده فرمويت: پيغمبر ﷺ فرمويت: (مَنْ صَلَّى فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً، بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ ؛ أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ، وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ). (رواه الترمذي وقال حسن صحيح، ورواه مسلم مختصراً). واته: هرکس لمشوو پڙوڙيکدا دوانزه رکات نوڙو بکات خانويه کي لمبهشتدا ٻو دروست نه کريت: چوار رکات پيش نوڙي نيوهڙو دوو رکات دواي، دوو رکات دواي نوڙي ٺيواره دوو رکات دواي نوڙي خوتنان، وه دوو رکات پيش نوڙي به ياني.

نموی هاتوه که هشت رکات بیت:

له ئومو حسیبوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (مَنْ صَلَّى أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ وَأَرْبَعًا بَعْدَهَا حَرَّمَ اللَّهُ لَحْمَهُ عَلَى النَّارِ). (رواه أحمد وأصحاب السنن وصححه الترمذي). واته: هرکس چوار رکات پیش نویژی نیوه‌ږو چوار رکات دوی نویژی نیوه‌ږو بکات خوا گوشته‌کی حرام نه‌کات لیسر ناگر.

فعلًا و گوره‌یی چوار رکات نویژ له دوی نویژی نیوه‌ږو:

۱- له‌ئېو نه‌یو بی نمصاری‌یوه هاتوه که پیش نویژی نیوه‌ږو چوار رکاتی نه‌کرد، پریان روت: تو برده‌وام نم نویژه نه‌کیت؟ فرمووی: پیغمبر ﷺ بینیه کردی، دهریاری پرسیارم لی کرد فرمووی: (إِنَّهَا سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ فَأَحْبَبْتُ أَنْ يُرْفَعَ لِي فِيهَا عَمَلٌ صَالِحٌ) (رواه أحمد وسنده جيد). واته: نوکاته کاتیکه درگاهانی آسمانی تیدا نه‌کرتوه، جا من حزم کرد کرده‌ی چاکم لور درگاهانوه بۆ بهرز بکرتوه.

۲- له عانیشوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ بهیچ جورنک وازی له کردنی چوار رکات پیش نویژی نیوه‌ږو دوو رکات پیش نویژی به‌یانی نه‌نهیئا. (نه‌حمدو بوخاری گپ‌اویانتموه)، وه هر له عانیشوه ریوایت کراوه که: پیغمبر ﷺ چوار رکات پیش نویژی نیوه‌ږو نه‌کرد زور به‌پتوه نه‌وستا تیا‌اند او به‌چاکی رکوع سجوده‌کی نه‌برد.

وه هیچ موعاره‌زو پیکدادانیک نه‌یه له‌نیوان حدیسه‌کی ئیبنو عومر که ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ پیش نویژی نیوه‌ږو دوو رکاتی کردوه، وه له‌نیوان حدیسه‌کانی تردا که چوار رکاتی کردوه.

(حافظ) له (الفتح) دا ده‌فرموویت: باشر وایه لیسر هردوو شتوه‌که (حمل) بکرت: جاری وابوه دوو رکاتی کردوه جاری وابوه چوار رکات، وه ووتراوه: لیسر نه‌وه (حمل) نه‌کرت نه‌گر له مزگوتا کردیتی دوو رکاتی کردوه، وه نه‌گر له‌مالته کردیتی چوار رکاتی کردوه، وه له‌وانده له‌مالته دوو رکاتی کردیت، جا کاتی چوته مزگوت دوو رکات، وه ئیبنو عومر نه‌وی مزگوتی بینیه و نه‌وی مالی نه‌بینیه، به‌لام عانیشه هردو کیانی زانیوه.

وه نه‌وی یدکم به‌هیز نه‌یت به‌وی نه‌حمدو نه‌بو داود گپ‌اویانتموه له عانیشوه که پیغمبر ﷺ چوار رکات نویژی پیش نویژی نیوه‌ږو نه‌کرد له‌پاشاندا نه‌چوه در، نه‌بو جمعفری (طبری) ده‌فرموویت: به‌زوری چوار رکاته‌کی کردوه به‌کمی دوو رکاته‌که.

وه نه گمر کسیتک چوار رکاتی لمپیشدا یا لمپاشدا کرد، چاکتر وایه دوو رکات بکاتو سلاو بداتموه، لمپاشاندا دوو رکاته کمې تر بکات، وه دروستیسه بسمر یه کموه همر چوار رکاته که بکات، وه یه کجار سلاو بداتموه، بمپی ئموه پیغمبر ﷺ فرموویتی: (صَلَاةُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مَشْنِي مَشْنِي). (رواه أبوداود بسند صحیح)^(۱). واته: نوژی شموی پوژ دوو رکات دوو رکاته.

گپرانموه دوو سوننمه کمې نیوه پوژ:

له عانیسموه خوی لی پازی بیت هاتوه ده فرموویت: نه گمر پیغمبر ﷺ چوار رکاتی لمپیش نوژی نیوه پوژا نه کردایه لدوا پیدا نه یکرد، (ترمذی) گپراویتمی یوه و ده فرموویت: (حدیث حسن غریب).

نیبنو ماجة له عانیسموه نه گپرتموه ده فرموویت: کاتی پیغمبر ﷺ چوار رکاته کمې پیش نوژی نیوه پوژ لدو دست بچو وایه، دوی دوو رکاته سوننمه کمې دوی نوژی نیوه پوژ نه یکردن^(۲).

نمونه دهریاره سوننمه کانی پیش نوژه فرزه که یه، به لام دهریاره گپرانموه سوننمه کانی دوی نوژه فرزه که هاتوه که نه محمد له نومو سه لمموه نه گپرتموه که ده فرموویت: پیغمبر ﷺ جارتک نوژه فرزه کمې نیوه پوژ کرد لومکاتدا مالکیان هینا، دانیش ددستی کرد به دابمش کردنی همتا بانگی عسر درا، هه لسا ﷺ نوژی عسری کرد و هات بمره مالی من، وه نمو پوژه نوبه پوژی من بو، جا نوژیکی سوکه لی کرد، ووقمان: می نیرای خوا نمو دوو رکاته چی بو نایا فرمانت پښ کراوه بیان کهیت؟ فرمووی: نه خیر نمو نمو دوو رکاته بو که لدوی نوژی نیوه پوژ نممکرد، به لام دابمش کردنی نم مال مهشغولی کردم، همتا بانگی عسری دا، جا پیم ناخوش بو نه یان کم* (بوخاری و موسلیمو نمو داود به له فزکی تر گپراویانتموه).

سوننمتی ئتواره - مغریب - :

سوننمه دوو رکات نوژ دوی نوژی ئتواره بکرت بمپی ئموه نیبنو عومر گپراویتمی یوه که نم دوو رکاتمش نمو نوژانه بو که پیغمبر ﷺ وازی له کردنیان نه تمهینا.

ئموه موستمحبیه تپیدا بخوژنرت:

(۱) یه کن له ممرجه کانی فرموده ری راست نمویه که نایت گپره ده کمې به سازی بیهیتیت، نمو ممرجه لم فرموده ییدا ونه چونکه روشی (النهار) لموانی تردا نریه.

(۲) بن دنگی کردوه لمسری واده رنخات راست بیت، به لام وانریه راست نریه نمو قسمیه چونکه له ربوایتمه کانی قهسی کوپی ربیعه.

نمودی موسته‌حبيب له سونمتی نيواره! بخوڼنريت دواي خوڼندنی سوږه‌تی فاتيحه خوڼندنی
 ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ و ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾. له نيبنو مسعودوه هاتوه
 ده‌فرمويت: له ژماره نايه كه گويم له پيغمبر ﷺ بووه له‌سونمتی دواي نوږتی نيواره
 سونمتی پيش نوږتی بهیانی ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ و ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ ی
 خوڼندوه. (نيبنو ماجبو (ترمذي) گيړاويانتهوه، وه (ترمذي) به‌حسنی داناهه).

همروه ها موسته حبيبہ ثمر سوننتمه له مالموه بکريت، له مدمحمودي کوري لمبيدوه هاتوه ده فرمويټ: پيغمبر ﷺ هاته نار هوڙي (بني عبد الأشهل) نوڙي ٿيوارى به جماعت بڙ كردين، کاتي سلاوي دايوه فرموي: (إِرْكَعُوا هَاتَيْنِ الرِّكَعَتَيْنِ فِي يُبُوتِكُمْ) (رواه أحمد وأبو داود والترمذي والنسائي). واته: تم دوو رکاته سوننتمه لعماله کاني خوتانا بيان کمن. وه لمپيشموه باس کرا که پيغمبر ﷺ کاتي نهچوه مالموه نهکړد.

سوننمتی خوتنان (العشاء) :

له حمديسه كانى پيشموره نومو دهرته كميټ كه دوو ركات نوټر دواى نوټري خومتنان سوننمه.

سوننلته جهخت نه کراوه کان (غير مؤکدة)

ټوانمې لمپيشموه باس کران سوننتمه جهخت کراوه کان (موکده) بوون، همندي سوننتم ماون
 باشه بکړين، بي ټووي (ټاکيد) جهختي لسمر بيت، وا لهخواره باسيان نکهين:

۱- دو رکعات یا چوار بیس نوٹری عشرہ:

چند حدیث لہم بارہیموہ ہاتوہ قسہیان لہسورہ، بہلام لہبر زوری ریگاکانیان ثہبنہ پال پشتی یدک لہوانہ حدیسہ کمی نیبنو عومرہ کہ دہ فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (رَحِمَ اللہُ امراً صلی قبل العصر أربعاً). (رواہ أحمد وأبو داود والترمذی وحسنہ وابن حبان وكذا صححه ابن خزيمة). واتہ: رہ حممتی خوا لہو کسہ بی، پیش نوژی عسر چوار رکات نوژی سونمت دہ کات.

وہ لعوانہ حدیث سے کہی عدلیہ کہ دہ فرمودیت: پیغمبر ﷺ چوار رکات نوٹڑی پیش نوٹڑی عمر نہ کرد، دو دو لہ یدکی جیا نہ کردنوه، بہ سلاودانوه لسم فرشته نزیکہ کانی و پیغمبران و شویں کموتوه کانیان لعبارہ دارانو موسلمانان. (تہ حمدو نسانی و تیبنو ماجو (ترمذی) کہ بہ حسنی داناه گتاروا نمتوه).

بهلام ڪرڻي تنها ڏو رکات به لڳهه ڪي گشتيتي فرموده ڪي پڙهيمبر ﷺ ڪه فرمويهي: (يَنْ كُلُّ أَذَانٍ صَلَاةً). واته لهنيوان هممو بانگو قامهتيڪدا نوڙي سونمت هديه^(۱).

۲- ڏو رکات پيش نوڙي ٿيواره:

بوخاري له عبدالله ي ڪوري موعه فقه لوه ته گيتريتموه ده فرموي: پڙهيمبر ﷺ ته فرموي: (صَلُّوا قَبْلَ الْمَغْرِبِ، صَلُّوا قَبْلَ الْمَغْرِبِ) ثُمَّ قَالَ فِي الثَّالِثَةِ: (لِمَنْ شَاءَ) كَرَاهِيَةً أَنْ يَتَّخِذَهَا النَّاسُ سُنَّةً. واته: پيش نوڙي ٿيواره نوڙي بڪن، پيش نوڙي ٿيواره نوڙي بڪن، له سريم جاردا فرموي: (همرڪس ٿارهزو تهڪات)، نمبادا خه لڳ بيڪنه سونمتيڪي جهخت ڪراو، وه له ريوايه تيڪدا لاي ٿينو حيبان هاتوه ده فرموي: پڙهيمبر ﷺ ڏو رکات نوڙي ته ڪرد پيش نوڙي ٿيواره^(۲).

له صهحي موسليما هاتوه له ٿينوعه عباسوه ڪه ده فرموي: پيش خور ٿاوابون ڏو رکات نوڙمان ته ڪرد، پڙهيمبر ﷺ ته ٿينين نه فرماني پي ته ڪردين، و نه لتي قعه غه ده ڪردين.

(حافظ) له (الفتح) دا ده فرموي: تيڪراي به لڳهه ڪان نموه نيشان ٿدهن ڪه موسته حديه ڪرڻي ٿو ڏو رکاته به ڪورتي، وه ڪ ڪورتي ڏو رکاته سونمته ڪي فجهر.

۳- ڏو رکات پيش نوڙي خوتنان:

(۱) منيش ده ٿيم: لعدامر شاراويه نموي نمبو داود له (باب الصلاة قبل العصر) دا ده گيتريتموه و لپريگاي نميشموه (الضياء المقدسي) له (المختارة ۱/۱۷۸ من نسخة الظاهرية الخطية) دا له عهليموه خوي لي پازي بيت ڪه ده فرموي: پڙهيمبر ﷺ بهر له نوڙي عمر ڏو رکات نوڙي سونمتي ده ڪرد. نموي ده فرموي: (إسناده صحيح) منيش ده ٿيم: به ٿي وايه سمنده ڪي صهحيه ته گير (شاذ) نموي وايه بم لغزه، و نموي پاريزاو (مغوظ) به لغزي: (أربع ركعات) وه پوون ڪردنوه ڪي له (ضعيف أبي داود) دايه (۲۳۵) و (الروض النضر ۶۹۱). (تمام المنه).

(۲) نم ريوايته سمنده ڪيدا (منقطع) وه ممتنه ڪي مونڪره، وه نموي (مغوظ) ريوايته يه ڪمه ڪه لمپش نموي له حديسي بوخاري به لغزي (صلوا قبل المغرب...)، بزيه ٿينو قديم و ٿينو حجهر له (فتح الباري) جزميان بموه ڪردوه ڪه نفلن ته ڪراوه له پڙهيمبري خواوه ﷺ ڪه بهر له نوڙي مغريب ڏو رکاتي ڪرديت..... وه من ليريدا ٿامازم بزي نموه ڪردبو ڪه حديسه ڪه ريوايته ڪي (شاذ)، له گمل نموهش بزم ٿاشڪرا بوو ڪه سمنده ڪي (منقطع)، بروانه (الصحيحة ۵۶۶۲). (تمام المنه).

بمبئي نموي (جماعة) له حدیسی عبدالله ی کوری موعظفہ لموه گټراوړانتموه که ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (بَيْنَ كُلِّ أَذَانٍ صَلَاةٌ) واته: لښتوان هممو بانگو قامتیکدا نوږی سوننت هدی، دو جار نمدی فرمو. سړی ستریم جار فرمو: (لَمَنْ شَاءَ) واته: هرکس نارووی لای بی.

وه لای ښینو حبیبان له حدیسی ښینو زوبه یرو هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَا مِنْ صَلَاةٍ مَفْرُوضَةٍ إِلَّا وَبَيْنَ يَدَيْهَا رَكَعَتَانِ). واته: هیچ نوږیکي فرز نریه نیلا دو رکات نوږی سوننتی لمیشوه نه کړت.

موسمه حبیبه نیوانی نوږی فرزو سوننت نه ونډی تمواو کړنی نوږیک بیت:

له پیارک له هارو لانی پیغمبر ﷺ هاتوه که ده فرمویت: پیغمبر ﷺ کاتی نوږی عسری کرد، پیارک هلسا نوږ بکات عومر چاری لیتی بو پتی روت: دانیشه، نهلی کیتاب - یهودو نهصارا - بزه لاناوچون چونکه نوږه کانیا لیدک جیا نه نه کرده، پیغمبر ﷺ فرمو: (أَحْسَنُ ابْنِ الْخَطَّابِ) (رواه أحمد بسند صحيح) واته: کوږه کی (خطاب) چاکي کرد.

سوننتی وتر

۱- فزلی سوننتی وتر و حوکه کی:

وتر سوننتیکي (موکده) جهخت کراوه، پیغمبر ﷺ هانی خه لکی داوه بو کړنی و لای خوشویست کردون، له علی یوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: سوننتی وتر وک نوږه فرزه کان پتویست نریه لمرتان، به لام پیغمبر ﷺ نوږی وتری کردوهو لپاشاندا فرمویت: (يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ أَوْثَرُوا فَإِنَّ اللَّهَ وَتَرَّ يُحِبُّ الْوَتَرَ). (رواه أحمد وأصحاب السنن وحسنه الترمذي ورواه الحاكم وصححه). واته: ښی نهلی قوړان نوږی وتر (تاک) بکن، چونکه خوا وتره وتری خوش نویت.

وه نموي ښو حنیفه بوی چوه که ده فرمویت: نوږی وتر واجبه، بوچونیکي لاوازه. (ابن المنذر) ده فرمویت: نازام کسیتک هیت له باره یوه رای له گمل رای ښو حنیفه بیت.

وه لای نه محمدو ښو داودو نسائی و ښینوماجه هاتوه: مخدیجی (که پیارک له بنی کینانه) پیارک له نمنصاریه کان که پتی دهورتا: (أبو محمد) پتی راگیانده که: نوږی وتر واجبه، نریش چو بولای عوباده کوری صامیت و بوی گټرایوه روتی: ښو موحه مد نه لیت: وتر واجبه، عوبادهش فرمو: ښو موحه مد درو نه کات، خو له پیغمبر ﷺ بیستوه فرمویت: (خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى الْعِبَادِ، مَنْ أَتَى بِهِنَّ لَمْ يُضَيِعْ مِنْهُنَّ

شِينَا اِسْتَخْفَا بِحَقِّهِنَّ، كَانَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَهْدٌ اَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، وَمَنْ لَمْ يَأْتِ بِهِنَّ فَلَيْسَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدٌ، اِنْ شَاءَ عَذْبُهُ وَاِنْ شَاءَ غَفَرُ لَهُ. واته: له شوروڙڙڪدا خوا پئنج نوڙي لسر بنده ڪاڻي نوسيو، هرڪس به جي ڀان بگهه ڏيئي ٿي نه چيئي به ڪميان نراني، لاي خوا په ڀاني دراوه تي بيخاته بهمشتهوه، وه هرڪس به جي نه گه ڀانڊن، ٺوه لاي خوا په ڀاني ندراره تي جا ناروه زوي خويتمتي سزاي ٺعدا يا لتي ٺبوريت.

وه لاي بوخاري موسليم هاتوه له (طلحة) ي ڪوري (عبداللہ) وه كه پڙممبر ﷺ فرمويتمتي: (خُسُّ صَلَوَاتِ كَتَبَهُنَّ اللَّهُ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ، فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهَا؟ قَالَ: لَا إِلَّا أَنْ تَطُوعٌ). واته: خوا له شوروڙڙڪدا پئنج نوڙي لسر فرز ڪردون، پياوڻي عمره بي دهشته ڪي ووتي: جگه ٺوه هيچي ترم لسر فرزه؟ فرموي: نه خير مه گير به ناروه زوي خوت بيڪي.

۲- ڪاڻي نوڙي وهتر:

زانايان هممو لسر ٺوه پٽڪ هاتون كه ڪاڻي نوڙي وهتر نايات هتا دواي نوڙي خوتنانو درٿر ٺبيتموه هتا (فجر) بهر به ڀان.

له ٺبورتميمي جديشاني ٺوه خوا لتي رازي بيت هاتوه ده فرمويتمتي: عمره ڪوري عاص ڀوڙڻي هيني ووتاري ٺدا ٺيفرموو: ٺبوربصره ٻي گيراوموه كه پڙممبر ﷺ فرمويتمتي: (إِنَّ اللَّهَ زَادَكُمْ صَلَاةً، وَهِيَ الْوَتْرُ، فَصَلُّوْهَا فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى صَلَاةِ الْفَجْرِ). واته: خوا نوڙڻي ٻي زياد ڪردون، ٺوريش نوڙي وهتر، ٺيوش لفيوان نوڙي خوتنانو نوڙي به ڀانيدا بيڪن، ٺبورتميمي ده فرمويتمتي: دواي ٺوه (أبو ذر) دهستي گرم و بردي ٻي مزگوت ٻولي ٺبوربصره خوا لتي رازي ٻي پتي ووت: تو گوت له پڙممبر ﷺ بووه ٺو قسيه بفرمويتمتي: كه عمر ووتي؟ ٺبوربصره ده فرمويتمتي: به ٺي خوم گوت له پڙممبري خوا بووه ﷺ. (ٺحمد به ٺيسناديكي صحيح گيراويتمتي ٺوه).

له ٺبورمسعودي ٺنصاري ٺوه رهازي خوي لي ٻي هاتوه ده فرمويتمتي: پڙممبر ﷺ نوڙي وهتر لسره تاي شورو ناوه راستو ڪوتايي شورا ده ڪرد. (ٺحمد بسنديكي صحيح گيراويتمتي ٺوه).

وه له عبداللہ ي ڪوري ٺبورقيسوه هاتوه ده فرمويتمتي: ده راري نوڙي وهتر پڙممبر ﷺ پرسيم له عايشه؟ فرمويتمتي: جاري وانبوو لسره تاي شورو ٺيڪرد، وه جاري واهبوو له ڪوتايي شورا ٺيڪرد، ووتم: ٺي خوتندي چون بوو دهنگي بهر نه ڪردوه يا نرم؟ فرمويتمتي: بهر دوو شيوه كه ده ڪرد، جاري واپوو ٻي دهنگي نه خوتند، وه جاري واپوو دهنگي بهر نه ڪردوه

تنيډا، وه جاري واهېدو خوی نېشوری، وه جاري واش هېدو دست نويزی ده گرت و نه خوت (مېبېستی پي به لمش گرانی يوه نه خوت).

۳- پيش خستنی وهر موسته حېبه بؤ نه کسې که نيزانیت کوتايی شو به ناگا نايتم، وه دووا خستنی بؤ نه کسې که نيزانیت به ناگادیت:

موسته حېبه بؤ نه کسې که ترسی هډه کاتي خوت ناخري شو به ناگا نايتم، زو نويزه وهره کمې بکات، هروها موسته حېبه بؤ نه کسې که نيزانیت به ناگا دیت دوی بجات بؤ کوتايی شو، له جابيره خوا لتي رازی بيت هاتوه ده فرمويت: ^{صلوات} پيغمبر ﷺ ده فرمويت: (مَنْ ظَنَّ مِنْكُمْ أَنْ لَا يَسْتَقِظَ آخِرَهُ (أَيَّ اللَّيْلِ) فَلْيُوتِرْ أَوَّلَهُ. وَمَنْ ظَنَّ مِنْكُمْ أَنَّهُ يَسْتَقِظُ آخِرَهُ فَلْيُوتِرْ آخِرَهُ فَإِنَّ صَلَاةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَحْضُورَةٌ وَهِيَ أَفْضَلُ)، واته هرکس له نيوه نيزانی له دووا کاته کانی شودا به ناگا نايتم با لسه رتای شوه نويزه وهر کمې بکات، وه هرکس له نيوه نيزانی له دووا کاته کانی شودا به ناگا دیت، با لدروا کاته کانی شودا نويزه وهر کمې بکات، چونکه نويزی نهوکاتانه فرشته کان نامادهی نهېزو چاکريشه. (نه حمدو موسليمو (ترمذي) و نېنوماجه گيړاويانتموه).

هروها له جابيره هاتوه که پيغمبر ^{صلوات} ﷺ به نېبويه کړی فرموو: (تو کمې نويزی وهر نه کهيت؟) فرموو: لسه رتای شوه دوی نويزی خوتنان، فرموو: (نمی تو عومرو؟) فرموو: له کوتايی شودا، پيغمبر ^{صلوات} ﷺ فرموو: (نما تو نمی نېبويه کړا لایمی نيحتيات و توندوتوليت گرتوه، به لام عومرو! تو لایمی تواناييت گرتوه. (نه حمدو نه بودادو حاکم گيړاويانتموه، حاکم ده فرمويت: صحيحه لسه مرجی موسليم).

پيغمبر ^{صلوات} ﷺ له دووا کاته کانی ژيانيدا هر کاتي پارشي نويزی وهری نه کرد چونکه نهوکاته چاکرين کاته بؤ نه نويزه، وه لپيشه باس کړا، عائشه خوا لتي رازی بيت ده فرمويت: پيغمبر ^{صلوات} ﷺ همو کاتيکی شو، سره تاي، ناوهراسی، دووا کاتي شو نويزی وهری کردوه، هتا لم دوايي ياندا له پارشيودا نه يکرد. (رواه الجماعة).

وه له گمل نه وشدا به مېندئ له هاره له کانی نه فرموو: مه خون هتا نويزی وهر نه کم، لېر نيحتيات، نهوک به ناگا نه يمنوه، وه سعدي کوړی نېمی و تقاص نويزی خوتناني لمر گوته کمې پيغمبردا ^{صلوات} ﷺ نه کرد، لپاشاندا يک رکات نويزی وهری نه کردو زياتری نه نه کرد، پي يان ووت: نهوه تو يک رکات نه کهيت و زياتر ناکهيت نمی نېبا نيسحاق؟! فرموو: به لتي... چونکه خوم گويم لپيغمبر بووه ^{صلوات} ﷺ نه يفرموو: (الَّذِي لَا يَتَأَمُّ حَتَّى يُوتِرَ حَازِمٌ) (رواه أحمد و رجاله ثقات) واته: نهوکسې ناخوتيت هتا نويزی وهر نه کات کار توندو توله.

۴- ژماره‌ی رکاته‌کانی نویژی و متر:

(ترمذی) ده فرموریت: لم یغمبروه روایت روایت کراوه که سیانزه رکاتو یانزه رکاتو نو رکاتو حوت رکات و پینج رکاتو سئ رکاتو یک رکات نوژی وه تری کردوه.

نيسحاقى كورې نيراهيم ده فرمويټ: واتاى ثنوي ريو ايت كراوه له پيغمبرهوه ﷺ كه نه لټن: پيغمبر ﷺ به سيانزه ركات وه تري كړدوه ثنويه كه لشمودا سيانزه ركات نوټي كړدوه بوه ترهوه، اته: وه تره كشي له گه لدا بوه هم يو ټه شونو ټه كشي نيسبت دراوه بولاي وه تر.

وه دروسته نوڙي وٽر دوو ڀڪات دوو ڀڪات بکريتو سلاو بدرتيموه له همدوو ڀڪاتدا، لپاشاندا نوڙينكي يه ڀڪاتي بکريت و تهحيياتي تيدا بخوڙتريت و سلاوي تيدا بدرتيموه. وه ڇون دروستيشه همدو نوڙهه به دوو تهحيياتو سلاويڪ تهاو بکريت، ثومش بهوي نوڙهه همدو ڀڪاتهڪاني بسمر يه ڪميه بکريت، بن ثوهي تهحيياتي تيدا بخوڙتريت هتا ڀڪاتي پيش ڪوتايي، نينجا لڀڪاتي پيش ڪوتايي تهحييات نهخوڙتريت، و له ڀڪاتي ڪوتاييدا تهحيياتينكي تر نهخوڙتريتو سلاو ٽدريتيموه. وه دروستيشه همدو ڀڪاتهڪان بکريت و به تهحيياتيڪ ڪوتايي بڻتو سلاو بدرتيموه له ڀڪاتي ڪوتاييدا، ٽمانه همدو دروستن و له يتغمميرهه ^{موتان} ٽاٽون هاتون.

ئىبنو قەيىم دەفەر موۋىت: سۈننەتى راستو رىئەك و مەھكەم ھاتوۋە لىبارەي و تەرۋە كە يا پىتتەج رىكاتى بىسىر يەككەۋىيە يا ھوتى بىسىر يەككەۋىيە. ۋەك ھەدىسە كەي ئومۇسە لىمە كە دەفەر موۋىت: پىتتەج بىسىر ^{ھوتى} ۋە تىرى بە ھوت يا بە پىتتەج رىكات ئەكرد بىسىر يەككەۋە نە بىسلاۋدانوۋە نە بەقسە لىبە كى دانە ئىبرىن. (ئەھمەد نەسائى و ئىبنى مەجە بىسەندىكى (جىد) گىئرايانەتوۋە).

وہ وہاں روستی عائیشہ کہ دہ فرمویت: پیغمبر ﷺ بشمویانزہ رِکات نویژی نہ کرد، بہ پینچ رِکاتیان وتری نہ کرد لمدووا رِکاتدا نمیت دانہ نمیشیت بؤ تہ حییات. (بوخاری و موسلیم گتراوانہ تمہہ).

وہ وہك حمدیسه كمی عائیشہ كه دہ فرمودت: پیغمبر ﷺ لشمودا نڅ ركات نوږڅی نه كړد هتا هشتم ركات دانه نمنیشت بڼ ته حییات، كاتڼ دامنیشټ یادى خواى نه كړدو حمدى خواى نه كړدو نډارایموه، لپاشاندا سلاوى نه نډایموه هه نښایموه ركاتى نږیمیشى نه كړد، ښنجا دامنیشټ و ته حیياتى نه خوړندو لپاشاندا سلاوى نډایموه، دهنگى نډونده بمرز نه كړدوه ښمه نمان بیست، لپاشاندا بدانیشتنوه دوو ركاتى نه كړد لپاشاندا سلاوى نډایموه، نډوه یانزه ركات، وه كاتڼ قورس بوو چوو بساندا به حوت ركات وهترى نه كړد، لدووا ركاتدا نښوایه دانه نمنیشت. (جماعت گټراو بانهوه).

ٺم حديسانه هممويان صحيح و ناشكران و هيچ (معارض)يان نريه ٺو حديسه نديت كه نه فرمويٽ: (شونوڙ دوو ڀڪات دوو ڀڪاته) كه حديسيكي صحيحه، به ٺام ٺو كسي ٺوي فرمويه هرڅوي به حوت ڀڪات و پيٽج ڀڪات و تري كردوه، وه سوننه ڪاني هممويان پاستن و يه ڪتر نسمليتن. چونكي پيغمبر ﷺ ولامي ٺو كسي دايموه ڪاتي دهراري شونوڙ پرسپاري ليٰ كردوه بهوي فرمويٽي: شونوڙ دوو ڀڪات دوو ڀڪاته، څو دهراري وهر پرسپاري ليٰ نه كردوه همتا بوي روون بڪاتوه، ٺما ٺو حوت ڀڪاتو پيٽج ڀڪات و نو ڀڪات و يه ڀڪاته ٺوه نوڙي وهره، وه وهر ناريكه بو ٺو يه ڀڪاتي كه له ڀڪاته ڪاني پيش څوي جيا نه ڪريتموه بهتمنها نه ڪريٽ، همروه ها ناريشه بو پيٽج و حوت و نو بسره يه ڪوه، وه نوڙي ٺيواره ناريكه بو سياني بسره يه ڪوه، جا ڪاتيڪ پيٽج و حوته كه به دوو سلاودانوه له يه ڀڪا داپران وه ڪانيزه ڀڪاته كه، ٺوه وهر ناريكه بو ٺو يه ڀڪاتي بهتمنها نه ڪريٽ، وه ڪ پيغمبر ﷺ فرمويٽي: (شو نوڙ دوو ڀڪات دوو ڀڪاته، وه نه ڪتر ترسي پوڙ بوونوهي هببو يه ڀڪا ڀڪات وهر بڪات، ٺيتر بهوه وهر ٺو نوڙانه نه ڪات كه ڪراون)، بهو شيويه كردوهو ووهي پيغمبر ﷺ يه ڪتر نسمليتن.

۵- ڦورٺان څوڻدن له نوڙي وهردا:

دروسته له نوڙي وهردا دوي فاتيحه هرڇي يه ڪله ڦورٺان بخوڻريٽ، عدلي خوا ليني پازي بيت ده فرمويٽ: له ڦورٺاندا شتيڪ نريه وازي ليٰ هيترا بيت، ٺيتر ٺاره زوي څوته له نوڙي وهردا چي له ڦورٺان نه څوڻي بخوڻنه.

به ٺام موسته حبيب نه ڪتر بسري ڀڪات وهر ڪرا له ڀڪاتي يه ڪمه دا دوي فاتيحه ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ وه له ڀڪاتي دروه دا ﴿قُلْ يٰٓأَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾، وه له سري مه دا ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ بخوڻريٽ ؛ به پي ٺوي نه ڪمهو ٺبو داودو (ترمذي) كه به حسني داناوه گيترا يانتموه، له عايشه ده فرمويٽ: پيغمبر ﷺ له ڀڪاتي يه ڪمه دا ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ وه له دروه دا ﴿قُلْ يٰٓأَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ وه له سري مه دا سوڀهتي (الإخلاص و فلق و ناس) ي نه څوڻدن.

۶- قنوت څوڻدن له نوڙي وهردا:

قنوت خوښندن شرعی په لڼوږځی وهردا، همدو کاتیکي سال څه خوښنرت. بهیږی نووی نه حمدو خاوه سونمکان و غیری توان گټراویانه توره، له حسنی کورې عهلی یوه خوا لیان رازی بیت ده فرموږت: پیغمبر ﷺ فیری چمند ووشه کی کردوم که لڼوږځی وهردا بیانلیم که نمانن: (اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ، وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ، تَبَارَكَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ) (قال الترمذي: هذا حديث حسن)^(۱). واته: خواجه رڼمايیم بکه بز چاکه وهک توانی رڼمايیت کردون، وه لاشه ساغم بکه وهک توانی تمندروستت کردون، وه سرپرشتیم بکه وهک توانی سرپرشتیت کردون، خواجه نووی پیت به خشیوم لیم پیوژ بکه، وه به میهره بانی خوټ له شرې نووی بریارت داوه بمپارږه، چونکه تنها تو حوکم نه کیت و کس ناتوانی بسمر تودا حوکم بکات، وه څوکسی تو سرپرشتیکمری بیت زه بون نابیت، وه نووی تو دژی بیت سرپرز نابیت، پوره دگاران بهرزو پیوژیت، وه صلهوات لسمر موحه مدی نیردراو ﷺ بیت.

(ترمذي) ده فرموږت: ثم حدیسه حسنه، وه لعمه باشر دهریاری قنوت له پیغمبره وه نزانراوه. وه نووی ده فرموږت: ئیسناده کی صهیحه به لام ئیبنو حمزم دهریاری صیحه متی نوو هیچی نووتووه، به لام ده فرموږت: نوو حدیسه هرچنده لوانه نریه به لگی پڼ بهیږتوره، به لام ښمه لوه چاکرمان نمینیوه له پیغمبره وه ﷺ هاتیت، به لام لای ښمه کارکردن به حدیسی زه عیف باشره لهرای زانایان وهک نه حمدی کورې حنبعل ده فرموږت: ثمه مذهبی ئیبنو مسعود و ئیبنو سار ئیبنو عباسو (براء) و ئیبنو حسنی به صری عومری کورې عبدالعزیزو (ثوری) و ئیبنو مبارکه و حنفیه کانه، وه ریوایتیکه له نه حمدوه. نووی ده فرموږت: ثم رووه بهیږه بز کردنه به لگه.

(۱) دوو رخنه لی نه گړی:

یه کم دانه پالی همدو فرموده که بز څوکمه له هله یه، چونکه نووی له کوتایي به کیدا هاتوه (صلی الله علی النبی محمد) تنها نمانی هیناویتی.

دووم: ثم زیاده یی که له کوتایي به کیوه تی لاوازه و سابت نریه هر وک (حافظ ابن حجر و قسطلانی و زرقانی) فرموویانه، وه له سنده کیدا نمانسرای و پچاندنی تیدایه، نه گره دتوږت بز زیاتر روون کردنوه بگرږوه بز (التلخیص، و شرح المواهب) به لام ښمه هیچ بریستیک نایین بز کار پڼ کردن پڼی، لبر کارکردنی سلف لسمری هر وک باسم لڼوه کردوه له (تلخیص صفة الصلاة) دا.

شافیعی و چمند کسی تر بۆ ئهوه چوون که قنوت لهوتردا ناکریت لهنیهی کۆتایی مانگی پهههزانداندا نهییت، بهیچی ئهوهی ئهبو داود نهگیریتمه له عومهری کوری (خطاب) هه خوا لئی رازی بیته: کاتی ئوبهی کوری کهعبی کرد به نیام بیست وژ نوژی کرد بۆ ئهوهی قنوت بکات لهنیهی دواهی پهههزانداندا نهییت.

موحههمدی کوری نههر نهگیریتمه: خۆی له سهعیدی کوری جوبهیری پرسیه چ کاتیک قنوت خوتندن دهست پێ نهکات لهنوژی وهتردا؟ فهرمووی: عومهری کوری (خطاب) سوپایهکی نارد بۆ جنگ دژی بۆ باوهپان، تووشی جنگی بوون ترسی ههبوو لهسر گیانیان، کاتی نیوهی دواهی مانگی پهههزان هات دهستی کرد بهقنوت کردن و بۆیان نهپارایهوه.

۷- شۆینی قنوت لهنوژی وهتردا:

دروسته قنوت کردن پیش چونه رکوع دای توار بون له قورئان خوتندن، وه ههروهها دروسته دای بهرز بوونه له رکوع، له حومهیده هاتهوه دهفرموویت: دهبارهی قنوت له نهنسم پرسی پیش رکوع نهخوتنرت یا دای رکوع؟ فهرمووی: ئیمه دای رکوع و پیش رکوع ئهمان خوتند، (ئینبوماجه و موحههمدی کوری نههر گێراویانتهوه). (حافظ) له (الفتح) دا دهفرموویت: ئیسناده کمی بههیزه.

نهگر کهسیک پیش چونه رکوع قنوتی خوتند (الله اکبر) بکات و دهست بهرز بکاتمه کاتی لهخوتندن بووهوه، وه ههروهها کاتی له قنوت کردن بووهوه (الله اکبر) بکاتمه، ئهم کارهش لهههمندی صهحابهوه ریاویت کراوه، وه ههمندی لمانایان دهست بهرز کردنهوهی کاتی قنوت به موستهحبه دائهین، بهلام ههمندیکیان نا.

ئهما مسح کردنی دهههچاو به ههردو دهست له دای لی بوونهوه، ئهوه بهیهقی دهفرموویت: باشر وایه ئهو کاره نهکریت، تنها ئهوه بکریت که پیشینان (سهلف) کردویه خویان لی رازی بیته، ئهوان تنها دهستیان بهرز کردوتهوه، بهلام مسحی دهههچاویان پێ نهکردوه^(۱).

۸- دوعا کردن له دای نوژی وهتر:

نوژکهمر دای سلازدانهوه لهنوژی وهتر موستهحمیه بلیته: (سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ) سۆ جار، وه لهسۆیمدا دهنگی بهرز بکاتمه، لهپاشاندا بلیته: (رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ)، بهیچی ئهوهی نهبوو دودو نهسانی نهگیرنهوه له حدیسی ئوبهی کوری کهعبهوه دهفرموویت: پیغمبر ﷺ

(۱) عیززی کوری عبد السلامی شافیعی لهبارهی مسحی دهههچاو دهفرموویت: نهقام و جاهل نهیته مسحی دهههچاو ناکات (تمام المنه).

لنویڙی ورتدا ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ و ﴿قُلْ يَٰ أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ و ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ۽ نه خوتند، کاتن سلاوی نڌایموه نه یفرممو: (سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ)

سنی جار، لسنی یمدا دهنگی پئی بهرز نه کرده وه نعه له فزی نسمائی به.

(دارقطني) نهمشی زیاد کرده که نه یفرممو: (رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ) لهپاشاندا نهپارایموه، بهوی نه حمدو خاوهن سونه نه کان له علی یموه نه گیتړنوه که پیغمبر ﷺ له کوټایی وهره کهدا نهپارایموه نه یفرممو: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ) و اتاکمی لیک دراوتموه له پیښموه.

۹- له مشورتکدا دوو نوڙی وهر ناکړت:

هرکس نوڙی وهری کرد لهپاشاندا رستی نوڙی تر بکات درسته به لأم نوڙه وهره که دووباره نه کاتموه، به پئی نوهی نه بوداودو نسمائی و (ترمذي) که به حسنی داناه له علی یموه نه گیتړنوه ده فرمویت: له پیغمبر ﷺ بیستوه فرمویت: (لَا وَتَرَانِ فِي لَيْلَةٍ) واته: له شورتکدا دوو وهر نی به.

له عایشموه خوا لئی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ کاتن سلاوی نڌایموه سلاوه که یمان ده بیست، لهپاشاندا به دانیشتموه دوو رکات نوڙی نه کرد. (موسلم گیتړایمی یموه).

له نومو سله لمموه هاتوه که پیغمبر ﷺ لعدوای وهره به دانیشتموه دوو رکات نوڙی نه کرد. (نه حمدو نه بوداود و (ترمذي) و غیری ثوان گیتړایانمموه).

۱۰- گیتړانوی نوڙی وهر:

جومهوری زانایان بۆ نوه چون که گیتړانوی نوڙی وهر شرعی به، به پئی نوهی به یهقی و حاکم که لسم مرجی (شیخین) به صحیحی داناه، له نبی هوږه یوه نه گیتړنوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِذَا أَصْبَحَ أَحَدُكُمْ وَلَمْ يُؤْتِرْ فَلْيُؤْتِرْ) واته: نه گمر که سیکتان پوڙی کرده وهری نه کردبوو با بیکات.

نه بوداود له نه بوسه عیدی خودی یموه نه گیتړتموه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَنْ نَامَ عَنْ وَتَرِهِ أَوْ نَسِيَهُ فَلْيُصَلِّهِ إِذَا ذَكَرَهُ). (قال العراقي: إسناده صحيح) واته: هرکس به سر وهره کهیدا خوت و نه کرد یا لمیری نه بوو بیکات با کاتن بیری کموتموه بیکات.

له نه حمدو (طبرانی) یموه به سندیکی حسن هاتوه که پیغمبر ﷺ پوڙی کرده وهره ینجا وهری کرده و، به لأم جیاوازی هیه له ناو زانایاندا لسم نوکاتمی وهره کهی تندا قنزا

بکاتمه: لای همنه‌فیه‌کان ههموو کاتیکی رۆژ ئه‌ییت، جگه له کاته قه‌ده‌گه‌راوه‌کان، وه‌لای شافیه‌یه‌کان هه‌رکاتیک بێت له رۆژدا هه‌ر قه‌زا ته‌که‌رتمه‌وه، وه‌لای مالیکو نه‌حمده‌ دوای (هه‌جر) به‌ربه‌یان قه‌زا ته‌که‌رتمه‌وه، به‌مه‌رجیک نوژنی به‌یانی نه‌که‌رایت.

قنوت خوژندن له هه‌ر پینچ فه‌رزه‌که‌دا

قنوت کاتی ناخۆشی و کاره‌سات مه‌شروعه‌ بکه‌رت له هه‌ر پینچ فه‌رزی نوژدا به‌ناشکه‌را، له ئه‌بنو عبه‌باسوه هاته‌وه فه‌رمویه‌تی: پینچمه‌به‌ر ^{سوان} ^{ع‌ی‌س‌ی‌ع} یه‌ک مانگ له‌سه‌ر یه‌ک قنوتی خوژندوه له‌نوژنی نیوه‌رۆ عه‌سه‌رو ئه‌واره‌و خوتنه‌زانو به‌یانی‌دا، له دووا ر‌کاتی نوژنه‌که‌دا دوای ته‌وی سه‌ری به‌رز نه‌که‌رده‌وه ته‌یغه‌رموو: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) دوعای له به‌نی سوله‌یم و ره‌علو زه‌کوان و (عُصِيَّةٌ) نه‌که‌رد، وه ته‌وانی له‌دوایه‌وه بوون ئامینه‌یان نه‌که‌رد^(١). (نه‌حمده‌و ئه‌به‌داود گه‌ی‌راوه‌یه‌وه) وه لای نه‌حمده‌ به‌ زیاده‌ی: (ناردنی بۆلایان تا بانگیان بکه‌ن بۆلای ئه‌سه‌لام، که‌چی کوشتیانه‌ن). هاته‌وه.

عیکه‌ریه‌ ده‌فه‌رمویه‌تی: نه‌وکاره‌ کلیلی قنوت بوو. وه له ئه‌به‌و هه‌ره‌یه‌یه‌ ده‌فه‌رمویه‌تی: پینچمه‌به‌ر ^{سوان} ^{ع‌ی‌س‌ی‌ع} ته‌گه‌ر بیه‌وستایه‌ دوعا له‌یه‌که‌یک بکا یا بۆ که‌سیک به‌پارته‌وه‌ دوای ر‌کوع قنوتی نه‌که‌رد، جا زۆر جار کاتی ته‌یغه‌رموو: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ) فه‌رمویه‌تی: (خوایه وه‌لیدی کوری وه‌لیدی، و سه‌له‌مه‌ی کوری هه‌شام، و عبه‌باسی کوری ره‌یبه‌ه، و موس‌له‌مانه‌ زه‌عیف و چه‌سه‌وه‌کانی مه‌که‌که‌ ر‌زگار بکه‌، خوایه هه‌زی (مضر) بگه‌ر به‌توندی، خوایه گه‌رانی و به‌رسی ته‌ی به‌خه‌ره‌ ناویان، وه‌ک گه‌رانی‌یه‌که‌ی سه‌رده‌می یوسف) ئه‌به‌و هه‌ره‌یه‌یه‌ ده‌فه‌رمویه‌تی: به‌ده‌نگی به‌رز له‌هه‌ندێ نوژدا ته‌وی ته‌فه‌رموو، وه له‌نوژنی به‌یانی‌دا ته‌یغه‌رموو: (خوایه نه‌فرین بکه‌ له‌فلان و فلا‌نه‌که‌س) که‌ دوو هه‌زی عه‌ره‌ب بوون، هه‌تا خوا ئه‌م ئایه‌ته‌ی ناره‌ده‌ خواره‌وه‌ که‌ ته‌فه‌رمویه‌تی: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (آل عمران/١٢٨). ر‌واه‌ه‌ه‌م‌د و البه‌خاری. واته‌: ئه‌ی موحه‌مه‌د هه‌یج شه‌تیک له‌م

(١) ره‌عل و زه‌کوان و (عُصِيَّةٌ) هه‌زی به‌نی سوله‌یم بوون به‌ درۆ خۆیان ده‌رسته‌ موس‌له‌مان بوون، داویان له‌پینچمه‌به‌ر ^{سوان} ^{ع‌ی‌س‌ی‌ع} چه‌ند که‌سیکیان له‌گه‌لدا به‌تیرت فیری کاروباری ئایینه‌یان بکه‌ن، پینچمه‌به‌رش ^{سوان} ^{ع‌ی‌س‌ی‌ع} هه‌فتا که‌سی له‌گه‌ل ناردن ته‌وانیش هه‌ر هه‌فتایان شه‌هید که‌رد به‌ غه‌در، ته‌وه‌ش هه‌ی قنوت که‌ده‌که‌ی پینچمه‌به‌ر ^{سوان} ^{ع‌ی‌س‌ی‌ع} بوو له‌و مانگه‌دا.

کاری خه‌لقی خۆم به دهستی تۆ نییه، خوا لی‌یان ببوریت یا سزایان بدات ئاره‌زووی خۆیمتی، چونکه به‌راستی ئه‌وانه ستم‌کارن.

قنوت خوێندن له نوێژی به‌یاناندا:

قنوت له‌نوێژی به‌یاناندا مشروع نییه ئیلا کاتی کاره‌سات و ناخۆشی نه‌ییت، له‌ کاتانه‌یدا قنوتی تێدا نه‌کریت، هه‌روه‌ها له هه‌موو نوێژه‌کانی تریشدا هه‌ر مشروع نییه، وه‌ک له‌پێشوه باسان کرد.

ئه‌حمده‌و نه‌سائی و ئیبنو‌ماجه‌و (ترمذی) که به‌صحیحی داناره له ئه‌بومالیکی ئه‌شجه‌عی‌یه‌وه نه‌گێڕنه‌وه ده‌فرمووێت: باوکم (که صحابه‌یه‌ک بوو) ته‌مهنی شانزه‌ ساڵ بووه له‌دوای پێغمه‌به‌ره‌وه ﷺ نوێژی کردوه، پاش ئه‌و له‌دوای ئه‌بویه‌که‌و عومه‌رو (عیمان) یشه‌وه نوێژی کردوه، پێم روت: ئایا ئه‌وان قنوتیان نه‌کرد له‌نوێژی به‌یاناندا؟ فرمووی: نه‌خێر کوپم ئه‌وه شتیکی تازه دا‌هێنراوه.

ئیبنو‌حیبه‌بانو (خطیب) و ئیبنو‌خوزه‌یمه که به‌صحیحی داناره نه‌گێڕنه‌وه له ئه‌نه‌سی کوپی مالیکه‌وه ده‌فرمووێت: پێغمه‌به‌ره‌و ﷺ له‌نوێژی به‌یاناندا قنوتی نه‌نه‌کرد، مه‌گه‌ر دوعای له‌هۆژن‌ک بکراوه، یا بۆ کۆمه‌لێک به‌پارایه‌وه. (ئه‌مه (لفظی) ئیبنو‌حیبه‌بان) به‌لام (لفظی) جگه له‌و باسی (نوێژی به‌یانان) ی تێدا نییه. وه‌ زویه‌رو سێ خه‌لیفه‌کان (أبو‌ی‌که‌رو عمرو عثمان) ر‌ی‌وایه‌تیان کردوه که ئه‌وان قنوتیان نه‌کردوه.

ئهمه‌ش مه‌زه‌به‌ی حه‌نه‌فیه‌کان و حه‌نبه‌لییه‌کان و ئیبنو‌موباره‌ک و (ثوری) و ئیسه‌حاقه، به‌لام له مه‌زه‌به‌ی شافعی‌دا قنوت له‌نوێژی به‌یاناندا دوا‌ی به‌رزبوونه‌وه له رکوع له‌رکاتی دووه‌مدا سوننه‌ته^(١)، به‌پێی ئه‌وه‌ی جماعه‌ت جگه له (ترمذی) له ئیبنو‌سه‌یرینه‌وه نه‌گێڕنه‌وه که ئه‌نه‌سی

(١) ئه‌و دوو هه‌دیسه‌ی هێناوه‌تی له‌م باره‌یه‌وه یه‌کتێکیان صحیحه، به‌لام هه‌م‌لی کردوه له‌سه‌ر قنوتی نه‌وازیل، و ئهمه‌ش حق و په‌وایه، وه ئه‌وه‌ی تر به‌راشکاوی باس له به‌رده‌وامی‌یه‌تی پێغمه‌به‌ره‌و ﷺ نه‌کات له‌سه‌ر قنوتی به‌یانی تا دنیای به‌جێ هێشت، به‌لام ئهمی‌شی (تضعیف) کردوه، وه له هه‌مو ئه‌وه‌دا راستی پێکاوه، به‌لام وه‌ک ئه‌وه‌ی به‌لێی گه‌راوه‌ته‌وه له‌م بۆچوونه، به‌م روتیه‌ی که له کۆتایی باسه‌که‌دا هێناوه‌تی: (به‌لام هه‌رچی بیته ئه‌مه له‌و جیاوازییه‌ په‌وایه‌یه که کردنی و نه‌کردنی وه‌ک یه‌که! هه‌رچنده چاکترین شت ئه‌وه‌یه له په‌فتاری پێغمه‌به‌ره‌وه ﷺ و هه‌رگه‌یه‌یت).

منیش ده‌لێم: نه‌گه‌ر ئه‌مه په‌شیمان بوونه‌وه نه‌ییت - که ئه‌مه هیوا‌مانه - ئه‌وه (إضطراب) یکی زۆر به‌قیینه، چونکه له‌سه‌ره‌تای باسه‌که‌دا دان ئه‌نێ به‌ نادرستی‌یه‌تی قنوت خوێندن له نوێژی به‌یاناندا به‌ به‌رده‌وامی، وه ته‌نکید له‌سه‌ر

ڪوڙي ماليڪ کاتي لڀيان ڀرسي پڙهيمبير ﷺ لڙوڙي بهيانندا قنوتي نهوڙند؟ فرموي: بهلن، ووتيان: دواي رکوع يا پيش رکوع؟ فرموي: دواي رکوع، وه هرودها بهيڙي نموي نهحمدو بهزارو (دارقطني) و بهيهقي و حاكم كه بهصحيحى داناوه له نمنسموه نهگيرنموه كه فرمويتمى: پڙهيمبير ﷺ بهردوام همتا دنياي بهجئ هيتشت لڙوڙي بهيانندا قنوتي خوڙندوه، وه كردنى نمنه بهبلگه چارپياخشاندموي نموت، چونكه نمو قنوتي ڀرسيارهكمي دهرياره ڪرا قنوتي کاتي (نوازل) ڪارهسات بو، وهك به ڀاشڪاوي باسي هاتوه له ريوايتمى بوخاري و موسليدا.

نمما حمديسهكمي دوهم، لمسندهكهيدا نمبو جمعفري ڀاڙي تيدايه كه نمويش بهيڙي نهيه، وه نمو حمديسه ڪاري پڻ ناڪرت، چونكه عقل ناپريت پڙهيمبير ﷺ بهدرڙايي ڙياني قنوتي لڙوڙي بهيانندا ڪرديت و خليفهڪاني دواي نمو وازيان لي هيتايت، بهلگو همتا نمنس خوي وهك سابت بوه لتي قنوتي نهڪردوه له نوڙي بهيانندا، وه نهگم ڀاستيتمى نم حمديسه بهمليندري، نمو قنوتهكمي حمل نهڪرتته سر نموي كه له دواي ڀڪوموه بو نزاو ڀاڙانموه نموهستا، همتا دنياي بهجئ هيتشتوه، چونكه نمنش واتايهكه لمواتاڪاني قنوت، وه ليڙدا نمو واتايه گونجاوتره، بهلام هرچي بيت نمنه نمو جياوازييه رهايانديه كه كردنى و نهڪردنى وهك يهكه، بهلام چاڪرين ريتاڙ ريتاڙي پڙهيمبيره ﷺ.

نمو دهڪات كه ريتمايي پڙهيمبير ﷺ واز هيتانه لم قنوته، جا نيت ڇڙن لهگئل نم بوڇووندا كه نمنش حمقه و گوماني تندا نريه دهليت: (ڪردن و نهڪردنى يهڪسانه)، خوڙگه دهزمانى ڇڙن يهڪسانه ڪردنى كه ناشرعىيه، لهگئل نهڪردنى كه شرعىيه؟!

وه دانر وڙنمى نمنه نههيتت له: باسي (قورنان خوڙندن به دهنگي بهرز له نوڙي پڙگياندا) بروانه (۲۶۳). نمنش وام ليدهڪات بلتم: دانر نموي دهنوسيت چاري پيا ناخشيتتوه، نمنش له هوڪارهڪاني بووني هلمى زوره لم ڪتيددا، چونكه ڪميتك ڪمترين زانباري و روشياري هيتت نم (تناقض) ه بووني بو ناشڪرا دهيتت. (تمام المنه).

شونویژ

(۱) (فضل) و گورهیی شونویژ:

۱- خوی گوره فرمانی داوره به پیغمبره کئی صلوات شونویژ بکات و نفرمودیت: ﴿وَمِنْ أَلِيلٍ فَتَهَجَّدَ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا﴾ (الإسراء/۷۹). واته: وه لشمودا نویژ بکه خوا بزیاذه بوئی ثنوسئی، به نومیدی نهوی پموره دگارت کاتی زیندوت نه کاتمه پلمو پایده کی بپریزو چاکت پی به خشیت. نهو فرمانه هرچنده تاییمته به پیغمبره صلوات به نام سرجم موسلمانانیش نهو حوکه نهان گریتموه، چونکه داویان لی کراوه له کرده کانیاندا چاو له پیغمبر بکن.

۲- خوی گوره پرونی کردوتموه نهوانی برده وامن لسمر شونویژ چاکه کمران و شایستی خیرو میهره بانی پموره دگارت، وه نفرمودیت: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿۱۵﴾ ءَاخِذِينَ مَا ءَاتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿۱۶﴾ كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ أَلِيلٍ مَا يَهْجَعُونَ ﴿۱۷﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ (الذاریات/۱۵-۱۸). واته: له خوا ترسه کان لمرؤی دوایدا له بهمشته کاند سرچاوه کاندان، نهو بهمشتو سرچاوه می خوا پیان نه به خشیت وری نه گرن، چونکه نهمانه له دنیا دا چاکه کار بووند کم لشمودا نه خوتن شونویژیان نه کردو له بره بیانان (سحر) دا داوی لیوردنیان له خوی خویان نه کرد.

۳- نهو کسانه شونویژ نه کم خوا مدحیان نه کات و لپری بنده چاکه کانی خویدا دایان نه نیت، نفرمودیت: ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿۲۳﴾ وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَمًا﴾ (الفرقان/۶۳-۶۴) واته: بنده چاکه کانی خوی خاون سیفتی پوحم نهانن که به نارامی بسمر زهیدا نه پرون و نه گمر نه فامان قسوی نه فامی ران پی بلین، نهمان

پويان لي وڊوڊ چرخيتن و بهجي يان دين، وه هروها توانن كه شو رڙ نه ڪمنهه بسجده
 بردنو وهستان لشمونڙڌا.

۴- خوا به نايته ڪاني شايمتي يان بڙ نعدات كه خاوهن باوڊن وهك نغفر مويٽ: ﴿إِنَّمَا
 يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ
 رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ
 يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ
 نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾
 (السجده/ ۱۵-۱۷). واته: بپراستي تمنها ڪساني به نيشانه ڪاني ٿيمه پڙا دينن كه هر دهمن
 نم نيشانانه يان بڙڙتوهه بير، ده ڪونه سوجهه بردن و پڙوڊ گاريان به پاڪي ستايش ده ڪن و
 خزيان به زل دانائين. تمنيشته ڪانيان له پٽخف بمر نعدن (و ڀاڊوڊن و پڙو ده ڪمنهه ده رگاي خوا و
 شمونڙڌ ده ڪن) و به ترس و نوميدوهه هاوار له پڙوڊ گاريان ده ڪن، وه لهوي كه ڪڍو ومانته
 رزق و پڙيان نمبه خشن. جا هيچ ڪس نازاني لهوي كه بڙيان شاردراو توهه چ پاداشي گمورهه كه
 نميشته هوڙ پووناڪي چاو و دل، نممه جهڙاي ڪڍو دههه كه كه نمجمايان داوه.

۵- توان و ڪساني تر كه صيفتي توانيان نريه جيا نه ڪاتوهه له يك و نغفر مويٽ: ﴿أَمَّنْ
 هُوَ قَنِتٌ ءَانَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ
 رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ
 أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ (الزمر/ ۹). واته: نايا نمر (موشريكه چاتره) يا ڪسي كه له ڪاته ڪاني
 شموڊا له سوجهه بردن و ڀاوهستان دايه له عذابي ناخپوت خڙ دپارڙڙي و به هيواي ڀه حممتي
 پڙوڊ گاريتمتي؟ بلئي: نايا ڪسانيك كه (نمرڪي خزيان) دهزانن له گئل ڪساني كه نازانن
 بمرامبر و وهك يه ڪن؟ بپراستي تمنيا ڙيران ناموڙگاري وڊوڊ گرن.

۶- نممه هندي لوانه بون كه له قورنندا هاتون دبرباري توانهي كه شمونڙڌ نه ڪن، به لام
 نمر حديسانهي كه لهوبارهيهوه هاتون له خوارههه باسي هندي ڪيان نه ڪين:

۱- عبدالله کوری سه‌لام ده‌فرموویت: یدکم جار که پیغمبر ﷺ هاته ناو معدینه خه‌لک به په‌له چوون بمیری‌یوه، منیش لمر کسانه بووم، کاتی باش سرنجم لیدا بۆم ده‌رکوت نوروخساره روخساری درۆزن نی‌یه، جا یدکم وشه لیم بیست ثموه بوو فرمووی: (أَيُّهَا النَّاسُ، أَفْشُوا السَّلَامَ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ، وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامَ، تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ). (رواه الحاكم وابن ماجة والترمذي وقال: حديث حسن صحيح). واته: نئی خه‌لکینه کاتی گه‌یشتن به‌یمک سلاو بکمن و ده‌ستی هم‌زاران بگرن و صیلمی رهم بجی بگه‌یمن و شونویژ بکمن کاتی خه‌لک له‌خمدان، نه‌چنه به‌هشتموه به‌سه‌لامتی.

۲- سملانی فارسی ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ فرموویتی: (عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَابُّ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَمَقَرَّةٌ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ، وَمُكَفَّرَةٌ لِلْسَّيِّئَاتِ، وَمَنْهَاجٌ عَنِ الْإِثْمِ، وَمَطْرَدَةٌ لِلدَّاءِ عَنِ الْجَسَدِ^(۱)). واته: شونویژ بکمن چونکه شو نویژ پیشی پیاوچاکانی پیش ئیوه بووه، وه به‌هویوه لمپروهر دگارتانموه نزیک ئه‌بنوه، و ئه‌بیته که‌فاره‌تی گونا‌هه‌کانتان و به‌ریستی خراپه‌کردنتان و نه‌خۆشی له‌لشدن ده‌رته‌کات.

۳- سه‌هلی کوری سه‌عد ده‌فرموویت: جو‌رائیل هاته لای پیغمبر ﷺ پی‌ی فرموو: نئی موحه‌مد همر چۆن حمز نه‌کی بژی، پاشان همر ئه‌مریت، وه همر کارنک پی‌ت خۆشه‌بیکه، پاشان دوایی همر به‌وه پاداش ئه‌دریتموه، وه همرکس ئاره‌زوت لی‌یه خۆشت بووی، پاشان همر جیا

(۱) دوو ره‌خنه‌ی لی‌ ده‌گه‌رت:

یه‌کمیان: تخریج نه‌کردنی و بن‌ده‌نگ بوونی لهر ناشکرا کردنی لاوازی‌یه‌کی که ئه‌مه له‌ریوایتی (طبرانی) یه له (عبد الرحمن ابن سليمان بن أبي الجوف)، له‌ئهممه‌شه‌وه له (أبي العلاء النوري) یوه له‌سلمانوه ده‌یگه‌رتمه‌وه، وه ئه‌مه عبد الرحمن ه‌ئهمو حاتم ده‌فرموویت: (لا يحتج به) ناکرتنه‌به‌لگه، و ئه‌بنو عه‌دی ده‌فرموویت: سرجه‌م عه‌دیه‌کانی رتکه، و له‌هه‌ندیکیاندا نه‌کاره‌تی تێدا‌یه، پاشان ئه‌مه عه‌دیه‌ی هه‌تاوه‌توه و ئاماژی به‌بوونی نه‌کاره‌کردوه، (ذهبي) ده‌فرموویت: (أبو العلاء) ئاناسم، وه (ترمذی) ئه‌مه عه‌دیه‌ی هه‌تاوه‌به‌سهندیک ئاماژی به‌نا‌هه‌حیه‌ی کردوه، لهر بوونی عه‌للمتیک تێدا که ئه‌ویش لهر ریوایتی موحه‌مدی کوری سه‌عیدی (المطلوب)، که ئه‌مه‌ش درۆزنه، ئه‌مه‌دی کوری صالح ده‌فرموویت (چوار هه‌زار عه‌دیه‌ی هه‌تبه‌ستوه).

به‌لێ ئه‌مه عه‌دیه‌ی به‌بن‌پستی دواین: (ومطرودة للداء...) حه‌مه‌نه‌یان سه‌حیه‌. بروانه (الإرواء ۴۵۲ و المشكاة ۱۲۲۷) (تمام‌المنه).

نمیستوه لی، وه بزانه که شهره فی پروادار شونوژ، وه عیزهاتی سهریهخوژی و بنی پیوستیستی له خه‌لک^(۱).

۴- له نمو ده‌ردانه‌وه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویستی: (ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللَّهُ وَيُضَحِّكُ إِلَيْهِمْ وَيَسْتَبْشِرُ بِهِمْ ؛ الَّذِي إِذَا انْكَشَفَتْ فِتْنَةٌ قَاتَلَ وَرَأَتْهَا بِنَفْسِهِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، فَمَا أَنْ يَقْتُلَ رَأْمًا أَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ وَيَكْفِيَهُ فَيَقُولُ: أَنْظَرُوا لِعَبْدِي هَذَا كَيْفَ صَبَرَ لِي بِنَفْسِهِ. وَالَّذِي لَهُ امْرَأَةٌ حَسَنَةٌ وَفِرَاشٌ لَيِّنٌ حَسَنٌ فَيَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ فَيَقُولُ: يَذُرُ شَهْوَتَهُ وَيَذْكُرُنِي، وَلَوْ شَاءَ رَقَدَ. وَالَّذِي إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ وَكَانَ مَعَهُ رَكَبٌ فَسَهَرُوا ثُمَّ هَجَعُوا فَقَامَ فِي السَّحَرِ فِي ضَرَاءٍ وَسَرَاءٍ) واته: سئ کس خوا خوشی نمرین و بعده میانوه پی نه‌کنی وشادمان نمیت پی‌یان، کسیت که نه‌گمر کۆمه‌لێک له جنگاوره باوه‌رداره‌کان له شهره بشکین، نم لمدوایانوه بچنگی، به‌گیان خوژی بهخت بکات بو خوا، جا یا نه‌کوژی یا خوا سهری نه‌خات و یارمیتیدهری نمیت، جا نه‌فرمووی: سهری نمو ببندهیم بکمن چۆن به‌گیان نارامی گرت بو من. وه کسیت ژنیکی جوان و جیگای نهرم و گهرمی هبیت، به‌لام شهر هه‌لست شونوژ بکات، خوا نه‌فرمووی: نمو ببندهیم وازی له نارهمزوه‌کانی هیناه یادی من نه‌کات نه‌گمر نارهمزوی بوایه هه‌لته‌نستار پانه‌کشا. وه کسیت له‌سهره‌ردا بیت کۆمه‌لێکی له‌گه‌لدا بیت، پاش هموانوه توان پانه‌کشین و نه‌خون، نم هه‌لته‌ستی شونوژ نه‌کات له‌سهره‌ردا له‌خوژی و ناخوشیدا.

(۲) ناداب و په‌وه‌شته‌کانی شونوژ:

هرکس ویستی شونوژ بکات سونمه‌ته بوئی نهمانهی خواره‌وه بکات:

۱- نمب کاتی نه‌خهریت نیازی شونوژی هبیت، له نمو ده‌ردانه‌وه هاتوه پیغمبر ﷺ فرموویستی: (مَنْ أَتَى فِرَاشَهُ وَهُوَ يَنْوِي أَنْ يَقُومَ فَيُصَلِّيَ مِنَ اللَّيْلِ فَقَلَبَتْهُ عَيْنُهُ حَتَّى يُصْبِحَ كُتِبَ لَهُ مَا نَوَى، وَكَانَ نَوْمُهُ صَدَقَةً عَلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ). (رواه النسائي وابن ماجة بسند صحيح). واته: هرکس چوه ناوجیگا بو خوتن به‌نیاز بو هه‌لستیت و شونوژ بکات، به‌لام به‌ئاگا نه‌بووه هتا به‌یانی، چی نیاز بووه بوئی نووسراوه خوه‌کهشی صده‌قهیه‌کی خویی بووه بوئی.

۲- خه له چاره‌کانیدا به‌سپرت کاتی هه‌لسان له‌خه‌و سواک بکات، پاشان سهریکی تاسمان بکات و له‌خوا به‌پاریتموه به‌وشیوه‌یهی هاتوه له پیغمبروه ﷺ بلیت: (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ، أَسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ، اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلَا تُرْغِ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي،

(۱) نم فرمووده (حسن) به پالپشتی هدیسی جایی و عه‌لی کوری (أبی طالب) وه باسم لیه کردوه له (الصحيحة ۸۳۱) دا. (تمام المنة).

وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ^(۱). واته: خواجه هیچ معبودی که حق نی به جگه له تو، دارات لی نه کم له تاوانه کانم بیوریت وه داوی ره خدمت و بهزیست لی نه کم، خواجه زانستم زیاد بکو دلم لری پی راست لامده دوی نموی رینمایست کردوم، خواجه له لایمن خوتوه ره خدمت و میهره بانیم پی ببه خشه، چونکه تمنها تو به خشمی نمونی. سوپاس و ستایش بو نو خواجهی زیندوی کردینوه دوی نموی مراندینی، گهرانهوش همریولای نموه.

له پاش نو پارانهویه ده نایمتی کوتایی سوپه تی (آل عمران) بخوتنی له: ﴿إِنِّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَآخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ همتا کوتایی سوپه ته که.

لپاش نو نایمتانه بیاریتوه بلیت^(۲): (اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ قَيُّومُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ الْحَقُّ، وَوَعْدُكَ الْحَقُّ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أُنِيتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاعْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ) واته: خواجه سوپاس و ستایش هر

(۱) نموی تیدایه که له همدرو حدیسی پیشودا باسی لیه کرا، وه دانر به روتهمی نموی هه لئه لمتاره که له (الأذکار) دا هیه: (نو حدیسمان ریوایت کردوه له (سنن أبي داود) به سمندیک که نمبودا به لاوازی دانماره. منیش ده لیم: له پیشه کی کیتابه کدا رووغان کرده که نایت بئه لمتیت به پی دهنگ بوونی نمبو داود لمر حدیسه که، جا بگریته بزی، جا نم حدیسه یه کیکه لو شاهیدانه، چونکه عبداللہی کوری وه لیدی تیدایه که نمیش (لین الحدیث)، وه (حافظ) ده فرمویت له (التقريب) دا، پالیشتی بو نممه (دارقطني) یه، چونکه نو ده فرمویت: (لا یتبر بحدیثه) و (تضعیف) یشی کردوه، نه ما نیبنو حیبیان تمویقی کردوه، وه (حافظ) مام ناوند بووه له نیوانیاندایه نموی ده فرمویت: (لین) ، جا سیر لوه دایه چون له (النتائج) دا (۱/۲۴) تمحینی کردوه. (تمام المنة).

(۲) نم پارانهویه پارانهوی سهرتای شمنویزه هینانی لیره ده هله یه، وه ریوایتی نمبو عوانه به راشکاری باسی لیه کردوه له صحیحه کهیدا، وه همدروها نمبو داود، وه نم درغایه له حدیسی نیبنو عباسو به (مطلق) ی هاتوه له صحیحه پیدا، دانر نممی لوه وه هیناره، وه ریوایتی نمبودادی هیناره به موقه ییدی له (التوجه ۳۷۰) دا، که نممش راسته لمر نموی (مقید) (مطلق) لغتی دبات وه بریاری لمر دراوه له (علم الأصول)، وه کار کردن لیره بمه هله یه، جا رهنگه گومانی وایت نممه حدیسیکی تره. (تمام المنة).

بۆتۆیه، تۆ نور و ڕۆشنایی ئاسمانه‌كان و زه‌ویت و ئه‌وه‌ی تی‌یاندایه، وه‌ سوپاس هه‌ر بۆ تۆیه‌ تۆ راگری ئاسمانه‌كان و زه‌ویت و ئه‌وه‌ی تی‌یاندایه، وه‌ سوپاس هه‌ر بۆ تۆیه‌ تۆ راستیت و په‌یمان‌ه‌كانت راست، وه‌ گه‌یشتن به‌تۆ راستو به‌هشت راستو ناگر راستو نێردراوه‌كانت راست و موحه‌مه‌د راسته‌ نێرراوی تۆیه، وه‌ کۆتایی هاتنی دنیا راسته، خواجه من خۆم سپاردوه‌ به‌تۆ، وه‌ به‌ تۆ باوه‌رم هه‌تاه، وه‌ پشت به‌تۆ نه‌به‌ستم و بۆلای تۆ نه‌گه‌ڕیموه، وه‌ له‌بهر تۆ دوژمنایه‌تی بێ باوه‌ران نه‌کم، وه‌ دادم نه‌هه‌تیم بۆلای تۆ، خواجه تۆش لێم خۆشه‌ له‌ گوناهاوه‌ی زوو کردوومه‌ ئه‌وانه‌ی لم دوایه‌دا کردومه، ئه‌و گوناهاوه‌ی به‌نه‌یتنی کردوومه‌ ئه‌وانه‌ی به‌ ئاشکرا کردوومن، له‌ هه‌موویان خۆشه‌، خواجه هه‌رتۆ خوات هه‌چ مه‌عبودیکی حق نیه‌ جگه‌ له‌تۆ.

۳- له‌سه‌ره‌تاهه‌ دوو ڕکات نوژی کورت بکات پاشان به‌ئاره‌زووی خۆی چندی رست نوژ بکات، له‌ عایشه‌وه‌ خوا لێی رازی بێت هاتوه‌ که ده‌فرمویت: پیغمبه‌ر ﷺ کاتی هه‌له‌سا بۆ شه‌ونوژ، له‌سه‌ره‌تاهه‌ دوو ڕکات نوژی کورتی نه‌کرد. (رواه‌ مسلم).

له‌ ئه‌بو هه‌ره‌یره‌وه‌ خوا لێی رازی بێت هاتوه‌ ده‌فرمویت: پیغمبه‌ر ﷺ فرمویت: (إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَفْتَحْ صَلَاتَهُ بِرَكَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ) (رواه‌ مسلم). واته: نه‌گه‌ر کسه‌یکتان شه‌و هه‌له‌سا بۆ شه‌ونوژ با له‌سه‌ره‌تاهه‌ دوو ڕکات نوژی کورت بکات.

۴- خه‌زان و کسه‌وکاری ناگا بکاتوه، له‌ ئه‌بی هه‌ره‌یره‌وه‌ هاتوه‌ که پیغمبه‌ر ﷺ فرمویت: (رَحِمَ اللَّهُ امْرَأًا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّى وَأَيَقَطُ امْرَأَتَهُ، فَإِنْ أَبَتْ نَضَحَ فِي وَجْهِهَا الْمَاءَ، رَحِمَ اللَّهُ امْرَأَةً قَامَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّتْ وَأَيَقَطَتْ زَوْجَهَا، فَإِنْ أَبَى نَضَحَتْ فِي وَجْهِهِ الْمَاءَ). (رواه‌ ابو داود و غه‌یره‌ بایساند صحیح). واته: په‌حمه‌تی خوا له‌وکسه‌ بێت هه‌له‌ستنی بۆ شه‌ونوژو خه‌زانه‌کشی هه‌له‌ستنی، نه‌گه‌ر ملی نه‌دا ئا له‌سه‌روچاری به‌په‌ڕێنیت، وه‌ په‌حمه‌تی خوا له‌و ژنه‌یه‌ت هه‌له‌ستنی بۆ شه‌ونوژو مه‌رده‌کشی ناگا نه‌کاتوه، نه‌گه‌ر ملی نه‌دا ئا ئه‌په‌ڕێنیت سه‌روچاری.

هه‌ر له‌ ئه‌بو هه‌ره‌یره‌وه‌ پیغمبه‌ر ﷺ فرمویت: (وَإِذَا أَيَقَطُ الرَّجُلُ أَهْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلِّ أَوْ صَلِّ رَكَعَتَيْنِ كَتَبَ فِي الذَّاكِرِينَ وَالذَّاكِرَاتِ) (رواه‌ ابوداود و غه‌یره‌ بایساند صحیح). واته: نه‌گه‌ر پیاوی خه‌زانه‌کشی هه‌له‌سان بۆ شه‌ونوژ له‌شه‌ودا به‌یه‌که‌وه‌ یا به‌ته‌نها دوو ڕکات نوژیان کرد، خوا له‌ریزی پیاوان و ژنانی یادکه‌ر ته‌یان نووسی.

له‌ ئه‌بو موسه‌ له‌مه‌وه‌ هاتوه‌ که پیغمبه‌ر ﷺ شه‌وێک هه‌له‌سا له‌خه‌و فرمو: (سُبْحَانَ اللَّهِ، مَاذَا أُنْزِلَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْفِتْنَةِ، مَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْخَزَائِنِ، مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجُرَاتِ، يَا رَبُّ كَاسِيَةً فِي الدُّنْيَا عَارِيَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ) (رواه‌ البخاری). واته: پاک و بێ گه‌ردی بۆ خوا، ئه‌مه‌شه‌ و چ فته‌نه‌یه‌ک

باریوه، وه له گنجینهی خواره چی باریوه، کئ ژنه ژووو نشینه کان بهناگا نهکاتمه؟ نای چمند نافرهتی پۆشته ههیه له دنیا له پۆژی دوایدا پووتن.

له عهلی یهوه هاتوه که پیغمبهر ﷺ شورتکیان له ده رگای دان، خۆی (فاطمه) بوون فرمووی: ئمه نوێژ ناکمن؟ (فاطمه) فرمووی: ئهی نیررای خوا گیانمان بدهست خواجه نهگهر بیوی ناگامان بکاتمه نهیکاتمه، کاتێ ئهوی فرموو پیغمبهر ﷺ رۆشت، لهپاشاندا گویم لێ بوو بدهم رۆشتنمه نهیکشا بهرانیداو نهیفرموو: ﴿وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا﴾ (الكهف/ ۵۴) (متفق علیه). واته: ئینسان زیاتر له ههمو دروست کراوه کان بهریهه کانی و دهم بدهمه نهکات.

۵- نهگهر ئهوکمه زۆر خهوی تههات ئهبنی واز له نوێژ کردن بهیئنی و خهوت ههتا خهوه کهی تهروات، له عایشهوه هاتوه که پیغمبهر ﷺ فرموویتهی: (إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَاسْتَعَجَمَ الْقُرْآنُ عَلَى لِسَانِهِ فَلَمْ يَدْرِ مَا يَقُولُ فَلْيَضْطَجِعْ) (رواه مسلم). واته: نهگهر که سیکتان ههلسا بۆ شونوێژو زمانی تیکل و پیکل ئهبوو که قورئانی نهخوتندو نهیئزانی چی تهئیت با راکشیتمه.

ئهنس ده فرمویت: پیغمبهر ﷺ هاته ناو مزگوت، پهتیک له ئینوان دوو کۆله کهی مزگوتدا ههلواسرابوو، فرمووی: ئمه چییه؟ ووتیان: پتهی زهینهه ههلی واسیوه کاتی توانای ههلسانی نهماو قاچی شل بوو دهستی پتوه نهگرت، فرمووی: بیکهنوه، با هه رکس بهپی توانا نوێژ بکات، جا کاتی ماندوو بوو یا قاچی شل بوو راکشیتمه. (بوخاری و موسلیم گێراویانتهوه).

۶- با شونوێژه که له سههر خۆی گران نهکات، به لکو بهپی توانای خۆی ههتسیت شونوێژ بکات، بهلام بهردهوام بیت له سههری و وازی لێ تههینتی، له بهر پتووست نهیت، له عایشهوه خوی لێ رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبهر ﷺ فرموویتهی: (خُذُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ، فَوَاللَّهِ مَا يَمَلُّ اللَّهُ حَتَّى تَمَلُّوا) (رواه البخاري ومسلم). واته: به گۆرهی توانای خۆتان کار بکمن، سوتند بهخوا! خوا فزلی خۆی نابێ و بێ پاداشتان ناکات، ههتا خۆتان بێزار نهبن له داوا کردنی.

ههر له عایشهوه بوخاری و موسلیم نهگێرنهوه که پیغمبهر ﷺ کاتی پرسیری لێ کرا چ کردهیک لای خوا خۆشویستهرین کردهویه؟ فرمووی: (أَدْوَمُهُ وَإِنْ قَلَّ) واته: کاری بهردهوام هههچنده کهمیش بیت.

موسلیم له عائیشوه نه گټر پټنوه ده فرموویت: کرده کانی پیغمبر ﷺ بفرده دومی بو نه گمر کار تکی بکر دایه لسمر خوی نه چسپاند، وه عبداللهی کوری عومر ده فرموویت: پیغمبر ﷺ پیی فرموم: (يَا عَبْدَ اللَّهِ! لَا تَكُنْ مِثْلَ فَلَانٍ كَانَ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ فَتَرَكَ قِيَامَ اللَّيْلِ) (متفق عليه). واته: نمی عبدالله تو وه فلانه کس مبه لهو پتش شونویژی نه کرد نیتسا وازی لی هیتاوه.

وه هر بوخاری و موسلیم له نینو مسعودوه نه گټر پټنوه فرمویت: لای پیغمبر ﷺ باسی پیاریکیان نه کرد نه یان روت: هتا به یانی نه خوی، فرموی: (ذَاكَ رَجُلٌ بَالُ الشَّيْطَانِ فِي أَذُنِهِ) أو قال: (فِي أُذُنِهِ) واته: نهو پیاریکه شهیتان میز اوه ته گوتکانی، یان فرموی: گوی.

وه هر بوخاری و موسلیم له سالی می کوری عبدالله ی کوری عومر وه له باوکی یوه نه گټر پټنوه که پیغمبر ﷺ بباوکی فرمووه: (نَعَمْ الرَّجُلُ عَبْدُ اللَّهِ لَوْ كَانَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ) واته: پیای چاک (عبدالله) یه نه گمر شونویژی بکر دایه، سالم ده فرموویت: لهو کاتوه عبدالله له شمو دا کمیتک نه خوت.

(۳) کاته کمی:

شونویژ لسمره تای شمو ناوه راست و کوتایی شمو دا دروسته، بممر جیک دوی نویژی خوتنان بیت، نمس خوا لی رازی بیت ده ریاری شیوی نویژه کانی پیغمبر ﷺ ده فرموویت: هر شویک حزمان بکر دایه بمان بینایه شونویژی بکر دایه نمان بینی، وه هر شویک حزمان بکر دایه به خوتووی بیبین نمان بینی، وه مانگی واهبو نه ونده تیدا برژوو نمبو نمان روت: تیر هر برژوو نمیت، هیچی لی ناخوات، وه جاری واهبو له مانگدا برژوو نه نمبو هتا نمان روت: تیر برژوو نابیت. (نه حمدو نمسانی و بوخاری گټراویانه توه).

(حافظ) ده فرموویت: شونویژی پیغمبر ﷺ کاتی دیاری کراوی نمبو، به لکو هر کاتیک بوی بلوایه نه یکرد.

(۴) چاکترین کاتی شونویژ:

به لام چاکتر وایه دوا بخرت بۆ سیه کی کوتایی شو:

أ- له نمبی هوږه ږهوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (يَنْزِلُ رَبُّنَا عَزَّوَجَلَّ كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ) (رواه الجماعة). واته: پوره دگاری برزو گوره هممو شویک دیته نمانی دنیا کاتی سیه کی دوی شو نمیتنی، نه فرموویت:

کي هاوارم لي ته کات وهلامی بدهموه، کي داواي شتيکم لي ته کات بيدهمي، کي داواي ليڀوردنم لي ته کات ليتي بيورم.

ب- له عمري کوري عميسوه هاتوه دهفرموږيت: گورم لپيغمبهر ﷺ بوه فرموږيتي: (أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنَ الرَّبِّ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ الْآخِرِ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ مِمَّنْ يَذْكُرُ اللَّهَ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فَكُنْ) (رواه الحاكم وقال: علي شرط مسلم، والترمذي وقال: حسن صحيح، ورواه أيضا النسائي وابن خزيمة). واته: نوکاتهي بندهي خوا زور لپيروهر دگاروه نزيك بيت له بهشي کوڅايي شموډايه، جا نه گمر نتموي لومکسانه بيت که لومکاتدا يادي خوا نه کمن، نهو بهه.

ج- نغو موسليم به نموزهري فرموو: چ کاتيک چاکترين کاته بوښونوږي؟ فرمووي: منيش وهک تو چوڼ نهو پرسياړهت لي کردم بوښيوه لپيغمبهرم ﷺ پرسى ؟ فرمووي: نيوي شو بهلام کم کس نتيکات. (نه محمد بهئيسناديکي (جيد) گيږاويتمويه).

د- له عبدالله ي کوري عمرهوه هاتوه دهفرموږيت: پيغمبهر ﷺ فرموږيتي: خوښويست ترين پوڅو لاي خوا پوڅووي داووده، وه خوښويست ترين نوږ لelai خوا نوږي داوده، نيوي شو نهخوت و سي يه کي شو نوږي نهکرد، وه شمش يه کي نهخوت، وه پوڅنک بهرپوڅو نهبو، پوڅنک بهرپوڅو نهتمبوو. (جماعت گيږاويانتموه جگه له (ترمذي)).

(۵) ژماري پکاته کاني شونوږي:

شونوږي ژماري تايبتي و سنوري دياړي کراړي نويه، تمنانت بهيک پکاتي وهر دواي نوږي خوښتان بهجي ديت.

أ- له سه موره ي کوري جوندوبوه خوا ليتي راږي بيت هاتوه دهفرموږيت: پيغمبهر ﷺ فرماني پي نهکردين کم بيت يا زور شونوږي بکين و بهوهر کوڅايي پي بهينين. (طبراني و بهزار گيږاويانتموه^(۱)).

(۱) دانر هرچنده ناماږي بؤ نهکردوه بهلام له (جمع الزوائد ۲/۲۵۲) وه نقلي کردوه، بهلام نازام بوجي به تراوتی ووتکه ي نقل نهکردوه که پوون کمرهوي حالي ريتي، نويش ووتی: (واسناده ضعيف)؟! يان له (الترغيب) وه (۱/۲۱۷) نقلي کردوه، که به ووتی (روي) دهستي پي کردوه، هست به لاوازي دهکريت همروک به دهق لسمروتا که يوه باسي ليوه کردوه، وه له سنده کي بهزار و (طبراني) کسنيکي تينداه، که توخت پي کراوه به حمديس هلبست، وه بهزار پاش حمديسه که خوي (تضعيف) اي کردوه بهلام من رنگايه کي ترم بؤ دزيوتموه لمبر خراپي بهيتر ناييت پي، و نهمم پوون کردوتموه له (الضعيفه) دا (۵۲۸۴) (تمام المنه).

ب- له ٽنسموه ريو ايت ڪراوه ڪه ڀه فعي ٺهڪات بڙ پڙممبر ﷺ فرموي ٿي: نوڙ ٽڪ لم مزگوتي مندا يه ڪسانه به ده هزار نوڙ، وه نوڙ ٽڪ له مزگوتي حرامدا يه ڪسانه به سده هزار نوڙ، وه نوڙ ٽڪ لسر زهوى جنگ يه ڪسانه به دووسد هزار هزار نوڙ، وه لهوانه هموى زورتر دوو ڀڪات نوڙه ڪه له نيوشهوا بڪريت. ٿبو شيخ و ٿينو حبيب له ڪتيبي (الثواب) دا گيتراويانتهوه، وه (منذري) له ڪتيبي (الترغيب والترهيب) دا لئي بي دهنگه^(۱).

ج- له نياسى ڪوپى موعاويى موزهنيموه خوا لئي رازى بيت هاتوه پڙممبر ﷺ فرموي ٿي: (لَا بُدَّ مِنْ صَلَاةٍ لَّيْلٍ وَلَوْ خَلَبَ شَاةٌ، وَمَا كَانَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ فَهُوَ مِنَ اللَّيْلِ) (رواه الطبراني ورواته ثقات إلا محمد ابن إسحاق)، واته: ٺبيٺ شونوڙ هر بڪريت نه گمر ٿهوندي مهر دوشيني ڪيش بيت، وه هرچى لعدوى نوڙى خوتنانوه ڪرا ٿوه لهشودايه^(۲).

د- له ٺينو عبباسوه خويان لئ رازى بيت هاتوه ده فرموي ٿي: لاي هاوه له ڪانى پڙممبر ﷺ باسى شونوڙم ڪرد، همندي ڪيان ووتيان: پڙممبر ﷺ فرموي ٿي: نيوي شهوه، سڀيه ڪى شهوه، چواريه ڪى شهوه، ٿهوندي دوشيني وشري ٽڪ، ٿهوندي دوشيني مهر ٽڪ.

ه- هر له ٺينو عبباسوه ريو ايت ڪراوه ده فرموي ٿي: پڙممبر ﷺ فرماني پي نه ڪردين، شونوڙ بڪين و ڀه غبتي ٿدايه، هتا نه يفرموو: (عَلَيْكُمْ بِصَلَاةِ اللَّيْلِ وَلَوْ رَكْعَةً) (رواه الطبراني في الكبير والأوسط). واته: شونوڙ بڪين تمنامت يه ڀڪ رڪاتيش بي.

وه چاڪتر وايه لسر يانزه ڀڪات يان سيانزه ڀڪات بهردوام بوون، وه ٿوڪسه ٺاره زوى خزيمتى بهسر يه ڪوه ٺهيان ڪات يا جيا جيا.

عائيشه ده فرموي ٿي: پڙممبر ﷺ نه له ڀه مزانداو نه له غيبرى ڀه مزاندا له يانزه ڀڪات زياترى نه ڪردوه، چوار ڀڪاتى نه ڪرد مپرسه له جوانى و دريڙى، لپاشاندا چوار ڀڪاتى ترى نه ڪرد مپرسه له جوانى و دريڙى، پاشان سڀ ڀڪاتى نه ڪرد، منيش ووم: ٺي نيرواوى خوا ٺهخوى پيش

(۱) نهخير (منذري) بهلاواى داناوه چونكه بمسيفى (رؤي) هيتاوي ٿي، وه هروها له فرموده ڪيدا شتيك هديه ڪه لاوازيه ڪى ده گمينيت، چونكه لهوندا نه فرموي ٿي: نوڙ ٽڪ له مزگوتي ٿودا، هاوتاي ده هزار نوڙ، ڪچى له فرموده صحيفا هاتوه ڪه هاوتاي هزار نوڙ ٺهڪات. لبر ٿوه (حديث) ه ڪه مونڪره. (تمام المنه).

(۲) حديثه ڪه دوو عيلمتى ٿيدايه: به ڪارهيتاني (عننة) ي موحدهدى ڪوپى نيسحاق ڪه نميش موده لليس، و ٺيمالى ٿيدايه لبر ٿوه نياسى ڪوپى موعاويه صحابي نريه، به لكو له تايييه به ڇوڪه ڪانه، لساتي (۱۲۲ك) وه فاتى ڪردوه، جا حديثه ڪه بم لغزه (ضعيف) ه. (تمام المنه).

نوعی وەر بکەیت ؟ فرموی: ئەی عایشە چاوەکانم ئەخەون و دڵم هەر بەناگایە. (بوخاری و موسلیم گێڕاویانەتەوه).

هەروەها بوخاری و موسلیم لە قاسمی کۆری موحەممەدەوه ئەگێرنەوه دەفرمووێت: لە عایشەم بیستەوه ئەیفەرموو: شەونۆڤەکانی پێغمەبەر ﷺ دە ڕکات بوو بەڕکاتیکیش وەتری ئەکرد.

٦- گێڕانەوی شەونۆڤ:

موسلیم لە عایشەوه ئەگێرنەوه کە پێغمەبەر ﷺ کاتی شەونۆڤەکی بچوایە بەهۆی نەخۆشی و نازاریکەوه یا بەهۆی شتی ترەوه بوایە، لەپۆڤدا دووانزە ڕکاتی ئەکرد. وە جماعت جگە لە بوخاری لە عومەرەوه خوا لێی ڕازی بێت ئەگێرنەوه کە پێغمەبەر ﷺ فرموویەتی: (مَنْ نَامَ عَنْ حَزْبِهِ أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَقَرَأَ مَا بَيْنَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الظُّهْرِ كُتِبَ كَاتِمًا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ) واتە: هەرکس لەو بەشە قورئانی ڕاهاتبوو لەسەری ئەخوێند، بۆی نەخوێنراو خەوت، یا شتێک لەو بەشی مایەوه لەنیوان نۆڤی بەیانی و نیوڤۆدا خوێندى، وەك ئەوی بەشو خوێندبێتی بۆی ئەنەوسرێت.

هەستانی ڕەمزان (قیام رمضان) :

١- مەشروعی بەتەبی هەستانی ڕەمزان و نۆڤی تەراویح:

نۆڤی تەراویح لەشەوهکانی مانگی ڕەمزاندا سوننەتە بۆ پیاوان و ژنان، دواى نۆڤی خەوتنان دەکرێت، پێش نۆڤی وەر دوو ڕکات ئەکرێت، وە دروستیشە دواى نۆڤی وەر بکڕیت، بەلام کردنی دواى نۆڤی وەر پێچەوانەى چاکێتی کردنی بەتەبی لە پێش وەتردا، وە کاتەکی هەتا کۆتایی شو بەردەوام ئەبێت.

جماعت لە ئەبى هورەیرەوه ئەگێرنەوه کە دەفرمووێت: پێغمەبەر ﷺ هانی خەلکی ئەدا بۆ کردنی نۆڤی تەراویح بۆ ئەوی فرمانی ئەواو بەدات بۆ کردنی و ئەیفەرموو: (مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ). واتە: هەرکس لە شەوانی ڕەمزاندا نۆڤی تەراویح بکات بە باوەڕەوهو لەبەر ڕەزامەندی خوا، خوا لە گوناھى ڕابوردووی ئەبوروێت.

هەروەها جماعت جگە لە (ترمذی) لە عایشەوه ئەگێرنەوه دەفرمووێت: پێغمەبەر ﷺ لە مزگوتدا شەونکی ڕەمزان نۆڤی تەراویحی کرد، خەلکیکی زۆریش لەدایەوه نۆڤیان کرد، شەوی دووەم خەلکەکە لەشەوی یەکم زیاتر بوون، شەوی سێیم خەلکەکە کۆ بوونەوه چاوەڕوانیان کرد، بەلام پێغمەبەر ﷺ نەچوو بۆلایان بۆ مزگوت، کاتی پۆڤ بزوو فرموی: (قَدْ رَأَيْتُ صَبِيْعَكُمْ فَلَمْ يَمْنَعْنِي مِنَ الْخُرُوجِ إِلَيْكُمْ إِلَّا أَنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفْرَضَ عَلَيَّكُمْ). واتە: بینیم چیتان ئەکرد، وە

هیچ شتیك نمبوه بمریست له ده‌رچوونم بۆلاتان جگه لهوه ده‌ترسام مهبادا لسمرتان فرز بکرت، وه نهمش له ره‌مزاندا بوو.

(۲) ژماره‌ی پکاته‌کانی نویژی تراویح:

جماعت نه‌گێرنه‌وه له عایشه‌وه که پیغمبەر ﷺ نه له ره‌مزانداو نه له غه‌یری ره‌مزاندا له یانزه پکات زیاتر شو نویژی نه‌کردوه، وه ئیبنو خوزه‌یمه و ئیبنو حیبیان له دوو صه‌حیحه‌که‌یاندا له‌جایه‌وه نه‌گێرنه‌وه که ده‌فرمویت: پیغمبەر ﷺ هه‌شت پکات نویژو وه‌تری بۆ کردن، له‌شوی دراتردا چاره‌پوانیان کرد، به‌لام نه‌هاته‌ده‌ر بۆلایان.

ئهبو یه‌علاو (طبرانی) به ئیسنادیکێ حسن له‌ جایه‌وه نه‌گێرنه‌وه که ده‌فرمویت: ئوبه‌ی کورێ که‌عب هاته‌له‌ی پیغمبەر ﷺ پێی ووت: ئه‌ی نیراوی خوا نهمشو شتیکم کرد (واته له ره‌مزاندا) فرمووی: ئه‌و شته‌ چی بوو ئه‌ی ئوبه‌ی؟ ووتی: کۆمه‌لێک ئافره‌ت له‌مالی ئیمه‌ بوون ووتیان: ئیمه‌ نهمشو قورئان ناخوێنین به‌لکو له‌دوواته‌وه نویژ نه‌که‌ین منیش هه‌شت پکات نویژم پێ کردن، له‌پاشاندا وه‌ترم کرد پێ‌یان، جا ئهم کاره سونمتیک بوو که پێی پازی بوو وه هیچی نه‌فرموو.

ئهمه ئه‌و سونمتیه‌ که هاته‌وه له پیغمبهره‌وه ﷺ ئیتر هیچی تر له‌وه زیاتر راست نه‌یه، وه به‌ صه‌حیحی هاته‌وه که: خه‌لک له‌سه‌رده‌می عومره‌و (عثمان) و عه‌لیدا بیست پکاتیان نه‌کرد^(۱).

(۱) منیش ده‌لیم: ئه‌ما له عوسمانه‌وه من نازام کسێک لێه‌ی رێوایت کردیت، نه‌گه‌رچی به‌ سهندیکێ زه‌عیف، وه ئه‌ما له عومره‌و عه‌لیه‌وه، ئه‌و لێیان رێوایت کراوه به‌ سهندیک ههمووی مه‌علوله، پڕوانه‌ کتیبی (صلاة التراویح)، له‌وتدا جۆره‌کانیم باس کردوه که به‌ که‌لک ئه‌وه نایه‌ت ههندیکیان هنده‌کێ تری به‌هێز بکات، وه نه‌گه‌ر شتیکیشی صه‌حیح بویت ئه‌وه له‌بهر هۆیکه‌ بووه هۆیه‌که‌شی له‌به‌ین چوه‌، له‌بهر ئه‌وه‌ی له‌ پێشواکان کسێک نه‌ماوه که نویژه‌کێ به‌ قورئان خوێندن درێژ بکاته‌وه به‌و شێوه‌ی سه‌لفی صالح، تاوه‌کو لێی لاده‌ن و خوێندنه‌که‌ کورت که‌نوه له‌ جیاتی ئه‌وه‌ی ژماره‌ی پکاته‌کان زیاد که‌ن، و ئیجماع نه‌یه له‌سه‌ر بیست پکاته‌که، وه ئه‌وه‌ی به‌ صه‌حیحی هاته‌وه له عومره‌وه خۆی لێ پازی بیت (مطابق) و یه‌کسانه‌ بۆ سونمتی پیغمبەر ﷺ که هاته‌وو باسکرا له عایشه‌وه، ئیمامی مالیک له (الموطأ) دا له سانیسی کورێ یه‌زیده‌وه خۆی لێ پازی بیت ده‌گێرتنه‌وه ده‌فرمویت: عومره‌ی کورێ (خطاب) فرمانی کرد به‌ ئوبه‌ی کورێ که‌عب و تمیمی داری که هه‌ست به‌ نویژی تراویح یانزه پکات به‌ خه‌لکی بکه‌ن، ده‌فرمویت: وه پێش نویژه‌خوێن دووسه‌ ئایه‌تی ده‌خوێند تاوه‌کو خۆمان به‌سه‌ر دارا ده‌دا له‌بهر درێژی نویژه‌که، وه بڵاوه‌مان لێ نه‌ده‌کرد تاوه‌کو به‌یانی ده‌دا.

وه نو بیست ږکاتمش پای جومهوری زانایانه له حنفه فییه کان و حنفه لییه کان و داود (الظاهري)، (ترمذي) ده فرمویت: بشی زوری زانایان لیسر نمون، که له عومرو عدلی و صحابهی تروه بیست ږکات گیراوه نموه. وه نموش قسی (ثوري) و نیبنوموباره و شافعییه، وه شافعی ږه حمتهی خوی لی بیت ده فرمویت: بهو شیویه لمه که که خه لکم یینی بیست ږکاتیان نه کرد.

هندي له زانایان رایان وایه یانزه ږکاته که بهو تروه سونننه، لهو زیاتر موسته حبه، کمالی کوری هومام ده فرمویت: به لکه نهو پیوست ده کا سونننه له بیست ږکاته کدا نهو یه که پیغمبر ﷺ کردیتهی له پاشاندا وازی لی هیئاوه لمرسی نهو ی نهو که فمز بیت لمرمان، وه نهو ی تری موسته حبه، وه سابتیش بهو نهو ی که پیغمبر ﷺ کردیتهی یانزه ږکاته بهو تروه کهوه، وه که له همدرو صحیحا هاتوه، کهاته نهو ی سونننه بیت لمر نوصولی ماموستا کافان هشته لهو بیسته، وه موسته حبه که دووانزه ږکاته.

(۳) کردنی تراویح به جماعت:

نوژی تراویح درسته به جماعت بکرت، وه چو درسته بتمناش بکرت، به لام کردنی له مزگوتا به جماعت لای جماعه ری زانایان چاکتره، وه لمیشوه باسی نهو مان کرد که پیغمبر ﷺ له مزگوتا به جماعت بو موسلمانان کانی کردوه، به لام بهردوام نبوه لمری لمرسی نهو ی نهو که فمز بیت لمر موسلمانان، له پاش نو عومر خوا لیتی وازی بیت خه لکه کهی کو کرده وه لدوای نیمامیکوه.

عبدالرحمن ی کوری عبدالقاری ده فرمویت: شونکی ږه مزان له گمل عومری کوری (خطاب) دا چوین بو مزگوت، بینمان خه لکه که جیا جیا نوژیان نه کرد، کسی واهبوو بمتاک بو خوی نوژی نه کرد، وه کسی واهبوو لدوایوه کو مه لیک نوژیان نه کرد، عومر فرمو ی: من پی وایه تم خه لکه لدوای قورثان خوینیکوه کو بکهینموه نوژ بکن چاکتره، له پاشاندا بریاری دا لدوای نوبی کوری که عبوه کوی کردنموه، پاش نهو شوی داهاتوو هر له گه لیا چووموه، عومر سهیری کرد خه لکه که به کو مه لدوای بهر نوژ که یانموه نوژ نه کن فرمو ی: (نمه - واته: کو کردنموه نو خه لکه لدوای نیمامیکوه - تازه داهاتویه کی چاکه، وه نو به شمی تییدا نه خون چاکتره خیری زورتره له به شمی نوژی تییدا نه کن) مبهستی کوتایی شو

بهوش دپسملینم که بهردوامی پیغمبر ﷺ لمر یازده ږکاته که به درژیایی تمینی پیوژی به، به لکه به لمر نهو ی نوژ له شورا سوننننکی ږه ها نییه وه زوری خه لک ده لیتن. وه هیچ جیا وازی به نهو ی له نیوان شونوژ و سونننه راتیه کان و نوژی خورگیمان له وری نهو که نوژنکی موقییده (تمام المنه).

ٻوڏ، - واتہ: ڪردني لہ ڪڙتايي شعوڊا باشترہ - وہ ٺوڪاتہ خہلڪ لسمرہتاي شعوڊوہ نوڙيان نہ ڪرد. (بوخاري و ٽيبنو خزوہ عمو بہ يھمتي و غديري ٺوان گيڙاويانہتموہ).

(۴) ڦورٺان خوڻندن لئوڙي تپراويدا:

لمبارہي ڦورٺان خوڻندن لئوڙي تپراويدا سوڊه ٽيڪي ديارى ڪراو وجودى نريہ ڪہ سوننمت بي، وہ لہ پيشينہ ڪانموہ هاتوہ: - واتہ: سہلف - ڪہ دووسد ٽايمتيان ٽيدا خوڻندوہ، وہ ٺوہندہ بہيٽوہ ٺوہستان خزيان ٺدا بسمر داردہستہ ڪانياندا، وہ همتا نزيڪ (فجر) بہرہ بديان لي نہ ٺمبونموہ، لمبر ٺوہ پهلين لہ خزمستڪارہ ڪانيان نہ ڪرد خوارندہ ڪهيان زوو بڙ ٺامادہ بڪمن نڪ پڙيان لي بيٽموہ.

سوڊهتي (البقرة) يان لہ هشت ڀڪاتدا تپراو ڪردوہ، وہ ٺگمر لدوانزہ ڀڪاتدا تپراويان بڪردايہ بہ ڪورتيان دائمنا، ٽيبنو ڦودامہ دہفرموڙي: ٽيمامي ٺہ محمد دہفرموڙي: لئوہوانى مانگي ڀہمزاندا ڪام سوڊهتہ ڪورته ٺوہ بخوڙنريٽ بڙ خہلڪي، بڙ ٺوہي گران نهيٽ لسمرين، بمٽايهتي لئوہوہ ڪورته ڪاندا (وہ ڪشوانى هاوين).

(قاضي) دہفرموڙي: موستہ ڪمب نريہ لہ خہمٽيڪ ڪمتر بخوڙنريٽ لئمانگي ڀہمزاندا، بڙ ٺوہي خہلڪہ ڪہ هممو ڦورٺان بييستن، وہ لہ خہتمہ زياتر نہ خوڙنريٽ نڪ گران بيت لسمر شانى ٺوانمى لمريزہ ڪاندا نوڙ ٺہ ڪمن، چونڪہ بمپيى حالى خہلڪہ ڪہ بيت باشترہ، وہ ٺگمر ڪڙمہلٽيڪ ڀيڪ ڪموتن لسمر خوڻندنى زور ٺوہ ڇاڪترہ. وہ (أبوذر) دہفرموڙي: لہ گمڻ پيڙممبردا ﷺ شونوڙمان نہ ڪرد ٺوہندہ دريڙي پيدا همتا ترسي ٺوہمان همبو پارشيومان بڙ نہ ڪريٽ و پڙ بيٽموہ، ٽيمام دووسد ٽايمتي ٺهخوڻند.

نوڙي چيشتنگاو

(۱) (فضل) ي نوڙي چيشتنگاو:

دہبارہي (فضل) ي ٺم نوڙہ حديسيڪي زور هاتوہ وا لہ خواروہ باسيان ٺہ ڪمين:

أ- لہ (أبوذر) وہ خوا ليى رازي بيت هاتوہ دہفرموڙي: پيڙممبر ﷺ فرمويھتي: (يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سَلَامٍ مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ، فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَبُحْزِيءٌ مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى) (رواه مسلم وأحمد وأبو داود). واتہ: هر ڪہ پڙ بڙوہ لسمر هممو جومگہ ڪانتان خيرتيكى لسمرہ، جا هممو (سبحان الله) يڪ خيرتيڪہ، وہ هممو (الحمد لله) يڪ خيرتيڪہ، وہ هممو (لا إله إلا الله) يڪ خيرتيڪہ، وہ هممو (الله أكبر) يڪ خيرتيڪہ، وہ

فرمان به چاکه کردن خیرتکه، وه نهی له خرابه کردن خیرتکه، وه کردنی دوو رکات نویژی چیشتنگار بری هممو نوانه نه کموت.

ب- لای نه حمدو نبوداد هاتوو له بوره دوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (فِي الْإِنْسَانِ سِتُونَ وَثَلَاثُمِئَةً مَفْصِلَ، عَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ عَنْ كُلِّ مَفْصِلٍ مِنْهَا صَدَقَةٌ) قَالُوا: (فَمَنْ الَّذِي يُطِيقُ عَلَى ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟) قَالَ: (التَّخَامَةُ فِي الْمَسْجِدِ يَدْفِنُهَا، أَوْ الشَّيْءُ يُنْحِيهِ عَنِ الطَّرِيقِ، فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ فَارْكَعَتَا الضُّحَى تُجْزِي عَنْهُ) واته: هممو ناده میزادیک سئ سددو شست جومگه له لمشیا هدی، له سریمتی بۆ هر جومگه یکه خیرتکه بکات، ووتیان: جا کئ ئوه نمتوانئ ئهی نیراری خوا؟ فرموی: تفتیک و چلمیک له مزگوتا بوو بیشارتتوه، یا شتیک زیانی هبوو له سر پتگایک لایبا، نمانه هممو خیرن، نه گهر توانای ئوهشی نبوو دوو رکات نویژی چیشتنگار بری نوانه نه کموت.

شوکانی ده فرمویت: ئو دوو حدیسه به لگن له سر گهوه یی نویژی چیشتنگاوو جینگاکهی لای خوا، وه ههروه ها شرعی ریمتی ته نکید نه کمن، و به لگمه له سر ئوهی ئو دوو رکاته بری خیری سئ سددو شست جومگه نه کموت، جا شتیک بزم شیویه بئ بریستی شیاری ئوهیه که بهره وام به جئ بگه یمنریت، وه ههروه ها ئو دوو فرموده یه به لگمشن له سر چاکی و شرعی ریمتی زۆر ووتنی (سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله) وه فرمان به چاکه کردن و نهی له خرابه کردن، و شارده ئوهی ئو شتانی خه لک له مزگوتا بیزی لی نه کمنه وو لابردهی ئوشتانی له سر پتگاگان زیانیان هدی، وه کردنی هممو جۆره کانی خوا پرستی و (طاعة) بۆ ئوهی هممو ئم شتانه بری ئو خیر و صه ده قانه بکموئ که هممو پۆژتیک له سر نینسان پتوسته.

ج- له نهوواسی کورئ سمعانه وه خوا لیتی پازی بیت هاتوو که پیغمبر ﷺ فرمویت: (قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: ابْنُ آدَمَ! لَا تَعْزِزَنَّ عَنْ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ أَكْفِكَ آخِرَهُ). (رواه الحاكم والطبراني ورجالہ ثقات. ورواه أحمد والترمذي وأبوداود والنسائي عن نعيم الغطفاني بسند جيد^(۱)). واته: خوی گهوه نه فرمویت: ئهی ناده میزاد، چوار رکات نویژ له سره تایی پۆژوه پیک

(۱) ئوه را ده نه مخات نوانی باسیانی کردوون هممو یان له نوعه یهوه گتپاویانته وه به لام وانیه، تنها نه حمدو نبوداد له نوعه یهوه گتپاویانته وه، وه سنه ده کهی صحیحه له سر صرحی موسلم ههروه له (الإرواء. ۴۶۲) دا باسم کردوه، و ئیبنو حیببیه به صحیحی داناوه (۶۳۴)، نه ما (ترمذی) ته خریمی کردوه بو له زوی دانه له حدیسی (أبي درداء و أبي ذر) وه باسی کردوه، و ئیسنه ده کهی (حسن صحیح)، و ئمه ته خریم کراوه له

مخبر بیکه، منیش له کۆتایی نو پۆژدها بههوارتموه دیم. وه له لهفزی (ترمذی) بهم شیویه هاتوه: پیغمبر ﷺ له خواره نهگیریتموه فرموویستی: (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: ابْنِ آدَمَ! اِرْكَعْ لِي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ أَكْفِكَ آخِرَهُ) واته: نادهمیزاد تو چوار رکات نویژم بۆ بکه لهسهرتای پۆژده، منیش له کۆتاییدا بههوارتموه دیم.

د- له عبدالله ی کوری عمرهوه خوی لێ رازی بیت هاتوه دهفرمووت: پیغمبر ﷺ کۆمه لیک جنگاوهی نارد به لایه کدا، توانیش غنیمتیکیان بدهست هیناو بهیه له گهرانهوه، خه لک لهو بارهیهوه ئهوان نهیان روت: کورترا ئهو هممو شتهیان بدهست هیناو خیرا گهرانهوه؟ پیغمبر ﷺ فرمووی: (أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى أَقْرَبَ مِنْهُمْ مَغْزًى، وَأَكْثَرُ غَنِيمَةً وَأَوْشَكُ رَجْعَةً؟ مَنْ تَوَضَّأَ ثُمَّ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ لِسَبْحَةِ الضُّحَى فَهُوَ أَقْرَبُ مَغْزًى وَأَكْثَرُ غَنِيمَةً، وَأَوْشَكُ رَجْعَةً). (رواه أحمد والطبرانی، وروی أبو یعلی غوه^(۱)). واته: بۆچی شتیکی تزان پێ نه لیم شوته کوی لهو نزیکتو دهستکوتی زۆرتو ماره کمتر بیت؟ ئهویه که کسێک دهست نویژ بگرت پاشان بهرو مزگوت بروت بۆ نویژی چیشتهنگاو، ئهوه شوینی نزیکتو دهست کوتی زۆرتو ماوهی کمتره.

ه- له ئهبی هویهیهوه هاتوه دهفرمووت: خوشوێسته کم ﷺ وهسیستی بۆ کردوم به سێ شت: له هممو مانگیکدا سێ پۆژ بهروژوو م، دوو رکات نویژی چیشتهنگاو بکم، پێش ئهوی بجوم وهر بکم، (بوخاری و موسلیم گێراویانتموه).

و- له ئهمنسوه خوا لێی رازی بیت هاتوه دهفرمووت: پیغمبر ﷺ بینیه له سهفریکدا هشت رکات نویژی له چیشتهنگادا کرد، کاتی لیبوهوه فرمووی: (إِنِّي صَلَّيْتُ صَلَاةَ رَغَبَةٍ وَرَهْبَةٍ، سَأَلْتُ رَبِّي ثَلَاثًا فَأَعْطَانِي اثْنَتَيْنِ وَمَنْعَنِي وَاحِدَةً: سَأَلْتُهُ أَلَا يَبْتَلِي أُمَّتِي بِالسَّيْنِ فَفَعَلَ، وَسَأَلْتُهُ أَلَا يُظْهِرَ عَلَيْهِمْ عَدُوَّهُمْ فَفَعَلَ، وَسَأَلْتُهُ أَلَا يَلْبِسَهُمْ شَيْعًا فَأَبَى عَلَيَّ) (رواه أحمد والنسائي والحاكم وابن خزيمة وصحاحه). واته: من نویژی هیواو ترسم کرد، داوای سێ شتم لهپهروهردگام کرد دووانیانی پێ بهخشیم و سێ یه می پێ نه بهخشیم، داوام لێ کرد ئۆمه تم تووشی

(الإرواء ٤٦٥) دا، نهما نسائی له (سنن الصغری) دا تهخریجی نهکردوه به لکو له (سنن الکبری) دایه (تمام المنه) *

(١) لهو تهخریجدا کورت کردنوه هیه که تیکی داوه، ئهوی یهعلا له حدیسی ئهبی هویهیه روایتی کردوه، وه ئهو له شتیه کوی که ئهبنو ئهبی شهیهیه، وه ئهه له (المصنف) دا روایتی کردوه، وه سنده کوی صحیحه لهسر مرجی موسلیم، و نهه تهخریج کراوه له (التعلیق الرغیب) دا (١/٢٣٥)، وه بپوانه (صحیح الترغیب ٦٦٣ و ٦٦٤). (تمام المنه).

گرانی نه کات و بمرستی نه یان کوژیت بوی کردم، وه داوام لی کرد که دوژمنان بمریاندا زال نه کات بوی کردم، وه داوام لی کرد بمش بمش نمین لهناو خویاندا بوی نه کردم.

(۲) کاته کئی:

کاتی پژژ نهوندهی رمی بمرز بۆوه کاتی نویژی چیشتنگاو دهست پی نه کات، وه کاته کئی نمین هتا خور لهناوه راستی ناسمان لانهدا (زوال)، بهلام وا موسته حبیبه دوا بخیریت هتا پژژ بمرز نهیتموه گمرما تین نهستینیت، له زهیدی کوپی نهرقمموه خوا لیتی پازی بیت هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ سمری له خه لکی قویا دا، (شونیکه دوو میل دووره له مدینه مه)، سهیری کرد نویژی چیشتنگاو نه کمن، فرمووی: (صَلَاةُ الْأَوَّابِينَ إِذَا رَمَضَتِ الْفِصَالُ مِنَ الضَّحَى) (رواه أحمد ومسلم والترمذي). واته: نویژی گمراهه کان بۆلای خوا لهوکاتوه دهست پی نه کات که بهچکی ووشتر هست به گمرما نه کات له چیشتنگاودا.

(۳) ژمارهی پکاته کانی:

لایهنی کیمی نویژی چیشتنگاو دوو پکاته، وه که له حدیسه کئی (أبوذر) دا هاتوه که لمیشموه باس کرا، وه لایهنی زۆری نهوهی که سابه له کرداری پیغمبروه ﷺ هشت پکاته، وه نهوهی له فرمایشتی یوه سابت بوه دوانزه پکاته. کۆمه لیکیش بۆ نهوه چون لهوانه نبو جمعفری (طبری) ههروه ها خه لیمی و پهویانی له شافیعی به کان بریوانه نهوه، که لایهنی زۆری بی سنووه دیاری نه کراوه.

عیراقی له شهرجی (ترمذی) دا ده فرموویت: کسم له صهحابو تابعین نهیینوه ژمارهی پکاته کانی یه کلا کردیتموه له دووانزه پکاتا، وه (سیوطی) ش هه نهوه ده فرموویت.

سه عیدی کوپی منصور له حسنه مه نه گیتیموه کاتی پرسیری لی کراوه نایا هاوه له کانی پیغمبر ﷺ نه نویژیهان نه کرد؟ ووتیمتی: به لئی ههیان بووه دوو پکاتی کردوه، ههیان بووه چوار پکات، وه ههیان بووه هتا نویژی نیوه پژ نویژی نه کرد.

له نیپاهیمی نه خه عی یوه هاتوه که پیانز که له نه سوهدی کوپی یه زیدی پرسی چهند پکات نویژی چیشتنگاو بکمر؟ فرمووی: ناره زوی خۆته.

له نوموهانیه مه هاتوه که پیغمبر ﷺ هشت پکات نویژی چیشتنگای کرد، دوو پکات دوو پکات سلای نه دایمه. (نه بوداود به نیساندی صهحیح گیتراویمتی یوه^(۱)).

(۱) نهوهی بهم شیویه ده فرموویت له (المجموع ۳/۳۹) دا به زیادهی لسه مرچی بوخاری! و (حافظ ابن حجر) له (التلخیص) دا به دووی کهوتوه، و نه مه یه کینکه له هه له کانیان چونکه له نیسانده کیدا (عیاض بن

له عایشه خوای لی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ چوار رکات نویزی چیشتهنگاری نه کرد، وه نموندهی خوا ویستی لسه بیت زیادی ده کرد. (نه حمد و موسلیم و نیبنوماحه گیرایانتموه).

نویزی نیستخاره:

سونمه بۆ کسینک بیوی کاریکی رهوا بکات بهلام نزانیت لومکاردها تروشی خیر نیییت یا شهر، دوو رکات نویز بکات جگه لمنویزی فیرز، گمچی نمو دوو رکاته لسونمه پاتبهکانیش بیت، یا نویزی دوو رکاتی چوونه ناو مزگوتیش بیت (تحیة المسجد) همدروسته، وه له همرکاتیکه شمو رۆژدا بیت بیکا، دای خوئندنی سوپهتی فاتیه بهئارزووی خوی چی نهخوئنی له قورئان بیخوئنی، لپاشاندا که لیبۆه سوپاس و ستایشی خوا بکات و سلاوت لسه پیغمبر ﷺ بدات و پاشان بمر پارانمویه بیارتموه که بوخاری گیرایمیتیموه له جابرهوه خوا لینی رازی بیت که ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فیری نویزی نیستخارهی نه کردین له همدو کاریکماندا وه چون فیری سوپهتیکه قورئانی نه کردین، نه فرموو: نه گمر کسینکتان هات بعدلیا کاریکی رهوا بکات با لپیئشدا دوو رکات نویز بکات جگه لمنویزی فیرز پاشان بلیت: (اللَّهُمَّ اسْتَخِرْكَ بِعِلْمِكَ وَاسْتَقْدِرْكَ بِقُدْرَتِكَ، وَاسْأَلْكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أُمْرِي، أَوْ قَالَ: عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَأَقْدِرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي، ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أُمْرِي، أَوْ قَالَ: عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ أَرْضِنِي بِهِ). واته: خواجه تو خواجه کی زانایت و ناگات لمنهینیه کانه، بمر زانستی ریت داوات لی نه کم خیرم نیشان بدهیت، وه به توانو دهسلاتی خوت داوات لی نه کم دهسلاتم بدهیت، وه داوات لی نه کم له فزله گموره کمت، چونکه همر تو خاوهنی توانو دهسلاتی، من بین دهسلاتم، وه تو زانار شاره زایت من نزان، وه تو زانای همدو نهینیه کانی، خواجه نه گمر نزانای نم کاره (لیره دا ناوی کاره کی بهینیه) خیری بۆ تاین و ژیان و پاشمروژم هلیه، یا نه فرموو: بۆ تیستار پاشمروژم هلیه، له چاره می بنوسه وه بۆم ناسان بکه، پاشان لیمی پیرۆز بکه، وه نه گمر نزانای نومکاره شعری بۆ تاین و ژیان و پاشمروژم هلیه، یا

عبدالله الفهری المدني) دانیشتری میصری تیدایه (حافظ) خوی ده فرمویت له (التقريب) دا: (فيه لين) و هیمای بمر کردوه که له پیارانی موسلیمه جگه له بوخاری! همدوها (ذهبي) ش هیمای بمر کردوه له (الکاشف) و ناماژی به لاوازی کردوه، بۆ زیاتر پروانه (تمام المنه).

نه‌یفرموو: بۆ ئیستاو پاشه‌ڕۆژم هه‌یه، لێمی دوور بخه‌روه، وه منیش له‌و دوور بخه‌روه، وه‌خه‌زێنکی ترم له‌چاره بنوسه له‌هرکۆی‌یه‌ك بێت، پاشان ڕازیم بکه‌ پێی.

وه ده‌رباره‌ی خوێندنی سوپه‌تیکی تایبعت له‌و دوو ڕکاته‌دا شتیکی سه‌حیح نه‌هاتوه، وه‌ك چۆن شتیکی سه‌حیح نه‌هاتوه له‌باره‌ی موسته‌حه‌ببسی دووباره‌کردنه‌وی له‌م نوێژه‌دا، (واته: که بۆ کارنک کردت دیسان هه‌ریۆ ئه‌وکاره دووباره‌ی بکه‌یتمه‌وه). نه‌وه‌ی ده‌فرمووت: پێویسته‌ دوا‌ی کردنی ئیستخاره‌که ئه‌وکاره بکات که دلی پێی نه‌کریتمه‌وه، وه ناییت له‌سر ئه‌و دلتیایی و سنگ کراوه‌یی‌یه که هه‌واو ئاره‌زووی تێدایه‌ بڕوات که له‌ پێش کردنی ئیستخاره‌که‌دا هه‌یبوه بۆ ئه‌وکاره، به‌لکو پێویسته‌ له‌سر ئه‌وکه‌سه‌ی ئیستخاره‌ نه‌کا واز له‌ ئاره‌زووی خۆی به‌یئێ، جا نه‌گه‌ر به‌وشیوه‌یه نه‌بوو ئه‌وه داوا‌ی خه‌یر نیشان دانی نه‌کردوه له‌خوا، به‌لکو ڕاستیشی نه‌کردوه له‌ داواکه‌یدا، هه‌روه‌ها له‌ خۆبه‌ری کردنه‌که‌یدا له‌ زانایی و توانایی که روتیه‌تی نازانم و ناتوانم ڕاستی نه‌کردوه، هه‌رچهنده‌ ئه‌وه‌روانه‌ی داوه‌ته‌ پال‌ خوا، چونکه‌ نه‌گه‌ر ڕاست بکات له‌وا‌یدا ئه‌وه مانای وایه‌ خۆی به‌ری نه‌کات له‌ هه‌ول و توانایی و له‌وه‌ڵه‌بژاردنه‌ی که بۆخۆی داناوه.

نوژی ته‌سه‌ب:

له‌ عیکه‌رمه‌وه له‌ ئیبنوعه‌به‌باسه‌وه خوا‌ی لی‌ ڕازی بێت هاتوه ده‌فرمووت: پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ عه‌به‌باسی کو‌ری (عبد المطلب) ی فرموو: ئه‌ی عه‌به‌باس ئه‌ی مامه، ئایا شتی‌ک نه‌ده‌می، ئایا شتی‌ک پێ نه‌به‌خشم، ئایا تو‌ تایبعت نه‌که‌م به‌شتیک، ئایا شتی‌ک فێر نه‌که‌م ده‌جۆر گونا‌ه به‌سرتمه‌وه، وه نه‌گه‌ر ئه‌و شته‌ت کرد خوا له‌تاوانی ئه‌وه‌ڵۆ ناخرو کو‌ن و نویت و هه‌له‌و قه‌ستیت و به‌جۆکو گه‌وره نه‌یئێ و ناشرکات ئه‌به‌ورت، ده‌خه‌صله‌ته: ئه‌وه‌ش ئه‌وه‌یه چوار ڕکات نوژی به‌سره‌که‌وه بکه‌یت له‌هه‌موو ڕکاته‌کاندا سوپه‌تی فاتیه‌مو سوپه‌تیکی تری قو‌رئان بخو‌نیت، کاته‌ی له‌خوێندن بو‌ویتمه‌وه له‌یه‌که‌م ڕکاته‌دا که هه‌شتا به‌پێوه‌ی نه‌چو‌یه ڕکوع پا‌نزه جار بلی: (سبحان الله، والحمد لله، ولا‌اله‌ الا الله، والله‌ اکبر) پاشان ڕکوع به‌یو له‌کاته‌ی ڕکوعه‌که‌دا ده‌ جار ئه‌وه بلیوه، پاشان سه‌رت به‌رز به‌که‌روه له‌ ڕکوع ده‌ جار ئه‌وه بلیروه، پاشان دا‌بنه‌ویوه بۆ سجود ده‌ جار له‌سجوده‌که‌مه‌دا بیلێروه، پاشان سه‌ر به‌رز به‌که‌روه له‌ سجود و ده‌ جار بیلێوه. پاشان به‌جۆره‌وه سجود و ده‌ جار بیلێروه، پاشان سه‌ر به‌رز به‌که‌روه له‌سجود (واته: له‌دانیشتنی ئیستراحه‌تدا پێش نه‌وی هه‌ستی) ده‌ جار بیلێوه، ئه‌وه هه‌فته‌یه‌پنج جار ئه‌مه‌ر ڕکاتیکه‌دا، به‌وشیوه‌یه هه‌رچوار ڕکاته‌که ته‌واو نه‌که‌یت، جا نه‌گه‌ر توانیت ڕۆژی یه‌که‌جار ئه‌وه‌نوێژه بکه، نه‌گه‌ر نه‌ت کرد هه‌ر جومه‌عی جارێ، نه‌گه‌ر نه‌ت کرد سالی جارێک بیکه، نه‌گه‌ر بو‌ت نه‌کرا له‌ژیانتا یه‌که‌جار بیکه. ئه‌به‌وا‌وه ئیبنو ماجه‌و ئیبنو خوزه‌یمه له‌ سه‌حه‌حه‌که‌یدا گێ‌راویانه‌مه‌وه، هه‌روه‌ها (طه‌رانی)یش.

(حافظ) ده فرمويټ^(۱): ثم حدیسه له زور ړنگاوه رپوايت کړاوه، همدو ها له کومه ټنک صحابه، وه چاکترين ړنگايان ثم حدیسي عيکرمه، وه کومه ټنک له زانايان به صحیحیان داناوه، لوانه: (حافظ) ثبویه کړی ناجوری، وه ماموستامان ثبو موحه محمد عبدالرحیم ی میصری و ماموستامان (حافظ) ثبو حسنی مقدیسی و حمتی خویان لی بیت. نیبنو مویار په ده فرمويټ: نوږی تمسیح په غبته پندراوه، موستحبه نادمیزاد همو کاتیک رابیت لسمی و لیتی بن ټاگا نمیت.

نوږی پتویستی:

نیمامی نه حمد بسنندیکي صحیح له ثبو د پدانهوه نه گټر پتووه کمیتغمبر ﷺ فرمويټی: (مَنْ تَوَضَّأَ فَاسْبَغَ الوُضوءَ ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ يَتَمُهما، أَعْطَاهُ اللهُ مَا سَأَلَ مُعْجَلًا أَوْ مُؤَخَّرًا)^(۲). واته: هرکس به جوانی دهست نوږتک بگړتو دوو رکات نوږی تنوار بکات، داوی چی بکات لهخوا خوا نهیداتی جا ټوکاته بیت یا دواپی.

نوږی تمویه:

له ثبویه کړوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده فرمويټ: گوتم له پتغمبر ﷺ بووه نهیفرموو: (مَا مِنْ رَجُلٍ يَذْنِبُ ذَنْبًا ثُمَّ يَقُومُ فَيَتَطَهَّرُ ثُمَّ يُصَلِّي، ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللهَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ، ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ اللهَ إِلَّا اللهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ ^(۳) أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَمِلِينَ﴾ (آل

(۱) روشی (حافظ) نه گمر به (مطلق) ی به کار بیت ثبو مبست پږی نیبنو حجری عسقلانی به به لام لیره دا مبستی ثبو نری به لکو (حافظ) ی (منذری) یه، وه ثم ووتیه ووتی ثبو له (الترغیب ۱/۲۳۸) دا بویه پتویست بو لسمر دانر تعلیدی کردایه پتوی بږ ثبو وه همه دروست نبوايه.

(۲) صحیحی له کوږو بیتي له کاتیکدا له سفنده کپی پیارتکی نغاسراوی تیدایه؟! وه حدیسه که له (المسند) دایه (۶/۴۴۲-۴۴۳) له ړنگای (میمون أبي محمد المراني التميمي) ابن معین ده فرمويټ: نای ناسم، نیبنو عدی ده فرمويټ: (لسمر لعمه به نغاسراو دژمیردرت) وه (ذهبي) ده فرمويټ: (لا يعرف) ناناسرت، وه نه گمر ده تورت بگړتووه بږ (الميزان) و (اللسان) و (مجمع الزوائد) (۲/۲۷۸).

عمران/۱۳۵و۱۳۶) (رواه أبوداود والنسائي وابن ماجة والبيهقي والترمذي وقال: حديث حسن).
 واته: هرکسینک تاوانیتکی نه‌جام دا پاشان هه‌لسا ده‌ستونیزکی گرت و دوورکات نویژی کرد و
 داوای لیخو‌شبوونی کرد لمپروهردگاری خوا لینی خو‌ش نمیت، پاشان نمونایتمی خو‌تندوه که
 نه‌فرمویت: (وه نموکسانمی تاوانیتکی گموره یا ستمیتک له‌خو‌زان نه‌کمن لمپاشاندا یادی خوا
 نه‌کمن داوای لیبورونی لی نه‌کمن، وه کئی هه‌یه له‌خوا به‌لاره گونا‌ه بیوریت، وه لیسر نموکاره‌ی
 کردوبانه به‌رده‌وام نابن و نه‌زانن که خوا له گونا‌ه خو‌ش ده‌بن، نمو جو‌ره کسانه پاداشتیان
 لمپروهردگاریانموه لیبورون و به‌هشتانیتکه که به ژتیریا روبار نه‌روات، بز همیشه تیتدا
 نمیتندوه).

وه (طبرانی) له (الکبیر) دا به‌سندیتکی حسن له نموده‌بدائمه نه‌گیریتنه که پی‌نهم‌بهر
 می‌نویس: (مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضْوءَ، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ أَوْ أَرْبَعًا مَكْتُوبَةً أَوْ غَيْرَ
 مَكْتُوبَةٍ يُحْسِنُ فِيهِنَّ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ، ثُمَّ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ غَفْرًا لَهُ). واته: هرکس جوان ده‌ستونیز
 بگرت، پاشان هه‌لستیت دور وکات یا چوار وکات فیرز بیت یا سوننمت نویژ بکات، رکوع و
 سجوده‌کمی به‌چاکی نه‌جام بدات، پاشان داوای لیبورون له‌خوا بکات خوا لینی نمبوریت.

نویژی پو‌ژگیان و مانگ گیان:

زانایان لیسر نموه پینک هاتونن که نویژی پو‌ژگیان و مانگ گیان سوننمتیتکی مونه‌ککیده بز
 سیوان و ژنان^(۱)، وه‌چاکتر وایه به‌جماعت بکرت، هرچنده به جماعت کردنی مخرج نیه

(۱) دور شتی تیتدایه:

ده‌عوای نمو نیجماعه به‌تاله نمور عوانه له صحیحه‌که‌یدا (۳۹۸/۲) ده‌فرمویت: (بیان وجوب صلاة الكسوف)
 وه چمند حدیسی له ژیر نمو بابدا هیتاوه که ده‌لالت ده‌کاته سر وجوب وه: (فإذا رأيتموها فصلوا) - واته
 هرکاتینک بینیتان پو‌ژ یان مانگ گما نموه نویژ بکمن - هروده‌ها نیبنو خوزه‌یه له صحیحه‌کمی (۳۰۸/۲) دا
 ده‌فرمویت: (باب الأمر بالصلاة عند كسوف الشمس والقمر) جا مهسه‌له‌که (خیلافی تیتدایه) هر بزیه (حافظ
 ابن حجر) له (الفتح ۵۲۷/۲) دا ده‌فرمویت: جو‌مهور لیسر نموه یه‌که که سوننمتیتکی مونه‌ککیده، وه
 نموعوانه به راشکاری له صحیحه‌که‌یدا باسی واجبی‌یتمی کردوه، وه جگه له‌لای نمو نمیبینوه، نیلا نموی که
 له مالیکوه ده‌گیردیتنه که حیسانی وه نویژی جو‌معی بز ده‌کات، وه (الزین بن المنیر) له نمور حنیفه‌وه
 نه‌قلی ده‌کات که نمورش واجبی ده‌کات، هروده‌ها همدی له کتیب دانده‌کانی معزه‌یی حنفی نمو نه‌قل ده‌کمن
 که واجبه، منیش ده‌لیم: نمعه راجع‌ره له پو‌وی به‌لگوه وه باسی دیت.

تییدا، وه بانگوازی بۆ بکریته بووتریت: (الصلاة جامعة) وه جماعهه زانایان لسهه نههه دوو رکاته، له ههر رکاتیئکدا دوو جار رکوع ئهبریت.

له عانیشهوه خوی لی رازی بیت هاتوه دهفرموویت: پیغمبهر ﷺ لهژانییدا مابوو جارێک رۆژگیا چوه دهروهه بۆ مزگوت وه ههلسا خهلهکهکی لهوای خۆیهوه ریز کردو سوپهتیکی دورو درێژی خویند، لهپاشاندا (الله أكبر) ی کرد و چوه رکوعهوه، ماوهیهکی زۆر له رکوعدا مایهوه، شتیکی کهمتر بوو لهخویندنهکی یهکهم، لهپاشاندا سهری بهرز کردهوه فرمووی: (سمع الله لمن حمده، ربنا ولك الحمد) له پاشاندا وهستار سوپهتیکی تری خویند، بهلام ئهوهندهی خویندنی یهکهم دورو درێژ نهبوو، پاشان (الله أكبر) ی کردهوهو چوه رکوعهوه، بهلام ئهوهندهی رکوعی یهکهم نهمایهوه، پاشان فرمووی: (سمع الله لمن حمده، ربنا ولك الحمد) لهپاشاندا چوه سهجدهوه، ههر بهو شیهویه رکاتهکی تریشی تهواو کرد، ههتا چوار رکوعو چوار سجودی تهواو کرد رۆژ ده رکوتیهوه پێش ئهوهی سلاوبداتهوه، لهپاشاندا ههلسا وتاریکی دا بۆ خهلهکهکه لسهههاتهوه سوپاس و ستایشی پهروهردگاری کرد بهجۆرێک ههرشیایوی ئهوییت، ئینجا فرمووی: (إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ لَا يَنْخَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَافْزَعُوا إِلَى الصَّلَاةِ) (رواه البخاري ومسلم). واته: رۆژو مانگ دوو نیشانمن له نیشانهکانی خوا، نه بۆ مردنی کس نه گیرین نه بۆ له دایک بوونی کس، جا نه گهر بینیتان گهران پهنا بهرنه بهر نوێژ کردن.

ههروهها بوخاری و موسلیم گیراویانتهوه له ئیبنوعهباسهوه که دهفرموویت: رۆژ گهراو پیغمبهر ﷺ نوێژی کرد، له نوێژه کهیدا وهستانیکی درێژ وهستا بهئهنزای سوپهتی بهقهوه، پاشان رکوعیکی درێژی برد، پاشان ههستایهوه له رکوع و وهستانیکی درێژ وهستا، بهلام له وهستانی یهکهم کهمتر بوو، پاشان رکوعیکی درێژی برد، بهلام له رکوعی یهکهم کهمتر بوو، پاشان سهجدهی برد، پاشان ههستایهوه پێو وهستانیکی درێژ وهستا، بهلام له وهستانی یهکهجار کهمتر بوو، پاشان رکوعیکی درێژی برد، بهلام له رکوعی یهکهم کهمتر بوو، پاشان سهجدهی برد، پاشان کسهلامی دایهوه رۆژ ده رکوت، فرمووی: (إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَنْخَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَادْكُرُوا اللَّهَ) واته: بهراستی رۆژو مانگ دوو نیشانمن له نیشانهکانی خوا، نه له بهر مردنی کسێک نه گیرین و نه له بهر له دایک بوونی، جا کاتێ بینیتان ئهوه دووانه گهراون یادی خوا بکهن.

روتن به سونیهتی ئهم نوێژه به فیقه دهی ئهوه ههموو فرمانانهیه که هاتوه له پیغمبهرهوه ﷺ لهو نوێژدا بهی ئهوهی یهک لادهرێک ههیت له واجیبتی، و شوکانیش بهلای ئهمدا چوه له (السیل الجرار ۱/ ۳۲۳) و صدیق حسن خانیش له (الروضة الندية)، که ئهههههقه (إن شاء الله). (تمام المنه).

نیمای شافعی نو ووتاردانی پیغمبری ﷺ کردۆته به لگهی نووی ووتار دان مەرجیکه لعمرجه کانی نو نوژ، به نام نبو حنیفو مالیک ئەلین: نوژی مانگ گیان و پژ گیان ووتاردانی تیدا نیه، وه پیغمبر ﷺ بۆیه نو ووتاره دا چونکه خه لکه که، نه یان ووت: لمر مردنی نیپراهیمی کۆپی پیغمبر ﷺ پژ گیاه.

(ابن عبد البر) ده فرمویت: نو دوو حدیه صحیحترین حدیسن که لم باسدا هاتون، نیبو قهیم ده فرمویت: سونمتی راستو ریکی مه حکم لهنوژی مانگ گیانو پژ گیاندا دووباره کردنهوی رکوعه له هەر رکاتیکدا، به پیی حدیسه کی عایشو نیبو عبباس و جابو نوی کۆپی که عبو عبدالله ی کۆپی عمری کۆپی عاص و نبوموسای ئه شعری، نه مانه ههمووی دووباره کردنهوی رکوع لهرکاتیکدا له پیغمبره وه نه گیرنهوه، وه نهوانی دووباره کردنهوی رکوعیان گیراوه تهوه ژماره یان زۆرترو نزیکتر بوون له پیغمبر ﷺ نهوانی باسی دووباره کردنهویان نه کردوه.

نعمش مەزههبی مالیک و شافعی و نهحمده، وه نبو حنیفه بۆ نووه چوه که نوژی پژ گیان و مانگ گیان دوو رکاته لمر شیهوی نوژی جژن و جومعه نه کرت، به پیی حدیسه کی نوعمانی کۆپی بشیر که ده فرمویت: جارنک پژ گیاه پیغمبر ﷺ هات بهرنوژی بۆ کردین وهک نه نوژی ئیستا ئیه ده یکن، دوو رکات دوو رکات رکوع و سهجدهی ئهر، وه لهخوا نهپارایهوه هتا خۆر ده رکوتوه^(۱).

له حدیسه کی (قبیصة) دا هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَصَلُّوْهَا كَأَحَدٍ صَلَّاهَا مِنَ الْمَكْتُوبَةِ) واته: کاتی پژ گیان و مانگ گیانتان بینی ئیهوش نوژ بکن وه تازهترین نوژی فهرنک که به جیتان هینایت.

وه خویندنی سوپهتی فاتحه لهردوو رکاته کدا واجبه، دواي نو نوژکمر به ناره زووی خۆی چی له قورئان نه خوینتی بیخوینتی، وه قورئان خویندن تیدا دروسته به دهنگی بهرزو به نهیتیش^(۲).

(۱) نو بۆچونهی نبو حنیفه راست نیه چونکه (حدیث) که راست نیه، وه حدیسه که (مضطرب) له پووی سمند و متنهوه، پروانه (إرواء الغلیل ۱۳۱/۳) و ناشکراشه له عیلمی (مصطلح الحدیث) دا که (اضطراب) به لگهیه لمر زه عیفی حدیسه که، جا ئیتر چۆن به که لکی نووه دیت که بهرپرچی حدیسه صحیحه کاندای بکاتوه، پروانه (تمام المنه).

(۲) نووی زاندراده که نوژی خۆرگیان پیغمبری ﷺ یهک جار نو نوژی کردوه. و به صحیحیش هاتوه که به دهنگی بهرز خویندووی ههروهک له صحیحی بوخاری دا هاتوه، و شتیک سابت نهوه که بهرتهستی بکات، و نهگهر سابتیش بویت معروجه، جا ئیتر چۆن دانر یه کسانای دهخاته نیوان به دهنگ بهرز

به ٿام بوخاری ده فرمویٽ: قورٿان خوندن بدہنگی بمرز تییدا صحیحترہ.

کاتہ کشی لوکاتموہ پڙڙ یامانگ نه گیرین هتا دبرنه کمونہ، نوڙی مانگ گیرانیش وهک
نوڙی پڙڙ گیرانہ بی جیاوازی.

حسینی بصری ده فرمویٽ: لوکاتہی ئیبنوععباس نمبر بوو لسمہ بصرہ مانگ گیرا
هاتمدہر بمرنوڙی بڙ کردین دوو رکات له همر رکاتیڳدا دوچار چوہ رکوعہ، کاتی لی بوہوہ
چوہ سر مینبر فرموی: من بوشیوہ نوڙم بڙکردن وهک چۆن پیغمبرم بینوہ ﷺ
نوڙی کردوہ. (شافعی لموسنمددا گپراویلتی یوہ).

وه موستہحبہ ووتنی (الله اکبر) لوکاتدا، وههروہا پارانہوہ خیرکردن و داوا لیبوردن
لهخوا.

بہینئ نہوی بوخاری و موسلیم لمعائیشوہ نه گیرنہوہ که پیغمبر ﷺ فرمویٽی: پڙڙو
مانگ دوو نیشانمن لمعائیشوہ کانی خوی گہوہ بڙمردن ژبانی کس ناگیرین، کاتی بینستان
گیران، لهخوا بپارتنہوہ (الله اکبر) بکمن وداوا لیبوردنی لی بکمن.

وه همدوکیان له نمبو موساوہ گپراویانتموہ ده فرمون: پڙڙ گیرا، پیغمبر ﷺ هستا نوڙی
بڙ کردین لمپاشاندا فرموی: (إِذَا رَأَيْتُمْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَافْزَعُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَدُعَائِهِ وَاسْتِغْفَارِهِ)
واتہ: نه گمر شتیکی وهاتان بینی هانا بمرن بڙ یادی خواکردن و لیپارانہوی و داوا لیبوردن
لیتی.

نوڙہ بارانہ (استسقاء)

(استسقاء) واتہ: داوا پیدانی ناو، وه لیرہدا یعنی داواکردنی نار لمخوی گہوہ له کاتی
ووشکسالی و بی بارانیدا، وه به یه کیټک لم شتوانی خوارہوہ داوا باران بارین نه کرت له خوا:

۱- به کڙمئل دوو رکات نوڙ نه کرت و یه کئی نمیت بمرنوڙو نوڙہ کیان بڙ نه کات، (بہینئ
نہوی بانگ و قامت بکری) لمر کاتیڳدا بیت جگہ لمو کاتانی نوڙکردن تی یاندا کپراہتی
ہدیہ. لمر کاتی یه کمدا سوہتی فاتیحہ و ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ به دہنگی بمرز
نہوٽنی، و له رکاتی دوہمدا (غاشیة) له داوا فاتیحہ نہوٽنی، لمپاشاندا وواترک بخوٽنری یا

خوٽندنیک که به صحیحی لیوی هاتوو لمیوان بی دہنگی ټک که به صحیحی لیوی نہاتووہ. و وٽنی نمہ
باس کرا له باسی قنوت له کاتی نوازیلدا. (تمام المنہ).

لمپتش نوڙ يا لدواي^(۱). جا کاتي ووتار کوڙايي هات هممويان عباگانيان هدنه گيڙنوه، بمشيويهك لاي راست ندهن بمسر لاي چمپداو، لاي چهپ بمسر لاي راستداو پرو نهكمنه قيبلمو دهستان زور بمرز نهكمنوهو له خوا ئمپاريښوه بو باران^(۲).

نيبنو ععباس دهفرموويت: پيغمبر ﷺ هاتدهر به ملکهچي و لارهملی و شيوهگوزاو خوی گوزي بوو جلی کاری لمبرکردبوو به زارييموه له خوا ئمپارييموه جا دوو رکات نوڙي بوو کردین وهك چون نوڙي جهوني بو نهکردین، بهلام ووتارهکمی وهك ثم ووتارهی ئتوه نمبوو. (رواه الخمسة وصححه الترمذي وأبو عوانة وابن حبان).

له عايشيموه هاتوه دهفرموويت: خهلك هاتن بولاي پيغمبر ﷺ باسی بي بارانيان کرد، نعریش فرماني دا له نوڙگادا (مصلی) مينبريکيان بو داناو بهليني پوڙيکي به خهلهکهکه دا که تييدا درچن، کاتي تيشکی خوري نمويوڙه دهركموت چووه دهري و لمسر مينبرهکه دانيشت و

(۱) منيش دهلتم: نهما خوتندي به دهنگي بمرز صحيح و سابت له پيغمبروه ﷺ له حدیسی عبداللهی کوري زهيدوه که باس کراوه له کتيبهکدا، وه همروهها نموه له (الإرواء، ۱۳۳/۳) دا تمخريج کراوه، نهما ديارى کردنی نمو دوو سوږته باسکراوه صحيح نويه له پيغمبروه ﷺ، لمبر نموي له سنددهکيدا موحهمدی کوري عبدالعزيزی کوري عومري (الزهري) تيډايه، نعریش زور (ضعيفه)، بروانه (تلخيص المستدرک) (ذهبي)، و (انصب الرايه) زويلمعی و (إرواء الغلیل ۱۳۴/۳) و (الضعيفة ۵۶۳۱). (تمام المنه).

(۲) لعمدا دوو مسنهله هديه دانر بهلگمی لمسر نهينارهتوه:

يهکم: ههلگيڙانوهی عباگانيان.

دووهميان: دست بمرز کردنوهيان.

بهلکه بو يهکم، حدیسی عبداللهی کوري زهيد که دهفرموويت: پيغمبري خوام بينی ﷺ کاتيک نوڙه باراني بوو کردین، دوعاگردنهکمی دروڙ کرده و دوعای زور دهکرد، پاشان پروي وهرچرخاند له قيبله و عباکمی ههلگيڙاييموه و خهلهکيش لهگهليا ههليان گيڙاييموه، أخرجه أحمد بسند قوي، بهلام باس کردنی ههلگيڙانوهی عباگانی خهلهکی (شاذا) ه همروهك تحقيقم کردوه له (سلسلة الأحاديث الضعيفة ۵۶۲۹) دا، و بهلکه لمسر دووهميان حدیسی ثمنس هاتوه له کيتابهکدا به ژماره (۲)، له رويائيتيکدا دهفرموويت: پيغمبري خوا ﷺ همردوو دهستی بمرز کرده و دوعای دهکرد و خهلهکيش دهستان بمرز ده کرده و دوعايان دهکرد، بوخاری تمخريجي کردهو به موعهللقي، وه بهيهقتی واصلی کردهو وه جگه لعويش، وه نعریش تيډا نويه که زيادهرويان کردهو له دست بمرز کردنوه، بهلکو نموه سابت بووه له پيغمبري خوا ﷺ خويوه، همروهکو له حدیسی عايشيدايه له کتيبهکدا، و حدیسی ثمنس له صحيحهيندا، جا من زيادهروي له دست بمرز کردنوه بو نيمام دهينم نمک بو (مأموم) دکان. (تمام المنه).

(الله أكبر) ی کردو سوپاس و ستایشی خوی کرد، لپاشاندا فرمووی: (إِنَّكُمْ شَكُوتُمْ جَدَبَ دِيَارِكُمْ، وَقَدْ أَمَرَكُمُ اللَّهُ أَنْ تَدْعُوهُ وَوَعَدَكُمْ أَنْ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ، ثُمَّ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ، اللَّهُمَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ الْغَنِيُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ، أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ عَلَيْنَا قُوَّةً وَبَلَاغاً إِلَى حِينٍ). واته: ئیوه بیتاری ده‌نمبرن بۆ بێ بارانی و وشکه سالی له ناوچه‌که‌تاندا، وه خوی گه‌وره فرمانی پیداون لێی بپاریتموه، وه په‌یمانی پیداون پارانموه‌که‌تان لێ وه‌ریگرت و وه‌لامتان بداتموه، لپاشاندا فرمووی: سوپاس و ستایش بۆ په‌روه‌دگاری جیهانیان، ئه‌و په‌روه‌دگاری سیفتمی وه‌حیم و وه‌حانه پاشای رۆژی دوا‌یی‌یه، هیچ مه‌عبودیکی حق نی‌یه جگه له الله، چی ویست نه‌یکات، خوا‌یه جگه له‌تۆ هیچ مه‌عبودیکی حق نی‌یه، تۆ بێ‌نیاز و ده‌ولتمندی و ئیمه هه‌زارین، بارانمان بۆ ببارینه، وه ئه‌وی که بۆمان ئه‌بارینتی، بۆمان بکه به‌هێزیت بمانگه‌یه‌نیتته کاتیکی تر، لپاشاندا ده‌سته‌کانی به‌رز کرده‌وهو به‌به‌رده‌وامی ئه‌پارایم وه به‌شێوه‌یه‌ک سیپیتی بن بالی ئه‌بهرنا، پاشان پش‌تی کرده خه‌لکه‌که و کراسه‌که‌ی هه‌لگه‌ت‌رایم وه ده‌ستی هه‌ر به‌لندی مابۆوه، لپاشاندا ر‌ووی کرده‌وه خه‌لکه‌که‌و هاته‌ خواره‌وه و دوو ر‌کات نو‌ژی بۆ کردن، خوی گه‌وره په‌له هه‌ورکی پێک هه‌تا ده‌ستی کرد به‌گرمه گرم و هه‌وره بروسکه، پاشان ده‌ستی کرد به‌باران بارین به‌فرمانی خوا، پیغمه‌به‌ر ﷺ نه‌گه‌رایم وه بۆ مزگه‌وته‌که‌ی هه‌تا لافار هه‌ستا، کاتی بی‌نی خه‌لکه‌که به‌په‌له نه‌چنمه ماله‌کانیان پێ‌که‌نی هه‌تا دانه‌کانی ده‌رکه‌وت، فرمووی: (من شایعتی ئه‌دم خوا تواناو ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌که‌دا هه‌یه و منیش به‌نده‌ی خواو نی‌زرا‌ی ئه‌وم). (رواه الحاکم وصححه ابوداود وقال هذا حدیث غریب وإسناده جید).

له عه‌به‌اده‌ی کورێ تمه‌یممه له‌مامه‌مه که‌نا‌وی عبدالله ی کورێ زه‌یدی مازینی‌یه هاته‌وه ده‌فرمو‌وت: پیغمه‌به‌ر ﷺ خه‌لکه‌که‌ی برده‌وه بۆ نو‌ژه بارانه، دوو ر‌کات نو‌ژی بۆ کردن به‌ده‌نگی به‌رز تییدا قورنانی ئه‌خوتند. (جماعه‌ت گه‌ت‌را‌وه‌نامه‌وه)^(۱).

ئه‌به‌وه‌ره‌یه ده‌فرمو‌وت: پیغمه‌به‌ر ﷺ رۆژی چوه ده‌ر بۆ دا‌وای باران بارین، دوو ر‌کات نو‌ژی بۆ کردین بێ بانگو قامه‌ت، پاشان ووتاریکی بۆ‌داین، ئینجا له‌خوا پارایم وه ر‌ووی له‌خه‌لکه‌که وه‌رگه‌ت‌راو ر‌ووی کرده قیبله، هه‌ردوو ده‌ستی به‌رز کرده‌وه لپاشاندا کراسه‌که‌ی هه‌لگه‌ت‌رایم وه لای راستی دا به‌سه‌ر لای چه‌پداو لای چه‌پی به‌سه‌ر لای راستا. (ئه‌حمده و ئه‌ب‌نه‌وما‌جهو به‌یه‌مقی گه‌ت‌را‌وه‌نامه‌وه).

(۱) له‌و ته‌خ‌ری‌عه‌دا چاره‌بۆشی هه‌یه چونکه خوتندن به‌ جه‌ه‌ری موس‌لیمه ئه‌ب‌نه‌وما‌جه ته‌خ‌ری‌عیان نه‌کردوه، وه زه‌یله‌عی له (نصب الرأية ۲/۲۳۹) دانی به‌م راستی‌یه‌دا ناوه، به‌روانه (إرواه الغلیل ۶۶۶). (تمام المنه).

۲- نیمام له ووتاری ههینیدا یپارێتوه لهخواو مهتوممهکانیش بڵێن: (ئیمین) بهیڤی ئهوی بوخاری و موسلیم له شورهیکوه له ئهنهسوه نهگێرنهوه: یپاریک رۆژێکی جومعه ئهوکاتهی پێغمبهر ﷺ ووتاری ئهدا خۆی کرد بهناو مزگوتداو ووتی: ئهی نێرراوی خوا ههچمان نهما، لهبر بێ بارانی مالم تیاچوو پێگه بپاوی بپاوی، داوامان بۆ بکه لهخوا بارانمان بۆ بپارێتی، پێغمبهر ﷺ ههردوو دهستی بهرز کردهوه و فرمووی: (اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا) واته: خواجه فریامان بکهوه بارانمان بۆ بپارێته سێ جار. ئهنهس دهفرموویت: سوێند بهخوا نه ههرو نه پهله ههرومان بهتاسمانهوه بهدی نهتهکرد، وه له نێوان ئیمرو کێوی سهلهعدا ههچ نهبوو نه خانوو نه مال، لهدوایهوه پهله ههرویک ئهوهندهی قهڵغانیک دهركوت، کاتێ گهیشه ناوهراستی تاسمان بلاوبۆوهوه دهستی کرد بهباران بارین، سوێند بهخوا ههتا یهک ههفته خۆرمان نهبینی، لهپاش ههفتهکه جومعه بوو ههرو ئه پیاوه لهو دهراگیهوه هاته ژوورهوه پێغمبهر ﷺ ووتاری ئهخوێند، وه لێی چوه پێشوه ووتی: ئهی نێرراوی خوا مالم پماو پێگامان لێ بپا داوامان لهخوا بۆ بکه ئهه بارانه بگێرنهوه، پێغمبهر ﷺ ههردوو دهستی بهرز کردهوه لهپاشان فرمووی: (اللَّهُمَّ خَوَّالِنَا وَلَا عَلَيْنَا، اللَّهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالظَّرَابِ، وَبَطُونِ الْأُودِيَةِ وَمَنْابِتِ الشَّجَرِ). واته: خواجه لهئیممی دوو بخرهوهوه بۆ دهوور پشتمانی بهره ئهه بارانه، خواجه بۆسهر شاخ و گردهلکهوه دۆلهکان و شیوهکان و بنی درهختهکانی بهره، نهلێ: خۆشی کردهوه کاتێ هاتینه دهر ههتاو دهركوتبوو.

۳- تهنها دوعا بکا بهیڤی ئهوی لهپۆژی جومعهدا بیت، یا نوێژه بارانهی بۆ بکا له مزگوت یا لهدهروهی مزگوت، بهیڤی ئهوی ئهینوماجوو ئهینوعوانه نهگێرنهوه له ئهینوعهههاسوه که فرموویتی: پیاویکی دهشتهکی عهرو ب هاتهلاهی پێغمبهر ﷺ ووتی: ئهی نێرراوی خوا من لهناو هۆزێکهوه هاتووم شوانیان بێ توێشوه، و بهرانیان بێ جولهیه، لهبر کم ناوی و کم بارانی، پێغمبهر ﷺ چوه سهه مینههرو سوپاس و ستایشی خوای کردو لهپاشاندا فرمووی: (اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْشًا مُغِيثًا مَرِيئًا مَرِيئًا طَبَقًا غَدَقًا عَاجِلًا غَيْرَ رَائِي) (واته: خواجه بارانیکی ریزگارکهرو نهخام باش و پهرییت و گشتی و زۆرو لهسهه خۆمان، بۆ بپارێته) جا که هاته خوارهوه ههركهس تههاته لای ئهیووت: خوا بارانی بۆ باراندین (رواه ابن ماجه وأبو عوانة ورجالہ ثقات وسکت علیه الحافظ فی التلخیص)^(۱).

(۱) ههروک دهفرموویت: پیاوانی سیقن، بهلام ئههه ئهوه ناگهیهنیت که سهندهکی صحیحه ههروک له پێشهکیدا باسمان کرد، لهبر ئهوی عیلهتیکێ تێدایه دهیته هۆی لاوازی، ئهوی ئهویه که له ریاویتی حهیبی کوری ئهی سایته له ئهینو عهههاسوه، و ئهه حهیبه تهدیسی زۆره، ههروک (حافظ) له (التقريب)دا دهفرموویت، وه مودهلهیسش کار به حهدیسهکی ناكرت، نهگهر (عنعنه)ی کرد ههروک روهغان کردۆتهوه له

له شوره حبیلی کوری (سگ) ده هاتوه ووتی: جارتک به کهعبی کوری مویره ووت: هو کهعب! فرموده یه کی پیغمبرمان ﷺ بو بگیروه، نمیش فرموی: خوم لمیتغمبرم ﷺ بیستوه نهیفرمو: کاتیک پیارتک پی ووت: نمی نیراوی خوا داوی باران بکه لهخوا بو (مضر)، نمیش فرموی: (پیارتکی چاونترسی... تمنها بو (مضر)؟) کابرا ووتی: نمی نیراوی خوا داوی سرکوتنت کرد لهخوا سمری خستی، پارایتوه لهخوا وهلامی دایتوه، نمغا پیغمبر ﷺ دهستهکانی بهرز کردهو فرموی: (اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْشًا مُّغِيثًا، مَرِيْعًا مَرِيْنًا، طَبَقًا غَذَقًا، عَاجِلًا غَيْرَ رَائِثٍ، نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍ) واته: خواجه بارانکی بزگارکرو تمنجام باش و پر پیت و گشتی و زور و لسمرخو و پرسودو بی زیانمان زو بو بیارینه، نهلی خوا پارانهکی لی وهرگرتن و بارانی بو باراندن، نهوندهی پی نهچو هاتنوه بیتاریان دهرتبری لدهست زوری باران و نهیانوت: خانوه کاغان رما، پیغمبر ﷺ دهستهکانی ههتبری بو ناسمان و فرموی: (اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا) واته: خواجه نهوبارانه بهره بو دهو و پشتمان و لسمر نیمی دور بخبروه، نهلی خوا هورهکی پارچه پارچه کردو بردی بهلای راست و چمپدا. (رواه أحمد وابن ماجه والبيهقي وابن أبي شيبة والحاكم، وقال حديث حسن صحيح إسناده على شرط الشيخين).

له شعیبیه هاتوه که دهفرمویت: عومر رهزای خوی لی بی جارتک هاتده داوی باران بارین بکات له خوا، تمنها نیستغفاری نهکرد، (واته نهیفرمو: استغفر الله، استغفر الله) ووتیان: نعمان بینی بیاریتوه بو باران بارین، فرموی: به نستیرهکانی ناسمان داوی باران بارینم لهخوا کرد (مبهستی نهو بو) (استغفر الله) وهک نستیرهکانی ناسمان بارانین پی نباریت. لمپاشندا ﴿أَسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا﴾ ﴿يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا﴾ (نوح/۱۰-۱۱)ی خویند لهگهل ﴿وَأَسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ﴾ (هود/۹۰). (سمعید له سوننه کهیدا گیاریتیه هوره هوره ها عبدالرزاق و بهیهقی و ثیبنو نبی شعیبه).

وا لهخواره هندی لمر پارانهوانه باس نهکین که لهباری باران بارینه هاتون:

پیشهکید، جا هرکستیک نم حدیسی صحیح کردیت له عیلمتهکی بن ناگیو به (ظاهری نینداده که ههتخهتاره، جا ناگادار به! (تمام المنه).

(۱) شافعی دفرمویت: ریوایت کراوه له سالمی کوری عبدالله وه لباوکی یوه که ده فی نهکات بۆ پیغمبر ﷺ کاتی داوای باران بارینی نه کرد نه یفرموو: (اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا، مُغِيثًا، مَرِيحًا غَدًا مُجَلَّلًا عَامًا طَبَقًا سَحًا دَائِمًا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا الْغَيْثَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْقَانِطِينَ، اللَّهُمَّ إِنَّ بِالْعِبَادِ وَالْبِلَادِ وَالْبَهَائِمِ وَالْخَلْقِ مِنَ اللَّذَوِّ وَالْجَهْدِ وَالضَّنَكِ، مَا لَا تَشْكُوهُ إِلَّا إِلَيْكَ. اللَّهُمَّ أَنْبِتْ لَنَا الزَّرْعَ، وَأَدِرْ لَنَا الضَّرْعَ، وَاسْقِنَا مِنْ بَرَكَاتِ السَّمَاءِ، وَأَنْبِتْ لَنَا مِنْ بَرَكَاتِ الْأَرْضِ، اللَّهُمَّ ارْفَعْ عَنَّا الْجَهْدَ، وَالْجُوعَ وَالْعُرْيَ وَاكْشِفْ عَنَّا مِنَ الْبَلَاءِ مَا لَا يَكْشِفُهُ غَيْرُكَ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَغْفِرُكَ إِنَّكَ كُنْتَ غَفَّارًا، فَأَرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْنَا مِدْرَارًا). واته: خواجه بارانیکي پژگار کړی پر پیت و زږو گشتی و همیشه ییمان بۆ بیارتنه، خواجه بارانمان فریا څخه، له ناو میندانمان مه گټړه، خواجه بنده کان و وولات و تاژده و دروست کراوه کانت هممو تووشی بۆ گوژهرانی و نارده حتی و تنگی یکه بوون، که سکا لکمی هر له لای تو نه کهین، خواجه تو ش بباران کشتو کاله کاتمان بۆ پروینه و گوانی مېرو مالانمان بۆ پر بکه لشیږ، و ناودیرمان بکه به بېره کته کانی ناسمان، وه ده غل و دانمان بۆ پروینه له بېره کته کانی زوی، خواجه تم ماندویمتی یو برسی یمتی یو پرویسمتی ییمان لسم لایره چونکه جگه له تو کس توانای لبردنی نو به لایانی نویه، خواجه نیمه داوای لیبور دنت لی نه کهین، بېر استیش همر تو زږ لیبور دهی، جا له ناسمانوه بارانمان بۆ بیارتنه^(۱).

شافعی دفرمویت: من واحمز نه کم نیمام تم دعا یه بکات.

(۲) له سعه ده هاتوه که پیغمبر ﷺ لداوای باران باریندا نه یفرموو: (اللَّهُمَّ جَلَّلْنَا سَحَابًا كَثِيفًا، قَصِيفًا، دَلُوقًا، ضَعُوكًا، تُمَطِّرُنَا مِنْهُ رَذَاذًا، قَطَقَطًا، سَجَلًا يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ) (رواه أبو عوانة في صحيحه). واته: خواجه دامانپوشه به مورنکی چوپړو بهیږو پالترو دنگاوی، به هوره نم نم پشینمان بکو زویمان بۆ تمپر بکه نمی خاوه شکوی پرېږز.

(۳) له عمری کوری شوعه ییموه له باوکی یوه له باپری یوه هاتوه دفرمویت: پیغمبر ﷺ کاتی داوای باران بارینی نه کرد نه یفرموو: (اللَّهُمَّ اسْقِ عِبَادَكَ وَبَهَائِمَكَ، وَأَنْشُرْ رَحْمَتَكَ، وَأَحْيِ بَلَدَكَ الْمَيِّتَ) (رواه أبو داود). واته: خواجه بنده کانت و تاژده کانت ناودیر بکه و میهره بانیت پرژینو تم وولاته زیندو بکړه وه.

(۱) نومی له کتایی (الأم) دایر (۱/۲۲۲) نومی سالم ریوایتی کردوه: (بحذف عن)، وه دانر سابتی کردوه که شوین نیبنوقه ییم کتوه له (زاد دا)، وه نیسناده کمی (منقطع) وه دهمینیت، و تم بینوه کستیک وصلی کردیت، جا نیوهش پروان، (تمام المنه).

موس‌ت‌حمبیه بۆ کاتی پارانهوه بۆ باران بارین پشتی ده‌سته‌کان بکړینه ناسمان، وه لمړیوایعتیکې موسلیمدا له‌نمنسره هاتوه که پیغمبر ﷺ داوای باران بارینی نه‌کرد پشتی ده‌سته‌کانی به‌رو ناسمان نه‌کرد، وه موس‌ت‌حمبیه نوکاتې باران ثباتیت بووتریت: (اللَّهُمَّ صَيِّبًا نَافِعًا). واته خواجه بارانیتکی پرسود.

موس‌ت‌حمبیه شونیتکی لمش پروت بکړیت بۆ نوهی تهریت، وه موس‌ت‌حمبیه کاتې ناو زیادی کرد لمبر مفرسی زوری باران بووتریت: (اللَّهُمَّ سَقِيَا رَحْمَةً، وَلَا سَقِيَا عَذَابٍ وَلَا بَلَاءٍ وَلَا هَدْمٍ وَلَا غَرَقٍ، اللَّهُمَّ عَلَى الظَّرَابِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ، اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا). واته: خواجه بارانیتکی په‌جمت نک بارانیتکی سزاو به‌لاو پروختنرو خنکیتنر، خواجه بمسر دۆل و شونیت دره‌خته‌کاندا بیبارتنه، خواجه بی نملاولامانی به‌ره نک بۆ سرمان.

نمانه هممو صحیح و سابت له پیغمبرهوه ﷺ^(۱).

سجدهی (تیلاره) قورټان خویندن:

هرکس نایمتی له‌نایتمه‌کانی سجدهی خویند یاگوئی لیبو کسیت خویندی موس‌ت‌حمبیه (الله اکبر) بکات و سجده‌یک به‌ری، لمپاشان (الله اکبر) بکاتوهو سر به‌ری بکاتوهو له‌سجده، نهمش پتی نووتریت سجدهی تیلاره، وه نو سجده‌یه ته‌حیات و سلادانهوی تیدا نی‌یه.

له نایتمه‌ه هاتوه له ټیبنوعومرهوه که ده‌فرمویت: پیغمبر ﷺ قورټانی بۆ نه‌خویندین کاتې بمسر نایمتی سجده‌دا ټیپریایه (الله اکبر) ی نه‌کردو سجدهی نه‌برو ټیمش سجده‌مان نه‌برو (نمبادودو به‌یه‌قی و حاکم که ده‌فرمویت: صحیح له‌سر مرجی شه‌یخین گټراویانتموه)^(۲).

(۱) منیش ده‌لیم: نمانا دوعای یه‌کم صحیح نی‌یه، لمبر نوهی شافعی به‌سندی خزی دیگټرتوه به مورسلی، به‌یه‌قی ته‌خیری کردوه (۳/۳۵۶) وه ده‌فرمویت: (هذا مرسل) وه معلولی کردوه له (المنتقی) و شرح کړه‌کی که شوکانی‌یه (۹/۴) به‌دوی کتوتوه، و نعه عیلمتیکې زور کعه، لمبر نوهی ټیراهیمی کوری موجه‌مد که کوری ټیپی یحیای نسلیمی مدنه‌ی‌یه -مترکه تاوانبار به‌دو کردن، په‌نگه بۆ نعه بن هرکامیتک لوانمی نو‌سراویان دانوه لمباری (أذکار) وه وه‌ک نوهی و جزری و ټیبنو قسیم و جگه لموانیش باسیان لیته نه‌کردوه، به‌لام دوعاکې دوی نعه نوه له همدو صحیح‌کاندایه له حدیسی نمنسی باس کراودا، وه نهمش له (الإرواء) دا (۲/۱۴۴-۱۴۵) ته‌خیرج کراوه. پروانه (تمام المنه).

(۲) منیش ده‌لیم: دوو ټیبنی لمسر:

یه‌کم: حدیسه‌که (ضعیف) لمبر نوهی له‌سندده‌کید: که لای نمبادوده -وه لمعه به‌یه‌قی گټراویتمی‌یه -عبداللهی کوری عومری (العمری) تیدایه و نهمش (ضعیف) همدو (حافظ) له (التلخیص) دا ده‌فرمویت.

نموداد دهمرویت: عبدالرزاق دهمرویت: (ثوری) ثم حدیسی بهلاوه خوش بوو وه نموداد نهیفرمو: بویه لای خوش بوو چونکه (الله اکبر) کردنی تیدایه.

عبدالله ی کوری مسعود دهمرویت: کاتئ نایمتی سجدت خویند (الله اکبر) بکمو سجده بمره، کاتئ سمرت بمرز کرده وه لمسجده (الله اکبر) بکمره وه^(۱).

(۱) (فضل) ی سجدی تیلوات:

له نعی هوریهوه خوی لئ رازی بیت هاتوه دهمرویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (إذا قرأ ابن آدم السجدة، فسجد اعتزل الشيطان يبكي ويقول: يا ويله أمر بالسجود فسجد، فله الجنة، وأمرت بالسجود فعصيت فلي النار) (رواه أحمد ومسلم وابن ماجة). واته: کاتئ ناده میزادیک نایمتی سجده نه خوینئ و سجده ثبات شیتان تریق نمیتوه نه گریو نه لیت: وهیل و غمباری بق من! نو ناده می یه فرمانی پی کرا سجده برت سجدی بردو بهشتی بق نمیت، منیش فرمانم پی کرا سجده بمرم سمریتیم کرد و ناگرم بق نمیت.

(۲) هوکمی سجدی تیلوات:

جومهوری زانایان بق نهوه چوون که سجدی تیلوات سونمته بق خویندرو گوئگر، بهپیئ نهوی بوخاری له عومروه نه گیتیموه که رۆژنکی جومعه لسمر مینبر سوپه تی (غلی) خویند، کاتئ گیشته نایمتی سجده هاته خواره وه سجدی برد، خه لکه کش سجده یان برد، جومعه ده کی تریش دووباره نو سوپه تی خویندو کاتئ گیشته نایمتی سجده ووتی: خه لکینه نیمه فرمانمان پی نه کراوه سجده بمرین لیره دا، جا هرکس سجدی برد نهوه سونمتی پیکاره،

دوه: له لای حاکم الله اکبر ی تیدا نییه، وه نمیش شوتنی شاهیده له حدیسه کدا، وه حاکم نو ریوایتی کرده وه له ینکای (عبید الله بن عمر العمري) که نمیش (المصفر)، و ثم سيقه به پیچوانی براکی (عبد الله المکبر)، و ثم (ضعيف) وهک باس کرا، وه حدیسه که له هردو صحیحده، و جگه لمایش له ینکای (عبید الله المصفر) نهک (المکبر). نمیش به لکیه بق لاوازی بروانه (الإرواء ۷۱ و ۷۲). (تمام المنة).

(۱) بمر شیهوه گیتاویتی یوه، وه من کسم نمینیه نعه بداته پال نینو مسعود، بهیهقی (۳۲۵/۲) له غیری نموه نه گیتیموه دهمرویت: باس ده کرت له (ربیع بن صبیح) وه له (الحسن البصری) که دهمرویت: (جا حدیسه کمی باس کرد) وه ثم ربیعه (حافظ) دهمرویت: (صلوق سن الحفظ)، وه من بنمایه کم بق دوزیه توه له نینو مسعود وه له کرداری خویموه، هروه ها نو حدیسه ریوایت کراوه له (أبي الأشهب) و (حسن) وه، پیاده کانیشی سیقن، بهلام سمنده کمی (هشیم و مغیره) ی تیدایه هردوکیان (مدلس) ن، وه له نعی قیلایه و نینو سیرینویه به سمندی صحیح، وه عبدالرزاق له (المصنف ۳/۳۶۹/۵۹۳) دا به سمندیک تری صحیح ریوایتی کرده، (تمام المنة).

و نووی سجدی نبرد هیچی نایتمسر، وه له زاراوه‌یه‌کی تردا هاتوه ده‌فرمووت: خوی گه‌وره
له‌سری فرز نه‌کردوین ئو سجدیه به‌دین، مه‌گه‌ر خۆمان ئاره‌زوومان لی بیت.

جماعت جگه له ئیبنوماجه له زیدی کوی (ثابت) وه نه‌گێرنه‌وه ده‌فرموون: سوپه‌تی
(والنجم) م خوتند بۆ پێغمه‌بەر ﷺ سجدی تیدا نبرد، وه (دارقطنی) یش ریاویتی کردوه
ده‌فرمووت: هیچ کام له ئیمه سجدی نبرد، وه (حافظ) له (الفتح) دا ته‌رجیحی ئیمه ئه‌دا که
سجده نبرده‌که‌ی بۆ ئه‌وه بوو روونی بکاتمه که نه‌کردنیشی دروسته، شافعی‌ش هه‌ر نووی
فرمووه.

نووی به‌رزار و (دارقطنی) له ئه‌بی هوریره‌وه نه‌گێرنه‌وه پشتگیری ئه‌م بۆچونه نه‌کات، که
فرمویتی: پێغمه‌بەر ﷺ له سوپه‌تی (والنجم) دا سجدی بردو ئیمش سجده‌مان برد،
(حافظ) له (الفتح) دا ده‌فرمووت: پیاوه‌کانی جی باوه‌رن، وه له ئیبنومسعود وه خوی لی
رازی بیت هاتوه ده‌فرمووت: پێغمه‌بەر ﷺ سوپه‌تی (والنجم) ی خوتندو سجدی تیدا بردو
ئهوێ له‌گه‌لیا بوون سجده‌یان برد، به‌لام پیاوێکی پیری قوره‌یشی مشتیک خۆلی هه‌لگرت و
نای به‌ناوچاوانی‌یه‌وه ووتی: من ئه‌مه‌م به‌سه، عبدالله ده‌فرمووت: دوا‌ی ئه‌وه ئه‌و کابرایه‌م بینی
به‌کافری کوژا. (بوخاری و موسلیم گێراویانتموه).

(۳) ئو شوێنانی سجده‌یان تیدا ئه‌برت:

ئو شوێنانی له‌قورئاندا سجده‌یان تیدا ئه‌برت پانزه شوێنه، له‌ عمه‌ری کوی عاصه‌وه
هاتوه که پێغمه‌بەر ﷺ پانزه شوێنی سجدی له‌قورئاندا بۆ خوتندۆتموه، ئو شوێناه سیانیان
له‌سوره‌ته کورته‌کاندان (المفصل) و دووانیان له‌سوره‌تی (حج) دان. (ئهبوداود) و ئیبنوماجه □ و
حاکم و دارقطنی گێراویانتموه وه (منذری) و نووی به‌حه‌سه‌نیان داناوه^(۱).

ئو شوێنانه‌ش ئه‌مانه‌ن:

(۱) نه‌خیر حه‌سه‌ن نیه، چونکه دوو کسه نادیار له‌ سه‌نده‌که‌یدا هیه، وه به‌ شیه‌یه‌کی گشتی ئو حه‌دیه
هه‌رچهند ئیسناده‌کی زه‌عیفه، به‌لام پێک هاته‌ی ئومعت له‌سەر کار کردنه به‌ زۆرینه‌ی، وه هاته‌ی حه‌دیه
صه‌حیحه‌کان شاهیده له‌سەر باقی‌یه‌کی، ئیلا سجدی دووه‌می حج نه‌یت که نه‌ به‌لگه و نه‌ پێک هاته‌ی له‌سهر،
به‌لام کاری هه‌ندێ صه‌حابه له‌ سجده‌ بردن بۆ دژ خۆشکهره بۆ کار کردن پێی، به‌تایبه‌ت که کسه موخالیف
نیه، (تمام المنه).

١- ﴿إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ﴾ (الأعراف/٢٠٦).

٢- ﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ﴾ (الرعد/١٥).

٣- ﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾ (النحل/٤٩).

٤- ﴿قُلْ ءَامِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا﴾ (الإسراء/١٠٧).

٥- ﴿إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا﴾ (مريم/٥٨).

٦- ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ﴾ (الحج/١٨).

٧- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَعَبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (الحج/٧٧).

۸- ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا﴾ (الفرقان/۶۰).

۹- ﴿أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ﴾ (النمل/۲۵).

۱۰- ﴿إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾ (السجده/۱۵).

۱۱- ﴿وَضَنْ دَاوُدَ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ﴾ (ص/۲۴).

۱۲- ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾ (فصلت/۳۷).

۱۳- ﴿فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا﴾ (النجم/۶۲).

۱۴- ﴿وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ﴾ (الانشقاق/۲۱).

۱۵- ﴿كَأَلَّا لَا تُطَعُّهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾ (العلق/۱۹).

(۴) مرجہ کانی سجده ټیلاوت:

جومهوری زانایان تهلین: نوانی مرجن لمنویژدا لسجدهی ټیلاوتیشدا مرجن، وهک دهستویژو رووکردنه قیبلو داپوشینی عمورهت.

شوکانی دہ فرمویت: لہ حدیثہ کانی سجدہی تیلوہ تدا شتیکی وا نہاتوہ کہ بہ لگیبت لسمر ٹوہی سجدہ ہر نمب دہ ستونوڑی ہیبت، وہ پیغمبر ﷺ سجدہی بردوہ، وہ ٹوانہی دہ روپشتی سجدہیان بردوہ بہ قورٹان خوتند نہ کی، وہ نہاتوہ فرمانی دایبت بہ کسمیک بجیت دہ ستونوڑ بگرت، وہ زور دوریشہ ہموویان دہ ستونوڑیان ہمویت، ہموہا ہی باورہ کانیش سجدہیان لہ گہ لدا بردوہ، ہرچندہ پیسن و دہ ستونوڑیان دروست نہبوہ.

بوخاری لہ نیبنو عومروہ ٹہ گپرتوہ کہ ٹو ہبی دہ ستونوڑ سجدہی بردوہ، وہ ہموہا نیبنوہی شہیش لئی گپراوہ توہ.

بہ لام ٹوہی بہیہقی گپراوہی یوہ لئی بہ نیساندیک کہ (حافظ) لہ (الفتح) دا دہ فرمویت: صحیحہ کہ فرمویت: پیاو ہپاکی نہبت نایبت کرنوش ہرت^(۱). ریک خستن لہ نیواناندا نہ کرت ٹوہی کہ (حافظ) دہ فرمویت: مہست ٹو پاکریہ پاکریہ گمورہ، یان حالتی نیختیارہ، وہ یہ کمیشیان لسمر زہرورت دائنرت.

ہموہا لہ حدیثہ کاند شتیکی وایان تیدا نریہ کہ بہ لگیبت لسمر ٹوہی خاوتی جلوہ برگ و جیگا نیعتباری بو بکرت، بہ لام عموہ داپوشین و رو کردنہ قبیلہ لہ گہ ٹوانادا، ووتراوہ بہ پای ہمو زانایان نیعتباری بو نہ کرت.

لہ (الفتح) دا دہ فرمویت: کس لہ گہ ٹ نیبنو عومردا ریک نہ کوتوہ بلیت: سجدہی تیلوہ ہی دہ ستونوڑ دروستہ جگہ لہ شعیبی نمب، (نیبنوہی شہیہ لیوہی روایت کردوہ ہسندیکی صحیح).

وہ ہموہا ٹو لہ أبو عبدالرحمنی سولمہی یوہ روایتی کردوہ کہ ٹایمتی سجدہی خوتندوہ پاشان سجدہی بردوہ ہی ٹوہی دہ ستونوڑی ہمویت: وہ ہی ٹوہی رووی لہ قبیلہ ہویت، وہ ہمپوہ ریشٹوہ بہ نیشارت سجدہی بردوہ، وہ لہ (أهل البيت) بنمالتی پیغمبردا ﷺ ہدیہ لسمر ٹوہ لہ گہ ٹ نیبنو عومردا پتکن ہاتون.

(۱) لہ سندہ کی لہ لای بہیہقی (۲/۳۲۵) دا (داود بن حسین البیہقی) تیدایہ، و ٹم داوہ ژبان نامیم لہ ہیچ کتبیکدا نمینیوہ، بہ لئی باسی لہ دو سنددا ہاتوہ، جورجانی لہ (تاریخ جرجان ص ۳۵۵ و ۵۰۳ ط بیوت) دا باسی کردوہ، پاشان (سیر أعلام النبلاء) (ذہبی) چاپ کرا، لوتدا بینیم لہ (۱۳/۵۷۹) دا دہ فرمویت: (المحدث الإمام الثقة، مسند نیسابور.. توفي سنة ۲۷۳).

ٹم ٹسمرہ (ذہبی) لہ (المہذب) کورت کراوی (سنن البیہقی) دا تصحیحی نہ کردوہ، بہ لکو بن دہنگ بوہ لسمری. والله أعلم. (تمام المنہ).

(۵) نزاو پارانهوی ناو سجدهی تیلووت:

هرکس سجدهی تیلووتی برد به ناره زوی خوی چۆن ئه پارتتموه بپارتتموه، چونکه شتیکی راست لهوباره یهوه له پیغمبره ﷺ نهاتوه، جگه له حدیسه که عایشه نهیت که ده فرمویت: پیغمبر ﷺ له سجدهی تیلووتدا نهیفرموو: (سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَنَسَمِعَهُ وَبَصَرَهُ بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ) (رواه الحمسة إلا ابن ماجة). واته: روم نایه زهوی بۆ ئهو بهدیتهنهری دروستی کردوه و گوئی و چاری لێ پهیدا کردوه، بهیژو توانای خوی، جا بهرزو پیژره ئهو خوایی دروست کراوه کانی بهجوانترین شیوه دروست کردوه. حاکم گێڕایهتی یهوه (ترمذی) و ئیبنو سهکین به صهحیحیان داناوه، وه له کۆتایی به کهیدا فرمویت: (سَیْ جَارَ نَعْوَى دَهْ فَرَمُوو).

وه پێویسته ئهوکسه بلێت: (سبحان ربی الاعلی) کاتی سجدهی تیلووتی برد له نوێژدا.

(۶) سجدهی تیلووت له نوێژدا:

دروسته بۆ ئیمام بۆ تهنها ئایهتی سجده بخوێتن له نوێژه ئاشکراکان و نهیتهیهکاندا، وه ههركاتیک خوێندنی، سجده بهریت، وه مهئومهکان پێویسته لهسریان شوێن ئیمامه کهیان بکهن له کاتی سجده بردنی سجدهی تیلووتدا، ههچنده گوئی لێ نهی ئیمامه کهی سجدهی تیلووتی خوێندوه، وه نهگهر ئیمام خوێندی و سجدهی نهبرد ئهی ئهوانیش سجده نهبن، به لکو شوێن ئیمام کهن پێویسته، ههروهها نهگهر مهئومه که خوی خوێندی یا گوئی لێ بوو خوێندرا له لاین کسێکه که له گهلیانا نوێژی نه نه کرد نایهت سجده بهریت، به لکو کاتی له نوێژ بووهوه سجده بیات، بوخاری و موسلیم له ئهبورافیهوه نهگێرنهوه ده فرمویت: له دای ئهی ههروه یهوه نوێژی خوتنمان نه کرد ﴿إِذَا السَّمَاءُ أَنْشَقَّتْ﴾ ی خوێند سجدهی تیدا برد، منیش و وتم: ئهی ئهبا ههروه یهوه ئهو سجدهیه چی بوو؟ فرموو: له دای ئهبولقاسمه ﷺ نوێژم کردوه ئهوی خوێندوهوه سجدهی بردوه، منیش ههركاتی نهگم پێی سجده نهبم.

حاکم لهسر مرجی شیهغهین نهگێرتتموه به صهحیحی داناوه له ئیبنو عومیره که پیغمبر ﷺ له پکاتی یه کهمی نوێژی نیوهژدا سجدهی برد، صهحابش سهیریان کرد ﴿الم تنزیل﴾ (السجدة) نه خوێنی ^(۱).

(۱) ئه (حدیث)ه صحیح نیه ههچنده حاکم تصحیحی کردوه و (ذهبی) ش موافقی کردوه به دوایدا (حافظ) له فهتدا، و (عسقلانی) و زرقانی، وه هۆیه کهی ئهوه ئهوان تهماشای زاھیری سنهده کهیان کردوه و به صهحیحیان گێڕاوه، بهلام سنهده کهی (منقطع)ه ههچنده به زاھو صهحیحه، ههروه ئیمامی نه محمد کاری پێ

نوهی ده فرمویت: لای نیمه کپراهمتی نیه نیمام نایمتی سجده بخوتن، وهك چون بۆ تاك كپراهمتی نیه، نوژده كه ناشكرا بیت یا نهیتنی بیت وهك یه كه، وه هرکاتن خویندن سجده بیات.

مالیک ده فرمویت: کپراهمتی هیه (مطلقاً) به گشتی. وه ئهجوحنیفه ده فرمویت: له نوژی نهیتیدا کپراهمتی هیهو بس، خاوهنی (البحر) ده فرمویت: لیسر مزههبی نیمه وا موستهحبیه سجده بردن دووا بخت هتا سلاو ئه داتمه، وه بۆ نوهی سر له نوژ کپران نهشیوتن.

(۷) چهند سجده پیکوه هاتن:

ئه گهر چهند سجده کۆبونوه یهك سجده بری یان ئه کورت، ئه گهر کسێك نایمتی سجده خویندو دووباره کردوه، یا چهند جار گوئی له خویندن بوو له مزگوتیکدا به مخرجیک ئه سجده بردن دوا بخت تا خویندن کۆتایی ئهوه بری ئه کورت، جا ئه گهر دواي خویندن یه کم سجده برد ئهوه ووتراوه: ئهوه سجده یه بسه، - ئهوه مزههبی حنه فیه - وه ووتراوه جارێکی تر سجده بهرت لیسر تازه بونوهی هۆیه که. - ئه ممش لای مالیک و ئه محمدو شافعی .

(۸) گێڕانهوی سجده تیلوه:

جومهور لایان وایه موستهحبیه دواي خویندن یا بیستنی نایمتی سجده سجده بهرت، جا ئه گهر دوواخرا له کۆل ناکورت به مخرجیک ماوه که زۆر نه خایه نیت، به ئام ئه گهر زۆری خایاند نهچیت و قزا ناکرتمه.

سجده شوکر:

جماوهی زانایان بۆ ئهوه چون که موستهحبیه کسێك نیعمتیکی بۆ تازه بووه و دلی پێ خوش بوو یا شتیکی خراپی لی دور کهمتهوه سجده شوکر بیات، له ئهویه کهتهوه هاتوه که پێغمبر ﷺ کاتی شتیکی خوشی پێ ئه گه یشت دلی پێ خوش بوایه یا مژده یه کی پێ بدرایه، سجده بۆ خوی گموره ئه برد. (ئهبوداودو ئیبنوماجو (ترمذی) که به حسنی داناوه گێڕاویانتهوه).

به یهقی به ئیسنادیک لیسر مخرجی بوخاری گێڕاویتهوه که عهلی خوا لی رازی بیت کاتی نامی نووسی بۆ پێغمبر ﷺ که (همذان) ئیسلام بووه، پێغمبر ﷺ سجده برد، پاشان

نه کردوه، کۆی ووته ئهویه: حدیسه کی صحیح نیه، بۆیه دروست نیه بکرت به لگه لیسر دوستیتی سجده بردن له نوژ نهیتیه کاند، وه حق ووته کی ئهجوحنیفه که مه کرده و ئه ممش زاھیری و ته کی نیمامی نه محمد. (تمام المنة).

سەرى بەرز کردووە فرەمووی: (السَّلَامُ عَلَى هَمْدَانَ، السَّلَامُ عَلَى هَمْدَانَ) واتە: سلاو لە (همدان) سلاو لە (همدان).

لە عبدالرحمن ی کۆری عەوفووە هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ جاریک چوووە دەر منیش شوونی کەوتم هەتا چوووە ناو باخێکی دارخوڕماوە، سەجەدی برد سەجەدەکی ئەوەندە درێژی کێشا هەتا ترسی ئەوەم هەبوو کە خوا مرانیدی، چووم سەیری بکەم، لەوکاتدا سەری بەرز کردووە فرەمووی: ئەوە چیتە ئەم عبدالرحمن؟ منیش بۆم گێرایووە، فرەمووی: جەرێل سلاوی خوا ی لەسەری پێی ووت: مژدەیکە ئەم ئەم ئەم موحەممەد؟ خوا ی گۆرە پێت ئەفرەمووی: هەرکەس سلاوات لەسەر بەدات منیش سلاواتی لەسەر ئەوەم، وە هەرکەس سلاوت لی بەکات منیش سلاوی لی تەکەم، منیش سەجەدی سوپاس گوزاریم بۆ خوا برد. (ئەحمەد گێرایەتی یەو وە هەروەها حاکمیش گێرایەتی یەو وە فرەمووی: سەحیحە لەسەر مەرجی شەیعەین، وە دەرباری سەجەدی سوپاس گوزاری ئەوە سەحیحە نازانم).

بوخاری ئەگێرێتووە کە کەعبی کۆری مالیک کاتێ پێی گەشت خوا لێی خوش بوو سەجەدی بۆ خوا برد.

ئەحمەد باسی ئەوە ئەکات کە عەلی کاتێ بینی (ذو الشّیة) (پیاوێکی خوارێج بوو) لەنیوان کوژراوەکانی خوارێجدا یە سەجەدی برد. وە سەعیدی کۆری مەنصور باس ئەکات کە کاتێ ئەبو بەکر رەزای خوا ی لی پێت پێی گەشت مەسەیلەمە کوژراوە سەجەدی برد.

وە ئەوەی بۆ سەجەدی نوڙ پێتێستە بۆ سەجەدی سوپاس گوزارش پێتێستە. وە ووتراوە: ئەوانە ی بۆ مەرج نییە، چونکە نوڙ نییە. لەکتێبی (فتح العلام) دا هاتووە کە ئەو قەسە نزیکیترین قەسە لەپراستی یەو.

شەوکانی دەفرەمووی: حەدیسەکانی ئەم بەشە شتیکی وای تێدا نییە بێتە بەلگە ی ئەوەی دەست نوڙو جلی خاوی و جێگای خاوی مەرج بۆ سەجەدی سوپاس گوزاری. وە نیام یەحیاو (أبو طالب) بۆ ئەوە چوون. وە شتیکی تێدا نییە کە بەلگەیت لەسەر ئەوەی سەجەدی شوکر (الله اکبر) ی بۆ بکری، وە لە کتێبی (البحر) دا هاتووە کە ئەبیت (الله اکبر) ی بۆ بکری. نیام یەحیا دەفرەمووی: هیچ قەسەیک نییە لەسەر ئەوەی کە سەجەدی شوکر لەنوڙدا بەدریت، چونکە لە نوڙ نییە.

سجدهی سهو (هله کردن) :

سابت بو که پیغمبر ﷺ هله‌ی کردوه، وه به صهیحی له‌وه هاتوه که فرمویتمی: (إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أُنْسِي كَمَا تَنْسُونَ فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي) واته: بپرستی منیش ناده‌می‌یه کم، وه ک چون نیوه شتتان لمیر نه‌چیت منیش لمیرم نه‌چیت، جا کاتی شتیکم لمیر چوو بیرم بخنه‌وه. وه لمو باره‌یهوه چمند حوکیکی داناوه بز تومته‌کی به کورتی له‌خواره‌وه باسیان نه‌که‌ین:

۱- چۆنی‌یتمی سجده بردن:

سجدهی هله‌کردن دوو سجده‌یه، نویژکمر یا پیش سلاودانه‌وه یا دوی سلاودانه‌وه نه‌یان بات، هممو نوشیوانه به صهیحی له پیغمبره‌وه ﷺ هاتون.

له صهیحی بوخاری و موسلیمدا هاتوه له نبوسه‌عیدی خودری‌یهوه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلَاثًا أَمْ أَرْبَعًا، فَلْيَطْرَحِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَظْمِي مَا اسْتَيْقَنَ ثُمَّ لِيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلَّمَ) واته: نه‌گمر کسیکتان گومانی همبو نمویژه‌کی و نه‌یزانی چمند رکاتی کردوه سی یا چوار رکاتی کردوه، با واز له‌گومانه‌که به‌ینی‌و نویژه‌کی له‌سمرئوه دابنی که لینی دانیایه، وه پیش ئه‌وی سلاو بداتمه‌وه دوو سجده بریت.

له‌صهیحی بوخاری و موسلیمدا هاتوه له به سهره‌ته‌کی کابرای (ذوالیدین) دا که ده‌فرمویتم: پیغمبر ﷺ دوی ئه‌وی سلاوی نویژه‌کی دایمه‌وه سجدهی برد.

وه شوین کومتی له‌سمر ئه‌وی هاتوه له‌وباره‌یهوه چاکتره، ئه‌ویش ئه‌ویه له‌پیش سلاودانه‌وه سجده بریت له‌وشوتناندا که له‌پیش سلاودانه‌وه‌دا سجده‌بردنی تیدا هاتوه، وه له دوی سلاو دانه‌وه سجده بریت لمو شویناندا که له دوی سلاو دانه‌وه‌دا سجده بردنی تیدا هاتوه، ئیتر جگه له‌وانه ناره‌زوی خۆیتمی له‌مه‌ر کامیاندا سجده ثبات.

شوکانی ده‌فرمویتم: چاکترین شت لم باره‌یهوه که بووتریت ئه‌ویه که کار بکرت به‌ینی فرموده‌کانو کرده‌وه‌کانی پیغمبر ﷺ له سجده بردندا پیش سلاودانه‌وه یا دوی سلاودانه‌وه، جا هرچی هوی سجده بردنه‌کی به‌سراییت به پیش سلاودانه‌وه پیش سلاودانه‌وه سجده بریت، وه هرچی هوی سجده‌بردنی به‌سراییت به‌دوی سلاودانه‌وه دوی سلاودانه‌وه سجده بریت، وه هرچی نه‌بسترابوو به‌یه‌کی له‌وانه ناره‌زوی خۆیتمی دوی سلاودانه‌وه سجده ثبات یا پیش سلاودانه‌وه، بی ئه‌وی جیاوازی هبیت له‌نیوان ئه‌وی رکاتی زیادی کردییت یا کم، به‌ینی ئه‌وی موسلیم له‌صهیحه‌که‌یدا له‌نیینو مه‌سعوده‌وه نه‌گیتریتمه‌وه که پیغمبر ﷺ فرمویتمی: (إِذَا زَادَ الرَّجُلُ أَوْ نَقَصَ فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ) واته: کاتی که سیک رکاتی زیاد بکات یا کم با دوو سجده بریت.

۲- نمو حالتانمی سجدیهان تیدا شرعییه:

سجدی سهو لم حالتانمی خواروهدا شرعییه ببردیت:

أ- نهگمر پیش تموار کردنی نویژه که سلاویداتموه، بهیئی نموی نیبنوسیرین نهگیترتموه له نمبی هورهیرهوه دهفرموویت: پیغممبیر ﷺ جارتک نویژی نیوهرۆ بوو یاعمر بوو دوو رکات نویژی کردو سلاوی دایموه ههلسا چوو بۆلای نمو کۆلهکهیمبی لعمزگوتدا بوو شانی خستسموی، وهک نموی توورهبیئت وابوو، وه دهستی راستی لعمسر دهستی چپ دانابوو، پهنجهکانی خستبووه ناویک، سمری کردبووه سمر پشتی دهستی چپی، نموانمی پهلهی چوونه دهرهویان بوو چوونه دهرهوه لعمزگاکانی مزگوتموه ووتیان: نویژ کورت بۆتموه؟ لعمناوکۆمهلهکهدا نموبهکرو عوممیری تیدا بوو نهیان وئرا لهوبارهیموه هیچ بلتین، پیاریک ههیبو پوزیان نموت: (ذوالیدین) ووتی: نمی نیرراوی خوا لهبیت چوه یا نویژ کورت کراوهتموه؟ فرمووی: نه لهبیم چوه نه کورت کراوهتموه، نینجا فرمووی: (نایا وهک (ذوالیدین) نهلتی وابووه؟) نموانیش ووتیان: بهلتی، جا هاته پیشموه نمو دوورکاتمی لهبیری چوبوو بیکات کردی لهپاشاندا سلاوی دایموه، پاشان (الله اکبر)ی کردو سجدیهکی وهک سجدی نویژهکی برد، یا نمو دریژتر بوو، پاشان سمری بمرز کردموه (الله اکبر) ی کرد، پاشان (الله اکبر) ی کردهوه سجدیهکی وهک یهکم بگره دریژتری بردموه، لهپاشاندا سمری بمرز کردهوه. (بوخاری و موسلیم گیتراویانتموه).

نعمه نهییته بهلگمی نموی نهگمر کمسیتک له بیری چوو پیش نموی نویژهکی تموار بکات سلاویداتموه، کاتی پهی زانی، چمند رکاتی نهکردبوو بیکات و نویژهکی تموار بکات، دوو رکات مابیت یا یهک رکات وهک یهکه، واته: دروسته دواي سلاودانموهکی نویژهکی تموار بکات.

له (عطاء)وه هاتوره که نیبنوزوبهیر نویژی نیواری نهکرد لعمروم رکاتدا سلاوی دایموه ههلسا بمرده رهشهکی کمعه ماچ بکات، خهلهکهکه ووتیان: (سبحان الله) فرمووی: نمو چیتانه ؟ دهفرموویت: جا چندی مابوو تمواوی کردو دوو سجدی برد. دهفرموویت: نمویان بۆ نیبنوعیباس گیترایموه فرمووی: لهرفتاری پیغممبیرهکی دوورنهکوتۆتموه. (نهحمودو بهرزارو (طبرانی) گیتراویانتموه).

ب- کاتی رکاتیکی زیاد لهنویژدا بکرت، بهیئی نموی جماعت لهنیبنومهسعودوه گیتراویانتموه که پیغممبیر ﷺ جارتک پینج رکات نویژی کرد، پوزیان ووت: نایا نویژ زیادکراوه؟ فرمووی: (بۆچی؟) ووتیان: پینج رکات کرد، نمیش دواي نمو سلاوی دایموه دووسهجدی سهووی برد.

فرمودیمتی: (إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ فَلَمْ يَسْتَمَّ قَائِمًا فَلْيَجْلِسْ، وَإِنْ اسْتَمَّ قَائِمًا فَلَا يَجْلِسْ وَيَسْجُدُ سَجْدَتِي السَّهْوِ). واته: نه گمر کسینکتان لپکاتی دووهدا بیی نبوو تهییات بخوتنی و ههلسایموه، بهلام بهتواوی راست نبوبووه با دانیشیتموه، بهلام نه گمر بهتواوی راست بوبووه با دانیشیتموه، دواپی دووسهجدی ههلهکردن بهریت.

د- کاتی لمنویژدا گومان دروست بوبو دهربارهی تمواکردنی نویژهکه، له عبدالرحمن ی کوری عوفوه خوی لی رازی بیت هاتوه دهفرموویت: گویم لمپیغممبیر بووه ﷺ نهیفرموو: (إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلَمْ يَدْرِ أَوَّاحِدَةً صَلَّى أَمْ اثْنَتَيْنِ فَلْيَجْعَلْهَا وَاحِدَةً، وَإِذَا لَمْ يَدْرِ اثْنَتَيْنِ صَلَّى أَمْ ثَلَاثًا فَلْيَجْعَلْهَا اثْنَتَيْنِ، وَإِنْ لَمْ يَدْرِ ثَلَاثًا صَلَّى أَمْ أَرْبَعًا فَلْيَجْعَلْهَا ثَلَاثًا، ثُمَّ يَسْجُدُ إِذَا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ وَهُوَ جَالِسٌ قَبْلَ أَنْ يُسَلَّمَ سَجْدَتَيْنِ) (رواه أحمد وابن ماجه والترمذي وصححه). واته: نه گمر کسینکتان گومانی پیددا کرد لمنویژهکهیدا نهیزانی رکاتیکی کردوه یا دووان، با بهرکاتیکی دابنی، وه نه گمر نهیزانی دوو رکاتی کردوه یا سیان با به دوورکاتی دابنی، وه نه گمر نهیزانی سنی رکاتی کردوه یا چوار، با به سنی رکاتی دابنیت، کاتیک لمنویژهکمی بووهوه همر بدانیشتنوه پیش نموهی سلاوبداتموه دوو سهجده بهریت.

له ربوایمتیکی تردا دهفرموویت: گویم لمپیغممبیر بووه ﷺ فرمویمتی: (مَنْ صَلَّى صَلَاةً يَشْكُ فِي النُّقْصَانِ فَلْيُصَلِّ حَتَّى يَشْكُ فِي الزِّيَادَةِ) واته: همرکس نویژی کردو گومانی هببوو کممی کردوه، بانمونهده رکات همتا گومان پیددا نهکات زیادی کردوه.

له نبوسهعیدی خودریموه خوی لی رازی بیت هاتوه دهفرموویت: پیغممبیر ﷺ فرمویمتی: (إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلَاثًا أَمْ أَرْبَعًا فَلْيَطْرَحِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلَّمَ، فَإِنْ كَانَ صَلَّى خُمُسًا شَفَعْنَ لَهُ صَلَاتُهُ، وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِتْمَامًا لِأَرْبَعٍ كَانَتْ تَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ) (رواه أحمد ومسلم). واته: کاتی کسینکتان گومانی هبو له نویژهکمی نهیمنزانی چمند رکاتی کردوه نایا سنی رکاتی کردوه یا چوار، با گومانهکمی فری بدات و لسمردلتیایی دابنیت، لپاشاندا دوو سهجدهی ههلهکردن بهریت پیش نموهی سلاو بداتموه، جا نه گمر پینج رکاتی کردبوو لمنویژهکهیدا نموه نمو دوو سهجدهیه پینجهکه نهکمنه جووته بو، بهلام نه گمر بۆ تمواوی چوار رکاتهکه بوو نموه سمری بهشیتان شوپ کردووو لووتی ناوته خول.

نم دوو فرموده به نمبه به لنگي نموي جماور بڙي چون كه نمويش نمويه كاتي نوڙكمر گوماني لمر كاته كاندا نميت لسر لايهه كمه كي دايه نميت و لپاشاندا سجدهي سهو نمبات^(۱).

نوڙي جماعت:

نوڙي جماعت سونه تيكي مونه ككهديه له نوڙه فرزه كاندا^(۲). وه دوياره ي (فضل) ي نوڙي جماعت (حديث) ي زور هاتوه:

(۱) منيش ده ليم: به لام له پيغمبره ﷺ هاتوه كه نو دوو حديسه لسر (مطلق) ي نريه، به لكو موقه يمدن بڙ كميك كه بسر بڙ چون (ظن) يدا شتيك زال نميت، نمهيان بينا لسر كمه كه ده كات، نهما نه كمر كميك راستي بڙ ناشكرا بو، و لو زور نمش بو، نو به بينا بهويان ده كات و كار بهويان ده كات، و نمش ووتې پيغمبره ﷺ كه ده فرموت:

نه كمر كميك له نيوه گوماني بڙ دروست بو له نوڙه كي با به دووي راستيدا بگريت، (وه له روياتيكا با بروايتته كامهيان له راستوه نريكه) و له يه كيكي ترده ده فرموت: (با بروايتت كامهيان ده نييت راسته)، و له يه كيكي ترده ده فرموت: (با به دووي نوهدا بگريت كه راستو نريكه) جا لسر نو به بينا بكات و نوڙه كي تعوار بكات، پاشان سلاز بداتوه، پاشان دوو سجده بريت. (أخرجه الشيخان وأبو عوانة في صحاحهم)، وه روياتي دووم و سريم هي ثوانه جگه له بوخاري نميت، و چاره هم هي نسايني و نمه لاي ثوان له حديسي نيينو مسعوده خوا لتي رازي بيت.

نهما له حالتې لي تيك چون و سر ليشتواوي، نو به بينا لسر كمه كه ده كريت، و بهر له سلاز دانه سجده دبات، لمدا ناساوي بڙ نو به تيدايه جياوازي له نيوان همدو حديسه كه له بواري فيقهديه، جا بروانه، وه نمه مسله يه كه كه پيروي زياتر به شيكردنوه و شرح كردن و لي كولينويه، وه دهرفتي نريه ليرهدها. بڙ زياتر رون كرده نو به بروانه (تمام المنه).

(۲) منيش ده ليم: دانر لم حوكمدا زور نومي نوواندوه، چونكه واتاي (سنة مؤكدة) له لاي فوقهاكان نمويه كه بكري پاداشتي دهرتوه، و به نه كورني سزا ندرت، جا نمه چن رويه له دهرفتي ثواني دووا نه كرون له نوڙي جماعتدا، له كاتيكا پيغمبر ﷺ هامباز بو بڙ سوتاندني ماله كانيان بسرياندا، هروك له حديسي چاره مدها هاتوه.

نيينو قديم ده فرموت: پيغمبر ﷺ سووتينري بكري تاواني بچوك نبوو، جا واز هيناني نوڙ به جماعت له گوناوه گوره كانه.

به لكو چن راسته نمه له گمل ووتې پيغمبر ﷺ دا كه به كورته كي فرموو: (أجب) كه له سروي نهوه شوه دست گرو يارمعي دهرتي نريه دهستي بگريت بڙ مزگوت، هروك له حديسي سيمه مديه، به لكو

۱- له ئیبنو عومره خوی لى رازی بیت هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً) (متفق علیه). واته: نویژى جماعت چاکره لمنویژى تاك به بیست و حوت پله.

۲- له ئیبنو هوریره هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَمَاعَةٍ تَضَعُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ رُسُوقَهُ خُمُسًا وَعِشْرِينَ ضِعْفًا، وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَحُطُّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ، فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِي مَضَلَّاهُ مَا لَمْ يُحَدِّثْ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، وَلَا يَزَالُ فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظِرَ الصَّلَاةَ). (متفق علیه). وهذا لفظ البخاري). واته: نویژى پیاو به جماعت بیست و پینج نوهندهى نو نویژه که بمتنها لمالو بازار نیکات، نعرش لبر نوهیه که نو کاتیک ده ستویژى گرت بشیوهیه کی چاک، لمپاشاندا هاته دهو بۆ مزگوت تمنا لبر نویژه کی هاتبووه دهووه، هنگاوێک نایت نیلا پلهیه کی پى بهرز نمیتو گوناھێکی نسریتوه، جا کاتیک نویژه کی کرد، هتا لمشوتنی نونویژدها بیت فرشته کان بۆی ئه پارتنهوه، تا ده ستویژه کی نه شکابى، نه لێن: خوايه رهحمی پى بکه، وه بهردوام له نویژدایه مادام چاوه پروانی نویژه

۳- وه ههه له ئیبنو هوریره هاتوه ده فرموویت: پیاویکی کوێر هاته لای پیغمبر ﷺ ووتی: ئه نیراوی خوا که سیک نیه ده ستم بگرت یم هینى بۆ مزگوت، پیم ئهدهى لمالوه نویژ بکم؟ پیغمبر ﷺ پى پيدا، کاتى پشتی هه لکرد، پى فرموو: (نایا گوت لمبانگه؟) ووتی: به لى، فرموو: (ئهمى وهلامى بهیتوهو پى بۆ مزگوت). (موسلم گترویتى یوه).

له رێگاکی داروبردی لیه وه له ههه له ریاوته کاندایه به صحیحى، جا نایا هوکیت هیه وینى ئه (قرینه) انى لمباریهوه هاتیت جهخت لسه واجبیتى بکاتوه له گهه ئهوشدا بووترت: ئههه واجب نیه؟! ههوه ها حدیسی ژماره شیش به لگهیه لسه واجبیتى، چونکه کسێک سوننهتێکی بهجى نهینا، له گهه پاراستنى لسه واجباته کان چۆن پى دهوترت (استحوذ علیه الشيطان)، وه من گومانم وایه که دانر کاتیک ئههه بابتى نووسیهه تهفسیرى ئهوه خوتندۆتهوه که له (نیل الأوطار) دا لم باهدا بهسری یوه بووه، چونکه ئههه خوا له من و ئههه خوش بیت، وهلامى ئههه حدیسانى داوهتهوه که پهیهسته به واجبیتى یوه به چهند وهلامیک که بههه (ندب) ی بردوه، به خهیاڵی خۆی، بهلام کسێک نهگهه وورد بیتوه له وهلامانه، لاوازی و زۆر له خو کردنیان تیا دهزانیت، به تایبعت شوکانى وهلامى هههه به لگهکانى نهادهوتهوه لهوانه حدیسی ششم، وه لهوانه حدیسی: (مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ فَلَمْ يُجِبْهُ، فَلَا صَلَاةَ لَهُ إِلَّا مِنْ عَذْرِ بَوْ زِيَاثَر شَارِزَايى بروانه (تمام المنه).

۴- هر لموره هاتوه ده فرموویتی: پیغمبر ﷺ فرموویتی: (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَّ بِحَطْبٍ فَيُحْتَطَبَ، ثُمَّ أَمُرَّ رَجُلًا فَيُؤَمَّ النَّاسَ ثُمَّ أَخَالَفَهُ إِلَى رَجَالٍ فَأَحْرِقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ). (متفق علیه). واته: بموزاتمی گیانی منی بدهسته، واهات بدلما فرمان بکم دار کوبکرتنوه لمپاشاندا بمپیارنک بلیم بمرنوژی خه لکه که بکو خوم لمولاه نهچوم بز نو پیاوانی لمالمونه خانوه کانیان بمسردا بسووتینم.

۵- له نیبنومسعوده هاتوه ده فرموویتی: هرکسی حز نکات بهیانی بموسلمانی بگات به خوا، با ناگاداری نو نویژانه بکات لموشنمی که بانگ ندری بوی، چونکه برپاستی خوا رینگاکانی رزگاری و هیدایمی بز پیغمبره کمی ﷺ دانوه، نمرنوژانش لموانن، وه نهگر نیوه لمالمه کانتانا نویژ بکمن وه نو دوواکوتوه، نمره سوننمتی پیغمبره کمتان واز لی هیناوه، جاکاتی سوننمتی پیغمبره کمتان واز لی هینا گومرا ثبن، وه نیمه که سمان له جماعت دووا نه نه کمتین جگه لمو مونا فیکانی نیفاقه که یان دیار بوو، پیاو هببوو دووکس نهچونه ژیر بالی نه یان هینا لمریزه کدا نه یان وهستان. (موسلم گپاریمتی یوه).

وه له ربوایمتیکی تردا ده فرموویتی: پیغمبر ﷺ ری هیایمتی فیرنه کردین، نموش نویژکردن بوو، لموزگوتانی بانگی تیدا ندره.

۶- له نموده پدائمه خوا لیتی رازی بیت هاتوه فرموویتی: گویم له پیغمبر بووه ﷺ نه فرممو: (مَا مِنْ ثَلَاثَةٍ فِي قَرْيَةٍ وَلَا بَدْرٍ لَا تُقَامُ فِيهِمُ الصَّلَاةُ إِلَّا قَدْ اسْتَحَوْذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ، فَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ فَإِنَّمَا يَأْكُلُ الذَّنْبُ مِنَ الْعَنَمِ الْقَاصِيَةَ). (رواه أبوداود بإسناد حسن) واته: هیچ سی کسینک نریه له گوندیکدا بن یا له چولیکدا که جماعتی تیدا نه کربت نیلا شیتان بمسریانا زال نمیت، جالمبر نمره نویژی جماعت بکمن، وه بزنان گورگ تمنها مپره تاک بووه کان نه خوات له راندا.

(۱) ناماده بونی نافران لمزگوتدا بز نویژی جماعت، و فزلی کردنی نویژه کانیان لمالمه یان:

دروسته ژنان بچنه دهر بز مزگوت و نویژی جماعت بکمن، بمهرجن دووریکونوه لمبه کارهینانی نموشتانی ناره زوی پیاو نه جولینن و ثبنه هوی فیتنه، نموشتانش خوارانندنوه به کارهینانی بونی خۆشه.

له نیبنوعموده هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (لَا تَمْنَعُوا النِّسَاءَ أَنْ يَخْرُجْنَ إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَيُؤْتِهِنَّ خَيْرُ لَهْنَّ). واته: ری له نافرتهان مه گرن که در بچن بز مزگوته کان، و له ماله کانیان بمیننوه چاکره بویان.

له ئیبهوهره پیره هاتوه که پیغمبهر ﷺ فرمویتى: (لا تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللَّهِ مَسَاجِدَ اللَّهِ، وَلْيَخْرُجْنَ تَفْلَاتٍ) (رواه أحمد وأبوداود). واته: ڕێ له ئافرهتان مه گرن بۆ چوون بۆ مزگوت، وه بیهی خۆ بۆن خوش کردن دهر بچن.

هر له ئیبهوهره پیره هاتوه ده فرمویت: پیغمبهر ﷺ فرمویتى: (أَيُّمَا امْرَأَةٍ أَصَابَتْ بُخُورًا فَلَا تَشْهَدْ مَعَنَا الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ). (رواه مسلم وأبوداود والنسائي بإسناد حسن) واته: هر ئافرهتیک بۆنى خوشی داییت له خۆی با نویژی خوتنایان له گه لدا نه کات.

وه باشتره بۆیان له ماله کانیاندا نویژ بکمن، بهیئى ئهوى نه حهبدو (طبرانی) له ئومو حومهیدی ساعیدی یهوه نه گێرنهوه، که هاتوه بۆلای پیغمبهر ﷺ ووتویتی: ئهی نیراوی خوا من حهز نه کم له گه ل تۆدا نویژ بکم، ئهوش ﷺ فرمووی: ئهزام، بهلام له ژوره کهی خۆتدا نویژ بکهی خیرتره بۆت ئهوى نویژ له مزگوتی هۆزه کهتدا بکهی، وه له مزگوتی هۆزه کهتدا نویژ بکهیت خیرتره لهو نویژیهی که له مزگوتی جماعهتدا بیکهیت.

(٢) (استحباب) پسهندی یهتی نویژ کردن له دوورترین مزگوت و قهلباخ ترین مزگوتدا:

نویژ کردن له مزگوتیک قهلباخ بیت و دوورترین مزگوت بیت له شوئى دانیشتنهوه، موسته حبه، بهیئى ئهوى موسلیم له ئیبهو موساوه نه گێرتنهوه که پیغمبهر ﷺ فرمویتى: (إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ فِي الصَّلَاةِ أَجْرًا أَبْعَدُهُمْ مَشَى) واته: ئهوکسانهی گهوره ترین پاداش وه نه گرن له سهرو نویژه کانیان ئهوانن که له دوورترین شوئنهوه دین بۆ مزگوت.

وه بهیئى ئهوى موسلیم له جابهروه گێپاریهتی یهوه ده فرمویت: پارچه زهوی یهکی بهتال له دهوری مزگوتدا ههبرو، بهنو سهلمه وستیان بیته نزیک مزگوت و خانوه کانیان لهوی دروست بکمن، کاتى گه یشتوه پیغمبهر ﷺ فرمووی: (إِنَّهُ بَلَّغَنِي أَنَّكُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَنْتَقِلُوا قُرْبَ الْمَسْجِدِ؟ قَالُوا: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَدْ أَرَدْنَا ذَلِكَ، فَقَالَ: يَا بَنِي سَلَمَةَ! دِيَارُكُمْ تُكْتَبُ أَتَارُكُمْ) واته: پیم گه یشتوه ئهتانهوت بگوتنهوه نزیک مزگوت؟ ئهوانیش ووتیان: بهلێ ئهی نیراوی خوا، نیازمان وابوو، فرمووی: (ئهی بهنی سهلمه له شوین ماله کانی خۆتان بن، ههنگاوه کانتان که ههلی ئهین بهرو مزگوت بۆتان ئهنوسری).

ههروهها بهیئى ئهوى شه یهین و غهیری ئهوان له (حدیث)ی ئهبی ههروه پیره نه گێرنهوه که باسمان کرد. وه له ئوبی کوری که عبهوه خوی لی رازی بیت که ده فرمویت: پیغمبهر ﷺ فرمویتى: (صَلَاةُ الرَّجُلِ مَعَ الرَّجُلِ أَزْكَى مِنْ صَلَاتِهِ وَحْدَهُ، وَصَلَاتُهُ مَعَ الرَّجُلَيْنِ أَزْكَى مِنْ صَلَاتِهِ مَعَ الرَّجُلِ، وَمَا كَانَ أَكْثَرَ فَهُوَ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى) (رواه أحمد وأبوداود والنسائي وابن ماجة وابن حبان وصححه ابن السکن والعقيلي والحاكم) واته: نویژی پیاویک له گه ل پیاویکی تردا

پاك ڪمروہ ترہ بڙ گوناح لئونوڙي بہتہنہا ٺہڪات، وہ ٺہو نوڙي لہ گہل دوو پياودا ٺہڪات پاك ڪمروہ ترہ بڙ گوناح لہو نوڙي لہ گہل پياوڙڪدا ٺہڪات، وہ ھما ژمارہيان زياتر بيت ٺہو لای خوا خوشمويستہ.

(۳) چون بڙ مزگوت بہ لسمرخو موستہحببہ:

وا چاکہ (مندوبہ) چون بڙ مزگوت لسمرخو پر يقار بيت، بہلام پہلہ کردن و را کردن کپراھمتی ھديہ، چونکہ ٺادہمیزاد لہو کاتہوہ ديتمدہر بڙنوڙ حوکی نوڙکمری ھديہ، واتہ واک لہ نوڙدا بيت وہا يہ.

لہ ٺہو برقمتادہوہ ھاتوہ دہ فرمويٽ: جاريڪ لہ گہل پيغمبر ﷺ نوڙمان ٺہ کرد گوي لمتپمتہي پي کومہ ليڪ بو ٺہاتن، کاتي لہنوڙ بووہوہ فرموي: ٺہو تمپمتپ و را کردنہ چي بوو؟ روتيان: بہلہ ھاتين بڙنوڙ، فرموي: (فَلَا تَفْعَلُوا.. إِذَا أَتَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَعَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا، وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُوا) (رواہ الشیخان). واتہ: وامدکن.. کاتي ھاتن بڙ نوڙ لسمرخو بن، فريای ھرچی کمتن لہ گہل ٺيامادا بيکن و ٺہوي تری دواي تہواو بکن.

لہ ٺہو ھورہ يہوہ ھاتوہ کہ پيغمبر ﷺ فرمويٽي: (إِذَا سَمِعْتُمُ الْإِقَامَةَ فَامْشُوا إِلَى الصَّلَاةِ وَعَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ، وَلَا تُسْرِعُوا، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُوا). واتہ: کاتي گوييستی قامدت بوون بچن بڙ نوڙ بہلسمرخوي و يقارہوہ پہلہمہکن، ھرچی فريا کمتن بيکن ٺہوي تری دواي تہواو بکن.

(۴) موستہحببہ ٺيام نوڙہکي دريژہ پي نندا:

واچاکہ (مندوبہ) ٺيام نوڙہکي زور دريژہ پي نندات لہبر ٺہواني دوواوہ، بپيٽي حديسہکي ٺہو ھورہ يہ کہ پيغمبر ﷺ فرمويٽي: (إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ بِالنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنْ فِيهِمُ الضَّعِيفُ وَالسَّقِيمُ وَالْكَبِيرُ، فَإِذَا صَلَّى لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ). (رواہ الجماعة). واتہ: ھرکس بمرنوڙي کومہ ليکی کرد، بادريژہ پي نندا چونکہ لہنوڙياندا ٺادہمیزادی لاوازو نہخوش و بسالاچو ھديہ، بہلام ٺہگر بڙخوي بہتہنہا نوڙي کرد با بہٺارہزوي خوي دريژہ پي بدات.

لہ ٺنہسودہ ٺہگيٺنہوہ کہ پيغمبر ﷺ فرمويٽي: (إِنِّي لَأَدْخُلُ فِي الصَّلَاةِ وَأُرِيدُ إِطَالَتَهَا فَاسْمَعْ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَاتَجَوَّزْ فِي صَلَاتِي مِمَّا أَعْلَمُ مِنْ شِدَّةِ وَجْدِ أُمِّهِ مِنْ بُكَائِهِ). واتہ: جاري وا ھديہ نوڙ دانہبستم ٺہموي دريژہ پي بدم، گويم لہگرياني مندال ٺبيت پہلہ ٺہکم لہنوڙہکمد، لہبر ٺہوي ٺزام دلي دايکی چ سوزيکی تيڊايہ بڙ گريانہکي.

شه ٻڌين له نمنسوه ته گيڙنوهه که فرمويي: لعدای هيچ نيماميکوه نوڙم نه کردوهه
 نموده پيغمبر ﷺ نوڙه کاني کورت و توارو بوييت.

نمعو مري کوري (عبدالبر) فرمويي: دريڙه پي نمداني نوڙ له لايمن همموو برونوڙيکوه
 زانايان کون لسري و کاريکي پسمندکراوه، نو کورتريش لايمني کمي ووتني سن جار
 تمسيحات کردنه، به لام لابردن و کم کردنوهه لعدا دروست نريو ناييت، چونکه پيغمبر
 ﷺ نمهي کردوهه له دنوک دان بزهيدا، وه قه لپرش، وه جارتک پياريکي ييني رکوع و
 سجوده کمي توارو نمبو پي فرموو: (ارْجِعْ فَصْلٌ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ) واته: بگريڙوهه نوڙه کمت
 بگريڙوهه نموه نوڙ نمبو تو کردت. وه فرمويي: (لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى مَنْ لَا يُقِيمُ صَلَاتَهُ فِي رُكُوعِهِ
 وَسُجُودِهِ) واته: خوا سهيري نموکسه ناکات پشتي رتک ناکاتوهه لمرکوع و سجوده.

له پاشان (ابن عبدالبر) ده فرمويي: هيچ جياوازي يک نازانم لعدا زاناياندا هبييت لسر
 نموي دريڙه نمدان بنوڙ موسته حبيب به ټو همموو نمواندي برونوڙي کومه لیک نه کن لسر نمو
 مبرجاني دامن نا ټو توارويي.

ته گيڙنوهه که عومر خوا لبي رازي بيت فرمويي: رقي بنده کاني خوا له خوا هلمسينن
 بهوي کسيکتان نموده دريڙه بنوڙه کمي بدات گران بيت لسر نمواندي دوايهوه.

(5) دريڙه پيداني رکاتي يه کم له لايمن نيمامموو چاوږواني کردني نمواندي هست بهاتنه
 ژوروهيان نه کات ټو نموي فرياي جماعت بکون:

دانراوه ټو نيمام رکاتي يه کم دريڙه پي بدات ټو نموي نمواندي دينه ژوري مزگوت، بگن
 به فزيلتي نوڙي جماعت، وه چون موسته حبيب چاوږواني نموانه بکات که هست به
 هاتنيان نه کات له کاتي رکوع بردندا، يا کاتي تهحيات خوندني دواييدا، له (حديث) يکي
 نموقتاده هاتوه ده فرمويي: پيغمبر ﷺ هميشه رکاتي يه کمي دريڙه پي نمدا، نيمش
 نممان زاني که نيمويت خدک فرياي رکاتي يه کم بکون.

له نموسعيدوهه هاتوه ده فرمويي: نوڙ دانه بستره کسيک نهيتواني بجيت ټو بهقيع و
 کاري پيشاو بکات پاشان دهست نوڙ بگريو و بگريتوهه، هيشا فرياي پيغمبر ﷺ نه کمت
 لمرکاتي يه کمدا، نموده دريڙه نمدا بمرکاتي يه کم (نه حمدو موسليم و نيبنوماجو نساني
 گيڙاويانتموه).

(۶) دوواکوتنی نیام واجبو پیشکوتنی حرامه:

واجبه نویز کمره کان شورین نیام بکون، وه حرامه پیشی بکون، (زانیان هموو لسمر نوبن لمیش نیامموه نویز دابستن یا سلاودانموه نویز پوچمل نه کاتموه، به لام جیاوازیان هدی لسمر پیشکوتنی لمبشه کانی تری نویزدا، لای نه حمد توانیش نویز پوچمل نه کمنموه، وه ده فرمویت: هرکس پیش نیام بکویت نویزی دروست نریه، به لام هاوشانی کردنی نیام کمره متی هدی).

بمینی نوبی نمبوهره پره نه گیتشته که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَلَا تَخْتَلَفُوا عَلَيْهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى قَاعِدًا فَصَلُّوا قُعُودًا أَجْمَعُونَ) (رواه الشيخان). واته: نیام بزیه دانراوه چای لی بکرت، جا پیشی مه کون، کاتی وتی: (الله اکبر) تیوش بلین: (الله اکبر)، کاتی چوه رکوعوه تیوش بچنه رکوعوه، کاتی وتی: (سمع الله لمن حمد) تیوش بلین: (اللهم ربنا لك الحمد)، کاتی سجده ی برد تیوش سجده بربن، نه گمر بعدانیشتموه نویزی کرد تیوش هموو بعدانیشتموه لدوایموه نویز بکن.

له ربوایتیکی نه حمدو نمبوداودا هاتوه فرمویت: (إِنَّمَا الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَلَا تُكَبِّرُوا حَتَّى يُكَبِّرَ، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَلَا تَرْكَعُوا حَتَّى يَرْكَعَ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَلَا تَسْجُدُوا حَتَّى يَسْجُدَ). واته: نیام نمب چای لی بکرت، کاتی (الله اکبر) ی کرد تیوش یکن، وه (الله اکبر) مکن هتا نمو نیکات، وه کاتی چوه رکوع تیوش بچنه رکوعوه، هتا نمو نهچته رکوعوه تیوه مهچن، وه کاتی سجده ی برد تیوش سجده بربن، هتا نمو سجده نبات تیوه سجده مبین.

له نمبوهره پره خوا لی رازی بیت هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ نه فرمو: (أَمَّا بِخَشْيِ أَخَذُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يُحَوِّلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يُحَوِّلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ) (رواه الجماعة). واته: نوکسی سری له پیش نیامموه بربز نه کاتموه، ترسی نوبی نریه خوا سری بکا بسری گوی دریز، یا شتوبی بگورته سر شتوبی گوی دریز.

له نه نسموه هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (أَيُّهَا النَّاسُ! إِنِّي إِمَامُكُمْ فَلَا تَسْبِقُونِي بِالرُّكُوعِ وَلَا بِالسُّجُودِ، وَلَا بِالْقِيَامِ وَلَا بِالْقُعُودِ، وَلَا بِالْإِنْصِرَافِ) (رواه أحمد ومسلم). واته: نمی خه لکینه! من نیامی تیوم جا له رکوع و سجود و هتسان و دانیشن و سلاودانموه دانیشن مکن.

له بهرانی کورې غازیموه هاتوو ده فرموویت: نیمه لپشت پیغمبره ﷺ نوژمان نه کرد کاتی نه فرممو: (سمع الله لمن حمده) کس له نیمه پستی دانه نمنواند هتا پیغمبر ﷺ نیو چوانی نه خسته سر زوی. (جماعت گیراوانتموه).

(۷) پیک هاتنی نوژنی جماعت به نیمام له گمل تنها کسیتک:

نوژنی جماعت به تنها کسیتک و نیمامه که پیک دیت، با یه کیک لوانه مندالیش بیت، یا نافرته، له ټیبنوعبباسوه هاتوو ده فرموویت: لای مه یونوی پورم شورتک ماموه، پیغمبر ﷺ شو هستا بۆ نوژ منیش هستام له گه لیا نوژ بکم لای چپی یوه راوہستام سرمی گرت و خستمی به لای راستی یوه. (رواه الجماعة). ثم حدیسه ټیپته به لگمی نووی دروسته لدوای کسیتکوه نوژ بکرت نییمتی نیمامتی نه ټیپتاییت له نوژنی فرزو سونمتدا^(۱).

له بوخاریدا هاتوو له عانیتموه که پیغمبر ﷺ جارتک له حویره کهیدا نوژنی نه کرد، دیواری حویره که نزم بوو خه لک پیغمبریان ټیپنی، خه لکه که هه لسان به نوژنه کمی پیغمبر ﷺ نوژریان کرد، کاتی پوژ بووه بزیان گیرایوه، شوی دووم پیغمبر ﷺ هه لسا یوه بۆ نوژ، خه لکه کمش هه لسان به نوژنه کمی نوژریان کردهوه.

له ټیوسه عیدو ټیپوهوړه یوه هاتوو فرموویانه: پیغمبر ﷺ فرموویت: (مَنْ اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ فَأَيَقَظَ أَهْلَهُ، فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ جَمِيعاً كُتِبَ مِنَ الذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيراً وَالذَّاكِرَاتِ) (رواه أبوداود). واته: هرکس شو هه لسا خیزانه کشی هه لساند و دوو رکات نوژریان پیکوه کرد له زور یادکرانی خوا ټنوسرین.

له ټیوسه عیدوه هاتوو که ده فرموویت: پیاوړیک هاتماو مزگوت، پیغمبر ﷺ له نوژ ټیپوړوه له گمل هاوه له کانیدا، فرموی: (مَنْ يَتَصَدَّقُ عَلَى ذَا فَيْصَلِي مَعَهُ؟) واته: کنی نه یوریت خیرتک به یو یوه بکات بچیت نوژنی له گه لدا بکات؟ پیاوړیک له لولاوه هه لسا نوژنی کرد له گه لیدا. (نه حمدو ټیپوړاودو (ترمذی) که به حسنی داناوه، گیراوانتموه). وه ټیپنو ټیپ شهبه نه گیریتموه که ټوکسه ټیپوه کری صدیق بوو هه لسا نوژنی له گمل پیاوه کدا کرد.

(۱) به لام پیغمبر ﷺ همرو نوژنه کانی به تنها کردون، لبر نوه من پام وایه نو رهوایی به بیسترت به مندی کاتوه، نه گینا همرو نوژنه سونمته کان به جماعت کردیان بیدعیه، پتچوانی پتچوانی و هدیی پیغمبره ﷺ. وه شیخی ټیسلام تحقیقی کردهوه له (مجموع الفتاوی ۲/۳۰۲ د). (تمام المنه).

(ترمذي) ثم حدیسی کردۆته به لښکي ښوې که دروسته کۆمه لیک نوږځي جماعت بکمن لمزگوتیکدا نوږځي جماعتي تیدا کراییت^(۱). وه ده فرمویت: نه حمد و نیسحاقیش ښوېان فرمووه: به لښکي کۆمه لیکي تر لمزانایان نه فرموون: ښو مزگوتی نوږځي جماعتي تیدا کرا دواي ښو هېرکس هات ښې به تمنا نوږځ بکات نک به کۆمه ل، سوفیان و مالیکو ښېنو موبارهک و شافعی ښمه نه فرموون.

به‌لām نموه که چنډ کۆمەڵ بەجیا جیا له‌یهک کاتدا له‌ناو مزگوتدا نوێژی جماعت بکەن زانایان هه‌موو له‌سەر حه‌رامی ئه‌وکاره‌ن، چونکه پێچهوانهی قه‌ستی (شارع) یاسا دانهری ئیسلامه له‌دانانی نوێژی جماعتدا.

(۸) دروسته ئىمام بيٽتە مەلۇم:

دروسته نيمام له کاتي نوږت کړه کدا بگيرته دوواړه يو ناو ريزه که، نه گډر له جياتي نيمامي (راتب) دامغزاو نوږتي نه کړد، کاتي نيمامي دامغزاو پيتموه. بپيږي نيوې هردوو شيخ لمسهلي کورې سعه دوه گيږاويانه تموه که پيتممېر ﷺ نه چيت بويېني عمري کورې عوف يو صولج کړدنيان، کاتي نوږت هات، بانگيږي به نېويه کړي ووت: بهر نوږتي به کمان يو نه کي قامت بکېم؟ فرموي: به لي، نېويه کړو خه لکه که له نوږتدا بوون پيتممېر ﷺ گپرايوه هاتغاو ريزه کوه، خه لکه که ده ستيان کړد به چپله ليدان، نېويه کړ له نوږتدا ناوړي نه ندياوه کاتي نمونده يان چپله ليدا ناوړي دايوه، پيتممېري ﷺ بيني، پيتممېر ﷺ ناماډي يو کړد لمجې خوت پيتموه کاتي فرمانم پي کړد، نېويه کړ له خوشيدا ده ستې بهر کړدوه شوکړي خواي کړد لسمر فرمانه کي پيتممېر ﷺ، پاشان نېويه کړ هاته دوواړه بوناو ريزه کوه پيتممېر ﷺ چوه پيتموه وکاتي نوږت کي کړدو سلاوي دايوه فرموي: (يا ابا بکر! ما منعک ان تثبت اذ امرتک؟) واته: نه نېابه کړ چي ري لي گرتي لمجې خوت پيتموه کاتي فرمانم پي کړد؟، نېويه کړ ووتې: يو کورې نېو قوحافه ناگوخيتم لمپش پيتممېروه نوږت بکات، پيتممېر ﷺ به خه لکه کي فرموو: (مالي رايتکم اکثرتم التصفيق؟ من تابه شي في الصلاة فليستبح، فانه اذا سبح التفت اليه، وانما التصفيق للنساء) واته: نهو چي بوو نمونده چپلستان ليدا؟ کسيک شتيکي بووشيويه له نوږتدا هاتوږي با (سبحان الله) بکات، کاتي (سبحان الله) ي کړد بهر نوږت ناوړي لي ندياتموه، چونکه چپله ليدان يو نافرمانه.

(۱) حدیسه که لمو ده‌وایه تایبیتی تره، لمپیشموه باسی نوممان کرد. شافییی فرموریتی: کپراهنی هدیه کردنی دور نوژی جماعت له يك مزگوتدا.

نم حمديسه بهلگهي ٿوئي ٿيڌا به ڪپڙيشتن لهريز ٿڪيو به ٻڙ ريزي پيشموه نوڙ بهتال ناکاتوه، وه ووتني (الحمد لله و سبحان الله) ٻڙ ٿاگادار ڪردني بهرنوڙ دروسته، وه چونه جي ٿيمامي (راتب) دامزراو لهر عوزي شرعي لهريش تره ٻڙ دروست بوون، وه بهلگشه لهر نوڙ دروسته ڪميت ڪميت ڪميت نوڙ ڪهيدا ٿيمامي بيت و لهريش ڪي تريدا مضموم، وه بهلگشه لهر دروستي دهست بهرز ڪردنموه لهنوڙا کاتي پارانهوه ستايشي خواڪردن، وه لهر نوڙ ٿوئي ٿاوردانهوه ٻڙ پتريستي دروسته، وه لهر نوڙ ٿوئي دروسته سوپاس و ستايشي خوا بڪريت لهر پيشمويي لهديندا، وه لهر نوڙ ٿوئي دروسته نوڙ ڪمر ٿامازه بڪات، وه لهر نوڙ ٿوئي دروسته پياوچاڪيت بهرنوڙي لهخي چاڪتر بڪات، وه لهر نوڙ ٿوئي دروسته ڪردني ڪاري ڪم له نوڙدا.. (شوڪاني باسي ٿمهي ڪردوه).

(۹) فرياکوتني ٿيمامي:

هر ڪس گهيشته مزگوت و ٿيمامي نوڙي دابهستبو، ٿميت ٿمويش بهينه (الله اڪبر) ي ٿيهرام نوڙ دابهستن بڪات و لهر نوڙ ٿوئي ٿيمامي ٿيڌا به نوڙ دابهستن و له گهليا بيت و بهرکاتي دانميت، هتا لهر ڪوعدا پوي نه گات، جا نوڙ رکوع رکوع ٿواو بيت يا هر چممينموه بيت و دهستي گهيشته ٿموني پيش نوڙ ٿيمامي بهرز بوويتموه له رکوع، بهلام (الله اڪبر) ي گوڙانهوه له حالت ٿيڪوه ٻڙ حالت ٿيڪي تر نه گهر بيڪات چاڪه، نه گينا (الله اڪبر) ي نوڙ دابهستني بهسه.

له ٿمو هوڙه پروه خوي لي پاڙي بيت هاتوه ده فرمويٿ: ^{حزب} ٻيغممبر فرمويٿ: (اذا جُئْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْبُطُوا وَلَا تَعْلُوهَا شَيْئًا، وَمَنْ أَدْرَكَ الرُّكْعَةَ فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ) (رواه أبوداود وابن خزيمة في صحيحه والحاكم في المستدرک وقال: صحيح). واته: کاتي هاتن ٻڙ نوڙ ٿيمه سجده مان بردبو ٿيوه سجده بهرن بهلام بهرکاتي دامنين، وه هر ڪس گهيشته بهر ڪوع ٿوه نوڙ رکعتي ٻڙ حساب ڪراوه.

وه ٿمو ڪسي دووا ڪوتبو ٿيمامي چي ڪرد ٿمويش نه يڪات، وه له تهحياتي يه ڪمدا له گن ٿيمامدا دانيشن ٻڙ تهحيات، هه ٿمسيتموه هتا ٿيمامي سلاو ٿماتموه، کاتي ٿيمامي سلاوي دايموه نم (الله اڪبر) نه کات وه ٿمسيتموه ٻڙ ٿواو ڪردني نوڙه ڪي.

(۱۰) عوزره کاني دوواکوتن لهنوڙي جماعت:

پي دراوه به دوواکوتن له نوڙي جماعت نه گهر حالت ٿيڪ لهم حالتاني خواروهي بهسردا بيت:

۱، ۲- سرما و باران، له ٽيبنو عومره هاتووه ده فرمويت: پڙممبر ﷺ نه گهر شونك ساردو باراناري بوايه له سه فرمدا فرماني نه كرد بمانگيڙ بانگ بدات بليت: (صَلُّوا فِي رَحَالِكُمْ) واته: له مشورنه كاني خوتان نوڙيكن (بوخاري و موسليم گيڙاويانه تموه).

له جابيره هاتووه ده فرمويت: له سه فرمدا بوين له گهل پڙممبردا ﷺ باران نباري فرموي: (فَلْيُصَلِّ مَنْ شَاءَ مِنْكُمْ فِي رَحْلِهِ) (رواه احمد و مسلم و ابوداود و الترمذي). واته: هر كس نه يويت با له شونكي خوي نوڙ بكات.

له ٽيبنو عباسمه هاتووه: نه گهر رڙنك باران بوايه به بانگيڙه كي نه فرموي: كاتي ووت: (أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) مه تي (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ) به لكو بلي: (صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ) واته: له ماله كانتان نوڙ بكن، خه كه كه نه ويان پڻ چاك نبوي فرموي: نايا نه وتان لا سديره ؟ نهو كسي لمن چا كتر بو نه وي كردوه كه پڙممبره ﷺ. نوڙي جماعت واجب به لام من حزم نه كرد بيان هينمه در بناو قور ليتمدا برن (بوخاري و موسليم گيڙاويانه تموه).

وه گرمي به تين و تاريخي و ترس له مستمكار حوكمي سرماي هديه، (ابن بطال) ده فرمويت: زانايان هممو كڙن له سر نه وي نه چوون بڙ نوڙي جماعت دروسته له كاتي باراني زرو تاريخي و بای به تين و ويندي نه ماندا.

۳- ناماده بووني خواردن. به پي نه وي ٽيبنو عومر ده فرمويت: پڙممبر ﷺ فرموي: (إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ عَلَى الطَّعَامِ فَلَا يَعْجَلْ حَتَّى يَقْضِيَ حَاجَتَهُ مِنْهُ وَإِنْ أَقِمَتِ الصَّلَاةُ) (رواه البخاري). واته: نه گهر كسيكتان له سر نان خواردن بوو با په له نه كات هتا تير نه خوات با نوڙيش دابسترايت.

۴- تنگتاي له بر پيسايي و ميز، له عايشمه هاتووه ده فرمويت: گورم له پڙممبر بوو ﷺ ده فرموي: (لَا صَلَاةَ بِخَضِرَةِ طَعَامٍ، وَلَا وَهُوَ يُدَافِعُ الْأَخْبَثِينَ). (رواه احمد و مسلم و ابوداود) واته: له كاتي ناماده بووني خواردن و له كاتي تنگاي، نوڙ كردن دروست نريه.

۵- له نهو دردموه هاتووه ده فرمويت: له زانايي و ژيري پياوه كسيك پتويستي خوي تماو جني به جني بكات، پاشان بجيت بڙ نوڙ بڙ نه وي له كاتي نوڙه كهيدا بيري لاي هيچ نبي. (رواه البخاري).

(۱۱) کئی لمپیشتره بۆ ئیمامت:

کسینک قورئانی زۆرت لمبر بیت لمپیشتره بۆ ئیمامت، جا نهگر له قورئان لمبریوندا یهکسان بوون نهوه زانترینیان بهسوننعت لمپیشتره، نهگر لهوشدا یهکسان بوون، زووترین کۆچکریان لمپیشتره، جا نهگر لهوشدا یهکسان بوون، نهوه بهتعمین ترینیان لمپیشتره.

۱- له ئهبوسهعهده وه هاتوه دهفرمووت: یتفهمبر ﷺ فرموویتی: (إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فَلْيُؤْمَرْ أَحَدُهُمْ، وَأَحَقُّهُمْ بِالْإِمَامَةِ أَقْرَاهُمْ) (رواه أحمد ومسلم والنسائي). واته: نهگر سێ کس لمشوتینکدا بوون با یهکیکیان ئیمامهتیان بۆ بکات، وه لمپیشترینیان بۆ ئیمامت نهویهانه قورئانی زۆرت بزانی، واته: قورئانی زۆرت لمبر بیت بهپی خدیسه کهی عمری کوری سهلمه که تیدا هاتوه فرموویتی: (لِيُؤْمَكُم أَكْثَرُكُمْ قُرْآنًا) واته با نهوهتان ئیمامتان بیت که قورئانی زۆرت لمبره.

۲- له ئهبوسهعهده وه هاتوه دهفرمووت^(۱): یتفهمبر ﷺ فرموویتی: (يَوْمَ الْقَوْمِ أَقْرَاهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً، فَأَعْلَمُهُمُ بِالسُّنَّةِ، فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهَجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ سِنًا، وَلَا يُؤْمَنُ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ، وَلَا يَقْعُدُ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ) (رواه أحمد ومسلم وفي لفظ لا يُؤْمَنُ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي أَهْلِهِ وَلَا فِي سُلْطَانِهِ). واته: کئی قورئانی زۆرت لمبر بوو نهوه ئهیتته ئیمامی خهک، جا نهگر لهقورئاندا یهکسان بوون زانترینیان بهسوننعت ئهیت به ئیمام، جا نهگر لهکۆچ کردیشدا یهکسان بوون کئی زووتر کۆچی کردی، نهوه ئهیت به ئیمام، وه کس لمشوتنی دهسهلاتی کسدا ئیمامهتی نهکات (واته: لهماله کهی یا مهجلسه کهی یا نهو مزگوتهی که ئیمامه تیدا)، وه کس له جیگی خاوهن مالدانمانیشیت هتا خاوهن مال ریی پێ نهکات، وه له لهفرکی تردا بهم شیویه هاتوه: کس ئیمامهتی کس نهکات لهناو مال و کس و کاره کهیدا، یا له شوینی دهسهلاته کهیدا، نهو خدیسه سهعیدی کوری منصوریش گپراویتی یوه بهلام ئهمی تیدا: تا خاوهن دهسهلات لمشوتنی خوی رینگا ندا کس ئیمامهتی نهکات، وه کسیش لمشوتنی خاوهن مال دانیشی تاوهکو بۆخوی ریی پێ نهکا. مهبست ئهمیه که خاوهن مال و خاوهن دهسهلات و خاوهن کۆر سهرۆکی کۆر لههمووکس لمپیشتر بۆ ئیمامت، بهمهرجی خوی ریی نهادیت کسینکی تریان بهیتته ئیمام.

(۱) راست ئهپی مسعوده نکه ئهبوسهعهده، وه ناری تهراری (عقبة بن عمرو الأنصاري البصري) یه جا خدیسه که له موسندی نهوه لهلای سهرجم نهوانی تهرجیمان کردوه.

له ٽبر هوڙه پرهه هاتوه ده فرمويٽ: پڙه ممبر ﷺ فرمويٽي: (لا يَحِلُّ لِرَجُلٍ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُؤْمَ قَوْماً إِلَّا بِإِذْنِهِمْ وَلَا يَخْصُ نَفْسَهُ بِدَعْوَةٍ دُونَهُمْ فَإِنْ فَعَلَ فَقَدْ خَانَهُمْ) (رواه أبو داود)^(۱). واته: پهوا نږه بږ كسيك باوهږي به خواو رږڙي دوايي هميټ بيټه نيمامي كڙمه لڼك بمين په زامندي خويان، وه نه گهر پارايده تمنها بږخوي نپاريتمه، نه گهر نهوي كرد خيانت ي لڼ كړدون.

(۱۲) كڼ نيمامتي دروسته:

دروسته مندالڼك كه خاوهن تمميز بيټ نيمامتي بكات، وه كږير، وه كسيكي به پټوه وه ستاو نيمامتي كسيك بكات كه دانښتوه، وه كسيكي دانښتو نيمامتي كسيكي به پټوه وه ستاو بكات، وه كسيك نوږي فرز بكات بيټه نيمامي كسيك سونمت بكات، وه كسيك نوږي سونمت بكات بيټه نيمامي كسيك كه نوږي فرز بكات، وه كسيك ده ستوږي هميټ بيټه نيمامي كسيك ته يمه موي كږديټ، وه كسيك ته يمه موي كږديټ بيټه نيمامي ده ستوږگر، وه رڼوار بيټه نيمامي كسيكي نيسته جي، وه نيسته جي بيټه نيمامي كسيكي رڼوار، وه كسيكي چاك بيټه نيمامي كسيكي چاكر ليو، عمري كږي سله مه نيمامتي بږ هڙه كي كږدوه، كاتي تممني شمش يا حوت سال بووه، وه پڙه ممبر ﷺ نښنوومي مه كتومي له جي خوي دوچار داناه نوږ بږ خه لكي مدينه بكات كه پياوڼكي كږيرش بو، وه پڙه ممبر ﷺ بعدانښتنه لداوي ټبره كږه نوږي كږدوه كاتي نه خوشي به كي، وه له ماله كي خويدا بعدانښتنه نيمامتي كڙمه لڼكي كږدوه ټوان به پټوه وه ستاوون، جا ټماڙه بږ كردن دابنښن، كاتي له نوږ بووه فرموي: (نيمام بږ چار لڼ كردن دانراوه كاتي چوه ركوعوه ټيوهش بچن، كاتي سري بمرز كږدوه ټيوهش سر بمرز بكمهوه، نه گهر دانښت ټيوهش بعدانښتنه نوږ بكن لداويوه). (المعزهي نيسحاق و ټوزاعي نښنو موندير و ظاهري) يه كاندا دروست نږه كسيك ټواناي به پټوه وه ستاني هميټ نوږ بكات لداوي

(۱) نښنا ده كي (ضعيف) و (مضطرب) و و تراوه: له ټبره هوږه پرهه، وه و تراوه له (ټوان) هوه، پاشان له سنده كيدا پياوڼكي ټدايه كه نغاسراو (مجهول)، وه ټمع م روون كږدږه له (ضعيف سنن أبي داود ۳/۲) دا. وه نښنو خوزه يه حوكمي داوه بمسر بمشي دووم له حديسه كدا، كه هه لښتاره، هره ها نښنو ته يي به نښنو قهيمش ټقرايان بمه كږدوه، نه ما بمشي يه كم له حديسه كه ټوه واناكي هاتوه له حديسي تردا، نښنو خوزه يه خوي همنديكياني صحيح كږدوه له صحيحه كي (۱۱/۳) دا، وه (ابن المنر) له (الترغيب ۱/۱۷۰-۱۷۱) دا هيناريټي، همنديكيان لم كيتابدا ديت، (تمام المنه).

ڪسيڪوه لبعبر معزهدت بعدانيشتموه نوڙ نهڪات، بهلڪو واجبه لسمري نعرش وهڪو نوڙ دابنيشي بهيئي نهم (حديث)ه، بهلام نهلتين: مهنسوخذ^(۱).

(معاذ) نوڙي خومتاني لهگهل پينغممبر ﷺ نهڪرد لهپاشاندا نهگپرايهوه بوناو هوزدهكي نعنوڙهي بو نهڪردن، جا نوڙهڪي خوي نوڙي سوننمت بوو بوي، وهبو نوانيش نوڙي فمري خومتان بوو.

له ميحجهني ڪوري نعدرهعموه هاتوه دهمرمويي: چومه لاي پينغممبر ﷺ لهمزگوت کاتي نوڙ بوو، پينغممبر ﷺ نوڙي بو ڪردن، بهلام من نوڙم لهگهلدا نهڪردن فمروي: (نهئبوو نوڙ بڪي لهگهلان؟) ووتم: نهئ نيرواي خوا! له شوني خوم نوڙم ڪردو پاشان هاتم، فمروي: (نهگمر جارتڪي تر ناوا هاتي نوڙ بڪه لهگهلان و بيڪه به نوڙي سوننمت).

پينغممبر ﷺ ڪابرايهڪي بيني به تمنها نوڙي نهڪرد، فمروي: (ڪسيڪ ني به خير بعمه بڪات و نوڙي لهگهلدا بڪات).

عمري ڪوري عاص تديهومي ڪردو نيمامتي ڪومهليڪي ڪرد پينغمبرش ﷺ برياري لسمردا.

پينغممبر ﷺ له کاتي فتهي شاري مهڪه دوو ڀڪات دوو ڀڪات، جگه لهنوڙي نيواره نيمامتي خهليڪي نهڪردو نهيفرموو: (يَا أَهْلَ مَكَّةَ قُومُوا فَصَلُّوا رَكَعَتَيْنِ آخِرَتَيْنِ فَإِنَّا قَوْمٌ سَفَر) واته: نهئ دانيشتواني مهڪه ههلسنوه دوو ڀڪاتهڪي تر توارو بڪن چونكه نيمه قومينگن لسمهفمراين.

وه نهگمر موسافير لعدوي موقيموه نوڙي ڪرد نبييت چوار ڀڪاتهڪه توارو بڪات، با ڪاتنيڪيش بهنيمام بگات لهڀڪاتنيڪيش ڪممتري مابوو، لهئيبنو عبباسيان پرسی بوي موسافير نهگمر بتمنها نوڙي ڪرد دوو ڀڪات نهڪات، وهنهگمر لعدوي موقيموه نوڙي ڪرد نبي چوار ڀڪات بڪات ؟ فمروي: نهوه سوننتمه. وه لهزاراويهڪي تردا موساي ڪوري سهلمه پي ووت: کاتي لهگهل نيوهدا نوڙمان نهڪرد چوار ڀڪاتمان نهڪرد، وهکاتي گپراينهوه دوو ڀڪاتمان نهڪرد ؟ فمروي: نهوه سوننمتي نعبولقاسمه ﷺ. (نهحمد گپرايهتيهوه).

(۱) له مذهبي نيسحاق و نموزاعي نيينو مونذير و (ظاهري)يهکاندا دروست ني به ڪسيڪ تواناي بهيتوه وهستاني هبييت نوڙ بڪات لعدوي ڪسيڪوه لبعبر معزهدت بعدانيشتموه نوڙ نهڪات، بهلڪو واجبه لسمري نعرش وهڪو نوڙ دابنيشي بهيئي نهم (حديث)ه، بهلام نهلتين: مهنسوخذ.

(۱۳) کنی نیاممتی دروست نیرہ:

کسی معزہ تدار وک: با رانہ گر یا میز رانہ گر یا سک چوری بمردهوام، دروست نیرہ بیٹہ نیامی کسینک کہ تمندروست بیت، وہ ہروہا دروست نیرہ نمانہ بینہ نیامی کسینکی معزہ تدار، بہ مرجیک معزہ تہ کیان وک معزہ رتی خویان نیبت، (بڑ نمونہ دروست نیرہ میز رانہ گر نیاممتی با رانہ گر بکات)، نمدش لہ لای جماعہ ری زانایان^(۱) بو شتوہیہ۔ وہ مالکی بہ کان تہ لین: نیاممتی معزہ رت دار دروستہ بڑ لکش ساغ بہ لام کراہمتی ہدیہ۔

(۱۴) موستہ حبیبہ نافرہت نیاممتی نافرہتان بکات:

چونکہ عائشہ خوا لینی رازی بیت نیاممتی بڑ نافرہتان تہ کردو لئاو ریزہ کدا تہوستا لہ گہ لیان، وہ نوموسہ لمدش نیاممتی نافرہتانی تہ کرد، وہ پیغمبر ﷺ وەرہ قہی کردبوہ بانگیبڑی نوموسہ لمدہ بانگی بڑ تدا، وەرمانی بہ نومو سہ لمدہ کردبوہ لہ فہرہ کاندہ نیاممتی نعلی مالہ کہی بکات۔

(۱۵) تمنہا بڑ پیاو ہدیہ بیٹہ نیامی نافرہتان، نلک نافرہت نیاممتی پیوان بکات:

نمبرہ علاو (طبرانی) لہ (الأوسط) دا بسمندی حسن تہ گترنہو کہ ثوبی کوری کعب ہاتہ لای پیغمبر ﷺ فرموی: نئی نیراوی خوا نمدش کاریکی سہیرم کرد، فرموی: (چی بو؟) فرموی: کومہ لیک نافرہت لمدائی ووتیان: تو قورٹان خوتنی، نیمہ قورٹان نازانین نیامہ تیمان بڑ بکہ، منیش ہشت رکات نوٹم بڑ کردن لہ گمل نوٹری ورتدا، تہ لئی: پیغمبر ﷺ قسمی نہ کرد، بینیمان قسمہ کردنہ کہی نیشانی رازی بوونی بو۔

(۱۶) نیاممتی کردنی فاسیق و مویتدیہ کراہمتی ہدیہ:

بوخاری تہ گترنہو کہ نیبنوعومر لدوای حہ جاجاہوہ نوٹری کردوہ، وہ موسلیم تہ گترنہو کہ نموسہ عیدی خودری لدوای مہروانہوہ نوٹری جہڑنی کردوہ، ہروہا نیبنومہ سعود لدوای

(۱) هیچ برویک نیرہ بڑ کراہمت چ جای دروست نمبون، تہ گہ مرجہ کانی شاینتری تیدا بیت بڑ نیاممت، وہ نیمہ هیچ جیازایمک ناینین لہ نیوان نم و کوریک کہ ناتوانیت خوی پیاریزیت لہ میز، وک پاراستنی چاوساغ، و دانیشتونک کہ ناتوانی ہستی، لہ کاتیکدا ہستان پوکنہ، لمبر ثوبی ہرکامیکیان کارکیان کردوہ کہ لہ توانایاندا نمبوہ، وہ ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ و نیامی شوکانی باس و بدووا چوونیک گرنگی ہدیہ لہ دروستی نوٹ لہ دوای موسلمانی فاسق و مندالی بالغ نمبوہ، و کسینک کم و کوری ہدیہ لہ خاوتنی نوٹ و جگہ لمدانمش، جا بگہرہوہ بڑ کیتابی (السیل الجرار ۱/ ۲۴۷-۲۵۵) چونکہ کیتابینکی زور بہ نرخہ۔

وه لیدی کورې عوقبې کورې (معیط) وه - نوژنی کرده - وه نو عاروق خور بوو، بهیانی به کیان چوار رکات نوژنی بۆ کردن، وه (عثمان) ی کورې عهفان دارکاری کرد لیسر نهوه.

صهحابو تابعین لمدوای نیبنوعویه یدهوه نوژیان کردوه هرچنده تاوانبار بوو به نیلحداد، وه بانگوازی بۆ گومرایي نه کرد، وه نهوینمایي زانایان بۆی چون نهویه: هرکس بۆخوی نوژنی دروست بیت بۆ کسینکی تریش نیمامتی بکات همدروسته، بهلام له گمل نهوشدا ووتویه: نوژن کردن کپراهمتی ههیه لمدوای فاسیق و مویتدیعوه، بهیانی نهوهی نهبوداودو نیبنو حیسان گپراویانهوه، وه نهبوداودو (منذري) ش به دهنگن لیسری^(۱).

له سانیسی کورې خه لادهوه نه گپرنهوه پیاوړک نیمامتی کۆمه لیکي کرد، بۆلای قیبلهوه تفتیکي کرد، پیغمبر ﷺ سهیری نه کرد، فرمووی: (ناییت جارکی تر نیمامتیتان بۆ بکات)، دوای نهوه رستی نیمامتی بکات نهیان هیشت و فرمایشته که پیغمبریان پښ پاگیانده، نویش هات بۆ پیغمبري گپرایوه فرمووی: (به لئی... تو نازاری خواو پیغمبره کهیت داوه).

(۱۷) دروسته جیابونهوه له نیمام لمبر معزهرهت:

دروسته کسینک له گمل نیمامدا نوژن دابستنی و له نوژنه که ده رچن بنییمتی جیابونهوه له نیمام و خوی بهتمنها نوژنه کهی تمواو بکات، کات نیمام درژهی زوری به نوژنه کدا، وه له چمند حالتی تریشدا، وهک رودانی نه خوشی و ترسی وون بوونی مال، یا لماناچوونی، یا هاوړی لمدس چون، یا هاتنی خموی زور، نمانه ورتنی نمانه همدو نه خرینه پال نو درژه پیدانهوه وه کو نو وان، بهیانی نهوهی جماعت له جایه وه خوا لیتی رازی بیت نه گپرنهوه که ده فرمویت: (معاذ) نوژنی خوتنانی لمدوای پیغمبره وه ﷺ نه کرد، پاشان نه گپرایوه بوناو هۆزه کهی بهر نوژنی بۆ نه کردن، جا پیغمبر ﷺ خوتنانی دوا خست (معاذ) نوژنی له گه لدا کرد، پاشان گپرایوه بۆلای هۆزه کهی، نوژنی پښ کردن و سوړه تی (البقرة) ی تیدا تمواو کرد، پیاوړک لیتی جیا بۆوه بهتمنها نوژنه کهی کرد، لمبر نهوه پښان ووت: تو مونافیقی نه کهیت فلان کس، ووتی: مونافیقی ناکم، بهلام نبی بچمه لای پیغمبر ﷺ بۆی بگپرموه. کات هاته لای پیغمبر ﷺ و بۆی گپرایوه، پیغمبر ﷺ به (معاذ) ی فرموو: (نمی) (معاذ) تو خه لک لمدین هه لئه گپرنهوه؟ - دوو جار نمدی فرمو - سوړه تی نهوه نهوه بخوینه).

(۱) شیخ نهلبانی په همتی خوی لی بیت له (صحيح الترغيب والترهيب) دا ده فرمویت صهیحه.

(۱۸) نمو به لگانی هاتون دهریاری نویژ کردنوه له گهل جماعتدا:

له یزیدی ئهسودهوه هاتوه دهفرموویت: له مینا لهدوی پیغمبرهوه ﷺ نویژی بهیانیمان کرد دوو پیاو هاتن لای وولاغهکانیان وهستان، پیغمبر ﷺ ناردی بدوایاندا هینایان، دهمارهکانیان لهرسا ههلههفری، فرمووی: (چی پئی ئهوی لی گرتن له گهل خه لکه که نویژ بکمن... نایا ئیه موسلمان نین؟) ووتیان: به لی ئی نیررای خوا، به لام لهشونه کانیان نویژمان کردبو، ئهویش ﷺ فرمووی: (ئه گهل لهشونی خوتان نویژتان کردو هاتن نیمام نویژی دابستبو، ئیهوش له گهلیا نویژ بکمن، نمو نویژه بۆ ئیه به سوننت ئهنوسری). (ئه همدو نهبوداد ریوایهتیان کردوه).

هروهه نسانی و (ترمذی) ش ریوایهتیان کردوه به لهفری: (ههگاتی لهشونه کانی خوتان نویژتان کرد پاشان هاتن بۆ مزگوت جماعتیان ئه کرد نویژیان له گهلا بکمن، چونکی نمو نویژه بۆتان ئه بیته سوننت). (ترمذی) دهفرموویت: حدیسیکی حسن و صحیح، وه (ابن السکن) یش به صحیحی دانهوه. لهم حدیسهدا به لگهی ئهوی تیدایه که دووباره کردنوهی نویژ له گهل جماعتدا بنییمتی نویژی سوننت شرعی به بۆ ئهوکسانی ئهنویژه فهره یان به جماعت یا بمتاک کردوه کاتی ئه گهن به جماعتدا له مزگوتیکی تر.

وه ریوایت کراوه که حوزهیفه نیوه پۆ عسرو ئیواره له گهل جماعتیکی تر دا دووباره ئه کردوه هه چهنده به جماعت کردبووی، هروهه له ئه نهسهوه ریوایت کراوه که خۆی له گهل نه بوموسادا نویژی به یانی کردوه لهر خهرمان، پاشان چونه مزگوت نویژ دابستابوو ههردوکیان نویژه که یان دووباره کردوه، بهرنویژه که موغیره کوری شوعه بوو.

به لام ئهوی پیغمبر ﷺ فرموویتی: (لا تُصَلُّوا صَلَاةَ فِي يَوْمِ مَرَّتَيْنِ) واته: نویژیکی فهرز له پۆژیکدا دووجار مه کمن. (ابن عبدالبر) دهفرموویت: ئه همدو ئیسهاق لهر ئهوی ریکن که مه بهستی له پیوژیکه نویژه فهرزه کان بکات پاشان هه لسیته بجیت نمو نویژه هه به نییمتی فهرز دووباره بکاتوه، به لام کسینک له گهل جماعتیکی تر نویژه که به نییمتی سوننت دووباره بکاتوه به پیی ئیقتدا به فرمانی پیغمبر ﷺ ئهوه دووباره کردنوهی نویژ نی به له پۆژیکدا، چونکه یه کم فهرز بووه دووه سوننت، کواته دووباره کردنوه نی به.

(۱۹) موستحمبیه نیمام دوی سلاودانوه بهلای راست یا بهلای چپدا بهولیت پاشان شوتنه کی بهجی بهیلتیت:

بهینی نهوی (قبیضة) ی کوری ههلب لمباوکی یوه نه گیتیتوه که پیغمبر ﷺ بهرنویژی بۆ نه کردین، پاشان بهلای راست یا چپدا بووایه شوتنه کی بهجی نهیشت. (نموداوو و نیبنوماجو (ترمذی) گیتراویانمتوه وه (ترمذی) ده فرموویت: حدیسیکی حسنه).

وه زانایان لیسر نهوه نهوژن که بهرنویژ ئاره زوی خزیمتی به هر لایه کدا پروات، وه همدوو لایه که له پیغمبره وه ﷺ به صحیحی هاتون.

عایشه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ کاتی سلاوی نویژه کی ئه دایوه نهونده دانهیشت هتا نهیفرموو: (اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكَتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ) (نهحمدو موسلیم و (ترمذی) و نیبنوماجه گیتراویانمتوه).

بهلام دوی نویژی ئیواره بهیانی ئه شوته ناییت بهجی بهیلتیت: هتا ده جار نهیلت: (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)، چونکه ئه (فضیله) هی دامهزروه لیسر کردنی ئه کاره، بهستاره به ووتنی نهوه پیتش نهوی قاجی لا بیات.

وه لای نهحمدو بوخاری هاتوه له ئوموسه لهمهوه که ده فرموویت: پیغمبر ﷺ کاتی سلاوی ئه دواوه ژنه کان ههلهسان نهوژیشن کاتی له سلاودانوه نهووه لهجی خوی ئه مایوه ماوهیه کی کم پیتش نهوی ههلیتیت. ده فرموویت: ئیمه وامان ده بیینی (والله أعلم) ئه کاره بۆ نهوه بوو ئافرهته کان بئاوه لی بکهن بهر نهوی پیاوان فریایان بکهن.

(۲۰) بهرزی شوتنی نیمام یا مهئوم:

کهراهمتی هیه نیمام له شوتنی کدا بووه ستیت بهرزی تریت له نوژ کهران، له ئه بوم مسعودی نه نصاری یوه خوی لی رازی بیت هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ قهده غمی کردبوو نیمام لیسر شتیک بیت خه لکه کمش له دوا یوه بن، (واته: لهو نزمتر بن). (دارقطنی) گیتراویمتی یوه، و (حافظ) له (الفتح) دا بۆ دهنگه لی (۱۱).

له هه مامی کوری (حارث) وه هاتوه که ده فرموویت: (حذیفة) له مدائین (که شارنکه) لیسر بهر به ستیکی بهرز راوه ستابوو بهرنویژی نه کرد بۆ کۆمه لیک، ئه بوم مسعود کراسه کی گرت

(۱) منیش ده لیم: نیستاده کی حسنه، وه به سندیکی صحیح هاتوه له لای ئه بواو و جگه له میش، که له پاش ئه حدیسه دا باسی هاتوه، که ئه میش له (صحیح ابی داود ۶۱۰) دا تخریج کراوه، بهروانه (المشكاة ۱۱۱۲).

و رای کیشا، کاتئ لئوڙ بووه فرموی: نازانی هاوه لائی پیغمبر ﷺ نو شیوه وهستانه یان قدهغه نه کرد؟ فرموی: بدئئ نزام به لام کاتئ رات کیشام بیرم کومتوه. (نمودادو بهیهقی و شافعی گپراویانتموه، وه حاکم و ثینوخوزه یمو ثینو حیبیان به صهیحیان داناه).^(۱)

به لام نه گمر بهر نوڙ مبهستیکی هه بیته لئو بهر زیتی به، کپراهتی نیه، لسهلی کوری سعیدی ساعیدی یوه هاتوه ده فرمویت: پیغمبرم ﷺ بینوه لسهل مینبر، که یه کم رۆڙ بوو داترابوو، دانیشتبوو، هه لسا لسهل لئو مینبره وه (الله اکبر) ی کردو نوڙی دابست پاشان چوه رکوعوه، له پاشاندا دوو ابدووا گپرایوه لهن مینبره کدا سجدی برد، له پاشاندا گپرایوه کاتئ لئوڙ بووه رووی کرده خه لکه کو فرموی: (أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّمَا صَنَعْتُ هَذَا لِتَأْتُمُوا بِي وَلِتَّعْلَمُوا صَلَاتِي) (رواه أحمد والبخاري ومسلم). واته: ئهی خه لکینه من بزیه نهمم کرد هتا چاوم لی بکن و فیری چۆنی یته نوڙ کردنه کم بن.

به لام بهر زی یته مه نوم بهسر نیامدا دروسته بهی ی ئهوی سعیدی کوری منصورو شافعی و بهیهقی نه گپرنهوه، وه بوخاری به موعه لللهقی له ئهوه وه پروه که لسهل بانی مزگوت نوڙی کردوهو نیام له خواره وه بووه.

له نه مهسوه هاتوه که له بهصره له مالی ئه بونافیع له لای راستی مزگوته کوه لهو رۆڙ کدا که بالایک بهرز بوو، وه ده رگایه کی تیدابوو ئه یروانی بهسر مزگوته کدا نهنس لهو رۆڙا جماعتی نه کردو ئه قتیادی نه کرد به نیام، وه صه حابه بی دهنگ ئه بون لی. (سه عیدی کوری منصور له سونه نه کهیدا گپراویته یوه).

شموکانی ده فرمویت: ئه ما بهرز بونی مه نوم نه گمر هاتو رۆڙ بوو به جۆری لسهرووی سئ سده زیراعوه بی که ناگای له کرده وهکانی نیام نه بیته، ئهوه قدهغه به کۆی هه مو زانیان، بی ئهوی جیاوازی هه بی لهنیوان مزگوت و غیری مزگوتدا، به لام نه گمر لهوه کمتر بوو نهصل ئهوه به که دروسته، هتا به لگه یه که ده رته کویته بۆ قدهغه بونی^(۱).

(۱) نهمی له شموکانی یوه نهقل کردوه منیش ده لیم: چهند ئاسارتکی تر له برامبر نهم ئاسارانه دهو سن، له عومرو شعبی و ئه براهمه وه هاتوه، له لای ثینو نهمی شه به ۲/۲۲۳) و عبد الرزاق (۳/۸۱-۸۲): نهمی بۆ نیه نه گمر له نیوان خۆی و نیامه کهیدا رښگا، یان له شیوه ئهمانه هه بیته.

وه رهنگه ئهوی لئو ئاسارانئ یه که مدهایه حمل کرایته لسهل عوز و دهست پیچ، وهک پر بوڙی مزگوت ههروه هیشامی کوری عروه ده فرمویت: جاریکیان من و باوکم هاتین تماشامان کرد مزگوت پر، جا له خانو کدا نوڙمان کرد به نوڙی نیامه که، رښگایه که له نیوان خانو مزگوته کدا بوو، عبد الرزاق ربوایته کردوه (۳/۸۲) به سندیکی صحیح لهوه وه. وه له لای (فقیه) و شارهزا شارهزه نیه که به (مطلق) ی ووتن به

وه ئه‌وه‌ی ئهم نهمه به‌هێژ نه‌کات کردوه‌کانی ئه‌به‌وه‌یه‌یه که له‌پیشه‌وه باسمان کرد بێ ئه‌وه‌ی که‌سیک ئینکاری لێ کردبێت.

(٢١) ئیقتیدای مه‌نوم به‌ئیمام له‌گه‌ڵ بوونی به‌ریه‌ست له‌نیوانیاندا:

دروسته مه‌نوم ئیقتیدا بکات به‌ ئیمامه‌وه باشتیکی وه‌ک دیواریش له‌نیوانیاندا هه‌یه‌ت، به‌مه‌رجێک ئه‌و مه‌نومه‌ ناگای له‌ هه‌له‌سه‌و که‌وته‌کانی ئیمام بێت به‌ بێنێن یا به‌ بیستنی^(١).

بوخاری ده‌فه‌رموویت: حه‌سه‌ن ده‌فه‌رموویت: نه‌گه‌ر له‌نیوان خۆت و ئیمامدا روه‌بارێک هه‌به‌و ئیقتیدا پێ کردنی خراپ نیه‌، ئه‌به‌وه‌ی جله‌ز ده‌فه‌رموویت: نه‌گه‌ر رینگا یا دیوار هه‌به‌و له‌نیوان ئیمام و مه‌نمندا دروسته ئیقتیدا به‌و ئیمامه‌وه بکریت و نوژ بکریت، به‌مه‌رجێک مه‌نوم گوێ بیستی نوژ دابه‌ستنی ئیمام بێت. ته‌واو.

وه له‌ پێشه‌وه باسی حه‌دیسی نوژی پێغه‌مبه‌ر ﷺ کرا که خه‌له‌ک له‌دوای حوچه‌که‌وه نوژیان به‌نوژنه‌که‌ی نه‌کرد^(٢).

دروستی‌یه‌تی ئهم کاره‌، به‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌و حه‌دیسه‌یه که فه‌رمان به‌ گه‌یاندن و نه‌هێشتنی بۆشایی ده‌کات له‌ نیوان صه‌فه‌کاندا، که ده‌بێت هه‌ر موله‌تزم بێ پێوه‌ی و کاری پێ بکه‌یت، مه‌گه‌ر له‌به‌ر عوززێک، هه‌ر بۆیه شتیخی ئیسلام له (الف‌ت‌اوی ٢٣/٤١٠) دا ده‌فه‌رموویت: نابێت صه‌ف بیه‌ستریت له‌ رینگا و بازو دوکانه‌کاندا، له‌گه‌ڵ بوونی جینگا له‌ناو مزگه‌وته‌دا، جا هه‌رکه‌سیک ناوای کرد ده‌بێت ته‌مینی بکریت، وه بۆ ئه‌و که‌سه هه‌یه که دیت له‌ دوایه‌وه به‌سه‌ر مه‌لیا به‌روات، بۆ ئه‌وه‌ی صه‌فه‌کانی پێشه‌وه پێ بیه‌تبه‌وه ئهم کاره‌ش حه‌رامی تێدا نیه‌، ده‌فه‌رموویت: جا نه‌گه‌ر مزگه‌وته‌که‌ پێ بوو به‌ صه‌ف ئه‌وه له‌ ده‌رووی مزگه‌وت صه‌ف بیه‌ستن، جا نه‌گه‌ر صه‌فه‌کان گه‌یاندرا به‌ یه‌که‌تر له‌ رینگا و بان و بازاره‌کاندا ئه‌وه نوژنه‌که‌یان دروسته‌، وه نه‌گه‌ر صه‌فیان به‌ست و له‌ نیوان ته‌وان و صه‌فه‌که‌ی پێشه‌وه‌یان رینگایه‌ک به‌و خه‌له‌کی پیا ده‌پۆشیت نوژنه‌که‌یان دروست نیه‌، له‌سه‌ر ئاشکرا ترین و ته‌نی زانایان، هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر نیوانیان و نیوان صه‌فه‌کانی ته‌ر دیواره‌ک هه‌به‌و به‌ شتیه‌یه‌ک صه‌فه‌کانی ته‌ری نه‌هێنێن، به‌لام به‌ی هه‌یج وه‌سیله‌یه‌ک گوێ بیستی (الله اکبر)ه‌کان ده‌به‌و، ئه‌وه له‌سه‌ر ئاشکراترین و ته‌ نوژنه‌که‌ دروست نیه‌، وه هه‌روه‌ها هه‌رکه‌سیک نوژی له‌ دوکانێکدا کرد که به‌رامبه‌ر مزگه‌وته‌که‌یه‌و رینگا له‌نیوانیاندا به‌و که‌سی لێ نیه‌ و چه‌له‌ ئه‌و نوژنه‌ دروست نیه‌، هه‌روه‌ها دروست نیه‌ هه‌ر له‌وه‌ی بیه‌یتبه‌وه چاره‌پێ بێت صه‌فه‌کان پێی بگه‌نوه‌، به‌له‌کو پێسته‌ له‌سه‌ری به‌روات بۆ مزگه‌وت، صه‌فی یه‌که‌م پێ بکاته‌وه پاشان ئه‌وه‌ی ته‌ر ته‌جا ئه‌وه‌ی ته‌ر. (تمام‌ المنه‌).

(٢) زانایان فه‌ت‌وايان داوه ئیقتدا کردن به‌ را‌دیۆ دروست نیه‌.

(٢) منیش ده‌لێم: ئاماره‌ بۆ حه‌دیسی عایشه‌ی پێشه‌و ده‌کات که له‌ یه‌که‌می (قیام رمضان) دا هات، به‌لام باسی (الهجرة) ی تێدا نیه‌ و ته‌مه‌ش ته‌خریج کراوه له‌ صه‌حیحه‌ی ئه‌بی داود (١٢٤٣) دا به‌له‌کو ته‌مه‌ له‌ ر‌یوایه‌تی بوخارییه‌.

(۲۲) حوكمی نوٲژ كردن لدراى كمسيٲكونه كه فمزرك له فمززه كانى نوٲژ واز لى بهيٲنى:

نیمامەتی کەسێک دروستە ئەگەر مەرجێک یا پایەتێکی نوێژەکی تێک دا، بە مەرجێک مەنموە کە خۆی ئەر مەرجە یا ئەر پایەیی نوێژەکی تەواو بەجێ هێناییت، و نەیزانی بیت نیمامەکی نەیکردووە، بەپێی ئەرێ ئەر وەرێ ڕەفرەمۆیت: پێغمبەر ﷺ فرمویەتی: (يُصَلُّونَ بِكُمْ، فَإِنْ أَصَابُوا فَلَكُمْ وَلَهُمْ، وَإِنْ أَخْطَأُوا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ) (رواه أحمد والبخاري). واتە: نیمامەکان بمرۆژێتان بۆ ئەکەن ئەگەر باشیان پێکا ئەر خێری بۆ ئێوە خۆشیان هەیە، بەلام ئەگەر نەیان پێکاوە ئەوان کرد، ئەر خێرەکی بۆ ئێوە هەر هەیە و هەڵەکی بۆ ئەوانە.

له سهلهوه خواي لى رازى بيت هاتوه ده فرمويت: لميغمبرم بيستوه عليه السلام فرمويى:
(الإمام ضامنٌ فإن أحسنَ فلهُ ولهم، وإن أساءَ فعليه) (رواه ابن ماجة). واته: برونوژ زامنه ته گهر
به چاكي نوژه كمى كرد خيترى بوخوى و توانه، ته گهر به خراپى كردى سزاكمى همر لسمر خويتمى
بي توان.

به صحیحی هاتوو که جارتک عوممر خوا لئی رازی بیت، لمشی گران ثبیت نوژ بۆ خه لکه که نه کات و ناگای له خۆی نابیت، کاتێ له نوژنه که ثبیتوه بیری نه کهوتیه، جا نوژنه که دووباره کرده به لام نهوان نوژنه که میان دووباره نه کرده.

(۲۳) جن نشین دانانی ٹیمام:

ئەگەر ئىمام لەنوژە كەدا مەعزەرتىكى بۆ ھاتە پىش وەك ئىمە وەبەرى ھاتمە كە ڕووداوى لى ڕوودابوو، يا ڕووداوى لى ڕوودا، بۆى ھەيە كەسىك دواى خۆى رابكىشيتە جىگای خۆى بۆ ئىمەى نوژە كەيان بۆ تەواو بىكات.

له عمری کورې مه یمنوه هاتوه د فمر موړت: نو به یانی یی د ستیان له عومر وه شاند خوا لی یی رازی بیت له نیوان من و نمودا عبدالله ی کورې ععباس و ستا بو هرئونه نوژی دابست گویم لی بو فمر موړی: سه گه که کو شتمی یا خواردمی، کاتیک خنجره کی لیدا، پاشان عومر خوا لی یی رازی بیت خوی عبدالرحمن ی کورې عوفی راکتشیاه پتشموه، نمړش نوژی کی کورتنی بۆ کردن، (بوخاری گتړاویمتی یوه).

وه نهوى پتړسته ناگادارى بڼ بکړت مېبست به لفظى (الهجرة) نهو نړيه که ديت به ميشکدا له يه کم ييستندا، که ماله که يمتى ^{روايت} به لکو مېبستى يو حسويه که بشو به کارى نهيتا له مزگوتدا، هروک (حافظ) به پشت بستن به همدئ روايت لم حديسدا ثم فائده يى بخشيوه، پروانه له کتبه کم (مختصر صحيح البخارى ٣٩٨). و تعلق دانه کى که لسرى هده. (تمام المنه).

له نمبره زینموه هاتوه: جاريك عدلی خوا لی پازی بیت بمرنوڙمان بوو خوینی لووتی بمربو دهستی پیاوینکی لمدوای خویموه گرت و هینایه جی خوی و خوی پږیشت. (سمعیدی کورپی مهنصور گپراویمتی یوه).

نه محمد دفرموویت: نه گمر نیمام جی نشینی دانا، خو عوممر و عهلیش خوا لی یان پازی بیت نموه یان کردوه، وه نه گمر دای نمناو خه لکه که بوخو یان نوڙ یان کرد نموه موعاویه کاتی بریندار کرا جی نشینی دانمنا خه لکه که بوخو یان بی بمرنوڙ نوڙه که یان تمواو کرد.

(۲۴) کسیتک بمرنوڙی کومه لیک بکات و خویشان نمویت:

چنندين (حدیث) هاتوه قعد غمی نموه نه کات که کسیتک بمرنوڙی کومه لیک بکات و نموان خویشان نمویت، وه نمیت نمو خو شنمویستنه یان لمبر تاین بیت، و هږیه کی شرعی بیت.

له ښینو عباسموه خوی لی پازی بیت هاتوه دفرموویت: پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (ثَلَاثَةٌ لَا تَرْفَعُ صَلَاتُهُمْ فَوْقَ رُؤُسِهِمْ شَيْراً، رَجُلٌ أَمَّ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُون، وَامْرَأَةٌ بَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَلَيْهَا سَاخِطٌ، وَأَخْوَانٌ مُتَصَارِمَانِ) (رواه ابن ماجه، قال العراقي: إسناده حسن) واته سنی جوړ کس نوڙه کانیا بستی ک لسمریان بمرز ناییتموه: پیاوینک بمرنوڙی کومه لیک بکات نموان رقیان لیتی بیت، ژنیک شوو ږوږ بکاتموه پیاوه کی لیتی زویر بیت، دوو برا همیشه شریان بیت له گمل په کدا.

له عبدالله ی کورپی عمره وه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (ثَلَاثَةٌ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُمْ صَلَاةً، مَنْ تَقَدَّمَ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُون، وَرَجُلٌ أَتَى الصَّلَاةَ دُبَارًا، وَرَجُلٌ اعْتَبَدَ مُحَرَّرُهُ) (رواه ابوداود وابن ماجه)^(۱). واته: خوا نوڙی سنی جوړ کس ورنه گرت ؛ پیاوینک بمرنوڙی کومه لیک بکات نموان رقیان لیتی بیت، وه پیاوینک نه چیت به لای نوڙه که یوه هتا نوڙه کی نه چیت، وه پیاوینک نمو بنده یی که نازادی کردوه دووباره بیگیریتموه بو بنده یی.

(ترمذي) دفرموویت: کومه لیک لمزانیان به که پراهمتیان داناوه که کسیتک بمرنوڙی خه لیک بکات رقیان لیتی بی، جا نه گمر نمو بمرنوڙه بی تاوان بوو نموه نموان تاوان بار نمین، وه گوناوه کی لسمر نموان نمیت.

(۱) نم حدیسه ښسناوه کی لاوازه نادیارنکی تیدایه. له گمل لاواژنکدا، هروک به ږوون کراوه یی دهی بینی له (المشكاة ۱۱۲۳) و (ضعیف أبي داود ۹۲) دا به لام برگی په کیمی صهیحه، چنند شاهیدیکی هدی که تخریم کردوه له (صحیح أبي داود ۶۰۷) دا لهوانه حدیسی ښینو عباس که له پشاندا باس کرا (تمام المنه).

شونئی وهستانی نیمام و مه‌موم

۱- موسته‌مبه‌به شونئی وهستانی تاكه‌كسیتك لای راستی نیمام بیت و دووان به‌رهو ژوور
له‌دوایمه‌ه بیت:

به‌پئی نه‌وی جابیر ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ هه‌لسا بۆ نویژ کردن منیش هه‌لسام بۆ نویژ
کردن، و لای چه‌پی‌یه‌ه راه‌ستام، ده‌ستی گرم و خستمی‌یه‌ه لای راستی‌یه‌ه، پاشان جایی‌ی کوری
صخر هات لای چه‌پی‌یه‌ه وه‌ستا پیغمبر ﷺ ده‌ستی هه‌ردوو‌کمانی گرت و پالی پیته‌ه ناین
هه‌تا له‌دوایمه‌ه وه‌ستاندینی. (موسلیم و نه‌بو‌داود گیتراویانه‌تموه).

وه نه‌گه‌ر ئافره‌تیک حازری نویژی جماعت بوو ئه‌بئی به‌ ته‌نها له‌دوای ریزی پیاه‌کانه‌ه
بووه‌ستیت، وه ناییت له‌ریزی پیاه‌کانه‌ه بووه‌ستیت، به‌لام نه‌گه‌ر به‌پچه‌وانه‌ه کاری کرد نویژه‌که‌ی
دروسته لای جمعه‌وری زانایان، نه‌نس ده‌فرموویت من و هه‌تیوتیک له‌دوای پیغمبره‌ه ﷺ
نویژمان نه‌کرد ئومو سوله‌یمی دایکم له‌دوای نیمه‌ه وه‌ستابوو، وه له‌ زاره‌یه‌کی ترده‌ه هاتوه
ده‌فرموویت: من و هه‌تیوه‌که له‌دوای پیغمبره‌ه به‌ریز وه‌ستابووین وه پیره‌ژنه‌کش له‌دوای
نیمه‌ه، (بوخاری و موسلیم گیتراویانه‌تموه).

۲- (استحباب) په‌سندی‌یمتی وهستانی نیمام به‌رامبه‌ر ناوه‌راستی ریزه‌کان و نزیک بوونه‌وی
پیاه‌ماقوله‌کان له‌ نیمام:

به‌پئی نه‌وح‌دیسی نه‌بو‌ه‌وره‌یره‌ه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (وَسَطُوا الْإِمَامَ وَسَدُّوا الْحَلَّالَ)
(رواه أبو داود وسکت عنه هو والمنذري)^(۱). واته به‌رنویژ به‌نه‌ه ناوه‌راستی خوتان و بۆشایی‌یه‌که‌کان
(له‌نیوان یه‌که‌ترده‌ه) پر به‌کنه‌وه.

له‌ ئه‌بینه‌ه مه‌سه‌وده‌ه هاتوه‌ه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (لِيَلِينِي مِنْكُمْ أَوْلُوا الْأَحْلَامَ
وَالنَّهْيَ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، وَإِيَّاكُمْ وَهَيْشَاتِ الْأَسْوَاقِ) (رواه أحمد ومسلم وأبو داود
والترمذي). واته: با خاوه‌ن ئاره‌زو بیره‌کان لیم نزیک بن، پاشان نه‌وانی دوواتر له‌وان، پاشان نه‌وانی
دوواتر له‌وان، وه نه‌که‌ن ده‌نگه‌ه ده‌نگتان لی بۆ وه‌که‌ ده‌نگه‌ه ده‌نگی خه‌لکی ناوبازار.

له‌ نه‌سه‌وه‌ه هاتوه‌ه ده‌فرموویت: پیغمبر ﷺ حمزی نه‌کرد هه‌میشه‌ه موهاجیرین و نه‌نصار
له‌نزیک‌یه‌ه بن، بۆ نه‌وی شتی لی وه‌ریگرن. (ته‌حه‌مدو نه‌بو‌داود گیتراویانه‌تموه)^(۱).

(۱) نه‌سناده‌که‌ی لاوازه‌ه دوو نادیری تیده‌یه، و (عبد الحق الإشيلي) (تضعیف) ی کرده‌وه، به‌لام به‌شی دوه‌می
(حدیث) ده‌که‌ه شاهیدی هه‌یه له‌ حدیسی نه‌بنوعومعه‌دا، به‌روانه (الترغیب ۱/ ۱۷۲)، پاشان نه‌م حدیسم ته‌خریج
کرده‌وه له‌ صحیحی نه‌بی داود (۶۷۲) دا، وه یه‌که‌میان له‌ (ضعیف أبي داود ۱۰۶) دا. (تمام‌المنه).

وه حکمت لوه‌دا نه‌ویه نو‌جۆره کسانه شت له‌نیامه‌وه وهریگرن، نه‌گهر هه‌له‌یه‌کی کرد ناگاداری بکه‌نوه، وه کاتی پێوستی کرد یه‌کێ له‌وانه به‌جێته جێگه‌کی، وه نوژه‌که ته‌واو بکا.

۳- شۆینی وستانی ئافره‌تان و مندالان له‌گه‌ڵ پیاواندا:

پێغمه‌به‌ر ﷺ کاتی نوژکهرانی ریز نه‌کرد پیاوه‌کانی نه‌خسته پێش منداله‌کان و منداله‌کانی له‌دوای پیاوه‌کانوه ریز نه‌کرد، ئافره‌ته‌کانیشی نه‌خسته دوای منداله‌کانوه. (نه‌حمود نه‌بوداود گێڕاوه‌یانه‌وه) (۲).

جماعت جگه له‌بوخاری له‌ئەبى هوڤه‌په‌وه نه‌گێرنه‌وه که پێغمه‌به‌ر ﷺ فرمویستی: (خَيْرُ صُفُوفِ الرَّجَالِ أُولَئِهَا، وَشَرُّهَا آخِرُهَا، وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا، وَشَرُّهَا أُولَئِهَا) واته: باشترین ریزی پیاوان ریزی یه‌که‌مه‌ خراپترینی دوایرزه، وه چاکترین ریزی ئافره‌تان دوای ریزه و خراپترینیان ریزی یه‌که‌میانه.

بۆیه چاکترین ریزی ژنان دوای ریزه له‌به‌ر نه‌وی له‌تیکه‌ڵ بوونی پیاوان به‌دوور نه‌بن، به‌پێچه‌وانه‌ی ئه‌وانه‌وه که له ریزی یه‌که‌می ژنه‌کاندان، چونکه ئه‌مان گومانی تیکه‌ڵ بوونیان هه‌یه له‌گه‌ڵ پیاواندا.

وه نه‌گهر مندالێک به‌ته‌نها بوو ته‌جێته ریزی پیاوانه‌وه به‌ ته‌نها ناوه‌ستی.

۴- نوژی تاکه‌کس له‌دوای ریزه‌وه:

هه‌رکس له‌دوای ریزه‌کانه‌وه به‌ته‌نها نوژی دابه‌ست، پاشان چوه‌ ئار ریزه‌که‌وه گه‌شت به‌ نیام له‌ رکوعدا نه‌وه نوژه‌کی دروسته.

له (أبو بکر) وه هاته‌وه فرمویست: گه‌یشتم به پێغمه‌به‌ر ﷺ له رکوعدا بوو منیش پێش نه‌وی بگه‌مه ریزه‌که پکوعم بردو به‌رکوع بردنه‌وه چومه‌ ئار ریزه‌که‌وه، نه‌وهم بۆ پێغمه‌به‌ر ﷺ

(۱) دانه پال نه‌بوداود هه‌له‌یه چونکه له سونه‌که‌یدا ریوایتی نه‌کردوه، وه دانهر حدیسه‌کانی ئه‌م به‌شی له (المنتقى) وه نه‌قل کردوه، وه دانهریش له ته‌خریحه‌که‌یدا ووتیستی: (رواه أحمد وابن ماجه) وه ئه‌مه راسته، نه‌که نه‌بوداود، سه‌ندی حدیسه‌که‌ش سه‌حیحه. (تمام المنه).

(۳) سه‌ندی هه‌ردووکیان (ضعیف)، شه‌ه‌ری کورێ حوشه‌بی تێدایه، وه زه‌عیفه وه‌ک چهند جار باس کرا، وه له‌باره‌ی ریز بوونی ئافره‌تان له دوای نیامه‌وه حدیسیکی زۆر هه‌ن، ته‌ما مندال خسته‌وه دوای پیاوانه‌وه هه‌چ حدیسیکه‌م نه‌بینیوه جگه له‌مه نه‌ییت، و ئه‌مه‌ش نا‌کرت به‌هه‌لکه، و من هه‌چ شتێک نا‌یستم له‌وه‌ی مندالان له‌گه‌ڵ پیاوان له‌ ریزا بووه‌ستن نه‌گهر فراوانی هه‌ییت له‌ ریزدا، وه نوژی هه‌تیوه‌که له‌گه‌ڵ ئه‌نسه له‌ دوای پێغمه‌به‌ر وه ﷺ به‌هه‌له‌یه بۆ ئه‌مه. (تمام المنه).

گترایوه فرموی: (زَادَكَ اللهُ حِرْصاً وَلَا تَعُدْ) (رواه أحمد والبخاري والنسائي) واته: خوا سور بوون و پمژشیت زیاد بکات بۆ ئایینه کمت به لام دووباره ی نه که یتوه^(۱).

به لام کسینک بمتنها لدوای ریزه کانهوه نوژ بکات جمماوهی زانایان رایان وایه نوژه کهی دروسته، به لام کپراهمتی هیه، نه حمدو ئیسحاق و حمدادو ئیبنوئمی له یلاو وه کعب و حسنی کوری صالح و نه خعی و (ابن منذر) ده فرموون: هرکس رکاتیکی تمواو لدوای ریزه کانهوه بکات نوژه کهی بمتاله.

له (وابصة) وه هاتوه ده فرمووت: پیغمبر ﷺ پیاویکی بینی بمتنها لدوای ریزه کانهوه نوژی نه کرد، فرمائی پيدا نوژه کهی دووباره بکاتهوه. (رواه الحمسة إلا النسائي).

وه له زاراو کهی نه حمددا ده فرمووت: پرسیار کرا لمپیغمبر ﷺ ده رباره ی کسینک که به تمنها لدوای ریزه کانهوه نوژ بکات؟ فرموی: (يُعِيدُ الصَّلَاةَ) واته: ئمی نوژه کهی بگتریتوه. (ترمذی ثم (حدیث) هی به حسنی داناه، وه ئیسناده کهی لای نه حمد (جید).

له عهلی کوری شه بیانوه هاتوه که پیغمبر ﷺ پیاویکی بینی لدوای ریزه کانهوه نوژی نه کرد بمتنها، راوه ستا همتا لمنوژ بووه، پی فرموو: (اِسْتَقْبِلْ صَلَاتَكَ فَلَا صَلَاةَ لِمُفْرِدٍ خَلْفَ الصَّفِّ) (رواه أحمد وابن ماجه والبيهقي وقال أحمد: حديث حسن وقال ابن سيد الناس: رواه ثقات معروفون).

واته: نوژه کمت بگتره روه چونکه نه کسه ی بمتنها لدوای ریزه کانهوه نوژ نه کات نوژه کهی دروست نییه.

جومهور حدیسه کهی ئمیوه کره یان گرتوه بده ستوه فرموویانه: لمبرئوه هندیکی لمنوژه کهی بمتنها لدوای ریزه کانهوه کردوهو پیغمبر ﷺ پی نه فرموو نوژه کمت دووباره بکروه، جا کهواته فرمانه کهی به کردنوهی نوژه که لمسر مهندویی دائنن بۆ ئوهی گرینگی بدریت به لایمینک که چاکترینیانه.

کمالی کوری هومام ده فرمووت: مامۆستاکانی ئیمه حدیسه کهی (وابصة) لمسر ندب دائنن، وه حدیسه کهی عهلی کوری شه بیان لمسر (نفي الکمال) نبوونی تمواریمتی دائننن.

(۱) هندیك نه لئین: واته درهنگ هانتت بۆ نوژ دووباره مه کروه، هندیکی تر نه لئین: هاتنه ناو ریزت بهرکوهوه دووباره مه کروه، هندیکی تر نه لئین: بههله هانتت بۆ نوژ دووباره مه کروه.

بۆ ئىمى له گەڤى حەدىسە كەى ئىمى به كەدا رۆك بىكون، كه رىوالته كەى پىنوست نىبونى گىرانىمى نوڙه كەى، لىمىر ئىمى فرمانى بىدوباره كەدىمى نىدابو^(۱).

وه نه گىر كەىت هات بۆ نوڙو له رىزه كاندا جىگا نىبوو، هىتا بۆشايى به كىش نىبوو لىمىمى بىچىته ناو رىزه كەو، هەندى ئەلەين: بىتمەنا بوەستىت و كەراهمتى هەىه كەى له رىزه كانىمى رابكىشەيت بۆلاى خۆى.

وه هەندى ئەلەين: كەىتىكى زانا رابكىشەيت بۆ دوواوه بۆلاى خۆى دواى نوڙ دابەستن، وه موستەحەبە بۆ ئىوكەسى رانە كىشەيت بچىت بىدەم رابكىشەروە.

۵- رۆك كەدىمى رىزه كان و پىر كەدىمى بۆشايى به كان:

موستەحەبە بۆ نىمام فرمان بىكات رىزه كان رۆك بىكرىن و بۆشايى به كان پىر بىكرىنمى پىش ئىمى نوڙ دابەستىت، لەنەنسەو هاتووه دەفرمووت: پىغمەبىر ﷺ پىش ئىمى نوڙ دابەستىت روى تى ئەكەدىن و ئەىفرموو: (تَرَأَوْا وَاعْتَدِلُوا) (رواه البخاري و مسلم) واتە: رۆك رابوەستى پال بەدىن بەىه كەو.

هەروەها بوخارى و موسلىم لى ئەگىرنەو كه پىغمەبىر ﷺ فرمووتى: (سَوُّوا صُفُوفَكُمْ فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصَّفِّ مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ) واتە: رىزه كانتان رۆك بىكن چونكه رۆكى رىز لەتووتى نوڙه.

له نوعمانى كورى بەشەروە هاتووه دەفرمووت: پىغمەبىر ﷺ خۆى رىزى ئەكەدىن وەك چۆن تىر رىز ئەكەرت، هىتا كاتى زانى خۆمان لەووه فەترى رىز بوون بوو، رۆك ناو رى دابەو بىنى پىاو رۆك سەنگى لەرىزه كه دەرىپى بوو، فرموو: (لَتَسَوَّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ)

(۱) (معارضة) نى به لىتوان ئىو دوو (حەدىث) له روى كەو، لىتوان حەدىسى ئىمى به كە له روى كە ترو، لىمىر ئىمى ئىمى به كە به تەنها له صفە كەدا نوڙى نەكە، جا فرمانى پى نەكە به گىرانىمى نوڙه كە، وه ئىمى پىاوه باس كراوى له هەروو حەدىسە كەدا هاتووه نوڙى به تەنها كە له دواى صفە كەو، جا فرمانى پى كە به گىرانىمى، كواته هىچ (معارضة) يەكى تىدا نى به، و نىمام ئەحمەد رەحمەتى خاى لى بىت بىمە جەمەى حەدىسە كانى كەدووه. نىبو داود له مسائىلە كەىدا (۳۵۱) دەفرمووت: پىسار كرا له بارى نىمام ئەحمەد لەبارەى پىاو رۆك ركوع بەرت له دوروى صف، پاشان بىوات تارەكو ئەچىته ناو صفە كەو، بىر لەوى بگاتە صفە كه نىمام سەرى بەز كەدووه له ركوع، فرموو: ركاتىك بى دەكوت، وه نه گىر له دواى صفە كەو نوڙى كە به تەنها، نوڙه كەى ئەگىرنەو. (تمام المنة).

(رواه الحمسة وصححه الترمذي) واته: ریزه کانتان ریزک نه کمن یا خوا نیتوانی پروه کانتان تیک نعدا^(۱)، تیک دانی پرو واته: په دابوونی رق و کینه.

نه حمدو (طبرانی) بمسندیک که خراب نی به نه گیزنوه له نمونوماموه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (سَوْوَا صُفُوفُكُمْ، وَحَاذُوا بَيْنَ مَنَاصِبِكُمْ، لِيُنْوَ فِي أَيْدِي إِخْوَانِكُمْ، وَنَسُوا الْخَلَلَ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ فِيمَا بَيْنَكُمْ بِمَنْزِلَةِ الْحَذَفِ) واته: ریزه کانتان ریزک بکمن و شان بمشانی یه کموه بنین، بدهستی برا کانتانوه نمر بن (واته: نه گیز کسیتک هات و رستی بیتته ناو ریزوه ریزگی بۆ بکمنوه، یا نموی بۆ کسیتک تیشارهت نه کا که ریزک پاوهستی، یا دهست نه خاته سر شانی با ریزک پاوهستی)، وه بۆشایی به کان پر بکمنوه، چونکه شهیتان له بۆشایی نیوانتانوه وهک بهر خولمی رهش دیتته ناوتانوه.

نمبوداود و نسائی و بهیهقی له نه نسوه نه گیزنوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (أَتَمُّوا الصَّفَّ الْمَقْدَمَ، ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ فَمَا كَانَ مِنْ نَقْصٍ فَلْيَكُنْ فِي الصَّفِّ الْمُؤَخَّرِ) واته: ریزی پيشوه لمپشدا پر بکمنوه پاشان ریزی دوی نمو، جا هر کمیی بک هبیت با له ریزی هره دوواوه بیت. بهزار بمسندیکي حسن له نینو عومره وه نه گیزنوه ده فرمویت: همنگاوی به نموندهی نمو همنگاوه گموره بیت که پیاریک نه نیت بۆ پرکردنوهی بۆشایی بک که له ریزدا هبیت^(۲).

نسائی و حاکم و نینو خوزه به له نینو عومره وه نه گیزنوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَنْ وَصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللَّهُ، وَمَنْ قَطَعَ صَفًّا قَطَعَهُ اللَّهُ) واته: هرکس ریزیک بگهینیت خوا نهیگهینیت به روحی خوی، وه هرکس ریزیک بیچرنیت خوا له روحی خوی نه بیچرنیت.

جماعت جگه له بوخاری و (ترمذي) له جایی کوری سموره وه نه گیزنوه که ده فرمویت: پیغمبر ﷺ جارتک هاته ناومان فرموی: (أَلَا تَصُفُّونَ كَمَا تَصِفُ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا؟ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَصِفُ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا؟ قَالَ: يُتَمُّونَ الصَّفَّ الْأَوَّلَ وَيَتَرَاوُونَ فِي الصَّفِّ). واته: نایا ناتانوی وهک فریشته کان که لای پروه رد گاریان ریز نمون ریز بین ؟ ووتمان: نمی نیراوی خوا

(۱) زیاده کنی تیدایه له لای نمو داود، و اباش بوو دانر نقلی بگردایه، بۆ دهرخستنی سونمتیک که بشی زوری نوژکر بن ناگان لیتی، نریش قسمی نوعمانه دوی (حدیث) که ده فرمویت: من نم بینی هر پیاریک شانی نغا بمشانی نموی تروه نمژنوی به نمژنوی قولمپی بمقولمپی بوه، و نیساده کمی صحیحه.

(۲) سن هلمی تیدایه: یه کم: (حدیث) که مرفوعه نمو بموقوفی داناه، دووم: داویتی به پال بهزار، جگه له (طبرانی) ش کسی تر تهریمی نه کرده، سیم: نیساده کمی به (جید) داناه به لام لاوازه، به لام بۆ (حدیث) که شاهیدم دوزیوه نموه که نمی گهینیتته پلمی حسن.

فریشته‌کان چۆن لای پەروەردگاریان ریز نەبن؟ فەرمووی: ریزی یەکم تەواو نەکەن و رێک ریز نەبن و رێک رانەوسن.

۶- بره‌ودان (ترغیب) بەرزی یەکم و لای راستی ریزەکان:

لە پیشەو ئەر فەرموودە یەمان باس کرد کە پیغمبەر ﷺ فەرمووی: (لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِمَا لَاسْتَهْمُوا). واتە: ئەگەر خەڵک ئەزانی چ خێرێک لە بانگدان و ریزی یەکمدا هەیە، ئەگەر هیچیان نەدۆزیابوو ئەر نەیت قورعی بۆ بکەن قورعیان بۆ نەکرد.

لە ئەر سەعیدی خودری یەر هاتوو: کاتێک پیغمبەر ﷺ صحابی بیینیایە دووا نەکوون لە ریزی یەکم پێی نەفرمون: (تَقَدَّمُوا فَأَتَمُّوا بِبِي وَلِيَأْتَمَّ بِكُمْ مِنْ وَرَائِكُمْ، وَلَا يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ حَتَّى يُؤَخَّرَهُمُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ) (رواه مسلم والنسائي وأبو داود وابن ماجه) واتە: وەرە پیشەو ئیقتدا بە من بکەن، با ئەوانش لەدوای ئێوەوە ئیقتیدا بە ئێوەوە بکەن، بەردەوام کەسانێک خۆیان دووا ئەخەن لەرزی یەکم هەتا خۆی گەرە دوایان ئەخا لە روحی خۆی.

ئەبو داود و ئیبنو ماجه لە عاتیشەو ئەگێرنەو دە فەرمووت: پیغمبەر ﷺ ئە فەرموو: (إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الَّذِينَ يُصَلُّونَ عَلَى مَيَّامِنِ الصُّوفِ) واتە: خوا میهرەبانی خۆی ئەژێنی و فریشتەکانی ئەپارێنەو بۆ ئەو کەسانە لە لای راستی ریزەکانەو نویز نەکەن.

لای ئەحمەدو (طبرانی) بە سەندی صحیح هاتوو لە ئەر تومامووە کە پیغمبەر ﷺ فەرمووی: (إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ الْأَوَّلِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَعَلَى الثَّانِي؟) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ الْأَوَّلِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَعَلَى الثَّانِي؟ قَالَ: وَعَلَى الثَّانِي) واتە: خوا پەحمەتی ئەژێنی بەسەر ریزی یەکمدا و فریشتەکان بۆیان ئەپارێنەو، ووتیان:

(۱) هیچ روویەک نی یە بۆ تەصحیح کردنی ئێسنادەکی، لەبەر ئەر هەرک لە (المسند) دا هاتوو لە رێگای فەرجهو: (حدثنا لقمان عن أبي أمامة) وە فەرجه (ضعيف) و هەرک (حافظ) لە (التقريب) دا دە فەرمووت: بە تايبەت کە لە لوقمانو ریاوەتی دەکات، پرسیار کرا لە (دارقطني) لەباری فەرجهی کورێ (فضالة) لە لوقمانی کورێ عامرەو لە ئەر تومامووە؟ فەرمووی: ئەمە هەمووی غەریبە، هەروێه (منزري) تەصحیحی نەکردوو هەرەها (هیشی) ش، (منزري) دە فەرمووت: (رواه أحمد بإسناد لا بأس به والطبراني وغيره) (هیشی) دە فەرمووت: (رواه أحمد والطبراني في الكبير، رجال أحمد موثقون) لەمدا ناماژە هەیه بۆ ئەر کە تەوسیق کردنی هەندێک لە پیوانی ئەحمەد تەوسیقیکی (لین)، ئەریش فەرجهی کورێ (فضالة) یە، وە حەدیی (براء) لە هەروو (صحیح ابن خزيمة وابن حبان) دا بەسە، بۆ دلتیا بوون لە صحیحەکی بڕوانە (صحیح الترغیب ۴۹۰). (تمام المنة).

نئی پیغمبری خوا ریزی دودہ میش؟ فرموی: خوا رحمت ٹیڑنی بسر ریزی یہ کہداو فرشتہ کان بڑیان ٹیڑنہو، ووتیان: نئی پیغمبری خوا ریزی دودہ میش؟ فرموی: ریزی دودہ میش.

۷- راگیانندی دہنگی نیمام بہ مہنومہ کان:

موسہ حبیبہ لہ کاتی پیوستی دا دہنگی نیمام لہ دایمہ بہ مہنومہ کان راگیانندی، نہ گمہات و دہنگی بہ مہنومہ کان نہ گیشٹ، بہ لام نہ گمہ دہنگی نیمام بہ جماعتہ کہ نہ گیشٹ نو کاتہ راگیانندی بیدعتیکی مہ کپوہہ بہرای ہموو زانایان.

مزگوتہ کان

لہو تابیہ تمندی یانہی کہ خوا بہ خشیریہی ہم ٹومتی نیسلامہ ٹوہیہ ہم زہوی کردوہ بہ پاک کمرہوہ مزگوت بڑیان، جا ہمرکسیک لہ موسلمانان کاتی نوٹنی ہات لہ ہمر شوٹنیک بیت با نوٹہ کمی بکات، (أبوذر) خوا لیتی رازی بیت دہ فرمویت: ووتم: نئی نیراوی خوا، یہ کمہ مزگوت لہ سر زہوی دروست کرا چ مزگوتیک بو؟ فرموی: (مزگوتی حرام)، ووتم: پاش نو؟ فرموی: (مزگوتی نہ قصا)، ووتم: چند سال بو ماوی نیوانیان؟ فرموی: (چل سال)، لہ پاشاندا فرموی: (أَيْنَمَا أَدْرَكَتَكَ الصَّلَاةُ فَصَلِّ فَهُوَ مَسْجِدٌ) وَفِي رَاوَاةٍ: (فَكُلُّهَا مَسْجِدٌ) (رواہ الجماعۃ). واتہ: لہ ہمر شوٹنیک کاتی نوٹ کردنت ہات تو نوٹنی خوت لہوی بکہ چونکہ ٹوٹ مزگوتی تزیہ، وہ لہ ریوایتیکی تردا: زہوی ہمووی مزگوتہ.

(۲) (فضل) ی دروست کردنی مزگوت:

أ- لہ (عثمان) وہ ہاتوہ کہ پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللَّهِ، بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ) (متفق علیہ). واتہ: ہمرکس بڑ خوا مزگوتیکی دروست کرد خوا لہ بہ ہشتدا خانوہ کی بڑ دروست نہ کات.

ب- نہ حمدو ٹیبنو حبیبان و ہزار ہرندیکی صحیح لہ ٹیبنو عباسوہ نہ گپنہو کہ پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا وَلَوْ كَمَفْحَصِ قَطَاةٍ لَبَيَّضَهَا، بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ) ^(۱) واتہ: ہمرکس بڑ خوا مزگوتیک دروست بکات با ٹوہندی ہیلانہی (قطاۃ)

(۱) نہ خیر سندہ کمی صحیح نریہ، چونکہ لای نہ حمد و ہزار (جابر المعنی) تیدیہ، وہ ٹعہ (ضعیف) ہرود لہ (المجم) دایہ، ٹیبنو حبیبان لہ (موارد ۳۰۱) دا ریوایتی دہ کات لہ حدیسی (أبی ذر) ہمر فوعی ہم لہ فزہ ہمن ووتی (لبیضها)، ہرودہا ہزارش تہ خیری کردوہ، وہ (طحاوی) لہ (مشکل

تدیریکیش بیت که بز هیلکه‌کانی دروست نه‌کات، خوا خانوویه‌کی لبعه‌مشتدا بز دروست نه‌کات.

(۳) پارانه‌وه له کاتی رووکردنه مزگوت:

سوننمه همرکس به‌رو مزگوت بچیت به یه‌کئی لم دو‌عیانمی خواره‌وه بیارتنه‌وه.

۱- نومو سه‌لمه خوا لینی رازی بیت ده‌فرمویت: پیغمبر ﷺ کاتی لیمان ده‌رئوچو نه‌یفرمو: (بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أَضِلَّ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أَزِلَّ، أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أَظْلَمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ) (رواه أصحاب السنن وصححه الترمذي) واته: بناوی خوا، پشت به‌خوا نمبستم، خویه پنا نه‌گرم بمتو له‌وی کسم گومرا بکم یا گومرا بکرم، یا کسمتک تووشی هه‌له بکم یا تووشی هه‌له بکرم، یا زولم له‌کسمتک بکم یا زولم لی بکری، یا نغزانی بکم به‌رابری کسمتک یا نغزانی بکری به‌رابرم. (نم دو‌عیایه بز ده‌رئوچو به‌رو مزگوت یا غه‌یری مزگوت دروسته بخوینری).

۲- خاوه‌نی سوننه‌کان نه‌گپرنه‌وه و (ترمذی) به‌حسنی داناوه له نمنسوه که ده‌فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (همرکس لیمان ده‌رئوچو ووتی: (بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) پی‌ئووتریت بستم!.. رتنمایی کرایت و شعرت له‌کول خرایه‌وو نمه‌کدار بویت، پاشان شه‌یتانی لی دورو نه‌کوینته‌وه).

۳- بوخاری و موسلیم له‌ئیب‌نوع‌بباسوه نه‌گپرنه‌وه که پیغمبر ﷺ ده‌رئوچو بز نوژو فرمو: (اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَخَلْفِي نُورًا، وَفِي عَصْبِي نُورًا، وَفِي لَحْمِي نُورًا، وَفِي دَمِي نُورًا، وَفِي شَعْرِي نُورًا، وَفِي بَشْرِي نُورًا) واته: خویه رۆشنایی بخه‌ره ناو دل و چاوو گوئی و لای راستم و پاشم و ده‌ماره‌کام و گۆشته‌کم و خوینه‌کم و موه‌کام و پیسته‌کم.

له‌ریوایته‌کی موسلیمدا هاتوه ده‌فرمویت: (اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي لِسَانِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي سَمْعِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَاجْعَلْ مِنْ خَلْفِي نُورًا، وَمِنْ أَمَامِي نُورًا، وَاجْعَلْ مِنْ فَوْقِي نُورًا، وَمِنْ تَحْتِي نُورًا، اللَّهُمَّ أَعْظِنِي نُورًا) واته: خویه رۆشنایی بخه‌ره دل و زمان

(الآثار) دا، وه (طبرانی) له (المعجم الصغير) دا به‌سندیکی صحیح، جا وادیاره یه‌کئی له دوو حدیسه‌کی لی تیک چوه به‌هۆی ئه‌وی تریانوه، هه‌روه‌ها حدیسه‌که له کۆمه‌لێک له هاره‌لانه‌وه به‌وێنێ نمه‌ هاتوه، وه من تخریم کردوه له (الشعر المستطاب) دا، وه له هیچ کامێک له‌وانه نم زیاده‌یه نه‌هاتوه، کهواته نمه (منکر) ه. (تمام المنه).

گوئ و چاووم، خواجه رۆشنایی بخدیده پاش و پیشووم و سرودوم و ژیره‌وم، خواجه رۆشنایی‌یه‌کم
پن ببه‌خسه.

۴- نه‌حمدور ئیبنوخوزه‌یمو ئیبنوماجو (حافظ) که به حسنی داناوه له ئه‌بوسه‌عیده‌وه
نه‌گیرنوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: کاتی پیاو له‌مال نه‌چیتده‌ر بۆ نویژ بلیت: (اللَّهُمَّ إِنِّي
أَسْأَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِينَ عَلَيْكَ، وَبِحَقِّ مَمَشَايَ هَذَا، فَإِنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشْرًا وَلَا بَطْرًا، وَلَا رِيَاءَ وَلَا سُمْعَةً،
خَرَجْتُ اتِّقَاءَ سَخَطِكَ، وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُنْقِذَنِي مِنَ النَّارِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي، إِنَّهُ
لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ) واته: خواجه به‌هقی نزاکمران به‌سرتنوه، وه به‌هقی ئه‌م رۆشیتنه‌م له تو
نه‌پاریتموه، من نه‌هاتوومه‌ ده‌ر ئینکاری نیعمته‌کانت بکم، یا بۆ ریاو سومعه‌ هاتبه‌ ده‌ر،
به‌لکو هاتوومه‌تده‌ر له‌بر خۆپاراستن له‌ تووره‌ بوونت و داوای ره‌زامندیت، داوات لئ نه‌کم له
ناگر رزگارم بکه‌یت و له‌تاوانه‌کانم ببوری، چونکه‌ ته‌نها تو له‌تاوان ئه‌بوری و کسی تر نا، خوا
هه‌فتا هه‌زار فریشتی بۆ ته‌رخان نه‌کات داوای لی‌بوردنی بۆ بکن، وه خوا رۆی تی نه‌کات هه‌تا
له‌نویژه‌کی نه‌یتنوه^(۱).

(۴) پارانه‌وه له‌ کاتی چوونه‌ ناو مزگوت و هاتنه‌ده‌ر:

سوننه‌ته‌ بۆ ئه‌وکه‌سی نه‌یه‌وێت به‌چیته‌ ناو مزگوت قاچی راستی پیش بخات و بلیت: (أَعُوذُ
بِاللهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى
مُحَمَّدٍ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ) واته: په‌نا نه‌گرم به‌خوای گه‌روه‌و رۆی
په‌روزی و ده‌سه‌لاتی هه‌میشه‌یی له‌ شه‌یتانی نه‌فرین کراو، به‌ناوی خوا، خواجه ره‌حمته‌ بپۆژنه‌ به‌سر
موحه‌مه‌ددا، خواجه له‌تاوانه‌کانم ببووره‌ و ده‌رگا‌کانی ره‌حمته‌م بۆ بکه‌روه‌وه‌.

(۱) نه‌خیز ئیسناده‌کی لاوازه‌ چونکه‌ (عطیه) ی عوفی تیدایه، ئه‌میش (ضعیف)، (حافظ) له‌ ته‌رجومه‌کی له
(التقريب) دا ده‌فرموویت: (صدوق یحظي كثيراً، كان مدلساً) منیش ده‌لیم: (عطیه) ئه‌م حدیسی به‌ (عنعنه)
هه‌ناوه‌ له‌ ئه‌بی سه‌عیده‌وه، وه‌ دانی به‌مه‌دا نه‌ناوه‌ که له‌ ئه‌بوسه‌عیده‌وه یه‌ستویه‌تی، جا ئه‌مه‌ عیلمه‌تیکی دوومه‌،
نیه‌ر که‌ی حدیسه‌کی حسنه‌؟! پاشان راوه‌ستام له‌سر عیلمه‌تی س‌ه‌م که‌ ئه‌وش وه‌قفه، ئیبنو ئه‌بی حاتم له
(العلل) دا باسی نه‌وه‌ی کردوه‌ که‌ هه‌ندیکیان ر‌ی‌وایه‌تیا‌ن کردوه‌ له‌ (عطیه) وه‌ له‌ ئه‌بی سه‌عیده‌وه به‌ معوقی،
ئه‌بو حاتم ده‌فرموویت: (إنه أشبه) واته‌ وێه‌تره‌ به‌ صیحه‌ت، بۆیه‌ (منذري) ئه‌م حدیسی (تضعیف) کردوه‌
له‌ (الترغيب ۱/ ۱۳۰) دا، وه‌ روتی دانه‌ر: (وحسنه‌ الحافظ) وایزاه‌م مه‌به‌ستی (أبو الحسن المقدسي) یه، په‌روانه
(الترغيب) (۲/ ۲۶۵). (تمام‌ المنة).

وه نه گهر وستی بیتتدهر لمزگوت قاچی چپی پیش بجات و بلیت: (بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ فَضْلِكَ، اللَّهُمَّ اعْصِمْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ^(۱))
واته: بمنای خوا، خواجه بارانی درودو میهره بانیت برژنه بسر موحه مددا، خواجه له تاوانه کانم ببوره ده رگا کانی فزلی خۆم بز بکمره وه، خواجه له شهیتانی نهفرین لی کراو بم پاریزه.

(۵) فزلی و چاکیتی هولدان بز چوون بز مزگوت و دانیشتن تیتدا:

أ- نه محمد و همدرو شیخ له ثنبی هوږه یږوه نه گتیرنوه که پیغمبر ﷺ فرمویستی: (مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ وَرَاحَ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ الْجَنَّةَ نَزْلًا كُلَّمَا غَدَا وَرَاحَ)^(۲)، واته: هرکس به زوری بهجته

(۱) منیش ده لیم: دوو تیبینیمان لسمر نعه هدی:

یه کمیمان: پیوسته له گمل صلاوات دان لسمر پیغمبر ﷺ لیردها سهلامیشی لسمر بدریت، لمبر سابت بونی نمر کردن پزی له حدیسی ثنبو هوږه یږدها، که دانر نهم دوعای پاراستنی کاتی ده چوون لی لو حدیسه وه ره گرتوه، همدروها نهم نمره سابت بووه له حدیسی ثنبی حومید و ثنبی نوسید، له (صحیح ابی عوانه) دا.

دوه میان: دوعا کردن به لیخوشیرون لو دوو شونتندا، حدیسی صحیح نهاتووه لسمری، به لکو ریوایت کراوه له حدیسی (فاطمة) خوی لی پازی بیت، له گمل نهو شدا که (منقطع) همدروک ده رهنه کوی که (ترمذی) یه پونی کردو توره، چونکه نهم دوعا ناوبراوه تنها (لیث بن ابی سلیم) باسی کردوه نمرش (ضعیف) ه، وه (إسماعیل بن علیة) شون نهم کتوره له ریوایتی نه صلی حدیسه کدا، وه نهم سیقو گوره یه به لام نهم دوعایی باس نه کردوه له ریوایتی کهیدا، جا نهمانه همدرو نهمه نه گهیمیت که نهم دوعایه صحیح نیبو مونکپه. بزیه من وائیمیم که شرعی نیبه په پوست بکرت به دوعا صحیح کانونو له گمل نواندا بهیندریت، به تایبست نهمه که به سوننت دابرتت به (قطعی)، جا ورد بمره وه، وه بز نهمه بگرتوه بز (تخریج الکلم الطیب ۶۳-۶۶) و (المشكاة ۷۰۳ و ۷۳۱ و ۷۴۹) و (صحیح ابی داود ۴۸۴).

(۲) نهم زارویه زاروای نه محمد له موسند (۵۰۹/۲) دا، پشم وایه که له زاروایدا کمینک کورت کردنوی تیکوتوه له لاین راوی یه کانی موسنده وه که ماناکمی گزوبوو مبعسته کوی لدهست داوه، چونکه لغزه کوی لای موسلم ده فرموت: (مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ وَرَاحَ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ فِي الْجَنَّةِ نَزْلًا كُلَّمَا غَدَا وَرَاحَ) واته: هرکس به زوری بهجته مزگوت و بیتتوه، خوی گوره شونی حوانووی له بهشتدا بز دابین ده کات هرکاتی بهجیت و بیتتوه. هر بو شیوهیش نه محمد له (کتاب الزهد) دا تخریجی کردوه هر به همان لغز (۳۷) که یه کم حدیس بووه دهست پزی ده کات، سمند کشی همان سمندی موسنده، وه ریوایتی کهی بوخارش هر نزیکه لووه.

شاراوش نیه که لیکدانووی حدیسه کوی سمره بووی که ده فرموت: (خوی گوره بهشتی بز ناماده ده کات هتد...) جیاوازی هدی له گمل لیکدانووی لیردها که ده فرموت: (خوی گوره شونی حوانووی له بهشتدا بز دابین ده کات...) خۆ همدرو زارووه که مانای نهمه ده بخشن که خوی گوره به هشتی بز دابین ده کات، به لام

مزگوت و بیتوه، خوا بههشتی بز ناماده نهکات که تئیدا بموئیتوه هرکاتی پږیشت و گمرايوه.

ب- نهحمدو ئیبنوماجه و ئیبنو خوزهیمو ئیبنوحیبیانو (ترمذي) که به حسنی داناوو حاکم که به صحیحی داناوه گټرايانمتهوه له ئبوسهعیدهوه که پیغمبر ﷺ فرمویتى: (إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ الْمَسْجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ) ^(۱) واته: کاتی بینیتان پیارنک زور هاتوچوی مزگوتی نهکرد شایمتی ئیماندارى بز بدن، چونکه خواى گموره فرمویتى: (إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ) واته: بهراستی کسانیک مزگوتهکان ناودهان نهکمنوه که باوهریان بهخواو پږوی دواى هديه.

ج- موسليم له ئبوهوریرهوه نهگټرتهوه که پیغمبر ﷺ فرمویتى: (مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ مَشَى إِلَى بَيْتِ مَنْ يُبَوِّتُ اللَّهُ، لِيَقْضِيَ فَرِيضَةً مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ، كَانَتْ خُطْوَاتُهُ إِحْدَاهَا تَحُطُّ خَطِيئَتَهُ، وَالْأُخْرَى تَرْفَعُ دَرَجَتَهُ) واته: هرکس له مالى خزیدا دهستنویزی گرت، پاشان پږیشت بز خانهیک له خانهکانى خوا، بز ئهوى فەرزیک له فەرزەکانى خوا بهجى بهیتى، یهکى لهو ههنگاوانى نهینیت تاوانیکى پى ئسپرتوه، و ئهوى تریانى پلى پى بهرز ئهیتوه.

د- (طبرانی) و بهزار بهسندی صحیح له ئبوهرههوه نهگټرتهوه که پیغمبر ﷺ فرمویتى: (الْمَسْجِدُ بَيْتُ كُلِّ تَقِيٍّ، وَتَكْفَلُ اللَّهُ لِمَنْ كَانَ الْمَسْجِدُ بَيْتَهُ بِالرُّوحِ وَالرَّحْمَةِ وَالْجَوَّازِ عَلَى الصِّرَاطِ إِلَى رِضْوَانِ اللَّهِ: إِلَى الْجَنَّةِ) ^(۲) واته: مزگوت خانى ههمو لهخواترستیکه، وه خوا

زاراوهکى دواى ئهوى تئدایه که به ژماره پږیشت و گمرايوهکى خواى گموره شوئى حوانهوى بز دابین دهکات، جا وورد بهروه!!

هر لهر ئهوه پتوسته هرکس بهسونتمتهوه خوی خهريک بکات پشت به صحیحینهوه بهستى. لهر ئهوه نوعمت پیک کموتون لهرى و دهیت زور گرنگى بهو دوانوه بدات تا کتبهکانى تر.

(۱) نه صحیحو نه ئيسنادهکشی (جیده، چونکه له پیکى دهراچى ئهوى سهعهويه له ئهوى (هیشم) وه له ئهوى سهعهوده، وه ئهوه دهپراجه (حافظ) دهفرمویت له (التقريب) دا (صدق، في حديثه عن أبي الهيثم ضعف) ههريزه (ذهبي) شوین (حاکم) کموته بهم روتیه: (درج كثير المناكير)، و منیش دهتیم: له مناکیهکانى حدیسی: (أَكْثَرُوا ذِكْرَ اللَّهِ حَتَّى يَقُولُوا: بَعْنُون!) نهحمد لهوای ئهوه حدیسهوه تهخریجی کرده به سندی ناوبراو.

(۲) رانهوستاوم لهر سهندهکى، تا پروانم لئى. و ئهوه بینیه کس به راشکاری به صحیحى داناییت، (منذري) ش ئهوه قسهیه له بهزارهوه که تهخریجی حدیسهکى کرده نهقلی کرده دهفرمویت: (إسناده حسن) جا نیت صحیحى لهکوی بو؟! و دانهر پهنگه هوکى صحیحى هیناییت له روتى (هیشم) له (المجمع) دا:

که فیلی نوکسانه به که مزگوت خانه یانه، به ره و محنت و پیرینه به له پردی صیراط بز ره زامندی خوا: بز به هشت.

۵- له پیشه به باسی نو حدیسه کرا که فرمویته: نایا رتعمای تان نه کم بو نهوشتی که (الله) تاوانی پین نسریتته و پلمی پین بهرز نه کاتوه.

۶- نویژی سلاو کردن له مزگوت (حقیه المسجد):

جماعت له نبرو قمتاده نه گیتنه به پیغمبر ﷺ فرمویته: (إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَصِلْ سَجْدَتَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَجْلِسَ) واته: کاتی که سیکتان هاته مزگوت به پیش نهوی دانیشی با دوو رکات نویژ بکات.

۷- چاکترین مزگوتی سروزوی:

ا- به به قی گیتراویته بهوه (سیوطی) به حسنی دانوه له جابره به پیغمبر ﷺ فرمویته: (صَلَاةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ مِثْلَ أَلْفِ صَلَاةٍ، وَصَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي أَلْفِ صَلَاةٍ، وَفِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ خُمُسًا صَلَاةً) واته: نویژک له مزگوتی حرامدا به سد هزار نویژه، وه نویژک له مزگوتی مندا به هزار نویژه، وه نویژک له (بیت المقدس) دا به پنج سد نویژه.

ب- نه حمد نه گیتنه به پیغمبر ﷺ فرمویته: (صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ، إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ، وَصَلَاةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةٍ فِي مَسْجِدِي بِمِائَةِ صَلَاةٍ) واته: نویژک له مزگوتی مندا بکرت چاکره له هزار نویژی ناو مزگوته کانی تر جگه له مزگوتی حرام، وه نویژک له مزگوتی حرامدا چاکره له نویژک له مزگوتی مندا بکرت به سد جار.

جماعت نه گیتنه به پیغمبر ﷺ فرمویته: (لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ؛ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، وَمَسْجِدِي هَذَا، وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى) واته: بارگه ناپیچرتنه بز سئ مزگوت نعیته نهوایش: مزگوتی حرام (المشاری مکه که) و مزگوتی پیغمبر ﷺ (المشاری مدینه) و مزگوتی نه قسا (المشاری قدوس).

(قلت: و رجال الزار کلهم رجال الصّحیح) و نه لازم نیه لبر چند هویه کی زور که له پیشه کی به کدا باسم کردوه جا بگریته بز، پاشان بز پرون بزوه کاتیک و ستام لبر سنده کی له (زوائد الزار ۴۳۴) دا که نیسناده کی صحیحه، به نام له لای نو روتی: (المسجد بیت کل تقي) تیدا نیه، به لکو نه له لای (طبرانی) و جگه له میشه، و نه تخریج کراوه له (الصّحیحة) دا (۷۱۶) و هینا و منته به (صحيح الترغيب ۳۲۶) دا. (تمام المنه).

ب- له نمنسوه خوی لی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ نه فرمودو: (عُرِضَتْ عَلَيَّ أُجُورُ أُمَّتِي حَتَّى الْقَدَاةُ يُخْرِجُهَا الرَّجُلُ مِنَ الْمَسْجِدِ) ^(۱) (رواه أبوداود و الترمذي وصححه ابن خزيمة) واته: پاداشی نومته کم نیشانم درا همتا پاداشی فری دانی پوشکیت که له مزگوتدا کوتیت.

(۱۰) پاراستنی مزگوته کان:

مزگوته کان خانمی خواهرستین، پیوسته پیارتزین له پیسی و بونی ناخوش، لای موسلیم ره حممتی خوی لسمر بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لَشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَالْقَذَرِ، إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ) واته: نم شوینانه مزگوتن ناشین بوشتی پیس وک میزو پیسی به لکرو بز یادی خوار قورثان خویندن دانراون.

وه لای نه حمد هاتوه به سمندی صحیح که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِذَا تَنَحَّمَ أَحَدُكُمْ فَلْيَغِيبْ نُخَامَتَهُ أَنْ تُصِيبَ جِلْدَ مُؤْمِنٍ أَوْ ثَوْبَهُ فَتُؤْذِيَهُ) ^(۲) واته: نه گمر کسیتک لووتی پاک کرده و له مزگوتدا باچلمه کمی بشارتتوه نهک بجیت لمپیست یا جلی باوهره درتکموو نازاری بدات.

نه حمدو بوخاری له نمبی هورپه یوه نه گپرنوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلَا يَتَبَرَّقَنَّ أَمَامَهُ فَإِنَّهُ يَنَاجِيهِ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، مَا دَامَ فِي مَصَلَّاهُ، وَلَا عَنْ يَمِينِهِ فَإِنَّ عَنْ يَمِينِهِ مَلَكًا، وَلَيَبْصُقُ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ فَيَذِفُهَا). واته: نه گمر کسیتکتان هه لسا له نوژدا با تف نه کاته برده می، چونکه لهوکاتدا له گهل خوادا نعدوی همتا له شوینی نوژده کدا بیت، وه همروه ها نهیکاته لای راستی چونکه فریشته یهک له لای راستی ریتی، با به لای چپدا تف بکات یا لعین پیندا نوسا بیشارتتوه.

وه له حدیسیکدا که بوخاری و موسلیم لسمر صحیحمتی رتک کوتون له جابره وه نه گپرنوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَنْ أَكَلَ الثُّومَ وَالْبَصَلَ وَالْكُرَّاثَ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ) واته: همرکس سیرو پیازو کوهری خوارد، با نزیک

(۱) نیشناده کمی لازه دوو عیلمتی تیدایه، بوخاری و (ترمذی و قرطبی) و جگه لمیش به (ضعیف) یان داناره، ورون کردنوهی نممه له (ضعیف) ابی داود (۷۱) دایه، وه بروانه (المشكاة: ۷۲۰). (تمام المنه).

(۲) تمنها (حافظ) به (جید) ی داناره، و نمنش راسته لعبر نموی له سمنده کیدا موحه محمدی کوری نیسحاقی تیدایه، و نم قسمی لسمر ووتراوه، و نموی بریاری لسمر دراوه نمویه که حدیسه کمی حسننه نه گمر به راشکاری (حدیث) ی تیدا بیت، همروهک لیزه دا کردویتی، و رهنکه دانمر نم تصحیح کردنمی له روتمی (هیشی) یوه وهرگرتیت لعباریهوه (رواه أحمد وأبو یعلی، ورجاله موثقون) وه واش نویه وک ناماژم بز کرد له پیشاندا. (تمام المنه).

مەزگوتە کەمان نەبێتەوه چونکە فریشتەکان بەو شتە نادەمیزاد نازاری پێ ئەگا، ئەوانیش نازاریان پێ ئەگات، (خواردنی ئەمانە دروستە، بەلام ئەوکەسێ ئەوانە ئەخوات پێویستە لەسەری نەچێ بۆ مەزگوت و ناوکۆمەڵی خەلکی تا بۆنەکیان تەواو ئەبن، وە هەر بۆنیکی ناخۆشیش هەر سەر بەمانەیه وەك: جەگەرەو قەتینەو بۆنی دەم)^(١).

عومەر خوا لێی رازی بێت بۆژنیکی جومعه ووتاری ئەدا ئەیفەرموو: ئەو خەلکینە ئەو دوو ڕۆوه که ئەخۆن من وایزانم پیس بن، (سەر و پیاز)، خۆم پێغمەبەرم بینووه ﷺ هەرپیاوێک بۆنی ئەو دووانە لێ بەهاتایە فرمانی پێ ئەکرد بچیتە بەقەع و لەو ناو نەمێنێ، جا هەرکەس ئەیان خوات با بە کولاندن بۆنەکیان بمرێن. (ئەحمەد و موسلیم و نسائی گێڕاویانەتەوه).

(١١) بانگەواز کردن بۆ شتی وون بوو و کرپن و فروشتن و شیعر ووتن لەمەزگوتدا کەپراھەتی

هەبە:

لە ئەبو ھوڕەیرەو خۆی لێ رازی بێت هاتووە دەفەرموویت: پێغمەبەر ﷺ فەرموویەتی: (مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَقُلْ لَا رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ، فَإِنَّ الْمَسْجِدَ لَمْ تُبْنَ لَهُذَا) (رواه مسلم). واتە: هەرکەس گوێی لێ بوو پیاوێک بانگەوازی ئەکرد بۆ وون بوویەک با پێی بڵێت: دەك خوا بۆتی نەگێڕتەوه، چونکە مەزگوتەکان بۆ ئەو دروست نەکراون.

هەرۆهە لەوێ هاتووە کە پێغمەبەر ﷺ فەرموویەتی: (إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَبْتَاعُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا: لَا أُرِيحُ اللَّهَ تِجَارَتَكَ) (رواه النسائي والترمذي وحسنه). واتە: کاتێ بینیتان یەکیەک کرپن و فروشتن لەمەزگوتدا ئەکات بڵێن: خوا بازرگانی یەکیەک سود بەخش نەکات.

لە عەبدوللە ی کۆری عومەرۆه هاتووە دەفەرموویت: پێغمەبەر ﷺ قەدەغە کردبوو کرپن و فروشتن لەمەزگوتدا بکڕیت، وە هەرۆهە شیعر ووتنی تێدا قەدەغە کردبو، لەگەڵ بانگەواز کردن بۆ وون بوو، وە قەدەغە کردبوو خەلکی دابنیشان بەبازنەیی پیش نوێژی جومعه (رواه الحمسة وصححه الترمذي).

(١) باس کردنی بۆنی دەم لەگەڵ ئەمانە جێی تێڕوانینە، لەبەر ئەوەی ئەو بۆنە عیلمەتێکی خۆاییەو رێست و ئێراوەی نادەمیزادی تێدا نەبێ، و بۆخۆی توانای لادانی نەبێ، جا نێر چۆن ئەو ئەگەڵ ئەو بۆنە ناخۆشە باس دەکڕیت کە بە رێست و ئێراوەی خۆی دەتوانیت بەکاریان نەهێنێ، وە شاریعی حەکیم بۆیە خواردنی سەری قەدەغە کردوو لەسەر کەسێک کە نامادە دەبێت لە مەزگوت و فەزلی جەماعەتی دەست دەکەوت، بۆ سزادانی ئەوکەس، لەبەر ئەو گوێ ئەدانی بە نازاردانی ئیمانداران و فریشتە نزیکەکان، کەوابێ دروست نەبێ کەسێک بێ بەش بکڕیت لەم فەزله بە هۆی ئەو عیلمەتەو، لەبەر ئەو جیاوازییە کە باسما لێو کرد. (تمام المنه).

وه نوشيعره قده غه كراوه له مزگوتدا بو تر ټټ نوشيعرانه هيرش ده كاته سر موسلمانان يا مدحي ستمكار و شتي ناشيرين و گه لي شتي لهو جوړانه.

به لام نو شيعرانه چي كمه تيان تيدايه يا مدحي نيسلام بگات، يا پاډ به خه لكوه بنيت بو كاري چا كه نوانه ووتيان له مزگوتدا خراب نږي.

له نبي هوږه پره هاتوه ده فرمويت: عومر به لاي حسساندا تږ پري له مزگوتدا شيعري ثعوت، به موږه سه پريكي كرد، حسسانيش ووتی: له كاتيځدا شيعرم ثعوت ثوكسي تيدا بو كه لمتو چا كره، پاشان پروي كرده نبي هوږه پره ووتی: تو پيم بلتي گوت لميغمبر ﷺ نمبوږه نه يفرموو: له جياتي من وه لام بدهږه و دوعاي بو نه كردم و نه يفرموو: خوايه جو برانيل بكه به پاډ پشتي، ثعوت ووتی: به لي گوتم لي بووه. (متفق عليه).

(۱۲) سوال كردن له مزگوتدا:

شيخي نيسلام ئي بنو ته يي ده فرمويت: سوال كردن له نصلدا حرامه له ناو مزگوته كان و غه پري مزگوته كانيشدا، مه گر بو كسانيك نبيت زور پتويست، جا نه گر زور پتويست بو له مزگوتيځدا دانيشت و كسي نازار ندا وه هنگاونان به سر كسداو درو نه كات لهو شانسي نه يانلتي، وه نه ونده دنگ بهر نه كاتوه خه لك زياني پي بگات، وه ثعوي كاتي ووتاري نيمام داوا بگات و هيا كاتي خه لكه كه بي دنگ دانيشتون گوتيان گرتوه له عيلميك نهم مه شو تيان بگات به داوا كردن، ثعوه دروسته.

(۱۳) دنگ بهرز كړنمه له مزگوتدا:

حرامه له مزگوتدا دنگ بهرز بكريتموه به شيو هيك نوڙ له نوڙ خوږنوران تيك بچيت، با به قورنان خوږندينش بيت، بيجگه له وانه كاني زانستي ناييني.

له ئي بنو عومره و هاتوه ده فرمويت: پيغمبر ﷺ هاته ناو خه لكه كه له كاتيځدا نوږيان نه كرد بدهنگي بهر، ثعوت فرموو: (إِنَّ الْمَصْلَىٰ يُنَاجِي رَبَّهُ عَزَّوَجَلَّ فَلْيَنْظُرْ بِمِ يُنَاجِيهِ؟ وَلَا يَجْهَرْ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ بِالْقُرْآنِ) (رواه أحمد بسند صحيح) واته: بهراستي نوږ خوږين له گډل پره ردگاري خريدا ثعوي سه پري كمن بزنان به چي له گه ليا ثعوتين؟ با كس دنگي به قورنان خوږندن به سر كسي تر دا بهر نه كاتوه.

له ثعوسه عيدي خودري يوه ريو ايت كراوه كه پيغمبر ﷺ ئي عتيكافي كړد بو له مزگوتدا گوي لي بو بدهنگي بهرز قورنانيان نه خوږند، پره كسي لا داو فرموو: (أَلَا إِنَّ كُلَّكُمْ مُنَاجٍ رَبِّهِ فَلَا يُؤْذِينَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا، وَلَا يَرْفَعُ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْقِرَاءَةِ) (رواه أبوداود والنسائي)

والبيهي والهاكم وقال: صحيح على شرط الشيخين) واته: نٲوه همموتان له نوٲژدا له گمځل پموره دگارتان ندموٲن، كمستان نازاري كمستان مدمه و كمستان دهنگ بمرز نه كاتموه به قورٲان خورٲندن بمسر كمسدا.

(١٤) قسه كردن له مزگوتدا:

نٲمام نموهوٲ ده فرمووٲت: دروسته لممزگوتدا قسهٲ رډوا بكرٲت دهرباروٲ كاروباري دنٲواو شٲى تروٲ رډوا، وه پٲنكمٲن دروسته لمسر شٲى رډوا له مزگوتدا، بمٲٲٲى نوحديسهٲى جابٲى كورٲى سموره نه ٲگٲٲٲموره ده فرمووٲت: پٲنغمبمر عليه السلام لموشورٲنهٲى نوٲژى بهٲيانى تٲدا نه كرد هه ٲنه نسا همتا خوٲر دهرنه كموتايه، كاتى خوٲر دهرنه كموت هه ٲنسا، نه فرمووٲت: لموماوه ٲدا قسهٲان نه كرد دهرباروٲى سرده مى نزمانى و پٲنه كمٲن، وه پٲنغمبمرش زرده خندهٲى نه كرد. (موسليم رٲواٲمٲى كردوه).

(١٥) پهاوٲى خواردن و خواردنموهو نوستن له مزگوتدا:

له نٲبنو عومره وه خواى لىٲ رازى بٲت هاتوه ده فرمووٲت: نٲمه لمسرده مى پٲنغمبمردا عليه السلام كاتى لاوٲمان نٲوهٲزيان لممزگوتدا نه خوتٲن.

نمونهٲى ده فرمووٲت: (ثابت) بوه كه نه صحابى صوفه و عورهنٲى به كان و عدلى و صفوانى كورٲى نومهٲيه و كوٲمه لٲك له صحابى تر لممزگوتدا خوتوون، وه (ثمامة) پٲش نٲسلام بوونى شوٲش لممزگوتدا نمايوه. ثمانه همموٲى لمسرده مى پٲنغمبمردا بوون عليه السلام.

شافعى له كٲٲبى (الأم) دا ده فرمووٲت: نه گمر بٲى باوهٲر ماٲٲٲموره له مزگوتدا چوٲن نٲٲٲت موسلمان نٲمٲٲٲٲموره.

له (المختصر) دا ده فرمووٲت: قهٲناكه بٲى باوهٲر شو لممزگوتدا بمٲٲٲٲموره، جگه له مزگوتى حرام، وه عبدالله ى كورٲى (حارث) ده فرمووٲت: لمسرده مى پٲنغمبمردا عليه السلام نان و گوشتان نه خوارد لممزگوتدا، (نٲبنو ماجه بمسندى كى حسن گٲٲراوٲمٲى يوه) ^(١).

(١٦) پهجه خستنمناو پهجه:

(١) نٲسناده كى صحٲحه، هر وهك بلٲى دانمر لم تصحٲح كردنه دوواى خاوهٲى (الزوائد) كموتوه كه ده فرمووٲت: (اسنده حسن و رجاله حسن، ويعقوب مختلف فٲه) منٲش ده لٲم: نه گمر يعقوب به تنهاٲى بٲگٲٲراٲٲٲموره نموه وهك نم ده فرمووٲت: حسنه، به لام نٲبنو ماجه لٲتوهٲى رٲواٲٲت كردوه حرمه لى كورٲى بهٲياشى تٲدايه، وه حرمه له سٲقهٲو بمعه نٲسناده كى نمٲى به صحٲح. (تمام المنه).

کپراهمتی هدیہ پهنجہ بخرتته نار پهنجہ له کاتی چوندهدر بۆ نویژ و لئاو مزگوتداو کاتی چارهروان کردن بۆ نویژ، جگه لئاو کاته نیت کپراهمتی نیریه، با لئاو مزگوتیشدا بیت.

له کهعبوه هاتوه دهفرموویت: پیغممیر ﷺ فرموویته: (إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَأَحْسَنَ الْوُضْوءَ ثُمَّ خَرَجَ عَامِداً إِلَى الْمَسْجِدِ فَلَا يُشَبِّكَنَّ بَيْنَ أَصَابِعِهِ فَإِنَّهُ فِي الصَّلَاةِ) (رواه أحمد وأبو داود والترمذي). واته: کاتی کمسیکتان بهچاکی دستنویژ نهگرت و نهچن بهرو مزگوت، با پهنجہ نهخاته نار پهنجی (واته پهنجهاکان تیکم کیش نهکات) چونکه نهو کسه لئاو نویژدایه.

له نبوسهعیدی خودری یوه هاتوه دهفرموویت: له گمّل پیغممیردا ﷺ چوومه ناو مزگوت، پیاویک دانیشتبوو پهنجهاکانی خستبوه ناو پهنجهاکانی و نیحتیبانی کردبوو (واته: لیسر همدوو سستی دانیشتبوو، همدوو قاجی هه لئاوو بهجۆری همدوو نهژنۆکانی لهناستی سنگی بوو، وه همدوو دهستی بهر نهژنۆ نابوو) پیغممیر ﷺ نیشارتهی بۆ کرد کابراکه تن نهگیشته، پیغممیر ﷺ ناویری دایوهو فرمووی: (إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الْمَسْجِدِ فَلَا يُشَبِّكَنَّ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مِنْ الشَّيْطَانِ، وَإِنْ أَحَدُكُمْ لَا يَزَالُ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَ فِي الْمَسْجِدِ حَتَّى يَخْرُجَ مِنْهُ) (رواه أحمد). واته: نهگهر کمسیکتان لئاو مزگوتدا دانیشتبوو پهنجہ نهخاته نار پهنجی، چونکه پهنجہ خستنه ناو پهنجہ لهشهیتانویه، بهراستی هتا لئاو مزگوتدا بیت و نهچوویته دهر ههر لئاو نویژدایه.

(۱۷) نویژ کردن لئاو پاههکانی مزگوتدا:

دروسته بۆ بهرنویژ و بۆ کمسیک کهبتاک نویژ بکات لئاو پاههکانی مزگوتدا بیکات، بهیچی نهوی بوخاری و موسلیم له ئیبنوعومرهوه نهگرتنوه که دهفرموویت: پیغممیر ﷺ کاتی چوه ناوکهعبوه لئاو دوو کۆلهکهکدا نویژی کرد، وه سهعیدی کوپی جوهریر و ئیبراھیمی تهیمی و سویدی کوپی غهفله لئاو دوو کۆلهکهکدا بهرنویژیان نهکرد بۆ هۆزه کهیان.

بهلام لئاو لهریزهکاندا نهوستن لئاو کۆمهلدا کپراهمتی هدیہ بۆیان ریز ببن بۆ نویژ لئاو پاههکاندا یان کۆلهکهکاندا، بهمهرجیک جینگای تر ههیت، و مزگوتهکه فراوان بیت، چونکه نهو کۆلهکهو پایانه ریزهکان لهیک نهبرن، بهلام نهگهر مزگوتهکه فراوان نبوو جینگا کم بوو، نهو کپراهمتی نیریه.

له نهفسره هاتوه خوا لی یازی بیت دهفرموویت: لیمان قهدهغهکراوو لئاو کۆلهکهکانی مزگوتدا نویژ بکهین، نهگهر لئاوانیاندا نویژمان بکردایه دهرتهکراین. حاکم گتپراوهتی یوه و بهصهحیحی داناوه.

له موعاویمی کوری قورپوه لباوکی یوه هاتوه ده فرمویت: له سرده می پیغمبردا ﷺ نه یان نه هیشت لمنیوان کوله که کانی مزگوتدا ریز دروست بکهین، نه گمر لمنیوانیاندا ریزمان دروست بگردایه بۆ نوژ کردن دهریان نه کردینه ثولاتر، ئیبنوماجه گپراویستی یوه، به لام لمسنده کهیدا کابرایه کی مهجهول هدیة^(۱).

سمعیدی کوری منصور لمسنده کهیدا نه گپرتیوه که ئیبنو مسعودو ئیبنو عبباس و (حذیفه) نه یان نه هیشت کس نهوه بکات.

(ابن سیدالناس) ده فرمویت: کسێک نیه له نه صاحب بپیچوانی نهوانمه کاری کردیت.

نوشوتنانهی نوژ کردن قدهغهیه تی یاندا:

دهرباره قدهغهیهی نوژ کردن لهم شوتنانهدا تم حدیسانه هاتون:

۱- نوژ کردن لئاو گورستاندا^(۲):

لای شه یهین و نه محمد و نسائی هاتوه له عائیشه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ) واته: نهفرنی خوا لهجوله که و گاور بیت گوری پیغمبره کانیان کردوه به مزگوت و شوتنی نوژ کردن.

لای نه محمدو موسلیم هاتوه له (أبو مرثد)ی غنموی یوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (لَا تُصَلُّوا إِلَى الْقُبُورِ وَلَا تَجْلِسُوا عَلَيْهَا) واته: بهرو گور نوژ مه کن و لاسریان دامنیشن.

وه هر لای نه دووانمه هاتوه له جوندوبی کوری عبداللهی بهجهلی یوه ده فرمویت: گورم له پیغمبر ﷺ بووه پینج رۆژ پش نهوهی فموت بکات نهی فرمو: (إِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَّخِذُونَ قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ، أَلَا فَلَا تَتَّخِذُوا الْقُبُورَ مَسَاجِدَ، إِنِّي أَنهَاكُمْ عَنْ ذَلِكَ)^(۳). واته:

(۱) منیش ده لیم (له دواي تخریج و لیکولینهوه): نه نهفری که نه لاین مهجهوله، ناوی هارونی کوری موسلیمه، ناسراوه و مهجهول نیه، وه ئیسناده کهشی صحیحه یان به لایمی کهمروه حسنه، وه قسش لهوهدا نیه که صحیحه بههوی حدیسه کی نهمنسوه. والله أعلم. (تمام المنه).

(۲) قدهغه کردنی گورستان بهمزگوت و نوژ کردن لاسریان لمبر نهویه نهوه کو زیاده روی بکری له بهگوره دانانی مردو و پیدیابوونی حورام، کهواته تمه لمبر بهرست کردنی ریگایه بهرو حورام. (دانهر)

(۳) لیرودا حدیسه کی نیسبت داوه بۆ شه یهین، وا نیه، چونکه حدیسه که به تمنهایی موسلیم گپراویستی یوه بیجگه له بوخاری، وه له (تحفة الأشراف) و نهوانی تردا هاتوه وه (نیل الأوطار ۲/۱۱۴)، ههروهه له (إرواء الغلیل) دا تخریج کراوه به ژماره (۳۱۸/۱). (تمام المنه).

نتموه کانی پيش ٿيوه گڙي پيغمبره کانيان نه کرده مزگوت و شوني نوڙ، ٿيوه نهچن گڙه کان بکمنه مزگوت و شوني نوڙ، من نموه تان لي قدهغه نه کم.

له عايشه هاتوه که نوموسه لمه باسي کنيسه يه کي بڙ پيغمبر ﷺ نه گيرايوه که بينبيوي له حبهشه پريان نموت (ماريه)، جا باسي نه کرد چون وينی زوريان تيدا کيشابو، پيغمبر ﷺ فرموي: (أُولَئِكَ قَوْمٌ إِذَا مَاتَ فِيهِمُ الْعَبْدُ الصَّالِحُ أَوْ الرَّجُلُ الصَّالِحُ بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّورَ، أُولَئِكَ شَرَّارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ) (رواه البخاري و مسلم والنسائي) واته: نموانه نتمويه کن نه گير بنده يه کي چاکی خوا يا پياوچا کيک لئاواندا بيت و بريت، لسمر گڙه کي نوڙ گايهک (مزگوتيک) دروست نه کن و نمو ورتانه ي لسمر نه کيشن نموانه خراپترين خه لکن لای خوا.

وه همر له پيغمبره ﷺ هاتوه که فرمويتمی: (لَعَنَ اللَّهُ زَاوِرَاتِ الْقُبُورِ وَالْمُتَّخِذِينَ عَلَيْهَا الْمَسَاجِدَ وَالسُّرُجَ)^(۱) واته: نه فريني خوا لمو نافرته تانه ي نه چنه سمر گڙستان، نه فريني خوا لمو کسانه ي نوڙ گايان لسمر دروست نه کن و چرايان لسمر دانه گيسين.

زور له زانايان نمو (نهي) قدهغه يه لسمر کپرا همت دائنين، جا نمو گڙستانه لمپيش نوڙ کمره وه بيت يا لدوايوه بيت وه که.

وه لای (ظاهري) يه کان نمو (نهي) قدهغه بونه لسمر حرام بوون دائنين، وه نه ټين: نوڙ کردن له گڙستاندا دروست نريه و پوچه له^(۲).

لای حنبه لي يه کان نوڙه که پوچه له، نه گير نمو گڙستانه سي گڙ بهرو ژوري تيدا بيت، به لام نمو گڙستانه ي گڙيک يا دوو گڙي تيدا بو، نوڙ تيدا دروسته به کپرا همتوه کاتي گڙه که لمپيش نوڙ کمره وه بيت، نه گيسا کپرا همتيشي نريه^(۳).

(۱) نم فرموده يه له گمل نموه شدا بنوايانگه که چي نيسنده کي لاوازه، چونکه له روايتي نمو صالح له باذاموه له نيبوع عباسويه، نم بازامش جمعاهري زانايان به زهيفيان داناره، به لکو هنديکيان تومتي دريان تن گرتوه، وه له (احکام الجنائز) دا باسم کردوه، همروها له (التعليقات الجياد) دا باسم بڙ داناره، جا با گيرايوه بڙ (تهذيب السنن) بکريت له گمل (التلخيص) دا، به لن حديسه که به حديسيکي تر صحيح نميت که به زاراوي (...زوارات...) هاتوه، لمبر نموي نمهيان چند شاهيدي هيه، ييجگه له وشي (السرچ) که نم شاهيدي نريه و همر به لاوازي نميتيموه. (تمام المنه).

(۳) نمش ناشکراو رونه که کس ناتواني ليني لابتات، چونکه نمو (حديث) اني هاتون هممو راست و رنکن ده رباري حرام ي نوڙ له گڙستاندا، نمو گڙستانه ي گڙيکي تيدا بيت يا زياتر وه که.

۲- نوڙ ڪردن لہ ڪمنيسہ و (بيعہ) پرستگای گارو جوله ڪدا:

نعموموسای نئشمیری و عومیری کوری عبدالعزیز لہ ڪمنيسدا نوڙيان ڪردووه، وه شمعبی و (عطاء) و ئينوسیرین نوڙ ڪردن لہ ڪمنيسدا به خراب نازانن.

بوخاری ده فرموویت: ئینوعیبباس لہ (بيعہ) دا نوڙی نه ڪرد بممیرجیک پهی ڪیری تیدا نمبووایه، وه لہ نه جرانهوه نامه یك هات بۆ عومیر تیدا نووسرابو لہ (بيعہ) مان پاکو خاوتنتر دهست ناکموت نوڙی تیدا بکهین، ئومیش وه لاهی نامه ڪی دایموه فرمووی: پاک به ناوو سیدر

(۱) منیش نه لیم: نئمه لای حنبه لی به کان بو شتویه، به لأم شیخی ئیسلام ئینو ته می ره نئم پایمی ږدہ ڪردوتمو ږازی نیه لی، وه لہ ڙوری یاره ڪانی نه محمدوه نئو باس نه ڪات، ڪه جیاوازی نیه لہ نئون قبرستانیک ڪه یك قبری تیدایه یان زیاتری تیدا بیت، وه لہ (الإختیارات العلمیة) دا نه لیت: دروست نیه نوڙ لغارو قبرستاندا بکریت، یان بهرو ږووی قبرستان بکریت، ئو نه می ریش لمبر داخستنی ده رگای شړکه، وه همدیک لہ هاوه له ڪانمان ئو یان باس ڪردووه ڪه یك قبر و دوو قبر قهینا ڪه نوڙی تیدا بکری، لمبر ئو می ناوی قبرستان نیگریتموه، چونکه قبرستان لہ سق قبر بهرو ڙوورتر ئو تریت، جا نه لای نه محمد و نه لای هاوه له ڪانی نئم جیا ڪردنموه نیه، به لکو قسه ڪه یان به گشتی ره و به لکه هینانموه یان و عیلمته ڪه یان ئووه بووه ڪه نوڙ ڪردن تمنانت لسمر یك قبریش دروست نیه.

نئم قسه میش راسته و پتکاریمتی، جا قبرستان به هممو شوننیک ئووتری ڪه ڪسیکی تیدا بنیڙی نك ئو می ڪه شوننی چند قبریک بیت، وه هاوه له ڪانمان نه لیم: هممو ئو شونانمی ڪه ناوی قبرستانی لسمره، لہ دهرو پشیشی، دروست نیه نوڙی تیدا بکریت.

وه نئم نه می ریش هممو ئو شونانه نه گرتموه ڪه په یوهندی به یك تاکه قبروه هدیہ. نامودی ووتیمتی: دروست نیه لئو مزگوتدا نوڙ بکری ڪه قیبله ڪی قبری تیدایه، هتاوه ڪو لنینوان مزگوته ڪه و قبره ڪدا بهریمستیکی تر نمیت، وه همدیک ئووه باس نه ڪمن ڪه ئو قسه یه دهقی وتی نه محمد. منیش نه لیم: شیخی ئیسلام لہ (الفتاوی) و جیگی تریشدا ڪوی زانایانی باس ڪردوه لمباری ڪراهمتی نوڙ ڪردن لہ هممو ئو مزگوتانمی ڪه لسمر قبر دروست ڪراون، وه مزهبی نه حمدیشی باس ڪرد ڪه ئو نوڙی به باتل داناوه.

وه نئمه لئو حدیسانموه ده رگپاره ڪه نه می نه ڪات لئو ڪه قبرستان بکری به مزگوت، یا بینای بسمردا دروست بکریت.

نئمش مسله یه ڪی گرنگه ڪه ڙوری زانایان پشت گوئیان خستوه، لمبر ئووه پتم خوش بو ڪه ناگاداری لسمر بکم و به جی نه هیتلم لم تعلیقانندا، همروه ها به شیکراوه ییش باس لئوه ڪردوه لہ (التعلیقات الجیاد) و (أحكام الجنائز) و (تحذیر الساجد من اتخاذ القبور مساجد) دا. (تمام المنة).

بيشورن و نوڙي تيدا بکن، وه حنفی به کان و شافعی به کان نه ٿين: به گشتي نوڙ له (بيعه) دا کپراهمتي هديه.

۳- نوڙ کردن لسر سرهنگوڙيک و قسابخانه و چقي ڀنگا و ئيستراحت گلي ووشتر و حمام و سرباني کعبه:

له زهيدی کورې جوبه يروه لداودي کورې حوصه يروه له ئيبنو عومروه گيڙاويته يروه که پيغمبر ﷺ قده غي کردبو له موت شون دا نوڙ بکريت، ئوانيش سرهنگوڙيک و قسابخانه و گورستان و چقي ڀنگا و ناو حمام و ئيستراحت گلي ووشتر و سرباني کعبه بوون. ئيبنو ماجو عبدالله ي کورې حومه يرو (ترمذي) گيڙاويانه يروه، وه (ترمذي) ده فرمويته: ئيسنده کي به هيتز نريه^(۱).

وه عيللته قده غه کردني نوڙ لسر سرهنگوڙيک و قسابخانه، پيسي ئو شونانه يه لبر ئوه بمني شتي پاك پاخستن لو شوناندا نوڙ کردن حرامه، وه له گڼل پاخستني شتي پاك کپراهمتي هديه لاي جمماوهری زانايان؛ به لام لاي نه حمد و (ظاهر) يه کان حرامه.

(۱) منيش نه ٿيم: باسي ئو شونانه نه کات لپاشاندا له ترمذي يوه لاوازي ئو حدیسه نقل نه کات، وه خوشي لمردا له گه لريته، وه نهمه پاسته وه کو له (الرواء ل ۲۸۷) دا ږون کراوه يروه، وه همروه هايشه، پاشان ده عواکه بن به لگي راست نه ميښتوه، نه بوايه دانر فرموده ي صحیحی تري به ټينايه و بيگردايه به شايست با هندنيک لو وشانمشي بگرتايته يروه، لوانه:

پيغمبر ﷺ فرمويته: (الأرض كلها مسجد، إلا المقبرة والحمام). واته: سر زهوي همموي جينگي نوڙه، جگه له قبرستان و حمام نه ٿي. نه بواود و ترمزي و حاکم و بيهقي و جگه لوان تخريجيان کردوه و لاي هندنيکيان ئيسنده کي صحیحه لسر مرجی شه يمين، وه له سرچاوه کي پيشوودا تخريج کراوه. همروه فرمويته: (إذا خَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلَمْ تَجِدُوا إِلَّا مَرَابِضَ الْغَنَمِ وَأَعْطَانَ الْإِبِلِ فَصَلُّوا فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ، وَلَا تَصَلُّوا فِي أَعْطَانِ الْإِبِلِ). واته: هرکاتيك وه ختي نوڙ هات و ئتوهش جگه له مزلگي مږ و مزلگي ووشتر شونتان دست نه کوت نوڙي تيدا بکن، ئوه له مزلگي مږدا نوڙ بکن، به لام له مزلگي ووشتردا نوڙ مه کين. نه حمد و دارمي و ئيبنو ماجه و جگه لوان تخريجيان کردوه به سنديکي صحیح لسر مرجی شه يمين، له حدیسي ئبو هروږه يروه.

وه چمند حدیسيکي تر هنن که هر نهم مانايه ندمن له (الشمر المستطاب) دا تخريج کردون، وه من هيچ حدیسيکي صحیح نازام که نه ي بکات له نوڙ کردن لو شونانه ي تردا، جا نايته قبول به باتل بووني نوڙ لو شوناندا بکريت، مگر به ده نيک له پيغمبر يوه ﷺ جا با بزاندري. (تمام المنه).

وه عيللہمتی قعدہ غہ کردنی نوڙ له ئیستراحتگای ووشتردا ئوہیہ له جنؤکه دروست کراون، وه شتی تریش ووتراوه لمباروه، وه حوکمی نوڙ کردن له ئیستراحتگای ووشتردا وه حوکمی نوڙی سرسره نگونک و قساجخانه وایه.

وه عیللہمتی قعدہ غمبونی نوڙ کردن له چہقی ریگادا ئوہیہ: ریگا شونی پوښتن و قمرہ بالقی و دہنگدہ نگہ، کہ ئمانہ ئمنہ هوی مشغول بوونی نوڙ کمر وای لی دئی ناگای لمنوڙہ کمی نامینئ، بہ لَام لَسر سربانی کعبہ هویہ کمی ئوہیہ نوڙ کمر ئمینت پوو بکاتہ کعبہ نلک لَسری نوڙ بکات، کہ ئویش پیچوانہیی ئو فرمانہیہ کہ ئفرمووی: بہرو کعبہ نوڙ بکن، ہرہویہ زور لمزانایان رہنیاں وایہ نوڙ کردن دروست نریہ لَسربانی کعبہ، بہ پیچوانہی حنفیہ کانہوہ کہ ئلین: نوڙ کردن لَسر سربانی کعبہ دروستہ، بہ لَام کپراہمتی ہدیہ، چونکہ بعوشیوہیہ ریزی تہواری لی ناگیریت.

بہ لَام لَمناو حمامدا لمبر ئوہیہ کہ گمرماو شونی پیسی لی کردنہویہ، وه ئوہی ئہ لیت: کپراہمتی ہدیہ جمہواری زانایانہ کاتئ حمامہ کہ خاوین بیت، بہ لَام ئحمد و (ظاہری) یہ کان و (أبو ثور) ئلین: نوڙ کردن لَمناو حمامدا دروست نریہ.

نوڙ کردن له کعبدا:

نوڙی فرز یا نوڙی سونمت لَمناو کعبدا دروستہ کردنی. له ئیبنو عومرہوہ ہاتوہ دفرموویت: پیغمبر ﷺ چوہ ناو کعبہوہ ئوسامی کوری زہید و بیلال و (عثمان)ی کوری (طلحہ)ی لہ گہ لدا بوو، دہرگایان لَسر خویان داخست کاتئ قاپیہ کیان کردہوہ من یہ کم کس بووم چوہ ناوی، گہیشتم بہ بیلال لیم پرسی نایا پیغمبر ﷺ نوڙی تیدا کرد؟ ئویش فرمووی: بہ ئن لمنیوان دوو پایہ کانی لای راستہوہ. (ئحمدو ہردو شیخ گیراویانہوہ).

(سوترہ) بمریستی بہردہم نوڙ کمر

۱- حوکمی (سوترہ) بمریست:

موسستہ حببہ بؤ نوڙ کمر لمبردہم خویدا سوترہ یہک دابنیت بؤ ئوہی کس بمبردہم نوڙہ کیدا نمروات و خویشی لہوہ بہولاوہ نمروانیت^(۱).

(۱) روتنی پسمندی نفی ئو (حدیث)انہ نکات کہ دانریش یہ کیانی ہیناوہ فرمان بدانانی بمریست ئہ کمن، ہتا لہ ہندیکیاندا قعدہ غمی نوڙ کردن بمین بمریست نکات، ہر بو شتوہیہ ئیبنو خزہیمہ لہ صحیحہ کیدا باسی کردوہ، جا ئوو موسلیم لہ ئبو ہورہیرہوہ بہ مرفوعی ئہ گیرنہوہ کہ پیغمبر ﷺ فرموویت: (لا

بمڻي ٿوئي ٿبو سهعيد نه گيريتو ده فرمويٽ: پڻغممبر ﷺ فرمويٽي: (اذا صلى اَخذَكُمْ فَلْيَصِلْ إِلَى سُرَّةِ وَلِيدِنُ مِنْهَا) (رواه أبوداود وابن ماجة). واته کاتي کسيکتان ويستی نوڙ بکات با ڀوڀرووي (سوتره يک) بمرهستيک نوڙ بکات و لتي نزيک بي.

له ٿيبنوعومروه هاتوه پڻغممبر ﷺ کاتي ڀوڙي جڙن ٿچوه ڊر ٻو نوڙي جڙن، فرماني ٿدا حمريه کيان ٿهيتا ٿيان نايه بمرهسي و ڀوڀرووي نوڙه کي نه کرد، خه لکه کش لمدوايموه ٻوون، جا ٿمهي لسه فردا نه کرد، دوايي ٿمهي کانيش ٿوکاره يان نه کرد، (بوخاري و موسليم و ٿبوداود گيٽراويانه توه).

حنه فيده کان و ماليکي يه کان راڀان وايه بمرهستي ٻو نوڙ کمر کاتي موسته حميه که ترسي ٿوئي هميت کسيک بمرهسي نوڙه کيدا ٻروات، به ٿام نه گمر ٿوترسي ٿبو موسته حمي نيه، بمڻي ٿوئي ٿيبنوععباس نه گيريتو ده پڻغممبر ﷺ له ڇو ٿواني يه کدا نوڙي نه کردو هيچي لمره مڊا ٿبو، (ٿممدو ٿبوداود و به يه مقي گيٽراويانه توه، وه به يه مقي ده فرمويٽ: شاهيد يکي هديه به ٿيسناد يکي راستر لعه، له فزلي کوري عبياسوه) ^(۱).

تُصَلِّ إِلَّا إِلَى سُرَّةٍ واته: نوڙ مه که بمره سوتره نميت، جا ٿو به لگه يه که پالشته ٻو واجب ٻوئي سوتره، ٿويه که هڙه کي شرعيه ٻو باتل ٿبونوئي نوڙ به ٿيٻروئي ٿئي بالغ، و کمر، و سهگي ڀهش، به بمره ميڊا - نه گمر سوتره دانابو - وه له حديسه صحيحه کدا هاتوه.

وسوتره ٻو ٿويه که نه ٿيٻي کس بمره ميا ٻروات، له گمل چنڊ حوڪمي ترڊا که پيوهنديان به سوتره هديه. وه شوکاني قبول به واجب ٻوئي ٿه کات له (نيل الأوطار ۲/۳) و له (السييل الجرار ۱/۱۷۶) دا، وه له ڀووالتي قسمي ٿيبنوعزميشوه هروا ڊهره کويٽ له (المعلی ۸/۱۵-۴) دا. (تمام المنه).

(۱) ٿمه چنڊ ڀه خنه يه کي لي نه گيريت:

يه کهم: ٿو عيللتي که باسي کردوه ٿنها ڀريه و هيچ به لگه يه کي لسر نيه وه هروها لئاو بردن وفوتاندي ٿو ده قاضي ٿيدايه که لمباري واجيٽي سوتره هاتوه، که هنديکيان باس کران، ٿنها به ڀئي، وه ٿممش دروست نيه، بتايبت لوانيه ٿو کسي بمره ڊم نوڙه کدا ٿروات ٿاده ميزاد نميت به لکو له جنو که بيت که ٿاده ميزاد نايبيٽي، ٿو ٿي شيتانه، جا ٿم قسميه به صراحت له ووت و کرده ي پڻغممبر ﷺ هاتوه که فرمويٽي: (اذا صلى اَخذَكُمْ إِلَى سُرَّةِ فَلْيَدْنُ مِنْهَا، لَا يَقْطَعُ الشَّيْطَانُ عَلَيْهِ صَلَاتَهُ) واته نه گمر يه کيک له ٿيو بمرامير به سوتره يک نوڙي کرد، با لي نزيک يتهوه ٻو ٿوي شيتان نوڙه کي ڀي نميرت. ٿم حديسش له (الصحيحه) دا تخرج کراوه به ژماره (۱۳۷۲).

جا ماناي کردنوئي شيتان به ٿاده ميزاد يک که به بمره ميڊا ٻروات هيچ به لگه يه کي لسر نيه، جگه له لاوازي باوڀرون ٻو شتاني که ناديارن و غهيين.

سوتره به همرشتیک که نوژکمر لمبرده میا دای بنیت بهجی دیت، هتا نهگر سری نمر برمالش بیت که رای خستوه نوژی لمر تهکات. له صبوروی کوری معبدوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَرْ لِحْلَاتِهِ وَلَوْ بِسَهْمٍ) (رواه احمد والحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم، وقال الهيثمي: رجال أحمد رجال الصحيح). واته: کاتی کسینکتان رستی نوژ بکات با شتیک لمبرده میا دابنیت، نهگر تیریکش بوو هر دابنیت.

له نمبو هورده پروه هاتوه ده فرمویت: ثبولقاسم ﷺ فرمویت: (إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ تَلَقَاءَ وَجْهِهِ شَيْئاً، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ شَيْئاً فَلْيَنْصِبْ عَصاً، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ عَصاً، فَلْيَخُطْ خَطًّا وَلَا يَضُرَّهُ مَا مَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ) (رواه احمد وأبو داود وابن حبان وصححه، كما صححه أحمد وابن المديني)^(۱). واته کاتیک کسینکتان رستی نوژ بکات با شتیک لمبر ده میا دابنیت، نهگر هیچی دهست نهکوت داردهسته کی بجهقینیت، نهگر داردهستی پی نمبو، با هتیک لمبرده میا

وه به صحیحی هاتوه که شیتان رستی نوژه کی پیغمبر ﷺ تیک بدات، تاوه کو خوا زالی کرد بمریدا و خنکاندی، هتا تیری لیکه کی هست پی کرد لمنیوان پهنه کانی یوه و فرموی: (وَاللَّهِ لَوْلَا دَعْوَةُ أَخِيْنَا سُلَيْمَانَ لَأَصْبَحَ مُؤْتَقاً يَلْعَبُ بِهِ أَهْلُ الْمَدِينَةِ) واته: سوتند به خوا نهگر لمبر دوعاکی سوله یانی برام نبوایه، نوه به کوله کی مزگوته کوه نمبسترایوه، تاوه کو خه لکی مدینه یاری پی بکن. بۆ زیاتر بروانه (تمام المنه).

(۱) منیش نه لیم: ثم حدیسه نیسناده کی زعیفه و صحیح نریه، با نمر کسانش که دائر ناری هتاوان به صحیحیان دانابی، چونکه کسانی تر جگه لعوان به زه عیفیان داناه و ژماره شیان لعوان زورتره، و به لگشیان بهیتره، به تایبیتی که نه محمد روایتی جیاواز لی یوه هاتوو.

(حافظ) له (التهذيب) دا لیوهی نقل کردوه و تویستی: خت کیشانه که زعیفه، و له (التلخیص) دا باسی نوهی کردوه که نه محمد به صحیحی داناه و له (الإستذکار) (ابن عبدالبر) وه نقلی کردوه. وه سوفیانی کوری عوبینه و شافعی و بهغوی و جگه لعوانش ناماژیهان بۆ لاوازی کردوه.

هروه ها له (التهذيب) دا هاتوه: (دارقطني) و تویستی: صحیح نریه و سابت نریه، وه شافعی له سونهی حرمله دا و تویستی: نوژکمر نایت خت بکیشیت لمبر ده می خزیدا، مهگر حدیسیکی سابت هییت و شونی کویت.

منیش نه لیم: مالیک له (المدونة) دا و تویستی: خته که باتله. وه له زانا دواینه کان نیبوصلاح و نوهی و عیراتی و جگه لعوان به لاوازیان داناه، وه نمعه راسته، چونکه دو عیللمتی تیدایه که پی گرن لوهی که به حسن دابنیت، چ جای صیحت، وه نموش که پی له حسن بوونی نهگری سهرای نمر دو عیللمتش (إضطراب و جهالة)، بۆ زیاتر بروانه (تمام المنه).

بکیشیت، نوکاته هرچی بمردهم نوژده کیدا تی پیریت زبانی لی نادات. (بهیمقی نه لیت: نو فرموده به لم حوكمدا خراپ نیه إن شاء الله).

وه هر له پیغمبروه ﷺ روایت کراوه که پیغمبر ﷺ برامبر نو کوله کیهی له مزگوته کیدا بو نوژی کردوه، وه برامبر درخت نوژی کردوه، وه هر وه ها برامبر پیخه کیهی عایشه نوژی کردوه، کاتی عایشه راکشاهه تییدا، (نمه به لگی نهویه دروسته نوژ بکری برامبر نوستو، - گهرچی هاتوه که دروست نیه نوژ برامبری نوستو قسه کمر بکری، به لام صحیح نیه -)، وه برامبر کپانی وه لاغه کیهی لسه فردا نوژی کردوه، هر وه ها برامبر لای دوواهی کپانه که نوژی کردوه.

له (طلحه) وه هاتوه ده فرمویت: کاتی نوژمان نه کرد ناژله تی پیری بمرده ماندا بو پیغمبرمان ﷺ گتایوه فرمو: (مُوَحَّرَةُ الرَّحْلِ تَكُونُ بَيْنَ يَدَيَّ أَحَدِكُمْ ثُمَّ لَا يَضُرُّ مَا مَرَّ عَلَيْهِ) (رواه أحمد ومسلم وأبو داود وابن ماجه والترمذي وقال: حسن صحيح) واته: تهختی دوی کپانی وولاغ بسه لمرده ستاندا بیت، تیر هرچی بمردهم نوژده کتاندا تی پیری زبانی نیه بو تان.

۳- سوتری پیش نیمام سوتریه بو مئمومه کان:

نو سوتریهی لمردهم بمرنوژدا دائنریت نهیته بریست بو نوژ کمره کانی دوایموهی، له عمری کوری شوعه بیموه له باوکی بیموه له باپی بیموه هاتوه ده فرمویت: له برزایی نزاخیموه - جینگایه کی نزکی مه که - نه هاتینه خواره وه له گمل پیغمبردا ﷺ کاتی نوژ هات، پیغمبر ﷺ بهرو دیواریک نوژی دابست، تیمش لمدوایموه نوژمان دابست، بهر خوله یک هاته برده می نه وندهی پال بهر خوله کمره نا هتا سکی لکاند به دیواره کمره، نینجا بهر خوله که هات لمدوایموه تی پیری. (نه حممدو نه بوداود گتایاوانتموه).

له نینو عبباسوه هاتوه ده فرمویت: سواری ماکمرتک بو بوم تمه نم نزکی بالغ بوون نمبو، پیغمبر ﷺ له مینا نوژی نه کردو خه لکیش لمدوایموه، بمردهم چند ریزیکدا به وولاغه کمره تی پیرم پاشان گوی درژده کم بهر لا کرد بلموهی و خوم هاتم نوژم دابست له گه لیاندا، کس نینکاری نوکارهی نه کردم (رواه الجماعة).

نم حدیسانه نه بنه به لگی دروست بوونی تی پیر بوون بمردهم مئمومدا، وه هر وه ها به لگی نهویه که سوتره بو نیمام و تاکه کس شرعی به.

۴- نزیک بوونمه له سوتره موسته حبیبه:

بهغوی دد فرمووټ: زانایان لایان موسته حبیبه نریک بوونهو لمبریست نموندهی که نو نوڙکمره بتوانی سجدی تیدا بیات، وه هروده ها ریزه کانی نوڙی جماعت نمونده لهیک نریک ببمونه تنها جی سجده بردن بمینیتوهو بس، وه له حدیسه کی پیشودا که باسمان کرد دد فرمووټ: با له بریست نریک بیستوه.

له بیلالره هاتوه که پیغمبر ﷺ سی (ذراع) له دیواریکوه دور بو نوڙی نه کرد، (نه حمدو نسائی گپراویانمتوه) وه واتاکمی له بوخاری یوه هاتوه.

له سهلی کوری سعه دوه هاتوه دد فرمووټ: لمنتوان شونی سجدی پیغمبر ﷺ و بریسته کی پیشی به نندازهی راره ی مهریک هبوو. (بوخاری و موسلم گپراویانمتوه).

۵- حرامی ریشتن لمنتوان نوڙکمره بریسته کیدا:

حدیسه کان ثبته به لگی حرامی ریشتن لمنتوان نوڙکمره بریسته کیدا، وه به گوناوی گوره دائریت، له بوسری کوری سعه دوه هاتوه دد فرمووټ: زیدی کوری خالد ناردمی بولای نه بو جوهیم لی بیرسم چی بیستوه دهرارهی تیپر بوون بمبردم نوڙکمره له پیغمبروه ﷺ؟ نه بو جوهیمیش فرموی: پیغمبر ﷺ نه فرموی: (لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ) (رواه الجماعة). واته: نه گمر تیپر بو بمبردمی نوڙکمره نهیزانی چ تاوانیک نه کات، چل بوه ستایه بمیوه چاکتر بو بوی نهک بمبردمیا تپه ی^(۱).

له زیدی کوری خالیدهوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمووټی: (لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ، كَانَ لَأَنْ يَقُومَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ) (رواه البزار بسند صحیح^(۲)). واته: نه گمر تیپر بو بمبردمی نوڙکمره نهیزانی چ گوناچکی بو نهی، نهو باشر رایه بوی چل پاییز راوهستی لهوی بمبردمی نوڙه کیدا بروا.

(۱) نهو نصر له بوسروه نه گپرتوه نه لی: نازام ثایا فرموی چل رږو یا چل مانگ یا چل سال، وه له (الفتح) دا هاتوه که (ظاهری) حدیث) که نهو نه گیمینت که قده غیه تیپر بوون بشیویه کی گشتی بمبردم نوڙدا، تناننت نه گمر رڼگایه کی تریشی دست نه کورت، به لکو راوهستی تاوه کو نوڙکمره لغوڙه کی نمیتوه، وه بمبرهاته کی نهو سعه دوه که لمبردوا دیت، نعه بهیز نه کات، واتای نم (حدیث) هش نهویه: نه گمر تیپربو نندازهی نو گوناچی نهزانی که توشی نهی بهوی تیپربونی یوه بمبردمی نوڙکمره، نهو نهو ماوه باسکراوهی هلته بږارد، تاوه کو نو گوناچی توش نهی. (تمام المنه).

(۲) سنده کی صحیح نریه، چونکه مرجه کانی صحیح بوونی تیدا تروا نه بوو. (تمام المنه).

ئېبنو قهېم دەفرمووئت: ئېبنو حېببان و زانايانى تىرىش ووتويانه: ئو حرامى يەتتى باس كراوه له حدىسە كەدا بۆ ئوكەسانەيه بۆ نوژەكەيان بەرىستيان دانايئت، بەلام ئەگەر بەرىستى دانەنابوو حرام نىرە پۆششت بەبەردەميا^(۱).

ئەبو حاتىم كە (ابن حبان) بۆ ئو حرام ئەبونه ئەوى كەردۆتە بەلگە كە لە صحىحە كەى خۆيدا گىتارويەتتىرە (مطلب) ى كۆرى ئەبوودا عەمە كە دەفرمووئت: پىتەمبەرم ﷺ يىنيو كاتى لەمتواف بۆ، هاتە قەراغى شۆنى تەوافەكە دوو پكات نوژى كەرد، كەس لەنتوان خۆى و تەواف كەرەكاندا ئەبو، (واتە خەلگەكە بەبەردەم نوژەكەيدا تى ئەپەرىن)، ئەبو حاتىم دەفرمووئت: ئو خەبەرە بەلگەيه لەسەر پەوايى پۆششت بەبەردەم نوژەكەيدا ئەگەر ئو نوژەكەرە بەرىستى دانەنابوو، وە هەروەها بەلگەى ئاشكراشە لەسەر ئەوى ئو توندوتىژىيە دەربارەى تىپەر بوون هەيه بەبەردەم نوژەكەيدا، مەبەستى ئو نوژەكەرەيه كە بەرىستيان بۆخۆيان داناه، ئەك ئەوانى بەرىستيان دانەناوه.

ئەبو حاتىم دەفرمووئت: پوون كەرد ئەوى ئەوش ئەويه: ئو نوژى پىتەمبەرم ﷺ كەردويەتتى بەرىست لەنتوان پىتەمبەرو تەواف كەرەكاندا ئەبو.

پاشان حدىسە كەى (مطلب) دىنى كە دەفرمووئت: پىتەمبەرم ﷺ يىنيو بەرامبەر بەردەپەشەكە نوژى كەردوو و پىاو و ژن بەبەردەميا ئەپۆششت و بەرىست لەنتوان پىتەمبەرو لەنتوان ئەواندا ئەبو.

لە (الروضة) دا هاتوو: ئەگەر كەسك بەرىست نوژى كەرد، يا بەرىستى هەبوو بەلام لىوئەى دوور بوو، ئەوى راستى بىت بۆى نىرە پال بەكەسوە بىت لەبەر ئەوى بۆخۆى موقەسسەرە، وە لەوكاتەدا پۆششت بەبەردەميا حرام نىرە، بەلام چاكتر وايه ئەوكارە ئەكرت.

٦- دروستە پال نان بە تىپەرپووه:

ئەگەر نوژەكەر بەرىستى دانابوو كەسك يا ئاژەلتك بەبەردەميا لەم ديو بەرىستەكەرە وىستى تىپەر بىت، ئو نوژەكەرە بۆى هەيه پال بەو كەسوە يا ئو ئاژەلەو بىت و ئەيەلت تىپەر بىت.

(۱) ئو حدىسى باسى كەردوو لاوازه، چونكە لە رىوايتى كەسكى كۆرى كەسكى كۆرى مۆتەللىبە، كە ئەوش نىختىلاف و جىيازى لەسەر، پاشان ئەگەر حدىسەكە صحىحىش بووايه ئەنەبوو ئەص بۆ بەلگەيتانەو كەى ئىبنو حبان، لەبەر ئەوى لەوانەيه دروست بونى پۆششت بەبەردەمى نوژەكەيدا كە سوترەى لەبەردەما نەيت، تايبەت بىت بە مسجد الحرام وە، هەروەك هەندىك لە زانايانىش ئەم حدىسەيان كەردۆتە بەلگەى ئەو، (تمام المنه).

به نام نه گهر لموديو بمرسته كموه تي پيري بوي نيه پالي پتوه بنيت، چونكه نمو تي پير بوونه زباني بو نوڙ كمر نيه.

له حومه يدي كوري هيلالموه هاتوه ده فرمويت: من و هاوه لئكم حديسينكي (پتغمبرمان بو يه كتر باس نه كرد، لمو كاتدا نمو صالحى سيمان هات فرموي: من نمو حديستمان بو نه گيرمونه كه له نموسه عيديم بيس توه و له خوښيم بينيوه: روژينكي هدينى له گمل نمو سمعيدا نوڙمان نه كرد بمرسته تيكمان دانابو بو نموي كمس به بمر نوڙه كممانا تينمپرېت، لمو كاتدا لويكي (بنو معيط) خوږى كرد به ژوردا ريستى لمبردهم نمو سمعيدوه تي پيرېت، نمويش ده ستى نا به سنگي نموه لاهه كمس سيري كرد هيچ رنگايه كي تر نمبو لمبردهم نمو سمعيدوه نميت، بزيه گهرايموه بو نموي تي پيرېت، نه مجاره نمو سمعيد له جاري يه كم توندتر ده ستى نا به سنگي لاهه كموه، نمويش وه ستاوه ده ستى كرد به جوتندان به نمو سمعيد، خه لك كويونموه، لاهه كه چوو بولاي مېروان شكاتى له نموسه عيديم كرد لمسر نموي كه ليوى بينيوه، نمو سمعيدش چوو بولاي مېروان، مېروان پني ووت: نموه چيسته له گمل نمو برازيمندا، وا شكات لى نه كات؟ نمو سمعيدش فرموي: من خوم گوتم له پتغمبر بووه ﷺ فرمويتي: (إِذَا صَلَّى أَخَذَكُمْ إِلَى شَيْءٍ يَسْتَرُهُ مِنَ النَّاسِ فَأَرَادَ أَحَدٌ أَنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلْيَدْفَعْهُ فَإِنْ أَبَى فَلْيَقَاتِلْهُ فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ) (رواه البخاري ومسلم). واته: نه گهر كمسيكتان نوڙي نه كردو بمرسته دانابو بو نموي له خه لك بېپارېت، كمسيكتش وويستى بمرنوڙه كهيدا تي پير بيت، با نمو نيه لئيت و پالي پتوه بنيت، نه گهر وازي نه هينا و نه گهرايموه شمري له گه لدا بكات، چونكه نموه شهيتانه.

۷- هيچ شتيك نوڙ نابريټ^(۱):

(۱) نمو حديسه زه عيفو ناكريته به لگه، چونكه له رويامتي مواليدى كوري سمعيد له نمو وه دواكموه، مواليدش لاوازو (إضطراب) ي كرده له گيرانموي نم حديسدا، جاريك نم رسته يي (إن الصلاة لا يقطعها شئ) واي وقف كرده رافعي نه كرده بولاي پتغمبر ﷺ وه جاريكي تر برزي كرد نموه، وه كو له رويامتيكي تري نموداودا هديه، همروها نم بسرهاتى نموسه عيدو لاهه كه له چمند رنگايه كي تريشوه هاتوه له صهيحه يندا.

هرچنده له چمند صحابه تريشوه گيراو نموه به نام هممويان زه عيفن، به پتچوانمى قسمي همدنيك (محدث) ي هاچمخ، وه نموشم له (ضعيف سنن أبي داود) دا باس كرده به ژماري (۱۱۶ و ۱۱۷) و له (الضعيف) دا به ژماره (۵۶۶۱).

و حديسي صحيح هاتوه كه برهه لستى نم حديسه زه عيفانه نه كات، نمويش فرمودي پتغمبر ﷺ: (يقطع صلاة الرجل - إذا لم يكن بين يديه قيد آخره الرجل - الحمار والكلب والمرأة) واته: نه گهر كمسيك به نمندازي

عہلی و (عثمان) و تبینو موسیٰ و شعیب و مالیک و شافعی و سفيانی ثوری و حنفیہ کان بۆ نمہ چون کہ هیچ شتیک نوڙ نابریٔت، بمپیٔی نموی نمبودارد له نمبو وهدا کموه نه گيریتموه ده فرمویٔت: لاؤکی قورہیش بمبردهم نمبوسمعيدا رښت نوڙی نه کرد، نمیش پالتیکی پتوه نا نه یهیشٔت پروات، دووباره هاتموه نمیش دووباره پالتی پتوه نایموه، دیسان هاتموه نمیش پالتی پتوه نایموه، همتا سٔ جار کاتٔی سلاوی دایموه فرموی: تن پیر بونی هیچ شتیک بمبردهمی نوڙ کمردا نوڙه کمی نابریٔت، به لآم پتغممبر ﷺ فرمویٔت: (ادْرُوْا مَا اسْتَطَعْتُمْ فَاِنَّهٗ شَيْطَانٌ) واته: همتا نم توان مہیہ لٔن و دووری بخمنموه چونکہ نموه شهتانه.

نم شتانی کردیان پوایه لموڙدا

له نوڙدا نمانی خواره وه پوایه بکړتن:

(۱) گریان و نکه نک و نالاندن:

جا له ترسی خوا یا بۆ شتی تر، وهک نالاندن لمبر موصیبت و نازار، بمبرجیک نموکسه خوی پی پانه گيریت و نم توانی نموه نه کات، بمپیٔی فرموده ی خوی گموره که نه فرمویٔت: (وَإِذَا تُلِيْ عَلَيْهِمْ ءَايٰتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوْا سُجَّدًا وَبُكِيًا) (مریم/۵۸) واته: کاتٔی نایمه کانی پمرو دگار نه خوښریتموه بزیان سهجده نمبن به گریانموه.

نم نایمه نوڙ کمرو غیری نوڙ کم نه گيریتموه. له عبداللہی کوری (شخیر) موه هاتموه ده فرمویٔت: پتغمبرم ﷺ بینموه نوڙی کردوه سنگی قولپی لٔوه نمهات لمبر گریان، همروه ک قولپی مہجمل که نه کولٔی. (رواه أحمد وأبوداود والترمذي وصححه).

کزیانی ووشرٔکی لمبر دستدا نمیت، سٔ شت نوڙه کمی نمبریٔت: گؤی درٔز، و سهگی ریش، و نافرمت. موسلیم و جگه لمو تخریجیان کردوه له حدیسی نمبو زهږموه، وه له کتیبه کمدا (صحيح سنن أبی داود) به ژماره (۶۹۹) باس کراوه.

جا نه گمر نم حدیسانی پتشمو صحیح بوونایه، نموه نمان تووانی توافق بکړن له نیوان نم حدیسه و نموانی پتشمو موه، به شیوه یک ریٔگایک نمیتٔی بۆ (تعارض) و پٔک دادان، یان بۆ دهوای نسخ بونموه، بۆ زیاتر پروانه (تمام المنه).

عہلی خوا لیتی رازی بیت دہ فرمویت: لہ جنگی بدردا تنہا میقدادی کوری نوسود سوارہو لئاوماندا، وہ من نمبینی کہسمان ہمپتوہ نبوہ جگہ لہ پیغمبر ﷺ لئیر درختیکدا ہمپتوہ و ستابو نوڙی نہ کرد و نہ گریا ہتا ہدیانی، (تیبینو حیببان گپراہمتی ہوہ).

عائیشہ لہ باسی نہخوشی بہ کمی پیغمبر ﷺ دا کہ تییدا وہفاتی کردوہ، نہ گپرتتوہ کہ پیغمبر ﷺ فرموی: (مُرُوا أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ) واتہ: بہ نمبوہ کر بلین با ہر نوڙی خہلکہ کہ بکات تہلئ و تم: نہی نیردای خوا نمبوہ کر پیاریکی دل نہرمہ، فرمیتسکی خوی پی ناگیرت، کاتئ قورنات نہخوینیت نہ گری، دہ فرمویت: تہوم ہویہ روت نلک خہلک ہوہ لہ نمبوہ کر دور بکمونہ و بہ شومی بزانت، ہوہی کہ یہ کم کس بی جئی پیغمبر ﷺ بگپرتتوہ، پیغمبر ﷺ دوبارہ فرموہوہ: (مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ، إِنَّكَ صَوَابُ يُوسُفَ) (رواہ أحمد و أبوداؤد و ابن حبان و الترمذی و صححہ) واتہ: بہ نمبوہ کر بلین ہر نوڙی ہو خہلکہ کہ بکات، تیوہ ہر ہارہ لہ کانی یوسف^(۱).

تہو پی داگرتنہی پیغمبر ﷺ ہو پیش نوڙی کردنی نمبوہ کر لہ گل تہوہا پی راگیاندرہ کہ خوی پی رانا گپتو نہ گری، بہلگہیہ لسمر تہوہی گریان لہ نوڙا رہوایہ.

وہ عومر نوڙی ہدیانی نہ کرد سورہتی یوسفی نہخویند کاتئ گہیشہ ﴿قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ﴾ خہلکہ کہ گوئیان لہدہنگی گریانی ہو. (بوخاری و سعیدی کوری منصورو تیبنو مونذیر نہی گپرتتوہ. وہ تہو دہنگ ہرز کردتہوہی عومر بہ گریان لہ نوڙا ہر ہرچی تہوانہی تیڈایہ کہ تہلین: گریان لہ نوڙا نوڙہ کہ پوچل تہ کاتوہ نہ گپرت تہو گریانہ دوو پیتی لی دہرکوت، لمرسی خوا بیت یا لمر شتی تر، وہ تہوہی کہ تہلین: نہ گپرت گریان دوو پیتی تیڈا دہرکوت تہیتہ قسہ وانہیہ، چونکہ گریان شتیکو قسہ کردن شتیکی تر.

(۱) واتہ: عائیشہ ہرولک ہارہ لہ کمی یوسف وایہ (زولہیخا) لہمدہا دہوہتی نافرہتانی کرد وای نشان دا کہ تنہا لمر میوانداری دہوہتیان نہکا، بہلام لئیرتوہ مہبستی تہوہ ہو چاریان ہجووانی یوسف بکوی و نیر گلہی لی نہ کم لمر لمر تہوہی کہ عاشقی ہتی، عائیشہ وای نشان دا کہ نمبوہ کر پیش نوڙی نہکا لمر تہوہی نہ گری، بہلام لئیرتوہ مہبستی تہوہ ہو خہلکی ہشومی نزانن، چونکہ یہ کم کسہ لہوای پیغمبر ﷺ پیش نوڙی ہو خہلک بکات (دانمر).

(۲) ناوردانمونه کاتی پیویست:

له نیبنو عبباسوه (خوا لی زیان رازی بیت) هاتوو ده فرموویت: پیغمبر ﷺ نویژی نه کرد به لای راست و چپدا ناوړی ندایمونه به لای ناوړی بۆ دوواوه نه تداووه، (نه محمد گیتراویمونه).

نمبو داود گیتراویمونه که پیغمبر ﷺ نویژی نه کردو ناوړی ندایمونه به لای دۆله که، وه نمبوداود ده فرموویت: نموکاته سوارکی ناردبوو بۆ دۆله که بۆ نموی شوانه پاسوانی بکا.

وه له نممسی کوړی سیرینمونه هاتوو ده فرموویت: نممسی کوړی مالیکم بینوه چاوی بهرز نه کرده وه له نویژدا بۆ شت و سهیری نه کرد.

به لای ناوردانمونه بۆ شتیکی پیویست نبییت کپراهمتی هیده، کپراهمتی تمیزی، چونکه له گململکه چی و رووکرده خوا له نویژدا یهک نایتمونه.

له عایشمونه هاتوو ده فرموویت: ده رباره ی ناوردانمونه له ناو نویژدا پرسیارم له پیغمبر کرد ﷺ فرمووی: (إِخْتِلَاسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلَاةِ الْعَبْدِ) (رواه أحمد والبخاري والنسائي وأبو داود). واته: دزین و رفاندنی که که شیتان له نویژی بنده کانی خوا ی نعدزیت.

وه له نمبوده پدانمونه هاتوو به مرفوعی ده فرموویت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا كُمْ وَالْإِلْتِفَاتُ فَإِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِلْمُلْتَفِتِ، فَإِنْ غَلِبْتُمْ فِي التَّطَوُّعِ فَلَا تُغْلِبَنَّ فِي الْفَرَائِضِ) (رواه أحمد^(۱)). واته: نهی خه لکینه نه گمن له نویژدا ناوړ به دنمونه چونکه هرکس ناوړ بداتمونه نویژه کمی دروست نه یه، نه گمر له نویژی سونمه تدای خوتان بۆ رانه گپرا با له فرمزه کاندای زان نبییت به سمرتانای.

له نممسمونه هاتوو ده فرموویت: پیغمبر ﷺ پیوی فرموم: (إِيَّاكَ وَالْإِلْتِفَاتُ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ الْإِلْتِفَاتَ فِي الصَّلَاةِ هَلَكَةٌ، فَإِنْ كَانَ وَلَا بُدَّ فِي التَّطَوُّعِ لَا فِي الْفَرِيضَةِ) (رواه الترمذي وصححه^(۲)). واته: نه کمی له نویژدا ناوړ به دیتمونه چونکه ناوردانمونه له نویژدا به له ناو چوونه، جا نه گمر هر نمبوو ناوړ به دیتمونه با له نویژی سونمه تدای بیت نمک له نویژه فرمزه کاندای.

(۱) نموه دوو شتی لسمره، یه کم (حدیث) که لای نه محمد موقوفه نمک مرفوع.

دووم: سمنده کمی لاوازه و نغاسراوی تیدایه، به ریکموتنی زانایان، وه باسی قسمی زانایانم کردوه لسمره نمو حدیسمی که باس کراوه، به لای حدیسه که مونذری و هیشمی له ریوایتی که (طبرانی) یوه هیناوانه، له نمبوده دانمونه به مرفوعی، به لای هر دوکیان به لاوازیان داناه.

(۲) نمممش دوو شتی لسمره یه کم (ترمذی) به صحیحی نه گیتراوه.

دووه: حدیسه که خوی نه صحیحه و نه حسنه چونکه له ریوایتی علی کوړی زیدنی کوړی جمدعانه.

وہ لہ حدیسه کئی (حارث) ای تم شعریدا هاتووہ پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ عِيسَى ابْنَ زَكَرِيَّا بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ يَعْمَلَ بِهَا وَيَأْمُرُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا؛ فِيهِ: ... وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَكَم بِالصَّلَاةِ فَإِذَا صَلَّيْتُمْ فَلَا تَلْتَفِتُوا فَإِنَّ اللَّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لَوَجْهِ عَبْدِهِ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ) (رواه أحمد والنسائي) واتہ: خوا فرمائی دا بہ یحیای کوری زہ کمریا بہ پینج شت کاریان پی بکات و فرمان بدات بہ بنی ئیسرائیل کاری پی بکن، لوانہ خوا فرمائی پتداون نوژ بکن و ناوری تیدا مددہنورہ، چونکہ خوا رووی داتہنی لہ رووی نمر بندنہیمی لمنوژدایہ، بہ مہرجن ناوری ندابیتموہ.

وہ لہ (أبوذر) وہ هاتووہ پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (لَا يَزَالُ اللَّهُ مُقْبِلًا عَلَى الْعَبْدِ وَهُوَ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ، فَإِذَا التَفَتَ انْصَرَفَ عَنْهُ) (رواه أحمد وأبو داود وقال: صحيح الإسناد^(۱)). واتہ: بندنہی خوا ہمتا لمنوژدا بیت خوا ہرامبریمتی ہمہرجن ناوری ندابیتموہ، کاتی ناوری دایمہ خوا رووی لی ورنہ گپری.

نمرانی باسمان کردن ہموی ناوردانہویہ بہ روو، بہ نام ناو دانہو بہ ہموی لاشو لہ قبیلہ وەرگپرانہی نوژ پوچل نہ کاتموہ ہرای ہموی زانایان، چونکہ روو کردنہ قبیلہ کہ واجبہ و ناوردانہو تیکی نمدات.

(۳) کوشتنی مارو دوشک و زردہ والو نوشتانہی زیان ہمخن ہرچندہ کوشتنی کاریکی زورشی بویت:

لہ نعی ہورہ پرہوہ هاتووہ دہ فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (أَقْتُلُوا الْأَسْوَدَيْنِ فِي الصَّلَاةِ الْحَيَّةَ وَالْعَقْرَبَ) (رواه أحمد وأصحاب السنن - الحديث حسن صحيح). واتہ: لہ نوژدا دوو شتی رہش ہدیہ نہ گمر بینیتانن بیان کوژن، نمرانیش مارو دوشکن.

(۴) پڑشتنی کم لہ کاتی پیوست:

لہ عانیتموہ هاتووہ دہ فرمویت: پیغمبر ﷺ لہمالموہ نوژی نہ کرد دہرگا کہ داخوابو لہ دہرگام دا هات دہرگا کہی کردہوہ، پاشان گہرایموہ جیگای خوی، وہ دہ فرمویت: دہرگا کہ لای

(۱) دوو سرغی لہسر ہدیہ: یکم: فرمودہ کہ نمرودا بہ صحیحی نہ گپراہ، نمرش عادہتی نمر داود نریہ، بەلکو بہ صحیح دانانہ کہ ہی حاکمہ، کہ لہ المستدرکدا تہرچی کردوہ و تویمتی: نیسنادہ کئی صحیحہ. بہ نام لہو نہچن کہ ہلئی چاپی بیت.

دوہم: نیسنادی (حدیث) دکش صحیح نریہ، چونکہ نمر نمرودا تیادیہ، کہ نمرش نمراسرای تیدیہ، وک نمری لہ مجموع دا باسی کردوہ، و حدیسه کشی بہ معلول دانارہ، (تمام المنة).

قیبلوه بو، (نه‌حمدو نمبوداود و نسائی و (ترمذی) که به‌حسینی داناوه، گیتراویانمتوه؛ واته: درگاه‌ک لای قیبلوه بو، جا پیغمبر ﷺ پووی لمقیبله ورنه‌گیتراوه کاتنی هاتوه بۆ کردنوهی درگاه‌ک، وه‌کاتنی گه‌راوه‌توه جتی خوی.

وه نموهی پشتگیری نمو قسیده نه‌کات نمویه که له پیغمبروه ﷺ هاتوه: که له‌کاتنی نویژدا نه‌گمر کسینک لهدرگای بدایه درگاه‌کمی بۆ نه‌کردوه نه‌گمر درگاه‌ک له قیبلهدا بوایه یا لای راست بوایه یا لای چپ، وه پشتی نه‌ته‌کرده قیبله. (دارقطنی) گیتراویمتی‌یوه^(۱).

له نمزهرقی کورپی قیسوه هاتوه ده‌فرموویت: نمبو به‌رزی نسلیمی لمقماغ رووباریک له نمهواز نویژی نه‌کردو لغاری نمسپه‌کمی گرتبوو بده‌ستی‌یوه، کاتنی وولاغه‌که پاشمو پاش نه‌گه‌رایوه بده‌می‌یوه نه‌چوو پاشموپاش، پیارنکی خوارچی ووتی: خویه نمو پیره زه‌لیل بکمی، چۆن نویژ نه‌کات؟ ده‌فرموویت: کاتنی نویژه‌کمی تمواو کرد فرمووی: گویم له قسه‌کانت بو، له‌گه‌ل پیغمبردا ﷺ شمش یا حموت یا هشت غزام کردوه به‌چاری خۆم فرمانه‌کانی و ناسانکاری‌یه‌که‌یم بینوه، نمو گه‌راوه‌یم به‌سمر وولاغه‌که‌مسه ناسان تر بوو لمسرم لموهی به‌ره‌لای بکیم و بگه‌رتتوه نمو شوینمی لی‌ی پام بووه، نموکاته هیتانموی گران بوو لمسرم. وه نمبو به‌رزه لمبر نموهی لمسه‌فردا بوو دوو رکات نویژی کرد له عسرا، (نه‌حمد و بوخاری و به‌یه‌مقی گیتراویانمتوه).

به‌لام رژیشتنی زۆر (حافظ) له (الفتح) دا ده‌ریاره‌ی نموه ده‌فرموویت: زانایان همموو لمسرم نموه کۆن که رژیشتنی زۆر نویژی فهرز به‌تال نه‌کاتوه، جا بۆیه حدیسه‌کمی نمبو به‌رزه لمسرم رژیشتنی کم دانم‌ریت.

(۵) هه‌لگرتنی منداڤ و خۆ هه‌لواسینی بنویژگه‌روه:

له نمبو قمتاده هاتوه که پیغمبر ﷺ نویژی نه‌کرد نومامی کچی زه‌ینیبی کچی لمسرم ملی دانا‌بوو، کاتنی نه‌چوو رکوع دایمنه‌نا، کاتنی له سجوده‌کمی به‌رز نمبۆوه، هه‌لی نه‌گرتتوو نه‌بخسته سمر ملی، عامیر ده‌فرموویت: لیم نه‌پرسی چ نویژتک بوو؟

نیبنوجوره‌یج ده‌فرموویت له زه‌یدی کورپی نمبو عیتابوه له عمری کورپی سوله‌یموه بۆیان گیتراوموه، نمو نویژه نویژی به‌یانی بوو، (أبو عبدالرحمن - عبداللهی کورپی نیمام نه‌حمد)

(۱) بو زاراویه زۆر لاوازه به‌لام لای نسائی و جگه لمویش به‌زاراویه‌کی تری صحیح هاتوه، وه نمو رژیشتنی تیی‌دایه که دانم به‌لگمی بو حدیسه لاوازه هیتاوه‌توه، نموش له (الصحيحه) دا به ژماره (۲۷۱۶) هاتوه، جا نه‌گمر دانم تنها نم حدیسه صحیحی به‌ینایه باشتربوو.

ده فرموويٽ: نيسنو جو ريج نيسنادي ٿو حمديسي به (جيد) داناهه كه ده فرموويٽ: نوڙي به بياني بوه، (نه حمد و نساڻي و غيري ٿوان گيڙاويانتموه).

(فاكهاني) ده فرموويٽ: لوه ته چيٽ نهيني هه لگرتي ٿوماهه له نوڙا له لايمن پيغمبرهه ^{عليه السلام} بڙ نه هيشتنن ٿو خو رهوشته بويٽ كه عهوب لهسري راهاتبون كه رقيان له ڪڇ و هه لگرتي و باوهش گرتي بو، جا بهوڪاره پيغمبر ^{عليه السلام} پيچوانمي ٿواني ڪردوه هتا له نوڙيشدا بڙيه هه لي گرتوه، بڙ موبالغوه بهرپرچ دانوهيان، وه جاري وا هديه پوون ڪردنوه به ڪردوه بههيزتره له قسه.

له عبداللهي ڪوري شمدادهوه له باوڪي يوه هاتوه: جاريڪ پيغمبر ^{عليه السلام} هاته ناومان کاتي نوڙي نيورڙ بو، يا عسر بو، حسن بو يا حوسيني به باوهشوه بو، هاته پيشموه بڙ بهر نوڙي ڪردن، دايناو نوڙي دابست و خريندني تماو ڪردو چوهه سهجدهوه . له يه ڪيٽ له سهجدهه ڪانيدا زور مايوه منيش سرم هه لڀي سهيرم ڪرد مندا له كه لهسر پشتي بو، سرم بردهوه سهجدهه، کاتي نوڙهه ڪي تماو ڪرد خه لکهه ووتيان: ٿي نيراوي خوا يه ڪيٽ له سهجدهه ڪانت زور درٿوي ڪيشا هتا وامن ٿماني شتيڪ پوي داوه، يا وه حيت بڙ هاتوه ؟ فرموي: هڙي درٿه ڪيشاني ٿوانه نمبو كه ٿيوه ٿه لٽن: به لکو ٽم ڪورم هاتبوه سر پشتم حمزم نه ڪرد پهلي لي بكم هتا خوي تير ٿي، (نه حمد و نساڻي و حاکم گيڙاويانتموه).

نوهوي ده فرموويٽ: بهيني مذهبي شافيعي و ٿوانمي له گه ليا رٽڪ ڪوتون ٿو حمديسه نعيته به لگمي ٿوهي كه دروسته هه لگرتي مندالي نيتو مي و ٿاڙه لي خاويني تر، له نوڙي فرزو سونمتدا، وه ٿوڪاره دروسته بڙ ٿيما و مهنوم. وه هاوه لائي ماليڪ تنها له نوڙي سونمتدا به دروستيان داناهه، وه حمديسه ڪه يان حمل ڪردو ته سر ٿوه، وه له نوڙهه فرزه ڪاندا قدهه غيان ڪردوه، به ٿام ٽم لينڪدانوهي هاوه لائي ماليڪ هه ليهه چونكه کاتيڪ ده فرموويٽ: بهر نوڙي نه ڪرد به صريحي يا نيمه صريحي دهري ٿه خات ٿو نوڙهه نوڙي فرزو بوه، وه له پيشموه هاتوه كه ٿوه له نوڙي به يانيدا بوه، وه ده فرموويٽ: هندن له ماليڪي به ڪان ٿه لٽن: ٿوڪاره منسوخه - واته سراوه توه - سراوه توه، وه هندن ڪيان تايبتي ٿه ڪن به پيغمبرهه ^{عليه السلام} وه هندن ڪيان ٿه لٽن: بڙ کاتي پيويست دروسته، وه هممو ٿوانمي ووتران پوچل و بهرپرچ دراوهن، چونڪي به لگه يان لهسر نييه و پيويست نين، به لکو حمديسه كه به صريحو صريجه لهسر دروستي ٿوه، وه شتيڪي تيڊا نييه به پيچوانمي ياساي نيسلام بيت، چونكه ٿادهه ميزاد خوي خاوينو ٿوهي لهناو سڪيايمتي قه لعمي عفو لي دراوه، چونكه لهناو گدهو ريخوله ڪانيدايه، وه جل و بهرگي منداليش به خاوين دائنريٽ، چونكه به لگه شرعي به ڪان ٿوه

دهرتهخن. وه جوڻه لمنوڙدا نوڙ بمقال ناکاتوه تهگمر کم بیټ، یا بسمریه کمه نه بیټ، وه کرده وکې پیغمبر ﷺ دروستی نوکاره پوون ته کاتوه، وه ناگدار کمره ویه که لسمر نمونم مایانمی باس م کردن، وه نموه برپرپرچی نیدد عاکمی نیمام نمو سوله یمانی (خطابی) نمداتوه که ده فرمویت: نوکاره نموه ته چیت بدقسست نمو بیټ، وه نمو هه لگرتنمی لمبر نموه بووه منداله که خوی خوی پیدا هه لواسیوه، جا پیغمبر ﷺ برزی نه کرد و نموه برزیو نموه بهوشیوه مایه نموه. ده فرمویت: نابی کس و تنی بگات جاریکی تر هه لی گرتو نموه بدقسستی، چونکه نوکاره کاریکی زوره لمنوڙدا دل و میشک پیوهی خمریک نه بیټ، وه تهگمر وننمی ناو کراسه کمی مشغولی کرد بیټ چون نمو هه لگرتنم مشغولی ناکات ؟ نموه قسمی (خطابی) بوو په حمتمی خوی لسمر بیټ، که پوچه له و نیدد عایه کی پووته لبلگه، وه نموهی برپرپرچی نمو قسمیه نمداتوه نموهیه که له صحیحی موسلیما هاتوه ده فرمویت: کاتن پیغمبر ﷺ هه لئسایوه هه لی نه گرتوه، وه هه ووه ها نموهی ده فرمویت: کاتن له سجده سمری برزی نه کرده و هه لی نه گرتوه ... وه له ریوایتیکی تردا که لای موسلیم نیه هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ هاته ناومان نومامی هه لگرتبوو، نوڙی کرد جا حدیسه کمی باس کرد، به لام مسه لمی وننه کانی ناو کراسه که نموهیه بی سود دل و میشک خمریک نه کات، به لام هه لگرتنمی نومامه نیمه نایسملینن که دل و میشک خمریک نه کمن، وه تهگمر خمریکیشی بکمن، نموه سودی لی نه کمویتوه و چمند بنممایک دهرته خات لموانمی باس مان کرد، جا بنممای نمو خمریک کردنه بو نمو که لک و سودانهیه، به پیچموانمی وننمی ناو کراسه که، کمواته نمو راستی یی گمرانم نیه لی نموهیه: نمو حدیسه دروستی نوکاره ناشکرا نه کات، و لمو سودر که لکانه یمان ناگدار ته کاتوه، نیتر نوکاره دروسته بو نیمو یاسایه کی برده وامه بو موسلمانان همتا پوڙی دواپی، نیتر خواش نمزانن.

(۶) سلاو کردن و قسه کردن له گهڼ نوڙ کمره، وه تهگمر په کینک سلاوی کرد یا قسمی له گهڼ نوڙ کمر کرد، دروسته به نیشارهت وه لام بداتوه:

له جایی کوری عبدالله هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ کاتن نه چوو بو (بنی المصطلق) نارد می بو کارنک، که گمراموه بولای نوڙی نه کرد بسمر ووشتره کمیوه، قسم له گهڼ کرد بدهستی نیشارهتی بو کردم، پاشان قسم له گهڼ کرد بدهستی نیشارهتی بو نه کردم، وه گویم لی بوو هر قورنایشی نه خویند و بسمر نیشارهتی نه کرد، کاتن له نوڙه که بووه فرمووی:

ها! چیت کرد لمبارهی نهوی که بزم نارد بووی؟ نهو بزیه من وه لامم ندایتموه چونکه نوژم نه کرد). (نه حمد و موسلیم گیتراویانتموه)^(۱).

له عبداللهی کوری عومره وه له صوهه بیموه هاتوه که فرمویتی: به لای پیغمبردا ﷺ تن پیرم نوژی نه کرد سلام لی کرد به تیشارت وه لای داموه. ده فرمویت: وایزم فرموی به تیشارت به پدغه. نه حمد و (ترمذی) ربوایتیان کردوه و (ترمذی) به صحیحی داناه.

وه هرلموه هاتوه فرمویتی: به بیلام ووت: نهی چون پیغمبر ﷺ وه لای ندانوه لهنوژدا کاتی سلاویان لی نه کرد؟ فرمویتی: بدهستی تیشارتی بز نه کردین، (نه حمد و خاوهن سونه کان گیتراویانتموه (ترمذی) یش به صحیحی داناه).

له نه نسوه هاتوه که پیغمبر ﷺ لهنوژا تیشارتی نه کرد. (رواه احمد و ابوداد و ابن خزیمه و هو صحیح الإسناد). وه نهو تیشارته بدهست بیت یا به پدغه یا به سر وه که همو نهوانه هاتون له پیغمبروه ﷺ.

(۷) ووتنی (سبحان الله) و چپله لیدان:

نه گهر شتیک پروی دا دروسته پیاوه کان بلین: (سبحان الله)، وه نافرته کان چپله لیدنه بز نهوی نیمام ناگادار بکرتموه نه گهر هه لای کرد، وه هر وه ها بز یدان بز هاتنه ژوروی نه گهر کسینک بیوی بچیته ژوروه، یا بز رتنامی کردنی کورتو نهوژه شتانه. له سهلی کوری سهعدی ساعیدی یوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتی: (مَنْ نَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلَاتِهِ فَلْيَقُلْ سُبْحَانَ اللَّهِ، إِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ وَالتَّسْبِيحُ لِلرِّجَالِ) واته: نه گهر کسینک لهنوژدا شتیک هاته پیش با بلین: (سبحان الله) چونکه چپله لیدان بز نافرته و (سبحان الله) ووتن بز پیاوانه. (نه حمد و ابوداد و نسائی گیتراویانتموه)^(۲).

(۸) سری نایمت دهر خست بز بهرنوژ:

نه گهر بهرنوژ نایمتیکی لمیر چوه وه له نوژه کهیدا، سری نایمت کهی بز دهر نه خرت له لایمن یه کی له مه موه کانه و نهو نایمتی بیر نه خرتموه، جا چ نهوندهی پتوستی خوتندبی یا نا.

(۱) وه له ربوایتیکی موسلیمدا که نهو صریح تر بوو بز به لگه ییتی، وه باشر بوو، تییدا هاتوه: سه لام لی کرد نمیش به دهستی نمازی بز کردم.

(۲) فرموده که له صحیح هینشدا هیه، له حدیسیکی دروژدا له سهله وه، وه له باسی نوژی جماعتدا رابورد له بهشی (دروستی شوین گزین نهوی نیمام و مه نوم) به لام لهوه نه چیت دانر لمیری چوویت.

له ٽيبنو عومره هاتوه ڪه پڻغمبیر ﷺ جاري کاتي خوندن لهنوڙه ڪهيدا نايته ڪي لئ تيڪ چو، کاتي لئ بڙه به بارڪمي فرموي: (نوه تڙمان له گهلدا بوي؟) فرموي: به لئ فرموي: (نئ بڙچي سري نايته ڪمت بڙ دهر نه خستم؟). (تبوداود و غهيري نو گيڙاويانه توهو پياوه کاني جي باوهين).

(۹) ووتئ: (الحمد لله) کاتي پشمين يا کاتي هاتنه پيشوي نيعمتيڪ:

له ريفاعلي ڪوري رافيعوه هاتوه ده فرموي: لداوي پڻغمبیروه ﷺ نوڙم نه ڪرد له پر پشميتم ووتم: (الحمد لله حمداً كثيراً طيباً مباركاً فيه كما يحب ربنا ويرضى) جا کاتي لهنوڙ بوي نهوه پڻغمبیر ﷺ فرموي: (نوه ڪئ بوو نوو قسه يي ڪرد لهنوڙه ڪهيدا؟) ڪس قسي نه ڪرد، جاري دووم فرموي: (نوه ڪئ بوو نوو قسه يي ڪرد؟) ڪس وه لامي نه داويوه، بڙ جاري سي ٻيم پرياري ڪردهوه؟ ووتم: نئ نيڙاوي خوا من بووم، فرموي: (وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَقَدْ ابْتَدَرَهَا بِضَعٍّ وَكَلَاثُونَ مَلَكًا أَيُّهُمْ يَصْعَدُ بِهَا) (رواه النسائي والترمذي ورواه البخاري بلفظ آخر). واته: سويند بهوي گياني موحه ممدئي بدهسته سيو نونده فريشته دهست پيشڪريان نه ڪرد ڪه ڪاميان بهري نه ڪاتوه بڙ ناسمان^(۱).

(۱۰) سجده بردن لهر ڪراسي نوڙ ڪور يا ميڙهه ڪي بهوي معزوهه تي ڪوه:

له ٽيبنو عباسوه هاتوه ده فرموي: پڻغمبیر ﷺ به ڪراسي ڪوه نوڙي نه ڪرد به زياده ڪي خوي له گرمي و ساردي زوي نه پاراست، (نه حمد به سندندي ڪي صحيح گيڙاويته يوه)^(۲).

به لام نه گهر لهر معزوهه نه بوو ڪه راهتي هيه.

(۱) به لام باوتش نه هيتنئ مرسته حبيبه له بوخاريدا هاتوه نهو هوڙه يره ده فرموي: پڻغمبیر ﷺ فرموي: کاتي ڪميڪتان لهنوڙا باوتش ڪي دا با تا نتوانن باوتش ڪه ڪي بخراتوه و نه لئت: (ها) چونڪه باوتش له شي تانهو يوه پئي پئ نه ڪئن (دانر).

(۲) نه صحيح نه حسنه، چونڪه ريگا کاني نه گريتهوه بڙ سر حوسيني ڪوري عبداللهي ڪوري عبداللهي ڪوري عباس، نويش لاوازه، وه له التقريب دا هيه، بگريتهوه بڙ موسند (۲۳۲۰ و ۲۳۸۵ و ۲۷۶۰ و ۲۹۴۰ و ۳۳۲۷) وه دا دهر نه ڪوت دانر صحيح ته ڪي - وه ڪو عاده تي بهتي - له قسي هيسمي يوه وه رگرتوه، له تخرجه ڪهيدا (۴۸/۲) ڪه ووتوي: نه حمدو نه بويعلاو (طبراني) له (الڪبير) له (الأوسط) دا رويانيان ڪردهوه، و پياوه کاني نه حمد پياواني صحيحن، وه نعلش مخرج نريه واييت، چونڪه وه باس ڪرد حوسيني تيڊايه ڪه نويش له پياواني بوخاري و موسليم نريه و له پياواني صحيح نريه. (تمام المنه).

(۱۱) ڪورتي ٺوڪارانيءَ ۾ ڊروسته بڪرين لئوڙڙا:

نيبنو قهيم ٺوڪاراني هٿاوتو به ڪورتي ۾ ڊروسته (موباحه) بڪرين لئوڙڙا و ڪه پيغمبر ﷺ ڪردوئي لئوڙڙا، ده فرمويت: پيغمبر ﷺ نوڙي ڪردوه و عائشه لبر دهيا ڀاڪشاوه، ڪاتي سجدهي ڊرووه دهستي ڪوتاهه له ڇاچي بهوه، و عائش شمش ڇاچي لاڊرووه، ڪاتي هڏنساوه ڇاچي وه ڪوي لي نه ڪردهوه.

پيغمبر ﷺ نوڙي ڪردوه شيطان هاتوه نوڙڙهه ڪي پي ڀريت، ٺوڙ دهستي خستوت بهيني هتا ليڪه ڪي به دهسيا هاتوته خوارهوه.

وه لسر مينبر نوڙي ڪردوه رکوي ڊرووه ڪاتي گهشتوته سجده ڊڊن ڀاشو ڀاش گهراوه توهو لسر زهوي سجدهي ڊرووه، ڀاشان چوتوه سر مينبره ڪه^(۱).

وه بهرامبر ديوار ڪ نوڙي ڪردوه بهرڙهه ڪ هاتوه بهمدهميا ڀوات، ٺوڙ ﷺ ڀالي پتوه ناوه هتا سڪي نووساندوه بهديواره ڪوه، ڀاشان بهرڙهه ڪه لدايو به تپريوه.

وه نوڙي ڪردوه دوو ڪيڙهه (بني عبدالمطلب) لبردهميا شريان ڪردوه، هر لئوڙڙهه ڪيدا به دهستي پيڙي جيائي ڪردونهوه.

وه لهڙي لاي نه حمد ٺممي تڏا به: دهستان گرتوه به ٺوڙي پيغمبرهوه ﷺ ٺوڙ لهيه ڪي جيا ڪردنهوه نوڙهه ڪي نبريوه.

وه نوڙي ڪردوه منڊال ڪ بهمدهميا ويستوي تي پري به دهستي ٺيشارهتي ٻڙ ڪردوه ڪه بگري توهو ٺوڙ دهستي گهراوه توهو.

وه جاري ڪي تر نوڙي ڪردوه ڪيڙهه ڪ بهمدهميا تي پريوه به دهستي ٺيشارهتي ٻڙ ڪردوه بگري توهو به ٺام هر تي پريوه ڪاتي لئوڙڙ ٻڙ توهو فرموي تي: ٺوان زال تن، (ٺيham نه حمد باسي ڪردوهو لسونه ڪاندا هيه^(۲)). وه لئوڙڙا فوي ڪردوه. وه ٺو حديسي ته ليت: فو

(۱) مينبره ڪي پيغمبر ﷺ سي پلي بووه، نه چوهه سري و ٺوڙ نه ڪڙ ٻڙ ٺوڙ ڪره ڪان چاويان لي بي بيت و فري نوڙ بن ليوي (دانر).

(۲) نيبنو قهيم بهو شيويه تخريجي ڪردوه له (الزاد دا)، و دانر ش هر لوهوه هٿاوي تي، منيش دوو شتم لسريان هيه:

يه ڪم: بهوي ڪه روتوي تي له سونهندا هيه، وا دهري خستوه ڪه له هر چوار سونهندا هيت، به ٺام تنها له سونهني نيبنوماجدا هيه.

کردن لهنوڙدا قسه كردنه، نه صلی نیږه لپیغمبرهوه ﷺ هاتیت، بهلکو - نه گڼر صحیح بیت - سه عید لسونه نه کیدا له ټیښو عباسوه گپراویمتی یوه، وه له نوڙدا گریاوو فمی کردوه.

عدهلی کورې ټیو (طالب) خوا لیتی رازی بیت ده فرموویت: کاتینکی تایبتمیم هېوو نه چوم بولای پیغمبر ﷺ، نه گڼر بچومایه بولای ټیزم نه خواست، جا نه گڼر بمینیا په نوڙی نه کرد کۆکه یه کی نه کرد و نه چومه ژوروه، بهلام نه گڼر نوڙی نه کردایه پتی ندام و نه چومه ژوروه (نه حمدو نسائی گپراویمتوه) ^(۱).

وه زارواوه کی لای نه حمد ده فرموویت: کاتینکی تایبتمیم له شمو پڙدا هېوو نه چوم بولای پیغمبر ﷺ، نه گڼر بچومایه نوڙی بگردایه کۆکه یه کی نه کرد، (نه حمد گپراویمتی یوه، وه خوی کاری پت کردوه، وه خوی کۆکی کردوه، وه کۆکه کردنی به پوچل کړوهی نوڙ دانناوه). وه جاری وابوه بپای پمتی نوڙی کردوه جاری وابوه بنمعلوه نوڙی کردوه. عبدالله ی کورې عومر وای فرموه، وه فرمانی کردوه بنمعلوه نوڙ بکرت بیتچمانی جووله کوه. جاری وابوه به کراسیکوه نوڙی کردوه، وه جاری وابوه بعدو کراسوه، بهلام بهزوری به دوو کراسوه کردویمتی.

(۱۲) قورټان خوښندن لپرووی قورټانوه:

ذه کوانی خزمهتکاری عایشه له په مزاندا بمرنوڙی عایشی نه کردو لپرووی قورټان قورټانی نه خوښنده، مالیک گپراویمتی یوه. وه نهمش مزمه بی شافعی یه کانه.

نوهوی ده فرموویت: نه گڼر جاروبار لاپرهی قورټانه که لهنوڙه کدا هلبداتوه نوڙه کی بتان نابیتوه، وه نه گڼر سهیری نووسراوتک بکرت قورټان نمیت لعدلدا بخوتنرتتوه نوڙ بتان نابیتوه، هرچنده خوښندنوه که زوریش بیت، بهلام کپراهمتی هیده، شافعی له (الإملاء) دا دانی بوه دا ناوه.

(۱۳) بیر پوښتن بۆ شتی تر لهنوڙدا:

دروم: نیسناده کی لاوازه، کسیتی وای تیدایه که ناسراو نیږه، لبر نوه (ابن القطان) و (برصی) به زعیفیان داناه.

(۱) نوه (حدیث) لاوازه بهلگی پت نابیتوه، چونکه سن عیلمتی تیدایه، وه من نم باسم پرون کردوتوه لمر کتیبی تاج، وه بگپزوه بۆ تلخیص (۱۱۶/۴) وه هروها له لیکولینوه کمد لمر ټیښو خوزه یه (۵۴/۲) (تمام المنه).

له نبعی هوره پروه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ وَلَهُ ضُرَاطٌ حَتَّى لَا يَسْمَعَ الْأَذَانَ، فَإِذَا قُضِيَ الْأَذَانُ أَقْبَلَ، فَإِذَا ثُوبَ بِهَا أَدْبَرَ، فَإِذَا قُضِيَ الشَّوْبُ أَقْبَلَ، حَتَّى يَخْطُرَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ، يَقُولُ أَذْكَرُ كَذَا أَذْكَرُ كَذَا لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ، حَتَّى يَظُلَّ الرَّجُلُ لَا يَدْرِي كَمْ صَلَّى، فَإِنْ لَمْ يَدْرِ أَحَدُكُمْ ثَلَاثًا صَلَّى أَمْ أَرْبَعًا فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ) (رواه البخاري ومسلم). واته: کاتی بانگ ئعدریت شیتان پشت هه لئه کات و دهست نه کات به تر بردان بو ئهوی گوئی لمبانگه که نهییت، کاتی بانگ تمواو بوو دیتمه، وه کاتی قامت نه کریت پشت هه لئه کات، کاتی قامت تمواو نهییت دیتمه بو ئهوی خمتره بخته دلی نوژ کهره، پنی نه لیت: یادی ئهوه ئهوه بکهره ئهو شتانی که له بیر نییه، هتا پیار وای لی دیت نازانیت چمند رکاتی کردوه، جا نه گهر که سیک له ئیوه نه زانی سی رکاتی کردوه یا چوار با دوا ته حییات بهدانیشتنهوه دوو سه جده بهریت.

بوخاری ده فرموویت: عومر فرموویتی: من لمانو نوژه کهمدا له دئما لشکر ناماده نه کم، له گهل ئهوه شدا که نوژ لهم حالتهدا دروسته و بری نه کهری^(۱)، به لام پیوسته لهر نوژ کهر بهدل روو بکاته پهره دگاری خوی و شتی لاره کی وه لابنیت، وه بیر لواتای نایه ته کان بکاتمه و له حیکمهتی کرده و کانی ناو نوژ بگات، چونکه ناده میزاد له نوژه کهی ئه ندازه ی چمنیک ناگای لی بی همر ئهو ئه ندازه ی بو ئه نووسری، و پاداش ئعدریتمه.

لای ئه بو داود و نهمانی و ئه بنو حهیبان هاتوه له عه ماری کهری یاسره وه ده فرموویت: گویم له پیغمبر بووه ﷺ نه یفرموو: (إِنَّ الرَّجُلَ يَنْصَرِفُ وَمَا كُتِبَ لَهُ إِلَّا عَشْرُ صَلَاته، تُسْعُهَا، ثَمْنُهَا، سَبْعُهَا، سُدُسُهَا، خُمُسُهَا، رُبْعُهَا، ثُلُثُهَا، نِصْفُهَا). واته پیاری وا هدییه کاتی له نوژ نهییتمه یا ده یه کی یا نویه کی یا هشت یه کی یا حوت یه کی یا شمش یه کی یا پینج یه کی یا چوار یه کی یا سی یه کی یا نیوه ی نوژی بو نووسراوه.

به زار له ئه بنو عه بباسمه نه گیریتمه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: خوی گهره فرموویتی: (إِنَّمَا أَتَقَبَّلُ الصَّلَاةَ، مِمَّنْ تَوَاضَعَ بِهَا لِعَظَمَتِي، وَلَمْ يَسْتَطِعْ بِهَا عَلَى خَلْقِي، وَلَمْ يَبْتَ مُسْرًا عَلَى مَعْصِيَتِي، وَقَطَعَ النَّهَارَ فِي ذِكْرِي، وَرَحِمَ الْمَسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ، وَالْأَرْمَلَةَ، وَرَحِمَ الْمَصَابَ، ذَلِكَ نُورُهُ كُنُورُ الشَّمْسِ، أَكَلُوهُ بِعَرَّتِي، وَأَسْتَحْفِظُهُ مَلَائِكَتِي، أَجْعَلُ لَهُ فِي الظُّلْمَةِ نُورًا، وَفِي الْجَهَالَةِ حِلْمًا، وَمَثْلُهُ فِي خَلْقِي كَمَثَلِ الْفِرْدَوْسِ فِي الْجَنَّةِ)^(۲) واته: به راستی من نوژ

(۱) وه پاداشیش به ئه ندازه ی خوشعه

(۲) دانهر بی دهنگی کردوه لینی وای ده رنه خات صحیح بیت، به لام صحیح نییه، به لکو زور (ضعیف)ه.

له کسینک و درده گرم که له نوژده کدا ملی کهچ بیت لمرسی گهوهی من، و خوی به نوژده هه لئه کیشی به سهر بنده کاند، و ه شو هتا به یانی به تاوانده نهمینیتتهوه، و ره ژوگار بریت به یادی منهوه، و بهزهیی به مهراران و رتباران و بیتوژناندا بیتتهوه، و ره رحم به درده دارو توش بووان بکات، نهوکسه رۆشنایی وک رۆشنایی رۆژه، به گهوهیی خوم نه ییارتزم وه داوا له فرشته کاتم نه کم بیپارتزن، و له تاریکیدا رۆشنایی بۆ نه نیرم، و له کاتی نه زانی کردنیا نارامی پی نه به خشم، و نه نمونی نهوکسه له ناو بنده کاند وک فردهوس وایه له به هشتدا.

نه بوارد له زیدی کوپی خالیدهوه نه گیتتهوه که پیغمبر ﷺ فرموویته: (مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ وُضُوئَهُ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ لَا يَسْهُو فِيهِمَا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ) واته: هرکس به رتک و پتکی دهست نوژ بگری و پاشان دوو رکات نوژی پی سهوی کرد خوا له تاوانه کانی لهوه پتشی نه بو ریت.

موسلیم له (عثمان) ی کوپی نه بو له عاصوه نه گیتتهوه ده فرموویت: و تم: نمی نیراوی خوا، شهیتان نه کموتته نیتانم و نوژه کمهوه و خوینده کم لی تیک نادات پیغمبر ﷺ فرمووی: (ذَاكَ شَيْطَانٌ يُقَالُ لَهُ خَنْزُبٌ فَإِذَا أَحْسَسْتَهُ، فَتَعَوَّذَ بِاللَّهِ مِنْهُ، وَاتَّقِلْ عَنْ يَسَارِكَ ثَلَاثًا) واته: نهوه شهیتانیکه: ناوی خونزوبه، کاتی هستت پی کرد بلی: (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) و ه سنی جار به لای چمیدا تو بکه (تو کردن فوکرده هاوشان له گمل کمیتک پرژی تفدا)، ده فرموویت: منیش وام کرد خوا لیتی دوور خستمهوه.

له نهو هوهه پرهوه ربوایت کراوه که پیغمبر ﷺ فرموویته: (قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ، فَإِذَا قَالَ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾، قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: حَمْدِي عَبْدِي، وَإِذَا قَالَ: ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾، قَالَ عَزَّوَجَلَّ: أَثْنِي عَلَى عَبْدِي، وَإِذَا قَالَ: ﴿مَلِكٍ يَوْمَ الدِّينِ﴾، قَالَ: مَجْدُنِي عَبْدِي وَفَوْضَ إِلَيَّ عَبْدِي، وَإِذَا قَالَ: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾، قَالَ: هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ، فَإِذَا قَالَ: ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ﴿١﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾، قَالَ: هَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ). واته: خوی گهوه فرموویته: سوپتی فاتیحهم له نیتان خوم و بنده کاند

کردوه به دووبهشوه، بنده کم داوای چیم لى بکات نهیده مئى، کاتیک نه لیت: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ خوی گوره نه فرموویت: بنده کم سوپاسی کردم، وه کاتیک روتی: ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ نه فرموویت: بنده کم مدح و ستایشی کردم. وه کاتیک نه لیت: ﴿مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ خوی گوره نه فرموویت: بنده کم گوروی کردم، وه کاری خوی دایه دهستم، وه کاتی روتی: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ نه فرموویت: نعمه له نیوانی من و بنده کم دایه و چی بویت پئی نهبه خشم، وه کاتی بلیت: ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾ نه فرموویت: نهوه بۆ بنده کم، وه هرچی داوا بکات نهیده مئى.

نهو شتانی کپراهمتیان هیده له نوژدا بکرتن

کپراهمتی هیده (واته خراپه) نوژ کمر یه کتیک له سوننمه کانی نوژ واز لى بهینیت، نهو سوننمه تانی که له پیشوه باسمان کردوه، وه کپراهمتی هیده یه کى لهمانی خواروه بکات:

۱- یاری کردن به جلو بردن و بعد از آن نهو پیتوست بیت، به لام نه گهر لهبر پیتوستی ریک بوو کپراهمتی نیه:

له موعه یقیبوه هاتوه ده فرموویت: ده باره ی سړینی چوو بهرد له نوژدا پرسیم له پیغمبر ﷺ فرمووی: (لَا تَمْسَحُ الْخَصْيَ وَأَنْتَ تُصَلِّي، فَإِنْ كُنْتَ لَأَبْدُ فَاعِلًا فَوَاحِدَةً: تَسْوِيَةِ الْخَصْيِ) (رواه الجماعة). واته چوو بهردی بهرده مت مسره کاتی نوژ نه کیت، نه گهر پیتوست بوو یه کجار دهستی پيدا بهینه بۆ تهخت کردنی.

له (أبوذر) وه هاتوه كه پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَإِنَّ الرَّحْمَةَ تَوَاجَهُ فَلَا يَمْسَحُ الْحَصَى) (أخرجه أحمد وأصحاب السنن)^(۱). واته: کاتی کسینکتان ههلسا بۆ نویژ میهره بانی خوا پرووی تی ئەکات جا با چمو برودی برده می نسریت.

له ئومو سه له موه هاتوه ده فرموویت: کویتک ناوی یسار بوو فووی ئەکرد بوو چمو برودی كه لمبرده میدا بوو کاتی نویژ، پیغمبر ﷺ پینی فرموو: (تَرَبَّ وَجْهَكَ لِلَّهِ) (رواه أحمد بإسناد جيد^(۲)). واته: پروت خۆلاری بکه بۆ خوا.

۲- دهست خستنه بر که له که له نویژدا:

له ئبو هوڤه یه وه هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ له نویژدا دهست خستنه بر که له که ی قهدهغه کردبوو، (ئبو داود گێرا یوه تی یوه).

۳- چار بهرز کردنوه بۆ ناسمان:

له ئبو هوڤه یه وه هاتوه پیغمبر ﷺ فرموویتی: (لَيَنْتَهَيَنَّ أَقْوَامٌ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ، أَوْ لَيُخْطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ) (رواه أحمد ومسلم والنسائي). واته: ئوانی چار بهرز ئەکهنوه له نویژا بۆ ناسمان دهستبرداری ئبن باشه، وه گهر نا روڤشایی چاربان لی ئسیریت.

۴- تماشای شتی که ئاده میزاد مەشغول بکات:

له عانیشوه هاتوه كه پیغمبر ﷺ به عبايه كهوه نویژی ئەکرد خمت بوو فرمووی: (شَغَلْتَنِي أَعْلَامُ هَذِهِ، إِذْهَبُوا بِهَا إِلَى أَبِي جَهْمٍ وَأَتُونِي بِأَنْبِجَانِيَّتِهِ) (رواه البخاري ومسلم). واته:

(۱) وه لای خاوهن سونمه کان ئبو ئعووه صی تیدایه که ئویش لاوازه، وه (طیالیسی) له موسنده کیدا له (أبي ذر) وه به کورتتر تەخریجی کردوه و ئه فرموویت: پرسیاری ههموو شتی کهم کرد له پیغمبر وه ﷺ تهنانت لهباری سړینهوی بر دوچکه شوه پرسیارم کرد، ئویش فرمووی: به یه کجار بیسره. وه سنده کشی صحیحه، و ئه مش له موسنده دا به ژماره (۴۷۰) هاتوه.

به ئام ئوکسمی تهرتیبی کردوه که عبدالرحمن ساعاتی بووه له باسه کیدا له (منحة المعبود) دا ئو حدیسه سهیحی نههیناره، به لکو تنها حدیسه زهعیفه کی هیناره له (۱۰۸/۱) دا، و لهوه نهجیت که لمیری چوویت، یان هر بو حدیسه لاوازه بهسی لی کردییت، نه گهر واش بیت ئوه ننگیتی گهریه له کتیه کدا، چونکه ئه کاره ئه نایته نهیگرتوه: «أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ» واته: نایا ئوهی که باشتره بهشتیکی خراپتر و بێ سودتر نهگۆرنوه.

(۲) نهخیر ئه سنده کی (جید) نیه چونکه ئبو صالحی تیدایه، کس نایناسی.

وڙنه ڪاٺي ناو ٿم عبايه ممشغولي ڪردم پيپن ٻو ٿبو جوهم (عامري ڪوري حذيفه) و
ٺنبيجاني به ڪيم ٻو بيتن^(۱).

بوخاري له ٺنسموه نه گير ٿموه ده فرمويٽ: عائشه پمدهيه ڪي تمنڪي همبو بدوياري
لايه ڪي ژوره ڪهيدا هلي واسيبو پيغمبر ﷺ پتي فرموي: (أَمِيطِي قِرَامَكَ؛ فَإِنَّهُ لَا تَزَالُ
تُصَارِبُهُ تَعْرِضُ لِي فِي صَلَاتِي). واته: ٺمو پمدهيه لابره چونكه وڙنه ڪاٺي ناوي بمردهوام دڙنه
پيش چاوم، لم حديسدا به لگي ٺمو هديه ڪه سهيري شتي نووسراو لمنوڙدا نوڙه ڪه ٿيڪ
نادات.

۵- چار نوقاندن:

هندي له زاناين چار نوقاندن لمنوڙدا به ڪپراهمت دانننن، وه هندی بدروستي نوزانن بي
ٺوهي ڪپراهمتي همبي، وه ٺمو حديسي لمبارهيوه هاتوه ڪه چار نوقاندن لمنوڙدا ڪپراهمتي
هديه صحيح نيه.

ٺينوقهيم ده فرمويٽ: راست ٺموه ڪه بوترت: نه گمر چاوگردنوه خوشوعي ناو نوڙ ٿيڪ
نمدات، ٺمو چاوگردنوه چاڪره، به ٺام نه گمر چاوگردنوه بوه هوي ٿيڪداني ملڪچي بهوي وڙنمو
زه خرفه لمبردم نوڙ ڪمرا همبو سهيري نه ڪردن و دلي ممشغول نه ڪرد، ٺمو چار نوقاندن
چاڪره پمسنده لم شيويهيدا، و دان نان به پمسنديتي يوه نريڪره لمبنمائي ياساڪاني ٺيسلام و
مبهسته ڪاٺي، لهوي بوترت: ڪپراهمتي هديه.

۶- ٺيشارهت ڪردن به هردو دهست له ڪاٺي سهلام دانوهدا:

له جابري ڪوري سمورهه هاتوه ده فرمويٽ: لداوي پيغمبروه ﷺ نوڙمان نه ڪرد
فرموي: (مَا بَالُ هَؤُلَاءِ يَسْلَمُونَ بِأَيْدِيهِمْ كَأَنَّهُمْ أَذْنَابُ خَيْلٍ شَمْسٍ، إِنَّمَا يَكْفِي أَحَدَكُمْ أَنْ يَضَعَ
يَدَهُ عَلَى فَخْذِهِ ثُمَّ يَقُولُ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ) (رواه النسائي وغيره وهذا لفظه). واته:
نوانه چي يانه وا بدهست سلاو نه ڪن دهستيان بمرز نه ڪمنوه وه ڪلڪي ٺسپي سرڪيش،
هر ڪام له ٺيوه ٺموهندي بهسه دهستي بخاته سمر راني پاشان بليت: (السلام عليكم، السلام
عليكم).

۷- دم هه ٺهستن و جل بمردهانوه:

(۲) (ٺبو جمهم عباڪي خزي دابو به پيغمبر ﷺ به ٺام ڪه بيني خمت خمته بزي ناردوهو فرموي:
ٺنبيجاني به ڪيم ٻو بيتن، تاره ڪو دلي نمڪن، ٺنبيجاني ريش ڪوايه ڪي ٺستوري ڪولڪنه، ڪه خمت و وڙني
ٿندا نيه.

له نبي هورپړه هاتوه ده فرمويت: پيغمبر ﷺ (سدل) جل برداندهي لهنوڙدا قدهغه كړدبو، وه هروها قدهغه كړدبو دم هلبستن لهنوڙدا. (رواه الخمسة والحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم).

(خطابي) ده فرمويت: (سدل) جل برداندهي هتا ته گاته زوي. كمالي كوي همام ده فرمويت: وه كوا دانيش بسمر شاندا نه گريتموه كه قولي تن هله نه كيشي.

۸- نوڙ كړن كاتي ناماده بوني خواردن:

له عايشه هاتوه كه پيغمبر ﷺ فرمويتي: (إِذَا وَضِعَ الْعِشَاءُ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَابْذُرُوا بِالْعِشَاءِ) (رواه أحمد ومسلم). واته: نه گم خواردني تيواره هتريه پيشمه و قامت كرا بږ نوڙ، له پيشا دهست بكن بكن خواردن.

له نافع هاتوه كه نيسنوعومر خواردني بږ دانغراو قامت نه كرا بږ نوڙ، نه چوپو بږ نوڙ كه هتا له خواردنه كه نه بوايو، وه لهو كاتدا گوښي له خورندني نيمام نهو. بوخاري گيړاويتمو^(۱).

(خطابي) ده فرمويت: پيغمبر ﷺ بږيه فرماني داوه دهست به خواردنه كه بكرت، بږ نهوي نفس پتويستي خوي جبهجن هتاييت، وه كاتي دهست بكات بنوڙ دل خالي بيت و نفس ثاره زوي خواردني نبي، بږ نهوي په له نه كات، وركوع و سجوده كاني بتمواري بهجن بگه ټينيت.

(۹) نوڙ كړن له گمل تنگاو بون به ميزو پيسايي:

وه نهو شتاني ميشك و دل مشغول نه كمن:

بپني نهوي نه حمدو نه بوداوو (ترمذي) كه به حسني داناره له (ثوبان) وه نه گيړنوه كه پيغمبر ﷺ فرمويتي: (ثَلَاثٌ لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَفْعَلَهُنَّ؛ لَا يَوْمُ رَجُلٍ قَوْمًا فَيُخَصَّ نَفْسُهُ بِالْدُّعَاءِ دُونَهُمْ، فَإِنْ فَعَلَ فَقَدْ خَانَهُمْ، وَلَا يَنْظَرُ فِي قَعْرِ بَيْتٍ قَبْلَ أَنْ يَسْتَأْذِنَ، فَإِنْ فَعَلَ فَقَدْ دَخَلَ،

(۱) جومهوري زانايان بباشي دانغني خواردنه كه پيش نوڙه كه بخريت نه گم ماري مابو نوڙه كه بچيت، به لام نه گم كاته كي كم بو نبي نوڙه كه پيش بخريت، نيسنوحزم و همدني له شافعيه كان نه لين: پتويسته خواردنه كه پيش بخريت هرچنده كاتي نوڙه كه كميشي ماييت.

وَلَا يُصَلِّي وَهُوَ حَاقِنٌ حَتَّى يَتَخَفَّفَ^(۱). واته سَن شت رِهوا نیریه بکرت له لایمن کسهوه: پیاونک ناییت بهرنویژی کومه لیک بکات و تنها بۆ خۆی بیارتیهوه، نهگهر کردی نهوه خیانتی لێ کردوون، وه ناییت کس سهری ناومالیک بکات پیش نهوهی داوای پشیدان بکات، نهگهر کردی نهوه بِن پرس چۆته مالهوه، وه ناییت کسێک میزی بِن و نویژ بکات تا خۆی خالی نهکاتهوه.

وه لای نهحمد و موسلیم و ئهبدوداد هاتوه له عایشهوه دهفرموویت: له پیغممهرم بیستوه ﷺ نهفرممو: (لَا يُصَلِّي أَحَدٌ بِحَضْرَةِ الطَّعَامِ، وَلَا هُوَ يَدْفَعُهُ الْأَخْبَثَانِ) واته: کس کاتی نامادهبوونی خواردن نویژ نهکات، وه کاتیک تنگاوه بهمیزو پیسای.

(۱۰) نویژ لهکاتی خوهاتنی زۆر:

له عایشهوه هاتوه دهفرموویت: پیغممهر ﷺ فرموویت: (إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرْقُدْ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ، فَإِنَّهُ إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ لَعَلَّهُ يَذْهَبُ يَسْتَغْفِرُ فَيَسُبُّ نَفْسَهُ) (رواه الجماعة). واته: نهگهر کسێکتان خو گرتی با راکشێ هتا خوههکی نهپوهی، چونکه نهگهر خوی نههات و نویژی نهکرد لهوانیه بچیت لهجیاتی نهوهی داوای لیبوردن بکات جوین بهخۆی بدات.

له ئهبو هوریرهوه هاتوه پیغممهر ﷺ فرموویت: (إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَاسْتَعْجَمَ الْقُرْآنَ عَلَى لِسَانِهِ فَلَمْ يَدْرِ مَا يَقُولُ فَلْيُضْطَجِعْ) (رواه أحمد ومسلم). واته: نهگهر کسێکتان ههلسا وویستی شونویژ بکات لهبر خو نهیتوانی بهرێک و پێکی سوپهتهکانی بخوین و نهینهزانی چی نهئیت، با راکشیتوه.

(۱۱) تایبعت کردنی نویژهکان تنها بهشوننیکێ تایبعتی لئاو مزگوتدا جگه له ئیمام:

له عبدالرحمن ی کوری شیبهوه هاتوه دهفرموویت: پیغممهر ﷺ قهدهغی کردبوو دهنوک بهزهویدا بدری لهنویژدا وهك قهلهپهش، وه پال کموتن وهك درنده، (واته: نویژکهر لهسجدهدا نهیشکی راخا لهسر زهوی وهك درنده)، وه نهوهی پیاونک وهکو وشتر شوننیک بۆ خۆی دیاری بکات هههلهو شونندا نهیت پال نهکویت (نهحمد و ئهبنو خوزهیمه و ئهبنو حهیبان و حاکم که به صدحیحی داناوه گێراویانهتهوه).

(۱) ههیه که حسن نیریه چونکه ئهسنادهکی لاوازه (مضطرب) تیکم و پێکه نه وه باسی نهوهش رابورد، بهلام رستهکی دواپی چهند شایعتی هیه، که له (ضعیف أبي داود) دا به ژماره (۱۱ و ۱۲) باسم کردوه، و ههندیکیان له (سنن ابن ماجه ۶۱۶-۶۱۸) دا هیه.

ئەشتانەى نوژ پوچەل ئەگەنە

بە کردنى يەكەك ئەم کردەوانەى خوارەو نوژ پوچەل ئەبەتەو:

(۲، ۱) خواردن و خواردنەوى بەقەستى:

(ابن منذر) دەفرمووئە: زانايان ھەموو کۆن لەسەر ئەوى ئەگەر کەستەك خواردنى خوارد يا شتەكى خواردەو لەنوژى فەزدا بەقەست^(۱) ئەبەى ئەو نوژە دووبارە بەکاتەو، وە ھەرەھا نوژى سوننەتەش وایە لەلای جەھور، چونکە ئەوى نوژى فەز پوچەل ئەکاتەو نوژى سوننەتەش پوچەل ئەکاتەو^(۲).

(۳) قەسە کردنى قەستى کە لەبەر بەرژەوئەندى نوژ ئەبەت:

لە زەیدى کورپى ئەقەمەو ھاتەو دەفرمووئە: ئەبە ئەبەتەو لەنوژدا قەسمان ئەکرد لەگەل يەکدا ھەتا ئەبەتە: ﴿وَقَوْمُوا لِلَّهِ قَنْتَيْنِ﴾ (البقرة: ۲۳۸). واتە: بە مەلکەچى یەو نوژ بەکن، ھاتە خوارەو ئەبە فرماغان پەندرا قەسە لەگەل يەکدا ئەکەین و بێ دەنگ بێن (رواه الجماعة).

وہ لە ئەبەنومەسعودەو ھاتەو دەفرمووئە: پەغەمبەر ﷺ نوژى ئەکرد سەلامان لى ئەکرد ئەویش وەلامى سەلامە کەى ئەداو، بەلام کاتى لەلای ئەجاشى گەراينەو، سەلامان لى کرد وەلامى ئەداينەو ئەمەش ووتە: ئەى ئەزراوى خوا لەو پەتەش کاتى سەلامان لى ئەکردى وەلامە ئەداينەو بۆچى ئەستا وەلامان نادەيتەو؟ فرموو: (إِنَّ فِي الصَّلَاةِ لَشَغْلًا) (رواه البخاري ومسلم). واتە: بەراستى نوژ پى لە قەسە گرتە ئەگەرت.

جا ئەگەر کەستەك حوکەى قەسە کردنى لەنوژدا ئەنەزەنى يا لەبەرى ئەبەرى قەسەى کرد، نوژە کەى دروستە، لە موعارەبەى کورپى حەکەمى سولەمەى یەو ھاتەو دەفرمووئە: جارىک نوژم ئەکرد لەداوى پەغەمبەرەو ﷺ پەوايەك لەولەو پەشى مەنەش ووتە: (يرحمك الله) ھەموو چاويان تە بېرم مۆرەيان لى ئەکردەم، ووتە: وای لەدەست دايم بەچەم ئەو بۆ و سەبەم ئەکەن، ھەموو کەشايان بەرايناندا، بۆم دەرکوت ئەيانەو بى دەنگ بى و قەسە ئەکەم، مەنەش بى دەنگ بۆم، کاتى

(۱) شافەعەى بەکان و حەنەلە بەکان روتەیانە: ئەگەر بەنەزەنى يا لەبەر لەبەر چوون خواردن خورا، يا شتەك خورايەو نوژ بەتەل ئەبەتەو، وە ھەرەھا ئەگەر شتەك لەدەنەکاندا ھەبو ئەگەر لە دەنگە نۆک بەچوکتە بۆ قووت بەدرى نوژە کە بەتەل ناکاتەو (دائەر).

(۲) وە لە (طاوس) و ئەسحاقەو ھاتەو کە روتەیانە: ئەو خوارەو قەيناکا لەبەر ئەوى کارەكى کەمە. وە لە سەمەدى کورپى جوبەيز و (ابن الزبير) ھە ھاتەو: کە ئەو دواو ئەنوژى سوننەتە تارەيان خواردەو (دائەر).

پڙممبر ﷺ سلاوی داه دايك و باوكم به قورياني بن، ماموستانى نمونه چاكم نمينيوه بهو شيويه خهلك فير بكات، نه پيش خوى و نه دواى خوى ماموستانى وا نمبووه و ناييت، سويند بهخوا روى لى گرژ نه كردم و لىي ندام و قسى پى نووتم و فرموى: (إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةُ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ، وَإِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ) (رواه احمد ومسلم وأبو داود والنسائي). راته: نم نوڙه ناشيت كس قسى دهره كى تيدا بكات، بهلكو تنها برىته له تمسبح كردن و تهكبر و قورثان خويندن.

نموتا موعاريه كوپى حاكم بهنمزانى لمنوڙه كهيدا قسى كردو پڙممبر ﷺ فرمانى پيندا نوڙه كمى بكاتوه.

نما پوچل نمبونموى نوڙ به قسى خهلك نمو بهمپى نمويه نمى هوږه يره نه گيرتتهوه، جارتك پڙممبر ﷺ نوڙى نيوهوږ يا عسرى بږ كردن سهلامى دايموه (ذواليدين) ^(۱) پنى روت: نايا نوڙ كورت كراوه نموه يا لميرت چوو نمى نيرراوى خوا؟ پڙممبر ﷺ فرموى: (نه كورت كراوه نه لميرم چوو)، نميش روتى: بهلكو لميرت چوو نمى نيرراوى خوا، پڙممبر ﷺ فرموى: (نايا) (ذواليدين) راست نه كات؟ ووتيان: بهلن، پڙممبر ﷺ دوو ږكاته كمى ترى لمسر نمو دوو ږكاته نموه تموار كرد، پاشان دوو سهجدهى سهوى برد، (بوخارى و موسليم گيرايانمتهوه).

ماليكى يه كان بږ چاك كردنى نوڙ له لايمن نوڙ كرهوه قسه كردنيان بهدروست داناوه، بهمريجيك نمو قسه كرده بهمپى عورف زور نمى و نمو شتمى كه نموتريت به ووتنى (سبحان الله) تن نه گيمريت.

نموزاعى ده فرمويت: هر كس لمنوڙه كهيدا به قستى قسى كرد ووستى نوڙى پنى چاك بكرت نوڙه كمى پوچل نايتهوه، وه نموى پياوتك لمنوڙى عسردا بهدنگى بهر نوڙ بكات و بخوتنى، پياوتكيش له دوايموه بليت: نممه نوڙى عسره، نوڙه كمى پوچل نايتهوه.

(۴) كردنى كارى زور به قست:

زانايان له دانانى قاعيدهى كمى و زورى جياوازيان هديه، ووتراوه: كردهوى زور نمويه نه گمر كسيك له دوورهه بيبينى نه جوليتهوه به يقين وايزانى كه لمنوڙا نيه، وه جگه لموه به كم دانهريت. وه ووتراوه زور نمويه كه هر كسى بيبينى وا خيال بكا كه لمنوڙا نيه.

(۱) صحابى به، بزه ناو نراوه (ذواليدين) چونكه همدوو دستى درڙ بوو. (دانهر).

نوهي ده فرمويت: كړه ويه كه له جينسي نوڙ نه بېت نه گهر زور بو نوڙ پوچل نه كاتوه
بهرای همموان، وه نه گهر كم بو پوچلې ناكاتوه بهرې همموان، نهمي كه باسماں كړد
قاعیده.

پاشان دهر باره قاعیده دانان بڼ كمی و زوری شو كړه ويه زانایان جیوازیان هدی له سر
چوار شپوه پاشان نوهي روي چواره می هلېژاردوه و ده فرمويت: نهميان راسته و بنوابانگه،
وه بهر رایه دانرو جمواهر پراندوویانتموه كه گهرانوه تیدا بڼ عاده ته، وه نوهي خه لك به كمی
دانمین زهری نریه بڼ نوڙ وهك وه لاندنوهي بهیشارت، وه هر وه داکمندی نعل و
بهرز كړد نوهي میزهرو لبردن و لمبر كړدنی كراسیكي سوكه لوه هلگرتن و دانانی منداډ و پاډ
نان بهیپېر بوو بهر دهم نوڙا و سړینی تف و به لغم به بهر گوهو و نهمي نهمانه^(۱)، به لام نوهي
خه لك به زوری دانمین، وهك همنگاونانی زوری له سره ك و كاری له سره ك نوڙ بهتاډ نه كمنوه:
ده فرمويت: (واته نوهي) پاشان هاره لان رېك كمتون له سر نوهي كاری زور كه نوڙ بهتاډ
بكا نوهي نه گهر له سره ك بیت، به لام نه گهر به سره كوه نېوو، وهك نوهي همنگاوړك بنیت و
ماوهيك بوو ستیت، پاشان همنگاوړكي تر بنیت یا دوو همنگاوړي تر بنیت، پاشان ماوهيكی تر
وه ستاو دوو همنگاوړي تری نا، نوه نه گهر ووتمان دوو همنگاوړان زبانی نریه، وه شو دوو
همنگاوړي چمند جار دوباره كړه وه، بهوشپوهیه همتا گیشته سد همنگاوړو زیاتر، زبانی نریه بڼ
نوڙ بهی جیوازی.

ده فرمويت: به لام جولې سوكه لوه وهك په غه جولاندن بڼ تمسبیحات یا خو خوراندن یا قزېچه
كړد نوه یا گړی كړد نوه، نوهي راست و بنوابانگ بیت نهمانه نوڙ بهتاډ ناكمنوه با زور له سر
یه كیش بن، به لام كپراهمتی هدی. وه شافیی په حمیتی خوی لی بیت ده فرمويت: نه گهر
نوڙ كمر نایمته كان به په غه بڼ میړت نوڙه كی بهتاډ نایتموه، به لام باشر رایه نه يكات.

(۵) نه كړدنی پایه یك یا مېرچيكي نوڙ به قستې و بڼ صغزه وت:

بهی ن نوهي بوخاری و موسلیم نه گېرنوه كه پیغمبر ﷺ بهیپاوه ده شته كی به كی فرموو
كه به باشی نوڙه كی نه كړد: (بگېرنوه نوڙ بكه نوه نوڙ نېوو كړد). (وه له پیتموه باس
كړا).

(۱) له پیتموه له باسی نوڙا باسی نهمان كړد كه پیغمبر ﷺ كړد بیتی له نوڙه كیدا، وه نهمي
به كړدنی چی كړدوه، له كوشتنی مارو دوشك و نهمي نهمانه.

نیسنوروشد ده فرموویت: زانایان همموو لسمو نوو ریکن نه گمر کسینک بیهی دهست نوژ
نوژی کرد، پیوسته لسمو دهست نوژ بگریت و نوژه کی بکاتموه؛ به قستی بوویت یا لمیری
چوویت.

وه همروه ها کسینک به قستی یا له بیری نموویت رووی نه کردیته قیبله.
به گشتی هرکس مرچیک له مهرجه کانی دروستی نوژی تیکدا، پیوسته لسمو نوژه
دوباره بکاتموه.^(۱)

(۶) زمرده خمنو پیکنین لمنوژدا:

(ابن منذر) کو زانایان لسمو پوچل بونمووی نوژ به پیکنین نقل نه کات.
نمووی ده فرموویت: نو پوچل بونموویه کاتیک نمیت که به پیکنینه کی دو پیت درمخات،
وه بمشی زوری زانایان ووتوانه: قینا کا زرده خمنه، به لام نه گمر پیکنین زوری بۆ هیناوانای
دور خستنهوی نموو نوژه کی پوچل نایتموه، نه گمر کم بیت، به لام نوژ به پیکنینی زور
پوچل نمیتموه، وه قاعیده ی زوری و کمی پیکنین به پی عورف دائمریت.

نوژ گپرانموه

زانایان لسمو نوو ریکن کموتون نوژ گپرانموه واجبه لسمو لمیر چو نوستوو، به پی نو
فرموده ی پیغمبر ﷺ که لمیشموه باسمان کرد که فرموویتی: (إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ
تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ فِي الْيَقَظَةِ، فَإِذَا نَسِيَ أَحَدُ صَلَاةٍ أَوْ نَامَ عَنْهَا فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا). واته:
به راستی کمترخمی له نوستندا نیه، به لکو کمترخمی له به ناگابوندایه، جا نه گمر
کسینک لمیری چو نوژه کی بکات با نموکاتمی بیری کمتموه بیکات.

وه ناده میزادی بووراهه گپرانموه لسمو نیه، مه گمر کاتنی هوشی هاتموه و نمونده کی کات
ماییت فریای دهست نوژ بکمریت و نوژه کی دابستیت.

(۱) سوو ریکن: حرامه لسمو نوژ کمر به پی بهمانه کارینک بکات نوژه کی پت بقتال بکاتموه، به لام نه گمر هویک
هاته پتش، وه یارمیتدانی لیقومارینک یا رزگارکردنی خنکارینک و نو جزره شانه، پیوسته لسمو نوژه کی
بیریت. وه حنه فیه کان و حنه لییه کان رایان وایه روهایه بۆ نموکسانه نوژه کیان بپن که ترسی مال لمدس
چونیان هموو، با کمیش بیت، با ماله که مالی کسینکی تریش بیت، یا ژینک ترسی نموی هیمیت منداله کی
به گریان تووشی نازار ببیت، یا مهنه کی هه لچوویت، یا وللاغه کی پای کردیت، و وینمی نو جزره شانه
بزیان هیه نوژه کیان بپن (دانمر).

هُمَّ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿الماعون/ ٤-٥﴾. واته: سزای توند بۆ ئوکسانى تهههلى نهکن لنوڙه کانياندا. همدو ها نهوى که نهفرموييت: ﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا﴾ (مریم/ ٥٩) واته: پاش نهوانه نهتمويهه هاتن نوڙه کانيان چواندن و شوين نارهزوه کانيان کموتن، پاشمڙ نهوانه توندترين سزا نهدرين.

جا نهگمر ئوکسمى بهقمستى نوڙهکى ناکات همتا نهچيت بتوانيت کاتيکى تر بيگيريتمه، نه (ويل) ى بۆ نهبو وه نه توشى (غى) نهبو لسمر نهو چواندنه، وه چۆن ئوکسانى دواى نهمن وهيل و سزايان بۆ نيه، کاتى بهو نوڙه دا بگن و بيکن به حازرى.

همدو ها خواى گوره بۆ همرنوڙيکى فمز کاتيکى ديارى کراوى داناه، نه سمر نهوسرى ديارى کردوه، لسمريکيانوه دهست پى نهکات و لسمرهکى ترهه کوتايى ديت، جا ئوکسمى پيش نهوکاته ديارى کراوه بيکات، جياوازي نيه لهگمل نهوکسمدا که له دواى نهو کاته نهبيکات، چونکى همدوکیان لهغهبرى کاتى خويدا نوڙيان کردوه.

وه نهمنى که نهيلين قياسي هيچيان نيه بوسر هيچيان، بهلکو همدوکیان وه يهکن لهوه دا که دهست درڙى سنورى خواى گورهيان کردوه، وه خواى گوره فرموييتى: ﴿وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ﴾ (طلاق/ ١) واته: همرکس دهست درڙى بکاته سر نهو سنورانى که خوا دايناون ستمى لهخوى کردوه.

ديسانوه نوڙ گيرانوه دانانى شرعه که بۆ کس دروست نيه بينجگه له خوا نهویش لسمر زباني پينغمبهره کهيموه نهبيت ^{حزبات} _{عليه السلام}.

پاشان نيمه پرسیار لوكسانه نهکين که نوڙگيرانوه لسمر کسيک پتويست نهکن که بهقمستى نوڙهکى نهکردييت، نايان نهو نوڙه نيهو فرمانى پى نهکن بيکات نهو نوڙهيه که خوا فرمانى پى داوه يا نوڙيکى تره، جا نهگمر ووتيان: نهو نوڙهيه که خوا فرمانى پى داوه، پىيان نهلین: کهواته ئوکسمى بهقمستى نوڙهکى ناکات همتا نهچيت تاوانبار نيه و سهرينچى فرمانى خواى نهکردوه، چونکه نهوکاره نهکات که خوا فرمانى پى داوه و گوناھبار ناييت

بمپئی قسه‌کی ئیوه، وه لۆمه لیسر ئوکسه نیه که بقیستی له‌کاتی خۆیدا نوژەکانی ناکات هتا نه‌چیت، که ئهممهش هیچ موسلمانیک ناییت.

وه نه‌گهر ووتیان: ئه‌نوژ، ئه‌نوژ، ئه‌نوژ نیه که خوا فرمانی پێداوه بکریت، پێیان نه‌لێن: راست نه‌کمن ئه‌وه بیه که پریرتان دا که خۆتان فرمانتان داوه به‌شتیک که خوا فرمانی نه‌داوه به‌کردنی.

پاشان لێیان ئهرسین: ئایا ئوکسه‌ی بقیستی له‌کاتی خۆیدا نوژەکی ناکات هتا به‌سره‌نه‌چیت سه‌رپێچی خۆی کردوه یا فرمانی خۆی به‌جێ هێناوه؟ نه‌گهر ووتیان: فرمانی خۆی به‌جێ هێناوه، ئه‌وه پێچوانی ئیجماعی ههمو ئه‌هلی ئیسلامیان کردوه که یه‌قینی و بێ‌گومانه، وه پێچوانی قورئان و سونهتی (ثابت) یان کردوه. وه نه‌گهر ووتیان: سه‌رپێچی کردوه راست نه‌کمن، وه شتیکی به‌تاله بووتریت: سه‌رپێچی کردن جێگهی گۆی پابه‌تی نه‌گرتوه. ههمو‌ها خۆی گه‌وره لیسر زمانی پێغمه‌به‌ره‌که‌یه‌وه ﷺ سنووری بۆ کاته‌کانی نوژ داناه، وه بۆ ههرکاتی نوژتک سه‌ره‌تایه‌کی داناه، که‌نابی له‌پیش ئه‌و سه‌ره‌تایه‌وه بکری، وه کۆتایی‌یه‌کیشی داناه که نابێ له‌دوای ئه‌و کۆتایی‌یه‌وه بکری. وه له‌ئهممه‌وه ئیسلامدا که‌ستیک نیه پێچوانی ئه‌وه ییت.

جا نه‌گهر دروست بوویه ئه‌نوژ بکرایه له‌دوای کاته‌کی ئه‌و کاته ده‌ستیشانی ئاخری کاتی نوژ له‌لاین پێغمه‌به‌ره‌وه ﷺ هیچ مه‌عنایه‌کی نه‌ئهبوو قسه‌یه‌کی پوچ نه‌بوو، وه حاشا پێغمه‌به‌ر قسه‌ی پوچ ناکا.

دیسانه‌وه ههرکارتک که به‌ستراییت به‌کاتیکی دیاری کراوه ئه‌وه ئه‌و کاره دروست ناییت له‌وکاته‌ی خۆیدا نه‌ییت، وه نه‌گهر دروست ییت، له‌غه‌یری کاتی خۆیدا، که‌واته ئه‌و کاته‌ی که بۆی دیاری کراوه کات نیه بۆ ئه‌و کاره بێ مانایه، وه ئهمه شتیکی دیارو ئاشکرایه، خوا یارمه‌تی ده‌رمان ییت.

ههمو‌ها له‌پاش ووتیه‌کی دوورو درژ ده‌فرمویت: نه‌گهر نوژ گێرانه‌وه واجب بوویه لیسر ئوکسانه‌ی به‌عمدی نوژ له‌کاتی خۆیدا ناکمن، خوا پێغمه‌به‌ره‌کی ﷺ لێی بێ ده‌نگ نه‌ئهبوون و له‌بیریان نه‌ئه‌چوووه‌وه بقیستی وازیان له‌ پوون کردنه‌وه‌ی نه‌ئهمینا بۆمان، تاوه‌کو ئێمه ماندوو بکمن؛ ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ (مریم/ ۶۴) واته: په‌روه‌ردگارت له‌بیرچوونه‌وه‌ی نیه، وه ههرچی شه‌ریعه‌تیک قورئان و سونهت نه‌یه‌تیناییت پوچه‌له.

وه به صبحي له پيغمبره ﷺ هاتوه فرمودي: (مَنْ قَاتَهُ صَلَاةَ الْعَصْرِ فَكَأَنَّمَا وَتَرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ) واته: هرکس نوږي عصری چو وک نه وایه مالو کسوکاری لدهست چوبیت.

کواته راسته نه وای فوټا تیر ږیگا نریه بڼ پیاگه یشتنه وای، جا نه گمر بتوانیت پڼی بگاتوه یا پڼی گه یشتنه نه وای لدهستی نه چووه، وک چو نوږي لمیرچو هرگیز لدهس ناچیت، نهمش نیشکالی تیدا نریه، وه هر ودها نه وای نیسلام هممو کون لسمر نه وای که نه لښ و حوکم نه دن که نوږ نه گمر لومکاتمی بڼی دیاری کراره لایدا نه وای، کواته به نیجماعیتی یقینی نوږ فوټان هیده، جا نه گمر بتوانیت بگيریتنه نه وای ووتن به چوونی دروڼه و پوچه له، کواته به تمواوی سابه که ناتوانیت بگيریتنه هرگیز.

لمو کسانمی که نو رهنری نیمه یان هیده لمددا، عومری کورې (خطاب) و عبدالله ی کوریمتی و سعدي کورې نه بو وه ققاص و سلمانې فارسی و نیبو مسعود و قاسمی کورې موحمدی کورې نه بو به کر و بودیلی عوقیلی و موحمدی کورې سیرین و (مطرف) ی کورې عبدالله و عومری کورې عبدالعزیز و غیری نه وانه.

هر ودها نیبو حزم ده فرمودیت: خوی گوره هیچ معزده تیکی نه یشتنه نه وای بڼ لومکسانمی داوای نوږ کردنیان لی نه کړیت بڼ دووا خستنی له کاتی خوی به هیچ شتویدک تمنانت له کاتی جنگ و پینکدادان و ترس و نه خوشی زور و سه فریش، خوی گوره فرمودي: ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةً مِنْهُمْ مَعَكَ﴾ (النساء/۱۰۲). واته: کاتی له میدانې جنگی نیوان موسلمانان و بی باوراند له گه لیان بو و به نوږیت بڼ کردن، با کومه لیکیان له گمل تودا به پیوه بووه ست بڼ نوږ کردن.

هر ودها نه فرمودیت: ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا﴾ (البقرة/۲۳۹). واته:

نه گمر ترسی دوشمنیکتان همبو نه وای به پیاده یی یا بسواری نوږه کانتان - نوږی ترس - بکن. خوی گوره پڼی نه وای به نه خوشی پک کموته نوږ له کاتی خوی دووا بخات، به لکو فرمانی پنداره نه گمر توانای نه بو به پراوه ستانوه بیکات، به دانیشتنه بیکات، و نه گمر توانای دانیشتنیشی نه بو لسمرلا، وه تیه موم بکات نه گمر توانای به کاره یتانی ناوی نه بو، وه بی تیه موم بیکات نه گمر توانای خو له کاره یتانی نه بو، تیر له کوئ نیجازه داوه بوکسمی که پڼی چووانی نوږی داوه به قسمتی تا کاته کمی نامیتنی پاشان فرمانی پڼی کرده که نوږه کمی

بکات لعدوای کاته‌کمی، وه پیشی را‌گه‌یاندوه که بهو شی‌وهیه بری نه‌کمی، همر ناوا بهی‌ی نه‌وی
قورن‌ان یا سوننمتی صحیح یا غه‌یره صحیح یا قسمی صحابه یا قیاسیک ه‌میت؟.

پاشان ده‌فرم‌و‌یت: نه‌ما قبولی نیمه نه‌ویه که نه‌وک‌سه‌ی به‌قسمتی نویژ ناکات ه‌متا کاته‌کمی
به‌سر نه‌چیت له‌جیاتی گیرانه‌وی نویژه‌که توبه بکات و داوای لی‌بوردن له‌خوا بکات و نویژی
سوننمت زور بکات، بهی‌ی فرم‌و‌وده‌ی خ‌وای گ‌وره که نه‌فرم‌و‌یت: ﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ
خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا ۖ إِلَّا
مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ

شَيْئًا﴾ (مریم/۵۹-۶۰). واته: پاشان د‌وای نه‌وان نه‌ویه‌ک هاتن که نویژه‌کانیان به‌تم‌و‌ای و
له‌کاتی خ‌زیدا نه‌نه‌کرد، وش‌ین نار‌ه‌ز‌و‌ه‌کانیان کم‌تن، نه‌وانه ر‌و‌ژی د‌وایی توشی س‌زای سه‌ختی
خ‌وا نه‌بن، تنها کم‌س‌یک نه‌بیت که توبه بکات و با‌و‌ه‌ری ه‌میت و کرد‌و‌وی چاک بکات، نه‌وانه -
خ‌وا توبه‌کانیان قبول نه‌کات و - نه‌چنه به‌ه‌شت‌وه بن نه‌وی هیچ س‌تم‌یک‌یان لی‌ ب‌ک‌رت.

وه نه‌فرم‌و‌یت: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ
ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ﴾ (آل عمران/۱۳۵). واته: نه‌وک‌سان‌ی کاتی
توشی گ‌ونا‌ه‌یکی گ‌وره بن یا س‌تم‌یک له‌خ‌ز‌یان ب‌کن، خ‌وایان بیر نه‌ک‌و‌رت‌وه‌و داوای لی‌بوردن‌ی
لی‌ نه‌کن.

وه نه‌فرم‌و‌یت: ﴿مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ (زل‌زه/۷-۸). واته: ه‌مرک‌س مس‌قاله زه‌ر‌یه‌ک چاکه بکات له
ر‌و‌ژی د‌واییدا پاداشه‌کمی نه‌بینی، وه ه‌مرک‌س مس‌قاله زه‌ر‌یه‌ک خ‌راپه له ر‌و‌ژی د‌واییدا س‌زاک‌می
نه‌بینیت‌وه.

همروه‌ها نه فرمودیت: ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ فَلَا تُظْلَمُ

نَفْسٌ شَيْئًا﴾ (الأنبياء/۴۷). واته: وه له پژوی دوایدا ترازوی راست و دادپروور دانمیتین

بۆ حساب کردن، بئ نهوی کس هیچ ستمیکی لی بکرت.

نوممتی نیسلامی همموو لیسر نهو کۆن و ده‌قه‌کانیش لیسر نهو هاتوون که نویزه سوننمه‌کان به‌شیک له‌خیریان تیدایه، که خوا ئه‌زانئ نهو به‌شه چنده‌یه، وه همروه‌ها نویزه فەرزه‌کانیش به‌شیکیان له‌خیر تیدایه، که همر خوا ئه‌زانئ نهو به‌شه چنده‌یه، وه حه‌قمن ئه‌بیت چهند به‌شیک له به‌شه‌کانی نویزه سوننمه‌کان بخرتته سهریک کاتی زۆربوون نه‌ونده که به‌شی فەرزه‌کمش یه‌کسان بکاو زیادی بکا، وه خوی گه‌وره رای گه‌یاندوه که کاری هیچ کس وون ناییت و کرده‌وه چاکه‌کان کرده‌وه خراپه‌کان ئه‌سپنوه.

نویژی نه‌خۆش (صلاة المريض)

ههرکسێک مه‌عه‌زه‌ره‌تیکی بۆ هاته پینش له نه‌خۆشی و شتی تر که نه‌یتوانی به‌پینه‌وه بووه‌ستیت له‌نویزه فەرزه‌کاندا، دروسته‌ بۆ به‌دانیشتنه‌وه نویژ بکات، وه نه‌گهر توانای دانیشتنی نه‌بوو لیسر ته‌نیشته‌ رکوع و سجوده‌کمی به‌ئیشاره‌ت بکات، وه سه‌جده‌کمی زیاتر نزم بکاته‌وه له رکوعه‌کمی، به‌پینی فرموده‌ی خوی گه‌وره که فرموده‌تی: ﴿فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ﴾ (النساء/۱۰۳). واته: جا ئه‌وکاته‌یادی خوا بکمن به‌پینه‌وه و به‌دانیشتنه‌وه و لیسر ته‌نیشته.

له عیمرانی کورپی حوصه‌ینه‌وه هاتوه ده‌فرمودیت: توشی مایه‌سیری بووبوم، جا له پینغه‌مبهرم ﷺ پرسى چۆن نویژ بکهم؟ فرمودی: (صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَىٰ جَنْبِكَ) (رواه الجماعة إلا مسلماً). واته: به‌پینه‌وه نویژ بکه، نه‌گهر نه‌توانی به‌دانیشتنه‌وه، نه‌گهر همر نه‌توانی لیسر ته‌نیشته نویژه‌کمت بکه، وه نه‌سانی ئه‌مهی زیاد کرده‌وه که فرموده‌تی: (فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَمُسْتَلْقِيًا، لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) واته: نه‌گهر به‌وشیه‌وش بۆت نه‌کرا لیسر پشت راکشی، چونکه خوا ته‌کلیف له کس ناکات به‌پینی توانا نه‌بیت.

له جابیره هاتوه ده فرموویت: پیغمبر ﷺ سردانی نه خوشینکی کرد، یینی لیسر پشتی یک نوژ نه کات، پیغمبر ﷺ پشتی به کمی لایرو فرمووی: (صَلِّ عَلَى الْأَرْضِ إِنْ اسْتَطَعْتَ، وَإِلَّا فَأَوْمِئْ بِإِمَاءٍ، وَاجْعَلْ سُجُودَكَ أَخْفَضَ مِنْ رُكُوعِكَ) (رواه البیهقی وصحیح ابوحاتم وقفه) ^(۱). واته: نه گمر توانیت لیسر زوی نوژ بکه، نه گینا به ئیشارهت نوژ نه کت بکه، وه پشت دانمواند نه کت (سجده کت) زیاتر بیت له رکوعه کت.

وه ئهوی ئیعتیباری پێ نه کریت له نمتوانیندا ئهویه گران بیت لیسر نه خوشه که، یا ترسی زیاد بوونی نه خوشی به کمی هبیت، یا چاک بوونهوی دروا بخت، یا ترسی گیزیوونی هبیت، وه شیوهی دانیشتن، که لمباتی به پیوه وه ستانه ئهویه چوار مشقی دابنیشی.

له عانیسموه هاتوه که ده فرموویت: پیغمبر ﷺ یینیوه چوار مشقی دانیشتموه نوژی کردوه، (نمسانی گپراویمتی یهوه، وه حاکم به صحیحی داناوه).

وه دروسته چون بۆ تهحیيات داننیشی، ئاوا دابنیشی.

ئهما شیوهی ئه نوژی توانای به پیوه وه ستان و دانیشتنی نی به تیدا ئهوه ووتراوه لیسر تمنیشت نوژ بکات، نه گمر همر نهیتوانی لیسر پشت راکشیت، به لام قاچهکانی بهرو قیبله بن به پێ توانا، وه ئیبنو موندیر ئهوی هه لێژاردوه.

وه لهوباره یهوه حدیسیکی زهعیف هاتوه له عهلی یهوه له پیغمبرهوه ﷺ فرموویمتی: (يُصَلِّي الْمَرِيضُ قَائِمًا إِنْ اسْتَطَاعَ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ صَلَّى قَاعِدًا، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَسْجُدَ، أَوْ مَأْ بِرَأْسِهِ، وَجَعَلَ سُجُودَهُ أَخْفَضَ مِنْ رُكُوعِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُصَلِّيَ قَاعِدًا صَلَّى عَلَى جَنْبِهِ الْأَيْمَنِ مُسْتَقْبِلًا الْقِبْلَةَ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى جَنْبِهِ الْأَيْمَنِ، صَلَّى مُسْتَقْبِلًا رِجْلَهُ مِمَّا يَلِي الْقِبْلَةَ) (رواه الدارقطني). واته: نه خوش نه گمر توانی ئه پێ به پیوه نوژ بکات، نه گمر توانای نه بوو به دانیشتموه نوژ بکات، نه گمر توانای نه بوو سجده بهرئ بهسر ئیشارهت بکاو با سجده کمی نزم تر بێ له رکوعه کمی، نه گمر نهیتوانی به دانیشتموه نوژ بکات لیسر لای راست بهرو قیبله نوژ

(۱) (حافظ) لهدای ئهبحاتیموه له (التلخیص) دا ووتویمتی: سَنَ كَسَ لَه سَيَقَهُ كَانْ بَه مَرْفُوعِي رِيَايَتِيَانْ کردوه، جا بۆ ئهوه نامازه نه کات که حدیسه که مرفوعه، وه ههرواشه، به لام نم حدیسه عیلمتیک تری هیه که ئهوش تدریس کردنی ئه بو زویه ره له جابیرهوه، وه کو له تخریجی (صفة صلاة النبي ﷺ) دا باسم کردوه، به لام چن د رنکایه کی تری هیه، وه شایهتیک هیه به سندیکی صحیح له ئیبنو عومرهوه، وه گومان له وه دانییه که مرفوعه بۆ لای پیغمبر ﷺ وهك لهوتدا روغم کردوتموه، پاشان له (الصحيحه) دا تخریج کردوه به ژماره (۳۲۳) (تمام المنه).

بکات، ته گهر توانای نمبوو لسمر لای راست بیگات با لسمر پشت ږاکشیت و قاچه کانی بهرو
قیبله بکات، واته: قاچه کانی لای قیبله بیت.

وه کومه لیک له زانایان ووتویانه: چوڼ بوی ناسان بوو ناوها نوڙ بکات، وه ږوالمتی
حدیسه کان واده رنه خمن که ته گهر توانای ټیشارهت کردنیشی نمبوو بهر ږاکشانوه، نموه لدوای نموه
هیچی لسمر نیریه.

نوڙی ترس (صلاة الخوف)

زانایان لسمر مشرعی یمتی نوڙی ترس ږک کورتون^(۱)، بمپی ږ فرموده ږی خوی گوره که
فرمودی: ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِن وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ
طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ
وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ
فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى
مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ
أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا﴾ (النساء/۱۰۲). واته: ته گهر کاتی جنگ درې بن
برواکان ترس لمانودا بوو، ته گهر تو لمانو کومه له کمندا بوویت - له گوره پانی جنگدا - ویست
نوڙیان به جماعت پی بکمی بیان که به دوو دهستوه، جا دهسته کیان له گه لئا بن جا
چه که کانیشیان هلگرن، وه کاتی سجدویان برد له گه لئا با دهستی دووم لدوواتانوه بن بو
پاسوونی کردنتان، وه دهستی یه کم ږکاتی توارو ته کم و سلام ندهنوه، پاشان نو دهستی
دوومه که نوڙیان نه کردوه با بین له گه لئا نوڙ بکمن، وه با وریا بن و چه که کانیشیان هلگرن.
کافره کان ناوایان وایه که بی ناگا بن له چک و شتومه که کانتان بو نموی لمپرتاو هیرشیک
بکمنه سمرتان و لمانوتان بهرن، وه گوناح نیریه و قهیناکا ته گهر نازارتان تروش بوو له بارانییکوه،

(۱) ترسه که له دوژمن بیت یا له سوتاندن یا له وینمی نو دووانه، له سفر دوا بیت یا له ناوهدانیدا (دانمر).

يا نه خوش بوون چه كه كانتان دابنين، به لّام وشياري خوّتان وەرگرن، بهراستيش خوا بۆ كافران سزايه كي ريسواكيري ئاماده كردهوه^(۱).

ئيمام نه محمد ده فرمويت: دهرياره ي نوڙي ترس شمش يا حوت حديس هاتوه، پياو همركاميان بكات دروسته.

ئيبنو قهيم ده فرمويت: شيوه نوڙ كرده كه شمش له ئه صلا، به لّام ههئى له وه زياتريان داناه، چونكه ئهوانه همركاتيك جياوازي به كيان بينيبيت له گيرده كاندا لهباري به سهرهاتيكدا كرده يانته شيوه يكي سهره خۆ هتا گه يشتوته حه قده شيوه، به لّام نه كرى كرده وى كانى پينغممير ﷺ بچنه ناو يك، وه ئه وه جياوازي به همر له جياوازي راوي به كانهويه.

(حافظ) ده فرمويت: ئهويه پشتى پى بستراوه، وه وا له خواره وه روونى نه كينهوه:

۱- كاتى دشمن لاي قيبلموه نمبو ئيمام لهم شيوه يدا له نوڙي دوو ركاتيда، كۆمه له كه نه كات به دوو به مشوه، ركاتيک به كۆمه لتيكيان نه كات و چاره روانى نه كات هتا خۆيان ركاته كى تر تمواو نه كمن و هه ئه سن نه چنوه بۆ بهرامبهر دوژمن، پاشان كۆمه له كى تر دين له گه ليا ركاتي دووم نه كمن، ئينجا چاره روان نبيت هتا خۆيان ركاته كى تر تمواو نه كمن، پاشان سلاو ئه داتوه له گه ل ئهواندا.

له صالحى كورى خهواتمه له سه هلى كورى نمبو (خيشمه) وه هاتوه ده فرمويت: كۆمه لتيك هاتن له گه ل پينغمميردا ﷺ ريز بوون و كۆمه له كى تر بهرامبهر دوژمن راوه ستان، بهر كۆمه له ي له گه ليا بوون ركاتيكي كرده راوه ستا، هتا ركاته كى تريان بۆخۆيان تمواو كرده ريشتن بۆ بهرامبهر دوژمن، پاشان كۆمه له كى تر هاتن له گه ليا ئه وركاتي تری مابوو تموايان كرده، پاشان دانيشت هتا ئهوان بۆخۆيان ركاته كى تريان تمواو كرده، پاشان سلاوى پى دانوه، (رواه الجماعة إلا ابن ماجة).

۲- كاتى دوژمن له لاي قيبلموه نبيت، دووباره ئيمام سوپا كه نه كات به دوو به مشوه، بهر نوڙي كۆمه لتيكيان نه كات و يك ركات نوڙيان پى نه كات، وه كۆمه له كى تر بهرامبهر دشمن راوه ستان، پاشان ئه و كۆمه له ي يك ركاته كيان له گه ل كرده وه ئه وى و بهرامبهر دشمن راوه ستان، و كۆمه له كى تر دين ركاتيكي له گه ل نه كمن، پاشان همر كۆمه له بۆ خۆي ركاته كى تمواو نه كات.

(۱) جومهور لىسر ئه وه كه هه لگرتنى چك له كاتى نوڙه كدا موسته حبه، به لّام ههئىك نه لّين: واجبه (دانهر).

له ٽيبنو عومره هاتووه ده فمرويت: پڙممبر ﷺ نوڙي به کومهلتيڪيان کردو کومهلتيڪي تر بمرامبر دوشمن راوه ستابون، ٿو کومهلتيڪ کاتيڪ ڀڪاتيڪيان تهاو کرد چوون لمشوتني هاوڙيڪانين بڙ بمرامبر دوشمن راوه ستانوه، پاشان کومهلتيڪي تر هاتن پڙممبر ﷺ ڀڪاتيڪي پڻ کردن، ٽينجا سلاوي دايموه، پاشان هرکومهلتيڪ بڙخوي ڀڪاتيهڪي تريان بڙخويان تهاو کرد (نه حمدو همدوو شيخ گيڙاويانهتوه).

(ظاهر)ي حمديسه که واده رته خات که کومهلتيڪي دووم دواي سلاودانوهي ٽيمام هه لئسنوه نوڙه کهيان تهاو نه کمڻ بڻ تهاوي به پاسواني به که نوڙه کهيان پچراندبيت، بهو پڙيه نه مانه همدو ڀڪاتيهڪيان به سريه کموه بووه، وه کومهلتيڪي يه کم ڀڪاتي دووم ناکمن هتا کومهلتيڪي دووم لهنوڙ نه بنوه نه گهرنوه بڙ بمرامبر دوشمن.

له ٽيبنو مسعودوه هاتووه ده فمرويت: پاشان سلاوي داوه و ٿو کومهلتيڪي (واته: کومهلتيڪي دووم) بڙخويان ڀڪاتيهڪي تريان تهاو کرد، ٽينجا سلاويان داوه^(۱).

۳- له شيوهيدا ٽيمام به هرکومهلتيڪيان دوو ڀڪات نه کات بهو پڙيه دوو ڀڪاتي يه کم بڙ ٽيمام فمرووه دوو ڀڪاتي دووم سوننه، وه ٿو کومهلتيڪي نوڙي فمرووه نه کات درسته لهدواي کسيکه نوڙ بکات که نوڙي سوننه بکات، له جابرهوه هاتووه ده فمرويت: پڙممبر ﷺ دوو ڀڪاتي بڙ کومهلتيڪيان کردو پاشان به کومهلتيڪي تريس دوو ڀڪات ٽينجا سلاوي دايموه، (شافي و نساني گيڙاويانهتوه).

وه له ريوامتيڪي نه حمدو و نه بوداود و نساني دا هاتووه جابرهوه ده فمرويت: پڙممبر ﷺ نوڙي ترسي بڙ کردين، به کومهلتيڪي له هاوڙيڪاني دوو ڀڪاتي کرد، پاشان سلاوي داوه، ٿوان چوونه دوواوه کومهلتيڪي تر که له شوتني ٿوان بوون هاتن و چوونه شوتنيان، پڙممبر ﷺ دوو ڀڪاتي بهم کومهلتيڪي کرد لهماشندا سلاوي دايموه، بهو پڙيه پڙممبر ﷺ چوار ڀڪاتي کردو ٿوان دوو ڀڪات^(۲).

له ريوامتيڪي نه حمدو همدوو شيخدا هاتووه: له جابرهوه ده فمرويت: له گهل پڙممبردا ﷺ بووين له جنگي (ذات الرقاع) دا کاتي نوڙ هات قامت کرا، پڙممبر ﷺ

(۱) دانر حمديسه کي تخرج نه کردوه، له ريوامتي ٽيبي داود و نه حمدو، ٽيسنده کشي لاوازه، چونکه لمرنگاي خميفيه، وه له (الإرواء) دا تخرج کراوه به شماره (۴/۶۹) و (ضعيف أبي داود ۲۲۹-۲۳۰)، (تمام المنه).

(۲) له ريوامتي جابرهوه به لکو له ريوامتي (ٽيبي به لکو) وهيه.

به ڪڙمه لڙيڪيان ڏوڙ ڀڳاڻي ڪرڏو لهپاشاندا چوونه ڏوواڏو ڪڙمه له ڪمي تريش هات ڏوڙ ڀڳاڻي پڻ ڪرڏن، بهو پڻ به پڙمبهر ﷺ چوار ڀڳاڻي ڪرڏو نهوان ڏوڙ ڀڳاڻي.

۴- ڏوڙمن ڪموتيتته لاي قيبلهوه، لهم شتوهيدا نيمام هممويان لهڏواي خزيموه ريز نه ڪات نوڙيان بڙ نه ڪات، وه هممويان بهشداري پاسواني بڪمن و بهڏواي نيماموه بن له هممو پايه ڪاني نوڙه ڪدا هتا نه ڪنه سجده بردن، نهو ڪاته ڪڙمه لڙيڪيان سجده نه بن له ڪل نيمام و ڪڙمه لڙيڪيان چاوهروان نه ڪن هتا ڪڙمه لڙي يه ڪم سجده ڪيان تهواو نه ڪن و سر بهرز نه ڪمنوه، نينجا نه مان سجده نه بن، وه ڪاڻي له ڀڳاڻي يه ڪم بوونهوه ڪڙمه لڙي ڏوواوه ڏينه پڙمبهر بڙ شونڻي ڪڙمه لڙي پڙمبهر، وه ڪڙمه لڙي پڙمبهر نه ڪشيتتهوه ڏوواوه.

له جابيرهوه هاتوهه دهفروميٽ: له ڪل پڙمبهردا ﷺ نوڙي ترمان ڪرڏوه، پڙمبهر ﷺ ڪرڏيني به ڏوڙ ريز لهڏواي خزيموه، دشمن لهنيوان نيمو قيبلهدا بو، پڙمبهر ﷺ نوڙي دابست و نيمش هممويان نوڙمان دابست، پاشان چوهه رڪوعوه نيمش هممويان چوينه رڪوعوه، لهپاشاندا سري له رڪوع بهرز ڪرڏوهه نيمش هممويان سرمان بهرز ڪرڏوه، ڪاڻي دانويموه بڙ سجده بردن نهو ريزي لهڏوايموه بو له ڪلهيا چوونه سجدوه، و ريزه ڪمي تر بهپتوه وهستا بهرامبهر ڏوڙمن، ڪاڻي پڙمبهر ﷺ له ڪل ريزه ڪمي دواي خزي سجده بردنيان تهواو ڪرڏ، ريزه ڪمي ڏوڙم دانويمونه بڙ سجده بردن، نينجا نهواني هتسانوه، پاشان ريزه ڪمي ڏوواوه چوهه پڙمبهر نهواني پڙمبهر هاتنه ڏوواوه، پاشان پڙمبهر ﷺ چوهه رڪوع و نيمش هممويان چوينه رڪوع، لهپاشاندا سري بهرز ڪرڏوهه له رڪوع و نيمش هممويان سرمان بهرز ڪرڏوه، لهپاشاندا دانويمويه بڙ سجده، له ڪل نهو ريزي جاري يه ڪم له ڀڳاڻي يه ڪمدا له ڏوواوه بوون و ريزه ڪمي ڏوواوه وهستانوه بهرامبهر دشمن، ڪاڻي پڙمبهر ﷺ سجده ڪمي تهواو ڪرڏ له ڪل نهو ريزه ڪا له ڏوواوه بوون ريزه ڪمي ڏوواويان دانويمونه و سجدهيان برد، لهپاشاندا پڙمبهر ﷺ سلاوي دايموه نيمش هممو سلاومان دايموه. (نه محمد و موسليم و نسانئي و نيينو ماجو بهيهه قتي گيتراويانتهوه).

۵- لهم شتوهيدا هردو ڪڙمه له ڪه له ڪل نيمامدا نوڙ دانيمستن، لهپاشاندا يه ڪي لهو ڏوڙ ڪڙمه له بهرامبهر ڏوڙمن نهوستن و ڪڙمه له ڪمي تريان ڀڳاڻي له ڪل نيمامدا تهواو نه ڪن، پاشان نهوڙن بهرامبهر ڏوڙمن نهوستن، لهپاشان ڪڙمه له ڪمي تر ڏيت بڙ خزي ڀڳاڻي نه ڪات و نيمام هر بهپتوهه پاوهستاوه، پاشان ڀڳاڻي ڏوڙم بهمان ده ڪات، لهپاشاندا نهو ڪڙمه لڙي بهرامبهر ڏوڙمن وهستانو ڏين بڙ خزيان ڀڳاڻي نه ڪن، لهو ڪاڻدا ڪڙمه لڙي ڏوڙم له ڪل نيمامدا دانيمشتون چاوهرواني نهوانن، لهپاشاندا نيمام سلاو نهڏاتموه هممو سلاو نهڏانهوه.

له نبعی هوریه یوه هاتوره ده فرمووئیت: له گڼل پیغمبردا ﷺ نوژنی ترسم کردوه، سالی جنگی نهج د کاتی هلسا بۆ نوژنی عمر کومه لئی له گه لیا هلسان، وه کومه له کئی تر برامبر دوژمن وهستان، و پشتیان له قیبله بوو، پیغمبر ﷺ نوژنی دابست هممو لداویموه نوژیان دابست، (نمو کومه لئی بهرو قیبله بوون و نموانی بهرو دوژمن)، لپاشاندا چوه رکوعوه له گڼل نموانی له گه لیا بوون، لپاشاندا دانموی یوه بۆ سجده له گڼل نمو کومه لئیدا که له دوواوی بوون، وه نموانی تر هر به پتوه وه ستابون برامبر دشمن، لپاشاندا هلسایموه نموانی له گه لیا بوون هلسانموه چوون برامبر دوژمن وهستان، وه نمو کومه لئیمی برامبر دوژمن وه ستابون هاتن رکوعیان بردو سجده یان برد، پیغمبر ﷺ هر به پتوه وه ستابو، لپاشاندا هلسانموه، پیغمبر ﷺ رکوعی کی تری بردو نموانیش له گه لیا رکوعیان برد، وه پیغمبر ﷺ سجده ی بردو نموانیش سجده یان برد، پاشان نمو کومه لئیمی برامبر دوژمن وه ستابون هاتن رکوع و سجودیان تمواو کرد، لموکاتدا پیغمبرمو کومه له کئی دانیشتبون چاوه پروانی نموانیان نه کرد، ئینجا ته حیاتیان خویندو پیغمبر ﷺ سلاوی دایموه و همموریان لداویموه سلاویان دایموه، به پتیه پیغمبر ﷺ دوو رکاتی کردو هر دوو کومه له کش همریه کیان دوو رکات، (نه حمدو نموداود و نسائی گپراویانمتهوه).

۶- لهم شیوه یدا هر کومه لئیک تمنا یه رکات بکات له گڼل نیمامدا، بعم پتیه نیمام دوو رکات نه کات و هر یهک لمدو کومه له که رکاتی، له ئینبو عبباسوه هاتوره ده فرمووئیت: پیغمبر ﷺ له (ذی قرد) نوژنی ترسی کرد، خه لکه کئی کرد به دوو ریز، ریزئ لمدای خویموه و ریزئ برامبر دوژمن، نمو ریزه ی لمدایموه بوون له گه لیا رکاتیکیان کرد، لپاشاندا پښتن بۆ جینگى کومه له کئی تر، پاشان کومه له کئی تر هاتن رکاته کئی تری له گڼل کردن، به لثم هیچ لایه کیان رکاته کئی تریان نه کرد، (نسائی و ئینبو حیبیان که به صهیحی داناوه گپراویانمتهوه).

وه هر لموه هاتوره ده فرمووئیت: خوا نوژنی له گڼل پیغمبره کمتاندا ﷺ فیرز کردوه له ناوه دانیدا چوار رکات، وه له سه فرمدا دوو رکات، وه له کاتی ترسدا یهک رکات، (نه حمدو موسلیم و نموداود و نسائی گپراویانمتهوه).

له ثعلبه ی کوری زهده وه که ده فرمووئیت: له طبرستان له گڼل سعیدی کوری عاصدا بووین، ووتی: کئ له گڼل پیغمبردا ﷺ نوژنی ترسی کردوه؟ حوزیه وه ووتی: من، جا نوژنی به هر دوو دهسته که کرد نمیمان یهک رکات و نمویان یهک رکات، و هیچیان رکاته کئی تریان نه کرد. نمو داود و نسائی گپراویانمتهوه.

چۆنىرىمى بىجى ھىنانى نوژى ئىتوارە كاتى ترس:

نوژى ئىتوارە (مغرب) كورت ناكىرتتە، ۋە لە ھىچ ھىدىسىكىدا چۆنىرىمى بىجى ھىنانى نوژى ئىتوارە لە كاتى ترسا نەھاتتە، ھەر لەبىر ئىۋە زانايان جىاوازيان ھەيە لەسەر چۆنىرىمى بىجى ھىنانى، لاي ھەنەفىيەكان و مالىكىيەكان ئىمام دوو پىكات بەكۆمەلى يەكەم نەكات و پىكاتىك بەكۆمەلى دوو، ۋە شافىئىيە و ئەھمەد پىيان داۋە ئىمام يەك پىكات بەكۆمەلى يەكەم بىكات و دوو پىكات بەكۆمەلى دوو، بىجى ئىۋە لە ھەلىيە رىۋايەت كراۋە كە ئىۋە بىۋە ئىۋە نوژى ئىتوارە كىردۈۋە لە كاتى ترسا.

نوژى لە كاتى ترسى زۆرە:

كاتى ترس زۆر بوو، و رىزەكان بەرەنگارى يەك بونە، ھەردوولا دايان بەيەكدا، ھەركىس بۆخۇى بىجى تۈنە نوژى نەكات، بىجىيە بىت يا بىسۋارى، بەرە قىبىلە يا بەرەلەيەكى تر، ۋە ركوع و سجدە كى بەئىشارەت ئىبىت ھەرچۆنىك تۈنە بىجىيان بەيىتى، ۋە سجدە كى نزم تىرىت لە ركوعە كى، ۋە ھەرچى بۆ نەكرا لەپايەكانى نوژى لەسەرى لائەجىت.

ئىبنوعمەر دەفەرموۋىت: يىغەمبەر ﷺ ۋە ھەلىيە نوژى ترسى نەكرد ئەفەرموۋ: (فَإِنْ كَانَ خَوْفٌ أَشَدَّ مِنْ ذَلِكَ فَارْجُلًا وَرُكْبَانًا) واتە: ئەگەر ترس لەمە زىاتر بوو بىجىيان بىسۋارىيە نوژى بىكەن.

ئەم ھەدىسە لاي بوخارى بىم لەفزە ھاتتە: (فَإِنْ كَانَ خَوْفٌ أَشَدَّ مِنْ ذَلِكَ، صَلُّوا رِجَالًا قِيَامًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ أَوْ رُكْبَانًا مُسْتَقْبِلِي الْقِبْلَةِ وَغَيْرِ مُسْتَقْبِلِيهَا). واتە: ئەگەر ترس لەمە زىاتر بوو بە پىادەيى بىجىيە نوژى بىكەن، يا بىسۋارى بەرە قىبىلە بىت يان نا.

ۋە لە رىۋايەتە كى لاي مۇسلىم ھاتتە كە ئىبنوعمەر دەفەرموۋىت: ئەگەر ترس لەمە زىاتر بوو بىسۋارى بىت يا بىجىيە بەئىشارەت نوژى بىكەن.

نوژى رىستەرو رىستراۋ (طالب و مطلوب)

ئەگەر كىسىك بەدۋاي دۆژمەنە بوو ئەيۋىست پىي بىكات و ترسى ئىۋە ھەبوو كە ئەگەر نوژە كى بىكات دۆژمەنە كى لەدەست بىجىت، ئەوكسە بە ئىشارەت نوژى بىكات با بە رىزىشتىشە بىت و بەرە قىبىلەش نەبىت.

ۋە رىستراۋىش ھەر بىۋەتتە نەبى نوژى بىكات، ۋە ھەركىس كە دۆژمەن پى لە ركوع و سجدە بىگىرت ئەجىتە پال ئەودوۋانە، ۋە ھەروەھا كىسىك ترسى گىيانى خۇى ھىيەت، يا ترسى گىيانى

کسوکاری، یا ترسی لمدوست چوونی مالتی بیټی بهوژی دوژمنهوه، یا دزهوه، یا درندهیهکوه، نمانمش همر بهئیشارهتوه نوژ بکمن بهرو قیبله بیټ یا لایهکی تر.

عیراقی دهفرموویت: ئو شتیه نوژ کردنه دروسته بۆ ههموو ئوانمی بهروا هه‌لدین لمترسی لافاو بیټ، یا ناگر، نه‌گر بهوشیهیه نه‌بیټ نه‌توانی خوی لی‌پاریزی، وه همره‌ها قمرزاريك كه توانای دانموی قمرزه‌کی نه‌بوو، وه نه‌یتوانی نه‌بونی‌یه‌کی روون بکاتمهوه، وه نه‌گر خاوه‌ن قمرز پی‌ی بگات، بهندی بکات و باوه‌پ به قسه‌کانی نه‌کات که نی‌یمتی.

همروه‌ها نه‌گر کسیتک تۆله‌یه‌کی لاسر بوو (قصاص) به‌هیوای ئوه بوو خاوه‌ن ماف پق و قینه‌کی به‌نیشتمهوه، به‌خۆشاردنه‌وی بۆ ماوه‌یه‌ک.

له عبدالله ی کورپی ئونه‌یسوه هاتوه دهفرموویت: پیغمبر ﷺ ناردمی به‌دوای خالیدی کورپی سو فیانی هوزه‌لی که به‌رو عمره‌فات نه‌رۆشت فرمووی: برۆ بیکۆزه، کاتی به‌دیم کرد کاتی نوژێ عسر بوو، له‌برخۆمهوه وۆم: ئه‌ترسم نه‌گر دا به‌زم نوژیه‌کم بکم لیم دوور بکۆمتهوه به‌رده‌ستم نه‌کۆم، له‌بر ئوه به‌رۆه نه‌رۆشتم به‌رو ئوو نوژم نه‌کرد به‌ئیشارهت، کاتی نزیک بوومه‌و لیتی ووتی: تۆ کۆی؟ وۆم: پیاریکی عمره‌م، بیستومه تۆ خه‌لک کۆ نه‌که‌یتمهوه دژی ئوکابرایه، منیش بۆ ئوه هاتوم بۆلات، ووتی: به‌لێ خه‌ریکی ئوم، ساتیک له‌گه‌لیا پۆشتم هه‌تا بۆم ریکموت به‌ شمشیره‌کم لیم دا هه‌تا گیانی ده‌رچوو، (ئه‌حمده و نه‌بو داود گیتراویانه‌مهوه، وه (حافظ) ئه‌سه‌نه‌ده‌کی به‌حسمن داناهه) ^(۱).

نوژێ سه‌فر

نوژێ سه‌فر چهند حوکمیکی هه‌یه وا له‌خواره‌وه روونیان نه‌که‌ینه‌وه:

(۱) کووت کردنه‌وی نوژیه‌چار و پکاتی‌یه‌کان:

(۱) له به‌حسمن دانانیدا چار پیاخشانده‌وی ئه‌وت، چونکه له‌ ریا‌یمتی کورپی عبدالله ی کورپی ئونه‌یسه ئوو عبدالله یه چهند کورپکی هه‌یه، هه‌یانه جێی باوه‌پن و هه‌یانه لاوازن، ئه‌میش ناری نه‌هیتاوه کامیانه، وه موندیری باسی ئوه‌ی کردوه که عبد الله ی کورپی عبد الله ی کورپی ئونه‌یسه جا نه‌گر ئوه راست بیټ ئوه له ژماره‌ی نه‌اسراوه‌کانه، وه له (ضعیف أبي داود) دا باسم کردوه به ژماره (۲۳۲) وه شایه‌تیشم بۆ نه‌دۆزراوه‌مهوه که هه‌دیسه‌که قوی بکات، تماشای (إرواء الغلیل ۵۸۹) بکه: ئیتر خوی گموره بۆخۆشی زاناره.

خوای گموره فرمویتمی: ﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (النساء، ۱۰۱).

واته: کاتی سهفرتان کرد تاوانبار نابن نهگمر نویژه چوار رکاتی به کان کورت بکننوه و بیکن به دوو رکات نهگمر ترسان که بن باوره کان نازارتان بدنه.

وه بهستنوهی کورت کردنوه به مهترسی وه کاری پئی ناکریت. له یعلای کوری نومیهیوه هاتوه دهفرمویتم: به عومری کوری (خطاب) م ووت: نم نویژ کورت کردنوه چیه نم خه لکه نهیکن؟ خوای گموره نهفرمویتم: ﴿إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾

واته: نهگمر ترسی نموتان هببوو بن باوره کان نازارتان بدن، خو نمو پوژه پوژشت ترسمان همیت؟ عومر فرموی: منیش وه تۆ نمو کارم لا سیر بوو، بۆیه لهو باره یوه پرسم له پیغمبر ﷺ فرموی: (صَدَقَ تَصَدَّقَ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَأَقْبَلُوا صَدَقَتَهُ) (رواه الجماعة)^(۱). واته: نموه صدهقهیه که خوا بۆی داناون، نیوهش صدهقهکی وهریگرن.

نیبنو جبریر نهگیرتموه له نمومونیسی جوهرشی یوه دهفرمویتم: به نیبنو عومریان ووت: خوای گموره نهفرمویتم: ﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ ۰۰۰﴾ نایمه که، خو نیستا نیمه ناسودهین و بن ترسین نایا نویژ کورت بکهینوه؟ فرموی: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ پیغمبر ﷺ چاکترین پیغمبویه بۆ نیوه چاری لی بکن.

له عانیشه هاتوه دهفرمویتم: له مه کهکه بوو نویژ فهرز کرا، له پیشهوه دوو رکات دوو رکات بوو، جا کاتی پیغمبر ﷺ هات بۆ مدینه بۆ همدوو رکاتیک دوو رکاتی تری زیاد کرد، جگه له نویژی نیواره که وهتری پوژه، وه نویژی بهیانی لهبر قورئان خوندنی زۆر تییدا، وه پیغمبر ﷺ کاتی نهچوو بۆ سفر وهک یه کهم جار نویژی نهکرد (واته دوو رکات دوو رکات

(۱) نمو کومه له بوخاری تییدا نیه واته بوخاری نهیگیراوهتوه، نیت چۆن نه لیت: کومهل گپراویانهتوه، خاوهنی (المنتقى) به پاشکاری نه لیت: (رواه الجماعة إلا البخاري) وه لهوانیه نمو جیا کردنوهی بوخاری له نویسنوه کهدا کورتبن.

نمیکرد). (نه‌حمود به‌یهدقی و نیبنو حیسان و نیبنو خوزه‌یه گیتراویانتموه وه پیاوه‌کانی جی‌ی بلوهرن^(۱)).

نیبنو قه‌ییم ده‌فرموویت: پی‌تغم‌مبهر صلوات کاتی نه‌چوو بۆ سه‌فر نوژئه چوار رکاتی‌یه‌کانی کورت نه‌کرده‌وه و نه‌یکردن به‌ دوو رکات همتا نه‌گه‌رایم وه بۆ مه‌دینه، وه سابت نمبووه له‌ سه‌فردا نمو نوژئه چوار رکاتی‌یه‌کانی به‌تواوی کردیت، وه کس له‌زانیان جیاوازی نمبووه له‌سر نمو، هرچنده له‌ حوکی کورت کردنم وه جیاوازیان هیده، عومر و عدلی و نیبنو مسعود و نیبنو عومر و جابر و نیبنو عبباس فرمو‌یانه: کورت کردنم واجب، وه نممه مه‌زه‌بی حنفی‌یه‌کانه.

مالیکی‌یه‌کان روتویانه: کورت کردنم سوننه‌تیکه‌ی مونه‌کمه‌یه له‌ جماعت مونه‌کمه‌تره، جا نه‌گه نمو موسافره موسافریکی تری ده‌ست نه‌کوت بی‌کاته به‌روژ به‌منها نوژئه که نه‌کات به‌ کورت کراوه‌یی، وه که‌راهمتی هیده له‌دای موقیموه نوژ بکات^(۲)، وه لای

(۱) له (تمام المنه) دا لی‌کۆلتیموه‌ی له‌سره، به‌لام شیخ ره‌جمتی خوی لی بیت سه‌رفه‌جام ده‌فرموویت: له (الصحيحة) دا به‌ ژماره (۲۸۱۴) ته‌خریم کردوه.

(۲) منیش نه‌لیم نم که‌راهمتی که‌ مالیکی‌یه‌کان روتویانه: پوته له‌ به‌لکه، و پی‌چوانمی نم سوننه‌یه که‌ زانی نم نوممه عبدالله ی کوی عبباس گیتراویتموه ره‌زای خوی لی بیت، موسای کوی سه‌لمه نه‌لیم: له‌گه‌ل نیبنو عبباسدا له‌ مه‌که‌ بووین، منیش و تم: نه‌گه له‌گه‌ل ئیوه‌دا بین چوار رکات نوژ نه‌کین، به‌لام نه‌گه‌ل بگه‌رینم وه ناو چاده‌کافان نمو دوو رکات نوژ نه‌کین؟

نوح فرمووی: نمو سوننه‌تی ئه‌بولقاسمه. نه‌حمود به‌ سه‌ندیکی صحیح ته‌خریمی کردوه، وه موسلیم و نبو عوانه و جکه له‌وانیش به‌ کورتی ریوایتیان کردوه، وه له (الإرواء) یش دا ته‌خریج کراوه به‌ ژماره (۵۷۱).

پاشان دانه‌ر روتمی به‌هیزی پوون نه‌کردنم وه له‌ناو نمو قولاندا، هه‌روه‌ک نمه‌ پیشی بووه له‌ زۆر له‌ کیشه‌کاندا. جا نمو من به‌ ته‌کید نه‌لیم نه‌ویه: که‌ نوژ کورت کردنم واجب و قسه‌ی ئه‌وانش ته‌رجیح نهدم که‌ وانه‌لین، له‌بر چنده به‌لکه‌یه‌کی زۆر که‌ هیچ به‌هره‌ی ده‌رووی بۆ نیه، و شوکانی له (السیل الجرار ۳۰۶/۱-۳۰۷) دا بای کردوه، له‌وانه حدیسه‌کی عایشه‌یه که‌ بزم نزیکانه باسم کرد (فَرَضَتِ الصَّلَاةُ رَكْعَتَيْنِ رَكَعَتَيْنِ...) حدیسه‌که.

جا هه‌رکسێک له‌ سه‌فردا نوژ له‌ دوو رکات زیاتر بکات، نمو وه‌ک نمو وایه که له‌ نوژی چوار رکاتی زیادی کردیت له‌ کاتی نیشه‌جی‌بووندا، وه نابیت ناده‌میزاد خوی به‌وه هه‌لواسیت که‌ ریوایت کراوه عایشه بۆخوی له‌ سه‌فردا نوژی به‌ چوار رکاتی کردوه، چونکه نمو نابیت به‌لکه.

به‌لکه به‌لکه له‌ ریوایت‌که‌یدا هیده له‌ پی‌تغم‌مبهر صلوات نک له‌ پای خۆیدا.

حنبه لي به کان کورت ڪردنوه دروسته، وه چاڪرڻيه لڻمواو ڪردن، وه همروهه لاي شافعي به کان بهمهرجڻڪ ٺوڪسه ٺومواويه بڀڙيت ڪه نوڙي تيڊا کورت نه ڪرڻتوه.

(۲) ماهي کورت ڪردنوه:

ٺوهي له ٺايمته ڪموه به دهست ديت ٺوهيه ڪه همروهه ڦرڻڪ پڻي بووترڻي سڦهر کورت يا درڙ نوڙي تيڊا کورت نه ڪرڻتوه و ڪو نه ڪرڻتوه و پڙو شڪانڊن تيڊا رهوايه، وه شتيڪي وا نه هاتوه له سوننه توه ٺو گشتي به تي بهي ٺايمته ڪه بيهستيتوه، وه ٽيبنو مونڊير وڪساني ترش لم مسه له يڊا زياتر له بيهست قبوليان نه ڦل ڪردوه، ٽيمش ليرههه راست ترينيان باس نه ڪهين:

نه حمده و موسليم وه ٺهواو و بهيهه ڦي له يهحيائي ڪوري زهيدوه نه گيڙنوه ده فمرويت: ده رباري کورت ڪردنوهي نوڙ له ٺمنسي ڪوري ماليڪم پرسی، لهوه لامدا فمرووي: پڻمهمبر ^{سڙاڻ} سي ميل يا سي فمروخ دور بڪوتايوه نوڙي کورت نه ڪردوهو دوو رکاتي نه ڪرد.

(حافظ) ٽيبنو حجهر له فمروخ ده فمرويت: ٺمهه صهحيحتين و صهرحترين حمديسه هاتوه ده رباري پرون ڪردنوهي ماهي کورت ڪردنوهي نوڙ، وه ٺو پارايي بهي نيوان ميل و فمروخه ڪه، قسمي ٺهو سمعدي خودري لاي ٺبات کاتي ده فمرويت: پڻمهمبر ^{سڙاڻ} نه گهر يڪ فمروخ سڦهري بڪردايه نوڙي کورت نه ڪردوه. سمعدي ڪوري منصور گيڙاوي بهي (حافظ) له (التلخيص) دا باسي ڪردوه وه داني به صيحههتي حمديسه ڪههه ناوه بهوي بي دهنگي ڪردوه لتي^(۱).

حافظ له التلخيص دا (۴۴/۲) دا نه ٿيت: عوروه باسي ٺوهي ڪردوه ڪه عايشه ته ٺولي ڪردوه همروهه عوسمان ته ٺولي ڪردوه، همروهه له صهحيحهه سابت بووه، جا نه گهر عايشه له پڻمهمبروه ريوايهتيڪي ببوايه، عوروه نه يدهوت ڪه ته ٺولي ڪردوه، وه نه يدهوت له صهحيحهه پڻجهوانهي ٺوه سابت بووه.

منيش نه ٿيم: (حافظ) ٺامارو بق لاوازي حمديسه ڪي عايشه نه ڪات به زاراوي: (قَصْرَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي السَّفَرِ وَأَتَمَّ) واته پڻمهمبر ^{سڙاڻ} له سڦهرو نوڙي کورت ڪردنوهه و به چوارش خوتندويي.

جا ٺم حمديسه له گمل ٺوهشدا ڪه سمنده ڪي زهعيفه، پڻجهوانهي ٺو حمديسه صهحيحانهيه ڪه راست لباري کورت ڪردنوهي نوڙي پڻمهمبروه ^{سڙاڻ} هاتوه له سڦهرو، ڪه همنديڪيانم باس ڪردوهو روم ڪردنوهه له (الإرواء) دا (۳/۳-۹). همروڪس نه يهوت با بگهرتوهه بق ٺوي، (تمام المنه).

(۱) منيش ده ٿيم: دانر بهوه هه ٽهه ٺمواوه ڪه حافظ بي دهنگي ڪردوه لي، و صمنعائيش له پيش ٺوهوه هر بي دهنگي لي ڪردوه له (سبل السلام) وهروهه شوڪاني له (الليل الجرار ۳۰۷/۱) دا به ٺام له (نيل الأوطار) دا گوماني همروهه له صهحيح بوني دا، جا لپاش ٺوهه له (۱۷۶/۳) دا روتويي:

وهك زانراویشه فرسهختك سى ميله، جا بهويي به حدیسه كهي نموسه عید نو گومانه لائبات كه له حدیسه كهي نموسدا هاتوو، وه روونی نهكاتوو كه كمترین ماوه پیغمبر ﷺ لسمفردا نویژی تیدا كورت کردیتموه سى ميله، وه فرسهختك (۵۵۴۱) ممتره، وه میلتيك (۱۷۴۸) ممتره، وه كمترین ماوه كه هاتییت بۆ كورت كردنوهی نویژ تیدا يهك ميله، نیبنونمبی شهیه گنراویمتی یوه بهتیسنادیكي صحیح له نیبنوعومروه، وه نیبنوحزم لسمر نوه رۆشتوو، وه بهلگه نهیتیتتوه دهبارهی كورت كردنوهی نویژ لهماوهی میلتيك كمتر دهفرمویت: پیغمبر ﷺ چوه بۆ بهقیع بۆ ناشتنی مردوو، وه چۆتدهر بۆ پیویستی بهجن هیتان و نویژی كورت نهکردۆتموه.

نهما نوهی زانایان بۆی چوون كه ئەلین: مەرجه سەفەرە كه درێژ بیت، بهلای كمموره دوو قوناغ بیت لای هندیکیان، وه سى قوناغ بیت لای هندیکی تریان بۆ كورت كردنوهی نویژ، نوه نیام نموقاسمی خرقی لهجیاتی ئیمه له (المغنی) دا رهددی داونهو فرمویتى: دانر دهفرمویت: نوهی زانایان بۆی چوون هیچ بهلگه نابینم لسمری، چونكه قسدى صحابه لهباروه جیاواز و پیچوانمبی یهكن، وه بههۆی نو جیاوازی یوه نابنه بهلگه، وه له نیبنوعومروه نیبنو ععباسوه پیچوانمبی نوه ریوایت كراوه كه هارهلامان کردویانته بهلگه، پاشان نهگەر نو جیاوازی یش نموایه قسهكیان همر بهلگه نهنبوو، چونكه فرموده و کردهوی پیغمبر ﷺ هیده لهباریهوه، وه نهگەر قسهكایان سابت نمبو ناتوانین بچین بۆ نو ماوه دانانمبی باسیان کردوه، لعیبر دوو روو.

(حافظ) له (التلخیص) دا هیناریمتی و قسدى لسمر نهکردوه، جا نهگەر صحیح بیت نوه نمندازهی فرسهخهكه گومانى تیدا نا بیت، وه له فرسهخ كمتر ناییت نویژی تیدا كورت بكرتتوه نهگەر به سەفر ناویرویت، له شرعدا یان له لوغمتدا.

منیش ئەلیم: له کوئ صحیحه، كه نمو هارونی عمبدی تیدایه، حافظ له (التقريب) دا لهباریهوه ئەلیم: تەرك كراوه، وه هندیك له زانایان به درۆزیان داناه.

و من نمو حدیسم له (الإرواء) دا تەخریج کردوه (۱۵/۳) له ریوایمى كۆمهلتك موصنیفوه له (حافظ) وه، جا همرکس پیی خوشه با بگرتتوه بۆی.

لعموه تهئکید نهیتتوه كه دروست نیه) فریوخواردن به بن دنگ بوونی حافظ، وه نمو بن دنگ بوونی لسمری مانای نوه نیه كه سابته لای.

با نمو بن دنگ بوونه له (الفتح) یشدا بیت، هەرچمنده (فتح الباری) پاکترین دانراوه کانییمتی له حدیسی زعیف: وه لهوانشه همر لعیبر نوه نمو حدیسمی نهیتناییت له فەقدا، تیر خراش زاناره، (تمام المنه).

یه کمیان: نهو پیچوانی سونمتی پیغمبره ﷺ که ریوایه‌مان کردوه، وهه‌روه‌ها پیچوانی (ظاهر)ی قورپانیش، چونکی بمپی (ظاهر)ی نایمه‌که کورت کردنوی نویژ ریوایه بز کسینک بمسفر بروت نه‌فروموت: ﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ﴾ (النساء/۱۰۱). واته: وه نه‌گهر چون بز سفر تاوان نیه لسمرتان له نویژه‌کانتان کورت بکنمونه. وه مرجی تریش لاجو بو خبری باس کرا که له یعلای کوری نوم‌یه‌هه‌هاتوه، کواته ظاهری نایمه‌که نه‌می‌یتمه که هممو جزره سهرنک نه‌گرتمه.

وه نهوی پیغمبر ﷺ فرمویت: (یسمح المسافر ثلاثة أيام) واته: موسافیر سی رۆژ بزی هدیه مسح بکات، ده‌ریای ماوی مسح کردن هاتوه، وه‌لی‌ره‌دا ناکرتنه به‌لکه.

وه له‌گهل نه‌ه‌شدا نه‌توانی ماوی ری پزشتنی کورت بمسی رۆژ بپرت، وه پیغمبر ﷺ ناوی ناوه سفر و نه‌فروموت: (لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُسَافِرَ مَسِيرَةَ يَوْمٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ) واته: ره‌وا نی‌یه بز نافرته‌یک که باوه‌ری به‌خوا و رۆژی دواپی بیت، ماوی رۆژنک به‌ریدا بروت له‌گهل مه‌هرم نه‌بیت.

دووم: ته‌قدیر کردن و ماوه‌دانان باب‌ه‌کی (التوقيف) واته: وه‌ستانه لسمری کواته دروست نی‌یه کس به رای پمتی بزی بچیت، به‌تایه‌تی لی‌ره‌دا که نه‌و ته‌قدیر کردنی ماوی سفره هیچ ته‌صلیکی نی‌یه که گهرانه بکری بولی، وه هیچ هاو‌تنه‌یک نی‌یه قیاس بکری لسمری، وه به‌لکه له‌گهل نه‌وانیه که کورت کردنوی نویژان بز هممو موسافیرنک به‌ره‌وا دانه، مه‌گهر نی‌جماع پینک بیت لسمر پیچوانی نه‌کاره، جا سفره‌که به‌فرکه بیت یا به‌شم‌نده‌فر وه‌که یه‌که، هره‌ها سفره‌که بز خوا پهرستی بیت یاشتی تر وه‌که یه‌که.

وه همرکس کاره‌کی لسمری پی‌ریست بکات همیشه لسه‌فردا بیت وه‌که: کشتی‌ره‌وان و خاوه‌ن سه‌یاری کری نه‌و ری‌پی پین دراوه نویژ کورت بکاتوه و به‌رۆژویش نه‌بیت، چونکه نه‌وانه موسافیرن له‌راستیدا.

(۳) نه‌و شرتنی کورت کردنوی لی‌وه ده‌ست پین ده‌کات:

جومه‌وری زانایان بز نه‌و چون که کورت کردنوی نویژ به‌جیابونه‌وه له‌شرتنی دانیشتنوه ده‌ست پین ده‌کات، وه به‌ده‌چوون له‌شاره‌وه، وه نه‌مه‌مرجه، وه ده‌ست به‌ردار نابن له‌کورت کردنوه تاوه‌کو نه‌گهرتته‌وه و نه‌گاته نه‌وه‌لی مال‌ه‌کانی شاره‌کی، نی‌بنو موندیر ده‌فروموت:

ٺوهندي من بزانم پيغمبر ﷺ له هيچ ڪام لسمفرو ڪانيدا نوڙي ڪورت نه ڪردو تهوه تاوه ڪو لممدينه دهر نه چوڻيٽ.

ٺمنس ده فرموڻيٽ: نيورڙ له گمل پيغمبردا ﷺ لمار مديندا چوار ڀڪاتمان ڪردوه ڪاتي گهيشينه (ذي الحليفة) دو ڀڪاتمان ڪردوه. (رواه الجماعة).

وه هندنڙ له (سلف) راڀان وايه همرڪس نيازي سفير ڪردني هڀو بڙي هديه نوڙ ڪورت ڀڪاتوه با هيتا له خانوه ڪمي خويشيدا ٻيٽ.

(٤) چ ڪاتيڪ موساڻ نوڙه ڪاني بتمواري نه ڪات:

موساڻ نوڙ به ڪورتي نه ڪات هتا لسمفردا ٻيٽ، جا نه گمر چوه نار شارنڪ و مايوه بڙ جي به جي ڪردني پيويستي خوي، نوڙه ڪاني هر به ڪورت ڪراوهي نه ڪات، چونڪ هر به موساڻ دائمنريت نه گمر لموشارهه ڇمند سائيڪيش ٻيٽيٽوه، وه نه گمر بنيان ٻيٽ ماوهيه ڪي ديازي ڪراو لموشارهه ٻيٽيٽوه، ٺوهي ٺيبنو قهيم هئي بڙاردوه ٺوهيه، ڪه ٺو مانوهيه ٺوهڪسه له ڪوڪمي موساڻ دهرناڪات، زور ٻيٽيٽوه يا ڪم، بممرجيڪ نيازي مانوهي هميشه ٻيٽ لموشوئندا ڪه ماوه تهوه.

زانايان لم بارهيهه راي زوريان هديه ڪه ٺيبنو قهيم به ڪورتي هيتاوني، وه راي خوي سرخستوه و ده فرموڻيٽ: پيغمبر ﷺ ٻيٽ رڙ له تبوڪ مايوه نوڙه ڪاني هر به ڪورتي نه ڪرد، وه وهيفرمو به ٺوهمتي ٺيسلامي: نه گمر ڀاويڪ لهوه زياتر ٻيٽيٽوه نايٽ نوڙ ڪورت ڀڪاتوه، به ٺام واريڪ ڪوت ٺو ماوهيه مايوه لموشوئندا. وه ٺو مانوهيه له حالتي سفيردا له ڪوڪمي سفير دهرناچيٽ، زور ٻيٽيٽوه يا ڪم، بممرجيڪ بتمواري جيڪر ٻيٽ، وه بنيانزي مانوهش ٻيٽ لموشوئندا، وه (سلف) و (خلف) له بارهيهه جياوازي ٻيٽيٽوه زوريان هديه.

چونڪ له صهحي بوخاريدا له ٺيبنو عبيباس هاتوه ده فرموڻيٽ: پيغمبر ﷺ له هندنڙ سفيردا نڙهه رڙ ماوه تهوه، له ماوهيدا نوڙي ڪورت نه ڪردوهو دو ڀڪاتي نه ڪرد، وه ٺيمش نه گمر هتا نڙهه رڙ ٻيٽيٽوه دو ڀڪات نوڙ نه ڪين، نه گمر لهوه زياتر ٻيٽيٽوه ٺوهڪاته نوڙه ڪان بتمواري نه ڪين.

وه (ظاهر) ڪسي نه حمد ٺوه دهر نه خات ڪه ٺيبنو عبيباس مٻستي مانوه ڪمي مه ڪه ڪه ڪه ڪاتي فتح ڪردني، چونڪ ده فرموڻيٽ: پيغمبر ﷺ هڙهه رڙ له مه ڪه ڪه مايوه ڪاتي فتح ڪردني، چونڪ نه ٻويست بهرو حونهين ٻچيٽ، به ٺام بڙي نه ڪرا لمپاشاندا هر لهوي مايوه، جا ٺوه ٺو مانوهيه ڪه ٺيبنو عبيباس گيڙاويٽي ٻوه.

وہ کسانى تر نه لټن: ئيبنوععباس مېمېستى مانوه کى تمبوکى بووه، وهک جابري کورې عبدالله ده فرمووټ: پټغمېمر ﷺ بېست ړوژ له تمبوک مایوه به کورت کراوېي نوټي نه کرد. (نېمام نه محمد له موسنده کېدا گټراوېي يوه).

ميسوهرى کورې مه خرېمه ده فرمووټ: له گڼل سعددا له گونده کاني شام چل ړوژ ماینوه، سعد هر نوټي کورت نه کرده، به لام ټيمه به توارى نمان کرد.

نافيع ده فرمووټ: ئيبنوعومر شمش مانگ له نزه رايحان مایوه، دوو ړکات نوټي نه کرد، چونکه به فر پي گرتبو نه تواني بچيتمناوي.

حفصى کورې (عبدالله) ده فرمووټ: نمنسى کورې ماليک دوو سال له شام مایوه هر نوټي موسافري نه کرد.

نمنس ده فرمووټ: هاره له کاني پټغمېمر ﷺ له پام هورمز حوت مانگ مانوه نوټيان کورت نه کرده.

حسمن ده فرمووټ: له گڼل عبدالرحمن ي کورې سموره له کابل دوو سال ماینوه نوټي کورت نه کرده، به لام کزي نه نه کرده.

ټېراهيم ده فرمووټ: له (ړې) سالتک و زياتر لوهو له سدهستان دوو سال نمانوه.

نوه ړي و ړه وشتي پټغمېمر ﷺ له گڼل هاره له کاني وهک نېمېنى، وه نوهش راسته.

به لام مذهبي خه لک، نوه نېمام نه محمد ده فرمووټ: نه گهر نيازي هېوو چوار ړوژ بېنيتتوه نوه نوټ به توارى بکات، نه گهر نيازي کمترى هېوو کورتى بکاتوه، وه نوه (اثر) انه لسم نوه داننيت که صهابه کان هرگيز مېمېستيان مانوه نېووه، به لکو نېان ووت: نمرې يا سېمې ده رنه چين.

وهک دياره نهم قسه يه چارپياخشاندهوى نويت، چونکه پټغمېمر ﷺ مه ککې فتح کرد و بهو حالته تييدا مایوه، بنمماکاني نيسلامى تييدا دائمه زاندهو بنمماکاني بن باوې تييدا نرمان، وه کاروبارى دهو ربړيشى ناماده نه کرد، وه گوماني تييدا نريه نوکارانه پتړستى بهماندهوى چمندين ړوژ هديه، وه به ړوژي يا دوو ړوژ ناکرت.

هېروه ها مانوه کى له تمبوک که چاره پوانى هاتنى دوشمن بوو، گوماني تييدا نريه دوشمن چمن قوناغيتک دور بوو ليوې که پتړستى به چمندين ړوژ هېوو بډ گېشتن، وه پټغمېمر ﷺ نه يزاني که به چوار ړوژ ناگن.

همروه ها مانوهی ئیبنوعومر شمش مانگ له نازه ریيجان که لمبر بهفر هر نوٲژی کورت نه کرده، ناشکراشه که بهفری ناوها به چوار پوژ ناتوتتوه و ناییت به نار، بهشیتویهک ئو رینگایه بکرتتوه، وه همروه ها مانوهی ئمنس لمشام بو ماوهی دوو سال که نوٲژی تیتدا کورت نه کرده، همروه ها مانوهی صهابه کان له (پام هورمز) حوت مانگ که نوٲژیان کورت نه کرده، ناشکرایه که ئو گهمارو دان و جیهاده به چوار پوژ کوتایی نایات.

هاوه له کانی نه محمد ووتویانه: نه گمر ئوکسه بو جیهاد مایوه له گمئل دوژمندا، یا حاکم بئندی کردبو، یا نه خوش بو، ئوه نوٲژ کورت بکاتوه، جا چ لئی پوون بیت زور ئهمنیتتوه یا کم، ئهوش راسته، به لام مرجیکیان تیتدا داناوه له قورئان و سوننت و ئیجماع و کاری صهابهدا به لگی لمسر نییه. جا ووتویانه: مرجهکی ئهویه ئیحتیمالی هبئی لو ماوهیدا که حوکی سهفری لمسر لانه چیت پیوستییه که جی به جی بکات که ئو ماوهیدش له چوار پوژ که مته.

جا ئیبنو قهسیم دهفرموویت: ئیوه ئم مرجمتان له کوئی هیناوه له حالیکدا پیغمبر ﷺ خزی له چوار پوژ زیاتر ماوه توهو نوٲژی کورت کردو توه لمه که و تبوک و هیچی به هاوه له کانی نهفرمووه بو پوون نه کردو توه که نیازی نبوو له چوا پوژ زیاتر بمیتتوه، وه ئمشیزانی که هاوه له کانی چای لی نه کمن له نوٲژه کانیدا، وه وهک ئو لمماوهی مانوهیدا نوٲژ کورت نه که مته، که چی به یهک وشمش پی نهفرموون: له چوار پوژ زیاتر نوٲژ کورت مه که مته وه پوون کردنهوهی ئهوش گرنگترین شته له شته گرینگه کاند، وه همروه ها لمدای ئو صهابه کان بهوشیتویه چاریان لئی کردوه، وه هیچ شتی لهوشتانهیان نهووتوه بو کسانهی که نوٲژیان له گه لدا کردن.

مالیک و شافعی ووتویانه: نه گمر نیازی چوار پوژ زیاتر مانوهی هببو نوٲژ بتموای نهکات، وه نه گمر نیازی که متری هببو نوٲژ کورت بکاتوه.

وه ئبو حنیفه په حمتی خوی لمسر بیت دهفرموویت: نه گمر نیازی پانزه پوژ مانوهی هببو نوٲژ بتموای بکات، وه نه گمر نیازی مانوهی لهوه که متری بو نوٲژ کورت بکاتوه، ئهوش بوچوونی (لیث)ی کوپی سهعهده. وه هر ئو بوچونهش لهستی صهابهوه ریوایت کراوه که ئوانیش عومرو کوپه کهی و ئیبنوععباسن.

سهعیدی کوپی موسهیب دهفرموویت: نه گمر چوار پوژ مایتوه بتموای نوٲژ بکه، وه وهک قسه کهی ئبو حنیفهیشی لی نه گیرنهوه.

عهلی کوپی ئبو (طالب) خوی لی پازی بی دهفرموویت: نه گمر ده پوژ مایوه بتموای نوٲژ نهکات، وه ئهوش له ئیبنوععباسهوه به ریوایت هاتوه، وه حهسن دهفرموویت: هتا نه یمرت

لهو شوننه بېنیتیموه نوژ کورت بکاتوه، وه عانیسه ده فرموویت: نهونده نوژ کورت بکاتوه همتا تویشمو باروبنه دانهنیت.

چوار نیمامه کان ره همتی خویان لی بیت لسمر نوه رتکن که ته گهر کسیتک بو پتووستی ریک مایوه که چاره پری بهجن هیتانی نه کرد نه یوت نمرې یا سبی ده رنچم، به لام بو رتک نه نه کورت، نوه نکسه همتا بهوشیویه بیت نوژ کورت بکاتوه، جگه له شافعی که له یه کنی له قسه کانیدا ده فرموویت: نکسه همتا حمده هژده پوژ نوژ کورت بکاتوه، نیر دواي نوه بهتوای نوژ بکات. وه (ابن المنذر) له (إشراف) هکی خویدا ده فرموویت: گشت زانایان کون لسمر نوهی که موسافیر مادام نیازی نیشتهجن بوونی نبعی بو هیه نوژ کورت بکاتوه گهرچی چنند سالیش بېنیتیموه.

(5) نوژنی سوننت لسمه فردا:

جومه وری زانایان بو نوه چوون که کردنی نوژنی سوننت کپرا همتی نریه بو نکسه سانی نوژ کورت نه کننمه لسمه فردا، چ نوژنی سوننتی راتبه بن یا نوژنی وه تر.

لای بوخاری و موسلیم هاتوه که پیغمبر ﷺ پوژنی فتهی مه که له ممالی (أم هانی) خوی شوردوه هشت رکات نوژنی کردوه، وه له نینوعومره ده خوا لیتی پازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ لسمر پشتی و لاغه کی نوژنی نه کردو و لاغه کی بو هرکوی پوی بکرایه بهسر نیشارهتی نه کرد.

حسین ده فرموویت: هاولانی پیغمبر ﷺ لسمه فریادا نوژنی سوننتیان نه کرد لپیش نوژنی فیزو لدوايوه.

نبنو عومرو غیری نو پایان وایه که نوژنی سوننت لسمه فردا شرعی نریه نه له پیش فیزو نه لدواي، تنها شمونژ نبعی درسته، وه کومه لیکي بینی نوژنی سوننتیان نه کرد دواي نوژنی فیزو، پی فرموون: ته گهر نوژنی سوننه تم بکرایه نوژنه فیزو گام بهتوای نه کرد و کورتم نه نه کردنمه، برازا، هارپسی پیغمبرم ﷺ کردوه له دوو رکات زیاتری نه نه کرد همتا کزچی دواي کرد، وه هارپسی نبویه کرم کردوه، له دوو رکات زیاتری نه کردوه، وه باسی عومرو (عثمان) یشی کرد، وه فرمووی: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ (بوخاری گپراویمتی یوه). واته پیغمبر ﷺ باشرین پیتشوایه بو نیوه که چاری لی بکن.

ئىبنوقودامە ھەدىسەكەي ھەسەن و ئىبنوعومەر كۆز كەردۆتە، وە پۈۋى كەردۆتە، كە ھەدىسەكەي ھەسەن بەلگەيە لەسەر تەۋەي كە كەردنى خراب نىيە، وە ھەدىسەكەي ئىبنوعومەر بەلگەيە لەسەر تەۋەي كە تەكەردنى خراب نىيە.

(۶) سفر کردن لریژی هینیدا:

پژوی ههینی سه‌فهرکردن تیدا خراپ نی، به‌مهرجیک کاتی نوێژ نهیتت عومر جارنگ گویی له کابرایک بوو نهیوت: ته‌گمر ته‌مه‌پژوی ههینی تمبوایه ته‌چومه سه‌فهر، عومر فهرمووی: برۆ ههینی ری له‌کس ناگرێ بۆ سه‌فهر کردن^(۱).

ئەبۇ عوبەيدە پۇژى ھەينى چاۋەپوانى نوژى نەكردوۋە چوۋە بۆسەفەر، ۋە زوھرى چىشتەنگارۋىكى ھەينى ئەبۇرەست بېچىتە سەفەر، ۋە تىيان: بەم ھەينى يە سەفەر ئەكەيت؟ فەرەموى: بىنەمبەر ^{بەنەن} پۇژى ھەينى سەفەرى كەردوۋە.

کۆکردنەوی دوو نوێژ

دروسته بۆ نوژنکەر نوژنی نیوهرۆ و عەسر بەسەرە کموە بکات، بەپێش خستن یا بەدوا خستن ^(۲).
هەرۆهە نوژنی ئیوارە و خوتنانیش بەوشیوێه، ئەگەر حالتێک لێم حالتانێ لای خواریو
هاتە پێش:

۱- کز کردن روی نوک لعل و موزده لعلها:

زانایان همموو لسمو ئموه یتکن که نوژی نیوهوو عسر کوته کرتموه له کاتی نوژی نیوهووا ته کرت له عمره فیه، وه نوژی تیواره و خوتنان کو ته کرتموه له کاتی نوژی خوتناندا ته کرت له موزده لیه، وه کردنی بو شیویه سونمه، چونکه بته ممبر ^{عراق} کردویتی.

۲- کز کردنمونه لسهفردا:

(۱) ثم نسرانه همویان ئیبنوثوبی شهبه تخریجی کردون (۲/۱۰۵-۱۰۶) و عبد الرزاق (۳/۲۵۰-۲۵۱) وه نسرکهی عومر دوو ږنگای هدیه یه کیکیان راسته، وه له (السلسله الضعیفه) دا تخریج کړاوه له ژنر حدیسی ژماره (۲۱۹)، و نسرکهی ثبوعوبیده (منقطع)، وه حدیسه کی زوهری مورسه له، و ماناکی صدحیه بمخرجیک نو کسی سفرده که نکات گوئی له بانگی جومعه نبیت، جا کاتیک گوئی لی یو نو ووجه بخت بز جومعه، نیر خوی گمورهش بزخوی زاناره.

(۲) پیش خستق نږهيه هېرډووکيان له کاتي يه کمډا بکات، وه دووا خستق نږهيه هېرډووکيان له کاتي دووډمدا بکات (دانډر).

کۆ کردنوهی دوو نوژ له سه فهدا، وه کردنیان له کاتی یه کینکایندا دروسته بهیچی قسمی بهشی زۆری زانیان، وه فهرقی نییه لای داییت بۆ حوانوه یا بهرپوه بیت.

له موعاذه وه هاتوه که پیغمبهر ﷺ له غزه ی تمبووکدا نه گهر رۆژ له ناوه راستی ناسمان لایبدایه پیش بارکردن نوژی نیوه رۆ و عسری بهسریه کوه نه کرد کاتی نوژی نیوه رۆ، وه نه گهر باری بکردایه پیش ئهوی رۆژ لابات نوژی نیوه رۆی دووانه خست هتا کاتی نوژی عسر نهات، وه له ئیواره شدا بههممان شیوه، وه نه گهر خۆر ناوا بوویه پیش ئهوی بار بکات نوژی ئیواره و خوتنانی بهسریه کوه نه کرد، وه نه گهر باری بکردایه پیش ئهوی خۆر ناوا بیت نوژی ئیواره ی دووا نه خست هتا کاتی خوتنان نهات، ئینجا لای ئهدا ههردوکیانی بهسریه کوه نه کرد. (ئهبوداد و (ترمذی) گێڕاویانهتوه وه (ترمذی) ده فهرمووت: ئهوه حدیسیکی حسنه).

له کوره یبهوه له ئیبنوعمباسوه هاتوه ده فهرمووت: ئایا چۆنییهتی نوژکردنی سه فهدی پیغمبهرتان ﷺ پێ نه ئیم ؟ ووتمان: به ئی پیمان بلێ، فهرمووی: نه گهر رۆژ بیدایه له ناوه راستی ناسمان پیش ئهوی سوار بیت، له شوینی حوانوه دا نوژی نیوه رۆ و عسری بهسریه کوه نه کرد، وه نه گهر رۆژ نهیدایه له ناوه راستی ناسمان ئهوه سوار نبو و نه رۆشت هتا کاتی نوژی عسر نهات، ئهوکاته لای ئهدا و نوژی نیوه رۆ و عسری بهیه کوه نه کرد، وه نه گهر کاتی نوژی ئیواره بههاتایه و له شوینی حوانوه دا بوویه سوار نه ئه بوو هتا نوژی ئیواره و خوتنانی نه کردایه بهسریه کوه، وه نه گهر پیش نوژی ئیواره سوار بوویه بهرپوه نه رۆشت هتا کاتی خوتنان نهات، دانهبزی ههردوکیانی بهسریه کوه نه کرد، (ئهحمده گێڕاویهتی بهوه، وه شافعی له موسنده کهیدا شتیکی وه ئهوی گێڕاوهتوه)، وه تیدا ده فهرمووت: نه گهر برۆشتایه پیش زهوال نوژی نیوه رۆی دووانه خست هتا کۆی نه کردنوه له کاتی عسردا بهسریه کوه نه کردن، (بهیهقی به ئیسنادیکی (جید) گێڕاویهتی بهوه) وه ده فهرمووت: کۆ کردنوهی دوو نوژ و بهسریه کوه کردنی، له بهر مهعهزه تهی سه فهد، لهوکاره بهناویانگانهیه که به کارهاتوه له نیوان صهحابو تابعین دا.

مالك له (الموطأ) دا له موعاذه وه نه گێڕتوه: پیغمبهر ﷺ رۆژك له غزه ی تمبووکدا نوژه کهی دوواخست له پاشاندا هاتدهر نوژی نیوه رۆ و عسری بهسریه کوه کرد، پاشان گهراپهوه جیگاکی خۆی، پاشان هاتوه نوژی ئیواره و خوتنانی بهسریه کوه کرد.

شافعی ده فهرمووت: که ده فهرمووت: (هاته دهرو رۆشتوه) ئهو شیوه کاتیک نه کریت که دابهزین بۆ حوانوه. وه ئیبنوقودامه دوا ئهوی باسی ئهو حدیسه نه کات له (المغنی) دا ده فهرمووت: (ابن عبدالبر) ده فهرمووت: ئهو حدیسه صحیحو ئیسناده کهی سابهته.

زانایانی سیره بسمهرهات ووتویانه: غمزوی تمبوك لمساتی نویممی کوجیدا بووه، وه لم حدیسدا پرون ترین بهلگه هدیو بهیترترین حوجهیه بۆ ږد دانموی ئو کسمی نه لیت: دوو نوژ بسمر یه کموه له کاتی یه کیکیاندا ناکریت مه گمر له حالتی ږښتندا نې، چونکه پیغمبر ﷺ کاتی لادان بۆ حوانموه مانموه لمانا چادردا نوژی بسمریه کموه کردوه، جا لمو شونی حوانمویدا هاتوتمدهر بۆ نوژ کردن و دوو نوژی بسمریه کموه کردوه، کاتی لیبوتموه گمراوه تموه ناو چادره کمی.

موسلیم ئو حدیسی له صحیححه کېدا گپراوه تموه و ده فمرمویت: پیغمبر ﷺ نوژی نیوږو عسری بسمریه کموه کردوه، وه هروها نوژی ئیواره و خوتناتی بسمریه کموه کردوه، وه هر نې کار بو حدیسه بکری، چونکه سابتو حوکی ناشکرایو هیچ موعاریزکی نی، وه لمبر نموی کۆکردنموی نوژ روخصتیکه له روخصته کانی سافر، وه کورت کردنموی نوژو مسح کردنی خوف وایه و تایبعت نه کراوه به حالتی ږښتندوه، به لام باشتر وایه ئو دوو نوژه بسمریه کموه بکری و دوو بخریت بۆ کاتی نوژه کمی دوايي. قسه کانی ئیبنو قهیم تمواو بوو. وه نیریت هیتان مخرج نی به بۆ کۆکردنموه کورت کردنموی نوژ. ئیبنو قهیم یه ده فمرمویت: تموه قسمی جومهوری زانایانه.

وه ده فمرمویت: پیغمبر ﷺ کاتی بمرنوژی بۆ هاره له کانی نه کرد به کۆ کردنموه و کورت کردنموی فرمانی به کس نه نه کرد نییتمی کۆ کردنموه و کورت کردنموه بهینن، به لگو له مدینموه بهرو مه ککه ږښتووه دوو رکات نوژی کردوه بۆ تموی نوژ کویکاتموه، لپاشاندا له عمره ف نوژی نیوږو بۆ کردون، وه پئی نه فمرمون: که نهیموی نوژی عسریش بکات، پاشان نوژی عسریش بۆ کردون، وه نیمیتان نهیتناوو بسمریه کموه همدوو نوژه که بکن، وه ئو نوژه له عمره فه کردی نوژی کۆ کردنموی پیش خراو بوو (جمع تقدیم).

همروه ها کاتی له مدینه هاته دهر له (ذي الحليفة) نوژی عسری به دوو رکات بۆ کردن، وه فرمانی پئ ندان نییتمی نوژ کورت کردنموه بهینن.

نهما لمباری (موالاته) يك لمدوای یه کدا کردنی نوژ، - واته لمپشدا نوژی نیوږو پاشان نوژی عسر، وه نوژی ئیواره پاشان نوژی خوتنان بکریت - ده فمرمویت: تموی راست بیت تموه هیچ شیوه یه مخرج نی، نه له کاتی یه کمدا، وه نه له کاتی دوو مدا، چونکه تمو (موالاته) له شرعدا سنووری بۆ دانمراوه، وه لمبر تموی رعایت کردنی تمو بدوای یه کدا هاتنه مېستې روخته که لائمهات.

شافيعی دهمرویت: نهگمر له منزله کي خویدا بنیازی کوکردنوه نوڙی ښواری کرد، پاشان هاته مزگوت نوڙی خوتناني کرد، دروسته، وه وښی ثوقسیه له نهحمدیشوه ربوایت کراوه.

۳- کو کردنوهی نوڙ له کاتي باران باریندا:

(أثرم) له سونمه کهیدا له ښوسه لممی کورې عبدالرحمن وه نهگپرتهوه که فهمویمتی: سونمه نهگمر رږښک باران بوو نوڙی ښوارهو خوتنان بهسریه کهوه کو بکرتتوه.

بوخاری نهگپرتهوه که پیغمبر ﷺ شویکی باراناری نوڙی ښواره و خوتناني بهسریه کهوه کرد^(۱).

(۱) منیش ده لیم: نیسبت دانی نو قسیه بډای بوخاری هلهیه که گومانی ټیدا نریه، به لکو من گومانم هیه که شتی وا له سونمه کانیشدا هیبت که ښمړ لمر دستدا هن، چونکی من لمیم نایات تا ښستا حدیسیکم بم معنایه بینیت، وه ښتاش بډ نو شوتنای که گومانم نه کرد ټیدا هیبت گراموه به لام هیچ نمینی. وه نهگمر فصل و بنمایه کی هېوایه نوو زانایانی حدیس له بشی کورت کردنوهی نوڙ بډ دانیشتو لغاو شارد دویان هینا، و پنیان بډ ربوایمتی تر نه نمرد که به صراحت دانی پتدا نانی.

همروه حدیسه کی ښنوعباس که لممو دوو لم کتیددا دیت له بشی (کو کردنوهی نوڙ بډ پتویست) وه هرگیز گومان بډ نوو ناچیت که زانایان بم حدیسه یان نغانیبت نهگمر بنمایه کی هېوایه.

جا من نازام نم هلهیه چڼ له دانروه دروست بوو، وه نوو من یزائم لغوانیه له هننئ کتیی فیهی وری گرتیت که زانستیان نریه به حدیس و ربوایمتی حدیس.

له باره یوه نموم رږ لایه نزیکترینیان بډ نم کتیهی ښمه قسی رافعی به له شرحی (الوجیز) دا که نه لیت: له ښنوعومروه ربوایت کراوه که پیغمبر ﷺ نوڙی نیوهږ و عسری لمر باران کو کردتوه.

جا حافظ ږددی داوه توه له تخریجه کهیدا که نه لیت له (۴/۴۷۱) دا: هیچ فصلیکی نریه، به لام تنها بهیعتی له ښنوعومروه به موقوفی لمر ښنوعومر نهگپرتهوه له یحیای کورې (واضح) له موسای کورې عوبه له نافیعه به مرفوعی.

جا نهمش نوو ښملینئ که نم حدیسه به هیچ شتویدک له پیغمبروه ﷺ باس نه کراوه، جا چڼ فصلی هیه له بوخاریدا، وه نهمش له شارحه کی که عسقلانی و جگه لغوانه شارهو ښیت؟! شتی واش هرگیز نایت، داوا له خوی گوره نه کهین له هله بمان پارږی.

لپاشان من ښحتمالینکی ترم بډ درکوت نهمش نوویه که حدیسه که له بوخاریدا هیه به لام بمن نو قسیهی که نه لیت: (له شویکی بارانایدا)، به لام له دوییه کهیدا هاتوه: (جا نه یوب ووتیعتی: لغوانیه نو کوکردنوهیه له شویکی بارانایدا بویت، نهمش لغولامدا ووتی: لغوانیه)، وه نوو که ووتی لغوانیه

ڪورٽي مڙهه به ڪان لڻم بارهيو ته ٻيو: شافعي به ڪان پڙيان داوه به دانشتو (مقيم) نوڙي نيوڙو عسر بسمريه ڪوه بڪات، وه همروهه نوڙي ٿيوارهو خوتنائيش تنها به (جمع تقديم) ڪوڙندوهي پيش خراو، بمهرجيڪ ٿوڪاتمي نوڙي به ڪم دائم بستن و ڪوڙائي ديت و نوڙي دوهم دهست پڻ نه ڪات باران بباريت.

وه لاي ماليڪ دروسته (جمع تقديم) له مڙگوتدا لڻيوان نوڙي ٿيوارهو خوتنان له ڪاتي باراندا ڪه لڻو ڪاتدا بباريت، يا گومان بڪريت ڪه بباريت، وه همروهه لڻبر قورو تاريخي بسمريه ڪوه بمهرجيڪ قوره ڪه ٿوهنده زور بيت خه لڪي مام ناوهندي نمتوانن بمنه علموه بئاويا بروات، وه به ڪپراهمتي داناه نوڙي نيوڙو عسر ڪو بڪريتوه لڻبر باران بارين.

لاي حنه به لڻي به ڪان تنها نوڙي ٿيوارهو خوتنان بسمريه ڪوه ڪو بڪريتوه دروسته به (جمع تقديم) و به (جمع تاخير)، بههوي به فرو سهوڙو قورو لیتو سرماي زورهه، و ٿو باراندي جل و برگ تهر بڪات، وه ٿم روخصه تش تاييمته بهوڪسانهي ڪه به جماعت له مڙگوتدا نوڙ نه ڪن و شوتنه ڪه يان لڻمڙگوتوه دوروه بهو بارانه له ريگا توشي نازار بين، به ٿام ٿو ڪسمي لڻاو مڙگوتدا بيت، يا له مالي خريدا به جماعت نوڙ بڪات، يا بتوانيت بهيٽ بڙ مڙگوت و خوي به شتيڪ داپوشيت، يا مڙگوته ڪه لڻبر مال هڪيدا بيت، ٿوڪاته دروست ني به بڙي نوڙ بسمريه ڪوه بڪات.

۴- ڪو ڪرندوه بههوي نه خوشي يا معزوه:

نيمام نه محمد و (قاضي حسين) و (خطابي) و موهه لڻي له شافعي به ڪان، بڙ ٿوه چوون ڪه ڪوڙندوهي نوڙ به پيش خراوي يا دووا خراوي بههوي نه خوشي بهوه دروسته، چونڪه نار همتي تييدا زورتره له باران.

(ابوشعاء) ڪيڙهوهي حديسه ڪه له ٿيبنوعمباسوه، ٿممش همروهه ٿيبنيت (ابوشعاء) هر به ٿيحيما لوهامي دايهوه.

وه لوانشه دانر حديسه ڪي هر لڻبر نوڙيبيت بي ٿوهي بڙ ڪيٽيڪ بگريتوه، جا لڻبر ٿوه ڪوتوته هلهوه ٿم قسيمي لڻاو حديسه ڪدا نوڙيوه، ٿممش لڻزاراوي زاناياني حديسدا پڻي ٿووترت (مدرج) وه لوانشه ٿو ٿيحيما لڻي ڪه ٿيويوب ووتومت لاي ٿم بهيتر بوييت، هر لڻبر ٿوه بوه ٿو زيادهي نوڙيوه، ٿم ڪارهش هرچند پڻي پڻ ندراره لاي زاناياني حديس، ٿوهش پوچل نه ڪاتوه ڪه دانر ٿم ريوايتمي موسليمي بهلاره بهيتر بيت ڪه به زاراوي (من غير خوف ولا مطر) له ٿيبنوعمباسوه ڪيڙيٿي بهوه.

حافظ دهليت: پڻم واني به ڪه ٿو ڪو ڪرندوهي لڻبر ترس يان سفر يان باران بوييت (تمام المنه).

ئەوێ دەفرمووێت: ئەر بۆچوونە لە رووی بەلگەو بەهێژە.

لە (المغني) دا هاتووە: ئەر نەخۆشی بەی کۆکردنەوی نوێژ ڕەوا ئەکات ئەوێه کە ئەگەر نەخۆش هەموو نوێژەکان لەکاتی خۆیدا بکات تووشی لاوازی و نازار بێت.

وێ حەنبەلێ بەکان ئەوێان فراوان کردووە، وێ ڕێیان داوێ نوێژ کۆ بکەتێو بەبێش خراوێی یا دووا خراوێی بۆ ئەوانێ مەزەهەتێان هەبێ یا ترسیان هەبێ، وێ ڕێیان داوێ بۆ دایکێ مەندالێ شیرەخۆر ئەگەر گران بێت لەسەری جەلەبەرگەکە بکات بۆ هەموو نوێژەکان لەکاتی خۆیدا، وێ بۆ ئەوکسانێ بەردەوام لە حەیزدان، وێ بۆ ئەوکسانێ مێزەچەرکیان هەبێت، وێ بۆ ئەو کسانێ توانای دەستنوێژ گرتیان نەبێت، وێ ئەوکسانێ ترسی گیان و مال و ناموسی یان هەبێت. هەرەها بۆ ئەوکسانێ کە ترسی زیانیان هەبێت ئەگەر ئەو کۆ کردنەویە نەکەن.

ئەبەنوتەیمی بە دەفرمووێت: فراوانترین مەزەهەب ئەوا مەزەهەبێ کاندایە ڕێبەرێ کۆ کردنەوی نوێژ مەزەهەبێ ئەحمەد، چونکە ئەو ڕێی داوێ نوێژ کۆ بکەتێو لەلایەن کەسێکە کە کاری هەبێ، وێ چۆن ئەوانێ ئەوێ بە مەرفوعی گێڕاوەتێو بۆلای پێغمبەر ﷺ هەتا ئەوێ دەفرمووێت: هەرەها دروستە نوێژ کۆکردنەوی بۆ چێشت لێنەر و نانەوا و ڕێنە ئەر دووانە، ئەوانێ ترسی خراپ بوونی مالهەکانیان هەبێت.

۵- کۆ کردنەوی کاتی پێوست:

ئەوێ لە شەرحی موسلیماً دەفرمووێت: کۆمەلێک لەپێشەواکان ڕێیان داوێ بە کۆکردنەوی نوێژ کاتی نیشتهجێ بوون، ئەوا شارو ئاوەدانیدا بۆ پێوستی بۆ ئەوکسانێ ئەو کۆکردنەویە نەکەن بەعەدەت، ئەمەش قەسێ ئەبەنوسیرین و ئەشەبە لەهەرەلەکانی مالیک، وێ (خطابی) لە قەفقال و شاشی گەرە لە هەرەلانی شافعی ئەوێ ئەگێرتێو، وێ هەرەها لە ئەبە ئیسحاقی مێوێزێ کۆمەلێک لەزانایانی حەدیسە ئەگێرتێو، وێ ئەبەن موندیر ئەم رایە هەڵبژاردوێ. وێ (ظاهر) ی قەسێ ئەبەنوعەبباس پشەتگیری ئەکات کە ئەفرموی: پێغمبەر ﷺ وێستویتی ئومەتەکە ئیجراج ئەکات، بۆیە بە نەخۆشی و شتی تر بیانی بۆ نەهێناوەتێو. (قەسە کە ئەوا بوو).

وێ حەدیسەکە ئەبەنوعەبباس کە ئەوا ئەوێ بۆ ئەکات ئەوێه کە موسلیم گێڕاوەتێو ئەوێ لە ئەبەنوعەبباسە کە فرموی: پێغمبەر ﷺ نوێژی نیوێژ و عەسر و ئێوارە و خوتەنانی بەیەکەوێ کردووە بەبێ ترس و بەبێ باران، بە ئەبەنوعەبباسیان ووت: مەبەستی چی بوو؟ فرموی: وێستویتی ئومەتەکە ئیجراج ئەکات.

وه بوخاری و موسلیم هر لهوه نه گێرنهوه: که پیغمبر ﷺ لئاو مدیندا حوت هشت جار نوژی نیوه پۆ عیسو ئیواره خوتنانی کۆ کردۆتهوه.

وه لای موسلیم له عبدالله ی کورێ شهقیقه هاتوه دهفرمویت: ئیبنوععباس رۆژێک دوا نوژی عیسو و تارێ بۆ داین هتا رۆژ ناوا بوو ئهستیره ههلهات، وه خهلهکه هاوریان لێ ههلسا روتیان: نوژ نوژ، دهفرمویت: پیاوێکی بهنوتهمی هات بێ ئهوی سهله بکات و کۆیکا روتی: نوژ نوژ، ئیبنوععباسیش فرمووی: فیری سونهتم تهکهیت دایکت نه میتی! پاشان فرمووی: پیغمبرم ﷺ بێنیوه نوژی نیوه پۆ عیسو ئیواره خوتنانی کۆ کردۆتهوه، عبدالله ی کورێ شهقیق دهفرمویت: لهو قسهیه شتیک هات بهدلما، بۆیه چوم بۆ لای ئهوهوه یه لهوباره یهوه پرسیارم لیکرد ؟ فرمووی: راست تهکات.

سودیک

له کتیبی (المغنی) دا هاتوه: تهگهر کهسێک ههردوو نوژه کهمی له کاتی نوژی یه کهمدا بهجێ گهیا، پاشان مهعهزه تهی کۆ کرد نهوه که لاچوو کاتی له ههردوو نوژه که بووه پێش ئهوی کاتی نوژی دوهم بیت، نوژه کهمی دروسته، و پتویست ناکا نوژی دوهمیان له کاته کهمی خۆیدا بکاتهوه، چونکه ئهو نوژهی بهدروستی کردوه بری ئهوه کهوتوه که له ملیدا بو، وه لهبر ئهوی ئهو فهرزه کهمی بهجێ ههناوه له حالتهی مهعهزه ته کهیدا، ئیتر ئهو نوژه بهنهمانی مهعهزه ته کهمی پوچهل نابیتوه، وه کهسێکی تهیه موم کردوو وایه کاتی له نوژ بووه ئاوی دهست بکهویت.

نوژ لئاو کهشتی و شهمنده فەر و فۆکدا

لئاو کهشتی و شهمنده فەر و فۆکدا نوژ کردن دروسته بهی کهرههت ههچۆنیک لئاو ئاسان بوو بۆ نوژ که، له ئیبنوعومره وه هاتوه دهفرمویت: دهبارهی نوژ کردن لئاو کهشتیدا پرسیار له پیغمبر ﷺ کرا؟ فرمووی: (صَلِّ فِيهَا قَائِمًا إِلَّا أَنْ تَخَافَ الْغَرَقَ) (رواه الدارقطني والحاكم على شرط الشيخين). واته: بهپیوه نوژ بکه تیدا، مهگهر ترسی نوقوم بونیت ههیت.

وه له عبدالله ی کورێ ئهبی عوتبه وه هاتوه دهفرمویت: هاوپی بهتی جایی کورێ عبدالله و ئهوه عیدی خودری و ئهوهوه یهوه کردوه، بهپیوه لئاو کهشتی یه کدا بهجماعت نوژیان

کردوه، يه ڪيڻڪيان ٻڙ ته ٽيماميان له ڪا ٽيڪدا نه بيان تواني له ڪنار دهر يا ڪه نوڙ بڪن، (سمعدي ڪوپي منصور گيتراوي تي يوه^(۱)).

دوعلي سفر

موسه حبيب به ٻڙ ڪسيڪ بيموي بچي ٻڙ سفر ٽوڪا تي لعمال دهر نه چيٽ بليت: (بسم الله تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أَضِلَّ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزِلَّ، أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أَظْلَمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ) واته: بناوي خوا، پشت به خوا هيتو توانو گوران بدهست ڪس نريه جگه له خوا، خويه من پنا نه گرم به تو لهوي ڪسيڪ گومرا بڪم يا گومرا بڪريم، يا ڪسيڪ تووشي هه له بڪم يا تووشي هه له بڪريم، يا ستم له ڪسيڪ بڪم يا ستم ٽي بڪريت، يا نغزاني ٻڪ بڪم يا نغزاني به ڪم بهرامبر بڪريت.

پاشان لهو دوعاياني ڪه (مأثور) گيتراوه تهوه به ناروزوي خوي چي نه ليت بليت، وا لهخواره همندي ڪيان باس نه ڪين:

(۱) له عهلي ڪوپي ره بيموه هاتوه ده فرموي: ناگام لي بو وولاغي ڪيان هينا ٻڙ عهلي سوار بيت، ڪاتي قاچي خستناو نارزهنگه ڪوه فرموي: (بسم الله) بناوي خوا، ڪاتي گهسته سر پشتي و خوي ٻڪ ڪردهوه فرموي: (الحمد لله) سوپاس ٻڙ خوا، ﴿سُبْحَنَ الَّذِي

سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾

(الزخرف/۱۴). واته: پالو بن گودي ٻڙ نه خوايبي نهي ٻڙ نيمه رام ڪرد، وه نيمه تواناي داين ڪردني نيممان نهبو، وه نيمه دواي مردغان هر ٻڙاي پروهرد گارمان نه گپرنهوه، پاشان سي جار فرموي: (الحمد لله) و (الله أكبر) نينجا فرموي: (سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ قَدْ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ) واته: خويه پالو بن گودي ٻڙ تو، معبودي حق نريه جگه له تو، من ستمم لهخوم ڪردهوه ليم بووه، بهراستي تو نيميت ڪس ناتواني لهتوان ببوريت، لهپاشاندا پي ڪني وٽم: بهجي پي نه ڪنيت نهي (أمير المؤمنين) فرموي: من چيم ڪرد، پيغمبرم ﷺ بينيوه ڪردوي تي لهپاشان پي ڪنيوه، منيش پيم ووت: بهجي پي نه ڪني نهي نيراري خوا؟ فرموي: (يَعْجَبُ الرَّبُّ مِنْ عَبْدِهِ، إِذْ قَالَ: رَبِّ اغْفِرْ لِي، وَيَقُولُ: عَلِمَ عَبْدِي

(۱) وه جگه لغوان عبدالرزاق (۵/۵۸۲) و نيبنوي شيبه (۲/۲۶۶) گيتراويانتهوه، وه نيسنده ڪي صحيحه.

أَنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرِي) (رواه أحمد وابن حبان والحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم). واته: کاتی بندهیهک نه لیت: خواجه لیم بووره خوا تدمه ججوب نهکا و نهفرمویت: نهو بندهییم نهزانیته جگه له من کس لهتاوان نابوویت.

۲- له نهزیدی یوه هاتوه دهفرمویت: یتینو عومر فیری کردم که یتغمبهر ﷺ کاتی نهچو بۆ سهفرو لسمر پشتی ووشتره که جینگیر نهبوو سی جار نهفرموو: (الله اکبر) پاشان نهفرموو: ﴿سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ وَإِنَّا

إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَىٰ، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَىٰ، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَسَوْءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ). واته: پاک و بین گمردی بۆ نهو خواجهی نهمنی بۆ رام کردین، وه یتیمه توانای دابین کردنیمان نهبوو، وه یتیمه هر بۆلای پمروهر دگار نه گمړتینموه، خواجه یتیمه داوات لی نهکین لهم سهفروه ماندا چاکمان بکهیته بمش و له تو بترسین. وه کارنک بکهین تو پیی رازی بیت، خواجه نهم سهفروه مان بۆ ناسان بکهیت و ریتگای دوورمان بۆ نزیک بکهیتموه، خواجه توی هاوه لی سهفرومان و جی نشینمان لهناو کسروکاردا، خواجه پمنا نه گرم بهتو له ماندویمتی سهفرو دلتمنگی گمړانموه دیمنی ناشیرینی ناو مال و مندا، وه کاتی نه گمړایموه نهوانی دووباره نه کرده، پاشان نهفرموو: (آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ) واته: گمړاوین، توبه کارین، پرستیارین، سوپاس گوزاری پمروهر دگارین، (أخرجه أحمد ومسلم).

۳- له یتینو عبباسوه هاتوه دهفرمویت: یتغمبهر ﷺ کاتی نیازی سهفرو تکی بووایه نهفرموو: (اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الضُّبَّةِ فِي السَّفَرِ، وَالْكَآبَةِ فِي الْمُنْقَلَبِ، اللَّهُمَّ اطْوِ لَنَا الْأَرْضَ، وَهَوِّنْ عَلَيْنَا السَّفَرَ). واته: خواجه تو هاوه لی سهفرومان و جی نشینی ناو کسروکارمانی، خواجه پمنا نه گرم بهتو له هاوړتی خراب لهم سهفروه ماندا، وه پمنا نه گرم بهتو له غم و پمژدهی گمړانموه، خواجه زویمان بۆ بییچموه و نهم سهفروه مان لسمر ناسان بکه، وه کاتی نیازی گمړانموهی بووایه نهفرموو: (آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ)، گمړاوین، توبه کارین، پرستیارین، سوپاس گوزاری پمروهر دگارین، وه کاتی نه گمړیشته ناو کسروکاری نهفرموو: (توباً توباً، لِرَبِّنَا أَوْباً لَا يَغَادِرُ عَلَيْنَا حَوْباً). (نهحمدو

(طبراني) و بمزار گيتراويانتموه بسمندك كه پساوه كاني پساواني صحيح^(۱). واته: تويه تويه و گيرانمونه بولاي پموره دگارمان بهجوري كه هيچ گوناخي بهجي نهيتي.

(۴) له عبدالله ي كوري سمرجسمه هاتوه ده فرمويت: پيغمبر ﷺ كاتي بجوايتمه در بؤ سهرمه تيفرمو: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَالْخَوَرِ بَعْدَ الْكَوَرِ، وَدَعْوَةِ الْمَظْلُومِ، وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ). واته: خوايه پنا نه گرم بمتو له نا خوځي سهرمه غم و پمژاري كاتي گيرانمونه، و خراپه كاري دواي چاكه كاري، خوايه پنا نه گرم بمتوله دوعاي ستم ليكراو، وه بينيني ديمني خراپ له مال و منداڼ. وه كاتي نه گپرايموه ثواني دوپاره نه كرده به لام نه مجاريان تيفرمو: (وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ) واته: له گپرانمونه (اهل) ي پيش (مال) ي نه خست. (نه حمدو موسليم گيتراويانتموه).

(۵) له نيسنوعومره هاتوه ده فرمويت: پيغمبر ﷺ كاتي نهچوبؤ غمزا يا نهچوه سهرمه شوي بسمرده نه مات تيفرمو: (يَا أَرْضُ رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكَ وَشَرِّ مَا فِيكَ، وَشَرِّ مَا خُلِقَ فِيكَ، وَشَرِّ مَا دَبَّ عَلَيْكَ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ كُلِّ أَسَدٍ وَأَسَدٍ، وَحَيَّةٍ وَعَقْرَبٍ، وَمِنْ شَرِّ سَاكِنِ الْبَلَدِ، وَمِنْ شَرِّ وَالِدٍ وَمَا وَلَدَ) (رواه أحمد وأبو داود^(۲)). واته: نهي زهويده كه پموره دگاري من و تو خوايه، پنا نه گرم به خوا له شمري خوت و شمري نموي لسمرتويه، و شمري نموي لمتودا دروست كراوه، وه شمري نموشتاني لسمر تو نهچولتن، پنا نه گرم بهخوا لشمري درندهيك و نهژديها، و مارو دوپشكتك، وه له شمري نيستهجي ناوشار، وه لشمري باوك و نموي ليتي بووه.

(۶) له خولهي كچي حكيمي سوله يمي يوه هاتوه كه پيغمبر ﷺ فرمويتي: (مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا ثُمَّ قَالَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ الثَّمَانَةِ كُلِّهَا مِنْ شَرِّ مَا خُلِقَ، لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ) (رواه الجماعة إلا البخاري وأبو داود). واته: هر كس لشموتنيكدا لاي دا پاشان ووتی: پنا نه گرم به هممو ووشه تمواوه كاني خوا لشمري نموشتاني دروستي كروون، هتا لو شونندا بار نهكات هيچ شتيك زباني پي ناگهيمنت.

(۷) له (عطاء) ي كوري نمي مپروانمونه هاتوه له باوكي يوه كه كعب سويندي بؤ خوارده بمر زاتي درياكي كرده دوو بمش بؤ موسا، صوهيب بؤي گيتراوتهوه كه پيغمبر هركاتي

(۱) نيسنادي نم (حديث) زه عيفه به لام زلرمي صحيحه بهجوي حمديه كي پيشوي (تمام المنه).

(۲) حمدينيكي لازوه، چونكه لسمنده كهيدا كسيكي نمناسراوي تيدايه، نيت پارتزاووش نمو كسيه كه خوا پاراستيتي له گونا (تمام المنه).

گوندی یا شاریکی نمینی و نه یوست بجیته ناوی نه یفرموو: (اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَلَنَ، وَرَبَّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَمَا أَقْلَلَنَ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضْلَلَنَ، وَرَبَّ الرِّيَّاحِ وَمَا ذَرَبَنَ، أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ، وَخَيْرَ أَهْلِهَا، وَخَيْرَ مَا فِيهَا، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ أَهْلِهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا) (رواه النسائي وابن حبان والحاكم وصحاحه^(۱)). واته: خواجه پموره دگاری ناسمانه کان و نموشتی دایان پویشیوه، وه پموره دگاری حموت زهوی و نموشتانمی هر حموتیان هلیان گرتوه، و نموانمی لمسرین، وه پموره دگاری شهیتانه کان و نموانمی گومرایان کردوه، وه پموره دگاری باکان و نموانمی نمو بایانه بلاوی نه کمنوه، داوات لی نه کم خیری نم ناوه دانمیو خه لکه کمی و چی تیدایه بکه یته به شمان، وه پمنا نه گرم بتق لمشری نم ناوه دانمیو خه لکه کمی و چی تیدایه.

(۸) له نیبنو عومره وه هاتوه ده فرمویت: له گم پتغممبردا ﷺ نه چوین بز سهر کاتیک گوندیک یا شاریکی نموی، نه گم بیروستایه بجیته ناوی نه یفرموو: (اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهَا) سنی جار، (اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا جَنَّاها، وَحَبِّبْنَا إِلَى أَهْلِهَا، وَحَبِّبْ صَالِحِي أَهْلِهَا إِلَيْنَا) (رواه الطبراني في الأوسط بسند جيد). واته: خواجه چوونه ناویان لی پیروز بکه، سنی جار، خواجه بمروبومه که ایمان پی بیه خشه، وه له لای دانیشتوانه کمی خوشروستمان بکه، وه پیواچاکه کانیمان لا خوشروست بکه.

(۹) له عایشه وه هاتوه ده فرمویت: پتغممبر ﷺ نه گم بچوایا بسر ناوه دانمیو کدا و بیروستایه بجیته ناوی نه یفرموو: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ وَخَيْرَ مَا جَمَعَتْ فِيهَا، اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا جَنَّاها، وَأَعِزَّنَا مِنْ وِبَاها، وَحَبِّبْنَا إِلَى أَهْلِهَا، وَحَبِّبْ صَالِحِي أَهْلِهَا إِلَيْنَا) (رواه ابن السني)^(۲). واته: خواجه: من داوی خیری نم ناوه دانمیو خیری نموانمی تیدا کوت کردونه لی نه کم، خواجه بمروبومه که ایمان پی بیه خشو له دهرده کانی بمان پارته، وه لای دانیشتوانه کمی خوشروستمان بکه، وه پیواچاکه کانیمان لا خوشروست بکه.

(۱۰) له نبوه وده وه هاتوه ده فرمویت: پتغممبر ﷺ نه گم لمسه فریکدا بکوتایته سه حره وه نه یفرموو: (سَمِعَ سَامِعٌ بِحَمْدِ اللَّهِ وَحُسْنِ بَلَائِهِ عَلَيْنَا، رَبَّنَا صَاحِبِنَا وَأَفْضَلِ عَلَيْنَا، عَائِذًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ) (رواه مسلم) واته: شایمتیک شایمتی دا که نیمه سوپاس گوزاری خواو

(۱) حدیسه که صدحیه به لام لم یتگیاهو نا، چونکه نبو معروان نمناسراوه (تمام المنه).

(۲) نیسناده کمی زه عیفه، عیسی کوری مهیمونی تیدایه که بگندی قاسمی کوری موحه مده، (حافظ) لمباریه وه نه لیت: زه عیفه، به لام نمو به حدیسه کمی نیبنو عومر که لمعو پیش باس کرا، بهیتری کردوه له تخریمی (الأذکار) دا، له دور یتگیاره هیتاویمتی: یه کتیکان له یتگی (الأوسط) وه که دانر سفنده کمی به جید داناره، نمیش قسمی هیسمی به له (جمع) دا (۱۰/۱۳۴) و سهیری نیبنو علان بکه (۵/۱۵۸-۱۵۹) و (الصحیحة) به ژماره (۲۷۵۹) (تمام المنه).

۱- (فضل) ی رلڈی ههینی:

له ثَمْبُو لَوِبَابِي بِمَدْرِي مَعُوهُ خُوا لَيْتِي رَاز بَيْتِ هَاتووه دَهْمُورِيَت: پَيَغَمْبِير ﷺ
فَرْمُورِيَتِي: (سَيِّدُ الْأَيَّامِ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، وَأَعْظَمُهَا عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى، وَأَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ يَوْمِ
الْفِطْرِ وَيَوْمِ الْأَضْحَى، وَفِيهِ خُمْسٌ خِلَالَ: خُلِقَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِيهِ آدَمَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ)، وَاهْبَطَ اللَّهُ
تَعَالَى فِيهِ آدَمَ إِلَى الْأَرْضِ، وَفِيهِ تَوَفَّى اللَّهُ تَعَالَى آدَمَ، وَفِيهِ سَاعَةٌ لَا يَسْأَلُ الْعَبْدُ فِيهَا شَيْئاً إِلَّا
آتَاهُ اللَّهُ تَعَالَى إِثَاءً مَا لَمْ يَسْأَلْ حَرَاماً، وَفِيهِ تَقُومُ السَّاعَةُ، مَا مِنْ مُلْكٍ مُقَرَّبٍ، وَلَا سَمَاءٍ وَلَا
أَرْضٍ، وَلَا رَبَاحٍ، وَلَا جِبَالٍ، وَلَا بَحْرٍ، إِلَّا هُنَّ يُشْفِقْنَ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ) (رواه أحمد وابن ماجه). قال
العراقي: إسناده حسن). واته: گمورهی پژده کان پژوی ههینییه و لای خوا له ههموریان گمورهتره،
وه لای خوا گمورهتره له پژوی جهژنی ره همزان و جهژنی قوریان، وه پینج خهصلمتی ههیه: خوا ی
گموره نادهمی (علیه السلام) تیدا دروست کردوه، وه خوا نادهمی تیدا دابهرانذوته سر زوی، وه
خوا له پژوی ههینیدا گیانی نادهمی کیشاوه، وه ساتیکی تیدایه بمنده نییه لوساتمدا داوی
شتیک بکات له خوا که خوا نهیداتی، بمهرجیک داوی شتی حرام نهکات، وه پژوی دواپی
لمههینیدا روو ئادات، وه مهرچی فریشتی نزکی خواو زهوی و بار شاخ و دهریا نییه که له پژوی
ههینی، نمترست.

۲- پارانئو له رژڼي هڅيندا:

پارانمونه له دوواکاته کانی پوڅی هینیدا پیوسته زور به پرموښه بکړت، له عبداللہی کوږی سہلامتوہ خوا لینی رازی بیت هاتوہ دفرمویت: جارک پیغمبر ﷺ دانیشتبوو، من وټم: نیمه له کتیبہ کمی خوادا نمینین ساتی له پوڅی هینیدا همدی باوردارتک نریه رتک بکمریت بوی لوساتدا نوټر بکات و داوای شتیک بکات له خوا نیلا بوی جی بهجی نهکات، عبد الله وټی: پیغمبر ﷺ نیشاره تی بۆ کردم، یان هندیکی ساتیک، وټم: راست تفرمویت: هندیکی ساتیک، وټم: چ ساتیکه تمو ساته؟ فرمووی: دووا ساته له ساته کانی پوڅ، وټم: تمو ساته کاتی نوټرکون نریه؟ فرمووی: بهلئ، به راستی باوردار کاتی نوټری کرد، پاشان تمنها بۆ نوټر دانیشتموه و چارهروانی کرد، همر لمنوټدا نعت، (نبینوماجه گټراویمتی یهوه).

له ثبو سهعید و ثبو هوږه پږه هاتوه که پتغمبر ﷺ فرمویمتی: (إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ سَاعَةً، لَا يُؤَاقِفُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ فِيهَا خَيْرًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ، وَهِيَ بَعْدَ الْعَصْرِ) (رواه أحمد. قال العراقي: صحيح) واته: له پږی هینیدا ساتیک هدیه که هر بندیه کی موسلمان بو ی ریک بکوی لهو ساتدا داوای شتیک له خوی گوره بکات که خیری تیداویت نیلا خوی گوره نه داتی، نو ساتمش له دوی عسره وه.

له جابیره خوی لئی رازی بیت هاتوه له پیغمبره ﷺ که فرمودی: (یَوْمَ الْجُمُعَةِ اثْنَتَا عَشْرَةَ سَاعَةً، مِنْهَا سَاعَةٌ لَا يُوجَدُ عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا آتَاهُ إِيَّاهُ، وَالتَّمِسُوهَا آخِرَ سَاعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ) (رواه النسائي وأبوداود والحاكم في المستدرک وقال: صحیح علی شرط مسلم، وَحَسَنَ الحافظ إسناده فی الفتح). واته: پدۆی ههینی دووانزه ساته، ساتیکی تیدایه بندهی موسلمان نیه لهو ساتهدا داوای شتیک بکات له خوا نیللا نهیداتی، ئیوهش له دووا ساتهکانی داوای عهسر بۆی بگهرتن.

له نبوسه لى كورى عبدالرحمن وه خوا لى رازى بيت هاتوه ده فرمويت: كۆمه لىك له هاره له كانى پىغمبر ﷺ كۆ بوونه باسى ئو ساتى پۆڭى هينيان نه كرد، پاشان جيا بونموه جياوازيان نمبو كه ئو ساته دووا ساتى پۆڭى هينى به. (سعيد له سونمه كهيدا گيتراویمتى يوه ره (حافظ) له فهدا به صه حى داناره).

ئەحمەدى كۆپى ھەنبەل دەڧەر موۋىت: زۆرىمى ئىمۇ ھەدىسانى ھاتتۇن دەريارى ئىمۇ ساتە كە
ھىۋاى گېراپوونى پارانەمەى تېدا ئەكرىت، دەرى ئەخەن كە ئىمۇ ساتە لىدەۋاى نوۋىتى عىسرەۋەيە، ۋە
نومىدى لى ئەكرى كە دۋاى لادانى رۆۋ بى لى ناۋەراستى ئاسمان.

نه‌ما ئەر حمدیسی که موسلیم و ئه‌بوداد له ئه‌بوساوه گیراوانه‌توه ده‌فرمویت: خۆی گوئی له پیغمبر بووه ^{صلوات} ^{علیه‌س‌و‌آله‌و‌آلهم‌وس‌لم} ده‌ریاره‌ی ساته‌کمی رۆژی هه‌ینی فرمویت: (هِيَ مَا بَيْنَ أَنْ

يَجْلِسُ الْإِمَامُ إِلَى أَنْ تُقْضِيَ الصَّلَاةُ) واته: ئموکاته لىئوان ئموکاتىدايه که نىمام لىسر مىنبر دائىنىش ھىتا نويژ کۆتايى دىت، ئىم ھىدىسە بە عىللىقتار دائراوہ بىوہى که (مضطرب) و (منقطع)ە.

۳- سلاوات دانى زۆر لىسر پىنغمبىر ﷺ شىرى ھىنى و پۆژەکى:

لە ئىرسى کورپى ئىمىسەدە خوا لىيى رازى بىت ھاتووہ دەفرموىت: پىنغمبىر ﷺ فرموىتتى: (مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمُ الْجُمُعَةِ: فِيهِ خُلِقَ آدَمُ، وَفِيهِ قُبُضَ، وَفِيهِ النَّفْخَةُ، وَفِيهِ الصَّعْقَةُ، فَأَكْثَرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ، فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَكَيْفَ تُعَرِّضُ عَلَيْنَا صَلَاتَنَا وَقَدْ أَرِمْتَ؟ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ حَرَّمَ عَلَى الْأَرْضِ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ) (رواه الخمسة إلا الترمذي). واته: لە چاكتىن پۆژەكانتان پۆژى ھىنى، ئادەمى تىدا دروست كراوہ، وە تىيدا گىانى كىشراوہ، وە تىيدا فوو بە صورا ئەكرىت، وە تىيدا گشت گىانداران ئىمرن، جا ئىوہ زۆر سلاواتم لىسر لى بدن لىم پۆژدا، چونكە سلاواتەكانتەم نىشان ئىدرى، ووتىان: ئى نىراوى خوا چۆن نىشانت ئىدرى؟ لە ھالىكدا تۆ لە گۆردا پزىوت؟ فرموى: خواى گمورە ھىرامى كىدووہ لىسر زەوى لاشى پىنغمبىران بھوات.

ئىبنو قەيىم دەفرموىت: موستەھبىە لە شىو پۆژى ھىنىدا زۆر سلاوات بىرى لىسر پىنغمبىر ﷺ. بىيى فرمودەكى كە فرموىتتى: (أَكْثَرُوا مِنَ الصَّلَاةِ عَلَيَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَلَيْلَةَ الْجُمُعَةِ) ^(۱). واته: شىو پۆژى ھىنى زۆر سلاواتم لىسر بدن. وە پىنغمبىر ﷺ سىردارى ئادەمىزادە، و پۆژى ھىنى سىردارى پۆژەكانە، پاشان سلاوات دان لىسر لىم پۆژەدا تايىت بىوہ نەك بەكسى ترەو، لە گەل ھىكمەتتىكى ترىش ئىووش ئىوہىە ئىمىتەكى ھىرچى خىرتكى بىدەس ھىتاوہ لە دىياو قىامتدا لىسر دەستى پىوژى ئىو، كىواتە خوا خىرى دىياو قىامتى بۆ كۆكردونىمىوہ، وە گمورەترىن كىرامەتتى كە دەستىان بىموت، لە پۆژى ھىنىدا ئىبىت، چونكە لىو پۆژەدا زىندو ئەكرىمىوہ پىوانە ئەكرىن بۆ خانىو كۆشكەكانى بىھىشتىان، وە ئىو پۆژە بۆ ئىوان (يَوْمَ الْمَزِيدِ) واته: پۆژى پاداش دانى زىاتر لە كاتى چوئە بىھىشتدا، وە ئىو پۆژە جىوئە بۆ باوہرداران لە دىيادا، وە ئىو پۆژىە خوا داواو پىوستىەكانىان جىبىجى ئەكات و داواكانىان ناگىرتىمىوہ، وە موسلمانان ھىمو ئىمانەيان زانىوہ دەستىان كىوتوہ ئىوہو لىسر دەستى ئىو،

(۱) پلى ھىدىسەكى دىارى نەكردووہ و تەخرىجى نەكردووہ، وە (ھىدىث)ەكە پلى (ھىسن) ى ھىە سىرى (الصحيحه) ژمارە (۱۶۰۷) بىكە، وە نەگەر زاراوى شىرى جومەنى لەگەلدا نىبىت ئىو ھىسنە، لىبر ئىو ھىدىسى (أوس) كە لىبىش ئىمىوہ ھىە و لە (الصحيحه) شدا بە ژمارە (۱۵۲۷) ھىە.

ڪواته له سوڀاس و پڻ زانين و بهجن هيٺاني ڪميٽيڪه له مافي ٿو پيڻممبره ﷺ ڪه زور سلاوات بدرت لسمرى لمشورو پڙڙي ٿم پڙهه دا.

٤- (استحباب) پسندي يمتي خويندني سوڀتي (ڪهف) له شعور پڙڙي هينيندا:

له ٿبو سه عيدي خودري يموه هاتوه ڪه پيڻممبر ﷺ فرموي يمتي: (مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ النُّورُ مَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ) (رواه النسائي والبيهقي والحاكم). واته: هر ڪس پڙڙي هيني سوڀتي ڪهف بخونتي خوا نيوان ٿو هيني ره و هيني داهاتوي بڙ روشن نه ڪاتوه.

له ٿيبنو عومره وه هاتوه ڪه پيڻممبر ﷺ فرموي يمتي: (مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ سَطَعَ لَهُ نُورٌ مِنْ تَحْتِ قَدَمِهِ إِلَى عَنَانِ السَّمَاءِ يُضِيئُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَغُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ) (رواه ابن مردويه بسند لا بأس به^(١)). واته: هر ڪس سوڀتي ڪهف لپڙڙي هينيندا بخونتي لپڙڙي پڻ يموه پڙشايي يڪ پهيدا ٿي يمت همتا لاي ٿا سمان ي بڙ روناك نه ڪاتوه له لمتاواني نيوان ٿو دوو هيني يمتي ٿم بورئ.

خويندني سوڀتي ڪهف بدهنگي بهرز له مزگوتا ڪپراهمتي هديه:

شيخ (محمد عبده) فتاويه ڪي ده رڪردوه ٿيندا هاتوه: خويندني سوڀتي ڪهف لپڙڙي هينيندا له ڪتيبي (عبارة الاشياء عند تعداد المكروهات) هاتوه ڪه ٽمه دهقه ڪه يمتي: نه گهر پڙڙي هيني تاييبت بگريت بڙ بهرور و بون و شوه ڪي بڙ شومور پڙ ڪپراهمتي هديه، وه هروه ها خويندني سوڀتي ڪهف بمتايي يمتي ڪه به ناوازه نه خويندني و خله ڪه ڪه سريان قاله به قسه ڪردنوه گوئ نادهن به خويندنه ڪه، پاشان خويندنه ڪه به دهنگه ڪي سر له نوڙ ڪره ڪان ٿي ڪه تعداد، لبر ٿوه خويندني ٿو سوڀته بدهنگوه بهو شيويه قده غديه.

٥- حق شورڊن و حق جوان ڪردن و سيواڪ ڪردن و بڙن له خودان بڙ ڪڙبونوه ڪان بمتاييبت

هيني:

موسه حبيب به بڙ هممو ٿو ڪه سانهي ٿه يانموي ٿاماده ي نوڙي هيني بن^(٢) يا هر ڪڙبونوه يڪ له ڪڙبونوه ڪاني خه لڪ، ڙن بيت يا پياو، گموره بيت يا بچوڪ، نيشته جي بيت يا رتبوار، ڪه

(١) به نقد ڪردني من ٿم حديسه مونڪره، لبر ٿوهي موخالهفي حديسه ڪي ٿبو سه عيدي نه ڪات ڪه لپيش ٿمعهويه، و نيسنادي ٿوريان صحيحه پروانه (الصحيحه ٢٦٥١) (تمام المنه).

(٢) به ٿام ڪميٽي ڪه نه يوريت بهي ته نوڙي هيني سونمت نريه بڙي خوي بشوات، به پڻي ٿوهي ٿيبنو عومر نه گيرت يموه ڪه پيڻممبر ﷺ فرموي يمتي: (مَنْ أَتَى الْجُمُعَةَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ فَلْيَغْتَسِلْ، وَمَنْ لَمْ يَأْتِهَا فَلْيَسْغُلْ عَلَيْهِ غُسْلٌ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ) (قال النووي: رواه البيهقي بهذا اللفظ بإسناد صحيح) واته: هر ڙن و پياو ٽڪ

لەسەر جوانترین شتووە بیت و خۆی پاک و خاوەن بکات و خۆی برازی نیتتووە، بەمە که خۆی بشوات و چاکترین پۆشاکی لەسەر بکات و بۆنی خوش لە خۆی بدات و دەم ددانی پاک بکاتووە بەسیواک.

لەو بارەییووە ئەمانەیی خوارووە هاتووە:

أ- له ئەبوسە عیدووە خوا لێی رازی بیت هاتووە دەفرمووت: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ پێغمبەر ﷺ فرموویەتی: (عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ الْغُسْلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَلْبَسُ مِنْ صَالِحِ ثِيَابِهِ، وَإِنْ كَانَ لَهُ طِيبٌ مَسَّ مِنْهُ) (رواه أحمد والشيخان). واتە لەسەر هەموو موسلمانێک پێرستە رۆژی هەینی خۆی بشوێت و جوانترین جلی لەسەر بکات و ئەگەر بۆنی خۆشی هەبوو لەخۆی بدات.

ب- له ئیبنوسە لامووە خوا لێی رازی بیت هاتووە دەفرمووت: گوێم لێبوو پێغمبەر ﷺ لەسەر مینبەر رۆژی هەینی ئەم فرموو: (مَا عَلَى أَحَدِكُمْ لَوْ اشْتَرَى ثَوْبَيْنِ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، سَوَى ثَوْبِي مِهْنَتِهِ) (رواه أبوداود وابن ماجه). واتە: لەسەر هەریەکێ لە ئێوە واچاکە دەستێ جلی بکڕیت بۆ رۆژی هەینی، جگە لە جلی نیش و کاری^(١).

ج- له سەلمانێ فارسێیووە خوا لێی رازی بیت هاتووە دەفرمووت: پێغمبەر ﷺ فرموویەتی: (لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَتَطَهَّرُ بِمَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهَرٍ، وَيَدَّهْنُ مِنْ دُهْنِهِ، أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبِ بَيْتِهِ، ثُمَّ يَرْوِحُ إِلَى الْمَسْجِدِ وَلَا يَفْرُقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ، ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ، ثُمَّ يُنْصِتُ لِلْإِمَامِ إِذَا تَكَلَّمَ، إِلَّا غَفَرَ لَهُ مِنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ الْآخِرَى) (رواه أحمد والبخاري) واتە: پیاو نێرە رۆژی هەینی خۆی بشوات و بەجوانی سەرۆ لاشی پاک بکاتووە بۆ رۆژی که هەیدتی سەروریشی چوێر بکات یان عەتری خێزانی بەکار بهێنێ و پاشان بچیت بۆ مزگەوت و دوو کەس لەیەک جیا نەکاتووە بەهەنگاوانان بەسەریاندا، پاشان ئەوەندە که بۆی دانراوە نوێژ بکات و پاشان گوێ لە قەسە ئیمام بگرێ، ئیلا خوا لەو گوناھانەیی خوش ئەبێ که لەنیوانی ئەم جومعهیە و جومعه کەیی پێشوو دا هەیبوو، وە ئەو هورە پرە ئەیفەرمو: نێوان ئەو هەفتەییو سێ رۆژی لەسەر بیت، چونکە خوا هەر چاکە یەکی بە دە ئەوەندە بۆ ئەنوو سێت. وە ئەو لێبوردنە بۆ گوناھە بچوکه کانه،

بچیت بۆ نوێژی هەینی با خۆی بشوێت پێش ئەوی بچیت، وە هەر کەس نەچیت خوشۆردنی لەسەر نێرە ژن بیت یا پیاو (دانەر).

(١) بەیەنێ ئەگێرتتووە له جاییووە که دەفرمووت: پێغمبەر ﷺ پۆشاکیکی هەبوو له دوو جەژنو لەرۆژی هەینیدا لەبەری نەکرد، جا لەم حدیسدا بەلگە ئەوە هەیه که موسەحەبە رۆژی هەینی تاییبەت بکڕێ بە پۆشاکیکەو جگە لە پۆشاکی رۆژەکانی تر. (دانەر).

بەپێی ئەوێ ئیبنوماجە لە ئەبى ھورەیرەو ئەگێڕێتووە کە پێغمبەر ﷺ فرموویەتی: (مَا لَمْ يَغْشَ الْكَبَائِرَ) واتە: بەمەرجێک تاوانە گەورەکانی نەکردیەت.

د- لای ئەحمەد ھاتووە بەسەندى صحیح کە پێغمبەر ﷺ فرموویەتی: (حَقُّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ الْغُسْلُ وَالطَّيْبُ وَالسَّوَاكُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ) واتە: خوشۆردن و بۆنی خوش لەخۆ دان و سیواک کردن لەسەر ھەرموسڵمانێک پێویستە.

ھ- وە لای (طبرانی) لە (الأوسط) و لە (الكبير) دا بەسەندێک کە پیاوھەکانی سیقن، ھاتووە لە ئەبوھورەیرەو کە پێغمبەر ﷺ لە ھەینیەک لە ھەینیەکاندا فرموویەتی: (يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ هَذَا يَوْمٌ جَعَلَهُ اللَّهُ لَكُمْ عِيداً فَاغْتَسِلُوا وَعَلَيْكُمْ بِالسَّوَاكِ) واتە: ئەو جەماوەری موسڵمانان ئەمە پۆژتیکە خوا بۆی کردوونە جەژن، کەواتە خۆتانى تێدا بشۆن و سیواکی تێدا بکەن.

٦- زوو چوون بۆ نوێژی ھەینی:

زوو چوون بۆ نوێژی ھەینی بۆ کەسیک کە ئیمام نەبێت کارێکی باشە، عەلقمە دەفرموویت: لەگەڵ ئەبواللہ ی کورێ مەسعودا چوون بۆ نوێژی ھەینی سێ کەسی بینی لەمەزگەوت کە لەپێش ئەودا چووبون، فرمووی: منیش چوارەمەم، چوارەمیش لەخواوە دوور نییە، خۆم لە پێغمبەرم ﷺ بیستووە فرموویەتی: (إِنَّ النَّاسَ يَجْلِسُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى قَدَرِ تَرَاوُحِهِمْ إِلَى الْجُمُعَاتِ الْأَوَّلِ، ثُمَّ الثَّانِي، ثُمَّ الثَّلَاثِ، ثُمَّ الرَّابِعِ، وَمَا رَأَيْتُ أَرْبَعَةً مِنَ اللَّهِ بِبَعِيدٍ) (رواه ابن ماجه والمنذري^(١)). واتە: پۆژی دواى دوورو نزیکى دانیشتنى خەلکی لەخواوە بەپێی زوو چوون و درەنگ چوونیاوە بۆ جومعه، یەکمە، پاشان دووم، پاشان سێیەم، پاشان چوارەم، وە چوارەمیش لەخواوە دوور نییە.

(١) کورتەى قسەى شێخ ئەلبانى ئەمەیه: لەم چاپە و لە چاپەکانى تردا ھەرەھا ھاتووە کە: ئیبنوماجە و مونزى گێراویانەتووە، ئەمە لەوانەى ھەلەیکى تێدا بێت و ئەصلەکى ئەو بێت کە مونزى بە حسەنى داناو، چونکە لە الترغیب (١/٢٥٥) دا ووتویەتی: ئیبنوماجە و ئیبنوتەبى عاصم گێراویانەتووە ئیسنادەکشیان حسەنە. بەلام لای من حسەن نییە، چونکە خولگەکى لەسەر عبدالمجیدی کورێ عبدالعزیزی کورێ ئەبو داوود، وە ئەویش لاوازی تێدا یە لەلایەن (حفظ) ییووە.

لە دواى دا ئەفرموویت: ئەم ھەدیسم تەخریج کردووە و بە درێژی قسەم لەسەر کردووە لە (الضعيفة) دا بە ژمارە (٢٨١٠)، وە بە کورتى ھێناوێم لە (ظلال الجنة في تخریج السنة لابن أبي عاصم ٦٣٠) (تمام المنة).

ئەو کەسانەى لىبەر پىتويستى جىنگاگەى خۇيان بەجى ھىشتوو ھەيانموى بگىرئىنەو شونى خۇيان بەمىر جىك نازارى كەس نەدەن.

لە عوقبەى كورى (حارث) ھە خوا لى ى رازى بىت ھاتوو دەفرمووت: لەشارى مەدینە لەدواى پىنغەمبەر ھە ﷺ نوژى عەسرم ئەکرد، پىنغەمبەر ﷺ بەپەلە ھەستا ھەنگاوى نا بەسەر خەلکدا و چوو بۆ مالىھە، خەلکەكە ترسیان لى ھات ووتیان: ئەو پەلە پەلە چى بوو؟ كاتى ھاتوو، بىنى ئەو پەلەپەلەیان لا سەیر بوو، فرمووى: (ذَكَرْتُ شَيْئًا مِنْ تَبَرٍ كَانَ عِنْدَنَا، فَكَرِهْتُ أَنْ يَحْسِنِي فَأَمَرْتُ بِقِسْمَتِهِ) (رواه البخاري والنسائي). واتە: وەبىم ھاتوو، ھەندى زىرى دانەپىژارومان لایە حەزم ئەکرد بەندەم بکات بۆیە فرمانم دا بەدەبەش کردنى.

۸- لەپىتش نوژى ھەینی یەو نوژى سوننەت شرعىیە:

نوژى سوننەت پىتش نوژى ھەینی سوننەتە ھەتا ئەو کاتى ئىمام دىتە سەر مینبەر، جا كاتى گەشتە سەر مینبەر واز لەنوژکردن بەتەرت، نوژى سلاوى مەزگوت (تحية المسجد) نەبىت، بۆ ئەو کەسانەى تازە دىنە ناو مەزگوت، وە ئەم نوژە كاتى (خطبة) ش ئەكرىت، بەلام كاتى (خطبة) بەكورتى بكرىت، بەلام ئەگەر كەسێك ئەوێدە درەنگ بچىت بۆ مەزگوت كە دووا كاتەكانى ووتار بىت بەشىو ەك ماوہ نەمىتى دوو پكات نوژى تىدا بكرىت، ئەو كاتە ناكرىت.

أ- لە ئىبنو عومەر ھە ھاتوو كە ئەو پىتش نوژى ھەینی نوژى زۆر ئەکرد، بەلام دواى نوژى ھەینی دوو پكاتى ئەکرد، وە ئەفەرموو: پىنغەمبەر ﷺ بەوشىو ە بوو (ئەبوداود گىراوى مەتى ھە (۱)).

ب- لە ئەبو ھورەیرە ھە ھاتوو دەفرمووت: پىنغەمبەر ﷺ فرمووتى: (مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَصَلَّى مَا قَدَّرَ لَهُ، ثُمَّ أَنْصَتَ حَتَّى يَفْرُغَ الْإِمَامُ مِنْ خُطْبَتِهِ، ثُمَّ يُصَلِّيَ مَعَهُ،

(۱) مەنىش ئەلەیم ئىسنادەكەى صحیحە، بەلام لەلای ئەبو داود لەدواى ئەو كە ئەفرمووت: لە دواى نوژى جومعە دوو پكات ئەكات، ئەو دى تەدايە كە لەمالەو ئەيكر، وە لە مەزگوتدا نوژى نەئەكرد، وە ھەر ئەوێش لە پىنغەمبەر ھە ﷺ سابت بوو، ھەرەك چەند رىوايەتێكى تر لەمەودوا لە كىتەبەكدا ئەو ئەگەینن.

بەلام نوژەكەى ئىبنو عومەر كە لە پىتش نوژى جومعەدا ئەيكر، ئەو ھەر لەسەر خۆى موقوفە (واتە پىنغەمبەر ﷺ بۆخۆى ئەيكردووە) ھەرەك ئەبو شامە لە كىتەبى (الباعث على إنكار البدع والحوادث) دا پونى كەردۆتەو، وە ھەرەھا ئىبنو قەيىم لە (زاد المعاد) دا و جگە لەو دروانش باسیان كەردووە، وە لە كىتەبەكدا قسەى ئىبنو تەيمىيەش دىت كە پىتش نوژى جومعە سوننەتى نى، جا سەیری بكە، وە ھەرەھا بگەڕێو بۆ نامىلكەكەى من (الأجوبة النافعة). (تمام المنة).

غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى، وَفَضَلَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ (رواه مسلم). واته: هرکس پوژی هینی خوی شوری و چو بۆ نوژی هینی، بهی توانی نموندهی خوا بۆ دانابو نوژی کرد، لمپاشاندا گوئی له نیما گرت هتا لموتاره کی نمیتوه، لمپاشاندا نوژه کی له گم کرد، خوا له گوناھی نو هینی به هتا هینی به کی تر و سنی پوژیش زیادهی نمبووی.

ج- له جابووه هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ پوژی هینی ووتاری ئه دا لموکاتدا کابرایک خوی کرد بئاو مزگوتدا، پیغمبر ﷺ پهی فرمو: (نوژت کرد؟) وتی: نا، فرمو: (ههسه دوو رکات نوژ بکه). (رواه الجماعة).

له ربوایمێکی تر دا هاتوه فرمویت: (إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ وَلْيَتَجَوَّزَ فِيهِمَا) (رواه أحمد ومسلم وأبو داود). واته: کاتی کسێکتان هات بۆ مزگوت و نیما ووتاری ئه دا، با دوو رکات نوژ بکات پهی ئه دابنیشیت بهلام به کورتی بیکات. وه له ربوایمێکی تر دا هاتوه: (إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَقَدْ خَرَجَ الْإِمَامُ فَلْيُصَلِّ رَكَعَتَيْنِ) (متفق عليه). واته: کاتی کسێکتان پوژی هینی دیته مزگوت و نیما هاتبووه مزگوت با دوو رکات نوژ بکات.

۹- چینگه گۆڕین له کاتی خو هاتندا:

هرکس خو زۆری بۆ هتا واباشه له شوته کی خۆیه بهی بۆ شوته کی تر، چونکه جولاندن خو نمزینتی، وه نمیته هۆی به ناگابون، جا پوژی هینی بیت یا پوژی تر. له ئیبنوعومره هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمویت: (إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَتَحَوَّلْ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ إِلَى غَيْرِهِ) (رواه أحمد وأبو داود والبيهقي والترمذي وقال: حديث حسن صحيح). واته: کاتی کسێکتان لمزگوتدا دانیشبوو، و خو زۆری بۆ هتا با لمو شوتهی دانیشتوه بهیته شوته کی تر.

واجبیتی نوژی هینی

زانایان هممو نیماعیان هیه لسمر ئه کی نوژی هینی فیزی عهینه، وه دوو رکاتیه بهی فرمودهی خوی گموره که فرمویت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ

خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (الجمعة/۹). واته: نئی نوکسانمی که باوردتان هیناوه

کاتن پوژن هینى بانگمواز نه کرىت بۆ نوژن، بره و يادى خوا - گوئ گرتن له خوتبه - برژن و واز له کرىن و فروشتن بهيتن، چونكى نموه خيى تيدايه بۆتان نه گمر بزنان.

۱- وه بپيى نموى بوخارى و موسليم له نمبو هوپه يروه نه گيرنموه ده فرمووت: خوم له پيغمبرم ﷺ بيستوه فرموويى: (نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَبْدَأُهُمْ أَوْتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا وَأَوْتَيْنَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ، ثُمَّ هَذَا يَوْمُهُمُ الَّذِي فُرِضَ عَلَيْهِمْ، فَاخْتَلَفُوا فِيهِ فَهَذَا نَا اللَّهُ، فَالْأَناسُ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ؛ الْيَهُودُ غَدًا وَالنَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ). واته: نيتمه لزمه ماندا لمدووا نموانيشموه هاتوين، كه چى پوژن دوايى له پيش خه لكموه قزاوت نه كرى لبه نيماندا، هر چنده نموان پيش نيتمه كتيبى خوييان (كه تهرات و ئينجيله) بۆ هاتوه، وه نيتمه دواي نموان (قورنمان) بۆ هاتوه، پاشان نموه (واته: پوژن هينى) نمو پوژيه كه به گموره گرتنه كى لسمو نموانه فرمز بووه به لام نيان كردوه، وه چنده بره كى بوون تيدا، جا خوا رتنمايى نيتمى كرد بۆ، كهواته خه لك شوئى كوتى نيتمن له ودا؛ جوله كه به يانى و گاور دوو به يانى (واته: جوله كه شهعه به گموره نمزانن و گاور يهك شهعه).

۲- له ئيبنو ميسعوده هاتوه ده فرمووت: پيغمبر ﷺ بهوانى له نوژن هينى دووا نه كوتن فرمووى: (لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ رَجُلًا يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ، ثُمَّ أُحْرِقَ عَلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِّي الْجُمُعَةَ يُبَوِّئُهُمْ) (رواه أحمد ومسلم). واته: وا به دلا هات به پيارىك بليم: به نوژن خه لكه كه بكا، و خوشم بهم ماله كان بسمو نمو پياواندا بسوتينم كه له نوژن جومعه دووا نه كمن.

له نمبو هوپه يروه ئيبنو عوميره هاتوه كه خزيان بيستويانه له پيغمبر ﷺ كاتن لسمو كوله كه كانى مينبره كى بووه فرموويى: (لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ، ثُمَّ لَيَكُونَنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ) (رواه مسلم ورواه أحمد والنسائي من حديث ابن عمر وابن عباس). واته: نموانى وازيان له نوژن هينى هيناه كوتايى دينن بهو كاريان، يا خوا مؤر نمى به دلياندا، پاشان له بى ناگيان نمبن.

۳- له نمبو جمعدى (ضمري) يروه كه هاره لايتمى پيغمبرى كردوه ﷺ هاتوه كه پيغمبر ﷺ فرموويى: (مَنْ تَرَكَ ثَلَاثَ جُمُعٍ تَهَاوَنًا طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ) (رواه الحمسة). واته: هر كس بهتمه تى و گوئ نمدان سى هينى نه چيت بۆ نوژن خوا دلى مؤر نه كات.

نه حمدو ئيبنو ماجه له جابره هه ديسيكي لهو شيويه نه گيرنموه وه ئيبنو سه كمن به صهيحى داناه.

کي نوڙي هيني لسرهو کي لسري نريه

نوڙي هيني واجبه لسره موسلmani نازادي عاقلِي پڻ گهشتوي نيشتهجي بتوانا بڙ چوون بڙ نوڙ، که معزهره تيکي وهاي نبيت نه چوون بڙ نوڙي هيني رهوا بکات. بهلام ثوانمي نوڙي هينيان لسره نريه ثمانن:

(۲۱) ثافره و مندال:

ثمانه زانايان لسري پڻ کوتون.

(۳) نه خوش:

ثو نه خوشي چوون بڙ نوڙي هيني لسره گران بيت، يا ترسي ثوي هبيت به چوون بڙ نوڙ نه خوشي به کي زياد بکات، يا چاک بونوي دورا بخات، وه هروها ثو کسش که خزمي نه کات و نه چيته پال نه خوشه که به مرجيک ثو نه خوشه نيازي بهو کسه بيت.

له (طارق) ي کوري شهابوه خوا ليي رازي بيت هاتوه ده فرموي: ^{سازات} پيغمبر ^ﷺ فرموي: (الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ، إِلَّا أَرَبَعَةً: عَبْدٌ مَمْلُوكٌ، أَوْ امْرَأَةٌ أَوْ صَبِيٌّ أَوْ مَرِيضٌ) (قال النووي: إسناده صحيح على شرط البخاري ومسلم وقال الحافظ: صححه غير واحد) واته: نوڙي هيني هق و واجبه لسره هممو موسلمانتي پياو به جماعت بيکا جگه له چوارکس: بندهي خاوندار و ثافره و مندال و نه خوش.

(۴) موسافي:

وه نه گهر کاتي دهست پڻ کردني جومعه ثو دابهزييت بڙ حوانوه بهشي زوري زانايان رايان وايه که جومعي لسره نريه، چونکه پيغمبر ^{سازات} ^ﷺ سفرمي نه کرد له پڙي جومعه و نوڙي جومعي نه نه کرد، بهلکو نوڙي نيوه پڙو عسري بسره کوه نه کرد، له کاتي نوڙي نيوه پڙا به پيش خستن (جمع تقديم)، وه نوڙي هيني به کي نه نه کرد، وه هروها خليفه کان و جگه لهوانيش بهوشيوه کاريان کردوه.

(۶۵) قمرذاري کم دهست کاتي ترسي بهند کردني هبيت لسره قمرزه که، وه کسيک که له حاکمي ستمکار خوي شارد بيتوه:

له ثينو عبباسوه خوا لييان رازي بيت هاتوه ده فرموي: ^{سازات} پيغمبر ^ﷺ فرموي: (مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَا صَلَاةَ لَهُ إِلَّا مِنْ عَذْرِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْعَذْرُ؟ قَالَ: خَوْفٌ

أَوْ مَرَضٌ (رواه أبوداود بإسناد صحيح^(۱)). واتہ: هرکس گوئ بیستی بانگ بوو نه چوو به ده می یوه نوږی دروست نر، مه گمر کمسټک نه بیټ که معزهره تی هبیټ، ووتیان: نهی نیررای خوا معزهره تی چی ره؟ فرموی: ترس یا نه خوشی.

(۱) منیش نه لیم: دوو هه لای تیدایه، یه کمک نیسانده کی نبی داود راست نر به چونکه نیا جنابی تیدایه که لاوازه (مدلس)ه، وه ریوایته کی به موعنه معنی هیناوه هر وک (حافظ) له التلخیص دا واده لیت، وه هر وها مونزیش له (مختصر السنن) دا به لاوازی داناوه.

دووم: نهو زاراویه هی نبوداود نر، به لکو له دوو ریوایت ټیکل کراره یه کیکیان نهویه: (مَنْ سَمِعَ الْمُنَادِي قُلْمَ يَمْنَعُهُ مِنْ اتِّبَاعِهِ عَذْرٌ - قَالُوا: وَمَا الْعَذْرُ قَالَ: خَوْفٌ أَوْ مَرَضٌ - لَمْ تُقْبَلْ مِنْهُ الصَّلَاةُ الَّذِي صَلَّى) واتہ: هرکس گوئ له بانگ بوو وه هیچ به هانه یه کی نبوو بز نه چوون - ووتیان: به هانه چی ره؟ فرموی ترس یا نه خوشی - نهو نهو نوږی که کردویمتی لی ودرناگه ی، وه هر بوو زاراویه و سنده (دارقطنی) تخریعی کردوه، وه هر وها حاکم له ریوایتیکدا.

و ریوایته کی تر زاراویه کی تمه یه: (مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ فَلَمْ يُجِبْهُ، فَلَا صَلَاةَ لَهُ إِلَّا مِنْ عُذْرٍ) واتہ هرکس گوئ له بانگ بیټ و بده نگی یوه نه چټ بمی هیچ به هانه یه کی، نهو نوږه کی ودرناگه یټ، نیبوماجه و جگه لموته خریبان کردوه، وه هر وها حاکمیش تخریعی کردوه و ووتیمتی: صحیحه لیسر مرجی شه یغه ی.

وه من یتیم وایه دانر نه ټیکل کردنی لا پسند نر له نیوان دوو ریوایتدا، بقایبمی یه کیان صحیحه و نهی تریان زه عیف، و نهوی پالی پتوه نایټ بز نهوکاره شوین کومن و نه گرانویه بز نهو نهصلاتی که حدیسه کی لی ودرگیاوه.

ناگاداری!

نهو حدیسه دانر تمنها له بابی جومعه دا باسی کردوه، وه نبوویه له باسی نوږی جماعتیشدا بی هینایه، لیسر نهوی زاراوی بانگ دان - که له حدیسه کدا هاتوه - جومعه و جماعت بده کوه نه گرتوه، جا هر لیسر نهو نه لټین:

حدیسه که هر وک ده لالت نه کاته سر واجبیتی نوږی جومعه، وه نهوی که دروست نر له لی دوا بکون، هر بوو شتویمش ده لالت نه کاته سر واجبیتی نوږی جماعت، وه نهوی که دروست نر به بن به هانه دوا بخرت، جا نمش به لگه یه بلسر دانروه چونکه لمودا باسی کردوه که نوږی جماعت سوننتی کی مونه ککه ده، نمش لیسر نهوی که حدیسه که به صراحت به لگه یه لیسر نهوی که نوږی جماعت دروست نر به چوئرت، بمی هیچ معزهره تی، وه نهو حوکه بز سوننت نر، چونکه سوننت بمی معزهره تی درسته ترک بکرت، و تمنها نیکی تیفا به بهی هینانی نوږه فخره کان بکرت.

هر وک چو ن ثیقرار کرده کی پیغمبر ﷺ لیسر کابرای بیابان نشین نهو قسه یی نیمه نه گه یټ، که ووتی: سونند به خوا نه لیان زیاد نه کم و نه لیان کم نه کم، پیغمبرش ﷺ ثیقراری لیسر کرد و

فرمودی: چژه بهمشتوره نه گمر راست بکات، جا بوه سابت نعبت که نویژی جماعت واجبه و دروست نریه ترک بکریت.

وه نهما لیکدانمودی هندیک له زانایان بز نم بوشی حدیسه که، که نفرمویت: (فلا صلا له) واته: نویژه کی وهرناگیئ، که نه لئین: مانای نوهیه نویژه کی بفتواری لی وهرناگیئ، نوه نه گمر مبعستیان نوه بیت که بلئین: واجب نریه هر وهک واش دهرنه کمویت، نوه نو مانا کردنوهیه له دوو پرووه باتله: یه کم: پیغمبر ﷺ له دوی نو قسه یه فرمویتی: مه گمر لمبر معزهرتیک نعبت، نوهش بز غدیری واجب ناووتی، هر وهک لمبیشه باس کرا.

دووه: نم لیکدانمودیه له شرعدا نغاسراوه بوشیویه، هر وهکو شیخی نیسلام نیبوتهمییه ره حمعی خوی لی بیت لوباره یوه کولاهتوه، و قهیناکه نه گمر قسه کی نقل بکم لمبر گرنگی نو باسه. جا له کتبی (القواعد النورانیة ص ۲۶) دا نفرمویت:

نهما نوهی که خه لک ده لئین که مبعستی پیغمبر ﷺ نوه بووه تواروی نویژه کی بز نریه نوه وهک نوه وایه که فرمویتی: دراوسنی مزگوت نویژی دروست نریه له مزگوتدا نعبت — هرچنده نم حدیسه نیسنادیکی سابتی نریه — له وهلامدا نه لئین: به لئ مبعست نعمانی تواروی نویژه کیه، به لام نایا مبعستی نعمانی تواروی واجبه کانه یا مبعستی نعمانی تواروی پسند کراوه کانه که لو نویژه دا هیه؟ جا قسمی یه کم راسته، به لام قسمی دووه باتله، و هرگیز شتی نارها نه له فرموددی خوی گورده هیه، و نه له فرموددی پیغمبردا ﷺ، و ه قسمی واش حق نریه، چونکه نه گمر شتیک واجباته کانی توارو بن چزن نعبت بووتریت که توارو نریه؟ وه هر وه نه گمر نو قسه یه ابوویه، نوه دروست بوو نویژی هموو پیشکوتوو و دووا کوتوه کان لابیجیت و نمینتی، لمبر نوهی تواروی یمی پسند کراوه کان له ده گمترین شته.

جا لمبر نوهی هرچی له کیتاب و سونمتداها توه له نفی و نعمانی کرده کان نوه مبعست پیری نعمانی هندیک له واجبه کانی یمی.

هر وهک فرموددی خوی گوره: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ واته سوتند بپرووردگارت نوانه نیمان دهرنا بن هتاره کو تو نه کمنه داوه له نیوان ناکوکی نیوان خویاندا.

هر وهها که فرمویتی: ﴿وَيَقُولُونَ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ﴾ واته: نوانه نه لئین پروامان به خوا و به پیغمبر هتاره لپاشان پشت هل نه کمن له دوی نو قسه یه، وه نوانه باوردار نین. وه نمونی نو دووانشی زدن.

وه وهک نو نوانه فرموددی پیغمبر ﷺ: ﴿لَا إِيمَانَ لِّمَن لَا أَمَانَةَ لَهُ﴾ واته نو کسمی نعمانی نعبت نیمانی نریه.

وه هر وهها: (لا صلا إلا بفاتحة الكتاب) واته: نویژ ببی فاتیحه دروست نریه.

(۷) هممو خاوهن عوزريك پڙي پي دراوه واز له نوڙي جماعت بهيت.

وهك معزده تي باران و قورو لیتو سرماو ویني نمانه:

له نینو عیباسوه خوا لږي رازي بیت هاتوه که له پڙي بارانیدا بمانگ بیږه کی
نفرموو: کاتي ووت: (أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) مهلي: (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ) بهلکو بلن:
(صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ) له ماله کانتان نوڙ بکن، جا وهک نووي خه لکه که بدلان نبوييت، بزيه
فرموي: نوکسي له من چاکره نووي کردوه، بپراستي نوڙي هيني فپريکه وه من لام
ناخوښه بتانهيتمه دهر و بناو قورو لیتدا پرون.

له نېو موله يمهوه له باوکی يمهوه هاتوه ده فرمويت: خوم پیغمبرم ﷺ بينيوه پڙي هيني
باران تباري ژري نعلی تهر نه نه کرد فرماني نه کرد خه لک له شوني خوياندا نوڙ بکن،
(نموداد و نینوماجه گپراوایانه توه) ^(۱).

هممو تواني باسماں کردن نوڙي جومعه يان لسم نريه، بهلکو لسمريانه نوڙي نيوه پږ
بکن، وه هرکس لموانه نوڙي هيني بکات دروسته، وه نوڙي نيوه پږي له کول نه کويت. وه
نافره تان ناماده ي مزگوت نمبون و لسمرده مي پیغمبردا ﷺ نوڙي جومعه يان نه کرد ^(۱).

وه همروها (مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ ثُمَّ لَمْ يُجِبْ مِنْ غَيْرِ عَذْرٍ فَلَا صَلَاةَ لَهُ) واته هرکس گوئي له بانگ بیت لپاشان
بعي معزده تي به دهنگي يمهوه نچيت نوږه کی دروست نريه.

نومش گوماني تيدا نريه که جواب دانوي بانگوازي بانگيږ که بږ نوږ بانگ نجات له واجبه کانه.
بهلام نایا نه گهر نو واجبه ترک بکات سزا ندرت لسمري، وه نه گهر نه غامي بدات نایا پاداشتي بږ هديه.
يان نوموتريت: نوږه کی باتله و نچيت بيگپرتوه همروک نووي نه يکريدت وايه.
نمش کيشي لسمره لعتوان زاناياندا- توارو بوو.

منيش نه ليم: شينخي نيسلام له کتبي تردا نووي هه لږاردوه که نوږه کی باتله بهلام نيمه نه ليم: باتل نريه.
بعي نو حديسي که باسي فزلي جماعت نه کات، همروک له باسي نوږي جماعتدا پووغان کردتوه، وه
لبر نووي شينخي نيسلام دروستي ترک کردني تنها به معزده داناه. - لبر نووه نه گهر کسيک نوږي
جماعت بعين معزده ترک بکات نووه لای شينخي نيسلام نوږه کی باتله - نم بږ چونش لای من
نسلينراوه (تمام المنه).

(۱) نوو سياقه لای نموداده بهلام نم زياده يي لسمره که نه ليم: (پږي حوده يسيه) وه نمه لای
نينوماجش هديه، نممش نووه نه گه ينييت بسره اته که لسمفردا بووه، همروکو به يهقي له ريوايي تيکی دا
باسي کردوه. وهک ناشکرايه سفر نوږي هيني تيدا ناکريت، کواته (حديث) که به لگيه که باران بهانه نريه
بږ نه چورن بږ نوږي جومعه بهلکو بږ جماعت (تمام المنه).

کاتی نوٹری ہدینہ

جۆمهورى صەحابو تابەين بۆ ئەو چوون كە كاتى نوێژى ھەينى ئىرواكەيە، كە نوێژى نيوەڤى
لێو ھەست بۆ ئەكات.

بمپی نوهی نه‌حمدو بوخاری و نه‌بوداود و (ترمذی) و بهیهقی نه‌نه‌سوه خوی لی پازی
بیت نه‌گیرنوه که پیغمبر ﷺ نوکاتمی خور نه‌ناه‌راستی ناسمان لای نه‌دا نوژی هیدنی
نه‌کرد.

وه لای نه‌حمەد و موسلیم هاتووە کە سەلمەمی کۆپی ئەکەوێ فرمویەتی: ئەگەر پێشەمبەردا
 ئەوکاتەمی خۆر لای ئەدا ئەنارەپاستی تاسمان نوێژی هەینیەمان ئەکرد، کاتی ئەنوێژ ئەبووینەوه
 و ئەگەرانەوه بە بن سێبەری خانووەکاندا ئەڕۆشتینەوه.

بوخاری فرمویستی: کاتی نوژی هینی تموکاتیه خور لئاوہ پاستی ناسمان لائدا، وه همروهہا
ئموہ ریوایت کراوہ له عومرو عدلی و نوعمانی کوپی بشیر و عومری کوپی (حریث) یشموہ
خوابان لی رازی بیت.

شافیعی دہ فرمویت: پیغمبر و نبویہ کر و عومر و عثمان و پیشواکانی دوی نوانیش
همو نوژنکی هینیان دوی لادانی خوړ لغاوه راستی ناسمان کردوه.

حنبه‌لی‌یه‌کان و نیسحاق بۆ ئه‌وه‌ چوون که کاتی نوێژی هه‌ینی لیسره‌تای نوێژی جدۆنه‌وه‌ ده‌ست پێی ئه‌کات هه‌تا دوو کاتی نوێژی نیوه‌رۆ، به‌لگه‌شیان ئه‌وه‌یه‌ که ئه‌حمده‌ و موسلیم و نه‌سانی له‌جابه‌وه‌ گێڕاویانه‌تمه‌وه‌ فەرموویه‌تی: پێغمه‌به‌ر ﷺ نوێژی هه‌ینی بۆ ئه‌که‌ردین له‌پاشاندا ئه‌یروێشتین و وێشتره‌ که‌نانه‌مان پاز ئه‌خه‌ست، ئه‌وه‌که‌تێی رۆژ له‌ناوه‌راستی ئاسمان لای ئه‌دا، ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ ده‌رئه‌مخات بێش لادانی خۆر (زوال) نوێژی هه‌ینی‌یان که‌ردوه‌.

همروه‌ها بدلگه‌یان حدیسه‌کمی عبدالله ی کوپی (سیدان)ی سولمعی‌یه خوا لیتی پازی بیت دهمرموویت: ناماده‌ی نوژی هینی بووم له‌گهل تبعوبه‌کردا، ووتارو نوژی‌ه‌کمی پیش نیوه‌یو بوو لمپاشاندا له‌گهل عوممردا ناماده بووم، ووتار و نوژی‌ه‌کمی من ته‌لیم: کاتی بوو ریژ دوولت بوبو، پاشان له‌گهل (عثمان)دا ناماده‌ی بووم ووتارو نوژی‌ه‌کمی من ته‌لیم: کاتی بوو ریژ لماناوه‌راستی

(۱) دروست نږه کسټک نوږټی جومعه بکات دوايي نوږټی نیوږوښ بکات برای هممو زانایان، چونکه نوږټی هډینی لمشوننی نوږټی نیوږوښو جڼی نه گړتوده. وه خوا شمش نوږټی فوږی بز دانغناوین، جا هرکس پڼی نږه بدات بالیشتی نږه نه بعدقل نمنهقل نه له کیتاب نه لمسوننت، نه لږای کسټک لمیشواکان (دانږ).

ناسمان لای دابوو، کسیشم نه نهیینی ٿینکاری کردییت، یا عدیسی لی گرتییت. (دارقطنی) گیزاریمتی یوه.

نیمام نه حمیدیش له ریوایته کی عبدالله ی کوریدا، کردویمتی به لگو فرمویمتی: همدوه ریوایمت کراوه له ټیبنو مسعودو جابیر و سعیدو موعاریموه که همدویان پیتش لادانی خور له ناهراستی ناسمان نوڙی هدی نیان کردوه و کسیش ٿینکاری نه نه کرد له کاره یان، ټیتر وهک نیجماع و ابوه.

جومهوری زانایان حمیدسه کی جابیر دائمنین لسمر زیاده روی په له کردن له نوڙ دوی (زوال) لادانی خور، بی نهوی ټینکی داییت، واته: چاوه پروانی بکرتیت همتا گمرما ټینی نامییتی، وه ووتویانه: نوڙه که و پال خستنی ووشتره کانی لدری لادانی خور بوو، همدوه و لاسی نمره کی عبدالله ی کوری سیدانیان داوه تموه بهمه که زه عیفه، (حافظ) ټیبنو حمجر ده فرمویت: عبدالله ی کوری سیدان تابعی به کی گوره به عدالمتی نه زانراوه. وه ټیبنو عددی ده فرمویت: له نادیار نه چیت. وه بوخاری ده فرمویت: حمیدسه کی کاری پښ ناکرتیت، چونکه لهو به ټیتر بهرنگاری و استاوه، چونکه ټیبنو ټیبه شیهه له سوهیدی کوری غفلتموه نه گیزیتموه، کمخوی له گمل ټیبه گرو عومردا کاتیک خور لای داوه نوڙیان کردوه، وه ټیسناده کی (قوی) ه^(۱).

(۱) سوهید راست نه کات په حمتی خوی لسمریت، به لام حافظ و ټوکسانمی به شونتیدا پزیشتون وهک دائر وه کسانمی پیتش دائر وهک شوکانی (۲۲۱/۳) بهمه لدا چون لهو دا که به لگه یان بهم نمره هیناوه تموه لهم بلسدا، چونکه لهم نمره دا هیچ باسیکی نوڙی هدی ټیدا نریه نه به ناماژه کردن نه به صراحت؟، ټم باس کردنش هر له باس کردنی حافظ بووه لهو ده هیناویانه وهک له فهدا هدی (۳۸۷/۲)، ټمیش لهو هله سمیرانه به که (حافظ) کردویمتی، وه من ناتوانم بیر بکسموه که ټم هله به له یه کیکی وهک (حافظ) وه دهو شیتموه، چونکه ټم نمره هیچ په یوهندی به کی بیروه نریه به لکو په یوهندی به نوڙی نیوه پوه هدی، هر بهو شیتویش ټیبنو ټیبه شیهه باسی کردوه، که به سفندیکی صحیح له مویونی کوری میهرانه ده تخریمی کردوه که: سوهیدی کوری غفله نوڙی نیوه پوی له کاتی لادانی خور له ناهراستی ناسمانا نه کرد، جا حجه جاج بوی راسپارد که نوڙه کامان پیتش مهخه، سوهیدیش ووتی: من له گمل ټیبه گرو عومردا هر بهو شیتوه نوڙم کردوه، وه مردن بق من نزیکتره لهوی که دستی لی هله بگرم.

ټیبنو ټیبه شیهه له بشی: (هرکسینک نوڙی نیوه پوی بکات لهوکاته که خور له ناهراستی ناسمان لاندات و چاوه پروانی ټینک بوون نه کات) هیناویمتی (۳۲۲-۳۲۳).

ژماره ټوكسانه نوڙي هيني يان پښ پټك ديت:

جياوازي نيره لمنيتوان زانا ياندا لسر ټوهي كه جماعت كړدنې نوڙي هيني مريجكه له مريجكاني دروستي نوڙي هيني، بپني ټوهي (طارق) كوري شهاب نه گيرتتوه كه پتغمبر ﷺ فرمويتي: (الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ) واته: نوڙي هيني راستو واجبه لسر هممو پياوښكي موسلمان به جماعت.

به لام جياوازي لسر ټو ژماره يي نوڙي هيني پښ پټك ديت، هتا پانزه بوچون هيه لسري، (حافظ) له (الفتح) دا باسي كړوون.

به لام راي هه لږ ږدراو (راج) ټويه كه به دووكس و بهرو ژور پټك ديت، بپني ټوهي پتغمبر ﷺ فرمويتي: (الْإِثْنَانِ فَمَا فَوْقَهُمَا جَمَاعَةٌ) واته: له دووان و بهرو ژور جماعتن^(۱).

جا كاتيك ټوهت زاني، كواته ټو بهرنگاري به راست نيره كه نيدعا كراوه، به لام (حافظ) له دواي ټوه چنډ ټسرتكي تري هر بو معنايه باس كړدوه، له عومر و جگه لوهوه له صحابه كان، به لام ټوهي راست بيت ټويه كه هيچ (تعارض) بهرنگاري يك نيره له نيتوان نم ټسره نه و ټسره كي نيتوسيدان، هروكو چون (تعارض) نيره له نيتوان ټو حديسانې كه موافقي نم ټسره نه، چونكه هاوه له كاني پتغمبر ﷺ هردو فرمونه كيان له پتغمبروه ﷺ ودرگرتوه، جا لسر ټو شتويه بوون كه پتغمبر ﷺ لسري بووه، جاريك نعيان نهمام نندا و جاريكش نويان، هروك باس كړدوه له ناميلكه كمدا (الأجوبة النافعة) و ټو حديسه مرفوعانم تيدا تخريج كړدوه، وه هروها ټو نسانانې كه لسر صحابه كان موقوف بوون له هردو باسه كمدا، و نم ناميلكه يش چاپ بووه جا هر كس پښ خوش بيت با بگيرتتوه بډي. يك شت ماوه باسي بگين نويش ټويه دانر جزمي بووه كړدوه كه ټسره كي نيتوسيدان زهيفه و به قسمي نيتو جهرش تفيدي كړدوه.

منيش له ناميلكي باس كراودا رهدم داوه ټوه، به لام كورته كي ټويه كه چوار كسي سيقه لي زيان گيراوه ټوه، وه نيتو حيبانيش لئاوه ندي سيقه كاندا باسي كړدوه (۳۱/۵) و من ليره دا نهمشي پښ زياد نه كم: عيجليش هروها لئاوه ندي سيقه كاندا باسي كړدوه (۲۵۸/۸۲۰).

لپاشاندا نه ليم:

نيتوسيدان حديسه كاني حسنه له لاي همديك له زانايان، وه كو نيتو بهر جعب و كساني تر. هروها (حافظ) يش هرو ته ليم هروك باس كرا له (۲۰۷-۲۰۴) والله اعلم.

(۱) به لگني پښ نايمتوه لمبر ټوهي نهمسپاره له پتغمبروه ﷺ وه كو له (الإرواء، ۴۸۹) دا روغم كړد ټوه، وه هروها له (المشكاة ۱۰۸۱) دا، و ټوهي پشتي پښ بېستري ټويه كه دانر باسي كړدوه له شوكانې بووه، جا

شوڪانى دهفرومويٽ: هممو نوڙهڪان بمپي نيجماع بدووكمس پٽڪ ديت، جا هدينيش هر نوڙه، حوڪميكي تايهتي نريه پيچوانمي نوڙهڪاني تر بيت، بمبوني بهلگه نميت لسري، وه بهلگمش نريه كه ژماري كسهڪاني نوڙي هيني زياتر داناييت لنوڙهڪاني تر.

(عبدالحق) دهفرومويٽ: لسر ژماري كسهڪاني نوڙي هيني حديسي سابت نريه، همروه (سيوطي) دهفرومويٽ: له هيچ كام له حديسهكاندا سابت نريه ژماري ديارى كراو تايهت كراييت بنوڙي هيني يوه. تهاو.

وه لموكسانمي بڙ نموه چورن (طبري) و داود و نهخمعي و نيينوحزمين.

شوني نوڙي هيني:

نوڙي هيني لمشارو گوند و مزگوت و ناخانوي شارو نمو دهشتاييمش كه سر بو شونانمن دروسته بكرت، همروه ها دروسته لمشاريكد ا جومعه لهچمدين شوندا بكرت، عومر خوا ليتي رازي بيت بڙ خهلكي بهحريني نووسي له همرشوننيك بوون لموي جومعه بگن، (نينونمبي شهييه گيتراويمتي يوه) نهحمد دهفرومويٽ نيسنادهكي (جيده)، نممش شارو ديهات نهگريتموه^(۱).

نينونععباس دهفرومويٽ: يهكم نوڙي هيني كه له نيسلامدا كرا دواي نمو نوڙي هيني يمي كه له مزگوتهكي پيغممبهدا لمشاري مدينه كرا نمو نوڙي هيني يه بوو كه له گوندي (جواني) له بهحرين كرا، (بوخاري و نمبوداود گيتراويانتموه).

بگريته بڙي له (السييل الجرار ۱/ ۲۹۷-۲۹۸) دا، چونكه باسنيكي گرنگه له شوني ترده دست ناكمويت (تمام المنه).

(۱) منيش نهليم: (حافظيش) همروه هاي ووتوه له فتهدا (۴/ ۳۸۰) و شوڪاني بدواي نمو همرواي ووتوه (۱۹۸/۳) وه نموي شوڪاني گشتي تره، چونكه خهلكي سر نارو كانياوهكانش نهگريتموه، لمبر نموي نيينونمبي شهبش نهگريتموه له دواي نم نسمري عومروه ووتويتم:

نينونيدرس له ماليكوه پي راگهياندوم كه ووتويتم: يارهڪاني پيغممبهر ﷺ لسر نمو ناوانمي نيوان مهككه و مدينه جومعهيان كردوه، و نسمرهكي نيينوعومريش پال پشتي نهكات كه له كوتايي نم بشدا ديت، وه لمو بارهيموه ووتويتم: عبد الرزاق به سفنديكي صحيح گيتراويمتي يوه، بڙ زانستي زياتر بگريتموه بڙ (تمام المنه).

له (لیث)ای کورې سهدده هاتوه: خه لکی میصرو کناره کانی لسهده می عومرو (عثمان)دا، به فرمانی توان نوژی هینیان کردوه و صهابشی تیدا بوه.

له نینو عومروه هاتوه که نو دانیشته کانی سرتاوه کانی نیوان مه که و مدینه می نهینی نوژی هینیان نه کردو لومی نه کردن، (عبدالرزاق بهسندی صحیح گنراویمتی بوه).

لینکلینهوی نو مرجانی زانایان دایان ناوه

له پېشه بهاسمان کرد مرجی واجب بوونی نوژی هینی بریتی به له نیرینه می و نازادی و تهنروستی و (إقامة) جیگیری و نبوونی معزده تی رهاکری نهچون بۆ نوژی هینی، وه هروک باس کرا که جماعت مرجه بۆ دروستی نوژی هینی.

نمیه نو نندازه به که له سونمتدا هاتوه و خواش داوی لی کردوین، بهلام نو مرجانی تر که هندی له زانایان دایان ناوه نو هیه نصلکیان نیه که گرانوه بکری بۆ سری و پشتی پی بیستری، وه لیروا تنها نو نهقل نهکین که خاوهی کتبی (الروضة الندية) فرمویمی:

نوژی هینیش نوژی که وه هموو نوژه کانی تر، هیه جیاوازی نیه له گه لیان، لبر نووی شتیکی و نه هاتوه جیای بکاتوه.

لهم قسه یدا ناما زیه بۆ رده دانهوی نووی که ووتراوه: مرجی واجب بوونی نوژی هینی بوونی پېشه وایه کی گوره و شاری گوره و ژماره تایبته، جا نم مرجانه به لگه کی وایان لسه نیه که وا بگه یمنی که موسته حب بن، سپر پای نو واجب بن، وه سپر پای نو که هر به مرج حساب بکرین، به لکو نه گره دووکس نوژی هینیان له شونیکدا بهجی هینا، و نو شونه جگه لوان کسی تری تیدا نبوو، نو نو دوانه کارکیان کردوه که واجب بووه لسه ریان بیکن، جا نه گره یه کیکیان ووتاری خویند نو به سونمت کاریان کردوه، وه نه گره ووتاریشان نه خویند هر سونمتو بس، وه نه گره حدیسه کی (طارق) ی کوری شهاب نبوایه که پیوست بوونی نوژی هینی لسه هموو موسلمانیک بهستوتوه بهوی که به جماعت بکریت، وه نه گره کردنی نو نوژه لسهده می پیغمبردا ﷺ هر به جماعت نبوایه، نو کردنی بهتاکه کسیک هر دروست نبوو وه نوژه کانی تر.

کۆرۈ مەجلىسەکانیاندا باسى ئەكەن، وە لە چەژك و داستانە ھەلبەستراوەکانیاندا ئەى گێرپنەو، لەھالتيكدا كە ئەوقسانە ھەموویان لە شەریعتى پاكەوہ دورن.

وہ ھەموو ئەوانەى شارەزان بە شەریعتى قورئان و سوننەت ئەوہ باش ئەزانن، ھەروەھا ئەوانەش كە ئینصافیان ھەبەر ئەوانەش كە بەھۆى (قیل و قال) ووتى، ووتى، پێریان ھەلنەخلیسكاوہ لەسەر رینگای ھەق، وە ھەركەس شتى ناراستى ھێنا ئەدرتتەوہ بەرویدا، وە ھوكمى نێوان خەلك تەنھا بە قورئان و سوننەت ئەكریت، وەك خۆى گەورە فەرموویەتى: ﴿فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ (النساء/۵۹). واتە: ئەگەر خێلاف و جیاوازیان بو لە شتیكدا بێگێرپنەو بۆلای خواو پێغمبەر ﷺ.

ھەروەھا فەرموویەتى: ﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا﴾ (النور/۵۱). واتە ئەوانەى بەراستى نێمان دارن رەوشتیان وایە ئەگەر لە كێشەكانیاندا بانگ بكرین بۆ ئەوێ خواو پێغمبەر ھوكم بكات لەنێوانیاندا ئەلێن: بیستمان و گۆی رایدلێن.

ھەروەھا ئەفەرموویت: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (النساء/۶۵). واتە: سۆتند بەپەروردگارت باوەردار نابن ھتا تۆ ئەكەنە ناوێزوان بۆ ئەو كێشانەى روى داوہ لە نێوانیاندا، و ھوكم ئەكەن بە ھوكمى تۆ، پاشان ھەرچۆنێك برانتەوہ لەدلیانا ھیچ گریوگۆلتێك دروست نەبیت، وە خۆیان بەتەواوى تەسلیم بكەن.

ئەم ئایەتانە و وێنەى ئەم ئایەتانە بە تەواوەتى بەلگەى ئەوەن كە گەرپنەو لە كاتى نێوان تێك چوون بۆ ھوكمى خواو پێغمبەر ﷺ، وە ھوكمى خوا كەتیبەكەیتى و ھوكمى پێغمبەر ﷺ پاش مردنى سوننەتەكانى یەقى و ھیچى تر، وە خۆى گەورە بۆ ھیچ بێئەدەبەكى تری دانناوہ ھەرچەندە پەلەى بەرزى ھەبیت لە زانستى دا و ئەندازەبەكەى وەھای لەزانبارى كۆ كۆردیتتەوہ كە غەیری ئەو نەیتوانیبێن ئەو ئەندازەبە كۆ بكاتەوہ، بۆى دانناوہ ئەم شەریعتەدا شتیك بێى كە بەلگەى لەسەر نەبى ئە لە قورئان و نە لەسوننەت، وە موحەتەھیدیش ھەرچەندە پێى پێندراوہ بەراى

خوی کار بکات، کاتی نبوونی به لگه، به لگام کسی تر جگه لهو بوی نیریه نهو رایه وهر بگریت و کاری پئی بکات همکسی بیت.

وه من خوا نوزانی زور لام سهیره شتی وها روو نمدات له لایمن نووسرانموه و بلاوکردنموه له کتیبه کانی هیدایت دا، وه فرمان کردن به عوام و نه خوندنوار که باوهریان پئی بیت و کاری پئی بکن، له حالیکدا که نهو رایه به لیواری کمنده لانیکی پوخواوهویه، وه نهو تایبیت نیریه به هیچ مزه هینک له مزه هبه کانهو به ولایتیک له ولاته کاند و به سمرده هینک له سمرده مه کاند، به لکو هر له خورا ناخر دوی نهوول کموتوه، وه نهو له قورنانهو وهری گرتی، کهچی قسه یه کی پوچ و باتلیشه. وه دهریاری نم عیباده ته (نوژی جومعه) زور شت دانراوه وه له میشموه ده ستیشانمان کرد بئی نهو به لگه یان هیت نه له قورنانه له مشرع نه به عدل.

ووتاری هینی

هوکمه کی:

جماوهری زانایان بۆ نهو چون که ووتاری هینی واجبه، وه به لگشیان له سر واجب بوونی نهویه که له پیغمبروه ﷺ سابت بوه به چمن حدیسیکی صحیح به شیویه کی بهر دوام، که پیغمبر ﷺ هموو هینی یک ووتاری خوندنموه، وه هروه به لگه یان بهر فرموده یه هیناره نهو که نه فرمویت: (صَلُّوا کَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي) واته: چۆن من نین نوژن نه کم نیوهش بهر شیویه نوژنه کانتان بکن. هروه ها فرموده ی خوی گوره که نه فرمویت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ﴾ واته: هی نوکسانه باوهرتان هیناره کاتی بانگواز نه کرت بۆ نوژی پوژی هینی بچن بۆ یادی خوا کردن.

وه نم فرمانه ی خوا به روشتن بۆ یادی خوا نیتته واجب بوون، چونکه شتیک واجب نین روشتنی بۆ ناکرت، وه نهو یادی خوا کردنه ی که له نایمه کدا هاتوه به ووتار خوندنموه لیکیان داوه نهو، چونکه نهویش نه گرتنهو.

شوکانی لهو به لگانه کولاره نهو دهریاری به لگه یه کم ده فرمویت: تنها کرده وه نایته به لگه ی واجب بوون، وه دهریاری به لگه ی دووم ده فرمویت: لهو زیاتری تیدا نیریه که فرمانه ی داوه به بچن هینانی نوژن بهر شیویه ی خوی به جی تهینن، وه ووتارش نوژن نیریه، وه دهریاری

به لڳي سڀيڻم ده فرمويت: ٺو يادي که فرماني پڻ دراوه بهرو پري پڙيشتري نوڙه، تعميره کي ٺوهيه فرمانه که لڻيون ووتاره کي نوڙه کمايه، وه نازانيت ميبست له ووتاره کهيه يا نوڙه کهيه، به لڻم زانايان لسمر واجب بووني نوڙه که ږنک کيوتون، تنها کيشه لسمر واجب بووني ووتاره کهيه، کيواته ٺو به لڳيه واجب بوون ناگيمني. پاشان ده فرمويت: (ظاهر) ٺوهيه که حمسني بهصري و داودي (ظاهري) و جوهيني بڙي چون، ٺوئش ٺوهيه که ووتاري هيني منڊوبو بس^(۱)،^(۲).

سلاو کړني ټيما کاتي سر ته کويته سر مينبر و بانگ دان کاتي دائنيشي لسمر مينبر و پو ټي کړني خه لکه که موستحبه:

له جابيره خوي لي رازي بن هاتوه ده فرمويت: کاتي پښممبر ﷺ ٺهچوه سر مينبر سلاوي نه کړد، (ټيبنوماجه گيږاويتم يوهو له ټيسنده کيدا (ابن لهيعة) هديه^(۳)).

وه لاي (أثرم) له سونمه کيدا له شعبي يوه هاتوه له پښممبر ﷺ به مورسلي، وه له مپراسيله کاني (عطاء) و بيجگه لموش هاتوه که پښممبر ﷺ کاتي ٺهچوه سر مينبر بهرو پوي خه لکه که ٺوهستا و ٺهيفرمو: (السلام عليكم).

شعبي ده فرمويت: ټبويه کړ و عومر بهوشيوه کاريان نه کړد، وه له سائيي کوري يميزدوه خوا لي رازي بيت هاتوه ده فرمويت: بانگي پڙي هيني سره تا کي ټوکاتيه ټيما لسمر مينبر دائنيشي، چونکه لسمرده مي پښممبر ﷺ و ټبويه کړو عومردا بهوشيوه بوو، به لڻم کاتي سرده مي (عثمان) هات خه لک زږر بوو (عثمان) فرماني دا بانگي سڀيڻم زياد کړا، لسمر (زوراء) وه، وه پښممبر ﷺ بانگيږنک زياتري ټبوو (بوخاري و نسائي و ټبوداود گيږاويانه ٺوه).

(۱) له راستي دا ووتاري پڙي هيني پښسته (واجبه) وه ٺوي شوکاني ووتوي ږد دراوتوه و صديق حسن خانيش بڙچووني همروک ٺو وابوه له (الروضة الندية) و له (الموعظة الحسنة) دا، منيش له ناميله که کمدا (الأجوبة النافعة) وه لڻم داوتوه، که هيچ گريوگولنک ناهي ټيټوه لوي که بووتريت واجبه، جا بگريټوه بڙي چونکه زږر گرنگه (تمام المنة).

(۲) وه همروها (عبدالمك) اي کوري حبيب و (ابن الماجشون) يش له معزه هبي ماليکدا هر ټم ږهني يه يان هيه (دانر).

(۳) منيش ټه لڼم ټم دوو مورس له ټيبنوئمي شيبه و عبد الرزاق تخريمان کړدوه، و ټم دووانش حديسه کي جابر بهيڙ نه کن، به تاييبت که خهليفه کان کاريان لسمر کړدوه، وه له (الصحيحة) لي کولواو مټوه به ژماره (۲۰۷۶) که لوانه يه له شونني ترډا بهو شيوه تووشي نعت.

وہ لہ ریوایمتیکدا ہاتوہ دہ فرمووت: (الخطبة التي ليس فيها شهادة كاليدي الجذماء) (رواہ احمد و أبوداود و الترمذی). وہ (ترمذی) بہ زارواہی (تشہد) ہیناویمتی بہجی (شہادۃ)، واتہ: نو روتاری شایہ تومانی تیدا نبوو وہک دہستی گری وایہ^(۱).

لہ نیبنومہ سعودہوہ خوا لی ری وازی بیت ہاتوہ دہ فرمووت: پیغمبر ﷺ کاتی تمشہودی ندا ئہ یفرموو: (الحمد لله نحمده وتستعينه وتستغفره، وتعوذ بالله من شرور أنفسنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً

(۱) ئہ لیم: ریوایتمہ کی نبو داد (۴۸۴۱) ہروک ریوایتمہ کی ترمذی وایہ، بہ لکو صحیح ترہ لہ، وہ روتیتمی: (حدیث حسن صحیح غریب) و سندہ کشی صحیحہ، و لہ موسندی ئہ محدیشدا ہدیہ (۳۰۲/۳ و ۳۴۳).

من ینم خوش بو دانر کتیبہ کی خالی نعیت لہ (خطبہ) ی حاجہ کہ پیغمبر ﷺ فیری ہارہ لہ کانی نہ کرد، بتایبمتی کہ دہقی نو شہادہ تی تیدایہ کہ ناماڑی بز کراہ لہ حدیسہ کدا، و جگہ لہ حدیسہ شدا و کو حدیسہ کی جابر خوا لی ری وازی بیت فرمووتی: (خطبہ) ی پیغمبر کاتیک روتاری ندا حمد و سنای خوی نہ کرد لہ پاشان ئہ یفرموو: ... موسلیم گتیاویمتی یوہ (۱۱/۳).

دہقی خطبہ کش وہک لہ چند حدیسدا ہاتوہ لہ یمک نامیلکمی تابیتمدا کوم کردوتوہ کہ لہ دواپی دا ناماڑہ بز نو نامیلکمیہ نہ کرت (إن شاء الله):

(إن الحمد لله، نحمده وتستعينه وتستغفره، وتعوذ بالله من شرور أنفسنا وسينات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ﴾.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَنَسَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٦٥﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾.

اما بعد:

وہ جاری واپوہ نو سن نایمتی دواپی نموتندوتوہ، وہ نعیت ہندی جار لہ دواپی (اما بعد) تمش بلیت: (فإن خير الحديث كتاب الله، وخير الهدي هدي محمد، وشر الأمور محدثاتها، وكل محدث بدعة، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار).

موسلیم و جگہ لعیش ریوایتیان کردوہ، وہ لہ (الإرواء) یشدا تخریج کراہ بہ ژمارہ (۶۰۸) (تمام المنه).

عَبْدٌ وَرَسُولُهُ، أَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيراً بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ، مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ تَعَالَى وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ، وَمَنْ يَعَصِيهِمَا فَإِنَّهُ لَا يَضُرُّ إِلَّا نَفْسَهُ، وَلَا يَضُرُّ اللَّهَ تَعَالَى شَيْئاً) واته: سوپاس و ستایش بۆ خوا، نیتمه دلاوی یارمندی و لیبوردن هر له خوا نه کدین، وه نیتمه پنا نه گرین به خوا له خراپه کانی نفسی خومان، هرکس خوا ریتنمایی بکات کس نیه گومرای بکات، وه هرکس خوا گومرای بکات کس نیه ریتنمایی بکات. وه شایمتی نهدم هیچ معبودیکی به حق نیه که شایستی عبادت بن جگه له (الله)، وه شایمتی نهدم که موحده محمد ﷺ نیراوو عبدی خوايه، به مقبوه رمانی کرد پیش هاتنی قیامت، تاره کو مژده در بن. هرکس گویایه لی خواو پیغمبر بن ﷺ نهو ریوی دژیوه نهو، وه هرکس سرپیچی یان بکات جگه له خوی زیان له کس تر نادات و بهیچ شیوه یک زیان به خوا ناگه یمنی.

له نینوشیهابوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که بسیاری لی کراوه دهراری شایه تمان ووتنی پیغمبر ﷺ له رژی هینی دا ؟ نیش له ولامدا وه حدیسه کی سهروی باس کرد، به لام له کوتایی به کیدا ووتی: (وَمَنْ يَعَصِيهِمَا فَقَدْ غَوَى) (نموداد هردو کیانی گپراوه نهو^(۱)). له جایی کوی سموره وه خوا لیتی رازی بیت هاتوه ده فرموی: پیغمبر ﷺ همیشه ووتاری داوه و لنینوان هردو ووتاره کدا دانه شیت و چند نایمتیکی تورانی نهویند، و خه لکه کی ویر نهیناوه، (جماعت جگه له بوخاری و (ترمذی) گپراوه نهو).

(۱) هردو سنده کیان زعیفه له پاشان شیخ ده فرموی:

به لام له دو حدیسه دا رسته یک هدیه که صحیح له پیغمبر وه ﷺ نیش نهوی که فرموی: (وَمَنْ يَعَصِيهِمَا...) موسلم و جگه له له عدی کوی حاتم وه نه گپراوه، که پیارک لای پیغمبر ﷺ ووتاری ندا و نه بووت: (مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ، وَمَنْ يَعَصِيهِمَا فَقَدْ غَوَى، فَقَالَ ﷺ: بَشْنِ الْخَطِيبِ أَنْتَ، قُلْ: يَعْصِي اللَّهَ وَرَسُولَهُ) واته هرکس ملکه چی خوا و پیغمبر کی بکات نهو رنمون بووه، وه هرکس سرکشی فرمانیان بکات نهو گومرا بووه، پیغمبر ﷺ فرموی: ووتاریژی خراپی تو، بلن: وه هرکس سرپیچی له فرمانی خوا و پیغمبر کی بکات نهو گومرا بووه، (اته: ناوی خوا و پیغمبر به یه کوه نه لیت).

وحدیسه کی نینومسعود له سن رگای تروه هاتوه و هیچیان نم رسته یی تیدا نیه که باس کرا، جا لبر نهو نم رسته یه مونکره، وه له شی کرد نهوی نم باسدا نامیلکه یه کم هدیه بغاری (خطبة الحاجة التي كان رسول الله ﷺ يعلمها أصحابه) دهقی صحیحی توووم لم نامیلکه یه دیتاوه که لم (خطبة) موباره کدا نهوتری، و حدیسه کانیشیم تخریج کردوه له گمن چند سوویدی تردا که گونجاوه له گه لیدا، و نم نامیلکه ییش سوپاس بۆ خوا چند جارنک چاپ بووه، (تمام المنة).

هر لمړه خوا لیلی رازی بیت د فرموویت: پیغمبر ﷺ ناموژگاري په کاني دريژ نه نه کرده پوژي هيني، به لکو چمند وشه يه کي سوکه لئو ناسان بو. (نموداد گيتراویمتی یوه).

له نومویشامی کچی (حارث) هی کوری نوعمانوه خوا لییان رازی بیت هاتوه د فرموویت: ﴿قَالَ الْقُرَّاءُ إِنَّ الْمَجِيدَ﴾، له زمانی پیغمبره نه بیت له کسم ورنه گرتوه که لسم مینبر هممو هینی یکه له کاتی ووتارداندا بؤ خه لکه کي نه خویند. (نه حمد و موسليم و نموداد گيتراویمتی یوه).

له یه علای کوری نوم یسوه هاتوه د فرموویت: گوتم لیووه پیغمبر ﷺ لسم مینبر ﴿وَنَادَوْا يَمْلِكُ﴾ (الزخرف/۷۷) ی خویندوه. (بوخاری موسليم گيتراویمتی یوه).

له ئیبنوماجوه له توبه یسوه هاتوه که پیغمبر ﷺ پوژي هيني ﴿تَبَرَكَ﴾ ی خویندوه و بمپتوه وه ستابو پوژه کاني خوی نه خستوه یادی خه لک.

له کتیبی (الروضة الندية) دا هاتوه: لپاشاندا بزانه ووتاری شرعی نهویه که پیغمبر ﷺ لسمری راهاتبو، که پیک هاتبو له هاندانی خه لکی و ترساندنیان، وه لپاستیدا پوچی ووتاریش هر لمبر خاتری نهوه دانراوه، نه ما بمخرج کردنی ووتنی (الحمد لله) یا سلاوات دان لسم پیغمبر ﷺ، یا خویندنی شتیک له قورنان، نه مانه هممویان له زوړی نهو مېسته بدهرن که ووتاری بؤ دانراوه، وه نهوی که پیک کموتوه پیغمبر ﷺ له ووتاره کانیدا ورنی نهوانی ووتوه نابیته به لگي نهوی که مېسته له ووتاره که هر ثبی نهو بیت، یا مرجیکی پیوست بیت، وه نهوی ئینسافی هبیت گومانی لهو دا نریه که بشی گوره ووتار ناموژگاري یه، نهک نهو (الحمد لله) و سلاوات دانی پتشیوه یمتی، وه داب و نریتی بدهوای عده و ابوه نه گمر کسینکیان بیروستایه له شونیک راوستایه و قسمی بکردایه لپیشدا سوپاس و ستایشی خوی نه کرد و سلاواتی تعدا لسم پیغمبر ﷺ نای نهوه چنده شتیکي جوان و چاکه، به لئام ووتنی نهوه مېسته نریه به لکو مېسته نهوانی دوی نهویه.

نه گمر ووترا: نهو کسمی هستا وروستی لئام کوژه لیکدا ووتار بدات تنها مېستی نهویه که حمدي خوا بکات و سلاوات لسم پیغمبر ﷺ بدات نهوه ورنه گپیت، به لکو هممو تدمیعتیکي سالم نهوه رت نه کاتوه، جا مادام نهوه سابت بوو نهزانیت که نهوی مېسته ناموژگاري کردنه له ووتاری هيني دا، جا که ووتاریژ نهوی کرد فرمانه شرعی یه کي به چی

هيناه، به لڏام ته گهر له پيشدا سوپاس و ستايشي خواي ڪردو سلاوا تي لسر پيغمبر ﷺ با چمند نايهتي ڪي قورناني خويند که دل بلهرزني ٿوه ووتاره ڪي تواترو چاکره.

بمپتوه وستان بڙ همدرو ووتاره ڪو دانيشتي ڪي ڪم له نيتوانياندا مشروعه:

له نيبنو عومرهوه خوا لتي پازي بيت هاتوه دفرمويتي پيغمبر ﷺ پڙي هيني که ووتاري ٿدا، بمپتوه ٿوه ستا له پاشاندا دانيشت، پاشان هه لئساوه وه ڇو ٿمري ووتاري ته کان نه ڪمن. (جماعت گيراويانتموه).

له جابري ڪوري سمورهوه خوا لتي پازي بيت هاتوه دفرمويتي: پيغمبر ﷺ بمپتوه رانتموه ستا ووتاري ٿدا، له پاشاندا دانيشت، له پاشاندا هه لئساويه بمپتوه ووتاري ٿدايوه، جا هر ڪس ووتي: بدانيشتنوه ووتاري داوه دروي ڪردوه، سويند به خوا زياتر له دو هزار نوڙم له گه لدا ڪردوه^(۱)، (نه حمدو موسليم و ٿمرداد گيراويانتموه).

نيبنو ٿمبي شهيه له (طاووس) وه نه گيرتوه دفرمويتي: پيغمبر ﷺ بمپتوه ووتاري داوه، ٿمبوه ڪرو عومرو (عشان) يش دوي ٿو همره بمپتوه ووتاريان داوه، وه يه ڪم ڪس لسر مينبر دانيشت و ووتاري دا موعاويه بوو.

همروه ها له شه عبيدوه ريويت ڪراوه دفرمويتي: موعاويه کاتي چوري سڪي زيادي ڪردو گوشتي گرت بدانيشتنوه ووتاري ٿدا.

هندئ له پيشماکان بمپتوه وستان له کاتي ووتاردان بمواجب دانين، وه دانيشتي له نيتوان همدرو ووتاره ڪدا هر بمواجب دانين، بمپي ڪرده وي پيغمبر ﷺ و صحابه کاني.

به لڏام ڪرده وي پتي بتمنها نايته هو و واجب بوون.

موسلمحبه ووتاره که بدهنگي برز بيت و ڪورت بيت و باش دارشتر:

له عماري ڪوري ياسروه خوا لتي پازي بيت هاتوه دفرمويتي: لمپيغمبرم ﷺ بيستوه دفرمويتي: (إِنَّ طَوْلَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ، مِثْنَةُ مِنْ فَقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ) (رواه احمد ومسلم). واته: درزي نوڙي پياوو ڪورتي ووتاره ڪي نيشاني زانايي رتي، جا نوڙ درزي بکنموه ووتارش ڪورت^(۲).

(۱) مبستي نوڙه فرزه کانه (دانمر).

(۲) وه فرمان ڪردن به درزي ڪردنوه نوڙ به گوري ووتاره که نيت نك درزي ڪردنوه ڪي وها که گران بيت لسر نوڙ ڪمران (دانمر).

وه بۆیه کورتی ووتار و درژکردنوهی نوژ بهلگهیه لاسر زانایی ئوکسه، چونکه ئادهمیزادی زانا ئهزانئ که قسمی پرمهنا (جوامع الکلم) بکا ههريزه بهچند وشهیهکی پرمانا کوتایی بهووتارهکی نههینئ.

له جایی کوری سموره خوا لئی پازی بیت هاتوه دهفرمویت: ووتارو نوژهکانی پیغمبر ﷺ (وسط) بوون (جماعت جگه له بوخاری و ئهبادود گپراوانتموه^(۱)).

له عبدالله ی کوری ئهبی ئهفاده خوا لئی پازی بیت هاتوه دهفرمویت: پیغمبر ﷺ نوژهکی درژ نهکردهوه و ووتارهکی کورت (نسانی به ئهسنادیکی صحیح گپراوانتموه).

له جاییهوه خوا لئی پازی بیت هاتوه دهفرمویت: پیغمبر ﷺ کاتی ووتاری ئهدا چارهکانی سوور ههلهگهراوه دهنگی بهرز ئهوهوه رق و قینی ههلهسا ئهتگوت ووریاکهوهی سوپایه که دهفرمویت: بهیانی یا ئهواره دوژمن ئهدا بهسرتانا. (موسلم و ئهبنوماجه گپراوانتموه).

نهوهی دهفرمویت: موستهحمبه ووتار پاراوو پلکوپلک و پون کراوه بیت بهی درژ کردنوه قول کردنوه، وه ناییت زاراوهکانی تیکل و پیکل بیت، چونکه ئهوانه بهجوانی ناچه دلوه.

وه ناییت وشهکان غریب بن و کس لییان تن نهگات، چونکه مبهستی ووتار نایته دی، بهلکو ئهبی زاراوهی پهوان و تن گهینهر بهکار بهینئ.

ئهبنوقهیم دهفرمویت: ووتارهکانی پیغمبر ﷺ دیاری کردنی بنهماکانی باوهی تیدا بوو، ههروهک باوه بهخوا و فرشتهکانی و کتیهکانی و ئهراوهکانی و زیندوو بوونهوه.

ههروهها باسی بهمشت و دژه و ئهوشانهی خوا ئامادهی کردوه بۆ دژهکانی و ئهوانی گوئ پارهلی ئهون، وه ههروهها ئهوشانهی ئامادهی کردون بۆ دوژمنهکانی و ئهوانی سهپهچی نهکمن، وه به ووتارهکی دلهکان پر ئهبون له باوهیه کهتاپهرستی و ناسینی خواو پژهکانی، نهک وهک ووتاری کهسانی تر که تمنها باسی کاروباریک نهکا که هاوبشه لهنیوان ههموو چینهکانی خهلهکید، که شیوهه بۆ ژیان و ترساندنه به مردن، چونکه ئهوه جۆره قسانه نه باوهی بوون به خوا دروست نهکا له دلداو نه (توحید) به کهتاپهرستی ئهوه نه خواناسینیکی تایهستی و نه وهیخستنوهی پژهانی خوا و نه هاندانی دهروون بۆ خوشرهستی خواو پهروش بوون بۆ دیداری، وه

(۱) جیا کردنوهی ئهبو داود له ربهایته کهدا ههلهیه، لیرهشدا دانهر چاری له خاوهنی کتیبی المنتقی کردوه، و شهوکانیش تیبینی لاسر نهداوه (۲۲۸/۳)، چونکه له سونهکهیدا به ژماره (۱۱۰۱) تهخریجی کردوه، وه له صحیحی ئهبو داودا تهخریج کراوه به ژماره (۱۰۰۹) (تمام المنه).

گوئ گره کان نه چنده دوه به نهوی هیچ سوودیان و درگرتبی، جگه لهوی که نمرن و ماله کانیان دابش نه کړیت و گل لاشه کانیان دائر زتی، خوژگه نم زانی چ باوړتک بهو پتک دیت، وه چ تمحید و زانستیکي به که لک بهو دیته دی؟

هرکس باش سرنج بدات له ووتاره کانی پتغممبر ﷺ و ووتاری صحابه کانی نمیني که کمیلن بۆ روون کردنهوی ریی راستی و تمحید، هروها روون کردنهوی سیفته کانی پموردگارو بنما سهره کی به کانی باوړ و بانگواز کردن بۆلای خوا و باسی نیعمته کانی که به هوی نمو نیعمته انیموه خوشهویست نمب لهلای خه لکی، وه باسی پوژه کانی که به هوی نمو پوژانهیموه، نمرسن له سزای خوا، وه فرمان دان به یاد کردنی خواو سوپاس کردنی که به هوی نمودوانیموه خوشهویست نمب لهلای، هروها نمونده باسی گمورهیی خواو سیفته کانی و ناوه کانیان نه کرد که خوا خوشهویست کا لهلای خه لکی، وه نموندهش باسی گوئ رایه لی له خوا و سوپاس کردنی و یاد کردنیان نه کرد که خوشهویستیان کا لهلای خوا، نیر کاتی گوئ گره کان دواي ووتاره که نمړیشن هم خویان خوش نمویست و هم خواش نموانی خوش نمویست.

لپاشاندا سردهم دور کوموهو پوژنایی پتغممبرایمتی وون بوو، وای لی هات شریعت و فرمانه کانی بوون به چمد نیشانو شوینوارتک جی بهجی نمبون به بی پارزگاری له حقیقت و مبعسته کانی شریعت، بهوشویه گرینگی ندره بو نیشانو شوینوارانو نمران ندرانهوه، نیر نموانه یان کرد به سونمتیک که نابی وازیان لی بهیتری، بهلام وازیان لهو مبعستانه هینا که نه نمبو وازیان لی بهیتردی، وه ووتاره کانیان به شاعر و زانستی رهوانیتری رازندهوه، نیر لهو ووتاراندا بمشی دل کم بووهوه، به لکو هر تیتیدا نمما، وه ووتاره کان مبعستی خویان لدهست دا.

ووتار برین له لایمن ایماموه نه گهر شتیک رووی دا:

له نمبو پورهیدهوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که ده فرمویت: جارتک پتغممبر ﷺ ووتاری بۆ نداین حسن و حوسین هاتن هریه که و کراسیکی سووریان لمبرا بوو، و نمړیشن و نه کومتن، پتغممبر ﷺ هاته خوارهوه لمر مینبرو همدوکیانی گرت و بردنیه بمرده می، لپاشاندا فرمووی: (صَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ، نَظَرْتُ هَذَيْنِ الصَّبِيَّيْنِ يَمْشِيَانِ وَيَعْتَرَانِ، فَلَمْ أَصْبِرْ حَتَّى قَطَعْتُ حَدِيثِي وَرَفَعْتُهُمَا) (رواه الخمسة^(۱)). واته: خواو پتغممبره کی

(۱) لمباریهوه نلیم:

پراستیان ووتووه که ووتویانه: پراستی مال و منداله کانتان فیتنمن، کاتی نو دوو مندالم بینی نمریشتن و نه کموتن خود پی نه گپا قسه کم بری وهینامنه سمرهه.

له ئمبرور یفاعمی عمده وی یهوه خوا لیتی رازی بیټ هاتوو ده فرموویت: گه یشتمه لای پیغمبر ﷺ ووتاری ئعدا، وټم: ئهی نیروای خوا من پیاوټکی غبریم، هاتووم ده رباری نایینه کم نمپرسم، چونکه نازانم نایینه کم چی یه ؟ نموش وازی له ووتاره کوی هیناو پووی تنی کردم و هات بولام، همتا گه یشته لام، کورسی یه کی ته ختی قاج ناسنی هیناو لسمری دانیشته وه فیری نه کردم لموهی که خوا فیری کردبوو، پاشان گه راپوه سمر ووتاره کوی و تهاوی کرد. (موسلیم و نساننی گتروایانتهوه).

ئىبنوقەيىم دەفەر موويت: پىغمبەر ﷺ بۆ شتى پىتويست ووتارى بېرۈە، وە ھەر وەھا بۆ ئوكمسانى پىرسىارىان لىۋ كىردوۋە وەلامى داۋنومە، جارى وابوۋە بۆ پىتويستى ھاتۆتە خواروۋە گىراۋەتمەۋ ووتارە كىمى تىۋاۋ كىردوۋە، وەك چۆن بۆ بردنى ھىسەن و ھوسەين ھاتۆتە خواروۋە و ھەلى گىرتوۋن و بردونى يە سىر مىنىبەرەكە و ووتارە كىمى تىۋاۋ كىردوۋە، وە لەكاتى ووتاردا پىۋاۋى بانگ كىردوۋە فەر موۋىتى: وەرە فلانە كىس دانىشە، فلانە كىس نوۋىژ بىكە، وە ھەرچى پىتويست بوۋايە لەكاتى ووتارە كەيدا بەخەلەكە كىمى ئىفەر موۋ: بىكەن.

حیرامی قسه کردن له کاتی ووتاردا:

زانایان هممو بۆ واجیبتی بۆ دهنگی و حرامی قسه کردن له کاتی ووتاردا چون، با قسه کردنه که فرمان به چاکه و نهی له خراپهش بیت، نوێژکر گوێی له ووتاره که بیت یا گوێی لی نمیت.

یہ کم نموی کہ ووتریتی نمبو پوریدہ، ہلہ لہیکہ کہ دوویارہ بڑتورہ لم چاپدا و لہ چاپہ تازہ کشدا، وہ راستیش بوریدہ بیتی ووشی نمبو کہ نریش بوریدہی کوری حصیہ رمزای خرای لمسر بیت۔

دووم: مېبست به پيښه‌گان که رښاويتيان گړدووه نيمام نه‌محمد و خاوه‌نی چوار سونه‌کانن که ترمښ لوانو له دواي نم حدیسه ووتریفتی: (حسن غریب) هروها ووتریفتی نیمه وائزانن که له حدیسی حوسه‌ینی کوری واقید بیت، وه نم حوسه‌ینه، شوکانی لباریه‌وه له (نیل الأوطار) دا (۲۳۳/۳) ده‌لایت: نو ثبوعه‌لی‌یه که قازی مړو بووه، موسلم به‌لگمی پت هتیاوتوه له صحیح‌ه‌که‌یدا، و موندریش ووتریفتی: سيقه‌یه.

منیش نہ لیم: نبوواہ دانر نمودی نقل بکردایہ کہ بہ لنگہ بیت لیسر صحیحی حدیثہ کہ۔

و تنها به تخریب وازی نهیثنایه، چونکه تخریب سبابت به پلای حدیسه که وه وهیله وایه بز مهبست، جا نیتر هیثانی وهیله ببی مهبست چ قازاغیکی هیده؟ تمعش موصیبتیکه که زلایمی دانره کان له کۆن و تازه رزگاریان نبیوه لدهستی، وه هر خوا یارمندی دهره. (تمام المنة).

له نینوععباسوه هاتوو که پیتغممبیر ﷺ فرموویتی: (مَنْ تَكَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَهُوَ كَالْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا، وَالَّذِي يَقُولُ لَهُ أَنْصِتْ لَا جُمُعَةَ لَهُ) (رواه احمد وابن أبي شيبة والبخاري والطبراني) واتە: هەركەس لەڕۆژی هەینی قسە بکات کاتێ ئیمام ووتار ئەدات، وەك كەرتەكی باركراو لە كەتێب وایە، وە ئەوكەسێ پێی بلیت: بێ دەنگە نوێژە هەینیەكی بۆ نەنوسێ.

(حافظ) له (بلوغ المرام) دا ووتویتی: ئیسنادی ئو حدیسه خراپ نەریه^(۱).

له عبدالله ی کوری عەمرۆه هاتوو دەفرموویت: پیتغممبیر ﷺ فرموویتی: (يَحْضُرُ الْجُمُعَةَ ثَلَاثَةٌ نَفَرٌ: فَرَجُلٌ حَضَرَهَا يَلْفُو فَهُوَ حَظُّهُ مِنْهَا، وَرَجُلٌ حَضَرَهَا يَدْعُو، فَهُوَ رَجُلٌ دَعَا اللَّهَ، إِنْ شَاءَ أَعْطَاهُ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُ، وَرَجُلٌ حَضَرَهَا بَانَصَاتٍ وَسُكُوتٍ وَلَمْ يَتَخَطَّ رَقَبَةً مُسْلِمًا، وَلَمْ يُؤْذِ أَحَدًا فَهِيَ كَفَّارَةٌ إِلَى الْجُمُعَةِ الَّتِي تَلِيهَا، وَزِيَادَةٌ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، وَذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يَقُولُ: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا﴾ (الأَنْعَامُ/ ١٦٠). (رواه احمد وأبو داود بإسناد جيد).

واتە: سێ جۆر پیاو ئامادهی نوێژی هەینی دەبن: پیاویك لەكاتی ئامادهبووندا لەغو (قسە یا کرداری پوچ) ئەکات، ئەو هەر ئەوەندە لەغوێهەكی خێر پێ ئەبێت، وە پیاویك ئاماده دەبێت لەخوا ئەپارێتەوه، ئەویش پیاویكە لەخوا پاراوەتەوه خوا بەوێستی خۆیەتی یا ئەو شتی ئەداتێ یا لێی قەدەغە ئەکات، وە پیاویك ئامادهی ئەبێت بەهێمنی و لەسەرخۆی و بێ دەنگی، وە هەنگاو نانی ئەبەسر ملی هیچ مۆسڵمانیکدا، وە کەس نازار ئەدات ئەو ئەو هەینیە ئەبێتە کەفارهتی گوناهەکانی ئەو هەفتەیی هەتا هەفتەیهکی تر و سێ ڕۆژیش زیادهی ئەبێت، ئەویش لەبەر ئەوەیە کە خۆی گەورە ئەفرموویت: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا﴾ واتە: هەركەس چاکەیک بکات خوا بە دەئەندە بۆی ئەنووێت (ئەحمەد و ئەبو داود بەئەسنادیکی جید گێڕاویانەتەوه).

(۱) چۆن ئیسنادهکە خراپ نەریه لەهەڵمەتیکدا لای هەموویان مۆجالیدی کۆری سەعیدی تێدایە کە هەتا (حافظ) بۆ خۆی بە لاوازی دانابوو ووتویتی: سێقه نەریه و لە کۆتایی ژباڵیدا گۆڕاوه.

له دوایدا شیخ دەفرموویت: مەعناى ئەم حدیسه بە مەوقوفی لەسەر ئیبنوعومەر صحیحە هەرۆك لەلای ئیبنونعیمی شەیبە هەیه (١٢٥/٢) وە لەوانەشە (حافظ) هەر لەبەر ئەوە ئەو حدیسی بە قوی دانابێت، لەبەر ئەو شاییدی کە لە جامیعی ئەمەدی کۆری سەلەمۆه بە مەوقوفی لەسەر ئیبنوعومەر هەیه، بەلام مەن وایە کە رەوایەتی مەوقوف بەکاری شایید نایەت بۆ بەهێزکردنی رەوایەتی مەوقوف، نێر خواش زانائەره. (تەمام المنة).

له نبوهوږه پړوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ أَنْصِتْ فَقَدْ لَقِيتَ) (رواه الجماعة إلا ابن ماجة). واته: پژوی هدی نیوکاتنی نیام روتار نمدات به هاره له کمت بلیتیت: بن دهنگبه نوه له غوت کردوه.

له نبوهوږه پړاوه هاتوه ده فرموویتی: پیغمبر ﷺ لیسر مینبر ووتاری بڅ خه لک ندا نایمتیکی نه خوړند، نوی کوری که عب لاسوه دانیشتبوو پیم ووت: نوی نوی نیم نایمه کی هاته خواره ؟ وهلامی نداموه دوباره پرسیارم لی کرده، هروهلامی نداموه، هتا پیغمبر ﷺ له روتار بڅوه و لیسر مینبره که هاته خواره، نیجا نوی پتی ووت: نهوندی له غوه کمت پاداشتی هینیت دهست کمت، کاتی پیغمبر ﷺ لهنوڙ بووه چوم بڅای پیم ووت: فرموی: نوی راست نه کات، کاتی گوت لی بوو نیام ووتاری ندا بن دهنگبه هتا لی نمیتوه. (نه حمدو (طبرانی) گپراویانتهوه^(۱)).

له شافعی و نه حمدوه ریوایت کراوه که جیوازیان کردوه لغتیوان نوکسمی توانایی بیستنی ووتاری هدی و نوکسمی توانایی بیستنی نریه، جا وایان دانه قسه کردن حرامه لیسر یه کم، وه لیسر دووم حرام نریه، هرچنده نمیش هر بن دهنگ بیت باشه.

(ترمذی) له نه حمدو نیسحاقوه نه گپرتتوه که ریان داوه وهلامی سلام و وهلامی کسینک بدرتتوه که نیشمنی لکاتنی نیام ووتار نمدات.

شافعی ده فرموویتی: نه گمر کسینک (له کاتی ووتاره کدا) پشی ووتی: (الحمد لله) پیارتکی تر پتی ووت: (یرحمک الله) هیوادرم پتی نوهی هینیت، چونکه وهلام دانوی پشمه (تشمیت) سوننمه، وه نه گمر پیارتک سلاو له پیارتکی تر بکات به کپراهتی داننیم و رام وایه وهلامی سلاوه کی بداتوه، چونکه سلاو کردن سوننمه بهلام وهلامدانوی فرزه^(۲).

(۱) منیش نه لیم: پیاره کانی جی سیقن هروکو هیسمی ووتی، بهلام مونزی و عسقلانی به (إنقطاع) وه معلولیان کردوه هروه له (التعلیق الرهیب ۱/۲۵۸) دا یووم کردتوه، بهلام حدیسه که صحیحه، چونکه نیبنوماجه ریوایتی کرده هر له نویهوه به نیساندکی (جید) وه لوتدا نبوذو بو قسمی له گمل نوی کرد. وه هروه (طحاوی) (۱/۲۱۰) و (طیالسی) له نبوهوږه پړوه نیگپرتتوه و نیسانده کشی حسننه هروه له (الإرواء) دا هدی (۲/۸۰) و نیبنوخوزه به له صحیحه کیدا له خودی نبوزهرهوه.

(۲) منیش نه لیم: شوکانی باسی کردوه له (نیل الأوطار ۳/۲۳۲) له موختصری (بویطی) وه له (الأم) شافعیشدا (۱/۱۷۵) هدی، وه هروه له (مختصر المزنی ۱/۱۳۸) دا، وه جیوازی کردن له نیوان جوابدانوی پشین (تشمیت) و جواب دانوی سلاو لای من سلینندراو نریه.

نہما قسه کردن لهغهیری کاتی ووتاردا دروسته، له (ثعلبة)ی کورپی نمومالیکوه هاتوه دهفرموویت: صحابه کاتی هینی قسهیان نهکرد، عومریش لسمر مینبر دانیشتبوو، کاتی بانگ بیژ لی نموبوه عومر هدلئسا نیت کس قسی نهکرد هتا هردوو ووتارهکی تماو نهکرد، کاتی قامت نهکراو عومر نهاته خوارهوه توان قسهیان نهکرد (شافعی له موسنده کهیدا گپراویمتی یوه)^(۱).

نحمد به نيسناديکي صحيح نهگيرتتهوه که (عثمان) ی کورپی عهفان لسمر مینبر بوو، له کاتیکدا بانگیژ قامتی نهکرد، لهخهکهکه پرسیاری دهنگوباسیان و پرسیاری نرخی شتومکیانی نهکرد.

فریاکوتنی پکاتیک یا کمتر لنوڙی هینی:

بمشي زذري زانايان رايان وايه هرکس فريای يک رکات نوڙی هيني بکویت بجماعت نهو فريای نوڙی هيني کموتوه، وه پتويسته رکاتهکی تريشی بخاته سر.

له نيبنو عومرهوه هاتوه پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنْ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ فَلْيُضِفْ إِلَيْهَا أُخْرَى وَقَدْ تَمَّتْ صَلَاتُهُ) (رواه النسائي وابن ماجة والترمذي). واته: هرکس فريای

چونکه حوکمی هردوکیان له نصلدا يهکيکه، يان وهلامدانوهی سوننمه وهک له قسی شافعی دا هديه، يان واجبه وهک ههډيردراوه لای زذري زانايان.

جا کواته پتويسته جياوازی نهکرت له نيوانياندا له قدهغه کردن و دروست بوون.

لم بارهشوه لای شافعی یهکان سڼ روو هديه، که نهوی له (المجموع) دا باسی کردوه (۵۲۴/۴) و فرمویمتی:

نهوی راست بیت و دهق لمباريهوه هاتبیت نهويه که حرامه له کاتی جومعهدا وهلامی پشمين بدرتتهوه، وهک وهلامدانوهی سهلام

منیش نهلیم نهو نزيکتره لهوه که من باسم کردوه له (الضعيفة)دا، لهژیر حدیسی ژماره (۵۶۶۵) (تمام المنة).

(۱) له دواي لی کولینوه شیخ وهحمی خوی لی بیت دهفرموویت:

سرودیک:

لم نسمردها بهلگی نهو هديه که جوابدانوهی بانگیژ به ووتنهوی وشهکانی، واجب نریه، لمبر نهوی لسمر نهو کار کراوه لسمردهمی عومردا لهکاتی بانگدا، و عومریش ثیقراری پڼ کردوه، وه زذر جار پرسیارم لی کراوه لمباری لابردنی واجبیتی وهلامدانوهی بانگیژ، منیش بم حدیسه جوابم داوهتتهوه. والله اعلم. (تمام المنة).

پکاتیکي نوژي هيني کتوت با پکاتهکي تريشي بخاته سر، و فرياي هيني کتوتوه و نوژدهکي توار، (حافظ) له (بلوغ المرام) دا ده فرمويت: ئيسنا دهکي صحيحه، به لام نبو حاتم ئيسالي نو حديسي به قوی داناوه.

له نبو هوپه يروه هاتوه که پيغمبر ﷺ فرمويت: (مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الصَّلَاةِ رَكْعَةً فَقَدْ أَدْرَكَهَا كُلَّهَا) (رواه الجماعة). واته: هرکس گيشت بپکاتیکي نوژدا نوو گيشتوه بهممو نوژدهکدا.

به لام کسيک فرياي کمت له پکاتیک بکوت نوو نه گيشتوه به نوژي هينيدا، نبي چوار پکات نوژي نيورؤ بکات به قسمي بهشي زوري زانايان^(۱).

ئينومسعود ده فرمويت: کسيک فرياي پکاتیکي نوژي هيني کتوت پکاتهکي تريش توار بکا، به لام نه گير کسيک فرياي هردوو پکاته که نه کتوت، با چوار پکات بکات، (رواه الطبراني باسناد حسن)^(۲).

ئينوعومر ده فرمويت: نه گير فرياي پکاتي له نوژي هيني کتوت پکاتهکي تريش توار بکه، به لام نه گير گيشتي به جماعت دانيشتبون بؤ تهحييات چوار پکات بکه (بهيهقي گيرايهتي يوه).

ئهمش مزمهبي شافيعي به کان و ماليکي به کان و حنبه لي به کان و موحه مدي کوي حسنه. ئبوحنيفو نبو يوسف و تويانه: هرکس گيشت به نيمام له تهحيياتدا بو نوو فرياي نوژي هيني کتوتوه، کاتي نيمام سلاوي داوه هه لستيه دوو پکات بکات و هيني بهکي توار.

نوژ له شوني قهره بالندا:

نه حمد و بهيهقي له سه يارهوه نه گير نوو ده فرمويت: گوتم له عومر بووه ووتاري ئدا نه يفرمو: پيغمبر ﷺ ئهم مزگوتهي دروست کردوه ئيمشي له گهل بووين موهاجيرين و

(۱) وه ني يتي جومعي لي يتي (دانر).

(۲) منيش نه ليم: له (مجمع الهيشي ۱۹۲/۲) نوو هيتا يتي به لام نبووايه تمصحي بکرديه، لبر نوو (طبراني) له (الكبير) دا له چند رتگايه کوه تخريجي کردوه له نبو ئيسحاقوه له نبو نهووه نوو له ئينومسعودوه (۳۵۸/۹-۳۵۹/۳۵۴۹) و جگه لووش تخريبيان کردوه جا بگير نوو بؤ (الإرواء ۶۲۱) و (الأجوبة النافعة) به لام نوو نيمامر ئينوعومر که لعمودوا باسهکي ديت، له روياتي بهيهقي نوو بهيهزه وه کو لوي رووئ کردو نوو. (تمام المنه).

نمنصار، جا کاتن زور قهره بالغ بوو باهه ریه کینکیان لیسر پستی براکی سجده بفریت^(۱)، وه کومه لیک بیی لیسر رینگاکه نوژیان نه کرد پی فرموون: لمار مزگوته کدا نوژن بکمن.

نوژی سوننت پیش جومعه و دوی جومعه:

سوننه چوار رکات یا دوو رکات نوژن دوی نوژی هینی بکرت، له نهوهوره پروه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَنْ كَانَ مُصَلِّياً بَعْدَ الْجُمُعَةِ فَلْيُصَلِّ أَرْبَعاً) (رواه مسلم و ابوداود والترمذی). واته: هرکس دوی نوژی هینی نوژن نه کات با چوار رکات بکات.

له نیبوعومروه هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ دوی هینی دوو رکاتی نه کرد لمارتوه. (جماعت گتپراویانتهوه).

نیبوقهیم ده فرمویت: پیغمبر ﷺ کاتن نوژی هینی نه کرد نه چوه مالتوه دوو رکات نوژی نه کرد، وه فرمانی ئدا بوکسانه نوژی هینی نه کمن دوی نوژه که چوار رکات بکمن. نیبوتهمی یه ماموستامان ده فرمویت: نه گمر نوژه سوننته که له مزگوتا بکا چوار رکات بکا، وه نه گمر لمارتوه بیکا دوو رکات بکا^(۲).

منیش نه لیم: حدیسه کانیش ئیشارهت بۆ ئهمه نه کمن.

ئبو داود له نیبوعومروه نه گتپرتوه که ئو کاتن نوژی سوننتی له مزگوت بکرايه چوار رکاتی نه کرد، وه نه گمر لمارتوه بیکرايه دوو رکاتی نه کرد^(۳)، وه له صهیعی بوخاری

(۱) کورتی قس شیخ ئالبانی ئهمه یه: هندیک له زانایان ئم سهیاره یان معلول کردوه، بهلام ئم بشی قسه کی عومر عبدالزاق تخریی کردوه (۵۴۶۵/۵۴۶۹) له دوو رینگ تروه که یه کسمیان صهیعه و ئوی تریان پچر پچره، بهلام بهیهقی به موصولی دانه، و سفده کی صهیعه (تمام المنه).

(۲) نه لیم: بم شی کردنوهیه نازام که نهصلیکی هبوییت له سوننتدا. مه گمر ئوی باسی نه کات له حدیسی نیبوعومر، و بم نزیکانش روون کردنوه کی دیت، وه ئوی له حدیسه صهیعه کی پتشفه دا هاتوه که هرکسیتک نوژی سوننت بکات له دوی جومعه دا چوار رکات بکات. که موسلم و جگه لهرش گتپراویانتهوه، و له (الرواء) یشدا هیه (۶۲۵) بهلگی ئوی تیدا نیه که ئو چوار رکاته ئبی له مزگوت بکرت. وه حدیسه صهیعه کش ناسراوه که: (باشترین نوژی پیار که بیکات له مالتوهیه جگه له نوژه واجبده کان) جا نه گمر له دوی جومعه کی دوو رکات بکات یان چوار رکات بکات له مزگوتدا ئوه دروسته، یان له مالتوه بیکات هر دروسته بهلام له مالتوه باشتره، لهر ئو حدیسه صهیعی که باسمان کرد (تمام المنه).

(۳) منیش نه لیم: رستی یه کم نیبوقهیم به شیوهیک کورتی کردوتوه که ماناکی ناتواو بووه، ئمیش له دانه شاراره بووه، شتی ناوهاش سیر نیه، چونکه دانه پیشهیمتی که ناگرتتوه بۆ نهصله کان، بهلام سیر

موسليمانا هاتوه له ٽيبنوعومروهه كه پښغمبر ﷺ دواي نوڙي هيني دوو پكات نوڙي سوننمتي نه كړد لعمالؤه. تمواو.

نه گډر كسيك چوار پكات بكات ووتراوه بفسريه كموه بيكات، وه ووتراوه دوو پكات دوو پكات بيكات، به لام چاكترايه لعمالؤه بكرت، وه نه گډر لعمزگوتدا كړدي ټيبي لوشونندا نهيكات كه نوڙه فمزه كمې تيدا كړدوه به لكو ټبيت شونه كمې بگوزيت.

به لام نوڙي سوننمتي پيش نوڙي هيني ٽيبنو ته يمې به دبراره دي دفرمويت: پښغمبر ﷺ له نوڙي هينيدا دواي بانگ هيچ نوڙيكي نه كړدوه، وه كسيش نفلي نه كړدوه ليوې كه كړدبتي، چونكه پښغمبر ﷺ لفسرده مي خويدا بانگ نه نندرا هتا لفسر مينبر

نويه كه شتي ناوها له ليكولنروهي زاد المعاد شاراه بووه كه نيدعاي نوه نه كات له دهه كان كولوه توه و حديسه كانې تخريج كړدوه، چونكه نويش له تخريجي نم حديسدا هر بو شتوي ووتوه له گڼل نومدا ناوي سرچاوه كانې نوسيوه كه ليوې ودرگرتوه، نويش نوبوداوه (۱۱۳۰) له بشي نوڙي دواي جومعه نوي كه لمر دايه دفرمويت: له (عطاء) وه له ٽيبنوعومروهه، كاتي له مكه كه بووايه پيش نه كوت و دوو پكاتي نه كړد، پاشان چواري تري نه كړد. وه نه گډر له مدينه بووايه، نوڙي جومعه نه كړد لپاشان نمچوه مالؤه دوو پكاتي نه كړد، و له مزگوتدا نوه دوو پكاتي نده كړد، جا پرسياريان لي كړد، نويش فرموي: پښغمبر ﷺ ناوهاي نه كړد.

به يه نيش هر بو شتويه گتړاوي تي يوه (۲۴۰/۳-۲۴۱) كه له صحيحې نوبو داوديشدا تخريج كراوه (۱۰۳۵).

جا تو ټيبي كه ريوايته كمې نوبو داود جياوازه له گڼل نوه دا كه ٽيبنوقميم داوي تي به پالي له دوو رووه:

يه كم: نوه ټلې چوار پكاتي كړدوه كه له نصلدا شمه.

دوهم: ټلې له مكه كه واي كړدوه كه مبيستي (مسجد الحرام) ه به لام ٽيبنوقميم ټليت: له مزگوتدا كړدوي تي كه مبيستي مزگوتي پښغمبره ﷺ لعمدينه، ببه لگي نوي دواي كه ووتوي تي: نه گډر له مالتشوه بيكر دايه واته له مدينه، چونكه وهك زانراوه ٽيبنوعومر مدينه مي به.

جا نه گډر نوه زاني كواته ريوايته كمې نوبوداود نايته به لگي نوه شي كړد نوه مي كه ٽيبنوته يمې به نيدعاي كړدوه، و ٽيبنوقميش نيدعاي نوي كړدوه كه حديسه كه به لگي به لفسر نوه قسميه، لفسر سى شت:

نيدعاي نوي كړدوه كه چوار پكاتي كړدوه، ٽيبنوعومر شمشي كړدوه.

نمه تاييت بو به (مسجد الحرام) به لام نيدعا كمې نم گشتي به.

نم حديسه موقوفه كواته نايته به لگه، وه لوانشه ناوهاي كړدين لفسر شتيك كه پميو ندي به خويوه يتي، يا چند هريك بيجكه لعمه، كه شوكانې باسيان نه كات له (نيل الاوطار ۲۳۹/۳) (تمام المنه).

دانمیشته، ئیتر بیلال بانگی ئداو پیغمبر ﷺ دوو وتاری ئدا، لپاش دوو وتاره که بیلال قامتی نه کرد، ئینجا پیغمبر ﷺ بفرنوژی یه کهی نه کرد، ئیتر کس مجالی نه نمبوو دواي بانگ سوننت بکات، نه خودی پیغمبر ﷺ نه ئو موسلمانانی له گه‌لیا نوژیان نه کرد، وه کسیش نه‌قلی نه‌کردوه که پیش هاتنی بۆ هینی له‌ماله‌وه نوژی کردیت، وه کاتیکیشی دیاری نه‌کردوه بۆ کردنی نوژی سوننت له‌پیش نوژی هیندا، به‌لکو فرموده‌کانی هاندانی تیدایه بۆ نوژکردن کاتیک کسێک بجیت بۆ مزگوت له‌ پوژی هینی بۆ ئوهی کاتی بۆ داناییت، وه ئوهی فرموده‌تی: (مَنْ بَكَرَ وَابْتَكَّرَ وَمَشَى وَلَمْ يَرْكَبْ وَصَلَى مَا كُتِبَ لَهُ) واته: کسێک زوو خۆی ناماده‌بکات و بروات و سواری هیچ نه‌بیت و به‌پێ بروات، وه ئوه‌دهی خوا له‌چاره‌ی نویسییت نوژی کرد. وه همر ئه‌وش له‌ صه‌حابه‌کانه‌وه پیمان گه‌یشته‌وه که کاتیک ئه‌هاتن بۆ مزگوت له‌ پوژی هینی‌دا، له‌وکاته‌وه ئه‌هاتنه‌ ناو مزگوت نوژیان نه‌کرد ههرچنده‌ بیان توانیایه، جا هه‌بوو ده‌ رکاتی نه‌کرد، هه‌بوو دووانزه، وه هه‌بوو هه‌شت، وه هه‌بوو له‌وه کهمتری نه‌کرد، همر له‌بهر ئه‌وه جه‌ماوه‌ری پیشواکان له‌سهر ئه‌وه رێک کهمتون پیش نوژی هینی سوننتیک نیه‌ کاتی بۆ دیاری کراییت، یا ژماره‌ی بۆ دانراییت، چونکه‌ ئه‌وشانه‌ ته‌نها به‌ قسه‌ یا به‌کرده‌وه‌ی پیغمبر ﷺ سابت ئه‌بن، خۆ ئه‌ویش سوننتیکی وه‌های له‌وباره‌وه دانماده‌وه نه‌ به‌ قسه‌ نه‌ به‌کرده‌وه.

رێک کهمونی هینی و جه‌ژن له‌پوژتکدا

ئه‌گهر جه‌ژن و هینی کهمونه‌ یه‌ک پوژه‌وه ئه‌وکسانه‌ی نوژی جه‌ژن نه‌که‌ن نوژی هینی‌یان له‌کۆل نه‌کهمیت، له‌ زه‌یدی کورێ ئه‌رقمه‌وه هاتوه‌ ده‌فرمووت: پیغمبر ﷺ نوژی جه‌ژنی بۆ کردین له‌پاشاندا رێی پێ‌داین نوژی هینی نه‌که‌ین، فرمووی: ههرکس ئه‌یه‌وێ نوژی هینی بکات با بیکات. (رواه الخمسة وصححه ابن خزيمة والحاكم^(١)).

(١) دوو هه‌له‌ی تیدایه:

یه‌که‌م: له‌و پێنجانه‌ی که‌ ئه‌و نه‌لێت ریاپه‌تیان کردوه (ترمذی) یه، به‌لام (ترمذی) ریاپه‌تی نه‌کردوه، همر له‌بهر ئه‌وه (حافظ) له (بلوغ المرام) دا (ترمذی) جیا کردۆته‌وه له‌ ریاپه‌ت کردنی ئه‌م حدیسه‌دا. وه هه‌روه‌ها له (التلخیص) یشدا نه‌یگه‌یراه‌ته‌وه بۆ (ترمذی) ئه‌م حدیسه‌م له (صحیح أبي داود) دا ته‌خریج کردوه به‌ ژماره (٩٨٢).

دوه‌م: که‌ روتوبه‌تی ئه‌بنوخوزه‌یه به‌ صه‌حیحی دانه‌وه که‌ چاری له‌ صه‌نعانی کردوه له‌ سبیل السلام دا، له‌بهر ئه‌وه‌ش ته‌وشی ئه‌م هه‌له‌یه بووه، چونکه‌ له‌ صه‌حیحی ئه‌بنوخوزه‌یه‌دا بیه‌نیوه‌تی وه‌ وای زانیوه که‌ هه‌رچی له‌و

له ئېمهوره پرېوه هاتووه ده فرمووئیت: پيغمبر ﷺ فرمووئیت: (قَدْ اجْتَمَعَ فِي يَوْمِكُمْ هَذَا عِيدَانِ، فَمَنْ شَاءَ أَجْزَأَهُ مِنَ الْجُمُعَةِ وَإِنَّا مُجْمَعُونَ) (رواه أبوداود). واته: لم پږوډا بږ نيوه دوو جږن يلك كموتوون، هر كس ئيموئیت به نوژنه جږنه كه نوژنی ههینی له كۆل كموتووه، بهلام ئیمه نوژنی ههینی نهكین.

موسه حهبه بږ ئیمام نوژنی ههینی پيك بهینتی بږ ئهوی ئهوانی ئهیانوئیت ئامادهی بن ئامادهی بن، وه ههروه ها بږ ئهركسانهی ئامادهی نوژنی جږن ئېوون، بهینتی ئه فرموده یه كه فرمووئیت: (ئیمه نوژنی ههینی نهكین)، وه لای حهبه لی به كان كړدن نوژنی نیوه پږ واجبه، لاسر ئهوانی ناچن بږ ههینی لاسر ئهوی ئامادهی نوژنی جږن بوون، بهلام (ظاهر) ئهویه واجب نی به لاسریان، بهینتی ئهوی ئېوداود له ئیبنوزوبه پرېوه نه گپرتېوه ده فرمووئیت: دوو جږن له پږوژنكدا كۆ بوونهو ئیت هر دوو کیانی بهسره یه كمه به دوو ركات له كاتی نوژنی جږندا كړدو لهو زیاتر نوژنكی تری نه كړد تا ئهوكاته نوژنی عسری كړد.

نوژنی ههروه جږنه كان

نوژنی ههروه جږن له سالی یه كمی كۆچی یوه دانراوه، ئه دوو نوژنه سوننه تیکي موئه ككه ده، پيغمبر ﷺ لاسری بهردوام بووه، وه فرمانی داوه به پیاوان و ژنان بهچنه دهر بږی^(۱)، وه ئه نوژنه چنده باسکی لاسره ئیمش لیږدا به كورتی باسیان نهكین:

۱- خوشخوردن و بونی خوش له خردان و لاسر كړدن جواترین پږشاك موسه حهبه:

صهیحهدا بنوسرت صهیحه، وه ئهوش وا نریه، چونكه زږ جار حدیس تخریج نهكات لهو بهشدا ودوایش باسی عیلمته كی نهكات و گومانی ههیه له صیحهتی دا، جا له حدیس شدا ههروای كړدوه، بهلام حدیسه كه صهیحه لاسر ئهو شایتهانی كه لهمودوا له كتیبه كدا دیت، وه ئیبنومدینی و حاكم و (ذهبی) به صهیحیان داناوه، وه له صهیحی ئېوداودیشدا تخریج كراوه به ژماره (۹۸۳-۹۸۴) (تمام المنه).

(۱) ئه فرمان كړدن پيغمبر ﷺ به لكهیه لاسر واجب بوون، جا كاتیك چون بږ نوژنی جومعه واجب بیت ئهوه نوژنه كی نریكته بږ واجب بوون، ههروك شارهو نریه.

جا ئهوی هق بیت ئهویه كه واجب بیت، نهك تنه سوننه بیت و هچی تر، و لهو بهلگانی كه واجبیته نهكینتی ئهویه كه نوژنی جومعه له كۆل نهكات نهكهر ههرووکیان له یلك پږوډا كۆبوونهو، ههروك كمیتك لهمو پش باس كرا.

جا ههروكو صدیق حسن خان ووتوئیت: ئهوی واجب نییت واجب له كۆل ناخات، جا بږ باشر لیکولینهوه بگپرتوه بږ (الروضة الندية و السيل الجرار ۱/۳۱۵). (تمام المنه).

له جعفری کوری موحه مدهوه له باوکی یوه له باپری یوه هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ جوړه پوڅاکیکي یممنی لمبرنه کرد له همدو جرئتیکدا. (شافعی و بدغوی گپراویانتهوه) ^(۱).

له حسنی کوری (سبط) وه هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ فرمانی پې نه کردین له همدو جرئدا جوانترین پوڅاک که همدان بو لمبری بکهین، وه خوشترین بونیک که همدان بو له خومانی بدین، وه به نرخترین شتیک که همدان بیت بیکن به قوریانی. (حاکم گپراویته یوه وه له نیسناده کهیدا نیسحاقی کوری (بزج) ی تیدایه، که نمدی به (ضعیف) ی داناوه وه نیبو حبان به (ثقة)).

نیبنوقه یم ده فرمویت: پیغمبر ﷺ بو همدو جرئنه که جوانترین پوڅاکي که همدو لمبری نه کرد، وه حوله یه کی همدو بو همدو جرئ و پژانی همدی لمبری نه کرد.

۲- خواردن پیش چون بو نوژ له جرئنی رهمزاندا نلک له جرئنی قوریان:

سونمه چمد دنکه خورمایه کی تاك بخوریت پیش چون بو نوژ له جرئنی رهمزاندا، و دوا خستنی نو خواردنه له جرئنی قوریاندا بو دواي گپرانوه له شوننی نوژ، جا کاتی گپرایوه له قوریانی یه کی بخوات نه گپراویانی کردبو.

نمس ده فرمویت: پیغمبر ﷺ بو نوژی جرئنی رهمزان نه چوه دهر هتا چمد دنکه خورمایه کی تاکی نه خواردایه. (نه محمد و بخاری گپراویانتهوه).

له بوریده وه هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ نه چوه دهر بو نوژی جرئنی رهمزان هتا شتیکي نه خواردایه. وه له جرئنی قوریاندا هیچی نه خوارد هتا نه گپرایوه. (ترمذی و نیبنوماجو نه محمد گپراویانتهوه). وه لای نه محمد نمدی زیاد کردوه که ده فرمویت: له قوریانی یه کی نه خوارد.

له (الموطأ) دا هاتوه: سعیدی کوری موسه ییب ده فرمویت: خه لک فرمانیان پې نه کرا خواردن بخون پیش چونه دهر بو نوژی جرئنی رهمزان.

(۱) نمه چمد شتیکي لسمه:

یه کم: (حدیث) که دوو عیلمتی نرسال و لاوازی تیدایه.

دووم: بدغوی به نیسنادی خوی ریوایتی نه کردوه به لکو به موعه للمتی هتاویته، بو زیاتر لیکولینهوش بگپریوه بو (تمام المنه).

له ٽيبنو قودامو ده فرمويت: نمان بيستوه كه لمتوان زانا ياندا ئيختلافيتك هبن
درياره پسندي يمتي پيش خستني خوارن له جهڙني رهمزاندا.

۳- چونددر بڼ (مصلی) نوڙگا:

نوڙي جهڙن بهج هيناني له مزگوتا دروسته، بهلام بهج هيناني له دهرهوي شار له
(مصلی) شويني نوڙي جهڙن چاکره^(۱)، به مرجيتك عوزرتكي شرعي نعت، وه باران و شتي
تر، چونكه پتغمبر ﷺ همدرو نوڙي جهڙني له (مصلی) نه كره^(۲)، جارتك نعت بهوي
بارانوه له مزگوتدا نوڙي كروه، نهگينا له مزگوته كي خويدا نوڙي جهڙني نه كروه جگه
لهو جاره.

له ټېبوهره پره هاتوه ده فرمويت: پوڙتكي جهڙن باران ټباري پتغمبر ﷺ له مزگوتا
نوڙي جهڙني بڼ كړدين، (ټېبودارد و ټيبنو ماجه و حاكم گيږاويانتموه، وه له ټيسنده كيدا
كسيكي مه جهول هديه، (حافظ) له (التلخيص) دا ده فرمويت: ټيسنده كي (ضعيف)،
(ذهبي) ده فرمويت: ټو حمديسه مونكړه).

۴- چونددرې نافرتهان و مندالان:

شرعي ربه نافرتهان و مندالان بچنه دهر بڼ شويني نوڙي جهڙن، بڼ ټووي جياوازي هبيت
لمتوان نافرتهاني كچ و ژن و گنج و پرهژن و حيزداردا، بپي ټووي (أم عطية) ده فرمويت:
فرمانان پي درا كچي عازوب و حيزدار له همدرو جهڙنه كدا رهوانه بكين بڼ نوڙگا بڼ ټووي
حازري خير و دوعاي موسلمانان بن، بهلام ټبي حيزداره كان له شويني نوڙه كه بدوور بن.
(بوخاري موسليم گيږاويانتموه).

له ټيبنو عباسوه هاتوه كه پتغمبر ﷺ خيزانه كانی و كچه كانی ټېرده دهر له همدرو
جهڙنه كدا. (ټيبنو ماجه بهيمقي گيږاويانتموه)^(۳).

هر له ټيبنو عباسوه هاتوه كه ده فرمويت: له گمل پتغمبردا ﷺ چوينه دهر پوڙي
جهڙني رهمزان، يا قوربان، لپشدا نوڙي بڼ كړدين، پاشان ووتاري خوندوه لپاشاندا هات
بڼلای ژنه كان و ناموڙگاري كړدن و يادي خوي خستنه وير و فرماني پيدان كه خير بكين.
(بوخاري گيږاويانتموه).

(۱) جگه له مدهكه چونكه كړدن نوڙي جهڙن له مزگوتي حرامدا چاکره (دائر).

(۲) كه له لای دهرگاي پوڙهلاتي معينه بو (دائر).

(۳) ټيسنده كي لازاره بڼ زياتر پروانه (تمام المنه).

۵- گۆڕینی ڕیگا:

بەشی زوری زانا یان بۆ ئەو چوون کە موستەحەبە چوون بۆ نوێژی جەژن لە ڕیگایە کەمە و گەڕانەو لە ڕیگایەکی ترەو، ئیمام بیّت یا مەنموم وەک یەکە.

لە جابیرەو خوا لێی ڕازی بێ هاتوو دەفرمووێت: پیغمبەر ﷺ لە ڕۆژی جەژندا لە چوون و هاتنەو ڕیگایەکی ئەگۆڕی. (بوخاری گێڕاویەتی یەو).

لە ئەبو هورەیرەو هاتوو دەفرمووێت: پیغمبەر ﷺ کە ئەچوو بۆ نوێژی جەژن لە ڕیگایەو نەهاتوو کە پێیدا چووبوو. (ئەحمەد و موسلیم و (ترمذی) گێڕاویانەتوو).

هەرەها هاتنەو لە ڕیگایەو کە لێوێ ڕۆشتوو دروستە. لای ئەبو داود و حاکم و بوخاری هاتوو لە بەشی میژوودا لە بەکری کۆری موبەششیرەو دەفرمووێت: لە گەڵ هاوێکانی پیغمبەردا ﷺ بەیانی ڕۆژی جەژنی ڕەمزان و جەژنی قوربان ئەچوون بۆ شوینی نوێژ، (مصلی) لە دۆلی (بطحان) وە ئەروشتین هەتا ئەگەشتینە (مصلی)، جا لە گەڵ پیغمبەردا ﷺ نوێژمان ئەکردو پاشان لە دۆلی (بطحان) وە بۆ مائوو ئەگەڕاینوو (ئەبنوسەکەن دەفرمووێت: ئێسنادەکی صالحه) ^(۱). (بطحان: دۆلیکە لە مەدینە).

۶- کاتی نوێژی جەژن :

کاتی نوێژی جەژن لە بەرزبونەوی خۆرەو ئەوەندە سێ مەتر دەست پێ ئەکات هەتا (زوال) لادانی خۆر لەناو ڕاستی ئاسمان.

بەپێی ئەوێ ئەحمەدی کۆپی حەسەنی بەنا روایەتی کردوو لە حەدییسی جوندوبوو کە فرمووەتی: پیغمبەر ﷺ کاتی نوێژی جەژنی ڕەمزان بۆ ئەکردین خۆر ئەوەندە دوو ڕۆم بەرز بوو، وە کاتی نوێژی جەژنی قوربانی بۆ ئەکردین خۆر ئەوەندە یەک ڕۆم بەرز بوو.

شوکانی دەفرمووێت: ئەم حەدیسە چاکترین حەدیسە کە هاتوو دەرباری دیاری کردنی کاتی نوێژی هەردوو جەژن ^(۲).

(۱) ئەخیر ئێسنادەکی صالح نێرە بۆ زیاتر برۆانە (تمام المنة).

(۲) ئەو قەسیدە ڕاستە ئەگەر حەدیسە کە صحیح بووایە، بەلام ئێسنادەکی ئەحمەدی کۆپی حەسەن نێرە بەلکو حەسەنی کۆپی ئەحمەد، لە دوایدا شیخ ڕەحمەتی خۆی لێ بیّت دەفرمووێت: بەلام لەم بەشدا حەدییسی صحیح هەیە لە عەبدوللای کۆپی بوسرەو کە لە جەژنیکی قورباندا یان لە جەژنیکی ڕەمزاندا لە گەڵ خەلکە کە چوو دەو و ئێنکاری درەنگ کردنی ئیمامی کرد و ووتی: ئێمە لە گەڵ پیغمبەردا ﷺ ئەم کاتانە نوێژمان کردبوو، ئێمیش لە کاتی چێشتەنگاردا بوو. (تمام المنة).

له حدیسه کېدا دهرته کوریت که موسته حبه نوژی جهونی قوریان پیش بخریت و نوژی جهونی په میزان دووا بخریت. ټیبنو قودامه ده فرمویت: سونمه نوژی جهونی قوریان پیش بخریت، بۆ ئهوی ماوه هبیت قوریانی سر بخریت، وه سونمه نوژی جهونی په میزان دووا بخریت بۆ ئهوی ماوه دهرکردنی (زکاة الفطر) سرفیتره فراوان تر بیت، وه جیاوازی نیتوان زانایان نازام لیسر نهوه.

۷- بانگ دان و قامت کردن بۆ نوژی جهون:

ټیبنو قهیم ده فرمویت: پیغمبر ﷺ کاتئ نهگهشته (مصلی) شونی نوژی جهون، په کسر دهستی نه کرد به نوژن کردن، بۆ ئهوی بانگ بدریت یا قامت بکرت بۆ، وه نشیان ئهوت: (الصلاة جامعة) نوژن دابسترا به جماعت، وه سونمه هیچ کام لهوانه نه کړن. تهاو.

له ټیبنو ععباس و جابره وه هاتوه فرمویانه: بۆ نوژی جهونی قوریان و بۆ نوژی جهونی په میزان نه بانگ ئهرا نه قامت ئهکرا. (بوخاری و موسلیم گپراویانه تهاو).

لای موسلیم له (عطاء) وه هاتوه ده فرمویت: جابر پئی راگه یاندم که بۆ نوژی جهونی قوریان نه بانگدان هیه نه قامت کردن کاتئ نیمام دیت یا دواي هاتنی، وه نه بانگواز کردن تیدایه لهوکاتدا و نه قامت کردن.

له سعدی کوی ئهوه وه قاصوه هاتوه که پیغمبر ﷺ نوژی جهونی بۆ بانگ و قامت کرد، وه دوو ووتاری ئهرا بپیته له نیتوانیاندا دانیششت. (بغزار گپراویانه تهاو) ^(۱).

۸- ووتنی (الله أكبر) له نوژی همدوو جهوندا:

نوژی جهون دوو رکاته سونمه بۆ نوژن پش فاتحه خوړندن له رکاتی په کهدا حوت جار (الله أكبر) بکات دواي (الله أكبر) ی نوژن دابستن، وه له رکاتی دووه مدا پینج (الله أكبر) بکات جگه له (الله أكبر) ی هه لسانوه، له گڼل دهست بهرز کردنهوه بۆ هموو (الله أكبر) ^(۲) یک ^(۳).

(۱) دانر بۆ دهنکه لیسری ئهوه دهرته خات صحیح بیت، بهلام صحیح نریه تنانت حسنیش نریه، بۆ زیاتر بپوانه (تمام المنه).

(۲) دهست بهرز کردنهوه له عومرو عبدالله ی کوی یه روایت کراوه (دانر).

(۳) راستی ئهوه به بوترئ سونمت نریه. لیسر ئهوی شتی وا له پیغمبرهوه ﷺ سابت نهوه، وه نه گهر له عومرو و کوړه که یه روایت کرایت ئهوه نایته به لکه، نایا ناینت که دانر له ووتنی الله أكبر ی سر جنازه همدوک نیمه ووتوه، وه همدوک نیمه به لکمی هتاره تهاو، له گڼل ئهوه شدا که به صحیحی هاتوه ټیبنو عومرو دهستی له تکبیر کانی نوژی جنازه دا بهرز نه کردهوه، جا نه گهر ئهو کاری ټیبنو عومرو ته کبیر کردنه که نه کات به

له عمري ڪوري شوعدييوه له باوڪي يوه له باپري يوه هاتوه كه پڻغممبر ﷺ دووانزه جار (الله اڪبر) ي نه ڪرد له نوڙي جهڙندا، حوتيان له ڀڪاتي يه ڪمدا و پڻج له ڀڪاتي دووهدا، نه لمپش ٿو نوڙدها نوڙي نه ڪرد نه له دواي. (نه ڪمدا ٿيبنو ماحه گيڙاويانمتوه، وه نه ڪمدا ده فرمويٽ: من ٿو بڙچونم هديه).

وه له ريوايته ڪمي ٿي بوداود و (دارقطني) دا هاتوه فرمويٽي: پڻغممبر ﷺ فرمويٽي: (له نوڙي جهڙني ڀه مزاندا له ڀڪاتي يه ڪمدا حوت جار (الله اڪبر) و له ڀڪاتي دووهدا پڻج جار، وه دواي همدرو جار كه خويندني فاتحه هديه)، ٽم قسهيش (ارجح) بهيترين قسهيه لمو باروه. وه بهشي زوري زانايان له صحابو تابعين و پيشواڪان بو ٿوه چوون.

(ابن عبد البر) ده فرمويٽ: ريوايٽ ڪراوه له پڻغممبروه ﷺ له چمند ڀنگاي حسنهوه كه له همدرو نوڙي جهڙنه ڪاندا حوت (الله اڪبر) ي ڪردوه له ڀڪاتي يه ڪم و پڻج له ڀڪاتي دووه، كه له حمديسي عبدالله ي ڪوري عمر و ٿيبنو عومر و جابر و عائشه و ٿي بواقيد و عمري ڪوري عموي موزهني يوه ريوايٽ ڪراوه.

وه نه له ڀنگاي بهيتروه و نه له ڀنگاي بي هيتروه پڻجوانمي ٿوه نه گيڙاوه ٿوه، وه ٿوه يه ڪم شته ڪاري پڻ ڪرايٽ لموباره يوه. تماوا^(۱).

پڻغممبر ﷺ نه ختي بي دنگ ٿي بو لميوان همدرو (الله اڪبر) ووتني ڪوه، به ٿام زڪري ڪي ديار ي ڪراي ٿوه نه گيڙاوه ٿوه لمو نيتواندا.

به ٿام (طبراني) و بهيهقي بهسند يڪي بهيتر نه گيڙنوه له ٿيبنو مسعودوه له ووتو ڪردوه يوه، كه ٿو (الحمد لله) و ستايشي خوي ڪردوه و سلاواتي داوه لسمر پڻغممبر ﷺ لميوان ووتني (الله اڪبر) ه ڪاندا^(۲).

سونمت ٿوه با بليت سونمت، وه ڪمرنه، با دان به نادروستي به ڪيدا بنيت، له همدرو شونه ڪمدا، كه هقيش هر ٿوهيه، به تاييت كه ريوايته ڪمي عومر و ڪوره ڪمي ٿيتره دا صحيح نبي، چونكه ٿوه ڪمي عومر بهيهقي به زهيفي گيڙاويٽي يوه، وه ٿوهي ٿيبنو قديم تا ٿيستا لي نه ڪوڙاومتوه، وه ماليڪ ووتويٽي هيچم لموباره يوه نميستوه، سيري (الرواء) بڪه ٽماره (۶۴۰). (تام المنه).

(۱) به ٿام له لاي حنه في ڪان لهيه ڪمدا سي (الله اڪبر) هيه له دواي (الله اڪبر) ي دابست، وه پيش قبايئت، وه له دووهدا سي (الله اڪبر) هيه دواي قبايئت (دائر).

(۲) شيخ ڀه حمتي خوي لي بيت ده فرمويٽ: دائر سنده ڪمي به بهيتر داناه به چاولي ڪري له (حافظ) له (التلخيص) دا، ومن تيروانيم هيه لسمري پاشان ده فرمويٽ:

وه نيمه له حوزيفه و نيمو موساشوه ريو ايت ڪراوه^(۱).

وه ووتني: نعو (الله اڪبر) انه سونمتن، وه به نعو تنيان به قستى يا بهمه له نوڙ پوچم نايتموه. نيبنو قودامه ده فمر مويت: لوباره يوه نازام كه خيلاف هين، وه شوڪانى پارسنگى نيوى داوه توه نه گمر ڪسيك بهمه له نيووتن سجدى سمهو نبات.

۹- نوڙ ڪردن پيش و پاشى نوڙى جهڙن:

سابت نبوه له پيش نوڙى جهڙندا يا دواى نوڙى جهڙن سونمت هيت، نه پيغمبر ﷺ خوى نه هاره له ڪانى دواى خوى نوڙيان نه ڪردوه پيش نوڙى جهڙن ڪاتى گهيشتونه (مصلى)، وه له دواى نوڙى جهڙن نوڙيان نه ڪردوه.

نيبنو عباس ده فمر مويت: پيغمبر ﷺ ڪاتى چوو بؤ نوڙى جهڙن تنها دوو ڀڪات نوڙى ڪرد، نيت نه له دوايانوه نه لمپيشيانوه نوڙى تری نه ڪرد، (جماعت گيڙايرانتموه).

وه له نيبنو عومروه هاتوه: كه پڙى جهڙن چوه بؤ نوڙى جهڙن نه لمپيش نوڙى جهڙنوه نه لمدواى نوڙى جهڙنوه هيچ نوڙى نه ڪردوه، نه يفرمو: پيغمبر ﷺ بهوشيوى ڪردوه.

بهيمقى له بشى پيش تم بشدا له چمن رنگاهه ڪوه قسى نيبنو مسعودى نقل ڪردوه، وه نيبنو نيبى شيبه له چمن رنگاهه ڪى زڙتر له رنگاهه ڪانى بهيمقى هيتاوتى، وجهه لوانيش باسيان ڪردوه، بهلام له هيچ ڪامياندا باسى زگري نيتوان نعو ته ڪيانهى نه ڪردوه، وه له هيچ حديستي ڪي خاوم سنندوه له هيچ ڪام له سلف وه نيمه بزائين باسى ناوها نه هاتوه، مگر لم رنگا لوازوه، و له حديسه ڪى جابدا كه لمو دووا باس نه ڪرت چمن ڪسانك هيه له سنندوه ڪيدا كه پيوتسى به روون ڪردنوهى حاليان هيه (همروها له سنندوه ڪيدا على ڪوپى نيمو عاصم هيه، كه يزدنى ڪوپى هارون لوباره يوه نه لیت: نيمه همروى نسانين كه درو ڀڪات... دواى نعو ووتومتى: نه گمر شتى وا دروست بوويه نعو بؤ نيمه ريو ايت نه ڪرد، وه سلفيش پشت گوئيان نده خست.

پاشان له رنگاهه ڪى تروه وستم لسمر تم نسمروى نيبنو مسعود وختيك كه ليڪولينوم له ڪتيبي (فضل الصلاة على النبي ﷺ) ڪردوه كه دانره ڪى نيمام نيسماعيلي قازيه.

و لوتدا نوم باس ڪردوه كه سنندوه ڪى حسنه، همروها (حافظ) سهاري به صحيحى داناره له ڪتيبي (القول البديع في الصلاة على الحبيب الشفيح) (۱۵۱ ي چاپى هيندى)، جا سيري ڪتيبي (فضل الصلاة) بکه (۳۷-۳۸) چاپى (المكتب الإسلامى) وه همروها (الإرواء ۶۴۲). (تمام المنة).

(۱) نه محمد و شافعى به موستحميان داناره لعتوان (الله اڪبر) هكاندا زىڪرى خوا بگري بؤ نمونه بووتري: (سبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله اڪبر)، وه نيمو حنيفه و غاليك ووتويانه: (الله اڪبر) هكان لسمر يك بگري بن نيو تنيان تن بگري به زىڪر ڪردن. (دانهر).

بوخاری باسی نهوه نهکات که ئیبنو عبباس لای خراپ بوو نوژی سوننعت بکریت لمیش نوژی جه نهوه.

بهلام لبارهی نوژی سوننعتی (مطلق) ده، (حافظ) ئیبنو حهجر له (الفتح) دا ده فرمویت: قهده کردنی سابت نهوه به بهلگهیهکی تایبعت، مهگر له کاتی کهرا همتدا بیت له ههمو روزه کاند.

۱۰- نوژی جهنی کێ دروسته؟

کردنی نوژی جهن له لایین پیار و ژن و مندالوه دروسته، موسافیر بن یا دانیشوو، به جماعت بیکم یا بهتاک، لئاو مالدا بیت یا له مزگوتدا یا له (مصلی) دا، وه همرکس به جماعت بۆ نهکرا با بهتمنها دوو رکات نوژی جهن بکات، بوخاری ده فرمویت: (باب) نهگر کسێک بهجماعت نوژی جهنی بۆ نهکرا دوو رکات بهتمنها بکات، وه ههمو ها ناهوت و نهوکسانهی لهما ئن یا له گوندن).

بهپێی فرمودهی پیغمبر ﷺ که فرمویت: (هَذَا عِيدُنَا أَهْلَ الْإِسْلَام) واته: ئهمه جهنی ئیممی موسلمانانه.

وه ئهنسی کورێ مالیک فرمانی دا به ئیبنو ئهبی عوتبهی مولای له (زاویه) کسروکاری و کورهکانی کۆ کردهوه وهك چۆن لهشاردا نوژی جهن و (الله أكبر) نهکریت، بهو شیویه نوژی بۆ کردن.

عیکره ده فرمویت: عامی خه لکی ئهبی کۆ بینهوه دوو رکات نوژ بکمن ههمو کو ئیمام. (عطاء) ده فرمویت: نهگر کسێک نوژی جهنی بهجماعت بۆ نهکرا دوو رکات بۆ خۆی بهتمنها بکات.

۱۱- ووتاری جهن:

ووتار دواي نوژی جهن سوننعت وه گوئ لئ گرتنی همر سوننعت، له ئهبو سعیدهوه هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ جهنی رهههزان و قوریان نهچوو بۆ (مصلی) شوینی نوژ^(۱). بهکم کار نهیکرد نوژ بوو، لهپاش سلاودانهوه بهرامبهر خه لکهکه بهپێوه نهوستا و خه لکهکش لهپزهکانی خزیاندا دانیشتبوون، نامۆژگاری نهکردن و فیری نهکردن و فرمانی به چاکه پێ

(۱) له نیتوان (مصلی) و مزگوتهکه هزار زیراع بوو. (دانه).

نه‌کردن، وه نه‌گهر بیروستایه کۆمه‌لێک له سوپا به‌لایه‌کدا بنێرێ نه‌ینارد، یا فرمانێکی ده‌ریک‌دایه فرمانی ئه‌دا، پاشان ئه‌ڕۆشیت.

ئهمو سه‌عید نه‌لێ: خه‌لک هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌وه مابوونه‌وه هه‌تا جه‌ژنی که‌ گه‌ڵ مه‌رواندا چووم بۆ نوژنی جه‌ژنی ره‌مه‌زان یا قوربان، ئه‌وکاته‌ی ئهمه‌ری مه‌دینه بوو، کاته‌ی گه‌شینه‌ شوینی نوژ له‌واندا (کشر)ای کورپی (صلت)، مینه‌برێکی دروست کردبوو، مه‌روانیش رسته‌ی پێش ئه‌وه‌ی نوژ بکا به‌چینه‌ سه‌ری و وتار به‌دا، منیش لیباسه‌که‌یم راکیشا، خۆی به‌دا له‌ده‌ستم و چوه سه‌ر مینه‌بره‌که‌و پێش ئه‌وه‌ی نوژنی جه‌ژن بکات وتاری دا. منیش پێم ووت: سۆتند به‌خوا گۆریتان. ئه‌ویش ووتی: ئه‌مه‌سه‌عید! ئه‌وه‌ی تۆ ئه‌مزانێ رۆشیت. منیش وۆتم: وه‌لله‌ی ئه‌وه‌ی من نه‌یزانم خه‌تره‌ له‌وه‌ی نایزانم، ئه‌ویش ووتی: خه‌لکه‌که‌ بۆ ئیمه‌ دانانیشن گۆی له‌ وتاره‌که‌مان بگرن، له‌به‌ر ئه‌وه‌ وتاره‌که‌م پێش نوژنه‌که‌ خست. (بوخاری و موسلیم گێڕاویانه‌ته‌وه).

له‌ عبدالله ی کورپی سانیبه‌وه هاتوه ده‌فرمووت: له‌ گه‌ڵ پێغمه‌به‌ر ﷺ ئاماده‌ی نوژنی جه‌ژن بووم، کاته‌ی له‌نوژ بووه‌وه فرمووی: (ئیمه‌ ئیستا وتار ئه‌خوێنن، هه‌رکس هه‌ز نه‌کات دابنیشی گۆی له‌ وتاره‌که‌ بگه‌ڕیت با دابنیشیت، هه‌رکسیش ئه‌روات با به‌روات). (نسانئ و نه‌بو‌داود و ئیبنو‌ماجه گێڕاویانه‌ته‌وه) ^(١).

وه هه‌رچی هاتوه ده‌ریاره‌ی ئه‌وه‌ی وتاری جه‌ژن دوو وتاره‌و ئیمام له‌نیوانیاندا دانه‌نیشی ئه‌وه‌ زه‌عیفه‌، ئه‌وه‌ی ده‌فرمووت: ده‌ریاره‌ی دووباره‌کردنه‌وه‌ی وتار هه‌یج سابت نه‌یه‌.

وه موسته‌حمبه‌ سه‌ره‌تای وتار به‌ (الحمد لله) ده‌ست پێ بکه‌ریت، وه ئه‌وه‌ زیاتر هه‌یچی تر له‌ پێغمه‌به‌ره‌وه ﷺ نه‌هاتوه‌.

ئیبنو قه‌ییم ده‌فرمووت: پێغمه‌به‌ر ﷺ هه‌موو وتاره‌کانی به‌ (الحمد لله) ده‌ست پێ نه‌کرد، وه ئه‌وه‌ نه‌هاتوه هه‌تا یه‌ک هه‌دیسیش که‌ دوو وتاری جه‌ژنه‌که‌ی به‌ (الله اکبر) ده‌ست پێ کردبیت.

(١) کورتی قسێ شیخ نه‌لبانی ئه‌وه‌یه که‌ (حدیث)ه‌که‌ سه‌حیحه‌.

به لڪو ٿيبنوماجه له سونهن ڪهيدا له سهعیده وه ته گيتريتموه که بانگدهري پيغممبير ﷺ بو، که له نيتوان ووتاره ڪمدا (الله اڪبر) ي نه کرد، وه زياد (الله اڪبر) ي نه کرد له ووتاري دوو جهڙنه ڪمدا، نمممش به لگمي نموه نري به که ووتاره ڪمي به (الله اڪبر) دهست پي کردييت^(۱).

وه خه لڪ جياوازيان هديه دهرياره ووتاري (استسقاء) نوڙي باران و نوڙي همدو جهڙن، نه لئين: همدو وڪيان به (الله اڪبر) دهست پي بکري، وه نه لئين: ووتاري نوڙي باران به (استغفر الله) دهست پي بکري، وه نه لئين: همدو وڪيان به (الحمد لله) دهست پي بکري.

شيخي نيسلام (تقي الدين) ده فرموييت: نمم راسه، چونکه پيغممبير ﷺ فرموييتي: (كُلْ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يَبْدَأُ فِيهِ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ فَهُوَ أَجْدَمُ) واته: هر ڪاريك به (الحمد لله) دهست پي نه ڪات ناتمواده، وه پيغممبير ﷺ همدو ووتاره ڪاني به (الحمد لله) دهست پي کردوه، نه ما قسمي بشي زوري زانايان که نه لئين: ووتاري نوڙه بارانه به (استغفر الله) دهست پي بڪات و ووتاري جهڙنه ڪان به (الله اڪبر) ووتن، نموه سوننمتي پيغممبيريان ﷺ به هيچ شيويهيك له گه لدا نري، به لڪو سوننمت پيچوانمي نمويه، که نمويش نمويه همدو ووتاريك به (الحمد لله) دهست پي بکري.

۱۲- گيترايموي نوڙي جهڙن:

نمبو عومهيرو ڪوري نممس ده فرموييت: مامه ڪانم له نممصار که له هاوه له ڪاني پيغممبير ﷺ بوون بزيان گيترايموه ووتويانه: له ڪوتايي مانگي ره مزاندا ناسمان همدو بو، مانگي شموالمان بو ناشڪرا نمبو، نمو پڙه پڙه بووه به پڙوو بووين له دواي عمسر ڪومه لئڪ سوار هاتنه لاي پيغممبير ﷺ شايعتيان دا که نموان دورتي مانگيان بينويه، پيغممبير ﷺ فرماني پي کردن پڙوه ڪانيان بشڪيئن، وه بهياني بچن بو نوڙي جهڙن. (نه همدو نمساني و ٿيبنوماجه بمسنددي صحيح گيترايموه).

جا لم حديسدا به لگمي نموانه هديه که نه لئين: ته گمر ڪومه لئڪ نوڙي جهڙيان بو نه ڪرا بهموي مدعزهره تيگموه پڙوي دواي بزيان هديه بچندهر بو نوڙي جهڙن.

(۱) هرچنده به لگ نريه لمسر نموي دهست پي کردني ووتار به (الله اڪبر) بيت، ٿيسنده ڪشي لاوازه، ڪواته دروست نريه بکريت بو به لگه بو سوننمتي ته ڪير کردن له پيش (خطبة) دا (تمام المنه).

۱۳- یاری و خوشی و گزرائی و خواردن له پوژئی جهژنه کاندنا:

یاری ره‌واو راپواردنی بئ تاوان و گزرائی چاک، نعمانه له دروشمه نایینی‌یه‌کانن که خوا دایناوه بۆ پوژئی جهژن، بۆ نموی وهک وه‌رژشیک وایئ بۆ لمش و پشودانیک بوده‌روون.

نمسی ده‌فرمویت: پیغمبیر ﷺ کاتئ هاته مدینه خه‌لکی مدینه دوو پوژیان هه‌بوو یاریان تیدا نه‌کرد، پیغمبیر ﷺ فرموی: (قَدْ أَبَدَلَكُمْ اللَّهُ تَعَالَى بِهِمَا خَيْرًا مِنْهُمَا، يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى) (رواه النسائي وابن حبان بسند صحيح). واته: خوی گه‌وره نمو دوو پوژهی بۆ گۆزیون به دوو پوژ له‌وان چاکتر، که پوژئی جهژنی په‌مزان و جهژنی قوریانه.

عانیشه ده‌فرمویت: حه‌مه‌شهی‌یه‌کان له‌پوژئکی جهژندا لای پیغمبیر ﷺ یاریان نه‌کرد، منیش له‌سمر شانی‌یه‌وه سه‌یرم کردن، نمیش شانی بۆ دانواندم سه‌یرم کردن، هه‌تا تیر بووم له سه‌یر کردن پاشان پوژشتم. (نه‌حمده و همدو شیخ گپ‌اوریانتموه).

وه هه‌رئومان له عانیشه‌وه گپ‌اوریانتموه فرمویت: پوژئکی جهژن نمویه‌کر هات بۆ مالمان، دوو کپژئلممان لایبوو (جاریه) به‌ده‌نگه‌وه پوژئی (بعث)^(۱) یان نه‌لوانده‌وه که چهند له که‌له پیوانی نموس و خه‌رج تیییدا کوژرابون، جا نمویه‌کر کاتئ بینی فرموی: به‌نده‌کانی خوا نایا لای پیغمبیر و جوزه‌لمی شه‌یتان؟! سئ جار نممی فرمو؟ پیغمبیر ﷺ فرموی: (يَا أَبَا بَكْرٍ إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيدًا وَإِنَّ الْيَوْمَ عِيدُنَا). واته: ئمی نمویه‌کر هه‌ممو گه‌لێک جهژنیکی هه‌یه، نمپوژش جهژنی نیمه‌یه.

وه لای بوخاری هاتوه که عانیشه فرمویت: پیغمبیر ﷺ هاته مالمه‌وه دوو جاریم لایبوو گزرائی پوژئی (بعث) یان نموت، نمیش له‌سمر جیگا که راکشاو پشتی تی کردین، پاشان نمویه‌کر هات نموی بینی لیم توو په‌بوو، فرموی: جوزه‌لمی شه‌یتان لای پیغمبیر ﷺ ؟ پیغمبیر ﷺ روی تی کردو فرموی: وازیان لی به‌ینه، کاتئ پیغمبیر ﷺ غافل بوو نیشاره‌تم بۆ جاریه‌کان کرد، چونه‌ ده‌ره‌وه، وه نمو پوژه جهژن بوو سودانی هاتیبون به‌حه‌ریبو قه‌لغان یاری‌یان نه‌کرد، جا یا من داوام له پیغمبیر ﷺ کرد یا خوی فرموی: (حز نه‌که‌یت سه‌یریان به‌که‌یت؟) ووتم: به‌ئێ، نمیش له‌دوای خوی وه‌ستاندمی رومه‌تم نا به‌روومتی‌یه‌وه،

(۱) (بعث)، ناوی قه‌لایه‌کی نموسه. وه پوژئی (بعث) پوژئکه له پوژه به‌ناویانگه‌کانی عه‌ره‌ب، که کوشترنکی زۆری تیدا بوو له‌لایمن نموسه‌وه به‌سمر خه‌زه‌جدا. (دانهر).

تیمفرمود: (دُونُكُمْ يَا بَنِي أَرْفَدَةَ) واته: نادهی هو بنی ثمر فده. هتا بنی تاقت بوم، فرموی: (بسته؟) و تم: به لن، فرموی: (ده برځ).

(حافظ) له (فتح) دا ده فرموی: (ابن السراج) له ړنگای (أبو الزناد) ده نه گڼرېتموه له عوروه له عایشه که پتغمبر ﷺ نوکاته فرموی: (لَتَعْلَمَ يَهُودُ الْمَدِينَةِ أَنَّ فِي دِينِنَا فُسْحَةً، إِنِّي بُعِثْتُ بِحَنِيفِيَّةٍ سَمَحَةٍ). واته: با جوله کی مدینه بزنان نایینه کمان چمند فراوانه، وه من به حنیفی دی سمحوه نتر دراوم^(۱). (واته نایینکی لادره له بتال و نایینی لی بوردی یه).

لای نه حمدو موسلم هاتوه له نوبه یشوه که پتغمبر ﷺ فرموی: (أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ وَذِكْرِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ). واته: ږوژانی تشریق (که جرڼی قوربانه) ږوژانی خواردن و خواردنوه و یادی خوی گهورن.

۱۴- (فضل) ی کردهی چاکه له ده ږوژنی مانگی (ذی الحجة):

له نېبنو عباسوه هاتوه که پتغمبر ﷺ فرموی: (مَا مِنْ أَيَّامٍ الْعَمَلُ الصَّالِحُ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مِنْ هَذِهِ الْأَيَّامِ (يعني أَيَّامُ الْعَشْرِ) قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، إِلَّا رَجُلٌ خَرَجَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْجِعْ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ). (رواه الجماعة إلا مسلماً والنسائي). واته: هیچ ږوژنیک نریه کردهی چاکه کردن تی ښاندا لای خوا خوشویرست تر بیت لم ږوژانه، (واته: نور ده ږوژه) ووتیان: نمی نیرداری خوا هتا جهادیش لمرنگای خوادا؟ فرموی: هتا جهادیش لمرنگای خوادا، بیتجگه له پیارنک نمیت که به گیان و مالوه چوویتته دهر و هیچانی بڼ نه گڼرېتیموه.

(۱) کورتمی قسمی شیخ نه لسانی لم باره یوه نویه: (دواي به لکه هینانوه لمر زه عینی نور روایتته) ړنگایه کی ترم بڼ دژبوتوه له روایتی یعقوبی کوی زیدی ته می له عایشه که حومیدی تخریجی کردوه و پیاده کانی سیقن، وه نه گڼر (انقطاع) ی تیدا نمیت لغتوان عایشه و ته می دا نور صحیحه، وه گڼر نه، به لکه یه کی بهیژه.

به نام بڼ رسته کی دواي (نایینی حنیفی سمحه) چمند شایمتیکی تری هیه وه له (الصحيحة) دا بم مانایه تخریج کردوه به ژماره (۲۹۲۴)

وه ړنگاکانی هر پتج حدیسه کم هیناوه و باسی زارواو کانیم کردوه و باسی نور زارواو هیشیم کردوه که له هندی ړنگادا هاتوه. له (کتاب المساجد) و له (الشمر المستطاب) دا پاشان له (آداب الزفاف ۱۶۳-۱۶۹).

لای نه‌حمدر (طبرانی) له ئیبنوعومروده هاتوه^(١) که ده‌فرمووت: **يَتَغَمَّبِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ** فرمووتی: (مَا مِنْ يَوْمٍ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ، وَلَا أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ الْعَمَلُ فِيهِنَّ مِنْ هَذِهِ الْأَيَّامِ الْعَشْرِ، فَأَكْثِرُوا فِيهِنَّ مِنَ التَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّحْمِيدِ). واته: هیچ پۆٲٲیک نیره گوره‌تر بٲ لای خوی گوره لم ده پۆژه، و پۆٲٲٲیک نیره کردهوی چاکه نه‌نده خۆشویست تر بیت تی‌یاندای لم ده پۆژه، ده کواته (لا إله إلا الله) و (الله أكبر) و (الحمد لله) یان زۆر تٲدا بکمن.

ئیبنو عبباس ده‌ریاری فرمووده‌ی خوا **وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَةٍ** (الحج/٢٧) واته: وه یادی خوا بکمن له چنډ پۆٲٲیکی دیاری کراودا، ده‌فرمووت: نمو چنډ پۆژه نمو ده پۆژه‌یه.

ئیبنو عومروو نمو هورده‌یره نمو ده پۆژدا کاتی نه‌چوون بۆ بازار به ده‌نگی به‌رز (الله أكبر) یان نه‌کرد، و خه‌لکه‌که‌ش له دوایانوه نه‌یان ووتوه. (بوخاری گٲراویتمیه‌وه).

سمعیدی کوری جوبه‌یر کاتی بگه‌یشتایه نمو ده پۆژه نه‌نده خوا پهرستی نه‌کرد هتا خهریک نموو په‌کی بکه‌وت.

نوزاعی ده‌فرمووت: پٲم گه‌یشتوه که کردهوی چاکه لم ده پۆژدا نه‌نده‌ی غمزایه‌ک له‌رٲٲگی خوادا خٲره، که نمو غمزایدا پۆژه‌کی به‌پۆژوو بیت و شه‌وه‌کی پاسوانی بکات، ئیلا مه‌گهر شه‌هید بٲ، (واته به‌ ئه‌ندازه‌ی شه‌هید بوون خٲری نیره). نوزاعی ده‌فرمووت: پیاریکی به‌نی مه‌خزومی نمو حدیسه‌ی بۆ گٲراموه له پٲغممبه‌روه **ﷺ**.

له نمو هورده‌یره‌وه ریوایت کراوه که پٲغممبه‌ر **ﷺ** فرمووتی: (مَا مِنْ أَيَّامٍ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ أَنْ يَتَعَبَّدَ لَهُ فِيهَا مِنْ عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ، يَعْدِلُ صِيَامُ كُلِّ يَوْمٍ مِنْهَا بِصِيَامِ سَنَةٍ، وَقِيَامُ كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْهَا بِقِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ). (رواه ابن ماجة والترمذي والبيهقي)^(٢). واته: هیچ پۆٲٲیک نیره نه‌نده لای

(١) (طبرانی) له ئیبنوعومروده ریوایتی نه‌کردوه به‌لکو له ئیبنوعبباسوه، وه شیخ نه‌لبانی لٲکۆلٲنه‌یه‌کی هه‌یه لاسر نمو حدیسه، جا نه‌گهر پٲت خۆشه‌گه‌رانه‌وی بۆ بکه‌.

(٢) دانهر له مونذری‌یه‌وه باسی کردوه (٢/١٢٥) هه‌رچه‌نده له پٲشه‌وه به (رؤی) واته: ریوایت کراوه هٲناریتمی (که به‌لگه‌یه لاسر نمو زه‌عیفه) وه‌کو بۆخۆی له پٲشه‌کی‌یه‌که‌یدا باسی کردوه، به‌لام خوا پاداشتی بداتوه - نمووایه عیله‌ته‌که‌شی روون بکه‌ردایتموه، - له‌پاشان شیخ نه‌لبانی فرمووتی -

خوا خوشبویست بیت عبادتهی بۆ بکری تئیدا به ئه ندازهی ده پۆژه کەمی مانگی (ذي الحجة)، به پۆژوو بوونی پۆژتکی هاوتای پۆژووی سالتیکه، وه شەونویژی هەر شوێنکی هاوتای شەونویژی شەوی قەدره.

١٥- جەژنه پۆژه کردن موسته حەبیه:

له جوبهیری کوری نه فیه وه ها تووه که فرمویتهی: ها وه له کانی پیغمبر ﷺ کاتی له پۆژی جەژندا نه گه یشتن به یدک به یدیه کیان ئه مۆت: (تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنَّا وَمِنْكَ) واته: خوا له ئیمو ئیوهشی قەبول بکات. (حافظ، ده فرمویتهی: ئیسناده کەمی حەسەنه) (١).

١٦- روتنی (الله اکبر) له پۆژه کانی دوو جەژندا:

روتنی (الله اکبر) له پۆژه کانی دوو جەژندا سوننمه، ده ربارهی جەژنی په مزان خوی گه وه فرمویتهی: ﴿وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدٰكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (البقرة/١٨٥). واته: بۆ ئه وهی ژماره ی پۆژه کان تمواو بکمن و به (الله اکبر) بکمن لاسر ئه وهی ریتنمایی کردوون، به ئومیدی ئه وهی سوپاس و ستایشی خوا بکمن.

وه ده ربارهی جەژنی قوریان فرمویتهی: ﴿وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ﴾ واته: له چەند پۆژتکی دیاری کراو (ی پۆژانی جەژن) دا یادی خوا بکمن.

هه وه ها فرمویتهی: ﴿كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدٰكُمْ﴾ (الحج/٣٧). واته: بهو شتیه وه ئه و وشترانه ی بۆ رام کردوون بۆ ئه وهی خوا به گه وه بگرن - به روتنی (الله اکبر) - و سوپاسی بکمن لاسر ئه وهی ریتنمایی کردوون.

پنم خۆش بوو دانەر هه مموو قسه کەمی مونزری به ئینایه لبعر به جیه ئینانی ئه مانتهی عیلمی و به صراحت باسی بکراوه که ئه م حەدیه زه عیفه، چونکه ئاگاداری ئه و زاراوهی نه کردوه که بۆخۆی روتیتهی (واته هەر حەدیه ئیک لاواز بیت به (رۆی) به ئین) هه وه کو له پێشه کی (تمام المنه) باسما کرد و لبعر ئه وهی ژۆری ئه و کسانه ی که ئه م کتیبه ئه خوێننه وه ئاگایان نیه له زانستی حەدیس، لپاش ئه وه. ئه م حەدیه من قسم لاسر کردوه به شی کراوه یی له (الضعیفه) دا به ژماره (٥١٤٢).

(١) شیخ ئه لبانی به کورتی ده فرمویتهی: مەبەست بهو (حافظ) (سیوطی) یه و لپاش لیتوان لاسری سابتی نه کات که ئه و ریاوته صه حیه.

جومهوري زاناڀان لسمر نئون ڪه ووتني (الله اڪبر) له جهڙني ڀهه مزاندا لڪوڪاموه دست پڻ نه ڪات ڪه نه ڇن بڙ نوڙ هتا ووتار دست پڻ نه ڪات، وه لڪو بارهيوه ڇهند حديسيڪي زه عيف هاتوه، همرچنده ريوپهتي صهحيهش هديه لڪوبارهوه له ٿيبنو عومرو بيجهه لڪو له صهحابه.

حاکم ده فرمويٿ: نوه سونمتو نهلي (حديپ) وديان گرتوه، وه ماليڪو نه حمدو نيسحاق و (أبو پور) ڀش واپان فرموه.

ڪڙمه لٽيڪ نه لٽين: ووتني (الله اڪبر) له مشوي جهڙني ڀهه مزانوه دست پڻ نه ڪات نهوڪاتمي مانگ نهينريت هتا ڪاتي چوون بڙ شويني نوڙ و هتا ٿيما ديت.

وه ڪاتي ووتني (الله اڪبر) له جهڙني قورياندا له ڀڙڙي عمره فوهيه هتا عسري ڀڙڙاني (تشریق) ڪه يانزه و دووانزه و سيانزه (ڙي الحجه) يه (۱).

(حافظ) له (فتح) دا ده فرمويٿ: لڪوبارهيوه حديسيڪسابت نموه ڪه له پڻهه مبروهه ^{مزان} هاتبي، وه راسترين شتيڪ هاتبي له صهحابهوه نوهيه ڪه عهلي و ٿيبنو مسعود فرمويانه ڪه ڪاته ڪمي له بهياني ڀڙڙي عمره فوهيه دهست پڻ نه ڪات هتا عسري دوواڙڙه ڪاني مينا (ابن منذر) و غهيري نهو ته خريجان ڪردوه و شافيعي و نه حمد و ٿمويوسف و موجهه مديش هر نهه نه لٽين، وه نوه مزمهبي عومرو ٿيبنو عهبياسه.

ووتني (الله اڪبر) له (أيام التشریق) دا موسته محب نريه له ڪاتيڪي تايهتي دا بيجهه له ڪاتيڪي تر، به لڪو له هممو ڪاته ڪاني نهو ڀڙڙاندا موسته حبهيه.

بوخاري ده فرمويٿ: عومر خوا لتي رازي بيت له چاده ڪهيدا له مينا بهه دهنگي بهرز (الله اڪبر) ي نه ڪردو لهناو مزگومتوه خه لڪي نهيان بيست نهو انيش دهستان پڻ نه ڪرد، وه نهو انيش ڪه له بازار بوون به جارتڪ نهيان ووت: (الله اڪبر)، به شيويهك مينا نه ليري يوه به (الله اڪبر).

ٿيبنو عومر نهو ڇهند ڀڙڙه له مينا (الله اڪبر) نه ڪرد، وه دواي نوڙه ڪانيش، وه لهناو جيگاي نوستنيشدا، و له چاده ڪهياو له شويني دانيشتن و بهريگاشوه، نهو ڇهند ڀڙڙه هر نه يڪرد.

(۱) نوه له عهلي و ٿيبنو عهبياسوه هاتوه به صهحي، و له (الإرواء) دا ته خريم ڪردوه (۱۲۵/۳) و حاڪميش له ٿيبنو مسعودوه گيتراو يهتي يوه.

مهيمونه خوا ليني پازي بيت ږڙي قورياني کردن (الله اکبر) ي نه کرد.

وه نافرتهان لمدواي نيبباني کورې (عثمان) و عومري کورې عبدالعزیزوه شواني (تشریق) (الي التشریق) له گڼل پياوڼدا له مزگوت، (الله اکبر) يان نه کرد.

(حافظ) ده فرمويت: تم تسمرانه نهوي تيدايه که ووتني (الله اکبر) لمو ږڙاندا له دواي نوږه فرزه کان و کاته کاني ترشموه هديه، وه له چمند شونتیکدا جياوازي هديه لمنيتوان زاناياندا، جا هديانه تمنها ووتني (الله اکبر) تبستني بدواي نوږه کانمو، وه هديانه نهيبستني بدواي هممو نوږيکي فرزهو بيتجگه له سوننت، وه هديه نهيبستني تمنها بپياووهو به جماعتموه نك به تاکمو، وه به نوږي حازروه نك به قمرزهو، وه به نيستهجنوه نك موسافروهو، وه به دانيشتوي شارهو نك گوندهو.

نهوي بوخاري هلي بڙاردوه (ظاهراً) هممو نهوانه نهگريتموه، وه لمو تسمرانهي که هيناویمتي يوه يارممتي لمو بڅوونمي ندا.

نما شيوهي ووتني (الله اکبر) فراوانه وه راسترينيشي که لمباروه هاتبي نهويه عبد الرزاق له سلمانمو بسمنديکي صحيح نهگريتموه که ووتريه يمتي: بمو شتيره بلين: (الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر کبيراً).

وه له عومرو نيبنومسعودوه خوا لتيان پازي بيت هاتوه که ووتريانه: (الله اکبر، الله اکبر، لا إله إلا الله، والله أكبر، الله أكبر، والله الحمد)^{۱۱}

(۱) هر بمو شتيره نيبنومسعودوه شبيهه ريوایتي کردوه که الله اکبر دووان دووان نهوترن، وه له ريوایتيکي تردا به سيان سيان هيناویمتي، به نام هر دوواني به که ناسراوه. سهيري (الإرواء) (۳/۱۲۵-۱۲۶) بکه. (تمام المنه).

زهکات

(۱) پېنځاسه کښی:

زهکات ناوه بڼه شتمی که ټینسان دهری نهکات له مالتی خوځی، نو شتمش مافی خوای گموره به بڼه‌وژاران، وه ناوړاوه به زهکات لمبر بوونی هیوای بمره‌کمت و پاک کردنوی دهریون و گشمپې کردنی به خیرو خیرات، چونکی روشی زهکات له (زکاة) وه هاتوه که مانای گمسه‌کردن و خاوتنی و بمره‌کمت، خوای گموره فرمویمتی: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا﴾ (التوبه/۱۰۳). واته: وهریگره له دارایی و مالتیان بشپړک له خیرو صدقه بڼه‌وژ پکیان بکه‌یتوه پڼی له تاوان و گشمپان پڼی بدهی.

زهکات یه‌کټکه له پېنځ پایه‌کانی ټیسلام، و شان بمانی نوژ هاتوه له هشتاو دوو نایمتی قورنایاندا، وه خوای گموره به کیتاب و سونمتی پتغممېر و ټیجماعی نومتی ټیسلام فېزی کردوه.

۱- جماعت له ټیبنوعمبباسوه خوا لیان رازی بیت نه‌گیرتوه که پتغممېر ﷺ کاتن موعادی کورې جبه‌لی رهوانی یممن کرد^(۱)، پڼی فرموو: تو نه‌چیره نار کوښه‌لټکوه خاوهن کیتابن، له پتسموه بانگیان بکه بڼه‌وژ شایمتی بدن (لا إله إلا الله محمد رسول الله) جا نه‌گمر ملکه‌چی توه بوون، پڼیان راگه‌یمنه که خوای گموره له شمو رڼوژکدا پېنځ نوژی لسم فېز کردوون، نه‌گمر ملکه‌چی توه‌ش بوون و رازی بوون به کردنی، پڼیان راگه‌یمنه که خوای گموره فېزی کردوه لسمریان خیر لمدارایی و سامانیان بکن، که له ده‌ولممنده‌کانیان وهره‌گیرئ و ندرتتوه به‌وژاره‌کانیان، جا نه‌گمر ملکه‌چی توه‌ش بوون نه‌کمی ده‌ست بخدیه سامانه بمرخه‌کانیان، وه برسه له نزاو پارانه‌وی ستم لټکراو، چونکه لمنتوان نزاو ستم لټکراو خوادا پمده نریه.

۲- (طبرانی) له (الأوسط) و (الصغیر) دا له عدلی‌توه (خوای لئ رازی بیت) نه‌گیرتتوه که پتغممېر ﷺ فرمویمتی: (إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَى أَغْنِيَاءِ الْمُسْلِمِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ بِقَدْرِ الَّذِي يَسَعُ فُقَرَاءَهُمْ، وَلَنْ يَجْهَدَ الْفُقَرَاءُ إِذَا جَاعُوا أَوْ عَرُوا إِلَّا بِمَا يَصْنَعُ أَغْنِيَاءُهُمْ، أَلَا وَرَأَى اللَّهُ يُحَاسِبُهُمْ حَسَاباً شَدِيداً، وَيُعَذِّبُهُمْ عَذَاباً أَلِيماً). واته: خوا فېزی کردوه لسمر دولتممنده موسلمان‌کان که له ماله‌کانیان توه‌نده دهریکن بشی هژاره‌کانیان بکات، وه به‌وژ به‌خیلی دولتممنده‌کانیانوه نیت هژاره‌کان ماندووی ده‌ستی برسیتی و بن برگی نابن، جا با بزائن خوای گموره به توندو تیژی لیان نپرستتوه سزای توندو تیژیان نمدات. (طبرانی) ده‌فرمویت: (ثابت) ی کورې موحه‌مدی زاهد بتمنها

(۱) به والی‌متی یا به قازی‌متی له سالی ده‌یمی کوچی‌دا. (داتر).

گیتراویتی یوه. (حافظ) ده فرموویت: (ثابت) و سیکه یو راستگویه، بوخاری و غیری بوخاری حدیسیان حدیسیان لی گیتراو تهوه، وه راویه کانی تریشی خراپ نین^(۱).

فریزی زهکات له مهککه لسه تهوای نیسلاموه گشتی بو، راده دیاری کراو بز نو ماله دانمراو بو که زهکاتی لی درنه کریت، وه همروها نو بشمی به زهکات لی دردی، به لکو وازی لی هینراو بو همت و کړه می موسلمانان.

له سالی دووه می کوچیدا (لسر بنواو بنگترین پا) چندی زهکات فریز کرا له همو جزیرک له جزرکانی مال، وه به شتویه کی دووو دریز پوون کرایوه.

(۲) هاندان بز بمخشین زهکات:

أ- خوی گموره فرموویت: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا﴾ (التوبة/۱۰۳).

واته: ئمی پینممبر! تو له مائی نیسانداران صدهقه کی دیاری کراو له زهکاتی فریز، یا دیاری نه کراو له صدهقه (تطوع) سونمت، بز نو می بو صدهقه پاکیان بکهیتوه له پیسی و چپه لی بهخیلی و تمعاع و دل رهقی برامبر فقیر و لی قومواوان، همروها بز نو می دروونیان بو صدهقه گمشه پین بدهیت و برزی بکهیتوه بز پلو پایمی چاکان، تاره کو شایستی بهختووی دنیا و قیامت بن.

ب- خوی گموره فرموویت: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٠٤﴾ ؕ أَخْذِينَ مَا ؕ آتَاهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ ؕ كَانُوا قَلِيلًا مِنَ الَّذِينَ كَانُوا يَهْجَعُونَ ﴿١٠٦﴾ ؕ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

(۱) کورتی قسمی شیخ نهلبانی تهویه: که چند روخنی لی نه گیدری:

۱- قسمی (حافظ) ی به (مطلق) ی باس کردوه، که وای نیشان داوه نیبوحمبر بیت، چونکه نه گمر بلتی (حافظ) هر نو مبسته، به نام مبستی (منذری) به چونکه تهوه قسمی خودی مونزری به له (الترغیب ۱/۲۶۸): وه وینمی تم هه لیه رابورد له دانمروه، له باسی (صلاة التسبیح) دا.

۲- تهوه که له (منذری) یوه باسی نهکات وای نیشانی نهکات که (منذری) حدیسه کی به قوی و معروف داناوه، که واش نریه، چونکه له همو قسه کانیدا به لاوای داننیت، نه لیم: هر تهوهش راسته چونکه له چند ینگیه کوه به موقوفی گیتراو تهوه، همروک (طبرانی) و نبوعوبید ووتیرانه وه لسمو دوا له کوتایی باسه کدا دیت.

۳- حارسی کوری سوره یی تیدایه که به ووتی زوری زانایان، سیکه نریه، جا قسه لسمو کردنی زانایان کارک دهکات که حدیسه که (ساقط) بیت و لاواز بیت، به تاییت که جگه لومشوه به موقوفی هاتوه.

۴- سابیتی کوری موحه ممدی زاهیدی هرچنده بوخاری لتهوه گیتراو تهوه به نام بز خوئی له میانی لاوازه کاندای باسی کردوه، و جگه لومش به لاوازیان داناوه. (تمام المنة).

﴿ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴾ (ذاریات/۱۵-۱۹). واتہ بمرستی لمخوا ترسہ کان لمبہشتن و لسر کانیاون، نو بہخششانی پمروہد گاریان پیزان نندا وبری نہگرن، چونکی نوانہ لہ دنیا دا چاکہ کار برون، لمبر خواپرستی شوان کم نہخوتن، وہ لہ پارشیواندا داوای لیخوشبونیان لہ خوا نہکرد، وہ لہ مال و سامانیان بہخششیان نندا بہ ہزارو دست کورت.

خوای گمورہ بہخشش و چاکہ کردنی دانوہ بہ باشتین سیفاتی پیادچاکان، وہ دیمنی نو چاکریشیان لہ شمنوژو (استغفار) داوای لیبورونی پارشیواندا دہرئہ کموی، کہ عیبادهتو خو نزیک کردنویہ کہ لہ خواہ، ہمروہا دیمنی نو چاکرہ لہودا دہر نہ کموی کہ مافی ہزاران بدن، لمبر ہزہیی و میہربانی بزیان.

ج- خوای گمورہ فرمویمتی: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ﴾ (التوبة/۷۱). واتہ: پیوان و ژنانی برودار دوست و یاریدہدہری یہ کتن، فرمان نہکمن بہچاکو قدہغی خراپہ نہکمن و نوژ نہکمن و زہکات نندن و ملکچی فرمانہکانی خواو پیغمبر ﷺ نہکمن، نوانہ خوا لہ پاشروژدا پوحمیان پین نہکات.

واتہ: نو کومہلہی خوا پیزان نہکات و بمیہربانی خوای دایان نمپوشی نو کومہلن کہ باورپیان بہ خوا ہدیہ و یارمیتیدہری یہ کتن بز سرکوتن و خوشمرستی، وہ فرمان بہ چاکہ نہکمن و قدہغی خراپہ نہکمن، وہ نیوان خوایان و خوا نہگہمین بہیک بہوی نوژ کردن، وہ پیوہندی نیوان خوایان بہیژ نہکمن بہ زہکات.

د- خوای گمورہ فرمویمتی: ﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ (الحج/۴۱) واتہ: نوکسانی کاتی دہسلات و توانامان دانی لسر زہری نوژ نہکمن و زہکات نندن و فرمان بہچاکہ نہکمن و قدہغی خراپہ نہکمن، وہ سرہنجامی کارو بار ہمووی تنہا بولای خوا نہگپرتنہو.

نہینین خوای گمورہ زہکات دانی کردوہ مبہستیک لہ مبہستہکانی دہسلات پیددا کردن، لہ زہری دا.

ا- (ترمذی) لہ نمبر کبشی نہنارییہو نہگپرتنہو کہ پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (ثَلَاثَةٌ أُقْسِمُ عَلَيْهِنَّ وَأَحَدُكُمْ حَدِيثًا فَاحْفَظُوهُ: مَا نَقَصَ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ، وَلَا ظُلْمٌ عَبْدٌ مَظْلَمَةً فَصَبَرَ عَلَيْهَا إِلَّا زَادَهُ اللَّهُ بِهَا عِزًّا، وَلَا فَتَحَ عَبْدٌ بَابَ مَسْأَلَةٍ، إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ). واتہ: سی شت سوتندیان لسر نہخوم،

يَقُولُ اللَّهُ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا فَيُؤَلِّيهُ غَيْرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يُحِبُّ رَجُلٌ قَوْمًا إِلَّا جَعَلَهُ اللَّهُ مَعَهُمْ، وَالرَّابِعَةُ لَوْ خَلَفْتُ عَلَيْهَا رَجُوتُ أَلَا أَلَمَ، لَا يَسْتُرُ اللَّهُ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا إِلَّا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. واته: سنی شت سوئندیان لیسر نهخوم، خوا نهوکسمی بهشی هدی له نیسلامدا وه نهوکسمی لی ناکات که بهشی نریه، وه بهشکانی نیسلامیش سیانن: نوئژو، یژژوو، زهکات، وه هرکس خوا لدنیادا سرپرشتی کرد له یژژی دواپی دا نایداته دست جگه له خوی، وه هیچ پیارنیک نریه کومه لیککی خوش بویت خوا نهیکا بهیه کنی لهوان، چوراهم نهگمر سوئندم لیسر خوارد نومیتدم وایه گوناهاار نهیم لیسری، کسینک نریه خوا لدنیادا نهیننی داپوشیت و لهو دنیا نهیننی هه لمانی.

ه- (طبرانی) له (الأوسط) دا نهگپرتتوه له جاییوه خوا لیتی رازی بیت دهفرموویت: پیارنیک ووتی: نهی نیرروی خوا چی دهفرموویت نهگمر پیارنیک زهکاتی ماله کنی دهرکرد؟ پیغمبر ﷺ فرموی: (مَنْ أَدَّى زَكَاتَ مَالِهِ ذَهَبَ عَنْهُ شَرُّهُ) واته: هرکس زهکاتی ماله کنی دهرکرد شری نوو مالهی له کۆل نهکویت.

و- بوخاری و موسلیم له جایی کوری عبدالله وه نهگپرتتوه فرموویت: بهیعتم دا به پیغمبر ﷺ که نوئژ بکم و زهکات بدهم و ناموژگاری ههموو موسلمانیک بکم.

(۳) ههپشه له ندانی زهکات:

ا- خوی گموره فرموویت: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُمْسِكُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ٥٦﴾ يَوْمَ يُخْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارٍ جَهَنَّمَ فُتُكُوتُ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ﴾ (التوبة/۳۴-۳۵). واته: نهوکسمانی سامان و دارایی لهزیرو زیو کۆ نهکمنوو زهکاتی لی نادهن، مژدهی سزایه کی نیشینریان پین بده، کاتی نوو زیرو زیوه (پاره) له ناگری دۆزهخدا سوور نهکرتتوه و نیوچاوان و تمنیشتیان و پشتیانی پین داغ نهکری و - له زوی سمرزنشتوه - پیران نهووتی: نوو نوو مالهیه که له دنیا بوو خوتانتان کۆ کردبووه، دهی بهچوژن سزای نووی کۆتان نهکردوه.

ب- ههروه فرموویت: ﴿وَلَا يَحْسِنَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرٌ لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ (آل عمران/۱۸۰). واته: با وا نوزان نهوکسمانی خوا سامان و ماله داونی به فزلی خوی و بهخیلی تیدا نهکمن و یارمندی ههژارانی پین نادهن که نوو بهخیلییه خیر بیت بزیان، بهلکو نوو

بەخێلێره شهڕه بزبان، چونکه ئومالتهی کۆریان کردووتموو بەخێلێریان تێدا کردوو ئه‌یه‌ته تەوێکی ناگرین و نه‌کرته ملیان له‌ پۆژی قیامتدا.

أ- ئه‌حمده و شه‌هیدین له‌ ئه‌به‌وه‌ره‌یه‌وه‌ نه‌گێڕنموو ده‌فرمووت: بیتغمبیر ﷺ فرموویه‌تی: (مَا مِنْ صَاحِبٍ كَنْزٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهُ، إِلَّا أُحْمِيَ عَلَيْهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَيُجْعَلُ صَفَانِحٌ، فَتُكْوَى بِهَا جَنْبَاهُ وَجَبْهَتُهُ، حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، ثُمَّ يُرَى سَبِيلُهُ، إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ، وَمَا مِنْ صَاحِبٍ إِلَّا لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهَا، إِلَّا بَطَحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرَقَرٍ كَأَوْفَرِ مَا كَانَتْ تَسْنُ عَلَيْهِ، كُلَّمَا مَضَى عَلَيْهِ أَخْرَاهَا رَدَّتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا، حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، ثُمَّ يُرَى سَبِيلُهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ، وَمَا مِنْ صَاحِبٍ غَنَمٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهَا إِلَّا بَطَحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرَقَرٍ، كَأَوْفَرِ مَا كَانَتْ فَتَقَطُّوهَا بِأُظْلَافِهَا وَتَنْطَطِعُ بِقُرُونِهَا، لَيْسَ فِيهَا عَقَصَاءٌ وَلَا جِلْعَاءٌ كُلَّمَا مَضَى عَلَيْهِ أَخْرَاهَا رَدَّتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا، حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ، ثُمَّ يُرَى سَبِيلُهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ، قَالُوا: فَالْحَيْلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الْحَيْلُ فِي نَوَاصِيهَا، أَوْ قَالَ: الْحَيْلُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا الْحَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، الْحَيْلُ ثَلَاثَةٌ: هِيَ لِرَجُلٍ أَجَرَ، وَلِرَجُلٍ سِتْرَ، وَلِرَجُلٍ وَزْرَ، فَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ أَجْرٌ فَالِرَّجُلِ يَتَّخِذُهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَيُعِدُّهَا لَهُ، فَلَا تَغِيبُ شَيْئًا فِي بَطُونِهَا إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرًا، وَلَوْ رَعَاهَا فِي مَرْجٍ، فَمَا أَكَلَتْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا أَجْرًا، وَلَوْ سَقَاهَا مِنْ نَهْرٍ كَانَ لَهُ بِكُلِّ قَطْرَةٍ تَغْيِيهَا فِي بَطُونِهَا أَجْرٌ، حَتَّى ذَكَرَ الْأَجْرَ فِي أَبْوَالِهَا وَأَرْوَائِهَا، وَلَوْ اسْتَنْتَ شَرْفًا أَوْ شَرَفِينَ كَتَبَ لَهُ بِكُلِّ خُطْرَةٍ يَخْطُوهَا أَجْرٌ، وَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ سِتْرٌ، فَالِرَّجُلِ يَتَّخِذُهَا تَكْرُمًا وَتَجَمُّلاً، لَا يَنْسَى حَقَّ ظُهُورِهَا وَبَطُونِهَا، فِي عُسْرِهَا وَيُسْرِهَا، وَأَمَّا الَّتِي هِيَ عَلَيْهِ وَزْرٌ، فَالَّذِي يَتَّخِذُهَا أَشْرًا وَبَطْرًا وَبَذَخًا وَرِثَاءَ النَّاسِ فَذَلِكَ الَّذِي عَلَيْهِ الْوِزْرُ، قَالُوا: فَالْحُمُرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيَّ فِيهَا شَيْئًا إِلَّا هَذِهِ الْآيَةُ الْجَامِعَةُ الْفَادَةُ: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾

(الزُّلْزَلَةُ/٧-٨)). واته: هه‌ر خاوه‌ن گه‌زێک زه‌کاتی گه‌زێکه‌ی ده‌ر نه‌کات له‌ پۆژی قیامت ئه‌و گه‌زێ له‌ ناگرێ جه‌مه‌مه‌دا سوور نه‌کرته‌وه‌ و نه‌کرێ به‌ چهند ته‌خته‌ ئاسنیک و هه‌ردوو ته‌نیش و ناوچه‌وانی پێ داغ نه‌کرێ، هه‌تا ئه‌و کاته‌ی خوا ئه‌پرسیتموو له‌ به‌نده‌کانی له‌ پۆژیکدا ئه‌وه‌ده‌ی په‌نجا هه‌زار سالی ئیوه‌یه‌، پاشان ڕۆی نیشان ئه‌درێ یا بۆ به‌مه‌شته‌ یا بۆ دۆزه‌خه‌، وه‌ هه‌ر خاوه‌ن ووشترێ زه‌کات له‌ ووشتره‌کانی ده‌ر نه‌کات (له‌ پۆژی قیامتدا) له‌ شوێنێکی ته‌خت و به‌ریندا ڕانه‌کیشێ و ووشتره‌کانی گه‌وره‌تر نه‌بن له‌وه‌ی دنیاو به‌سریا ئه‌ڕۆن و پێی لێ نه‌بن، جا هه‌ر کاته‌ی ئاخری ئه‌و ووشترانه‌ به‌سریا تێ پهرین ئه‌وه‌ له‌ که‌یان نه‌گێڕنموو به‌سریا تێ ئه‌په‌رنموو، هه‌تا ئه‌و پۆژی خوا له‌ به‌نده‌کانی ئه‌پرسیتموو له‌ پۆژیکدا که‌ په‌نجا هه‌زار سالی ئیوه‌یه‌، پاشان ڕۆی نیشان ئه‌درێت یا بۆ به‌مه‌شته‌ یا بۆ دۆزه‌خ، وه‌ هه‌ر

خاوهن مېړنک زهکات له مېړهکانی نمدات (له پږی قیامتدا) له شورتنیکي تمخت و بېرېندا پانه کیشری و مېړهکانی گورهتر نهی لموی دنیاو به سمیان نېرون بېسریا و به شاخهکانیان قوچی لی نمدن، وه شاخ خوارو بې شاخیان تیدا ناییت، وه هرکاتی ناخری نمر مېرانه بېسریا تن پېر بن نموده که بیان نه گېردرېتموه و بېسریا تن نېمېرېنوه، هتا نمر پږوی خوا له بېندهکانی نېرسیتېموه له پږوتکدا نمونده پېغا هزار سالی نېویه، پاشان پږی نیشان ندریت، یا بۆ بېهشت یا بۆ دږزه، ووتیان: نمر نیراوی خوا نېسپ چونه ؟ فرموی: نېسپ خیر بېناچوانی خویوهیمتی یان فرموی: نېسپ خیر بېنېوچوانی یوه بېسراوه، هتا پږی دوايي، نېسپش سې جوړه: هدیانه بۆ خاوهنی پاداشته، وه هدیانه بۆ خاوهنی داپوشمه، وه هدیانه بۆ خاوهنی تاوانه، نهما نموی بۆ خاوهنی پاداشه، نمر نېسپیه خاوهنهکی نامادهی نکات و بهکاری نهمیتن لېری خوادا، نمر جوړه هرچی بخوات خوا به پاداش بۆ خاوهنی ننووسیت، وه نهگمر له لمرهگادا بېلموهړتنی هرچی خوارد هر به پاداش ننووسری بۆ خاوهنی، وه نهگمر له چمیتک ناری بدات چمند دلۆپ نار نهمواتموه نمونده پاداشت بۆ خاوهنی ننووسری، هتا باسی نموی کرد که پاداشت له میزو ترسه کشیدا هیه، وه نهگمر بېسر تمپولکهیدک یا دوو تمپولکهیدا بېرات به هر همنگارتکی پاداشیک بۆ خاوهنی ننووسری، نهما نموی داپوشمه، خاوهنی بۆ پږن له خوگرتن و جوان کردنی پمورهدهی نکات، وه مافی پشت و زگی لمیر ناکات لمخوشی و ناخوشیدا، نهما نموی بۆ خاوهنی تاوانه: نمویه خاوهنی بۆ فیزو تهکېبورو پابواردن و بۆ ریای خهلکی پای نهگرنی نموه بۆ خاوهنی تاوانه، ووتیان: نمر نیردراوی خوا بۆ گویدرېژ چی نهمروویت؟ فرموی: دهریاری گویدرېژ خوا هیچی بۆ نمناردومه خواروه نمر نایمه نېی که همنمو خیرتک نهگرتنه خوی و لمچاکیدا ورنمی کمه ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ. واته: هرکس نموندهی تززقالتیک خیر بکات - له پږی دوايدا - پاداشتهکی نېینن، وه هرکس نموندهی تززقالتیک شر بکات سزاکی نېینن.

ب- شهیدین له نمر هورېرېوه نه گېرېنوه که پېغمبر ﷺ فرموی: (مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مِثْلَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ لَهُ زَيْبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِلِهْزَمَتَيْهِ (يَعْنِي شِدْقَيْهِ) ثُمَّ يَقُولُ أَنَا مَالِكٌ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا ءَاتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ﴾). واته: هرکس خوا مال و سامانیکي پې بخشى و زهکاتی لی دمرنه کرد پږی دوايي نمر ماله لی نېيته نیره مارتکی کهچېل دوو خالی رېش بېسر چارهکانی یوه همن، خوی لی نهمالینن و پاشان همدرو شمولکی نهگرنی و نه لیت: من کمزوهکم من مالهکم. پاشان پېغمبر ﷺ نمر

نایتمی خویندهوه: ﴿وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا ءَاتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ﴾. واته: با نو کسانمی بهخیلی نهکمن لو شتاندەدا که خوا له فزولی خوینوه پئی داوون و زەکاتی لئ دەرناکمن، وا گومان نهکمن که نهوه بۆ توان خیره.

ج- ئیبنو ماجو بهزاري و بهیهقی - وه لهفزه که هی بهیهقییه- نهگێرنوه له ئیبنو عومرهوه بهزای خویان لئ بئ که پیغمبەر ﷺ فرموویتی: (يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ خِصَالٌ خَمْسٌ - إِنْ ابْتُلِيتُمْ بِهِنَّ وَتَزَلْنَ بِكُم، أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ تُدْرِكُوهُنَّ - : لَمْ تَظْهَرِ الْفَاحِشَةُ فِي قَوْمٍ قَطُّ حَتَّى يُعْلِنُوا بِهَا إِلَّا فُشَا فِيهِمُ الْأَوْجَاعُ الَّتِي لَمْ تَكُنْ فِي أَسْلَافِهِمْ. وَلَمْ يَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِلَّا أَخَذُوا بِالسِّنِّ وَشِدَّةِ الْمُؤَنَةِ وَجَوْرِ السُّلْطَانِ. وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاتَ أَمْوَالِهِمْ، إِلَّا مَنَعُوا الْقَطْرَ مِنَ السَّمَاءِ، وَلَوْلَا الْبَهَائِمُ لَمْ يُمَطَّرُوا. وَلَمْ يَنْقُصُوا عَهْدَ اللَّهِ وَعَهْدَ رَسُولِهِ، إِلَّا سَلَّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوٌّ مِنْ غَيْرِهِمْ فَيَأْخُذُ بَعْضُ مَا فِي أَيْدِيهِمْ. وَمَا لَمْ تَحْكَمْ أَمْنَتُهُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ، إِلَّا جُعِلَ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ). واته: ئهی کۆمهلتی موهاجیرین، پینج شت ههیه داوا له خوا نهکمن ئیوه تووشی نمبن و نهیمته ناوتان: داوین پیسی بهناشکرا لئناو هر کۆمهلتیکدا بلاو بیتتوه ئیلا خوا چننیدین دهره و نهخووشیان بۆ نهئیرئ که هرگیز لئناو باوو باپرانیا نا نهبووه. وه هرکۆمهلتیک له کیشان و پیتواندا دزیان کرد ئیلا خوا نهیان گری به گرانی و نهبونی و زولم و ستمی حاکمو فرمانپهروا، وه هر کۆمهلتیک زەکاتی مالتی دهرنهکرد خوابارانئیان لئ نهگرتتوه، وه لمبر خاتری گیان لمبرانی تر نهبوویه خوا هر بارانی بۆ نهئاباراندن. وه هر کۆمهلتیک نو پهیامنی داویانه بهخواو پیغمبهرهکی شکاندیان ئیلا خوا دوشمنیکیان لهغهیری خویان بهسردا زال نهکات و همنئئ لو سامانی که له دستیاندایه لیان نهسنئ، وه هر کۆمهلتیک کاربدهستهکانی فرمانیان به قورئان نهکرد خوا شهرو ناژاره نهخاته ناویانهوه لهلامنی خوینانهوه.

د- شهینهین - بوخاری و موسلیم - له نهحنهفی کوری قیسوه نهگێرنوه که فرموویتی: لای کۆمهلتیک لمبرانی قوردهش دانیشتبوم، پیاوئیکی موزیرو جل زیرو روالئت زیر (واته گرینگی به مووی سرو ریشی و جلوهرگی و روالئتی نهداوو^(۱))، هات و بهسریانوه وهستار سهلامی لئ کردین، پاشان فرمووی: مژده بده بهوکسانمی که سامان کۆ نهکمنوه به بهردی سورکراوه که به ناگری دۆزهخ سور نهکرتتوه، پاشان نهخرتته سر گۆی مەمکی هەرکەستکیان تا لاسر شانییهوه دهرنهچیتتوه، و نهخرتته سر شانی هەرکەستکیان تا له گۆی مەمکییهوه دهرنهچیت و نهلمرتتوه، پاشان (پیاوه که) روشت لای کۆله کهیهکهوه دانیشت، منیش شوئنی کهوتم و لای دانیشتم، نهم ئهزانی کتیه، ووتم: وابزانم نوکۆمهله قسهکهتیا ناخووش بوو، فرمووی: ئهوانه له هیچ تی ناگن، خوشریستهکم ئهوی پئ فرموم، ووتم:

(۱) نو پیاوهش (أبوذر) بوو. (دائمر).

خوشه‌یسته کت کټره؟ فرمووی: پیغمبره ﷺ. فرمووی: نایا کسئ ئه‌یینی؟ ته‌لن (واته: أبوذر) منیش سه‌یری خۆرم کرد بزانم چهنده‌ی رۆژ ماوه، ئهمزانی که پیغمبر ﷺ بۆ پتووسته‌یه‌کی خۆی ئه‌منیترئ، ووتم: به‌لن، فرمووی: حمز ناکم ئه‌وه‌نده‌ی کتوی ئوحدو زیرم هه‌بئ سهرفی بکهم سئ دینار نه‌بیت، وه ئه‌وانه له هیچ تئ ناگن، تنها دنیا کۆ نه‌کنه‌وه، نا وه‌للاهی نه‌ داوای دنیایان لئ نه‌کهم و نه‌ پرسیری دینیان لئ نه‌کهم. تا ئهمرم و نه‌گهم به‌خوای گه‌وره.

(٤) هوکمی زه‌کات نه‌ده‌ر:

زه‌کات دان له‌و فهرزانه‌یه که ئوممئتی ئیسلام هه‌موو کۆن له‌سر فهرز بوونی، وه به‌شینه‌یه‌ک ناوایانگی ده‌رکردوه بۆته پتووسته‌یه‌کانی دین (ضروریات الدین)، به‌جۆرێک هه‌رکس ئینکاری لئ بکات له ئیسلام ده‌رنه‌چیت، وه به‌ کافری نه‌کوژریت، مه‌گه‌ر کسێک تازه ئیسلام بیت ئه‌وه لئ ئه‌بوریت، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی بئ ناگایه له‌ هوکمه‌کانی ئیسلام.

به‌لام نه‌گه‌ر کسێک نه‌یداو باوه‌ریشی به‌ واجب بوونی هه‌بئ ئه‌وکسه تاوانبار له‌سر نه‌دانی، بئ ئه‌وه‌ی له ئیسلام ده‌رچیت به‌نه‌دانه، وه له‌سر حاکم واجبه به‌زۆر لئ بستیئ وه تنه‌بیشی بکات، وه ناییت له زه‌کاته‌که زیاتری لئ بستیئ، ئیلا لای ئه‌حمده نه‌بیت و لای شافعی له‌ قبولی قه‌دیما، لای نه‌وان ئه‌بئ زه‌کاته‌کهو نیوه‌ی ماله‌کهشی لئ بستیئیت، به‌ سزای نه‌دانه‌که‌ی^(١).

به‌پێی ئه‌وه‌ی ئه‌حمده و نه‌سانی و نه‌بوداوه‌و حاکم و به‌یه‌مقی نه‌گێرئوه له‌ به‌هزی کوپی هه‌کیموه له‌ باوکی‌یه‌وه له‌ باپیری‌یه‌وه ده‌فرمووت: گوتم له پیغمبر ﷺ بووه ئه‌فرموو: (فِي كُلِّ اِبِلٍ سَائِمَةٌ، فِي كُلِّ اَرْبَعَيْنِ اِبْنَةٌ لُبُونٍ، لَا يَفْرُقُ اِبِلٌ عَنْ حِسَابِهَا، مَنْ اَعْطَاهَا مُؤْتَجِرًا فَلَهُ اَجْرُهَا، وَمَنْ مَنَعَهَا فَإِنَّا آخِذُوهَا وَشَطَرُ مَالِهِ عَزَمَةٌ مِنْ عَزَمَاتِ رَبَّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَا يَحِلُّ لَالٍ مُحْطَلٌ مِنْهَا شَيْئٌ). واته: هه‌موو ئه‌و ووشترانه‌ی خۆیان ئه‌له‌وه‌رێن له‌ چل سر (اِبْنَةُ لُبُون) - مێ‌یه‌ک دوو سالی ته‌واو کردبیت و پێی نایته‌ سئ ساژ - ئه‌درئ له زه‌کاتدا، نه‌گه‌ر هاتوو ووشتره‌کان هی دوو نه‌فر بوون و تێکه‌ڵ بوون، نابئ له‌یه‌که‌تر جیا بکرنه‌وه، جا هه‌رکسێ زه‌کاته‌که‌ی بۆ پاداش بدات ئه‌وه پاداشه‌که‌ی بۆ ئه‌نوسرئ، وه هه‌رکسێش نه‌یدا ئه‌وه لئ ئه‌ستێن له‌گه‌ڵ به‌شێک له‌ماله‌که‌ی، چونکه مافی‌که له‌ مافه‌کانی په‌روه‌ردگاری گه‌وره‌مان. هیچی بۆ ئالی موحه‌مه‌د هه‌لال نیه‌.

(١) هه‌روه‌ها ئه‌وکسه‌ش که ماله‌که‌ی نه‌شارتته‌وه و زه‌کاتی لئ نادا و پاشان حه‌قیقه‌تی لای حاکم نا‌شکرا بوو (دانهر).

له نه‌حمیدیان پرسى ئیسنادی ئهم حدیسه چۆنه؟ فرمووی: (صالح الإسناد)، و حاکم دهریاری به‌هز ده‌فرموویت: حدیسه‌کمی صحیحه^(۱).

نه‌گمر قومیتک زه‌کاتیان نهدا له‌گه‌ل نه‌ه‌شدا که باوه‌ریان به‌ واجب بوونی هه‌بو، وه هه‌یزو ده‌سه‌لاتی شه‌ریان هه‌بو، نه‌ه‌ جه‌نگیان له‌گه‌ل ده‌کریت هه‌تا زه‌کات نه‌ده‌ن.

به‌په‌ی نه‌وحده‌ی بوخاری و موسلیم له‌ ئیبنو عومره‌وه‌ رفزای خویان لی بن نه‌گه‌رنه‌وه‌ که په‌نهمبهر ﷺ فرمویت: (أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَائَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بَعْقُ الْإِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ). واته: فرماهم په‌ن کراره هه‌تا خه‌لک شایه‌تی نه‌ده‌ن (لا إله إلا الله محمد رسول الله) و نوێ نه‌که‌ن و زه‌کات نه‌ده‌ن به‌ه‌نگم دژیان، جا کاته‌ نه‌ه‌ریان کرد خوی و مالیان له‌من نه‌پارێزن به‌مانی ئیسلام نه‌بیت، وه لی‌په‌رسینه‌وه‌شیان له‌سه‌ر خواجه.

وه به‌په‌ی نه‌وه‌ی جه‌ماعه‌ت له‌ نه‌بوهره‌په‌روه‌ نه‌گه‌رنه‌وه‌ ده‌فرمویت: کاته‌ په‌نهمبهر ﷺ دنیای به‌جی هه‌شت دوا‌ی نه‌و نه‌بوه‌کر بوو به‌ جی نشین کۆمه‌لێک عه‌ره‌بی ده‌شته‌کی له‌ ئیسلام هه‌لکه‌رانه‌وه‌، عومه‌ر خوا لێی رازی بێت په‌ی فرموو: چۆن نه‌جه‌نگی دژی نه‌وه‌که‌ه‌؟ خو په‌نهمبهر ﷺ فرمویت: فرماهم په‌ن دراوه‌ دژی خه‌لکی به‌ه‌نگم هه‌تا نه‌لێن: (لا إله إلا الله) جا هه‌رکس نه‌وه‌ی ووت ما‌ و گیانی له‌من نه‌پارێزی به‌ مافی ئیسلام نه‌بیت و دوا‌ی نه‌وه‌ حیسابی له‌سه‌ر خواجه؟ نه‌بوه‌کر خوا لێی رازی بێت فرمووی: سوێند به‌ خوا دژی نه‌وانه‌ نه‌جه‌نگم نوێزو زه‌کات له‌ یه‌ک جیا نه‌که‌نه‌وه‌، چونکه‌ زه‌کات مافی سامانه‌، وه‌للاه‌ی نه‌گمر کاژیه‌کیان نهدا که له‌وه‌په‌ش نه‌یاندای به‌ په‌نهمبهر ﷺ، نه‌جه‌نگم له‌ دژیاندا، عومه‌ر خوا لێی رازی بێت فرمووی: وه‌للاه‌ی هه‌ر که خوا سنگی نه‌بوه‌کری فراوان کرد بو جه‌نگین ئیتر منیش زانیم که حه‌قه‌ دژیان به‌ه‌نگین.

وه له‌غزی لای موسلیم و نه‌بوداودو (ترمذی) له‌جیاتی وشه‌ی (کاژیه‌) (نه‌و په‌ته‌ی ووشتی په‌ن نه‌به‌ستیه‌وه‌) هاته‌وه‌.

(۵) زه‌کات له‌سه‌ر که‌ واجب‌ه‌؟

زه‌کات له‌سه‌ر موسلمانێ ئازاد و ساماندار واجب‌ه‌ که سامانه‌کمی به‌گاته‌ راده‌ی زه‌کات (نصاب) جا نه‌و سامانه‌ له‌ هه‌ر جوړێک له‌جو‌زانه‌ بێت که واجب‌ه‌ زه‌کاتی لی‌ ده‌ریکرت. وه به‌ مه‌رج گه‌راوه‌ له‌ نه‌یصابدا که ئهم مه‌رجانه‌ی ته‌یدا هه‌بی:

(۱) به‌یه‌قه‌ی نه‌گه‌رنه‌وه‌ که شافیه‌ی فرمویت: ئهم حدیسه‌ زانایانی حدیسه‌ به‌ سابتی نازانن، وه نه‌گمر سابت بوو له‌سه‌ری نه‌ه‌یه‌شتین. (دانهر).

۱- ټمېن ټوسامانه زيات بيت لپټورستۍ په گاني خوی:

نور پټورستۍ يانې که هېچ کس ناتوانيت يې نياز يې لري، وک خاوردن و جلو بهرگ و شونې دانېشتن و شتي سواري و ناميري پېشه يي.

۲- ټمېن سالتېکي هيجري بېسردا ټيټپرېت:

سېره تاي ساله کدش لوکاتموه ده ست پې نه کات که ټمېته خاوه نې، وه پټورسته راډې نو سامانه له ماوې ساله کدا نه قصې بېسردا نه يات، به لڼام نه گمر راډه کي کمې کردو پاشان وک خوی لي هاتموه نو سېره تاي ساله که لوکاتموه ده ست پې نه کا که سامانه که نه قصه کي پريژتو (نک لمېه کم جاري پېش نه قص).

نوموې ده فرمويت: مزه مې ټيمو مزه مې مالېک و نه حمدو مزه مې جمهور نوموېه: نو مالې که زه کات له عه يني مالېه کدا واجبو ټمېن سالي بېسردا ټيټپرې (وک نالتون و زيو نازون) بېسردا گپراوه له هممو ساله کدا راډې زه کاته کي (واته: نېصابه کي) کم نه کات، جا نه گمر له ساتيکېشدا له ميانې ساله کدا کمې کرد نو ساله که ټيټپرې، وه هرکاتېکېش کمې په کي پريژو ساله که له وخته ختمو حساب نه کړي که (نصاب) راډې زه کاته که هاتو ته جې.

نېبو حنېفېش ټمېن مويت: نوموې که گرنگو نېعتباري بې نه کړي بووني (نصاب) راډې زه کاته که په له نوموې و ناخري ساله کمو، وه له ميانې ساله کدا قدينا که نومالې کمې بېسرا يې (واته: بې زه کات دانه که زه رې نريه)، همتا نه گمر دوو سدر درهمې همبو له ماوې سالتا همموې لدهس چو بېجگه له درهمې کي، يا چل سر مې همبو له ماوې نوموې لڼاو چو جگه له سرتيکيان، به لڼام له کو تايي ساله کدا دېر همه کاني بوونموه به دوو سدر درهم و مېره کاني بوونموه به چل سر، ټمېت زه کات له همموېان بدات. به لڼام نه گمر له ماوې نو سالتا راډې زه کاته کي فروشت يا گوري يموه به جېنسېکي تر نو ساله که پېچراني بېسردا دي و ټمېن سالتېکي تر ده ست پې بکاتموه^(۱). وه نو مېرجه

(۱) نه لېم: ټمېن نو مېرجه بېو بېسرتېتو که ريکوت بيت، نک به مېبستي له کوژ خستېنومې زه کاته که بېکات، وک له هنديک له حنېفې يموه نه گپرنموه که نه لېن: وه ختيک کاتي دېر کردني زه کاته کي نه مات مالېه کي نېبخشي به ژنه کي، جا هرکاتي وه ختي ساله که توار نومو ديسان مالېه کي له ژنه کي نه سندنموه لمېر نومې به خش سندنموه لاي لوان درسته به هنديک شي کردنومو، جا هرکس نو فېله بکات - که پېي نه لېن فېلي شرعي - من پېم وايه زه کات لو جوړه کسانه بېسندري، له گمل بېشک له مالېه کيان، لمېر حديسه کي بهزي کوري حکيم که لم کتيبېدا باس کرا، چونکه فېلباز نريکتره لومې که سزا بدريت تا نو کسي که نايدات - به ناشکرا - بې فروفيل، جا وورد بېرموه.

زهکاتی بمرورومی و کشتوکالی و میوه‌هات ناگرتتوه، چونکه ثم جوره شتانه له پژوی دروینو چنیدا زهکاتی لمسره، خوی گوره نه‌فرموویت: ﴿وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾ (الأنعام/۱۴۱). واته: کاتی دروونموه‌ی زهکاتی لی دهریکن.

(عبدري) ده‌فرموویت: مالی زهکات دوو جوره، یه‌کمیان ثموه‌یه زیادبوون له‌خزیدایه وه‌ک دانموتله و میوه‌هات، نعمانه زهکات له‌خزیدا واجبه کاتی بوونی، دووه‌میان ثموه‌یه همول بز زیاد بوونی ثمریت، وه دینارو درهم و مالی بازرگانی و ناژهل، نعمانه ثمریت سالی بمروردا تپهر بیت، وه زهکات له راده‌که‌یان (نصاب) دهرناکرت هتا سالتکی بمروردا تی نپهری، وه نمه قسمی هممو زانایانه. له (المجموع) ی نموه‌یدا هاتوه.

(۶) زهکات له سامانی مندال و شیتدا:

لمسر سرپرشرتی کمری مندال و شیت واجبه زهکات له جیاتی ثوان له ماله‌که‌یان دهریکات کاتی گه‌شته راده‌ی زهکات.

له عمری کوری شوعه‌بیموه له باوکی‌یموه له باپی‌یموه له عبداللهی کوری عمرموه هاتوه ده‌فرموویت: یثغممهر ﷺ فرموویت: (مَنْ وَلِيَ يَتِيْمًا لَهُ مَالٌ فَلْيَتَجَرَّ لَهُ وَلَا يَتْرُكْهُ حَتَّى تَأْكُلَهُ الصَّدَقَةُ). واته: هرکس سرپرشرتی مالی همتیونکی کرد با بازرگانی پتوه بکات لی و وازی لی نهمینی تا زهکات بیخوات، نيسنادی ثم حدیسه (ضعیف)، (حافظ) ده‌فرموویت: شاهیدیکی مورسه‌لی هدی لای شافعی، شافعیش ته‌نکیدى ثم حدیسه‌ی کردوه به عمومی ثم حدیسه‌ی که به (مطلق) ی هاتوه لمباری واجب بوونی زه‌کاتوه.

عائشه خوا لی رازی بیت زهکاتی مالی ثم همتیوانی دهرئه‌کرد که لمژر سرپرشرتی ثمودابوون. (ترمذی) ده‌فرموویت: زانایان لممدا نیتخیلافیان هدی، چند کمیتک له صحابه رایان وایه که نعی زهکات له مالی همتیوش دهریکرت، له‌وانه عومر و عدلی و عائشه نینوعومر خویان لی رازی بیت، وه مالیک و شافعی و نه‌حمود نيسحاقیش هر لمسر ثم رایین.

کومه‌لنک نه‌لین: مالی همتیو زهکاتی لمسر نی‌یه، سویان و نینوموباره‌ک لمسر ثم رایین.

(۷) خاومن مالتک که قمرزدار بی:

نه‌گمر کمیتک مالتکی هببو زهکاتی تیدا واجب بو، وه قمرزداریش بو نعی قمرزه‌کی لی بداتموه، پاشان له ماوه‌کی زهکات دهریکات بمرجیتک بگاته راده‌ی زهکات (نصاب)، به‌لام نه‌گمر ثم مالی مابوزه له‌پاش قمرز دانموه که نه‌گه‌شته راده‌ی زهکات، زهکاتی لی دهرناکرتی چونکه لم شتوه‌یدا نوکسه

وه بگمیره‌وه بز ثم باسی که لممودوا دیت لمژر سردتری راکردن لده‌ست زهکات (تمام المنه).

هزاره، وه پیغمبر ﷺ فرمودیتی: (لَا صَدَقَةَ إِلَّا عَنْ ظَهْرِ غَنَى) (رواه أحمد و ذکره البخاری معلقاً).
واته لیسر دهولمندی نبیت زهکات دهرناکریت.

پیغمبر ﷺ فرمودیتی: (تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَانِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فَقَرَائِهِمْ). واته: له دهولمندی کانی
موسلمانه کان ورنه گیریت و دابش نه کریتموه بسر هزارکانیاند.

وه نو قمرزاری می باسان کرد فیرتی نی به چ قمرزاری خوا بیت یا قمرزاری بنده، چونکه پیغمبر
ﷺ فرمودیتی: (فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ بِالْقَضَاءِ) واته: قمرزی خوا لمیشتره بدریتموه، وه نمه دواپی باپی
نه کین.

(۸) کسیتک میریت و زهکاتی لیسر بوویتی:

کسیتک میریت و زهکاتی لیسر بیت واجبه نوره کاته له ماله بهجن ماره کی بدریت^(۱) وه پیش قمرزی
خه لک بخزیت، وه هیره ها پیش و صیت و بشی میرات گره کانیش بخزیت، نمه مذهبی شافعی و
نه حمدو نیسحاق و (أبو ثور)، به پی فرموددی خوی برز که دهریاری میرات فرمودیتی: (مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةِ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ) (النساء/۱۲). واته: پاش بهجن هیتانی و صیت می مردوه که یا دواپی
دانوهی قمرزه کانی.

وه زهکات قمرزی خوی گموره، له نیبنوع عباسوه خوا لی یان پازی بیت هاتوه ده فرمودیت:
پیاریک هاته لای پیغمبر ﷺ ووتی: دایکم فوتی کردوهو مانگی پوزوی لیسره، نایا بوی بگرموه
؟ فرمودی: نه گمر دایکت قمرزاری کسیتک بوایه بۆت ندهاره؟ ووتی: به لئی بۆم ندهاره، فرمودی: ده
قمرزی خوا لمیشتره بدریتموه (شه یخه ن گتیراویانتموه).

(۹) نیریت معرجه له دانی زهکاتدا:

زهکات عیباده تیکه، جا بق نموهی دروست بیت نیریت هیتان به معرج گیراره بوی، نمیش بهمه که
زهکات دهر له کاتی دهرکردنی زهکاته کندها مبعستی به خیشینی بن لیری خوادا، وه داوای پاداشته کی هیر
له خوا بکات و له دلی خویدا وای یه کلا بکاتموه که نمه نو زهکاته فرزه یه که لیسریتی، خوی گموره
نه فرمودیت: (وَمَا أَمْرًا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ) (البینه/۵). واته: وه نموان تنها
فرمانی ندهیان پی کراوه که به نیخلاصوه عیبادت بو خوا بکن.

(۱) نمه مذهبی شافعی و نه حمدو نیسحاق و (أبو ثور)، (دانهر).

وه له حدیسی صدیحدا هاتوو پتغمبیر علیه السلام فرموویتی: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى). واته: راستی و دروستی کرده‌وه‌کان تنها به پنی نیازه‌کانه، نه‌گمر بۆ خوا بوو دروسته نه‌گمر بۆ شتیکی تر بوو نه‌وه همر نه‌وهی بۆ نعبیت که به نیازی‌یستی.

مالیک و شافعی بمهرجیان داناوه کاتی دانی زه‌کاته‌که نیریست بهیتریت، وه‌لای نه‌بوحنیفه نیریست کاتی دانی زه‌کاته‌که یا کاتی جیا‌کردنه‌وهی واجبه، وه نه‌محمد ری‌ی داوه پیش دانی زه‌کات به ماوه‌یه‌کی کم نیریست بهیتریت.

(۱۰) کاتی واجب بوونی زه‌کات نعبی زه‌کات بدریت:

همرکاتی زه‌کات واجب بوو یه‌کسمر نعبی بدریت، وه حرامه دووا بخریت له‌کاتی خزی، به‌لام نه‌گمر نه‌یتوانی له‌کاتی خزیدا زه‌کاته‌که بدات دروسته دواي بخات همتا نه‌وکاتی توانای دانی نعبیت.

بمپنی نه‌وهی نه‌محمد و بوخاری له عوقبی کوپی (حارث)‌وه نه‌گپرنه‌وه ده‌فرموویت: نوژی عسرم له‌گمل پتغمبیردا علیه السلام کرد، کاتی نوژنه‌کی تهاو کرد به‌پله هه‌لسا چوه ماله‌وه، پاشان هاته ده‌روه، هستی کرد خه‌لکه‌که په‌له‌کردنه‌کیان لا سه‌یر بوو فرمووی: (ذَكَرْتُ وَأَنَا فِي الصَّلَاةِ تَبَأُ عِنْدَنَا فَكْرِهْتُ أَنْ يُعْسَى أَوْ يُبَيْتَ عِنْدَنَا، فَأَمَرْتُ بِقِسْمَتِهِ). واته: له نوژنه‌که‌مدا به‌یرم هاتوه پارچه زر‌یکمان هه‌یه، حمزم نه‌کرد همتا نیواره یا همتا به‌یانی لامان به‌نیستنه‌وه همر بۆیه فرمايم دا به دابمش کردنی.

شافعی نه‌گپرنه‌وه هه‌روه‌ها بوخاری له (تاریخ)‌دا له عانی‌شوه که پتغمبیر علیه السلام فرموویتی: (مَا خَالَطَتِ الصَّدَقَةُ مَالًا قَطُّ إِلَّا أَهْلَكَتُهُ). واته: مال نیری زه‌کاتی تیکم‌ل بیت و له‌ناری نعبات^(۱).

حومه‌یدی ثم حدیسی گپراوه‌ته‌وه وه نه‌مشی زیاد کرده‌وه: که پتغمبیر علیه السلام فرموویتی: (يَكُونُ قَدْ وَجَبَ عَلَيْكَ فِي مَالِكَ صَدَقَةٌ فَلَا تُخْرِجُهَا؛ فَيُهْلِكُ الْحَرَامُ الْهَلَالَ). واته: مالیکت هه‌یه واجبه له‌سرت زه‌کاتی لی‌بدهی، به‌لام نایدی، نه‌وسا ماله حرامه‌که حه‌لاله‌که له‌نار نعبات.

(۱۱) په‌له‌کردن له‌ده‌کردنی زه‌کات:

درسته په‌له‌بکریت له‌زه‌کاتدا و پیش نه‌وهی ساله‌که تهاو بیت بدریت، همتا درسته دوو سال له‌وه پیش بدریت، له‌زه‌وه‌یه‌وه هاتوو که نه‌و به خرابی نه‌نه‌زانی پیش نه‌وهی ساله‌که تهاو بیت زه‌کات بدریت، وه له‌حسینیان پرسى له‌باری پیاوی‌کموه که زه‌کاتی سی سالی داهاتوی ده‌کردوه نایا درسته ؟ فرمووی: به‌لنی درسته.

(۱) شیخ نه‌لبانی ناماژه بۆ نه‌وه نه‌کات که حدیسه‌که زه‌عیفه، له‌پاشان فرموویتی: نه‌گمر نه‌تعوی زیاتریش لیکولینه‌وه بکه‌یت نه‌وه بگه‌رته‌وه بۆ (تخریج الأحادیث المشکله ۶۳) پاشان (سلسلة الأحادیث الضعیفة ۵۰۶۹).

شوکانی نه‌ئێ: شافیعی و نه‌حمدو نه‌بوحنیفش ههر ئهو ڕه‌ئیه‌یان هه‌یه، وه هه‌روه‌ها هادی و قاسمیش ههر ئه‌وه نه‌ئێن، وه (مؤید بالله) نه‌ئێ: ئه‌وه چاکه‌ره.

مالیکو ربه‌یعمو سوفیانی (ثوری) و داوودو نبوعوبه‌یدی کوری (حارث) وه له ئه‌علی به‌یتیش (ناصر)، گشت ئه‌وانه ئه‌لێن: دروست نی‌یه هتا سالتیکی ته‌واوی به‌سردا تێ نه‌په‌رت، به‌لگه‌شیان ئه‌و حم‌دیسانه‌یه که واجب بوونی زه‌کاتی به‌ستۆتموه به‌به‌سردا هاتی سالتیک، که لهم‌په‌یتش باس کرا، وه س‌م‌لاندنی زه‌ره‌ر به‌ ره‌ئی ئه‌وکمه‌ ناگه‌یه‌نیت که ئه‌لێن: دروسته پ‌یش کاتی خۆی زه‌کات به‌درت، لهم‌په‌ر ئه‌وه‌ی واجب بوونی په‌یوه‌سته به‌ سو‌پانه‌وه‌ی سالتوه، که ئه‌مه‌ش ه‌یچ ک‌یشه‌یه‌کی ت‌یدا نی‌یه، به‌لکو ک‌یشه له‌وه‌دایه‌ ئایا دروسته پ‌یش سالتکه‌ به‌درت یان نا. ته‌واو.

نیبنو پرشد نعلی: هژی نم خیلانمش نمویه که نایا زه کات عیباده ته یا مافیکئی واجبی هزارانه؟
 جاهرکس بلیت: زه کات دان عیباده تمو بیشوبهیتئی به نوژوه، نموبدروستی نازانی پیش کاتی خوی
 بدرت، وه نموهی نیشوبهیتئی به مافه واجبه مونجه له کانوه بدروستی نمانی پیش ماوه کی خوی
 بدرت له جیهتی (تطوع) وه، وه شافی بدلگه بۆ قسه کی نه هیتیتوه بو حدیسی عدلی رهای خوی
 لی بی که ده فرمویت: پیغمبر ﷺ پیش کات زه کاتی له عیباسی مامی وهرگرتوه. تمواو.

(۱۲) دوعا کردن بۆ زه کات دهر:

وا موستحببہ بۆ زہکات دەر دوای خیر بکرت کاتی وەرگرتنی زہکاتہ کہ، بپیوی فرمودی
 خوی گورہ کہ فرمودی: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ
 صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ﴾ (التوبة/۱۰۳) واتہ: لہ مالہ کانیان زہکات وریگرہ بۆ ئوی پاکیان بکیتورہ
 پی، وہ دو عاشیان بۆ بکہ، چونکہ دو عاکت دنیایی و ئارامیہ بۆیان.

له عبدالله ی کوری نسی ثوفاه هاتوه ده فرمویت: پیغمبر ﷺ کاتی زه کاتی بۆ نهات
 نه فرموو: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَیْهِمْ) خواجه میهرهانی خوت برژتنه بسمریانا، وه باوکم جارتک زه کاتی بۆ
 هیتا پی فرموو: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی آلِ أَبِي أُوْفَى) خواجه میهرهانی خوت برژتنه بسمر بنمهالی نسی
 ثوفادا. (نه حمد و غدیری نو روایتیان کردوه)^(۱).

(۱) ئەلنېم دانەر زۆر دورور كەوتۈنمە، چۈنكى ھەدىسەكە لە ھەيھەيئەتدا ھەيە، ھەروەك لە (المنتقى) و جگە لەودا ھاتورە، ۋە دروست نىيە كاتىك ھەدىس لە ھەيھەيئەتدا ھەيئەت يا لە يەككىياندا ھەيئەت بىداتە پال شۇنىكى تر، مەگەر لە دۋاى ئىوانمە ھەدىس باس بىكرەت يا زىادەكى تىدا يىت كە لەر دۋانمە نەيىت، چۈنكى گومان بىز ئومە ئىچىت كە ھەيھەيئەت نەيىت. ئىم ھەدىسش لە (إرواء الغليل) دا تەخرىج كراۋە بە ژمارە (۸۵۳) و (صحيح أبى داود ۱۴۱۵). (تمام المنة).

نمسائی نه گيريتنوه له وائیلی کورې حيجره وه که پياړتک ووشتریکې چاکې به زه کات نارده بو، پينغممېر
 ﷺ فرموی: (اللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهِ وَفِي إِيلِهِ). واته: خوايه بېسر خوی و ووشتره کانیدا بېره کمت برژتنه.
 شافيعی ده فرمويت: سونمتنه پيشوای ولات کاتې زه کاتې سفند بپاريتنوه بۆ زه کات دهره بلېت:
 (أَجْرَكَ اللَّهُ فِيمَا أُعْطِيتَ، وَبَارَكَ لَكَ فِيمَا أُبْقِيتَ). واته: خوا پاداشی ثبوت بداتنوه که داوته، وه بېره کمت
 بخاته نېوه که هيشتونوه.

نوشتمې زه کاتيان تېدا واجبه

نيسلام زه کاتې لم شتانه دا واجب کرده، زير، زيو، دانويته، بېروبووم، کملوپه لی بازارگانی، ناژه لی
 خو لموه، کانزا و گهغې دوزراوهی ژير زهوی.

زه کاتې زير و زيو

واجب بوونی:

بۆ واجب بوونی زه کات لمسر زير و زيو نم فرموده دی خوی گوره هاتوه که نه فرمويت:
 ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾
 يَوْمَ يُخْمَلُ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ
 لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ﴾ (التوبة/ ۳۴-۳۵). واته: وه نوکسانمې سامان و دارایی له
 زير و زيو کو نه کمنوه له پړی خوا دا نايه خشن مژده ی سزایه کی نیشتمېرېان پې بده، کاتې له پړی
 قیامتدا نو زير و زيو له ناگری دوزخدا سوور نه کړتېنوه و نیوچاوان و تنیشتمېان و پشتیان پې داغ
 نه کړی و پړیان نېوتړی: نمه نو مالیه که له دنیا بۆ خواتانان کو کردېوه، دهی بچون سزای نېوه
 کوتان نه کرده.

زه کات له زير و زيو واجبه چ نودوانه له قالبی پاره دا بن یا داپړاوان بن، یا کمره سی خا بن
 (واته: داپړاوان نمېن) جا همرکاتیک (نو دوانه) به مولکی لای کسینک بوون و بېوادیه گهیشتن که
 نمېن زه کاتې لی دهریکړی، وه سالتیکیان بېسرا تېپېرې، وه قمری کسینان تېدا نمېن وه خاونه کی
 پیتوستی سره کی خوی پېی نمېن، نوه زه کات لی دانی واجبه.

له زير و زيو له چ پاده یلک زه کات ندری و نندازې واجب چندیکه:

زير هیچی زه کات لی ندرت هتا نه گاته بیست دینار (دینار یلک = ۴،۲۵ گرام. بیست دینار = ۸۵
 گرام) کاتې گهیشته بیست دینار و سالتیک بېسر دانانیدا تېپېرې، نوه چاره کی دهی کی (واته: له چل

بمش يك بمش) زهکات لسمره، كهواته له بيست ديناره كه نيودينار، وه نهگمر له بيست دينار زياتر بوو همر بوو شتويه چاره كي ديه كي لي دهرته كريت.

له عدلي يوه خوا لي لي پازي بيت هاتوو ده فرمويت: **يَتَغَمَّبِرُ عَلَيْهِ** فرمويتي: (ايس عليك شين - يعني في الذهب - حتى يكون لك عشرون ديناراً، فإذا كانت لك عشرون ديناراً وحال عليها الحول ففيها نصف دينار، فما زاد فبحساب ذلك، وليس في مال زكات حتى يحول عليها الحول). (رواه أحمد وأبو داود والبيهقي وصححه البخاري وحسنه الحافظ). واته: هيچ زهکاتيتک لسمر نريه (يعني له زتپدا) همتا بيست دينار داتراوت نعتيت، جا نهگمر بيست دينار داتراوت هبوو وه سالتك بسمريدا تن پمري، ثعبني نيودينار زهکاتي لي بدرت، پاشان هرچی له بيست ديناره كه زياد بوو همر بوپي ته زهکاتي لي دهرته كريت، وه هيچ مالتك زهکاتي لسمر نابيت همتا سالتك بسمر داتراوت نپروات.

وه له زوپه يقي مولاي بني فزارپوه هاتوو ده فرمويت: عومري كوپي عبدالعزيز خوا لي لي پازي بيت نامديه كي بز ناردم (كاتن بوو به خليفه) تيپدا هاتبوو: زهکات وريگره لو بازرگانه موسلمانانې بهلاتا تيپير نهگمن، (لو مالتی نال و وتلي پښ نهگمن) له همر چل دينار دينارتك، وه نهگمر له چل دينار كمتر بوو نوو بمپي كمپي به كي، همتا نهگاته بيست دينار، جا نهگمر له بيست دينار سني به كي دينارتيكي كم بوو وازي لي بهينه و هيچي لي ورمه گره، و پسولمي بپراعت بده بپوكسانې لي يان وهرته گريت همتا سالتكي تر، (تيپنوئې شديه گيتراوئمي يوه).

ماليك له (الموطأ) دا ده فرمويت: نوو سوننمتي كه لاي نيمه نختيلاني تپدا نريه نوويه كه زهکات له بيست دينار زتپدا واجبه، وه له دوو صد ديرهميشدا واجبه.

وه بيست دينار يه كسانه به (۲۸) درهم به ديرهمي ميسري.

له زيودا له چ پاده يك زهکات ندرت و نندازي واجب چنديكه:

زيوش هيچ زهکاتي لي ندرت همتا نهگاته دوو صد ديرهم، جا كاتيك گهيشته دوو صد ديرهم و سالتك بسمر دانانیا رزيشت نوو چاره كي ديه كي زهکات لي نهگويت (واته: له چل بمش يك بمش) وه نهگمر له دوو صد ديرهم زياتر بوو زور يا كم همر بوو پزيه زهکاتي لي دهرته كريت (واته: چل يك) چونكه له زهکاتي نهقددا پاش گهيشتن به پاده زهکات ليپوردن نريه.

له عدلي يوه خوا لي لي پازي بيت هاتوو ده فرمويت: **يَتَغَمَّبِرُ عَلَيْهِ** فرمويتي: (قَدْ عَفَوْتُ لَكُمْ عَنْ الْحَيْلِ وَالرَّقِيقِ، فَهَاتُوا صَدَقَةَ الرِّقَةِ (الْفُضَّة) مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا دِرْهَمًا، وَلَيْسَ فِي تِسْعِينَ وَمِائَةٍ شَيْئًا، فَإِذَا بَلَغَتْ مِائَتَيْنِ فَفِيهَا خُمُسَةُ دَرَاهِمٍ) (رواه أصحاب السنن). واته: له زهکاتي نسپ و بمنده کانتان بوورام، نيوش زهکاتي زيو بدن له چل درهم درهميتك، وه له سدر نوو درهمدا هيچ زهکات نريه، جا کاتي گهيشته دوو صد ديرهم پينچ ديرهم زهکاتي لي دهرته كريت.

(ترمذی) ثمرموی: دهریاری ثم حدیسه له بوخاریم یرسی فرموی: صحیحہ، ثلثی عملی زانایانیش بم شتویه که له پینج (أوقية) کمتر زهکاتی لی دهرناکری، یلک (أوقية) ش چل دیرهمه، پینج (أوقية) ش دوو صد دیرهمه، وه دوو صد دیرهم (۲۷) ریال = (۵۵۵) قیسی میسریه. (درهمینک = ۲،۹۷۵ گرام، دوو صد دیرهم = ۵۹۵ گرام زیوه).

تیکمل کردنی زیرو زیو:

هرکسینک خاوهنی زیرتیک بیت که نهگاته پادهی زهکات (نصاب)، وه خاوهنی زیرتیکش بیت نهگاته پادهی زهکات، نابئ تیکمل یهکتریان بکات تاوهکو بههردوکیان پادهی زهکات تهاو بکمن، چونکی نهو روانه دوو جینسی جیاوازن، نابئ تیکمل بهیهکتر بکریتن، ههروک مانگاو مهر که نابئ تیکمل بکریتن، کواته نهگر کسینک (۱۹۹) دیرهم و (۱۹) دیناری ههبوو زهکاتی لیسر نییه^(۱).

زهکاتی مالتیک که درایت به قهرز:

قهرز دوو حالتی هیه:

۱- یا لئو قهرزه لیسر یهکتهک دانی پیندا نینیت و نئوانیت بیداتهوه:

ثم حالتیه زانایان چمند رایهکیان لمباریهوه هیه.

(پای یهکم) زهکاتهکی لیسر خاوهنییمتی دهی بکات، بهلام واجب نییه لیسری بیدات هتا دهستی نهکوتیهوه، جا ههرکاتی کواتهوه دهستی زهکاتی لهوهپیشی لی دهریکات، نهمش مذهبیهی عدلی و (أبو ثور) و حنفیهییهکان و حنبهلییهکانه.

(پای دوهم) نهبئ خاوهنی دهم و دهست زهکاتی دهریکات، با وهریشی نهگرتیهتیهوه، چونکه توانای وهگرتیهوه و تهمسروپوف تیندا کردنی هیه، لمبر نهوه نهبئ زهکاتهکی دهریکات، ههروک چون زهکاتی

(۱) بهلگه هینانوه لیتهدا به حدیس باشته له قیاس، ئیبنوحزم له دواي ثهوی قسمی ئوکسانمی رهد داوهتیه که تیکمل کردن به دروست داننن. ووتیهتی:

بهلگمی نیمه لیسر نهوی ناییت تیکمل کردن بکریت له زهکاتدا فرمودهی پیغمبره صلی الله علیه و آله: (أَيَسَ فِيمَا دُونَ خُمْسَةِ أَوَاقٍ مِنَ الْوَرِقِ صَدَقَةً). واته له پینج تویه کمتر زهکاتی لی دهرناکری.

جا نهوی زیر و زیری تیکمل کرد بۆ زهکات، نهوه زهکاتی له زیریکدا داناه که له پینج تویه کمتر بووه، نهمش پیچوانمی روته بۆ فرمانی پیغمبر صلی الله علیه و آله، و شعوع دانانیکه که خوا ریئی پئی نهداوه، نهوانش که رایان وایه زیرو زیو تیکمل بکمن ئو حدیسه به صحیح نئزانن که له بیست دینار کمتر زهکاتی تیندا نییه، کهچی له کمتر له بیست دیناردا به واجبی دانننن، نهمش کردهویهکی زۆر گهوه و گرانه. (تمام المنه).

سپتردراو (مالتيك كه به يه كڼي ټسپيټرډري) ډهر ټه كات، ټممش مزمهبي (عثمان) و ټيبنوعومدرو جابيو (طاووس) او نه خه مې و حسمن و زوهري و قمتاده و شافيعي به.

(پاي سي ريم) ټو مال ټه قمرزه زه كاتي لسمر نې به چونكه مالتيك نې به زياد بكات و گمشه بكات، همتا زه كاتي لسمر بيت و هك ټو مال ټه وايه خاوه نه كمي داينا بيت بڼ پيويستي خوي، نك بڼ بازرگاني ټممش مزمهبي عيكرمديه، وه له عايشو ټيبنوعومدريشوه ريو ايت كراوه.

(پاي چواره) ټه گمر و هري گرتوه ټمنا زه كاتي ساليكي لي ډهر ټه كات، ټممش مزمهبي سمعدي كوري موسه ييب و (عطاء) ي كوري ټمبوړه باحه.

۲- يا قمرزه كه لاي يه كيته دهمتي كورته:

يا حاشاي لي ټه كات، يا قمرز كورته، جا كاتي ټو قمرزه بهوشويه بوو ټه ټين: زه كاتي لسمر نا بيت، ټممش قسمي قمتاده و ټيسحاق و (ابوشور) و حمنه في يه كانه، چونكه ټم جوړه مالانانه ناتوانر ټت كه لكيان لي و هريگري ت.

وه ټه ټين: ټه گمر و هري گرتوه زه كاتي رابورده وي لي ډهر بكات، ټممش قسمي (ثوري) و ټمبو عوبه يده، چونكه لم شتو يدا ټمي ټموه خاوه نې و ټم تواني ټمسروفي ټيدا بكا، لېمر ټوه واجبه هر چي زه كاتي پيشو يدي لي ډهر بكات، و هك قمرزك وايه لسمر ډهولمنده يك، وه له شافيعي يوه ټم دوو په ټري به همدو وكيان ريو ايت كراوه.

له عومدري كوري عبدالعزيز و حسمن و (ليث) و ټموزاعي و ماليكوه هاتوه: كاتي قمرزه كمي ده ست كموتوه زه كاتي يك سالي لي ډهر بكات.

زه كاتي كاغزو و سمنده بانكي يه كان:

كاغزو سمنده بانكي يه كان نو سراو به لگنما من لمباتي پاره يه كي قمرزي زامن كراو، واجبه زه كاتيان لي بدر ټت ټه گمر گه شتته ټموه ټاډه ي زه كات (نصاب) كه (۲۷) ريالي ميسري به، چونكي ټم توانر ټت يه كسر نرخی ټو كاغزانه به زيو بدر ټت.

زه كاتي خشل:

زانايان لسمر ټوه ريك كموتون كه زه كات نادر ټي له ټه ټماس و ډوړو ياقوت و لؤلؤ و مېر جان و زه بمر جمدو و ټني ټمنا كه لمبردي گران بهان، مه گمر له بازرگانيدا به كار بيت، جا كاتي له بازرگانيدا به كار هاتن زه كاتيان لسمره.

وه زانايان لبارى خشلى زير و زوى نافر تاندا نيختيلانيان هديه، نبوحنيغو نبينوحزم رانيان وايه كه زهكاتى تيدا واجبه مادم بگاته رادهى زهكات (نصاب)^(۱)، بهلگشيان نمويه كه عمري كوري شوعيب نهگيرنيموه له باوكي يوه له باپري يوه ده فرمويت: دوو ژن هاتنه لاي پتغمبر ﷺ دستيان بازني نالتووني تيدا بوو، پتغمبر ﷺ پتي فرمون: (أَتُجِبَانِ أَنْ يُسَوِّرَكُمَا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَسَاوِرَ مِنْ نَارٍ؟ قَالَتَا: لَا، قَالَ: فَأَدْيَا حَقَّ هَذَا الَّذِي فِي أَيْدِيكُمَا). واته: حمز نهكن له پژى دوايي دا خوا بازني ناگرتان لدهست بكات ؟ ووتيان: نا، فرموي: دهى كمواته مافي (واته: زهكاتى) نموي لدهستاندايه بدن.

له نسماني كچي يمزیده هاتوه ده فرمويت: من و پورم چورين بولاي پتغمبر ﷺ بازني زيرمان له مهچك كردبوو فرموي: (أَتُعْطِيَانِ زَكَاتَهُ؟ فَقُلْنَا: لَا، قَالَ: أَمَا تَخَافَانِ أَنْ يُسَوِّرَكُمَا اللَّهُ أَسْرَةً مِنْ نَارٍ؟ أَدْيَا زَكَاتَهُ). (قال الهيثمي: رواه أحمد وإسناد حسن) واته: نايان زهكاتى نمو بازنانه ندهن، ووتمان: نا، فرموي: نهي ناترسن خوا بازني ناگرتان لدهست بكات؟ ده زهكاتهي بدن^(۲).

(۱) نبينوحزم بۆ نمو بۆچونمى بهلگى بيم حديسه نهيتاوه نموه لمبر نموي لاي نمو زهغيه وهك له (المحلى) دا باسى كردوه (۷۸/۶-۷۹) بهلكو نمو به عمومات بهلگى هيتاوه نموه چونكه له لاپره (۸۰) دا ووتومتي: نهگير تنها نمو نهمرانهمان بدهستموه بووايه نموه نعمان ثعوت زهكات له خشلشدا همر واجبه، بهلام كه له پتغمبرهوه ﷺ سابت بوويت له زودا چلريك هبني، وه له چل ثقيه كمتر زهكاتى لى نهكوي، وه نهگير بگاته دووسد درهم نمو پينج درهمى زهكات بيت و نمو خشلش زيو بيت نموه زهكات لى داني تيدا واجبه لمبر گشتى يمتي نمو دوو حديسه صحيحى كه بايمان كرد.

وه لبارى نالتونيشموه له پتغمبرهوه ﷺ سابت بووه كه فرمويتمى: همر خاوهن زيريك زهكاتهي نعدات نموه له پژى دوايي دا نهكرت به چمند پارچه ناگرتك و پتي داغ نهكرت، كمواته زهكات بهپي نمو دهقه له هممو زيريكدا واجبه.

منيش بويه نهمم باس كرد بۆ پورن كردنموي راستى، وه بۆ نموي هيچ كس كه قسهيهكي نهكرديت نيدرته پال، وهگرنه من لهگل نبينوحزمدا ريك ناكموم له لاواز كردنى عمري كوري شوعيبدا، بهلكو عمري كوري شوعيب نهگير نيسناده كه هي ثعوت نموه حديسهكي صحيحه، و نمو نيسنادهش همر هي نموه، و نمو عموماتش كه نبينوحزم باسى كرد پال پشته بۆ نمو حديسه (تمام المنه).

(۲) نهخير حسمن نييه، بهلكو حديسهكه زهغيه. (لپاشان ده فرموي) لهگل نموشدا كه حديسهكه زهغيه دانر ههلي كردوو وشي زهكات دانيشي پي زياد كردوو، چونكه حديسهكه نهحمديش همر تهمري كردوو همر لمر ريگايوه بهلام باسى زهكات داني تيدا نييه، چونكه حديسهكه لبارى حرامى نالتونه لمر نافر تان، نك لمر واجبي زهكات دان له نالتون بيت. جا وورد بهروه.

له عانیسموه هاتوو ده فرموویت: پیتغممبر ﷺ هات بۆلام سهیری کرد چهند ئهنگوستیهیهکی زیوم لدهستایه، فرمووی: ئهوه چیه عانیسه؟ و وتم: دروستم کردوون بۆ ئهوهی بۆ تو خۆم برازنسموه ئهی نیرراوی خوا، فرمووی: زهکاتهکیان ئهدهیت ؟ و وتم: نا یا ههر شتیکی ترم ووت که خوا رستی لاسر بوو، فرمووی: تنها سزای ئهوت بسه له دۆزهخدا، (ئهبوداود و (دارقطنی) و بهیهقی گیراوانتموه). بهلام سێ نیمامهکی تر بۆ ئهوه چوون که خشلی نافرهت ههرچهند بیت زهکاتی ناکووت، چونکه بهیهقی ریاایتمی کردوه که جایی کوری عبدالله لهباری خشلوه پرسیاری لێ کرا نایا زهکاتی لێ بدری؟ جایی فرمووی: نا، ووتیان: نهگهر بگاته ههزار دیناریش ؟ فرمووی: نهگهر لهوش زیاتر بیت. بهیهقی نهگیریتوه که ئهسمانی کچی ئهویهکر نزیکه پهنجا ههزار خشلی زێری ئهدا له کههکانی وزهکاتیشی دهرنهتهکرد.

له (الموطأ) دا هاتوو له عبدالرحمن ی کوری قاسموه له باوکی یهوه که عانیسه چهند کچیکی برازای همتیوی ههبوو سههرپرستی نهکردن لای خۆی، خشلیان ههبوو زهکاتیشی لێ دهرنهتهکرد. ههر له (الموطأ) دا هاتوو که عبدالله ی کوری عومهر خشلی زێری ئهدا له کههکانی و جاریهکانی، وه زهکاتی ئهوخشلانی دهرنهتهکرد.

(خطابی) نهلت: (ظاهر) ی قورئان شایسته بۆ قسمی ئهوکهسانی که نهلتین: خشلی ژنانیش زهکاتی لاسر واجبه، وه (اثر) یش تهئیدی ئهوه قسهیه نهکا، وه ئهوهی که نهلتی: واجب نییه، به عهقل وانهلتی، وه گۆشهیهکی (اثر) یشی بدهستویه، بهلام بۆ ئیحتیات بدری باشتره.

وه ئهم خیلافش که ههیه لهباری خشلوه، لهباری خشلنکویه که پهوا بیت نافرهت بهکاری بهیتن، بهلام نهگهر خشلنک بوو پهوا نهبوو بهکاری بهیتن، بۆ نمونه نهگهر خشلنک بهکاری بهیتن که تایبعت بی به پیاووه وهک خشلی شمشیر، ئهوه حرامه، وه واجبه لاسری زهکاتی لێ بدا، وه قاپ و قاچاغی زێرو زیوش ههر ئهوه حوکمی ههیه (له حرامیتی بهکارهێنانیدا و زهکات لیدانی).

زهکاتی مارهیی ژنان:

ئهو حنیفه بۆ ئهوه چوه که مارهیی ژنان زهکاتی لاسر نییه، ههتا وهی نهگرت، چونکه ئهوه مارهیییه له حیاتی شتیکه که مال نییه، لهبر ئهوه زهکاتی تیدا نییه پیتش وهگرتنی، وهک قهرزی

حرامی زێریش لاسر نافرهتان شایستی زۆره، منیش له بهشتیکی تایبعتدا کۆم کردونموه که تیندا چاوم له ههندیک سهلف کردوه له جیاکردنوی ههندیک له زێری بازنمی کراو له گشتی بهتی ههلاک بونی ئالتون بۆ ژنان، وه له نامیلکه کهمدا دام ناوه (آداب الزفاف في السنة المطهرة) وه لهوئشدا وهلامی ئهوه گومانانم داوهتهوه که بهرههستی پێ کراوه لهلاین مقلدین و مخالفین جا بگهڕێوه بۆی چونکه زۆر گرنگه (ل ۱۳۲-۱۶۸) (تمام المنه).

نوسراو وایه، وه لمدوای وهرگرتنی نمو مارهییه بمهرج دانراوه نمې بگاته رادهی زهکات (نصاب)، وه سالتیکشی بسمر تپپریت، نومکاته زهکاتی لی دهرنهکری، نیلا مهگر نمو ژنه بیتجگه له مارهییهکی مالتیکی تری هېمې گهیشیتته رادهی زهکات، لم حالتدا نهگر شتیکی له مارهییهکی وهرگرت بیخاته سر نوماله و له گمل مالهکدا زهکاتهکی لی دهرکا به سورانهوی سال بسمر مالهکدا.

شافیعی بز نمو چوه که ژن نمیت زهکاتی مارهییهکی بدات، کاتی سالی بسمردا تپپرې، وه نمې له کوتایی سالهکدا زهکاتی همووی دهریکات، با لمپیش گواستنوهشیدا بیت، وه نمو که نمو مارهییه همووی موعمرهزی نمانه بهوی فسخی نیکاحوه، یا بهوی مورتد بونوه، یا بهوی غهیری نم دووانه، یا نیوهی موعمرهزی نمان بیت بهوی تلاق دانی پیش گواستنوهه نمه هیچ تهسیریکی نییه بز دهرکردنی زهکات لیتی.

وه لای حنبهلییهکان نمو مارهییه له نستوی پیاردا قهرزی ژنه، وه لای نموان هوکمهکی هوکمی قهرزکانه، جا نهگر نمو مارهییه بسمر دولمندیکوه بوو نمو زهکات واجبه لیتی، وه هرکاتی وهری گرت نمې زهکاتی لهو پشی لی بدات، بهلام نهگر لمسر دست کورتیک بیت یا لای کمستیک بیت که نینکاری لی بکات، خمرقی دهرموویت: زهکات واجبه لیتی، وه لممدا فرقی نییه نمو نافرهته گوزرابیتتهوه یا نهگوزرابیتتهوه، وه نهگر نیوهی مارهییهکی نمما بهوی تلاقدانی لمپیش گواستنوهی، وه نیوهکی تری وهرگرت، نمې زهکاتی نمو نیویه بدا که وهری گرتوه، بیتجگه لهووی کوهری نهگرتوه، هروها نهگر گشت مارهییهکه نمیتن پیش نمو وهری بگری، بهوی فسخی نیکاحکوه لهلایمن ژنهکوه، نومکاته زهکاتی لمسر نییه.

زهکاتی کری خانوو:

نمبحمیفه و مالیک بز نمو چوون که کری وهرگر (مُؤَجَّر) موستهحققی کری نابې به دامزrandنی عقد، بهلکو کاتی موستهحققی نمې که مارهی کرکی تمواو بوو، کمواته بم پییه هرکستیک خانوویک بدا به کری زهکاتی لمسر واجب ناییت هتا کرکه وهرنهگری^(۱) و سالتیشی بسمردا تپپریت وه نهگاته رادهی زهکات.

حنبهلییهکان بز نمو چوون که کری وهرگر (مُؤَجَّر) لهو رږووهی که عقدهکه دامزراوه نمیتته خاوهنی کری، کمواته بم پییه هرکس خانوویکی دا بهکری نمې زهکات له کرکی بدات بمهرجیک بگاته رادهی زهکات و سالی بسمردا پروات، چونکه کری وهرگر (مُؤَجَّر) به هموو جوړی نمیتته خاوهنی

(۱) واته: کاتی وهرگرتن زهکاتی پیشوری ندا نهگر سالی یا زیاتر بسمر دامزrandنی عقدکدا تن پېرې (دانمر).

تسمیرپروف بسمیر شو کرئیددا، وه نه گمر به کرئ دانه که موعمرپوهی فسخ و ههلو شانهوش بئ نهمه نایسته ږنگری واجی ریمتی زه کات، چونکه وه مارهی پیش گواستنوه وایه، پاشان نه گمر کرئیکمی وهرگرت نمبئ زه کاتی ده ریکات، وه نه گمر کرئیکه قمرز بوو شو کاته حوکه کممی حوکه کممی قمرزه، قمرزی حازر (معجل) یا دواخراو (موجل) بیت.

له (المجموع) دا هاتوره: نه گمر کمسینک خانوه کممی یا شتیکی تری دا به کرئی دهم و دست و وهرشی گرت، نمبئ زه کاته کممی ده ریکات، وه زانایان جیاوازیان نیریه لسمیر شوه.

زه کاتی مالی بازارگانی

حوکه می زه کاتی مالی بازارگانی:

جهماره ی زانایان له صهابه و تابعین و زانایانی دواي توان بۆ نهمه چون که زه کات له مالی بازارگانیدا واجبه، بمپی نهمی شهوداود و بهیهمتی له سمورهی کوری جونلوبوه نه گترنهمه ده فرمویوت: له دواي نهمه پیغمبر ﷺ فرمائی پئ ندادین زه کاتی نهمهش ده ریکهین که نامادهی نه کهین بۆ فروشتن.

(دارقطني) و بهیهمتی له (أبوذر) هوه نه گترنهمه که پیغمبر ﷺ فرمویوتی: (فِي الْإِبِلِ صَدَقَتُهَا، وَفِي الْغَنَمِ صَدَقَتُهَا، وَفِي الْبَقَرِ صَدَقَتُهَا، وَفِي الْبُرِّ صَدَقَتُهَا). واته: وشتر زه کاتی خوی ههیمو مپر زه کاتی خوی ههیمو مانگا زه کاتی خوی ههیمو (بز) زه کاتی خوی ههیمو ^(۱)، (بفرز، به شتومه کی مال نه لئین).

(۱) نه لئیم: له قاموسدا وشمی (بز) به مانای جلوبهرگه، یا خود کلویه لی نامال له جلوبهرگ و شتوه کانی، جا مانا کردنهمی به جلوبهرگ گونجاو تره لم شوتنهدا، وه گمر نا کلویه لی نامال ههچ زه کاتی لسمیر نیریه به ږتکومتی هممرو زانایان.

پاشان بزانه که ثم حدیسه و حدیسه کممی پشتموه که هی سمورهیه همردوکیان زه عیفن. و سفندیکی سابتیان نیریه، وه (حافظ) همدئ له ږتگا کانی حدیسی دووه می به حسن داناه، وه پوالتهم کشی همرویه، و من ماره یکه بشوتنی کومت تاوه کو بۆم ده رکوت که موسای کوری عوبه یدهی تیدایه که زه عیفه همره کو ربوایته کممی (دارقطني) و (مخلص) ده ریان خستوه، همرچمنده نهمه ههلهیه که له نيسنادی حاکم دا، جا (دارقطني) به صحیحی داناه و (حافظ) به حسن، به لام همردوکیان معزده رتبان ههیمو لم داناندا.

له پاش نهمهش حدیسه که وشهیه کی تیدایه که جیاوازی ههیمو له گمئل نوسخه کانی ترده، نهمیش وشمی (بز) ه که موسای کوری عوبه یده یو شتویه باسی کردوه و ده رکوت که زه عیفه، وه لای همدئیک له نوسخه کان به شوتنی (بز) هاتوره، وه نه بۆ نهمه و نه بۆ کمس له پیش نهمه روون نمبوتوه که کامیانه.

نهمش همرهوک صدیق حسن خان نه لئیت: گومان و دوو واته ههله نه گری لسمیر شوه نایسته به لکه.

منیش نه لیتیم: نهو نه گهر حدیسه که صحیح بیت، جا ئی نه گهر له بنمادا حدیسه که صحیح بیت چی؟! نهوی که حقیق بیت نهویه، که ووتن به واجیبتی زهکات له کلویه لی بازرگانیدا هیچ به لگهیه کی لیسر نیه نه له قورئاندا نه له سونمتدا، له گهژ نهو شدا که له گهژ نهو قاعیده یهش نایتموه که ئهبنی لمعاندا بهرانیتمی نهصلی بز دابنری، واته قهدهغه بکریت و حرام بیت که له خه لک بسمندریت، به دهق نهیبت، نهوش فرموده ی پتغمبیر صلوات پالپشتی نهکات که له حه جی مال ناواییدا فرمودیتمی: (إِنَّ دِمَاءَكُمْ، وَأَمْوَالَكُمْ، وَأَعْرَاضَكُمْ، وَأَشْأَارَكُمْ، عَلَيْكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، أَلَا هَلْ بَلَغْتُ؟! اللَّهُمَّ فَاشْهَدْ... الحديث). رواه الشيخان وغيرهما، وهو مخرج في الإرواء (١٤٥٨).

واته: بهراستی هه در کردنی خوین و مال و سامان و ناموسی ئیوه لیسر ئیوه حرامه، ههروک حرامیبتی ئهه برۆرتان، له مانگهتاند، له شارهتاند، که مه که بوو، ناگادار بن نایا پتیم راگه یاندن، ده خویه به شایهت به که پتیم راگه یاندون.

جا قاعیده ی ناوها هه لوه شاندهوی ئاسان نیه. یان تایهت کردنی ئهه فرموده یه به هه ندیک ئاسار با صحیح بیت ئاسان نیه، وه کو قسوی عبد الله ی کوپی عومر خویان لی رازی بیت که ووتیتمی: له کلویه لدا زهکات نیه، مه گهر نهو کلویه لی که بز بازرگانی بیت. ئیمام شافعی له نوم دا به سمندیکی صحیح تهخریجی کردوه.

هه چهنده ئهه ریا یه ته لیسر ئیبنوعومر وه ستاوه توه و نیسهت نه دراره بز پتغمبیر صلوات، له گهژ نهو شدا باسی (نصاب) ی زهکات ناکات، وه ههروها باسی نهو شتمش ناکات که واجبه لی بدریت، جا نه کریت که حهمل بکریت بز سر زهکاتی مو طهلق، و نه به ستریتوه به نه ندازه و کاتوه، به لکو خاوه نه کی چهنده ی پین خوش بوو نه ونده بدات، نهوکاته نه چیه ژیر نهو ده قانوه که فرمان نه کن به مال به دشین وه کو فرموده ی خوی گهروه: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَكُمْ...﴾ واته: ئی نهو کسان ی باوه رتان هیناوه لهو رزق و برۆزی ی پیمان دارون بهه خشن.

وه ههروها فرموده ی خوی گهروه: ﴿وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾ واته: مافه کی و زهکاته کی له برۆزی چینییدا بدن.

ههروها وه فرموده ی پتغمبیر صلوات: (مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ، إِلَّا مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ، فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلْفًا، وَيَقُولُ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلْفًا). رواه الشيخان وغيرهما، وهو مخرج في السلسلة الصحيحة برقم (٩٢٠).

واته: ههموو برۆزیک که بهنده گانی خوا به یانی نه که نهوه، دوو فرشته دینه خواره وه، به کیکیان نه لیت: خویه نهوی صدهقه نه دات شوته کی بز پیر به که یتموه، وه نهوی تریان نه لیت: خویه نهوی ده ست نه گریت و چروکی نهکات ماله کی بز له ناو به ریت.

وه همدتيك ريوایمتی صحیح هدیة كه باسم كردوه له سه‌لفهوه:

نیبنوجوره‌یج نه‌ئیت: (عطاء) به منی روت: زه‌کات له لؤلؤ و زه‌برجد و یاقوت و موروی ئه‌نگوستیله و کهل و پهل و همموو شتی‌کدا که بازرگانی پتوه نه‌کریت واجب نی‌یه، وه نه‌گهر شتی‌ک له‌وانه بازرگانی پتوه بکریت، نه‌وه زه‌کات له نرخه‌که‌یدا ئه‌ییت نه‌و کاته که نه‌فرۆش‌ریت. (عبدالرزاق) ته‌خریجی کردوه (٧٠٦١/٨٤/٤) و نیبنوئهمی شه‌یبه (١٤٤/٣) وه سه‌نده‌کی زۆر صحیحه.

شایعت لسه‌ر ئهم ريوایمه‌ نه‌ویه که فه‌رموویته‌ی: زه‌کات له نرخه‌کی ده‌ره‌که‌ریت نه‌و کاته‌ی که نه‌فرۆش‌ریت. جا (عطاء) باسی خه‌مڵاندن و نصاب و سالی نه‌کردوه، ئه‌مه‌ش ئیده‌عاکی به‌غوی به‌تال نه‌کاته‌وه که له (شرح السنه) (٥٣/٦) دا کردوویته‌ی، که ئیده‌عای ئیجماعی کردوه لسه‌ر زه‌کات ده‌رکردنی نرخه‌ی که‌لوپه‌لی بازرگانی. هه‌رکاتیک به نصاب بگات و ماوه‌ی یه‌ک سالی به‌سه‌ردا تیپه‌ری: وه هه‌روه‌ها ئیده‌عای نه‌وه‌ی کردوه که هه‌یج کس جیاوازی له‌گه‌ژ ئهم ئیجماعه‌دا نه‌کردوه جگه له داوه‌ی (ظاهری) نه‌ییت!

وه نه‌وه‌ی که ئهم ئیده‌عایه به‌تال نه‌کاته‌وه نه‌ویه که ئه‌بوعوبه‌ید ره‌حه‌متی خوای لی بیت له کتیه‌که‌یدا (الاموال) (١١٩٣/٤٢٧) له همدتيك زانایانه‌وه باسی کردوه که زه‌کات له مالی بازرگانیدا نی‌یه.

ئهمه‌ش زۆر دووره که مه‌به‌ستی به‌و هه‌نده ته‌نها داوه بیت. چونکه کاتیک ئیمام ئه‌بو عوبه‌ید کۆچی دوا‌یی کرد داوه ته‌مه‌نی ٢٤ سا‌ن بووه، یان که‌مه‌تر له ٢٤ سا‌ن، که‌سی‌کیش له‌م ته‌مه‌ندا بوویته‌ی، دووره نه‌ه‌نده ناوایه‌گی زانسته‌ی بوویته‌ی، به‌ شیه‌یه‌ک که خودی ئیمام ئه‌بو عوبه‌ید پێچه‌وانه‌یی کردنه‌کی باس بکات، چونکه ئه‌بو عوبه‌ید سالی (٢٢٤) کۆچی دوا‌یی کردوه، وه داوه‌ سالی (٢٠٢ یا ٢٠٠) له دایک بووه، جا وورد به‌وه‌وه.

وه له‌وانه‌یه مه‌به‌ستی ئه‌بو عوبه‌ید به‌و هه‌نده (عطاء)ی کورپی ئه‌بو ره‌باح بوویته‌ی، چونکه ئیبراهیمی صانغ نه‌ئیت: په‌رسیاریان کرد ده‌ریاره‌ی بازرگانیک که مالیکی زۆری هدیة له چهند جۆری جیا جیا، ئه‌ستاش کاتی زه‌کات دانی ها‌توه، ئایا نرخه‌کی به‌و جۆره به‌خه‌مڵه‌نن که پێ‌ی وایه نه‌و ته‌ندازه‌یه نرخه‌یه‌تی پاشان زه‌کاته‌کی لی ده‌ریکات؟ ووتی نا، به‌لام نه‌وه‌ی نا‌ه‌تون وزیو بیت نه‌وه واجبه زه‌کاته‌کی لی ده‌ریکات، وه نه‌وه‌ش که شتی کپین و فره‌شتن بیت، که فره‌شتی زه‌کاتی لی ده‌ریکات، نیبنوه‌به‌وه‌یه‌ی له کتیه‌ی (الاموال) دا (١٧٠٣/٩٤٦/٣) به سه‌نده‌یکی هه‌سه‌ن ته‌خریجی کردوه.

هه‌روه‌ها له‌یکۆله‌وه‌که‌ی نه‌و کتیه‌ که دکتور (شا‌کر ذی‌ب فیاضی) به‌ ووتویته‌ی: ئه‌مه‌ شایه‌تیکی قه‌وییه بۆ ريوایته‌که‌ی ئیبنوجوره‌ج که‌وا له‌مه‌وه‌یه‌ر باس کرا.

کورتی باس نه‌ویه که: ئهم مه‌سه‌له‌یه نا‌ییت ئیده‌عای ئیجماعی لسه‌ر بکریت، له‌به‌ر ئهم ته‌سه‌رانه‌ی که باس کران و چهند ته‌سه‌رتکی تر که ئیبنوجه‌زم له (علی) دا باسی کردوون، نه‌وه‌ش که به‌ی قسه‌ی ئیمام ته‌حه‌مدان ته‌خاته‌وه که فه‌رموویته‌ی: هه‌رکس ئیده‌عای ئیجماع بکات نه‌وه درۆزه و درۆ ته‌کات، نه‌و چۆن ته‌زانن به‌لکو جیاوازیان کردبیت.

وه راستیشی کردووه ره‌حممتی خوی لی بیت، چونکه چندین مسهله بووه که نیدعای نیجماعی تیدا کراوه به‌لام له دوی ثموه ده‌رکوتووه که لمو مسهله‌لانه‌یه جیاوازی تیدا هیده، که نیمه هندیکیمان باس کردووه له (احکام الجنائز) و (آداب الزفاف) و جگه لواندا.

نیبنوحمزمیش به تیر وتمه‌لی لم باسه دوواوه، وه بز ثموه چوو که زهکات له کله‌په‌لی بازرگانیدا نریه و په‌دی به‌لگمی ثموه کسانمی داوه‌تموه که نه‌لین: زهکات تیدا واجبه، و باسی دژایتی کردنی قسه‌کانیانی کردووه لمو باره‌یوه، و په‌خنمی له ههموو ثمو به‌لگانه گرتووه به په‌خنه‌یه‌کی زانستی وورد بین. جا بگه‌ریزوه بز چوونکه زدر گرنگه، له کتیه‌که‌یدا (المحلی ۶/۲۳۳-۲۴۰).

وه شوکانی لمو بزچوونه‌یدا به دوی کتوتووه، له (الدرر البهیه) دا، وه هه‌روه‌ها صدیق حسن خان له شمری (الروضة الندية ۱/۱۹۲-۱۹۳) دا، وه شوکانی په‌دی خاوه‌نی کتیبی (حدائق الأزهار) داوه‌تموه که نه‌لن واجبه، ثومش له کتیه‌که‌ی (السیل الجرار ۲/۲۶-۲۷) دا، جا هه‌رکس پیری خۆشه با بز بگه‌رتووه.

وه هه‌روه‌ها په‌دی ثمو نیدعاییشی داوه‌تموه که زهکاتی ثمو مال و ناوه‌لانی به واجب داناه که به کرئ ندرئ، که هه‌ندیک له نووسه‌رانی ثمروش هه‌ر به واجبیان داناه، جا شوکانی په‌حممتی خوی لی بیت فرموه‌یتی (۲/۲۷):

نعمه مسهله‌یه که که تا نیستا به گه‌رتچکی زه‌ماندا ندراره. و نه‌لی قه‌رنی یه‌کمی نهمان بیستووه، ثوانمی که باشرینی قه‌رنه‌کانن، و هه‌روه‌ها ثمو قه‌رنش که به دوی قه‌رنی یه‌کمی دیت. وه هه‌روه‌ها ثمو دوی ثوانیش، به‌لکو ثمو مسهله‌یه له مسهله‌ تازه یه‌معنی‌یه‌کانه، و لمو مسهله‌لانه‌یه که نه‌لی مه‌زه‌به نیسلامی‌یه‌کان له‌گه‌ل ثمو جیاوازی‌یه‌یان و دوری رولاتیان نهمان بیستووه، و نم مسهله‌یه هیچ به‌لگه‌یه‌کی زانستی نریه، وه هه‌روه‌ها به‌لگمی نه له کیتاب و نه له سونمت و نه له قیاس‌دا نریه، و نیمه پشمان ووتی: که مال و سامانی موسلمان پارتراره به پاراستنی نیسلام، و سفندی دروست نریه به مافی خوی نه‌یت، وه‌گه‌رنه نه‌یتته خاوردنی مالی خه‌لکی به به‌تال و به‌هوه.

نم نمدازه به‌لگه هینانموت به‌سه لم مسهله‌یدا، جا بگه‌ریزوه بز (الروضة الندية ۱/۱۹۴) تا ته‌گیشتن و زانست زیاد بیت.

سوودیکی گرینگ:

لوانه‌یه هه‌ندیک پروپاکنده بکمن که به واجب دانمانی زهکات له کله‌په‌لی بازرگانی مافی هه‌زاران و لی قوماران نه‌فوتی له‌مالتی ده‌لهمه‌نده‌کان و ده‌سه‌لاتداره‌کاندا.

وه‌لامی نم قسه‌یش له دوو پوهوه هیده:

یه‌کم: کاروبار ههموو به‌دهستی خوی گه‌روه‌یه، وه بز هیچ کس نریه که شتیک به شرع بزانیته له‌لاین خه‌یوه به‌ی رتدانی خوی گه‌روه نه‌یت.

خوای گموره نهمرموویت: ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَنَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ واته پهمردگارت نهوی بیسوی دروستی نهکات و ناین و ږنگا بز دروست کراوه‌کانی دانعنیت، وه بز دروست کراوه‌کانی ږنگای ناین دانیانیا نیره، جا پاک و بهزی بز خوا لو هارتادانانی که بنده‌کانی و دروست کراوه‌کانی بز دانعنیت.

جا نایا ناینیت که زانایان کون لسمر نهوی که زهکات له سوزواتا نیره، همروها له قامیش و پوش و تهختدا نیره همرچمندیک ترخیان بیت. جا همرچی له وهلامی نو پرسیاردا بده‌نوه، نهو نعنیتته وهلام بز نو نیددعايه! له‌گمل نهوشدا دانه بز خوی دانی بهودا ناره که زهکات له سوزو و جگه له سوزو له میوه‌جاتا نیره، تنها ترن و پوتنب نعن.

منیش نه‌لیم: حق همر نهویه، بو حقمش نو نیددعايه له بنه‌نوه پوچمن نعنیتته. وه وهلامی دووم: نهویه که نو نیددعايه لسمر کورت بینی له حیکمتی واجب بوونی زهکاتدا وه‌ستاره، کما ده‌زانی زهکات تنها بز سودی فمقیو هژارو هیچی تر، له‌گمل نهوشدا وانی‌یه.

خوای گموره نهمرموویت: ﴿إِنَّمَا الْأَصْدَقْتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ...﴾ نایمه‌که. واته: بهراستی صده‌قه بز هژاران و لی‌قوم‌اوان و نو کسانمی که کاری لسمر نه‌گمن و بز دل نرم کردنی کافرانه بهرامبر به نیسلام.

جا مادام بو شتویه بیت، وه همدیک له حیکمتی نم زهکات دانه وورد بینوه، نعنیت نو نیددعايه باتله لمبر نهوی مانه‌وی مال و سامانی ده‌ولتمونده‌کان و بازوگانی پتوہ کردنیان به سوودتره بز کومه‌لکه – که هژارانیشی تیدایه – لهوی که قایم بکری، بازوگاتیشی لی بدرت، و له‌وانشه نم کاره پسپوره نابوری‌یه‌کان باشر بیزانن تا کسانمی تر. نیت یارمتمی و سرکومتن به‌دست خوای گموره‌یه.

وه نو نسمره‌ش که دانه هیتاویتمی له (حوکمی زهکاتی مالی بازوگانی) له عومروه زه‌عیفه، لمبر نهوی نمبوعمری کوری حماس و باوکی نغاسراون، همروه‌کو نیبنوحزم ووتویتمی: بهوش هه‌لناخه‌لمتین که نیبنوحیبان باوکی به سیه داناوه، لمبر نهوی که لممویتش روونان کرده‌وه توسیق کردنی نیبنوحیبان پشتی پین نابستری، لمبر کمسترخمی کردنی تیدا، همر لمبر نهوشه که (حافظ)، به صمیحی دانناوه و ناماژی کردوه که نیسناده‌کمی (لین)‌ه.

وه نهوی که دانه هیتاویتمی له دوی نهو له (مغنی)‌یوه که ووتویتمی: نمه بمسر هاتیکه که بمسرهای ناوها به‌ناوبانگن، وینکاری لی نه‌کراوه، جا بهوه نعنیتته نیجماع!

شافیعی و نه‌محمد و ثبوعوبه‌ید و (دارقطني) و به‌یهقی و (عبدالرزاق) نه‌گیت‌نوه له ثبوعومری کورپی حماسموره له باوکی‌یهوه که ده‌فرموویت: پیستمو مدغه‌لم نه‌فرۆشت عومری کورپی (خطاب) خوا لینی رازی بن به‌لامدا تیپیری، فرمووی: زه‌کاتی ئو مالمت بده، ووتم: ئمی پیشوای موسلمانان نه‌وانه پیستن، فرمووی: بیخملینه پاشان زه‌کاته‌کی لی ده‌ریکه.

له (المغنی) دا نه‌لئ: ئم بسمهراته بسمهراتینکی مشهوره و نینکاری نه‌کراوه، که‌واته نه‌یته نیجماع لسمر ئم مسه‌له‌یه، وه (ظاهری)یه‌کان نه‌لئ: مالی بازرگانی زه‌کاتی لسمر نی‌یه، نیبنوروشد ده‌فرموویت: هۆی جیاوازی زانایان لباره‌ی واجب بوونی زه‌کات به‌قیاس لمبر نه‌ویه نیختلافیان هه‌یه له صیحه‌متی حدیسه‌کی سموره و حدیسه‌کی (أبوذر)، ئه‌ما ئو قیاسی که جمهور پشتیان پی بمستوه نه‌ویه نه‌ومالی که دائه‌نری بز بازرگانی مالی که به‌مبستی زیادکردن دائه‌نری، هه‌ر بۆیه لهو سن جینسه نه‌جیت که به‌نیستیفاتی زانایان زه‌کاتی تیدا واجبه، مبستم له‌زهرع و ناژه‌ل و زیر و زیوه.

له (المنار) دا هاتوه: جهماده‌ری زانایانی ئوممتی نیسلام نه‌لئ: واجبه زه‌کات بدرت له مالی بازرگانی، هه‌رچنده له‌باروه نه‌صصینکی (قطعی) نه‌هاتوه، نه له کیتاب و نه له سوننه‌ت، به‌لکو لهو باروه چهند ریوایه‌تیک هاتوه، که یه‌کتر به‌یه‌ز نه‌کن، له‌گه‌ل گرنگی دان به‌وی که پشت نه‌بستی به ده‌قه‌کان، ئه‌ویش نه‌ویه: مالی بازرگانی که ده‌ست به‌ده‌ستی پی نه‌کرئ بز زۆر بوون حیسابی پاره‌ی بز نه‌کرئ، وه له‌نیوان ئو مالی له‌نیوان دیره‌م و دینه‌ره‌کاندا که نه‌رخ ئو ماله‌یه، هیچ فیرق و جیاوازی نی‌یه، ئیلا نه‌وه نه‌بی که راده‌ی زه‌کاته‌که (نصاب) نه‌مسرو ئه‌سمر نه‌کا له‌نیوان نه‌رخه‌که‌دا که پاره‌که‌یه و له‌نیوان نه‌رخ بز دائه‌راوه‌که‌دا که ماله‌که‌یه، وه نه‌گه‌ر زه‌کات واجبه نه‌بی له مالی بازرگانیدا نه‌وکاته هه‌موو ده‌وله‌مهنده‌کان یا زۆریه‌یان نه‌یان توانی بازرگانی بکن به‌پاره‌کانیه‌وه و هه‌ولی نه‌وه بده‌ن که هه‌رگیز سا‌ن تی نه‌پیری بسمر راده‌ی زه‌کاتی زیر و زیودا، به‌م شیه‌یه‌ش زه‌کات باتل نه‌بی له‌پاره‌کانیادا.

له وه‌لامدا نه‌ووترئ: له‌پیشه‌وه قسه‌که‌ت بسملینه ئینجا گه‌توگۆی لسمر بکه، لمبر نه‌وی نه‌گه‌ر ئم بسمهراته سابتیش بیت هه‌رگیز به‌لگه‌ی نیجماعی تیدا نی‌یه، و قسه‌ی نیبنوروشد ئه‌مه بوون نه‌کاته‌وه نه‌وکاته‌ی ناماژه بز ئم بسمهراته نه‌کات و ناماژه بز بسمهراته‌کی نیبنوعومر نه‌کات که له‌مور پیش باس کرا. جا نه‌لئ:

نه‌مانه هیچ کس جیاوازی نه‌کردوون له‌صه‌بابه، وه هه‌ندیک رایان وایه که شتی ناوها نه‌یته نیجماع له‌لاین صه‌بابه‌وه، مبستم نه‌ویه که نه‌گه‌ر قسه‌یه‌ک له یه‌کینک له صه‌بابه‌وه هاتبوو، وه له لاین کسیشه‌وه پتجه‌وانی نه‌وه، یا به‌لاواز دانانی نه‌بوو، نه‌وه نه‌یته نیجماع، وه له‌م ریوایه‌تهدا لاوازی هه‌یه.

منیش نه‌لئ: نه‌وه جیاوازی‌یه هه‌یه که له‌موبه‌ر باس کرد (تمام‌المنه).

وه سمری نبعیتبار لم مسهله یعدا نعو به خوی گموره که زهکاتی فمز کردوه لسمر مالی دولتمنده کان بز دلتموایی کردن و یارمستی دانی همزاران و هاوشیوه یانه، وه بز راگرتنی بمرزوهنده گشتی به کانه، وه بز دولتمنده کانیش سوودی هیه بهوه که دهرونیان پاک نه کاتوه له ناهممواری به خیلی، وه وایان لی نهکا که بمروحم و بمبزهیی بن له ناست همزاران و نوانمی شایستی دست گرتن، وه همروه ها یارمستی دانی دولتمت و میللمته له پایدار کردنی بمرزوهنده گشتی به کاند، وه سوودی بز همزاران و غهیری همزارانیش نعو به که له ناره حستی به کانی پژگار یارمستی یان نعدا، بیجگه لهوش که برگرگی کردنی که له هویه کانی خراپه کاری، بهوه که (تضخم) زوریونی پارو کم نرخی ریتی له برامبر کله په لدا دروست نمیت، و نه کموتیه دست کسانیکی دیاری کراوه، که خوی گموره نیشاره تی بز کردوه لمبایی حکمستی دابش کردنی غنیمدا نمفرموت: ﴿كَفَى لَا يَكُونُ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ﴾ (الحشر/۷). واته: بز نعو نوسامانه هر بعدهستی دولتمنده کانه نمیت نالوگوژی پی بکن.

جا نایا مدعقوله نمر بازرگانانه له هممو نمر مبهسته شرعی یانه جیا بکرتنوه که لموانیه زوری سمروت و دارایی میللمت لدهستی تواندا بیت؟

چ کاتیک کله پیل نمیت به مالی بازرگانی:

خاوهنی کتیبی (المغنی) ده لیت^(۱): مال نابن به مالی بازرگانی به دوو مرج نمیت:

یه کم: نموکسه بهووی کاری خووی بیته خاوهنی، وه کپرن و فروشن، و نیکاح، و خولع و قبول کردن (هبة) بهخشش، و وه صریعت، و غنیمت، همروه ها کسب کردنی شتی رهوا، چونکه نه گمر شت بهووی خاوهنی ریتی بهوه حوکمی زهکاتی بز سابت نمبن، بهووی تنها نریتموه بز سابت نابیت، وه پژوو، جا فمرقی نریه چ له باتی شتیکی تردا بیته خاوهنی نمر شته یا بمبن هیچ، چونکه بهووی کاری خووی بزته خاوهنی، همریزه وه کو میراتی لیتهاتوه بز.

دووه: کاتی بوو به خاوهنی نریتمی نعو لی بینن که بز بازرگانی ریتی، جا نه گمر لموکاتدا که بزته خاوهنی نریتمی بازرگانی ریتی لی نهینن نابن به مالی بازرگانی، با له دووی نهوش نریتمی لی بینن، تازه هر نابیته مالی بازرگانی، وه نه گمر به میرات بووه خاوهنی و نریتمی نعو لی هینا که بز بازرگانی به، نموکاتش هر نابن بممالی بازرگانی، چونکه تمصل نعو به که مالی که تایبته بمخووی بهوه، وه بازرگانی حالتیکی (عارضه) پهیداوه، هر بزیه تنها به نریتم نابیته مالی بازرگانی، همروه

(۱) وه له (المهذب) یشدا هر معنای نمر ووتهیه هیه. (دانر).

چون کسینکی نیشتهجن (مقیم) نریمتی سفر بیتن، حوکی سفری بۆ دانانری بعتی کاری سفر، وه نهگر مالتیکی کرې بۆ بازرگانی، پاشان نریمتی ثووی لی بیتن که بۆ مالتی تایبمتی خوی کرپوه، نعیته مالتی تایبمتی خوی و زهکاتی لی نادرئ.

چون مالتی بازرگانی زهکاتی لی دهره کریت:

هرکس (انصاب) رادهی زهکاتی مالتی بازرگانی هیمیت و سالتیکی بسمردا تیپریت، له کوتایی ساله کدا بیخملینئو زهکاتهکی لی دهریکات که چل یه که، بتم شتویه هممو بازرگانیک هممو سالتیک نوکاره بکات، وه نهگر ثو نمدازه مالتی که هیمیتی نهگیشته رادهی زهکات، ثووه سالتی لسمردا نامزیت، جا نهگر هات و یه کیک بوو به خاوهنی مالتیک نرخهکی له رادهی زهکات کعتر بوو، وه بعثنی لسمالتیش برپا هر بوشتویه بئ، پاشان ماله که گمشوی کرد، یا نرخه شت گؤراو ماله کهی گهیشته رادهی زهکات، یا ماله کهی فروشت بعمالتیک که گهیشتوته رادهی زهکات، یا له ناوه راستی سالا مالتیکی تری یا نرخیکی دهست کومت رادهی زهکاتی پئ تمواو بوو، لثم حالتدا سالت لسمردا ثووه جار دانامزئ به لکو لسمردا دوهم جار.

نعمش قسمی (ثوری) و حنفی یه کان و شافعی و نیسحاق و ثبو عوبه یبو (أبو ثور) و (ابن منذر). پاشان نهگر هات و رادهی ثووه کاته لئاوه راستی ساله کدا کعمی کرد، به لثم لسمردا لوسمردی سالت تمواو بوو (واته: لمرادهی زهکاتا بوو)، رهئی ثبو حنفیه ثوویه که ساله که نپچراوه، چونکه نهگر وانبعی ثبعی خاوهن ماله که هممو کاتیک ناگای له نرخه ماله کهی بیت بۆ ثووی بزانیئت ناخو گهیشتوته رادهی زهکات یان نا، نعمش شتیکسی سهخت و گرانه.

به لثم رهئی حنفی یه کان ثوویه نهگر ثوماله له ناوه راستی سالا کعمی کرد، پاشان زیادی کرد تاگهیشته رادهی زهکات، لثم حالتدا سالت لمووه دهست پئ نهکا کمزادی کردوه، چونکی به کم بونه کهی لئاوه راستی سالتا پچراوه.

زهکاتی دانویله و بروبوم

واجب بوونی:

خوای گموره زهکاتی دانویله و بروبومی واجب کردوه، نفرموویت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طِبَقَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾ (البقرة/۲۶۷). واته: ئمی ثومانئ باوه رتان هیناوه زهکاتی ثو شته پوختانهی بدهستان هیناوه ثومانئ ئیمه له زوی بزمان دهرکردون بدهن.

همروها فرمويتمی: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُمُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَبِهٍ كُلُوا مِن ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَءَاتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ (الأنعام/۱۴۱). واته: پمروردگاری نيوه نمو خوابه به باغ و باغاتى بۆ پينك هيتاون له درهختى خشوك و بمرز، وه دارخورما و زهرعى بۆ پينك هيتاون كه همريه كه يان تام و بۆن و شكلى جياوازه، وه همروها زهيتون و همنارى بۆ پينك هيتاون كه له لايينيكموه له يه كتر نه چن و له لايينيكي تروه له يهك ناچن، جا لمو بهروبومانه بخون كاتى بهرى دا، وه پوژى چنينموى مافه كى بدن.

ئيبنو عبباس ده فرمويتمى: مافه كى نمو زهكاتيه كه فهرز كراوه، وه ده فرمويتمى: ده يهك و نيو ده يهكه.

لمو جوړاندى لى سردمى پيغمبردا ﷺ زهكاتيان لى لى لى:

زهكات لى سردمى پيغمبردا ﷺ له گهڼم و جو و خورما و ميژ وهرنه گيا؛ ئيبو پوردهوه نه گيترتتوه كه پيغمبر ﷺ ئيبوموساو (معاذ) ي نارد بۆ يمين خوا لىيان پازى بيت، بۆ نمو خه لك فترى كاروبارى نايينه كه يان بكن، وه فرمانى پى دان زهكات لم چوار شته زياتر وهرنه گن: گهڼم، جو، خورما، ميژ. (دارقطني و حاكم و (طبراني) و به يهقى گيترپاويانتموه، وه به يهقى ده فرمويتمى: پاره يه كاني نم حديسه (ثقة) ن و حديسه كمش (متصل) ه.

(ابن منذر و ابن عبدالبر) ووتويانه: زانايان لى سرد نموه كۆن كه زهكات له گهڼم و جو خورما و ميژدا واجبه.

وه له رويامته كى ئيبنوماجدا هاتوه كه پيغمبر ﷺ واى داناهه كه زهكات له گهڼم و جو خورما و ميژ و گهڼم شامى ده ريكريت (وه له ئيساندى نم رويامتهدا موحه ملى كوپى عبدالله ي عهززه مى هديه كه نويش ممتروكه).

لمو جوړاندى كه زهكاتيان لى لى لى:

زهكات له سوزيميات وهرنه گيا، وه جگه له ترى و خورما له هيچ ميوه يه كى تر وهرنه گيا.

له (عطاء) ي كوپى سانيبوه هاتوه كه: موغيره رىستى زهكات لى سوزيمياتى زوى موساى كوپى (طلحه) وهرى گريت، موساى كوپى (طلحه) پى روت: بۆت نى ريه زهكاتى نموه وهرى گريت، چونكه پيغمبر ﷺ فرمويتمى: (أَيَسَ فِي ذَلِكَ صَدَقَةٌ). واته: نى مانه زهكاتيان لى تادريت (دارقطني و حاكم و اثرم) له سونه كه يدا گيترپاويتمى نموه وه نم حديسه مورسه ليتكى (قوي) ه.

موسای کوری (طلحة) دفرموویت: لیسر له پیغمبره ^{صلوات} هاتوه که پینج شت (زهکاتیان لئ دمرنه کریت) ثوانیش: گهم، و جوو، (سلت) جوړتکه له جوو، میوژ، و خورمان، وه هرچی له زوی دمرچوو جگه لوانه دپه کی لئ دناکریت، وه دفرموویت: (معاذ) له سوزه زهکاتی ودرنه گرت.

به بهقی دفرموویت: ثم حدیسانه همویان مورسلن، به لام له چند پتگاهیه کی جیاوازه هاتون، هریزه هندیکیان پشتگیری هندیکیان نه کن، وه له گه لیاندا چند قسیده کی صحابه شی لیسره، وه عومر و عدلی و عائشه خویان لئ پازی بی.

(أثرم) نه گیتیموه که کارگزاره کی عومر نامه یه کی نووسی لباره ی چند پزه تر یه کمه که لغاویدا نمونده ی کوخ و همار تیدایه که برهمه کی چند برابر زیاتره لبرهمی تریکه، نایا زهکاتی ثو دووانمش وریگرم ؟ عومریش له ولامدا بوی نووسی: ثوانه دپه کیان تیدا نریه، ثوانه له جوړی دره ختی درک دارن.

(ترمذی) دفرموویت: لای بهی زوری زانایان سوزیجات زهکاتی تیدا نریه.

(قرطبی) دفرموویت: زهکات لموشانه ندری که قوتن جگه له سوزیجات، وه له (طائف) دا همارو نوتروج (جوړه لیموړه که) و کوخ هبوو، وه سابت نموه نه پیغمبر ^{صلوات} و نه په کی له خلیفه گانی زهکاتیان تیدا ودرگرتی.

نیبو قهیم دفرموویت: پیغمبر ^{صلوات} ده ستوری ثوه نمبو که زهکاتی بنده و نسپ و نیسترو کمر و سوزیجات و کالک و خیارو ثو میوه جاتی که پتوانه ناکرین و زهیره ناکرین وریگری، جگه له تر ی و خورما که زهکاتیان به گشتی لئ ودرنه گیرئ، وه جیاوازی نه کراوه له بهینی ثودا که وشکو لبهینی ثودا که تمپه.

پای زانایان:

لغاو زانایاندا جیاوازی نریه لیسر ثوهی که زهکات واجبه له کشتوکالی بربوبودا، به لام جیاوازیان هبوو لیسر ثو جوړانی زهکاتیان تیدا واجبه، وا له خواروه چند رایک به کورتی پوون نه که ینموه:

۱- پای حسنی بصری و (ثوری) و شمعی:

نمانه رایان رایه زهکات تنها لموشانندایه که دهقی قورثان و حدیسیان لباروه هاتوه، که ثویش گهم و جوو گهمشامی و خورماو میوژن، وه زهکات لغهیری نماندا نریه چونکه دهقیان لباروه نه هاتوه، شوکانیش ثم معزمه به راست دانغی^(۱).

(۱) منیش نه لیم: وه هرده بیت راوستان لیسر ثم رایه بکرت لبر فرموده ی پیغمبر ^{صلوات} که به نمبو موسا و موعازی فرموو کاتیک ناردنی بویمن:

لهزهکاتدا زیاتر لم چوار بمشه وهرمهگرن: جو، و گهم، و میوژ، و خورما. بهیهقی و حاکم تخریجیان کردوه و حاکم به صحیحی داناه، وه همر قسمی توانیشه و صحیحه، وهک له (إرواء الغلیل ۸۰۱) دا یوغم کردوتوه، و همرهها نمعه ههلیژاردی نمبو رهیهیه له کتیبی (الأموال) دا جا بگریروه بۆ قسهکی لم بارویه (۱۳۸۱- ۱۴۰۹) و موسلمانیش همر بزم بۆچونه دلتیا نمبیت و پیی تحسیتتوه تا نمو پاو بۆچونه جیاوازانمی که بسمر یهکدا دراه و دانمریش باسی کردوه، و ثوانه بهلگشیان نریه جگه له پاو بۆچونی خویان نمبیت.

بهلام لیردها چمند خالینکی جوی سمرنج هدی به پیوسته ناگاداری لسمر بکریت توانیش نمانن:

۱- له حدیسهکی موعازدا که نفرموویت: لم چوار بمشه زیاتر وهرمهگره، دانمر حدیسهکی هیناوه بهلام باسی گهمشامی تیدا نریه، بو پیرییش چوار جوژه که نمبیت به پینج، نمویش لای من مونکره لمبر نمو که له گمژ نموشدا جیاوازی هدی له گمژ نم حدیسه صحیحهدا، ریگایهکی وهاشی نریه که بکریت به بهلگه، ریگاکانیسی نمانن:

یهکمیان ریوایتهکی نیبنوماجه که دانمر کمیتک لمموبیش باسی کردوو، وه بۆخوشی ناماژی بۆ نمو کرد که عهرهمی متروکی تیدا.

دوهمیان: ریوایتهکی بهیهقی (۱۲۹/۴) له ریگای عمتابی جزهیریوه له خصیفوه له موجهیدوه نفرموویت: صدقه له سردهمی پیغمبردا ﷺ له پینج جوژ زیاتر نمبوه، جا چوار جوژهکی باس کردوو لمپاشان باسی گهمشامیشی کردوو. جا نمو ریوایته له گمژ نموشدا که مورسه له، زهعیفیه، چونکه عمتابیش و خصیفیش لاوازن.

سینیمیان: ریوایتهکی بهیهقی له سوفیانی کوری عوبینه له عمری کوری عوبیدهوه له حسنهوه، جا همره کو حدیسهکی موجهیدی باس کردوو، بهلام نیبنوعوبینه نهلت: لام واییت باسی گهمشامیشی کرد. جا نمعه له گمژ نموشدا که نمو زیادیه گومانی تیدا هدی، دوو شتی لسمره:

یهکم: شتیهکی نیبنوعوبینه که عمری کوری عوبیده، ذههبی له (الضعفاء) دا لمباریهوه نهلت: حسن گوئی لی بوه نهیوب و یونس به درۆزیان داناه، وه نسانی ترکی کردوه.

جا ورنهی نمو به هیچ شتویهک ناکرتیه بهلگه، نمو نهگمر سابت بیت، جا نهگمر نمو رهخانمی خوارموشی تیدا بیت چی؟

دوم: سوفیان لسمر نمو گومانی نماغوتوه چونکه له ریوایتیکی تری بهیهقی دا هاتوه که له جیاتی (ذرة) گهمشامی باسی سهلتی کردوه.

سهلتیش جوژنک له جوی سپریه و توینکی نریه همرهک له (نهاية) دا هاتوه.

جا نموکاته نمبیت به جوژنک له چوار جوژهکان، کواته هیچ جیاوازیهک نریه لمنتوان نمو ریوایتمو حدیسه صحیحهکدا، همرهک شاراه نریه.

وه له دوايدا شيخ نهلباني ږهځمتي خواي لي ييت، ناماژه بڅ نموه نهکات که شوکاني به عيللمتي نم حدیسی نمرانوه و شون بهیهدی کموته لوهدا که ووتویتي: نم حدیسانه همویان مورسلن بهلام له چند ږنگایهکی جیوازوهن، جا همدیکیان توانی تر تنکید نهکمن که لماریان ریوایتی نموبوردهی تیدایه له نموموساوه، همروهه روتوی همدیك صحابهشی تیدایه.

جا بهیهدی مېستی نو ریوایتانه بوه که یهکن لهگډل ریوایتکهی نموبورده، که نو صحیحه وهکو باس کړا، نیر مېستی به گشتی نو ریوایتانه نموه که به تنها همدیك لاوازو ترک کړا هینارینه، جا ناگداریه. جا له هملی به صحیح زانینی نم زیاده مونکېوه هملیهکی تری فیهی دروست بوه، نورش نوهیه که: شوکانی گهغشامیشی هر لهگډل نو چوار جوړه دا ناو بردوه که زهکاتیان تیدا واجبه، وه همروهه صدیق حسن خانیش به شون کموتهوه:

۲- کڅ کردنوهی گهغشامی لهگډل نو چوار جوړه و نیسبت دانی نو بڅچونه بڅ مزههیی حسنی بصری هملیه، چونکه به صحیحی له چند ږنگایهکوه هاتوه لیوهی که پږی وابوه زهکات لهو چوار جوړه زیاتر واجب نیره.

نمو عوبید تخریعی کردوه (۱۳۷۹/۴۶۹-۱۳۸۰) وه همروهه نیبنوزهمویه (۱۸۹۹/۱۰۳۰) به چند سندیکی صحیح له حسنی بصریهوه.

۳- دانر باسی نو پینج بشی کردوه و ووتویتي لم پینج بشه زیاتر دهق لباریانوه نهاتوه، وای دهرخستوه بشی پینجمیش که گهغه شامیه دهقی وا هاتوه لباریهوه که نیعتیاری بڅ بکړی، نوه بو خوت زانیت لباری نوهوه چی هیه! جا بڅ سوود گهیانندی زیاتر نهلیم:

قسمی حسنی بصری بڅ نوه نیت که پشی پږ بیستری لهگډل یك هاتنوهی لهگډل حدیسه صحیحهکدا. وه من نومیدم به دانر بو که سرنج بڅ نم قسیه ږابکیش، بڅ نوهی خوتنر لمار نو هممو قسه جیوازاندا وون نیت و سری لی نشیوت که لم بشدا هیناویتي، همروهکو پیم خوش بو که قسمی عبد الله ی کوی عومریان بڅ بگړتتهوه، که نمو عوبید به صحیحی هیناویتي له بشی بروم و کشتوکالدا (۱۳۷۸-۴۶۹) که دهرمویت:

زهکات له خورما و تری و گهغم و جڅ ندرت.

لبر نوهی نادهمیزاد نو کاته زیاتر به قسمی دانر دلنیا نمبو (ږهځمتی خواي لي ييت)، هر لبر نوه نموعوبید و نیبنوزهمویه له کتیهکهیاندا نهلیم:

نوهی که نیمه هلی نمبترین لم بارهوه شونکوتی سونمتی پیغمبر ﷺ و دست پتوه گرتیعتی: نورش نوهیه که هیچ دانرلهیک زهکاتی تیدا نیره جگه له گهغم و جڅ نیت، وه هیچ برومیك زهکاتی تیدا نیره جگه له تری و خورما، لبر نوهی پیغمبر ﷺ تنها نو جڅوانی ناوردوه. و صحابه و تابعینیش

۲- رای ثبو حنیفه:

ثبو حنیفه رهئی وایه که زهکات له ههموو ئو شتانددا واجبه که له زهوی ئهروئ، وه فرق نهیه له بهینی سوزیجات و غهیری سوزیجاتا، وه به معرجی داناوه که مهبست له چاندنه که عاده تهن ئوه بیت که له زهوی برهمم بدهست بیت، جگه له دار و تخته و قامیشی فارسی و گژوگیا و درهختی بن بر، که زهکاتیان تیدا نهیه، وه بۆ ئهم رهئی رمش به لگهی به عمومی ئهم فرمایشتی پیغمبر ﷺ هیناوهتوه که فرمویستی: (فِيَمَا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرَ) واته: هرچی ئاسمان ناوی دا دهبه کی لسه.

ئهمش فرموده ده کی گشت گیر، ههموو ئهوجۆزانه ئهگرتتوه که ئاسمان ناوی ئدا، وه لمبر ئهوی مهبست له چاندنه که برهمم هینانه له زهوی، که ئهمش وهک دانوئله وایه.

۳- مذهبیهی ثبو یوسف و موحهمد:

ئهمان رایان وایه زهکات لهو شتانددا واجبه که له زهوی ئهروئ، بهمعرجیک سالتیک بمینیتتوه، بن ئهوی تیک بچی وه بۆ تیک نهچوونی کارکی وها زۆری تیدا نهکری، جا چ لهو شتانه بن که پیتوانه نهکری، وهک دانوئله، یا لهو شتانه بن که نهکیشری وهک لۆکو شهکر. جا نهگمر سالتیک نهمانوه وهک ترۆزی و خهیار و کالک و شهمامه و وئهی ئهمانه له سوزیجات و میوهجات ئوه زهکاتیان تیدا واجب نهیه.

۴- مذهبیهی مالیک:

مالیک رای وایه ئهوی له زهوی ئهروئ (و زهکاتی تیدا واجبه) بهمعرج گیراوه لهو شتانه بن که بمینیتتوه و روشک بکری و ئاده میزاد بۆ خوی برهممی بیتن، جا ئو شتانه چ قوت بن وهک بگهمن و جۆ، یا قوت نهن وهک کوغی و (قرطم: زهرتک، رووه کتیکه گوئیکی زهردی مهیلو پرتقالی نهگرتتوه) رهنگیکی

هر وایان ووتوه، له دواي ئهوش ئیبنوئمی لهیلا و سوفیانش هر ئو بۆچونهیان ههلبژاردوه، لمبر ئهوی ئو کاتمی پیغمبر ﷺ ئو جۆزانی ههلبژارد و پووی لهوانی تر وهگرتا، ئهیزانی که خهک ههیه له بهروومی زهوی جگه لهو جۆزانه مال و قوتی تریان ههیه، جا دهست ههنگرتنی لهو مالانه و پووی وهرگرتانی، لیبوردنیک بوو لیوی، ههروهک له زهکاتی بهره و ئهسپ بوراوه.

منیش نهئیم: ئهم به لگهیهی دواي به لگهیه له کهلویه لی بازرگانشدا، چونکه ئو کهلویه له بازرگانی به لسهردمی پیغمبردا ﷺ زاندراو بووه، و چنندین جار له قورئان و له حدیسهکاندا باس کراوه، به چنندین بۆنوه هۆه، جا بیدهنگ بوونی پیغمبر ﷺ لسهر ئو کهل و په لانه وقسه نهکردنی لهباریهوه که چندهی زهکات تیدا به، که ههندیک به واجبیان داناوه، ئهوش هر لیبوردنیکه لیوی لمبر حیکمیتیکی بالیغه، که لهسو پیش سهرنج بۆ ههندیکی راکیشراوه، ئیتر خوی گهرهش بۆ خوی زاناته. (تمام المنه).

زموږ لای دهرنمهینرتیت بڼه پښه کړې، وه دهنکیکی هیده له ماش نهچیت، وه لای نم له سوزیجات و میوهجاتا وه: هغهپرو هنارو سیتو زهکات نیریه.

۵- مزههیبی شافیهی:

شافیهی پښی وایه هرچی له زموږ دهرهات بمرجی لوانه بیت که قوت بن و زهخیره بکرتن و نادهمیزاد بمرهمیان بینن، وه گهم و جو، نموه زهکاتیان تیندا واجبه.

نوموږ دهرموویت: مزههیبی نیمه نمویه: زهکات لمبری درختا نیریه بیتجکه له خورماو ترن نمبی، وه زهکات له هیچ دانموتلیدکدا نیریه جکه لوانمی که قووتن و زهخیره نهکرتن، وه سوزیجاتیش زهکاتی تیندا نیریه.

۶- مزههیبی نهحمد:

نهحمد پښی وایه: هرچی خوا له زموږ بیرونن زهکاتی تیندا واجبه، وه دانموتله و بمروبوم، لوانمی روشک نهکرتنموه و نمیننمونه وه نمپورتین و نادهمیزاد نهیان چیتن لوانو زموږیهکانیاندا، جا نمو شتانه چ قوت بن وه گهم جو، یا لهجوږی (قطنیات)^(۱) بن، یا له جوږی (أبازیر) بن، (واته: بهارات که بهکاردی بڼه بڅوڅ کړدن خواردن) وهکو گونیزه (که جوږه گیایهکه له رازیان نهچیت بهشینوی بهارات بهکاردیت گولهکمی وهکو چتر وایه بڼه مبهستی پزیشکی بهکاردیت) و کرږیا (که جوږه دهنکی پروهکینکه له پهلپینه نهچیت)، یا له جوږی تڼو بن وه تڼوی کمتان و ترڼوی و خیار، یا له جوږی پاقلهیی بن وه: کونجی و (قرطم).

همروهه لای نمو زهکات واجبه له هممو نمو شتانددا که نمو صیفمتانمی تیندایه له بمروبومی روشک. وه خورما، میتو، قهیس، هغهیر، بادام، (فندق: جوږه چمرهسیکه)، فستق، وه لهلای نموزهکات نیریه له میوهجاتا، وه: کوڅ، هرمن، سیتو، قهیس، هغهیر، بشمرتی که نم دووانمی نمخیر نهتوانن روشک بکرتن، همروهه له سوزیجاتیشا زهکات نیریه، وه: ترڼوی و خیار و کالک، باینجان و گیتزه و شتلم.

زهکاتی زهیتوون:

نوموږ دهرموویت: بڼهچوونی صحیح لای نیمه نمویه: زهیتون زهکاتی تیندا واجب نیریه، وه نممه پښی حلسنی کورپ صالح و نیبنو نمبی لهیلو نمبو عوبیده.

(۱) واته: نموانمی لمانا زهخیره نهکرتن، بیتجکه له گهم و جو وه نيسك، نوك، پڼلکه (پروهکینکه بمر دهنکهکمی وهکو پاقله نهکرت بهچیت)، هرمن، تالیش (پروهکینکی پاقلهییبه گهلیک جوږی هیده، قدهکمی قیت و قایمه گولن و نموشهیی گموره نهکرت، دهنکهکمی تاله خوش نهکرت)، لویا، پاقله (دانمر).

زوهري و نوزاعي و (ليث) و ماليك و (ثوري) و ثبوحنيفه و (أبو ثور) فرمويانه: زهيتون زهکاتى تيدا واجبه؛ جا زوهري و (ليث) و نوزاعي فرمويانه: تدهخين نهکرت، (واته: نهقبليندري) پاشان له زهيتهکى زهکات دهر نهکري، وه ماليك دهفرموويت: تدهخين نهکرت، بهلکو دواى نومى گوشراو گهيشته پينج وهسق ديهکى زهکات لى بدرت. تمواو.

هوى ئيختلافى زانايان و سرچاو هکى:

ئيبنوروشد دهفرموويت: هوى ئيختلافه که ئهمانهيه:

ئهما لهنتوان ئو زاناياندا که زهکات تنها لو شتاند ا به واجب نزانن که ئيجماع هديه لىسرى، و لهنتوان ئو زاناياندا که بيجگه لو شتانهى که ئيجماع هديه لىسرى له هممو قوتىكى تردا که زهخير بکري به واجبى نزانن، هوى ئيختلافه کهيان نهويه: ئايا زهکات که پيهوندى به چوار جوړ شتوه (گه نهم و جوړ خورماو ميتوژ) هديه لمبر عهينى ئو شتانهيه، يا لمبر عيللمتيکه که تزياندايه، که نهويش نهويه قوتن؟

جا ئو زاناياندى که نهئين: لمبر عهينى ئو شتانهيه رهئيان وايه که زهکات تنها لو شتاند ا واجبه. وه ئوانمش که نهئين: لمبر عيللمتى نهويه که قوتن، رهئيان وايه که زهکات له هممو قوتىکدا واجبه.

وه هوى ئيختلاف لهنتوان ئو زاناياندا که رهئيان وايه زهکات تنها لو شتاند ا واجبه که قوت بن، وه لهنتوان ئو زاناياندا که رهئيان وايه زهکات واجبه لههممو ئو شتانهى که له زوى نهرويت (جگه لهوشتانهى که ئيجماعيان لىسر هديه که زهکات تزياندا واجب نريه وهک: پوش و پدلاش و تهختو دارو قاميش) نهويه که قياس (معارض) ه بز عمومى لهفزه که.

ئهما ئو لهفزي که عموم نهگهيميتت ئو فرمايشتى پيغمبره ﷺ که نهفرموويت: (فِيْمَا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرُ، وَفِيْمَا سَقِيَ بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ). واته: نهوى ناسمان ئاوى بدا ديهکى زهکات تيدايه (واته: له دهبش يک بمش) وه نهوى بهموى ئاوکيتشوه ئاو نهدرئ چ لمبر يا لمجم و کانى نيوه ديهکى زهکات تيدايه (واته: له بيست بمش يک بمش) وه (ما) که له حديسه کدا هاتوه به ماناى (الذي) يه، وه (الذي) يش له نهلفازى عموم، وه همروها ئو فرمايشتى خوايه که نهفرموويت: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَعَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ﴾

ئهما قياس نهويه: که مهبست له زهکات دهفعى پتويستى و فقيرى يه، که نهوش نهغلب وايه تنها بهقوت نهکري، جا همركسنى بم قياسه (عموم) (خاص) بکا، نهو زهکات به واجب نازانى له غهبرى

قوتدا، وه هرکسې (عموم) غالب بکا، زهکات له غدیری قوتیشا بهواجب نوازنی، مهگمر نوشتانه نېی که به نیجماع زهکاتیان تیدا نیریه.

وه نوکسانهې که یتفاتیان هدیه لیسر نوهې که زهکات نېی له قوتا بدرې لمبینه خویاندا لمبارې چند شتیکهوه یتختیلافیان پیدا کردووه: ناخو نغو شتانه قوتن، یا قوت نین، وه نایا قیاس نهکرته سر نغو شتانهې که یتتفاق هدیه لیسریان یا قیاس ناکرین؟ وهک جیاوازی یتختیلافي مالیک و شافیهی لمبارې زهیتونهوه، چونکه مالیک رهئی وایه که زهکات تیدا واجبه، بهلام شافیهی له قبولی نهخیری له میصر به واجبی نازانی، وه هوی یتختلافهکشیان لودهاده نایا زهیتون قوته یا قوت نیریه.

له چ رادهیهکدا زهکات له بهروبومی کشتوکالی و میوهات ندری:

بمشي زوری زانایان رایان وایه که بهروبومی کشتوکالی و میوه زهکاتی تیدا واجب نیریه هتا نهگاته پینج ولسق، پاش پاک کردنوهې له کاو توکل، بهلام نهگمر پاک نهکراوه بهتوکلوه ههکیرا وهک چلتوک، نوه نېی بگاته ده ولسق (یک ولسق = ۶۰ صاع، یه: صاعیش ۴ (مد)، یک (مد) ۵۴۴ گرام جز. کواته یک ولسق = $۵۴۴ \times ۴ \times ۶۰ = ۱۳۰۵۶۰$ گرام = ۵۶، ۱۳۰ کیلو گرام. وه پینج ولسق = $۱۳۰.۵۶ \times ۵ = ۶۵۲,۸$ کیلو گرام.

۱- له نبوهورهیره هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویته: (لَيْسَ فِيْهَا دُوْنَ خُمْسَةِ اَوْسُقٍ صَدَقَةٌ) (رواه أحمد والبيهقي بسند جيد). واته: له پینج ولسق کمتر زهکاتی تیدا نیریه.

۲- له نبوسهعیدی خوریموه ﷺ هاتوه: پیغمبر ﷺ فرمویته: (لَيْسَ فِيْهَا دُوْنَ خُمْسَةِ اَوْسُقٍ مِنْ تَمْرٍ وَلَا خَبٍ صَدَقَةٌ) واته: خورما ودانویله نهگمر له پینج ولسق کمتر بوون زهکاتیان تیدا نیریه. یک ولسقیش (۶۰) صاعه به نیجماعی زانایان، نغمش له حدیسهکی نبوسهعیددا هاتوه، بهلام حدیسهکه (منقطع)ه.

نبوجنیفه ومواجهید بو نوه چوون که زهکات له کم وزوړدا واجبه، لمبر عموم وگشتیتهی فرمودهکی پیغمبر ﷺ که فرمویته: (فِيْهَا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرُ) واته: نوهی ناسمان ناوی بدا ده یهکی زهکات لی ندری.

وه لمبر نوهې بو زهکاتی نم جوړه شتانه سوړانهوهی سال نیعتیباری نیریه، کواته (نصاب) رادهی زهکاتیش نیعتیباری نیریه.

ابن القيم لم رایه نهکولیتوهو نهفرموی: سونمتی صهیح وصریح وموحکم هاتوه که تیدا رادهی زهکاتی دانوه به پینج ولسق لوه شتانهدا که دهیهکی لی ندرت، بهلام بهرنگاری نم حدیسه موحکمه کراوه به حدیسیکی موتشاییه که نهفرموی: (فِيْهَا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرُ وَمَا سَقِيَ بَنَضِحٍ اَوْ

غُرْبَ فَنَصْفُ الْعُشْرِ) واته: نومى ناسمان نارى بدا ده يهکى زهکات تېدايه، وه نومى به هوى ناروگيشه
نار بدرى له بير يا له چم وکانى، يا به هوى دۆلچمونه نار بدرى نيوه ده يهکى زهکات تېدايه.

جا نو کسانى بروننگارى له نيوانى نم دوو حديسدا نهکن نهلتن: نم حديسه: (فِيْمَا سَقَتِ
السَّمَاءُ الْعُشْرُ) شتى کم وزور نهگرتنه ده زهکاتى تېدايه، واته: حديسه که عامه، وه حديسىکى خاص
بروننگارى نم حديسه عامى کردوه، وه دهالمتى عاميش هروک خاص قهطعيه، وه هر کاتيش
عام و خاص بروننگارى يک بوون نيحتيات له کامهيان دايه نهو پيش نهخرى، که نهویش واجب بوونى
زهکاته له کم وزوردا.

جا له وهلامدانموى نم قسهيدا نوموتري: واجبه کار به هر دوو حديسه که بکرت، وه دروست نيره
هيچ کاميان به هيچ کاميان بروننگارى بکرتنه ويهکيان (الغاء) پشت گوئى بخرى، چونکه گوئى
رايهلى و نياعمتى پيغمبر ﷺ له مش و لهوشدا (واته: له هر دوو حديسه کهدا) واجبه، وه سوپاس
بو خوا که له بهينى نم دوو حديسدا هيچ دزايتمى نيره، لمبر نومى پيغمبر ﷺ که نهفرموى:
(فِيْمَا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرُ).

مبستى لهويه نو شتانه واجبه ده يهکى تېدا بدرى، جيا بيتنه لهو شتانه که واجبه نيوه ده يهکى
تېدا بدرى، هر بويه هر دوو جوړهکى باس کردوه، تا وهکو نندازى زهکاتى واجب له هر دوو جوړه که
جيا بکاتنه. نهما نندازى رادهى زهکاته که (نصاب) لم حديسه عامدا بيتنهگ بووه لى وباسى
نه کردوه، بهلام به تهاوتى له حديسه خاصهکى ترده به دق روى کردوتنه، کواته چون درسته له
نصصىکى صريح ومو حکم که غيبرى نو معنائى لى ورتهگيى هيچى تر ناگيمنى واز بهيتري،
بۆلای نصصىکى موجدل وموتشايه که نو پيرى مبستى لهويه لى بدرى به شتويهکى گشتى،
هول ندهن بهيانى کن به نصصىکى خاص ومو حکم و پون کروه، هروک چون باقى نصصه
عامهکان رون نهگرتنه. -تواو-.

نيبنوقودامه نهلى: فرمودى پيغمبر ﷺ که نهفرموى: (لَيْسَ فِيْمَا دُونَ خُمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ)
(متفق عليه). واته: له پينج وسق کمتر زهکاتى تېدا نيره. نم فرمايشته خاصه، و واجبه پيش
بخرى وعمومى نو حديسى که ريواييتيان کردوه له باروه پى خاص بکرت. هروک چون نم
فرمايشتمى پيغمبر ﷺ که نهفرموى: (فِي كُلِّ سَائِمَةٍ مِنَ الْإِبِلِ الزَّكَاةُ) واته: له گشت نو
ووشتراندا که بو خويان نهلهو پين زهکات هديه. تايهتمان کرد بم فرمايشمى که نهفرموى: (لَيْسَ
فِيْمَا دُونَ خُمْسِ ذُوْدٍ صَدَقَةٌ) واته: له پينج (ذود) کمتر زهکاتى تېدانى (ذود: به کومه له ووشترىک
نهلتن: ژمارهيان له سوه تا ده بى).

ههروه‌ها ئهم فرمايشتمى پيغمبەر ﷺ كه نه‌فرمووى: (فِي الرَّقَّةِ رُبْعُ الْعَشْرِ) واته: له زيوډا زه‌كاته‌كمى چل يه‌كه. خاسمان كرد بعم فرمايشتمى كه نه‌فرمووى: (لَيْسَ فِيمَا دُونَ خُمُسٍ أَوَاقٍ صَدَقَةٌ) واته: له پينج نوقيه‌يه كمتر زه‌كاتى تيدا نى‌يه. چونكه به‌ويومى كشت‌وكالتى و ميوه‌جاتيش مالىو زه‌كاتى تيدا واجبه، كه‌واته له‌كميدا واجب نابى ههروه‌كو هه‌مو ماله زه‌كاتى‌يه‌كانى تر^(١).

وه ئهو به‌ويوممه بۆيه سوپانه‌وى سالَ به سهريدا ئيعتبارى نى‌يه چونكه تهاو بوونى نه‌شوناي ئهو بۆيه كه نه‌ندى يا درويته نه‌كرى، نه‌ك به‌وى به‌يترتته‌وه تا وه‌كو سالى به‌سهردا تى نه‌پيرى. وه غه‌يرى به‌ويومى كشت و كالتى و ميوه‌جات بۆيه سوپانه‌وى سالَ به سهريدا ئيعتبارى هه‌يه، چونكه ئهو ساله جنى گومانه بۆ تهاو بوونى گه‌شه كردن تيدا، وه نصايشى تيدا ئيعتبار كراوه تا وه‌كو بگاته راده‌يك كه كه‌لكى ئهو بى به‌شى فهقى لى ده‌ركرى له‌بهر ئه‌وه‌يه نصاب تيدا ئيعتبارى هه‌يه.

له دواى ئهو ليكۆلتنه‌وه نه‌كات: كه زه‌كات تنها له‌سهر ده‌ولتمندان واجبه، وه ده‌ولتمنديش به‌بى (نصاب) راده‌ى زه‌كات نايمه‌دى، وه نصايش ئه‌بى په‌چاو بكرى له گشت ئهو ماله‌ندا كه زه‌كاتيان تيدا واجبه.

نعمه ئهو، صاعيش په‌رداخىك وسى‌يه‌كه په‌رداخىكه، كه‌واته (نصاب) په‌نجا پيوانه‌يه، وه نه‌گهر ده‌رهاتوه‌كه له زه‌وى لهو جوړه شتانه نه‌بوو كه پيوانه نه‌كرى، ئهو ئه‌بنوقودامه لهو باره‌وه ووتريمتى: زه‌عفهران ولۆكه وه‌ر شتىك كه وه‌ك ئهم دوانه بگيشترين نصابه‌كه‌يان هزار و شمش صد (رطل)ى عيراقى‌يه، كه‌واته ئهم دوانه و تهمى ئهم دوانه به كيشانه حيساب نه‌كرين^(٢).

ئهبوسف نه‌لتى: نه‌گهر ده‌رهاتوو له زه‌وى لهو جوړه شتانه بوو كه پيوانه ناكړى زه‌كاتى تيدا واجب نى‌يه، هه‌تا نرخه‌كمى نه‌گاته نرخى نصابى نزم‌ترين جوړكه پيوانه نه‌كرى، كه‌واته زه‌كات له لۆكه‌دا واجب نى‌يه تا وه‌كو نرخه‌كمى نه‌گاته نرخى پينج وه‌سقى له نزم‌ترين جوړكه پيوانه نه‌كرى، وه‌كو جوو و تهمى جوو، چونكه ناكړى لۆكه ئيعتبار بكرى به خۆى، به‌لكو ئه‌بى به غه‌يرى خۆى ئيعتبار بكرى، وه‌ك مالى بازارگانى كه ئه‌بى بقبلى به كم‌ترين نرخى دوو نصاب له زير وزبو.

محمد نه‌لتى: ئه‌بى بگاته پينج به‌رابهرى به‌رزترين شت كه ئهو نوعى پى ته‌قدير نه‌كرى، جا بۆ نمونه لۆكه نه‌گهر بگاته پينج (قنطار)^٣ يش زه‌كاتى تيدا نى‌يه، له‌بهر ئه‌وه‌ى ته‌قدير كردن به وه‌سقى لهو

(١) يك نوقيه = ٤٠ ديرهمه. يك ديرهميش = ٩٧٠ و ٢٠ گره‌م.

(٢) پينج وه‌سقى يه‌كسانه به هزار و شمش صد (رطل)ى عيراقى، (رطل)ى عيراقيش ته‌قريبين (١٣٠ ديرهمه) (دانهر).

(٣) (قنطار) واته مالىكى زۆر.

نوعاندا که پټوانه نه کړی به نیتیباری نمویه که ولسق برزترین شته که نو جوړه شتانی پټی تقدیر نه کړی.

بری زهکاتی واجب:

بری نو زهکاتې دهرته کړت له وانې له زوی دهر دین نه گزیت بهی ټی نو دیری کردنی: جا توانی به بی نامیری ناودان ناو ندرین ده یه کی زهکات لی دهرته کړت، به لام نه گبر به نامیری ناودان ناودیر کرابن یا به ناوی کړدراو، نوو نیو ده یه کی لی دهرته کړت.

۱- له موعاده هاتوه ﷺ که: پیغمبر ﷺ فرمویتي: (فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْبَعْلُ وَالسَّيْلُ الْعُشْرُ وَفِيمَا سَقَى بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ) (رواه البيهقي والحاكم وصححه). واته: هرچی ناسمان ناویداو هرچی به ره گمرو پشاله ناوی له زوی دهرته گرت وهرچی لافا ناوی ندا ده یه کی زهکات لی ندری، وه هرچی به ووشتر یا ناو هه لکیش ناو بدری نیوه ده یه کی زهکات لی ندری.

۲- له نینوعومرود خوا لی زان رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتي: (فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ أَوْ كَانَ عَشْرًا الْعُشْرُ، وَفِيمَا سَقَى بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ) (رواه البخاري وغيره). واته: هرچی به ناسمان وکانی ناودیر بکرت یا به ریشمی خوی ناو بغواتوه ده یه کی نه کموت، وه هرچی به ووشتری ناو هه لکیش ناو بدری نیوه ده یه کی.

به لام نه گبر هندلی کات به نامیر ناو دیر بکرت وهندلی جار بی نامیر، نوو نه گبر وه یه کی بوون له ماویدا، نوو سټی چوار یه کی ده یه کی لی دهرته کړت. (واته: له صددا حوت ونیو).

نینوقودامه ووتویتي: نعمان زانیوه هیچ نیختیلافیک لو مسله پیدا هبی، به لام نه گبر ماویدی یه کیکیان لهوی تریان زرتت بیت نوو ماوه که مته که حوکی ماوه زوره کی هیه، لای نبوحنیفه و نه حمد و (ثوري) و یه کی له دوو قولی شافعی.

وه هرچی لوو زهره خمرج بکرت وه خمرجی چنینو درونو کیشو گترو شنو پاسوانی کردنو نوو جوړه شتانه گشتی لسمر حیسابی خاوه نه که یمتی، وه مالی زهکاته که هیچی لی ندری.

مذهمبی نینوعمباس ونینوعومر خویان لی رازی بیت نمویه که هرچی قمرز بکرت بز نوو ده غله بز چاندن وشین بوون و برهینانی لسمر حیسابی ماله زهکاته که یه.

له جابری کوری زیدوه هاتوه: که نینوعمباس ونینوعومر ره زای خویان لی بیت دهر باره کیستیک که قمرز بکاتو سرفی بکات بز خاوه خیزانی و پټی گه یاندنی زهره کی پرسپاریان لی کرا، جابری نه لی: نینوعومر فرموی: له پتشدا قمرزه کی لی بداتوه، وه نوو مایوه زهکاتی لی دهر بکات.

نیبنوعبباسیش فرموی: خاوهن مال هرچی قمرز کردوه بۆ برهم هیتانی جاری نموی لی بداتوه، پاشان نموی مایوه زهکاتی لی دهریکات. ثم (اثره) یهحیای کوری نادم له باسی مسهلمی خراجدا گتیراویتمی یوه).

نیبنوحزم له (عطاء) وه نهگرتیموه که ووتیتمی: هر خمرجهکی لی کراوه لیی دهرنهکرت پاشان نموی مایوه نهگهر گهیشته رادهی زهکات زهکاتی لی دهرنهکرت، نهگینا نا.

زهکاتی زهوی خراجی - سرانمی - :

زهوی نهکرت به دو بمشوه:

۱- (عشریه) ده یهکی: نهمه نو زهوی یانه نهگرتیموه که خاوهنهکانیان به ویستی خویان موسولمان بوون، یان به زۆر فمتح کراوه له نیوان نو موسولماناندا که فمتحیان کردوه دابش کراوه، یان نو زهویانمن که موسولمانان به دهستی خویان بوژاندوریا نتموه.

۲- خراجی: نهمش نو زهوی یانه نهگرتیموه که موسولمانان به زۆر فمتحیان کردوه و پاشان له زۆر دهستی خاوهنهکانیاندا هیشتریا نتموه له موقابیلی خراجیکی دیاری کراودا که بیدهن.

وه وهک چون زهکات واجبه له زهوی یه ده یهکیهکاندا، همره ها واجیشه له زهوی یه خراجی یهکانیشدا نهگهر خاوهنی نو زهوی یه (خرایجی یانه) موسولمان بین، یان موسولمان کریمی، جا لم حالتدا هم هوکمی زهوی ده یهکی بۆ نهکری وه هم هوکمی زهوی خراجی بۆ نهکری، وه واجب بوونی زهکاتی هیچ لایمیکیان منعی واجب بوونی زهکاتی لایمکهی تریان ناکات.

(ابن منذر) نهلتیت: نهمه ووتی بمشی زۆری زانایانه.

وه نهوانی نهمه یان ووتوه: عومهری کوری عبدالعزیز، ره بیعه، زهری، یهحیای نمنصاری، مالک، أوزاعی، (ثوري)، حسنی کوری صالح، نیبنو نبی لهیلا، (لیث)، نیبنومویارهک، أحمد، إسحاق، نبوعوبهید وداوودن. بهلگشیان لسم نهمه هیناوهتموه به قورن وحمیس وقیاس.

نهما قورنانه فرمووت: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾ (البقرة/۲۶۷). واته: نهی نهوانی باوهرتان هیناوه زهکاتی نو شته پوختانهی به دهستان هیناوه نهوانی نیمه له زهویدا بزمان دهرکردون، بدن.

جا نم نایمه بهخشین له زهوی واجب کردوه به گشتی، نیت هر زهویک بیت، خراجی یا ده یهکی. نهما سوننت: فرموده ی پیغمبره ﷺ که فرمویت: (فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرُ) واته: نهوی ناسمان ناوی بدات ده یهکی زهکات لی ندری. نهمش گشتی یه و زهوی خراجی وده یهکی نهگرتیموه.

نهما قیاس: لمبر نومی زهکات و خراج دوو مافن به دوو هوئی جیا جیا پیوست کراون، کواته هیچیان نومی تریان لانا بات.

همروهك نومه وایه موحریمك - كسیك كه نیحرامی بستیت - نیچیرك بكوژی مالی کسی تر بیت، نبی دوو ماف بدات، وه لمبر نومی زهکات به دهقی ثابت و حدیس واجب کراوه، وه خراج كه به نیجتهاد واجب کراوه ناتوانی منعی بکات.

نمبوحنیفه بز نومه چوه كه ديك له زوی خراجیدا نریه، بهلكو نومی پیوست بی تییدا تمنا خراجكهیه وه مرجی پیوست بوونی ده يك نموده زوییهكه زوی خراجی نیست.

بهلگمی نمبوحنیفه و لی کولینومی:

نیام نمبوحنیفه ﷺ بز بچونهکی نمانی خوارومی کرده به بهلگه:

۱- نیبنومسعود دهگیرتموه كه پیغمبر ﷺ فرموی: (لا يَجْتَمِعُ عَشْرُ وَخَرَاجُ فِي أَرْضِ مُسْلِمٍ) واته: ده يك و خراج کونابنوه لمر زوی موسولمان.

نم حدیسهش، زانایانی حدیس هموو لمر نومه کون كه حدیسیکی زعیفه، تمنا یهحای کوری عنبسه هیناویتمی له نمبوحنیفه، له حمادهوه، له نیراهیمی نمخعیروه، له عدلقمروه، له نیبنومسعودوه، له پیغمبروه ﷺ. بهیهقی له (معرفة السنن والآثار) دا ووتویتمی: نمر حدیسه باسکراوه نمبوحنیفه نهگیرتموه له حمادهوه له نیراهیموه، وه نممش قسی خویتمی، جا یهحاش به مرفوعی نی گیرتموه، وه یهحای کوری عنبسه حالی ناشکرایه، چونکی له (ثقات) وه (موضوعات) ربوایت نهکا، نممش نمبوتهحمادی کوری عادی حافظ ووتویتمی، لهو دا كه نمبوسعدی مالینی بز گیراویتموه دهریاری نمر.

همروه ها کمالی کوری (هام) كه یهکیكه له نیامهکانی مذهبی حنفی به زعیفی داناه.

۲- نهحمد و موسلیم و نمبوداد له نمبوهورهیره كه پیغمبر ﷺ فرموی: (مَنْعَتِ الْعِرَاقُ قَفِيزَهَا، وَدِرْهَمَهَا، وَمَنْعَتِ الشَّامُ مَدِيَهَا وَدِينَارَهَا، وَمَنْعَتِ مِصْرُ إِرْدَبَهَا وَدِينَارَهَا، وَعَدْتُمْ مِنْ حَيْثُ بَدَأْتُمْ - قَالَهَا ثَلَاثًا - شَهْدَ عَلَى ذَلِكَ لَحْمُ أَبِي هُرَيْرَةَ وَدَمُهُ). واته: عیراق نمر پهیمانو نمر درهمی كه لمری بو نهیدا، شامیش دوو موددهکی و دینارهکی نمد، میسریش نمر پهیمان و دیناری كه لمری بو نهیدا، و نیوه چون هاتن ناواش گپانموه، سی جار نمدی فرمو، گوشت و خونی نمبوهورهیره شایسته لمر نمر.

بهلام لمر حدیسهدا بهلگمی نومه نریه كه زهکات له زوی خراجی و درناگیریت، زانایان نم حدیسهیان واليك داوهتموه كه نوانه موسولمان نمب و سرانیهان لمر لائبریت، یا نیشارته بز کومتنومی فیتنه

له ناخر زهماندا که نهمیته هوئی ریگرتن له دانی ئو مافه خویانی که واجبه لسمریان، وهک زهکات و سمرانه و شتی تر.

نیام نهووی درای ئو دوو لیکنانهوویه نهفرمووی: نهگهر حدیسه که مانای ئوه بووایه که نهلین، ئوه پیوست ئهبوو زهکات لسمر درهم و دینار و بازرگانی لابریه، ئهممش هیچ کس نایلیت.

۳- نهگیرنهو کاتی دیهقانی دهسلاتداری پاشا، موسولمان بوو عومری کوپی (خطاب) خوی لی بازی بیت فرمووی: (زهویهکانی بدهنهو و سمرانی لی وریگرن). ئهممش به صراحت فرمانه، که خراجی لی وریگری بهلام فرمان به وریگرتی ده یهک نییه. وه ئم به سمرهاته مهبست لیتی نهوویه که خراج به موسولمان بوون لاناچی، وه ئوه ناگهیمنی که ده یهکی لابیچی، وه لیتهدا بویه تمنها باسی خراج نهکات، چونکه لهوانده واگومان بکرت که خراج به موسولمان بوون لانهجیت وهک سمرانه، نهما ده یهک وهک ناشکرایه لسمر موسولمانی نازاد پیوسته، کهواته پیوست ناکات باس بکرت. وهک چون باسی وریگرتی زهکاتی ناژهلی نهکرد که لی وریگری، هروها زهکاتی زیو، یان لمبر ئوهی دیهقان ئهوندهی نهبووه ده یهکی لسمر پیوست بیت.

۴- وه لمبر ئوهی والیهکان وه پیشموا موسولمانهکان کاریان لسمر ئوه نهبووه ده یهک وخرراج لسمر یهک زهوی کۆ بکمنه و لیتی دهر بکمن. بهلام ئهمموا نییه چونکه (ابن منذر) نهگیرتهو که عومری کوپی عبدالعزیز هردووکیانی کۆکردوتهو و سمندیتهی.

۵- خراج جیاوازه له گهل ده یهکدا چونکه خراج وهک سزا پیوست بووه، بهلام ده یهک وهک عیبادهتیک پیوست بووه، و ناکرت هردووکیان لسمر یهک کس کۆ بکرتتهو و هردووکیان پیوست بیت لسمری.

ئهمه راسته له حالتی سمرهتادا، بهلام له حالتی مانوهدا وا نییه وه همموو شیوهکانی خراج ئهساسهکانیان زۆرو سزایی نییه، بهلکو له هیندی شیوهیدا زۆری لهگهلدا نییه، وهک لمو زهویانی نریکن له زهوی خراجمه، یا ئمو زهویانی به ئاری روباره بهچوکهکان ژیاونهو و ئاودیری کراون.

۶- هوئی خراج و ده یهک، یهک شته ئموش نهوویه که ئمو زهوییه قازانج ئهدا چ له حقیقتدا یا له هوکما، به بهلگهی ئوهی نهگهر ئمو زهوییه شوو و بی کهلک بی، نه خراج و نه دهیهکی لسمر نییه، جا مادام هویه که یهک بیت، همر دووکیان له زهویهکدا کۆ نابنهو، لمبر ئوهی یهک هو دووماف که هردووکیان له یهک جۆرین پیتهی نا بهسرتتهو، وهک ئوهی کسیتک (نصاب) رادهی زهکاتی ههبی له ناژهلی خۆلمهردا سالتیک لهلای بی بۆ بازرگانی، لم حالتدا دوو زهکاتی ناچیتته سمران.

ولهلام بۆ ئهممش: ئوه بوو شویه نییه، چونکه هوئی ده یهک ئمو بهروبوومهیه که له زهوی دیتته دهر، بهلام خراج لسمر زهوییه کهیه، جا ئمو زهوییه بهجیتریت یا نهجیتریت وهک یهک، وه نهگهر واش فمز

کەمێن ھۆکار یەکیەکە، خۆ لێم ھالەتەشدا ھیچ رێگرتێک نییە لێوی کە دوو وەزیفە ھەتواستێ بە یەک ھۆر، کە ئەریش زەوی یە، وەک چۆن کەمالی کووێ (ھام) تەمبێ ووتوو.

زہکاتی نمر برویومسی کہ لہ زہوی نیجارہت پیدایا نیست:

جومهورى زانايان رايان وايه همر كس زهويه كى به نيجارپهت گرت وچاندى زه كات لىسر نمو كسيه
نمك خاوهن زهويه كه.

ئىبوحنىفە ئەلەيت: زەكات لەسەر خاوەن زەرەكەيە. ئىبىنۇرۇش ئەلەي: ھۆى جىاوازى زانايان لەو بارەوہ ئەوہ: ئايا دە يەك مافىكە لەسەر زەرەكەيە يان لەسەر زەرەكەيە؟

جا کاتی له لای نمان مافیکه لاسر یه کی لمو دووانه، جیاوازیان لموډا پیدا کړووه که کامیان له پېشته که نیسبت بدری بو جی زه کات دانه که، که تمیش نمویه هم زمرعه که وه هم زمره که هی خاوه نیکه.

جا جهماور رهڻي وايه: ٽوهي زه کاته کمي ٿيندا واجبہ دانويٽه ڪهيه.

وه ئىبوحنيفه رەئى وايه: ئەرەبى زەكاتەكى تىدا واجبه ئەرەبە كە ئەصلى واجب بولۇنە كەبە، ئەرەب زەرەبە كەبە.

به نام نیبئوقودامه پهنی جمماورمه لئبئیرئ و ئه ئی: زه کات له زمرعه کدا واجبه، هه بۆیه ده بئ
خاوه نی ئو زهره زه کاته کم ی بدات. وه ک چۆن زه کات له نرخی ئمرئک ئمدات که بۆ بازرگانی دای ناوه،
وه وه ک چۆن ده یه ک له زهرعئکی خۆی ئمدات که له مولکی خۆی دایه، وه ئو قسه یه راست نی یه که
ئه ئین: زه کاته که له خمرجی و هه زینمی خودی زهوی یه که یه، چونکی ئه گهر له خمرجی و هه زینمی خودی
زهوی یه که بوایه، ئو کاته زه کات له زهوی یه دایه واجب ئه بوو ئه گهر داشنه چی ئه رایه – وه ک چۆن خه راج
په یوه ندی به خودی زهوی یه وه هیده وه هه روه ها ئو کاته ئه بوایه زه کات له سهر (ذمی) یه واجب بوایه وه ک
چۆن خه راجی له سهر واجبه، وه ئه بوایه زه کات به ئه ندازی زهوی یه که ته قدیر به کرایه نه ک به ئه ندازی
زه رعه که، وه واجب ئه بوو صهرف به کرایه بۆ مصارفی (فیء) نه ک بۆ مصهرفه ی زه کات.

دانایی رادعی زهکات له خوږماو تړی دا به ځمکاندن نلک په پټوانه:

کاتی خورما و تری پی نه گمن و چاکی ریان ناشکرا نمبی، به خملاندن رادهی زه کاتیان بۆ دا ده نریت نلک به پیتوان، نعریش نمبی کسیتیکی شاره زای نمین تمماشای نو تری و خورمایه بکات که به ریز و دارخورما کوهیه پاشان به خورما و میوژ دایان بنیت، بۆ نووی بزانی چنده زه کاتیان تیدایه، جا هرکاتی نو بروربوومه روشک بو نو زه کاتمی لی وهرته گرت که له یتشوهه دایاره.

له نبو حومهیدی ساعیدی یوه هاتووه فرمویستی: له گل پیغمبر ﷺ غزای تبوکمان کرد، کاتی هاتوه (رادی القری) ژبتک لمانو باختکدا بوو خوی خاوهی شو باخه بوو، پیغمبر ﷺ فرموی:

یخملینن، وه پیغمبر ﷺ خملاندی به ده وهسق، نهجا پیتی فرمود: داینبی بزانه چند زهکاتی لی دمرته کرت. (رواه البخاری).

نعمش سونمتی پیغمبره ﷺ وکاری هاو له کانی ریتی دوی خوی، وه زوری زانایانش هر نعه نهلین^(۱).

به لام حنه فی ده کان ره تیان وا نریه نهلین: خملاندن گومان وته خینه وحوکی پی ناکرت. وه سونمتی پیغمبر ﷺ چاکره، چونکه خملاندن به هیچ جوړی گومان نریه، به لکو نیجیهادیکه بۆ زانینی نندازی بروروبوم، وهک نو نیجیهادهی نه کری بۆ زانینی نندازی شتی زهره لی دراو.

وه هوی نو خملاندنمش لی ره دا نهویه میوه وهک عاده ته به تپری نه خوریت، لبر نو زور پیوسته بمی زه کاته کی بۆ دابرتیت پیش نی کردنمو خواردنی، وه بۆ نهوی خاوهی دوی نو خملاندننه چون یسوی ناوا تصروفی تیدا بکات و (ضامن) نندازی زه کاته کشی بیت.

وه لمر خملینمر پیوسته سی ده کی یا چواره کی واز لی بهینتی بۆ خاوهی، چونکه بۆ خواردنی خویانو میوانو دهر وراوسی پیوستیان پی هیده، وه نو بروروبومه کم بوون تووشی نهی به لی خواردنی بالندو کسانیک که به لایدا تی نه پرن وه هروه ها ره شه باش لی هله نوهرتی، جا نه گمر نو بروروبومه هموی بخملینرت و حیساب بکرت بی نهوی سی ده کی یا چواره کی لی دهریکرت، خاوهی زبانی لی نه دریت.

له سهلی کوری نبو (حشمة) وه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموی: (إِذَا خَرَصْتُمْ فَخُذُوا وَذَعُوا الثُّلُثَ، فَإِنْ لَمْ تَدَعُوا الثُّلُثَ فَذَعُوا الرُّبْعَ). (رواه أحمد وأصحاب السنن إلا ابن ماجه. ورواه الحاكم وابن حبان وصحاحه)^(۲). واته: هرکاتی مالیکتان خملاند بۆ زهکات واز له سییه کی بهینن، نه گمر وازتان له سییه کی نهینا، چواره کی واز لی بهینن پاشان زه کاته کی دهریگن.

(۱) مالیک نعه به واجب نمانی، وه لای شافعی ونه محمد سونمت. (دانه).

(۲) سنده کی زعیفه، وه لای زههبی و بیجکه لو کسانیک تیدایه که نناسران، و هیچ نیعتبارنک بۆ نو کسانه دانانرت که دانهر باسی کردوه له وهدا که به صحیحیان دانوه، لبر نهوی توان لوکسانن که کمترخمی تیدا نه کن، و نه وندهش بسه بۆ به لکه که (ترمذی) له گمل نه وهدا که کمترخمه کاتیک تخریجی نهکات بدهنگ نیبت لمری و به حسنی دانواره، هر لبر نهویه له (الضعیفه) دا به ژماره (۲۵۵۶) و (ضعیف ابی داود ۲۸۱) دا تخریج کردوه.

(ترمذي) ووتوبتي: کارلسمرحمديسهکمی سمله لای بمشی زوری زانایان.

له بمشیری کوری یساروه هاتوه که ووتوبتي: عومری کوری (خطاب) خوی لی رازی بیت نمبو (حشمة)ی نمصاری نارد بز خملاندنی مالی موسولمانان و پیی فرموو: (کاتی پایز بوو خه لکه کمت بیینی لئناو دار خورماکانیاندا، بمشی خواردنیان بز لی دهریکو مەخملتینه).

له مەخمولوه هاتوه ووتوبتي: پتغمبەر ﷺ کاتی خملتنبیری ئنارد پیی ئنفرموو: (خَفُّوا عَلَى النَّاسِ فَإِنَّ فِي الْمَالِ الْعَرِيَّةَ وَالْوَاطِنَةَ وَالْأَكِلَةَ). (رواه أبو عبيد). واتە: لسمر خه لک ناسان بکمن چونکه ئمو ماله بمشی بمخشین ورتبوار و بخوری تیدا ههیه.

له دهغلودان خواردن:

دروسته خاوهنی دهغل و دان له دهغل و دانهکمی بخوات، وه ئهوی له پیتش دروتنه نه بخوات لسمری حیساب ناکری، چونکه عادهت ههروهه بووه، وه ئهوی لیی ئهخورت بمشیکی کمه، وه چۆن خاوهن بهروبومه کان پیتش لی کردنهو لییان ئهخۆن، جا کاتیک دهغل و دانه که دروتنه کراو دانهکمی لی جیا کراوه ههرچی مابۆوه زهکاتی لی دهرته کرت.

له ئهحمیدیان پرسى دهربارهی ئهوی خاوهن زهرع به فریکی نه بخوات؟ ووتی: قهیناکه نه گهر خاوهنی به پیی پتوبست لیتی بخوات. وه شافعی و (لیث) و ئیبنو حزم هه ئهویان ووتوه^(۱).

تیکم کردنی جۆرهکانی دانوێله ومیوهجات بز تمواو کردنی رادهی زهکات:

زانایان لسمر ئهوه رێک کهوتن که دروسته جۆرهکانی میوههیک یا جۆرهکانی دانوێلههیک تیکهلاو یهکتر بکرن گهرچی له جوانی و ناشیرینی و چاکی و خراپی و رهنهگهگیدا فرقیشی ههبی، کهواته دروسته جۆرهکانی میوه تیکهلاو یهکتر بکرت، ههروهه جۆرهکانی گهنم، ههروهه جۆرهکانی تریش.

وه لسمر ئهوهش رێک کهوتن که مالی بازارگانی بخرتته سمر نرخهکمی وهه دوکیان پتکوه حیساب بکرن وه پاشان له مەجموعی ئمو دووانه زهکات بدرت، بهلام لای شافعی دروست نییه نرخ بخرتته سمر

وئمو ئهسرهش که دانهر له دواي ئهوه باسی کردوه له بمشیری کوری یساروه ئهوه پچر پچره له نیوان بمشیر و عومردا، چونکه ریاوتیان له بمشیرهه باس نه کردوه مەگهر لئو صحابهناوه که تمهنیان کم بووه وهک ئهمنس و نهوانی تر.

ههروهه ئمو ئهسرهش که له دواي ئهوه هاتوه دووباره مورههله، ئمبو عوبهید ریاوتی کردوه (۱۴۵۳) و پیاههکانی سیقمن.

(۱) بهلام مالیک وئمبوحنیفه ئهتین: نهگهر له پیتش دروتنه کردنی زهرعه که خاوهنهکمی لیتی بخوات له رادهی زهکاتهکیدا لسمری حیساب نه کری (دانهر).

غەيرى ئەر جىنسىسى كە كېرەك، چۈنكى (نەسب) ئەر ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى ئەر جىنسىسى كە كېرەك، چۈنكى (نەسب) ئەر ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ.

ۋە ئەر ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى ئەر جىنسىسى كە كېرەك، چۈنكى (نەسب) ئەر ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ.

جا ئاۋەلەكان جۆزىك ناخىرە سەر جۆزىكى تىر، بۇ ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى ئەر جىنسىسى كە كېرەك، چۈنكى (نەسب) ئەر ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ.

ئەمەش مەزھەبى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى ئەر جىنسىسى كە كېرەك، چۈنكى (نەسب) ئەر ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ.

(ابن مەزۇر) ۋە ئىسپاتى: زانا ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى ئەر جىنسىسى كە كېرەك، چۈنكى (نەسب) ئەر ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ.

چ كاتىك زەكات ۋە ئىسپاتى ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ:

دەغل ۋە ئىسپاتى: زانا ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى ئەر جىنسىسى كە كېرەك، چۈنكى (نەسب) ئەر ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ.

جا ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى ئەر جىنسىسى كە كېرەك، چۈنكى (نەسب) ئەر ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ.

(۱) ئەمەش مەزھەبى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى ئەر جىنسىسى كە كېرەك، چۈنكى (نەسب) ئەر ئىكەنلىكى ئىسپاتى بولۇپ تۇرىدۇ.

دانانی باشرین جزر بۆ زهکات:

خوای گموره فرمانی داوه به زهکات دهران که چاک ترین جزری ماله که بدن به زهکات، وه قهدهغی کردوه که جزری خراب بدری به زهکات وه ئهفرمویت: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَن تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَنِّي حَمِيدٌ﴾ (البقرة: ۲۶۷). واته: ئهی ئو کسانهی نیمانتان هیتاوه له باشرین وجوان ترین جزر لو شتانی به دهستی دهینن وه ئو شتانی خوا له زوی بۆی دهرکردن بدن به زهکات، وه جزری قهلب وخرابهکی مدهن به زهکات له حالیکدا نهگهر به خۆتانی بدن وهری ناگرن مهگهر چاوپۆشی بکهن له خرابیهکی، وه بزائن که خوا بۆ نیازو ستایش کراوه.

ئهبوداد ونسانێ وغهیری ئهوان نهگهرنوه: له سههلی کوپی حونهیفوه له باوکیوه که روتیوتی: پیغمبهر ﷺ دوو جزر خورمای خرابی قهدهغه کردبوو که به زهکات بدری (جهرور) و (حبیق)، وه خهک نهچوون میوه خراپهکانیان دا ئهنا بۆ زهکات، جا ئهویان لۆ قهدهغه کرا، وه لو بارهیهوه ئه نایمه هاته خوارهوه: ﴿وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ﴾ واته: وه جزری قهلب وخرابهکی مدهن به زهکات.

(براء) ئهتی: نایمتی: ﴿وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ﴾ له بارهی ئیتمی هۆزی ئهنصار هاته خوارهوه، ئیتمه خاوهن خورما بووین، ههر کس بهپیکی کم و زۆری خورماکی خورمای ئههینا بۆ زهکات، پیایی وا ههبوو دوو هینشوی ئههینا، ههبوو یهک هینشو، ههتی ئهواسی له مزگوتدا، لهبرئهوێ ئههلی صوفهه خواردنیان نهبوو بیخۆن، جا کاتیک کسێکیان برسی ببوایه ئههاته بهرهینشوه که و دارێکی پێدا نهکیشا، دهنگهکانی نهکوته خوارهوه و نهخواره، وه ئو کسانهی ئارهزی خیرکردنیان نهبوو نهچوون هینشوی خراپیان ئههینا ههلیان ئهواسی هینشوی واههبوو (شیص) و (حشف)ی که دوو جزره خورمای خراپن تیدا بوو، وه هینشوی واههبوو شکاو بوو بۆیه خوای گموره ئه نایمتی نارد هوارهوه: ﴿وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَن تُغْمِضُوا فِيهِ﴾ جا (براء) ئهفرمویت: نهگهر کسێکتان لهوی بدنهتی که خۆی بهخشیوتی وهری ناگهرت مهگهر به شهرم و چاونوقانهوه. وه ئهفرمویت: دواي ئهوه ههرکس باشرین جزری که ههبوایه ئهوهی ئههینا، (ترمذی) گهرایمتی بهوه فرمویت: (حسن صحیح غریب).

شوکانی روتیوتی: ئه حدیسه بهلگی ئهوهی تیدایه که ناییت خاوهن مال دهست بیات له خراپه که زهکات دهریکات، نهک له چاکهکی که زهکاتی تیدا پیوسته، ئههش به دهق هاتوه له حدیسهدا

دهرياره خورما، وه همموو جوړه کاني تړيش که زهکاتيان تيدا پتويست بيت لسمرئمه قياس نه کړين، وه همروه ها دروستيش نيره لسمر زهکات ودرگر نمو جوړه خراپه ودرېگړت.

زهکاتي هنگړين:

جمماوهری زانايان بؤ نموو چون که هنگړين زهکاتي لسمر نيره. بوخاری فرمويستی: دهرياره زهکاتي هنگړين هيچ حدیستکی صحیح نه هاتوه^(۱).

(۱) نم قسميه به گشتي را نيره لمبر نموو چند حدیستک لمباردهيوه هاتوه که حسنترینان حدیسه کمی عمری کوری شوعه ييه له باوکی یوه له باپی یوه، وه صحیح ترین ړنگاش ړنگای عمری کوری حاری میصری به له عمری کوری شوعه ييوه... بم زار او به:

(هیلال که یه کتک بوو له هوژی موتعان، زهکاتي چند هنگړتکی هینا بؤ پیغمبر ﷺ و داوای له پیغمبر ﷺ کرد که دؤلتک هیه بهناوی (سلبة) بؤی قدهغه بکات له خه لکی، پیغمبرش ﷺ نمو دؤلی بؤ قدهغه کرد، جا کاتیک عومری کوری (خطاب) بوو به جینشین، سوفیانی کوری وه هب (که کاریدهستی عومر بوو) نامی بؤ عومر نووسی و لمو باروه پرسیاری لیکرد.

عومریش بؤی نویسه: نه گمر نمو زهکاتي که نهیدا به پیغمبر ﷺ به توژی دا نمو نمو دؤلی بؤ قدهغه بکړوه، وه نه گمر وای نه کرد نمو کومه له میتشکن هرکس بؤی هیه لیان بخوات). نممش ئیسناده کمی (جید) ه و له (الإرواء) یشدا به ژماره (۸۱۰) تخریج کراوه، همروه ها (حافظ) یش له فعهدا به قوی داناوه، و داوای نمو نمفرمويستی: سنده کمی هتا نه گاته سر عمر صحیحه، وپای هه لېژېردراویش لمباری عمرهوه نمو به که قوی بیت، به لام نم به مرجیک نعبت که به ره لستی و جیاوای تیدا نعبت، هرچنده نمو ه بؤ سر نمو حمل نه کړت که نمو زهکات دانه له موقابیلی پاراستنی نمو زوی یدا بووه، همروه و له نامی نامه کمی عومری کوری (خطاب) به لگه لسمری.

و له پینش (حافظ) دا ئینو زهغویه له (الأموال) دا (۱۰۹۵-۱۰۹۶) پاشان (خطابی) له (معالم السنن) (۲۰۸/۱) دا بؤ نموو چون، و لمروالتمیشدا همروایه، ئیر خوای گمورهش بؤ خوی زاناره. وه لمبر ووردی نم مسله یه له لایمی فیهی و حدیسی یوه رای شوکاتي تیدا تووشی تیکل و پیکه لې بووه، جا له (نیل الأوطار) دا (۱۲۵/۴) بؤ نموو چوه که زهکات له هنگړیندا واجب نیره، و همموو حدیسه کانشی به موغمل داناوه.

به لام له (الدرر البهية) دا دانی به واجبتیدا ناوه، و شی کمرهوه کشی صدیق حسن خان به شونیدا وژیستوه له (الروضة الندية ۲۰۰/۱) دا.

شوکانی پالېشتی نم قسمیهی خوی کردنموه له (السیل الجرار) دا (۴۶۱-۴۸) و فرمويستی: حدیسه کاني نم بمه به کتر بهیتر نه کمن.

شافیعی و توبیعتی: نومی من هلم بژاردوه نومی که هنگوین زهکاتی لیدرناکرت، چونکه (أحدیث) و (آثار) سابق لمو شتاند که زهکاتیان لی دهرتهکرت، وه له هنگوین دا سابت نیری، کهواته چارپوژی لی کراوه.

(ابن منذر) و توبیعتی: دهرباری پیوست بوونی زهکاتی هنگوین نه خبرتکی ثابت، وه نه (إجماع) نهاتووه، لمبر نومه زهکاتی لی دهرناکرت. نهمش رای جساوهره.

بهلام حنهفیری کان ونه حمد بۆ نومه چون که هنگوین زهکاتی تیدایه، هر چنده حدیسی صحیح نهاتووه دهرباری پیوست بوونی، بهلام چند نهمرک هاتووه که یه کتر بهیژ نهکن، چونکه له شیلی درخت وگول پیدا نیی، وه پیوانمش نهکری و زهخیره نهکری، لمبر نومه زهکاتی تیدا پیوسته، وه دانموتله و خورما، وه لمبر نومی له کشتوکال و میوه کمتریش خمرجی تی نهچیت.

نهموحنیفه بۆ پیوست بوونی زهکاتی هنگوین مرجی نومی داناه که نیی له زوی دیهکی دا پهموده کرابیت، بهلام (نصاب) رادی زهکاتی بۆ دانناوه، وه نهلیت: له زوی دیهکیدا له کم و زوری وهرتهکرت.

بهلام نیمام نهحمد به پیچوانمی نومی و نهفهموویت: مرجه نهمش بگاته (نصاب) رادی زهکات، نهمش ده (فرق) که هر فرقیك ۱۶ رتلی عیراقییه^(۱)، وه لای نهم نهمر ههنگانه له زوی خراجیدا بووین یا لمو زویاندا بن که دیهکین یهکسانه.

وه نهمیوسف و توبیعتی: رادی زهکاتی هنگوین ده رتله.

وه محمد و توبیعتی: رادی زهکاتی هنگوین پینج فرقه، هر فرقیك = ۳۶ رتله.

جا ناگای لمو جیاوازییه نهموهر ناگای له جیاوازی بهلگههیتاننهموهرکانیان نهموهر، چونکه نهمرگا صحیحه وه نهمزایت بهلگهکی به قدهغه کردنی نهم دۆلعه بستراره نهمه - واته بۆیه زهکاتی لی سمراره لمبر نومی دۆلکی بۆ قدهغه کراوه له خه لکی - وه ریاوتهکی تر به (مطلق)ی هاتووه، بهلام زهعیفه، و بۆ بهلگه هیتاننهموهر ناییت ههموهر له (النیل) دا بۆخوی دانی بهودا ناوه، وه له دواپی دا لمو دور سمرچاره دا که باس کران بۆخوی نهم بۆچوونمی داناه و به پیچوانمی کردوه.

نیتر قاعیدهی حمل کردنی (مطلق) بۆ سمر موقعییدی لمبر چۆتوه که له زور مسهلهدا باسی دهکات، نهم مسهلهانی که بهلگهکانیان بهرابری یهک نهمنهم، نیتر بو قاعیدهیه نهم بهلگانه یهک نهمات.

جا بههموهر بۆمان دهرتهکرت که نهم ههنگانمی نهمر له ههنتیک کینگه و باغچهدا همن زهکاتیان لمبر نیری، مهگر نهم زهکاته (مطلق)ی که ناده میزاد به خۆشی خۆی نهمات، هر بو شتویهی که لیباسی کلویهلی بازرگانیدا باس کراوه، نیتر خوی گهمرهش بۆخوی زاناره. (تمام المنه).

(۱) رتلی عیراقی = ۱۳۰ درهمه، نهمش (ظاهری) قسمی نهحمد. (دانمر).

زهکاتی ناڅه

چمند حدیسیکی صحیح هاتوه دان بډوا نمنی که زهکات پیوسته له ووشتر و پشهولاغ و مهر و بزڼ دا، وه نمتووی نیسلامیش یهکن لمرکارکردن بو حدیسانه.

وه چمند مهرجیک هدی به پیوست بوونی زهکات له ناڅه‌لدا که نمانن:

۱- بگاته راډی زهکات (نصاب).

۲- سالی به سردا تی پیریت.

۳- خولمهر پیټ، واته: بمشی زوری سال بڅو له پوښی دهشتایی بهکان که قدمهغه نری به بلومهر پی^(۱). جومهوری زانایان لمر نمرچمن وکس جیوازی نری به لمری، جگه له مالیک و (لیث) که نه‌لین: زهکات لمرناڅه به شیوه‌کی گشتی واجبه، چ خولمهر پیټ یا نالف پندراویټ یا بڅو بار و نیش بی، یان نه، به‌لام حدیسه‌کان به ناشکرا نموه نه‌گه‌منن که خولمهر پین، نمنش فانیدهی نموه نندا که نمو ناڅه‌لانی به نالف پندان به‌خیر نه‌کرین زهکاتیان لمر نری، چونکه قسه هر نمین فانیده‌کی وها بدا به دهستموه که نیحتیمالاتی خراب پووی تی نه‌کا.

(ابن عبدالبر) ووتی: من نازانم له زانایانی وولاتدا کسیتک هییت قسه‌کی مالیک ولیمسیان کردیت.

زهکاتی ووشتر:

ووشتر همتا ژماره‌ی نه‌گاته پینچ سر هیچی زهکات لمرناپیټ، نه‌گمر گه‌شته پینچ سر و خولمهر پوونو سالیان به سردا تیپیری، نموه یا کارپه مریکی یک ساله یا چوشتیرکیکی دوو ساله زهکاتیان ده‌کمریت، وه کاتی گه‌شته ده سر دوو کارپه یه‌کساله یا دوو چوشتیرکیکی دوو ساله، نیتر بو پری به پینچ سری زیاد کرد، کارپک یا چوشتیرک زیاډ نه‌کات. وه نه‌گمر گه‌شته بیستو پینچ نموه می‌به ووشتریکی نه‌کمریت که سالیکی تمواو کرد بی و پیټی نابیته دوووم سالموه (که پیټی نوتوئی بنت محاض)، یان نیتره ووشتریکی نه‌کمریت که دوو سالی تمواو کرد بی و پیټی نابیته سی‌یممونه (که پیټی نوتوئی

(۱) نممه رهنی نمبوحنیفه و نه‌حمده، وه رهنی شافیعی نمویه: نه‌گمر بمشی کمتری ساله‌که نالقی پیټی نندرا نموه لم حالتندا سه‌یری نمو نالقه نه‌کیت، نه‌گمر نمو نالقه نمندازیه‌کی وها بیټی لمو ماوه‌یدا نشیخوا زهرریکی ناشکرای توش نمین نموه زهکاتی تیډا واجبه، به‌لام نه‌گمر لمو ماوه‌یدا به بیټی نمو نالقه نمی نمتوانی بڅی، وه نه‌گمر بشری زهرریکی ناشکرای توش بیټی، نموه زهکاتی تیډا واجب نری، وه ناڅه‌لش تمنها دوو رڅو به بیټی نالف نمتوانی بڅی که زیاتر بوو ناتوانی. (دانغر).

زه کات

ابن لبون)، وه نه گمر گه یشته سی و شمش سر، نهوه می زه ووشتریکی نه کویت که دوو سالی تنواو کردبی وپئی نابیتته سی و مسموه (که پئی نهوتری ابنة لبون).

وه نه گمر گه یشته چل و شمش سر نهوه می زه ووشتریکی نه کویت که سی سالی تنواو کردبی و پئی نابیتته چواره مسموه (که پئی نهوتری حقة).

وه له شصت و یک سردا نهوه می زه ووشتریکی نه کویت که چوار سالی تنواو کردبی و کویتته پینج مسموه (که پئی نهوتری جذعة).

وه له حدفتا و شمش سر دوو (ابنة لبون) ی نه کویت.

وه له نهوه و یک سر همتا صد و بیست سر دوو (حقة) ی نه کوی.

وه نه گمر نهوه زیادی کرد له همر چل سر (ابنة لبون) یکی نه کویت، وه له همر پنجا سر (حقة) یکی نه کوی

وه بز زیادتر تی گه یشتن لهم باسه تماشای نم جمدوه لمی خواره بکه:

پادهی زه کاتی ووشتر	نهو نه اندازیهی که واجبه بپریت
له	تا
۵	۹
۱۰	۱۴
۱۵	۱۹
۲۰	۲۴
۲۵	۳۵
۳۶	۴۵
۴۶	۶۰
۶۱	۷۵
۷۶	۹۰
۹۱	۱۲۰
۱۲۱	۱۲۹
۱۳۰	۱۳۹

زهکات

۲ (حقه) ۱+ (ابنة لبون)	۱۴۹	۱۴۰
۳ (حقه)	۱۵۹	۱۵۰
۴ (ابنة لبون)	۱۶۹	۱۶۰
۳ (ابنة لبون) ۱+ (حقه)	۱۷۹	۱۷۰
۲ (ابنة لبون) ۲+ (حقه)	۱۸۹	۱۸۰
۳ (حقه) ۱+ (ابنة لبون)	۱۹۹	۱۹۰
۴ (حقه) يان (ابنة لبون)	۲۰۹	۲۰۰

بهلام نهگمر تمعمنی نمو ووشترانمی که واجبه بدریت به پیتی (نص) جوړاوجوړ بوو، لم حالتدا بهم شتوهدمی خواروه کار نهکړی:

نهگمر کسټیک ووشترهکانی گهیشته نمو نمندازهیمی که نمبی (جذعه)ی لسمر بدات، بهلام نمی بوو، بهلکو (حقه)ی همبوو، نمو (حقه)ی لی ورنهگیری، وه نهگمر بوی کرا لهگهلیا بیست دیرهم بدات، یا دوو کاوړی یدک سالة یا دوو چوشتیری دوو سالة.

وه نهگمر ووشترهکانی گهیشته نمو نمندازهیمی که نمبی (حقه)ی لسمر بدات بهلام نهیبوو بهلکو (ابنة لبون)ی همبوو، نمو (ابنة لبون)ی لی ورنهگیری، وه نهگمر بوی کرا لهگهلیا دوو کاوړی یدک سالة یا دوو چوشتیری دوو سالة بدات، یا بیست دیرهم.

وه نهگمر ووشترهکانی گهیشته نمو نمندازی که نمبی (ابنة لبون)ی لسمر بدات، بهلام تنها (حقه)ی همبوو، نمو (حقه)ی لی ورنهگیری، وه نمبی زهکات ورنهگره که بیست درهمی بداتی، یا دوو کاوړی یدک سالة یا دوو چوشتیری دوو سالة.

وه نهگمر ووشترهکانی گهیشته نمو نمندازهیمی که نمبی (ابنة لبون)ی لسمر بدات، بهلام بنت مخاضی همبوو، نمو (بنت مخاض) بدات، نهگمر بوی کرا لهگهلیا دوو کاوړی یدک سالة یا دوو چوشتیری دوو سالة بدات، یا بیست دیرهم.

وه نهگمر ووشترهکانی گهیشته نمو نمندازهیمی که نمبی (بنت مخاض)ی لسمر بدات، بهلام تنها (ابن لبون)ی همبوو، نمو لی ورنهگیری به بی هیچ شتیکی تر لهگهلیا.

وه نه گمر کمسیک نمندازهی وشتره کانی تمنها چوار سر بوو، نموه هیچ زهکاتی لیسر نیریه مه گمر بۆ خوی پینی خوش بی^(۱).

نموی باسمان کرد زهکاتی وشتره، که نمویه کر ﷺ نیشی پی کردوه به ناماده بوونی صحابه و کمسیک لاری لینی نمبوه.

له زوهری یوه هاتوه له سالموه له باوکیوه که پیغمبر ﷺ زهکاتی نووسی بوو، به لام نهی نارد بوو بۆ کارمهنده کانی همتا وه فاتی کرد، پاشان نمویه کر ﷺ دهی هیئا و لیسری پزیش همتا وه فاتی کرد، له دواي نمو عمر ﷺ لیسری رزیش، ووتی: بپراستی نمو پزوی عمر ﷺ مرد نموش له گمڤ و سیتته کهیدا بوو که کرد بووی.

زهکاتی پشه وولاغ^(۲):

همتا ژماره یان نه گاته سی سیری خۆلوه و سالی به سردا تی نه پیری بیت هیچی لیسر نیریه. جا کاتی گهیشته سی سیری خۆلوه و سالی به سردا تی پیری، گویره کهیه کی یلک سالی نیر یا می تی نه کموت، نیر لهو زیاتری لیسر نابیت همتا نه گاته چل سر، جا کاتی گهیشته چل سر نوئنگینیکی دوو سالی نه کموت، وه لهو زیاتری لیسر نابیت همتا نه گاته شست سر، کاتی گهیشته شست سر دوو گویره کهی یلک سالی نه کموت.

وه له هفتا سر نوئنگینیکی دوو ساله و گویره کهیه کی یلک ساله.

وه له هشتا سر دوو نوئنگینیکی دوو ساله.

وه له نهوه سر سی گویره کهی یلک ساله.

وه له سهد سر نوئنگینیکی دوو ساله و دوو گویره کهی یلک ساله.

وه له سهد و ده سر دوو نوئنگینیکی دوو ساله و گویره کهیه کی یلک ساله.

وه له سهد و بیست سر سی نوئنگینیکی دوو ساله یا چوار گویره کهی یلک ساله، نیر بهو پیریه هرچی زیادی کرد، له سی سر، گویره کهیه کی یلک سالی هیه، وله چل سر نوئنگینیکی دوو ساله.

بۆ زیاتر تی گهیشتن تماشای نم جمدولهی خواره بکه:

(۱) شوکانی تهلیت: نممه و ونمی نممه ده لالت نهکا لیسر نموی زهکات له عینی نمو شتدا واجبه، نلک له قیمته کهیدا، وه نه گمر زهکات له قیمته کهیدا واجب بوایه معنای وایه باس کردنی نمو دهستوراته بی هوودهیه، چونکی قیمت به پیتی زروف و شوین گوزانکاری به سردا دیت (دانهر).

(۲) پشه وولاغ مانگا و گامیش نه گرتنوه (دانهر).

زەكات

پادى زەكاتى رەشموئاغ	ئەمۇ ئەندازىمى كە واجىبە بىدرىت
لە	تا
۳۰	گۆرەكەيەكى يەك سالاھ نىر يا مى
۴۰	نۆتىگىنىكى دوو سالاھ
۶۰	دوو گۆرەكەي يەك سالاھ
۷۰	نۆتىگىنىكى دوو سالاھ و گۆرەكەيەكى يەك سالاھ
۸۰	دوو نۆتىگىنىكى دوو سالاھ
۹۰	سى گۆرەكەي يەك سالاھ
۱۰۰	نۆتىگىنىكى دوو سالاھ و دوو گۆرەكەي يەك سالاھ
۱۱۰	دوو نۆتىگىنىكى دوو سالاھ و گۆرەكەيەكى يەك سالاھ
۱۲۰	سى نۆتىگىنىكى دوو سالاھ، يان چوار گۆرەكەي يەك سالاھ

زەكاتى مەروپىزىن:

مەر و بىزىن ھەتتا نەگاتە چىل سەر ھىچىيان لەسەر نابىت، جا كاتى گەشىتنە چىل سەرى خۆلەپەرە ۋە سالتىكى بىسەردا تى پەرى، ئەۋە كاۋرىكى يەك سالاھ يا چۆشتىرىكى دوو سالتى دەكەرىت ھەتتا سەد و بىست سەر.

كاتى گەشىتنە سەد و بىست ۋەك سەر دوو كاۋرى يەك سالاھ يا دوو چۆشتىرىكى دوو سالتى ئەكەرىت ھەتتا دوو سەد سەر.

كاتى گەشىتنە دوو سەد و يەك سەر، سى كاۋرىيان ئەكەرىت ھەتتا سى سەد سەر.

ۋە ئەگەر لە سى سەد سەر زىاتەر بوو، ھەر لە سەد سەر كاۋرىك يا چۆشتىرىكىيان زەكات لى دەكەرىت.

لە مەردا، كاۋرى يەك سالاھ ۋە ئەگەر لى ۋە بىزىن چۆشتىرىكى دوو سالاھ.

بە ئىجماعى زانايان دروستە نىرە دەرىكەرىت بىز زەكات ئەگەر ھەمىۋىيان نىر بوون، ۋە ئەگەر ھەمىۋىيان مى بوون يا نىر و مى تىكەل بوون ئەۋە لاي ھەنفى يەكان دروستە نىر دابىرىت بىز زەكات، بەلام لاي غەبىرى ھەنفى يەكان ئىبى ھەر مى بىت.

بۆ زیاتر تێ گه‌یشتن سه‌یری ئهم جهموده‌لمی خواره‌وه بکه:

پاده‌ی زه‌کاتی مهر و بزنی	ئهو ئهمدا‌زه‌ینی که واده‌ی پهری
له تا	
١	هه‌یج زه‌کاتی نه‌یه
٤٠	کارپێکی یه‌ک ساله‌ یا چو‌شتیه‌کی دوو ساله‌
١٢١	دوو کارپ یا دوو چو‌شته‌یه‌ک
٢٠١	سه‌ی کارپ یا سه‌ی چو‌شته‌یه‌ک
٤٠٠	چار کارپ یا چوار چو‌شته‌یه‌ک
٥٠٠	په‌نج کارپ یا په‌نج چو‌شته‌یه‌ک

هو‌کمی ئهو زیاده‌انی له‌ نیتوان دوو فهرزه‌ زه‌کاتدا هه‌یه (الأوقاص):

(الأوقاص) کۆی (وقص)ه‌ ئهریش ئه‌وانه‌ن که له‌ نیتوان دوو فهرزه‌ زه‌کاتدا هه‌ن،(بۆ نمونه: وه‌ک ئهو مه‌رانی له‌ نیتوان (٤٠) و (١٢٠)دا هه‌یه)، به‌ پای زانایان ئه‌وانه‌ عه‌فون و زه‌کاتیان له‌سه‌ر نه‌یه. چونکه‌ سابت بووه‌ له‌ حه‌دیه‌ی پیغمه‌مه‌ر ﷺ که ده‌ریاره‌ی زه‌کاتی وشتر ئه‌مه‌رمو‌ی: (کاتی وشتره‌کان گه‌یشتنه‌ بیست و په‌نج سه‌ر) ئه‌وه (بنت عاص) یه‌کی مه‌ی نه‌که‌وت، وه‌ نه‌گه‌ر گه‌یشتنه‌ سه‌ی وشمش سه‌ر هه‌تا چل و په‌نج سه‌ر (ابنه‌ لبون) یه‌کی مه‌ی نه‌که‌وت.

وه‌ ده‌ریاره‌ی زه‌کاتی ره‌شه‌مو‌ل‌ئاغ ئه‌مه‌رمو‌ی: (کاتی گه‌یشته‌ سه‌ی سه‌ر گو‌یره‌که‌یه‌کی یه‌ک ساله‌ (نیر یا مه‌ی)، وه‌ کاتی گه‌یشته‌ چل سه‌ر نو‌ت‌ه‌گینه‌کی دوو ساله‌).

وه‌ ده‌ریاره‌ی زه‌کاتی مهر و بزنی ئه‌مه‌رمو‌ی: (له‌ مهر و بزنی خو‌له‌مه‌ردا نه‌گه‌ر گه‌یشتنه‌ چل سه‌ر کارپێک یا چو‌شته‌یه‌کی تێدایه‌ هه‌تا نه‌گه‌نه‌ سه‌د و بیست سه‌ر).

جا له‌ وشتردا ئه‌وانه‌ی له‌نیتوان بیست و په‌نج و سه‌ی وشمش دان پی‌یان نه‌لێن: (وقص) و زه‌کاتیان له‌سه‌ر نه‌یه، وه‌ له‌ ره‌شه‌مو‌ل‌ئاغدا نیتوان سه‌ی و چل (وقص)ه‌، وه‌ هه‌ر به‌وه‌ی ته‌یه‌ له‌ مهر و بزنی‌شدا.

ئه‌وانه‌ی به‌ زه‌کات وه‌ر ناگه‌رین:

په‌یوسته‌ زه‌کات وه‌رگر ناگای له‌ خاوه‌ن ماله‌که‌ بێت، کاتی ده‌رکردنی زه‌کات نابێ باشت‌رینه‌یان هه‌لبه‌ژیه‌ی بۆ زه‌کات، مه‌گه‌ر خاوه‌ن ماله‌که‌ خۆی پازی بێت به‌وه‌، وه‌ هه‌روه‌ها ئه‌بێ ناگاداری مافی هه‌زارانه‌ش بک‌ریت، نابێت ئا‌ژه‌تی عه‌یب دار وه‌ریگه‌ریت، عه‌یه‌یک که به‌ کم و کو‌پی دا‌به‌ریت له‌ لای شاره‌زا به‌ سه‌ر ئا‌ژه‌لدا، مه‌گه‌ر هه‌موو ماله‌که‌ عه‌یب دار بێ، چونکه‌ زه‌کات له‌ مام ناوه‌ندی ما‌ نه‌گه‌ریت.

۱- له نامه‌کی ثعبوبه کردا ﷺ هاتوو: که (پیری دان کموتو و کویتو و سابرین و درمه‌گره).

۲- له سوفیانی کوپی عبدالله ی سقه‌فی‌یموه هاتوو که عمر ﷺ قده‌غمی کردبوو زهکات و درگر نمزوک و نمو ناژه‌لانی له مالتا بۆ شیر به‌خیر ده‌کرتن، و ناژه‌لی ناوس و له مپ و بزندا، و نیره‌یه‌ک که بۆ سواربوونی می‌یه راگیماوه، و دره‌گی‌درتت.

۳- له عبدالله ی کوپی موعاویمی (غاضری) یموه هاتوو که پیغمبر ﷺ فرمویتی: (ثَلَاثٌ مَنْ فَعَلَهُنَّ فَقَدْ طَعِمَ طَعْمَ الْإِيمَانِ: مَنْ عَبْدَ اللَّهِ وَحْدَهُ، وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، وَأَعْطَى زَكَاةَ مَالِهِ، طَبَّعَتْ بِهَا نَفْسُهُ، رَافِدَةً عَلَيْهِ كُلُّ عَامٍ، وَلَا يُعْطِي الْهَرَمَةَ، وَلَا الدَّرَنَةَ، وَلَا الْمَرِيضَةَ، وَلَا الشَّرْطَ، وَلَا اللَّيْمَةَ، وَلَكِنْ مِنْ رَسَطِ أَمْوَالِكُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَسْأَلْكُمْ خَيْرَهُ، وَلَمْ يَأْمُرْكُمْ بِشَرِّهِ) (رواه أبوداود والطبرانی بسند جيد). واته: سێ شت همرکس بیان کات تامی نیسانی چیشتهوه: کمسێک به‌تنها خوا بپهرستیت، وه شاهیدی بدات جگه له نمو هیچ پهرستاری به‌حق تر نی‌یه، وه زه‌کاتی ماله‌کی به‌دلیکی فراوانموه بدات، و هممو سالی یارمستی به‌خشینه‌کی بدا، وه ناژه‌لی پیر و گپۆل و نه‌خۆش و هیچ و پوچ و شیرنده‌ر ندادات به‌زه‌کات، به‌لکو مام ناوه‌ندی ماله‌کانتان بدن، چونکه خوی گموره فرمائی پێ ندادن که چاکترینی ماله‌کمتان بدن به‌زه‌کات، و فرمانیشی پێ نه‌کردن که خراپ ترین بدن.

زه‌کاتی ناژه‌له‌کانی تر جگه له‌وشت و په‌شمو‌لاغ و مپ و بز:

ناژه‌ل جگه له‌وشت و په‌شمو‌لاغ و مپ و بز زه‌کاتیان لیسر نی‌یه.

جا نەسپ و هیست و گوێ درێژ زه‌کاتیان لیسر نی‌یه، مه‌گم بۆ بازرگانان بن، له‌عەلی‌یموه ﷺ هاتوو که پیغمبر ﷺ فرمویتی: (قَدْ عَفَوْتُ لَكُمْ عَنِ الْخَيْلِ وَالرَّقِيقِ، وَلَا صَدَقَةٌ فِيهِمَا) (رواه أحمد وأبوداود بسند جيد) واته: بۆ ئێوه چاوپۆشیم کرد له‌زه‌کاتی نەسپ و بێنده‌دا، وه نمو درواوه زه‌کاتیان تیدا نی‌یه.

وه له‌ثعبوبه‌په‌روه هاتوو که پیغمبر ﷺ پرسایاری لی کرا نایا گوێ درێژ زه‌کاتی لی نهدری؟ فرموی: (مَا جَاءَ فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا هَذِهِ الْآيَةُ الْفَاءَةُ ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ) (رواه أحمد). واته: هیچ نایمتیک لمو باره‌وه نه‌هاتوو به‌جگه لم نایمه‌ نەبی که تاکه له‌ماناکه‌یدا: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ (الزلزلة/۷-۸). واته: همر کمسێک مسقاله زه‌په‌یه‌ک خیر بکا پاداشته‌کی نی‌ینێ - له‌پۆژی دوا‌یدا -، وه همرکسێک مسقاله زه‌په‌یه‌ک شەر بکا سزاکی نی‌ینێ.

وه هممو نمو با‌سمان له‌پیشوه باس کرد.

له (حارثة) ای کورې (مُضَرَّب) وه هاتووه ووتوبتی: له گڼل عمر دا ﷺ حجم کرد، پیاو ماقولانی شام هاتن بز لایو پیان ووت: نئی (أمیر المؤمنین) نیمه خاوه بنده و وولاغین، له ماله کانمان صده قهیدک وهریگره بز نموی پاکمان بکه یتوه پیی، وه بز نموی بیته زه کات بزمان، عمر ﷺ فرموی: نیمه شتیکه که دوو کسه کم پیتش من نهیان کردوه (مبمستی پیغمبر ﷺ و نموبده کره)، به لام چاوه پروان بن تا پرسیار له موسولمانان نه کم. (نعمه (هیشمی) هیناوبتی و ووتوبتی: نه حمد ریوایتی کردوه، همدوه (طبرانی) یش له (الکبیر) دا، وه پیاوه کانی سیقن).

وه همدوه زوهریش له سلمانی کورې یساره وه ریوایتی کردوه که خه لکی شام به نموبوه ییدی کورې جبراحیان ووت: له نسپ و بنده کانمان زه کات وهریگره، نمویش وهری نه گرت، پاشان نووسی بز عمر ﷺ نمویش رازی نمبو، دووباره داوایان لی کردوه، نمویش نامی نووسی یوه بز عمر ﷺ، عمریش بز نووسی: نه گمر خویان حمزه کم لیان بگره و بیدره وه به همداره کانیان، وه خواردن بده به بنده کانیان. (مالیک و بهیهدتی گپراویانتموه).

زه کاتی نوو گورده که و کاژیله و بهرخلانی که ساتیکیان تمواو نه کردوه:

همرکس ووشتر و ره شولاغ و مهر و بزنی گه یشته رادی زه کات، وه له ماوی نوو سالدان زان، نوو زه کاتی هممویان پیترسته دهریکری کاتی سالت تمواو بوون به سرگموره کاندان، وه زه کاتی گموره کانی و بیچوه کانی ودره گپرتی ببی نموی بیچوه کانیان لی جیا بکریتموه، نممش بزچوونی بمشی زوری زانایانه.

بمینی نموی مالیک و شافعی نه گپرنه وه له سوییانی کورې عبداللہی سقہ فی یوه که ووتوبتی: عمری کورې (خطاب) ﷺ نئی فرموی: کاژیلو بهرخلو ساتیان لسمر بزمین توانمی که هیشتا به دست شوانه کاننوه، به لام خویان له جیاتی زه کات وهریان مه گرن، وه نوو مهر و بزنانمی که نه زوکن و توانمی له مالا بز شیر رانه گپرن و توانمی ناوسن و نیرهی مهر و بزنی که بز سواربوونی میزه راگیراون هیچ کام لهوانه ودرمه گرن، به لکو کاروه می و چوشتیه که می وهریگرن، که نممش مام ناوه ندی به له بهینی چاک وخرابی ماله کدا.

نموبحنیفه و شافعی و (أبو ثور) رایان وایه: که بیچو حیسابی بز ناکریت تیللا مه گمر گموره کان بگمنه (نصاب). وه دووباره نموبحنیفه ووتوبتی: بیچوه کان نه خرته سر (نصاب) و به تمواو بوونی سالت به سرگموره کاندان زه کاتیان لی ندری، جا نوو بیچوانه چ له عینی نوو گمورانه له دایک بوویتن یا کربابن.

وه شافعی به مرجی داناوه که نمبی نوو بیچوانه له کومه له تاژولیک له دایک بوویتن که گه یشته بنه (نصاب) له نار ملکی خاوه نه کیدا و پیتش نموی سالت که تمواو بیت له دایک بوویتن، به لام نه گمرکستیک

خاوهنی (نصاب) ټک بیت که له بیتچو پټک هاتبیت، نوره زهکات لمو بیتچوانه ناکوټ له لای نموحمنیفور محمد و داودو شمعیو ریوایتیک له محمد. به پتی نورهی محمد و نموداود و نسانو (دارقطنی) او بهیهقی نهگیرنوه له سوهیدی کوری غفلوه که ووتیعتی: زهکات کزکروهی پیغمبر ﷺ هات بۆ لامان گوتم لی بوو نئی فرموو: (له پیماناندایه که له ناژهلی شیره خۆر زهکات ورنهگرین) بهلام نم حدیسه له سمندوهکی دا هیلالی کوری حویاب هیه، هرچنده چند کسیتک نهلین: سیقده، بهلام هندتیکیان قسی لسمر نهکن.

وه له لای مالیک و ریوایتیکي محمد هاتوه: زهکات لسمر بیتچوش پیوسته، وهک گورهکان. چونکه بیتچو له گمل گوره دا حساب نهکرت بۆ زهکات، کهواته نهگر به تمنهاش بیت نبی حساب بکری.

وه لای شافعی و نمویوسف: بیتچوهکان کاتی گهیشته رادهی زهکات بیتچوتک پیوسته بدرت لمو حدیسانهی که له بارهی خستنه سر ټک و جیاکردنوه هاتوه:

۱- له سوهیدی کوری غفلوه هاتوه که ووتیعتی: زهکات کزکروهی پیغمبر ﷺ هاته ناومان گوتم لی بوو نهیفرموو: (نیمه زهکات له ناژهلی شیرهخۆر ورنهگرین، وه نوانهی به سر یه کهون جیاان ناکهینوه، وه نوانهی جیاان، نایان خهینه سر ټک) پیاوتک ووشتریکي تمبله پشت ناستوری هینا وری نهگرت - چونکه چاکترینی ناژهلهکان بوو - (نعمد و نموداود و نسانو گپاویانتهوه).

۲- نمس نهگیرتتهوه که نموبهکر ﷺ بۆ نویوه: (نعمه نمو زهکاته فیزیه که پیغمبر ﷺ فیزی کردوه لسمر موسولمانان) وه له نامهکیدانوسرابوو (جیاکراوهکان نابی بخرتنه سر ټک، وه کزکراوهکان نابی له ټک جیاکرتتهوه، له ترسی زهکات، وه دوو بشیش که ټیکهلاوی یهکتر کرابوون خاوهنهکیان له بهینی خزیاندا زهکاتهکه نهکن به دوو بشمهوه) (رواه البخاری) ^(۱).

همروه ها (مالک) له (الموطاء) دا له بارهی نم قسهیمی نموبهکرهوه ﷺ نهفرمووی: معنای نعمه نورهی سئ نهفر هر ټک لموان چل سر مهر و بزنی هبی که زهکاتی تیدا واجبه، جا نم سیانه هممو مهر و بزنهکانیان ټیکهلاو یهکتر بکن، لمهر خاتری نورهی لسمر هممویان زهکاتی کاپرتک یا

(۱) (خطابی) له بارهی معنای جوملمی نهخیری نم قسموه نهلی: معنای نورهی بۆ نمونه دوو نهفر به شریکی چل سر مهر و بزنیان هیه، یهکی بیست سر، وه هر کام لموان عهینی مهر و بزنهکانی خوی نسان، جا زهکات ورنهگر کاپرتک یا چویشتریک له بشی یهکیکیان ورنهگری، وه نورهی تریان قیمتی نیوه کارور یا چویشتریک نمداتوه به شریکهکی. (دانر).

چوښتيريك بكموت^(۱)، يان دوو شمريك دوو سد سر مېر و بزنيان هديه كه زهكاتكه يان سى كاوپر يا سى چوښتير، جا مېر و بزنهكان له يه كتر جيا بكنموه لمېر خاترى نومى يه كى يلك كاوپر يا يلك چوښتير بدا^(۲).

شافيى نه لټت: نوم (واته: نو نسموى نېبويه كر) قسه يه كه پروى دهمى له خاوهن ماله له لايه كموه، وه له كوكرمروهى زهكات له لايه كى تروه، كه فرمان به هر كام لمو دووانه نه كات كه نه كوكرمروه بكن و نه جيا كردنموه له ترسى زهكات. جا خاوهن مال بتسى نومى كه زهكاتكه زور بى، لمېر خاترى نومى ناژه له كان كوېكاتموه، يان جيايان بكاتموه تاوه كو زهكاتكه كم بى، وه زهكات كوكرمروهش له ترسى نومى كه زهكاتكه كم بى ناژه له كان كوېكاتموه يان جيايان بكاتموه تاوه كو زهكاتكه كمى زورى^(۳).

جا معنائى قسه كمى كه نه فرموى: (له ترسى زهكات). يعنى له ترسى نومى كه زور بى يا كم بى، وه لمېر نومى بز هر دوو لايه نه كه نېحتيمالى هديه، دانانى لمېر لايه نېكتيان لمېشتر نيه بسمېر نومى ترياندا، هر بويه حمل كرايه سر هر دوو لايه نه كه پټكوه.

له لاي حنه فريه كان: پروى دهمى نو قسه يه له زهكات كوكرمروه كانه، كه نابى مالى تمنها كمستك جيا بكنموه، به شتويه لك زهكاتى پى زور بيت لمېر شانى نو كمسه، وه نومى كابرايك سد و بېست سر مېر و بزنى هميت، جا زهكات و هر گره كه بيكات به سى چل سريموه، بز نومى سى سر و هرېگرى، يا بيت مالى كمستك و كمستكى تر تيكمل بكات، تيكمل كردنيتك بيتته هو پيويست بوونى زهكاتى زور، وه وه نومى تمنها كابرايك سدويه لك سري مېر و بزنى هميت و كمستكى ترش هر نومندهى هميت، جا زهكات كوكرمروه تيكه ليان بكات بز نومى سى سر زهكاتى لى و هرېگرى، له پاش نومى كه واجبه كمى تمنها دوو سره.

(۱) نمونه نمونى كوكرمروهى نومانن كه له يك جيان (دانر).

(۲) نمونش نمونى جيا كردنموه نومانن كه به سر يه كمون (دانر).

(۳) نمونى نمونش نوميه: دوو شمريك هر كام لموان چل سر مېر و بزنى همې، جا زهكات كوكرمروه مېر و بزنهكان له يك جيا بكاتموه بز نومى لمو دووانه دوو سر و هرېگرى، له حالتكدا كه هر يك سري زهكات نه كموى، يان نه فرموى بېست سري مېر و بزنى همې و نه فرموى ترش به همان شتوه، جا زهكات كوكرمروه نم دوو كومه له مېر و بزانه تيكمل يه كتر بكا بز نومى يك سري زهكات لى بكموى، له حالتكدا كه هيچ كاميان زهكاتيان لمېر نيه (دانر).

نایا ټیګل کردن تهنسی هیه؟

هنه فیه کان بز نموه چوون که ټیګل کردن هیچ تهنسیر ناکاته سر زهکات، جا نمو ټیګل بوونه (شیوع)^(۱) بیت، یان ټیګل بوونی (جوار)^(۲) بیت.

جا زهکات لسمر مائی موشتهړهک واجب ناییت همتا بشی همریه کیهان به تمنها نه گاته پادهی زهکات (نصاب)، چونکه نهصلی (ثابت) که نیجماعی لسمر کراوه نموهیه زهکات تمنها به مولکی یمک نهفره نیعتیباری هیه.

مالیکی به کان نه لین: کسانیک که ټیګل کمری کومه لیک ناژه لڼ حیسابی یمک خاوه نیان بز نه کریت، وه نمو ټیګل کردنه، هیچ تهنسیر نی، مه گمر همریه کیک له ټیګل کمره کان خاوه نی (نصاب) ی خوی بی، به مریچیک یمک بن له شواندا و لمو ناژه له نیره ی که بز جوت بوونی مریه ناماده کراوه، و له شوتنی حوانمویه ناژه له کاندا، و نریمتی ټیګه لاویش همییت، وه همروه ها مریچیشه مائی همریه کیهان جیا بیت و دیاری بیت لموی تریان، وه نه گمر نم مریچانه نمبن به شریک حیساب نه کرین، همروه ها به مریچیش کراوه که هرکام لموان نهصلی زهکات بیت. وه ټیګل کردن تمنها له ناژه لڼ تهنسیر هیه له لاینی حوکمی زهکاتمه. وه هر زهکاتیک لمو ماله وریگریت بسمر شریکه کاندا دابش نه کریت، هرکسه و به پتی بشی خوی، وه نه گمر یه کیک له شریکه کان مالینکی همبوو ټیګه لای نه کردبوو نمو مالش هر حوکمی ټیګه لاو کراوی هیه.

له لای شافیعی به کان: هر دوو جوړه ټیګل بوونه که -ټیګل بوونی (شیوع) و (جوار)- تهنسیر هیه له زهکاتدا، وه مائی نمو دوو کسه یا نمو دوو کومه له کسه وک مائی تاقه کسینکی لی دیت، پاشان نمو تهنسیر جاری وایه له لایمن واجب بوونی زهکاته کوهیه، وه جاری وایه له لاینی زور کردن یوهیتمی، وه جاری وایه له لاینی کم کردن یوهیتمی.

نمونوی تهنسیر کردن ټیګل بوون بز واجب بوونی زهکات نموهیه:

دوو پیار یه کی بیست سر ممر و بزنیان هیه، نه گمر ټیګل یه کترین بکن واجبه کاوریک یا چورشتیریک بدن، وه نه گمر جیابن هیچ زهکاتی تیدا واجب نابی.

(۱) ټیګل بوونی (شیوع) نموهیه: مالینک ټیګل و پټکل بی له بهینی چند شریکیک دا به جوړیک که هر کام لمو شریکانه بمشه کمی دهست نشان کراوو جیا کراوه نییت (دانمر).

(۲) ټیګل بوونی (جوار) نموهیه: مالینک ټیګه لاو کراییت و هی چند کسینک بیت، به لام هر کام لموان بمشه کمی جیا بیت و دهست نشان کراو بیت، وه ټیګل بوونه کمی هر له لمو پگاوشوتنی حوانمویه دا بیت. (دانمر).

وه نمونه ته نسیرکردنی ټینګل بوون له زورکردنی زه کاته کدا نهویه: دوو کس هریه که صد سر مېر و بزنی هدی، جا نه گمر ټینګه لاریان بکمن هر یه که لمو دوو کسه واجبه کارونک و نیو یا چوشتیریک و نیو بدات، وه نه گمر جیابن لیسر هر یه که یان کارونک یا چوشتیریک واجبه.

نمونه ته نسیرکردنی ټینګل بوون له لایمنی کم کردنی زه کاتوه نهویه: سی کس هر یه که یان چل سر مېر و بزنی هدی، نه گمر ټینګه لاریان بکمن لیسر هموویان کارونک یا چوشتیریک واجبه، واته: یه کی سی به که کارونک یا سی به که چوشتیریکیان نه کوی، به لام نه گمر جیا بن، یه کی کارونکی تموار یان چوشتیریکی تمواریان نه کوی.

وه بڼ نموش شافیعی به کان چمند مروجیکیان داناه:

۱- نمبی شمیریکه کان هموویان لمو کسانمېن که زه کاتیان لیسر پیوسته.

۲- نمبی ماله ټینګل کراوه که بگاته راده ی زه کات (نصاب).

۳- نمبی سالتیکی تمواری بسمردا تیپریت.

۴- نابیت هیچیان شوان و شوننی حوانموی ناژه له کان و شوننی لموې و شوننی ناوخواندموه و شوننی دوشینیان جیابیت.

۵- نمبی نیره کانیاں بڼ هموویان یه جږ بیت، نه گمر ناژه له کان یه جږین.

وه نهویه شافیعی به کان ووتوریانه نه حمیدیش هر بڼی چوه، به لام نه لیت: ټینګل کردن تنها له ناژه لدا ته نسیری هدی جگه له مالی تر.

زه کاتی (رکاز) و (معن)

معنای (رکاز) : رکاز له که لیممی (رکز) وه وه رگیواوه، (رکز)، یعنی: پنهان بوو، همروه ها لم فرمایشته می خواشدا نم که لیمه به به معنای پنهان بوون هاتوه، که نه فرموی: ﴿أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا﴾ (مریم/۹۸). واته: یان گوت له دهنگیکی پنهانیان هدی.

به لام ریکاز لیره دا بوو گهغینه نموتریت که لیسر ده می (جاهلیه) پیش نیسلامدا له ژیر زویدا دفن کرایت^(۱).

(۱) نموش بوه دا نموانریت که نه گمر ناوی خوزانیان لیسر نوی بیت، یا وینه کانیاں لیسر کیشرایت، یا هر نیشانه کی تری پیوه بیت، به لام نه گمر نیشانی نیسلامی پیوه بوو پتی ناوتری (رکاز) به لکو پی نیوتری: (لقطة) - که نممش هوکی تری هدی - همروه ها ریکازی پتی ناوتری نه گمر نیشانی نایا هی پیش نیسلامه یا دوا نیسلامه. (دانر).

مالیک ئەلئیت: ئەوی که لای ئیمه جیتی ئیختیلاف نیه و له ئەهلی عیلم بیستوه ئەویه که ووتویه: ریکاز گەنجینه‌کی ده‌فن کراوه له شته ده‌فن کراوه‌کانی سەرده‌می جاهلیت، که بۆ ده‌ست کەوتنی، پارهی تێدا سەرف ناکرێ، وه هاکاری و زەحمەتێکی وه‌های نەوت، بەلام ئەوی که بپارە بەده‌ست بیت، یان کاری زۆری بووت، جا جاری واهمیت بپیتکن و جاری واش هەبیت که نه‌پیتکی، نه‌و پێی ناووتری ریکاز.

ئەبوحنەیفه ئەلی: ریکاز ناویکه بۆ ئو گەنجینه‌ی خالق یان مەخلوق پنهانی کردیت^(۱).

(۱) ئەلئیم: راست وایه که بووتری حەنفیه‌کانی دواين وایان ووتوه، چونکه ئەبو حنیفه و هه‌و له پێشینه‌کانی، زەکات تەنها لێ شتاندە دیاری ئەکەن که خۆی گه‌وره له زوی دروستی کردوه، وه زێ و زیو و هیچی تر. ئەبو یوسف لێبارەي خراجوه ده‌فرمووت (۲۶):

ئەما ریکاز ئو ئالتون و زیویه که خۆی گه‌وره له زوی دروستی کردوه، وه نیام موحه‌مدیش له (الموطأ ص ۱۷۴) دا هه‌روه‌کو ئەوی باس کردوه، پاشان لێبارەيوه ده‌فرمووت: پێنج یه‌کی زەکاتی تێدايه، ئەمیش قسەي ئەبو حنیفه و گشت زانایانی مەزەه‌به‌کەمانه.

نیام موحه‌مد و جگه لێویش به‌ حدیسه‌کی ئەبو هوریره بەلگه‌یان هێناوه‌وه که فرمووتی: پێنجەمیر ^{صواب} فرمووتی: (فِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ) واته: له رکاژدا پێنج یه‌کی هیه، ووتیان: ئی نێراوی خوا ریکاز چی‌یه؟ فرمووی: (الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ الَّتِي خَلَقَهَا اللَّهُ فِي الْأَرْضِ يَوْمَ خَلَقَتْ) واته: ئو زێ و زیویه که هه‌ر لێسەرته‌ی دروست کردنی زه‌ویدا خۆی گه‌وره دروستی کردون تێدا.

بەیه‌قی تەخریجی کردوه و زۆر به‌ لاوازی داناه، وه ئو لاواز کردنشی له شافعی‌یه‌وه هێناوه، وه هه‌روه‌ها زه‌یله‌قی حەنفیش به‌ لاوازی داناه له (نصب الراية) دا، جا بگه‌ڕۆه بۆ (۲/۳۸۰). و عیلمتی لاوازی‌یه‌کشی ئەویه که عبداللەهی کوری سەعیدی کوری ئەبو سەعیدی مەقبوری تێدايه، که ئەمیش به‌ رای هه‌مووان لاوازه.

بەلام صدیق حسن خان وای زانیوه باوکی‌مته‌ی، که سەعیدی کوری ئەبی سەعیده، جا لێر ئوه ووتووتی سێقه‌یه و له صەحیحه‌یندا کراوه به‌ بەلگه، هه‌ر لێر ئوه بەلگه‌ی پێ هێناوه‌وه، جا منبش قسه‌که‌یم هێناوه و په‌ده‌دیشیم داوه‌وه له نامیلکه‌ی (أحكام الرکاز) دا جا هه‌رکەس ده‌یه‌وێ با بگه‌ڕێتوه بۆ ئه‌وێ نه‌گه‌ر حالی ئه‌م حدیسه‌ی لا ناشرکرا نیه.

جا لێ نامیلکه‌یدا لوه کۆلاومه‌توه که ریکاز له لۆغەتا به‌ کانا و مالی دفن کراو ئه‌وتری به‌ یه‌که‌وه، وه له شرعیشدا بو مالی ئه‌وتری که لێسەرده‌می نه‌فامیدا ده‌فن کرایت، و به‌لگه و شایه‌تیشم لێسەر ئوه هێناوه‌وه، و هه‌ر ئه‌وه‌ش مەبسته له حدیسه‌کی ئەبو هوریره‌دا که لێم کتێبه‌دا باس کراوه (وَفِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ) جا ئه‌م حدیسه‌ش له (الإرواء) دا به‌ ژماره (۸۱۲) ته‌خریج کراوه له چەند رێگایه‌که‌وه. (تمام المنه).

معنای (معدن) چیره، وه زانایان چ مرجیکیان داناه له زهکاته کمیدا:

(معدن) له که لیمې (عدن) وەرگړاوه، (عدن) یش یه معنی: نیشته جی بوون، وه هروها لم فرمایشته خواشدا هر نم معنایه نه گه یمنی که نفرمووی: ﴿جَنَّتْ عَدْنٌ﴾ (التوبة/۷۲). واته: بهمشتانی عدن. وه بویه نفرمووی: (عدن) چونکه منزلتی نیشته جی بوون و مانووی تبدیدی.

وه زانایان ښختیلاfi بژونیان هدیه له بارې نو معدنه نو که زهکاتی تیدا واجبه:

نحمد تهلی: نو معدنه نو زهکاتی تیدا واجبه همو نو شته به نرخانه نه گرتنه که له زویدا دروست بووه و نهیترتته دهرهوه، وه: نالتون، زیو، ناسن، مس، قورقوشم، یاقوت، زهبرجد، زوموړوږد، فیروزه، بیللمور، عقیق، کل، زرنیخ، قیر، نعت، کبریت، زاج، و ونی نم شتانه. به مرجیشی داناه که نم شته دهره تروانه له زوی بژونیان یا نرخه کیان به (نصاب) بگات.

نېوحنیفه بژ نهوه چوره که: نو معدنه نو زهکاتی تیدا واجبه نو شتانه که بتوانی نقشی لیسر دروست بکړی به ناگر بتوتنهوه، وه: نالتون، زیو، ناسن، مس. نهما نو شتانه که شلن: وه کیر، یان جامیدن و به ناگر ناتوتنهوه وه: یاقوت نهوه زهکاتی تیدا واجب نییه. وه به مرجیشی داناهو له معدنه دا که زهکاتی تیدا واجبه بگاته (نصاب)، به لکو (خمس) واته: پتېچ یه کی تیدا به واجب داناهو چ زور بی یا کم بی.

مالیک و شافعی تهلین: نو معدنه نو که له نمرز دهری و زهکاتی تیدا واجبه تنها: نالتون وزیوه، وه -وه نه محمد- به مرجیان داناهو تیدا که نالتونه که بگاته بیست مسقال وزیوه کش بگاته دوو صد دیرهم. وه هروها پایان وایه که سوړانه نو سال بسیردا نیعتیاری نییه، به لکو کاتی وجود و پیدابوونی زهکاتی تیدا واجبه، وه زهرع.

هروها لای نم سیانه واجبه چل یه کی لی دهری بژ زهکات، وه تهلین: نهوانی که زهکاتی معدنه نیان پی. ندری هر نهوانن که موسته حق زهکاتن.

به لام نېوحنیفه تهلی: زهکاتی معدنه بهوانه ندری که موسته حق غنیمتن.

به لگنی واجب بوونی زهکات له (رگاز) و (معدن) دا:

نصل له واجب بوونی زهکات له ریکاز و معدنه نو حدیسه یه که جماعت له نېوهوړه پړوه ریوایتیان کردوه که پیغمبر ﷺ فرمایته: (الْعَجْمَاءُ جُرْحًا جُبَارٌ، وَالْبِشْرُ جُبَارٌ، وَالْمَعْدَنُ جُبَارٌ، وَفِي الرِّكَازِ الْحُمْسُ). واته: نه گمر حیوانیک بهر دا بیت وکسیتک بریندار بکات یان شتیک خراب بکات نو کسه یان نو شته به فیر نروات و خاوه نو نو حیوانه نایته (ضامی)، نه گمر ینسانیک بیریک هه لکنیت وکسیتی تیکویرت نو کسه به فیر نروات و خاوه نو بیر که نایته (ضامی)، نه گمر

نیسانیک کسینک به کری بگریت بۆ ئهوی که معدنهئیک بۆ هه لکهنیت وه معدنه که به سهردا بپوخی، ئهوه ئهوه که به فیهۆ ئهروا و خاوهن معدنه نایته (ضامنی)، ریکازیش پینج یلک زهکاتی لێ نهکوی.

(ابن منذر) ووتی: کسینک نازانین موخالیفی ئهم حدیسه بیت جگه له حهسهن که زهوی عهره و زهوی جهنگی له یلک جیا کردۆتوه، وه ووتی: ئهوی له زهوی جهنگیدا بدۆزرتوه پینج یهکی نهکوی، وه ئهوی له زهوی عهرهیدا بدۆزرتوه زهکاتی نهکوی.

نیبنوقهیسیم ووتی: دهبراره ئهوی که فرموی: (الْمَعْدَنُ جَبَار) له معناکهیدا دوو قهول هیه: یه که میان: ئهوهیه که ئهگهر کسینک کریکارێک بگریت معدنهئیک بۆ هه لکهنیت ومعدنه که بپوخی به سهریا و بیکوژت ئهوه (جبار) واته: خۆتی به فیهۆ ئهروا. وه ئهوی پشت گهری ئهم قهوله نهکات ئهوهیه که له گهڵ ئهماندا باسی کردوه که فرموی: (الْبَرْ جَبَار، وَالْعَجْمَاءُ جَبَار).

دوه میان: ئهوهیه که معدنه زهکاتی لهسهر نییه، وه ئهوی پشتگیری ئهمهشیان نهکات ئهوهیه که له دوا (والمعدن جبار) ئهفرموی: (وَفِي الرُّكَازِ خُمُسٌ) لێره دا معدنه وریکازی له یلک جیا کردۆتوه، پاشان پینج یهکی لهسهر پتویست کردوه، چونکه ریکاز مالتیک کۆکراوه بو بیهی ماندوو بوون و خهرجی تی چوون به دهست دیت، وه بۆیه له معدنه جیا کردۆتوه چونکه معدنه پتویستی به پاره خهرج کردن و ماندوو بوون هیه له دههینانیدا.

صیفتی ئهوه ریکازی که زهکاتی تیدا واجیه:

ئهوه ریکازی پینج یهکی تیدا واجیه، ئهوهیه مال بیت، وه زهر و زهر و فاسن و قورقشم و زهده و قاپ و قاجاخ و ئهوه جوهره شتانه. ئهمهش مذهبیهی حهغه فیهکان و حهغه فیهکان و ئیسحاق و (ابن منذر) و بپواییکی مالیک و به کینک له دوو قهولی شافیهیه.

شافیهی قهولیک تریشی هیه که تهلی: پینج یلک پتویست ناییت لهو شتانهدا ناییت که نرخن بۆ شتی تر وه زهر و زهر^(۱).

(۱) ئهوه دهبرینی صهعانییه که ووتی:

ریکاز له زاهیرترین قهولدا: ئالتون وزیوه.

ئهمهش ههلهیه که که جیاوازی زبانی عهریهی نهکات، چونکه له زمانی عهریهیدا ریکاز به مالی دهن کراو ئهوتری لئاو زهوی دا، وه له مهور بپاس کرا، مالتیش له لوغتیا بوو شته ئهوتریت که تهیهته خاوهنی، جا بپم دوو پیناسیه بزمان دهر نهکوت که ریکاز به ههمو مالتیک ئهوتریت که دهن نهکوت، و تاییهت نییه به دوو نهقهده کهوه، ئهمهش مذهبیهی جهموهری زانایانه، وه ئیبنو حزمیش ههر ئهم بۆچونهی هه لپژارهوه، ههرهها

شورتی دۆزینموی ریکاز لم شورتانلی خواروه بعدر نیره:

۱- بیدۆزیتمه له زهوی (موات) بایهردا، یان له زهوییهکدا نهئاسراو بیت، با لیسر روی زهوییهکمش بیت، یان لیسر رینگیهکدا بیت کس هاتوو چۆ لیه نهکات، یان له گوندیکی ویراندا بیت، نهمانه پینج یهکیان لیسره، بئ جیاوازی له نیوان زانایاندا، وه چوار بهشهکی تریشی بۆ خۆیمتی.

بعیتی نهوی نهسانی له عمیری کورێ شوعهیبوه له باوکیهوه له باپیرییهوه نهگێریتمه ووتویمتی: دهبراره شتی دۆزراوه پرسیار له پیغمبهر ﷺ کرا فرموی: (مَا كَانَ فِي طَرِيقِ مَاتِي، أَوْ قَرَبَةِ عَامِرَةَ، فَعَرَفَهَا سَنَةً، فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا، إِلَّا فَلَّكَ، وَمَا لَمْ يَكُنْ فِي طَرِيقِ مَاتِي، وَلَا قَرَبَةِ عَامِرَةَ، فَبِهِ وَفِي الرِّكَازِ الْخَمْسُ). واته: نهوی له رینگا وگوندی ئارهءاندا دۆزرایهوه سالتیک بانگوازی بۆ نهکرت، جا نهگهر خاوهنی نهبوو نهبیته هی دۆزهروهکی، وه نهوی له رینگا وگوندی ویراندا، دۆزرایهوه هم لهوهدا وهم له ریکازدا پینج یهکی زهکات لیسره.

۲- له زهوییهکدا بیدۆزیتمه که مولکییمتی و بۆ ئهو ئیستقال کرایت (به کرین یا بهخشین یا شتی تر) لم حالتدا ریکازه که هی خۆیمتی، چونکه ریکازه که لهو زهوییهدا دفن کراوه، وه تنها به مولکییمتی زهوییه که کس نابیتته خاوهنی ئهو ریکازهی ناوی، بهلکو به دۆزینموی نهبی به خاوهنی، نهمش وهکو هممو شته رهواکانی تری لی دئ که له زهویدا پهیدا نهبن، وه گژوگیا و دار، وه وهک ئهو نیچهری له زهوی کسێکی ترده نهیدۆزیتمه، ههر بۆیه ئهو ریکازه بۆ خاوهنی حازری شایستهره، مهگهر خاوهنهکی پیشووی که نهوژتویی لیه ئیستقال بووه بلیت: ئهو ریکازه هی خۆمه، ئیتر لم حالتدا نهبی به هی ئهو، چونکه له ژیر دهستی خۆیدا بووه، بهلام نهگهر خاوهنهکی پیشووی نهوی نهووت، نهوه بۆ ئهو کسه نهبیته که نهیدۆزیتمه، نهمش رای نهبروسفه، وه راسترین رایه لای حنبهلییهکان. شافیهی ووتویمتی: ئهو ریکازه مالی خاوهنی پیشووی زهوییه کهیه، نهگهر ئیددیهای بکات، وه گهرنا هی پیش نهوه ههتا نهگاته خاوهنی یهکهم جاری.

وه نهگهر خانویهک به میراتی وهگیا بوو وه ریکازی تیندا بوو نهوه نهویش هوکی میراتی ههیه، بهلام نهگهر میرات گرهکان رنک کهوتن لیسر نهوی که هی میرات بهجی هیلهره کهیان نییه، ئهو کاته نهگێریتمه بۆ خاوهنییهکمی خانوه که، وه نهگهر خاوهنی یهکمی نهزانرا، نهوه هوکی ئهو ماله وون بووهی نهبیته که خاوهنی نانهسرت.

نیبنوده قیقی عیدیش بهلای ئهه بۆچونهدا چوه، و مالیک لهعهدا دوو دژ بووه، بهلام له دراییدا رایهکی لیسر ئهه قوله ههلبێر دراره وهستاره، وهک له (المدينة الکبری) دا هاتوه، منیش دهقی قسه کهیم باس کردوه لهو نامیلکهیدا که لهموبهر باسم کرد، واته (أحكام الرکاز) ، (تمام المنه).

نمبوحنیفه و محمد نه‌لین: نه‌گپریتموه بۆ خاوه‌نی یه‌کمی زه‌وی‌یه‌که، یا بۆ میرات گره‌کانی نه‌گمر ناسراو بوون، وه‌ گمر نه‌خررتنه‌ (بیت المال)ی موسولمانان.

۳- له‌ مولکی موسولمانیکدا یا (ذمی)یه‌کدا بیدۆزیتموه، لهم‌ حالتدا بۆ خاوه‌نی مولکه‌که‌ نه‌ییت، لای نمبوحنیفه‌ و محمد وریوایه‌تیکیش له‌ نه‌حمده‌وه‌.

وه‌ له‌ نه‌حمده‌وه‌ نه‌قل کراره‌ ووتویه‌تی: نه‌ییتته‌ مالی دۆزه‌ره‌وه‌که‌ی.

نعمش قه‌ولی حه‌سه‌نی کورێ صالح و (أبو ثور)، وه‌ نمبوئوسفیش په‌سه‌ندی کردوه‌، به‌پێی ئه‌وه‌ی له‌ پێشموه‌ روون کرایمه‌ که‌ کس به‌ خاونیتی زه‌وی ناییتته‌ خاوه‌نی ریکاز، مه‌گمر خاوه‌نه‌که‌ی خۆی ئیددیعیای بکات ئه‌موکاته‌ قسه‌ی ئه‌وه‌ نه‌گیریت، چونکه‌ ده‌ستی به‌ سه‌ریا هه‌یه‌ هه‌روه‌ک چۆن ده‌ستی به‌ سه‌ر زه‌وی‌یه‌که‌شدا هه‌یه‌، به‌لام نه‌گمر خاوه‌نه‌که‌ی ئیددیعیای نه‌کرد، ئه‌وه‌ بۆ دۆزه‌ره‌وه‌که‌یه‌تی.

شافیعی ووتویه‌تی: نه‌گپریتموه‌ بۆ خاوه‌نه‌که‌ی نه‌گمر ئیددیعیای کرد، وه‌ گمرنا، نه‌گپریتموه‌ بۆ یه‌کم خاوه‌نی زه‌وی‌یه‌که‌.

نهندازی زه‌کاتی واجب له‌ ریکازدا:

له‌ پێشموه‌ روون کرایمه‌ که‌ ریکاز ئه‌وه‌ شته‌یه‌ که‌ له‌سه‌رده‌می پێش ئیسلامدا دفن کراره‌، وه‌ ئه‌وه‌ زه‌کاته‌ی که‌ پێسته‌ لی‌ ده‌ریکرت پێنج یه‌که‌، وه‌ چوار به‌شه‌که‌ی تری نه‌گیریتموه‌ بۆ خاوه‌نی یه‌کمی زه‌وی‌یه‌که‌ نه‌گمر زانرا کێ بووه‌، وه‌ نه‌گمر ئه‌وه‌ کسه‌ مرده‌بوو نه‌گیریتموه‌ بۆ میرات گره‌کانی نه‌گمر زانیان کێن، وه‌ گمرنا، نه‌بی‌ بخریتته‌ (بیت المال)ی موسولمانان (خانه‌ی دارایی) نعمش مه‌زه‌بی نمبوحنیفه‌ و مالیک و شافعی و موحه‌ممه‌.

به‌لام نه‌حمد و نمبوئوسف ووتیه‌نه‌: ریکازه‌که‌ نه‌ییتته‌ مالی ئه‌وه‌ کسه‌ی که‌ دۆزیویه‌تی‌یه‌وه‌، نه‌گمر خاوه‌نی زه‌وی‌یه‌که‌ ئیددعیای نه‌نه‌کرد، به‌لام نه‌گمر ئیددعیای کرد لهم‌ حالتدا هی ئه‌وه‌ به‌ پای هه‌موو زانیان، وه‌ واجبه‌ پێنج یه‌که‌ زه‌کاتی لی‌ بدا، جا چ ریکازه‌که‌ کم بێ یا زۆر بێ، وه‌ (نصاب) تێیدا ئیعتیباری نه‌یه‌، نعمش لای نمبوحنیفه‌ و نه‌حمد، وه‌ راست ترینی دوو ریوایه‌تی مالیکه‌، وه‌ لای شافعی له‌ قه‌ولی تازه‌یدا (نصاب) له‌ ریکازدا ئیعتیباری بۆ نه‌کړی^(۱)، به‌لام سوپانه‌وی ساڵ به‌ سه‌ریدا به‌ مه‌رج نه‌گیره‌وه‌ بۆی، بێ ئه‌وه‌ی زانیان ئیختیلافیان هه‌بی له‌وه‌دا.

(۱) نه‌لیم: زاہر له‌ (إطلاق) کردنی حدیسه‌که‌دا که‌ ده‌فه‌رموویت: له‌ ریکازدا پێنج یه‌که‌ هه‌یه‌، ئه‌وه‌ ده‌ره‌نه‌کووت که‌ نصاب مه‌رج نه‌یه‌ تێیدا، نعمش بۆچوونی جهاوهری زانیانه‌، و ئیبنومنزیر و شوکانی و صه‌نعانی و جگه‌

پینج یه که که لسمر کی پتویسته بیدات؟

جومهوری زانایان نه لَین: پینج یه که که نبی نو کهسه بیدات که دۆزیویتمی یوه، جا نو کهسه موسولمان بیت، یا (ذمی)، گوره بیت یا بجوک، عاقل بیت یا شیت، به لام سهرپرستی یاری منداډ و شیت هډل ناستیت به دهرکردنی پینج یه که که لمباتیان.

(ابن منذر) ووتویتمی: هممو نو زانایانمی که نیمه زانایان لی وهرگرتون لسمر نهون که (ذمی) کاتی ریکازیک دۆزیوه نبی پینج یه کی بدات. نهمش مالیک و نهملی مدینه و (ثوری) و نوزاعی و نهملی عیراق و خاوه نانی رهنی و غهیری نهمانش ووتویانه.

شافعی ووتویتمی: پینج یه که پتویست نابیت لسمر نو کهسانه نعبیت که زهکاتیان لسمر پتویسته، چونکه نهمش هر زهکاته.

پینج یه که به چ کهسانیک ندرت:

لای شافعی زهکات به کی نهمش پینج یه کیش ندرت بهو کهسانه، بهی نو نو نو نهمد و بهیهقی نه گپنمو له بهی (خشمی) یوه له پیاونیک له هوزده کیوه که نو پیاه ووتویتمی: کوپه لیک له مالی قدیمی روهبانه کانمان له کوفه دۆزی یوه، له کاتی باج گرته بیشرده، چوار هزار دیرهمی تیدا بو، بردم بز لای علی عليه السلام فرمووی: بیکه به پینج بهی وه کو یه کهوه، منیش بهو شتویه بهشم کرد، نهمش بهشیک لهو پینج بهمی هه لگرت و چوار بهش کهی تری دایوه دهستم، کاتیک پشتم هه لکرد ریشتم بانگی کردم فرمووی: دراوسیکانت هزار و کهم دهستن؟ و تم: به لی، فرمووی: تم بهش بهره و دابهشی بکه بهسریاندا.

نهمو حنفی مالیک و نهمد رایان وایه پینج یه که ندری بهو کهسانه که شایستمی غنیمتن، بهی نو نو شعیبی نه گپننمو نه لیت: پیاونیک هزار دیناری شارراوی دۆزیوه له دهرهوی شاری مدینه، هینای بز لای عوممری کوری (خطاب عليه السلام)، نهمش پینج یه کی لی هه لگرت که دوو صد دینار بو، وه نو نو که مابوه دای به پیاه که، عمر عليه السلام نو دوو صد دیناری دابهش کرد به سر نو موسولماناندا که لهوی بوون، هتا هندیکی لی ماوه فرمووی: خاوهن پاره که کوا؟ نهمش هستا بز لای، عمر عليه السلام پی فرموو: نو دینارنهمش هه لگرت بز خوت.

لهوانیش تم بز چونه یان هه لپاردووه، وه شافعی له قوله تازه کهیدا به لکه به کی نقلی لاوازی هیناوه، که له نامیلکه باس کراوه کهدا واته: (أحكام الرکاز) روغم کرد و تموو باسی لاوازی به کشیم کردووه. (تمام المنه).

له کتیبی (المغنی) دا هاتووه تهلّیت: نهگهر نو پینج یه که زهکات بوايه هر نهیدا بو کسانه زهکاتیان پي نشیت، وه نو چمند دیناره زیادهیه، نهتهگیراوه بۆ دۆزدهوهکی، وه لمبر نموی لسمر (ذمی) یش واجبه پینج یک بدات، له حالیکدا که زهکات واجب نییه لسمری^(۱).

زهکاتی نو شتانه له دهريا درتههترین:

جومهوری زانایان لسمر نمون که زهکات لسمر نو شتانه نییه که له دهريا درتههترین، وهک لونلونو مرجان و زهرجهد و عنبر و ماسی و شتی تر مهگهر له یهکی له پیاوختهکانی تهحمدا نعبیت که تهلّیت: نهگهر نو شتی درتههتریت بگاته (نصاب) رادهی زهکات، نموه زهکاتی لسمره. نمبوسفیش له لونلونو عنبردا هر نو رایبی تهحمدي هیه. نیبنوعمباس خوا لیژان رازی بیت فرمویتي: عنبر زهکاتی لسمر نییه چونکه شتیکه دهريا دهري ئعدا تدهر.

جابر و تویمتي: عنبر زهکاتی لسمر نییه بهلکو غنیمته بۆ نو کسی به دهستی نههیني.

نو ماله به قازانج به دست دیت

هر کس مالتیکی قازانج کرد نو مالتانی ماوهی سالی تیدا ئیعتیار نهکرت بۆ زهکات - ره لهو زیاتر مالتی نمبو- وه گهیشته (نصاب)، یا له جینسی نو ماله مالتیکی تری هبوو نه تهگهشته (نصاب)، بهلام لهگهل نو ماله قازانجدا تهگهشته (نصاب)، لهوکاتوهی که نو ماله قازانجه پیدایا نعبیت ماوهکی حساب نهکرت، جا کاتی سالهکی تواو کرد زهکاتی لسمر پتویست نعبیت. بهلام نهگهر نو کسه بیجکه لهو ماله قازانجه مالتیکی تری هبوو گهیشتهبوو (نصاب) نموه ماله قازانجه که لم سۆ جوړهی خوارهو بهدر نییه:

(۱) دوو قولی مشهوری باس کردوه:

یهکمیان نمویه که: کن شیاری زهکاته نموکسانش شیاری ریکاز نمبن.

دووم: هر وهکو غنیمت دابش نهکرت.

جا له سونمیشدا شتیکنییه که یهکینک لم دوو قوله بهسمر یهکیکیاندا ههلبژتیت، هر لمبر نموه له (احکام الرکاز) دا نو رایم ههلبژاردوه، که نو پینج یه که تدرتته دست پینشوای موسلمانان، له هر جیگهیک که بهرژوهندی وولاتی تیدا بیت لهوتدا دای نعبیت. نمبو عوبهیدیش له (الأموال) دا هر نو رایبی ههلبژاردوه. وه تهلّی نهم بۆچونش بۆچوونی حنبهلییهکانه، لمبر نموی لمباری پینج یهکی ریکازوه و تویانه: هر وهکو غنیمتی (مطلق) دابش نهکرت بۆ هممو بهرژوهندییهکان. (تمام المنه).

- ۱- نو مالۀ قازانجه نېجامی گمشي مالۀکي تری بیت، وه قازانچ له بازرگانی یا له بیتجوی ناژول، لم حالتدا مالۀ قازانجه که شوین نصلهکي نهکورت لباری ماوی ساڼ و زهکاتهکیده.
- جا کسینک مالیکي بازرگانی هیئت یا ناژول هیئت بگاته (نصاب)، پاشان نو مالۀ بازرگانی به قازانچ بکات و ناژولهکان زاوړی بکن له ماوی سالهکدا، پیوسته زهکاتی هممویان به سر یهکوه دهریکرین، هم مالۀ نصلهکه و هم قازانجهکشي، وه نمه هیچ نیختیلافي وړنی زانایانی تیدا نیره^(۱).
- ۲- نو مالۀ قازانجه جینسی (نصاب) هک بیت، نک لقیک بی لی یا پیدا بوویک بی لی، وه نووی به فروشتن، یا بهخشین، یا میرات نو قازانچي کرد بیت، لم حالتدا نېوحنیفه نلئت: مالۀ قازانجهکه نخریتته سر (نصاب) هک، وه له ساڼ توارکونهکشا شوین (نصاب) هک نهکورت، وه همروها له زهکاتهکشا، نو کاته زهکاتی مالۀ قازانجهکه به یهکوه له گڼ نصلهکدا ندرت.
- وه شافيعی ونهحمد نلتن: مالۀ قازانجهکه شوین نصلهکه نهکورت تنها له (نصاب) هکدا، نهما له سالدا شوین نو ناکورت، بهلکو سالی خوی لسهرتای پیدا بوونی نو قازانچوه دست پی نهکات، جا مالۀ نصلی بهک چ نقد بی - وه زير وزيو- یان ناژول بیت، وه نووی دو صد دیرهمی هیئت، پاشان له ماوی سالهکدا دو صد دیرهمی تری قازانچ کرد، نوسا هر کام لو دووانه - نصل و قازانچ- سالی خوی بۆ حساب نهکړی، وه هر کاتی سالی هر کامیان توار بوو زهکاتهکي ندری.
- وه پای مالیک وه پای نېو حنیفه به له ناژولدا، وه وه پای شافيعی ونهحمد له هر دو نقدهکاندا.
- ۳- مالۀ قازانجهکه له جینسی نو مالۀ نلئت که هیمتی. لم حالتدا نو مالۀ قازانجه ناخریتته سر نووی که هیمتی نه له سالدا وه نهله (نصاب) دا، بهلام نهگر نو قازانچ هر بۆ خوی گیشتبوه (نصاب)، نوو سهرتای سالی لیوه حساب نهکړت، جا که سالهکه توار بوو زهکاتهکي ندرت، نهما نهگر خوی نهگیشتبوه (نصاب) نوو هیچ زهکاتی تیدا واجب نیره، نمدش ووتی جمعاوړی زانایانه.

(۱) لموانده مبستی نو بیت که له چوار مېزه بهکدا خیلاف نیره، وه گرونه نېنوحزم برهه لستی نم پایي کردوو ووتی:

همو قازانچیک له دوی ساڼ بسودا هاتی خوی زهکاتی لی دهرتهکړی، نک به توار کردنی سالی نو شتی که له دوری ویتو له جینسی خویتی، با سالهکشي لی تیک چوویت.

سیری قسهکي بکه به شی کراوېی له (المعلی) دا (۸۶-۸۳/۶) نم بۆچونش نزیکتره له زاهری قبولی پیغمبروه ﷺ که فرمویتی: له هیچ مالیکدا زهکات نیره هتا ساڼ بسودا تی نپیرئ، هرچند له هندیک کاتا ناخوشی و حرجی تیدا، جا نزیکترین کار له حقوه لم حالتدا نوویه که شوین نصلهکي بخرت و زهکاتی لی دهریکرت، وه بگړپړوه بۆ (الأموال) ی نېو عوبید (تمام المنه).

زه کات لیسر ناستوی خاړه من مال واجبه نلک لیسر مال ه که خوی:

مدره‌مبى حننه‌فیه‌کان و مالیک و ربواییتیکى شافعی و نه‌حمد ثنویه که زکات لیسر خودى مال و
واجبه نك لیسر نىستوى خاونه‌کى.

قبولی دووهمی شافيعی و نه حمد نموده که زکات لمسر نمستزی خاوهن مالکيه نمک لمسر مالکيه
خوئی.

سودی نم خیلانفش لموده دهرنه کموت کاتی کسیتک -بۆ نمونه- دوو صد دیرهمی همیت و دوو سالی به سمردا تی پم بوبیت و زه کاتی لی دهرنه کراییت. جا نموی نه لیت: زه کات لمر مالکده خرمی نه لیت: زه کاتی یک سالی لی دهریکرت و هیچی تر، چونکه دوی سالی به کم (نصاب) ده که کمی کردوه لمبر نموی پینج درهمی به زه کات لی دهرکراوه، وه نموی ماوه نموه -صد و نموه و پینج درهم- (نصاب) نریه، تا وه کو بۆ دووم سال زه کاتی لی دهر بکا. وه نموی نه لیت: زه کات لمر نه ستوی خاوه مالکده نه لیت: نمبی زه کاتی دوو ساله کمی لی دهریکرت، بۆ هر ساله زه کاتی خوی، چونکه زه کات لمر نه ستوی خاوه مال واجبده، هر بویه به کم کردنی ته نسیر ناکاته سمر (نصاب) ده که نیبون حرم نمو رایه پشند نه کات که زه کات لمر نه ستوی خاوه مالکده نیو نه لیت: نیختیلاف نریه له نیوان کسدا له نموی نیسلام لمرده می پیغمبره وه علیه السلام هتا نیستا، که نمو کمی زه کاتی گم یا جو یا خورما یا زری یا زیو یا وشر یا ره شو لاغ یا مهر و بزنی لمر پیوست بیت، وه نمو زه کاته پیوستی می له شتیکی تردا، پیجگه لمو کشت و کاله یا لمو خورما یه یا لمو زریه یا لمو زیوه، یا لمو وشره یا لمو ره شه و لاغه یا لمو مهر و بزنه، نموه رتی نموی لی ناگیریت، وه کمراه میشی نریه بوی، جا زه کاته که لمو مالکده بدا که زه کاتی تیدا پیوسته یا له جورنکی تر که همیت یا کرپیتی یا پیی به خشرابی یا قمرزی کرد بیت وک یه که. کمواته بمع (ثابت) وروون بووه که زه کات له نه ستوی خاوه مالکده ایه، نک لمر خودی مالکده، چونکه نه گمر لمر نمو شتانه خویان بویه هرگیز دروست نه نمبوو شتیکی تر بدرت به زه کات له جیاتی نموان، وه پیوست نمبوو لی قدهغه بکرت، وک چون کسیتک شریکیکی همیت له شتیک لمو شتاندما که باسما کرد لی قبول ناکری شتیکی تر بدات به شریکه کمی له جیاتی نمو شتی که خویان تییدا شریکن، مه گمر هر دوو لا رازی بن لمری، وه بمبی حوکی کرین و فروشتن بیت.

همروه‌ها نه‌گم‌ر زه‌کات لسم‌ر شته‌که خوی بوايه، له دوو حالت دهرنه‌نچوو که حالتی سږیمې نږیه:

نوریش نورهیه یا زه کاتکه له ههموو بښه کانی ئو مالدآ بیت، یا هر له بښیکی دست نشان ندرای ئو مالدآ بی، جا نډگر لاسر ههموو بښه کانی بیت ئوه حرامه لاسر خاوهنی ههچی لـ

بفروشت، تمنانت نه‌گمر يهك سر ناژه‌لش بيت يا يهك ده‌ك دانوئلش بيت، چونكه تواني زه‌كاتيان نهدرتي لور به‌شدا شريك، بو پي‌يه حرامه خوي شتيكي لي بخوات، نهمش (باطل)ه بي نه‌وي نيختيلاني زانايان همي تي‌يدا، وه همروه‌ها نه‌گمر بو پي‌يه بيت نهمي نو سره ناژه‌لش كه تي‌يدا به زه‌كات بمپي نرخی سره ساغه‌كاني تر بيت، وهك چون له شريكايه‌تيدا به زه‌روري نهمه نه‌كرت.

وه نه‌گمر زه‌كات له همر به‌شيكي ده‌ست نيشان نه‌كراوي نو ماله‌دا بيت نه‌وي شتيكي (باطل)ه، وه ديسان پيك وهك نه‌وي پيشو رو نهداتوه، چونكه نازانيت تايا نه‌وي ئه‌ي فروشت يا ئه‌ي خوات حقي توانيه كه زه‌كاتيان پي نهدرت يانه؟ كه‌واته تمنها نه‌وي ووتمان راسته به بي گومان.

لناو چوني ماله‌كه دواي پتويست بووني زه‌كات و پيش دهركردي زه‌كات:

نه‌گمر زه‌كات پتويست بوو لهر مالتك به‌وي ماودي ساليكي به‌ سردا رويشت، يا كاتي چنين و دروئو ده‌سكمني هات، پاشان ماله‌كه پيش نه‌وي زه‌كاتي لي دهركرت لناو چوو يا به‌شيكي لناو چوو، نه‌وي نو زه‌كات پتويسته بدرت وله نهمسوي خاوهن ماله‌كه‌يه، جا نو لناو چوونه چ به‌ هوي كمترخمي خاوه‌نه‌كه‌يه بيت يان نا. نهمش لهر نو نهمسايه كه زه‌كات له نهمسوي خاوهن ماله‌كه‌دايه نهك له خودي ماله‌كه‌دا، كه نهمش راي نينوحزم وراي مشهورى مزمه‌بي نه‌همده.

به‌لام نهموحنيفه راي وايه كه نه‌گمر نو ماله لناو چوو، بي نه‌وي ده‌ستي خاوه‌نه‌كي تي‌دا بيت زه‌كاتي لهر خاوه‌نه‌كي لا نه‌چيت، وه نه‌گمر همدتيكي لي لناو چوو بو بمپي نهمدازي لناوچوه‌كه زه‌كاتي لهر لا نه‌چيت، بينا لهر نه‌وي زه‌كات لهر خودي ماله نهك لهر گمردني خاوه‌ني.

به‌لام نه‌گمر نو ماله لناو چوو، وه له لناوچوونه‌كه‌يدا ده‌ستي خاوه‌نه‌كي تي‌دا بوو، نه‌وكاته زه‌كاتي لهر لا نه‌چيت.

وه شافعي وحسني كوري صالح و نيسحاق و (أبو ثور) و (ابن منذر) نه‌لن^(۱): نه‌گمر پيش نه‌وي بتواني زه‌كاتي لي دهر بكات (نصاب)ي ماله‌كه لناو چوو زه‌كاتي لهر لهر لا نه‌چيت، به‌لام نه‌گمر دواي نه‌وي تواناي زه‌كات لي دهركردي هبييت و زه‌كاتي دهرته‌كرد هتا ماله‌كه لناو چوو زه‌كاتي لهر لا نه‌چيت.

وه نينوقودامه نهم رايه پارسنگ نهداتوه و نه‌لنت: قولي صحيح -إن شاء الله- نه‌ويه كه زه‌كات لا نه‌چي به لناو چووني ماله‌كه نه‌گمر خوي كمترخمي نه‌كرديت له دهركردي زه‌كاتي كه‌دا، چونكه

(۱) نهم بزچونه هه‌لزاردي كومه‌ليك له هاره‌له‌كاني تيمام نه‌همده، و لور كومه‌لشدا شيخي نيسلام نينوته‌مي ريشان تي‌دايه، هه‌روهك له (الإختيارات العلمية) دا (۵۸) هاتوه (تمام المنه).

زهکات لمبر دلدانووی موسولمانان واجب بووه، وه واجب نابی لمسر نینسان کاتی مالی نمبوو یان فقیر بوو.

مانای کمترخمی نوویه که نو کسه توانای دهرکردنی زهکاتهکی هدیت بهلام دهری نهکات. بهلام نهگمر توانای دهرکردنی نمبوو کمترخم نییه، جا نو توانای دهرنهکردنه چ لمبر نوو بی که کسکی دهست ناکووی شایستهی زهکات پندان بیت، یا لمبر نووی بیت که مالهکی لیتوی دوروه و دهستی پی ناگا زهکاتهکی لی دهر بکا، یا لمبر نوو بیت نو زهکاته فپزی که نمبی پیدا له خودی مالهکی دهست ناکووی، وه پتووستی بوو هدیه بیکریت، بهلام مالی دهست نهکوتوو که پنی بکرت، یان له هوئی کرینیدا بووه، یا لمبر هر شتیکی تر بزی نهکراوه زهکاته که بدات.

بهلام نهگمر ورتمان پتووسته دوی لئاو چونی مالهکمش زهکاتهکی هر بدات لم حالتدا نهگمر توانای دانی همبوو با بیدات، وه گمرنا نمبی چاوهروانی لی بکرت تا نو کاتهی وهزعی ماددی باش نهیت وتوانای دانی زهکاتهکی هدیه، به بی نووی زهره و زیانیکی توش بیی، لمبر نووی پتووسته بۆ قمرزی نادهمی مؤلمتی پی بدرت، کماته بۆ زهکاتیک که مافی خواجه نمبی چاکتر مؤلمتی پی بدرت.

لئاو چوونی پری زهکاته که پاش جیا کردنووی:

نهگمر زهکاته که جیا کرایوه بۆ نووی بدری بوانی زهکاتیان پی نهیت، بهلام همووی یان هندیکی لئاو چوو، نمبی نو کسه زهکاتی تر دهر بکاتوو، چونکه لمسری پتووسته نو زهکاته بگهیمیتته دهستی نوکسمی که خوی گوره فرمانی پی داوه.

نینوحزم نهیت: بزبان گپراوینوه له رنگای نینونمبی شهیموه، له حفصی کوری (غیاث)، جریر، موغتمیری کوری سولهیمانی تهیمی، زهیدی کوری حویاب و عبدالوهاب ی کوری (عطاء) که حفص ووتویتی: له هیشامی کوری حسسانوه له حسنی بصری یوه. وه جریر ووتویتی: له موغیره له هارونکائی یوه. وه موغتمیر ووتویتی: له معمرهوه له حمادهوه. وه زهید ووتویتی: له شوعبوه له حکمهوه. وه عبدالوهاب ووتویتی: له نینونمبی عورویه له حمادهوه له ثیراهیمی نهیمیی یوه:

نمانه هموویان ریک کتوتن لمسر نووی نهگمر کسک زهکاتی مالهکی دهرکرد و لئاو چوو زهکاته که لمسری لا ناچیت، وه پتووسته لمسری جارتیکی تر زهکاته که دهرکاتوو.

نینوحزم نهیت: له (عطاء)وه بزبان گپراوینمتوه ووتویتی: نهگمر زهکاته که فوتا تازه لمسری لا نهچیت.

زهکات به دوواختن له کۆل ناکریت:

هرکس چەند سالتیکی بە سەردا تێ پەری و زەکاتی ئەدا، ئەبێ زەکاتی هەموو ئەو سالتانە دەریکات و بیدات، جا ئەو کەسە زانییەتی زەکات واجبە یان نا، وە چ لە (دار الإسلام) دا بیت یان لە (دارالحرب) دا بیت^(۱).

و (ابن منذر) ووتی: ئەگەر ستمکاران دەستیان گرت بە سەر شارێکدا، وە خەلکی ئەو شارە چەند سالتیک زەکاتیان ئەدا، پاشان پێشواوەکی موسولمان دەستی بەسەردا گرتووە، ئەبێ زەکاتی پابوردووشیان لێ وەر بگیری ئەمە بپێی قەولی شافعی و مالیک و (أبو ثور).

نایا دروستە لە جیاتی شت نرخەکی بەدرت بە زەکات؟

دروست نەری ئەو شتە بەدرت کە خۆی دەقی لەسەر هاتووە بەدرت بە زەکات، مەگەر ئەو شتە خۆی نەبێت یا جێنەهێشتە نەبێت، چونکە زەکات عیبادهتێکە و بەجۆرێک هێنانی عیبادهتیش دروست نەری لەسەر ئەو شتێوە نەبێت کە فەرمانی پێ دراوە لە لایەنی شەرعووە. وە بۆ ئەوەی هەم هەزار و هەم دەوڵەتمەند لە عەینی ئەو مالتاندا هاریش بن.

و لە حدیسه کە (معاذ) دا هاتووە: پێغەمبەر ﷺ کاتی ناردی بۆ یەمەن پێی فرموو: (خُذِ الْحَبَّ مِنَ الْحَبِّ وَالشَّاءَ مِنَ الْقَتَمِ، وَالْبَعِيرَ مِنَ الْإِبِلِ، وَالْبَقَرَةَ مِنَ الْبَقَرِ). (رواه أبو داود وابن ماجه والبيهقي والحاكم) واتە: گەنم و جۆ لە گەنم و جۆ وەرگیرە، وە بزێ و مەر لە بزێ و مەر وەرگیرە، وە وشێ و وێشەر لە وێشەر وەرگیرە، وە پەشە و وێشەر لە پەشە و وێشەر وەرگیرە.

ئەم حدیسه ئینقییاسێک لە سەندە کەیدا هەیە، چونکە (عطاء) لە (معاذ) ی نەبێستووە. شوکانی ووتی: لە راستی دا زەکات لەسەر عەینی شت واجبە، وە نابێ لەجیاتی شتە کە نرخەکی وەرگیری بە زەکات، مەگەر لەبەر عوزورتک.

و ئەبوحەنیفە پێی داوە نرخەکی بەدرت، چ بتوانێ عەینی ئەو شتە بدات یا نەتوانێ، چونکە زەکات مافی هەزارانە و لای هەزاران چ عەینی شتە کە بەدرت یا نرخەکی بەدرت فەرقی نەری.

بوخاری - بە موعەللەقی بە عیبارەتی جەزم^(۲) - ئەگێڕێتووە کە: (معاذ) بە خەلکی یەمەنی ووتو: پۆشاک (خەیس) یان (لەس) بۆ بەهێن لە جێی زەکاتی جۆ و گەنمشامی بۆ ئێتو ئاساتەر و بۆ هاوێلەکانی پێغەمبەر ﷺ لە مەدینە باشترە - (خەیس) پۆشاکێکە لە ئاوریشم - .

(۱) ئەمە مەزھەبی شافعیە. (دانەر).

(۲) ئەم قەسیدە وەرەخات کە ئەو ئەرەبی لە موعازووە باس کراوە صحیحە، ئەو ئەرەش صحیح نەری بە لکە بوخاری بەو شتێوە بە موعەللەقی هێناوەتی: (قال طارس: قال معاذ: ...)، وە ئەرە کە لە نێوان (طاوس) و موعازدا (منقطع)ە، (حافظ) لە شەرھە کەیدا ئەفرموویت:

زهکات له مالي شريکايي د:

نه گړ دوو کس يا زياتر مالتيکيان به شريکايي همبو، زهکات لسره هېچ کاميان واجب ناييت همتا همره کهيان نه ونه ديان نبييت که بگاته (نصاب) يکي تمواو.

بمپي قسي بمشي زوري زانايان، نعه جگه له تيکل کردن له ناژه لدا که له پيشموه باس کړا و نيختيلافي زانايانيسي لسره روون کړايموه.

پاکردن له زهکات:

ماليک و نه محمد و نوزاعي و نيسحاق و نبوعوبهيد بژ نهو چون که نه گړ کسيک (نصاب) رادهي زهکاتي همبو له هر جزره ماليک بيت، پاشان فروشتي پيش نهوي ساله که تمواو بيت، يا به خشي يا بمشيکي لي لئاو برد به مبهستي پاکردن له زهکات، نهو نهو زهکاتي له کول ناکوييت، وه نمبي له کوتايي سالدا لي بيسترت نه گړ نهو تمصروپوهي له کاتي نزيک بوونهوي کاتي زهکات ده رکرده که بيت، به لام نه گړ لسره تاي سالوه بيت نهو زهکاتي لسره ناييت، چونکه نهو تمصروپوهي گوماني نهوي لي ناکريت که له زهکات پای کرد بيت.

وه نهو تمعليق کردني بوخاري سمنده کهي صحيعه، به لام (طارس) گوئي له موعاز نبوه جا لمبر نهو پچر پچره، کواته به قسي نهو کسي که نه لئيت بوخاري به تمعليقي جازم باسي کردوو نه سره که لاي بوخاري صحيعه، ناييت ناده ميزاد بو قسيه هه بلخه لميت، چونکه نهو صحيعي به تنها لسره نهو کسيه که تمعليقه کهي لسره کراوه، به لام نيسناده کهي تري نا، نه ونه هديه که هيناني لم شوتندا بژ بدلگه هينانوه بهيزي نهکات.

نينجا نه گړ نهو نهو صحيعيش بيت نايته بدلگه بژ نهو حنيفه لوهدا که له نيوان نرخ و شته کدا هېچ جياوازي نريه، به لکو نبيته بدلگي نهو کسي که نه لئيت دروسته نرخي شته که بدرت لمبر چاوديري کردني بهر و وندي همزاران، و ناسان کاري لسره ده ولعمنده کان، نهو رايش هه ليزاردی نينوته يمي ريه. له (الاختيار) دا ده فرموييت:

دروسته نرخي شت بدرت له زهکاتدا لمبر پيوستي و بهر و وندي، وه نهو کابرايک بهرهمي کنگه کهي يان باخه کهي بفروشت، جا ليزه دا داني زهکات له نرخي فروشراوه که بري نه کوي، و پيوست ناکات ته کلفي لسره بکريت که خورما يان دانرته که بکرتنهو، چونکه ليزه دا له گڼ هژاره کدا يه کسان بووه، و نه محمد داني بووه ناوه و به دروستي داناوه، و نموني بووه هيتاوه نهو که نه گړ کابرايک زهکاتي ووشتي لسره واجب بيت و زهکاته کش مريت بيت، جا ليزه دا داني نرخه که بري نه کوي، و پيوست ناکات ته کلفي له کابرا بکريت که سفر بکات بژ کريني مريت. يان نهو کسانمي زهکاته کهيان ندرتي بوخزيان داواي نرخه کهي بکن لمبر نهوي نرخه کهي سوودي زورتر بيت بزيان، جا نهمش دروسته (تمام المنه).

نمبوحنیفو شافیمی ووتربانه: بئو تصبرووفی زهکاتهکمی له کۆل تهکویت، چونکه (نصاب) ده که پیش ئهوی سال کۆتایی بیت کمی کردوه، بهلام بئو تصبرووفه گونا هبار نیت و سهرینچی کردوه له فرمانی خوا لمبر ئهوی له زهکات رای کردوه.

کۆمهلی یهکم له بۆ چونه که یاندا ئم فرمودهیی خوی گهوهیان کردۆته بهلگه که نهفرمووت: ﴿إِنَّا بَلَوْنَهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿٢٠﴾ وَلَا يَسْتَشْنُونَ ﴿٢١﴾ فُطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٣﴾﴾ (القلم/ ۱۷-۲۰) واته: نیتمه - بئو باوه کانی مه که گمان - تاقی کردوه وه چۆن خاوه نانی باخه کهمان تاقی کردوه، کاتی سوتندیان خوارد بهیانی زوو بچن باخه کهیان برن، وه بهشی ههزارانی لی جیا نه که نهوه، بهلام ئهمان له خو دابوون بهلام له لاین پهروه دگارتوه هاته خوار بزیان و باخه کهیانی لهناو برد، وه وه که شوه زهنگی لی کرد. جا خاوه نانی ئه باخه لمبر ئهوی وستیان له زهکات رابکمن خوا بئو شتویه سزای دان.

وه لمبر ئهوی ئه کسه مهستی لابرانی بهشی کهستیکه که هۆی موستهحق بوونی پهیدا بووه، هه بۆیه ئه بهشه بئو مهستی لا ناچیت، وهکو چۆن کهستیک لهسه مرگدا ژنه که تهلاق بدات بۆ ئهوی له میرات بی بهشی بکات، جا لمبر ئهوی ئه مهستی ههیه له میرات بیتیش ناییت. وه ههروه ها لمبر ئهوی مهستیکی فاسیدی ههیه حیکمت وا داوا کاره که سزا بدرت به پینچوانی مهستی که، وه ئهوی کهستیک میرات ده ره که بکوژیت بۆ ئهوی زوو میراته کهی وهرگرت، شرع بووه سزای ئهات که بی بهشی بکات له میراته.

ئو کهسانی زهکاتیان پێ نهشیت:

ئوانی زهکاتیان پێ نهشیت ههشت جۆرن، خوی گهوه لم فرمودهیدا باسی کردون که نهفرمووت: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغُرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَآبَنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبة: ۶۰). واته: زهکاتهکان ئهترین بئو فهقیان و مسکین و ئوانی لهسه کۆکردنهوی زهکات کار ده کمن و ئوانی به هۆی ئه زهکاته ده دلیان بۆ لای خوا رانه کیشرت، وه بئو بهندانی ئهیان ههوت نازاد بن، وه بهوانی قهرزدارن، وه له پێی خوادا، و به پێیواریک که پارو سامانی له سهفه کهیدا له دهست برا بیت، ئم بهش کردنش فهریکه له لاین خواره دانراوه، وه خوا عهلیم و حهکیمه.

له زیادی کوری حاریسی سوداتی بهوه هاتوه که ووتیهتی: هاته لای پیغمبر ﷺ و بهیعهتم پێ دا، پیاویک هات ووتی: له زهکات بهشم بده، فرموی: (إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ نَبِيِّ وَلَا غَيْرِهِ فِي الصَّدَقَاتِ

حَتَّى حَكَمَ فِيهَا هُوَ، فَجَزَّأَهَا ثَمَانِيَةَ أَجْزَاءٍ، فَإِنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ الْأَجْزَاءِ أُعْطِيَتْكَ). (رواه أبوداود). واته: خوا نه به حوکمی پیغمبرتک وه نه به حوکمی کسیتیکی تر له زهکاتدا وازی نمبوره همتا بز خوی حوکمی تیندا کردووه وکردویمتی بهمشت بهمشوه، جا نهگمر توش یهکینک بیت لمو بهشانه بهشت نهدم.

وه نم حدیسه له سمنده کهیدا عبدالرحمن ی نفریقی تیدایه که قسمی لسمره.

وا له خواروه نم هشت جوړه روڼ نه کهینهوه که له نایمه کدا باس کراون:

(۲،۱) - فقیران و مساکین.

نمانش نوموحتاجانمن که نموندهیان نریه بهشیان بکات، وه برامبر نمانش دولتمندان وخواه دسه لاث همن که نموندهی نعمان نیحتیاجیان پی هییت هدیانه.

له پیشوه باس کرا به چ نمندازه یک مرؤث نمیتته دولتمند، نموش نم نمندازه یه که له پیوستی به سره کی به کانی خوی زیاده بیت، هم له خوی وهم له منداله کانی، له خواردنو خواردنوبو جل و برگ و خانوو شتی سواری و نامیری نیش و نم جوړه شتانهی که کمس ناتوانی بی نیاز بی لیان. جا هرکس نم نمندازه یی نمبو نمو موحتاجه وشایستی زهکاته.

له حدیسه کی موعازدا هاتوه نفرمویت: (له دولتمنده کانیان ودرته گیرت وندرتیموه به فقیر کانیان) جا نمو کسی لی ودرته گیرت نمو دولتمنده یه که خاوهی پادهی دانراو بیت.

وه نموی بزې نه گیرتیموه نمو برامبره یمتی که فقیرو موحتاجه ونموندهی نریه که دولتمند هدیمتی، وه لیردها جیاوازی نریه له نیوان فقیرکان و مسکینه کاند له لایمی نمبونی و موحتاجی یوه، وه له لایمی موسته حق بوونیان بز زهکات. وه له لایمی کو کردنوبی نایمه که بز (فقیران و مسکینان) بهسر یه کوه -هر چنده واده (عطف) که داواکاری جیاوازی به یه ییناندا- به لام دژی نمو قسده نریه که وومان، چونکه -مسکینه کان که بهشیکن له فقیران- صیفیتیکی تایبتمی یان هدیه به خزیانوبه که نموش بهسه بز جیاوازی، چونکه له حدیسا به لکه هدیه لسمر نموی مسکینان نمو فقیرانمن که دووره پمیزی نه کمن له سوال کردن، وه خه لکیش ناگیان له حالیان نریه، جا نایمه که باسی کردون بز نموی نبادا خه لک ناگیان له حالیان نمیت، چونکه واخزیان درناخن، حدیسه کمش نمویه که نمبوهره یه ریوایتی کردووه پیغمبر ﷺ نفرمویتی: (لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرَدُّهُ الثَّمَرَةُ وَالشَّمْرَتَانِ، وَلَا اللَّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ، إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الَّذِي يَتَعَفَّفُ، إِقْرَأُوا إِنْ شِئْتُمْ: ﴿لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا﴾ (البقرة: ۲۷۳). واته: مسکین نمو نریه که خورمایک یا دوو خورما نه گیرتیموه یا لوقمه یک یا دوو لوقمه نه گیرتیموه به لکو مسکین نمویه که دووره پمیزی نه کات له سوال کردن، نه گمر حمز نه کمن نمو نایمه بخورتیموه که نفرمویت: (بمزور داوا له خه لک ناکن).

وه له (لفظ) يكي تر دا هاتوه: (أَلَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ تَرُدُّهُ اللَّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ، وَالْثَمَرَةُ وَالْثَمَرَتَانِ، وَلَكِنَّ الْمِسْكِينُ الَّذِي لَا يَجِدُ غَنًى يُغْنِيهِ، وَلَا يُفْطِنُ لَهُ، فَيُتَصَدَّقُ عَلَيْهِ، وَلَا يَقُومُ فَيَسْأَلُ النَّاسَ). (رواه البخاري و مسلم) واتە: مسكين ئو كەسە نەبە بە ئاو خەلكدا بگيرت و پارويەك يا دوو پارو ببيگيرتتەوه، يان دەنكە خورمايەك يان دوو دەنكە خورما، بەلكو مسكين ئو كەسە نەبەندەي نەبە بئ نىحتياجى بكات و كەسەش پەي نازانیت هەتا خیرى پەي بكات، وه خۆشى هەلناسى داوا له خەلك بكات. ئەندازەى ئو زەكاتى ئەدرت بە هەزار:

له مەبەستەكانى زەكات ئەوەیە نىحتياجى فەقيرانى پەي دەفە بگرتت، هەربۆه له زەكات ئو ئەندازەيان پەي ئەدرت كە له فەقىرى دەريان بپەي بۆ دەولەتمەندى، وه له موحتاجىبەوه بۆ بپەي نىحتياجىبەوى ببردەوام، ئەمەش بپەيى حالات و نەفەرەكان فەرق نەكات.

عمر رضي الله عنه فرمويەتى: ئەگەر زەكاتتان دا بە فەقىر ئەوەندەي بەندى كە له فەقىرى پزگارى بكن. (قاضي) عبدالوهاب وتريەتى: مالك سنورى دانەنارە بۆ ئو ئەندازەيەى كە پەيى ئەدرت چوئكى ئەدرى بە كەسيك كە: خانو خزمەتكارو ئو وولاغەش كە بپەي نياز نەبە لى، هەيتى.

له حەدىسدا بەلگەى ئەوه هاتوه كە رەوايە بۆ هەزار داوا بكات هەتا ئەوەندەي ئەدرتت ژيانى پەي پاست بپەتتەوه بپەيازى بكات بە درژاى ژيانى. حەدىسەكەش ئەوەیە كە له (قبيصه)ى كورى (غارق الهلال)ى بپەوه هاتوه وتريەتى: بۆ يەك خستەنەوى دوولايەن خۆم تووشى قەرزارى كرد، پاشان هاتە لای پيغمبەر صلی اللہ علیہ وسلم داواى يارمەتيم لى كرد فرموى: (أَقِمْ حَتَّى تَأْتِيَنَا الصَّدَقَةُ فَنَأْمُرَ لَكَ بِهَا، ثُمَّ قَالَ: يَا قَبِيصَةُ! إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِأَحَدٍ ثَلَاثَةٍ: رَجُلٍ تَحْمِلُ حِمْلَهُ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَهَا ثُمَّ يُمْسِكَ، وَرَجُلٍ أَصَابَتْهُ جَانِحَةٌ أَجْتَاخَتْ مَالَهُ، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قَوَاماً مِنْ عَيْشٍ، أَوْ قَالَ: سَدَاداً مِنْ عَيْشٍ، وَرَجُلٍ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ حَتَّى يَقُولَ ثَلَاثَةٌ مِنْ ذَوِي الْحِجَا مِنْ قَوْمِهِ: لَقَدْ أَصَابَتْ فَلَاناً فَاقَةً، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قَوَاماً مِنْ عَيْشٍ، أَوْ قَالَ: سَدَاداً مِنْ عَيْشٍ، فَمَا سِوَاهُنَّ مِنَ الْمَسْأَلَةِ -يَا قَبِيصَةُ- فَسُحَتْ، يَأْكُلُهَا صَاحِبُهَا سُحْتاً). (رواه أحمد ومسلم وأبو داود والنسائي). واتە: بپەتتەوه هەتا زەكاتمان بۆ ديت فرمان ئەدەين بەشت بەدەن. پاشان فرموى: ئەى قوبەيصە سوأل كردن بۆ سى كەس نەبى دروست نەبە: پياويك بۆ يەك خستنى دوو لايەن خۆى تووشى قەرزارى بكات، جا داوا كردنى بۆ رەوايە هەتا قەرزەكەى له كۆل نەكەوتت، نيتە نەبى واز بەپەي، وه پياويك وەيشومەيك بەدات له مالو سامانى و لەناويان ببات، جا داوا كردنى بۆ دروستە هەتا ژيانى پەي پەك نەپەتتەوه، وه پياويك تووشى هەزارى يەك بپەيت و سى كەسى ژير له كەسوكارەكەى بپەيت: فلان كەس تووشى هەزارى بووه، ئەوه داواكردنى بۆ رەوايە هەتا ژيانى پەي پەك نەپەتتەوه، جگە لەمانە حەرامە و هەركەس داوا بكات بەحەرامى نەخوات.

نایا کسیتک توانای کاسبی کردنی بیت زهکاتی نادرستی؟

نورکسمی توانای کاسبی کردنی هعبیت زهکاتی نادرستی و همروه دهلتممند وایه.

۱- له (عبیدالله) ی کورپی عمدی کورپی خیاره وه هاتوه که ووتیعتی: دوو کس پیان راگمیاندم که چورنه لای پیغممبیر صلوات لهکاتی حجبی مال ناواییدا کاتیک زهکاتی دابش نهکرد، داوایان کرد بمشی نوانیش بدات، پیغممبیر صلوات سهیریکی کردین بینی توانای کارکردنمان ههیه فرموی: (إِنْ شِئْتُمْ أُعْطِيتُكُمْ وَلَا حَظٌّ فِيهَا لِعَنِي، وَلَا لِقَوِي مُكْتَسِب). (رواه أبوداود والنسائي) واته: نهگمر حمز نهکمن بمشتان ندهم، بهلام دهلتممند وبه توانا بۆ کاسبی کردن بمشی لممندا نییه.

(خطابی) ووتیعتی: نهم حدیسه بنهمایه که بۆ نهوی نهگمر کسیتک نزانرا مالی ههیه وهک نوو کسه دانمیریت که مالی نعبیت، وه همروه ها بهلگهیه لمسر نهوه که بۆ زهکات توانای پوالتی نیعتیباری بۆ ناکریت همتا توانای کاسبی کردنیشی نهخریته پال، چونکه کسی وا ههیه له لاشدا به هیزه، بهلام دهستهکانی بی توانا وکارنهکمن، جا هر کس نهوه حالی بیت بهر گری زهکاتی لی ناکریت بهپیی حدیسه که.

۲- له رهیحانی کورپی یغزیدهوه له عبدالله ی کورپی همروه هاتوه که ووتیعتی: پیغممبیر صلوات فرمویعتی: (الْأَحْلُ الصَّدَقَةُ لِعَنِي وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِي). (رواه أبوداود والترمذي وصححه). واته: زهکات ناشی به دهلتممند ولش ساغی به توانا.

نهمش معزهبی شافعی وئیسحاق وئبعوبهید وئهمده.

حنهفیهکان نهلین: دروسته مرؤفی به تواناش زهکات وهریگریته به مخرجیک دوو صد درهمی یا زیاتری نعبیت.

نوهوی نهلینت: پرسیار له غزالی کرا دهربارهی توانمی له مال دانمیشن وعادهتیا نهگرتوه که کار بکمن، نایا بزیان ههیه زهکات وهریگرن لهگمل فقیراندا؟ ووتی بهلی. وه نهم قسهیمی راستو قبولوله لمسر نهماسی نهوی که نوو کهمانه نهگمر کاری شیاری خزیانیا نهست نهکویت^(۱).

(۱) هرچندیک نوو پیشهیه نزم بیت نهوه باشته و بمشرافت تره بۆ موسلمان وه له بی نیشی و گهلزری باشته، وه لهوه باشته که دهست له خهک پان بکاتوه، یان بیدنه یان نهیده نهی، وه نوو نیعتیباری باس کرا ناییت فرموده ی پیغممبیری صلوات پی تابیعت و خاص بکریت که فرمویعتی: زهکات به خاوهن دهسلات و ساغ ناشیت، جا وورد بهروه. (تمام المنه).

کسیتک خاوهنی (نصاب) بیت به لام نهوندهی نریه بشی خوی بکات:

هرکس خاوهنی (نصاب) بیت له هر جوره مالیتک، به لام لمبر زوری خیزان بشی خوی ناکات، یا لمبر گرانی نرخی شتومک، جا نو جوره کسانه به دولتمند حساب نهکرتن لمو لایمنوه که (نصاب) یان هدی، بویه زهکات له ماله که یان واجب نمیت، وه به فقیریش حساب نهکرتن لمو لایمنوه که نهوی هدیانه بشیان ناکات، هر بویه نمیی له زهکات بشیان بدریت وهک فقیران.

نهوی ووتیمتی: هر کس خانوی هییت به لام نهوندهی مال نمیی بشی بکات، نهو فقیر زهکاتی پی نمشیت، بۆ نهوی پیوستی خوی پی جی به جی بکات، وه زوری لی ناکرت خانوه کی بفرشیت. له (المغنی) دا هاتوه که مویونی ووتیمتی: گفتوگوم کرد له گمل نبو عبدالله - نهحمدي کوری حنبل- و ووم: جاری وا هدی کابرایک مبر و بز و وشتیکی وهای هدی که زهکاتی تیدا واجب، له گمل نهوشدا فقیر، مبر و بز نه کی چل سر نمیت، وه زهوی زاری کشت وکالیشی هدی، به لام بشی ناکات، نایا زهکاتی پی نمشیت؟

ووتی: به لی، چونکه نهوندهی نریه دولتمندی بکات وه توانای نهوشی نریه نهونده پیدا بکات، لمبر نهو درسته زهکات وهرگرت، وه وهک نهو وایه نو مالنی که هیمتی زهکاتی لسمر پیوست نمیت.

۳- نهوانی لسمر کۆکردنهوی زهکاتدا کار نهکمن (العاملین علیها):

نعمانش نو کسانن که پیشهوی موسولمانان یا جیگره کی دایان نعمین کاریکن بۆ کۆکردنهوی زهکات له دولتمندهکان. وه نعمانش که دانراون به پاسوانی نو زهکاته هر لهوانن، وه ههروه ها شوانی ناوه له کانی نو زهکاته ونوسره کانیسی هر لهوانن. وه پیوسته نعمانه موسولمان بن و لمو کسانه نبن که زهکاتیان پی حرامه، له کس وکاری پیغمبر ﷺ که بنی هاشم و بنی (عبد المطلب) نهگرتنهو.

له (مطلب)ی کوری په بیعی کوری (حارث) ی کوری (عبدالمطلب) وه هاتوه که ووتیمتی: من و فضلای کوری عباس چوین بۆ لای پیغمبر ﷺ وه یه کیکمان قسمی کرد و ووتی: نی رهسولی خوا هاتوین دامان بنیت لسمر نم زهکات کۆکردنهوی بۆ نهوی شیکمان دهست کورت وهک نم خه لکه، وه نهوی خه لکه نهتهنی بتهنی، نمیش فرموی: (إِنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَنْبَغِي لِمُحَمَّدٍ، وَلَا لِأَلِ مُحَمَّدٍ، إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاحُ النَّاسِ). (رواه أحمد ومسلم) واته: به راستی زهکات به محمد ونالی عهده ناشیت چونکه زهکات چلکی خه لکه.

وه له (لفظ) یکی ترده هاتوه فرموی: (لَا تَحِلُّ لِمُحَمَّدٍ وَلَا لِأَلِ مُحَمَّدٍ) واته: به محمد و نالی عهده ناشی.

نوکسانمی که له زهکاتدا کار دهکمن نهگمر دولتمندیش بن هر پیژان نعلی. له نبوسمهیدوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموی: (لَا تَحُلْ الصَّدَقَةَ لِغَنِيٍّ إِلَّا لِخَمْسَةٍ: لِغَامِلٍ عَلَيْهَا، أَوْ رَجُلٍ اشْتَرَاهَا بِمَالِهِ، أَوْ غَارِمٍ، أَوْ غَازٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ مَسْكِينٍ تُصَدَّقُ عَلَيْهِ مِنْهَا، فَأَهْدَى مِنْهَا لِغَنِيٍّ). (رواه احمد، وأبوداود، وابن ماجه، والحاكم، وقال: صحيح على شرط الشيخين). واته: زهکات به دولتمند ناشیت به پینج جزو نهیت: نو کسمی که کاری تیدا نهکات، یا کسینک به پاروی خوی بیکریتوه، یا قمرزدار، یا غمزاگر له پی خوادا، یا مسکینیک که زهکاتی درایتی نریش بهخشییتی به دولتمندیک.

وه نو کسانمی که له زهکاتدا کار نهکمن وه زهکاتیان پی ندریت نو زهکاته کری کارهکیانه. له عبداللهی کوی سمدی یوه هاتوه که ووتی: له شام هاتوه چومه لای عومری کوی (خطاب) خوا لی پازی بیت فرموی: خبرم پی دراده که تو کار نهکمی لمر کاری موسولمانان وکهچی کریشی لمر ورنارگرت راسته؟ عبدالله وتی: به لی، چند نسیک و چند بنده یکم هدیه وحالم باشه نموی نم کارم خیریک بیت بز موسولمانان، عومریش ﷺ فرموی: تو چیت نری منیش نموم نریست، پیغمبریش ﷺ مالی بهی من نعا منیش نم ووت: بیده به کسینک له من فقیرتر بیت، هتا جارتک هندی مالی دامی منیش ووم: بیده به کسینک که له من زیاتر پیوستی پی یمی، نریش ﷺ فرموی: (مَا آتَاكَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مِنْ هَذَا الْمَالِ، مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ، وَلَا إِشْرَافٍ فَخْذُ فَتَمَوْلُهُ أَوْ تُصَدَّقْ بِهِ، وَمَالًا، فَلَا تَتَّبِعْهُ نَفْسُكَ). (رواه البخاري والنسائي). واته: خوی گوره هرچی لم ماله دایتی بی نری داوای بکهیت یا به دل چاوهروانی بکهیت وری بگره وبه کاری بهینه یا بیکه به خیر، جا نهگمر ناوها بزوت ری نهکوت به دوی دا مهچو.

وه پیوسته نو کری پیژان ندری نوهنده بیت که بهشیان بکات. چونکه له مستوریدی کوی شمداده هاتوه که ووتی: پیغمبر ﷺ فرموی: (مَنْ وَلِيَ لَنَا عَمَلًا وَلَيْسَ لَهُ مَنْزِلٌ فَلْيَتَّخِذْ مَنْزِلًا، أَوْ لَيْسَتْ لَهُ زَوْجَةٌ فَلْيَتَزَوَّجْ، أَوْ لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ، فَلْيَتَّخِذْ خَادِمًا، أَوْ لَيْسَتْ لَهُ دَابَّةٌ فَلْيَتَّخِذْ دَابَّةً، وَمَنْ أَصَابَ شَيْئًا سِوَى ذَلِكَ فَهُوَ غَالٍ). (رواه احمد وأبوداود وسنده صالح). واته: هرکسینک کرایه سرپرستی کارنک بزمان نهگمر خانوی نبو خانوی پی بگرت، وه نهگمر ژنی نبو ژنی پی بهینیت، وه نهگمر خزمندکاری نبو خزمندکار بگرت، وه نهگمر ولای سوار نبو ولای بگرت، جا هرکس له وانه زیاتر شتیکی لی بیات نوه دزه.

(خطابی) ووتی: نم حدیسه به دوو روو لیک ندریتوه:

یهکم: به دروستی داناره به دست هیتانی خزمستکارو خانوو بو کری یه که لسموکارکردنی لسمو زهکاته که وری نه گری، که نو کری یمش کری یه که که نسمالی نو وری نه گرن، وه بوی نیه لموه زیاتر بکریت.

دوهم: نسی کار گوزاری زهکات خانوو خزمستکاری هبیت، به لام نه گمر خانووی نمبوو خانووی بو به کری بگری هتا لسمو نو کاره بیت، وه نه گمر خزمستکاری نمبوو کسیتی بو بگریت خزمستی بکات و بوسی بیت بو کاره کانی.

۴- دل راهینراوه کان (المؤلفة قلوبهم) :

نعمانه کسانیکن که مبعست لیان نوویه دلان دهستمۆ بکری و لسمو نیسلام راهینری و سابت بکریت، چونکه باوهریان لاوازه، یا بو نووی موسولمانان له شریان به دورو بخرن، یا سود وکلهکیان لی وریگریت بو پاریزگاری کردنی موسولمانان.

زانایان نم کۆمهله نه کمن به دوو بشموه: موسولمان و بی باوه.

موسولمانه کانیان چوار جۆرن:

۱- کۆمهلیک له گموره پیوانی نیسلام و سمرۆکه کانیان، که هاوشانیان هیه له بی باوه کاند، نه گمر زهکاتیان پی بدری نومیدی موسولمان بونی توانیش نه کری، وه چون نمبو بکری بشی عمدی کوی حاتم و (زیرقان)ی کوی بدری ندا هرچنده موسولمانی چاکیش بوون، به لام بویه زهکاتی پیان ندا چونکه پلمو شونی تایبیتی خویان هبوو لئاو هۆزه کانیان دا.

۲- گموره پیوانیکی نیتاعتت کراو لئاو قومه کانی خویاندا که موسولمان بوون به لام باوهریان لاوازه، نعمانه زهکاتیان پی ندری بو نومیدی لسمو نیسلام سابت بن و باوهریان به هیزیت وله جیهادو هرکارکی تری نیسلام دا نامۆزگاری بکرن، وه توانی پیغمبر ﷺ بهشکی زۆری پندان له غنیمتی هوازین. که هندی له نازاد کراوه کانی مهککه بوون که نیسلام بوو بوون به لام دوو و باوهرداری لاوازیان تیدا بوو، جا دوی نوو زۆریان باوهریان چسپا و نیسلامتیان چاک کرد.

۳- کۆمهلی لمو موسولمانانی لسمو سنورن وه برامبر وولاتی بی باوه، نعمانش نهیان درتی به هیوا نووی پاریزگاری سنوره کان بکمن بو پاراستنی موسولمانه کان لئاوه نووی دولتی نیسلامی کاتی دوژمن هیرشیان بکاته سمر.

خاوهنی تفسیری (المنار) و تویمتی: منیش نه لیم نم جۆره کارانه، پاسوانی یه له ری خوادا، وه زانایان بشی نعمانه نه خنه ناو بشی ریگی خوا، وه غمزا کردن که مبعست لی پاریزگاری کردنه، وه لمانیش لمیشتر بو دل راهینانیان لم زهمانهیدا، کۆمهلیک له موسولمانان که کافره کان نهیانوی رایان بهینن بو نووی بچه پالیان، یا بچه نار ناینه که یان. جا نیمه نیستا نهینن دولته

نیستیعمارییهکان چۆن ههولّ نهدن موسولمانهکان بڅممه ژر دهستیان و ههولّ نهدن له ئاینهکمیان پاشگمزیان بکمنوه، به وهی پاروه مالّ تایبته تهکمن بۆ موسولمانهکان ئهوانهی خزیان ئهیانموت دلیان راهیتن، جا ههیانه دلیان راهیتن بۆ ئهوهی بیانکمن به نهصرانی و له چوار چیهی نیسلام دهریان بکمن، وه ههیانه دلیان راهیتن بۆ ئهوهی بچنه پالیان و پارێزگاریان لیّ بکمن و دوشمنایهتیان پیّ بکمن دژی دهولته نیسلامیهکان و دژی یهکیهتی موسولمانان، جا ئایا موسولمانهکان له پینش تر نین که به زهکات دلیان راهیتن تا ئهوانه؟

۴- کۆمهڵیک له موسولمانان که پینوستن بۆ کۆکردنهوهی زهکات وه وهگرتنی لهو کسانهی که زهکات نادهن به دهسهلات و تهئسیری نعمان نهیته - مهگر شهریان له گهلهدا بکریته - جا نعمانه ههلهبهرترین و دلیان راهیتن به زهکات بۆ ئهوهی ههلسن بهو کاره بۆ یارمهتی هوکومت، چونکه ئهوه سوکترین زیانه له دوو زیانهکه، وه باشتربیان.

ئهما ئهوه بیّ باوهڕانی که زهکاتیان پیّ ئهدرته بۆ دلّ راهیتانیان دوو بهشن:

۱- بیّ باوهڕیک ئومیدی ئهوهی لیّ بکریته نهگر زهکاتی بدرتی و دلهوایی بکریته باوهڕ بهیت، وهك صفهوانی کورپی ئومهیه که پیغمبهر ﷺ رۆژی فتهقی مهکهکه پهنایدا، وه چوار مانگ مۆلتهی دا پیّی بۆ ئهوهی به خۆیدا بهیتموه و پیّ راست ههلبهرترین، وه ئهو کاته غایب بوو، ئهوه بوو هاتمهوه له گهله موسولمانهکان له جنگی حونهیدا دژی بیّ باوهڕهکان جنگا بیّ ئهوهی موسولمان بیت، وه پیغمبهر ﷺ چهکهکهی به نعمانه لیّ وهگرت کاتی چوو بۆ جنگی حونهین، جا پیغمبهر ﷺ ووشته ناوسینگی زۆری پیّ بهخشی که له دۆلێکدا بوو، صفهوان ووتی: ئهوه بهخشی کسینکه ترسی له ههزاری نییه، وه ووتی: سویند به خوا پیغمبهر ﷺ ئهوه ووشترانی پیّ بهخشی کس نهبوو ئهوانه رقم لیّ بیت، پاشان ئهوانه بهخشی دامی تا وای لیّ هات بوو به خۆشویستترین کس لام.

۲- بیّ باوهڕیک که موسولمانان مفرسی زههر و زیانی لیّ بکمن، جا ئهوه زهکاتی ئهدرتی به ئومیدی ئهوهی زههر و زیانی دوور بڅاتمهوه له موسولمانان، ئیبنوععباس فرمویهتی: کۆمهڵیک نعمانه لای پیغمبهر ﷺ نهگر زهکاتی بدانیوه دلهوایی بکردنایه مدحی ئاینی نیسلامیان نهکردو ئهیان روت: ئاینی چاکه، وه نهگر نهیاندانایه زهمی نیسلامیان نهکرد و عهیداریان نهکرد. له وانه ئهوسوفیانی کورپی حهرب و ئهقرهعی کورپی حاییس و عوبهینهی کورپی (حصن) بوون. جا پیغمبهر ﷺ صد ووشتری دا به ههریکهک لیّ لهوانه.

حهنهفییهکان بۆ ئهوه چوون که بهشی دلّ راهیتراوهکان لاچوه بهوهی که خوا عیززهتی داوه به نیسلام و دهسهلاتی پهیدا کردوه. چونکه عوبهینهی کورپی حصن وه ئهقرهعی کورپی حاییس و ععباسی کورپی میرداس هاتن بۆلای ئهوبهکر ﷺ و داوای بهشهکانیان کرد، ئهوبهکر ﷺ نووسی که بیان دهی،

کاتى هاتن بۆ لای عمر رضی اللہ عنہ نوسراوه کهیان دا پیى، دراندی و نهیدانى، وه فرموى: ئهوه شتيك بو که پيغمبر صلی اللہ علیہ وسلم پیى نهبهخشین، تا راتان بهیئتی لیسر نیسلام، ئیستا خوا عیززت و دسهلاتی داوه به نیسلام و پیوستی به ئیهو نیه، جا نهگهر لیسر نیسلام نهچسپن ئهوه باشه، نهگینا شمشیر نهکویته نیتوانان ﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ﴾ (الکھف/۲۹). واته: حق وراستی لای پهرهرد گارتانویه، جا هرکس نارزوو نهکات باوهر بهیئیت و هرکس نارزوو نهکات با بی باوهر بیت. توانیش گهرانهو بۆ لای نهبهکه رضی اللہ عنہ پییان ووت: تو خهلیفهیت یا عومهر؟ تو بۆت نوسین کهچی عومهر رضی اللہ عنہ، دراندی، فرموى: ئهوه خهلیفهیه نهگهر پیوستایه.

ووتیان: نهبهکه کریش رضی اللہ عنہ چوهه سر قسهکی عمر رضی اللہ عنہ، وه ئهوه بوو کس له یارهکانی پيغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ینکاری ئهویان نهکرد، وه هروهه نقل نهکراوه له (عثمان) و عهلی یهوه رضی اللہ عنہ که بشی کسیتک لهو جوهره کسانهیان داییت.

وه لامی ئهوهش بعهه ئهدرتیهو که ئهوه ئیجتهادی عمر بوه رضی اللہ عنہ، وه را تی گهیشتهوه بهروهنی نیه بهشی ئهوانه بدرت پاش ئهوی نیسلام له قومهکانیان دا عیززتی پیدا کرد و چسپا، وه له ههلهگهرانهوی ئهوانه زیانیکیان پی ناگات.

وه ئهوی که (عثمان) رضی اللہ عنہ و علی رضی اللہ عنہ بشی کسیان لهو جوهره ندادوه، بهلگی ئهوه نیه که توانیش ئهوه جوهره بۆ چونهیان ههبووه له لابردهی بشی دلتواپی کراوهکان، بهلکو لهوانهیه لهبر ئهوه بووی، که ئیحتیاجییان بهوه نهبه دلی کافر به زهکات رابهیئیت، ئهوهش ئهوه ناگهیهیئیت که ئیتر دروست نهیئت پيشهوایهکی تر نهگهر پیوستی پیی بوو بهکاری بهیئیت.

ئینجا ئهوی پشتی پی نهبهسرتیت له بهلگه هیتانهوهدا کیتاب و سونهته، چونکه ئهوه دووانه تاقه مهرجعهیکن که به هیچ شیهویهک دروست نیه لادانیان لی بکرت. ئهوتانی ئهحمدهر موسلیم له نههسره نهگهرنهوه که کسیتک نهبهوه لیسر نیسلام داوای شتیکی له پيغمبر صلی اللہ علیہ وسلم کردیئت و نهی داییتی، هتا جارتک پیارتک هاته لای داوای شتیکی لی کرد، فرمانی دا مهرو بزنیکی زوریان پی دا، له بهینی دووکیئودا لهو مهرو بزنانی به زهکات هاتبون، کابراش گهرایهوه ناو هۆزهکوی وتی: ئهوه هۆزهکم موسولمان بین، بهراستی عهده رضی اللہ عنہ بهخششی کسیتک نهبهخشی که له فهقی و نهبونی ناترسیت.

شوکانی ووتیئتی: عیتره جهبانی و بهلی و ئینوموهششیر رهتیان وایه که دروسته بۆ دل راهیتان زهکات بدرت ^(۱).

(۱) وه هروهه مالیک و ئهحمدهر ریوایهتیکی شافیهیش هه لیسر ئهوهن (دانهر).

شافیعی و تویمتی: دل ٲاهیتانی بی باور نابی بکریٲ - واته: نابی زهکاتیان پی بدریت- بهلام فاسق دروسته له بمشی دل ٲاهیتان پی بدریت.

نموجمنیفمو هاوهلهکانی و تویانه: زهکات دان به دل ٲاهیتراوهکان لاچوه به هزی بلاو بوونموی نیسلام و سرکومتی ریموه. وه بهلگمشیان بۆ ئموه ندانهکمی ئموبهکر ﷺ بووه که بمشی ئموسوفیان و عوبهینه و مقرهع وعباسی کوری میرداسی نهدا.

بهلام زاهیرن دروسته لهکاتی پیوستیدا بۆ دل ٲاهیتان زهکات بدریت، بۆ نمونه ئهگهر لمسودهمی پیتشوایهکدا کسانیک همن لمبر خاتری دنیا نمبی به قسی نهکن، وه ئمو پیتشوایه تا وهکو توندو تیژی نشان نهدات به قسی نهکن، لم حالتدا ئمو پیتشوایه بۆ هیه به زهکات دان پیان دلیان ٲابهیتی، وه بلاو بوونموی نیسلام تیانداندا بۆ ئم حالت ته تاییمتی به تهنسی نریه، لمبر ئموی لم بووداوهدا قازانجی بزیان نمبوه.

له (المنار)دا هاتوه: ئم قسهیه حقه - واته: زهکات پی دان بو کسانه - بهلام نیجتههاد له وردیاتی ئمو زهکات پیتانداندا دیتته پیتشوه ناخۆ به کی ئمشیت، وه ئمو ئمندانزی که ئمدریت ئمبی چمنده ییت، وه له ئموالی غنیمتدا بدری ئهگهر هببو یا نا، وه ئایا له غهیری ئمانه بدریت له (أموال المصالح)، جا واجبه لمانندا به ٲهئی ئمعلی شو ٲیت، وهک چۆن خولفا له کاروباره نیجتههادیهکاندا ئمهمیان نهکرد. وه ئمو قسهیهی که ئهلئت: بمرجیک دروسته بۆ دل ٲاهیتان زهکات بدریت که پیتشوا به زۆر نمبی ئمتوانی ٲیاخاته ژیر گوئی ٲایهلی خویموه. ئمو قسهیه چاو ٲیاخشانیکی ئموت، چونکه ئمه قاعیدهیهکی سرتاپایی نریه، بهلکو ئمصل له مددا ئمویه که هتارترین زهررو چاکترین بمرؤهوندی پیتش بخریت.

ه- زهکات دان بۆ کرپنموی بمنده (الرقاب) :

ئمو بمنده ئهگرتموه که نووسراویک ئمنوسن له بهینی خویان و خاوهنهکانیانداندا بۆ خوکرپنمویان لیان، جا ئمانه ئمبی به مالی زهکات یارمعتی بدرین بۆ گمردن نازاد کردنیان له کویلایمعی، وه همرهها بمندهی تریش ئهگرتموه، که بکرپریت و نازاد بکریت.

له (براء)وه هاتوه که و تویمتی: پیاریک هاته لای پیغمبر ﷺ ووتی: کردموهیکم پی بلی ئهگهر بیکم له بههشتم نزیک بختموه له ناگری دۆزهخ به دوورم کات، فرموی: (أَعْتَقَ النَّسَمَةَ وَفَكَ الرُّقْبَةَ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَوْلَيْسَا وَاحِدًا؟ قَالَ: لَا، عِتَقَ الرُّقْبَةَ أَنْ تَنْفَرَدَ بِعِتْقِهَا، وَفَكَ الرُّقْبَةَ أَنْ تُعِينَ بِشَمْنِهَا). (رواه أحمد والدارقطني ورجاله ثقات). واته: گیان نازاد بکه و گمردنی کوپله نازاد بکه، کابرش ووتی: ئایا همرهکینک نین؟ فرموی: نا گیان نازاد کردن ئمویه به تمنها خۆت بمنده که نازاد بکمیت، وه گمردن نازاد کردن ئمویه له نرخهکیداندا یارمعتی بهدیت خو پی نازاد بکات.

له ښوهوره پوره هاتوه که پښغمېر ^{سوانت} ^{عليه السلام} فرمويښي: (ثَلَاثَةُ كُلُّهُمْ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَوْنُهُ: الْغَايِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالْمُكَاتِبُ الَّذِي يُرِيدُ الْأَدَاءَ، وَالنَّائِجُ الْمُتَعَفِّفُ). (رواه أحمد وأصحاب السنن، وقال الترمذي: حسن صحيح). واته: سئ کس لسمر خواجه يارمښي يان بدات: کسئ له رږي خواډا بچنگيت دژي بئ باوړ، وه کسيتک نووسين بکات بژ ښوي خږي بکرتښوه وه نږمښي پاره دانه کمښي هميت به خاوه نه کمي، وه کسيتک لمبر داوړين پاکي ژن بهيتيت.

شوکاني ووتويښي: زانا يان نيختيلافيان هديه له مېمېستي فرمايښي خوا: ﴿وَفِي الرِّقَابِ﴾، جا له عدلي کورې (أبوطالب) و سمعدي کورې جوبير و (ليث) و (ثوري) و عيتره و حننفي به کان و شافيعي به کان و بمشي زږي زانا يان هاتوه ووتويانه: خوا مېمېستي لمر بندگان په که بډيان نووسراوه مېلمغې پاره پيدا بکمن و بيدن به خاوه نه که يان بژ ښوي نازاديان بکمن، ښوانه له زهکات بشيان ندرت بژ ښوي ښو مېلمغې پي تروا بکمن و رزگاريان بيت.

له ښېنو عيباس و حسني بصري و ماليک و نه حمدي کورې حنبل و ښو ښوور ښو عوبيد - که ښمه رښي بوخاري و ښېنو مونزير ښه - رپوايت کراوه که مېمېست له (وفي الرقاب) ښويه به پارې زهکات بنده وکړلې پي بکرت و نازاد بکرت. وه به لگهيان ښويه که ښلښ: ښگر ښمه بژ ښو بندگان بووايه که نووسين هديه له بهيني خږيان و خاوه نه کانياندا، ښوکاته ښو بندگان ښوچونه ښو کمي (الغارمين) واته: قمرزداران، چونکه ښمانښ هر قمرزدارن، وه هر وها کړښوي گډوني بنده بژ ښوي نازاد بکري باښتره له يارمښي داني بنده نووسر، چونکه لوانه په بنده يارمښي بدرت به لام نازاد نه کريت، لمبر ښو بنده نووسر هر بنده مادام دير هميکي لسمر ماييت پيدا به خاوه نه کمي، وه چونکه کړين له هممو کاتيکدا دهست ندا به لام نو سين وا نږيه.

زوهري ووتويښي: ووشي (وفي الرقاب) هر دوو کيان نه گرتښوه. دائري کتيبي (منتقى الأخبار) ښ هر بژ ښو ښشاره تي کردوه، وه زاهرين هر ښمه ښ چونکه نايته که هر دو لا نه گرتښوه. وه حديسه کمي (براء) که باس کرا: به لگي ښوي تڼدايه که نازاد کردني گډوني کږله فرقي هديه له گمل نازاد کردني گياني کږله، وه هم نازاد کردني گيانه کمو هم يارمښي داني بنده نووسر لمر مالي که نووسراوه لمر کارانن که نزيک خبره ون له بهمشت و دور خبره ون له ناگر.

٦- قمرزاران (الغارمون):

ښواني که توشي قمرز بوون و ناتوانن بيده ښوه.

قمرزداران ښ چند بشيکن: هديانه به وږي سولموه قمرزار بووه، يا بږته زامن قمرزک وکوتوه به سريا جا هر چي همبووه داوړتي له رښدا، يا قمرزي کردوه بژ پيړيستي خږي، يا له کردني خرابدا

سرفی کردوه و دوايي توبی کردوه و پشیمان بۆتوه، ئهعانه ههمریان زهکات وهرهگره هتا قهرزبان لاسر بیتی.

۱- نهحمدو نهبودادو ئیبنوماجو (ترمذی) (که به حسنی دانوه) له ئهمنسوه ﷺ نهگێرتوه که یتغمبهر ﷺ فرمویت: (لَا تَحِلُّ الْمَسْأَلَةُ إِلَّا لِثَلَاثٍ: لِنَبِيٍّ فَقَرٍ مُدَقِّعٍ، أَوْ لِنَبِيٍّ غَرَمٍ مُفْطَعٍ، أَوْ لِنَبِيٍّ دَمٍ مُوجِعٍ). واته: سوال کردن بۆ سێ کس نهی ناشیت: ههزاریکی تهواو داماو، یا قهرزدارنکی زۆر گراند له راده بهدر، یا خاوهن خۆتیکی به نازار -واته: ئه کسێ دیی خزمیکی یا رهفیتیکی قاتلی گرتوته نهستۆی خۆی - .

۲- موسلیم له نهبوسهعیدی خودرییهوه نهگێرتوه ﷺ فرمویت: پیاویک لاسردهمی یتغمبهردا ﷺ میوهیهکی زۆری کړی بوو بهو هۆیهوه تووشی قهرزارییهکی زۆر بوو، (چونکه میوهکه خراپ بوو)، یتغمبهر ﷺ فرمووی: (تَصَدَّقُوا عَلَيْهِ) واته: زهکاتی بهنی. خهلهکهکش زهکاتیان بۆ هیتا بهلام نهوهنده نهبوو قهرزهکی پێ تهواو بیت، یتغمبهر ﷺ به خاوهنی قهرزکانی فرموو: (خُلُوا مَا وَجَدْتُمْ، وَلَيْسَ لَكُمْ إِلَّا ذَلِكَ). واته: ههرچی بۆ کۆبۆتوه نهوه وهریگر و لهوه زیاترتان بۆ نییه^(۱).

۳- له یتشهوه همدیهکی (قبیصه)ی کورێ (خارق) باس کرا که وتی: بۆ رێک خستنی نیوان دوو لایهن تووشی (حالة) بووم، واته: خۆم قهرزار کرد، هاته لای یتغمبهر ﷺ داوای یارمهتیم لێ کرد فرمووی: لێره بیهتوه هتا زهکاتمان پێ نهگات فرمان نهکمه بهشت بهن.

زانایان نهلین: (حالة) ئهو مسئولییهیه که ئینسان نهیخاته سهر نهستۆی خۆی و قهرزی بۆ نهکات بۆ نهوی بیدات له پیناو صولهی دوو لایهن، وه عهرهب عادهتیهن وابوو کاتیک لهناویاندا فیتنهیهک بهقومایه پتویتی به غهرامو پێ بژاردن بهکراهیه لاسر دیه یا لاسر ههر شتیکی تر، یهکیکیان ههلهستاو ئهو مسئولییهتی نهگرتنه نهستۆی خۆی بۆ نهوی ناگری ئهو فیتنهیه بهکۆرتتوه، وه بێ گومان نههمش له رهوشته جوانهکانه، وه نهگهر بیان زانیایه کسێک نهوی کردوه خیرا نهچوون به دهمیوهو یارمهتیهن نهدا، وه نهوهندهیان نهدایه لهو قهرزه رزگاری ببوایه، وه نهگهر بهچوایه سوالیشی بۆ بهکراهیه به کم وکوری له پلهو پایهیدا دانهنهدرا، بهلکو شانازی بوو.

بۆ زهکات دان بهعانه مهرج نییه نهتوانی ههرگیز قهرزهکه بداتوه، بهلکو هیه نهتوانی به مالهکی خۆی قهرزهکش بداتوه، بهلام مادام لاسر نهوه قهرزار بووه بۆی هیه ئه زهکاته وهریگری.

(۱) ئههه مانای نهوه نییه ئه قهرزی لای ماوهتوه لاسری لاچوو بیت و حقی خاوهن قهرزکان بهقوتی، بهلکو مانی نهویه جاری چی پێیه وهری بگرن، وه لاسر نهوی که نییهتی زیندانی مهکن (دانهر).

۷- له ڕینگای خوادا (فی سبیل الله) :

ڕینگای خوا، ئهو ڕینگایه‌یه که مرۆڤ بگه‌یمنێت به‌ ڕه‌زامندی خوا، جا فێر بوونی زانستی بیت، یا کارێک بیت، وه‌ جمعه‌وه‌ری زانایان رایان وایه‌ که‌ مه‌به‌ست له‌ ڕینگای خوا لێره‌دا غه‌زا کردنه‌، وه‌ به‌شی (سبیل الله) ئه‌درت به‌و جه‌نگاوه‌رانه‌ی که‌ خۆ به‌خشن بۆ غه‌زا کردن و مووچه‌یان نیه‌یه‌ له‌ ده‌وله‌تموه‌، جا نه‌مانه‌ به‌شیان له‌ زه‌کاتدا هه‌یه‌ و نه‌یاندرتت، ده‌وله‌تمه‌ند بن یا هه‌زار وه‌ک یه‌که‌.

له‌په‌شه‌وه‌ باسی ئه‌وه‌مان کرد که‌ پیغمبه‌ر ﷺ فرموویته‌ی: (زه‌کات به‌ ده‌وله‌تمه‌ند ناشیت پێنج ده‌وله‌تمه‌ند نه‌بیت: یه‌کێ له‌ وانه‌ ئهو ده‌وله‌تمه‌نده‌یه‌ که‌ له‌ ڕیی خوادا نه‌جه‌نگی دژی بێ باوه‌ڕ ... هتد). وه‌ حه‌ج کردن له‌ به‌شی (سبیل الله) نیه‌یه‌ که‌ زه‌کاتی تێدا سهرف بکرت، چونکه‌ حه‌ج فەرزه‌ لسه‌ر ئه‌وانه‌ی توانایان هه‌یه‌، نه‌ ئه‌وه‌ی توانای نیه‌یه‌^(۱).

(۱) بۆچی نا حه‌جیش هه‌ر به‌ (فی سبیل الله) ئه‌زمێردی، له‌به‌ر ئهو ده‌قی له‌ پیغمبه‌ره‌وه‌ ﷺ هاتوه‌. ئیبنو عبباس ره‌زای خوای لی‌بیت ئه‌فرمویت:

پیغمبه‌ر ﷺ وویستی حه‌ج بکات، ژنیکیش به‌ مێرده‌کی ووت: له‌گه‌ڵ پیغمبه‌ردا ﷺ هه‌م پێ بکه‌، ئه‌ویش ووتی: هه‌یچم نیه‌یه‌ که‌ حه‌جی پێ بکه‌یت و پێی به‌جیت، ژنه‌که‌ ووتی: به‌ ووشته‌ر فلانی‌یه‌ که‌ت یم نیره‌، ئه‌ویش ووتی: ناخه‌ر ئهو ووشته‌ر له‌ ڕینگای خوادا به‌نده‌، کابرا هاته‌ خزمه‌ت پیغمبه‌ر ﷺ و ووتی: خه‌زانم سه‌لام و ره‌حمه‌تی خوات پێ نه‌گه‌یمنی، وه‌ داواشی له‌ من کردوه‌ که‌ له‌گه‌ڵ تۆدا بۆ حه‌ج به‌ینێرم، ئیتر کابرا قسه‌کانی بۆ گه‌یایه‌وه‌، و باسی ئه‌وه‌ی کرد که‌ داواي لی کردوه‌ که‌ به‌ فلانه‌ ووشته‌ر به‌ینێرت ئه‌ویش ووتی: ئه‌ویش ووشته‌ر له‌ ڕینگای خوادا به‌نده‌، پاشان پیغمبه‌ر ﷺ فرمووی: (أما إنك لو أحجبتا عليه، كان في سبیل الله) واته‌: نه‌گه‌ر به‌و ووشته‌ر به‌ت ناردایه‌ بۆ حه‌ج ئه‌وه‌ هه‌ر به‌ ڕینگای خوا ئه‌زمێردا.

ئهبوداود به‌ سه‌ندیکێ حه‌سهن ته‌خریبی کردوه‌ و (طبرانی) له‌ (الکبیر) دا، هه‌روه‌ها حاکم و به‌ سه‌حیحی داناه‌، هه‌روه‌ها ئیبنو‌خوزه‌یمش له‌ سه‌حیحه‌که‌یدا، و شایه‌تیکیشی هه‌یه‌ له‌ حه‌دیی (أبو طلق) که‌ دولا‌بی له‌ (الکفی) دا به‌ سه‌ندیکێ سه‌حیح ته‌خریبی کردوه‌، و مونزوی و (حافظ)یش به‌ سه‌حیحیان داناه‌، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ ئیبنو‌که‌سر له‌ ته‌فسیری نایه‌که‌دا ووتیته‌ی:

له‌لای نیام ته‌حه‌مدو حه‌سهنو ئیسه‌حاق، حه‌جیش هه‌ر له‌ ڕیی خوا حه‌ساب نه‌کرت، له‌به‌ر ئهو حه‌دیه‌ -که‌ تێمه‌ باسه‌مان کرد-

ئهمه‌ش هه‌له‌بزه‌ادی شیخ الإسلام ئیبنو‌ته‌یمیه‌یه‌ که‌ له‌ (الاختیارات العلمیه‌) دا ده‌فرمویت:

هه‌رکس حه‌جی واجبی نه‌کرد و فقه‌یریش بوو، ئه‌وه‌ ئهو پارهی ئه‌درتت که‌ به‌توانی حه‌جی پێوه‌ بکات، ئهمه‌ش یه‌کێک له‌ ریه‌وايه‌ته‌کانی ئه‌حمده‌.

له تەفسیری (المنار) دا هاتوو: دروسته لهو بەشه سەرف بکەرت بۆ تەئەمین کردنی ڕێگای هەج و داوین کردنی ناو و خۆراک و هۆزەکانی تەندروستی بۆ حاجیەکان، ئەگەر لهو زیاتر هیچ نەبوو سەرف بکەرت بۆ نەوانە. وە هەر لهو تەفسیرەدا هاتوو: (له ڕێگای خوادا) هەموو بەرژووەندییە گەشتیەکان ئەگەرتەوه، نەوانی سوودی ناین و دەوڵەتی تی داوێت.

وە ئێبو عوبەید له (الأموال) دا بە ژمارە (١٩٧٦) ڕیوایەتی کردووە کە له ئیبنو عومەر یان پرسی دەریاری نافرەتیک وەسیفەتی کردووە سی درەهەمی بۆ خەرج بکەرت له ڕێگای خوادا، جا پێریان ووت: نایا له هەجیشدا خەرجی ئەکەیت؟ ئەریش فەرمووی هەجیش هەر له ڕێگای خوادایە. ئیسنادی ئێم ڕیوایەتەش صحیحە هەرەک (حافظ) له فەتەدا گێڕاوەتی یە (٣/٢٥٨).

وە ئێبو عوبەید بە سەنەدێکی صحیح له ئیبنو عەبباسەوه ئەگەرتەوه، بە ژمارە (١٧٨٤ و ١٩٦٥) کە: ئیبنو عەبباس پێی وابوو قەیناکا پیاو زەکاتی خۆی بەدات له ڕێگای هەجدا یان گەردنی کۆیلە پێ نازاد بکات. و ئو عیلمەت دار کردەنی کە ئێبو عوبەید کردوویەتی ئیعتیباری بۆ نییە. -جا له دواي پوچەڵ کردنی ئو عیلمەتە شیخ ئەلبانی دەفرمووێت: - کەواتە ئو عیلمەتە نەماوە، وە سەیری (إرواء الغلیل) بکە (٣/٣٧٦-٣٧٧).

وە یەکیك لهو شتە سەیرانە ئێوەیە کە دانەری بەرێز ئینکاری ئو نەصصە ئەکات کە لەوبارەیه هاتوو، پاشان هەر خۆی بەوه ئەیسەلمێنتی کە (سید رشید رضا) له (المنار) دا باسی کردووە کە خەستەخانەیی خێری گەشتی و نامادە کردنی بانگەواز کەران بۆ نایینی ئیسلام، و نەفەقە کێشانی مەدرەسەیی شرعی... هتە، هەموو له ڕێگای خوادا ئەزەمێرێت، لەگەڵ ئەوەدا کە تەفسیر کردنی ئێم نایەتە بەو شتێوە گەشتیەیه له هیچ کام له سەلفەوه سابت نەبوو، وەک مەن بزانم، هەرچەندە صدیق حەسەن خەنیش هەر بۆ ئو رایە چوو، له (الروضة النذیة) دا بەلام ڕەددی ئێم قەسەیی ئەدەرتەوه، وە ئەگەر بەو شتێوەیه بووایە کە ئو ئەلێت:، ئەوه سوودێکی وا له کۆ کردنەوهی زەکات لهو هەشت دەستەیدا نەئەبوو کە له نایەتە کەدا هاتوو، وە موکین بوو کە (فی سبیل الله) هەموو کارێکی خێر بکەرتەوه. وەکو مەزگەوت دروست کردن و شتی تر.

هەرچەندە هیچ کەس له مۆسڵمانان شتی وا نالێت، بەلکو ئێبو عوبەید له (الأموال) دا له ڕێگای (١٩٧٩) دا ئەفرمووێت:

قەرز دانەوه له جیاتی مردوو، وە کەف بۆ کرینی، و مەزگەوت دروست کردن، و بێهەلکەندن، و ئو جۆرە چاکانەیی تر، ئەوه لەوبارەیهوه سوفیان و ئەهلێ عیراق و جگە لەوان له زانایان ئیجماعیان لەسەر ئەوه هەیه کە ئو جۆرە کارانە بری زەکات ناکۆن، لەبەر ئەوهی لهو هەشت بەشه نین کە قورئان باسیان دەکات. وە لەمەو دووا دانەر وێنە ئێمە باس ئەکاتەوه. (تمام المنّة محمد ناصر الدین الألبانی).

وه نوموړلی نومو شتانو لمپشترینیان، خو ناماده کړنه بؤ جنګ دژې بئ باوړه کان به کړینی چک وکمره سې جنګی وځوارده منی جنگاوه ره کان و نامیری گواستنمو پړچک کړدنې جنگاور، به لام نومو شتانی بؤ ناماده کړدنې جنگاوه له دواي شمره که نه گمر مایمو، نمبئ بخرته (بیت المال) مو، نه گمر لهو شتانه بوو که نمپنیتموه-تیک ناچئ-وه چلو وولاغ و شتی تر، چونکه نم جوړه شتانه همیشه بو صیفتمی که غزاکمی پئ کراوه جنگاوه ناتوانئ به کاریان بینئ، به لکو کاتی جنګه که به کاریان دینئ له پړی خوا، وه نومو نمپنیتموه نه گپرتموه بؤ نومو جارنکی تر به کار بیتموه له پړی خوا، به پیچوانی هماران وکارگوزارانی زه کات و قمرزار و دلتوایی کراوه کان و پښوار، نمانه هرچی یان وهرگرتوه نای گپرنموه دواي لا چوونی نومو صیفتمی که به هزیموه ودریان گرتوه، به لام جنگاوه ران کاتی صیفتمی له پړی خوا لسمریان نما، نمبئ کمل وپه له جنګی به کان بگپرنموه.

وه دروست کړدنې خسته خانې سربازی و خسته خانې گشتی خیری تریش نمپته نار مانا گشتی به کمی (في سبيل الله)، وه همروها پښا کړدنموه قهرتاو کړدو دامراندنی پښای ناسینی سربازیش (نک بازرګانی) وه همروها دروست کړدنې کشتی زړی پوښ و بالقون و فوځکی جنګی وقله لار سمنګر.

لهو شتانه گرینګر که نمرو (له پښای خوا) زه کاتی تیدا صرف بکړت نومو به بانګوازه کوانی نیسلام ناماده بکړن و په وانه بکړن بؤ ولاتانی بئ باوړان له لایمن کومه له و رنګخواه کانونه که پاروی تمواویان بدنی، وه چون بئ باوړه کان بم شتوه کارنه کم بؤ بلاو کړدنموه ناینه که یان.

همروها نفعمی قوتابخانو زانیاری به شرعی به کان و شتی تریش که بهرژووندی گشتی تیدا بیت هر نمپته ناو نومو مانا گشتی یوه.

همروها نومو قوتابخانانمش نه گرتموه که دهړسی شرعی و شتی تری تیدا نومو تریتموه که بهرژووندی گشتی تیدایه بؤ کومل، وه ندرت به ماموستایانی نومو قوتابخانانه، به مرجئ کاری ناو قوتابخانایان دایان بپړت له نیشی تر، وه بهشی زانای دهوتممند ندرت لمر زانسته کمی هرچمند بو زانسته سود به خه لکیش بګه یمنیت. تمواو. له تفسیری (المنار) دا دهواتوه.

۸- پښوارک که نفعمی لی برایت (ابن السبیل).

زانایان هممو لمر نومون که نومو پښواره له ولاتانی خوئی دائبریت زه کاتی ندرتئ، وه نومو ندی ندرتئ یارمندی بدات بؤ بجئ هیتانی مېسته کانی کاتی هیچی بدهستمه نمایموه هوار کت. نومو شیان به مرج دانوه که نمپت نومو سفرو له تاعمتی خوا کرد بیت، یان له پړی شتیکدا نمبئ که سربیتی کردن بیت له فرمانی خوا. به لام زانایان تیختیلاقیان هیه لمر سفرو موباح، وه

نەوى شافىعىيەكان ھەلىيان بۆلاردو ټوئەيه كە ئو جۆره رېتووانەش لە زەكات وەرئەگرن، با سەفەرەكەشى بۆ خۆشى وگمشت وگوزار بێت.

وہ رېتوار (ابن السبيل) لای شافىعىيەكان دوو جۆرن:

١- كەسێك سەفەرەكەى ھەر لەناو وولاتى خۆى دا دەست پێ بكات.

٢- كەسێك لە وولاتى خۆى دەرچیت و دوور بكویتەو بە سەفەر.

ئەم دوو جۆره ھەر دووکیان مافیان ھەيه لە زەكات وەرئەگرن، با كەسێكیش ھەبێت ئوئەندەیان قەرز پێ بدات كە بەشى سەفەرەكەیان بكات، وە لە شۆتەكەى خۆشىياندا ئوئەندەیان ھەبێت كاتى گەراڤەو ئو قەرزەى پێ بدەنەو.

وہ لای مالیک و ئەحمەد: ئو رېتواری مافی وەرگرتنى زەكاتى ھەبێت ئو رېتواریە كە لە وولاتى خۆى دوور كەوتەو، ئەك سەفەرەكەى لەناو وولاتەكەى خۆیدا دەست پێ بكات، وە ئەگەر كەسێكى دەست بكویت قەرزى بداتى و كاتى گەراڤەو ئوئەندەى ھەبێت ئو قەرزەى پێ بداتەو زەكاتى نادرێت. بەلام ئەگەر كەسى واى دەست نەكەوت قەرزى بداتى، یا ئوئەندەى نەبێت لە شۆتەى خۆى قەرزەكەى پێ بداتەو زەكاتى نادرێت.

دەبەش كردنى زەكات بەسەر ھەموو ئو كەسانەدا كە پێريان ئەشیت، یا بەسەر ھەندێكیاندا:

ئو ھەشت جۆرهى مافی وەرگرتنى زەكاتیان ھەيه بپێى نایەتەكە ئەمانەن: فەقەرەكان و مسكینەكان، كارگوزارانی زەكات، دڵنەوایی كراوەكان، بێندە و كۆیلە، قەرزارەكان، رېتواران، موچاھیدەكان.

زانایان ئیختیلافیان ھەيه لە دەبەش كردنى زەكات بە سەر ئەمانەدا:

شافىعى و ھاوئەكانى ووتوونە: ئەگەر زەكات دەرگەر خاوەن مالاكە خۆى بوو یا وەكیلەكەى بوو ئەوكاتە بەشى كارگوزار نادرێت، وە پێوستە دەبەش بكرێ بە سەرھەوت جۆرهكەى تردا ئەگەر ھەر ھەوتیان نامادە بوون و بە دەست ھاتن، ئەگینا ئەدرێ بۆ جۆرانەى نامادە بوون، وە دروست نەيه ھیچ جۆرتکیان بێ بەش بكریت ئەگەر نامادە بوو، جا ئەگەر ئو نامادە بوو بەشى ئەدرێ ئێبى ضامنى بەشەكەى بێت.

ئێبراھیمی نەخعی ووتوونە: ئەگەر مالاكە زۆر بوو بەشى ھەموو جۆرهكانى ئەكرد ئو ئێبى دەبەش بكریت بە سەریاندا، بەلام ئەگەر كەم بوو دروستە تەنها بدرێ بە جۆرتکیان.

ئەحمەدى كورێ حەنبەل ووتوونە: دەبەش كردنى بە سەر ھەموویاندا باشترە، وە دروستە بۆى بیدات بە بەك جۆریان.

مالیک ووتویمتی: نښې همل بډات و بگړې بزانتیت کامهیان زور پتوښته، نوسا بیدا به نوهیان که له پیش تر بیت له نمبونی و همزاریدا، جا نه گمر سالتیک نمبونی لغاو همزاره کاندای زور بوو نوه همزاره کان پیش بډات، به لام نه گمر سالتیک تر بینې نمبونی لغاو رتوواراندا زور بوو بیدا به مان. حنه فیه کان وسو فیانی ثوری ووتو یانه: خاوهن زه کات سمریشکه نهیدات به کی با بیدات. نممش له حوزه فیهو نیبنوعمبیا سوه ریوایت کراوه، وه همروها قسمی حمنی بصری و(عطاء)ی کوری نمبو په باحیشه.

نمبو حنیفه ووتویمتی: بزې هده بیدات به یکه نفر له یه کیک له جوړه کان.

هزی نیختیلاfi نیوان زانایان وسرچاوه کی:

نیبنوړوشد ووتویمتی: هزی نیختیلاfi زانایان برون گاری و موعاره ضه کردنی (لفظ) له گڼل معدنادا، چونکه (لفظ) که وا نه گه یمیت که دابش کردنه که لنینوان هممو جوړه کاندای بکرت، به لام معدنا وای نه گه یمیت که کی زور محتاجه بدیت بو کسه، چونکه مېست له زه کات ده فی نیحتیاجیه، همرویه به لای نو جوړه زانایانوه ژماردنی نو هشت جوړه له نایته کدا مېستی نوهیه که جینی زه کات پی دراوه کان له یکه جیا بیتتوه نک همموریان بکرتن به شریک له زه کات پی دانیاندا. جا یه کمیان له لاینی (لفظ) وه ظاهر تره، وه نهمه یان له لاینی معدناوه (ظاهر) تره.

وه له به لکه کانی شافیعی نوهیه، که نمبو داود نه گړتتوه له (صدائی) یوه که ووتویمتی: پیاورک داوای له پیغمبر ﷺ کرد زه کاتی پی بډات، پیغمبریش ﷺ پی فرموو: (خوای گموره پازی نمبووه، نه پیغمبر ونه کسی تر حوکم بکن له زه کاتدا، خوی زه کاتی کردوه به هشت بشمونه، جا نه گمر توش له یه کی لرو بمشانی، مافی خوتت نده می).

پارسنگ دانووی پای جملاور به سر پای شافیعی دا:

خاوهنی (الروضة الندية) ووتویمتی: سرف کردنی زه کات هممووی بز جورکیان لی کولینووی نوت. سر نه بډام: خوای گموره زه کاتی تایبست کردوه به هشت جوړوه، که جگه لرو هشته بز کسی تر نایت، وه نو تایبست کردنه نوه ناگه یمیت که هر نښې به یه کسانای لغاو یاندا دابش بکرت، یا نه گمر زه کاته که کمیش بیت یا زور بیت هر نښې بش بش بکری به سر یاندا، به لکو معدنا ی نوهیه که جوری زه کات بز نو هشت جوړه نشتیت.

جا هرکس شتیک لرو زه کاتای لسمر پتوښت بوو، دهری کردو به خشی به یه کی لرو هشت جوړه نوه نوهی که خوا فرمانی پیداه بیکات کردویمتی، وه نوهی خوا واجبی کردوه لسمری لاچوه.

به لام نه گمر ووترا: پتوښته لسمر خاوهن مال - نه گمر مالتیکی به دست هیناو زه کاتی لسمر بوو - زه کاته کی بش بش بکات به سر هممو هشت جوړه کاندای، نهمه نه گمر وا فریز بکرت هممو نو

جوړانه همېن شو کاته ثم کاره -جگه لموې ثمزیت و ناراحتی تیدایه- موخالیفی شوو شوو که موسولمانان به سلف و خهلفیانموه کردویانه، وه جاری وایه شو زه کاته که هیه شتیکی کمه، نه گمر دابش بکرت بمسر همموو جوړه کاند کسپان شو سوووی لی ورنه گری، تمنانت نه گمر تمنها بدرت به یکه جوړو به یکه نه فریش بیت لموانیه سووویکی وهای لی ورنه گری، جا نه گمر زیاترین له نه فریشک شوو هر هیچ.

جا مادم نعمت بّ ثابت بوو شو کاته بوّت دهره کموی شو حدیسی پیغمبر ﷺ که تیدا فرمان به سلفی کوی صخر نه کات -کاتی کهفاره تیکی کوته سر شانی ونه یو- که بچی له کارگزاری زه کاتی بمنی زورویق وریگری، بّ شووی کهفاره ته کمی پی بدا، بوّت دهره کموی که شو حدیسه به که لک نایم لیره دا به لگی پی بهیتریتوه.

همروها به لگه یه کی وهاش دهست ناکویت که واجب بی همموو زه کات به سرهمموو هشت جوړه کدا دابش بکرت.

همروها شو حدیسمش که پیغمبر ﷺ تیدا نمر به (معاذ) نه کات زه کات له دولتمنده کانی یمن وریگری ویدا به فقیره کانی، شو حدیسمش لیره دا به که لکی به لگه پی هینانوه نایم، چونکه نهوش دیسان زه کاتی کومه لیک له موسولمانان بوو، که له جینسی ثم جوړاندا صرف کرا. همروها حدیسه کمی زیادی کوی (حارث)ی صودایش - وه نیبوروشد حدیسه کمی پیشوری باس کرد- دیسان به که لکی به لگه هینانوه نایم.

پاشان ووتی: چونکه له سندی شو حدیسه دا عبدالرحمن ی کوی زیادی ثفریقی هیه، وه له باره یوه زیاتر له یه کیک قسه یان کردوه. وه نه گمر گریان شو حدیسه به که لکی به لگه پی هینانوه دیت، خو مېست له بش بش کردنی زه کات بش بش کردنی شو کهسانیه که زه کاتیان پی نشیت، همروه ک چون ظاهیری نایمته کش شوو نه گه یمنی.

وه همروها نه گمر مېستی شو حدیسه بش بش کردنی خودی زه کاته کش بیت، وه دروست نیت هیچ بشیک بدرت به غیری جوړی موقابیلی، شوکاته دروست نه شوو بشی شو جوړی که وجودی نیه بدری به جوړیکی تر لو جوړانه، که نهمش پیچوانی نیجماعی موسولمانانه. وه نه گمر نهمه واش بی شوو به نیعتیباری تیکرای شو زه کاتانه که له لای نیما کز نیتتوه، نک به نیعتیباری زه کاتی همموو تاکه فردیکه.

کواته هیچ به لگه یکه وجودی نیه که زه کات بش بش کردن واجب بکات، به لکو دروسته هندیک زه کات بدری به هندیک زه کات پی شیاو، وه هندیکی تر بدری به هندیکی تر.

به‌لای نه‌گمر نیام زه‌کاتی شونتییکی کۆکردوه، وه ههر هشت جۆره‌که ههبوون لهو شوتندا، ههر جۆره مافی ئه‌وهی هیه ده‌اوای ئهو به‌شه بکات که خوا بۆی دانه‌وه، به‌لام لاسهری نهریه وه‌ک یه‌ک دا به‌شی بکات به سه‌ریاندا و به‌شی ههموویان بدات، به‌له‌کو بۆی هیه به‌شی ههندیکیان زۆر و به‌شی ههندیکیان کم بدات، وه بۆی هیه به‌شی ههندیکیان بدات و به‌شی ههندیکیان نه‌دات، نه‌گمر بزانیته ئهو جۆره دا به‌ش کردنه به‌ره‌وه‌نده‌ی نیسه‌لام و موسولمانانی تێدا یه.

بۆ نمونە ئەگەر زەكاتبى ھاتە لاو لەم كاتەدا جىھاد ھاتە پېشمە، وە بەرگىرى كردن لە موسولمانان و
 وولاتى ئىسلام لە جەنگى كافران يا زاتمان پتويست بوو، لەم كاتەدا بۆى ھەيە ئىوانى لە پرى خوادا تى
 ئەكۆشن و ئەجەنگن لە پېش تر دابىت و زەكاتبان بەداتى، با ھەموو زەكاتبەكش لەواندا صرف بەكرى، وە
 ھەروەھا ھەر كاتى بەرژوۋەندى كۆمەلىك واى پتويست كرد كە لە پېشتەر بن لە جەنگاۋەران ئىمە ئەدەرت
 بىوان^(۱).

توانی زہکاتیان پی ناشیت:

له پېشموه باس کړا که چوڼ زه کات سرف نه کړیت و ثوانی زه کاتیان پې نشتیت کین، ماوه توه باسی نوو کسانه بکړیت که زه کاتیان پې ناشی و پې یان حورامه، ثوانیش نمانعن:

۱- بئى باھەر و مولجىد: ئىمانە قىسى زانايان لىسىريان پىكە، چۈنكە لىە ھىدىسدا ھاتوۋە: (زەكات لىدەۋلىمىندە كانىيان وەرئەگىرىت و ئىدرىتتەۋە بە ھىۋارە كانىيان) مېبىست دەۋلىمىندە موسولمانە كان و ھىۋارە موسولمانە كانە، جىگە لىۋان كىسى تر نا.

(ابن منذر) ووتیختی: نو زانایانی که زانیاریم لی وهرگرتون هموو لیسر ثوبن که (ذمی) هیچ له زه کاتی نادرستی، جگه لوانی دننوی ئه کرین ههروه له پیشهوه باس کرا، به لام دروسته که له صده قی سوننت به (ذمی) بدری، چونکه له قورئاندا هاتوه که تَعْمَرُ مَوْتٍ ﴿وَيُطْعَمُونَ الظَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ (الإنسان/ ۸). وهه چنده خواردنیان خوش ثوبی و پیروستان پی یختی، به لام نه یدهن به مسکین و هتیبو و نسیر.

وہ لہ حدیسا ہاتوہ پیغمبر ﷺ فرموی: (صَلِّ اُمَّكَ) واتہ: سیلی راحم بگینہ لہ گل دایکت دا. نعو دایکش بی باور بوو.

۲- بنی هاشم: مبعست له بنی هاشم کس وکاری عدلی، عقیل، جعفر، عبباس و (حارث)، نینو قودامه ووتریمتی: هیچ نیختیلا فیک نازاین هبعی له نیوان زانایاندا لسه نووی بنی هاشم

(۱) نغمه‌ای که نیم‌روشد باسی کرد لغاو ره‌ئی به‌کاندا یسندتر بنامانه. (دانه‌ر).

زهکاتيان پي ناشيت، چونکه پيغمبر ﷺ فرمودي: (إِنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَنْبَغِي لِأَلِ مُحَمَّدٍ، إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاخُ النَّاسِ). (رواه مسلم) واته: زهکات ناشيت به نالي محمد چونکه چلک و پيسي خه لکه.

له نمبوهوره يره هاتوه که فرمودي: حسيني کوري عدلي رهزاي خويان لي بيت دهنکه خورمايه کي له خورماي زهکات هه لگرت، پيغمبر ﷺ فرمودي: (کخ، کخ) -بو نموي فري ي بدات- نهی نمت زانيوه نيتمه ناييت له زهکات بخزين. (متفق عليه)

زانايان نيختيلافيان هديه لاسر (بني مطلب)، شافيعي بو نموي چوه نعمانيش وهک بني هاشم بزيان نريه زهکات وهرگر. بپي نموي شافيعي و نه محمد و بوخاري نه گيرنمه له جوبهيري کوري (مطعم) دوه ووتوي: (بزيان گرتني خه يبر بو، پيغمبر ﷺ بشي (ذوي القربي) -خزمانی خوي- دا له بني هاشم و له (بني مطلب)، وه بشي بني نوفل و بني عبدوشمسي نعدا، من و عثمانی کوري عهفان هاتينه لاي پيغمبر ﷺ ووتمان: نهی رهسولي خوا، نموانه بني هاشم نينکاري له چاکه يان ناکهين که خوا تو لي نمارياندا هه لباردوه، نهی براکامان له بني (مطلب) بزيان بشي نموانت دوه و وازت له نيتمه هيناه، هرچمنده له خورمايتيدا وهک يه کين بو تو؟ پيغمبر ﷺ فرمودي: (إِنَّا وَبَنِي الْمُطَلِبِ لَا نَفْتَرِقُ فِي جَاهِلِيَّةٍ وَلَا إِسْلَامٍ، وَإِنَّمَا نَحْنُ وَهُمْ شَيْءٌ وَاحِدٌ، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ). واته: نيتمه و (بني مطلب) له يهک جيا نابينهوه، نه له پيش نيسلام و نه له نيسلامدا، به لکو نيتمه و نموان يهک شتين. جا په بجه کاني خسته ناو يهک، له کاتيکدا که نموي فرمود.

نيبنوحزم ووتوي: کهواته دهرکوت که دروست نريه جياوازي بخرته نيوان حوکمی بني (مطلب) دوه له هيچ شتيکدا له بنه رتدا، لاسر نموي نموان له گم پيغمبردا ﷺ يهک شتن به دهقي قسمي خودي پيغمبر ﷺ، کهواته دهرکوت که نموانيش نالي موحه ممدن، جا کاتي نالي موحه ممد بن نموي زهکاتيان پي حرامه.

له نمبو حنيفه هاتوه که (بني مطلب) بزيان هديه زهکات وهرگر، وه نم دوو پايه-پاي نيبنوحزم و نمبو حنيفه-دوو پيوايتن له نه محمد دوه.

پيغمبر ﷺ چون زهکاتي حرام کردوه لاسر بني هاشم بو شيوه يش حرامی کردوه لاسر موالی يه کاني بني هاشم (نموانی بنده بوون و نازاديان کردن).

چونکه له نمبو رافيعه که موالی پيغمبر ﷺ بووه هاتوه که ووتوي: پيغمبر ﷺ پياوړکی بني مهزومي نارد بزي زهکات کوژدنهوه، پياوړکش به مني روت: وهر له گه لما بو نموي شتيکت دهست بکوت، ورم: نايم هتا نه چمه لاي پيغمبر ﷺ پرسياي لي نه کم، نه لي: چوم بو لاي. فرمودي: (إِنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَحِلُّ لَنَا، وَإِنَّ مَوَالِيَ الْقَوْمِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ). (رواه أحمد و ابوداود و الترمذي)

وقال حسن صحيح). واته: نیمه زهکاتمان پی ناشیت، وه توش له نیمه چونکه موالی قومیتک همروه خزیانن.

بهلام زانایان نیختیلاfiان هدی له صدقهقی سوننتدا، ثایا نو خیرهشیان پی حرامه یان نا؟ شوکانی نو رایانمی کورت کردۆتموه ووتیتمی: بزانه ظاهیری نو فرمودهیدی که فرمویتمی: (لا تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ) واته: صدقهیمان پی ناشیت. نوویه که صدقهقی فرز و صدقهقی سوننتیان پی ناشیت، وه کومهلیک له زانایان – که (خطابی)ش لهوانه- ئیجماعی هموو زانایانی لیسر حرامی هر دو جوړه صدقهکه لیسر پیغمبر ﷺ نهقل کرده.

دوای نیمه شوکانی نهلی: چندها کس له باره صدقهقی سوننتوه له شافیعییهوه یهک قول نهگیرنوه، وه همروه له ریوایتیکی نهحمیدشدا.

ئیسوقودامه ووتیتمی: نووی لی نهقل کراوه لهبارهوه دهلالتهکی ناشکرا نییه. نهما نالی محمد ﷺ ژور له حنفیهکان نهلین: دروسته صدقهقی سوننت بدری بهوان نهک صدقهقی فرز، نیمهش قولی صدحیه لای شافیعییهکان و حنبهلییهکان و ژوری له زهیدییهکان، وه ووتویه: نووی حرامه لیسریان چلک و پیسی خهلهکه، که نویش زهکاته نهک صدقهقی سوننت.

له (البحر)دا هاتوه ووتیتمی: نووی صدقهقی سوننتی تایبته کرده قیاس کرده لیسر بهخشش و هدیه و وهقف.

ئیسویوسف و ئیسوعبباس ووتویه: صدقهقی سوننتیشیان هر پی حرامه وهک صدقهقی واجب، چونکه بهلگهکه نم باسی شی نهکردۆتموه^(۱).

(۴و۳) نووهکان و بار و بایهکان:

زانایان لیسر نوو پلک کمتون که نابی زهکات بدری به بار و بایهکان، وه همروه دایکهکان و دایهکان، وه نووهکان، و نووی نووهکان، و کچهکان و پۆلهکانیان، چونکه لیسر زهکات دهر پیوسته نهفهقی باوک و بهرو ژور و پۆلهکانی و بهروخوار بکیشیت، وه نهگمر نعمانه هژاریش بن به دولتمندی نم دولتمندن، جا نهگمر نوو کسه زهکات بدات بهمانه سوودیکی بۆ خوی هیناره بهوی که نهفهقه کیشانیکی واجبی لیسر خوی لاداره.

بهلام نیمام مالیک بایه و نمک و نووی نووی جیا کردۆتموه لم حوکمه، وه به دروستی ئهزان زهکاتیان پی بدریت، چونکه نهفهقهکیشانی نعمانه لیسر نوو نییه^(۱).

(۱) نم رایه پشمندتره. (دانر).

جا نعمة له حالتیكدایه كه نعمة فقیر بن، نهما نهگمر دهولتممند بوون و خویان بهخشی له پیتی خوادا بۆ غمزا لم حالتهدا بۆی هدیة له بمشه زهكاتی (فی سبیل الله) بمشیان بدات، وه ههروهها بۆی هدیة له بمشی قمرزازهكانیش (الغارمین) بمشیان بدات، چونكه لسمر نهم پیتیست نیه قمرزهكانیان بۆ بداتموه، وه ههروهها له بمشی كارگوزارانی زهكات نمتوانی بمشیان بدات، نهگمر له زهكات كۆكردنموه! كاریان نهكرد.

ه-هاوسر (الزوجة):

(ابن منذر) ووتی: زانایان لسمر نهوه كۆن كه پیاو ناییت زهكاتهكهی بدات به ژنی خۆی، وه هۆكهشی نهویه نهفهقهی ژن لسمر پیاوهكهی پیتیسته، جا به نهفهقه كیشانی ئیت پیتیستی به زهكات ناییت، ههروهكه دایك و باوك، بهلام نهگمر كسێك ژنهكهی قمرزدار بوو له بمشی (الغارمین) بمشی بدات بۆ نهوهی قمرزهكهی بداتموه.

سهرف كردنی زهكات لهو پووانهی نزیك بوونهوه له خوا:

ناییت زهكات له پووهكهی تری نزیك بوونهوه له خوا سهرف بكریت، جگه لهوانهی خوا خۆی له ناییتی ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ...﴾ باسی كردوون، بۆ نمونه زهكات سهرف ناكړیت بۆ دروست كردنی مزگوت و چاك كردنی رنگا و خزمعت كردنی میوان و كفن كردنی مردو و وینهی نعمة. نهبوواد ووتی: گویم له نهحمد بووه كاتی پرسیاریان لی كردوه ئایا له زهكات كفن نهكړی بۆ مردوو؟ نهیفرموو: نا، وه له زهكات قمرزی مردووش نادریتموه-وه نهیفرموو: له زهكات قمرزی زیندو نهدریتموه، بهلام قمرزی مردوی لی نادریتموه، چونكه مردوو به (الغارم) قمرزار ناژمیریت، ووتیان: ئهی نهدری به كس وکاری؟ ووتی: نهگمر قمرزهكه لسمر كس وکارهكهی بوو بیداتموه بهلی.

كی ههلهتسیت به دابمش كردنی زهكات:

پینگمبهر ﷺ له جیاتی خۆی كسانی تری له یارهكانی نهمارد بۆ نهوهی زهكات كۆیکمنوه و دابمش بکمنوه به سهر زهكات پی شیواندا، وه نهویهكر و عومهریش پهزای خویان لی بیت ههر بهم شیوه بوون، وه جیاوازی نیه لهنتوان (الأموال الظاهرة) دانویته و میوهجات و ناوهل و معدن، وه له نتوان (الأموال الباطنة) كهلوپهلی بازرگانی و زیرو زیودا، وه كاتی عوسمان بووه جی نشین هاهیل لسمر نهو شیویه نهویشته، بهلام كاتی بینی كه (الأموال الباطنة) زۆر بوو سهیری كرد كۆكردنموه گرانه، وه له

(۱) ئیبنوتهیمییش پهتی وایه كه درسته زهكات بدات به دایك و باوكی، نهگمر توانای نهفهقه كیشانی نهو دروانی نهبوو، وه ههر دوو كیشیان موحتاج بوون. (دانه).

پشکیننی ئو جۆره ماله زهه به خاوهن ماله که نهگات، لمبر ئوه دابش کردنه که سپارد به خاوهن ماله کان^(۱).

زانایان لمبر ئوه رێکن که خاوهن مال خۆیان سه پرهرشتی دابش کردنی زهکات بکمن نهگهر هاتوو زهکاته که زهکاتی (الأمر الباطنة) بوو. بهیچی ئوهی سانیسی کوپی یهزید ووتیهتی: گوتم له عوسمانی کوپی عهففان^(ع) بووه لمبر مینبهری یهغمهبر^(ع) فرموویهتی: ئهم مانگه مانگی زهکات دانتانه،

(۱) چهند سه رعیکی لمبره:

یهکم: نم بینوه له سونمهتا که یهغمهبر^(ع) کسیتی ناردیهتی بۆ کۆکردنوی ماله (باطنی) یهکان نهوانش ههروهک دانه بۆ خۆی باسی کردن کلهپهلی بازرگانی و زێرو زیوو ریکازه، و له هیچ کسم نهبینوه له (عهدین) که شتی وهها بلێن، بهلکو ئیبنوقهیم وای نیشان داره که شتی وهها نهبووه، ههتا ئو نهئیت ئو ناردنه بۆ ماله (ظاهری) یهکانیش نهبووه به گشتی، چونکه له زادا نهئیت:

یهغمهبر^(ع) کارمهندهکانی نهئارد بۆلای بیابان نشینهکان ناک بۆ دێهات و شارهکان، و یهغمهبر^(ع) وه له رهوشتی ئو نهبووه که کارمهندهکانی بۆلای یهجهگه له خاوهن ماله (ظاهری) یهکان بنیتریت، نهوانی که ئاژهل و کشت وکال و بهروبوومیان ههبووه.

وه نهگهر ئهم قسهیهی دانه راست بوویه ئوه نهبووه بهلگی ئوهی که زهکات له کلهپهلی بازرگانیشدا ههر واجب بووه، جا وورد بههوه.

ئهو عوبید نهفرموویت (۱۶۴۴):

لهم مسهله ییدا نهگهر کسێک بێدهنگ بوو و باسی هیچی نهکرد که ههیهتی بۆ زهکات دان ئوه رێکی پێ ناگیریت بهتایبیت نهگهر خهک به ئهمینی دابنێن.

دوهه: له خهلیفه راشیدهکانیشوه شتی وهها نهبینوه که لێوهیان ریاویت کراییت، بهلکو ئهو عوبید به ژماره (۱۸۰۵) و بهیهقی (۱۱۴/۴) نهگیرنوه له ئهو سه عیدی مقبوری یهوه که فرموویهتی:

چوم بۆلای عومری کوپی (خطاب) و دووسه درهمم بۆ برد و ووتم: ئهی ئهمیری موسلمانان ئهمه زهکاتی ماله کهمه، نهوش فرمووی: ئهی زههه ئوه گردنی خۆت ئازاد کرد؟ منیش ووتم: بهلێ، فرمووی: بیهه بۆ خۆت دابشی بکه.

سهیم ئوهی که نهئیت: عوسمان لمبر ئو پێ و رهوشته رۆشتهوه...هتد. من هیچ بنمایدکم له هیچ کتیبیکی ناساردا بۆ نهذرزارهتوه، وه وهک من بزانم هیچ پشموایهکی ههیهی باسی نهکردوه.

وه را دهرنهکوویت دانه ئهم قسهیه و نهوانی پشموای له هههتیک کتیبی فیهی یهوه وهگرتوه که به شوین ریاویتی سابت ناکهن. والله أعلم (تام المنة).

جا هرکس قمرزاره با قمرزه کمی بداتمه بز نموی سامانه کانتان جیا بیتمه له قمرز و زهکاته کمی لی بدن. (بهیهتی به نیسنادیکی صحیح گنراویمتی بموه).

نموی روتویمتی: نممه تیختیلاfi تیذا نییه، وه هاره له کانتان نیجماعی هممو زانایانی لسمر نه گنر نموه.

نه گنر بز خاوهن مال زنگا همیت زهکاتی ماله (باطنی) یه کانیان دابش بکن، نایا نممه باشتره؟ یان بیدن به نیمام دابشی بکات؟

نموی شافیعی یه کان هه لیان بژاردوه نمویه: نه گنر نیمامه که دادپروور بیت بدریت بمو دابشی بکات باشتره.

وه لای حنبه لی یه کان: خویان دابشی بکن باشتره، وه نه گنر بیشی دهن به سولتان دروسته. به لām نه گنر مالی (ظاهر) بوو لای مالیک و حنه فی یه کان پیشوای موسولمانان یا جیگره کانی بزبان ههیه داوای بکن و وهی بگرن.

رای شافیعی یه کان و حنبه لی یه کان: بز ماله (ظاهری) یه کان وه ماله (باطنی) یه کانه. له کۆل بوونموی زهکات له ئهستوی خاوهن ماله که به دانی زهکاته که به پیشوا، دادپروور بیت یان نا:

نه گنر موسولمانان پیشوایه کی موسولمانیان همبو دروسته زهکات بدریت بمو پیشوایه دادپروور بیت یا ستمکار، وه نمو زهکاته له ئهستوی خاوهن مال لا نهچی نه گنر پیدا بمو پیشوایه، به لām نه گنر نمو پیشوایه وه چون پیوسته زهکاته که دابش نهکات، نموه باشتر وایه خاوهن زهکات خوی دابشی بکات بمسر نمواندا که زهکاتیان پی نهشی و مافیان له زهکاتدا ههیه، مه گنر نمو پیشوایه یا کارگوزارانی زهکات داوای بکن^(۱).

۱- له ئهمنسوه هاتوه فرمویمتی: پیاوکی بعی تمیمی هات بز لای پیغمبر ﷺ ووتی: کاتی زهکاته کهمم دا به نیراوه کت لی پاك نه بموه نمی ره سولی خوا؟ پیغمبر ﷺ فرمووی: (نعم، إذا أَدَّتْهَا إِلَى رَسُولِي فَقَدْ بَرَّتَ مِنْهَا، فَلَكَ أَجْرُهَا، وَأُغْنِيَهَا عَلَى مَنْ بَدَّلَهَا). (رواه احمد)^(۲) واته: نه گنر

(۱) له گنن ئهمناشدا مرج نییه خاوهن زهکات یا پیشوا به ههژاره که بلیت: نموه زهکاته، به لکو هر بیداتی بمسه (دانهر).

(۲) نم فرمووده یهمان لسمره تای بابیتی زهکاتدا روون کرده وه که پچر پچره (منقطع) ه. وه دانهر به قسمی نمو کساندا به ههله چوه که روتویانه پیاو هکانی پیوانی صحیحن (تمام المنه/البانی).

زهکاته کمت به نیراوه کم تۆ لی ی پاک ثعبیتوه و پاداشته کعبت بۆ ثعنوسرت، وه تاوان بۆ نو کسهیه نهی گۆریت.

۲- له ئیبنومسعودوه ﷺ هاتوه که ووتی: یثعبمبر ﷺ نهی فرموی: (إِنَّهَا سَتَكُونُ بَعْدِي أُمَّةً، وَأُمُورٌ تُنْكَرُونَهَا، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: تَزِدُّونَ الْحَقَّ الَّذِي عَلَيْكُمْ، وَتَسْأَلُونَ اللَّهَ الَّذِي لَكُمْ) (رواه البخاري ومسلم). واته: پاش من خو وستی و هندی کاری نابجی دروست ثعبیت که ئیوه لاتان ناخوش ثعبیت. وتیان: نهی ئیمه چی بکهین وبه چی فرمانان پی ثعفرمویت؟ فرموی: چ مافیتی خواییان لیسره بیدن، وه داوای مافی خۆتان له خوا بکن.

۳- له وائیلی کوپی حیجرهه هاتوه فرمویت: گوتم لعیثعبمبر ﷺ بووکاتی پیاوێک پرساری لی کرد، چی ثعفرمویت نهگرسرۆکهکانمان مافهکانمان زوت بکن و داوای مافی خۆیان بکن لیتمان؟ فرموی: (اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا، فَإِنَّمَا عَلَيْهِمْ مَا حُمِلُوا، وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِلْتُمْ) (رواه مسلم) واته: گوێ پایدل و مل کهچ بن، ئهوان کۆلی سرشانی خۆیان ههلهگرن و ئیوهش کۆلی سرشانی خۆتان. شوکانی ووتی: ئهوحدیسانهی لم بارهه باس کران، جومهوهر کردویه به بهلگه لیسره ئهوهی که دروسته زهکات بدریته دهست فرمانپهروای ستمکاریش. وه ئهوکسه زهکاته که له کۆل نهکویت.

ئهمه بهنیسبته پێشهوی موسولمانان لهوولاتی ئیسلامیدا، ئههه بهنیسبته دانای زهکات بهم حوکومتهانهی ئهم سهردهمه، (شیخ رشید رضا) دهبارهی ووتی: (بهلام بهشی زۆری موسولمانان لم سهردهمهدا حکومهتی ئیسلامی یان نیه ئیسلامهتی رابگری و بانگوازی بۆ بکات و پارێزگاری لی بکات و جیهادی پیوست و عهین یاجیهادی کیفایته بکات، وه یاساکانی خوا بهجی بکهینهت له ههدهی شمرعی و تۆله و بهشهکانی تری، وه زهکاتی موسولمانان وهریگری وه خوا پیوستی کردوه و دابهشی بکاتهوه بهپی ئی فرموده خوی گهره، بهلکوبهشی زۆریان له ژیر سولته و دهسهلاتی بیتگاندان، وه هندیکیان ژێردهستهی حکومهتیکی ههلهگهراوه له ناینن یامولجیدن، وه هندی لهو وولاتانهی که ژێردهستهی دهولته روژئاوایی بهکانن کۆمهله سهرکردهیهکیان ههیه لهو موسولمانانهی که ههر لهووی جوغرافیاوه موسولمانن، ئهو دهولته روژئاوایی یانه ئهو سهرکردهیهکیان کردوه بهنامیری دهستی خۆیان بۆملکهچ کردنی میللمتان، ئهویش بهناوی ئیسلامهوه، تارهکو ئیسلامیان پی بروختن، وه بهحوکمی نهودهسهلات و سهرهتهی که ههیاوه تهسهرپروف نهکن له ههرشتیکدا که صیفهتیکی دینی پیوهیه، وه مالی زهکات و ئهوقاف و رینهی ئهمانه).

ئهم جۆره حوکومتهانه دروست نیه هیچ له زهکاتیان بدریته دهست، نازناری ئهو سهرۆکه ههرچی بیت، وه ناینی رهسمیشی ههرچی بیت، بهلام پاش ماره حکومهته ئیسلامیهکان، ئهوانه که سهرۆکهکانیان و پێشواکانیان لیسره ناینی ئیسلامن و بیتگانه دهستی نیه بهسهریاندا له مالی موسولماناندا ئهمانه

كه پتريسته زەكاتی (ظاهرة) و (باطنة)يان بدرتته دەست ئەگەر خۆيان وويستيان، با لەهەندى فرەمان رەوايى شياندا ستمكارين، وەك زانايان ووتويانە -تەواو-.

پەسەندى يەتى زەكات دان بە پياوچاكان:

زەكات خۆى نەدرت بەموسولمان، ئەگەر لەوانە بوو كەبەشى لەزەكاتدا هەيه و شياوى زەكاتن، جا ئەو موسولمانە چ فاسق بێت يا پياوچاك، بەلام ئەگەر زانرا پياوخراپەكه زەكاتهكه ئەيىتە يارمەتى دەرى بۆ ئەنجام دانى ئەوى كه خوا حەرامى كردو، ئەو ئەبى زەكاتهكى نەدرتتى بۆ ئەوى رەيى خراپەى لى بگيرت. بەلام ئەگەر هەچ دەريارى نەئزانرا، يا ئەزانرا كه سوودی لى وەرئەگرت، زەكاتهكى نەدرتتى. وە پتريسته زەكات دەر زەكاتهكى تاييەت بكات بۆپياوچاكان و زانايان و چاكەكاران.

لە ئەموسەعیدی خودری یەو ﷺ هاتووە كه پێغەمبەر ﷺ فرمويەتى: (مَثَلُ الْمُؤْمِنِ، وَمَثَلُ الْإِيمَانِ، كَمَثَلِ الْفَرَسِ فِي آخِيَّتِهِ، يَجُولُ، ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى آخِيَّتِهِ، وَإِنَّ الْمُؤْمِنَ يَسْهُو ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى الْإِيمَانِ، فَاطْعُمُوا طَعَامَكُمْ الْأَتْقِيَاءَ، وَأُولُوا مَعْرُوفِكُمُ الْمُؤْمِنِينَ) (رواه احمد بسند جيد و حسنه السيوطي) واتە: ئيماندار و ئيمان وەك ئەو ئەسپە ئەوسنگە وايە كه پتەوى بەستراوەتەو، كه چۆن لەسنگەكه دوور ئەكویتەو و پاشان ئەگەرتەو بۆلای. وە ئيمانداريش خەتا ئەكات و پاشان ئەگەرتەو بۆلای ئيمانەكى، جا ئێو نان بەدەن بە لەخواترەكان و چاكەكانيشتان پتەشكەش بە ئيمانداران بکەن.

ئەيىنو تەيىيە ووتويەتى: هەرکەس لەوانەى موحتاجن نوێژ ئەكات، هەيچى نەدرتتى تەوەكو تۆبە ئەكا و نەچيىتە سەر نوێژ کردن.

ئەمە راستە چونكى تەركى نوێژ تەوايىكى گەورەيه، وەدروست نەيه ئەوكەسى ئەو تەواو ئەكات يارمەتى بدرت، تەوەكو تۆبە ئەكات.

وەهەر لە تەيى نوێژنەكەران حەساب ئەكرى ئەو گالتهجاى و رێژ نەگەرانى كه لە خراپە كۆتا ناكەن و لەحەرام دەست بەردار نابن، ئەوانەى وێژدانيان هەروو و فيرەتيان كۆژر بۆتەو و نامەرازی هەست كەردن بەخێر تەياندا لە كار كەوتوو، جائەم جۆرە كەسانەش نايەت زەكاتيان پى بدرت، مەگەر ئەو زەكات پىدانە بەرەو لایەكى چاكەيان بەرى، و يارمەتى خۆ چاك كەردنەيان بەدات بەمە كه هەيى پالەنريان بەرەو خێر تەيدا زیندوو بکاتەو و هەست و سۆزى دینداريان تەيدا بەهەر وێژتى.

نابى صەدەقەدەر صەدەقەكى بگەرتەو:

پێغەمبەر ﷺ قەدەغەى كەردوو خاوەن زەكات زەكاتهكى خۆى بگەرتەو، بۆ ئەوى پەشیمان نەيىتەو ئەوى كه بۆ خوا وازى هەتارە لى، وەك چۆن قەدەغەى كەردبوو كۆچ كەردووكان بگەرتەو بۆمەكە پاش ئەوى بە كۆچ كەردن بەجەيان هەشتەبوو.

له عبدالله ی کوی عومرهوه خویان لی رازی بیت هاتوه که فرمویته: عمر رضی الله عنه نسیته کی دا به کابرایک لپری خوادا، پاش ماوهیک بینی یوه نفوذشریت، عمر رضی الله عنه ووستی بیکریتوه، لوباره یوه پرسپاری لپیغمبر صلی الله علیه و آله کرد؟ ثوریش فرموی: (لا تَبْتَعُهُ، وَلَا تُعَدِّ فِي صَدَقَتِكَ). (رواه الشیخان وأبوداود والنسائی). واته: معی کرهوه، و له صدهقه کت پشیمان مبروه.

نوهی ووتویته: ثم نهی به نهی تمنزیه نك تحریم، چونکه کپراهنی هدیه کسینک صدهقهیک بکات یا زهکاتیک بدات، یا کفارهتی نوزتک بدات، یا هدرشتیک بدات لپری خوادا بیکریتوه لوکسی شتهکی پی دوه، یا پی بهخشیوه، یا به تارهزی خوی کردویته یه خاوهی، بهلام نهگر به میرات دهستی کوهتوه نوه قهیناکه.

(ابن بطال) ووتویته: بشی زوری زانایان به کپراهنی دانمین کسینک نوصدهقهی داوتی بیکریتوه بهپی پی نوحمدیسی عمر رضی الله عنه.

(ابن منذر) ووتویته: حسن و عیكرمه و رهیعه و نوزاعی پیان دوه صدهقه بکریتوه.

نیبنوحزمیش نو رای پی پیش خستوه، بهلگشی حدیسهکی نبوسهعیدی خودریه که فرمویته: یثغمبر صلی الله علیه و آله فرمویته: (لا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِفَنِي إِلَّا لِحَمْسَةٍ: لِقَازٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ لِعَامِلٍ عَلَيْهَا، أَوْ لِعَارِمٍ، أَوْ رَجُلٍ اشْتَرَاهَا بِمَالِهِ، أَوْ لِرَجُلٍ كَانَ لَهُ جَارٌ مِسْكِينٌ فَتَصَدَّقَ عَلَى الْمِسْكِينِ، فَأَهْذَاهَا الْمِسْكِينُ لِلْفَنِي). واته: زهکات ناشیت به دولهمند مهگر پینج جزو نهیت: دولهمندیک لپری خوادا بهنگیت، یا کارگوزارتک له زهکاتدا کاریکات، یا قهرزارتک توشی قهرزایهکی زور بیت، یا کسینک بهپاری خوی بیکریتوه، یا کسینک دراوسی بهکی همزاری همیت و زهکاتی پی بدات، ثوریش بیبهخشی به دولهمندیک^(۱).

پسندلی زهکات دان بهمیرد و خزم:

(۱) نوهی که له حدیسهکوه بزم دهرتهکویت نوهی که مبعست پی، نو صدهقهیه پیارتک نهیدات به فقیرتک، له دواپی دا کسینک نهیکریتوه، غیری نوهی که صدهقهی دوه، جا نهگر نیمه سلمانمان که مبعستی نو کسمشه که زهکاته که نمدات، نوه به حدیسهکی عومر تایبعت نهکرت، که یثغمبر صلی الله علیه و آله پی فرموی:

معی کرهوه. کواته بزوی رهوا نیه. وه نوهی که پالپشتی ثم یه کخستوی نیمهیه فرمودهی یثغمبر صلی الله علیه و آله له کزتایی حدیسهکدا: (له صدهقه کت پشیمان مبروه) چونکه حدیسهکی نبو سعید نهگر بهوشویه شی بکریتوه که من باسم کردوه، نوه باسی پشیمان بوونوهی له صدهقه تیدا نیه، جا ورده برهوه. (تمام المنه).

نه گمر ژنيك مالى هېوو زهكاتى لىسر واجب بوو بږى ههيه زهكاتهكمى بدات به ميتردهكمى خوى نه گمر پيښستى پيى هېوو، وه نه گمر لوانه بوو زهكاتيان پيى نىشيت، چونكه لىسر نهوژنه نىريه نهفهمى ميتردهكمى بكيشيت، وه پاداشتهكمى لاي خواچاكره لوى بيدات به بيگانهيك.

له نهبوسه عيلى خودرى يوه ﷺ هاتوو فرموويته: زهينبى ژنى نيبنومسعود ووتى: ئى نيرراوى خوا تو نممري فرمانت كرد به صدهقه كردن، نيش خشم ههيه نممويت بيكم به صدهقه، بهلام نيبنومسعودى ميترده نليت، خوم و كوره كم لمپيشترين له همركسيكى تر كه صدهقهيان پيى بدهى، پيغمبر ﷺ فرمووى: (صَدَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ، زَوْجُكَ وَلَدُكَ أَحَقُّ مَنْ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَيْهِمْ). (رواه البخاري) واته: نيبنومسعود راست نهكات، ميتردهكت و كورهكت لمپيش ترن نو صدهقهيان پيى بدهيت.

نورهش مزمهبي شافيعو (ابن منذر) و نهبوسف وعمد و (ظاهري) يهكان و ريوايهتيكى نهحمده. وه نهبوحنيفه و كسانى تر بږ نهو چون: دروست نىريه ژن زهكاتى خوى بدات بهميتردهكمى، وه ووتويانه: حديسهكمى زهينب لبارى صدهقه سوننتموه بووه نك واجب.

مالك ووتويته: نه گمر نهوى له ژنهكمى وهره گريت يارمتهى دهريته لىسر نهوى كه نهفهمى نهوژنه بكيشيت دروست نىريه نهو زهكاتى بدرتت، بهلام نه گمر بږ نهفهمى نهوى صرف نهكرد دروسته. نهما تيكراى خزمانى تر وهك برا و خوشك و خال و مام و پور نهمانه دروسته زهكاتيان بدرتت نه گمر شاينى زهكات بوون، له ووتى زورى زانايان. بهپيى نهوى كه پيغمبر ﷺ فرموويته: (الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَعَلَى ذِي الْقَرَابَةِ اثْنَتَانِ: صِلَةٌ وَصَدَقَةٌ). (رواه أحمد والنسائي والترمذي وحسنه) واته: صدهقه دان به مسكين يك صدهقهيه، بهلام به خزم دروانه: هم سيلى رهم و هم صدهقه.

داني زهكات به قوتايانى لايى نك به خوا پهرستان (العُباد):

نهوى ووتويته: نه گمر هاتوو قوتايى نايى تواناي نيشيكي هېوو نو نيشمش شياوى خوى بوو، بهلام به همدى زانستى شرعى يوه خيريك بوو، به شيويهيك نه گمر نيش بكات نو زانستى يى له دهست بچيت، نهو دروسته نيشهكه نهكات و زهكاتى بدرتت، چونكه فيربوونى زانست فرزى كفايته.

نه گمر كسيك نو زانستى يى بږ به دهست نههات و تواناي كارى هېوو، نهو زهكاتى پيى ناشيت با له قوتابخانه كمشدا دانيشتيت، نهوى باسمان كرد راست و مشهوره.

وه ووتويته: بهلام نه گمر كسيك خوى به خوا پهرستى سوننتموه خيريك بكات به شيويهيك نه گمر نيش بكات نو خوا پهرستى يى پيى نهكريت، يا نهتوانى هممو وختهكمى بدات بوو خوا پهرستى يه زهكاتى پيى ناشيت به ريكوتنى زانايان، چونكه بهر وهه ندى نو خوا پهرستى يه، نهو تنها بږ خويته، به پيچموانى نهوانوه كه خيريكى زانستى شرعين .

نوهی له (المجموع) دا ورتویتی: نه گمر کابرایه کی دهست کورت قمرزدار بو، وه زه کاتیشی کمرته سمر، جا ویستی قمرزه کی بخاته بری زه کاته کی، وه به قمرزاره کی بلتی: ئوا قمرزه کتم خسته بری زه کاته کم. نایا بری نه کمری یان نا؟ دوو قبول هیده:

یه کم و راسترینیان: دروست نریه بۆ، که ئهمیش مزههبی نه جمد و ئه بوجنیهیه، چونکه زه کات له نهستی دایه وه له کۆلی ناکموت تاوه کوو نه یگه یه نهستی موسته حقهقی زه کات.

دووه: دروسته، ئهمیش مزههبی حسنی بصری و (عطاء)، لبعبر ئهوی نه گمر قمرزاره که قمرزه که بداتمه به خاوهن قمرز، وه خاوهن قمرز به نییتهی زه کات بیداتمه دهستی دروسته، کواته نه گمر همر یه کم جار قمرزه کی لی وهر نه گرتمه و له باتی زه کاته که داینی ئهریش دروسته، وه ئهوی مبلهغینک پاروی لای کسیتک به سپاردن داینابوو، پاشان بیخاته برتی زه کات دروسته، چ وهی بگرتمه و ئینجا بیداتی، یان تازه ههروهری نه گرتمه.

بهلام نه گمر زه کاته کی دا به کسیتک بهو مرجی له جیاتی قمرزه کی بۆی بگرتمه، ئهو زه کات دانه دروست نریه و زه کاته کی له کۆل ناکموت، به رای ههموو زانایان.

وه قمرز دانهو بهو شتویه راست نریه به رای ههموو زانایان. بهلام نه گمر ههردووکیان ئهو نییتهیان ههیت بهلام نه یکنه مرج، ئهوه دروسته بهرای ههموو زانایان و زه کاته کی له کۆل نه کمرت، وه ههروهها نه گمر ئهو قمرزاره زه کاته کی که وهی گرتوه له باتی قمرزه که بۆ زه کات دهی بگرتمه دروسته، (وه کو ووتان: مادام نه یکنه مرج).

بردی زه کات بۆ شویتکی تر:

زانایان ههموو لاسر ئهون که دروسته زه کات بپوت بۆ زه کات پی شیاو له شارنکمه بۆ شارنکی تر، نه گمر هاتوو لهو شاره دا که زه کاته کی لی دهکراره کسی موسته حقهقی تیدا نهیت.

بهلام نه گمر لهناو خۆیاندا کسیتک ههبوو پتویتی بهو زه کاته ههبوو، ئهوه چهند فرموده یهک هاتوه که دان بهوه نهیت که زه کاتی همر شاره ئهدرت به ههزارانی خۆی، وه نابردی بۆ شارنکی تر، چونکه مهبست له زه کات دهولمه ندکردنی ههزاری ههموو شاره کانه، وه نه گمر بهو بی ئهو زه کاته بپوت بۆ شارنکی تر، شاره کی خۆشی ههزاری تیدا بیت، نهیتته هۆی ئهوی ههزاره کانی ئهه شاره همر به موحتاجی میننمه.

له حدیسه کی معاذ دا که له پیشمهو باسمان کرد هاتوه فرموویتی: (په زیان وابگهینه زه کاتیان لاسر پتوسته که له دهولمه ند کانیان وه نه گهریت و ئهدرت به ههزاره کانیان).

له نېموجوهیښه هاتوو ووتی: (زهکات وەرگری پیغمبر ﷺ هات بۆ لامان و زهکاتی له دولتمنده کائان وەرگرت و دایوه به هژاره کائان، من مندالیکي هتپووم ووشتریکي گنځي پي دام) (رواه الترمذي وحسنه)^(۱).

له عیمرانی کورې حوصه ینوه هاتوو ووتی: (کردمیان به سرپرستی زهکات کۆکردنوه، کاتی گرامهوه پریان ووتم: کوا زه کاته که؟ منیش ووتم: بۆچی بۆ مالی زهکات منتان ناردوه؟ وەرمان گرت، وهک چۆن لیسرده می پیغمبر ﷺ دا وەرمان نهگرت وه دامانهوه بهوکسانه می که نهکاته نعمان دانی). (نېمودارد و نېنوماجه گېراویانتموه).

وه له طاووسه هاتوو ووتی: (له نامهکي موعازدا هاتوو: کسێک له شاریکوه بچیت بۆ شاریکی تر نهوه زهکاتهکي و دهیهکهکي بۆ شاری هۆزهکیتی). (أثرم) له سوننهکیدا گېراویانتموه^(۲).

زانایان نهم حدیسانه یان کړدۆته بهلگي نهوی که وا به شرع دانراوه که زهکاتی هر شاره بۆ هژاره کانی خۆی بیت. وه زانایان جیاوازیان ههیه له گواستنوی زهکات له شاریکوه بۆ شاریکی تر له دواي نهوی که هممو رایان لیسر نهویه که دروسته بگۆزرتنوه بۆ شوئیکي تر، به مرجیک خه لکی نهو شاره خۆی کسی موسته حقهقی تیدا نه بیت، وهک له پيشهوه باس کرا.

جا حنه فیه کان ووتی: گواستنوی کپراهمتی ههیه، مهگر گواستنوه که بۆ خزم وکس وکاریکي موحتاج بیت، چونکه لهمه یاندا سیلهی رهم و بهسرکردنوهش بهجی دیت، یا بریت بۆ کۆمه لیک که موحتاج ترن له هژاره کانی شارهکي خۆی، یا نهو گواستنویه زیاتر مسله حمتی موسولمانانی تیدا بی، یا له وولاتی جینگوه بریت بۆ وولاتی ئیسلام، یا بریت بۆ قوتاییانی ناینی، یا نهو زهکاته له پيش نهواو بوونی سال بهسریدا بدرت، له هممو نهم حالاندا گواستنوی کپراهمتی نییه.

شافعییه کان ووتی: دروست نییه زهکات بگۆزرتنوه، وه پتوسته لهو شارهدا سرف بکرت که زهکاتهکي تیدا پتووست بووه، مهگر نهو شوئنه کسی تیدا نه بیت زهکاتی پي بشیت، چونکه له عمری

(۱) نېسنادهکي (ترمذي) ئه شعث ی تیدایه له عمری کورې نبي جوهیښه که حافظ له (التقريب) دا نه لیت: لاوازه، لهوانه به به حسن دانانی (ترمذي) لمبر شاهیده کانی بویت وهکو حدیسهکي موعاز که دانر له پيش نهواو باسی کرد.

(۲) نهو مونه طبعه (پچراوه) له نیوان طاس و موعازدا. چونکه (طاس) له موعازی نهیستوه، ههروهک (حافظ) له دهقیکي پيشودا باسی کردوه لهؤتر ناویشانی: نرخ دان لهجیاتی شته که، وه نېنوزه نهویه وهک نهوی تهخریج کردوه. (تمام المنه/الباني).

کورپی شوعه یبوه هاتوو که موغازی کورپی جەبەل لێو کاتوو که پێغمبەر ﷺ ناردبووی بۆ یەمەن هەر لەناو سوپادا ماوەتوو، هەتا پێغمبەر ﷺ کۆچی دوایی کرد، پاشان هات بۆلای (عمر) ﷺ (عمر) یش لە شوێنی خۆی هێشتایوو، پاش ماوەیەک سێ بەکێ زەکاتی ئێو شوێنی نارد بۆ عمر ﷺ، عمر ئێو کارە لا ناخۆش بوو پێی فەرموو: من تۆم بە جایی نەناردوو، یا بە سەرانیوەرگر، بە لێکو بۆ ئێوی زەکات لە دەوڵەتمەندەکانیان وەرگیریت و بێدەیتوو بە هەزارەکانیان. موغازیش ووتی: من شتێکم بۆ نەناردوو کەس لێوی پێوستی پێی هەبێت و لێم وەرگیریت. جا کاتی سالی داهاوو هات نیوی زەکاتی ئێو شوێنی بۆ نارد، دووبارە وەک سالی پێشوو ئێو قەسە بە بەینیاندا رووی دا، سالی سێزەم هەموو زەکاتەکی بۆ نارد، عمریش ﷺ وەک سالی پێشوو پێی ووتوو، موغازیش ووتی: یوو: کەس دەست نەکەوت هیچم لێو وەرگیریت. (ئەبوعوبەید گێڕاوەتی یوو) ^(١).

مالیک ئەلئیت: دروست نەبێ زەکات نەقل بکەیت، مەگەر خەلکی شارێکی تر شتێکیان لێ بقموێت و پێوست بن، ئەو کاتە پێشوای موسولمانان بۆیان ئیبات بەپێی بۆ چوون و ئیجتیهاد. حەنبەلە لێ بەکان ئەلئین: دروست نەبێ زەکات ماوەی ئەوەندە نەقل بکەیت کە نوێژ کورت کردنوو تێدا نەکەیت، وە پێوستە سەرف بکەیت لە شارەکی خۆیدا یا لە دەور و پەشتی دا بە شتێوەک ئەوەندە لێ دوور نەبێت نوێژی تێدا کورت بکەیتوو.

ئەبوداود و توتیمتی: گوتیم لێ بوو پرسیارکراوە لە ئەحمەد دەربارە ناردنی زەکات لە شارێکە بۆ شارێکی تر؟ ووتی: نە، دروست نەبێ، ووتیان: ئێی ئەگەر خەلکی ئێو کەسێ لێ بیت؟ ووتی: نابیت. بەلام ئەگەر خەلکی شارەکی خۆی پێوستیان پێی نەبوو ئێو گواستنوو دروستە، وە لەسەر ئەمەش حەدیسەکی ئەبوعوبەیدیان کردۆتە بەلگە کە لێپێشووە باس کرا. ئەبونوقدەمە و توتیمتی: ئەگەر کەسێک موخالەفی کرد و زەکاتەکی برد بۆ شارێکی تر زەکاتەکی لە کۆل ئەکەوت، بەپێی پای بەشی زۆری زانایان.

بەلام ئەگەر پیاویک دانیشتوو شارێک بوو مال و سامانەکشی لە شارێکی تر بوو لەم حالتەدا ئێوی ئیعتیباری هەیە ئێو شارە بە مال و سامانەکی تێدا، چونکە ئێو شارە هۆی پێوست بوونی ئێو زەکاتە بە موستەحەقەکانی ئێو شارە چاویان لەو مال و سامانە.

(١) ئێم ئێسنادەش موثقە طبعه چونکە عەمری کورپی شوعەیب نەگەشتوو بە موغاز و لەغیان کۆچی دواییاندا صد سالیان فەرە

سەودیک (جەند) شارێک بوو لە یەمەن. هەروەکو لە قاموسدا هاتوو (تمام المنه/الباني)

به‌لام نه‌گهر هندیکی لهو شوینه بیت که خوی تییدا دانیشتوو هندیکی تری له شاریکی تر، نهو همر شوینه زه‌کاتی خوی لی بدات. نممه بۆ زه‌کاتی سامازو دارایی، به‌لام زه‌کاتی سرفیتره لهو شاره‌دا دابمش نه‌کریت که تییدا له‌سری پیوست بووه، سامانه‌کی چ لهو شاره‌بیت یا له شوینیکی تر، چونکه سرفیتره له‌سری خویستی و خوی بووته هوی پیوست بوونی نه‌ک سامانه‌کی.

دابمش کردنی زه‌کات به‌هله:

له پیشه‌وه باس کرا کی زه‌کاتی پی نمشی و کی پی ناشیت. به‌لام نه‌گهر زه‌کات دهر لی تیگ چوو زه‌کاته‌کی دا به کسێک زه‌کاتی پی نه‌نمشیا و نه‌وی زه‌کاتی پی نمشیا هیچی نه‌دايه، بی نه‌وی پی بزانییت، پاشان هه‌له‌کی لاده‌رکوت. ئایا نهو زه‌کات دانمی دروسته و له کۆلی نه‌کویت، یا فەرزیکه و همر له نه‌ستۆی دایه همتا جارنکی تر زه‌کات دهر نه‌کاتوه و نه‌یدات به‌وانی پی‌یان نمشیت؟

پای زانایان له‌سری نه‌وه جیاوازه:

نهموحنیفه و محمد و حسن و نهموعوبید و وتیرانه: نهو زه‌کات دانمی دروسته و داوای دانی زه‌کاتی تری لی نا‌کریتوه. چونکه له معنی کۆری یه‌زیده‌وه هاتوه و تویتمی: باوکم چهند دیناریکی دهرکرد بۆ نه‌وی بیکات به صدقه، لای کابرایک له مرگوتدا دای نا، منیش هاتم له‌کابرام وهرگرت و هینامه‌وه، نه‌ویش ووتی: سوتند به خوا مهبستم نه‌وه نهمو بیدم به تو، منیش کیشه‌کم برد بۆ لای پیغمبر ﷺ فرموی: (لَا مَانُویتْ یَا یَزید، وَلَکَ مَا أَخَذْتَ یَا مَعْن). (رواه أحمد و البخاری). واته: نهی یزید نیتمی چیت بووه نه‌وت بۆ نوسراوه، وه نهی معن چیت وهرگرتوه بۆ خۆته.

نهم حدیسه ههرچنده نیتیمالی نه‌وی تیدایه نهو صدقه‌یه سونعت بووی، به‌لام له‌ظنی (ما) له فرموده‌که‌یدا (لَا مَانُویتْ) عموم نه‌گه‌یه‌نیت.

نهم جماعه‌ته بۆیان هیده حدیسه‌کی نهموهره‌یره‌ش بکهنه به‌لگه که و تویتمی: پیغمبر ﷺ فرموی: (قَالَ رَجُلٌ لِاتَّصَدَّقَنَّ اللَّيْلَةَ بِصَدَقَةٍ، فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ، فَوَضَعَهَا فِي يَدِ سَارِقٍ، فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تُصَدَّقَ اللَّيْلَةُ عَلَى سَارِقٍ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، لِاتَّصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ، فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ زَانِيَةٍ، فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ: تُصَدَّقَ اللَّيْلَةُ عَلَى زَانِيَةٍ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى زَانِيَةٍ، لِاتَّصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ، فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ غَنِيٍّ. فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ: تُصَدَّقَ اللَّيْلَةُ عَلَى غَنِيٍّ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى زَانِيَةٍ، وَعَلَى سَارِقٍ، وَعَلَى غَنِيٍّ، فَأَتِي فَقِيلَ لَهُ: أَمَا صَدَقْتُكَ عَلَى سَارِقٍ فَلَعَلَّهُ أَنْ يَسْتَعِفَّ عَنْ سَرِقَتِهِ. وَأَمَا الزَّانِيَةُ فَلَعَلَّهَا أَنْ تَسْتَعِفَّ بِه عَنْ زَنَاها. وَأَمَا الْغَنِيُّ، فَلَعَلَّهُ أَنْ يَعْتَبِرَ فَيُنْفِقَ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ). (رواه البخاري ومسلم). واته: پیاریکی به‌نی ئیسرایلی ووتی: نهمشو صدقه‌یه‌ک نه‌کم، صدقه‌کی هه‌لگرت و چوه دهره‌وه خستیه دهستی دزیکوه -بی نه‌وی بزانییت- به‌یانی خه‌لکی له‌باری نه‌وه قسه‌یان نه‌کرد و نه‌یان ووت: نهمشو صدقه‌یه‌ک دراوه به دزیک. کابراش ووتی: خوايه -

لەسەر ھەموو ھالێك - سوپاس بۆ تۆ، صدەقە یەكێ تر ئەكەم، بە صدەقە كەیموێ چووێ دەری و خستێ بە دەستی ئافەرتێكی زیناکەر، بەیانی خەلکی لەو باروێ ئەدوان و ئەیان ووت: ئەمەشە صدەقە یەك دراوێ بە ئافەرتێكی زیناکار، کابراش ووتی: خوا یە - لەسەر ھەموو ھالێك - سوپاس بۆ تۆ، صدەقە یەكێ تر ئەكەم، بە صدەقە كەیموێ چووێ دەری و خستێ بە دەستی پیاوێكی دەولەتمەند، بەیانی خەلکی لەو باروێ ئەدوان و ئەیان ووت: ئەمەشە صدەقە یەك دراوێ بە دەولەتمەندێك. کابراش ووتی: خوا یە - لەسەر ھەموو ھالێك - سوپاس بۆ تۆ، صدەقە درا بە دژێكی ئافەرتێكی زیناکار و دەولەتمەندێك. جا لەخوێدا ھاتن پێیان ووت: ئەمە ئەو صدەقە یەكێ كە دات بە دژێك ئەو بەلكو ئەو دژە لە دژی كردن دوور كەوتووە، وە ئەمە ئەو صدەقە یەكێ كە دات بە ئافەرتێكی زیناکار بەلكو بە ھۆی ئەوێ لە زینا دوور كەوتووە، وە ئەمە ئەو صدەقە یەكێ كە دات بە دەولەتمەندێك، ئەو بەلكو پەند و عیبد و ھەریگێ و لەوێ خوا پێی داوێ لە پێی خوادا بێخەشیت.

وہ لمیر نموی کہ پیغمبر ﷺ بہو پیروی فرموی: کاتی داوای زەکاتی کرد: (إِنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ الْأَجْزَاءِ أُعْطِيَتْكَ حَقُّكَ). واتە: ئەگەر تۆش لەو بەشەکانی زەکاتیان پێ ئەشیت ئەو مافی خۆت ئەدەم. ھەروەھا بەشی دوو پیاوی بە توانای داو فرموی: (إِنْ شِئْتُمْ أُعْطِيْتُكُمْ مِنْهَا، وَلَا حَظَّ فِيهَا لِقُنِي وَلَا لِقَوِي مُكْتَسِبٍ). واتە: ئەگەر حەز ئەکەن بەشتان ئەدەم لێ، بەلام دەولەتمەند و بە توانا بۆ نیش بەشی پێو نێرە.

لە (المغنی) دا ھاتووە: ئەگەر حەقیقەتی دەولەتمەندی ئیعتیباری بۆ بکرایە پیغمبر ﷺ بە قسە کەیان نیکی تەبای ئەنە کرد.

مالیک و شافعی و ئەبو یوسف و (ئوری) و (ابن منذر) بۆ ئەو چوون کە ئەو کسە زەکاتە کە لە کۆڵ ناکەوت تەوێ کە نەیدا بە کەسێکی موستەحق، ئەگەر بۆی دەرکەوت ھەڵی کردووە، وە ئەبێت جارێکی تر زەکاتە کە دەرکاتووە و بیدات بە موستەحق، چونکی واجە کە داوێ بە کەسێک کە موستەحق نییە، ھەر بۆیە لە ئەستۆی لاناچیت، وە کە قەرزێ ئادەمیزاد.

لە مەزھەبی ئەحمەددا: ئەگەر کەسێک زەکاتی دا بە کەسێک وای ئەزانێ ھەژارە، داوی دەرکەوت دەولەتمەندە، ئەوێ دوو رەوایەتی لەسەر:

یە کەسێکیان ئەبێت: دروستە، ئەوێ تریان ئەبێت: دروست نییە. بەلام ئەگەر دەرکەوت وەرگرە کە عەبدە، یا کافرە، یا لە بێ ھاشمە، یا لەو خەزانە کە نایێت زەکاتیان بدات، ئەوێ زەکاتە کە لە کۆڵ نایێتووە، وە ھەریەک رەوایەتیش ھەبە لەو باروێ، لەبەر ئەوێ ھەژار و دەولەتمەند لە یەك جیا کردنەوێ گرانە. بەلام

نومانی تر نا: ﴿يَحْسِبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ﴾ (البقرة/۲۷۳). واته: نوموی که ناگای له حالیان نریه را نمزانی دهولممنندن لمبر نوموی خزیان له سوال کردن تمباریزن.

ناشکرا کردنی زهکات:

دروسته بز زهکات دهر زهکاتهکمی ناشکرا بکات و خهک پزی بزنان، چ زهکاتی فرمز بیت یا خیری تر، بی نوموی ریای تیندا بکات، بهلام شاردنوموی چاکتره. خوای گموره فرمومویمتی: ﴿إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا آلَافْقِرَاءَ فَهِيَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ (البقرة/۲۷۱). واته: نهگمر صدهقهکانتان به ناشکرا بدن نومو زور باشه، بهلام نهگمر به نههینی بییدن بز نئوه خیری زورتره و باشتره بزتان.

وه لای نهحمد و بوخاری و موسلیم، له نمبوهورپروه هاتوه: که پیغممبر ﷺ فرمومویمتی: (سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: الإمامُ العادلُ، وشابٌ نشأ في عبادةِ الله، ورجلٌ مَلَقَ بالمساجِدِ، ورجلانِ تحابَّا في الله عَزَّوَجَلَّ، اجتمعا عليه، وتفرقا عليه، ورجلٌ تصدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُهُ يمينُهُ، ورجلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا ففَاضَتْ عيناهُ، ورجلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالَ إِلَى نَفْسِهَا فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ) واته: حموت کس خوا نهیاغاته ژیر سیبیری خوی له رزژنکدا سیبیر نریه جگه له سیبیری نومو: پيشموای دادپمروه، گنجیک له خواپهرستی دا پمروهده بوبی، پیاویک دلی بسترابیت به مزگوموه، وه دوو پیاو لمبر خوا یهکتریان خوش بویت و هر لمبر نعیش له یلک بن و جیاوهبن، وه پیاویک صدهقهیلک بکات و بیشارتموه به شیوهیلک دهستی چمپی به دهستی راستی نمزانی بمو بهخشینه، وه پیاویک همراکاتیک یادی خوا بکات چاوهکانی پر بن له فرمیسلک، وه پیاویک نافرهتیککی خاوهن پله و پایه و جوان بانگی بکات بز خراپهکردن له گهلیا، بهلام بلیت: من له خوای گموره نمترسم.

سمر فیتره

سمر فیتره: واته: نومو زهکاتمی به هوی بریانگ له رهميزانا و پيش مانگی رهميزان پئوست نمیت. نم زهکاتمش پئوسته لسمر همموو کسیتیکی موسولمان گموره بیت یا بچوک، نیر بیت یا می، نازاد بیت یا بنده.

بوخاری و موسلیم له نیبنوعوممروه خویان لی رازی بیت نهگترنومه فرمومویمتی: (پیغممبر ﷺ سرفیتره پئوست کرد له رهميزاندا به دانی صاعیک خورما یا صاعیک جز لسمر بنده و نازاد و نیر و می و گموره و بچوک له موسولمانان).

حیکمتی سر فیره:

سر فیره له ساتی دووه می کۆچی له مانگی شمعباند داترا، بۆ نووی بیته پاک کړوه بۆ پوژوان لهو خراپانمی که لهوانیه لی و شایتموه، وه کسی خراپ و نالبار. وه همروها بۆ نووی بیته یارمتهی دهری همزاران و لی قوموانی موسولمانان.

نموداد و نیبنوماچه و داره قوطني نه گترنوه: له نیبنوعمباسوه خوا لی زیان رازی بیت فرموویتمی: (پتغمبر ^{صوات} سرفیره پتویست کرد لمر موسولمانان بۆ پاک کردنوی پوژوان له کسی خراپ و نالبارو پوژنیکیش نبیت بۆ همزاران، جا هرکس پیش نوژی جمن دای نوو زه کاتیکې قبول کړوه، وه هرکس دوی نوژ دای نوو صده قهیه که له صده قهکان).

لمر کی واجب:

سر فیره پتویست لمر موسولمانیک که نازاد (واته: بمرده نبیت)، وه خاوهنی صاعیک بیت که له قوتی خوی و خیزانی زیاد بیت، شو و پوژنک، وه پتویست له جیاتی خوی و نو کسانمی واجب نه قهیهان بکیشی - وه ک ژن و منداله کانی و نو خزمهتکارانمی که بۆ خوی به کاروباریان هلمستی و نه قهیهان نه کیشی - سره فیره بدات.

نندازه کمی:

نووی پتویست لمره فیره د بدری یک صاعه که بریتی به له چوار (مد) - که ۱مد = ۵۴۴ گره - گهم یا جۆ یا خورما یا میوژ یا کشک یا برنج یا گهمشامی، یا وینمی نمانه که به قوت دائنرین. وه نموجنیه ری داوه له جیاتی نمانه نرخه کمی بدرت، وه ووتویتمی: نه گمر کمیتک سر فیره کمی له گهم بدات نیوصاع بدات دروسته.

نموسه عیدی خودری ووتویتمی: (کاتی پتغمبرمان ^{صوات} لمانودا مابو سرفیره گوره و بچوک و نازاد و بنده مان دهر نه کرد، صاعیک خواره منی، یا کشک، یا جۆ، یا خورما، یا میوژ بو، نیر هر بو شیویه سرفیره مان دهر نه کرد، هتا کاتی مو عاویه هات بۆ حج یا عومره لمر مینبر ووتاریکی دا ووتی: من وا نمانم نیوصاع (دروم) له گهمی یممن هاوتای صاعیک (چوار مد) خورما نبیت، جا لهو کاتوه خدک نوویان وهر گرتوه. وه نموسه عید نی ووت: به لام من هشتا لمر شیوه پینشو سره فیره ندهم، و هتا نمرم همروا نهیم) (جماعت گهاویانتموه^(۱)).

(۱) دانر به لگمی بم حدیسه هیناوتوه، لمر نووی که واجب له گهمدا صاعیکه، بهی نووی که له حدیسه کدایه (صاعاً من طعام)، نویش لمر کسی (خطابی) بینای کردوه، که ووتویتمی لیره دا مبعست بو

(ترمذي) ووتويتمى: هندی له زانایان په ټیټان وایه که له هممو قوتیکدا ټیټ صاعیک بیت، که نهمش قسمی شافعی و نیسحاقه.

هندي له زانایان ووتويانه: له هممو شتيك صاعیکه، گهڼ نعیټ نیوصاع دروسته، نهمش قسمی سوفیان و ټیبنوموبارهك و خهلكی كوفیه.

خواردنه گهڼه، بهلام نیبنومونزیر په ددی ټو قسمی دواوټوه، که ټبو سمعید به گشتی باسی خواردنی كړدوه، له دوايې دا شی كړدزټوه.

پاشان حدیسه كی ټبو سمعیدی هیناوهټوه که لای بوخاری هیه بېم زاراوویه:

لسمردمی پتغممبردا ﷺ سرفیتره مان پوژی جژن يك صاع له خواردن ټدا، ټبو سمعید نه ټیت: خواردنی نهمش جؤو میوړو كمشكو خورما بو، (حافظ) ووتويتمى: ټم قسمی که ووتويتمی ناشكرايه، و (طحاوي) یش همره كو ټووی تخریج كړدوه و ټو باره یوه ووتويتمى: جگه لوانه نایټ دهریكرت.

لدوايیدا (حافظ) چمند رتگایك و زاراویدكی تری بؤ حدیسه كی ټبو سمعید باس كړدوه و ووتويتمى:

ټم رتگایانه بهلكی ټمون که مېست به خواردن له حدیسه كی ټبو سمعیدا گهڼ نریه، لوانشه مېستی گهڼشامی بوویت، چونكه ټمېر همر ټوه ناسراوه لای خهلكی حیجاز و قوتی زؤریشانه.

منیش نه ټیم: كواته ټو قسمی دانر باسی كړدوه له حدیسه كدا هیچ بهلكیه كی لسم نریه، ټنجا ټم قسمی ټماړه بؤ ټوه نهكات که بؤچوونی ټبو حنیفه لودا که نیو صاع گهڼ بدرت، هیچ بهلكیه كی لسم نریه، ټوه نعیټ که له حدیسه كی ټبو سمعیدا هاتوه که موعاویه دستکاری كړدوه و كړدويتمی به دوو مش ټم، له جیاتی يك صاع خورما، ټم قسمی یش وا نریه چونكه چمند حدیسیكی مرفوعی لباروه هاتوه له پتغممبروه ﷺ که صحیحترینیان حدیسه كی عوړوی كوی زوبیره که ووتويتمى: نهسمانی كچی ټبوهر که لسمردمی پتغممبردا ﷺ بیوستایه سرفیتره دهریكات له بری كسوكاری چ نازاد و چ بنده له بری همره كهیان دوو مش گهڼی دهر نه كړد، یان يك صاع خورما که به مش ټیټورا، یان بو صاعی که ټواندیان نه كړدو به کاریان نه ټیټا، (طحاوي) بېم لغزه تخریجی كړدوه، همره ها ټیبنوټی شیمیه و نهحمد، و سنده كشی لسم مرجی شهیدین صحیح.

وه ټم بشدا چمند نسمرتکی مورسل و موسند هیه که یه كتر بهیتر نهكن، همره كو ټیبنوقهیم له زادا باسی كړدوه و ټم حدیسانمی هیناوهټوه، جا هر كس ټیټو بؤی بؤی بگړتټوه، همره ها منیش له (التعلیقات الجیاد) دا تخریج كړدوه.

جا بوه سابت نعیټ که ټووی واجب ټیت له سرفتره دا له گهڼ نیوصاعه، نهمش هلیژاردی شیخ الإسلام ټیبنوتهیمی یه همره كو له (الإختیار) دا هاتوه (ل ٦٠) و ټیبنوقهیمیش همر بهلای ټو قسمیدا چوه همرهك باس كرا، و همر نهمش حقه (إن شاء الله) (تمام المنة).

كەي واجب ئىيىت؟

زانايان ھەممۇ لەسر ئەون كە لە كۆتايى مانگى رەمزاندا پىتۈستە دەرىكەرت، بەلام لە دەست نىشان كەردنى ئەر كاتى كە پىتۈستە تىيدا دەرىكەرت ئىختىلافيان ھەيە:

جا (ئورى) و ئەھمەد و ئىسحاق و شافىعى لە قەولى تازەيدا و مالىك لە يەككى لە دوو رىوايەتەيدا ئەلەين: كاتى پىتۈست بوونى، پۇژئارا بوونى شەوى جەژنە، چۈنكە ئەر كاتە كاتى جەژنى رەمزانە كە بۇ بەيانى پۇژووى تىدا ئەشكى.

وہ ئەبوحنىفە (لىث) و شافىعى لە قەولى كۆنيدا و مالىك لە دووم رىوايەتەيدا ئەلەين: كاتى پىتۈست بوونى طلوعى فەجرى پۇژى جەژنە.

سوودى ئەم ئىختىلافا ئەوئە: ئەندالەك لە پىش طلوعى فەجرى پۇژى جەژن لە دايك ئەيىت، وە دواى پۇژ ئاوا بوون، ئايا سەرفىترە لەسرە يان نا؟ لەسر قەولى يەكەم: پىتۈست نايىت، چۈنكە دواى كاتى پىتۈست بوون لە دايك بوو، وە لەسر قەولى دووم: پىتۈست ئەيىت، چۈنكە پىش كاتى پىتۈست بوون لە دايك بوو.

ئايا دروستە پىش كاتى پىتۈست بوونى بىرەت؟

جۈمھورى زانايان لەسر ئەون كە دروستە سەرفىترە پىش بىرەت بە پۇژئەك يا دوو پۇژ پىش جەژن. ئىبنوعمەر خوا لىيان رازى يىت فەرموئەتى: (پىغەمبەر ﷺ فەرمانى پى ئەكەردىن كە پىش ئەوى خەلكى بچنە دەر بۇ نوژى جەژن سەرفىترە بىرەت).

نافىع ووتوئەتى: ئىبنوعمەر رەزاي خويان لى يىت پۇژئەك يا دوو پۇژ پىش جەژن سەرفىترە دەرئەكەرد. وە لە نىوان زانايان ئىختىلافا ھەيە لەسر ئەوى ئەگەر ئەو زىاتەر پىش بىرەت. جا لاي ئەبوحنىفە: دروستە لە پىش مانگى رەمزاندا بىرەت، وە شافىعى ووتوئەتى: دروستە لەسرەتاي مانگەرە بىرەت.

مالىك و ئەوى بە ئاوبانگە لە مەزھەبى ئەھمەد ئەلەين: دروستە پۇژئەك يا دوو پۇژ پىش جەژن بىرەت. زانايان رەكەن لەسر ئەوى كە سەرفىترە بە دواكەوتنى لە كۆل ناكەوت دواى پىتۈست بوونى، بەلكو لە گەردنى ئەمىنىتەمە ھەتا ئەيدات، با لە كۆتايى ژيانىشدا يىت.

وہ لەسر ئەوئەش: كە نايىت دووا بىرەت لە پۇژى جەژن بولارە، ئەو ئەيىت كە لە ئىبنوسەيىن و ئەھمەدىيە نەقل كراو، ووتوئەت: دروست نىيە لە پۇژى جەژن بولارە دووا بىرەت. ئەھمەد ووتوئەتى: ئومىدەم وايە كە ئەر دوواخستە خراپ ئەيىت.

ئىبنورىسلان ووتوئەتى: دوواخستنى حەرامە بە پىك ھاتنى ھەممۇ زانايان، چۈنكى زەكاتە، كەواتە لە دوواخستەكەيدا تاوان ھەيە، وەك چۆن نوژ لەكاتى خۆى دەرچى تاوانە.

له پيشموه ئه حديسه باس كرا (مَنْ أَدَّاهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ، وَمَنْ أَدَّاهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ) واته: ههركس پيش نوێژ گهياندي به جي ئهوه زهكاتيكي قهبول كراوه، وه ههركس گهيانديه دواي نوێژ ئهوه صهدهقهيه كه له صهدهقهكان.

سهرفيته ئهدهي به كي:

زهكات به چ كسانيك ئهدهي، سههه فيتهش بهو كسانه ئهدهيت، واته: دابهش نهكرت به سههه ئهوه ههشت جوړه ي كه باس كراوه له نايمتي: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ﴾^(١).

وه ههژاران له ههموو جوړهكاني تر له پيش ترن به وهرگرتي سههه فيته، بهيبي ئهوه حديسه ي له پيشموه باس كرا كه ئهفرمويت: (پيغمبهر ﷺ سههه فيته ي پيوست كرد به ئهوهي بيهته پاك كهوهه به پوژوان له قسهي خراپ و نالهبار و خواردنيكيش بيت به (مساكين).

وه بهيبي ئهوهي بهيهقي و (دارقطني) له ئينوعومرهوه رهزاي خويان لي بي نهگيرنهوه فرمويتي: پيغمبهر ﷺ سهرفيته ي له سههه موسولمانان پيوست كرد و فرموي: (أَغْنُوهُمْ فِي هَذَا الْيَوْمِ) واته: لهم پوژوهه بي ئيحتياجيان بكن.

له رهوايتيكي ترده فرمويتي: (أَغْنُوهُمْ مِنَ الطَّوْفِ فِي هَذَا الْيَوْمِ) واته: ئهمر به ئيحتياجيان بكن له سووړانهوه به سوال كردن.^(٢)

(١) ئهوه دابهش كرده سوننمتي عممه لي له سههه نهيه بهلكو بهيبي حديس ئهدهيت به ههژاران كه ئهفرمويت: ﴿...وَطَعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ﴾ واته خواردنيكه بهو مسكينهكان، مبهستي تاييبت كردنيتهي بهوانوه، بهلام نايمتهكه لهباري زهكاتي ماله، نهك بهو سههه، بهلگش نايمتهكي پيشموهيه كه دهفرمويت: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رِضًا﴾، واته لهوه دووړووانه كسانيك ههيه كه تو عهيدار نهكات له زهكات دانه، جا نهگهر ئهوه زهكات به خودي نهوان بهريت ئهوه رازي نهين، ئهههه ههلهباردي شيخ الاسلام ئينوتهيهيه، و لهباريهشموه فتهوايهكي گرنگي ههيه (بهركي ٢ ل/٨١-٨٤) له (الفتهاري) دا، وه ههوهها شهوكاني له (السهيل الجرار ٢/٨٦-٨٧) دا، ههه لهبهه نهوهه كه ئينوههيم له زادا ووتويت: پيغمبهر ﷺ رهفتهاري وابوه كه ئهوه سهرفيتهيهي تاييبت كردوه به مسكينهكانهوه... (تمام المنه/الباني).

(٢) به كورتي شيخ ئهفرمويت وانيه، چونكه بهيهقي حديسهكي لاواز كردوه، دانهر وانفزانيت بهيهقي تهخرههي كردوه و بهدهنگ بووه لهسههه.

وه (حافظ) بهريوتيهيهوه كه ئهوه حديسه لاوازه له (بلوغ المرام) دا وه ههوهها نهوهيش لهپيش نهوهه ههه به لاوازي دانوه، وه ئهوهي ئيمه بن ئيحتياج نهكات حديسهكي ئينوعهيباسه (تمام المنه الباني).

له پېشموه باسی شو شویته کرا که زه کاته کي لی ندریت، لهوکاتدا که قسه لسمر گواستنوهی زه کات کرا بز شوتینکی تر.

نایا دروسته زه کات بلدی به (ذمی)؟

زوهری و نبوحنیفه و حمد و نبینوشیرینه به دروستیان داناره سره فیتره بلریت به (ذمی) بمپی فمرموده ی خوی گموره که نه فمرمویت: ﴿لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقْتُلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِّنْ دِينِكُمْ أَنَّ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾. (المتحنة: ۸). واته: خوا پی ی نهوتان لی ناگرت چاکه بکن و دادپروهر بن له گمل نهواندا که نهجنگاون له گهلانا لسمر ناین و له شون و پی خوتان دهریان نه کردون، برآستی خوا دادپروهرانی لا خوشمویسته^(۱).

(۱) لم نایتمدا به لگه لسمر دروستی سرفیره دان به (ذمی) دهرناکویت، چونکه نهوی لیوی دهرده کموی چاکه کردنه له گهلاندا له روی په یوه نندی یوه، نهوش بهوی شو صده قانی که واجب نین. نهو عوبید به ژماره (۱۹۹۱) به سمندیکي صحیح له نبینوععباسوه نه گپرتنه که فمرمویتی: کومه لیک همبورن خزمایتیان همبو له گمل هوزی بنی (قریظه) و بنی (نضیر) وه خویان لهوه نیاراست که صده قهیان به سردا بکن و نهیان رویت موسلمان بن، نیر نم نایته هاته خواره: ﴿لیس علیک هداهم ولكن الله یهدی من یشاء، وما تنفقوا من خیر فأنف سک، وما تنفقوا إلا ابتغاء وجه الله، وما تنفقوا من خیر یوف إلیکم وأنتم لا تظلمون﴾ واته: هیدایتی نهوانه لسمر تو نیه (که به زور هیدایتیان به دیت) به لام خوا بز خوی بز هرکس که بیوی هیدایتی نادات، جا هرچی خیر و چاکه یکه که نیوه نیکن نهو پاداشته کي هر بزخوتان نه گپرتنه، وه نیوه هر چاکه یکه بکن، له رنگای خوادا نیکن، و هر چاکه یکه بکن نهو پیتان ندرتته و ستمتان لی ناگرت.

جا نم نایته هره کو شو نایتمی پېشمویه وایه.

وه هره ها له دوی نهو به سمندیکي صحیح له سعیدی کوی موهیبه نه گپرتنه:

یتقممیر ^{جوان} صده قی دا به مالیک له یهود، کواته شو صده قهیان هر پی ندری.

وه له حسنی بصری یوه گپراوه توه ووتی:

نهلی زعمه هیچ زه کاتیکي راجبیان ناگوت. به لام نهگر کسینک پی خوش بو جیا لو زه کاته، صده قهیان به سردا نه کات.

و تممش سابه له شرعدا و کاری سلف لسمری ریشته، به لام لباری سرفیره پندانانوه نهو له هیچ کس له صحابه نهان زانیوه کاری وای کردی، وه تی گیشتنی ثاوا لو نایتموه دوری به له ماناکي به لکو لیکدانوه به که که خودی نایته که معبستی نهوی نیه.

نایا سامان جگه له زکات مافی تری به سهروه هیده؟

نیسلام به چارنکی واقعی یه سهیری سامان نهکات، چونکه سامان له روانگی نیسلاموه دهاری ژبانه و راگری یاسای ژبانی تاکه کس و کومه له، خوی گهوه فرمویته: ﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا﴾ (النساء: ۵). واته: نو سامانی خوا کردویته به راگری ژبانتان مهیده دهست نهقام وکم تاوازهکانتان.

نعمش وا داواکاره که نهیت به شیوهیک دابش بکریته که نیحتیاجی همو کسک دهف بکات، له خوراک و پوشاک و خانوو و باقی نو پیوستی به سهروکیانهی که هیچ کس بی نیحتیاج نیه لی، هتا کس لارهمل و پک کموته و کم دهست نهیت.

وه چاکترین و باشتین هو بۆ دابش کردنی سامان، وه بۆ نهوی بهشی همووان بکات وهسیلهی زهکاته، وه نم زهکاته له کاتیکدا بهخشینهکی سهختی ناخاته سر دولتمندی، و ناستی فقیریش بهرز نهکاتوه بۆ نهاندازی کیفایت، وه له نهزیهتی ژبان و نازاری نهوونی به دوری نهکا، وه زهکات نهیتیک نیه که دولتمند بیکات بهسر فقیردا، بهلکو حقیکه خوا سپاردویته بهدهستی دولتمند، بۆ نهوی بیگهینن به خاوهی و دابشی بکات بهسر نوکساندا که موستهحقی نهون، نینجا لیرهدا حقیقهتیکی گهرومان بۆ روون نهیتوه، نهویش نهویه: سامان شتیک نیه وهقف و بهسراوه بی لهسر دولتمند بیتجگه له فقیر، بهلکو سامان مافی همووانه، واته: هم بۆ دولتمندان و هم بۆ فقیران به شیوهکی یهکسان، وه نم حقیقهتمش نم فرمودهیدی خوی گهوه روونی نهکاتوه که له بارهی حکیمتی دابش کردنی غنیمت نهفرمویته: ﴿كَفَى لَا يَكُونُ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ﴾ (الحشر/۷). واته: دابش کردنی غنیمت بۆ نهویه تاوهکوو سهروته و سامان نهها لبهینی دولتمندهکانتان دهست به دهستی پی نهکری، بهلکو نهبی دابش بکری هم به سر دولتمندان وه هم بهسر فقیران.

نهها نهوی که نهو نیسحاق له نهو مهسهروه نهگیتیهوه که سهرفیرهیان بۆ کۆ نهکردوه و نهویش نهیدا به راهیبهکان. نهو عوبید ریوایتی کردوه (۱۹۹۶/۶۱۳) وه هروهها نینوزهنجوهی.

نعمه لهگهل نهوهدا که (مقطوع) و معقوفه صحیحیش نیه، (لپاشان دهفرمویته:)

وه نهوی پالپشتی نهویه که زکات تاییمته به خوسلمانانوه حدیسهکی پیشوه که فرمویته: پتغمبر ﷺ زهکاتی کردوه به خواردنیک بۆ مسکینهکان، وا دهرهکمویت مبهستی به مسکینه موسلمانان بووه، نهک مسکینهکانی همو نویمتهکانی تر. جا وورد بهروه (تمام المنه).

وہ حقیقی واجب له مال و سامانا زکاتہ، نہ گھر نہ زمین نہ تجارتی مکان و موستحققان و لی قوموانی دفع کرد و له برسیایمتیدا تیری کردن و له بی ناسایشیدا دلتیای کردن، به لام نہ گھر تنها زکات بز نہر مہبستہ کافی نہبو، وہ نیحتیاجی موحتاجانی دفع نہنہ کرد، نہو له مال و سامانا حقیقی تریش بیجگہ له زکات ہدیہ کہ تعب بدی، نہر حقمش نہندازہ و سنوری نہرہ تنها بہ کیفایت دائرہ، جا نہر نہندازہ له مالی دولتمندہکان ہلہ گہریت کہ کیفایت بیت بز فقیران.

(قرطبی) دہبارہی نہر فرمودہی خوا: ﴿وَأَتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ﴾ (البقرہ/۱۷۷). واتہ: وہ مال ببخشہ له گمل نہوہدا کہ خوشی نہوی - نہلی: نہرانی کہ رہنیاں وایہ بیجگہ له زکات له مال و سامانا حقیقی تریش ہدیہ کہ کمالی چاکیتی تیدایہ، نہر نایمتہیان کردوہ بہ ہلگہ، بہ لام ہندیک رہنیاں وایہ نہر نایمتہ مہبستی زکاتی فرزہ، وہ رہنی یدکم پاسترہ لمبر نہر حدیسی (دارقطنی) له فاطمی کچی قیسوہ ریوایتی کردوہ کہ پیغمبر ﷺ فرموی: (إِنَّ فِي الْمَالِ حَقًّا سَوَى الزَّكَاةِ). واتہ: جگہ له زکات، مال مافی تری بہ سرورہ ہدیہ، پاشان نہر نایمتی خوتندوہ: ﴿لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قَبْلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ (البقرہ/۱۷۷). واتہ: چاکی تنها بمعہ نہرہ کہ لہ کاتی نوژدا روو بکنن له خورہلات و خورناوا، ہلکو... ہتا کوتایی نایمتہ کہ.

وہ نہر حدیسی نیبنوماجش ریوایتی کردوہ له سونہ کیدا، وہ ہروہا (ترمذی) له جامعہ کیدا، وہ روتویمتی: نہر حدیسی نیساندہ کی شتیکی وہا نہرہ، وہ نہر ہمزہ (میمون الأعور) بہ زعیف دائرہ وہ ہدیان و نیسماعیلی کوی سالم نہر حدیسیہ له شعیبیوہ نہ گہر نہوہ له قسمی خزی، کہ نہمدیان پاسترہ.

منیش نہلیم: نہر حدیسیہ با قسمی لمبر بیت، بہ لام نہر واتایی کہ لم نایمتدا ہدیہ کہ نہر فرمودیت: ﴿وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ﴾ (البقرہ/۱۷۷) نیبتہ ہلگی پاستی رہتی، چونکی لہ گمل نوژدا باسی زکات نہکات، نہمش بہ لگہیہ لمبر نہوی خوی گہرہ مہبستی له: ﴿وَأَتَى

أَلْمَالَ عَلَىٰ حَيْثُ زەكاتی فەرز نەبە، چونكى ئەوى دووبارە بوونەوبە، نیتە خۆی گەورەش لە ھەموو كەس زانائە.

وہ زانایان لەسەر ئەو رێگە ئەگەر موحتاجی بەك تووشی موسولمانان بوو، دواى زەكات دان، پێویستە بۆ ئەو موحتاجی بە مالى تر صرف بکەت.

مالیک (رحمہ اللہ) ووتیەتی: لەسەر خەڵك پێویستە بەھای ئازاد بوونی ئەرکەکانیان بەدەن، بە ئەو بەھایەش ھەموو سامانە کەیان بگرتەو، وە ئەمە ئیجماعی زانایانی لەسەر، وە ئەو بۆچوونەش بە ھێز ئەکات کە ھەڵمان بژاردوو، نیتە خواش یارمەتی دەرە.

وہ لە تەفسیری (المنار) دا ھاتووہ دەربارە ئەرکە نایەتە: ﴿وَأَتَى أَلْمَالَ عَلَىٰ حَيْثُ﴾ (البقرہ/۱۷۷) ئەلئیت واتە: مالى خۆی بێخەشێ لەبەر خۆشەویستی خوا، یا لە گەڵ ئەوێدا کە مالى کەمى خۆش بویت. مامۆستای پێشوا (شیخ محمد عابد) ووتیەتی: ئەو بەخشین و دانە زەكات نەبە، بەلكو پایەبە کە لە پایەکانی (البر) چاکە، وە ئەو زەكاتیش پێویستە، جا ئەگەر موسولمانان تووشی حالەتێك بوون پێویستی بە مال بەخشین ئەکرد بۆی، بێجگە لە وەختی زەكات بەخشین، بەلكو کاتێك بێت خاوەن دارایی خۆی بە ناچار بێنێ-لە دواى ئەوێ ساڵ بە سەر مالى کەیدا ھاتووہ زەكاتە کەمى لێ داوہ -لەبەر ئەو حالەتە ئەرکە مالى تر بێخەشێ، وە ئەم جۆرە بەخشینانەش لە مال (نصاب) یکی دیاری کراوی تێدا دا نەنراوہ، بەلكو بەپێی تواناییە.

جا ئەگەر کەسێك تەنھا کۆلیتەرەکی ھەبێت و پێویستی پێی نەبێت، وە ئەوانەش کە نەفەقیان لەسەرتی ھەر پێرستیان پێی نەبێت، بەلام بێنیەت کەسێك زۆر برسەرە و ناچارە بۆ ئەو کۆلیتەرە، پێویستە لەسەری ئەو کۆلیتەرە بەدات بەو ناچارە.

وہ ئەو ناچارەکان بە تەنھا مافی ئەوێان ھەبە، بەلكو خۆی گەورە فەرمانی داوہ بە موسولمانان جگە لە زەكات بێخەش بە خەم و کەس (ذوي القربى) چونكى ئەمان لە ھەموو کەس لە پێش ترن چاکەیان لەگەڵدا بکەت و بەسەر بکەتەو، لەبەر ئەوێ مەزۇ ئەگەر ھەزارکەوت-لە خەمەکانیدا دەوڵەتمەند ھەبوو-لە خۆیو بەرەو پووی ئەچیت بە ھۆی ھەست و سۆزی خەمایەتیو.

وہ شتێکی سەروشتیە کە مەزۇ دڵ تەنگ نەبێت بە نەبوونی خەمەکانی زیاتر لە کەسانی تر، چونکە ئەو سەرشۆر نەبێت بە سەرشۆریان و سەر بەرز نەبێت بە سەرمەزبان، جا ھەرکەس سیلەى رەھم بپۆت و رازی بێت بەوێ خۆی لە خۆشیدا بێت و خەمەکانی کلۆل و نەدار بن، ئەو ئەو کەسە لە تاین و سەروشتی مەزۇقائەتی بەرەو دوورە لە خێر و چاکوہ، وە ھەر کەس خەمایەتی بەکەمى نزیک تر بێت ئەو مافی لە پێش ترە و سیلەى رەھم بۆی چاکترە.

﴿وَأَلَيْتَمَنَى﴾ همتیوان و بئی باوکان به هوئی مردنی سربپرشتهکانیانموه کیفایت و کفالتیان نمبسترتیت بمو موسولمانانموه که وهعیان باشه و هدیانه، بۆ ثعوی باری ژبانیان تیک نمچیت و بئی پمرورده نمبن و نمبنه بهلا بۆ خۆیان و خه لکی تر.

﴿وَالْمَسْكِينِ﴾ مسکینهکان نمانیش کاتی نمبوونی پهکی خستن، وه نهیان توانی بشی پیوستی خۆیان به دهست بهینن، وه دهروونیان دامرکاو رازی بوون به کم له جیاتی دهست پان کردنموه له خه لک، پیوسته یارمندی بدرین له لایمی توانموه که دهسلاتیان هدی.

﴿وَأَبْنِ السَّبِيلِ﴾ رپیواری له کسروکار داپراو، که ناتوانی بگات به خزم و کس و کاری، وه لک ثعوی رینگا باوک و دایک و خزم و کس و کاریمی،

وه نم تمعبیره قودنانییه - که نفمرموی ﴿وَأَبْنِ السَّبِيلِ﴾ - نمونده دل نمرمی و میهرهانی بمری رپیواران که هیچ تمعبیریکی تر پیی ناگات. وه له فرمان دان به یارمیتیدان و دهستگرتنی رپیواران هاندانیکی خه لکی تیدایه بۆ سفمرکردن و گمشت و گوزار له زهویدا.

﴿وَالسَّائِلِينَ﴾ سوال کمران، نموانی نمبوونی پالی پیوه ناون بۆ پوونان له خه لک و دهست پان کردنموه لیژبان، وه خوی گموره له نایمه کهدا نم جۆره کسانمی دووا خستوه لمبر ثعوی سوال نهکمن و نم و نم نهیانداتی، وه جاری وا هدی نهینسان سوال نهکا بۆ کسیتیکی تر، وه بمپیی شرع سوال کردن حرامه، مهگمر لمبر زهروورهت و ناچاری، که سوال کمر نابی لمو نمندازهیه تی پیری.

﴿وَفِي آلِ رَقَابٍ﴾ واته: بۆ نازادکردن و پژگارکردنی بنده، که نممه کرین و پاشان نازاد کردنیشان نهگرتنموه، همروها یارمندی دانی بنده بۆ نووسراوهکانیش (المکاتب) نهگرتنموه، بۆ ثعوی خۆیان له خاوهنهکانیان بکرنموه و نم قمرزه بشش بمشی که لمسر شانیانه بدن به خاوهنهکانیان، همروها یارمندی دانی نسیرانیش نهگرتنموه له دانی بههاکانیان.

وه کردنی نم جۆره بهخشینه به حقیکی پیوست لمسر موسولمانان بهلگهیه لمسر ثعوی که شمریمتی نیسلام چنده رهغبمتی داوه به نازادکردنی بنده، وه وای داناره که نادهمیزاد دروست کراوه بۆ ثعوی که سربست بژی، مهگمر له چنده حالتیتیکی کاتیدا نمبی که مصلحمتی گشتی وا پیوست بکات به نسیر بگیری و بکری به بنده، وه نایمه که ﴿وَفِي آلِ رَقَابٍ﴾ دووا خستوه له هممو جۆره موحتاجهکانی پیشوو، چونکه نیحتیاجی له جۆرهکانی پیشودا جاری وا هدی بۆ پاراستنی ژبانه، بهلام نیحتیاجی بنده به نازادبوون پهیوهندی به عیدی ژبانه کهوه نریه، بهلکو به کمالی ژبانه کهوهیه.

وه مشروعيهتي بهخشين بهم جوړانه جگه له مالتی زهکات به کاتوه نابستريت، وه همروها نابستريت به بونی (نصاب) یکی دیاری کراویشموه، وه نموهشی که نمدريت نمدازیهکی دیاری کراوی نریه به نسیبت نموکسمی که هدیمتی، بۆ نمونه ده یک بی، یا چل یک بی، یا صد یک بی مسهلن، بهلکو چاکهیهکی موطلمقه، حوالتی سپیتردراوه به پیاویتی و دل فراوانی بهخشمرو حالتی پنبهخراوه که.

وه پاراستنی نادهمیزاد که به ریزو لوناوچون و تینک چون شتیکی پیوسته لسمر هر کمینک که بتوانا بیت، وه لموه بهولاره نمدازی دیاری کراوی نریه. بهلام بشی زوری خدک لم مافه گشتی یانه بی ناگان، که قورنانی پیوز خدکی هان داه بۆ نغمام دانیان، لبر نموهی نم مافانه ژبانیکی یهکسان و هاروبشی و بریزی تیدایه، بهلام خبریکه خدکی هیچ ندهن بو جوړه موحتاجانه، نیلا کمینکی کم نمبی که نمدری به همدی له سوالکمران، له کاتیکدا نوانه لم سردهمدا له هممو کس کمتر موحتاجن، چونکه سوال کردنیان کردوته کار و پیشی پوزانهیان، وه زوریان هدیانه. -قسمی (محمد عبده) تمواو بو-.

نیبنوحزم ووتیهتی: لسمر دولتمندهکانی هر شارنک پیوسته لایینی مادی هزارهکانیان راست بکمنوه، وه سولتانیس پیوسته زوریان لی بکات بۆ نموه، وه نهگمر به زهکات باری ژبانیان چاک نمبوو یا مالتی موسولمانان هممو توانای راست کردنوهی نمو هزارانمی نمبوو، نمو کاته شتیکیان بۆ دائنريت که تمنها قوتی زهروزی پوزانهیان بۆ دابین بکات، همروها پوژاکی هارینو زستانهشیان به نمدازی پیوست بۆ دابین بکری، وه خانوش که بیانپاریزی له باران و گرما و چاری نم و نمو.

بهلگمی نموهش فرمودهی خوی گمورهیه که نفرموویت: ﴿وَأَتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ﴾ (الإسراء/۲۶). واته: مافی خزمان و همزاران و ریبواران بدن.

همروها نفرموویت: ﴿وَيَا أُولِي الدِّينِ احْسَنَّا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنُبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ (النساء/۳۶). واته: چاکه بکمن له گمل دایک و باوک و مافهکانیان جی به جی بکمن همروها مافی خزم و همتیو مسکین و دراوسیتی نزیک و دورو هارویی سفرو غیری سفرو ریبواری موحتاج و نم بنده وکزیلانمی که نیه خاوهنیانن.

جا خوی گموره مافی (مسکین)ی به پیوست داناره، وه همروها مافی ریبوار و خزمتکار و کارهکر و مافی دراوسیتی نزیک. وه به پیوستیشی داناره چاکه کردن له گمل دایک و باوک و خزم و مسکین و

دراوسى و خزمتمکار و کاره کمر، وه روشى (الإحسان) -واته: چاکه- ثوانه ههمو نه گرتتوهو پتووستى نهکات، وه بى گومان نهکردنى نو چاکهيه خراپهيه.

خوای گموره فرموویتى: ﴿مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ۚ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمَصْلِينَ ۚ﴾ وَلَمْ نَكُ نَطْعِمُ الْمَسْكِينِ (المدر: ۴۲-۴۴). واته: به دۆزهخیهکان نهووترى چی بېرو نم ناگره هیتان؟ نهلین: نه نوژمان نهکرد، نه یارمى مسکینان ندها.

نمین خوای گموره یارمىدانى مسکینى له گملا و اجبىتى نوژن کردندا بهیه کوه هیتاوه. له پیغمبرهوه ﷺ له چنډ رنگای زۆروه و نوپېرى صحیحوه هاتوه، فرموویتى: (مَنْ لَا يَرْحُمُ النَّاسَ لَا يَرْحُمَهُ اللَّهُ). واته: هرکس بهزی به خه لکدا نهیتوه خوا بهزی نایتوه له گه لیا. جا هر کس شتیک له خوی زیاد بو، وه بیى برا موسولمانه کى برسى و پوته و نهچو بهاواری یوه، بى گومان نهو بهزی پیا نههاتوتوه.

له عوسمانى نههدی یوه هاتره که (عبدالرحمن) ی کورى نمویه کرى (صدیق) بۆی گپراوه توه که نههلی صوفه خه لکى هژار یون، پیغمبر ﷺ فرمووی: (مَنْ كَانَ عِنْدَهُ طَعَامٌ اثْنَيْنِ فَلْيَذْهَبْ بِثَالِثٍ، وَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ طَعَامٌ أَرْبَعَةٍ فَلْيَذْهَبْ بِخَامِسٍ أَوْ سَادِسٍ). واته: هرکس خواردنى دوو کسى هیه باس کس بباتوه، وه هرکس خواردنى چوار کسى هیه با پینچ یا شش کس بباتوه. له نینوعومره وه رزای خویان لى بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتى: (المُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ). واته: موسولمان برای موسولمانه، نایت ستمى لى بکات و بیدات به دهستی دوژمنهوه.

هرکس وازی له موسلمان هیتا روت و برسى بییت، له کاتیکدا نم نهیتوانى خواردن و پۆشاکى بداتى نهو تسلیمی کردوه.

له نبوسعیدی خودری یوه ﷺ هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتى: (مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلٌ ظَهَرَ، فَلْيَعْدْ بِهِ عَلَى مَنْ لَا ظَهَرَ لَهُ، وَمَنْ كَانَ لَهُ فَضْلٌ مِنْ زَادٍ، فَلْيَعْدْ بِهِ عَلَى مَنْ لَا زَادَ لَهُ. قَالَ: فَذَكَرَ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ مَا ذَكَرَ، حَتَّى رَأَيْنَا أَنَّهُ لَا حَقَّ لِأَحَدٍ مِثًا فِي فَضْلٍ). واته: هرکس وولاغی سواربونی زیاده پى، با بیدات بو کسى که وولاغی سواربونی نریه، وه هرکسى نانی زیاده پى به بیدات بو کسى که نانی پى نریه. نهلین: پیغمبر ﷺ باس نهوهدى کرد له جوړه کانی مال، تا وامان زانى کس مافى نهو نریه مالى زیاد له خوی هبى.

نمه نیجماعی صحابهیه خوا لى زیان رازی بییت، نبوسعیدی خودری پیمان رانه گیهنیت، وه به ههمو نهو لم خبېره دا هاتوه نیمش قبولی پى نهکین.

وه له ړنگای نېوموسای نېشمیری یوه ﷺ هاتووه که پېغمبر ﷺ فرمووېتی: (أَطْعَمُوا الْجَائِعَ، وَعَوَّدُوا الْمَرِيضَ، وَفُكُّوا الْعَانِيَ). واته: هژار تیر کمن و سړی نهخوڅ بدن و نسیر نازاد بکمن.

و دهقهکان له قورنات و حمدیسی صحیح لم بارهوه زور زون.

عومر ﷺ فرمووېتی: (نهگړ بزم بکرایه هرچی زیاده مالی دولتمندهکان هېوو وهرم نهگرت و دابشم نهکرد به سر هژاره موهاجرهکاندا). نم نیسادهش لېو پېری صیحهتدایه.

علی ﷺ فرمووېتی: (براستی خوی گوره فېزی کردوه لیسر دولتمندهکان له سامانهکانیاندا نهوندهی که بشی هژارهکانیان بکات، جا نهگړ هژارهکان برسیان بوو یا پوښته نېوون و تووشی ناراحتی بوون، نهوه لېبر نهویه دولتمندهکان پریان نادهن، وه خوی گوره حقې خویمتی لیسر نهوه له رزوی قیامت لیبان بېرستېوه و سزایان بدات) (۱).

له نېنوعومرېوه خوا لیان پازی بیت هاتووه که ووتوېتی: (له سامانهکفا جگه له زهکات مافی تریشی تېدایه).

له عائشه دایکی موسولمانانووه حسنی کوړی عدلی و نېنوعومرېوه خوا لیان پازی بیت هاتووه: (که ثوان همویان بوو کسی سواتی لیان بکړدایه نهیان فرمو: نهگړ داواکاریهکمت له بارهی خوښیکی به نازارهویه - واته: خزمینک یا کسیکت پیاوړکی کوشتووه و تو خوښهکی بو نهدهیت- یا لېبارهی غېرامهکی سنگین و له راده بدهروهیه، یا لېبر فقیرییهکی تمواو دامواکېروهیه، نهوه مافت هدیو پتوېسته).

وه ربوایمتی صحیح له نېوعوبهیدې کوړی جبرراحوه و سی صد صحابهوه خوا لیان پازی بیت هاتووه: (که ثوان کاتی خوارهمنییهکیان تمواو نېیت، نېوعوبهیدې پریان نهلېت: چی خواردنتان پریه له دوو توتشه برهدا کوې بکمنوه، کاتی کزبان کردهوه وک یک به سرباندا دابشی کرد).

نمیش نیجماعیکی قمتعییه له صحابهوه و هیچ کس لوان موخالیف نېووه.

هروه ها به صحیحی هاتووه له شعبی و مواهید و طاروس و غیری ثوانوه که همویان دهربارهی مال ووتویانه: (جگه له زهکات مافی تریشی لیسره).

پاشان نېنوحزم نهلېت: دروست نیه موسولمانی ناچار گوشتی مردارهوه بوو یا گوشتی بهراز بخوات، له کاتیکدا خواردن شک بیات زیاد بیت له موسولمانیک یا له (ذمی)یک، چونکه فېزه لیسر خاوه خواردن بشی برسی بدات. جا کمابوو تیر ناچار نیه بو خواردنی گوشتی مردو یا گوشتی بهراز، وه بوی هدیو به زوری به دهستی بهیتیت و شر بکات لیسری، وه نهگړ کوژا نېی نهو کسی

(۱) نم حمدیسه لیسرهتای نم کتیبدا به مرفوعی باس کراوه له پېغمبروه ﷺ. (دانمر).

کوشتوبیتی بکوژرتتوه، وه خواردن نهدره که نهگمر کوژرا بۆ دوهزهخ و نهفرینی خوا نهچیت، چونکه مافیکی قدهغه کردوه، وه له کۆمهلهی (الباغیه) ستمکارانه.

خوای گموره فرموویتی: ﴿فَإِنْ بَعَثَ أَحَدُهُمَا عَلَى الْآخَرِ فَقَاتِلُوا أَلَّتِي تَبَغَى حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ﴾ (الحجرات/۹). واته: جا نهگمر یهکینک لهو دوو کۆمهله باوهرداره زیادهوهی کردو ستمی کرد، نهوه بیهنگن دژی همتا نهگهرتتوه بۆ فرمانی خوا و مل کهچی راستی نهیت. وه ههرکس ڕنگری حهقیق بوو نهوه ستمی له برای خۆی کردوه که مافی لهسهریتی.

وه ههر لهسهر نهوه بوو نهبوهکر ﷺ جنگا لهگهڵ نهواندا که زهکاتیان نهئدا —ئیت سرکهوتنیش ههر له خواوهیه— قسهی نهینوحهزم تهواو بوو.

وه ئهو دهقانهمان بۆیه هیناره و زۆر لهسهر ئهم باسه رۆشتین بۆ ئهوهی پوونی بکهینهوه که چهند سۆز و بهزهیی له نیسلامدا ههیه، وه زۆر پێش مێزههههکانی ئیستا کهوتوه لهو بارهیهوه، وه ئهو مێزههههانه له چاو نیسلامدا وهک گهری مێمهکن که پرته پرت نهکات لهچاوتیشکی گهوهی خۆردا.

صددهقهی سوننهت

نیسلام بانگهوازی بهخت کردنی سامان و دارایی لهپهری خوادا نهکات و مهردوم هان ئهدات لهسهری به شتوازنک که دلان ڕانهکێشیو پیاوهتی و جوامیری له دهروندا نهژیتهتتوهو واتاکانی خێرو چاکه نهوڕۆنتی.

۱- خوای گموره نهفرموویتی: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ (البقرة: ۲۶۱). واته: ویتهی نهوانی سامان و مالیان له رۆی خوادا بهخت نهکمن ویتهی دهکه کهمهکه که حوت گولی گرتییت و ههرگولهی صد دهکی تیدا بیت، وه خوا نهگمر یهوهی بۆ کۆی زیاد بکات لهوه زیاتریشی نهکات، بهراستی خوا میهربانی و بهخششی فراوانو زانیه.

۲- ههروهها فرموویتی: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ﴾ (آل عمران/۹۲). واته: خێر و چاکتان دهست ناکویت همتا لهو دارایی و مالی لاتان خوشمویسته نهبهخشن له پهری خوادا، وه ههرچی بهبخشن خوا ناگاده پهری.

۳- فرمویمتی: ﴿وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَحْلِفِينَ فِيهِ فَأَلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ﴾ (الحديد/۷). واته: بیه‌خشن له ریی خوادا لهو دارایی‌یمی که خوا نیتوی کردوه به جیتشین لهسری، نه‌وکسانعی باوهریان هیتاوه له نیتوه و مال و دارایی له ریی خوادا بهخت نه‌کمن پاداشتیکی گموره‌یان بۆ دانراوه.

۱- پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (إِنَّ الصَّدَقَةَ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَتَدْفَعُ مِثَّةَ السُّوءِ). (رواه الترمذي وحسنه) ^(۱). واته: صدقه غزه‌بی پهروردگار لانتبا و عاقیبت خراپی دور نه‌خاتمه.

۲- هه‌روه‌ها رییایت کراوه که پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (إِنَّ صَدَقَةَ الْمُسْلِمِ تَزِيدُ فِي الْعُمْرِ، وَتَمْنَعُ مِثَّةَ السُّوءِ وَيُذْهِبُ اللَّهُ بِهَا الْكِبَرَ وَالْفَخْرَ) ^(۲). واته: صدقه‌می موسولمان تمنن درێژ نه‌کات و ریی له عاقیبت خراپی نه‌گریت و خوا لوت به‌رزی و شانازی کردنی مرۆفی پێ لانتبات.

۳- پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ إِلَّا وَمَلَكَانِ يَنْزِلَانِ، فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ اعْطِ مُنْفِقًا خَلْفًا، وَيَقُولُ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ اعْطِ مُسِيكًا تَلْفًا). (رواه مسلم). واته: پۆژ نیه که به‌نده‌کانی خوا پۆژی تیدا نه‌کمنوه و دوو فریشته نه‌یمنه خواروه‌و یه‌کیکیان نه‌لێت: خوایه هه‌رکس له ریی تۆدا مال بهخت نه‌کات نه‌هه‌ندی تری پێ بیه‌خشه، وه نموی تریان نه‌لێت: خوایه هه‌رچی ده‌ست نه‌گریتمه له خێر ماله‌کی وێران بکه.

۴- پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (صَنَائِعُ الْمَعْرُوفِ تَقِي مَصَارِعَ السُّوءِ، وَالصَّدَقَةُ خُفْيَا تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ، وَصَلَةُ الرَّجَمِ تَزِيدُ فِي الْعُمْرِ، وَكُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ، وَأَهْلُ الْمَعْرُوفِ فِي الدُّنْيَا هُمُ أَهْلُ الْمَعْرُوفِ فِي الْآخِرَةِ، وَأَهْلُ الْمُنْكَرِ فِي الدُّنْيَا هُمُ أَهْلُ الْمُنْكَرِ فِي الْآخِرَةِ، وَأَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَهْلُ الْمَعْرُوفِ). (رواه الطبراني في الأوسط، وسكت عليه المنذري) ^(۳). واته: چاکه کردن خاوه‌نی ئه‌پارێژێت له مردنی خراپ، صدقه‌می نه‌هێشیش غزه‌بی پهروردگار دائه‌مرکێتی، وه به‌جێ هیتانی سیلمی په‌م تمنن درێژ نه‌کات، وه هه‌موو کرده‌وه‌یه‌کی چاک صدقه‌یه، وه چاکه‌که‌رانی دنیا چاکه‌که‌رانی پۆژی دوا‌ین و خراپه‌کارانی دنیا خراپه‌کارانی پۆژی دوا‌ین، وه یه‌کم کمسیک که نه‌چیتته به‌هه‌شتمه چاکه‌کاران.

(۱) (شیخ نه‌لبانی به‌ کورتی نه‌فرمویت): به‌شی یه‌کمی حدیسه‌که به‌ هێزه به‌لام حدیسه‌که لاوازه... (تمام المنه/ألباني).

(۲) (شیخ نه‌لبانی به‌ کورتی نه‌فرمویت): حدیسه‌که زۆر لاوازه به‌لام رستی یه‌کمی حدیسه‌که سابه‌ته له حدیسیکی ترده‌ که دیت. (تمام المنه/ألباني).

(۳) مونزیری بینده‌نگ نیه لهسری، به‌لکو به‌ روشنی (رویی) لاوازی کردوه، بۆ زیاتر به‌روانه. (تمام المنه/ألباني)

صدقه تنها له جؤرتکی دیاری کراوا نریه له کردوره چاکه کان، به لکو قاعیده گشتی نموده که همورو چاکه یک صدقه، نهمش هندیک لمو فرمودانه که لمو بارهیموه هاتوره:

۱- پیغمبر ﷺ فرموی: (على كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ، فَقَالُوا: يَا نَبِيَّ اللَّهِ! فَمَنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: يَعْمَلُ بِيَدِهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ، قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: يُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ، قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: فَلْيَعْمَلْ بِالْمَعْرُوفِ وَلْيُمْسِكْ عَنِ الشَّرِّ، فَإِنَّهَا لَهُ صَدَقَةٌ). (رواه البخاري وغيره). واته: همورو موسولمانیک لسمریتی صدقه بکات. ووتیان: نئی پیغمبری خوا نئی نه گبر کسیتک نئی بوو؟ فرموی: با به دهستی خوی کار بکات و سود به خوی بگهینیت و صدقه بکات، ووتیان: نئی نه گبر نوری نبوو؟ فرموی: یارمندی پنابری به هلدوان بدات، ووتیان: نئی نه گبر نئی بوو؟ فرموی: کاری چاکه بکات و واز له خراپه بهیتن، نموه صدقه بهی.

۲- فرموی: (كُلُّ نَفْسٍ كُتِبَ عَلَيْهَا الصَّدَقَةُ كُلَّ يَوْمٍ طَلَعَتْ فِيهِ الشَّمْسُ، فَمِنْ ذَلِكَ أَنْ يَعْدِلَ بَيْنَ الْاِثْنَيْنِ صَدَقَةً، وَأَنْ يُعِينَ الرَّجُلَ عَلَى دَابَّتِهِ فَيَحْمِلَهُ عَلَيْهَا صَدَقَةً، وَتَرْفَعُ مَتَاعَهُ عَلَيْهَا صَدَقَةً، وَرُيِّطَ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةً، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةً، وَكُلُّ خُطْوَةٍ يَمْشِي إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةً). (رواه أحمد وغيره). واته: همورو کسیتک صدقه کی لسمره همورو پؤژتک که پؤژ هلدیت، لموانه یک خستنی دوو کس به دادپوروی صدقه، وه یارمندی کسیتک بدات بؤ سوارپوروی وللاغه کی صدقه، وه کله به له کی بؤ بخاته سر پشتی وللاغه کی صدقه، وه شتی زیان بهخش لسمر ریکا دورو بخاتوره صدقه، وه ووته کی چاک صدقه، وه همورو هنگارتک نئی نیت بؤ نورژ صدقه.

۳- له نموده ری غیفاری یوه ﷺ هاتوره که پیغمبر ﷺ فرموی: (على كُلِّ نَفْسٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ طَلَعَتْ فِيهِ الشَّمْسُ صَدَقَةٌ مِنْهُ عَلَى نَفْسِهِ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مِنْ أَيْنَ أَتَصَدَّقُ، وَلَيْسَ لَنَا أَمْوَالٌ؟ قَالَ: لِأَنَّ مِنْ أَبْوَابِ الصَّدَقَةِ: التَّكْبِيرُ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاسْتَغْفِرُ اللَّهَ، وَتَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ، وَتَعَزُّلُ الشُّوْكَ عَنِ طَرِيقِ النَّاسِ وَالْعِظَمُ، وَالْحَجَرُ، وَتَهْدِي الْأَعْمَى، وَتُسَبِّحُ الْأَصَمَّ وَالْأَبْكَمَ، حَتَّى يَفْقَهُ، وَتَدُلُّ الْمُسْتَدِلَّ عَلَى حَاجَةٍ لَهُ قَدْ عَلِمْتَ مَكَانَهَا، وَتَسْعَى بِشِدَّةٍ سَاقِيكَ إِلَى اللَّهْفَانِ الْمُسْتَفِثِّ، وَتَرْفَعُ بِشِدَّةٍ ذِرَاعَيْكَ مَعَ الضَّعِيفِ، كُلُّ ذَلِكَ مِنْ أَبْوَابِ الصَّدَقَةِ، مِنْكَ عَلَى نَفْسِكَ، وَلَكَ فِي جِمَاعِ زَوْجَتِكَ أَجْرٌ). (رواه أحمد واللفظ له، ومعناه أيضا في مسلم). وعند مسلم (قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِذَا أَتَانِي أَحَدُنَا شَهْوَتُهُ، وَيَكُونُ فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ وَزْرٌ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ). واته: همورو کس همورو پؤژتک که هلدیت صدقه کی لسمره بؤ خوی بیکات، ووتم: نئی نیراوی خوا له کوی وه صدقه بکم که سامان و مالمان نینیت؟ فرموی: چونکه له بشه کانی صدقه: ووتنی (الله اکبر) و (سبحان الله) و (الحمد لله) و (لا إله إلا الله) و

(أستغفر الله) یه، همروها فرمان بکمی به چاکه و نهی بکمی له خراپه، وه درکئی یا نیسکئی یا بردی لسمز رتگای خه لک دورور بجهیتوه، وه کوترتک رتنمایی بکهیت، و کپرتک ولایتک تی بگهیمیت تاوه کو فیرین، وه کمیتک شارهزا بکمی که شتیکی ئهوی و تز شوینه کمی ئهزانی، و بهیژی قاجت بهرو کمیتکی بهمه لداوانی داواکاری یارمندی برۆی، وه به هیژی بازووت شتیکی له گهل زه عیفا هه لگری، هممو ئهمانه له بشه کانی صده قمن که خوت بۆ خوتی نه کهیت، هتا چوونه لای خیزانه کمت هه خیره و پاداشتت ههیه.

له لای موسلیم هاتوه: ووتیان: ئهی نیرراوی خوا یه کئی بچی به لای حهز و نارهزوی نهفیشی یهوه پاداشتی ههیه؟ فرمووی: نایا نه گهر له حهرام دا ئه نارهزوه بشکینئی تاوان نی یه؟ همروها نه گهر له حه لالدا به کاری بهیئت پاداشتی بۆ ههیه.

٤- له (أبوذر) وه ﷺ هاتوه ووتی: ییغممبهر ﷺ فرمویتی: (أَلَيْسَ مِنْ نَفْسِ ابْنِ آدَمَ إِلَّا عَلَيْهِ صَدَقَةٌ فِي كُلِّ يَوْمٍ طَلَعَتْ فِيهِ الشَّمْسُ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مِنْ أَيْنَ لَنَا صَدَقَةٌ نَتَصَدَّقُ بِهَا كُلَّ يَوْمٍ؟ فَقَالَ: إِنَّ أَبْوَابَ الْخَيْرِ لَكَثِيرَةٌ: التَّسْبِيحُ، وَالتَّحْمِيدُ، وَالتَّكْبِيرُ، وَالتَّهْلِيلُ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَتَمِيطُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَتُسْمِعُ الْأَصَمَّ، وَتَهْدِي الْأَعْمَى، وَتَدُلُّ الْمُسْتَدِلَّ عَلَى حَاجَتِهِ، وَتَسْعَى بِشِدَّةٍ سَاقِيكَ مَعَ اللَّهْفَانِ الْمُسْتَفِثِ، وَتَحْمِلُ بِشِدَّةٍ ذِرَاعِيكَ مَعَ الضَّعِيفِ؛ فَهَذَا كُلُّهُ صَدَقَةٌ مِنْكَ عَلَى نَفْسِكَ). (رواه ابن حبان في صحيحه، والبيهقي مختصراً وزاد في رواية: (وَتَقَبُّسُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ صَدَقَةٌ، وَإِمَاطَتُكَ الْحَجَرَ وَالشُّوْكَ وَالْعَظْمَ مِنْ طَرِيقِ النَّاسِ صَدَقَةٌ، وَهَدْيُكَ الرَّجُلَ فِي أَرْضِ الضَّالِّهِ صَدَقَةٌ). واته: کس نی یه له ناده میزاد هممو پۆژتک که پۆژی لی هه لهات صده قهیه کمی لسمز نعیئت. ووتیان: ئهی نیرراوی خوا له کوتمان بو هممو پۆژتک صده قهیه کمی بکهین؟ فرمووی: ده رگا کانی صده قه زلن ووتی: (سبحان الله) و (الحمد لله) و (الله أكبر) و (لا إله إلا الله) صده قهیه، و فرمان کردن به چاکه و نهی له خراپه و لابرندی درکئی، بردی، نیسکئی، لسمز رتگا صده قهیه، وه تیگه یاندنی کپرتک، و رتنمایی کوترتک، و ری نشان دانی کمیتک بۆ پیتوستی یه کمی صده قهیه، وه به هیژی قاجت برۆی به پیر یارمندی دانی کمیتکی هه لداوان و داواکاری یارمندی، وه به هیژی بازووت یارمندی شت هه لگرتن بدهی له گهل زه عیفا، ئهمانه هممو صده قمن بۆ خوت. وه لای به یهدهی ئهمشی زیاده که فرمویتی: به پوی خوشهوه چون بهرو پوی براکت صده قهیه، وه لابرندی بردی یا درکتک و دایتک یا نیسک لسمز رتگای خه لک صده قهیه، وه ری نشان دانی ری لی تیک چوویه صده قهیه.

۵- وه فرمویمتی: (مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَّقِيَ النَّارَ فَلْيَتَصَدَّقْ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ). (رواه أحمد ومسلم) واته: هرکس نتوانی خوی له ناگری دۆزهخ بپارزیت با صدقه بکات، نهگر تمنانت به لمتیک خورماش بی، وه نهگر هر نی بو به قسهیه کی شیرین.

۶- وه فرمویمتی: (إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ، يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: يَا ابْنَ آدَمَ! مَرَضْتُ فَلَمْ تُعِدْنِي، قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أَعُودُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ، أَنَّ عَبْدِي فَلَانًا مَرَضَ فَلَمْ تُعِدْهُ؟ أَمَا لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ. يَا ابْنَ آدَمَ! اسْتَطَعْتَكْ فَلَمْ تُطْعِمْنِي، قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أُطْعِمُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّهُ اسْتَطَعَمَكَ عَبْدِي فَلَانٌ فَلَمْ تُطْعِمْهُ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ أَطْعَمْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي. يَا ابْنَ آدَمَ! اسْتَسْقَيْتُكَ فَلَمْ تُسْقِنِي. قَالَ: يَا رَبِّ كَيْفَ أُسْقِيكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: اسْتَسْقَاكَ عَبْدِي فَلَانٌ فَلَمْ تُسْقِهِ، أَمَا أَنَّكَ لَوْ سَقَيْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي). (رواه مسلم). واته: خوی گموره پژوی قیامت نهفرمویت: نمی نادهمیزاد نهخوش کومت کهچی نههاتی سرم لی بدهیت؟ نهلی: نمی پروهردگرم چون سردانت بکرم له حالیکدا تو پروهردگاری جیهانیانی؟ نهفرمویت: نمی نمت زانی فلانه بندهم نهخوش کومت کهچی، سرم لی نندا؟ ناگاداربه نهگر سردانت بگردایه منت نمینی له لای نو. نمی نادهمیزاد داوای خواردنم لی کردی کهچی خواردن ندامی؟ نهلی: نمی پروهردگرم چون خواردن بدهمی له حالیکدا تو پروهردگاری جیهانیانی؟ نهفرمویت: نمی نازانی که فلان بندهم داوای خواردن لی کردی کهچی خواردن نندا پی، نمی نازانی نهگر خواردن پی بدایه نیستا لای من نمت بینیموه. نمی نادهمیزاد داوای ناری خواردنوم لی کردی کهچی نمت دامی. نهلی: نمی پروهردگرم چون ناوت بدهمی لهحالیکدا تو پروهردگاری جیهانیانی؟ نهفرمویت: فلانه بندهم داوای ناری لی کردی کهچی نمتدایه، ناگاداربه نهگر بتدایه نیستا لای من نمت بینیموه.

۷- پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (لَا يَغْرِسُ مُسْلِمٌ غَرْسًا وَلَا يَزْرَعُ زَرْعًا فَيَأْكُلُ مِنْهُ إِنْسَانٌ وَلَا دَابَّةٌ وَلَا شَيْءٌ إِلَّا كَانَتْ لَهُ صَدَقَةٌ). (رواه البخاري). واته: هیچ موسلمانیک نریه دارنک بنیژی، یا دانموتلهیک بجیننی پاشان مروئی یا ناوئی یا هر شتیکی تر لی بی بخوات، نیلا به صدقه بوی ننوسریت.

۸- همروهها پیغمبر ﷺ فرمویمتی: (كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ، وَمَنْ الْمَعْرُوفِ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ، وَأَنْ تُفْرِغَ مِنْ ذَلُوكَ فِي إِثَانِهِ). (رواه أحمد والترمذي وصححه). واته: هممو چاکه کردنیک صدقهیه که، وه له چاکه حساب نهکرت، نهگر به پویه کی خوشموه بجیت به پیر برا موسولمانه کتموه، وه نهگر له دۆلجه کی خوت ناری بز بخدیه جامه کیبوه.

له پيش ترين کس بڼ صدقه پڼ دان کيڼ:

مندال و خزم و کس و کاری صدقه کمر له پيش ترين کسڼ که صدقه يان پڼ بيهڅښ، وه درست نږيه صدقه به بيگانگه بيهڅښ له حالتيکا نرو شتي که نديکا به صدقه بڼ خوی پڼوښتي پڼي هښيت بڼ نهغهڅي خوی و خيژانه کڼي.

۱- له جابره وه ﷺ هاتوه که پيغمبر ﷺ فرموويښي: (إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فَقِيرًا فَلْيَبْدَأْ بِنَفْسِهِ، وَإِنْ كَانَ فَضْلٌ فَعَلَى عِيَالِهِ، وَإِنْ كَانَ فَضْلٌ فَعَلَى ذَوِي قَرَابَتِهِ، أَوْ قَالَ: ذَوِي رَحِمِهِ، وَإِنْ كَانَ فَضْلٌ فَهَاهُنَا وَهَاهُنَا) (رواه أحمد ومسلم). واته: هرکس خوی پڼوښتي به شتيک بوو با بڼ خوی ييت، جا نه گمر له خوی زياد بوو بيدات به خيژانه کڼي، نه گمر له وانيش زياد بوو بڼ خزم و کس و کاری، يان فرمووي: بڼ خاوهڼ رهڅي، جا نه گمر له وانيش زياد بوو ليږولوڼي دابښي بکات.

۲- پيغمبر ﷺ فرموويښي: (تَصَدَّقُوا. قَالَ رَجُلٌ عِنْدِي دِينَارٌ. قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى نَفْسِكَ، قَالَ: عِنْدِي دِينَارٌ آخَرُ. قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى زَوْجَتِكَ، قَالَ: عِنْدِي دِينَارٌ آخَرُ. قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى وَلَدِكَ. قَالَ: عِنْدِي دِينَارٌ آخَرُ. قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى خَادِمِكَ، قَالَ: عِنْدِي دِينَارٌ آخَرُ. قَالَ: أَنْتَ بِهِ أَبْصَرُ). (رواه أبو داود والنسائي والحاكم وصححه). واته: صدقه بکمن، پياړنک ووتي: دينارنکم هډيه. فرمووي: بڼ خوتي صرف بکه صدقه ډيه، ووتي: دينارنکي ترشم پږيه. فرمووي: بڼ ژنه کمتي صرف بکه صدقه ډيه، ووتي: دينارنکي ترشم پږيه. فرمووي: بڼ منداله کمتي صرف بکه صدقه ډيه، ووتي: دينارنکي ترم پږيه. فرمووي: بڼ خزمه تکاره کمتي صرف بکه صدقه ډيه. ووتي: دينارنکي ترم پږيه. فرمووي: نيت خوت نمراني نډي دهی به کڼي بيده.

۳- پيغمبر ﷺ فرموويښي: (كُفِيَ بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَقُوتُ). (رواه مسلم وأبو داود) واته: به سه بڼ نډوي پياړي پڼ تاوانبار ييت منداله کاني و نوانډي نهغهڅي لمرسرتي پشت گوي بڅات.

۴- وه فرموويښي: (أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ عَلَى ذِي الرَّجْمِ الْكَاشِحُ). (رواه الطبراني والحاكم وصححه) واته: باشتريڼ صدقه نډويه بدرت به خزميکي قين له سک.

باتل کردنوڼي صدقه:

حرامه نوکسڼي صدقه نهکات منعت بکات بهسر نرو کسدا که صدقه کڼي پڼدراوه، يان نمرميښي بډات، يا رپا بکا له صدقه کرده نه کډيدا، بهپڼي فرموده ډي خوی گموره که نه فرموږيت: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَتَكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُفْنِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ﴾ (البقره/۲۶۴). واته: نډي نرو کسانډي باوږتان هيتاوه به منعت و نازاردان صدقه کانتان باتل مه کمنوه وه نرو کسانډي لمر رپا کردن ماليان نښهڅښ.

پیغمبر ﷺ فرمودی: (ثَلَاثَةٌ لَا يَكْلَمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. قَالَ أَبُو ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَابُوا وَخَسِرُوا، مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الْمُسِبُّ، وَالْمَنَانُ وَالْمُنْفِقُ سَلَعَتُهُ بِالْخَلْفِ الْكَاذِبِ). واته: سنی کس خوا رزوی دواپی رویان تی ناکاتو نایان دوتی و لتوان پاکیان ناکاتموه و سزای توندیان بز نمیت، نبودر ووتی: هیوا براو مال ویرانن، نموانه کین نمی نیرای خوا؟ فرمودی: کسیتک جلی شور (له خوار قولای) لبر بکات، وه کسیتک خیر به هوارنک بکات و دواپی منعتی به سردا بکات، وه کسیتک که لوبه لی به سوتندی درو سرف بکات و بفروشیت.

صدقه کردن له مالی حرام:

خوای گموره صدقه ورنه گرت نه گموره له مالی حرام بکرت.

۱- پیغمبر ﷺ فرمودی: (أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ، فَقَالَ عَزَّوَجَلَّ: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (المؤمنون/ ۵۱) وَقَالَ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ (البقرة: ۱۷۲). ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلُ يُطِيلُ السَّفَرَ، أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ: يَا رَبِّ، يَا رَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابَ لَهُ؟ (رواه مسلم). واته: نمی خه لکینه خوا پاکه و شتی پاک نمیت وری ناگرتی، وه خوای گموره چ فرمانیتکی کردوه به پیغمبره کانی نو فرمانشی کردوه به باورداران که نفرمووت: نمی نیراوانی خوا شتی پاک و خاورین و حلال بخون وکردهوی چاک بکمن چونکه من ناگاداری کرده کانتام، وه به باوردارانی فرموده: نمی نو کسانمی که باورتان هیناوه خواردنی پاک و خاورین و حلال بخون لوانمی نیمه پیمان بهخشیون. پاشان پیغمبر ﷺ باسی کابرایه کی ریبواری توزاوی سرو ریش نالوزای کرد، که خواردن و خواردنوه و پوشاکی حرام بیت و به حرام پروهده بوویت دست ببرز بکاتموه بز ناسمان و له خوا بیارتتهوه: پروهردگرم، پروهردگرم، نو پارانهویه چون گرتا نمیت.

۲- هروه فرمودی: (مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدْلِ تَمَرَةٍ، مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ - لَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ - فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَتَقَبَّلُهَا بِمِثْلِهَا ثُمَّ يُرِيهَا لِصَاحِبِهَا كَمَا يُرِي أَعْدُكُم قُلُوبَهُ، حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ) (رواه البخاري). واته: هرکس نمونده دنکه خورمایک لهو ماله حلالی به دستی هیناوه ره خوا حلال نمیت وری ناگرتی- بکات به صدقه نموه خوا به دستی راستی وری نه گرتی و پاشان پروهردتی نهکات بز خاونه کمی وه چون هر کام له نیتوه جوانماینه کمی پروهده نهکات هتا نمونده کیتی لی دیت.

صدهقه کردنی ژن له مالتی مېړده کوي:

دروسته ژن له مالتی پياوړه کوي صدهقه بکات نه گڼر بزائيت وازي. په وه حرامه لسمري، نه گڼر نمراني وازي په يان نا.

له عائشې هاتوه که پيغمبر ﷺ فرموي: (إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا - غَيْرَ مُفْسِدَةٍ - كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ، وَلِزَوْجِهَا أَجْرٌ بِمَا كَسَبَ، وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ، لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرَ بَعْضٍ شَيْئاً) (رواه البخاري). واته: نه گڼر تافرت له خواره مني ماله کياني کرد به صدهقه، به بئ نوي مېستې به فيزداني بئ، پاداشتي خوي ورنه گرت لسمر به خښه کوي مېړده کوي پاداشتي بؤ هديه لسمر نوي پيداي کردوه، بئ نوي هيچيان پاداشتي هيچيان کم بکنوه.

له نبو نوماموه هاتوه فرموي: گوتم له پيغمبر به ﷺ له ووتاري حدجې مال ناويدا نوي فرموي: (لَا تُنْفِقُ الْمَرْأَةُ شَيْئاً مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا الطَّعَامَ؟ قَالَ: ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا) (رواه الترمذي وحسنه). واته: ناييت ژن له مالتی مېړده کوي بېخشي بئ په زامندي مېړده کوي. ووتيان: نوي نيرروي خوا خواره منيش؟ فرموي: خواره مني باشتين مالتی نيميه. جگه له همدې شتي کم که له عورفدا باوه ژن بيکات به صدهقه بئ په زامندي پياوړه کوي نوه دروسته.

چونکه له نسمای کچې نموبه کرده هاتوه فرموي: پرسيم له پيغمبر ﷺ ووتم: زوبير پياوړي توره، منيش همزار روم تئ نه کات، ناي له ماله کوي صدهقه بکم بئ په زامندي خوي؟ فرموي: (أَرْضِيهِ وَلَا تُوعِي فُيُوعِيَ اللَّهِ عَلَيْهِ). (رواه أحمد والبخاري ومسلم) واته: شتي کم نوي له عورفدا باوه، وه له کيسدا مال زه خيره مه که نه گينا خوا لیت منع نه کات.

دروسته سامان و دارايي هموي بکرت به صدهقه:

دوسته بؤ کسنيکې به توانای کاسب که هرچې مالتی هديه بيکات به صدهقه ^(۱).

عومر ؓ فرموي: پيغمبر ﷺ فرماني پئ کردين که صدهقه بکين، جا رنکوت مالتکم هيو، له دلي خومدا ووتم: نمرؤ پيش نموبه کر ؓ ندهموه که قت پيشي نه کوتوم، جا نيوي ماله کم هينا، پيغمبر ﷺ فرموي: چيت بؤ خيزانه کمت هشتوتوه؟ فرموي: نه مندي نعه. پاشان نموبه کر هات به خوي و هرچې نوه هيو، پيغمبر ﷺ پئ فرموي: چيت بؤ خيزانه کمت

(۱) به لام نموبه غفري طبري نه لیت: هر چنده دروسته، به لام پسنده نو کاره نه کات، به لکو تنها سيده کي ماله کي بکات به صدهقه (دانه).

هیشتهوتمه؟ ووتی: خوا و پیغمبرم بۆ هیشتهوتمه. منیش ووتم: ناییت له هیچدا پیتش برکیت له گهنا بکهم. (ئەبوداود و (ترمذی) که به صحیحی داناهه گێڕایانتهوه).

زانایان بۆ دروستی کردن به صدقهی ههموو مالێ مرگی ئهویان داناهه که ئهیت ئه کسه به توانا و ئیش کمر بیت و به ئارام بیت و قهرزدار نهیت، وه کسانیکه لانهین که پترست بێ بهخویران بکات، جا نهگهر ئه کسه ئه مهرجانی تیدا نهبوو کهراهمتی ههیه ههموو مالی بکات به صدقه.

چونکه له جابیره رضی الله عنه هاتوه فرمویتی: جارتک لهلای پیغمبر صلی الله علیه و آله بووین، لهو کاتدا کابرایک هات ئهوهندی هیلکهیدک زێری هینا، ووتی: ئه نیراوی خوا ئهعم له مهعهدیک دههیناوه، لیم وهگره ئه ههوی بیکه به صدقه، لهوش زیاتر هیچ شک نابم، پیغمبر صلی الله علیه و آله رووی لێ وهگێرایهوه، کابرا لهلای چهپهوه چوه بهرههسی، ههرووی لێ وهگێرایهوه، پاشان له پشتوه هاتوه. پیغمبر صلی الله علیه و آله لێ وهگره و تی گرت، نهگهر بهری بکوتایه نازاری پێ نهگیاند، یا برینداری نهکرد، پاشان فرموی: (يَا أَيُّهَا أَهْلُ الْبَيْتِ كُلُّهُ يَصْدَقُ بِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ بَعْدَ ذَلِكَ يَكْفُفُ النَّاسَ، إِنَّمَا الصَّدَقَةُ عَنْ ظَهْرِ غَنَى). (رواه أبوداود والحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم، وفيه محمد بن اسحاق^(١)). واته: ههندی له ئیهو دیت ههروچی ههیه ئهیکات به صدقه پاشان خۆی دائهیشیت دهست له خهک پان نهکاتوه. تنها لهکاتی بووندا صدقه نهکرت.

درسته صدقه بدریت به (ذمی) و حهری:

درسته صدقه بدریت به (ذمی) و حهری، وه موسلمان پاداشت وهنهگری لهری. خوای گهوه مهدهی کومهتیکه کردوه ئهفرموی: ﴿وَيُطْعَمُونَ الْطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ، مَسْكِينًا وَتَيْمًا وَأَسِيرًا﴾ (الدهر/٨). واته: خواردن ئهدهن به ههزار وههتیو وئهر لهر خۆشهرستی خوا. وه ئهریش حهری به. وه خوای گهوه فرموی: ﴿لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الدِّينِ لَمْ يُقْتُلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِّنْ دِينِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ (المتعه: ٨). واته: خواریتان لێ

(١) کورتی قسێ شیخ ئهلبانی لهوای ئهوی لهحهیسه که کۆلارهتوه ئهعهیه: حهدهسه که لهر بهر ئهویانی باس کرا زهعهفه، بهلام ئهو رستهیهی که بهلگهی پێ هاتوته ئهریش ئهویه که فرمویتی: (لهکاتی بووندا صدقه نهکرت) صحیحه، چونکه چهند رینگایهکی تری ههیه له جابیره، نهحهه تهخریجی کردوه (٣/٣٤٦) و شایهتیکه ههیه له حهدهسی ئهوی هورهیره لهلای بوخاری و کسانێ تر، و له (الإرواء) یشدا تهخریج کراوه به ژماره (٣/٣١٦). (تمام المنه / آلبانی).

ناگریت چاکبکمن و دادپروهرین له گمل ثواندا که نهجنگارون دژی تیوه لیسر ناین، وه له شوتنی خوتان دهریان نه کردون، بپراستی خوا دادپروهره کانی خوش ثمریت.

له نهسمای کچی نمویه کرده ﷺ هاتوه ووتیته: دایکم هات بۆ لامان بی باوهر بو، منیش ووتم: نمی نیراوی خوا دایکم هاتوه بۆ لامان وۆر پروشه بۆمان، نایا بچم به لایهوه؟ فرمووی: بهلی، سیلهی رهم بگهینه له گمل دایکتدا.

صدهقه وچاکه کردن له گمل ناژهلدا:

۱- بوخاری و موسلیم نهگیرنوه که پیغمبهر ﷺ فرموویته: (بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقِهِ، إِشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَوَجَدَ بِئْرًا فَتَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ، ثُمَّ خَرَجَ، فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ. فَقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِي كَانَ قَدْ بَلَغَ مِنِّي، فَتَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفَمِهِ حَتَّى رَقِيَ، فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَفَقَرَ لَهُ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا؟ فَقَالَ: فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ). واته: پیاویک به ڕنگایه کدا نهروشت و تینوتی زۆری بۆ هیتا، بیژیکی دیهوه چوه ناو بیره که وتیر ناوی خواردهوه وهاتمه سهرهوه، بینی سهگیک له تینوا گل نهخوات، پیاوه که ووتی: نیسته نهو سهگه له تینوا وه منی به سهر هاتوه، چوه ناو بیره که وخوفه کهی پر کرد له ناو وگرتی به ده میوه وهاتمه سهرهوه، سهگه کهی تیر ناوکرد، جا خوا پاداشتی کابرای دایمه وله گوناچه کانی خوش بوو. ووتیان: نمی نیراوی خوا بۆ نهگمر چاکه بکهین له گمل ناژهلدا به خیر وپاداشت بۆمان نهووسریت؟ فرمووی: بهلی له ههموو جگهرت ڕیکدا پاداشتان بۆ ههیه.

۲- ههروهها موسلیم و بوخاری نهگیرنوه که پیغمبهر ﷺ فرموویته: (بَيْنَمَا كَلْبٌ يَطِيفُ بِرَكِيَّةٍ، قَدْ كَادَ يَقْتُلُهُ الْعَطَشُ، إِذْ رَأَاهُ بَغْيَا بَنِي إِسْرَائِيلَ فَتَرَعَتْ مَوْقَهَا فَاسْتَقَتْ لَهُ بِهِ، فَسَقَتْهُ فَفَقَرَ لَهَا بِهِ). واته: سهگیک به دهوری دۆلێکدا نهسوړایهوه خهړیک بوو تینوتی نهیکوشت، نافرهتیک داورن پیس له داورن پیسه کانی بنی ئیسرائیل که چاوی پزی کموت خوفه کانی داکنندو ناوی بۆ دههیتنا و سهگه کهی تیرناو کرد، خوی گموره به هۆی نهوه له تاوانه کانی خوش بوو.

صدهقهی (جاریه) بمر دوام:

نه محمد و موسلیم نهگیرنوه که پیغمبهر ﷺ فرموویته: (إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ) واته: کاتی ناده میزاد نهمریت کاری له دنیا دانبریت له سێ شت نهییت، صدهقهی جاریه و بمردهوام، یا زانستی ڕیک که سوود بهخش بیت، یا کورنیک صالحي ههیتت لهپاش خۆی دوعای بۆ بکات.

سوپاس گوزاری چاکه کمر:

۱- نبوداودو نسانى به سمنديكى صحيح له عبدالله ى كورې عومبروه ﷺ نه گيرتيموه كه پيغمبر ﷺ فرمويتمى: (مَنْ اسْتَعَاذَ بِاللَّهِ فَأَعِيذُوهُ، وَمَنْ سَأَلَكُمْ بِاللَّهِ فَأَعْطُوهُ، وَمَنْ اسْتَجَارَ بِاللَّهِ فَأَجِيرُوهُ، وَمَنْ أَتَى إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِنُوهُ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَعْلَمُوا أَنْ قَدْ كَفَّاتُمُوهُ). واته: هرکس پیتانی ووت: پنا نه گرم به خوا پناى بدن، وه هر کس پیتانی ووت: تو خوا فلانه شتم بدنى، بیدنى، وه هرکس پیتانی ووت: پشت به خوا نعبستم پشت ولاینى بگرن، وه هرکس چاکه يه کى له گه لدا کردن پاداشتی بدونه، وه نه گمر دهسه لاتتان نبوو نمونده دعای خیری بۆ بکمن نمونده همتا دنيا نمبن پاداشتان داوه توه.

۲- نه محمد له (أشعث) كورې قهيسوه -به سمنديك كه راوى يه كانى ثيقمن- نه گيرتيموه كه پيغمبر ﷺ فرمويتمى: (لَا يَشْكُرُ اللَّهُ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ). واته: سوپاسى خوا ناكات كسيك كه سوپاسى خه لك نه كات لىسر چاكه.

۳- (ترمذى) نه گيرتيموه -وبه حسنينشى داناوه- له نوسامى كورې زهيدوه ﷺ كه پيغمبر ﷺ فرمويتمى: (مَنْ صَنَعَ مَعَهُ مَعْرُوفًا، فَقَالَ: لِفَاعِلِهِ: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا، فَقَدْ أَبْلَغَ فِي الثَّنَاءِ). واته: هرکس چاکه يه کى له گه لدا کراو به خاوهن چاکى ووت: خوا پاداشتی به خیرت بداتوه، توه نموپېرى ستایشی کردوه.

پژوو

پژوو به وازهیتان و خوگرتن نموتری خوی گموره فرمویمتی: ﴿إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا﴾

(مریم/۲۶). واته: من لیسر خۆم نمزهر کردوه که بئدهنگ بم و قسه نهکم بۆ خوی به بزمی.

بهلام پژوو لیهدا مهبست خوگرتنمویه له خواردنمونی و خواردنمو نو شتانی پژوویان پی

نمشکیت له طلوعی فجرهوه هتا خوژناوا برون له گهل نیست هیتاندا.

(فضلای پژوو:

۱- له نمبوهورهپروه هاتوه پیغمبیر ﷺ فرمویمتی: (قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصِّيَامَ، فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ، وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلَا يَرُفْثُ وَلَا يَصْخَبُ وَلَا يَجْهَلُ، فَإِنْ شَاتَمَهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ، مَرَّتَيْنِ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ؛ وَلِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا: إِذَا أَنْفَرَفِرِحَ بِفِطْرِهِ، وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ). (رواه أحمد ومسلم والنسائي).

واته: خوی گموره و بدهسهلات ئهفرمویت: ئادهمیزاد هممو کردوه چاکهکانی بۆ خویمتی جگه له پژوو که بۆ منمو همر خۆم پاداشتی ئدهمهوه، وه پژوو قهلغانی گوناحه، جا نهگمر همرکستیک بهپژوو بوو با قسمی ناشیرین و هاوار هاوار نهکات و نهمانی نهکات بهرامبهر به خهلهک، وه نهگمر کستیک جوتنی پیتدا یا شمپی لهگهلهدا کرد دوو جار بلیت: من بهپژووم، بمو زاتمی گیانی محمدی به دهسته بۆنی دهمی پژووان له پژوی دواپیدا لای خوا له بۆنی میسک خوشتره. وه بۆ پژووان دوو خوشی هیه دلیان پی خوش نهکات، یهکهمیان: کاتی پژووهکمی نمشکینیت دل خوش نمیت، وه دووهمیان: کاتی نهکات به خوا دل خوشه بهپژووهکمی که فرمانی خوی بهجی هیتاوه.

۲- وه له ریوایمتی بوخاری و نمبودارد هاتوه ئهفرمویت: (الصِّيَامُ جُنَّةٌ فَإِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ صَائِمًا فَلَا يَرُفْثُ وَلَا يَجْهَلُ، فَإِنْ امْرُؤٌ قَاتَلَهُ أَوْ شَاتَمَهُ فَلْيَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ مَرَّتَيْنِ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ، يَتْرُكُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَشَهْوَتَهُ مِنْ أَجْلِ الصِّيَامِ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا). واته: پژوو قهلغانه له گوناح جا نهگمر همرکستیک بهپژوو بوو، با قسمی خراب نهکات و نهمانی نهکات بهرامبهرکس، وه نهگمر کستیکش شمپی پی فروشت یا قسمی پی ووت دوو جار بلیت: من بهپژووم، بمو زاتمی گیانی محمدی به دهسته بۆنی دهمی پژووان لای خوا له بۆنی میسک خوشتره، چونکه ئهه کسه خواردن و خواردنمو نارهزوهکانی لمهر من واز لی نمینیت، پژوو بۆ منمو من پاداشتی ئدهمهوه، وه کردنی چاکه به دهقات پاداشتی خاوهنی ئهدرتتهوه.

۳- له عبد الله كورې عميره خويان لى رازى بيت هاتوه كه پيغمبر ﷺ فرمويتى: (الصَّيَّامُ وَالْقُرْآنُ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَقُولُ الصَّيَّامُ: أَيُّ رَبِّ مَنَعْتُهُ الطَّعَامَ وَالشَّهَوَاتِ بِالنَّهَارِ فَشَفَعْنِي فِيهِ. وَيَقُولُ الْقُرْآنُ: مَنَعْتُهُ النَّوْمَ بِاللَّيْلِ، فَشَفَعْنِي فِيهِ فَيُشَفَّعَانِ) (رواه أحمد بسند صحيح)^(۱). واته: پژژوو قوربان له پژژوى دواييدا تكا كارى بمنده كانى خوان. پژژوو نه ليت: نى پمروه دگار من نم هيشتوه به پژژو خواردن بخوات و ناره زوه كانى به جى بگه ينييت، خوايه تكات لى نه كم لى بپورو تكا كم ودرى گره، وه قوربان نه ليت: نى پمروه دگار من نم هيشتوه به شو بخوييت، تكات لى نه كم لى بپورو تكا كم ودرى گره، خواى گموره تكاى همدووكيان ودرته گريت.

۴- له نبوتو ماموره ﷺ هاتوه ووتويتى: چومه لاي پيغمبر ﷺ ووم: فيرى كودنى كارنكم بكه بهرو بهم شتم بهريت فرموى: (عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَاعْدَلُ لَكَ، ثُمَّ أَتَيْتُهُ الثَّانِيَةَ فَقَالَ: عَلَيْكَ بِالصَّيَّامِ) (رواه أحمد والنسائي والحاكم وصححه). واته: به پژژوو گرتنوه خريك به چونكه پژژوو له چاكيدا بى وينيه. نه ليت: دووباره چوممه بى لاي هر فرمويوه: به پژژوو گرتنوه خريك به.

۵- له نبوتو سعيدى خوردي يوه ﷺ هاتوه كه پيغمبر ﷺ فرمويتى: (لَا يَصُومُ عَبْدٌ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا بَاعَدَ اللَّهُ بِذَلِكَ الْيَوْمِ النَّارَ عَنْ وَجْهِهِ سَبْعِينَ خَرِيفًا) (رواه الجماعة إلا أبا داود). واته: كسيك لمبر خوا پژژوك به پژژوو بيت خوا بى ماوى حفتا سال ريگا لمبر نوكارى ناگرى دوزخ له پوى دور نه خاتمه.

۶- له سحلى كورې سمعده هاتوه پيغمبر ﷺ فرمويتى: (إِنَّ لِلْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ: الرِّيَّانُ، يُقَالُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَيْنَ الصَّائِمُونَ؟ فَإِذَا دَخَلَ آخِرُهُمْ أُغْلِقَ ذَلِكَ الْبَابُ) (رواه البخاري ومسلم). واته: له بهم شتدا درگايم هديه پى نه لين: ره بيان، له پژژوى دواييدا نه لين: پژژوانه كان له كوين؟ توانيش كو نمونه كاتى همويان لو درگايمه چونه ژوره نو درگايمه دانه خريت.

بشه گاني پژژوو:

پژژوو دوو بشه: فرزو سونمت. وه پژژوى فرز نه كريت به سى بشمه:

۱- پژژوى مانگى په مزان.

۲- پژژوى كه فارهت.

۳- پژژوى نمز.

(۱) شيخ نه لباني له دواى ليكولينيوه ده فرمويت: نيسنده كوى له ريگاي تروه حسنه به لام نيسنده كوى نه حمد زه عيفه. والله اعلم.

لیزه دا تمنها باسی مانگی په مزانو پژدووی سوننت نه کین، وه بشه کانی تری له شوینی خویدا باس نه کین.

پژدووی مانگی په مزان

حوکمی پژدووی په مزان:

پژدووی مانگی په مزان واجبه بهیږی قورډان و سوننت و نیجماع. بهیږی قورډان نم فرمایشتانی خوای گموره یه:

فرمودی: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ (البقرة/۱۸۳). واته: نوی نور کسانه باورډان هیناوه پژدوتان لسمر نووسراوه - واجب کراوه - وه چوڼ لسمر نوانی پیش نیوه نووسراوه، به لکو له خوا بتسن و خوتان بیارتن.

وه همدو ها فرمودی: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ (البقرة/۱۸۵). واته: مانگی په مزان نور مانگیه که قورډانی تیدا نیراوته خواره وه، که هویه که بو نوهی خه لک ری راستی پی بدوزنوه، وه پوښن کمره وه نوی ری راسته یو جیا کمره وه راست و ناراسته، جا هرکس له نیوه هاتنی مانگی په مزان بینی با نور مانگی به پژدوو بیت.

به لام بهیږی سوننت نور فرموده یی پیغمبره ﷺ که فرمودی: (أُبَيِّتُ الْإِسْلَامَ عَلَى خُمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَصِيَامَ رَمَضَانَ وَحُجَّ الْبَيْتِ). واته: نیسلام له پینج شت پینک هاتوه: شهادتی لا إله إلا الله حمد رسول الله، ونویژ کردن، و زه کات دان، و گرتنی پژدووی مانگی په مزان، و حج کردن.

وه له حدیسی طلمی کوی (عبیدالله) دا هاتوه که پیارتک له پیغمبری ﷺ پرسى ووتی: نوی نیراوی خوا، پیم بلای خوا چ پژویه کی لسمر فریز کردوه؟ فرمودی: مانگی په مزان. کابرا ووتی: نایا لوه زیاترم لسمره؟ فرمودی: نه، مه گور سوننت بکیت.

وه نوممتی نیسلامی نیجماعیان لسمر واجبیتی مانگی په مزان کردو، و لسمر نوهش که پژدوو په کیکه له روکنه کانی نیسلام که به زهرورت له دیندا زاندره، و نور کسی نیکناری بکات کافرو له دین هه لگمراویه، وه له پژوی دوو شنبه دووی شمعیانی سالی دووی هیجریدا واجب کراوه.

(فضل)ی مانگی په مزان، و (فضل) ی کردنی کاری خیر تیتدا:

۱- له نبوهوړه پړوه هاتوه که پیغمبر ﷺ - کاتې مانگی په مزان هات - فرموی: (قَدْ جَاءَكُمْ شَهْرٌ مُبَارَكٌ، افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ، تَفْتَحُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ وَتُغْلَقُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجَحِيمِ وَتُغْلَقُ فِيهِ الشَّيَاطِينُ، فِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ، مَنْ حَرَّمَ خَيْرَهَا فَقَدْ حَرَّمَ) (رواه أحمد والنسائي والبيهقي^(۱)).
واته: را مانگیکی پیوژتان بز هاته پیتش، خوا فرزی کردوه لسمرتان نو مانگه بهروژوو بن، لم مانگدا دهرگاګانی بهمشت ناراله نمبن و دهرگاګانی دوزخ دانهخرین و شیتانهکان کوژ و بوند نهکرتن، شویکی تیتدایه خواپرستی تیتدا له خوا پهرستی هزار مانگ خیرتره، جا هرکس له خیری نو شوه بی بش بیت نو بهراستی بی بمشه.

۲- له عمرهجموه هاتوه ووتی: لای عوبه کوی فرقد بووم باسی په مزانې نهکرت، لم کاتدا یهکې له هارهلهکې پیغمبر ﷺ هاته ژورووه بز لامان، عوبه لی ترساو بی دنگ بو، کاتې نو بیتدنگ بو هارهلهکې پیغمبر ﷺ باسهکې بز توار کردین و فرموی: گویم له پیغمبر ﷺ بو دهریاری په مزان نهیفرموی: (تُغْلَقُ أَبْوَابُ النَّارِ، وَتُفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، وَتُصَفَّدُ فِيهِ الشَّيَاطِينُ. قَالَ: وَنُنَادِي فِيهِ مَلَكٌ: يَا بَاغِي الْخَيْرِ أَبْشِرْ، وَيَا بَاغِي الشَّرِّ أَقْصِرْ، حَتَّى يَنْقُضِيَ رَمَضَانُ) (رواه أحمد والنسائي وسنده جيد).
واته: کاتې په مزان دیت دهرگاګانی دوزخ دانهخریت و دهرگاګانی بهمشت نهکرتنوه، شیتانهکانیش دور نهخرتنوه، نو فرموی: فرشته یکه بانگواز نهکات لم مانگدا: نو خیر خوازان مژده بی لیتان وه نو شهرخوازان وازهیتن، هتا نو مانگه کوتایی دیت.

۳- له نبوهوړه پړوه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموی: (وَالصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مَكْفَرَاتٌ لِمَا يَنْهَن، إِذَا اجْتَنَبْتَ الْكِبَائِرُ) (رواه مسلم).
واته: پینج فرزی نوزدهکان و جومعه هتا جومعه و په مزان هتا په مزان لایبری نو گوناهاخن که له نیوانیاندا نهکرت، نهگرم نو کسه له گوناهاه گورهکان خوی بهدور بگرت.

۴- له نبوسعیدی خودری یوه ﷺ هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموی: (مَنْ صَامَ رَمَضَانَ وَعَرَفَ حُدُودَهُ، وَتَحَفَّظَ مِمَّا كَانَ يَنْبَغِي أَنْ يُحَفَّظَ مِنْهُ، كَفَّرَ مَا قَبْلَهُ) (رواه أحمد والبيهقي بسند

(۱) کورتی قسمی شیخ نهلانی نوهیه که نم ریوایتیهیان (منقطع)، بهلام (صحیح لغیه) یه، چونکه نو قسمی: کردنوی دهرگاګانی بهمشت و داخستنی دهرگاګانی دوزخ و بوند کردنی شیتانهکان سابت و صحیحه و له صحیحهیندا هدی له حدیسی نبوهوړه پړوه، و له (الصحیحه) دا به ژماره (۱۳۰۷) تخریج کړاو، و باقی حدیسه که لای نیینوماجه هدی بهسندیکی حسن وه مونزیرش به حسنی دانوه.

جید^(۱). واته: هرکس مانگی په مەزان بهرژوو بیت و سنوری مانگی په مەزان بزانی که چی تیدا نه کړیت و چی تیدا په وایریدو خوی بیاریزئ لوانه پتوسته خوی لی بیاریزیت گوناوی پیش نومانگه تسریتتوه.

۵- له نبوهو په پوره هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ) (رواه أحمد وأصحاب السنن)^(۲) واته: هرکس مانگی په مەزان بهرژوو له پری خوادا بهرژوو بیت خوا له گوناوه کانی له پتو پتشی تهریت.

ترساندن له نه گرتنی پژژوو په مەزان:

۱- له نبوهو په پوره هاتوه پیغمبر ﷺ فرمویت: (عَرَى الْإِسْلَامَ وَقَوَاعِدُ الدِّينِ ثَلَاثَةٌ، عَلَيْهِنَّ أَسَسُ الْإِسْلَامِ، مَنْ تَرَكَ وَاحِدَةً مِنْهُنَّ فَهُوَ بِهَا كَافِرٌ حَلَالُ الدَّمِّ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَالصَّلَاةُ الْمَكْتُوبَةُ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ) (رواه أبو يعلى والديلمي وصححه الذهبي)^(۳). واته: دهسته گیده کانی تسلام و بنمە کانی تاین سئ شتن، که تسلام له سر توانه دامه زراوه، هرکس واز له یه کتیکان بهیت توه کافرو خونی په وایه، توانیش شایه تیدانی (لا إله إلا الله) و نوژه فرزه کان و پژژوو په مەزانه.

۲- له نبوهو په پوره هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ، فِي غَيْرِ رُخْصَةٍ رَخَّصَهَا اللَّهُ لَهُ، لَمْ يَقْضِ عَنْهُ صِيَامُ الدَّهْرِ كُلِّهِ وَإِنْ صَامَهُ) (رواه أبوداود وابن ماجه والترمذي). واته: هرکس پژژوو په مەزان بشکیتیت بی توهی روخصتیک هیت له روخصتانهی خوا دایناوه، نه گرتو توه ساله همو بهرژوو بیت جی توه پژژوو بۆ ناگرتتوه.

(۱) شیخ تهلانی ده فرمویت: واته، بدهام تم قسه یس سرغی لسه، چونکه له سندی نه محدود بهیه قیدا کسکی تیدایه که له ژماره مجهوله کانه، و توسیق کردنی تینو حیبیان توه مجهولی رفته لاتابات، لبر توهی لمویر باسما کرد که تینو حیبیان مجهول به سیه تزان.

وه ده فرمویت له (الضعیفه) دا به ژماره (۵۰۸۳) هاتوه.

(۲) دانر ژور دور کوتوتتوه له باسه که، چونکه تم حدیسه هر بم زاروه له صحیحیندا هیه به تواوی وه له (الإرواء) یشدا تمخریج کراوه به ژماره (۹۰۶) (تمام المنه).

(۳) دانر تم حدیسی لهاسی نوژه نه کردا هتاره، و لوتدا پوتم کردوتتوه که زه عیفه نیر پتو است ناکات دوباره یه کینه توه (تمام المنه).

بوخاری ووتی: ئەلین: ئەبوهویریه ئەم حدیسه به مرفوعی نه گيریتموه: (مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ، مِنْ غَيْرِ عَذْرِ وَلَا مَرَضٍ لَمْ يَقْضِهِ صَوْمُ الدَّهْرِ، وَإِنْ صَامَهُ) ^(۱). واته: هرکس روژنکی په مەزان بېی مەعزەت یا نهخوشتی بشکیتیت پښتووی سالتیک جیتی ناگرتیموه نه گەر بهرپښتوشت بیت. وه نیشنومسعودیش هر نهوی نهوت.

ذهبی ووتی: لای نیمانداران وا سابته که هرکس بېی نهخوشتی پښتووی مانگی په مەزان نه گرت له زیناکارو عاروق خور خراپه، هتا گومان نېمن له نیسلامتی به کیدا، وه هر وه گومانی پی نېمن زیندق و درچو له نیسلام بی.

مانگی په مەزان به چی ثابت نیت؟

هاتنی مانگی په مەزان به دیتنی هلال ثابت نیت، با تنها کسیتکیش بیینیت، به لام عادل بیت، یا بهتواو بوونی پښتوکانی مانگی شمعبان به سی پښتو.

۱- له نیشنومسعودیه په زای خویان لی بی هاتوه فرموی: خەلکی نه گران بۆ مانگ، منیش به پیغمبرم ﷺ راگه یاند ووت: مانگم بینوه، خوی بهرپښتو بووه به قسه کوی من و فرمائی به خەلکه کش کرد که بهرپښتو بن. (نمودادو حاکم و نیشنوحیبان گپراویانتموهو ئەم دووانه به صحیحیان داناه).

(۱) شیخ ئەلبانی ئەفرموی: ئەم حدیسه زعیفه، بوخاریش نامازی بۆ نهوه کردوه، هر وه نیشنوخوزهیمه له صحیحه کیدا باسی کردوه (۲۳۸/۳) و موندیری و بهغوی و (قرطبی) و (ذهبی) و (دمیری) که موناوی لیوهیان نه گيریتموه، هر وه (حافظ) نیشنوحجیریش به زعیفی داناه و سن عیلمتی باس کردوه: (إضطراب و جهالة و إنقطاع) جا سیری (فتح الباری) بکه (۱۶۱۸/۴) به لام (حافظ) لهوا بهه لدا چوه که ووتی: نیشنوخوزهیمه به صحیحی داناه.

لهوایدا شیخ دهفرموی: هر وه یه کن له براکامان ههله یه کی گهری کردوه له دانراوه کیدا بهناوی (الأحاديث الصحيحة) که ههلی بژاردون له (صحيح البخاري) وه ئەم حدیسی لئاو ئوانا هیناوه، لبر نهوی نهیزانیوه که ئەم حدیسه لای بوخاری موعه للقه، وه هر وه نهیزانیوه که ئەم حدیسانئی بوخاری به موعه للقی هیناوی به لای خوشیوه همریان صحیح نین، تا بگات به غیری شو، وه ئەم حدیسمش بوخاری بۆخوی به ناماژه پی کردن به لاوازی داناه، و من له چاپی یه کمسی شو کتیبیدا سرغیم بۆی را کتیشا، نهویش به لیتنی خیری پیدام، جا نازام تیا بۆی کراوه چاپی بکاتوه و ئەم ههله یی لابات و به لیتنه کوی بهرته سەر؟ چونکه من گومانی خیرم پی نهبرد.

۲- له ښوونکو پرته هاتوړه که پښتېمېر ﷺ فرموي: (صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمَلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ يَوْمًا) (رواه البخاري ومسلم). واته: به بينينی مانگ بهرژوونو بن و به بينينی بيشکينتن، وه نهگړ هور بو، مانگي شعبان بکمنه سي پژي توار، نهجا بهرژوونو بن.

(ترمذي) ووتوي: بشي ژوري زانايان لسره نودن ونه لين: شايتمی پياړتيک ودرته گړي بز بهرژوونو بوون. وه نهمش قسمی ښوونکو باره و شافيعی و نه محمد. وه نودوي ووتوي: نهميان راسته.

به لام بينينی هيلالی مانگي شموال، بهو (ثابت) نعتيت که مانگي په مزان سي پژ توار بکات، وه شايتمی تمنا پياړتيک ودرناگړيت، هرچنده راستگړ و دادپروهرش بيت، بهرای بشي ژوري زانايان، وه به مرجبان داناره که دوو کسی عادل شايتمی بدن لسره بينينی. ښوونکو نعتيت که هيلالی مانگي په مزان و شموال لوده له يک جيا ناکاتوه، وه ووتوي: شايتمی پياړتيکی راست وعادل ودرته گړيت بز هر دووکیان.

ښوونکو ووتوي: مذهبي ښوونکو کړي مندر، مذهبي ښوونکو، وه وا بزاتم مذهبي زاهري په کانيسه.

ښوونکو کړي مندر به لگي بهو هيناوه توه که نيجماع لسره نود پټک هاتوه، که بهرژوونو بوون و شکاندن به قسمی تمنا کسيک بکړيت، کواته پټويسته هر بهو شويوېش بيت له چونه ناو مانگ و درچون له مانگ، چونکه هر دووکیان نيشانمن، کاتي بهرژوونو بوون و شکاندن پي جيا نه کړتوه، وه شوکانی ووتوي: نهگړ له ده ليله صهحيحه کانا به لگي نود نه هاتيت که شايتمی دوو کسيش نيعتباري پي بکړيت بز شکاندن، کواته ظاهره و او درته کوې نود بهس بيت، نويش به قياس لسره بهرژوونو بوون. وه هروها عيادهت کردن به قبول کردنی خبري واحد، نود نه گهيمنت که له همدو جټه کدا ودرېگړدريت، مهگړ جتگايک که به لگه هييت تايېتمی بکات، به عيادهت نه کردن به خبري واحد، وه شايتمی دان لسره مال و سامان و نود جوړه شانه، کواته زاهري نود راسته که ښوونکو بز چوه.

نيختلانی مطلق:

جومهور بز نود چوون: که نيختلانی مطلق - جياوازي شوني دهلتانی مانگ - نيعتباري پي ناکړيت، به لکو هر کاتي خه لکی هر شار و ولاتيتک مانگيان بيني لسره همدو خه لکی شار و ولاتیکانی تر پټويسته بهرژوونو بن، به پي فرموده کی پښتېمېر ﷺ که فرموي: (صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ). واته: به بينينی مانگ بهرژوونو بن و به بينينی بيشکينتن.

وہ نعمة قسديه که ندرت به گویي هممو نتموهی نیسلامدا، که هر کس مانگی بیني له شونتیکدا نو بینینه بۆ همموانه.

وہ رهنی عیكریمو قاسمی کورې محمدو سالم و نیسحاق و قولی صحیح لای حنفیه کان و هدلبژارده لای شافیهی به کان نهمیه: هر ولاتمو بهی بیینی خویان کار بکن، وہ بیینی ولاتی تر به سر نماندا ناچسپیت.

بهی بی نی نهمی کورهب گتراوی نتموه و فرمویمتی: له شام بووم، پژړوی مانگی رهمزان دهستی پی کرد، شوی هینی بوو مانگم بیني، پاشان هاتم بۆ مدینه له کوتایی مانگدا، نیبنوععباس لئی پرسیم لمباری هیلالموه فرموی: نیوه کی له شام مانگتان بیني؟ ووتم: شوی هینی بییمان. ووتی: تۆ به چای خۆت بینیت؟ ووتم: به لئی خه لکیش بیینیان و به پژړو بوون و موعاوی یمش به پژړو بوو، نیبنوععباس فرموی: به لثم نیمه شوی شهمه بییمان، هر به پژړووش نمین هتا سی پژړ تهاو نه کین، یا مانگ نیبینیموه. ووتم: نی بیینه کی موعاوی به و به پژړو بوونه کی بۆ تۆ بس نی به؟ فرموی: نا، پیغمبر ﷺ بهو شیویه فرمانی پی کردوین. (نهمد و موسلم و ترمذی گتراویانتموه).

(ترمذی) ووتویمتی: نهم حدیسه حسن و صحیح و غریبه، وہ کردوهی زانایان لسمو نهمو حدیسه نهمیه که هر شاره بیینی خوی هیده.

له (فتح العلم) شرحی (بلوغ المرام) دا هاتوه: نزیکترین شت له راستی یوه نهمیه هر شونه بستمراوه به بیینی خویوه، وہ هردها نهمو شونتانش که کوتونه سر نهمو هیل، نهمه شایتمو له گنل واقعیشدا دیتموه^(۱).

(۱) نهمه قسديه کی سیره چونکه نه گمر راستیش بیت که نهم قسديه هدلبژاردهیو وا دهرته کوتیت و له گنل واقعیشدا دیتموه، نهمه له گنل شرعدا نایتموه، لمبر نهمی نهمو هیل و شونتانی که به یدکوهن چمند شتیکی نیسین و سنوری ماددیان نی به، تاوه کو خه لک بتوانن دهری بخن و وهستانی لسمو بکن.

وہ من - سوتند به خوا - نازانم چی وای له دانر کردوه که نهم راو بۆچونه شازه هدلبژیرت و پشت له گشتیتمی کار کردن به حدیسه صحیحه که بکات، به تاییت که نهمه مذهبی جماعه، هرده کو بۆ خوی باسی کردوه، وہ زور کس له زانا لیکۆلنهموه کان هر نهمو رایه یان هدلبژاردوه، هرده کو (شیخ الإسلام) نیبنوته می به له (فتاوی) دا (برگی ۲۵) وہ هردها شوکانی له (نیل الأوطار) دا و (صديق حسن خان) له (الروضة الندية ۱/ ۲۲۴-۲۲۵) و جگه لموانیش، وہ هر نهمش حقه که قسی تر جگه لمو حق نی به، نیجا حدیسه کی نیبنوععباسیش برهه لستی نهم بۆچونه ناکات، لمبر چمند هزیک که شوکانی باسی کردوه رهمتی خوی لی بیت، و بهیترین هو نهمیه که بووتیت: حدیسه کی نیبنوععباس لمباری کسینکوهیه که کاری به بیینی خه لکی ولاته کی خوی کردیت و به قسی توان به پژړو بوویت، له داییدا له کاتی رهمزاندا

كەسپكە كە بە تەنھە خۇش مانگ بېيىت:

زانایانی فقه لاسر ئموه پښك كومتوون كه همركس خوى به تنها مانگى بينى لاسرى پتويسته
بهرورزو بيت^(۱).

هېوالی پښ بډاګات که خه لکې ولواتیځکی تر پوژتک پېش ټوان مانګیان دیوه، ټو حالتدا ټو کسه له ګڼل خه لکې ټو ولواتیځی خویدا سی پوژده که ټواو نه کات، یان مانګی خوړیان بیښن، جا بېم شیویه نیشکال لانه چیت. حمدیه کي ټبر هوږه پړه و کسانۍ تر لسمر گشتۍ پته کي ټمعیټټه، که هېموو کسیتک نه گرتنوه که هېوالی مانګ بیښنی پښ درایت له همر شارو ناوچه پک بیت، پښ ټوهۍ که ماوه پک له نیتوانیادا دیاری بکرت، هېروه کو ټیښوته پښی به له (الفتاوی) دا ووتیرمتی: (۱۰۷/۲۵)، ټو کارهش ټمېړو ژور ټاسانه هېروه کو زاندراره، به ټام کمیتک پمروشی و گرینګی پښ دانی ولواته ټیسلامی به کانی ټویرت، تاوه کو بیکن به راستۍ پکې پروداو، نه گمر خوی گوره بیویرت.

به نام تاهو کو وولاته نیسلامی به کان شو کاره نه کن من پیتم وایه که هرکسو له گئل خه لکی وولاتی خوی بریژوو بیت، و بش بش نبین، هندیکیان له گئل شو وولاتدا بریژوو بن و هندیکی تریان له گئل وولاتیکی تردا بریژوو بن، جا شو ده ولعتی خوی لهر پژدها دووا کمیت یا پیش کمیت شو هر جیاوازی بکات، چونکه شم کاره بازنی دوو بهر کایمتی و ناگزکی لعتیان یک گه لدا زیاتر نه کات، وه کو له هندی له وولاته عمره بی به کان رویی داوه له چندی سالیکیوه، نیت خواش پنامان بیت (تمام المنه).

(۱) نم قسه‌یه به گشتی ناورترت به‌لکو شی کردنوه‌یه‌کی هدییه که شیخ الإسلام نیشنوته‌یه‌یه له (فتاری ۱۱۴/۲۵) دا باسی کردروه که ئه‌فهرمووت:

ئەگەر بە تەنیا مانگی يېنى بۇ بەرۋۇرۇ بوون يان بۇ شكاندن ئايا بۇى ھەيە بو يېنىنى خۇى بەرۋۇرۇ يېت يان بو يېنىنە بەرۋۇرۇ نەيىت؟ يان ھەر لەگەل خەلکدا يېت لە بەرۋۇرۇ بوون و بەرۋۇرۇ نەبوندا؟ سى قىسى لىسەرە چونکە سى رىوايەت لە ئەحمەدو ھەيە:

لپاشان باسی نموسنی ریوایتمی کردوو.

جا نوهی گریڼگ بیت بز نیمه نوهیانه که له گڼل حدیسه کېدا یکه هاتوتوه ثوریش نوهیه که نفورموریت:
 رای سۍ یم نوهیه که له گڼل خه لکه کېدا بېړژوو بیت و له گڼل ثوانیشدا بیشکینیت، نعلش زاهرترین قسیه
 لمبر فرموده ی پتغمبر ﷺ (صومکم یوم تصومون، وفطرمکم یوم تفترون، وأضحاکم یوم تضحون) واته:
 بژووی نیه نوکاته یه که کومه لی موسلمانان بېړژوو نعبن، وه جړنی رهمزاتان نوکاته دروسته که کومه لی
 موسلمانان جړنیه، وه جړنی قوریاتان نوکاته دروسته که کومه لی موسلمانان جړنیه.

(ترمذي) ئىم ھىدىسى رىۋايەت كىردۈۋە ووتۇيمىتى: ھىسەن و غىرىبە، وە ووتۇيمىتى: ھىندىك لە زانىيان ئىم ھىدىسىيان لىك داۋەتمەۋ و ووتۇيانە، ماناى ئىم بىرۋۇزۇ بون و بىرۋۇزۇ ئىبۋنە ئىۋىە لە گىل كۆمەلى مۇسلمانان و زۆرىمى خەلىكدا بىت.

به لّام (عطا) به پيچومانې نومېدو ته لیت: ښې غېږې نورېش له گڼل نودا مانگ بېښت نینجا نېتت بهرژوو بیت.

به لّام زانایان نیکتلافیان هدی له بېښنی هیلالی مانگی شعوال له لایم تمنا کمینکوه، وه راستې نومېه که نېتت نور کسه بهرژوو نېتت، وه شافعی وښوونو ووتویه. چونکه پیغمبر ﷺ پژووی پیوست کردوه به بېښنی مانگ، وه شکانه کښی هر به بېښنی پیوست کردوه. وه نور کمش نور بېښنی به یقین به دهست هیناره، وه بېښ شتیکه که هست بهشاره تیدا، تیر پیوست به بهشاری کسی تر ناکات.

پایه کانی پژوو:

پژړو دو پایمی هدی که حقیقتی پژووی لی پیک دیت:

۱- خوگرتموه لور شانه پژوو نیکتین له طلوعی فجره هتا خور ناوا بون، بپی پی فرموده کی خوی گوره که فرمودی: ﴿فَالَّذِينَ بَشَرُوهُنَّ وَابْتَعُوهُنَّ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾ (البقرة/۱۸۷). واته: نیستا بچنه لای خیزانه کانتان وه نومې خوا بوی نویون هولی بز بدنه، وه بخون وچونمو هتا رشتی سپی فجر - پژوایی پژو - له رشتی رشتی شو - تاریکایی شو - جیا نه کمنوه - به هلهاتنی فجری صادق - ، پاشان بوردوام بن له پژوه کتاندا.

بپی پی نومې بوخاری وموسلم نه گپرنمو له عدی کوی حاتمونه ووتی: کاتی نایمتی ﴿حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ﴾ هاته خواره پیتیکی رشت و پیتیکی سپیم هیناو خسته ژر سرینه کممو شو سیرم نه کرد هر بزم جیا نه نه کرایوه، کاتی بهیانی هات چوم بز لای پیغمبر ﷺ و نوم بز گپرایوه فرمودی: ﴿إِنَّمَا ذَلِكَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَيَبَاضُ النَّهَارِ﴾. واته: نوم مېستی تاریکی شو و پوناکی پژوه.

نم حدیث له (الصحيحه) دا تخریج کراوه (۲۲۴) و له (الإرواء ۹۰۵) له چنډ رنګایه کوه له نبو هوریره، جا هرکس پی خوش بیت با بزبان بگپرتوه.

لپاشان نینوته پیریه نفرمودیت (ل ۱۱۷):

به لّام هرکس له شونتیک بو که جگه لور کسی تری لی نبو، نه گپ مانگی بې پژوو بیت، چونکه نور به تعنایه و کسی لی نریه (تمام المنه).

۲- نیت هیتان: بهی بی فرموده کی خوی گوره که نه فرمودیت: ﴿وَمَا أَمْرًا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ﴾ (البینه/۵). واته: وه بهوان فرماتیک ندرابو جگه لهوی که عیادهتی خوا بکن و دینیان خالص و پوخته بو شو بیت.

وه بهی بی فرموده کی پیغمبر ﷺ که نه فرمودیت: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى). واته: قبول بوونی کرده کان له لای خوا تنها به نیسته، وه هرکس چ نیستیکی هیتابی هر نهوی بو هیده.

وه نیت پیش فجر شو نیت هاتیت له همدو شو یک له شهو کانی په مزاندا، بهی بی نهوی حفصه خوی لی رازی بیت نه گیتته وه نه فرمودیت: پیغمبر ﷺ فرمودیت: (مَنْ لَمْ يَجْمَعْ الصِّيَامَ قَبْلَ الْفَجْرِ فَلَا صِيَامَ لَهُ). (رواه أحمد وأصحاب السنن وصححه ابن خزيمة وابن حبان). واته: هرکس پیش فجر نیازی به پژوو بوونی نیت پژوو کی دروست نیه.

وه شو نیت هیتانه له هر بشیکی شودا بیت دروسته، وه مخرج نیه به دم بو تریت، چونکه نیت کارکی دلی پتیه، زمان و دم هاروش نین تیدا، چونکه حقیقتی نیت مبهسته بو کاریک که فرمانی خوی تیدا به جی بیت و لبهر خوا بیت.

جا هرکس پارشیوی کرد به مبهستی پژوو گرتن و خوگرتنه له خواردن و خواردنه به مبهستی خوا پرهستی، نهو نیستی هیتاوه.

وه هرکس پیش بیوت به پژو هیچ نه خوات و هیچ نه خواته لبهر خوا با پارشیوی نه کردیت، نهو هر نیستی هیتاوه.

زور له زانایان ووتیانه: نیستی پژووی سونمت له کاتی پژوشدا دروسته، نه گهر کاتی پژو بو نهو هیچی نه خواردیت. عایشه ره زای خوی لی بیت فرمودیت: پیغمبر ﷺ پژو ک هاتمه مال و فرمودی: (هیچتان هیده بیخوم؟) و تم: نا، فرمودی: (دهی کواته من به پژووم). (موسلم و ترمذی و ابوداود گیتراویانتموه).

به لام حنه فیه کان نه لیتن: مخرج نیت هیتانه که پیش زهوال بیت . واته: پیش نیورژ. نهمش مشهوره له دو قبولی شافعی، وه ظاهری دو قبولی نینوم مسعود و محمد نهویه: که فرقی نیه شو نیت چ له پیش زهوال یا له دوایدا بیت، دروسته.

پژوو په مزان لیسر کی پیوسته؟

زانایان همدو لیسر نهو کون که پژو پیوسته لیسر موسلمان خاوه ناوهزی بالقی لش ساغی (مقیم) نیشته جی، وه پیوسته شو موسلمان نه گهر نافرته بو پاک بیت له حیز و زیستانی.

كواته بى باور پۆڭزى لىسى نى، وه هەروەها شىت و منداڭ و نەخۆش و موسافىر و ئافرهتى
 حەيزدار و زەستان، وه هەروەها پىيارى پىر و ئافرهتى دووگيان و شىدەر.

هەندى لوانە بە هېچ جۆرىك پۆڭزىيان لىسى نى، وهك يىباودو شىت، وه هەندىكيان داوا
 لىسىرەشتىارەكمى ئەكرىت پۆڭزى پى بگرىت، وه هەندىكيان لوانە پىتويستە ئو كاتە بەرپۆڭز و نەين و
 دوايى بىگرنەو، وه هەندىكيان پىيان پىدراو بەرپۆڭز و نەين و فەيدە بەدەن. وه ئىستا هەرىك لوانە
 بەجىا باس ئەكەين.

پۆڭزى بى باور و شىت:

پۆڭز خوا پەرەستىەكى ئىسلامى، جا لىسىر غەيرى موسلمان پىتويست نى، وه شىت موكلەلەف
 نىرە لىسىرى نى، چونكە ئاوەزى لى سەندەرەوتمەو، كە ئاوەزە كە ھۆى پىتويست بوونى تەكلىفە
 لىسىرى.

لە ھەدىسى ەلى دا ﷺ ھاتو كە پىتەمبەر ﷺ فرمويەتى: (رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنْ الْمَجْنُونِ
 حَتَّى يُفِيقَ، وَعَنِ الثَّائِمِ حَتَّى يَسْتَقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ) (رواه أحمد وأبو داود والترمذي). واتە:
 سى كەس پىتويستيان (واجب) لىسىر ھەلگىراو: شىت ھەتا چاك ئىيەتمەو، و خەتو ھەتا لە خەو
 ھەلئەستەت، و منداڭ ھەتا بالتى ئىيەت.

پۆڭزى منداڭ:

منداڭ ھەر چەندە پۆڭزى لىسى نى، بەلام پىتويستە لىسىر (ولى) پەرەردەكەرى كە فرمانى
 پۆڭزگرتنى پى بكات، بۆ ئەوى ھەر لە منداڭىرەو پابىت لىسىر پۆڭز گرتن ھەدامەتەت پۆڭز
 بگرت.

لە (رُيِّعَ) ى كچى (معوذ) ھەو ھاتو ووتويەتى: پىتەمبەر ﷺ - بەيانى عاشورا - نىرەوى نارد بۆ
 گوندەكانى ئەنصار، پى راگەياندن: (ھەر كەس پۆڭزى كەردەتمەو بەرپۆڭز بوو بە پۆڭزەكمى تەواو بكات،
 وه ھەركەس بەرپۆڭز نەبوو بە ئەوى لە پۆڭز ھارە بەرپۆڭز يەت). جا ئەو بوو ئىمە لىكەتمەو تەيدا بەرپۆڭز
 بووین و فرمانمان بە منداڭەكانىشمان ئەكەرد كە بەرپۆڭز بن، وه ئەچووين بۆ مەگەت و بە مووخورى
 يارى منداڭانمان دروست ئەكەرد بۆيان، جا ئەگەر يەكەكيان لە برسان بگريايە ئو يارىيەمان ئەدا
 بەدەستى ھەتا ئىوارە ئەھات و پۆڭزەمان ئەشكاند. (بوخارى و موسلىم گىرايانەتمەو).

ئەوانى پىيان پىدراو بەرپۆڭز و فەيدەيان لىسىر واجبە؟

پىيارى زۆر پىر و ژنى زۆر پىر و نەخۆشەك ھىواى چاك بوونەوى لى ئەكرى و ئەوانى كارى زۆرگران
 ئەكەن و لىو كارە بىلەو نەبىت بىكەن، و بى ئو كارە نەزىن، ئەمانە ھەمويان بۆيان ھەيە بەرپۆڭز و نەين،
 ئەگەر پۆڭز گرتەكە پەرىشانىيان بكاو زۆرگران بى لىسىريان لە ھەموو ھەزەكانى سالد، وه ئىبى ھەموو

پژونك خواردنى همژارنك بدن له بریتى پژووه كهيان. وه زانايان نومهيان داناره به صاعيتك يا نيو صاع يا مشتيتك، وه له نمندازه كهيان خيلاف هديه له نيوان زاناياندا. وه له سوننمندا بهلگهيك نهماتووه كه نوم نمندازه يمي پي ديارى بكرى.

نيبنوعميباس فرمويتمى: پياريكي زور پير بوى هديه به پژوو نهييت، وه له بریتى پژووه كهي هممو پژونك همژارنك تير بكات و پژووه كهي نه گريتموه. (رواه الدارقطني والحاكم وصحاحه).
بوخارى له (عطاء) وه نه گريتموه كه گويى له نيبنوعميباس بروه ﷺ نم نايتمى نه خوئندوه: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾ (البقرة/ ۱۸۴). واته: وه لسر نومى كه تواناي پژوو گرتنيان هديه فديمي هم پژونك، خواردن پيداني مسكينيكه. وه نمى فرموو: نم نايتمه منسوخ نريه، بژ پياوى پير و پيره ژن كه ناتوان به پژوو بن، بزيان هديه له جياتى هم پژونك همژارنك تير بكم و به پژوو نمبن.

وه همروه ها نه خوشتيك كه هيواي چاك بوونموى لي نه كريت، و نه گهر به پژوو بيت پريشان بيت، وهك پياوى پير وايه و جياوازيان نريه له وه، وه همروه ها نم كريكارانمى كارى زور گران نهمانم نمدن.
شيخ محمد عبده و تريمى: مبست له ﴿يُطِيقُونَهُ﴾ كه له نايتمه كدا هاتوه پياوى پير وزه عيفه، وه نم نه خوشتانم كه نه خوشيه كهيان دريژ خايمن، وه همروه ها نم كريكارانمى خوا بژوى خستونه سر نهمامداني كارى گران، وهك دهر هيتاني خه لوزى بمرد له كانميرده كان.
وه نم تاوان بارانمى كه حوكمى بمدى هميشه يي له گمل كارى گران دراوه به سريانا له مانم، كاتى پژوو به راستى له سريان گران بيت، وبشتوانم فديه بدن.

وه ژنى دوو گيان و شيردهر نه گهر ترسيان له خويان هميت يا له منداله كهيان بزيان هديه به پژوو نمبن و فديه بدن، وه گريتموه كهي نم پژووه شيان لسر نريه. (به راي نيبنوعمر و نيبنوعميباس).
نموداد له عيكريموه نه گريتموه و تريمى: نيبنوعميباس له بارمى: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ﴾ (البقرة/ ۱۸۲). نمى فرموو: خوى گموره مبستى له وانه پيرى پك كهوته و پيره ژنانم، نم دووانه نم توانم به پژوو بن، جا بزيان هديه به پژوو نمبن و له جياتى هم پژونك همژارنك تير بكم، وه نافره تى دوو گيان و ژنى شيردهر نه گهر ترسيان همبو له منداله كهيان بزيان هديه به پژوو نمبن و له بریتى هم پژونك همژارنك تير بكم. (بمزار گيرايتموه).

وه له كوتاييدا نږهې زياد كړدوه: ټيبنوععباس به دايكي كورټكي خڅي كه -نو دايكه- دووگيان بوو نه فرموو: تو لږ كسانې تواناي گرتني پڙځويان نږه، فديه بده و پڙځووه كمشت مه گړوه. (دارقطني نيسنده كمي به صحيح داناوه).

له نافيحوه هاتوه كه ټيبنوعومر رمزاي خويان لي بيت پرسياري لي كرا لباري ژنيكي دووگيان نه گمر ترسي منداله كمي هميټ چي بكات؟ فرمووي: به پڙځو نبيټ و له جياتي هر پڙځك هډارنك تير بكات به مودديك گڼم. (ماليك و به يهقي گيټرانيانتهوه).

وه له حمديدا هاتوه: (إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنِ الْمُسَافِرِ الصَّوْمَ وَشَطَرَ الصَّلَاةِ وَعَنِ الْحَبْلِی وَالْمَرْضِعِ الصَّوْمَ). واته: خوا پڙځو نږهې نورځي لمر موسافي لابرډوه، وه لمر ژني دووگيان و شيردر تنها پڙځوي لابرډوه.

وه لاي حنه فريه كان و نږهوبه يډو نږهوبور: ژني دووگيان و شيردر به پڙځو نږه و تنها گيټرانيان لمره بي فديه.

وه لاي نه حمد و شافعي: نه گمر تنها ترسيان له منداله كيان هډو، وه به پڙځو نږهوبون نږهې هم بيگرنه و هم فديه بدن. به لام نه گمر تنها ترسيان له خويان هډو، يا ترسيان هم له خويان و هم له منداله كيان هډو، نو هر گيټرانيان لمره و هيچي تر.

نوركمسي پټي پي دراوه به پڙځو نبيټ و گيټرانيان لمره:

كمسيك نه خوش بيت و نورمدي چاك بوونهوي هميټ، يان موسافي بيت دروسته به پڙځو نبيټ، به لام پيويسته لمره بيگريتهوه.

خوای گوره فرموويته: ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾ (البقرة/۱۸۴). واته: هرکس له ټپه نه خوش بو يا موسافي بو پڙځووه كمي بشكيتيت و له چنډ پڙځكي ترډا بيانگريتهوه.

نه حمدو نږهوبوډو به سمنديكي صحيح نه گيټرنه له موعاډوه كه فرموويته: خوای گوره پڙځوي لمر پيغمبر ﷺ فرز كړد و نم نايتمې نارده خوارهوه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾ (البقرة/۱۸۳). واته: نږهې نو كسانې باډه پتان هيناوه پڙځوتان لمر واجب بووه و كه چوڼ لمر تواني پيش ټپه واجب بووه. هتا نه گاته ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾ (البقرة/۱۸۴). واته: وه تواني بزيان نه گريټ با فديه بدن كه بز هر پڙځويك خواردني مسكينيك بدن.

جا نوره یو هرکس ناروژی لى بوايه بهرږوږو نېوو، وه هرکس ناروژوى بوايه بى هر پږوږوږو مسکینیکى نان نندا، وه بوى دروست بوو بهرږوږو نېيت، پاشان خواى گموره نم نايتمى ترى نارده خواروه: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ (البقرة/۱۸۵). واته: مانگى رهمزان نو مانگيه قورناني تيدا هاتوته خواروه. هتا: ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾. واته: هرکس له نيوه له مانگى رهمزاندا حازر بوو، وه له سدفردا نېوو، با بهرږوږو نېيت.

جا بهم فرمايشته به پږوږو بونى ثابت کرد لىسر (مقيم) نيشتهجى لىش ساغ، وه پى درا به نهخوش و موسافير که بهرږوږو نېن لىوکاتندا، وه خواردن پى دانيشى به مسکين (ثابت) کرد بى پى پک کموته که ناتوانى بهرږوږو نېيت.

وه نو نهخوشى به بهرږوږو نېبون رها تهکات، نو نهخوشى به گرانه به که بهرږوږو گرتن زياتر نېت، يا ترسى دوا کموتى چاک بونوهى لى بکريت.

له (المغني)دا هاتوه تهليت: له همدى سلهفوه تهگيرنوه ووتريانه: به همدو نهخوشى پک پږوږو شکاندن رها نېيت، هتا به دان نيشه ونازاري پىغېش بېپى گشتيتى نايتمه که، وه لىسر نووى موسافير بوى رهايه بهرږوږو نېيت، هرچنده تواناي گرتنيشى هېيت، کمواته نهخوشيش هر بوى هديه. نىمش مذهبى بوخارى و (عطاء) و نهلى (ظاهر)ه.

وه نو نىسانه ساغى که ترسى نووى هېيت نهگر بهرږوږو بوو نهخوش بکريت، با بهرږوږو نېيت وه نهخوش.

همروه ها کمىک تينوتى و برستى پىرشانى بکات به شيوه پک ترسى گيان له دست دانى هېيت، نېى پږوږو کمى بشکينيت با لىش ساغ و نيشتهجيش نېت، وه نېيت له دوايدا بىگرتنوه. خواى گموره نفىرموت: ﴿وَلَا تَقْسِلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ (النساء/۲۹). واته: - يهکترى و - خوتان مەکورن بىراستى خوا دهرحق به نيوه به بهزى به.

همروه ها نفىرموت: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ (الحج/۷۸). واته: خوا له نايين دا لىسرتان بارى گراني دانناره.

وه نهگر نهخوش خوى بى راگيا و بهرږوږو بوو پږوږو کمى دروسته، نوهندى هديه کپراهمتى هديه، چونکه پشتى کردوته نو روخستى که خوا پى داوې پى خوشه، وه لوانيه بوو پږوږو گرتنه زيانى پى بگات. هر بويه هاره لهکانى پىغمبر ﷺ هندیکیان لىسردى پىغمبر ﷺ دا بهرږوږو

نمبون، وه همنديکيان له کاتي نه خوشيدا بېړڙو نه نمبون، وه لودا شورين فتواي پيغمبر ﷺ نه کومت.

همزهي نسلمي له پيغمبري ﷺ پرسي: ئي نيراي خوا من له خډم پانمين بېړڙو ېم و توانم هديه، نايا نه گمر بېړڙو ېم تاوانبار نه ېم؟ نويش فرموي: (هِي رُحْصَةً مِّنَ اللَّهِ تَعَالَى، فَمَنْ أَخَذَ بِهَا، فَحَسَنٌ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَصُومَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ) (رواه مسلم). واته: نهوه روخصتيکه له خواوه، هرکس وري بگري چاکه، وه نه گمر کسيک حډ بکات هر بېړڙو بيت تاوانبار ناييت.

له نمبوسه عيدي خودري يوه ﷺ هاتوه فرموي: له گمل پيغمبردا ﷺ بڼه سفر چورين بڼه مدهککه، وه نيمه بېړڙو بوړين، له شونتیکدا لامان دا، پيغمبر ﷺ فرموي: (إِنَّكُمْ قَدْ دَنَوْتُمْ مِّنْ عَدُوِّكُمْ، وَالْفِطْرُ أَقْوَى لَكُمْ). واته: وا له دوښمنان نزيک نه نمبوه، نه گمر بېړڙو نمبن بهيترتو بهتواناتر نمبن.

جا نيمه روخصتيک بو که پټي دايڼ، همان بو ئي شکاند، وه همان بو نه ښمکاند. پاشان له شونتیکي تر دا لاماندا فرموي: (إِنَّكُمْ مُصْبِحُوا عَدُوِّكُمْ، وَالْفِطْرُ أَقْوَى لَكُمْ، فَأَفْطِرُوا). واته: نيوه بهياني نه گمن به دوښمنه کتان نه گمر بېړڙو نمبن به هيترتو بهتواناتر نمبن، لمبر نهوه بېړڙو نمبن.

نه لټين نيمه يان فرمان بو، نيمش بېړڙو نمبون. پاشان له گمل پيغمبر ﷺ نه چورين بڼه سفر، بېړڙوش نمبون. (نه حمد و موسليم و نمبوداد گپړاويانتموه).

وه هر له نمبوسه عيدي خودري يوه ﷺ هاتوه که فرموي: په مزان بووه له گمل پيغمبر ﷺ دا غزامان کردوه، همان بووه بېړڙو بووه، وه همان بووه بېړڙو نمبوه، نه تواني بېړڙو بوون لږمي توانه يان نه کرد که بېړڙو نين، وه نه توانمش بېړڙو نمبون لږمي توانيان نه کرد که بېړڙون، پاشان رايان و ابو هرکس تواناي بېړڙو بووني هييت بېړڙو بيت چاکي کردوه، وه هرکس تواناي نبييت و بېړڙو نبييت هر چاکي کردوه. (نه حمد و موسليم گپړاويانتموه).

به لام زانايان ښختيلايان هديه لمر نوي که کاميان چاکره:

نمبوحنيفه و شافيعي و مالک رايان وايه بېړڙو بيت چاکره، بڼه کسي تواناي گرتني هيبي، وه نه گرتني چاکره بڼه کسيک تواناي پڙو گرتني نبييت.

وه نه حمد نه لټيت: بېړڙو نمبون بڼه هر دو لا چاکره.

وه عومري کوري عبدالعزيز و ترمي: ناسان ترينيان چاکرينيانه، جا هرکس گرتنه کي نو کاته لا ناسان بيت و لوداويدا گپړانموي لا گران بيت، نهوه بېړڙو بووني چاکره.

وه شوکاني لم باسه نه کوليتموه نه لټيت: نه گمر کسيک پڙو گرتني لمر گران بيت و زيان پي بگات، وه هرودها کسيک روخصته کي ورنه گرت و پشتي کرد، نهوه نه گرتن چاکره بزيان، وه هرودها

کسټک له رڼا به خړ نازینی خړی بترسیت - نه گمر له سفردا به پژړو بیت - نو نه گرتنی چاکره، وه نه گمر به پژړو بوونی لوانه به دور بیت که باس کرد نو به پژړو بوونی چاکره، وه نه گمر کسټک موسافیر بو، شو نیتي هینا و به پژړو بیت و به پژړو بو، دروسته له پژړه پژړه کي بشکینیت، چونکي له جابري کوري عبدالله وه ﷺ هاتوه فرموي: سالي فدي مه که پیغمبر ﷺ بهر مه که نروشت و به پژړو بو، هتا گهشته (کراع الغميم) - دژليکه له پيش عسفانويه - خه لکه کش به پژړو بوون له گه ليا، پي يان ووت: خه لک پريشانن و چاو له تو نه کم و به پژړو نين، پیغمبر ﷺ داوای پرداخنيک ناوی کردو خواردي يوه، کاتيش دای عصر بو، خه لکه که سيريان نه کرد، نير هندیکیان شکانديان و هندیکیان نيان شکاند، وه پي گهشته وه که هندی کس هر نيان شکاندوه، فرموي: (أُولَئِكَ الْعَصَاةُ) واته: نوانه سريپچيان کردوه. (رواه مسلم والنسائي والترمذي وصححه).

وه نه گمر کسټک ني يتي پژړو هینا - موقيم بو - پاشان سفري کرد له پژړه دا، جمهوري زانايان نه لين: دروست نري به پژړه کي بشکینیت، به لام نه حمدو نيسحاق پي يان داوه به شکاندي، به پي نو ي (ترمذي) نه گيرتته وه به حسني داناوه که موحه مدي کوري که عوب و تو يتي: له په مزاندا چوم بولای نه نسي کوري ماليک، نري وويست به چيته سفر، ولغا که بؤ ناماده کرابو، جلي سفری لمبر کردبو جا، داوای خواردي کردو خواردي، منيش ووت: نيا نو سونمه؟ ووتی: سونمه، پاشان سوار بو^(۱).

وه له عوبه يدي کوري جوبه يره هاتوه و تو يتي: په مزان بو له گل نوبه صري غيفاريدا له (فسطاط) - ميصري کوزه - سواري کشتي بوين، ده ستی کرد به پژړشتن و خوارده کي هينايه پيشه وه، پاشان ووتی: نريک بهر وه، ووت: هيشتا لئاو ماله کاندای!! نوبه صره ووتی: نيا پشت له سونمه پیغمبر ﷺ نه که ديت؟ (نه حمد و نه دواود گيرايانه توه و پياوه کاني ثيقن)^(۲).

(۱) ثم حدیسه له سنده کهیدا عوبه يدي کوري جمعفر هديه که زه عيفه (دانه).

(۲) دانه بهر شتويه نه لیت و چار له شوکانی نه کات، به لام دور سرنجی لسه له دو رووه:

یه کم: عوبه يدي کوري جوبه يره مهجوله، به لام نه گمر کوري حونين بیت نو سيقه.

دووم: کوله يسي کوري (ذهل) ليو ي نه گيرتته وه، نيسوخوزه يه لباره يوه نه لیت: عدالتم ليو نه زانيوه، وه هر وه (حافظ) یش له (التقريب) دا نه لیت: (لین الحديث)، به لام حدیسه کي دای نعه شایمي بؤ نداد، هر وه حدیسيکی تر له نهنسره و سنده کشی، صحیحه هر وه له نامیلکه کمدا (حدیث إفتار الصائم قبل سفره بعد الحج) باس کردوه، و لی کولامعتوه، که چاپیش بووه (تمام المنه).

شوکانی ووتی: هەر دوو حدیسه که نهبنه به لگهی ئهوی که موسافیر بۆ ههیه پۆژوو بشکینیت پیش دهرچوونی لهو شۆنتی که سهفهروهکی لێوه نهکات.

وه ووتی: (ابن العربي) نهتیت: حدیسهکی ئهنس صحیحهو ئهوه پتویست نهکات که پۆژوو شکاندن لهکاتی خۆ ناماده کردن بۆ سهفهروست بیت، جا شوکانی نهتیت: حق نههیهانه. وه ئهوه سهفهروی بهوا کهری پۆژوو شکاندنه، ئهوه سهفهروهیه که نوێژی پێ کورت نهکرتیهوه، وه ئهوه ماوهیهی که دروسته بۆ سهفهروکمر تێیدا به پۆژوو نهیت، ئهوماوهیه که دروسته نوێژی تێدا کورت بکرتیهوه، وه ئهمانه له پێشوه له باسی کورت کردنهوی نوێژدا باس کراوه له باسی مهزههبی زانایان و تهحقیقهکی نیهنوقههیم لهباریهوه.

ئهحمدهو ئهبدوادهو بهیهقی و طهحاری نهگێرنهوه له مناصوری کهلبییهوه که ووتی: دیمیهی کوری خهلیفه له دێیهکی دیمشق بهروو شۆنتیکی تر رۆشت له بهمزاندا ئهوهندی نێوان عوقبهر (فوسطاط) ئهبوو، خۆی پۆژوههکی شکاند و کۆمهلتیکش لهگهتیا شکاندیان. بهلام ههندیکیان شکاندنی پۆژوهکانیان پێ ناخۆش بوو، کاتی گهرایهوه بۆ دیکهی خۆی وتی: سوتند به خوا ئهمڕۆ شتیکم بینی ههروگیز به بیرما نهتههات شتی واببینم، که کۆمهلتیک رهغبهتیان له سونعتی پتغمهبر صلوات و هاوهلهکانی نهیت، مهبهستی ئهوه کۆمهله بوو که پۆژوهکانیان نهشکاند. پاشان وتی: خوایه گیانم بهرووه بۆ لای خۆت. وه ههموو گێرهوههکانی ئهم حدیسه ئیقن، جگه له مناصوری کهلبی که عهجلی ئهوی به ئیقه داناهه^(۱).

ئهوه کهسهی پتویسته بهپۆژوو نهیت و گرتنهوشی لسهوه:

زانایان ههموو لسهو ئهوه که پتویسته ژنی بێ نوێژو زهستان بهپۆژوو نهبن، وه پۆژوو گرتنیا لسهو. حهراوه، وه نهگهر بهپۆژوو بوون پۆژوهکهیان دروست نیه و پوچهله، وه لسهویه ئهوه پۆژووانه بگرنهوه که تێیدا بیتوێژ یا زهستان بوون.

بوخاری و موسلیم له عایشهوه نهگێرنهوه فرموی: ئیمه لسهودهمی پتغمهبردا صلوات کاتی بیتوێژ ئهبووین فرمانمان پێ نهکرا ئهوه پۆژوانه بگرنهوه که تێیدا بیتوێژ ئهبووین، بهلام فرمانمان پێ نهکرا نوێژهکمان بگێرنهوه.

(۱) کورتی قسهی شیخ نهلبانی ئهوههیه: تهوسیق کردنهکی عهجلی ئیعتیباری نیه، چونکه وهک تهوسیق کردنی ئیبنوحیببایان وایه که کهمتهرخمه له تهوسیق کردندا، ههر لسهو ئهوه (خطابی) به لاوازی داناهه له (معالم) دا، بهلام ئهوه حدیسهی پیش ئهم بههتێژ نهکات، ههروهها حدیسهکی ئهنس که کهمیک لسهویر ناماژه بۆ کرد (تمام المنه).

نمو پژوانی به پژوو بوون تییاندا قده غمیه:

چمند حمدیسیک هاتوو دان بموه دانهیت که پژوو گرتن له چمند پژوتکا قده غمیه، وا له خوارموه
پرونی نه کهینهوه:

۱- نهی له به پژوو بوون له دوو جهنه کاند:

زانایان هممو کون لسمر حرامیتی به پژوو بوون له دوو پژوی جهنه کاند، پژوو که فمز بیت یا
سونمت، بهی قسه کی عومر عليه السلام که فرمویته: پیغمبر عليه السلام پژوو گرتنی دوو پژوی همدوو
جهنه کانی قده غه کردوو. قده غهیی پژوی جهنی به میزان لمبر نمویه کوتایی هاتنی پژوو گرتتانه،
وه قده غهیی پژوی جهنی قوریان لمبر نمویه که له قوریانی به کانتان بخون. (رواه احمد والأربعة)^(۱).

۲- نهی له به پژوو بوون له (ایام التشريق) دا، واته دووم و سیم و چوارم پژوی جهنی قوریان:
دروست نریه کس لمر سی پژو دا که به دوی جهنی قوریاندا دیت به پژوو بیت، بهی نمویه
نمبوه و پره نه گیتیتوه که پیغمبر عليه السلام عبدالله ی کوری حوزافنی نارد بۆ مینا بانگواز بکات بلیت:
(ثم پژوانه به پژوو مبین، چونکه پژوانی خواردن و خواردنمو یادی خوا کردنه). (نه محمد به نیساندیکي
(جید) گیتراویته نموه).

طبرانی له (الأوسط) دا نه گیتیتوه له ئیبنوعبباسوه عليه السلام که پیغمبر عليه السلام جارچی به کی نارد
جار بدات بلیت: ثم پژوانه کس تییاندا به پژوو نهیت، چونکه پژوی خواردن و خواردنمو و چوونه لای
ژنه کانتانه^(۲).

(۱) مانای ثم حمدیسه له صحیحینهندا هیه و له (الإرواء) یشدا تمخیرج کراوه به ژماره (۹۶۲) (تمام المنه)

(۲) کورتی قسمی شیخ نهلبانی نمویه: دوو په خنمی لی نه گیتی:

دانر ثم حمدیسی له (جمع الزوائد) وه وەرگرتوه جا به هله نقلی کردوو، چونکه ثم زارویه له (الکبیر) ی
(طبرانی) دا هیه نك له (أوسط) دا جا گیترا نمویه ی ثم زارویه بۆ (أوسط) هله میه که هم دره حق به (طبرانی)
کراوه و هم دره حق به (هیشمی)، جا ثم نقلی کردنی دانر بۆته هزی نمویه که هله می کردیت له زارواوه کدا.
په خنمی دووم: ثم زاروی که له حمدیسه کدا هاتوو که باسی چوونه لای ژن نه کات سمندده کی زه عیغه با
(هیشمی) ش به حسنی دانایت،

پاشان شیخ به لگمی زه عیفی ثم نیسانده نه هینیتوه دواپی نه فرمویته: کورتی باس نمویه که ثم زیادهیه له
ماناو ریوایتدا مونکره، له ریوایتدا نموه باسه کهیت زانی که باسمان کرد، نهما له ماناکمیدا لمبر بهر هلتی
کردنی بهی له گمل همدنیک ینگای تردا که به صحیحی هاتوو — له جیاتی زارواوی چوونه لای خیزان- یادی خوا
کردن هاتوو، چونکه چوونه لای خیزان به عمه لی ناکریت له پژوانی (ایام التشريق) دا له ژر ثم هممو چادره
ژر و به یک نووساوه و قهره بالقدا، همروک ناشکرایه، نیت خوی گمورهش بۆ خوی زاناره.

بهلام هارولاني شافعي پريان داوه نو سى پښه پښتو تيدا بگيرت كه ناريان (ايام التشریق) به نو كسانى پښو گرتهكيدان لمو پښانددا هوى هميت، وهك پښو نمر يا كفارت وگيرانوه. بهلام نو پښووى كه هوى نريه، نموه بېنې تيختيلافى نيتوان زانايان دروست نريه لمو سى پښه پښو بېت. وه پښووى نو سى پښه كه نهى كراوه له پښو گرته تيدا، همروهك نو نوښانهيان دانواه كه لمبر هزيمك لموكاتانددا دروسته بگيرت كه نهى كراوه له نوښكردن تيدا.

۳- جيا كړنوى پښى هينى و بتملها بېږښو بوون تيدا قدهغه:

پښى هينى جمنى هفتانى موسلمانانه، لمبر نموه پتغمبر ﷺ پښو گرته تيدا قدهغه كړدوه، وه جمنووى زانايان به نموه چوون كه نو قدهغه كړنه به كپراهته، نمك به حرمايتى، مگر پښك پيش هينى يا دواى هينى بېږښو بوو، يا كوته نار نموكاتانى نو خوى پتوه گرته تيدا بېږښو بېت، يا پښى عمره فو، يا عاشورا، نموه كپراهته نريه نهگر كسيك تيدا بېږښو بېت، چونكه له عبدالله ى كړى عومروه ﷺ هاتوه كه پتغمبر ﷺ چو به مالى جوهيرى كچى (حارث) كه پښى هينى بوو، سيري كړد بېږښووه، فرموى: (ايا دونې بېږښو بووت؟) روتى: نا.

جا كاتيك نموت زانى، بزانه كه شيخ (عبد الله الغماري) لمو كتيبهيدا كه نوى ناره (الكنز الثمين في احاديث النبى الامين) هلهيكى زور كړوى كړدوه له حديسه كى نوپيشدا كه لمبر باس كراوه.

لمو رويتمشدا كه باسى چونه لاي ژنشى هيتاوه، كه نمش له چمند پرويه كوه پوچله:

۱- نم زيادهيكى كه هديه له گمڼ نموشدا كه زعيفه، نو دوامى كه رويتمكه له نوپيشه نهگيرانوه باسى نمويان نه كړدوه، نمش هلهيكه درهمق به همويان.

۲- درهمق به (سيوطي) ش هر هلمى كړدوه، چونكه نم حديسه له (الجامع الصغير) دا هديه بهلام نم زيادهيكى تيدا نريه.

۳- وا درنه كموت به خوى سرغى نو كاري داوه كه ناماژمان به كړد، بهلام له گمڼ نموشدا هر نموندى باس كړدوه له ماناكيدا كه نه كاره تى تيدا نيت. جا له ليكنو لينمونه كيدا بم شتويه لسرى درواوه:

چونه لاي ژنى به دست بازى له گهلدا ليك داوه نموه بن نموى باسى نزيكى و جوت بوون بكات، كه زورى مېستى دست بازى هر لمبر نمويه، وه بزيمشيه واي كړدوه چونكه نو مانايه مونكوه، جا نهگر ناوراو ناگاي له حديسه صحيحه كان بووايه و ناگاي له متن و نموى كه صحيحه و نموى كه صحيح نريه له زارواه كانى، نموه ناوها توشى نم هله زارواه يمش نده بوو.

وه نم غممارى يمش چمندين هلمى هديه، و چمندين حديسى به صحيح دانواه له كمزه كيدا و له كتيبى ترشيدا كه من بمسر زورياندا ناگادارم هديه، لمبرگى و سى و چوارى (الاحاديث الضعيفة) دا باس كراوه جا بگيرنوه به پيشه كى به كيدان.

فرمودی: (نہی نعتوی سہینے پڙڙو بیت؟) روتی: نا. فرمودی: (کواتہ بیشکینہ). (بہزار ہمسندیکہ حسن گیتراویتہ یوہ) (۱).

لہ عامیری نیشعیری یوہ ہاتوہ ووتویمتی: گویم لی بوہ پتغممبر ﷺ نہیفرمودو: (إِنَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عِيدُكُمْ فَلَا تَصُومُوا، إِلَّا أَنْ تَصُومُوا قَبْلَهُ أَوْ بَعْدَهُ) (رواہ البزار بسند حسن). واتہ: پڙڙی ہدینی جہڑنی خواتانہ تییدا پڙڙو مہین، بہلام تہگہر عادہتتان بوہ پڙڙیکہ پتشیوی یا دواہی پڙڙو بوہ، تہوہ پڙڙو بن.

علی ﷺ فرمودی: ہرکس لہ تیوہ نہیویت پڙڙو سوننت بیت با پڙڙی پتتج شہہ پڙڙو بیت، نلک پڙڙی ہدینی، چونکہ پڙڙی ہدینی پڙڙی خواردن وخواردنہوہ ریادی خواہہ. (نیشونہی شہبہ بہ سہندیکہ حسن ریوایتی کردوہ).

لہ صہیحی بوخاری و موسلیما لہ جابرہوہ ﷺ ہاتوہ دہفرمودی: پتغممبر ﷺ فرمودی: (لَا تَصُومُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ، إِلَّا وَقَبْلَهُ يَوْمٌ، أَوْ بَعْدَهُ يَوْمٌ). واتہ: پڙڙی ہدینی پڙڙو مہین مہگہر پڙڙی پتشیوی یا دواہی پڙڙو بن.

وہ لہ (لفظ) یکہ موسلیما ہاتوہ فرمودی: (وَلَا تَخْصُوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِي، وَلَا تَخْصُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ، بِصِيَامٍ مِنْ بَيْنِ الْأَيَّامِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ). واتہ: شوانی ہدینی لہناو ہموہ شہوہکاندا تاییت مہکن بڑ شوہ نوڑ، وہ پڙڙانی ہدینی لہناو ہموہ پڙڙوکاندا تاییت مہکن بڑ پڙڙو گرتن، مہگہر بکورتہ ناو پڙڙوی کسکتانہوہ کہ عادہتی وابی بیگری.

۴- پڙڙو گرتنی پڙڙی شہہ بہ تنہا و جیاکردنہوہ قہدہغہ:

بوسری سولہمی یوہ لہ صہمانی خوشکی یوہ تہگیتتہوہ کہ پتغمبر ﷺ فرمودی: (لَا تَصُومُوا يَوْمَ السَّبْتِ إِلَّا فِيمَا افْتَرَضَ عَلَيْكُمْ، وَإِنْ لَمْ يَجِدْ أَحَدُكُمْ إِلَّا لِحَا عَنَبٍ أَوْ عُودَ شَجَرَةٍ فَلْيَمْضَغْهُ). (تہحمدو خاوہ سونہہکان ریوایتیان کردوہ، وہ حاکم ووتویمتی: صہیحہ لہسر شہرتی موسلیم، وہ

(۱) بوخاری لہ خودی حدیسی جوہیری یوہ تہگیتتہوہ و حدیسیہ کش ہر یہکیکہ لہ گہل تہوی تریان، بہلام راوی یہکانیان جیاوازیان ہہہ، چونکہ ہندیکیان لہ موسندی نیشونہمردا تہگیتتہوہ و ہندیکیان لہ موسندی جوہیری یوہ.

و (حافظ) لہ فہقدہ ہر تہوی پارسنگ داوہتہوہ، جا سہیری لیکولینہوہکی من بکہ لہسر صہیحی نیشونہوہجہ کہ بہ ژمارہ (۲۱۶۲) وہ صہیحی نبی داود (۲۰۹۳) (تمام المنہ)

(ترمذي) به حسني داناره^(۱). واته: پژړی شمع به پژړو مېن جگه له فرزه كان، جا نه گمر هيچان دهست نه نه كوت كه بيخون جگه له چټوكه تري يك نېيت، ثموه بيجون با پژړوه كفتان بشكي.

(۱) زانايان جياوازيان هديه لمباري ثم حديسه، ثوانی دانر باسی کردن بهیزيان کردوه، وه ماليك ووتويتمی ثم حديسه درزه، و ثيمام نه حدیش به زه عیفی داناره له (تهذيب السنن) دا و نسانی ووتويتمی: (مضطرب)، هروها (حافظ) يش وای ووتوه وه (حافظ) باسی (اضطراب) هکشی کردوه له (التلخیص) دا، جا هرکس پوی خوشه با بزی بگړتېمونه (۶/۷۲۲) پاشان بزم دركوت كه حديسه كه صحیحه، و نو (اضطراب) هس لمر صحیحتمی حديسه كه كارېگر نویه، چونكه هنديك له ړنگاكانی سالمه، نهمشم له (إرواء الغلیل) دا ړوون كړدوتموه به ژماره (۹۶۰) به شپوهيك كه هيچ ړنگا بڼ گومان كړدن له صحیحی بته كيدا ناهیتلی.

وه منا كړدوتمی ثم حديسه به قدهغه كړدنې پژړوی شمع به تنها، بم رسته به لانه چیت كه فرمويتمی: مه گمر پژړوی فرز نېيت، چونكه ثم حديسه وه كو ثيبنو قيسم له (تهذيب السنن) دا باسی كړدوه: به لگي قدهغه كړدنې پژړوی سونمته، به تنيا بيت يان له گڼل پژړی تردا بيت وهك يه كه، چونكه ثم جيا كړدوتمی پژړوی فرزه ثموه نه گهيمنت كه قدهغه كړدنه كه هممو جزو كانی پژړوی سونمت نه گړتېمونه، جا نه گمر هر شپوهی تنهایی شمعې بگړتايتمونه ثموه نه يفرموي: پژړی شمع به تنيا جيا مه كمنوه به پژړو، مه گمر پژړك له پشيا يان له دوايدا به پژړو بڼ، هروه كو لمباري پژړوی جومعه وای فرمويه. جا كاتيك ثموه دركوت نينجا ثم حديسه به رهنه لستی له گڼل ثمو حديساندا نه كات كه پژړوی سونمت له شمعدا به ړموا دانميت، وهك حديسه كي عبداللہی كړي عمر كه له پشپوه هاتوه له باسی نئی له به پژړو بوونی پژړی هينيدا وه ورنمی ثمو كه ثيبنو قيسم لغزير ثم حديسدا باسی كړدوه له ليكولينيويه كي زور گرنګ و بسوددا، لموندا قسې زانايانی باس كړدوه، له دوايدا گيشتوته ثمو سره بامی كه قدهغه كړدنه كه بڼ به پژړو بوونه له شمعدا به تنها، وه ثم حديسه و ثوانی تري يك خستوه، جا منيش له (الإرواء) دا هر به لای ثم رايېدا چوم.

وه من پيم وايه يك خستن و كړ كړدوتمی لغيتوان ثم حديساندا چا كه، نه گمر دوو شت نېيت:

يه كم: ثم حديسه به صراحت به رهنه لستی ثم حديسه صحیحانه نه كات وهك له ثيبنو قيسمونه باسم كړد.

دووم: ړنگايه كي تر هديه بڼ يك خستن ثم حديسانده و كړ كړدوتمی، نه گمر بمانوي كار بو قاعیده زانستiane بکين كه له كتيبه نصولی به كاندا باس كړاوه، جا لمو قاعيدانه ثمانی خوارمونه:

۱- زانايان نه لټين: نه گمر قدهغه كمر وړوا كمر كړيو نوه، ثموه قدهغه كمره كه پيش نمرخت.

۲- نه گمر قسه و كړدوه به رهنه لستی يه كريان كړد ثموه قسه كه پيش كړدوه كه نمرخت.

وه هرکس لمو حديسانده وورد يیتونه كه به رهنه لستی ثم حديسه نه كمن، ثيبنت كه دوو جوړن:

۱- حديسی يه كم كړدوتمی پيغمبر ﷺ و به پژړو بوونیتي.

(ترمذي) ورويتي: واتاي كراهت ليڊا ٿو، ٿو ڪس به تاييتي هر له پڙي شه عاندا
بهرڙو وينت، چونڪه جوله ڪه ڪان ٿم رڙه به رڙي ڪي مذن دانئين.

نوموسه ليمه فرمويښتى: پينځمېلړ عزى ټوڅى شهمان و يلك شهمان زړتر برټوړو ښو، لچار ټوڅانى ترډا. وه ښيفرموښو: ښم دوو ټوڅه جهرنى بى باوه ډه كانه، ټويه حمز نه كمم پتچوانى ښوان بم. (نه حمدر به يهدقى و حاكم و ښبنوخوزه يه گيتراويانتموه، وه حاكم و ښبنوخوزه يمش به صهحيحان داناهه).

مزهېبی حنفه فی ده کان و شافعی عی ده کان و حنبلی عی ده کانیش نموده، که پژوو گرتنی پژوی شده به تنیا به کړاهمت دانننن بپی پی نو به لگانه.

مالك به پیچوانمی نمانه ری پی داوه به بی کړاهمت پژووی تیدا بگیری، به لام حدیسه که به لگه یه به سیر یوه.

۵- قداغدی ریژوو گرتنی (یوم الشک):

عەمبارى كۆپى ياسەر فەرموويەتى: ھەر كەس ئەر پۇژەي گومانى ھىدە كە پرەمزان بىت، بەرۋۇز بىت
ئەر سەرىنچى ئېبوقاسمى كردودە ^{غەيرەت}. (خاوەن سونەندەكان گيتراويا نەتمە). (ترەمزي) روتويەتى:
خەدىسيكى خەسەن و صەحیحە، وە بەشى زۆرى زانايان بەو خەدىسە كار ئەكەن، وە سوفيانى ئوروى و
ماليكى كۆپى ئەنس و عبداللى كۆپى موبارەك و شافيعى و ئەحمەد و نيسحاق ئەلەين: كەراھەتى ھىدە
ھەر كەس ئەر رۇژەدا بەرۋۇز بىت.

۲- حدیسه‌کمی تر قسمی پیغمبر ^{صلوات} علیه‌السلام هه‌روه له حدیسه‌کمی ئیبنوعمردا هاتوه لمه‌بهر.

جا ئه‌وهی ناشکرا و دیاره ئه‌ویه، که هه‌ردووکیان ره‌وا بوون دهرنخه‌ن. که‌واته که‌ز کردنه‌وه له نیوان ئه‌وانا له‌نیوان حدیسی نه‌ه‌یه‌که‌دا، ئه‌وه پتویست ته‌کات که ئه‌م حدیسه پێش ئه‌وان به‌ریت چونکه ئه‌م قه‌ده‌غه‌که‌ره، وه ئه‌وان ره‌واکه‌رن، هه‌روه‌ها فرموده‌که‌ی پیغمبر ^{صلوات} علیه‌السلام که به‌جاریه‌که‌ی فرموو: (أتریدین أن تصومي غداً) واته: نایا ئه‌تووی به‌یانی به‌ره‌ژوو بیت؟ وه ئه‌وهی که‌ مانای ئه‌می هه‌یه‌ت، دووباره ره‌وا بوون ته‌گه‌یه‌نیت، که‌واته دووای حدیسه‌که نه‌خرت.

من ناوام بۆ دەرکوتوو. جا نهگەر پینکابیتیم نهوه له خواوهیو سوپاس و ستایشی نهکم لیسەر یارمندی دانی و سرخستیم، وه نهگەر ههلتشم کردیت نهوه له غۆمهویه، وه داوای لێ خۆش بوونی گوناھم له خوا نهکم. (تمام المنه - محمد ناصرالدين الألباني).

وه بەشى زۆرى زانايان رايان وايه ئەگەر كەسێك لەو پۆژە گومان لى كراوه‌دا بەپۆژوو بێت واتە بە گومانەوه تى‌یدا بەپۆژوو بێت و پەمزانیش بێت، ئەوه ئەبێت پۆژتەك دوای پەمزان بەپۆژوو بێت لەجیاتى ئەو پۆژە. وه ئەلەین: بەلام ئەگەر ئەو پۆژە بەر عەدەتێكى پۆژووى خۆى كەوت، دروستە بەپۆژوو بى تى‌یدا. لە ئەبو‌ه‌ورەیره‌هە هاتوو كە پێغەمبەر ﷺ فرمویەتى: (لا تَقْدُمُوا صَوْمَ رَمَضَانَ يَوْمَ وَلَا يَوْمَيْنِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ صَوْمٌ يَصُومُهُ رَجُلٌ، فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ) (رواه الجماعة). واتە: پۆژتەك یا دوو پۆژ پێش پەمزان بەپۆژوو مەبن، مەگەر كەسێك عەدەتى بێت، ئەوكاتە با بەپۆژوو بێت. (ترمذى) ووتیەتى: ئەم حەدىسە حەسەن و صحیحە، زانايان كەدەوى پى ئەكەن، وه بە خراپیان داناوە كەسێك پەلە بكات لە بەپۆژوو بوون پێش ئەوى پەمزان بێت لەبەر واتای پەمزان. بەلام ئەگەر كەسێك پۆژووتەكى تايبەتى خۆى هەبێت و ئەو پۆژەشى بەر بکەوت ئەو کاتە قەیناکە لایان.

٦- پۆژوو گرتنى هەموو سال قەدەغەیه:

حەرامە كەسێك سالاكە هەمووى بەپۆژوو بێت، بەو پۆژووانەشەوه كە پێغەمبەر ﷺ پۆژوو گرتنى تێیاندا قەدەغە كەردوو. بەپێى حەدىسى پێغەمبەر ﷺ كە فرمویەتى: (لَا صَامَ مِنْ صَامِ الْأَبَدِ) (رواه أحمد والبخاري ومسلم). واتە: پۆژووى ئەو كەسە گىرا نایێت كە سال دوانزەى مانگ بەپۆژوو ئەبێت. بەلام ئەگەر كەسێك دوو پۆژە جەژنەكەو سى پۆژى دوای قوربان بەپۆژوو ئەبێت، ئیتر هەموو پۆژەكانى سال بەپۆژوو بێت جگە لەو پۆژانە كەراوەتى لەسەر نامى^(١)، بە مەرجێك لەو كەسانە بێت كە توانای بەپۆژوو بوونیان هەبێت.

(ترمذى) ووتیەتى: كۆمەلەك زانايان بە خراپیان داناو بەپۆژوو بوونى سال دوانزە مانگە، ئەگەر پۆژەكانى جەژن و پۆژانى تەشریقیشى لەسەر بێت، جا ئەگەر كەسێك لەو پۆژانەدا بەپۆژوو ئەبێت ئەوه لەو كەراوەتە خۆى رزگار كەردوو، وه لەو كەسانە نایێت كە سال دوانزە مانگە بەپۆژوو ئەبن. وه ئەوهش لە مالیک و شافعی و ئەحمەد و ئیسحاقەوه ئەگێرنەوه.

(١) ئەو لیكەدانەوه جیاوازه ئەگەر پۆلەتى حەدىسەكەدا، كە ئەفرەمۆیت: (لا صام من صام الأبد) وه فرمویەتى: (لا صام ولا أفطر) واتە: نە بەپۆژوو بووه و نە پۆژووى شكانەوه، وه ئیبنو قەیمى زانا ئەمى بوون كەردۆتەوه لە (زاد المعاد)دا، بەشێوەیەك كە هەموو گومانێك لا ئەبات جا فرمویەتى: مەبەستى ئەو حەدىسە ئەوكەسە نىیه كە پۆژە حەرامەكان بگێرێت. هەروەها (حافظ) یش لە فەتەدا وەك ئەوى باس كەردوو (تأم المنة).

پېغمبەر ﷺ ئېقرايى کرد لىسر ئىمىزى ئىسلىمى لىسر يىك بېرۆڭزى يىت. وه پىي فرموى: (صُمُّ إِنْ شِئْتَ وَأَفْطِرُ إِنْ شِئْتَ)^(۱). واتە: ھىرکاتىك ويستت بېرۆڭزى به و ھىرکاتىك ويستت يىشكىنە.

ئىمىش لە پېشمۇه باس کرا.

وه باشتى وايە ئىم كىسە پۆڭزىك بېرۆڭزى يىت و پۆڭزىك بېرۆڭزى نىيىت، چونكە ئىم شىئويە چاكتىن پۆڭزىك لاي خوا^(۲)، وەك لە دوايىدا باسى ئەكەين.

۷- ئافرىت كاتىك مىردەكى ئامادە يىت نايىت بى ئىزى ئىم بېرۆڭزى يىت:

پېغمبەر ﷺ قەدەغىي كىردوۋە لە وەختى لە مالى بونى مىردا ئىم پىسى مىردەكى بېرۆڭزى يىت، ھىتا رىيى نەدات.

(۱) بەلى ئىم ھىدىسە باس كرا لە ژىر قىسە كىردن لىبارى ئىم كىسانمۇ كە بۆيان ھىدى بېرۆڭزى نىمىن... بەلام بە زاراۋىيەكى تر كە باسى لىسر يىك پۆڭزىك گىرتى تىدا نىيە. لە رىۋايىتىكى موسلىمدا ھاتوۋە بىم زاراۋىيە: ووتى: ئىم پېغمبەرى خوا! مەن پىيۋىكىم پۆڭزىك بە بىردەۋامى ئەگىرم؟ جا ئايە لە سەفەردا بېرۆڭزى بىم؟ ئىمىش فرموى: ئەگەر يىت خۇش بوو بېرۆڭزى بە وه ئەگەر يىت خۇش نىبوو بېرۆڭزى مەبە، ئىبىنوخۇزەيمە گىتپاۋىيەتە (۲۱۵۳).

بەلام ئىم نايىتە بەلگە لىسر ئىمىزى كە دائىر باسى كىردوۋە، چونكە ھىچ پەيۋەندىيىك لە نىۋان پۆڭزىك گىرتى بىردەۋام و پۆڭزىك گىرتى سالى دوۋازدە مانگدا نىيە. وه (حافظ) لە فەھىدا بەلگى ھىندىك زانا باس ئەكات لە دروستى بېرۆڭزى بونى سالى دوۋازدە مانگ بىم ھىدىسى ھىمىزە، لە دوايىدا قىسى لىسر كىردوۋە و فرموىيى: وه ووتىيانە پىسىيەر كىردەكى ھىمىزە لىبارە پۆڭزىك گىرتى سەفەرمۇه بوۋە، ئەك لىبارى پۆڭزىك گىرتى سالى دوۋازدە مانگ، وه لىمىدا ماناي پۆڭزىك گىرتى سالى دوۋازدە مانگى تىدا نىيە.

چونكە ئوسامى كوپى زەيد نەفرموىت: پېغمبەر ﷺ بە بىردەۋامى بېرۆڭزى نىبوو تارەكو ئىمان ووت نىت پۆڭزىك ناشكىنن، ئەھمىد لە موسىئەدەكەيدا تەخرىيى كىردە. وه ئاشكراشە كە پېغمبەر ﷺ ھىمىزە سالىكە بېرۆڭزى نەنەبوو، كىۋاتە كاتىك باسى بىردەۋام بون لە پۆڭزىك ئەكرىت، ئىمە ناگەيىنىت كە ماناي پۆڭزىك گىرتى ھىمىزە سالىكە يىت (تمام المنة)

(۲) ئىمە لىم بەلگانەيە كە كىراھىتى ھىدى ھىمىزە سالى پۆڭزىك بىگىردىت، لەگىل جىا كىردەنوي پۆڭزە ھىرامەكاندا، چونكە ئەگەر پۆڭزىك گىرتى ھىمىزە سالى دروست بوۋايە، يان پىسىند بوۋايە ئىمە لە ھىمىزە شت زۆرتى كارى پىن ئەكرا، وه لە ھىمىزە شت باشتى نىبوو، چونكە تەنھا عىبادەت بەھىز نىيىت، وه ئەگەر عىبادەت بوۋايە شتى تر لىم بەھىزتر نەنەبوو، ھىمىزەك لە ئىبىنوقەيىمۇه باس كرا (تمام المنة).

له ئىبوهورەيرەه هاتوه: پىغىمبەر ﷺ فرمويەتى: (لَا تَصُمُ الْمَرْأَةُ يَوْمًا وَاحِدًا وَزَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِلَّا رَمَضَانَ) (رواه أحمد والبخاري ومسلم). واتە: ئافرەت نايەت هەتا يەك پۆژووش بەرپۆژوو بێت بى پەرسى مێردەكەى، ئەگەر مێردەكەى ئامادە بوو - يەعنى له ماڵ بوو - جگە له رەمەزان.

زانایان ئەر قەدەغەیی بەیان ھەمەل کردووە لەسەر ھەرامیەتی، وە پێیان داوە بە پیاو ئەگەر رازی نەبێت پۆژوو کە بە ژنەكەى بشکێنێ، چونکە دەست درێژی کردووە لە مافی مێردەكەیدا. ئەمە ئەگەر رەمەزان نەبێت وەك لە ھەمەسە کەدا هاتووە، چونکە رەمەزان پێوست ناکات پیاو رازی بێت. ھەر وەھا ژن بۆ ھەبە بى پەرسى مێردەكەى بەرپۆژوو بێت بە مەرجێك پیاوھەكەى ئامادە نەبێت - لە سەفەر بێت - بەلام کاتى ھاتووە بۆ ھەبە پۆژوو کە پى بشکێنێت، وە نەخۆشى مێردو نەبونی توانای چوونە لای ژنەكەى، وەك لە ماڵ نەبونیان دانووە، لە دروستى بەرپۆژوو بوونی بەبى پەرسى مێردەكەى، واتە: ژن ئەگەر پیاوھەكەى بوو شێوەیە بوو ئەتوانى پەرسى پى نەکات و بەرپۆژوو بێت.

دانە دەم یەكی پۆژوو (وصلال) قەدەغەییە:

۱- له ئىبوھورەيرەه هاتوه كه پىغىمبەر ﷺ فرمويەتى: (إِيَّاكُمْ وَالْوِصَالَ، — قَالَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ — قَالُوا: فَإِنَّكَ تَوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِنَّكُمْ لَسْتُمْ فِي ذَلِكَ مِثْلِي، إِنِّي أَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي، فَأَكْلَفُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ) (رواه البخاري ومسلم). واتە: ئەكەن پۆژوو بەدەنە دەم يەك، سى جار ئەمەى فرموو، ووتیان: تۆ خۆت پۆژوو ئەدەیتە دەم يەك ئەى نێرراوى خوا؟ فرموى: ئێوە لەمەدا وەك مەن نین، مەن ئەمەینمەو پەرورەدگارم خواردن و خواردنەوم پى ئەبەخشیت، ئێوە کارێك مەگرنە ئەستۆ کە لە تواناتان نەبێت.

و زانایان ئەم قەدەغە کردەیان لەسەر کەرەھەت دانووە.

ئەھمەد ئیسحاق و ئیبنو مۆذیر پێیان داوە بە دانە دەم یەكی پۆژوو (وصلال) هەتا پارشێو، بە مەرجێك لەسەر پۆژوو گرە کە گران نەبێت.

بەبێت ئەر بوخارى ئەگێرتەو لە ئىبو سەئیدى خودرىمەو ﷺ كە پىغىمبەر ﷺ فرمويەتى: (لَا تَوَاصِلُوا، فَإِنَّكُمْ أَرَادَ أَنْ يُوَاصِلَ، فَلْيُوَاصِلْ حَتَّى السَّحَرِ). واتە: پۆژوو مەدەنە دەم يەك، وە ھەركەس لە ئێوە بێو پۆژوو بەداتە دەم يەك بە هەتا پارشێو بێت.

پۆژووى سوننەت:

پىغىمبەر ﷺ ھانى خەلكى ئەدا بۆ بەرپۆژوو بوون لەم پۆژاندە:

پۆژووى شەمش پۆژ لە مانگی شەوا:

جەماعت ئەگێرتەو - جگە لە بوخارى و نەسائى - لە ئىبو ئەيىوبى ئەنصارىمەو كە پىغىمبەر ﷺ فرمويەتى: (مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ، فَكَأَنَّمَا صَامَ الدَّهْرَ). واتە: ھەركەس مانگی

په مەزان بهر پژژوو بوو، وه شمش پژژیش له شەوال به دوايدا بهر پژژوو بێت، وهك ئەوه وایه كه سالتك بهر پژژوو بوو بێت.

وه لای ئەحمەد ئەو شمش پژژوو بهسەرێه كەوه بێت، یان بهسەرێه كەوه نەبێت هەر نەبێت، وه ههچیان له ههچیان چاكر نین و وهك یه كن.

به لای حەنفییه كان و شافعییه كان چاكر وایه به سەرێه كەوه بێت یه كسەر دواى جێژن.

پژژووی ده پژژو له مانگی (ذي الحجة) وه تەئکیدى پژژوى عەرەفه بۆ جگه له حاجی:

۱- له ئەبو قتادەوه رضی اللہ عنہ هاتوو كه پێغمبەر صلی اللہ علیہ وسلم فرموویەتی: (صَوْمُ يَوْمِ عَرَفَةَ، يُكْفَرُ سَنَتَيْنِ، مَاضِيَةً وَمُسْتَقْبَلَةً، وَصَوْمُ يَوْمِ عَاشُورَاءَ، يُكْفَرُ سَنَةً مَاضِيَةً) (رواه الجماعة إلا البخاري والترمذي). واتە: پژژووی پژژوى عەرەفه كەفارهتی گوناحی دوو سالتە، سالتی پێشوو سالتی داهاتوو، وه پژژووی پژژوى عاشورا كەفارهتی گوناحی سالتی پێشوو.

۲- له حەفصه هاتوو فرموویەتی پێغمبەر صلی اللہ علیہ وسلم وازی له چوار شت نەئەهینا: پژژووی عاشورا، و ده پژژو له مانگی (ذي الحجة)، و له هەرمانگێكدا سێ پژژوو، وه دوو پكاتی پێش نوێژی بهیانی (ئەحمەدو نەسائی گێژاویانەتەوه).

۳- له عوقبەى كوپى عامیر هاتوو كه پێغمبەر صلی اللہ علیہ وسلم فرموویەتی: (يَوْمُ عَرَفَةَ، وَيَوْمُ النَّحْرِ، وَيَوْمُ الْتَشْرِيقِ، عِيدُنَا - أَهْلُ الْإِسْلَامِ - وَهِيَ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ) (رواه الخمسة، إلا ابن ماجه وصححه الترمذي). واتە: پژژوى عەرەفه و پژژوى قوربانی كردن و سێ پژژوى دواى قوربانی كردن، جەژنى ئێمەى موسولمانە، وه ئەم پژژوانە پژژوى خواردن و خواردنەوه.

۴- له ئەبو هورەیره هاتوو كه فرموویەتی: پێغمبەر صلی اللہ علیہ وسلم پژژوو گرتنى پژژوى عەرەفهى -بۆ حاجی- قەدەغه كردبوو ^(۱) (ئەحمەدو ئەبو داوودو نەسائی و ئیبنوماجە گێژاویانەتەوه).

(ترمذی) ووتویەتی: زانا یان پژژوو گرتنى پژژوى عەرەفەیان به موستەحب دائەنا جگه لەر كسانەى كه له عەرەفەن.

۵- له (أم الفضل) هاتوو: پژژوى عەرەفه گومانمان له بهر پژژوو بوونی پێغمبەر صلی اللہ علیہ وسلم ههبوو، منیش قاپێك شێم بۆ نارد، نەرش خواردی یهوه، له كاتێكدا ووتاری ئەدا له عەرەفه (موسلیم و بوخاری گێژاویانەتەوه).

پژژووی مانگی موحررەم و تەئکیدى پژژوى عاشورا و پژژوى پێش عاشورا و پژژوى پاش عاشورا:

(۱) كورتەى قسەى شێخ ئەلبانى ئەهەیه: سەئەدیە كەبى زەعیفە كەسێكى مەجهولێ تێدا یه و له (الأحاديث الضعيفة) دا تەخریج كراوه به ژماره (۱۰۴).

۱- له نبوهو پوره هاتوه که فرمويته: له پيغمبريان ﷺ پرسى چاکترين نوږ دواى نوږه فېرزه کان کام نوږه؟ فرموي: (الصَّلَاةُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ). واته: نو نوږي له نيوه شوي بکريت. پاشان ليان پرسى: نى چاکترين پژو دواى پژوى رهمزان کام پژويه؟ فرموي: (شهرُ الله الَّذِي تَدْعُوهُ الْمُحَرَّم). واته: پژوى نو مانگى خويه که پي تهلتن موهرېم (نهمد و موسليم و نهودادو گيړاويانتهوه).

۲- له موعارى يى کورې نبوسوفيانوه هاتوه فرمويته: گويم له پيغمبر ﷺ بو نهيفرموو: (إِنَّ هَذَا يَوْمُ عَاشُورَاءَ، وَلَمْ يُكْتَبْ عَلَيْكُمْ صِيَامُهُ، وَأَنَا صَائِمٌ، فَمَنْ شَاءَ صَامَ، وَمَنْ شَاءَ فَلْيُفْطِرْ) (متفق عليه). واته: نم پژو پژى عاشورايه، خوا لسمري ننوسيون بهرژو بن تيدا، وه من بهرژووم، جا هرکس حمز نهکات بهرژو بيت، وه هر کس حمز ناکات بهرژو نهيت.

۳- له عايشموه خوى لي پازى بيت هاتوه که فرمويته: پژى عاشورا پژو بو توپهش لسمردمى نمانى دا تييدا بهرژو نبون، وه پيغمبر ﷺ تيدا بهرژو نبو، کاتي هاتينه مدينه هر بهرژو نبو، وه فرمانى به خلهکهکش نهکرد که بهرژو بن، بهلام کاتي رهمزان فېر کرا فرموي: (مَنْ شَاءَ صَامَهُ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ) (متفق عليه). واته: هرکس حمز نهکات بهرژو بيت تيدا، وه هر کس حمز ناکات با وازى لي بيت.

۴- له نبونوعيباسوه خوا لتيان پازى بيت هاتوه که فرمويته: پيغمبر ﷺ کاتي هاته مدينه سهيرى کرد جوله که پژى عاشورا بهرژو نبون، فرموي: (نعمه چيه؟) ووتيان: پژوکی پژو خوا لم پژو موسا و بنى نيسرايلى له دوژمن پژار کردوه، پژو موسا تيدا بهرژو بو، پيغمبر ﷺ فرموي: (أَنَا أَحَقُّ بِمُوسَى مِنْكُمْ). واته: من له پيش ترم پژو موسا له نيوه. جا پيغمبر ﷺ تيدا بهرژو بو، وه فرمانى نهکرد خلهکيش بهرژو بن تيدا (بوخارى و موسليم گيړاويانتهوه).

۵- له نبوموساى شمعرى يوه ﷺ هاتوه فرمويته: جوله که پژيان له پژى عاشورا نهگرت و کردويانه جمنى خويان، پيغمبر ﷺ فرموي: (صُومُوا أَنْتُمْ) واته: نيوه تيدا بهرژو بن (موسليم و بوخارى گيړاويانتهوه).

۶- له نبونوعيباسوه خويان لي پازى بيت هاتوه ووتوته: پيغمبر ﷺ پژى عاشوراي گرت و فرمانى دا بهگرتنى، ووتيان: نى نيرراى خوا، نوه پژوکه جوله که وگاور پژى نهگرن، فرموي: (إِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلَ - إِنْ شَاءَ اللَّهُ - صُمْنَا الْيَوْمَ التَّاسِعَ). (رواه مسلم وأبو داود). واته: خوا ييمى سالى داهاتو نهميش نهگرن. جا سال نهگرايموه کوچى دواى کرد.

وه له (لفظ) ټكې تردا هاتووه فرمويښتى: (الَّذِينَ بَقِيَتْ إِلَى قَابِلٍ لِّأَصْحَابِ النَّاسِ) (رواه احمد ومسلم) واته: نه گمر بېنم سالتكې تر نوهميشى لى نه گمر- واته: له گمل دهيمدا-.

زانايان نه لټين: بېرژژوو بوونى پژژى عاشورا سى جوهره:

يه كم: پژژوو گرتنى سى پژژى نوهم و دهيم و يانزه همى.

دووه: گرتنى نوهم و دهيمى.

سى هم: گرتنى دهيمى بتمنها.

فراوانى كودن له پژژى عاشورادا:

له جابري كورې عبدالله وه خويان لى رازى بيت هاتووه كه پيغمبر ﷺ فرمويښتى: (مَنْ وَسَّعَ عَلَى نَفْسِهِ وَأَهْلِهِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَائِرَ سَنَتِهِ) (رواه البيهقي في الشعب وابن عبد البر). واته: هر كس لېرژژى عاشورادا فراوانى بكات بژ خوى و خيزانى، خوا نو ساله مال و سامانى فراوان نه كات.

نم حمديسه رېنگاي تريشى هديه، همويان لاوازن، به لام نه گمر بخرتنه پال يك هيز پيدا نه كمن، وهك سه خاوى ووتويښتى^(۱).

(۱) كورتمى قسمى شيخ نويه: نوو قسمى سه خاوى خويتمى كه نه لټيت: يه كتر بهيز نه كمن، و نيمه پيمان وايه كه وانميټ.

شيخ ليكنولټنوه لسمر حمديسه كه نه كات و باسى عيللمته كاني نه كات و قسمى زانايانى لسمر نه ميټنټنوه. پاشان نه فرمويټ:

همو رېنگا كاني كومه ليك متروك و مجهول نه يگيټنوه، لموانشه نوانه له دوشنه كاني حوسه ينى كورې عدلى بن رهاي خويان لى بيت، كه حمديسيان لسمر فضل و چاكي خواردن دان و چاو رشتن و جگه لموانشيان هلبستوه له پژژى عاشورادا، بژ برهه لستى كردن له گمل نو شيانندا كه نو پژژويان كردوه به پژژى ماتم لسمر حوسه ين رهاي خوى لى بيت، چونكه حوسه ين نو پژژو كورزا، هر لبر نوو (شيخ الاسلام) رهمه ينى خوى لى بيت، بريويښتى نوو كه نم حمديسه درويه.

وه باسى نوو نه كات كه لبارى نم حمديسه له نيمام نه حمديان پرسى نورش پوى وابو كه هيچ نريه، وه بهوش پالپشتى بژ نم قسه يى خوى هيتاوه كه هيچ كام له سلف فراوانيان له پژژى عاشورادا به موستحب نزانويه، وه هيچ كام لم حمديسانه لسمرده مى قېر نه چا كه كاندا نمناسرون (كه پيغمبر ﷺ داني به چاكياندا ناوه) و شيخي نيسلام بدرژژى باسى لسمر كردوه له (الفتاوى) دا (۲/۲۴۸-۲۵۶) جا بوى بگريږوه.

وه معناوى له مېجدي لوغوي يوه نه گيټنټنوه كه ووتويښتى:

پژړوی بهی زړی مانگی شمعبان:

پنځمېمر ^{سوانت} بهی زړی مانگی شمعبان بهرژوو نمبو، عایشه فرمویتی: پنځمېمر ^{سوانت} بهی زړی مانگی شمعبان بهرژوو بو بیت. (بوخاری وموسلم گټراویانتموه).

وه له توسامی کورې زهیدوه خویان لی رازی بیت هاتوه فرمویتی: ووم: نمی نیراوی خوا نم بینوه له هیچ مانگیکدا نهوندی مانگی شمعبان بهرژوو بیت تییدا؟ فرموی: (ذَلِكَ شَهْرٌ يَفْعَلُ النَّاسُ عَنْهُ، بَيْنَ رَجَبٍ وَرَمَضَانَ، وَهُوَ شَهْرٌ تُرْفَعُ فِيهِ الْأَعْمَالُ إِلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ، فَأُحِبُّ أَنْ يُرْفَعَ عَمَلِي وَأَنَا صَائِمٌ). (رواه أبو داود والنسائي وصححه ابن خزيمة^(۱)). واته: نمو مانگیکه له نیوان مانگی پهجب و پههزاندایه خهک تییدا بی ناگان، وه نمو مانگیکه کردهی تیدا بهرژوو نه کرتیموه بز لای پهروردگاری جیهانیان، منیش حمز نه کم کاتی کردهه کاتم بهرژوو نه کرتیموه بهرژوو بم.

وه تایبست کردنی نیوی مانگی شمعبان بهرژوو گرتن وا بزانی که فضیلمتی هیه بهسر پژوکانی تردا، نمو هیچ بهلگه یه کی راستی لسم نریه.

پژړوی مانگه حرامه کان:

مانگه حرامه کان بریتن له ذولقعدیه و ذولحجه و موحررم و پهجب، وه پسمنده مرژو زو تی یاندا بهرژوو بیت.

له پیانگی باهلی یوه هاتوه ووتی: چوم بز لای پنځمېمر ^{سوانت} ووم: نمی نیراوی خوا من نمو پیاهم پار هاته لات، فرموی: (فَمَا غَيْرَكَ، وَقَدْ كُنْتَ حَسَنَ الْهَيْئَةِ؟). واته: نمی چی توی گوپیوه، نمو پیش شیوت جوان بو؟ ووم: لومکاتمه له تو جیا بووموه به شو نمیت بهرژو هیچم نه خواردوه،

نموی لمباری پژو عاشواره نه گټرنموه بهرژوو گرتن و نفقه کردن و خغه به کارهیتان و سروریش چور کردن و چار رشتن، لمو بیدعانه یه که قاتله کانی حوسه بن پهزای خوی لی بیت دوستیان کردوه (تمام المنه).

(۱) دانر له گټرانموی نم حدیسه بزای نموداد چاری له (حافظ) کردوه له فهدا. و صنعانی له (سبل السلام) دا و شوکانی له (نیل الأوطار) نمش وهمیکه له هموریانموه که یلک به دوی یلک لسمری پژوتون چونکه نم حدیسه لای نمو داود نریه، بهلکو حدیسیکی تری هیه له توساموه لمباری پژو گرتنی دوو شمه و پینج شمه.

جا لمبر نمو (منزري) له (الترغیب) دا و (حافظ) له (تبیین العجب فیما ورد فی فضل رجب) دا، وه همروها نابلسی له (الذخائر) دا همرو نمناه تمنها گټراویانتموه بز نسانی، پاشان نم حدیسه لای نسانی سفنده کی حسنه.

فرموي: (لَمْ عَذَّبْتَ نَفْسَكَ؟) واته: بډی خوت شکهغه داوه؟ پاشان فرموي: (صُمَّ شَهْرَ الصَّبْرِ وَيَوْمًا مِنْ كُلِّ شَهْرٍ). واته: مانگی نارام گرتن بهرږږو به و له همدو مانگیکندا پږږنک بهرږږو به، وټم: بزم زیاد بکه چونکی توانایم هدی، فرموي: مانگی دوو پږږ بهرږږو به، وټم: زیاتر، فرموي: سږ پږږ، سږ پږږ له مانگه حرامهکاندا بهرږږو به، واته: سږ پږږ بهرږږو به و سږ پږږ بهرږږو مبه، جا پیغمبر ﷺ سږ پهغهکانی کو نهکړدوه و بلاری نهکړدوه^(۱). (رواه احمد وأبوداود وابن ماجه والبيهقي بسند جيد).

وه بهرږږو بوون له مانگی رهجبدا چاکتر نریه له پږږوی مانگهکانی تر، ثموه نمیت رهجب له مانگه حرامهکانه، وه له سونمتدا نههاتوه که پږږوی مانگی رهجب به تایبتي فضلی بیت، وه ثموه لمباریهوه هاتوه بډ ثموه نایت که بیت بهلکه.

نیسوحهجر ووتیتي: دهباری فضلی مانگی رهجب و پږږوی رهجب، همدوهار لمباری پږږویکی تایبیت و شونوږ له رجبدا حدیسیکی صحیح نههاتوه که بگوځی بډ بهلکه.
پږږوی دوو شمعان و پینج شمعان:

له نمبوهورپړهوه هاتوه که پیغمبر ﷺ به زوری پږږانی دووشعمو پینج شمع بهرږږو نمبو، لمو بارهیمو پرسیاری لی کړا، فرموي: (إِنَّ الْأَعْمَالَ تُعْرَضُ كُلُّ اثْنَيْنِ وَخَمِيسٍ، فَيَغْفِرُ اللَّهُ لِكُلِّ مُسْلِمٍ، أَوْ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ، إِلَّا الْمُتَهَاَجِرِينَ، فَيَقُولُ آخِرُهُمَا) (رواه احمد بسند صحيح)^(۲). واته: کړدوهکان پږږانی

(۱) شیخ ثعلبانی لمباری ثم حدیسمو نهفرموت: سمندوکی جید نریه چونکه پړویهکی دلپړاوکن (إضطراب) یتدا کړدوه له چمند روویهکوه که (حافظ) له (التهدیب) داسی کړدوه، همدوهار (منذري) له (تخصیر السنن) دا وه ووتیتي: ثم جیواوایمی تی کورتوه همدوهر ثعبیت، و همدیک له شتخهکافان ناماژویان بډ زهغیفی کړدوه، وه نهمش ری تی نهچیت وایت، منیش نهلیم: عیلمتیکی تریشی یتدایه نموش جهالته وه له (ضعیف أبي داود) دا روونم کړدوتوه به ژماره (۶۱۹).

(۲) کورتی قسمی شیخ ثعلبانی ثموه که ثم حدیسه صحیحه، بهلام نیسنادی نهحمد صحیح نریه، نیجا بهلگی لاوازی نیسنادوکی نهحمد و قسمی زانایانی لسمر باس کړدوه، پاشان نهفرموت: بډیه ثم حدیسم به صحیح داناه چونکه همدوهر چاوت لیزه و سباس کړا لمموبیر- رستی دوومی صحیحه، وه رستی یهکمیش چند شایمتیکی هدی، یهکی لمو شایمتانه له نوسامی کړی زیددویه، که ثم زیادهیشی لهگلدایه: (ذانک یومان تعرض فیهما الأعمال علی رب العالمین، فأحب أن يعرض علي وأنا صائم) واته ثم دوو پږږو کړدوهی بندهکان نیشان پمروهدگاری جیهانیان ندریت، جا من پیم خوشه لومایدا که کړدوهکم نیشانی ندریت بهرږږو بم.

دوشەنمە و پىنج شەمە نىشان ئىدرىن، پاشان خوا لە ھىمىر مۇسولماننىڭ يا لە ھىمىر باۋىرلارنىڭ خۇش نىيىتى، جىگە لىمانى دەنگىيان لەيلىك دابىرە، ئەفەرمۇي: دوايان بىخە.

لە صەھىھى مۇسلىمدا ھاتۇرە كە پىنقىمبىر ﷺ دەريارەى بۆزۈۋى دوشەنمە پىرسىيارى لى كرا فەرمۇي: (ذَٰلِكَ يَوْمٌ وُلِدْتُ فِيهِ، وَأُنْزِلَ عَلَيَّ فِيهِ). واتە: ئەو بۆزۈتكە مەنى تىدا لە داىك بوم و تىيدا قورئانم بۆ ھاتۇتە خوارەو.

بەزۇۋى بومى سى بۆزۈ لە ھىر مانگىكىدا:

ئەبۇدەرىي غىفارى رەزىيە اللە تەيالىھ فەرمۇيەتى: پىنقىمبىر ﷺ فەرمانى پى ئەكرەين كە لە ھىرمانگىكىدا سى بۆزۈ سىيەكەن بەزۇۋى بىن، ئەوانىش سىيانزە چواردە پانزە ھىمىر مانگىكە، وە ئەفەرمۇي: (هِيَ كَصَوْمِ الدَّهْرِ). واتە: ئەو سى بۆزۈ ۋەك بۆزۈۋى ھىمىر سالى. (نەسائى گىراۋىتىرە، و ئىبىنۇھىيىيان بەصەھىھى دانەو).

ۋە ھاتۇرە لە پىنقىمبىرەو ﷺ كە لە مانگىكىدا شەمىرەك شەمىرە دوو شەمە بەزۇۋى ئەبۇ، ۋە لە مانگىكى تىر سى شەمىرە چوارشەمىر پىنج شەمە^(۱).

جارى ۋابو لەسەرەتەى ھىمىر مانگىكىدا سى بۆزۈ بەزۇۋى ئەبۇ، ۋە لە پىنج شەمىرە ئەۋەلى مانگىدا بەزۇۋى ئەبۇ، ھىرەھا دووشەمىرە دوۋى ئەۋەش، پاشان دووشەمىرە دوۋى ئەۋەش^(۲).

نەسائى و ئەھمەد بە سەئىدىكى ھىسەن تەخرىجىيان كىرەو، ۋە ئەبۇداۋد لە رىڭكەى دوۋەمە، ۋە ئىبىنۇخوزەيمە لە رىڭكەى سىيەمە رىۋايەتى كىرەو، تەماشەى تەغرىبەكە، جا ئىبىنۇخوزەيمە رىڭكەى نەسائى و ئەبۇ داۋىد كىرەو بە يەك، ئەمەش لە ۋەھەكانىيەتى جا ئاگادار بە.

(۱) ئەۋەدا كە نىسبەت بەرتە پىنقىمبىر ﷺ سەرىجى لەسەرە، چۈنكە لە رىۋايەتى سۇفىيانە لە مەنصورەو لە (خىشە) ۋە لە عائىشەو فەرمۇيەتى: ...ترمەزى تەخرىجى كىرەو و ۋوتۇيەتى ھەدىسىكى ھىسەن، و عبد الرحمن ى كۆرى مەھەدى ئەم ھەدىسى لە سۇفىيانەو گىراۋەتەو بەلام رەفەى نەكەرەو بۆ پىنقىمبىر ﷺ. (حافظ) لە فەھەد ۋوتۇيەتى: ئەمەيان ۋىجوتە.

مەنىش ئەلەيم: عىللەتتىكى تىرىشى ھەيە لە (التەھذىب) دا لە تەرجەمەى ئەم (خىشە)دا ھاتۇرە – كە عبد الرحمن – لە ئىبىنۇمەسعود و عومەرەو رىۋايەتى كىرەو لەھالىكىدا كە بۆ خۇ لىيەنەو ئەى بىستەو. ۋە ۋوتۇيەتى (ابن القطان) ئەلەيت: ھەرچى لە عائىشەو گىراۋەتىرە پىتۇستى بە چاۋ پىشاخەندەو ھەيە (تامم المنة).

(۲) شتى ۋام لە ھىچ كىتەبىكى سەنئەتدا نەپەو، ۋە ئىبىنۇقەيىمىش لەباسى رەۋشى پىنقىمبىر ﷺ لە بۆزۈۋەكەيدا باسى نەكەرەو، جا ئەترەم ئەم ھەدىسە دانەر لى ھەلگەرايىتەو يان لەسەر كەسانى تىر جىگە لەو ھەلگەرايىتەو.

پۆژو نا پۆژێك بپۆژوو بوون:

له نبوسه لى كورى عبدالرحمن وه هاتوه، له عبدالله ى كورى عميره كه فرمويەتى: پيغمبەر ﷺ پى فرموم: بيسومه تو به شو نوژ نهكيت و پۆژيش بپۆژوو نىيت، ووت: بەلى ئى نيرراوى خوا! فرموى: پۆژێك بپۆژوو به و پۆژێك بپۆژوو مبه، شو نوژيش بكه وش خوه، چونكه لاشته و ژنهكته و ميوانهكته مافيان ههيه بيسرتهوه، وه ئهوهندهت بيه كه له ههموو مانگيكا سى پۆژ بپۆژوو بىيت، ئەلى: من زۆرم لى كردو ئهوش توندى كرد لىسرم، ووت: ئى نيرراوى خوا، لهو زياتر نهتوام، فرموى: ههموو ههفتهيك سى پۆژ بپۆژوو به، ئەلى: زۆرم لى كردو ئهوش زۆرى لى كردم، ووت: ئى نيرراوى خوا لهو زياتر نهتوام، فرموى: ده وهك پۆژوى داود پيغمبەر ﷺ بپۆژوو به نير لهو زياتر بپۆژوو نىيت. ووت: ئى نيرراوى خوا پۆژوى داود پيغمبەر (عليه الصلاة والسلام) چۆن بووه؟ فرموى: پۆژێك بپۆژوو نبوو پۆژێك بپۆژوو نهنبوو. (نهحمدهو غهبرى ئه گيپاوانتموه).

ديسان رىوايت كراوه له عبدالله ى كورى عميره كه پيغمبەر ﷺ فرمويەتى: (أَحَبُّ الصَّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ، وَأَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ دَاوُدَ، كَانَ يَنَامُ نِصْفَهُ، وَيَقُومُ ثُلُثَهُ، وَيَنَامُ سُدُسَهُ، وَكَانَ يَصُومُ يَوْمًا، وَيُفْطِرُ يَوْمًا). واته: باشترين پۆژوو و نوژ لای خوا نوژو پۆژوى داود بووه، نيوه شووه كه خوتوه، پاشان له سى بهكى شهودا نوژى كردوه و لىمش يهكى داخوتوه، وه پۆژێك بپۆژوو بووه پۆژێك بپۆژوو نهنبوو.

دروسته پۆژوانى پۆژوى سوننت، پۆژوهكى بشكىنت:

۱- له ئوموهانى به هاتوه كه پيغمبەر ﷺ پۆژى فهقى مهككه هاته مالهوه و خواردنهوه بهكيان بۆ هيتا، ئهوش لى خواردوه، پاشان دايه دهستم بپۆژوه، ووت: من بپۆژوم. فرموى: (إِنَّ الْمَطْوَغَ أَمِيرٌ عَلَى نَفْسِهِ فَإِنْ شَبَّ فَصُومِي، وَإِنْ شَبَّ فَأَفْطِرِي). واته: پۆژوگرى سوننت سۆزكى خۆيتى، نهگى ئارهزو بهكىت بهر دهوام به له پۆژوهكتهدا، وه نهگى ئارهزو نهكيت پۆژوهكته بشكىنته. (رواه أحمد والدارقطني والبيهقي).

چونكه ئهوى ناسراوه له سوننتى پيغمبەر ﷺ ئهويه كه ههموو مانگيك سى پۆژ بپۆژوو نبوو، له سهرتای مانگوه، دوو شهمه بپۆژوو نبوو تينجا پۆژى پينج شهمه، پاشان پينج شهمهكى دوواترى. نسانى تهخرىجى كردوه (۲۲۸/۱) وه ههروه جگه لىوش، وه له صهيحى ئهوه اوديشدا تهخرىج كراوه (۱/۲۰۱۷) له حاديسى ئينوعومرهوه، وه ههروه نسانى و ئهوه اود و ئهحمده ئهگيپانه له ههنديك خيزانهكانى پيغمبەر ﷺ و سندهكشى حهسهنه. (تمام المنة).

حاكم نم حدیسه نه گیتیرتموه نه لیت: سمنده کی صحیحه، وه زاراره کی بزم شتویه: (الصائمُ الْمُطَوُّعُ، أَمِيرُ نَفْسِهِ، إِنْ شَاءَ صَامَ، وَإِنْ شَاءَ أَفْطَرَ). واته: کسیتک سوننت بمرۆزوی بیت له دست خزیایمتی بمرۆزوی نعبیت یا تیشکینیت.

له نمبوجو حدیفوه هاتوه و تیریمتی: پیغمبر ﷺ سلمان و نمبوده پدانی کرده برای یه کتر، جارتک سلمان چو بۆ دیدهنی نمبوده پداه، بینی نوموده پداه پۆشاککی ناشیرینی لمبوده پداه، پیی ووت: نموه چیته؟ ووتی: نمبوده پدانی برات نیحتیاجی یه کی به دنیا نییه، کاتی نمبوده پداه، هاتوه خواردنی بۆ دروست کرد، به سلمانی ووت: تۆ بۆ من بمرۆزوم. سلمان ووتی: هتا تۆ لیی نمخویت منیش ناخۆم، نمیش لیی خوارد، کاتی شو هات نمبوده پداه چو بۆ شو نوئۆ سلمان پیی ووت: بخوه جاری، نمیش خوت، پاشان هه لسیا یوه، سلمان پیی ووت: بخوه روه، هتا شو نموه ندی نعم، سلمان پیی ووت: نیستا هسته، جا هر دو کیان هه لسان بۆ شو نوئۆ، نیجا سلمان پیی ووت: پرورده گارت مافی به سمرتوه هدی، خوت مافت به سمرخوتوه هدی، خیزانت مافی به سمرتوه هدی، جا همریک مافی خوی بدهی. جا کاتی رۆز بۆوه چو بۆ لای پیغمبر ﷺ باسه کی بۆ گیتیرایوه، پیغمبر ﷺ فرمووی: سلمان راستی کردوه. (بوخاری و ترمذی گیتیرایانمتوه).

۳- له نمبوسه عیدی خودری یوه ﷺ هاتوه فرمویتتی: خواردنم بۆ پیغمبر ﷺ دروست کرد بوو، خوی و یاره کانی هاتن، کاتی خواردن دانرا پیارتک لئاویاندا ووتی: من بمرۆزوم. پیغمبر ﷺ فرمووی: (ذَعَاكُمْ أَخُوكُمْ، وَتَكَلَّفَ لَكُمْ). واته: براکتان بانگی کردون و خوی ماندو کردوه بۆتان. پاشان پیی فرموو: (أَفْطَرَ وَصُمَ يَوْمًا مَكَائُهُ، إِنْ شِئْتَ). واته: بیشکینه جا نه گتر و سست رۆژنکی تر له جیاتی نممرۆ بمرۆزوه به. (رواه البيهقي بإسناد حسن، كما قال الحافظ).

بشی زۆری زانیان بۆ نموه چوون که دروسته بۆ کسیتک بمرۆزوی سوننت بیت رۆزوه کی بیشکینیت، وه موسته حبیبه له جیاتی نموه رۆژنکی تر بگرتتوه، به لگشیان نم حدیسه صحیح و صرمحانه یه.

ناداب و پهوشی پژوه

هرکس بر پژوه بیت موسته حبیبه په پړه وی تم ده ستورانه ی خواره بکات:

۱- پارشیو کردن:

موسلمانان همو کون لمر نوهی که پارشیو کردن موسته حبیبه، وه هر کسیش نیکات تاوانبار نابیت، له نمنسوه خوا لیتی رازی بیت هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السُّحُورِ بَرَكَهً) واته: پارشیو بکن چونکه له پارشیو کردندا برهکت هیده. (رواه البخاري ومسلم).
له میقدامی کوری معدی کمریبه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (عَلَيْكُمْ بِهَذَا السُّحُورِ، فَإِنَّهُ هُوَ الْغَدَاءُ الْمُبَارَكُ). واته: پارشیو بکن چونکه خواردنی پارشیو خواردنیکی موباره که. (رواه النسائي بسند جيد).

وه هوی پیژزی به کمشی نوهیه پژوهان بهیژ نهکات وگورج وگوتی نهکات و پژوه کمی لمر ناسان نهکات.

پارشیو کردن به چی بهی دیت:

پارشیو کردن به خواردنیکی زور یا کم به چی دیت، نهگرم قومیک ناریش بی. له نموسه عیدی خودری یوه ﷺ هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (السُّحُورُ بَرَكَهٌ، فَلَا تَدْعُوهُ وَلَوْ أَنْ يَجُوعَ أَحَدُكُمْ جُرْعَةً مَاءٍ فَإِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ) (رواه أحمد). واته: خواردنی پارشیو برهگته، واز له پارشیو کردن مهینن، نهگرم یه کیک له نیوه به قومیک ناریش بیت، هر پارشیو بکات، چونکه خوا رهحمی خوی نرژتی و فرشتهکان نپارنموه بز پارشیو کمران.

کاته کمی:

کاتی پارشیو کردن له نیوهی شوهوه دست پی نهکات همتا طلوعی فجر، بهلام دوا خستنی پسندده. له زهیدی کوری ثابیتموه ﷺ هاتوه فرمویت: له گمل پیغمبردا ﷺ پارشیومان کردوه و ههلساوين بز نوتی بهیانی. ووم: ماوهی نیوانیان چنده نمبوو؟ فرمووی: نموندهی خوتندنی پهجا ثابیت له قوربان. (بوخاری و موسلم گپراویانتموه).

له عممری کوری مهیونموه هاتوه ووتویت: یارهکانی پیغمبر ﷺ به پهلمترین کس بوون بز بریانگ کردنموه، و دوواکموتوترین کسیش بوون له پارشیو کردندا. (بهیهقی به سنهدیکی صحیح گپراویانتموه).

له نېوډهري غيفاري يوه به مېرغوي نه گټې نهوه که پيغمبر ﷺ فرمووي: (لا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ وَأَخْرَأُوا السُّحُورَ). واته: نومېتى من هتا بېر دوام زو بېر يانگ بکمنوهو پارشيو دروا بخن، لسمېر خيږن.

به لام له سمندي نم حديسدا سليمانى کورې نېو عثمان هديه که مېهوله.

گومان کړدن له طلوعى فېجر:

نه گمر کسټک گومانى بو له طلوعى فېجر بږى هديه بخوات و بخواتوه، هتا دلنيا نبييت له طلوع، وه ناييت به گومان کار بکات، چونکه خواى گوره کوټايى هيتان به خواردن و خواردنوهى پژوگرى لېو کاتدا داناه که بږى ده رکوت طلوعى فېجر، نېک به گومان. وهک تفېرموي: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ﴾ (البقره/۱۸۷). واته: بخون و بخونوه هتا رېشتمى سپى فېجر له رېشتمى رېشى شو جيا نه کمنوه.

پياوړتک به نيينوعمباسى ﷺ ووت: من که هه لنسم بږ پارشيو نه خوم و نه خوموه جا کاتى گومانم هېو پژو بږتوه دهست هه لنه گرم. نيينوعمباس پږى فرمو: دهست هه لنه گر هتا دلنيا نبييت که پژو بږتوه.

نېوډاوود ووتوي: نېو عبدالله (نه حمدي کورې حنبل) ووتوي: نه گمر کسټک گومانى هېو لېو پژو بږتوه با دهست له خواردن و خواردنوه هه لنه گرېت هتا دلنيا نبييت پژو بږتوه.

نمېش مېزه بې نيينوعمباس و (عطاء) و نوزاعى و نه حمده.

نېوې ووتوي: هاوه لاني شافعي يک کموتون له پږ دان بو کسى دلنيا نږه له پژو بونوه، که دهست له خواردن و خواردنوه هه لنه گرېت هتا دلنيا نبييت.

۲- په له کړدن لېريانگ کړدنه:

هېرکاتېک ساغ بږه که پژو ناوا بووه، موسته حېبه به په له پژو بشکيندرېت. له سهلى کورې سهله هاتوه که پيغمبر ﷺ فرمووي: (لا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ) (رواه البخاري ومسلم). واته: بېر دوام خهک له خيږدان مادام په له بکمن له پژو شکانندا.

وه نېى به چنډ دهک خورماى تېر پژو بشکيندرېت و تاک بيت، جا نه گمر دهست نه رکوت بېتاو بيشکينيت.

له نېسوه ﷺ هاتوه ووتوي: پيغمبر ﷺ پيش نېو نړۍه کمى بکات به خورماى روطېب پژو کمى نېشکاند، جا نه گمر روطېب نېوايه به خورماى ووشک، وه نه گمر نېوېش نېوايه چنډ قوميتک ناوى نه خواردوه. (رواه أبوداود والحاكم وصححه والترمذي وحسنه).

له سوله یانی کورې عامېروه هاتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِذَا كَانَ أَخَذُكُمْ صَائِمًا فَلْيُفْطِرْ عَلَى الشَّعْرِ، فَإِنْ لَمْ يَجِدِ الشَّعْرَ فَعَلَى الْمَاءِ، فَإِنَّ الْمَاءَ طَهُورٌ) (رواه أحمد والترمذي وقال: حسن صحيح).
واته: نه گڼر کسیتک له نیتوه بهرژو بیت با به خورما بهرپانگ بکاتوه، جا نه گڼر خورمای دست نه کموت به نار، چونکه نار پاک کړه ویه.

لم حدیسا به لگمې نوره هدیه که موسته حبیه پیش کردنی نوژی تواره بهرپانگ بکرت، بهر شپویه، وه کاتې له نوژ بڼه خواردنی توار بخوات، به لام نه گڼر خواردنه که ناماده بوو نېی پیش نوژ که دست بکات به نان خواردن. نمس فرموویتی: پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِذَا قُدِّمَ الْعِشَاءُ فَأَبْذُوا بِهِ قَبْلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ، وَلَا تَعْبَلُوا عَنْ عَشَائِكُمْ). (رواه الشيخان). واته: نه گڼر نانی تواره ناماده بوو دست بکمن به نان خواردن پیش نوژی تواره، وه په له مه کن له خواردنه کتاند.

۳- پارانوه له کاتې پژو شکاندنا و کاتې بهرژو بوون:

نیبوماجه له عبدالله ی کورې عمری کورې عاصوه نه گپرتوه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (إِنَّ لِلصَّائِمِ عِنْدَ فِطْرِهِ دَعْوَةً مَا تُرَدُّ)^(۱). واته: بهرپستی بز پژوان له کاتې پژو شکاندنه کیدا پارانوه یمک هدیه که گپرانوه ی نیه و گپرا نیت لای خوا.

عبدالله کاتې پژوه کمې تشکاند نې ووت: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ أَنْ تَغْفِرَ لِي) واته: خوايه من داوات لی نه کم به رحمتی خوت، نور رحمتی هموو شتیکی گرتوتوه که لیم خوش بی.

وه ثابته که پیغمبر ﷺ کاتې بهرپانگی نه کرده و نې فرموو: (ذَهَبَ الظَّمْأُ وَأَبْثَلَتِ الْعُرْقُ، وَكَبَّتِ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى). واته: بېم پژو شکاندنه تینو تیمان نما و دهماره کان پاراو بوون، وه خوا بیوریت پاداشمان سابت بووه.

به مورسلی رپوایت کراه که پیغمبر ﷺ فرموویتی: (اللَّهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ).
واته: خوايه بز تز بهرژو بووم و لمسر رزقی تز بهرپانگم کردتوه.

(۱) دانر بن دنگ بووه لمسرې و رای نشان داوه که صحیح بیت، به لام واش نیه چونکه له سفنده کیدا نیسحاقی کورې (عبیدالله) مدنی تیدایه، نوبش ناسراو نیه، هروک (متذری) له الترغیب دا ووتویتی، وه هر لمبر نوبشه نیبوقه یم له زادا ناماژې بز زه عیفی ثم حدیسه کردوه، منیش ثم حدیسم تخریج کردوه و هندیک به درژی باسم کردوه له (التعلیقات الحیاد) دا پاشان له (إراوا الغلیل) دا به ژماره (۹۲۱) (تمام المنه).

(ترمذی) به سندیکی حسن ثه گیتیتوه که پیغمبر ﷺ فرمویستی: (ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمُ: الصَّائِمُ حَتَّى يَفْطِرَ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَالْمُظْلُومُ) ^(۱). واته: سئ کس دوعا کانیان گمراهنوی نریه: پژووان هتا پژووه کی تشکیستی، پیشوای دادپرور و عادل، وه ستم لی کراو.

۴- وازهیتان لموشتانی له گمل پژوودا ناگویتن:

پژوو عیبادهتیکه له ریزی نوشتانی که نینسان له خوا نزیک نمخاتوه، خوی گموره بویه پژووی دانوه تاوه کو پروردهی نفس بکات و لیسر خیر رامی یینی، جا بویه پیوسته پژووان خوی لم کردهانه بیارتزیت که پژووه کی کمل نهکن، بۆ ئهوی سوودی توار لم پژووه وریگریت، وه نو تقوایی دهست بکویت که خوا باسی کردوه. لم فرموده ییدا: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ (البقرة/۱۸۳). واته: ئهی نو کسانهی باوردهتانه هیتاوه پژووتان لیسر فرز کرا، وه چۆن لیسر ئهوانی پیش ئیوه فرز کرا به لکو تقواتان بییت و خوتان بیارتزن.

به پژوو بوون تمنها ئهوه نریه خۆ بگریتموه له خواردن و خواردنوه، به لکو خۆگریتموهیه له خواردن و خواردنوه و هرچی خوا قهدهغی کردوه.

له ئهوهوه پیره هاتوه که پیغمبر ﷺ فرمویستی: (لَيْسَ الصَّيَامُ مِنَ الْأَكْلِ وَالشُّرْبِ، وَإِنَّمَا الصَّيَامُ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ، فَإِنْ سَابَكَ أَحَدٌ، أَوْ جَهِلَ عَلَيْكَ، فَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ إِنِّي صَائِمٌ). (رواه ابن خزيمة وابن حبان والحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم). واته: به پژوو بوون تمنها خۆگریتموه نریه له خواردن و خواردنوه، به لکو خۆ گرتنوهیه له قسهی خراب و جوتندان، وه نه گم کسیتک جوتنی پی دایت یا بهرانبهرت ههله و نه زانی کرد، تو بلی: من به پژووم، من به پژووم.

جماعت جگه له موسلیم نه گیتنوه له ئهوهوه پیره که پیغمبر ﷺ فرمویستی: (مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ). واته: هرکس واز له بوختان و قسهی

(۱) کورتی قسهی شیخ ئهویه: دانر نو تمحسین کردنی له ترمذی پیره وهرگرتوه به لام هیچ په یهوندی نریه له نیتوان تمحسین کردنی (ترمذی) و له نیتوان ئهه حدیسهدا، چونکه جاری وا دهیت حدیسی هیه که به شاهیده کانی لای (ترمذی) حسنه به لام خودی نو نیسنادهی که ئه حدیسی لی هاتوه حسن نریه، جا زانیان به حدیسی ئاوها نه لئین: (صحيح لغیر). جا وورد بهر وه نینجا حدیسه که کسیتکی تیندایه که مجهوله و نه ناسراوه، وه منیش له (الضعیفه) دا تخریج کردوه به ژماره (۱۳۵۸) و باسی ئهوشم کردوه که بهرهلستی حدیسی صحیحی تر نکات که له (الصحيحه) دا هاتوه به ژماره (۵۹۶).

درړو كړدوه پي كړدني نههيني خوا پيويستي به وازهيناني نو له خواردن و خواردنوه كمي نيه. (واته: خوا پژړوه كمي لي وهرناگرت).

هر له نبوهوړه پړوه هاتوه: پيغمبر ﷺ فرموي: (رُبَّ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ، وَرُبَّ قَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ إِلَّا السَّهَرُ). (رواه النسائي وابن ماجه والحاكم وقال: صحيح على شرط البخاري) واته: زور پژړوان هديه له بريستي بهو لاره هيچي بؤ ناميتتتوه، وه زور شونوژكړش هديه له بي خموي بهو لاره هيچي بؤ ناميتتتوه.

۵- سيواك كړدن:

پسمنده بؤ پژړوان سيواك بكات، جا له سهرتاي پژړوه بيت يا له كوتايي پژړو دايتت ورك يهكه. (ترمذي) نه ليت: شافعي به خراپي نه ثعزاني لسهرتا و كوتايي پژړو سيواك بكرت.

پيغمبر ﷺ بهرژړو بووه و سيواكيشي كړدوه، وه نممه له پيشموه باس كراوه، جا بؤي بگمپړهوه.

۶- سهاووت و قورنات خوړندن:

قورنات خوړندن و سهاووت هممو كاتيك پسمنده، به لام له په مزاندا زورتر جهختي لسره نه كړي. بوخاري له نيبوعمباسوه ﷺ نه گيړتتوه فرموي: پيغمبر ﷺ سهخيرين كس بووه، به لام له په مزاندا زورتر سهخي بووه كاتي جويرايل نه مات بؤ لاي، وه هممو شونك نه مات لاي و قورناتي له گهلدا نه خوړند، وه پيغمبر ﷺ له خيتركردن و به خشيندا له با خيتراتر بوو.

۷- تيگوشان له خوا پهرستيدا له ده پژړي دوايي په مزاندا:

۱- بوخاري و موسليم له عايشموه نه گيړنوه كه پيغمبر ﷺ كاتي نه گه يشته ده پژړي دوايي په مزان شواني زيندو نه كړدوه به عيادت و خيترانه كاني ه لئساند و بندوقيني توند نه كړد. له ريواييتكي موسليدا هاتوه: پيغمبر ﷺ له ده پژړاندا نمونده تي نه كوشا كه له غييري نموده پژړانه نمونده تي نه كوشا.

(ترمذي) نه گيړتتوه به صهيحي داناه له علي يوه ﷺ فرموي: پيغمبر ﷺ خيترانه كانيشي له ده پژړي ناخري په مزاندا ه لئساند و بندوقيني توند نه كړد.

ئەشتانەى بۆ پژژوو پەوايە

لە کاتى پژژوو بووندا پەوايە ئەم شتانەى خوارەو بەکرىت:

۱- خۆخستە ناو ناو خۆ نوقم کردن تىيدا:

بەپەى ئەوئى ئەبۇبەكرى كۆپى عبدالرحمن لە هەندى صحابەو گىرايەتى يەو كە بۆيان باس کردو: پىغمبەر ﷺ پژژوو بوو و ناوى کردو بە سەرا لە گەرما، يا لە تىنوا. (ئەحمەد و مالیک و ئەبو داود بە ئىسنادىكى صحیح گىرايانەتو).

لە صحیحى بوخارى و موسلىمدا هاتووە لە عایشەو پەزای خۆى لى بيت كە پىغمبەر ﷺ پژژى ئە کردو بە لەشگرانى يەو و پژژووش ئەبو، لەپاشاندا خۆى ئەشۆرى.

جا ئەگەر ناو بەجێتە ناو سكى پژژووانەو بەپەى رىستى خۆى پژژووەكى دروستە و ناشكىت.

۲- چار پشەق بە كل و دۆزە (قطرە) لە چاوكردن:

كل و قەترە و ئەو جۆرە شتانە كە بەكرىتە چاوەو پژژوو ناشكىتن، چ تامەكى لە قورگيا هەست پەى بكات يا هەستى پەى ئەكات، چونكە چار رىنگايەك نەيە بۆ ناو سە.

لە ئەنەسەو هاتووە ووتىەتى: پىغمبەر ﷺ پژژوو بوو و چارى پشەتو بە كل.

و شافىعى بەكانىش هەر لەسەر ئەو، وە ئىبنو مۇنزىر لە (عطاء) و حەسەن و نەخەعى و ئەوزاعى و ئەبو حەنەفە و ئەبو ثورەو گىرايەتى يەو.

هەرەها لە صحابەكان ئىبنو عومەر و ئەنەس و ئىبنو ئەبى ئەوفارە رىوايەت كراوە، وە مەزەبى داووديشە. بەلام لە پىغمبەرەو ﷺ لەم بارەيەو بە صحیحى هېچ نەهاتووە، وە (ترمذى) ئەلى.

۳- ماچ کردن:

ماچ کردن بۆ كەسەك كە تواناى بە سەر خۆيەو هەيت پەوايە.

چونكە ثابتە لە عایشەو پەزای خۆى لى بيت فرموىەتى: پىغمبەر ﷺ پژژوو بوو و ماچى کردو، وە هەرەها يارى کردووە لە گەل ژنەكانيدا و پژژوو بوو، وە پىغمبەر ﷺ لە هەموو كەس بە تواناتر بوو بە سەر خۆيدا.

لە عومەرەو ﷺ هاتووە فرموىەتى: پژژىك ئارەزەم جولا و خىزانەم ماچ كەو و پژژووش بووم، هاتم بۆ لاى پىغمبەر ﷺ پىم ووت: ئەمرو كارتكى گەورەم کردو، بە زمانى پژژوووەو ماچم کردو، پىغمبەر ﷺ فرموى: (أَرَأَيْتَ لَوْ تَمَضَّمْتُ وَأَنْتَ صَائِمٌ؟ قُلْتُ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ. قَالَ: فَفِيمَ). واتە: ئەى ئەگەر پژژوو بيت و ناوت لە دەمت پادا چى ئەيت؟ ووتم: ئەو قەيناكە. فرموى: ئەى بۆ چى پرسيار ئەكەيت، ئەو شەك ئەو.

ئىبنو موندىر ووتىمىتى: غومىرو ئىبنو عىباسو ئىبوھورەپرەو عانىشەو (عطاء) و شەعبى و حىسەن و نەجمەد و ئىسحاق پىنى ماچ كىرەنيان داوۋە بە پۆڭۈوان.

وھ مەزھەبى حەنفىيەكان و شافىئىيەكان ئەوۋىيە: ماچ كىرەن بە زمانى بەرپۆڭۈوۋە كىراھەتتى ھەيە پۆ كىسەك ئارەزۋى بىۋىتت بە ماچ كىرەن، بەلام پۆ جگە لەوانە كىراھەتتى نىيە، بەلام نەكىرەنى چاكتە، وھ لەم كارەدا جىاۋازى نىيە ئەو كىسە گەنج بىتت يا پىر، وھ تەنھا بە جۇلاندنى ئارەزۋو و ترسى ئاۋاتەنەو ئىعتىبار ئەكىرەت لەمەدا، بۆيە ئەگەر ئارەزۋى گەنج و پىرى بەھىزى جۇلاند ئەو كىراھەتتى ھەيە، بەلام ئەگەر ئارەزۋى پىر و گەنجى لاۋازى پىر نەجۇلا ئەو كىراھەتتى نىيە، بەلام نەكىرەنى باشتە، جا ماچ كىرەنەكە ھى دەم بىتت يان ھى كۆلم ۋەك يەكە، بىو پىرە دەست كىرەنە مل و دەست لىدان ھوكمى ماچ كىرەنيان ھەيە.

۴- دەرىزى لىدان:

دەرىزى بە گشتى رەۋايە لە خۆ بەردى، خۆراكى بىتت يا جۆرى تر، لە دەمار بەردىت يا لە ژىر پىست، ئەگەر بگاتە ناو سكىش قەيناكە، چۈنكە لەو دەرگايانەو ناچىت كە دەرگاي سىروشتىن.

۵- كەلەشاخ گىرتن:

پىتەمبەر ﷺ كەلەشاخى-خوئىنى سىرى- لە خۆى گىرتوۋە و بەرپۆڭۈوش بوۋە. (ئەمەش بوخارى رىۋايەتتى كىرەوۋە). بەلام ئەگەر بىتتە ھۆى لاۋاز كىرەنى پۆڭۈوانەكە كىراھەتتى ھەيە. ئابى بونانى بە ئەنەسى ووت: ئايا ئىۋە لەسەردىمى پىتەمبەردا ﷺ بە خراپتان ئەزانى پۆڭۈوان كەلە شاخ لە خۆى بگىرى؟ ووتى: نە، تەنھا مەگەر لەمەر لاۋازى پۆڭۈوانەكە بىتت كە مەترسى لاۋاز كىرەنى لى بىكرەت. (بوخارى و غەيرى ئەو گىتپراۋيانەتەو). وھ خوئىن گىرتىش لە ھەر ئەندامىكى لەش جگە لە سىر ھەر ھوكمى كەلە شاخى ھەيە.

۶- ئاولەدەم ولوت رادان:

ئار لە دەم ولوت رادان رەۋايە پۆ كىسەك بەرپۆڭۈو بىتت، بەلام زۆر بەردى پۆ ئار قورگ و ولوت كىراھەتتى ھەيە. لە (لقيط) ى كۆرى صەبۇرە ھاتوۋە كە پىتەمبەر ﷺ فەرموۋىمىتى: (فَإِذَا اسْتَنْشَقْتَ فَأَبْلُغْ، إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَانِمًا) (رواه أصحاب السنن، وقال الترمذي: حسن صحيح). واتە: ئەگەر ئاوت لە ولوت رادا زۆرى ھەلمە، مەگەر بەرپۆڭۈو بىتت.

زانايان بە كىراھەتتى ئەزانن كە پۆڭۈوان قەترە بگاتە لوتى، وھ تەلەن: پۆڭۈوى پىر ئەشكىت، وھ لە ھەدىسدا بەلگەى ئەو ھەيە كە قەسەكەيان بە ھىز ئەكات.

ئىبنو قودامە ووتىمىتى: ئەگەر كىسەك كاتى دەست نۆتەكە ئاۋى رادا لە لوت و دەمى، و ئار پىرىيە قورگى بىر ئەۋى خۆى مەبەستى بوو بىتت ھىچى لەسەر نىيە.

نوزاعی و نیسحاق و شافعی له یه کئی له ږاکانیاندا همر وایان ووتوه، وه نموش له نیبنوعمباسوه رپوایت کراوه.

مالیک و نمبوحنیفه ووتوبانه: بهو شیویه پژژوو نمشکینتی، چونکه نار چوته ناو سکی و بیوی همبووه که بهرژژوو بووه، وه کسیتک به قسمتی نار بخواتهوه.

نیبنوقودامه ږای یه کم پیش نه خات نمداتوه و نه لیت: لای نیمه نمو کسمی ناره که گه یشتوته قورگی بی نیسراف و بی مهبست وه نموه وایه میتشیک پریبیتته قورگی، بهوه جیانه کرتتوه له کسیتک که به قسمتی ناوی خواردبیتتوه.

۷- وه همروها رپوایه نمو شتانهی که ناتوانریت خویان لی پیارژژویت وه قووت دانی تف و تۆز و خۆلی ریگا و بان و تۆزی ناردی بیژراوو تۆزی پوښ و کار نم جوړه شتانه:

نیبنوعمباس ووتوبیتی: خراب نریه تامی ترشیات و شتیک که بیوی بیکریت بکات، به مرجیتک قووتی نمد.

حسمن گورتزی بۆ مندالتیکی کورپه کی نمجو و نهیدایه و بهرژژووش بو، وه نیبهایمیش ری ی بوانه داوه.

بهلام بنیشت جون کپراهمتی هدی، نه گمر پارچمشی لی نعبیتتوه، وه نموی نه لیت کپراهمتی هدی شمعبی و نه خعی و حمنه فی به کان و شافعی و حمنه لی به کانه.

عائیشه و عطاء رپیان داوه به بنیشت جون، چونکه ناچیتته ناو سکوه، نه لیت: وه چوړنک وایه بخرتته ناو ده موه.

نمه نه گمر بنیشته که پارچمی لی نمبووه، بهلام نه گمر پارچمی لی بیتتوه و بچیتته خواروه بۆ ناو سکی نموه پژژوو نمشکینیت.

نیبنوته می به ووتوبیتی: قهیناکه بۆ کسیتک بهرژژوو بیت بونی شتی خوش بکات. وه ووتوبیتی: بهلام کل و حوقنه و نمو قمتره می نه خرتته مهجرای میزه وه و تعدادی کردنی برینی قولی سک و شکانی قولی سر، نمانه زانایان کیشه یان هدی له سمری، جا هدیانه نه لیت: نموانه هیچی پژژوو ناشکینن، وه هدیانه نه لیت: بوانه همووی نمشکیت، جگه له کل، وه هدیانه نه لیت: بوانه همووی نمشکیت جگه له قمتره، وه هدیانه نه لیت: نه به کل نمشکیت نه به قمتره، وه به جگه له دووانه نمشکیت.

پاشان نیبنوته می به پارسنگی قولی یه کم نه کات و نه لیت: وا دهرته کوی به هیچ کام لهوانه پژژوو ناشکی، لمبر نموی پژژوو له نایینی نیسلامه، که خاص و عام پیوستی یان بهویه شاره زایی یان لی هیبت، جا نه گمر نمو شتانه لهوانه بوونایه که خوا و پیغمبر ﷺ له پژژوو دا حرامی کردون و پژژویان پی بتال نعبیتتوه، نموه پیوست بوو له سمر پیغمبر ﷺ پوونی بکاتوه، وه نه گمر باسی

ئەوانى بىكرادىيە سەحابە ئەيان زانى و ئەيان گەيانە بە ئومىت، وەك چۆن ھەموو شەرخ و ياساى نىسلا ميان گەياندووە، جا كە ھىچ كەسك لە ئەھلى عىلم ئەمانى لە پىغەمبەرە ﷺ ئەقل نەكردووە، نە بە ھەدىسكى سەھىح، نە بە زەعیف، نە بە موسنەد، نە بە مۇرسەلى، ئەو زانراوە كە ئەمانە شتىك بوون ئىنكارى لە بەكارھىتانیان نەكراوە.

وہ ووتىمىتى: دواى ئەو ھۆكمى ھەر شتىك كە بئارە لەناو خەلكدا پىغەمبەر ﷺ روونى كەردۆتمەو بە شىوہەكى گشتى، وە ئەو ئەرەش روونى كەردىتەو، ئەمىت مۇسلمانەكان ئەقلىان كەردىت، وە مەعلوم و نەشكراشە كە كل و ئەو جۆرە شتانى پىشو بلاو لەناو خەلكدا، وەك چۆن بۆن لە خۇدان و خۆش و خۆ بخور كەردن و خۆچور كەردن بئارە لەناو ھەموو خەلكدا، جا ئەگەر ئەو شتانە پۆژوويان بىشكاندايە پىغەمبەر ﷺ روونى نەكردنەو، وەك چۆن شكاندى بە شتەكانى تر روون كەردۆتمەو، ئىتر مادام باسى نەكردوون، ئەزانرەت كە كل و ئەو جۆرە شتانە ھەرەك بۆنى خۆش و بوخور و چور كەردن وایە. وە جارى وا ھەيە بوخور بە لوتا ئەروا سەر و ئەچىتە ناو مەشكەو قەبارەش دروست ئەكات؛ ھەرەھا چەورە كەش بەدەن ھەلەنەمۆى و ئەچىتە ناو یەو و مەزەش پى بەھىز ئەمىت، وە ھەرەھا بە بۆنى خۆش چاك بەھىز ئەمىت، جا لە كاتىكدا پۆژووان ئەھى لى نەكراوە لەو شتانە ئەو بەلگەيە لەسەر دروستىمىتى بۆن لە خۇدان و بوخور كەردن و چور كەردن و چارەشتن بە كل بۆ پۆژووان.

مۇسلمانەكان لەسەردەمى پىغەمبەر ﷺ دا لە جىھاددا بوايە یا لە شتى تردا بىرەندار ئەبوون و توشى بىرىنى قوولى سەك و شكانى قوولى سەر ئەبون، خۆ ئەگەر ئەدەوى كەردنى ئەو بىرەنە پۆژووى بىشكاندايە ئەو بۆى روون نەكردنەو، جا مادام قەدەغى نەكردووە، ئەزانرەت كە لەوانى دانەناو پۆژوويان پى ئەشكىت.

لە پاشاندا ووتىمىتى: كل، بە ھىچ جۆرەك خۆراك نادەت بە لەش، وە كەسك كل ناخەتە ناو سەكى، نە لە لوتى یەو نە لە دەمى یەو، ھەرەھا خۆقەنە كەردن خواردن نەيە، بەلكو ئەمىتە ھۆى دەرچوونى ئەو شتانى لەناو رىخۆلدا ھەن، وەك چۆن كەسك بۆنى شتىك بەكات كە سەك بەچىتەت، یا بە شىوہەكە بترسى سەكى پى بەچىت، ئەمىن ئەمانە ناچە ناو گەدەو، جا ئەوانى تەرش ھەر وەھان.

وہ ئەو دەرمانى بە ھۆى ئەدەوى كەردنى قەلشى ناو سەر بىرىنى قول بۆ ناو سەك، بەگاتە گەدە ھەرگىز وەك ئەو نەيەت كە خواردن بەكاتە گەدە یەو، خۆى گەوہە فەرەمۆمىتى: ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ (البقرة/۱۸۳). واتە: پۆژوو لەسەر ئىوہ فەرەز كراوە وەك چۆن لەسەر ئوممەتەكانى پىش ئىوہ فەرەز كراوە.

پىغەمبەر ﷺ فەرەمۆمىتى: (الصَّوْمُ جُنَّةٌ) واتە: پۆژوو قەلغانە.

وه نهفرمووت: (إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِّ فَضَيِّقُوا مَجَارِيَهُ بِالْجُوعِ وَالصَّوْمِ). واته: شهيتان لئناو دهماره‌كاني ناده‌میزاد وهك خوین نه‌گيریت، نئوهش به برسیتی و پژووگرتن ده‌ماره‌كاني لی تسك بکمنوه.

پاشان پژووان بزیه خواردن و خواردنوهی لی قده‌غده‌کراوه، چونکه نموه هوی تقوايه، جا وازهيتان له خواردن و خواردنوه که خوینی زور پینک نه‌هیتن، نمو خوینمی که شهيتان پیندا نموات، له خواردن دروست نعییت، نهک له حوقنه و کل و نمو ده‌رمانه قمتراهی نه‌کرته نار زه‌کروهه، وه نهک لمو ده‌رمانانمی که تداوی قلشی قولی سر و برینی گه‌ینمر بۆ نار سکی پی نه‌کری. تموار.

۸- په‌وايه بۆ پژووان بجات و بجاتوه و جیماح بکات هتا طلوعی فجر، جا کاتی فجر طلوعی کرد و پارویهک لئناو ده‌میدا بوو پیوسته لسه‌ری تفی بکاتوه، وه نه‌گهر خهریکی جیماح کردن بوو پیوسته خوی بکیشیتوه^(۱).

(۱) نممه چاولیکری همدیک له کتیبه فیقه‌یه‌کانه، که هیچ به‌لگه‌یه‌کشی له سوننمی موحه‌مدیدا لسه‌ر نی‌یه، به‌لکو پیچوانمی نم فرموده‌یی پیغمبره ﷺ: (إِذَا سَمِعَ أَحَدُكُمُ النَّدَاءَ وَالْإِنَاءَ عَلَى يَدِهِ، فَلَا يَضَعُهُ حَتَّى يَقْضِيَ حَاجَتَهُ مِنْهُ) واته: هرکام له نئوه له پارشیودا گویی له بانگ بوو، وه جامه‌کشی بده‌ستوه بوو، با دای نمینت هتاوه‌کو نموی پیوستی‌یمتی لئی نه‌خوات.

نه‌محمد و نمبو دارد و حاکم ته‌خریجان کردوه، وه حاکم و (ذهبي) به‌صحيحان داناوه. وه نيبنوحزميش ته‌خریجی کردوه و نم زیادیه‌شی باس کردوه: عه‌مار ووتویمتی: -مبستی نيبنوعبی عه‌ماره که له نمبو هووه‌پروه نه‌گيریتوه- کاتیک بره‌به‌یان دهر نه‌کوت بانگیان نهدا.

وه عه‌ماد -واته: نيبنوسه‌لعه- له هیشامی کوری عورپروه نه‌گيریتوه که ووتویمتی: باوکم هر بهوه فتوی نهدا. نم ريوایتمش چهند شایمتیکی هه‌یه که له (التعليقات الجياد) دا باس کردوه پاشان له (الصحيحه) دا به ژماره (۱۳۹۴).

وه به‌لگه‌ی نموشی تیدایه که هرکس تلوعی فجری به‌سردا هات و جامی خورادن یا خواردنوهی بده‌ستوه بوو، بۆ هه‌یه که دای‌نمینت هتا پیوستی‌یه‌کی لی وهرنه‌گرت. جا نم شتویه له نایته‌که جیا کراوه‌توه که نه‌فرمووت: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ﴾ واته: بخۆن و بخۆنوه هتا هتلی سپی بره‌به‌یان له هتلی تاریکی شه‌ودا دهرنه‌کورت.

کواته هیچ بره‌نگاری‌یک لغیتوان نم نایتمو نمو حدیسه‌دا نی‌یه، وه هیچ نیجماعیکیش نی‌یه که بره‌ه‌لستی بکات، هه‌روه‌ها نمو حدیسانمش که مانای نم نایته‌یان هه‌یه.

جا نهگر خوارده نهگي تف كرده ده يا خوي كيشاوه نهوه پژووه كهي دروسته، بهلام نهگر خوارده نهگي ناو دهه مي به ثاره زوي خوي قوت دا، يا به ثاره زوي خوي جيماعه كهي توارو كرد پژووه كهي دروست نيره.

بوخاري و موسليم له عايشه وه زاي خوي لي بيت نهگيرنهوه كه پيغمبر ﷺ فرموده ي: (إِنَّ بِلَالاً يُؤَدِّنُ بَلِيلٍ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا، حَتَّى يُؤَدِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ). واته: بيلال شعري نهميني بانگ نهدات، نيوش بخون و بخونه هتا نيينوومي مهكتوم بانگ نهدات.

۹- پهوايه بز پژووان پژو بكاوه به لمشي گرانوه، وه له پيشهوه باس كرا له حديسه كه عايشه دا.

۱۰- هروهه ژني بي نويز و زهستان نهگر له شهوا پاك بوونهوه دروسته بزبان خوشتن دوا بخن هتا بهياني، وه به پژوو بونيان دروسته، پاشان لسمريانه خزيان بشون بز نويزه كانيان.

نوانمي پژوو بهتال نهگمنوه

نو شتاني پژوو بهتال نهگمنوه دوو بهشن:

يه كم: نهوه بهتالي نهكاتوه و تمنها گرتنهوه پژووه كه پتيوست نهكات.

دوهه: نهوه بهتالي نهكاتوه و گرتنهوه و كهفارهت پتيوست نهكات.

نهه نهوه پژوو بهتال نهكاتوه و تمنها گرتنهوه پتيوسته نمانن:

(۲۱ و ۲) خواردن و خواردهوه به قست:

بهلام نهگر كمسيك له يادي نهوو، يا به ههله، يا زوري لي كرا شتيكي خوارد يا خواردي يوه، نهوه نهگيرانهوه لسمره نه كهفارهت.

بهلكو كزه لتيك له صحابه و كمساني تر بز ليكدانهوه يك چوون كه له مبعستي حديسه كمش زياتره، نويش نهويه كه به پهوايان دانهو پارشيو بكرت هتا به به بهيان دهره كهوت و ريگاريان سپي نهمنهوه. جا بهگيرنهوه بز ففتح (۱۰۹/۴-۱۱۰).

وه يه كني لو سوودانهي كه نم حديسه نه يگه ينييت پوچمن كردنهوه يي دهه يي نيمساكه كه له پيش به بهياندا نزيكه چاره كه سمعاتيكي خزيان له خواردن نهگرنهوه، بزيه نو كاره نهگن لوو نمرسن كه بهيان پزيان بگات له كاتيكا نمان خريكي پارشيون، جا نهگر بهم ري پي دانهيان بزانيايه، نه نه كهوتنه نم يي دهه توه جا وورد بهروه. (تمام الحق).

له ئىبوهورهیرهوه ﷺ هاتوو ده فرمووت: **يَتَغَمَّبِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ** فرمووتى: (مَنْ نَسِيَ - وَهُوَ صَائِمٌ - فَأَكَلَ أَوْ شَرِبَ، فَلَيْتُمْ صَوْمَهُ، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ) (رواه الجماعة). واتە: كەستىك له يادى نەبوو - له كاتىكدا بەرژوو بوو - شتىكى خوارد يا شتىكى خواریوه، با پۆژوو كەى تەواو بكات، چونكى خوا خواردن و خواړه نەوى پى داوه.

(ترمذي) ووتووتى: بەشى زۆرى زانايان بەوه كار نەكەن، وه سوفيانى ثورى و شافيعى و نەحمد و نيسحاقيش بەپى ئو حەدىسه قەول نەكەن.

دارقطني و بەيهقى و حاكم، كه نه ئيت: صحيحه لىسر مەرجى موسلىم له ئىبوهورهیرهوه نه گيرانهوه كه پىغمبەر ﷺ فرمووتى: (مَنْ أَفْطَرَ فِي رَمَضَانَ - نَاسِيًا - فَلَا قَضَاءَ عَلَيْهِ وَلَا كَفَّارَةَ) (قال الحافظ ابن حجر إسناده صحيح). واتە: هەركەس له رەمزاندا - له يەرى نەبوو بە پۆژوو - شتىكى خوارد يا خواریوه نه گيرانهوى لىسەر ونه كفارهت.

له نىبنوعىباسهوه خوا لىيان رازى بىت هاتوو كه پىغمبەر ﷺ فرمووتى: (إِنَّ اللَّهَ رَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنَّسْيَانَ، وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ) (رواه ابن ماجه والطبراني والحاكم) واتە: خوا تەوانى هەلە كردن و له بىر چوونەوه بە زۆر پى كردنى لىسر ئۆمەتە كەم هەلگرتوو.

۳- خۆپشاندهوه:

بەلام نەگەر كەستىك پشانوه زۆرى بۆ هيتا و پشايوه، ئهوه نه گيرانهوى لىسەر، نه كفارهت. چونكه له ئىبوهورهیرهوه هاتوو كه پىغمبەر ﷺ فرمووتى: (مَنْ ذَرَعَهُ الْقَيُّ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ، وَمَنْ اسْتَقَاءَ عَمْدًا فَلَيْقَضِي) (رواه أحمد وأبو داود والترمذي وابن ماجه وابن حبان والدارقطني والحاكم وصححه). واتە: هەركەستىك بەرژوو بوو پشانوه زۆرى بۆ هيتا و پشايوه گيرانهوى لىسر نىيه، وه هەركەس بە قەستى خۆى پشاندهوه ئىبى ئو پۆژه بگرتتوه.

(خطابي) ووتووتى: هيج جياوازى يەك نازام له نيتوان زاناياندا هەييت، لىسر نەوى كه كەستىك پشانوه زۆرى بۆ هيتا و پشايوه قەزای لىسر نىيه، وه نەوى خۆى پرشينيتهوه قەزای لىسەر. (۵۴) - بى نوژى و زەيستانى، نەگەرچى له دەقيقه كانى دواى پۆژدا بىت پىش نەوى خۆر ناوا بىت، نەمش راي هەموو زانايانى لىسەر.

بە ھۆى ماچ كەردنى ژنەۋە يېت، يا بە ھۆى خەيتەۋە نوسانىيە، يا بە دەست بى، ئەۋە پۆڭوۋى پى
ئەشكىت وگىرانەۋەشى پىتەستە^(۱)، بەلام ئەگەر ھۆى ئاۋ ھاتنەۋەكە تەنھا سەير كەردن يېت، يا پى لى

(۱) ھېچ بەلگەيەك نىيە كە بىلەن پۆڭوۋە بەتال ئەكەنەۋە، ۋە ۋا دەرنەگەيت كە ۋەك جىماع دابىرەت، ھەر لەبەر
ئەۋەسەنەنى ئەلەت:

ۋا دەرنەگەيت كە كەفارت ۋ پۆڭوۋە گەرتەۋە تەنھا لەسەر ئەۋە كەسەيە كە جىماع بەكات، ۋە ئەۋە دورە لە
پاستىيەۋە ئەگەر كەسەك جىماعى نەكەردىت ۋەك ئەۋە كەسە دابىرەت كە جىماعى كەردىت.
شەۋكەنىش ھەر بەلەي ئەم بۆچۈنەدا چۈۋە، ۋە ئەمەش بۆچۈنى ئىبىنوخەزەمە، جا سەيرى (المەلى ۱۷۵/۶-
۱۷۷و ۲۰۵) بەكە.

ۋە ئەۋە پىتەمىنەت ئەكەت لەسەر ئەۋە كە قىياس كەردنى ئاۋ ھېتائەۋە لەسەر جىماع كەردن قىياس كەردىنەكە كە
جىۋاۋى ھەيە، ئەۋەش ئەۋەيە كە ھەندەك لەۋانەي قىياسان كەردۈۋە بە جىماعەۋە نەيان ۋوتۈۋە كەفارتەشى لەسەر،
ۋە ۋتەيەنە: جىماع كەردن ھۆكەمەكە تۈندەتە لە ئاۋ ھېتائەۋە، ۋە ئەۋەش لە ئاۋ ھېتائەۋەدا ئەۋەيە كەفارتەشى لەسەر
نىيە، سەيرى (المەذب) بەكە لەگەل شەرەكەي ئەۋەيە دا (۳۸۶/۶).

ئەمەش ھەۋا ئەلەن، ئەۋەش ئەۋەيە كە پۆڭوۋە ئاشكىنەت، ۋە جىماعەش ھۆكەمەكە تۈندەتە لە ئاۋ ھېتائەۋە كەۋاتە
قىياس ناكەرتە سەرى جا ۋورد بەرەۋە.

رافەي ۋوتەمەتى (۳۹۶/۶):

ئەگەر مەنى بە دەست يېتەۋە ئەۋە پۆڭوۋە ئەشكىنەت، لەبەر ئەۋە ئامىرى پىۋا ئەگەر بەرتە ئاۋ لەشى ئافەتەۋە بى
ئەۋە ئاۋى يېتەۋە پۆڭوۋە بەتال ئەكەتەۋە، جا ئاۋ ھاتنەۋە بە جۆرەك ئارەۋەۋە نەزىكە ئەۋە پۆڭوۋە بەتال بەكاتەۋە.
مەنىش ئەلەم ئەگەر ئەم قەسى راست بوۋايە ئەۋە ئەۋەيە كەفارتە دان لە ئاۋ ھېتائەۋە بە دەست نەزىكە بوۋايە لە
ۋاجىبەت كەفارتە دان لە خەستى ئامىرى پىۋا بۆ ئاۋ لەشى ئافەتە. ئەۋەش دان بەم قەسەدا نەنەن، جا سەيرى
دژاۋەتى (تەناقۇز) ئەم دو قىياسە بەكە.

لەگەل ئەۋەشدا تەمەشەي بەرەلەستى ئەۋەكەسانە بەكە لەگەل ھەندەك ئاسار كە لە سەلەۋە ھاتۈۋە ۋ ئەلەت: باۋەش
پىا كەردنى ئافەت ئەگەر ئاۋ بەنەتەۋە پۆڭوۋە بەتال ناكەتەۋە، جا مەن ھەندەكەم لەم ئاسارەنە باس كەردۈۋە لە
(سەلسەلە الأحاديث الصحيحة) دا لەۋرەتە ھەدىسى ژمارە (۲۱۹-۲۲۱) جا لەۋانە قەسى عانىشەيە پەزەي خۋاى لى
يېت دەربارەي ئەۋە كەسە پەرسىارى لى كەرد، پىۋا ئەگەر بەرەۋەۋە بو، چى بۆى ھەلەلە لەگەل ئەۋەكەيدا يىكەت؟
ئەۋەش فەرمەۋى ھەمەۋە شەتەك دەۋستە جىماع نەيتە.

عەبە الرزاق لە (مەصنەف) ەكەيدا تەخەرىجى كەردۈۋە (۴/۱۹۰-۸۴۳۹) بە سەندەكەي سەھىح ھەۋەك (حافىظ) لە
فەتەدا ئەمەي ۋوتەۋە، ئىبىنوخەزەمەش كەردىمەنىيە بەلگە جا سەيرى ئەۋەنى تە لەۋەدا بەكە كە باسەن كەرد.

وه نېښنوخوزه يمه ترجمومي همدنك حديسي كړدوه، كه لم بشدا هاتره بهوه كه له صحيحه كيدا (۲۴۲/۳) ووتومي:

نمه بابيكه لمباري نو بارهش پياكړدن و خويته نوساندني كه به جيماع دانانريت بژ پژژووان، وه بهلگي نومي كه همدنك نار، جاري وا هديه به دوو شت نغووتريت، يهكيان حرامه و نومي تريان حال، چونكه ناري (مباشرة) نزيكي كړدن خوي گوره له كتيبه كيدا به جيماع ناري بردوه، وه كيتابي خوا بهلگيه لسره نومي كه جيماع له كاتي پژژودا حرامه.

پتغمبير ﷺ فرموي: (إِنَّ الْجَمَاعَ يُقَطِّرُ الصَّائِمَ) واته: جيماع پژژوي پژژووان نشكيني. وه پتغمبير ﷺ به كړدوه كمي بهلگي نومي نشان داوه كه نو (مباشرة) نزيكي كړدني كه جيماع نريه و كمتره له جيماع پوايه بژ پژژووان و كپراهتي نريه. وه نومي پتويسته ناگاداري لسره بكهينهوه دوو شته:

يه كم: ناوهاننوه به بن جيماع پژژوو ناشكيني، وه (مباشرة) نزيكي كړدني پژژووان شتيكي تره، نومي هديه نيمه نامزگاري پژژووان نه كمين نه گره هات و ناروهوه كمي بهيژ بوو نه گره به پژژوو بوو نو موباشريه نه كات. نوه كره بكوړته حراموه كه جيماعه، نيمش بژ نو دهرگا داخستنميه كه بهرو حرام نپوات، كه له زړ بهلگه كاني شريعتدا به كار ديت. لوانه فرمودي پتغمبيره كه فرموي: (وَمَنْ حَامَ حَوْلَ الْحَمَى أَوْشَكَ أَنْ يَقَعَ فِيهِ) واته: هر كس بدهوري سنوري حرامدا پوات نزيكه بكوړته ناري بهوه. لوانشه عايشه مېستي نوه برويت كاتي باسي موباشره كړدنه كمي پتغمبير ﷺ نه كات له كاتي پژژودا ونه فرموي: به لام كيتان هديه كه به نندازي نو دسه لاتي بسره خويده هييت.

دوه: كاتيك دانر باسي نو ناوهيتاننوي كړدوه بدهست، ناييت كميتك نيسبتي پوايي بدهته پال دانر لمبر نومي دانر بزيه باسي كړدوه بژ نومي پوني بكاموه كه ناوهيتاننوه به دست لاي نو پژژوو باتل نه كاتوه. نهما حوكمي خودي ناوهيتاننوه به دست، نوه باسه كمي له شونتيكي ترده هديه، وه دانر به شي كراوه يي باسي ليوه كړدوه له (كتاب النكاح) دا و باسي قسمي زاناياني كړدوه لوباره بهوه، و باسي جياوازي يه كهياني كړدوه، هرچنده خويندر لويدا رايه كمي پوني بژ دهرناكويت كه دانر ووتيتي، هر وك دانر پيشه يتي لوزري نومي كيشاندا كه جياوازي لسره هديه.

به لام نيمه له گمل نو كساندانين كه به حراميان دانوه، به بهلگي فرمودي خوي گوره: ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزْوَاجِهِمْ حَفِظُونَ﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ﴾ واته: وه تواني كه پاريزري داوين و پاكي خويانن، مه گره له گمل و ناني خويان يا كنيزه كانيان، جا بن گومان (لعمدا) لومه ناكړين.

کردنمه بیت، نمره پژوو ناشکیت و هیجیشی لمر ناییت، وه همره ها هاتنهدری مدی کار ناکاته سر پژوو کم بیت یا زور.

۷- خواردنی شتیک که به موعززی داننریت، له شوتنی سروشتی یوه که دمه وگیشتنی به گده، وه خواردنی خوی زور، نمیش پژوو نمشکینتی به قسی همره زانایان.

۸- هرکس نییتمی شکاندنی پژووه کمی هییت - له کاتیکدا که به پژووه - نمره کسه پژووه کمی نمشکیت.

با هیجیش نه خوات، چونکه نییت هیتان پایه یه که له پایه کانی پژوو، جا نه گمر نمره نییتمی هملوه شانده - به مبعستی پژوو شکاندن به قسمتی - پژووه کمی به تال نییتمه بهی شک.

۹- نه گمر کمیتک شتیک خوارد یا خواردی یوه یا جیمای کرد وای نمرانی پژو تاوا بووه یا وای نمرانی پژو نمبوتوه دواپی پیچوانی نمره دهرکوت، نمره قزای لمره لای جیمادهری زانایان، له وانه هر چوار نیمامه خاوهن مزمه به کانه.

به لام نیسحاق و داود و نیبون حرم و (عطاء) و عوروه حسنی بمصری و موجهید، رایان وایه نمره کسه پژووه کمی درسته و گپرانموی لمر نریه، بهی فمرمودی خوی گمره: ﴿وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ، وَلَٰكِنْ مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ﴾ (الأحزاب/۵). واته: لمر نمرانی به هله نه یکن تاوانبار نابن، به لام لمر نمرانی به قسمتی دل نه یان کن تاوانبار نم.

وه بهی فمرمودی پیغمبر ﷺ که فمرمودی: (إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنِ أُمَّتِي الْخَطَا...) که له پیتمه باس کراوه.

(عبدالرزاق) نه گپرتنمه نه لیت: مه عمر له نمعمشوه بزمان نه گپرتنمه له زهیدی کوری وه همره که روتوبی: لمرده می عمری کوری (خطاب) دا خوا لیتی رازی بیت خه لک پژوویان شکاند، من به چای خرم نم بیی دزچیدان له مالی حفرصوه نهیتایه دهر لیان نه خواردوه، پاشان پژو له ژیر

وه نالین بژ نمره کسانمی که له زینا مترسیان هدی درسته، به لکو نیمه پیی نه لیتن با پزیشکایتمی به کمی پیغمبر ﷺ به کارینیت که له حدیسه بناویانگه کیدا به گنجه کان فمرمودی: (وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ) واته: وه هرکس توانای ژن هیتانی نمبو با به پژوو بیت چونکه پژوو نمره کمی نمشکینتی.

وه همره ها نیمه زور به توندی نینکاری نمره کسانه نه کین که بژ گنجه کان لمر مترسی زینا هلالی نه کن، بن نمره بزم پزیشکی به پیغمبری بهریر ﷺ فمرمانیان پی بکن (تمام المنة).

ههواره كهمه دهركموت، لای خهلكهكه زۆر ناخۆش بوو، ووتیان: ئهم پۆڭزه تهگرینهوه، عمر عليه السلام فرموی: بۆ چی؟ سوتند به خوا مهبهستان نمبووه ئهو تاوانه بکهین.

بوخاری له نهسمای کچی ئهبویهکروه پهزای خویان لی بیت تهگپرتتوه ووتویهتی: لسهدهمی پتغممبهر عليه السلام پۆڭزکی پههزان ههور بوو، ئیواره وامان ئهزانی پۆڭز ناوا بووه، پۆڭزومان شکاند لهپاشاندا پۆڭز دهركموت.

ئهبهتویهمی به ووتویهتی: ئهوه ئهبیته بهلگهی دوو شت:

(یهکم)- ئهوه تهگهینیت تهگر پۆڭزه که ههور بوو، موستهحب نیه پۆڭزو شکاندن دوا بهرت هتا دلتیا ئهن له پۆڭز ناوابوون، چونکه ئهوان وایان نهکردوهو پتغممبهریش عليه السلام فرمانی پی نهکردون وا بکن، وه سهحابه لهگهڵ پتغممبهرهکهیاندا له ههموو کس شارهزاتروو مل کچی فرمانی خواو پتغممبهرهکهیان بوون له ئوممهتکانی دواپی.

(دوهم)- ئهوه تهگهینیت تهگر شتی وا کرا ئهوه ئهو پۆڭزه ناگپرتتوه قهزا ناگرتتوه، چونکه پتغممبهر عليه السلام فرمانی قهزا کردنهی پی نهکردون، وهتهگر فرمانی پی بهکردنایه بلاق ئهبوه، وهک چۆن پۆڭزو شکاندنهکهیان بۆ نهقل کردوین، جا چونکه نهقل نهکراوه ئهبیته بهلگهی ئهوی فرمانی گرتنهی ئهو پۆڭزی پی نهکردون.

ئهما ئهو شتی که پۆڭزو بهتال تهکاتمه وگپرانمه وکفارهت پتویست تهکات تنها جیماعه وهیچی تر نی به لای جماعههیری زانایان.

له ئهبوههوپهوه هاتوه فرمویهتی: پیاوێک هاته لای پتغممبهر عليه السلام ووتی: فوتمام ئهی نیراوی خوا! فرموی: چی فوتماندتی؟ ووتی: توخی ژنهکم کهتم له پههزاندا، فرموی: ئهوهندهت ههیه بهندهیهکی پی نازاد بکهیت؟ ووتی: نه، فرموی: ئهی ئهتوانی دوو مانگ لسهه یهک بهپۆڭزو بیت؟ ووتی: نه، فرموی: ئهی ئهوهندهت ههیه شصت ههزار تیر بکهیت؟ ووتی: نه، ئهلی: له پاشاندا دانیش، ئهوهندهمان زانی (عرق)ێک خورمایان هینا بۆ پتغممبهر عليه السلام فرموی: ئهوه بهه بیهکه بهخیر، کابرا ووتی: بۆ چی کس ههیه له ئیمه ههزارتر؟ لهتیوان ئهم دۆلی مهیندا خیزان نی به ئهوهندهی ئیمه موحتاجی ئهو خیره بیت، پتغممبهر عليه السلام پتگنی هتا دانهکانی دهركموت وفرموی: برۆ بیده به خیزانهکمت. (جماعهت گپاریانتهوه).

پای جومهویری زانایان ئهویه که ژن و پیاو ههردوو وهک یهکن له پتویست بوونی کفارهت لسهریان، به مرجیک ههردوکیان به قستی ئهویان کرد و به ئارهزی خویان بوو له پۆڭزی پههزاندا، وه نیستیشیان بویت که بهپۆڭزو بن.

به نام تهگمر نمویان کردو بیریان نمبوو بهیژوون، یا به تاره زووی خزیان نمبوو، وهک نموی زلزیان لی بکریت بز نمو کاره، یا نییمتی پژیویان نهیتابوو و بهیژوو نمبوین، نمو کفارهت لیسر هیچ کامیان نابیت.

جا نه گمر ژنه که له لایمن پیاوه کموه زۆری لى کړا، وه یا بهوږى معزده ټيکى شمرعى یوه بهرږوړو نمبوو، نوره تمنها که فارهات لىسر پیاوه که یه نه ک ژنه که.

مزهېبې شافيعی له مددا نډه په کهفارت لاسر ژن نړۍ به هيچ جورنگ، نه له حالتیکدا خزی
 بازی بیت، نه له حالتیکدا زوری لی کرا بیت، بدلگو تمنها گرتنډوی پړژووه کی لاسرډه بس.
 نډه وی ووتډی: راستر نډه په یدک کهفارت پیوست نمبیت لاسر پیاهه که به تایمیت، تمنها له
 جیاتی خزی نډیات، وه ژنه که هیچی لاسر نابیت، چونکه نډه مافیکه تایمته به جیماغوه، وه لاسر
 پیاهه به تمنها وک مارډی.

ئەبۇداۋد ووتىدۇ: لە ئەھمەدىيەن پەرسى كەستىك لە پەھەزەندە جىمەك لەگەل ئۇنى خۇي بىكەت، ئايدا
 ئۇنى كەفەرەتى لەسەر ئەيىت؟ ووتى: نەمان بىستوۋە ئۇ كەفەرەتى لەسەر پەيىست بىت.
 لە (المغنى) دا ھاتوۋە: ئەمەش لەبەر ئەۋرە كە پەھەمبەر ﷺ فەرمانى دا بە پەۋكە كە جىمەكە
 كەدەۋ لە پەھەزەندە بىندەيك ئازاد بىكەت، بەلام ھىچى بە ئۇنى كەبرا نەفەرەموۋ، لەگەل ئەۋرەشدا ئۇ زانى
 ئۇنى كەش ھەۋەش بوۋە تەيىدا.

کهفاره ته کش همر بهر شیوه و ترتیبی له فرموده کدا باس کراوه نمبی جی بهجی بکرت لای
جمماوهری زانایان، جا پیوسته یه کم جار بنده نازاد کرده که بهجی بیت، جا نه گمر توانای نمبو نمبی
دو مانگ لسمر یک برپژوو بیت، جا نه گمر نهیتوانی شصت هزار تیر بکات لموی نهیدات به
خیزانه کی خوی به شیوه کی مام ناوهدی، وه دروست نی به له کهفاره تیکوه باز بدات بو کهفاره تیکی
تر مه گمر توانای نهیت، به لام نه گمر توانای همر کامیانی همبو نمبی به جی بهیت.

مالیکی به کان وړیوایدتیکې نه محمد بڼه شو، چوون که شو کسه ناروزی خوږمتی شو سې که فارتنه کامیان هه لنډېزیت و به جې نه هیڅې دروسته بڼې.

بەپەیی ئەوێ مالیک و ئیبنو جوریج ئەگێرنەوێ لە حوسەیدی کۆری عبدالرحمنوێ لە ئیبوهورەیرەوێ فرەمویەتی: پیایێک لە رەمزاندا (بە جیماع) رۆژووەکی شکاند، پیغمبەر ﷺ فرەمانی پێ کرد کە یان بەندەیک نازاد بکات یا دوو مانگ لەسەرێک بەرۆژوو بیت یا شەست هەزار تیر بکات. (موسلیم گێراویەتیروێ). وە (أو) واتە: یان ، کە لە قەسەکی ئیبوهورەیرەوێ هاتووێ لە زمانی عەرەبی دا بۆ هەلبژاردنە. وە لەبەر ئەوێ کەفارەت بە هۆی سەرپێچی کردنەوێ، جا ئو کەسە نازەزوی خۆیمەتی کامیان ئەدات، وەک کەفارەتی سوتند.

شموکانی ووتویمتی: نوموی له ریوایتهکاندا هاتوه ئه‌بێته به‌لگه‌ بۆ هه‌ردوکیان، هه‌م به‌ ته‌رتیب که‌فاره‌ته‌که‌ به‌دریت، هه‌م به‌ غه‌یری ته‌رتیب، جا ئه‌وانه‌ی ته‌رتیبه‌که‌یان گێراوه‌توه‌ ژۆرتن و زیاده (لفظی) هه‌م‌دیه‌یان به‌ده‌سته‌ویه‌.

موهه‌للەب و (قرطبی) ریوایته‌کان جهمع ئه‌که‌ن وای دانه‌نن که‌ هه‌ر ریوایته‌ بۆ رووداویه‌که‌ به‌لام حافظ ئه‌لئیت: ئه‌مه‌ دوه‌، چونکه‌ به‌سه‌ره‌ته‌که‌ هه‌ر یه‌ک به‌سه‌ره‌ات بووه‌ شوێنی ده‌رچونه‌کش یه‌که‌، ئه‌صلیش ئه‌ویه‌ که‌ هه‌ر یه‌ک به‌سه‌ره‌ات بێت.

به‌لام هه‌ندیک ئه‌لئین: ته‌رتیبه‌که‌ له‌ پێشتره‌ هه‌لبژاردن ته‌نها دروسته‌. وه‌ هه‌ندیکێ تریان به‌ پێچه‌وانه‌ ئه‌لئین. - قسه‌ی شموکانی ته‌واو بوو - .

ئه‌گه‌ر که‌سیک به‌ ئه‌نقسه‌ت جیماعی کرد له‌ پژژووی په‌مزاندا وکه‌فاره‌تی نه‌دا، پاشان پژژیکێ ته‌رش هه‌ر ئه‌و کاره‌ی دووباره‌ کردوه‌، لای هه‌نه‌فی‌یه‌کان هه‌ر یه‌ک که‌فاره‌تی له‌سه‌ر ئه‌بێت، وه‌ ریوایته‌تیکێ ئه‌حه‌مدیش هه‌ر وا ئه‌لئ، چونکه‌ تۆلێ تاوانیکه‌ سه‌به‌به‌که‌ی دووباره‌ بۆتوه‌ پێش ئه‌وه‌ی که‌فاره‌ته‌که‌ به‌دریت، هه‌ر بۆیه‌ هه‌ر دووکیان ئه‌چنه‌ ناو یه‌ک.

مالیک و شافعی و ریوایته‌تیک له‌ ئه‌حه‌مه‌وه‌ هاتوه‌ که‌ ووتویه‌: ئه‌و کاره‌ دوو که‌فاره‌تی له‌سه‌ره‌، چونکه‌ هه‌ر پژژ خوا په‌ره‌ستی‌یه‌کی سه‌ر به‌ خۆیه‌، جا ئه‌گه‌ر به‌ تیک دانێ پژژتیک، که‌فاره‌ت پێوست بوو ناچێته‌ ناو پژژیکێ تروه‌، وه‌ک ئه‌وه‌ وایه‌ له‌ دوو په‌مزاندا ئه‌وکاره‌ به‌کریته‌.

زانایان هه‌م‌وه‌ر له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن ئه‌گه‌ر که‌سیک له‌ پژژگاری په‌مزاندا به‌ قسه‌ی جیماعی کرد وکه‌فاره‌ته‌که‌ی دا، پاشان پژژیکێ تر دووباره‌ی کردوه‌ پێوسته‌ له‌سه‌ر که‌فاره‌تیکێ ته‌رش به‌دات. هه‌روه‌ها هه‌م‌وه‌ر له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن که‌ که‌سیک له‌ پژژیکێ په‌مزاندا جیماع به‌کات وکه‌فاره‌ته‌که‌ی نه‌دات، پاشان هه‌ر له‌و پژژدا جیماع به‌کاتوه‌ هه‌ر یه‌ک که‌فاره‌تی له‌سه‌ر ئه‌بێت، وه‌ ئه‌گه‌ر که‌فاره‌تی جاری یه‌که‌می داوه‌، جاری دووه‌م که‌فاره‌ت نه‌دات، وه‌ لای جهماعه‌وه‌ری پێشواکان که‌فاره‌تی جاری یه‌که‌م کافیه‌.

ئه‌حه‌مد ئه‌لئ: ئه‌بێ بۆ جاری دووه‌میش که‌فاره‌ت به‌دات.

گه‌یا ئه‌وه‌ی پژژووی په‌مزان:

گه‌رتنه‌وه‌ی پژژووی په‌مزان پێوست نیه‌ به‌ په‌له‌ بێت، به‌لکه‌ هه‌رکاته‌ی بۆی لوا به‌یگه‌رتنه‌وه‌، وه‌ هه‌روه‌ها که‌فاره‌تیش وایه‌^(١).

(١) ئه‌م قسه‌یه‌ له‌ گه‌ژل فرموده‌ی خوای گه‌وره‌دا نایه‌توه‌ که‌ ئه‌فرموده‌ت: ﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ﴾ (آل عمران/١٣٣). واته‌ بۆ لێخۆشبوونی په‌روه‌رگار تان په‌له‌ به‌که‌، جا ئه‌وه‌ی حق بێت ئه‌ویه‌ که‌

چونکې بدهجی هاتوه له عايشه: که نو هر چی پژوونکي په مزانې لسم بوايه له مانگي شعباندا نه يگرتموه، و به په له نهينه گرتموه (نه محمد و موسليم گيړاويانتموه).

پتويسته په له بکرت بژ گرتنوهی نو پژوانه همرکاتیک توانای هعيت، نهمش مزمهبي نيينوحزمه (۶/۲۶۰) و هيچ حدیسیکی صهحیحش نه هاتوه که بهرهلستی نم قسه په بکات.

نهما به لکه هینانمونه کی داتر که عايشه نو پژووی که له په مزاندا لسمی بوايه له شعباندا نه يگرتموه... نم قسه په راست نریه چونکه له حدیسه کی عايشدا نه هاتوه که عايشه دست بهجن توانای گرتنوهی همبوه، به لکو پیچمنای نووی تیدا هاتوه، چونکه زارواهی حدیسه که له لای موسليم (۳/۱۵۴-۱۵۵) عايشه فرمویتی: جاری وا همبو پژووی مانگی په مزانم لسم نمبو، نم نمتوانی بیگرموه له شعباندا نه عيت. نوریش بهزی پیغمبري خواړه ^{صراط} که پتوي سرگرم نمبو و نم نمتوانی بیگرموه.

همروها بوخاریش بم شتویه ته خریی کردوه له صهحه کېدا به پیچمنای نو گومانای که داتر کردویتی، وه له ربوایتيکی موسليدا هاتوه عايشه فرمویتی: جاری و ابو یه کیک له نيمه له په مزاندا به پژوو نه نمبو، جا نه نمتوانی له گم پیغمبردا ^{صراط} بیگرتنوه هتا مانگی شعبان نه هات.

جا حدیسه که به همرو ربوایته کوه دان به ودا نعت که نه نیتوانیوه له پیش شعباندا نو پژوانه بگرتنوه، وه ناماژه بژ نوه نکات نه گرتنویتوانیایه دواي نه نه خست، جا نم حدیسه به لگيه بسمر داتر و نوانی پیش نوه، هر لمبر نوه زهینی کوی مونه یو په حمی خوی لی بیت ووتویتی:

له حدیسه کی عايشه و دهره کموت که وای به باشر زانیوه په له له گرتنوهی پژووه کاند بکات، نه گرتنوه مشغله ته کی نمبوایه، جا وا درته خات که هرکس معزهره تی نعت بژی نریه گرتنوهی دووا بخات.

بشزانه که نینوقه بیم و (حافظ) و جگه لموایش پوینان کردوتنوه که نو قسه یی له حدیسه کېدا هاتوه که عايشه ووتیتی: لمبر مشغول بوون به پیغمبروه نه نیتوانیوه بیان گرتنوه، نم رسته په (مدرج) له حدیسه کېدا، و له قسه عايشه نریه. به لکو له قسه یه کیک له گيړه ووه کانی نم حدیسه، نوریش یحیای کوی سعیده، به لگی نم قسه ییش قسه یی یحیا خویتی که له ربوایته کی موسليدا ووتویتی: من وام زانیوه که نو مشغله ته و بونه کرانه لمبر نریک بوونی پلوی عايشه بووه له پیغمبروه ^{صراط}.

به لام نعه به لگه کی نيمه له کدار ناکات، لمبر نووی نيمه به لگمان نم رسته (مدرج) نه نمبو، به لکو به لگی نيمه نو قسه په که ووتیتی: نم نمتوانی نو پژوانه بگرموه، وه نو رسته (مدرج) هوی نو نمتوانی پوون نه کاتمو، نهمش لم باسی نيمدا گرتنویتوانی، جا من نازام چون نعه له (حافظ) شاره بووه که له کوتای مانای نم حدیسه ووتویتی:

لم حدیسه به لگی دروستی دووا خستنی پژوو گرتنوهی په مزانې تیدا په (مطلق)ی، جا لمبر معزهره بویت یان بی معزهره بویت، لمبر نووی نو زیاده وه باسما کردوه (مدرج) ه... جا له (حافظ) شاره بووه که نمتوانی عايشه لمبر معزهره بووه، جا وورد بهر وه. (تمام المنه).

گرتنموی پژړووش وک نموه وایه کاتی خوی پژړوو بیت، به واتای نموی نه گمر کسټک چنډ پژړتکی نه گرتبیت همر نم پژړانه نه گرتنموه بی نموی لی زیاد کات. وه گترانموه له گمل پژړو گرتنی حازردا جیاوازیان نمویه که گترانموه که بسمریه کوهش نمیت دروسته، بمپی فرموده کوی خوی گموره: ﴿قَمَن کَانَ مِنْکُمْ مَّرِیضًا أَوْ عَلٰی سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ اَیَّامٍ اُخَرَ﴾ (البقرة/۱۸۴). واته: هرکس نهخوش بوو یا له سفره دا بوو، وهوی نه گیا له چنډ پژړتکی تر دا بیان گرتنموه.

جا چ به دوی یه کدا بیان گرتنموه یان جیا جیا و ماوه یان بهین بخت، چونکه خوی گموره پژړو گرتنموه کوی به (مطلق) ی باس کردوه و نه بیستوتنموه به هیچ شتیکنوه. داره قوطنی له نیبنوعومبروه ﷺ نه گرتنموه که پیغمبر ﷺ دهریاری گرتنموی پژړوی په میزان فرمودی: (إِنْ شَاءَ فَرَّقَ، وَإِنْ شَاءَ تَأَمَّلَ). واته: نوکسه ناروزی خویتمی بسمریه کوه نه یان گرتنموه یا جیا به جیا.

(۱) کورتمی قسمی شیخ نه لبانی نمویه: نه گمر نمو حدیسه صحیح بوایه نمویه به لگمیک که نم ناکزکی می بنبر نه کرد (نینجا به لگمی صحیح نموی نه نیتنموه و لدوی لیکنولینموه لباری نم باسوه نه فرمودت): قسمی کوتای لی باسدا نمویه هیچ حدیسیک لم بشدا نی به که صحیح بیت نه به (سلب) ی نه به (ایجاب) ی، واته: نه به بون، نه به نمون، وه نمو فرمانی که له قورانداهاتوه و پیوست نه کات که دست بهجی بگرتنموه، مه گمر لمبر معززه تیک نمی، نممش مزه بی نیبنوحزمه (۶/۲۶۱) که نه فرمودت: جا هرکس بسمریه که نه کرد نمو جیا جیا نه یگرتنموه و بری نه کورت، لمبر فرمودی خوی گموره ﴿فَعِدَّةٌ مِّنْ اَیَّامٍ اُخَرَ﴾ چونکه خوی گموره لم پژړو گرتنموه کاتیک وای دانغاوه که نه گمر نوکاته تمواو بیت پژړوه که نه گرتنموه، نمه قسمی نمو حنیفمه.

سودیک: دانر باسی نمو کسی نه کردوه نه گمر به عممی پژړوی په میزان بخت، و باسی پژړو گرتنموه کوی نه کردوه نایا بوی هیه بیگرتنموه یان نا، وه واده نه کورت که نه یگرتنموه، نممش هلیژاردی (شیخ الاسلام) نیبنوته می به، چونکه له (الاختیارات) (ل ۶۵) دا نه فرمودت: هرکس نوژ به عممی بچونیت یان پژړو به عممی نه گرت نه نوژه که بیگرتنموه نه پژړوه که بگرتنموه، وه نموی روایت کراوه که پیغمبر ﷺ فرمانی بهریاوه دا که له پژړی په میزاندا له گمل خیزانیدا نزکی کردبو که پژړوه کوی بگرتنموه، نمو روایت زه عیفه، چونکه بوخاری و موسلم لی یان لاداه.

وه نمه مزه بی نیبنوحزمه و له نمویه کرشمه روایتی کردوه، هروه ها له عومری کوی (خطاب) و عدلی کوی نمو (طالب) و نیبنومسعود و نموه ویره ویره روایتی کردوه، جا بگرتنموه بز (المحلی ۱۸۵-۱۸۰/۶).

به نام لاواز کردنی نینوته می‌یه بۆ ئمو حدیسهی که پیغمبر ﷺ فرمائی کردوه بۆ پیاوهی که له پژوی په‌مزاندا نزیکه خیزانی کردبوو، لمبر لادانی بوخاری و موسلیم لی، من پیتم وایه ئمو به‌لگه‌یه هیچ نیه، چونکه چن‌دین حدیس هیه که دوو شایخ لی‌یان لاداره به نام صحیحه، حقیقش ئه‌ویه که ئمو حدیسه به کۆی رینگاکانی‌یهوه صحیحه و سابته، هه‌روهک (حافظ) ئیبنو‌حه‌جر باسی کردوه، ویه‌کیشیان صحیحه و مورسه‌له، هه‌روهک له لی‌دوانه‌که‌مدا لاسر نامیلکه‌کی نینوته می‌یه به‌ناوی (الصیام) باسم کردوه (27-25) پاشان له (إرواء الغلیل) دا (4/90-92) چونکه گرتنه‌وی پژوو له‌لاین ئه‌وکسمه که نزیکه خیزانی کردوه له پژوی په‌مزاندا له ته‌واوتی که‌فاره‌ته‌که‌یه‌تی. به نام ئمو کسانه‌ی تر که به عمم‌دی پژوویان شکاندوه، له حوکمی گرتنه‌وه‌دا شوێن ئهم ناخیزن، وه‌ قسه‌کی شیخ له کسانه‌ی تر‌دا جگه له‌مه‌یان راسته و دروسته.

به نام نوێژ نه‌گیرانه‌وه که ئه‌وه هه‌لبژاردیه‌ی قسه‌ی خودی دانهره که شوێن ئیبنو‌حه‌زم که‌وتوه، قسه‌که‌شی به کورتی له‌باسی نوێژدا که‌مێک له‌پیش باسی جومعه‌دا باس کردوه، وه‌ ئه‌به‌روایه له‌باری پژوو گرتنه‌وه‌که‌شدا هه‌روای هه‌لبژاردیه، چونکه به‌لگه‌ی نه‌گرتنه‌وی ئمو پژووه‌ش هه‌روهک نه‌گیرانه‌وه‌کی ئمو نوێژه وایه به‌تایبته که ئه‌ویش هه‌ر مه‌زه‌به‌ی ئیبنو‌حه‌زمه، چونکه ووتیه‌تی: به‌لگه‌ی ئمو قسه‌یه‌شان ئه‌ویه که واجبه‌تی پژوو گرتنه‌وه بۆ ئمو کسه‌ی به عمم‌دی خۆی برشینه‌تیه‌وه به صحیحه‌ی له پیغمبره‌وه ﷺ هاتوه، به نام له‌باری ئمو کسه‌ی که پژووی خۆی نه‌شکینه‌ت به خواردن یان به خواردنه‌وه یان به نزیکه خیزانی، ده‌قیکی وا نه‌هاتوه که واجبه‌تی گرتنه‌وی بگه‌یه‌نیت، به‌لکو خوای گه‌وره ته‌نها په‌مزانیه واجبه کردوه و هیچی تر ئه‌ویش لاسر که‌مێک که له‌ش ساغ و نیشه‌جی و ژیره‌و بالغ بیت، جا واجبه کردنی پژوو لاسر که‌مێکی تر له‌جیاتیه ئمو، دانانی شرعی‌که که خوای گه‌وره پێی پێ نه‌داده، که‌واته باتله، جا جیاوازی نیه له‌نیوان ئه‌وه‌ی که خوا پژووی مانگیکی نا‌به‌راو واجبه بکات، جا که‌مێک بلێت: پژووی جگه ئمو مانگه بری نه‌که‌وت، وه له‌نیوان ئه‌وکسه‌ی بلێت: هه‌ج کردن بۆ غه‌یری مه‌که‌که شوێنی هه‌ج کردن بۆ مه‌که‌که نه‌گرتنه‌وه، یان نوێژ کردن بۆ غه‌یری که‌مبه شوێنی نوێژ کردن به‌وه که‌مبه نه‌گرتنه‌وه وه‌به‌و شیویه له هه‌موو شتی‌که‌دا، خوای گه‌وره ئه‌فرمویت: ﴿تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا﴾ واته: ئه‌وانه سنوری خوان جا ته‌وینیان مه‌که‌ون.

وه خوای گه‌وره ئه‌فرمویت: ﴿وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ﴾ واته: هه‌رکس له سنوری خوا لا‌به‌دا ته‌وه ستمی له خۆی کردوه.

ئینجا ئیبنو‌حه‌زم ده‌ست ته‌کات به په‌د دانوه‌ی ئه‌وکسانه‌ی که هه‌رکه‌مێک نوێژ و پژوو به عمم‌د به‌جونه‌ت قیاسی نه‌که‌نه سهر ئه‌وکسه‌ی که به‌ر‌شانه‌وه پژوه‌کی بشکینه‌ت و ئمو کسه‌ی که له په‌مزاندا جیماع ته‌کات. ئینجا وه‌ک ئمو قسه‌یه‌ی خۆی له خه‌لیفه‌ راشیده‌کانه‌وه نه‌گیرته‌وه جگه له عوسمان نه‌یت، هه‌روه‌ها له ئیبنو‌مسعود و ئه‌به‌وه‌یه‌یه‌شه‌وه، جا بۆی بگه‌ڕێوه.

بەلām ئەگەر گێرانەوه‌کی دووا خست و ڕەمزانێکی تر هات ئەبێ ئێم ڕەمزانێ هەموو بگرن، پاشان ئەوێ لەسەری ئێگرتتەوه، وە کەفاره‌تیشی لەسەر نایێت، دووا خستەکی بە مەعزەرتە شەری بیێت یان نا.

ئەوێش مەزەبێ حەنفی‌یه‌کان و حەسەنی بەصری‌یه: وە مالیک و شافعی و ئەحمەد و ئیسحاق و حەنفی‌یه‌کان لەسەر ئەوەن کە ئەو کەسە فەدیە لەسەر نایێت ئەگەر دووا خستەکی بە هۆی مەعزەرتە بیێت، بەلām جیاوازیان هەیە لە گەڵ حەنفی‌یه‌کان و حەسەنی بەصری ئەوەدا کە دووا خستەکی بە مەعزەرتەوه نەبێت جا ووتیان: ئەبێ ئێم ڕەمزانێ هاتەوه هەمووی بگرت و لەپاشاندا چی لەسەر بوو بێگرتتەوه و فەدیە بدات لە جیاتێ هەر پۆژێک مستیک خواردن. بەلām ئەمانە شتیکی وایان نەیه کە بۆ بەلگە هێنانەوه دەست بدات.

چونکە زاهیرەن راست ئەوێه کە حەنفی‌یه‌کان بۆی چوون، چونکە ئێم شەریعی کە دەقیکی لە قورئان و حەدیسی صحیح لەسەر نەبێت شەریعی نییه.

کەسێک مرد و پۆژووی لەسەر بوو:

زانایان هەموو لەسەر ئەوەن ئەگەر کەسێک مردو نوێژی لەسەر بوو، واتە قەرزار بوو، نە وەلی‌یه‌کی نە کەس بۆی نەیه ئێم نوێژانێ بۆ بگرتتەوه، وە هەروەها کەسێک لە ژباندای مایێت و نەتوانی پۆژوو بگرت کەس بۆی نەیه لە جیاتێ ئێم بەپۆژوو بیێت^(١).

بەلām لە وەلامێ ئێم قەسەیی سەرەوه‌دا ئەلێم کە پێغەمبەر ﷺ فرمائی داوه بۆ کەسێ جیماعی کردووه لە ڕەمزان کە ئێوێش پۆژووێه‌کی بگرتتەوه روایەتە کەشی صحیحە.

(١) وادەرئەگەر ئێم لەم بۆسەیاندا ئیجماع نەیه، چونکە ئیبنو ئەل‌مۆی‌یه جیاوازی کردووه تییدا لە (الاختیارات) دا ئەفەرمویت:

ئەگەر کەسێک لەبری کەسێک کە نەتوانی بەپۆژوو بیێت لەبری پیری یان شتی تر، یان لە جیاتێ مردوێک بەپۆژوو بیێت، وە ئێم دووانە پیرە کە و مردووه‌کە دەستیان کورت بوو بۆ کەفاره‌ت دان ئەو پۆژوو گرتن لە جیاتێ ئێوان پێی تی ئێچێ کە دروست بیێت چونکە ئەمیان لە قەرز دانەوه‌ی مال لەپێشتەر و نزیکتره، هەروەها (قاضي) یێش لەبارە پۆژووی ئەزەوه‌ لە کاتی ژبانی ئەزە کەردا هەروە کە ئێم ووتووه.

منیش ئێم قەسەیم تەنها لەبری نیشان دانی ئێم رایە باس کردووه ئەک لەبری هەل‌بژاردن، چونکە من پێم رایە ئێم قەسەیی نەپێکاوه، لەبری ئەوێ لە گەڵ فرمودە خۆی گەوه‌دا نایەتەوه کە ئەفەرمویت: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ واتە بۆ ئادەمیزاد تەنها پاداشتی کردووه‌ی خۆی ئەدرتتەوه وە جگە لە پاداشتی ئێم کردووه‌یه هێچی تری بۆ نەیه.

به نام نه گمر کسيک مرد و پژوو قمرزار بو، وه له کاتيډا له ژياندا بووه تواناي گرتني ههيووه، زانايان له حوکمي نهمدا جياوازيان ههيه:

جومهوري زانايان لهوانه ئهبحهنيغه وماليک و نهوي له شافيعي بهوه بهناويانگ بيت بۆ نهوه چوون، که وهلي به کمي ناتواني نهو پژووانهي بۆ بگريتموه، به لکو له جياتي همر پژوتک يک مست خواردن نهدات به ههزار.

مهزهبي ههلبژيرار لاي شافيعي به کان نهويه که موستهحهبي به (ولي) سهرپرشتياري نهو مردوه له جياتي نهو به پژوو بيت و نهو پژوانه له ئهستوي مردوه کهدا نه ميئي، ئيتر پتيوست به خواردن دان به ههزار ناکات.

مهيهست له (ولي) سهرپرشتي کمرى مردوو خزم و کسي به تي، جا چ (عصبه) بيت، يان ميراتگر بيت، يان بيجگه لهوان، وه نه گمر بينگانه به کيش له جياتي به پژوو بوو همر دروسته، نه گمر به فرماني سهرپرشتي کمره که بيت، وه گهرنا دروست نهيه.

به لگه شيان نهويه که نه همدو همر دوو شتيخ (بوخاري و مسلم) له عايشه وه نه گيرنهوه که پيغمبر ﷺ فرمووي تي: (مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامٌ عَنْهُ وَلِيُّهُ). واته: همر کسيک بهر تي و پژوو قمرزار بيت سهرپرشتي کمره کمي بۆي بگريتموه.

له لاي به زازار له گهژل حديسه کهدا نهو له فطمش ههيه: (إن شاء) واته: نه گمر رستي. (وه سهنده کمي حهسه نه) ^(١).

نه ما ئهينوته به به شيوه يک ئايه ته کمي ليک داوه تهوه که له گهژل مهزه به کمي خويډا نه گوته تي، وريگاي نهيه که نهو قسه به شي به کينه وه، جا همر کس پتي خۆشه بۆ زانستي زياتر با بگريتموه بۆي. (تمام المنه).

(١) شتيخ نه لباني نه فرمووي تي: نهو زياده به زه عيفه و مونکهر و پاشان ده فرمووي تي: حه به لي به کان نهو حديسه يان له سهر پژووي نهز ليک داوه تهوه، چونکه پژووي نهز به سهرپرشت له جياتي نهو نه يگريتموه، نه ما پژووي فهرز نهو کس له برى کس نايگريتموه، نه ممش بۆچوني گيره وهوي حديسه که به عايشه به، هروه ها بۆچوني ئهينوعه به به که گيره وهوي حديسه کمي دواي نه مهيه.

جا من قسي نهو دوانم باس کردوه لهو باره بهوه له (أحكام الجنائز) له باس (١٠٦) دا، وه همر نه وه که نوصولي شريعت و حيكه ته کمي داواي ته کن، و ئهينوقه به به له (تهذيب السنن) دا پارسنگي نهو رايي کردوه، وه هروه ها له (إعلام الموقعين) دا، وه من لهو کتيبه دا که باس کرد قسه به کم هيناوه، نهو قسه به به به سووده، با گهرانه وي بۆ بکري تي.

ئەحمەد خاوەن سوتەنەکان لە ئیبنو عەبباسەو ئەگێرپەرەو کە پیاویک هاتە لای پێغمبەر ﷺ ووتی: ئەم نیراوی خوا، دایکم کۆچی داوی کردووە مانگی پۆژووی لەسەر، نایا من بۆی بگرمەو؟ پێغمبەر ﷺ فرموی: ئەگەر دایکت قەرزێکی لەسەر بووایە بۆ ئەداوە؟ ووتی: بەئێ، فرموی: دە قەرزێ خوا لەپێشتەرە بەدریتەو^(١).

نەووی ووتوی: ئەم قەسە راست وەلتێاردەو، وە ئێمەش باوەرمان پێی هەیە، وە هەر ئەم قەسەییە کە لێکۆلتەرەوکان لە هارپێکانمان بە راستیان داناو ئەوانی کە لەنیوان فێقەرەو حدیسدا رێک خستن ئەکەن، بەپێی ئەم فرمودەو صحیح و صحیحانە.

دانانی ماوی بەپۆژوو بوون لەو شوێنانی پۆژیان درێژو شەریان کورت:

زانایان جیاوازیان هەیە لەو داناندا بۆ ئەو وولاتانی پۆژیان درێژو شەریان کورتە، وە ئەو وولاتانی کە پۆژیان کورتە و شەریان درێژە، نایا ئەم وولاتانە لەسەر کام وولات دانمێنن؟ ووتراوە لەسەر ئەو وولاتانە دانمێنن کە شەو و پۆژیان ناوەندەو شەریعتی ئیسلامی تێدا هاتۆتە خوارەو، وە ئەمە کەمەو مدینە، وە ووتراوە: کام وولات شەو پۆژی مام ناوەندە و نزیک ترە لێیانەو لەسەر ئەو دانمێنن.

شەوی قەدر (لیلة القدر)

شەوی قەدر چاکترین شەو لە شەوکانی سال، بەپێی فرمودەو خۆی گەورە: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ (القدر ۱-۳). واتە: ئێمە قورئانمان لە شەوی قەدردا ناردەو، تۆ نازانی ئەم قەدر شەوی قەدر چیە؟ - فەزلی - شەوی قەدر لە - فەزلی - هەزار مانگ

(١) وا دەری ئەخات کە جگە لەو کسانەو باسی کردوون، کسانێکی لەوان بەرزتر ئەم حدیسیان تەخریج نەکردووە، ئەم قەسەیش وانیه، چونکە شەخەین (بوخاری و موسلیم) لە (الصوم) دا لە ئیبنو عەبباسەو تەخریجیان کردووە، وە لە یەکیک لە رێوایتەکانیدا ئەم زاراویە هاتووە: کە ئەو ئافەرەتە مردبوو وە پۆژووی نەزری لەسەر بوو.

جا کواتە ئەم حدیسه لەبارەو پۆژووی نەزەرەو هاتووە، وە ناییت بکەت بەلگە لەسەر پۆژووی فەرزەو هەرەو دانەر وای کردووە، وە بە زاراویەکی تر حدیسه کە بەلگە بۆ حەنبەلەوکان ئەکەن بۆ شافعیەکان. جا ناگادار بە!

نوسینەو بەشی سەیم ئەواو بوو لە بەرواری (۷۳/۸/۱۹) ی کۆچیدا، کە ئاخەین بەش بوو لەم لە لێکۆلتەرەو لەسەر (فقه السنة)، وە لە خۆی گەورە داواکارم کە بیکات بە یارمەتیدەو قوتاییانی زانستی، وە بێتە مەنەجین کە خەلک بەسەریا بۆن بۆ ئەو لە دیندا فێر بێن، وە ئێمە وەرگیرێت بەراستی خۆی گەورە بێسەر و زانایە. (تمام المنة في التعليق علي فقه السنة / محمد ناصر الدين الألباني).

گموره تره. واته: کاری چاکه تییدا له نوژیو قوړان خونندن و زیکری خوا خیری کاری همزار مانگی هیه که شوی قدری تیدا نعبیت.

گهړان به شوین ئو شوهدا موسته حبه:

موسته حبه که له شوه تاکه کانی ده پژوی دواپی شوه کانی کوتایی په مزان به شوین ئو شوهدا گهړان بکرت، چونکه پیغمبر ﷺ تی نه کوشا له گهړان بدوای ئو شوهدا له ده پژوی دواپی مانگی په مزاندا.

له پیتموه باسی ئوه کرا که پیغمبر ﷺ کاتی که نه گهشته ئو ده پژوی دواپی شوه کانی زیندو نه کرده و ده خیزانه کانی هله نسان و بنده خوئی توند نه کرده و - سر جیتی خیزانه کانی نه نه کرد - و به زوری خوا پرستی نه کرد.

ئو شوه کام شوهیه؟

زانایان رایان زوره بۆ دیاری کردنی ئو شوه: هیهانه پای وایه که ئو شوه شوی بیستو یه کمی په مزانه، و هیهانه بۆ ئوه چوه که شوی بیستو سی په مزانه، و هیه پای وایه شوی بیستوینجی په مزانه، و هیهانه بۆ ئوه چوه که شوی بیست و نیمه، و هیهانه پای وایه ئو شوه نه گرت به شوه تاکه کانه له ده شوی نه خیر، و بهشی زوری زانایان لاسر ئوه که شوی بیست و حوتمه.

نه محمد به نیسنادیکی صحیح له نیبنوعومره و ﷺ نه گرتتوه فرمویتی: پیغمبر ﷺ فرمویتی: (مَنْ كَانَ مُتَحَرِّهَا فَلْيَتَحَرِّهَا لَيْلَةَ السَّابِعِ وَالْعِشْرِينَ). واته: هرکس به دواپی ئو شوهدا نه گرت با له شوی بیست و حوت بگرتی به دواپی دا.

موسلم و نه محمد و نه دواود و ترمذی که به صحیحی دانه له نویی کوری که پیتموه نه گرتتوه که فرمویتی: به خواپی که هیچ معبودی به حق نی به جگه له! ئو شوه شوته که له په مزاندا به - سویند نه خوات به بی ئوه بلی: إِنْ شَاءَ اللَّهُ - سویند به خوا من نزام کام شوهیه، ئو شوهیه که پیغمبر ﷺ فرمائی پی کردین شونوژی تیدا بکهین، ئویش شوی بیست و حوت، نیشانه کانی ئو شوه ئوهیه بۆ بیانی کاتی خور هلات سپی و بی تیشکه.

شو نوژی کردن و خوا پرستی و پارانده له شوهدا:

۱- بوخاری و موسلم له نه بوهوره یوه نه گرتتوه که پیغمبر ﷺ فرمویتی: (مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ). واته: هرکس له شوی قدردا نه خوات و خوا پرستی کرد به باره و ده لبر په زامندی خوا، و چاره وانی ئو پاداشتی له خوا کرد، خوا له گوناپی له و پیشی خوش نعبیت.

۲- نه حمدو ئىبنوماجو (ترمذى) كه به صحیحى داناره له عانىشوه نه گێرنهوه فرمویتى: و تَم نَمى نیراوى خوا، نه گمر زانیم شوى قەدر چ شۆنكه چى بَلیم تىزدا؟ فرمووی: بَلَى (اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي). واتە: خوايه تۆ زۆر لیبوردەريت و لیبوردنت پى خۆشه جا لیم ببوره.

ئىعتىكاف

۱- واتای ئىعتىكاف چىیه؟

ئىعتىكاف یەنى: پەيوەست بوون بە شتەوه مانەوه لەسەرى، جا ئەر شتە خێر بێت، یا شەر. خواى گموره فرمویتى: ﴿مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ﴾ (الانبیاء/ ۵۲). واتە: ئەر پەیکەرانه چىن ئیوه ئىعتىكافیان بۆ نه کمن. واتە: ئەیان پەرەستى و بەلایانەوه ئەمیننەوه. بەلام مەبەست له ئىعتىكاف لێره دا ئهوهیه كه مانهوه له مزگوتای بکری به نیازی خوا پەرەستى و خۆ نزیک کردنەوه له خواى گموره.

۲- مەشروعى بێتى ئىعتىكاف:

زانایان هەموو لەسەر ئەوەن كه ئىعتىكاف مەشروعە، لەبەر ئەوەى پێغەمبەر ﷺ له هەموو پەمزانێكدا دە رۆژ ئىعتىكافى نه کرد، بەلام ئەر سالتى كۆچى دواى کرد تىزدا بیست رۆژ ئىعتىكافى کرد. (بوخارى و ئەبوداود و ئىبنوماجه گێراویانەتەوه). هاولەكانى و خێزانەكانى پێغەمبەر ﷺ له گەڵ خۆیدا و دواى خۆى ئىعتىكافیان کردووه. ئىعتىكاف هەرچەندە عیبادەتێكەو خۆ نزیک کردنەوهیه له خوا بەلام دەربارى چاكیتى ئەر كارە حدیسیكى صحیح نەهاتووه. ئەبوداود و تەرمی: به ئەحمد و روت: دەربارى چاكیتى ئىعتىكاف حدیس ئەزانیت؟ ووتى: نه، مەگەر حدیسیكى زەعیف.

۳- جۆره كانی ئىعتىكاف:

ئىعتىكاف ئەكرێت بە دوو بەشەوه: سوننەت و واجب. سوننەت ئەوهیه موسلمانێك خۆى به ئارەزووى خۆى بچیتە ئىعتىكافەوه به مەبەستى نزیک بوونەوه له خوا پاداشته كەى، وه بۆ شۆتن كەوتن و ئىقتیدا به پێغەمبەر ﷺ، وه ئەر ئىعتىكافە و اباشه له ده رۆژى دواى مانگی پەمزاندا بێت، وهك له پێشەوه باس كرا.

ئىعتىكافى واجب ئەوهیه كەسێك نەزرى موطلق بكات و لەسەر خۆى پتووست بكات بچیتە ئىعتىكافەوه، وهك ئەرە بلیت: بۆ خوا لەسەرم پتووست بێت كه ئەوەنده رۆژ ئىعتىكاف بكەم، یا نەزرى

مورعەللىق بىكەت و يىبەستىت بە شىتەكە، وەك ئەۋەي بىلىت: ئەگەر خوا نەخۇشى بەكەمى چاك كەردەۋە ئەمى ئەۋەندە پۆژە ئىعتىكاف بەكەم. وە لە صدەحى بوخارى دا ھاتوۋە پىغەمبەر ﷺ فرمۇيەتتى: (مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللَّهَ فَلْيُطِعهُ) واتە: ھەركەس نەزرى كەرد خوا پەرەستى بەكەت با بىكەت.

و ھەر لەر ھەدىسدا ھاتوۋە كە غومەر ر.ھ فرمۇيەتتى: ئەمى نىرراۋى خوا مەن نەزەم كەردەۋە شەرتك لە مەزگوتى ھەرامدا ئىعتىكاف بەكەم، فرمۇي: نەزەكەت بەجى بەيتە.

۴- كاتى ئىعتىكاف:

ئىعتىكافى واجب بەجى دىت بەپى ئەۋەي نەزەكەم لەسر خۇى نەزەكەردەۋە ناۋى ھىناۋە. جا ئەگەر نەزرى كەرد ئىعتىكاف بەكەت بۆ ماۋەي پۆژەك يا زىاتەر پىتۈستە ۋەفا بە نەزەكەمى بەكەت و بەجى بەيتە.

بەلام ئىعتىكافى سوننەت كاتى دىارى كراۋى نىيە، بەجى دىت بە مانەۋە لە مەزگوتدا بە نىازى ئىعتىكاف، جا زۆر بايەمى يا كەم، وە چەندە لە مەزگوتدا بىتتەۋە پاداشتى بۆ ئەنوسىت. و ئەگەر لە مەزگوت ھاتە دەرو پاشان ھاتەۋە ناۋ مەزگوت بە مەبەستى ئىعتىكاف ئەيتت نىيەتەكەمى تازە بەكاتەۋە.

لە يەئەللى كۆرى ئومەيەۋە ھاتوۋە ۋوتۇيەتتى: مەن ساتىك لە مەزگوتدا بىتتەۋە بە مەبەستى ئىعتىكاف ئەيتت نامىتەۋە.

(عطاء) ۋوتۇيەتتى: چەند لە مەزگوتدا بىتتەۋە بە ئىعتىكاف بۆى ئەۋەيىرەت، و ئەگەر كەستەك لە مەزگوتدا ماۋە بە ھىۋاى پاداشتى خۋاۋى ئەۋە بە ئىعتىكاف بۆى ئەۋەيىرەت، بەلام ئەگەر بەۋ نىازە ئەيتت بۆى ناۋەيىرەت.

خاۋەن ئىعتىكافى سوننەت ھەركاتى بىمۇى بۆى ھەيە ئىعتىكافەكەمى بىچەرتتەت پىش ئەۋەي ئەۋە ماۋەيە تەۋا بەكەت كە بە نىاز بۈۋە بىتتەۋە.

لە عائىشەۋە ھاتوۋە كە فرمۇيەتتى: ھەركاتىك پىغەمبەر ﷺ بىۋىستايە بەيتتە ئىعتىكافەۋە نۆۋى بەيانى ئەكەرد و ئەچۈۋە ناۋ شەرتى ئىعتىكافەۋە، وە جارىك لە دە پۆژى دۋاۋى رەمەزەندا ۋوستى ئىعتىكاف بەكەت، جا فرەمانى دا شەرتىكىان بۆ دروست كەرد^(۱)، ئەلى: كاتى ئەۋەم بىنى ھاۋام كەرد

(۱) ئەمە بەلگەيە لەسر ئەۋەي بۆى ھەيە لە مەزگوتدا شەرتىكى تايەتتى بۆ خۇى بەسازتتى بۆ ئەۋەي لە ماۋەي ئىعتىكافەكەمدا تىزدا بىتتەۋە، بەمەرجىك جىنگا لە خەلك تەسك نەكەت، بەلام ئەۋ شەرتە بە لە دۋاى مەزگوتەۋە يان لە دەۋرۋىشتى بىت، بۆ ئەۋەي خەلكى ناپەھەت نەكا، و بۆ ئەۋەي دەۋرى چۆلەر بىتت و تەنباۋى بەكەمى تەۋاتەر بىت.

شونیتیکیان بۆ من دروست کردو خێزانهکانی تریشی هه‌ریەک داوایان کرد شونیتیکیان بۆ دروست کردن، جا کاتی پێغمه‌بهر ﷺ نوێژی به‌یانی کرد ئهو شونته‌نای بینی فەرمووی: ئه‌وه چیه؟ ئایا داوای خێر نه‌که‌ن؟ جا فرمانی دا شونته‌که‌ی خۆی لا‌برد، وه هه‌روه‌ها فرمانی دا خێزانه‌کانی شونته‌کانیان لا‌برد^(١) پاشان ئیعتیکافه‌که‌ی خسته ده پۆژی یه‌که‌می مانگی شه‌واله‌وه.

ئهمین که پێغمه‌بهر ﷺ فرمانی دا به‌ خێزانه‌کانی شونته‌کانیان لا‌برن و واز له ئیعتیکاف به‌ئین، دوا‌ی ئه‌وه‌ی نیستی ئیعتیکافیان هه‌تا بوو، ئهمش ئه‌یته به‌لگه‌ی ئه‌وه که دروسته ئیعتیکاف به‌یتریت دوا‌ی ده‌ست پێ کردن.

له هه‌دیه‌که‌دا به‌لگه‌ی ئه‌وه هه‌یه که پیاو بۆی هه‌یه پێ له ژنه‌که‌ی بگه‌رت ئیعتیکاف بکات، نه‌گه‌ر خۆی له‌سه‌ره‌تاهه‌ پێ نه‌دا‌یته‌ پێ، وه زانایان هه‌موو بۆ ئه‌وه‌یه‌ چوون. به‌لام جیاوازیان هه‌یه له‌وه‌دا نه‌گه‌ر خۆی پێ دابی ئایا بۆی هه‌یه نه‌یه‌ئیت ته‌وا‌ی کات؟
لای شافعی و نه‌حمه‌د داود پیاو بۆی هه‌یه پێ له ژنه‌که‌ی بگه‌رت و له شونتی ئیعتیکافه‌که‌ ده‌ری به‌یته‌ت، نه‌گه‌ر ئیعتیکافه‌که‌ی سوننه‌ت بوو.

٥- مه‌رحه‌ه‌کانی ئیعتیکاف:

مه‌رحه‌ خاوه‌ن ئیعتیکاف موسلمان بیته‌ وبالق بیته‌ وخاوین بیته‌ له‌ له‌ش گرانی و بێ نوێژی زه‌یستانی، که‌واته‌ دروست نه‌یه‌ بێ باوه‌ر و مه‌ندالێ له‌ش گران و بێ نوێژ و زه‌یستان ئیعتیکاف بکات.

٦- پایه‌ه‌کانی ئیعتیکاف:

هه‌قیقه‌تی ئیعتیکاف مانه‌ویه‌ له‌ مزگه‌وته‌دا به‌ نیستی نزیک بوونه‌وه‌ له‌ خوای گه‌وره‌وه‌، به‌لام نه‌گه‌ر مانه‌وه‌ له‌ مزگه‌وته‌دا نه‌یته‌، یا نیازی خوا په‌ره‌ستی ته‌یدا نه‌بوو، ئیعتیکاف پێک نایه‌ت، جا نیسته‌ بۆیه‌ پێوسته‌ چونکه‌ خوای گه‌وره‌ فەرموویه‌تی: ﴿وَمَا أَمْرُو إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ خُلَاصَةً لَهُ الدِّينَ﴾ (البینه/٥) واته‌: ته‌نها ئه‌وه‌ی که فرمانیان پێ کراوه‌ ئه‌وه‌یه‌ به‌ ئیخلاصه‌وه‌ خوا په‌ره‌ستن.

(١) له‌ شه‌رحی موسله‌مدا ته‌لی: بۆیه‌ پێغمه‌بهر ﷺ ئهمه‌ی کرد، ترسا که خێزانه‌کانی خالیصانه‌ نیستی ئیعتیکافیان نه‌بوو، به‌لکه‌ر وه‌ستیه‌تیان له‌به‌ر غه‌یه‌تیان نزیک بن له‌ پێغمه‌بهره‌وه‌ ﷺ له‌به‌ر ئه‌وه‌ پێی خوش نه‌بوو له‌ مزگه‌وته‌دا به‌ئینه‌وه‌، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که شونتی کۆ کردنه‌وه‌ی خه‌لکه‌و عه‌ره‌بی ده‌شته‌کی و دوو پووی بۆ نه‌هاتن، وه‌ ته‌وانیش پێرستیان به‌ ده‌رو ژوو هه‌یه‌ جا ده‌رته‌که‌ون، یان له‌به‌ر ئه‌وه‌ی پێغمه‌بهر ﷺ ته‌وانی بینی له‌ مزگه‌وته‌دا له‌لای بوو، ئیتر وه‌ک ئه‌وه‌ی لی هات له‌ ماله‌وه‌ بیته‌ و ژنه‌کانی له‌ ده‌ورین و ئه‌وه‌ی که گرینگ بوو له‌ مه‌به‌ستی ئیعتیکاف نه‌یته‌ت، که‌ ئه‌وه‌ش دوو که‌وته‌یه‌یه‌ له‌ ژنان و ئه‌و شتانه‌ی که په‌یوه‌ندیان به‌ دنیاوه‌ هه‌یه‌، یان له‌به‌ر ئه‌وه‌ بووه‌ که مزگه‌وته‌که‌یان به‌و مه‌نزله‌نه‌ گه‌رێته‌وه‌.

به‌لام نوه که هر نیت له مزگوتدا بیت بمپی فرمودی خوی گوره که فرمودی: «وَلَا تُبَشِّرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَافُونَ فِي الْمَسْجِدِ» (البقرة/۱۸۷) واته: نوکاتمی نیه له مزگوتدا خبریکی نیعتیکافن نریکی خیزانه کانتان مه‌کن. به‌لگه هیتانه‌کمش لو پرووره، نه‌گمر نیعتیکاف له غه‌بری مزگوتدا دوست بوویه خوی گوره حرامی نریکی کردنی له‌کاتی نیعتیکافدا تابیت نه‌کرد به مزگوتوه، چونکه نریکی کردنی خیزان له‌گمل نیعتیکافدا یک نایتموه، جا بوه دهره‌کویت که ثم مانا کردنوه به نوه پرون نه‌کاتوه که نیعتیکاف تمنا تابسته به مزگوتوه.

زانايان دهربره‌ي نو مزگومتی که نيعتيکافي تيدا دروسته جياوازيان هديه، نبو حنيفه و نه محمد و نيسحاق و نبعثور بؤ نوره چوون که نيعتيکاف له هممو مزگومتیکدا که پينج نوژدهکاني تيدا بکريت دروسته.

بہمیں ہی تم حادیسیٰ لے پیغمبرِ مہرہ علیہ السلام روایت کراوے فرمویں: (کُلُّ مَسْجِدٍ لَهُ مُؤَدَّنٌ وَإِمَامٌ فَلَا عِتْكَافَ فِيهِ يَصْلُحُ) واتہ: ہر مژگوتیک بانگیٹرو نیامی ہدیت، نیعتیکافی تیدا دروستہ۔
(دارقطنی) تم حادیسی گیتراوتموہ، تممش حادیسیکی مورسل و زہیفہ و بو بدلگہ ہینانموہ
نابت۔

مالیک و شافعی و داود بڑ نموہ چوون کہ نیعتیکاف لہ ہموو مزگوتیکدا دروستہ، چونکہ هیچ شتک دہربارہی تابیت کردنی چمند مزگوتک بہ صہیحی نہاتوہ۔

شافيعى يه كان ئەلەين: واباشە ئىعتىكاف لە مزگوتى جاميەدا (كە جومعهى تىدا ئەكرت) بكرت، لەبەر ئوھى پىغمبەر ﷺ لە مزگوتى جاميەدا ئىعتىكافى كردوھ، وھ لەبەر ئوھى لەو مزگوتەدا كە جماعەتى نوژەكانى تىدا ئەكرت خەلك زۆرتر نامادە نەبن، وھ نايت لە مزگوتى تردا ئىعتىكاف بكات ئەگەر لە كاتى ئو ئىعتىكافدا نوژى جومعه ئەكرا، بۆ ئوھى جومعهكەى لە دەست نەچيت، وھ بۆ موعتەكيف ھەيە كە لە مزگوتدا بانگ بدات بە مەرجىك ئو شوئەى كە بانگى تىدا ئەدات دەرگاگەى لە مزگوتەكەدا بيت يان لەسەر بانى مزگوتەكە بيت، جا بوى ھەيە بچيتە سەر بانى مزگوت چونكە ھەموو ئەوانە ھەر لەسەر مزگوتەكەيە، بەلام ئەگەر دەرگاى ئو شوئەى بانگى تىدا ئەدات لەدەرەوھى مزگوت بيت ئووش بە قەستى بچت بۆ ئوھ، ئىعتىكافەكەى بەتال ئەيتەو.

لای حنه فی‌یه کان و شافیه‌یه کان حموشه و دهشتایی مزگوت همر لیسر مزگوت حساب نه‌کړئ، وه نم قسه‌یه ربوایتیکه‌شه له نه‌حمده‌وه، به‌لام لای مالیک و ربوایتیکه‌ی تری نه‌حمد حموشه و دهشتایی مزگوت لیسر مزگوت حساب ناکړن، جا بۆ نوکسه‌ی نیعتیکاف نه‌کات دروست نیه بچیت بۆ نو شونانه و له مزگوت بیته‌ ده‌ر.

جومه‌وری زانایان لیسر نو رایین که بۆ نافرته دروست نیه له مزگوتی ماله‌کی خۆیدا نیعتیکاف بکات، لمبر نه‌وی مزگوتی سرما‌ل ناوی مزگوتی بسمردا نایات. وه هیچ جیاوازی نیه له‌وه‌دا که دروسته مزگوتی سرما‌ل بفرۆشیت. وه به‌ صحیحی هاتوه که خیزانه‌کانی پیغمبر ﷺ له مزگوتی پیغمبردا ﷺ نیعتیکافیان کردوه. پژووی نوکسه‌ی نیعتیکاف نه‌کات:

نه‌گمر نوکسه‌ی نیعتیکاف نه‌کات به‌پژوو بیت نه‌وه کارنکی باشه، وه نه‌گمر به‌پژوووش نه‌بیت هیچ گونا‌هیکه‌ی لیسر نیه.

بوخاری له نیبنو‌عومره‌وه نه‌گیریت‌موه که عومر به پیغمبری ﷺ ووت: له سرده‌می نه‌فامیدا نه‌زم کردبوو شو‌رک له مزگوتی حرامدا نیعتیکاف بکم، پیغمبریش ﷺ فرمووی: (أَوْفِ بِذَلِكَ) واته: نه‌زه‌کمت به‌رسر.

جا لم فرماندانه‌ی پیغمبردا ﷺ بۆ عومر به‌لگه‌ی نه‌وه هدیة که پژوو گرتن مخرج نیه له دروستی نیعتیکافدا، چونکه نیعتیکاف له شعو‌دا دروست نیه.

سعیدی کو‌ری م‌نصور له نه‌بو سه‌له‌وه نه‌گیریت‌موه ووتی: لیسر ژنیک له کس‌وکاره‌کم نیعتیکافیکه‌ی واجب ه‌بوو منیش له‌وباره‌وه پرسیارم له عومری کو‌ری عبد‌العزیز کرد فرمووی: پژووی لیسر نیه مه‌گمر خۆی لیسر خۆی داناییت. زهریش ووتی: نیعتیکاف بۆ به‌پژوو‌بون دروست نیه. عمر پ‌ن‌ی فرموو: نایا له پیغمبره‌وه ﷺ هاتوه؟ ووتی: نا، ووتی: نه‌ی له نه‌بویه‌کره‌وه؟ ووتی: نا. ووتی: نه‌ی له عمره‌وه؟ ووتی نا - وایز‌ام ووتی: له عثمان‌وه هاتوه؟ ووتی: نا - نه‌لن: پاشان ه‌ل‌سام چومه‌ ده‌ره‌وه، گه‌یشتم به عطاء و طاوس، له‌وباره‌یه‌وه پرسیارم لێ کردن، (طاوس) ووتی فلا‌نه‌کس رای وابوو پژووی لیسر نه‌یه مه‌گمر خۆی لیسر خۆی داناییت. عه‌طائیش ووتی: پژووی لیسر نه‌یه مه‌گمر خۆی لیسر خۆی داناییت.

(خطابی) ووتی: خه‌لک لم مه‌سه‌له‌یدا ئیختلافیان ه‌یه، حسنی بصری ووتی: نه‌گمر کمس‌یک به‌ی به‌پژوو بوون نیعتیکاف بکات دروسته، وه شافیه‌یش همر بۆ نه‌وه چوه. وه له عه‌لی و نیبنو‌مسعوده‌وه ربوایت کراوه که ووتی‌انه: ئاره‌زووی خۆیه‌تی به‌پژوو نه‌بیت یان نا.

ئەزىزلىك ۋە ماللىك ۋە تەبىئەت: ئىعتىكاف بىن بىرۈڭۈرۈپۈن دروست نەپە. ئەمەش مەزھەبى ئەھلى
پەنئىيە، ۋە ھەر نەۋەش لە ئىبىنۇ عومىرۇ ئىبىنۇعباس ۋە عائىشە ۋە زەي خۇيان لى بىن رىۋايەت كراۋە،
ۋە ھەرۋەھا قىسمى سەئىدى كۆپى مۇسەيبى عورۋى كۆپى زۇبەيرۇ زۇھرىيە.

كاتى چۈنە شوئىنى ئىعتىكاف ۋە ھاتنە دەرۋە لى:

لە پىتەشە باس كرا كە ئىعتىكافى سۈننەت كاتى دىيار كراۋى نەپە، ھەركاتىك كىستىك چۈۋە ناۋ
مىزگۈت ۋە بىنئازى نەزىك بۈنۋە لە خواۋە تىزىدا مايۋە، ئۇ كەسە بۆتە خاۋەن ئىعتىكاف ھەتا دىتە دەر.
بەلام ئەگەر كىستىك نىيازى ئىعتىكافى ھەبۈ لە دەرۋىزى دۈيى مانىكى پەمىزاندا ئۈۋە پىتەش
خۇرئاۋابون بېچىتە شوئىنى ئىعتىكافەكە. لاي بوخارى لە ئىبۇ سەئىدە ۋە ھاتۋە ۋە تەبىئەت: پىتەمبەر
ﷺ فەرمۇيەت: (مَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعِيَ فَلْيَعْتَكِفِ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ) ۋاتە: ھەركەس لەگەل مىندا
ئىعتىكاف ئەكا با دەرۋىزى دۈيى پەمىزان ئىعتىكاف بىكات.

(العشر) ئۇ دەرۋە، ئاۋىكە بۆ شەۋەكانى دارى، ۋە يەكەم شو لە دەرۋەكە شەۋى يىستە يەكە، يان
شەۋى يىستە، ۋە ئەۋى گىرۋاۋەتەۋە لە پىتەمبەر ﷺ (ئەگەر رىستەبىتتى بېچىتە ئىعتىكافەۋە نۆزى
بەيانى كىرۋە، پاشان چۈۋەتە شوئىنى ئىعتىكافەكەيۋە)، ماناى ئەۋىيە: چۆتە ئۇ شوئىنى كە لە
مىزگۈتدا نامادەى كىرۋە بۆ ئىعتىكاف. بەلام چۈنە مىزگۈتەۋە بۆ ئىعتىكاف لەسەرەتەى شەۋەۋە بۈۋە.
ۋە ھەركەس دەرۋىزى دۈيى پەمىزان بېچىتە ئىعتىكافەۋە، ئەۋە كاتى پۆڭ ناۋا بۈ لە دۈيىمىن پۆڭ
پەمىزاندا بىتە دەرۋە، بىراى ئىبۇ ھەنەفە ۋە شافىئى.

مالىك ۋە ئەھمەد ۋە تەبىئەت ئەگەر دۈي پۆڭ ناۋابونىش ھاتە دەرۋە بۆى دروستە، ۋە ۋا پەسەندە لاي
ئەمەن كە لە مىزگۈتدا بىتەتەۋە ھەتا ئەچىتە دەر بۆ نۆزى جەئەن.

أثرم بە ئىسنادى خۇ ئەگىرۋەتەۋە لە ئىبى ئەبىبەۋە لە ئىبى قۇلابەۋە كە ئۇ لە مىزگۈتدا ئەمايۋە
شەۋى جەئەن پەمىزان، پاشان ئەچۈ بۆ نۆزى جەئەن بۈ شىۋەيە، ۋە لە ئىعتىكافەكەيدا نە ھەسرىك نە
بەرماللىكى لائىۋە لەسەرى دابىشەت، كاتى ئەۋا خەلەكەكەدا دا ئەنەشەت ۋەك ئەۋا ۋابۈ. ئەلەى پۆڭ
جەئەن پەمىزان چۈۋە بۆلەى سەيرىم كىرۋەلەيەكى بە پاراۋەيى لەباۋەشدا بۈ، ۋام ئەزانى يەكەنە لە
كەچەكانى كەچى كەنەزى بۈ، جا ئازادى كىر، ۋە بۈ شىۋەيە چۈۋە بۆ نۆزى جەئەن.

نەبىھەم ۋە تەبىئەت: ئەۋا ھەزىان ئەكەد ئۇ كەسە ئىعتىكاف ئەكا لە دەرۋىزى دۈيى پەمىزاندا،
شەۋى جەئەن لە مىزگۈتدا بىتەتەۋە، پاشان بەيانى بېچىتە بۆ نۆزى جەئەن لە مىزگۈتەۋە.

وه هرکس نمری کرد له پښتوکی دیاری کراودا که خوی دیاری کردیت نیعتیکاف بکات، یا بیوی بمسونمت بیکا، نمره پیش طلوعی فجر بجیتته شویتنی نیعتیکاف که یوه، وه نه گمر رستی بیتته دهرهوه نمې به تمواری پښتو ناوا بوییت، جا نیعتیکاف که ی چ له په مزاندا بیت یا له کاتیکي تردا بیت.

وه نه گمر کسیتک نمری کرد شویتک له شوان که خوی دیاری کردیت نیعتیکاف بکات، یا بیوی سونمت بکا، نمره پیش نمری به تمواری خور ناوا بیت بجیتته شویتنه که یوه، جا که بوی دهرکوت پښتو پښتو بیتته دهرهوه.

نیبو حزم ووتویت: نمرهش لمبر نمره یه سره تای شو لدوای پښتو ناوا بونمره دهنمت پښتو نکاتو به طلوعی فجر کوتایی دیت، وه سره تای پښتو له دهرکوتنی فجرهوه دس پښتو نکاتو به خور ناوا بون کوتایی دیت، وه کس لمری نمره نیعتیکاف بکات مه گمر بښتو خوی بیوی. جا نه گمر کسیتک نمری کرد مانگیک بجیتته نیعتیکافهوه، یا رستی سونمت بکا نمره سره تای مانگه که له یه کم شوی مانگه که دهست پښتو بکات. جا نمې بجیتته شویتنه که ی پیش نمری خور به تمواری ناوا بیت، وه کاتنی رستی بیتته دهرهوه مانگه که تموا کرد نمیت پښتو ناوا بوییت، جا له مانگی په مزاندا بیت یا له کاتنی تردا بیت.

چی پسمنده بښتو خاوهن نیعتیکافو چی کراهمتی هیه بوی :

پسمنده بښتو خاوهن نیعتیکاف زور نوږتی سونمت و خواپرستی بکات، وه خوی خمریک بکات به نوږت کردن و قورنن خوندنمره، وه زور یادی خوا بکات و زور (سبحان الله) و (الحمد لله) و (لا اله الا الله) و (الله أكبر) و (استغفر الله) بکات، وه زور سلاوات لمری پیغمبر ﷺ بدات و زور بپارتتوه، وه زور نمره خور خوا پرستیانه بکات که بنده له خوانزیک نکاتتوه، وه نموانی بنده نه گیمین به پهرورد گاری خوی، وه فیرونی زانستی ناینی و خمریک بوون به کتیبی تفسیر و حدیس و ژبان نامی پیغمبران و پیاوچاکان و کتیبی فقهی و ناینی هر نه چنه ناو نمره بشمونه، وه پسمنده پناگایک (چادرک) لمره مزگوتدا بکات بښتو خوی، وه ک پیغمبر ﷺ نمیکرد.

کراهمتی هیه به کارو قسه یه کهوه خوی مشغول بکات که په یوه نندی بهوه نمیت، به پښتو نمری (ترمذی) و نیبو ماحه نه گیتنمره له (ابو بسره) وه که پیغمبر ﷺ فرمویت: (مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَحْتَنِيهِ) واته: یه کیک له خصلته جوانه کانی موسلمان بوونی نینسان نمره که واز لمره شتانه بهینیت که په یوه نندی بهوه نیه.

کراهمتی هیه واز له قسه کردن بین و بزانتیت بهوه له خوی گوره نریک نمیتتوه.

بوخاری و نمبوداد و نیبو ماحه له نیبو عیباسوه نه گیتنمره فرمویت: پیغمبر ﷺ له کاتیکدا ووتاری نمره پیاوړتکی بین و ستابو پرسی نمره کتیه؟ ووتیان: نمره نموتیسرائیل نمری

نمبر داود له عه لی یوره نه گیتیموه که پیغمبر ﷺ فرمودیتی (لا یُتَمَّ بَعْدَ احْتِلَامٍ وَلَا صُمَاتٍ یَوْمَ إِلَى اللَّیْلِ) واته: دواى بالقر بون همتیوی نامیتنی، وه روزك همتا شو ناییت کس قسه نه کات.

نهم شتانی خواره‌وه بو خاوهن ئیعتیکاف ره‌وایه:-

۱- هاتنه ددرووه له شورتني نيعتيكافه كسي بز بېړۍ كړدني كسو وگاري، (صفية) وتي: پيغمبر ﷺ له نيعتيكافدا بو، شورتك چوم بز ديدني، دانيشتم قسم له گه لدا كړد، پاشان هه لسام بيموه بز مالهوه، نوريش هه لسا له گه لدا هات بز نموي بم گه نيينته مالهوه^(۱)، ماله كسي له خانووي نوسامې كورې زويدا بو، جا دو پياوې ثمنصار بويډا توييږي، كاتي پيغمبريان ﷺ بيني په ليدان كړد، پيغمبر ﷺ فرموي: (على رسلِكُنَا إِنَّهَا صَفِيَّةُ بِنْتِ حُيِّ قَالَا: سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ الْإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِ، فَخَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَيْئاً - أَوْ قَالَ - شَرًّا) (رواه البخاري ومسلم وأبو داود). واته: لعسر خو بن نموه صديقي كچي حويي خيزانمه وتيان: سبحان الله نې نيردراي خوا، فرموي: شيتان لنداو دلي مروځدا وهك خوږين له دهماره كانيدا نه گپرېت، ترسي نموه همبوو شتوك يا شورتك بڅاته دلتانموه^(۲).

۲- سر شانه کردن و سرتاشین و نینزک کردن و خۆ پاک کردنه له چلک و پیسی و لیسیر کردنی جاکترین جل و بمرگ و خۆ بۆن خۆش کردن.

عائیشه فروریختی: (پنجمین باب) له مزگوتدا ئیعتیکافی نه کرد، له پەنجەرە کەوێ ژووړه کەوړه سەری ئەهیتایه دەرۆه منیش سەرم بۆ ئه‌شۆری، وه موسەددید نه‌ئیت: عائیشه فروریختی: وه بۆم شانه نه‌کرد، له‌وکاته‌شدا بێ نوێژ بوم) بوخاری و موسلیم و نه‌بوو د گێژاویانته‌وه.

(۱) (خطابی) ئەلئ: ئەمە ئەو ئەگەيدىنى كە پىنغەمبەر ﷺ لە مزگۇت دەرجو تاوہ كو بىگەيدىنئە مالوہ، نەمش بەلگەيە بۆ نەو كسانى كە رەئىيان وايە خاوەن ئىعتىكاف ئىعتىكافەكى تىك ناچىت بۆ شتىكى واجب دەرىجى، وە مننە ناكەرى لە كارى چاكە.

(۲) له شافعی یوه گټېدراوه توه که ووتو یستی: نم فرمایستی پیغمبر ﷺ که یو دووانی فرموو لرووی بزی یی یوه بووه پیناندا، چونکی نه گډر بیتو گومانی خراپیان پښ بېردایه کافر تېوون، جا بزیه یه کسېر پښی راگه باندن تاوه کو بهزی گومانی خرابوه نفوتن.

۳- چۈنە دەر بۆ ئەر شىنك كە پىئوسىت يىت، عائىشە ووتویمىتى فرمویمىتى: (پىنغەمبەر ﷺ) ئەگەر بېچاۋە ئىعتىكافىۋە سەرى ئەھتىنايە پىتەشۋە بۆم شانە ئەكرد، ۋە ئەنھاتە مائەكۋە مەگەر بۆ شىنك نەبۋايە كە ئادەمىزاد پىئوسىتىمىتى. بوخارى و موسلىم و غەيرى ئىۋان گىتراۋانەتەۋە.

ئىبنوموندىر ووتویمىتى: زانايان كۆن لەسر ئەۋى كە خارەن ئىعتىكاف بۆى ھەيە يىتە دەرۋە بۆ چۈنە سەرنائ، چۈنكە ئەۋە شىنكە كە ھەر ئىبى بىكرىت، ۋە ناتوانرىت لە مزگوتدا بىكرىت، ۋە لەر مانايدەيە بۆ خواردن و خواردنەۋە ئەگەر كىسىكى نەيىت بۆى بېھىنىت، ۋە ئەگەر لە پىردا رىشاۋە بۆى ھەيە بېچىتە دەر بۆ ئەۋى لە دەرۋەى مزگوتەكە بېشىتەۋە، ۋە ھەرۋەھا بۆ ھەمۋو كارتىك كە پىئوسىتى پىئى ھەيىت و نەھامدانى لە مزگوتدا نەكرىت بۆى ھەيە لە مزگوت يىتە دەر و بەرە ئىعتىكافەكەى ھەلناۋەشىتەۋە ئەگەر زۆر نەخايەنىت -تەۋا- .

ھەرۋەھا رەۋايە چۈنە دەر بۆ خۆشۋەردن لە لەش گرانى و خۆ پاك كەردنەۋە و جلۋەبرگ پاك كەردنەۋە لە پىسى.

سەئىدى كورې مەنصور ئەگىرەتەۋە ئەلەيت: ەلى كورې ئىبى طالېب فرمویمىتى: ئەگەر كىسىك چۈۋە ئىعتىكافىۋە بۆى ھەيە بېچىت بۆ نوژى ھەينى و ئامادەى مردو شاردنەۋە يىت و سەردانى نەخۋش بىكات و بېچىتە مائەۋە داۋاى پىئوسىتى خۆى لە خىزانەكانى بىكات ھەر بېپتەۋە، ۋە خۆى خوا لىۋى ۋازى يىت يارمەتى خوشكەزاکەى دا بە ھەوت سەد دەرەم بۆ ئەۋى خەزمەت كارتكى پى بىكرىت، خوشكەزاکەى ووتویمىتى: مەن لای خۆى لە ئىعتىكافدا بووم ەلى فرموى: ئەگەر بېچوتايە بۆ بازارىش خەزمەت كارەكت بىكرىيە ھىچت لەسر نەئەۋو.

لە قەتادەۋە ھاتوۋە: كە ئەۋ رەئى داۋە خارەن ئىعتىكاف شۆين جەنازە بىكرىت و سەردانى نەخۋش بىكات بەلام دانەنىشىت.

ئىبراھىمى نەخەمى ووتویمىتى: پىشىنان بە پەسەندىان دائىنا خارەن ئىعتىكاف ئەم خەسلەتەنە بىكات بە مەرج - و بۆى ھەيە بىيانكات با بە مەرجىشى دانەنايىت - ئەۋانىش ئەمانەن:

لە نەخۋش پەرسىن، بەلام نەچىتە ژوورەكەۋە كە سەرى گىرايىت، ۋە ئامادەى جومە بىت، و شۆين جەنازە بىكرىت بۆ شاردنەۋە؛ ۋە بۆ كارى پىئوسىت بېچىتە دەر، ۋە ووتویمىتى: ئەۋ كەسى ئىعتىكاف ئەكات نايىت بېچىتە ژورەكى تر بۆ پىئوسىتى نەيىت.

(خطابى) ووتویمىتى: كۆمەلىك ووتویرانە بۆى ھەيە ئامادەى نوژى ھەينى يىت و سەردانى نەخۋش بىكات و ئامادەى جەنازە يىت. ۋە ئەۋ لە ەلىۋە گىراۋەتەۋە، ھەرۋەھا راي سەئىدى كورې جوبەير و ھەسەنى بەصرى و نەخەمىە.

نموداد له عائشې نه گيرېتېوه که پيغمبر ﷺ له کاتي نيعتيکافدا به لای نهخوښدا تي نيمېري و لای نه نمايېوه هوالی نيمېري، وه نېوېش که له عائشېوه رېوايت کړاوه که: سونمت وايه نوکسي نيعتيکاف نه کات سرداني نهخوښ نه کات، مېست لهوه نېويه که له شوني نيعتيکافه کمې دېر نه چې به مېستې سرداني، وه نېونده بېرتهسک نه کړاوتېوه لېسري که به لای نهخوښدا بېوات و هوالی بېرسې، بې نېوه لای مېنيتېوه.

۴- وه بږي هديه له مزگوتدا خواردن بېوات و بېواتېوه و بېواتېت به مېرجيک پاريزگاري پاک و خاورتي مزگوت بکات و بېپاريزت، وه بږي هديه پدېمان بېستېت، وه پدېمان بېستې څن ماره کړن و کړېن و فروشتن و نېوجوړه شتانه.

نور شتاني نيعتيکاف ه لېنوه شيتېتېوه

نيعتيکاف به کړنې شتيک لېمانه ه لېنوه شيتېتېوه:

- ۱- دېرېون له مزگوت به قسمتي، بې نېوي پتويستې هيتت بېو دېرېونه با نېو دېرېونه کميش بيت، چونکه بېو دېرېونه مانېوه کمې ناميتې، وه مانېوېش پايه يه که له پايه کاني نيعتيکاف.
- ۲- ه لېگېرېانېوه له نايېن. که پېچېوانه و لېبري خوا پرستېه، بېنېي فرمودې خواي گېوره که فرمودېتې: ﴿لَنْ أَشْرَكَتَ لِيَجْبَطَنَّ عَمَلُكَ﴾ (الزمر/۶۵). واته: نه گېر هابېشت بږ خوا دانا کړدېوه کانت ه لېنوه شيتېتېوه.

(۵، ۴، ۳) نېمانې هڅې به شيتت بېون يان به سرخوښ بون، هېروها بې نويږي زېستانې، لېبر نېمانې مېرجي تمېيز له بېهڅې و سرخوښداو مېرجي پاکي بېتي له بې نويږو زېستاندا.

- ۶- جېماع کړن. به پېنې فرمودې خوا گېوره: ﴿وَلَا تُبْشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَنِفُونَ فِي الْمَسْجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا﴾ (البقرة/۱۸۷). واته: له څنه کانتان نزيکي مېکمن له کاتي نيعتيکاف له مزگوتدا، نېوه سنووري خوايه لېتي نزيک مېنېوه.

به لآم دېست دان له څن بېنې نارېزوو جولاننن قهيناکه. پيغمبر ﷺ له حالتې نيعتيکافا بووه و يه کي له څنه کاني سېري بږ داهېناوه به شانه، به لآم مېاج کړن و دېست لې دان به نارېزووېوه، نېو حنېفه و نه حمد نه لېن: شتيکي خراپې کړدېوه چونکه شتيکي کړدېوه که حرامه لېسري بېکات، به لآم نيعتيکافه کمې ه لېناوه شيتېتېوه مېگېر ناوي بيتېوه.

مالېک ووتېتې: نيعتيکافه کمې ه لېنوه شيتېتېوه چونکه نزيک بوونېوه و به يک گېشتنېکي حرامه، وه نيعتيکافه کمې فاسيد نېيتت و وه نېوه وايه ناوي بيتېوه.

له شافيعى يموه دوو رىوايمتى وهك ئهو دوو بۆچوونه ههيه.

نيبنوړوښد ووتويمتى: هۆى ئهو جياوازي به ئهويه كه ئايا ئهو ناوهى كه هاوبشه له نيوان حقيقت و مهجازدا، گشتى يمتى بۆ ههيه يان نا، وه ئهو دهست لى دان به ئارهزووه يه كينكه لهو ناوانى كه هاوبشه له نيوان حقيقت و مهجازدا. جا ههركس بۆ ئهوه بچيت كه وشى دهست ليدان گشتى به، نه لىت: (مباشرة) كه له فرموده كى خواى گوره دا هاتوه: ﴿وَلَا تُبَشِّرُوهُمْ وَأَنْتُمْ عَنْكُمْ فِي الْمَسْجِدِ﴾ به جيماع و كمتر لهو ئوتريت.

وه ههركس بلىت: ئهو دهست ليدانه عموم ناگهيمىت - كه ئههشيان بهناوبانگو زۆرتره - نه لىت: ئهو دهست ليدانه يان جيماع نهگهيمىت، يان كمتر لهو ئوتريت نهگرتوه. جا نهگه وتمان: جيماع نهگهيمىت بهراى همموان، ئهو رايه پوچهل ئهيمىتوه كه نه لىت ئهو دهست ليدانه به ئارهزووه مېبستى غهبرى جيماعه، چونكه تنها ئاوتك حقيقت و مهجازش ناگهيمىت له يهك كاتدا، وه ههركس ئاو هاتنوه بخته جى چى چونه لا، ئهوه لهبر ئهويه ماناي ئهوه ئههخشى، وه ههركس به پتچموانوه بيت ئهوه لهبر ئهويه ئهو ناوهى پى ناوترى به حقيقت.

گيرانهوى ئيعتيكاف :

ههركس به ئارهزوى خۆ دهستى كرد به ئيعتيكاف له پاشاندا ئيعتيكافه كى برى وا باشه ئهو ئيعتيكافه بگيرتوه، و ههمنديك ووتريانه: گيرانهوى قزاي ئهو ئيعتيكافه واجبه. (ترمذى) ووتويمتى: زانايان جياوازيان ههيه دهريارهى ئهو كسى ئيعتيكاف نهكات نهگه ئيعتيكافه كى برى پيش ئهوى تهاوى بكات و بهو ئهنازه بهكات كه نى يمتى لى هيناوه. ماليك ووتويمتى: نهگه كسىك ئيعتيكافه كى برى پىنوسته لىسرى قزاي بكاتوه، وه ئهو فرموده يه يان كردۆته بهلگه كه پتغمبهر ﷺ له شوتنى ئيعتيكاف هاتدهر و ده شو له مانگى شوال له جياتى ئهو ده رۆژه كه له ئيعتيكاف هاتبهوه دهه، ئيعتيكافى كردوه.

شافيعى ووتويمتى: نهگه ئيعتيكافه كى نهر نهبوو يا لىسر خۆى دانمابوو بهلكو به ئارهزوى خۆى بوو، وه پيش تهاو كردنى هاته دهه، ئهوه قزا كردنهوى لىسر نيه مهگه خۆى به ئارهزوى خۆى قزاي بكاتوه.

ههروهها ووتويمتى: هممو كارىك كه هيشتا دهست پى نه كردوه بۆت ههيه نهيكهيت، جا كاتى دهست پى كرد و پيش تهاو كردنى دهستى لى ههلبگريت ئهوه گيرانهوى لىسر نيه، جگه له ههج و عومره نهيمىت.

بەلام ئەگەر كەسك نەزرى كرد بۆزۈك يان چەند بۆزۈك ئىعتىكاف بىكەت و دەستى پىن كرد و پاشان وازى لى ھىنا، لەسەرى پىنويستە قەزاي بىكەتو ھەركەتتى تۈنى، بەراي ھەموو پىشەوايان، بەلام ئەگەر مرد پىش ئەوئى قەزاي بىكەتو ئەو كەس لەبىرى ئەو قەزاي ناكەتو.

لە ئەھمەدو ھاتو ھەتو كە لەسەر كەس و كار و ھەلى ھەكە پىنويستە بۆى بگىرتەو.

(عبدالرزاق) ئەگىرتەو لە عبدالكريم ى كورپى ئومەيئەو ووتەيتى: گۆرم لە عبدالله ى كورپى عبد الله ى كورپى عوتبە بوو ئەيوت: داىكەمان مردو ئىعتىكافى لەسەر بوو، لە ئىبنو عەبباسم پرسى، فەرەمۆى: لە جىياتى داىكەت ئىعتىكاف بىكە و بەرۈزۈو بىە.

سەئىدى كورپى مەنصور ئەگىرتەو ئەلەيت: عانىشە لە جىياتى براكەى كە كۆچى دوايى كەردبوو ئىعتىكافى كەردو.

ئەو كەسە ئىعتىكاف ئەكا شەرتىك لە مەزگوتدا جىيا ئەكەتو و خىمەيك ھەلئەدا:

۱- ئىبنو مەجە لە ئىبنو عومەرەو رەزاي خاويان لى يەت ئەگىرتەو كە پىغەمبەر ﷺ لە دە شەوى دوايى رەمەزەندا ئىعتىكافى ئەكەد، نافع ئەلەيت: عبد الله ى كورپى عومەر ئەو شەرتى نىشان دام كە پىغەمبەر ﷺ ئىعتىكافى تەدا ئەكەد.

۲- رىوايەت كراو لە ئىبنو عومەرەو كە پىغەمبەر ﷺ ئەگەر ئىعتىكافى بىكەدايە جىنگاى بۆ ۋائەخرا، يا نوتنى بۆ دائەنرا لە پەشت كۆلەكەى تۆبەو^(۱).

۳- لە ئەبى سەئىدى خەدرەو گىرەو ھەتو كە پىغەمبەر ﷺ لەناو كەپزەكەدا ئىعتىكافى ئەكەد و پارچە ھەسرىكى بەسەر دەرگاگەيەو بوو - بۆ ئەوئى كەس چاوى لى ئى نەبىت - .

نەزىر كەردنى ئىعتىكاف لە مەزگوتىكى دىارى كراو:

ھەركەس نەزرى كەد كە لە مەزگوتى ھەرام يا لە مەزگوتى پىغەمبەردا يا لە مەزگوتى ئەقصادا ئىعتىكاف بىكەت، واجبە ۋەفا بەو نەزرى بىكەت لەو مەزگوتدا كە دىارى كەردو. بە پىنى فەرەمۇدەى پىغەمبەر ﷺ كە فەرەمۇيتى: (لا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ وَالْمَسْجِدُ الْأَقْصَى وَمَسْجِدِي هَذَا) واتە: باروبنە ناپىچەرتەو بۆ سى مەزگوت نەبىت: مەزگوتى ھەرام و مەزگوتى ئەقصادا ئەم مەزگوتى مەن.

بەلام ئەگەر نەزرى كەد لە مەزگوتىكى تەدا يەت جەگە لەو سى مەزگوتە لەسەرى پىنويست نىە نەزەكەى بەجى بەيئەت لەو مەزگوتدا كە دىارى كەردو، ۋە لەسەرىتى ئىعتىكاف بىكەت لە ھەر

(۱) ئەو كۆلەكەى بو كە ھەبەيكە خۆى پىتە بەستەو ھەتا خوا تۆبەكەى ۋەرگەت.

مزگوتینکی تر دا بیویت، چونکه خوی گوره شوتینکی تایبیتی دانناوه بز پرستنی، ولعبر نهوی هیچ مزگوتینک چاکتر نییه له مزگوتینکی تر نوسن مزگوته نییت.

چونکه سابه که پیغمبر ﷺ فرموی: (صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ، وَصَلَاةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةٍ فِي مَسْجِدِي هَذَا بِمِائَةِ صَلَاةٍ) واته: نویتیک له مزگوتی مندا چاکتره له هزار نویتی مزگوته کانی تر جگه له مزگوتی حرام، وه نویتیک له مزگوتی حرامدا چاکتره لسه نویتی نهم مزگوتی من.

نه گمر کسینک نمری کرد له مزگوتی پیغمبردا ﷺ نبعیتکاف بکات، بزى هديه بچیت له مزگوتی حرامدا نمره کمی بیاته سر، چونکه (مسجد الحرام) لهو چاکتره.

فیرست

۱	پیشہ کی
۴۲	یاسای نیسلام یان فیکھی نیسلام...
۵۲	پاک و خاوری
۵۶	برماوہ (السور)...
۵۹	پیس (النجاسة)...
۱۲۷	خو شوردن - (الغسل)
۱۳۷	نور خو شوردن (مستحب)...
۱۴۳	پایہ کانی خو شوردن...
۱۴۵	خو شوردنی نافرت...
۱۴۹	تدیہ موم...
۱۵۶	مسح کردن بمسح (جيرة) برین پیچ و ویندی برین پیچ
۱۵۸	حیز
۱۶۰	زہستانی - (نفاس)...
۱۶۳	خویندی بردهوام (الاستحاضة)...
۱۶۷	نوئیژ
۱۷۸	کاتہ کانی نوئیژ
۱۹۵	بانگ دان
۲۱۵	مدرجہ کانی نوئیژ
۲۳۰	فرزہ کانی نوئیژ
۲۴۳	سوننتہ کانی نوئیژ (سنن الصلاة)
۳۰۵	نوئیژی سوننت (تطوع)...
۳۰۹	سوننتی بدیانی (فجر)...
۳۱۵	سوننتی نیوہرؤ
۳۱۷	سوننتی تیوارہ (مغرب)...
۳۱۸	سوننتہ جہخت نہ کراوہ کان (غیر مؤکدة)
۳۲۰	سوننتی ووتر...
۳۲۸	قنوت خویندن لہ ہر پیچ فرزہ کدا
۳۳۱	شونوئیژ
۳۴۴	نوئیژی چیشتنگاوا (ضحی)
۳۴۸	نوئیژی نیستخارہ

۳۴۹	نويزی تسبیح.....
۳۵۰	نويزی پیوستی (حاجه)
۳۵۰	نويزی توبه
۳۵۴	نويزه بارانه (استسقاء)
۳۶۰	سجدهی (تیلوهت) قورپان خوندن
۳۶۹	سجدهی سهو (هله کردن)
۳۷۳	نويزی جماعت
۳۹۵	شونی وهستانی نیمام و مه نوم
۴۰۱	مزگوته کان (المساجد)
۴۱۳	ئوشونانی نويز کردن قندهه تی یاندا
۴۱۷	(سوتره) بفرستی بفردهم نويز کمر
۴۲۴	ئوشانی کردنیان رهايه لئويزدا
۴۳۷	ئوشانی کراهیتیان هديه لئويزدا بکرتن
۴۴۲	ئوشانی نويز پوچل نه کمنوه
۴۴۵	نويز گیتانوه
۴۵۱	نويزی نه خوش (صلاة المريض)
۴۵۳	نويزی ترس (صلاة الخوف)
۴۵۸	نويزی وستر وستر و (طالب و مطلوب)
۴۵۹	نويزی سفر
۴۶۹	کۆکردنوهی دوو نويز
۴۷۵	نويز لئار کشتی و شمه نده فیه کدا
۴۷۶	پارانوهی سفر
۴۸۰	هینی (جمعة)
۴۸۸	واجبیتی نويزی هینی
۴۹۰	کئی نويزی هینی لیسره کئی لیسری نیه
۴۹۴	کاتی نويزی هینی
۵۰۱	ووتاری هینی
۵۱۴	نويز له شونی قهرهبالغا
۵۱۷	رینک کورتی هینی و جیژن لئويز کدا
۵۱۸	نويزی هردوو جهژنهکان
۵۳۴	زه کات

۵۴۹	نموشتانی زه کاتیان تیدا واجبه.....
۵۴۹	زه کاتی زیریو زیو.....
۵۵۹	زه کاتی مالی بازرگانی.....
۵۶۳	زه کاتی دانموتلو بروبووم.....
۵۷۱	له چ راده کدا زه کات له بروبوومی کشتوکالی و میوه هات ندرتی.....
۵۷۵	زه کاتی زوی خراجی.....
۵۷۸	زه کاتی نمو بروبوومی که له زوی نیجارهت پهیدا نمیت.....
۵۷۸	دانانی رادهی زه کات به خصلاندن نلک به پتوانه.....
۵۸۰	بژ تمواو کردنی رادهی زه کات (نصاب) نایا نمتوانریت جوړه کانی دانموتله
۵۸۲	دانانی باشرین جوړ بژ زه کات.....
۵۸۳	زه کاتی هنگوین.....
۵۸۵	زه کاتی ناژله.....
۵۹۰	حوکمی نمو زیادانی له نیوان دوو فموزه زه کاتدا هدی (الواقص).....
۵۹۱	زه کاتی ناژله کانی تر جگه له ووشتر و رشمولغ و مسر و بزین.....
۵۹۲	زه کاتی نمو گوړه که و کاژله و برخلانی که سالتیکیان تمواو نه کردوه...
۵۹۳	نمو حدیسانی که له بارهی خستنه سر یلک و جیا کردنمووه هاتووه.....
۵۹۶	زه کاتی (رکاز) و (معدن).....
۵۹۸	به لگمی واجب بوونی زه کات له (رکاز) و (معدن) دا.....
۶۰۲	پینج یلک به چ کسانیک ندریت.....
۶۰۳	نمو مالی به قازانج به دست دیت.....
۶۰۵	زه کات لسمر نمتوی خاوهن مال واجبه نلک لسمر ماله که خوی.....
۶۰۶	نایا دروسته له جیاتی شت نرخه کی بدریت به زه کات؟.....
۶۰۹	زه کات له مالی شریکایمتی دا.....
۶۰۹	پاکردن له زه کات.....
۶۱۰	نمو کسانمی زه کاتیان پی نمیت.....
۶۱۲	بری نمو زه کاتمی ندریت به همزار.....
۶۲۵	دابش کردنی زه کات بسمر هممو نمو کساندا که پریان نمیت یا.....
۶۲۸	نوامی زه کاتیان پی ناشیت.....
۶۳۳	له کوژل بونموهی زه کات له نمتوی خاوهن ماله که به.....
۶۳۸	قمرز له کوژل کموتن به زه کات.....
۶۴۱	دابش کردنی زه کات بهمهله.....

٦٤٢	سر فیرتد.....
٦٥٦	صدوقی سوننت.....
٦٥٨	جۆره کانی صدوقه.....
٦٦١	باتل کردنموی صدوقه.....
٦٦٢	صدوقه کردن له مالی حرام.....
٦٦٣	صدوقه کردنی ژن له مالی میترده کی.....
٦٦٣	دروسته سامان و دارایی همموی بکرت به صدوقه.....
٦٦٤	دروسته صدوقه بدرت به (ذمی) و حربی.....
٦٦٥	صدوقی (جاریه) بمر دوام.....
٦٦٦	سوپاس گوزاری چاکه کمر.....
٦٦٧	پۆژوو.....
٦٦٨	بمشه کانی پۆژوو.....
٦٧٣	نیختیلانی مطلق.....
٦٧٦	پایه کانی پۆژوو.....
٦٧٧	پۆژووی رهههزان لسه کۆ پتوسته؟.....
٦٨٥	ئو پۆژانمی به پۆژوو بوون تیاندا قهده غهیه.....
٦٩٢	پۆژووی سوننت.....
٧٠١	ناداب و پوشتی پۆژوو.....
٧٠٢	گومان کردن له طولوعی فاجر.....
٧٠٦	چی بۆ پۆژووان رهوایه بیی کات؟.....
٧١١	ئوانمی پۆژوو به تال نه کهنه.....
٧١٨	گیانموی پۆژووی رهههزان.....
٨٢٢	کسینک مرد و پۆژووی لسه بوو.....
٧٢٤	شموی قدر (لیلة القدر).....
٧٢٦	نیعتیکاف.....
٧٣٠	پۆژووی ئوکسمی نیعتیکاف نه کات.....
٧٣١	کاتی چوونه شوینی نیعتیکاف و هاتنه دهر لوی.....
٧٣٣	ئوموی رهوایه بۆ خاوین نیعتیکاف.....
٧٣٥	چی نیعتیکاف هه لئوموشینیتیه.....
٧٣٦	گیرانموی نیعتیکاف.....
٧٣٧	نهر کردن بۆ نیعتیکاف له مزگوتیکی دیاری کرادا...